T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

TÜRKİYE' DE 68 KUŞAĞI VE DİN

(DİN SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR NESLİN ANALİZİ)

Doktora Tezi

TAHİR PEKASİL

İSTANBUL, 2007

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

TÜRKİYE' DE 68 KUŞAĞI VE DİN

(DİN SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN BİR NESLİN ANALİZİ)

Doktora Tezi

TAHİR PEKASİL

Danışman :
Prof. Dr. ZEKİ ARSLANTÜRK

İSTANBUL, 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **V**

KISALTMALAR ..... **VI**

GİRİŞ ..... **IX**

1. KONU ..... **IX**

2. AMAÇ VE ÖNEM ..... **XIX**

3. HİPOTEZ ..... **XIX**

4. TEMEL KAVRAMLAR ..... **XX**

5. SINIRLAR VE GÜÇLÜKLER ..... **XXI**

6. METOD VE TEKNİKLER ..... **XXII**

6.1. ARAŞTIRMA MODELİ XXII
6.2. EVREN VE ÖRNEKLER XXII
6.3. VERİLERİ ELDE ETME VE YORUMLAMA XXII

I. BÖLÜM **1**

68 KUŞAĞI'NIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ **1**

1. BATI'DA 68 KUŞAĞI'NIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ **1**

1.1.2. Çekoslovakya Problemi 4
1.1.3. Özgürlükçü Sosyalizm Talebi 8
1.2. BATI'DA 68'DE ÖĞRENCİ, GENÇLİK VE İŞÇİ HAREKETLERİ 10
1.2.1. Amerika'da Gençlik ve Öğrenci Hareketleri 11
1.2.2. Batı Almanya'da Gençlik ve Öğrenci Hareketleri 15
1.2.3. İtalya'da Gençlik Ve Öğrenci Hareketleri 17
1.2.4. İngiltere'de Gençlik Ve Öğrenci Hareketleri 18
1.2.5. Fransa'da Öğrenci Ve İşçi Hareketleri 18
1.3 BATI'DA 68 HAREKETİ'NE YÖN VEREN KİŞİ VE GRUPLARIN FİKİR, AMAÇ VE NİTELİKLERİ 23
1.3.1. Frankfurt Okulu ve Diğerleri 30
1.3.2. Provalar (Anti-Nükleer Hareketin Dedesi): Avrupa'nın Yippileri 37
1.3.3. Bir Maocu Örgüt: "Proleter Sol" 41
1.4. BATI'DA 68'İN SONUÇLARI VE YORUMLANMASI 44

2. TÜRKİYE'DE 68 KUŞAĞI **59**

2.1. TÜRKİYE'DE "68 KUŞAĞI" KATEGORİZASYONU 59
2.1.1. TİP 59
2.1.2. Yöncüler 62
2.1.3. Milli Demokratik Devrimciler 69
2.1.4. Emek Grubu ve Sosyalist Gençlik Örgütü (SGÖ) 72
2.1.5. M. Ali Aybar ve Güleryüzlü Sosyalizm 73
2.1.6.Hikmet Kıvılcımlı Çizgisi 74
2.1.7. TMGT, TMTF ve MTTB 75
2.1.8. Fikir Kulüpleri Federasyonu 76
2.1.9. DÖB, Dev-Güç, Dev-Genç 79
2.1.10. ASD (Aydınlık Sosyalist Dergi) ve PDA (Proleter Devrimci Aydınlık) Çizgisi -Doğu Perinçek ve TİİKP 81
2.1.11. THKP-C 88
2.1.12. THKO 90
2.1.13. TKP/ML (Türkiye Komünist Partisi Marksist-Leninist) ve TİKKO 91
2.1.14. Diğer Gruplar Ve Teşkilatlar 93
2.2. 68 KUŞAĞI'NDAKİ KİŞİ VE GRUPLARIN ORTAK VE FARKLI YÖNLERİ 95
2.3. TÜRKİYE'DE SOL VE GENÇLİK HAREKETLERİ 102
2.3.1. 1960 Öncesi Sol Hareket ve Gençlik 102
2.3.2. 1960-1965 ARASI SOL VE GENÇLİK HAREKETLERİ (68 KUŞAĞI'NIN HAZIRLIK DÖNEMİ) 121

2.3.3. 1965-1971 Arası Sol ve Gençlik Hareketleri (68 KUŞAĞI'NIN OLUŞUMU) 129
3. 68 KUŞAĞI'NIN GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİMLER 247
3.1. 1971-1980 ARASI DÖNEM 250
3.2. 1980 VE SONRASI DÖNEM 258
3.3. SSCB'DEKİ DEĞİŞİM VE REEL SOSYALİZMİN ÇÖKMESİ 265
II. BÖLÜM 275
TÜRKİYE'DE 68 KUŞAĞI VE DİN 275
1. İDEOLOJİ, PRAKSİS VE KOLEKTİF KİMLİK 275
1.1. 68 KUŞAĞI-İKTİDAR SÖYLEMLERİ VE DEVRİMCİ ŞİDDET 301
1.2. MODERNLEŞME BAĞLAMINDA SOSYALİST HAREKETLER VE GENÇLİK 310
1.3. MODERNLEŞME BAĞLAMINDA MARKSİZM, MİLLİYETÇİLİK VE İSLAMCILIK 313
2. MARKSİST İDEOLOJİ VE DİN 314
2.1. İDEOLOJİ, DİN VE KİMLİK 326
2.1.1. Resmi İdeolojinin Dine Yaklaşımı, Pozitivist Eğitim ve Kimlik İnşası 326
2.1.2. Türkiye'de Resmi İdeolojinin Söylemlerine Eklemlenen Solun Dine Yaklaşımı (1923-60) 340
2.2. TÜRKİYE'DE 68 KUŞAĞI'NA ETKİDE BULUNAN KİŞİ VE GURUPLARIN DİNE YAKLAŞIMI (1960-71) 345
2.2.1. Yön Hareketinin Önde Gelenlerinin Dini Yaklaşımları 353
2.2.2. TİP'in Önde Gelenlerin Dine Yaklaşımı 355
2.2.3. MDD (Milli Demokratik Devrim) Görüşünün Önde Gelenlerinin Dine Yaklaşımı 356
3. 68 KUŞAĞI'NIN DİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLARIYLA İLGİLİ SÖYLEMLER 358
3.1. MARKSİST YORUMLAR 358
3.1.1. Dinin Emperyalizmin Sömürü Aracı Olduğu Yaklaşımı 360
3.1.2. İlericilik – Gericilik (İrtica) Yorumlamaları 364
3.1.3. Din İstismarıyla Kullanılan Cahil Halkın Yaptıklarının Dine Uymadığı Görüşü: 380
3.1.4. İslam Sosyalimi Söylemleri ve Tepkiler 380
3.2. DİNİN BİLİME/AKLA AYKIRI OLDUĞU YAKLAŞIMI 386
3.3. LAİKLİK YORUMLARI 386
4. 68 KUŞAĞI'NIN HALKIN İNANÇLARINA VE DİNİ HAREKETLERE İLİŞKİN PRATİKTEKİ TAVIR ALIŞLARI 390
4.1. HALKI KAZANMAYA YÖNELİK POPÜLİST YAKLAŞIM (PRATİK YAKLAŞIM) 390
4.2. DİNİ MUHATAP ALMAMA/ GÖRMEZLİKTEN GELME TAVRI 399
4.3. SINIFSAL, TEPKİCİ, MÜCADELECİ TAVIR 400
5. İDEOLOJİLERE DİNİ BİR HÜVİYET VERİLMESİ 415
III. BÖLÜM 439
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 439
KAYNAKÇA 449

ÖNSÖZ

Bu çalışma da "Türkiye'de 68 Kuşağı ve Din" ana başlığı altında "68 Kuşağı" olarak kategorileştirdiğimiz gençlik kesiminin dünya görüşünün sosyal ilişkiler sistemi içinde nasıl oluştuğunu ve bu dünya görüşünden hareketle söz konusu kuşağın dine, kültüre olan yaklaşımını ele aldık. 68 Kuşağı'nın süreç içerisinde hangi ideolojilere niçin sarıldığını anlamaya çalışarak bu kuşakta yer alan insanları eyleme götüren sebepleri, sosyal ilişkiler ağını ve bunların oluşturduğu modelleri ortaya koymaya çalıştık. Bilindiği gibi Kemalist, Sol Kemalist ve sosyalist söylemler ve icraatlar Türkiye'deki modernleşme süreci aşamalarını anlama açısından önemlidir. Dinin egemen olduğu bir toplum yapısından modern toplum yapısına geçişte ideolojik grupların ve hareketlerin dinin yerine bir dünya görüşü kazandırdığı ve kimlik inşa edilmiştir.

Tezimiz üç kısımdan oluşmaktadır: I. Bölümde, "Batı'da 68 Kuşağı'nı ve Gençlik Hareketleri"ni; "Türkiye'de 68 Kuşağı" üst başlığı taşıyan II. Bölümde 68 Kuşağı Kategorisindeki grupları, "Türkiye'de Sol ve Gençlik Hareketleri"ni, "68 Kuşağı'nın Oluşumu"nu, İdeoloji, Praksis ve Kolektif Kimlik ilişkisini, 68 Kuşağı'nın iktidar söylemlerini ve devrimci pratiklerini, geçirdikleri değişimleri anlattık. III. Bölüm'de ise "Türkiye'de 68 Kuşağı'nın Dine Yaklaşımları"ndaki söylem ve tavırlarıyla ilgili kavramları; yaklaşımlarının dayandığı temelleri vererek tasvir ve tasnif ettik. Tezimizde, 68 Kuşağı'nın "din"e karşı yaklaşımlarını, bu yaklaşımların dayandığı temelleri, kullandıkları kavramları ve görüşlerindeki değişimleri ele alarak bir din sosyolojisi yapmaya çalıştık. Dökümantasyon metot ve tekniklerini kullanarak tasvire dayalı bir çalışma yaptık. Oldukça büyük bir evren olan 68 Kuşağı'nın içindeki farklı renkleri oluşturduğumuz örneklerden hareketle tasvir etmeye çalıştık. Bununla birlikte içinde farklı renkleri barındıran 68 Kuşağı'nı bütünüyle tasvir ettiğimiz iddiasında değiliz. Çalışmamızın bundan sonraki çalışmalara basamak olacağını düşünüyoruz.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük payı olan kıymetli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Zeki Arslantürk'e, değerli eleştiri ve katkılarıyla bana ufuk açan tez jürisindeki hocalarım Prof. Dr. İsmail Kara'ya, Prof. Dr. M. Tayfun Amman'a, Doç.Dr. Niyazi Akyüz'e, Doç. Dr. Kemalettin Taş'a, ilgi ve katkılarından dolayı Prof. Dr. Yümni Sezen'e, burada adını zikredemediğim bütün hocalarıma, tezin ortaya çıkmasında maddi ve manevi katkılarıyla bana destek olan herkese teşekkür ediyor, bana sabırla katlanan ailemi saygı ve şükranla anıyorum.

Tahir PEKASİL

İstanbul, 2007

KISALTMALAR

A.B.D. : Amerika Birleşik Devletleri
A.P. : Adalet Partisi
A.S.D. : Aydınlık Sosyalist Dergi
A.S.T. : Ankara Sanat Tiyatrosu
A.S.T.A. : Üniversite Öğrenci Birlikleri Federasyonu
A.Ü.T.B. : Ankara Üniversitesi Talebe Birliği
a.g.e. : adı geçen eser.
a.g.m. : adı geçen makale
a.g.r. : adı geçen röportaj
B.S.P. : Birleşik Sosyalist Parti
C.F.D.T. : Sosyalistlerle, Aşırı Solcu Grupların Çalıştığı Fransız Demokratik Emek Konfederasyonu.
C.G.T. : Fransız Komünist Partisi önderliğindeki İşçi Sendikaları Konfederasyonu
C.H.F. : Cumhuriyet Halk Fırkası
C.H.P. : Cumhuriyet Halk Partisi
C.L.E.R. : Comité de Laision des Révolutinnaires (Troçkist bir örgüt)
Ç.H.C. : Çin Halk Cumhuriyeti
D.D.K.D. : Devrimci Demokratik Kültür Derneği
D.D.K.O. : Devrimci Doğu Kültür Ocağı
D.D.Y. : Devlet Demiryolları
D.İ.S.K. : Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
D.P. : Demokrat Parti
Dev-Genç : Devrimci Gençlik Federasyonu
Dev-Güç : Devrimciler Güçbirliği
D.M.O. : Devlet Malzeme Ofisi
D.Ö.B. : Devrimci Öğrenci Birliği
D.T.C.F. : Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
D.Y.P. : Doğru Yol Partisi
F.K.F. : Fikir Kulüpleri Federasyonu
F.K.Ö. : Filistin Kurtuluş Örgütü
G.Y.K. : Genel Yönetim Kurulu
H.O. : Halk Oyunları
İ.T.Ü.T.B. : İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği
İ.T.Ü.T.O.T.B. : İstanbul Teknik Üniversitesi Teknik Okul Talebe Birliği.
İ.T.Ü. : İstanbul Teknik Üniversitesi

İ.Ü.T.B. : İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği

İ.Y.T.O.T.B. : İstanbul Yüksek Teknik Okul Talebe Birliği

J.C.R. : Jeunesse Communiste Rèvolutionnaire / Komünist Devrimci Gençlik Örgütü

K.D.P. : Kürdistan Demokrat Partisi

K.İ.T. : Kamu İktisadi Teşebbüsleri

K.K.K. : Ku Klux Klan

K.P. : Komünist Parti

K.U.K. : Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları

M.B.K. : Milli Birlik Komitesi

M.D.D. : Milli Demokratik Devrim

M.D.D.-S.D. : Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim

M.I.R. : Devrimci Sol Hareketi

M.N.P. : Milli Nizam Partisi

M.P. : Millet Partisi

M.T.T.B. : Milli Türk Talebe Birliği

M.Y.K. : Merkez Yönetim Kurulu

N.A.T.O. : Kuzey Atlantik Paktı Organizasyonu

O.C.İ. : Anarşist Komünist Örgütü

O.D.T.Ü. : Ortadoğu Teknik Üniversitesi

O.D.T.Ü.Ö.B. : ODTÜ Öğrenci Birliği

O.L.A.S. : Latin Amerika Halkları Dayanışma Örgütü

O.S.P.A.A.L. : Asya, Afrika ve Latin Amerika Halkları Dayanışma Örgütü

P.D.A. : Proleter Devrimci Aydınlık Dergisi

P.K.K. : Kürdistan İşçi Partisi:

Provalar : Kışkırtıcılar-Provokatörler (Anti-Nükleer Hareketin Dedesi); Avrupa'-nın Yippileri

P.T.T. : Posta Telefon Telgraf

R.S.D.P. : Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi

S.B.F. : Siyasal Bilgiler Fakültesi

S.D. : Sosyalist Devrim

S.D.D.F. : Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu.

S.D.S. : Students for a Democratic Society (Amerikalı genç militanlar, 1962 yılında SDS'i 'Demokratik Toplum İçin Öğrenci Derneği'ni kurdular).

S.D.S. : "Sozialistische Deutschen Studendtenbund" (S.D.S: yukarıda sözü edilen Amerikan örgütü ile aynı harflerle belirtiliyor ama aynı anlamı taşımıyor. Bu örgüt Almanya'da Sosyal Demokrat Bir Öğrenci Örgütüdür).

S.G.Ö. : Sosyalist Gençlik Örgütü

S.N.E.S. : Syndicat National de l'Enseignement Supérieur
S.P.D. : Almanya'da
S.S.C.B. : Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
Sa. : Sayı
s. : Sayfa
T.B.K.P. : Türkiye Birleşik Komünist Partisi
T.D.G.F. : Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
T.E.P. : Türkiye Emekçi Partisi
T.H.K.O. : Türk Halk Kurtuluş Ordusu
T.H.K.P-C : Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi
T.İ.İ.K.P. : Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
T.İ.K.K.O. : Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
T.İ.P. : Türkiye İşçi Partisi
T.K.İ. : Türkiye Kömür İşletmeleri
T.K.P. : Türkiye Komünist Partisi
T.K.P.-M.L : Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist
T.K.S.P. : Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi
T.M.G.T. : Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
T.M.L.G.B. : Türkiye Marksist Leninist Gençlik Birliği
T.M.T.F. : Türkiye Milli Talebe Federasyonu
T.Ö.B.-D.E.R : Türkiye Öğretmenler Birliği Dernekleri?
T.Ö.D.M.F. : Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu
T.Ö.S. : Türkiye Öğretmenler Sendikası
T.R.T. : Türkiye Radyo ve Televizyonu
T.S.İ.P. : Teori ve Pratik Birliği Dergisi
T.S.P. : Türkiye Sosyalist Partisi
U.N.E.F. : Union Nationale des Etudiants de France (Fransa'da komünist eğilimli güçlü bir gençlik örgütü)
U.N.E.S.C.O. : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
Y.D.H. : Yeni Demokrasi Hareketi
Y.İ.P. : Uluslararası Gençlik Partisi
Y.İ.S. : Yapı İşçileri Sendikası
Y.S.E. : Yol-su-elektrik
Y.T.P. : Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

1. KONU

Batı'da, 68 Öğrenci olayları ile gündeme gelen, daha sonra 68 Kuşağı olarak anılan kuşağı ele almadan önce "Sol Düşünce"de ortaya çıkan farklılaşmayı anlamamız gerekiyor. Eski Sol-Yeni Sol olarak ortaya çıkan farklılaşmada, Yeni Solun ortaya çıkmasında Batı'daki 68 Eylemlerinin önemli bir etkisi vardır.

Eski Sol'un Sovyet Rusya veya yabancı siyasal sistemlere eğilimleri, Batı ülkelerinde çeşitli sosyalist ve komünist partilere katılma gücünde bir artışa yol açmıştır. Sınıf çatışmaları ve işçilerin siyasal üstünlük sağlamaları bu gelişmenin ana motifini teşkil etmiştir. Fakat Eski Sol'un taşıdığı bu Marksist özellik, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra sert bir dönüşle Sovyet karşıtı bir kimliğe bürünmüştür. Bilhassa ABD'de 1950'lerde başlayan medeni haklarla ilgili eylemler, Vietnam Savaşı karşıtı hareketler, 1960'dan sonra geniş çapta gençlik hareketlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece Eski Sol'a karşı, farklı bir sol anlayış olarak Yeni Sol ortaya çıkmıştır. Eski Sol ile Yeni Sol arasındaki farklılıklar üç temel noktada özetlenmektedir:

a) Toplumsal kökleri ve yönetimleri (yönelimleri) bakımından Eski Sol, göçmenler, proletarya ve orta sınıf aydınlara dayanırken; Yeni Sol öğrencilere, burjuvaziye, aydınlara ve siyahlara dayanıyordu. Bunun gibi, Eski Sol ekonomik adalet ilkesini benimserken, Yeni Sol, sosyal adaleti, idealizmi, özgeciliği (altürizm) benimsemiştir. Eski Sol'un kahramanları ve modelleri arasında Lenin, Mussolini, Stalin dikkat çekerken; Yeni Sol kendine Fidel Castro, Mao, Che Guevera, Fanon ve Hao'yu örnek almıştır.

b) Eski Sol, siyasal ideoloji yönünden Marksist, Fabian, Kollektivist ve Meliorist iken; Yeni Sol Maoizm ve Marksizm'in ihtilalci yöntemlerini uzlaştıran, bireyci ve bir ölçüde de nihilisttir.

c) Strateji ve taktik açısından Eski Sol oturma gibi pasif eylem, boykot, fırsat buldukça sabotaj ve iş yerlerinde şiddet kullanma taraftarı iken; Yeni Sol, Eski Sol'dan fazla olarak, üniversite kampüslerinde, çeşitli öğretim kurumlarında gösteriler düzenlemekte ve terörizme yönelmektedir. Görülüyor ki, Eski Sol ile Yeni Sol arasında benzerlik ve birleşmeler vardır. Bu da hür dünya ve Demir Perde'nin (Iron Curtain) düşünsel bir ürünü, bir devamıdır.[1]

Yeni Sol'un, geniş çapta, orta sınıf; öğrenciler, aydınlar ve liberallere dayanması, onu proleter sınıftan çok burjuvaziye kaydırmıştır. Bu gelişmenin doğal bir sonucu olarak da, Eski Sol sınıf çatışmasının yaratıcısı olan eski Marx'ı; Yeni Sol ise, yabancı-

[1] Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 255-256.

laşma teorisiyle, genç Marx'ı benimsemiştir. Bunun gibi, Eski Sol'un bütünleşme (entegrasyon) taraftarı olmasına karşın; Yeni Sol'un hizipçi, bölücü bir nitelik taşıması ve Beyaz Sol'un Siyah Sol'u desteklemesi de Yeni Sol'u eskisinden ayıran önemli bir noktayı teşkil eder.

Yeni Sol veya Yeni Radikalizm bundan böyle, "ezilen sınıfların sorunları" yerine, eşitlik, hürriyet, uygar özgürlükler gibi kavramların savunulması gündemine almıştır. Marx'ın kişiliğinde "kahramana tapınma kültü" artık, eskiden olduğu gibi Yeni Sol'u meşgul etmeyecektir.[2]

Buradan Türkiye'deki 68 Kuşağı'na geçebiliriz. Yeni Sol, Batı'da 68 Eylemleri ile gündeme gelirken, Türkiye'de yeterli bir sosyalizm birikimi ve tecrübesi oluşmamıştı. Daha çok merkeziyetçi, bürokratik karakter taşıyan Eski Sol'a ait şahsiyetlerin ve düşüncelerinin tartışılmaya çalışıldığı bir ortamda Türkiye'deki 68 Kuşağı'nın Yeni Sol'u pek tanımadığı söylenebilir. Bu bağlamda, Türkiye'deki 68 kuşağının öncü isimlerinden ve günümüzde de Sol ile ilgili düşünceleri ile gündemde önemli bir yer tutan Murat Belge'nin görüşleri dikkat çekicidir.

Murat Belge, 1968'in göreneksel dünyaya karşı bir baş kaldırma olduğunu; Batı dünyasındaki hem muhalif yapıların bazı özelliklerini bir ölçüde değiştirdiğini, hem de daha önce var olmayan muhalefet hareketleri ve biçimleri yarattığını ifade etmektedir. Belge, 1968'in uzun vadede KP'leri zayıflattığını; "Yeni Sol" anlayışının gündeme gelmesinde 1968'in doğrudan bir etkisi olduğunu; 68 toplumsal hareketlerinin silahlanmaya, savaşa, ABD'nin haksız müdahalelerine büyük tepki gösterdiğini; modern zamanların yeni sosyal hareketleri olarak feminizm ve çevreciliğin de bu dönemle birlikte önce gelişmiş Batı ülkelerinde sonra giderek bütün ülkelerde gündemin ilk sıralarına doğru tırmanışa geçtiğini; 68'in ırkçı karşıtı bir söylem geliştirdiğini ve gelişmiş ülke gençliğinin modern insan modeline tepkisinin bir ürünü olan Hippilik, Punkçılık gibi çeşitli gençlik akımlarının ve "underground" kültürlerinin temelini 68'in oluşturduğunu ileri sürmektedir.[3]

Belge, 68 kuşağı ile ilgili yaklaşımlarına şu şekilde devam etmektedir: "Sosyalizmin teorisinde somut bir düzen değişikliği vaadi vardır. Toplumdaki sınıfsal egemenlik yapısı değiştirildiğinde kötülüklerin kaynağının yok olacağı vaadidir bu. 68 sosyal akımlarında belirgin belirgin bir düzen değişikliği öngörülmüyor. Sorunların indirgenemez olduğunu ve özgürlüğü savunuyorlar. 68 Hareketlerinin ortak paydası olan özgürlükçülük, geleneksel Sol'un bürokratik, merkeziyetçi tavrıyla çelişiyordu.

Batı toplumları, 68 dönemini tecrübe ederken, dünyanın başka bölgelerindeki bürokratik, merkeziyetçi sosyalizmin varlığından haberdardı. Sovyetler Birliği'ni de,

---

[2] Türkdoğan, Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi, s. 256.

[3] Murat Belge, Türkiye Dünyanın Neresinde?, 6. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1997, s. 58-61.

Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki KP'lerde yansımalarını da yakından izlemişti. Bu çerçevede Berlin ve Budapeşte hakkında bilgi sahibi olunması dolayısıyla, Prag'ın Stalin Rusya'sı tarafından işgal etmesi pek fazla şaşkınlık yaratmamıştır. Daha da ötesi, Moskova'da faaliyette olan mahkemelerden, Sovyet-Nazi Paktı'nı vb. gelişmelerden haberdardılar.

Batı'da 68 kuşaklarının bu fikri altyapısına karşın, Türkiye'de sosyalizm tecrübesinden ve bilincinden bahsetmek mümkün değildir. Bir avuç TKP'linin kural olarak acılı mücadeleleri dışında örgütlü bir sosyalizm olmadığı gibi, sosyalist düşüncenin entelektüel bir donanım sağlayacak eserlerinden izler de yoktu. 1968'de kendilerini eylem içinde bulan ve sosyalizme hem merak hem de ilgi duyan gençler, dünya komünizminin somut tarihinden de habersizdiler."[4]

68 Kuşağını ele almadan önce Türkiye'de Solun tarihine kısaca değinmemiz gerekmektedir. Tarihsel süreçte, 68 Kuşağı üzerinde Jön Türkler, İttihat ve Terakki ve Kemalizm'den gelen etkiler olmakla birlikte, konumuzun sınırlarını çok aşacağını düşündüğümüzden konumuzu Cumhuriyet tarihi ile sınırlandırdık.

Türkiye'de Solun tarihi, 1950, hatta 1960'lara kadar TKP tarihidir[5] TKP ve devamındaki sol hareketler, genel anlamda resmi tarihte ortaya konulduğu şekliyle ilerici-gerici ayrımını benimsemiştir. 1960 sonrası Sosyalist hareket, İttihat-Terakki geleneğinin mirasçısı olmayı kabullenmek zorunda kalmıştır.[6] Metin Çulhaoğlu, söz konusu bu mirasçılığın bir ifadesi olmak üzere, Türkiye'deki sol hareketin devrimci değil, aksine evrimci, aydınlanma düşüncesine dayanan ilerlemeci bir yol izlediğini ileri sürmektedir.[7] Bu bağlamda, Türkiye'deki sosyalist hareketin pek çok yerde resmi söylemle örtüşen, iç içe geçen bir yol izlediği görülmektedir. Sol hareketler, resmi söylemin evrimci, bürokratik, tepeden inmeci, aydınlanmacı, pozitivist özellikleri ile örtüşmektedir.

Edward Shills'in ortaya attığı merkez-çevre kavramlarının[*] 60 öncesi ve sonrası öğrenci hareketlerini anlamada bir anahtar vazifesi göreceğini düşünüyoruz. Merkez-çevre kavramlarının 68 Kuşağı'nı ve eylemlerini anlamada, özellikle iktidar-iktidara

---

4 Murat Belge, Türkiye Dünyanın Neresinde?, 6. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1997, s. 62-64.

5 Haluk Yurtsever, Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, 2.Baskı, İstanbul: El Yayınevi, 2002, s. 136.

6 Murat Belge, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'dan Sonra)", C.D.T.A , İstanbul: İletişim Yay., 1983, c. 7 , s. 1962.

7 Metin Çulhaoğlu, "Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, İstanbul: İletişim Yayınları, c. 3, s. 170-188.

* Edward Shills'in önerdiği "merkez-kenar" modelinden hareketle Şerif Mardin, Türk siyasal hayatını çözümlemek için bu modeli Türkiye'ye uyarlamıştır. Bkz. Şerif Mardin, "Center-Periphery Relations: A Key To Turkish Politics?", (Ed.), Engin D. Akarlı, Gabriel Ben-Dor, *Political Participation In Turkey – Historical Background and Present Problems-*, First Edition, İstanbul: Boğaziçi University Press, 1975, s. 7-32.

etki etmeye çalışan baskı grupları ve öğrencilerin referans aldığı bu grupların öğrencilerle ilişkileri bağlamında açılım sağlayacağını düşünüyoruz. Shills, merkezi, "toplumu yöneten semboller, değerler ve inançların oluşturduğu bir bütün" olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda merkez, toplumsal eylemlerin gerçekleştirilmesindeki meşruiyet kaynağını oluşturmaktadır. Merkezde bir ağ örgüsü şeklindeki kurumlar rol dağıtımını gerçekleşmektedir. Merkezin inanç ve değerleri doğrudan bu rollerde somutlaşırken, merkezi besleyen, kendi içinde bütün oluşturan bir takım alt sistemler de mevcuttur.

Türkiye'de merkez, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte inşa edilmeye çalışılan Kemalist değerler etrafında bir araya gelerek, Batılılaşma yolunda bir dizi devrimler yapmıştır. TKP kapatılınca üyelerinin bir kısmı (Kadrocular)[**] sisteme uyum sağlayacak bir yapıya bürünmek zorunda kalmıştır. Merkezin otoritesine bağlı alt sistem olarak Kadrocu elitler, merkezin değer sisteminin oluşturulmasında bir etki grubu görevi görmüştür. Devletçilik, Halkçılık, Laiklik ilkelerinin içini doldurmaya ve devlete yön vermeye çalışmışlar ve böylece sistemle bütünleşmişlerdir. Fakat Kemalizm'i "sol"a yatkın yorumlamaya çalıştıklarında, merkezde söz sahibi olmaya giriştiklerinde, Kadro dergisi kapatılmış ve Kadrocular değişik görevlere atanarak grubun işlevine son verilmiştir.

Şerif Mardin'e göre, 1923-46 yılları arasında taşra veya çevre, merkez tarafından kendisine şüpheyle bakılan ve gözetim altında tutulması gereken bir alan olarak görülmüştür.[8] İnönü dönemiyle birlikte merkezin değer sistemi, Kemalizm'in katı laiklik yorumları ve uygulamalarıyla devam ettirilmiştir. Çevre, yani halk, uzun süren bu katı laiklik uygulamalarına karşı DP'yi desteklemiştir. 1950 yılında yapılan seçimler sonucunda, çevrenin siyasi alandaki temsilcisi konumundaki DP, merkezde yer almaya başlamıştır. Fakat, bürokrasi, ordu, CHP, aydınlar gibi merkeze etki eden güçler çevreyi, çevrenin değerler sistemini, çevrenin siyasette temsilcisi konumuna yükselen DP'yi kabul etmeye yanaşmamışlardır. DP'nin iktidarda olduğu 1950-60 döneminde merkezde güçlü konumları bulunan bürokratların, ordu mensuplarının, aydınların otoritesi ve etkinliği azaldığı gibi, bir kısmı merkezdeki statülerini de kaybetmeye başlamıştır. Devletçi, bürokratik elit, merkeze sahip olabilmek için devletin imkanlarını ellerinde tutmak gereğini kavramışlardı; çünkü ancak bu şekilde otoriteyi, iktidarı temsil

---

[**] Kadro; 1932 yılının Ocak ayında yayımlanmaya başlamıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tekin, Burhan Asaf Belge, Vedat Nedim Tor ve Şevki Yazman tarafından çıkarılan Kadro'da, kurucuların sıkı sık yayımlanan yazıları dışında Behçet Kemal Çağlar, Neşet Halil, Falih Rıfkı Atay, İbrahim Necmi, A. Şefik, Ahmet Hamdi Başar, Tahir Hayrettin, Hakkı Mahir, Mühendis Nazir, Mehmet İlhan, Eflatun Cem Güney, Şakir Hazım, Muhlis Etem, Vala Nurettin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Münir İriboz'un yazıları yayımlandı. Son sayısı Aralık 1934-Ocak 1935 tarihini taşıyan Kadro, bu tarihten sonra yayınını durdurmuştur. Bkz. Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi, I. Basım, Ankara: Bilgi Yay., 1986, s. 269.

[8] Şerif Mardin, "Center-Periphery Relations: A Key To Turkish Politics?", (Ed.), Engin D. Akarlı, Gabriel Ben-Dor, *Political Participation In Turkey – Historical Background and Present Problems*-, First Edition, İstanbul: Boğaziçi University Press, 1975, s. 23.

eden devlete hakim olmak suretiyle hem iktidarın imkanlarından yararlanmak, hem de halkı merkeze uygun olarak yukarıdan aşağıya "değiştirmek" mümkün olabilirdi.

Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumunda Gençlik Örgütlenmeleri ile ilgili konuşan Ferhat Kentel, Türkiye'de sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkilerde devletin, modernleşmenin yüklenicisi ve yukarıdan aşağıya bir ajan olması itibariyle özellikle temel aktör olduğunu, sivil toplum içinde herhangi bir sosyal kategoriye bağlı gençlerin hareketinden çok, devletin, -olmayan toplumsal aktörler koşullarında- cumhuriyet ile birlikte gençliğe ve aydınlara yüklediği bir işlevden söz ediyor.

Kentel, Türkiye'deki gençlik hareketlerinin esas olarak devletin modernleşmeci politikalarına getirmiş olduğu çerçeve ve sivil toplumun toplumsal aktörlerin zayıflığıyla ortaya çıktığını, dolayısıyla devletin gençlere ve aydınlara yüklediği misyonun, bu kesimler tarafından bir tür "iradecilik" (volontarizm) denilebilecek bir zihniyet şeklinde toplumsal aktörlerin zayıf olduğu bir durumda gençler tarafından kabul edilen bir süreç olduğunu belirtiyor. Kentel, gençliğin tarihinin devlete paralel bir tarih olduğunu, devlet toplum ilişkilerine de oldukça bağlı bir tarih olduğunu belirtiyor.[9]

Kentel, 1950'lerden itibaren başlayan merkez-çevre çatışması olarak adlandırılabilecek, siyasal ifadesini Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti geriliminde bulan bir tür toplumsal çatışma içinde gençliğin devletin merkezi yetki ve modernleşmeci hareketinin taşıyıcısı rolünü üstlendiğini ve bir anlamda, çevrede yükselmekte olan toplumsal hareketlere karşı devletin kullandığı bir aktör ya da ajan olarak ortaya çıktığını, dolayısıyla 27 Mayıs gençliğinin temel özelliğinin devletin modernleşmeci ve merkeziyetçi anlayışıyla örtüştüğünü ifade ediyor. 12 Mart darbesine kadar bu modelle örtüşme özelliğinin devam ettiğini, fakat toplumda yeni bir takım aktörlerin, siyasal ifadelerin ortaya çıktığını, dünya konjonktüründe etkilenmelerin arttığını, "üçüncü dünyacılığın" gençleri etkilediğini, sendikaların doğduğunu, 1960'ların sonlarında 15-16 Haziran işçi hareketiyle gençlik hareketlerinin son noktaya çıktığını ve daha sonra da düştüğünü ifade ediyor. Kentel, toplumlarda kabaca iki sürecin hakim olduğunu, bir yandan hareketliliği sağlamak gibi bir işlevin, diğer yandan bu hareketi emebilecek bir entegrasyon sürecinin olduğunu, toplumların aynı zamanda, hem hareket etmeye hem de beraber olmaya çalıştığını, entegrasyon ve değişimin aynı bütünün iki ucu olduğunu, Türkiye Cumhuriyeti'nin istemiş olduğu modernleşmeci politikalar çerçevesinde entegrasyonun ön planda olduğunu, 15-16 Haziran hareketleriyle entegrasyonun sağlandığını belirtiyor.

---

[9] Ferhat Kentel, "Gençlik, Katılım ve Sivil Toplum" konusundaki bildirisi, Yayına Hazırlayan: Ahi Çakmak, Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük ve Gençlik, 'Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu', X. Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2002, s. 136.

Kentel, 1920'lerden 1960'lara 70'lere kadar Cumhuriyet gençliğinin darbelerin destekleyicisi olarak gelişen bir süreçte, 1970'lerde devletten koptuğunu, fakat Cumhuriyetin kuruluşundan beri taşıdığı toplumsal bellekten aktarılan iradeci mantıktan kopamadığını, dolayısıyla bağlı oldukları toplumsal ilişkileri, grupların problemlerini anlatmaktan çok, esas olarak yukarıdan müdahaleci bir misyon taşıyan misyoner mantığıyla örneğin "bir sosyalist" devletin taşıyıcısı olarak gençliğin yukardan aşağıya bakan bir mantık içerisinde mücadeleye devam ettiğini ifade ediyor.[10] Kentel'e göre, 60'lı 70'li yıllardaki temel tartışma devletin önce ele geçirilmesi, sonra da toplumun düzeltilmesidir.[11]

İşin eylem boyutunda ise merkezdeki siyasal oluşumu temsil eden CHP'nin gençlik örgütlerini harekete geçirmesiyle olaylar farklı bir mecraya doğru seyretmiştir. Bu gelişme karşısında mevcut DP hükümeti olayları önlemede yetersiz kalmıştır. DP'nin CHP hakkında meclis tahkikat kararı vermesi siyasi tansiyonu yükseltmiş, akabinde İ. İnönü ihtilali çağrıştıran sözler sarfetmiş, CHP'nin desteklediği öğrenci eylemleri yapılmıştır. Bunun üzerine, merkezdeki gruplarca ordu yönetime el koymaya davet edilmiş ve ordu 1960 ihtilalini yapmıştır. Böylece merkez-çevre çatışması merkezin askeri güç kullanarak otoritesini sağlamasıyla merkez lehine kazanılmıştır.

1961 Anayasası, merkez ile iç içe ve merkeze yakın solun faaliyetlerine zemin hazırlayacaktır. Çünkü, 1960 sonrası kurulan TİP, Kemalist devrimleri, yani merkezin değerlerini esas alır, bununla birlikte TİP, Kemalist devrimi, sosyalist bir sisteme giden yolda eksik kalmış, tamamlanmamış bir devrim olarak görür. Yön Dergisi de, merkezin değerlerinden hareketle sosyalizmi milliyetçi bir tarzda yorumlamaya çalışır ve Sol Kemalizm'i savunur. Merkeze etkide bulunmaya çalışan etki grupları, merkezin değerlerini daha sol değerlerle eklemlendirerek veya Kemalizm üzerinden kendisini ifade eden sosyalizm anlayışları ile merkeze hakim olmaya çalışırlar. Kısaca bu yönelim, iktidarı ele geçirip reformlarla sosyalist bir düzene geçme çabasıdır.

M. Belge, 68'deki özgürlük anlayışının, toplumun bütününü içine alan bir özgürlük anlayışı olmadığını, aksine toplumu dışlayan ve daha çok politik hayatta doğrudan belirleyici olan siyasi elitlerin kendi aralarındaki manevralarla iktidara gelme mücadelesini ortaya koyduklarını ileri sürmektedir. Belge bu konudaki görüşüne devamla, söz konusu hareketi elit bir hareket olarak değerlendirmekte ve halkın oy verme gibi son derece doğal demokratik haklarının hayata geçirildiği 1950 yılının sosyalistler tarafından "karşı devrim" olarak tanımlandığını, halkın "kurtarılacak" bir unsur olduğunu belirtir.[12]

---

[10] Ferhat Kentel, "Gençlik, Katılım ve Sivil Toplum" konusundaki bildirisi, Yayına Hazırlayan: Ahi Çakmak, Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük ve Gençlik, 'Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu', X. Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2002, s. 137-8.

[11] Ferhat Kentel, a.g.e., s. 164.

[12] Murat Belge, Türkiye Dünya'nın Neresinde?, I. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1997, s. 68.

1965'lere kadar öğrenci gençliği CHP'nin etkisi altında merkeze bağlı olarak faaliyetlerini sürdürür. 1965'ten sonra gençlik, sosyalist grupların, derneklerin (TİP, YÖN grubu, Mihri Belli ve MDD'ciler, H. Kıvılcımlı grubu vb.) etkisiyle Sol Kemalizm üzerinden sosyalizme kaymaya başlar. TİP, gençlere sosyalist teşkilatlanmayı öğretirken, YÖN Dergisi ve Devrim Gazetesi fikri altyapıyı oluşturmaya çalışır. Bu arada gençlerin sosyalizme sempati duymasında, kendilerini sosyalist olarak görmelerinde, sosyalist bilincin oluşmasında Marx, Lenin, Mao vb. önderlere ait eserlerin Türkçe'ye tercüme edilmesi kadar, çeşitli sol dergiler (Türk Solu, Ant, Aydınlık Sosyalist Dergi vd.), üniversite hocaları, aydınlar ve yazarlar, çeşitli konferans, panel ve formlar da önemli rol oynamıştır. Eylemler vasıtasıyla gençler arasında anti-emperyalist, anti -feodal kollektif bilinç pekişir ve siyasi kimlik ön plana çıkar. M. Belli, MDD hareketiyle gençlere yön verir, TİP'in legal çerçevede hareket edip aktif gençliğe cevap verememesi, pasif kabul edilmesi MDD'cileri hakim hale getirir. 1968'lerde hemen bütün gruplar, dernekler MDD'cilerin eline geçer. TKP geleneğinden gelen M. Belli, "geniş cephe faaliyeti" anlayışı çerçevesinde sistemi, merkezi değiştirip dönüştürmeye çalışan, merkezin bir takım değerlerine Sol Kemalist değerleriyle eklemlenerek Marxist –Leninist ve son kertede Maoist bir sistem getirmeye çalışan bir alt grup oluşturmuştur. Merkezdeki diğer grupları (Ordu, İşçiler, Köylüler, Aydınlar vb. emekçiler) geniş cephe faaliyeti anlayışıyla örgütleyerek merkeze hükmetmeye çalışmıştır.

1960 İhtilali'nin ve 61 Anayasası'nın getirdiği imkânlarla Türkiye'de sosyalizm gelişme katetmiştir. Anayasanın sosyalizme açık olup olmadığı tartışmaları yapılmış, sol kesim açık olduğunu iddia etmiş, TİP, sosyalizmi kitlelere duyurmakta ve meşru hale getirmekte önemli roller oynamıştır. Bunun yanında, Yön Dergisi, Kemalizm'le eklemlenmiş sosyalizm tartışmalarıyla gündemi oluşturmuş; sosyalizmin Türkiye şartlarında inşa edilebilmesi tartışmalarını gençliğin gündemine sokmuştur. Mihri Belli, Milli Demokratik Devrim (MDD) tartışmalarıyla ve sosyalist eylem anlayışıyla sosyalist düşüncenin kamuoyunda kabullenilmesini sağlamaya çalışmış, geniş cephe faaliyeti anlayışı içerisinde sosyalizme giden yolda "asker-sivil aydın zümre"nin öncülük edeceği geniş bir anti-emperyalist cephe oluşturmak için mücadele etmiştir. Bu bağlamda gençlik, eylemleriyle kamuoyunu etkileyen bir sosyal baskı grubu gibi işlev görmüş; kamuoyunda sosyalizmin meşruiyet bulmasının zeminini hazırlamasının yanında sosyalist bir iktidara giden yolda "iktidar olabilme" imkânlarının arandığı bir ortamda bir "askeri ihtilal"e de zemin hazırlamıştır.

MDD hareketi daha sonra ikiye bölündü. Önceleri üniversitelerde devrimci öğrenci teşkilatları ortak hareket ettiler. Üniversitelerde devrimci öğrenciler birliği (DEV-GENÇ) öğrenci derneklerinin yönetimini ele geçirdi. CHP'li Uluç Gürkan ve grubu 27 Mayıs benzeri bir darbe için çalışıyordu. Deniz Gezmiş ve bir grup genç, ordu

müdahalesini düşünmekle beraber işçileri, köylüleri örgütleyerek geniş bir sosyalist cephe faaliyetiyle sosyalist bir şuur ve bir sınıf bilinci oluşturma çabasındaydı. Marksist bir cuntaya da sıcak bakıyordu. Mahir Çayan ve ekibi daha sonra silahlı mücadele yöntemini seçecektir. Öğrenciler, işçi sınıfının öncü olmadığı Türkiye'de, önceleri işçi, emekçi sınıflara bilinç taşımaya çalışırken daha sonra "öncünün öncüsü" gibi bir devrimci bir görev üstleneceklerdir. 70 sonrası gençlik iktidar mücadelesine yönelecektir.

Sosyalist gençlerle milliyetçi-muhafazakar görüşlü gençlerin tartışmaları ve birbirlerine müdahaleleri ve müdahalelere karşı cevap verme refleksleri çatışmalara yol açmış, daha sonra bu çatışmaların bir takım kışkırtmalarla, provokasyonlarla birleşmesi sosyalist ve milliyetçi gençliğin silaha sarılmalarına yol açmıştır.

Türkiye'de 68 hareketi ve devamındaki hareketler toplumsal bir eleştiri olmaktan ziyade siyasi bir eleştiridir. Gençlik hareketleri, hızlı bir şekilde siyasi yönü ağır basan hareketlere dönüşmüştür. Gençlik hareketleri, başlangıç itibariyle siyasi partilerin (CHP, TİP) gençlik kollarının denetiminde cereyan eden, daha sonra Yön-Devrim Grubu, TKP geleneğinden gelip TKP dışında kalan "eski tüfek" sosyalistlerin etkileriyle gelişen, Milli Birlik Komitesi üyelerinin ihtilale yönelik eylemleriyle kesişen, siyasi hedefleri ön plana çıkan, "devrimci sosyalist eylemler"in yaygınlık kazandığı, sol kolektif bilincin oluşumuna temel sağlayan bir süreçtir.

1971 İhtilaliyle askerler yönetime el koymuş, sol darbe beklentileri boşa çıkmıştır. 71 sonrası gençlik daha radikal tavırlar geliştirmişlerdir. 1974 affıyla birlikte sosyalist gençler hizipler halinde ufak kümelere bölünerek tekrar örgütlenmişlerdir. Sağ-sol çatışması içinde çatışmaya dayalı bir kimlik geliştirmişlerdir.

M. Belge, 68'in Türkiye'de mevcut olmayan klasik solun boşluğunu doldurduğunu, Türkiye'nin merkeziyetçi, bürokratik siyasi kültürünün, yeni yeşeren sosyalist harekette ağırlığını duyurduğunu ve bu ülkede 68 ile başlayan politik hareketliliğin Batı'daki gibi özgürlükçü ve bireysellikten yana gelişmemesinin önemli bir nedeni olduğunu; 1968'deki Batılı gençler için Stalin'in komünist militan tipinin fazla çekici olmadığını; Türkiye'de ise bu olguların pek bilinmediğini, bu insan tipinin yer aldığı TKP'nin deneyimlerinin sınırlı olduğunu ve dolayısıyla 60'larda sosyalizme, 68'den sonra da ciddi bir devrimci eyleme yönelen Türkiyeli gençlerin rotayı ön bilgisiz, kendi tecrübelerine dayanarak kat ettiklerini söylüyor.[13]

Ona göre, Türkiye'de 68 hareketine katılan gençlerin büyük bölümü parti bünyesinde bir çalışma tarzını değil, aksine daha canlı ve heyecanlı Dev-Genç eylemliliğine yönelmiş, bir "aparatçık" olma tehlikesini içeren, disiplinli örgüt adamı olmanın alternatifi gibi görünen Dev-Gençlilik yani "Devrimci Gençlik", yerli

[13] Murat Belge, Türkiye Dünya'nın Neresinde?, I. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1997, s. 64.

ideolojiden daha baştan etkilenmiştir. Bu kesimi belirleyen Milli Demokratik Devrim ideolojisi, varsayılmış bir "yurtsever" tipini kapitalist düzene karşı ajite etmeyi amaçlamış, sosyalizmden çok anti-emperyalizm söylemini kullanmıştır. Türkiye'de solcu gençliği bir "devrim aciliyetinin" sardığını ifade eden Belge, 68 Kuşağı'nın önemli bir çoğunluğunun o dönemde Marxist-Leninist çizgiden yürüdüğünü ve insanların aynı bilinç formasyonu taşımadığını ileri sürmüştür. Ayrıca, Türkiye'nin toplumsal bir sıkışma içerisinde bulunduğunu, altmışların Türkiye'de ezeli kimlik arayışının belli başlı dönemeçlerinden birine tekabül ettiğini ve 68 Kuşağı'nın "değişim"den yana olduğunu; kalkınma, sanayileşme yanında kültürel düzeyde de farklılaşma eğilimi taşıdığını belirtiyor.[14]

68 Kuşağının dünyadaki bütün devrimci sosyalist hareketlerden etkilendiği görülmektedir. Bu sosyalist hareketler arasında farklılıklara hakim olan devrimci bir heyecan ve ruh ile olaylara yaklaşılmakta ve dünyadaki sosyalist devrimci hareketler rağbet görmektedir. Eklektik veya bağdaştırmacı bir tavırla her türlü sosyalist yaklaşım, zihinlerde ayrı bir yer işgal etmektedir. 68 Kuşağı gençliğinin bütüncül bir bakış açısıyla teorik bir çerçeve bütünlüğüne sahip olmadan, eklektik veya bağdaştırmacı bir tavırla bütün sosyalist hareketlere, dünyadaki devrimci eylemlere sempati ile baktıkları ve sahip çıktıkları görülmektedir. Sonraki aşamada dünyadaki devrimci hareketleri Türkiye'ye uyarlama çabasında, "teori" ve "pratik" tartışmaları gündeme gelmiştir.

68 Kuşağı'nın yeterli Marksist formasyona sahip olmadan, sosyalizmi ideal bir sistem ve kimliğin bir aracı olarak gördükleri anlaşılmaktadır. 68 Kuşağı, Sosyalizmi, Marksizm biçimlerini yer yer, bir tür kimlik kartı deklarasyonu biçiminde kabul etmiştir. Yani, sosyalist dünya görüşü ve sosyalist eylemler kimlik inşa sürecinin önemli birer parçası haline gelmiştir.

68 Kuşağı, içinde çok farklı grupları barındırmaktadır: TİP, Yön-Devrim Grubu, Milli Demokratik Devrimciler, Güleryüzlü Sosyalistler, Emek Grubu, Fikir Kulüpleri Federasyonu, Dev-Güç, Dev-Genç, Mihri Belli ve ASD çizgisi, Doğu Perinçek ve PDA çizgisi, THKP-C, THKO, TKP-ML-TİKKO vd. Bu gruplar, homojen bir kategori oluşturmamakla beraber aralarında ortak yönler bulmak mümkündür.[15]

Din, sosyal bir fenomendir, toplumsal bir kurum ve bir pratiktir. Pozitivizmin hakim olduğu devrelerde dinin giderek etkisizleşerek yok olacağı inancı vardı. Daha sonra bu inancın yanlışlığı anlaşılmıştır. Sekülerleşmenin artmasıyla, dinin etkileri kurumsal anlamda azalmakla birlikte bireysel anlamda etkisini devam ettirmektedir.

---

[14] Murat Belge, Türkiye Dünya'nın Neresinde?, s. 67-81.

[15] Kemal Can-Cengiz Erdinç, "Sistem Dışı Sol Muhalefet", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yayınları, c. XV, s. 1202-1206.

Karl Marx, Hegel'in "Hukuk Felsefesi'ni Eleştiriye Katkı" başlıklı yazısında "insan dini inşa eder, din insanı değil...Din insanın afyonudur"[16] demektedir. Marx'ın, dini kitlelerin afyonu değerlendirmesine kitakse, Marxizmi "Aydınların afyonu" olarak niteleyen Aron için Mayıs 68 bir "psiko-dram"dı ve bu "karnaval" ancak "Tocqueville"-ci bir yaklaşımla yorumlanabilirdi.[17]

İnsanlar için ideoloji bazen dini çağrıştırıcı bir hüviyet kazanabiliyor. Batı için Mayıs 68 ile patlak veren bunalım, bir uygarlık bunalımıydı ve "sol" bu değerler yozlaşmasından doğan manevi, ahlaki boşlukta, gençliği cezbedebilmiştir. Hatta, F. Mauriac'a göre "Mayıs bunalımı politik değil, dinsel" bir olgudur.[18]

Marksizm ve din kısmında önce Marxizm hakkında bilgilendirme bağlamında, Marx, Lenin, Mao vb. diğer Marxist ideolog ve eylem adamlarının görüşlerine yer verilecektir. Marxizm' deki pozitivizm ve ilerleme fikrine değinilecektir.

Türkiye'de Cumhuriyet' i kuran iradedeki pozitivist düşünce ve dini kurumlara yönelik tutum ve uygulamalar ile TKP' nin Kemalist modernleşmeye verdiği desteğin kesiştiği; Türkiye solunun da "Batılılaşma" taraftarı olduğu, Marksist ilerleme yerine pozitivist ilerlemeyi tercih ettiği vurgulanacaktır. "Pozitivist" eğitimden geçen geleceğin aydın ve bürokratlarının sol düşünceyi dünyadaki konjonktürün de etkisiyle daha kolay benimsediği; dine ilgisiz kaldığı veya karşı tavır aldığı vurgulanacaktır. Eskiye ait kurumların ve değerlerin gerici sayılması, yerine sosyal ilişkiler sistemini kuşatacak bütüncül bir değerler sistemi getirilememesi ve verilen pozitivist eğitim Cumhuriyet' in ilk nesillerinden başlayarak sonraki nesilleri de etkilemiştir.

Kanaatimize göre 68 Kuşağı, aydınlanmacı, pozitivist eğitimlerine eklemlenen Marksist kültürle beslenmiş; bu durum 68 Kuşağının dine yaklaşımında temel rol oynamıştır. Bununla birlikte, gerek dokümantasyon tekniği ve gerekse 68 Kuşağı'ndan olan insanlarla yaptığımız mülakatlar sonucunda, 68 Kuşağı'ndan olan kişiler, kendi dünya görüşlerine ve eylemlerine aykırı hareketlerin, olumsuz örnek ve durumların dine yaklaşımlarını etkilediklerini belirtmektedirler. Zaman içerisinde bu kuşaktaki insanların siyasi düşünceleri değişse de aydınlanmacı, pozitivist yaklaşımlarının devam ettiği; bununla birlikte dini kültürel bir olgu olarak kabul edenler de görülmektedir.

Dini görmezlikten gelme veya dini Marxist açıdan yorumlama gibi anlayışların var olduğunu görüyoruz.[19] Din konusunda 68 Kuşağı'ndaki insanların nasıl bir anlayışa

---

[16] Yasin Aktay, M. Emin Köktaş (der.), Din Sosyolojisi, 2. Baskı, İstanbul: Vadi Yayınları, 1998, s. 119-120.

[17] Ercan Eyüboğlu, "Devrim Dışında Devrim", Cogito, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, sayı: 14, 1998, s. 182.

[18] Ercan Eyüboğlu, a.g.m., s. 185.

[19] Metin Kayaoğlu, "İslam'da Bir Keşif Turu: Marx' tan Gazali' ye", Teori ve Politika, İstanbul: Kış 2000, sa.: 17 s. 19.

sahip olduğu çok açık değildir. Marksist dünya görüşünde dinin ne anlam ifade ettiği açık olmakla beraber, müslüman bir toplumda yaşamaktan kaynaklanan pratik kaygılar, sosyalist dünya görüşünün kitlelerce benimsenmesinde ve iktidar olmasında izlenecek strateji ve taktikler ile kültürel etkileşimler dolayısıyla kişilerin kendi dünyalarında dinin ifade ettiği anlamın farklılık arzetmesi, kuşaktaki kişilerin dine yaklaşımının anlaşılmasında ortaya çıkan zorluklardır.

68 Kuşağı'ndaki insanların dine yaklaşımlarını, 68 Kuşağı'nın "din" çerçevesinde kullandığı kavramları ortaya koyarak anlatmaya çalıştık. Bu bağlamda, dine yaklaşımda Marksist yorumlar, laiklik yorumları, ilericilik-gericilik (irtica, din istismarı), pozitivist yorumlar, dine ilgisiz yaklaşımlar, dini sosyalizmle birlikte yorumlayan ya da sosyalizmi benimsetmek için dini terimleri yorumlayan yaklaşımlar, dine kültürel bakan yaklaşımlar alt başlıklar olarak verilmiştir. 68 Kuşağı'nın pozitivist eğitim sürecine eklemlenen Marxist-Leninist, Maoist çizginin söz konusu dönemde ağırlığını hissettirdiğini; bu durumun kuşağın dine yaklaşımında belirleyici olduğunu gördük.

2. AMAÇ VE ÖNEM

Bu araştırmayı yapmaktaki amacımız, "68 Kuşağı" olarak kategorileştirdiğimiz bir gençlik kesiminin dünya görüşünü sosyal ilişkiler ağı içerisinde ortaya koymak ve bu dünya görüşünün dine, kültüre olan yansımalarını ortaya koymaktır. 68 Kuşağı'nın hangi ideolojilere, niçin sarıldığını anlamaya çalışarak, bu kuşakta yer alan insanları eyleme götüren sebepleri, sosyal ilişkiler ağı ve bunların oluşturduğu modelleri ortaya koymayı amaçlamaktayız. Sol-Kemalist ve sosyalist söylemler ve ortaya koydukları icraatlar Türkiye'deki modernleşme sürecinin bir aşamasını anlama açısından önemlidir.

Bunun yanında, 68 Kuşağı'nın "din"e karşı yaklaşımlarını, bunların dayandığı temelleri ve görüşlerindeki değişimleri anlamaya çalıştık. Dinin egemen olduğu bir toplumdan ideolojik temelli grupların ve hareketlerin önem kazandığı devreye geçilmesi ve bu durumun dünya görüşünü inşa etmesi önemini korumaktadır. Bu bağlamda, konu kimlik inşa etmede dinin yerine ideolojinin rolünü anlama açısından dikkate değerdir. Ayrıca, bu kuşaktaki insanların geçmişte ve günümüzde kamu ve özel kurumlarda rol almaları ve gündelik hayatı belirleyici konumlarda bulunması da sosyolojik açıdan önemlidir.

3. HİPOTEZ

Hipotezlerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

1. 68 Kuşağı, homojen bir grup değildir, bir kategoridir.

2. 68 Kuşağı, eylem yönü ağır basan ideolojik bir kuşaktır.

3.12 Eylül 1980 İhtilali ve S.S.C.B.'nin dağılması ile reel sosyalizmin çökmesi, 68 Kuşağının siyasi düşüncesinde farklılaşmalara yol açmıştır.

4. 68 Kuşağı'nın dine yaklaşımında, Soğuk Savaş dönemi sonrasının katı ideolojik kamplaşmasının etkisi olmuştur.

5. Türkiye'de 68 Kuşağının geçmişte dine bakışlarını belirlemede, pozitivist eğitimlerine eklemlenen Marksist yorumlar etkili olmuştur.

Alt hipotez: Türkiye'de 68 Kuşağı'nın geçmişte ve günümüzde dine bakışlarını belirlemede, akla, bilime, ilerlemeye, devrimci mücadeleye karşı olduğu düşünülen, emperyalizmin yanında kabul ettikleri eylemler ve "dindar" tipi etkili olmuştur.

6. Geçmişte ve günümüzde 68 Kuşağının din yaklaşımında seküler zihin yapısı etkili olmuştur.

7. Bir dine inanma sürecinde işleyen mekanizmalar ile Marksizm'e inanma sürecindeki mekanizmalar arasında benzerlikler vardır. Yani inanma süreci benzer işlemektedir. Bu çerçevede 68 Kuşağı'ndan olup geçmişte Marksizm'e ve yorumlarına gönülden inanıp bağlanan gençler, bir inanç sistemine inanmaya benzer süreçleri yaşamıştır.

4. TEMEL KAVRAMLAR

68: Özellikle Batı'da, 1968 öğrenci hareketleriyle gündeme gelen toplumsal hareketlerde patlama yaşandığı bir zaman dilimidir.

68 Kuşağı: Dünya' da 1968 öğrenci hareketleriyle kendisini duyuran, Batı' da daha çok Yeni Sol, Maoist, Anarşist ve Anti-emperyalist grupların etkili olduğu sosyal hareketlerde yer alanları tanımlamada kullanılır.

Türkiye'de 68 Kuşağı: 1965-71 arası dönemde homojen bir grup olmayan, sosyal süreçte yıllara göre değişen başat grupların, düşüncelerin, strateji, taktik ve eğilimlerin hakim olduğu, genel olarak emperyalizme, sömürgeciliğe ve gericiliğe karşı olan, Kemalizm ile eklemlenmiş milli bir soldan sosyalizme evrilen, Marksizmin, Leninist, Maoist, Şehir gerillacılığı, Kır gerillacılığı yorumlarını hayata geçiren, zaman zaman cuntacı eğilimlerin ağırlığını hissettirdiği, ideoloji ve eylem yönü ağır basan gençliğin oluşturduğu, içinde bir çok sosyal grubu barındıran bir kategoridir.

Din: Bir toplumsal kurum ve olgu olarak "dini inanç ve pratikler". Genel olarak bütün dinler, özelde "İslam dini". "Din bir toplum olayıdır. Din bir toplum olayı olmasaydı "din sosyolojisi" adını taşıyan bir bilim dalı ortaya çıkmazdı. Din sosyolojisi, dini yaşandığı gibi inceler. Dinin yaşanması demek, din olayının coğrafi, sosyal, kültürel değişkenlere göre değişmesi demektir. Dinin yaşanması kavramının akla getirdiği bir diğer fikir de, dinin bir sosyal kurum (müessese) olduğu ve insan davranışını belirleyen yönlerinin, öteki sosyal kurumlarınkiyle benzerlik gösterdiğidir. Örneğin, merasim, yalnız dinin değil, bütün sosyal kurumların bir niteliğidir."[20]

[20] Şerif Mardin, Türkiye'de Din ve Siyaset, Beşinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 238-9.

5. SINIRLAR VE GÜÇLÜKLER

Araştırmamızda yukarıda tanımı verilen "68 Kuşağı" bir kategori olup, içerisinde barındırdığı sosyal gruplar kısaca tanıtılarak bu gruplara yön veren, etkide bulunan insanların gençlerle etkileşimleri, grupların birbirleriyle olan ilişkileri ve bunların gençlik üzerindeki açılımlarını vermeye çalıştık.

60'lı yılların kendine özgü sosyal gerçekliği içerisinde incelememize konu olan sosyalist gençlik karşısında kendilerini milliyetçi-muhafazakar tanımlayan insanlar da yer almıştır. Bu insanların bir bölümü kendilerini 68'e nispet etse de, bu yaklaşım ideoloji ve eylemin ağırlıkta olduğu bir zaman dilimine vurgu yapmaktadır. Bu anlamda, konuyu sol-Kemalist, sosyalist gençlik ile sınırlandırmak durumundayız.

68 Kuşağı'nı tasvir etmede 1965-71 arası dönemin belirleyici olduğunu düşünüyoruz. 1965 tarihinde TİP parlementoya girmiştir. 65 tarihi aynı zamanda AP'nin iktidara geldiği yıldır. Sağın iktidarda olması öğrenci hareketlerini hızlandırmıştır. 1965 tarihini Kemalist gençliğin sosyalizme yönelmesi ve sosyalist bir bilinçlenmenin yoğunlaşmaya başladığı yıl olarak görmekteyiz. Ankara'da çıkan Dönüşüm Dergisi ve daha sonra kurulan FKF'nin Sosyalist bilincin ortaya çıkmasında önemli rolleri vardır. 1971 tarihi, sol örgütlenmelerin gerilla mücadelesine giriştiği, kitleden koptuğu ve Askeri Muhtıra'nın yapıldığı, sosyalist ve milliyetçi hareketlerin kesintiye uğradığı yıldır. Bu yüzden 1971 tarihini belirleyici olarak görmekteyiz.

Türkiye'deki Sol Hareketler, 68 Kuşağı'nın oluşumu, Kuşağı oluşturan gruplar, gruplar arasındaki farklılıklar, kuşağın söylemleri ve eylemleri konularının ayrı birer çalışma konusu olduğu izahtan vârestedir. Söz konusu başlıkları özetlemenin zorluğunu yaşadığımızı belirtelim.

68 Kuşağı'nın dine ilişkin yaklaşımlarını anlatan çok fazla esere sahip değiliz. Daha çok dergilerden, hatıratlardan daha önce yapılmış mülakatlardan hareketle satır aralarını okuyarak konuyu tasvir etmeye çalıştık.

Doğrudan 68 Kuşağı ile ilgili olmamakla birlikte dünyada ve Türkiye de 68 Gençlik eylemlerini anlatan birkaç bilimsel çalışmayı zikredebiliriz. Ahmet Taner Kışlalı'nın "68 Öğrenci Ayaklanmaları" konulu bir doktora çalışması olmakla birlikte, bu çalışma, söz konusu dönemi öğrenci eylemleri bağlamında ele almıştır. 68 Kuşağı'na kaynaklık eden her bir grubun (TİP, Yön-Devrim, MDD vd.) ayrı birer çalışma konusu olduğunu da belirtmeliyiz. Çalıştığımız evrende ele alınan söz konusu grupların ve bu gruplardaki kişilerin sayısal çokluğundan ve gruplarla ilgili bilgilere kaynaklık eden yazılı materyallerin zenginliğinden dolayı konunun farklı yönlerden ele alınarak işlenmesi mümkündür. 68 Kuşağı'nın günümüzdeki değişimlerini ve bu değişimlerin dine olan yansımalarını ortaya koyabilmek için ampirik çalışmalara ihtiyaç olduğunu ifade etmeliyiz.

6. METOD VE TEKNİKLER

6.1. Araştırma Modeli

68 Kuşağı'nı ve bu kuşağın dine yaklaşımını, din sosyolojisi açısından tespit amacıyla yapılan bu araştırmada dökümantasyon metot ve teknikleri [21] kullanılmıştır. Tez konusuyla ilgili kitap, dergi, ansiklopedi, hatırat kitapları gibi dökümanlar taranmış ve ilgili kısımlar seçilmiş ve tasnif edilmiştir. Analize konu olan verilerden örnekler seçilmiş; kategoriler geliştirilmiştir. Araştırmamız nitel bir araştırma olup 68 Kuşağı'nın içindeki grupları tasvir edecek kategoriler geliştirilmiş, buna göre metinler seçilmiş ve metinlerdeki temalar verilmeye çalışılmıştır.[22]

6.2. Evren ve Örnekler

Araştırmanın evreni, 68 Kuşağı kategorisi içinde yer alan gruplardır. Bu kadar geniş bir ana kütlenin incelenmesinin güçlüğü ortadadır. 68'e damgasını vuran, fikir ve eylem yönüyle etkili olan gruplar belirlenmiştir: Yön-Devrim Grubu, Türkiye İşçi Partisi (TİP), Milli Demokratik Devrimciler (MDD), Aydınlık Sosyalist Dergi çevresi (ASD), Proleter Devrimci Aydınlık grubu (PDA), Öğrenci teşkilatları (Fikir Kulüpleri Federasyonu, Üniversite Fikir Kulüpleri, Sosyalist Fikir Kulüpleri, DÖB, Dev-Güç, Dev-Genç, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (THKP-C) vd. Sözkonusu gruplara ait kişilerin görüşleri belgelere dayalı olarak verilmiştir.

68 Kuşağı'nın dine yaklaşımında Soğuk Savaş dönemi sonrasının ideolojik kutuplaşma ortamını kuşak temsilcilerinin dine de ideolojik olarak yaklaşmalarında etkili olmuştur. Fakat daha önce, resmi ideolojinin cumhuriyetin ilk kuşaklarından itibaren verdiği pozitivist eğitimin yanı sıra "yobaz", "gerici" din adamı motiflerinin kuşakların dine yaklaşımında etkili olduğunu görmekteyiz. 68 Kuşağı'nın almış olduğu pozitivist eğitime eklemlenen Marksist yorumlarının yanısıra sözkonusu kuşağın dünya görüşlerinin ve toplumsal kimliklerinin inşa edilmesinde önemli rol oynyan kolektif eylemler ile "öteki" ye ait eylemlerin kuşağın dine yaklaşımında belirleyici etkenkenler olduğu görülmektedir.

6.3. Verileri Elde Etme Ve Yorumlama

Daha önce de söylediğimiz gibi araştırmamızda dökümantasyon yöntem ve tekniklerini kullandık. 68 Kuşağı'nın özellikleri, 68'i oluşturan siyasi, sosyal, kültürel sebepler ve 68 Kuşağı'nın dine olan yaklaşımını ortaya koymaya yarayacak kavramlar

[21] Zeki Arslantürk, Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri, II. Baskı, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul, 1995, 64-75.

[22] Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 3. Baskı, Seçkin Yay., Ankara, 2003, s. 140-154.

kitap, hatırat, dergi ve makalelerin taranması ile elde edilen bulgularla ortaya konularak tasvir edilmiş; bulgular teorik çerçevede sistematize edilmiştir.

I. Bölümde, Batı'da 68 Kuşağı'nın oluşmasına kaynaklık eden gruplar, kuşağın oluşumunda etkili olan faktörler, söz konusu kuşağın söylemleri ve eylemleri, kuşağa kaynaklık eden gruplar arasındaki farklılıklar ve 68'in sonuçları anlatılmıştır.

II. Bölümde, Türkiye'de 68 Kuşağı bölümünde 68 Kategorizasyonu içinde 68 Kuşağı'na etkide bulunan temel grupları, Türkiye'de Sol ve Gençlik Hareketlerini, 68 Kuşağı'nın Hazırlık ve Oluşum dönemlerini, 68 Kuşağı'nın toplumsal süreç ve ilişkiler ağı içerisinde, iç ve dış konjonktürün de etkisiyle dünya görüşünün nasıl şekillendiğini, sosyal varlık alanlarının belirlenmesinde etkili olan determinasyon ilkelerini[23], sosyal grup ve eylemlerin bu dünya görüşünü nasıl inşa ettiğini, ideolojilerini, iktidar söylemlerini ve praksislerini, kolektif kimliklerini, süreç içerisinde kuşağın değişimi konularını anlattık.

68 Kuşağı'nın "Türkiye'de 68 Kuşağı ve Din" başlıklı III. Bölümde ise resmi ideolojinin dine yaklaşımı, pozitivist eğitim ve kimlik inşası; Türkiye'de resmi ideolojinin söylemlerine eklenen Sol'un dine yaklaşımı; Marx ve yorumcularının dine yaklaşımı, Türkiye'de 68 Kuşağı'na etkide bulunan kişi ve grupların dine yaklaşımları, 68 Kuşağı'nın dine ilişkin yaklaşımlarıyla ilgili söylemler ve pratik yaklaşımları anlatılmıştır.

[23] Zeki Arslantürk, Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri, II. Baskı, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul, 1995, s. 35-44.

I. BÖLÜM

68 KUŞAĞI'NIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1. BATI'DA 68 KUŞAĞI'NIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

1.1. Batı'da 68 Hareketi'ni Ortaya Çıkaran Sosyal, Siyasal, Kültürel Faktörler

1930'lu yıllarda Sovyetlerde yaşayan -terör ve hatalarla dolu deneyim, dünyada sistem karşıtı hareketleri sarsmıştır. Ne var ki bu terör ve hatalar komünist devletlerde 1945'ten sonra da birbiri ardına yinelenmekten geri kalmamıştır. Sömürgelerde baskıyı sürdüren sosyal demokrat hükümetler de. dışardan bakanlar için iyimser bir görünüm çizmiyordu.[24]

1945'de dünya sistemi içinde ABD hegemonyasının kurumsallaşması, sistem karşıtı hareketlerin artan politik gücünün gelişimini engelleyerek genel bir karşı hamleyi mümkün kılmıştır. ABD, SSCB tarafından yönetilen komünist devletler blokuna "gem vurmaya" çalışıyordu. ABD hükümeti, İkinci ve Üçüncü Enternasyonaller arasındaki tarihsel farklıları keskinleştirerek ve "komünizm karşıtlığı"nı ideolojik bir unsur olarak ortaya çıkarak, Batı işçi ve sosyal demokrat partilerinin "dişlerini sökmeye" çalışmıştır.

1967 sonrası konjonktürün geniş toplum kesimlerini etkileyen birkaç unsur bulunmaktadır. Birincisi, ABD'nin gücü nispeten öylesine zayıflamıştır ki, artık hegemonyası sorgulanır hale gelmiştir. ABD'nin bu nispi zayıflamasının çeşitli ve farklı göstergeleri vardır. 1960'lardan itibaren Japonya'nın ve Batı Avrupa'nın nisbi ekonomik yükselişleri buna örnek gösterilebilir. İkincisi, ABD'nin Üçüncü Dünya'daki gelişmelere doğrudan müdahale etme yeteneğinin önemli ölçüde azalmasıdır. Üçüncüsü, dönemin sosyalist ülkelerinde, değişen tempolarla da olsa, dikkat çeken ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanma söz konusudur.[25]

---

[24] G. Arrighi, T. K. Hopkins, I. Wallerstein, Sistem Karşıtı Hareketler, Çev.: C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen, I. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 1995, s. 99.

[25] Immanuel Wallerstein, Sosyal Bilimleri Düşünmemek, 19. Yüzyıl Paradigmasının Sınırları, Çev.: Taylan Doğan, İstanbul: Avesta Yay., 1997, s. 309.

Bir yandan ABD ve daha genelde dünya sistemine egemen yapılar ve kurumlar sistem karşıtı hareketlere dışsal olarak saldırırlarken, bununla eş zamanlı olarak bu hareketler de içsel rahatsızlıklar, yani kendilerini giderek daha çok "sorunun bir parçası" gibi gösteren rahatsızlıklar çekiyordu.

1960'lı yıllarda yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkması, geleneksel eski sol hareketlerin dışsal ve içsel olmak üzere bu çifte güçlüğüne bir tepki olmuştur. 1960'lı yılların başında ortaya çıkan bu yeni hareketler içerisinde statüko taraftarlarının gücü en ön plândayken ve eski sol muhalefetin yetersizliklerine ilişkin düşünceleri ise ikinci plândaydı. Ancak 1960'ların sonlarına doğru yeni hareketlerin eski hareketleri giderek daha fazla eleştirmeye başlamasıyla vurgu da kaymaya başladı. Önceleri, yeni unsurlar eski sistem karşıtı hareketlerin taktiklerini "reforme" etmeye çalıştılar. Ama daha sonraları çoğunlukla onlardan belirgin bir şekilde kopuş göstererek cepheden saldırıya geçtiler. Dünya sisteminin olumsuzluklarına karşı yürekten gelen bir çığlık ve aynı zamanda, bu dünya sistemine yönelik eski sol muhalefetin stratejisinin temelli bir sorgulanışı olarak görmediğimiz sürece 1968'i anlamamız olanaksızdır.

Yeni sol hareketin giderek güçlendiği bir dönemde, bu hareket içerisinden eski sola karşı zayıflık, yozlaşma, suç ortaklığı, ihmal ve kibir gibi çok ağır itham ve suçlamaların yöneltildiğini görmekteyiz.[26]

Doğu Almanya'daki Forum Hareketi ile Stalinist egemenliğinin sosyalist ve demokratik değerlerin içinin boşalmasına ve yoksullaştırılmasına yol açtığı ifade edilmektedir. 60'lı yıllardaki Batılı radikalizmin yükselişine esin kaynağı olan ve arkasından 70'lerdeki feminist vb. hareketleri doğuran, hiç bir koşulda, asla "fiilen var olan sosyalizm" olmamıştır. O günlerde metropollerde her türden anarşist, ütopyacı, Troçkist, pasifist, devrimci, reformist ve üçüncü yolcular bir arada görülmüştür. Lynne Segal, Batı'daki 68 için şöyle bir tespitte bulunmaktadır: Stalinizm karşıtlığı, bizim ortak evimiz, hepimizin yola çıktığı yer, soluduğumuz havaydı. "Parti" üyesi bilmece gibi bir şeydi.[27]

1960'lı yılların başında Amerikalı gençler, çok sevdikleri Amerika'nın, Batı dünyasına örnek ve kılavuz olarak tanıtılan Amerikan toplumunun, kendilerine inandırılmak istendiği kadar mükemmel bir toplum olmadığını keşfettiler.

Bireysel haklara saygı temelinde yetiştirilen gençler, bir siyahın okula alınmamasını anlayamazlardı. Anayasa'nın koruyucusu olan hükümetin, parklarda beyazlara ayrılan banklara siyahların oturmasını yasaklamasını anlayamazlardı. Siyahlar ve beyazlar için ayrı barlar olduğunu anlayamazlardı. Bu durum hoşgörüyle

---

[26] G. Arrighi, T. K. Hopkins, I. Wallerstein, Sistem Karşıtı Hareketler, Çev.: C. Kanat, B. Somay, s. Sökmen, I. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 1995, s. 100.

[27] Lynne Segal, " Hangi Sol? Sosyalizm, Feminizm ve Gelecek", Çöküşten Sonra Sosyalizmin Geleceği, Der.:Robin Blackburn, Çev.: Osman Akınhay, I. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1993, s. 149-150.

karşılanabilecek bir durum değildi. Gençlere öğretilen iyi (Amerika) ile kötü (komünizm) arasındaki mücadelede böyle şeyler yoktu, böyle ayrımlar anlaşılamaz ve kabul edilemezdi. Amerika kendi değerlerini yalanlıyordu ve gençler, bu gerçeği haykırmak amacıyla sokağa indiler, Amerika'nın güney yollarına düştüler. Amerikan iktidarı, cop savurarak, yangın bombaları atarak ve kamu düzenini bozdukları gerekçesiyle onları gözaltına alarak, gençlere Amerika Birleşik Devletleri gerçeğini öğretti.

İşte, Amerikan rüyasının yenilmezliği ve meşruluğuna olan inançtaki ilk çatlak, böyle ortaya çıkıyor ve 60'lı yıllarda giderek büyüyordu. Üst üste depremler geliyordu. Önce tabii ki siyahların sorunu, ardından da büyük sanayi kentlerinin kenar mahallelerinde patlak veren isyanlar başlamıştı. Daha sonra Amerika tarafından Asya yada Güney Amerika'da başlatılan yada alttan alta desteklenen savaşların yankıları duyulur oldu.

Gençlerin üniversite kampuslarında bu başkaldırılarını ifade etmelerinin yasaklanması, Amerikalı gençlerin her türlü iktidara meydan okumalarına giden yolda ilk fünyeyi ateşlemişti. Beatnik ozanları, gençlerin her türlü iktidara meydan okumalarına giden yolda başkaldırısına ruh verdi. Akılla mizah da gençlerin müttefikiydi. Herbert Marcuse, üretim aracı rolünde sıkışıp kalmış, zevk ve coşkudan yasaklanmış gençlere, bireyin yabancılaşmasını öğretiyordu. Mac Luhan'da, gençlere yeni kitle iletişim araçlarının olağanüstü gücünü; Bob Dylan'la Joan Beas ise kitleleri seferber edebilecek nitelikteki militan metinlerin, müziğin ve ritmin erdemlerini iletiyorlardı. Siyahlar ise, gençlere, yengi kazanmak için, ne pahasına olursa olsun, sonuna kadar mücadele etmenin gerekli olduğunu gösteriyorlardı. Amerikalı genç militanlar, 1962 yılında SDS'i (Demokratik Toplum İçin Öğrenci Derneği) kurdular. Dernek, üniversite kampuslarındaki tüm isyancı gençleri bir çatı altında topluyordu. Kennedy, Vietnam'da çamura batar; Küba çıkartması fiyaskoyla sonuçlanırken, SDS hareketi, isyanın önderi oluyordu. Bu dönem içinde gençler, gelenek-göreneklerin, anlayışların, insanlar arasındaki ilişkilerin değişik yaşandığı devrimin itici gücü haline gelmişlerdi.[28]

1.1.1. Tekno-demokrasi, Manevî Bunalım ve Sisteme Karşı Çıkış

Batı'da kişiye sağlanan hayat seviyesi, her yerde olduğundan ve bugüne kadar tarihte görülenden daha yüksektir. Siyasal kurumlar artık pek tartışılmamaktadır ve partiler oldukça kireçlenmiş, dinamizm ve çekiciliklerini kaybetmiş bir durumda olsalar bile, siyasal özgürlük, özellikle dünyanın geri kalan kısmının bundan daha da az yararlandığının bilinçli ölçüde, hala önemle aranmaktadır.

Bununla beraber, Batı sistemi 60 yıllarının sonundan beri bir bunalıma girmiştir. Hiç olmazsa görünüşte, 1929'da olan türden bir iktisadi bunalım değil ama daha çok bir manevi bunalım söz konusudur. Çok azınlıkta kalan ve çok faal olan birtakım kümeler,

[28] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, Çev.: Ragıp Duran, I. Baskı, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1987, s. 17-18.

bunun araçlarından çok, amaçlarını reddetmek suretiyle, tekno demokrasiye[*] bütünüyle karşı çıkmaktadırlar. Tümüyle iktisadi büyümeye ve kâra yönelmiş bir toplumun, mutluluğa yer tanımayan, insanlık dışı bir toplum olduğunu söylüyorlar. Modern üretim mekanizmalarından doğan disiplini, ast-üst ilişkisini, uzmanlaşmayı, örgütlenmeyi reddedip doğal davranışın, anarşinin, eğlencenin, şiirin peşinde koşuyorlar. Babanın inkârını ve cinsel özgürlüğü gerçekleştirmek suretiyle, geleneksel ahlâkın yasaklarına karşı çıkıyorlar. Nerdeyse umutlarının sınırlarını zorlayacak biçimde, kardeşlik ve sevgi arıyorlar. Paranın egemen olduğu bir dünyada, serveti küçümseyen bir hayat sürüyorlar.

Maurice Duverger konuyla ilgili birtakım sorular soruyor ve tesbitlerde bulunuyor: "Sessiz çoğunluk bunları itiyor ve nefretine konu ediniyor olmalı ama garip bir biçimde, davranışlarının etkisi altında da kalıyor. İçten içe onlara imreniyor. Vicdanını rahatsız ediyorlar. Yoksa, bu çoğunluk Batı sisteminin değerinden ve geleceğinden şüphe mi duymaya başlamıştır? Devin ayak bastığı toprak kaymakta mıdır? Şimdiye kadar eşi görülmemiş ve bugün için erişilmesi imkansız olan muazzam iktisadi gücü, bir ahlâk bunalımının kurbanı olabilir mi? Şu an için bunu iddia etmeye imkan yoktur. Tekno demokrasi çok sağlam görünüyor".

Duverger, Batı sisteminin 60'lı yılların sonundan itibaren bir bunalıma girdiğini ve bu bunalımın 1929'da yaşanan iktisadi bunalıma benzemediğini, aksine daha çok bir manevi bunalım olduğunu; çok azınlıkta kalan ve çok faal olan bir takım kümelerin araçlarından çok amaçlarını reddederek tekno-demokrasiye karşı çıktıklarını; tümüyle iktisadi büyümeye ve kâra yönelmiş bir toplumun, mutluluğa yer tanımayan, insanlık dışı bir toplum olduğunu söylemektedir. Duverger, sözkonusu toplumun modern üretim mekanizmalarından doğan disiplini, ast- üst ilişkisini, uzmanlaşmayı, örgütlenmeyi reddedip doğal davranışın, anarşinin, hazzın ve şiirin peşinden koştuklarını; babanın inkârını ve cinsel özgürlüğü gerçekleştirmek suretiyle, geleneksel ahlâki yasaklara karşı çıktıklarını; umutlarının sınırlarını zorlayacak biçimde, kardeşlik ve sevgi aradıklarını; paranın egemen olduğu bir dünyada, serveti küçümseyen bir hayat sürdüklerini belirtmektedir.[29]

1.1.2. Çekoslovakya Problemi

Çekoslovakya 1945'te müttefik kuvvetlerce kurtarıldı ve Sovyetler Birliği'ne terk edilen Alt-Kayoal Rutenya bölgesi hariç 1919 sınırlarını kazandı. Komünist Parti Mayıs 1946 seçimlerinde oyların yüzde 38'ini aldı. 1948 Şubat'ında meşhur Prag

---

[*] Tekno-demokrasi: Üretim güçlerinde, liberal demokrasinin gelişmesine yol açan ve 19. yüzyıl sanayi devrimine benzeyen bir dönüşümdür. Teknik ilerlemeler, büyük kolektif örgütlerin kurulmasına yol açıyor. Dev firmalar, yığın partiler, güçlü sendikalar, baskı grupları, büyük idari birimler vs. Çağdaş üretim ancak bu ölçüler içerisinde tam anlamıyla gelişebilir (Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977. s. 125).

[29] Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 188-189.

darbesinde 12 komünist olmayan bakanın istifası üzerine Komünist Parti iktidarı tek başına aldı. Mayıs 1948 genel seçimlerinde tek liste oyların % 86'sını sağladı. 9 Mayıs 1948 Anayasası ile Çekoslovakya bir "Halk Demokrasisi" oldu ve Sovyet gelişme modeli ülkeye zorla uygulandı. Millileştirme o kadar süratli cereyan etmişti ki 1949'da sadece işçilerin % 4'ü devlet sektörü dışında çalışıyorlardı ve dış ticaret Batı'dan Doğu'ya yöneltilmişti.

1946 ile 1955 arası birçok siyasi yargılamalar oldu. Eski Komünist Partisi Birinci Sekreteri Rıdolf Slanisky dahil pek çok kimse idama mahkum edildi. 1957'de Antonin Novotny Cumhurbaşkanı seçildi ve 1962'den sonra aynı zamanda Komünist Partisi Birinci Sekreterliğini de yürüttü.[30]

Çekoslovakya gençliği Novotny ve arkadaşlarının yürüdükleri Stalinci yola 1955'den beri karşı çıkmaya başlamıştır. Özellikle üniversite gençliğinin Çekoslovakya Komünist Partisi'ndeki oranı gitgide azalıyordu. Bir dikta niteliği taşıması yüzünden, halkın önemli bir kısmı, rejimin liberalleşmesi yolunda gençleri destekledi. Gençler Sovyet sosyalizmini beğenmedikleri için Dubçek ve Suoboda'yı tutuyorlardı.[31]

5 Ocak 1968'de Komünist Parti Merkez Komitesi Devlet Başkanlığı ve Komünist Parti Başkanlıklarını ayırdı ve Alexander Dubçek Novatny'nin yerine parti başkanı oldu. Prag darbesi"nden yirmi yıl sonra "Prag baharı" geldi. 28 Mart'ta general Svoboda Cumhurbaşkanı seçildi. Yeni liderler "insan yüzlü sosyalizm" yaratmak istediler. 1968 Haziran'ında sansür kaldırıldı ve siyasi mahkumlar salıverildiler. Süratle ilerleme için reformcuların yayınladıkları "İki Bin Kelime" manifestosu Sovyetler Birliği'nce şiddetle takbîh edildi. Varşova Paktı Çekoslovakya'da manevralara başladı ve 20 ilâ 21 Ağustos'ta Sovyet, Polonyalı, Doğu Alman, Bulgar ve Macar orduları Çekoslovakya'yı işgal edip "Prag Baharı"nı ezdiler.[32]

Demokratik sosyalizm denemesine karşı Varşova Paktı ülkelerinin silahlı mücadelesi öğrenci hareketini sertleştirdi. Kasım 1968 içinde boykot ve işgal gibi eylemler yaygınlaştı. Öğrencilerin yayınladıkları on maddelik istek listesinin ilk maddesi: "Bizim programımız, 1968 Nisan'ında kabul edilen Komünist Partisi Faaliyet Programı üzerine kurulmuştur ve gelecekte de bu böyle olacaktır."

Üniversite öğretim üye kadrosunun çok büyük bir çoğunlukla öğrencilerin hareketini desteklemesi dikkati çekiyordu. Aynı destek işçiler tarafından da gösterildi. Öğrencilerin on maddelik istekleri çeşitli sendikalarca benimsendi. Bu isteklerin büyük kısmı özgürlükler ve halkın yönetime katılması ile ilgiliydi.[33]

---

30 Yılmaz Altuğ, Çekoslovakya Sorunu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994. Önsöz, s. 9-10.
31 Ahmet Taner Kışlalı, Öğrenci Ayaklanmaları, I. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974, s. 71-72.
32 Yılmaz Altuğ, a.g.e., Önsöz, s. 10.
33 Ahmet Taner Kışlalı, a.g.e., s. 72.

Mukavemet eylemleri sıklaştı. 16 Ocak 1969'da öğrenci Jan Palack kendini yaktı. 17 Nisan'da Gustav Husak, Dubçek'in yerine Komünist Partisi Birinci Sekreteri oldu ve "normalleşme" başladı. 1969 ve 1970 hemen hemen yarım milyon üye Komünist Parti'den atıldı. Muhaliflerden partiyi temizlemek için komiteler kuruldu. Sansür genelleştirildi.[34]

Çekoslovakya'nın işgalini dünya basını ve dünya düşünürleri büyük çoğunlukla kınamışlardır. Hatta komünist partilerin çoğu bu şekilde hareket etmişlerdir. Çekoslovakya'nın işgalini şiddetle tenkit edenlerin başında bir Varşova Paktı ülkesi olan fakat işgale katılmayan Romanya gelmekteydi. Onu Yugoslavya izledi. Waldeck Rochet yönetimindeki Fransız Komünist Partisi olayı takbîh etti. Ünlü Fransız Komünist yazar ve düşünürü Aragon "komünist partiler arasındaki kardeşlik duygularını yıkacak şekilde Çekoslovakya'yı işgal edenlerden yana acır ve bunları gülünç bulurum" diyordu. Herbert Marcuse I'Express gazetesinde "Çekoslovakya'nın işgali, sosyalizm tarihinin en kınanacak olaylarından biridir" diye yazıyordu. Altmış kadar kapitalist ülkede komünist partileri de Sovyetler'i şiddetle protesto etmekteydiler. İtalyan ve Japon partileri de Fransız Komünistleri gibi işgale karşı cephe almışlardı. Fransız Komünist Partisinin mensuplarının sadece üçte biri işgali savundu. Rus taraftarı Hint Komünist Partisi bile işgale alkış tutmadı. İngiliz, İskandinav, İsviçre, Fin, Belçika ve Hollanda komünist partileri de aynı şekilde hareket ettiler, işgali kınayan bildiriler yayınladılar. Komünist Çin, Sovyetler'i tecavüz suçunun en büyüğünü işlemekle suçlamış "bu surette modern Sovyet revizyonizminin tam iflas ettiği ortaya çıkmıştır" demiştir. Çinliler Dubçek'in reformlarını da baştan beri beğenmediklerinden işgali iki revizyonistin arasında iktidar mücadelesi diye nitelendirmişlerdir.

Rusya'nın hareketini alkışlayanlar ise gizli Türk Komünist Partisi, gizli Yunan Komünist Partisi, Latin Amerika Komünist Partisi, Arap Komünistleri, Cezayir, Lüksemburg Komünist Partisi, Dış Moğolistan, Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam Komünist Partileri ile gizli Batı Alman Komünist Partisi, Küba Komünist Partisi idi. Fidel Castro, Çekoslovakya için verilen kararı hukuki bulmamakta, ancak siyasi açıdan savunulabileceğini öne sürmektedir.

Yılmaz Altuğ, Afrika, Asya ve Ortadoğu'daki birçok ülkenin Çekoslovakya işgalini kınadığını belirtmektedir.[35]

Sovyet yörüngesinde Batı'dakinden farklı bir model geçerlidir. Kapitalist toplumdaki önemli eleştirel işlevden giderek yoksun kalan kültürel modernizm, Doğu Avrupa'da zaman zaman demokrasi ve toplumsal değişim için ya da en azından dogmatik ve otoriter bir Marxizm türünün sağlıklı biçimde gözden geçirilmesi için yıkıcı ve özgünleştirici bir güç olmuştur. Örneğin, 1968 Çek "Bahar"ından sonra

[34] Yılmaz Altuğ, Çekoslovakya Sorunu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994. Önsöz, s. 10.
[35] Yılmaz Altuğ, a.g.e., s. 52-53.

Stalinist Doğu Alman Kültür Bakanı Dr. Klaus Gysi modern edebiyatı savunan muhalif eleştirmenlere, Eduard Goldstücker ve Ernst Fischer'e saldırdı. "Kafka'ya saygı duymak", diyordu, "Çekoslovakya'da üçüncü sosyalizm yolunun bütün teori ve eğilimlerinin ideolojik kökeni olmuştur" tespitinde bulunuyor. Kafka'nın odak olarak seçilmesinin yanı sıra, buradaki abartma da anlamlıdır: Batı'da ticarî akılcılığa dayanan iktidar modernizmin eleştirel dürtüsünün fitilini söker ve onu zararsız hale getirirken, Komünist Doğu Avrupa'da modernizm, gizemlileştirilmiş otoriter bürokratik aygıtlara yönelik bir tehdit olarak yorumlanır. Eugane Lunn, Kafka savunusunun 1963-68 yıllarında Çek entelektüel muhalefetinin önemli bir odak noktası olduğunu, bu modelin ilk kez kamuya açık bir forumda ortaya konulduğunu ifade etmektedir.[36]

Çekoslovak revizyonistlerinin ileri sürdükleri sosyalizmde üç unsurun başlangıçtan beri mevcut olduğu görülmektedir. Birincisi Jean Paul Sartre ve Emanuel Mounier'nin eksiztansiyalizmiyle etkilenmiş yeni bir filozofi ve etik; ikincisi partinin, devletin, ekonominin ve kültürün bürokratlaşmasına karşı radikal bir eleştirme, üçüncüsü Batı Avrupa etelijansiyası ile birlikte bütün Avrupa üzerinde bir demokratik sosyalizm, bir "açık" Marxism gerçekleştirme tahayyülü. 1968'de Amerika'ya iltica etmiş olan Çek filozof ve yazarı İvan Svitak, Çekoslovak Marxist revizyonistlerinin platformunu şöyle özetlemişti: "Enternasyonalizmle, Avrupa'ya, egemen Çekoslovakya'ya, sosyalizme, doğrudan demokrasiye, parlamentarizme, kültüre, hümanizme, eleştiriciliğe, halka, kişiye, özgürlüğe EVET; Milliyetçiliğe, Asya ve Amerika'da yeni sömürgeciliğe, devlete, kapitalizme, diktatörlüğe, iktidar tekelciliğine, yığınlara, elite, anarşiye HAYIR"

Çekoslovak revizyonistleri hukuka bağlı hükümet, fikir ve vicdan hürriyeti, parlamenter demokrasiye bağlı diğer özgürlükler istemişlerdir… Çekoslovakların istedikleri sosyalizmde kişi hür bir varlık olup ideolojiler (mesela Marxizm, hümanizm, Hıristiyanlık gibi) arasında kendi tercihini yapmak hakkına sahiptir. 1968 Nisan'ında yayınlanan Çekoslovak Komünist Partisi Hareket Programı, Lenin ve Stalin'in partinin elit rolünü oynamasına dair olan anlayışı reddederek "kitlelerin iştiraki" ilkesini ileri sürmüştü. Parti, işçi sınıfı tarafından doğrudan doğruya kontrol edilecekti. Revizyonistlerin ekonomik programında hem piyasa, hem de planlı ekonomik unsurlar bulunmaktaydı, tüketimde tüketici seçme hürriyetine sahip farzediliyordu. Aralarında oldukça farklar olmasına rağmen 1968 felsefesi etkin temsilcileri Karel Kosik, Ivan Svitak, Milan Prucha ve İvan Dubsky idiler.[37]

Yeni felsefe "çalışma" ve "yabancılaşma" kategorileri üzerindeki yorumlarda orijinallik arz etmektedir. Çalışma ile Kosik'e göre insan, "tabiat"ı insanlar için bir ürün

---

[36] Eugene Lunn, Marxizm ve Modernizm Lukàcs, Brecht, Benjamin ve Adorno Üzerine Bir Tarihsel İnceleme, Çev.: Yavuz Alogan, I. Baskı, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1995, s. 352 (Lunn, Liblice in 1963'teki Kafka konferansı üzerine iyi bir tartışma için bk. Peter Demetz, "Marxist Literary Criticism Today", Survey, 82 (Kış 1972), 63-65.

[37] Yılmaz Altuğ, Çekoslovakya Sorunu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994. Önsöz, s. 34-35.

haline sokar ve bundan günlük hayatın bir ilişkisine dair "pratik" kazanır. Bunu yapan tek kişi kendini çepeçevre saran bağları koparır. Mesela parti ve devlet bürokrasisi tarafından konulmuş bağları koparır. Resmi hayatın bürokrasisi ise Kosik'te "yabancılaşma"nın tam sembolüdür. Bu görüş diğer komünist ülkelerinde Macaristan, Yugoslavya ve Doğu Almanya'daki isyancı sosyalist aydınlar tarafından da ileri sürülmekte ve parti bürokrasisi yabancılaşmanın bir tezahürü olarak gösterilmekte idi. Çekoslovak revizyonist filozoflara göre "yabancılaşma" insan hayatının aslî bir veçhesidir ve bu insanların içinde yaşadığı nizam ne olursa olsun böyledir.

Revizyonist filozoflar yaratıcı özgürlüğü, çalışmayı ve yabancılaşmayı Batı eksiztansiyalizmi ile Marxizm arasında bir sentez yapılmasında harç olarak kullanmaktadırlar. Bunlardan Kosik ve Svitak 19. yüzyıl Alman idealist filozofları Schelling ve Feurebach'ın fikirlerinin etkisi altında kalarak ferdin özgür faaliyetini, tarihte devamlı bir rol oynayabileceğini ileri sürdükleri insancıl sosyalizm için esas kabul etmektedirler.[38]

1.1.3. Özgürlükçü Sosyalizm Talebi

Althusser'in* çıkış noktasının, 1956'da Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nde Kruşçev'in ünlü konuşması olduğu söylenebilir. Bilindiği gibi bu konuşma, daha önceki soğuk savaş döneminin bir ölçüde ortadan kalkmasına denk düşer. Kruşçev'in yaptığı o konuşma ile başlattığı yeni dönemde, gerek Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde, gerekse Batı Avrupa'nın Komünist Partileri'nde önemli değişiklikler oldu.[39]

Kruşçev'in konuşması, Stalin döneminde eleştirilmesi gereken pek çok şey olduğu gerçeğini meydana çıkarmıştı. Althusser'e göre, Stalin dönemine getirilen eleştiri yanlış yönden açılan bir eleştiriydi ve bunun da yeni yanlışlıklar doğurması kaçınılmaz bir şeydi. Stalin'in genel baskıcılığına karşı tepki, kendini sol terimlerle değil, sağ terimlerle dile getirdi. Proletarya diktatörlüğü döneminin bazı yanlış uygulamaları Marxistçe eleştirilip aşılacak yerde, daha geri bir perspektiften, burjuva demokratizmi ve liberalizmi açısından eleştirildi. Kullanılan başlıca terimler, "özgürlük", "insan", "insan kişi", "hümanizm" ve "yabancılaşma" idi. Stalin döneminde yayınlanmamış olan 1844 İktisadi-Felsefi El Yazmaları Kruşçev döneminde yayınlandı. Stalin'in bu kitabı saklamış olması, onun, bu kitapta verilmiş olan Marxizm'in özünü bilerek çarpıttığı şeklinde yorumlandı. Yukarıda sıraladığımız terimlerle Stalin'i eleştirenler "El Yazma-

---

[38] Yılmaz Altuğ, Çekoslovakya Sorunu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994. Önsöz, s. 35.

* Althusser, "egemen yapılar" ve "göreli özerklik" kavramlarını geliştirdi ve "eklemleme" nosyonunu ayrıntılandırdı: Bu düşüncelerin Fransa, İngiltere, ve diğer bir çok Avrupa ülkesinde (dikkat çekicidir; ana akım Marxist gelenekten gelen yazarlardan çok, Frankfurt Okulu'nun popüler olduğu Birleşik Devletler'de değil) Marxist teori, sosyoloji ve kültürel, edebi ve film incelemeleri üzerinde muazzam bir etkisi olacaktı. Bkz. Michele Barrett, Marx'tan Foucault'ya İdeoloji, Türkçesi: Ahmet Fethi, I. Baskı, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 196l, s. 57.

[39] Louis Althusser, Lenin ve Felsefe, Çev.: Bülent Aksoy, Erol Tulpar, Murat Belge 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 1989, s. 8

ları"nda kendilerine ideolojik dayanak buldular. Marxizm, böylece, insanın kendi insani özü olan özgürlüğe yabancılaştıran etkenlerden kurtarma çabası olarak yorumlandı.

Marxizm'in Batı Avrupa'da hümanistleştirilmesi belki daha eskilere uzanan bir süreçtir. Avrupa'da Faşist rejimlerin kurulmasından sonra, Faşizm'e karşı mücadelede zaman zaman kurulmasına teşebbüs edilen "cepheler"de, liberal burjuvazi ve küçük burjuvaziyi çekebilmek için, Faşizm'e karşı hümanizmin konduğunu görüyoruz. Örneğin Lukacs, bireysel de olsa, böyle bir teorik tavrın kendi içinde tutarlı bir öncüsü olmuştu. İkinci Dünya Savaşı'ndan ve özellikle soğuk savaşın sona ermesinden sonra ise, hümanizmin, barışçı geçiş anlayışı için onsuz edilmez bir ideoloji olduğu düşünülebilir. Avrupa'da devrim ajitasyonu yapmaya elverişli sefalet koşullarının ortadan kalkmasıyla, kapitalizmin hümanist açıdan eleştirisi ağırlık kazandı. Meta fetişizmi, kapitalizmin insanı yabancılaştırması…[40]

Gene de otuz beş yılı aşkın bir zamandır birçok Batılı sosyalist, yalnızca kapitalist gelişmenin yıkıcı sonuçlarıyla değil, bunun yanında Sovyet tipi devlet yada bürokratik sosyalizminin boğucu, otoriter rejimleriyle ve Stalinizmle de savaşmıştı… Neredeyse bütün eşitlikçi ve kollektivist çabaların on yıllık yenilgisi, solda yer alan pek çoğumuzun kronik bir karşılıklı suçlamaya kapılmasına, kendi kılıçlarının üstüne düşmesine ya da –bir daha asla ayağa kalkmamak üzere- deli doktorunun yatağına serilmesine neden olmuştur. Sovyet bloku içinde, Yeni Forum'la demokratik bir sol muhalefete sahip görünen tek ülke olan Doğu Almanya'da muhafazakâr ittifakın geniş yankılar uyandıran bir zafer kazanması, siyasal yelpazede yer alan pek çok kişi tarafından, sosyalizmin hiçbir türünün asla popüler bir cazibe kazanamayacağının kanıtı sayılmıştır. Aslında, barış, çevre ve insan hakları aktivistlerinin Kilise'nin şemsiyesi altında kurdukları türdeş-olmayan bir ittifak olan Yeni Forum, hiçbir zaman, bırakın sosyalist bir muhalefet olmayı, siyasal bir muhalefet olarak bile örgütlenmemişti. Yeni Forum'un dramatik yükselişi ve düşüşü bize, hem Doğu Almanya'da muhalif entelektüellerin aşırı derecede tecrit edilmişliği, hem de kırk yıllık Stalinist egemenliğin gerek sosyalist, gerekse demokratik ideallerle değerlere korkunç derecede değer kaybettirip yoksullaştırmaktaki başarısı konusunda çok şey anlatır.

60'lı yıllardaki Batılı radikalizmin yükselişine esin kaynağı olan ve arkasından 70'lerin feminist ve diğer hareketlerini doğuran, hiçbir koşulda, asla "fiilen var olan sosyalizm" olmamıştı. O günlerde radikal metropoller sahnesinde her türden anarşist, hayalperest, ütopyacı, sendikalist, Troçkist, pasifist, devrimci, reformist ve üçüncü yolcular görünmüştür. Ancak var olduklarını çok iyi bildiğimiz halde, özlemleri ve inançlarıyla bugün güya "sosyalizm"in tipik örneği sayılan bir Stalinistle, bir kumanda-ekonomisi "sosyalist"iyle çok ender olarak karşılaşırdı. Anti-Stalinizm, bizim ortak

[40] Louis Alhthusser, Lenin ve Felsefe, Çev.: Bülent Aksoy, Erol Tulpar, Murat Belge 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 1989, s. 8-9.

evimiz, hepimizin yola çıktığı yer, soluduğumuz havaydı. "Parti" üyesi bilmece gibi bir şeydi ve bence hala öyledir: Sovyet toplumlarını eleştiren, demokratik geçişe bağlı ama son zamanlara kadar (Gorbaçov gibi bazıları göz göre göre piyasanın eleştirel olmayan müttefikleri haline gelmeden önce) açıkça otoriter ve demokratik olmayan Sovyet rejimlerini savunmaya hala hazır. Leninist ve sosyal demokrat sol (mevcut ırk, cins ve genel olarak sınıf hiyerarşilerini yansıtmasına karşın) kendi partilerinden bütün çalışan insanların ve onlara bağımlı olarak yaşayanların çıkarları için merkezi bir devleti yönetmelerinin istenebileceği (Leninist sol devrimden sonra, sosyal demokrat sol seçimle) inancını paylaşıyorlardı.[41]

Solculuk diyorum ama aslında solculuklar demem gerekir yani özgürlükçülükten başlayıp disiplin yanlılığına varıncaya kadar, on yıllar boyunca Stalinciliğin çekingen davranmaya ittiği, politika altı cehennemlerde tuttuğu devrimci eğilimler ve birden Mayıs 68'in hızlandırılmasıyla bir düşünce, özyönetim düşüncesi politika cehennemlerinden su yüzüne çıkıyor. Büyük değişimler yer altında, biz nasıl olduğunun farkına varamadan mayınlanan kültürümüzün yer altında, bundan böyle mayınlandığını bildiğimiz toplumumuzun yer altında.

Mayıs 68'in, gizliden gizliye hazırlanmakta olan bir şeylerin katalizörü, hızlandırıcısı, yükselticisi olduğunu sanıyorum; öyle ki, bunu "kültür devrimi" olarak adlandırmak çok iddialı, "kültürel gelişim" demek çok gevşek kaçacak; kültürel dönüşüm, diyelim.[42]

1.2. Batı'da 68'de Öğrenci, Gençlik ve İşçi Hareketleri

İşçi sınıfının karşısında kalan liberal demokrasinin, burjuvazinin karşısında kalan eski monarşilerin aksine, tekno demokrasi, nüfusun önemli bölümleri tarafından reddedilmiyor. İtiraz edenler, "kenarda kalanlar" yani kendi dışlarında fazla destek bulamayan birtakım dar kümeler: Öğrenci, aydın, öğretim üyesi, yabancı işçi vs. Bu unsurların her biri dar sınırlıdır ve hepsi birden çok zayıf kalır. İkisi de çok azınlıkta kalmakla beraber, her yerde genç kuşaklar ve Birleşik Devletlerde siyahlar nispeten daha geniş bir temele sahiptir. Sadece kadınlar –bazı kurtuluş hareketleri bunları sürüklemeye çalışmaktadır-, çoğunluğa yakındır ve bazen bunu aşarlar ama özel bazı konular dışında, henüz isyana az yatkın görünüyorlar.

Üstelik, sözü edilen bu nüfus dilimleri azınlıkta bulunmakla kalmıyorlar, bunların içindeki isyancı unsurlar, azınlığın da genellikle çok zayıf bir azınlığını oluşturuyorlar. Ama tarih, sessiz ve uslu çoğunlukların eseri değildir. Yığın halindeki

---

[41] Lynne Segal, "Hangi Sol? Sosyalizm, Feminizm ve Gelecek", Çöküşten Sonra Sosyalizmin Geleceği, Çev.: Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1993, s. 149-150.

[42] Edgar Morin ile Söyleşi, *, "Bir Uygarlık Bunalımı" Mayıs 68, Cogito, İstanbul: Yapı Kredi Yay., sayı: 14, 1998, s. 102-103 (*Magazine Littéraire, Mayıs 1976, -Jean- Jacques Brochrier'nin yaptığı söyleşi).

koyun sürüleri, ister kendiliklerinden olsun, ister birkaç çoban köpeğinin veya sopa darbesinin dürtmesiyle olsun, genellikle, azınlıktaki küçük kümelerin öne atılışını izlerler. Ekim 1917'de, Rus Komünist Partisi'nin devrimi yapan sadece 25.000 üyesi vardı. Bugün, birçok Batı ülkesinde, faal itirazcıların oranı bundan aşağı değildir. Birleşik Devletlerde, Beyaz tekno demokrasiyi bütünüyle reddeden siyahların oranı herhalde çok daha yüksektir. Bu, sözü edilen faal azınlıkların kurulu düzeni devirmeyi başaracakları demek değildir, çünkü geçmişte onlardan daha güçlü kümeler bunu yapamamışlardır ama onlar kadar az kalabalık itirazcılar, bazen amaçlarına ulaştıklarına göre, sayılarının azlığının bu bakımdan bir engel olmadığı anlamına gelir.[43]

Üniversite'de yer alan yeni hareketler, Birleşik Devletlerde başladı. Duverger, 1960'da güneyin siyah üniversitelerinde ırk eşitliği ve ırkların bütünleşmesi ile başlayan mücadelenin S.D.S[44] ile geliştiğini ve Amerikan emperyalizmine karşı mücadele ile ırk eşitliği eyleminin birleştiğini söylüyor. Duverger, 1966'da Batı Berlin Hür Üniversitesi'nde Vietnam karşıtı mücadele ile başlayan hareketin bir sosyal demokrat öğrenci örgütü olan S.D.S[45]'nin gösterileriyle yaygınlaştığını belirtiyor.

Aynı 1966 yılında, öğrenci hareketleri, 1967-1968'de fakülte işgalleri ve sokak gösterileri ile doruğuna varacağı İtalya'da gelişiyor. Öğrenci hareketleri, burada, işçi sendikaları tarafından Birleşik Devletlerde, Almanya'da olduğundan daha az olumsuz bir biçimde karşılanıyor ama sendikalar yine de çok çekimser kalıyorlar. Avrupa'da, sadece Büyük Britanya ve İskandinav ülkeleri, bu çeşit olaylardan az etkileniyorlar. "London School of Economics" işgalli bir boykota uğruyor ama Oxford ve Cambridge barış vahaları olarak kalıyorlar. Stokholm Üniversitesi, Mayıs 1968 sırasında bir ateş yükselmesine uğruyor fakat, bu, son derece sınırlı kalıyor. Belçika'da, Louvain'deki olaylar, birkaç yıl sonra Québec'te, Montreal'de görülenler gibi, milliyetçi bir nitelik muhafaza ediyor. Fransa'da, Mayıs 1968 öğrenci ayaklanması, daha önce yer alan bu olayların bir ölçüde devamı ve en yüksek noktası gibi görünüyor.[46]

1.2.1. Amerika'da Gençlik ve Öğrenci Hareketleri

Amerika'da 1950 yıllarında başlayan öğrenciler arasındaki kıpırdanışlarına yol açan tatminsizliğin kaynağı medeni haklar oluşturmaktaydı. Bunun yanında öğrenciler statükoyu eleştirici hareketlere de ilgi göstermişlerdir.[47]

Üniversitelerde başlayan yeni hareketler, toplum düzeninin çok sağlıklı bir şekilde işlediği ve bozgunculuk tehlikesinin en zayıf ihtimal olarak göründüğü, en

---

[43] Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 190-191.

[44] (S. D.S: Students for a Democratic Society).

[45] (S. D.S: Sazialistische Deutschen Studendtenbund).

[46] Maurice Duverger, a.g.e., s. 192-193.

[47] İsmail Sandıkçıoğlu, " Birleşik Amerika'daki Öğrenci Hareketleri : Columbia Üniversitesi'ndeki Son Olaylar, 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, Ankara: Ankara Ün. Eğ. Fak. Yay., 1969, s. 144.

gelişmiş ülkede, yani ABD'de başladı. ABD'de 1960'taki hareketlerin başlangıç noktası, ırkların bütünleşmesi yolunda öğrencilerin barışçı araçlarla mücadeleye giriştikleri Güney'in Siyah üniversitelerinde doğdu. Diğer üniversiteler, dayanışma göstererek harekete katıldılar. 1960 Nisan'ında, barışçı öğrencilerin bir eş güdüm komitesi Haziranda, "Students for a Democratic Soclety"* kurulmuştur. Irk eşitliği için eylem, daha başlangıçta Amerikan emperyalizmine karşı mücadele ile birleşmiştir. Vietnam Savaşı, Küba'yla başlayan büyük siyasal gerginlik, Santa-Domingo'ya müdahale v.s. Hindçini'ne kuvvet amacıyla askere alma hareketinin genişletilmesinin buna büyük bir yaygınlık kazandırmıştır.[48]

Columbia Üniversitesi'nde 1968 baharında gerçekleştirilen olaylar, 1964 Berkley söz hürriyeti hareketinden beri en büyük eylemci hareket olmuştur. SDS'nin önderlik ettiği gösteri ve işgal ettiği hareketleri bütün öğrenciler tarafından destek görmemiştir. Harekette bulunanlar daha çok sosyal bilimler öğrencileri olmuştur. Öğrencin talep ettikleri spor salonu inşaatı durdurulmuş ve genel bir af çıkarılmıştır.[49]

Üniversitede yer alan yeni hareketler, toplumsal düzenciliğin en büyük ve bozgunculuk tehlikesinin en zayıf göründüğü, en gelişmiş ülkede, Birleşik Devletlerde başladı. 1960'ta, ırkların bütünleşmesi yolunda öğrencilerin barışçı araçlarla mücadeleye giriştikleri Güney'in Siyah üniversitelerinde doğdu. Başka üniversiteler, dayanışma göstererek, harekete katıldılar: 1960 Nisan'ında, barışçı öğrencilerin bir eşgüdüm komitesi ve Haziran'da, "Students for a Democratic Society" kuruluyor. Irk eşitliği için eylem, daha başlangıçta, Amerikan emperyalizmine karşı mücadele ile birleşiyor: Vietnam savaşı, Küba'ya hasmane tavır, Santa-Domingo'ya müdahale vs. Hindçini'ne kuvvet göstermek amacıyla askere alma hareketinin genişletilmesi buna büyük bir yaygınlık kazandırıyor.

Aynı 1960 yılı, Japonya'da üniversite olaylarının doğuşuna tanık oluyor. Amerikan-Japon güvenlik antlaşmasının sebep olduğu bu hareketler, esas itibariyle, Birleşik Devletler emperyalizmini hedef alıyor. Bunları, çok güçlü, çok örgütlü, çok disiplinli bir öğrenci örgütü Zengakuren yönetiyor. Başlık, kalkan, cop, molotof kokteyli vs. kullanan militanların yürüttüğü bir şehir gerillası biçimini alıyorlar. Üniversite binalarının işgali ya önemsiz kalıyor, yada bunlar, polisin kıyasıya muharebelerle fethetmesi gereken gerçek müstahkem mevkîler haline dönüştürülüyorlar. Amerikan üniversitelerindeki ilk mücadelelerin barışçı niteliği ile bunlar arasındaki fark büyük fakat daha sonra, polisin hoyratça müdahalesi ve siyahların ırk eşitliği yolundaki mücadelesinin sertleşmesi sonucunda, bu fark azaldı. Zengakuren'in yöntemleri bütün Batı ülkelerinde taklit edildi; bununla beraber, öğrenciler böylesine güçlü bir örgüt yaratmayı başaramadılar.[50]

---

* Students for a Democratic Society (Amerikalı genç militanlar, 1960 yılında SDS'yi 'Demokratik Toplum İçin Öğrenci Derneği'ni kurdular.).

48 Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 191-192.

49 İsmail Sandıkçıoğlu, a.g.m., s. 144-152.

50 Maurice Duverger, a.g.e., s. 191-192.

Dany Cohn-Bendit, yıllar sonra A.B.D'deki Yippi Hareketi ve Uluslararası Gençlik Partisi'nin kurucularından olan arkadaşı Abbie Hoffman ile bir röportaj gerçekleştiriyor. Hoffman şöyle söylüyor: "…Eskiden uzun saçlarımız, hippi giysilerimiz, çıplak ayaklarımız vardı, esrar çekerdik, rock dinlerdik, topluma küfrederdik… Kesinlikle hiçbir siyasi özü olmayan hippi hareketiydi bu. Hippilerin ülkenin siyasi düzenini değiştirmek diye bir iddiaları yoktu. Onlar, sadece kimsenin kendilerine ilişmemesini istiyorlardı. Biz, bu durumu değiştirmek istedik ve isyancı hareketi siyasallaştırmak için "Yippi Hareketi"ni yarattık.

Daha sonra, kendi gazetelerimizi yayınlamaya başladık, polise karşı savunma komiteleri kurduk, Amerikan yaşam tarzını reddeden gençleri kendi saflarımıza çekmek için yarattığımız bu karşı kültürden yararlandık. Tüm bir kuşağın kendiliğindenci isyanına dayanıyorduk. Kendine özgü gereksinimleri, eğilimleri olan bu gençliği, toplumsal bir sınıf olarak değerlendiriyorduk ve bu sınıfın devrim yapacağına inanmıştık. Çeşitli hükümetleri, Vietnam'da uyguladıkları askeri siyasetleri değiştirmeye mecbur bıraktık. Bu durum, Batı uygarlığının tarihinde ilk kez gerçekleşti. Savaş döneminde, bir halkın mevcut iktidara karşı ayaklanmasını düşünmek bile çılgınca bir şeydir."

1967'de insanları sokağa döktük ve "Uluslararası Gençlik Partisi"ni (YİP) kurduk. Böylece, 1968 yılında Vietnam Savaşına karşı çıkanları seferber edip Demokrat Parti'nin Chicago'da yapılan yıllık kurultayı sırasında büyük bir gösteri düzenledik… Sokaklarda bedava konserler verdik, insanları parklarda topladık. Dahası Yippi Olimpiyat Oyunlarını düzenledik. Bir hafta boyunca, Chicagolulara bir başka yaşam tarzı sergiledik. Gerçek üstücü haberler yaymaktan da çekinmedik: İnsanları kentin içme suyuna LSD karıştırdığımıza inandırdık…[51]

Gerçek anlamda öncü birkaç kadın meydanlarda herkesin önünde sütyenlerini çıkarıp ateşe verdiler ve Amerika güzellik yarışması töreninde olay çıkardılar. İktidar sarsılmıştı ama sallanmıyordu. Amerikan halkı, çocukların isyanından hayrete düşüyor ama toplumsal düzenin temellerini tartışma konusu yapmıyordu. İsyancı gençlerin arasında yapay olarak kurulmuş olan birlik patladı. Siyahlar, Kara İktidar talep ederken, Kara Panterler bir grup militanı silahlı özsavunma eğitimine tabi tutuyordu. Weathermen adlı beyazlardan oluşan bir grup da şiddet yöntemlerini benimserken, Yippiler, kışkırtma, aldatma ve zevke çağrı yöntemlerine hep sadık kaldılar. Bu yöntemler, zaten birkaç yıldır, yaşlı kıtada, Amsterdam'lı "Provo"lar tarafından uygulanıyordu. 70'li yıllarda, kadın hareketi, düşman eğilimlere bölündü, bu bölünme onları zayıflatmıştı ama o zamana kadar kazandıkları başarılara da gölge düşürmemişti ve belki de en önemlisi, Amerika, nihayet katlanılmaz bir yükten, Vietnam savaşından kurtulmuştu. Amerika, aşağılanmayı ve yenilgiyi kabullenmek zorundaydı. Böylece

[51] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, Çev.: Ragıp Duran, I. Baskı, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1987, s. 24-25.

kendisini kemiren paslı kuşkudan da kurtuluyordu. İsyancılar baskı ile karşılaşabilirlerdi. Hapis, cinayet ve her cins şiddete muhatap olabilirlerdi ama aynı zamanda sistemin konfor ve huzuru, gençleri sistemin içine yeniden dahil de edebilirdi. Gençlerin çoğu, eğer hayatta kalabilmişlerse, çok nefret ettikleri "canavarın karnı"na gelip yeniden yerleşeceklerdi.[52]

Dany Cohn-Bendit, 1971 yılında "Bobby Seale'e özgürlük!" diye slogan attığını, Seale'nın, o zaman, düşmanın karnındaki devrimci direnişin simgesi olduğunu hatırlatıyor. Cohn-Bendit, 1985 Mart'ında, Philadelphia'da Bobby Seale ile röportaj yapıyor. Seale, Irkların Eşitliği Kongresinin Yürüttüğü Mücadelelerde, hareketin genel başkanı James Farmer'ın bir televizyon kamerasının eşliğinde, ırk ayrımı yapan dükkan, sinema ve barların yetkilileriyle yılmadan usanmadan görüşmeler yaptığını; siyahların bazı yerlere alınmamasına karşı mücadele ettiğini; yinelenen bu eylemlerin Amerikalılar'ı bunalttığını, özellikle de, bu eylemlerin Martin Luther King'in ateşli nutuklarıyla ülkenin dört bir yanına yayıldığında bunalımın daha da arttığını ifade ediyor. Bobby Seale ve onunla birlikte "Kara Panterler" örgütünün militanları, barış eli uzatma, bütünleşme, demokrasi politikası başarısızlığa uğradığında, "Kara İktidar" muştuladılar. Babby Seale o zamanlar şöyle konuşuyordu:

"Bütün siyah halkın, siyahlar ordusunda toplanması gerek. O zaman yürüyüşe geçeceğiz bu memlekette, ırkçı yönetimin üzerine yürüyeceğiz ve kahrolası bu hükümete 'pis herifler eller yukarı, bu bir soygundur! Bize ait olanı almaya geldik!' diyeceğiz."[53]

Bobby Seale konuşmasına şöyle devam ediyor:

"Kara Panterler hareketi, Amerikalılar'ın ve bütün dünyanın hayaline şiddetli bir şekilde çarpmakla yetinmedi. Özellikle Ku Klux Klan'ın siyah yurttaşlara karşı haksız saldırılarına son verdi. KKK bugün bir siyah topluluğa saldırırsa, bizim de gidip meşru haklarımızı korumak üzere onlara ateş açacağımızı biliyor. Biz, bu ülkede çok sayıda siyah politikacının seçim kampanyasını destekledik, onların seçilmesini sağladık. Bizim tutumumuz çok sayıda insanı etkiledi ve siyahların politik kariyer yapmalarını teşvik etti. 50 ve 60 yıllarında siyahlar, siyasi makamlara aday olmazlardı. Hatta böyle bir kariyer düşünmezlerdi bile. Amerikan siyasi yapısı tamamen ırkçı temeldeydi. Martin Luther King ile Sivil Haklar Hareketi ve savaşa karşı kampanyalarla bu durumun değişmesine katkıda bulunduk."

Bobby Seale, Kara Panterler'in 60'lı yıllarda silahlanmış olmalarını haklı buluyor; o dönemde, polislerin siyah gettolara gelip halkın üzerine ateş açtığında, insanları öldürdüğünde ırkçılığın çok fütursuz olduğunu, kendilerini savunmak için

---

[52] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, Çev.: Ragıp Duran, I. Baskı, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1987, s. 18-19.

[53] Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 43- 45.

silahlanma haklarının olduğunu, savunma ile saldırı arasında çok büyük fark olduğunu iddia ediyor. Seale, Martin Luther King'e son derece sıkı bir şekilde bağlı olduklarını; Kara Panterler Hareketi'nin barışçı mücadelenin bir sonraki aşaması olduğunu; barışçı eylemle şiddete dayalı eylemin bir olmadığını, kendilerini savunurken, demokrasinin insancıllığını ve ekonomik haklarını savunduklarını ifade ediyor.[54]

Richard Flacks, öğrenci hareketlerinin dayanak noktalarını şu başlıklar halinde belirlemektedir:

1. Romantizm (Duyumsal tecrübeler); 2. Yetki aleyhtarlığı (Merkezileşmiş karar sürecine karşı tutum); 3. Eşitlikçilik : Halkçılık; 4. Dogmacılığa karşıtlık; 5. Ahlâki Yücelik : Menfaatçi davranışlara karşı antipati; 6. Toplum veya toplumculuk: İnsan münasebetlerinin geliştirilmesi; 7. Müesseseleşme Aleyhtarlığı (Özellikle üniversitelerin bağımsızlığını kaybettiği eleştirisi).[55]

1.2.2. Batı Almanya'da Gençlik ve Öğrenci Hareketleri

Doğrudan doğruya politikayla ilgili ilk ve yaygın öğrenci gösterilerinin, 1962 yıllarında "Spiegel Olayı" ile başladığı söylenebilir. Öğrencilerin ve yol gösterici konumdaki öğretim üyelerinin arasında tam bir görüş birliğinin olmadığı görülmektedir. Alman öğrenci hareketlerinin devrimci bir karakterde olduğunu ifade etmek mümkündür. Toplum yapısının demokratikleştirilmeden üniversite içi sorunların çözülemeyeceği düşüncesi hakimdi, ayrıca Almanya'daki öğrenci hareketlerinin temelinde, Alman toplumunun kendine özgü sosyo-politik durumu yatmaktadır. Bu özel koşulların başlıcaları şunlardır:

A. Toplumsal ve sosyo-psikolojik nedenler: 1933–1945 yılları arası zorunlu kültür değişmesiyle huzursuzluğu artan topluma 1945 sonrasında işgal kuvvetleri tarafından başka değerler enjekte edilerek sosyal yapının sarsılması, nesil çatışması, genç nesil Almanların Nasyonal Sosyalizmin günahlarını babaları ile paylaşmak istememeleri, siyasal yönelimlerde görülen derin uçurumlar.

B. Eğitsel Nedenler: Aile eğitiminde ve üniversitede çocukların otoriter eğitime düşman olmaları; üniversite reformu (öğrencilerin yönetime katılması, toplumun eleştirilmesi, demokratlaşma ve düzen değişikliği); siyasal eğitim (demokrasinin işleyişi ve siyasal katılım)

C. Siyasal Nedenler (İktidarın uygulamalarına karşı parlamento dışı muhalefet fikrinin benimsenmesi; demokrasi ilkelerinin milletlerarası politikada uygulanması isteği).[56]

---

[54] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, s. 47.

[55] Mine Göğüş, "Amerikan Üniversitelerindeki Öğrenci Hareketlerinin Mahiyet ve Nedenleri", 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, Ankara: Ankara Ün. Eğ. Fak. Yay., 1969, s. 159-160.

[56] Coşkun San, "Son Yıllarda Alman Üniversitelerinde Öğrenci Hareketleri", 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye' de) . Sempozyum Bildirileri, Ankara: Ankara Ün. Eğ. Fak. Yay., 1969, s. 3-46.

Turgut Kalpsüz, Berlin'de 1968 yılı yaz sömestrinde cereyan eden öğrenci hareketlerini, onları tevlid eden sebeplere göre aşağıdaki gibi tasnif etmektedir:

11.4.1968 tarihinde Rudi Rutschke' ye yapılan suikast sebebiyle çıkan hadiseler; 1 Mayıs işçi bayramına hazırlık sebebiyle cereyan eden hadiseler; 13.5.1968 tarihinde Prof. Dr. Hernert Marcuse'nin Hür Berlin Üniversitesi'nde konferans vermesi sebebiyle çıkan hadiseler; 15.5.1968 tarihinde olağanüstü hal kanunlarının 2. Müzakeresi dolayısıyla çıkan hadiseler; Mayıs ve Haziran ayları zarfında Doğu Asya Semineri Japon Dil Bilimi ve Sinoloji (Çin Dil Bilimi) bölümlerinin işgali; 27 ila 31.5.1968 tarihleri arasında Germanistik Seminerinin işgali; 10.7.1968 tarihinde Hür Berlin Üniversitesi Rektörlüğü'nün işgali; Otto-Suhi Enstitüsü'nün statüsünün yeniden düzenlenmesi dolayısıyla çıkan hadiseler. Felsefe Fakültesi ile İktisat ve Sosyal İlimler Fakültesi'nde açık bulunan kürsülere yeni profesörlerin tayini sebebiyle çıkan hadiseler. Öğrencilerin, Üniversite Öğrenci Birlikleri Federasyonu (ASTA) aidatını ödemeyi reddetmeleri hadisesi.[57]

Avrupa'da öğrenci hareketleri, Birleşik Devletler'den ve Japonya'dan daha geç gelişti. 1966'da, Batı Berlin Hür Üniversitesi'nde, Vietnam savaşına karşı mücadele teması ile başladı. Buna 1960'ta partiden ihraç edilen eski sosyal demokrat öğrenci örgütü olan "Sozialistische Deutschen Studendtenbund" (S.D.S: yukarıda sözü edilen Amerikan örgütü ile aynı harflerle belirtiliyor ama aynı anlamı taşımıyor) öncülük ediyor. S.D.S dikkate değer bir önder, mükemmel bir hatip ve bayraktar olan Rudi Dutschke tarafından yönetiliyor. Vietnam'ı, ABD'ne bağımlılığı (Başkan Yardımcısı Humphrey'in Nisan 1967'deki ziyareti dolayısıyla) ve üniversitenin demokratikleştirilmesini konu edinen gösterilere, S.P.D. bir de, Batı Almanya'nın büyük gazetelerini adım adım tekeline alan, bunları aşırı muhafazakâr bir siyasetin destekçisi haline getiren ve Nazilerin Yahudiler için yaptığı gibi devrimci öğrenciler üzerine kamu saldırısını davet eden Springer basın tröstüne karşı bir saldırı ilave ediyor. Mücadele şiddetli oluyor. "1 Numaralı Komün"ün bir bildirisi, büyük mağazaları yakmaya bir çağrı gibi görünüyor. 1967'de, bir polis memuru bir öğrenciye ateş ederek onu öldürüyor ve sonra beraat ediyor. 11 Nisan 1968'de, Rudi Dutschke, bir aşırı sağcının suikastına uğruyor. Misilleme olarak, Alman şehirlerinde (Münih, Frankfurt, Hanover, Köln, Stuttgart, Essen, ayrıca Batı Berlin) iki ölüme yol açan bir çok öğrenci gösterisi yapılıyor. (Çok zayıf düşen ve her türlü siyasal eyleme son vermesi gereken) Dutschke'nin sahneden çekilişi ve olaylardaki aşırılıklar, daha sonra bir gerilemeye yol açıyor.[58]

Sonuç olarak, Almanya'daki öğrenci hareketlerinde üniversite ile ilgili talepler ikinci plânda gelmekte, üniversite reformu, cemiyet düzeninin değiştirilmesi meselesi içerisinde, onun bir cüz'ü olarak mütalaa edilmektedir.[59]

---

[57] Turgut Kalpsüz, "1968 Yılı Yaz Sömestrinde Cereyan Eden Öğrenci Hareketlerinden İzlenimler", 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de), Sempozyum Bildirileri, Ankara, 1969, s. 51-52.

[58] Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 192-193.

[59] Turgut Kalpsüz, "1968 Yılı Yaz Sömestrinde Cereyan Eden Öğrenci Hareketlerinden İzlenimler", 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de), Sempozyum Bildirileri, Ankara, 1969, s. 91.

1.2.3. İtalya'da Gençlik Ve Öğrenci Hareketleri

Üniversitede okuyan öğrenci sayısının artması, öğrencilerin ve üniversite fiziki şartları ile öğretim üyelerinin yetersizliği; kadrolu asistanların yetersizliği ve ekonomik–hukuki garantiye sahip olmamaları; kürsü profesörlüğünün bazı grupların tekeline geçmesi, üniversitenin demokratikleştirilmesi, özerkliği; enstitülerin kürsülerin egemenliğinde olması ve enstitüler arasında işbirliğinin olmaması; profesörlerin üniversite dışı faaliyetleri; ders ve imtihan saatlerinin düzensizliği; siyasi partilerin üniversite konusundaki tutumu ve Gui Reform tasarısı, öğrencilerin belli başlı şikayet ettikleri konulardır ve bu konularda reform yapılması istenmektedir.[60]

Aynı 1966 yılında, öğrenci hareketleri, 1967-68'de fakülte işgalleri ve sokak gösterileri ile doruğuna varacağı İtalya'da gelişiyor. Öğrenci hareketleri, burada, işçi sendikaları tarafından Birleşik Devletler'de, Almanya'da olduğundan daha az olumsuz bir biçimde karşılanıyor ama sendikalar yine de çok çekimser kalıyorlar.[61]

Seçimlerin yaklaşmasıyla 1967'den itibaren olaylar yeni bir safhaya girmiştir. Bu tarihe kadar reform tasarısını protesto etmek için birlikte hareket eden profesörler, öğretim görevlileri, asistanlar, öğrenci kuruluşları artık bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Bu kuruluşlar kendi içlerinde de bölünmeye uğramıştır.

1967 Kasımından başlayarak 1968'in ilk aylarında bütün şiddetiyle devam eden öğrenci hareketlerini organize ve kontrol eden partileri ve partilerin gençlik kolları haline gelen ve bu partilerin görüş ve çıkarlarını savunan bu geleneksel grupları reddetmişlerdir.

Son öğrenci hareketlerinin diğer bir özelliği, hareketin Gui Plânı'nın protestosu olmaktan çıkmış olmasıdır. Hareketlere katılanlar arasında fikri bir beraberliğin olduğu iddia edilemez. Kimisi reform, kimisi ihtilal, kimisi de ayaklanma istemektedir. Hareketler sırasında en aşırı soldan en aşırı sağa kadar değişik eğilimlerde gruplar bir araya gelmektedir. İçişleri Bakanlığının bir sözcüsüne göre, yalnız aşırı solcu grupların sayısı 50'yi aşmaktadır. Bütün bu gruplar, ayaklanmalar sırasında bir araya gelmekle beraber, aralarında bir görüş birliğine varmış değillerdir. Öğrenciler tarafından ortaya atılan ve her türlü liderliği, temsili hiyerarşiyi reddeden doğrudan doğruya demokrasi fikri, hareketin iyi bir şekilde organize edilmesine imkân vermemektedir. Hareketlere lise öğrencileri de katılmıştır. Bunun yanında "Meşru Öğrenci Hareketleri Federasyonu"nu kuran bir grup, reformların demokratik yollarla yapılmasını istiyor.[62]

---

[60] Esin Konanç, "İtalya'daki Üniversite Reformu Hazırlıkları ve Öğrenci Hareketleri" 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, Ankara: 1969, s. 93-107.

[61] Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 193.

[62] Esin Konanç, a.g.m., s. 106-111.

Sol öğrenci grupları gayelerine ulaşmak işçiler ve pasif öğrencilerle işbirliğine gitmek istemişler, yer yer başarılı olmuşlardır. Fakat bunların ne bir reform ne de ihtilal yapmak için tek bir cephe teşkil etmelerine imkân olmamıştır. Öğrencilerle işçiler arasında sınıf farkı vardır, dilleri farklıdır. Birleşmelerini engelleyen en önemli faktör çıkar ayrılığıdır. İşçiler sistemi yıkmak istememekte, daha köklü reformlar elde etmeyi, daha iyi hayat şartlarına sahip olmayı, idare edenler arasına katılmayı ihtilâl yapmaya tercih etmektedirler.

1968 seçimlerinden sonra, hükümet Gui Reform tasarısı yerine, yeni bir reform tasarısı hazırlar. Her bakımdan yetersiz olan ve muhalefetin "Mini Reform" adını verdiği bu reform tasarısı, bir azınlık hükümeti olan Leone hükümetinin düşme sebeplerinden birini teşkil etmiştir. Genel grevler yüzünden İtalya huzursuz olmuştur. İtalya'da en aşırı sağdan en aşırı sola kadar çeşitli eğilimlerde olan öğrencilerin meydanlarda birleşmelerine sebep, kendilerinden önceki kuşağın, onlara dokunulmaz olarak gösterdikleri bir takım değerleri, bazı çıkarlar peşinden koşarak, çekinmeden ayaklar altına almalarıdır. Öğrenci hareketleri, sözleri ile hareketleri birbirini tutmayan yetişkinlere karşı genç kuşağın haklı direnmesidir. Gençler, içinde bulundukları toplumun iradesini elinde bulunduran ve toplumun aksak taraflarını gördükleri halde, bunları bertaraf etmek için yeterli enerjiye sahip olmayan yetişkinleri harekete geçirmek, hatta onları bertaraf ederek kendi inançlarına uygun yeni bir toplum meydana getirmek istemektedirler.[63]

1.2.4. İngiltere'de Gençlik Ve Öğrenci Hareketleri

Avrupa'da, sadece Büyük Britanya ve İskandinav Ülkeleri bu gelişmelerden oldukça az etkilenmiştir. Bu anlamda İngiltere'de kayda değer bir öğrenci veya gençlik hareketinden bahsetmek mümkün değildir. Kıta Avrupa'sının aksine İngiltere'deki üniversitelerde yaygın bir eylem gerçekleştirilmemiştir. "London School of Economics" işgal edilmekle birlikte, Oxford ve Cambridge'de sakin bir ortam hakim olmuştur.

Avrupa'da, sadece Büyük Britanya ve İskandinav ülkeleri, bu çeşit olaylardan az etkileniyorlar. "London School of Economics" işgalli bir boykota uğruyor ama Oxford ve Cambridge barış vahaları olarak kalıyorlar…[64]

1.2.5. Fransa'da Öğrenci Ve İşçi Hareketleri

1963'te inşasına başlanan, bugün 12.000 öğrencisi olan Nanterre Edebiyat Fakültesi bir ihtilal yuvası haline gelmiştir. 1967'de Paris Fen Fakültesi dekanlığı işgal edilmiştir. 68 yılı Ocak ayında, kendilerini "kudurmuşlar" diye isimlendiren 40 kadar öğrenci Fakülte salonunda ellerinde polisle alay edici pankartlar olduğu halde gösteri yapmışlardır. Fakülte hademeleriyle aralarında bir tartışma çıkması sonucu idarenin

---

[63] Esin Konanç, "İtalya'daki Üniversite Reformu Hazırlıkları ve Öğrenci Hareketleri" 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, Ankara: 1969, s. 111-114.

[64] Maurice Duverger, Batı' nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 193.

çağırdığı polisle bin kadar öğrenci çatışmıştır. Nanterre öğrenci hareketi böyle doğdu. Bu hareket, 22 Mart'ta "kudurmuşlar"ın miting tertip etmek için aynı Fakülte öğrencilerinden Daniel Cohn–Bendit'in başkanlığında bir amfiyi zorla işgal etmelerinden itibaren "22 Mart Hareketi" diye adlandırılmıştır.[65]

22 Mart 1968 günü, 142 öğrenci, Nanterre Üniversitesi'nin idari bölümlerini işgal etti. Gerekçe, anti-emperyalist altı öğrencinin gözaltına alınmasıydı. Esas nedense, giderek yaygınlaşan bir bıkkınlıktı.[66]

1968 Öğrenci Hareketleri sırasında Paris'te olan Hıfzı Topuz, öğrenci olaylarını değerlendiriyor:

"Sonra kendi aralarında daha sıkı bir dayanışma kurarak öğrenci haklarını savunmaya başladılar. O zamana kadar üniversitelerde gençliği temsil eden dernekler birdenbire boşlukta kaldı. Komünist ve sosyalist eğilimli gençlik eylemlerine kolay kolay ayak uyduramadılar. CLER (Comité de Laision des Révolutinnaires) adlı Troçkist bir örgüt birdenbire ön plana geçti. Bunun yanı sıra Marksist-Leninist Gençlik Birliği, Devrimci Komünist Gençlik Örgütü, SNES (Syndicat National de l'Enseignement Supérieur) birtakım anarşist, Troçkist örgütler olaylara yön vermeye başladılar. O döneme kadar en güçlü gençlik örgütü sayılan komünist eğilimli UNEF (Union Nationale des Etudiants de France) birden bire gözden düştü."[67]

Nanterre'de gelişen olayların Paris'e sıçraması gecikmedi. Nanterre'den Paris'e koşan Cohn-Bendit, Sorbonne'nun bahçesinde şöyle haykırıyordu: "Sorbonne yeni bir Nanterre olmalıdır." Paris Üniversitesi Rektörü 2 Mayıs'ta dersleri durdurdu. 3 Mayıs günü, Sorbonne'un bahçesinin Nannterre'li "kudurmuşlar" tarafından doldurulmuş olduğunu görünce "Batı" (Occident) adını taşıyan sağcı öğrencilerle aralarında çıkabilecek çatışmayı önlemek için polisi çağırdı ve aynı gün Milli Eğitim Bakanı'nın muvafakatiyle Sorbonne'da öğrenime ara verilmiştir.[68] "Bazı profesörler gençlerden yana olduklarını duyurdular. Bunların içinde üç önemli kişi yer alıyordu. Marksist düşünür Henri Lefebvre, ünlü sosyolog Alain Touraine ve Michaud. Bu profesörler gençlerin savunmasını üstlendiklerini bildirdiler.

Olaylarda Daniel Cohn Bendit adında Alman Yahudisi bir gençle UNEF'in Başkan Yardımcısı Marc Sauvegeot'nun ve Yüksek Eğitim Sendikası Genel Sekreteri Alain Geismar'ın adları geçiyordu. Ama eylemler çoğu zaman onları da aşıyordu."[69]

---

[65] Yahya Akyüz, "1968 Yılı Fransız Üniversite Krizi ve Öğrenci İstekleri", 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, Ankara: Ankara Ün..Eğ.Fak.Yay., 1969, s. 116.

[66] Maurice Duverger, Batı' nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 194.

[67] Hıfzı Topuz, Parisli Yıllar, I. Basım, Ankara: Bilgi Yay., 1994, s. 238.

[68] Yahya Akyüz, Yahya Akyüz, "1968 Yılı Fransızz Üniversite Krizi ve Öğrenci İstekleri", 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, Ankara: Ankara Ün.Eğ.Fak.Yay., 1969, s. 116-117.

[69] Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 239-240.

"…Olaylar artık Paris'i aşmış, taşra kentlerine de yayılmıştı: Grenoble, Strasbourg, Aix en Provence, Montpellier, Caen, Toulouse, Nantes, Dijon ve Rouen üniversiteleri de 7 Mayıs'ta gençlerin eline geçti. Gençler "grev" sözcüğünü çok tuttular, kapılara "Üniversite Grevde" pankartlarını astılar. Böylece grev sözcüğü başka bir anlam kazandı.

7 Mayıs Salı günü, Paris'te ve taşra kentlerde gösterilere katılanların sayısı 60 bini geçiyordu. Yalnız Paris bulvarlarında yürüyüşlere katılanların sayısı 30 bini aşıyordu. Komünist Partisi bu olayları "serüven peşinde koşanların eylemi" olarak tanımlıyordu. Aynı gün Jean Paul Sartre da Henri Lefebvre ile birlikte gençlerle dayanışma içinde olduğunu duyurdu. Gençlerin kendilerine güvenleri çok artmıştı artık.

Bütün gözlemcilerin belirttiğine göre polisin Sorbonne'a girmesi, birkaç öğrenciyi götürmesi ve Fakülte'nin kapatılması, olayların umulmadık ölçüde genişlemesinin en önemli sebeplerinden birini teşkil etmektedir.

Zira o zamana kadar ayaklanmaya katılmamış olan büyük öğrenci kitlesi "polisle dövüşmek" için harekete geçti. Diğer taraftan bir çok öğretim üyesi ve polisin şiddet kullanmasından nefret duyan kamuoyunun bir kısmı da öğrencilerin tarafını tuttu. Artık Sorbornne'un bulunduğu Quartier Latin'de öğrenci polis çatışmaları başlamıştır. Bu çatışmalardan en önemlisi " Barikatlar Gecesi" denen 10/11 Mayıs gecesi olmuştur. İki gün önce Milli Eğitim Bakanı Sorbonne'un şimdilik açılmayacağını ilân ettiği halde 11 Mayıs'ta Afganistan seyahatinden dönen Başbakan'ın Sorbenne'u açmasını ve tutuklu öğrencileri serbest bırakmasını öğrenciler kendilerinin bir zaferi olarak kutladılar.

12 Mayıs'ta çeşitli öğrenci, öğretim üyeleri ve işçi kuruluşlarının gösteri için ortak bir çağrıda bulunmasını takip eden günlerde bütün Fransa'da 9 milyon işçinin greve gittiğini, işyerlerini işgal ettiğini, hayatın günlerce felce uğradığını görüyoruz. De Gaulle, 24 Mayıs'ta krizin çözüm yolunun referandum olduğunu ilân ediyor. 30 Mayıs'ta bundan vazgeçip genel seçimlere gitmeyi karalaştırıyor. Haziran'da yapılan seçimlerde de Gaulle'ün partisi, ezici bir çoğunluk kazanarak iktidarda kalmıştır. Yeni hükümetin Milli Eğitim Bakanı Edgar Faure, öğrenci kuruluşları, profesörler ve diğer kuruluşlarla devamlı temas ederek bir reform tasarısı üzerinde çalışmıştır ve bu tasarı önemsiz bazı değişikliklerle Parlamento'da 7 Kasım 1968'de kanun şeklini almıştır.[70] Bununla birlikte General de Duelle'ün bir yıldan az bir zaman sonra iktidardan düşmesi, herhalde Fransız toplumunun henüz etkisinden kurtulamadığı bu olayın sonucudur.[71]

Duverger, sisteme itirazı olanların "kenarda kalanlar" olduğunu ve bunların azınlıkta olduğunu, bunların içindeki isyancı unsurların, azınlığın da genellikle çok zayıf bir azınlığı oluşturduklarını ifade etmiştir.[72]

---

[70] Yahya Akyüz, "1968 Yılı Fransız Üniversite Krizi ve Öğrenci İstekleri", 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, Ankara: Ankara Ün.Eğ.Fak.Yay., 1969, s. 117.

[71] Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 191.

[72] Maurice Duverger, a.g.e., s. 190.

Öğrenciler, üniversitenin özerkliğini; yönetime katılmayı; yeni öğretim metotlarının uygulanmasını, hayata hazırlama amacına yönelik bilgi verilmesini; hocalarla daha sıkı temasta bulunmayı, imtihanların kolaylaştırılmasını, üniversiteye imtihansız giriş uygulamasının devam ettirilmesini istiyorlardı. Öğrenci hareketlerinin kaynağını felsefe, psikoloji, sosyoloji bölümde okuyan daha tenkitçi zekâya ve eğitim formasyonuna sahip, toplum meselelerini daha iyi analiz eden öğrenciler oluşturuyordu.[73]

Çin'deki Kültür Devrimi'nden esinlenen öğrenci kökenli militanlar işçilerle birlikte çalışmak için gidip proletaryanın kucağına yerleştiler, ayrıca genç işçiler de militanlık yapmak üzere goşist gruplara girdiler.[74]

İhtilalci öğrencilerin hareketindeki siyasi unsur, hareketin rejimi ve toplum düzenini yıkma amacı taşımasında ve yeni bir düzen aramaya yönelmesinde görülmektedir. Onlara göre, üniversite kapitalist düzenin kalesidir. Kapitalizmin iç ve dış sömürüsüne katılmakta, yarının sömürücüleri, burjuvazinin koruyucularını yetiştirmektedir.

Fransız öğrenci hareketinin en önemli özelliklerinden biri ve diğer ülkelerdeki hareketlerden en büyük farkı endüstri işçilerini ve kısmen de tarım işçilerini arkasından sürüklemiş olmasıdır. Fakat grev ve işgallere giden işçiler toplum düzenini yıkmaktan çok, maddi avantajlarının artırılmasını düşünmüşlerdir.

Öğrenciler kapitalizmi olduğu gibi sosyalizmi de reddetmekte, daha doğrusu sosyalizmle hürriyeti bağdaştıracak bir rejim istemektedirler. Sorbonne'un salonlarına asılan bir afişte şöyle denilmektedir: Burjuva ihtilali hukuki oldu, proleter ihtilali iktisadi oldu, bizimki de insanın insan olması için sosyalist ve kültürel olacak. "Belki gerçek, öğrencilerin kendilerinin de ne istediklerini iyi bilmedikleridir. Bu Cohn Bendit'nin "önce bir kımıldayalım, hareketin teorisini sonra yaparız" sözünden anlaşılmaktadır.[75]

Dünya kamuoyunca gençlik ayaklanmalarının babası olarak görülen Herbert Marcuse, öğrenci hareketlerinde çok kuvvetli bir anarşi unsurunun olduğuna dikkat çekmektedir. Bu gençlik hareketleri bir teoriye dayanmadığı gibi, bütünlüklü bir organizasyondan da yoksundur. Ve Cohn Bendit, bu plân ve organizasyon yokluğunun, iktidara müzakere ve müdahale imkânı vermediği için bir avantaj olduğu kanısındadır.

Yahya Akyüz, 1968 Yılı öğrenci hareketlerinin büyük ölçüde, reformcu, kısmen de ihtilalci bir özellik gösterdiğini söylemektedir.[76]

---

[73] Yahya Akyüz, "1968 Yılı Fransız Üniversite Krizi ve Öğrenci İstekleri", 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, Ankara: Ankara Ün. Eğ. Fak. Yay. , 1969, s. 118-125.

[74] Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 194.

[75] Yahya Akyüz, a.g.m. , s. 126-130.

[76] Yahya Akyüz, a.g.m., s. 130-131.

Duverger'e göre öğrenci emekçi dayanışması bir efsane olarak kalmıştır. Ortada devrimci bir durum da yoktur. Paris Mayıs'ının yarattığı büyük bayramdan sonra, Batı'da olaylar durulmakla birlikte, öğrenci huzursuzluğu ortadan kalkmamış, alttan alta her yerde devam etmiştir. Bazı öğrenciler sadece üniversiteyi hedef alan reformlara katılıyorlar veya daha az devrimci siyasi hareketleri destekliyorlar; liberalleri, sosyalistleri, komünistleri. Bunun aksine diğer bazıları ise sistemli olarak provokasyonlara, hatta tertiplere başvuran, daha çok şiddet yanlısı olan küçük kümeler içinde yer almışlardır. Nitekim bazıları da, savaş sonrasında rahip işçilerin yaptıkları gibi, fabrikada çalışmak suretiyle emekçilerle daha sıkı bir temas aramışlardır. Yer yer ortaya çıkan mevzii bunalımlar dışında, üniversiteler sakin bir görüntü arz etmiş, ancak öğrenciler kendilerini toplumla bütünleşmiş olarak hissetmiyorlardı.[77]

Mayıs 68'in, son derece şaşırtıcı bir olay olduğunu görürüz; yalnızca gözlemciler için değil, olayın içinde olanlar için de. Olayın bir patlama yaratacağı ve hızla yayılacağı öngörülemezdi, öngörülemedi. Hareket karşısında yaşanan o müthiş şaşkınlık ve bütün bunlar, ardından gelen ussallaştırma girişimleriyle yavaş yavaş boğuldu, hasır altı edildi.

Toplumbilimciler ellerine birer silgi alarak, olayın kendilerini aşan, her biri ayrı telden çalan kendi sanayi toplumu kuramlarını üretmelerine engel olarak verilerini sildiler.

Ussallaştırmak, bir olayın verilerini, önceden oluşturulmuş şemanın içine sokmak, o olayda özgün ve ilginç olan ne varsa geri plana itmektir.[78]

Üstelik, sözü edilen bu nüfus dilimleri azınlıkta bulunmakla kalmıyorlar, bunların içindeki isyancı unsurlar, azınlığın da genellikle çok zayıf bir azınlığını oluşturuyorlar. Eylül 1968'de, Mayıs olaylarından hemen sonra Fransız üniversite öğrencileri arasında yapılan bir anket, bunların sadece % 12'sinin toplumu kökünden değiştirebilmek istediğini, % 54'ünün üniversitede reform istemekle yetindiğini, % 31'inin ise sınavlara geleneksel biçimleri içinde girmek istediklerini ortaya koydu. "Öğrenci Komünü"nün başarısızlığından sonra meydana gelen hayal kırıklığı, belki de birinci kümenin oranını zayıflatmıştı; her şey, bunun hiçbir zaman, pek yüksek olmadığını gösteriyor. Fransa'da 1969'da gerçekleştirilen başka bir anket, gençler- yaşlılar mücadelesinin ve yeni kuşakların isyanının zayıflığını gösterecek bir biçimde, uslu ve düzene uymuş bir gençliğin güven verici görüntüsünü ortaya koyuyor; bunların % 35'i "çok mutlu" ve % 54'ü "oldukça mutlu" olmak üzere, kendilerine soru sorulan gençlerin % 89'u "mutlu" olduklarını söylüyorlar (Gerçi, "oldukça mutlu" kavramının bulanıklığı daha az iyimser yorumlara imkan veriyor.).

---

[77] Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 190.

[78] Edgar Morin ile Söyleşi, "Bir Uygarlık Bunalımı", Cogito, İstanbul: Yapı-Kredi Yay., sayı: 14, 1998, s. 103 (Magazine Littéraire, Mayıs 1976, -Jean-Jacques Brochier'nin yaptığı söyleşi).

Öğrenci ayaklanmaları, Mayıs 1968'de, Paris'te doruklarına ulaştılar. Eski Sorbonne'un, başkentteki bütün üniversite binalarının ve taşradaki birçok fakültenin işgal edilmesi, bir bayram ve devrim havası içinde bunların kızıl ve siyah bayraklarla donatılması, işin sadece göstermelik tarafını meydana getiriyor. 1944 Kurtuluş muharebeleri bir yana bırakılırsa, 1871 Komününden beri görülmemiş bir biçimde, şehrin merkezinde barikatlar kurulmuş olması daha önemlidir. Aşağı yukarı 10 milyon ücretliyi kapsayan bir genel grevin, birkaç hafta boyunca ülkenin bütün ekonomisini felce uğratmış olması daha da önemlidir. En önemlisi ise, bir ulusal kahramanın otoritesi altında on yıldır iktidarda bulunan ve son çeyrek asır içinde Fransa'nın tanıdıklarının en sağlam olan hükümetin kökünden sarsılmış olmasıdır. Bazıları, kapitalist sistemi devirmesi mümkün olan gerçek bir devrimin başlamış olduğunu düşünüyorlar. Burası şüphelidir. Fakat, General de Gualle'ün bir yıldan az bir zaman sonra iktidardan düşmesi, herhalde, Fransız toplumunun henüz etkisinden kurtulmadığı bu olayın sonucudur.[79]

Fransa'da, Mayıs 1968 öğrenci ayaklanması, daha önce yer alan bu olayların[80] bir ölçüde devamı ve en yüksek noktası gibi görünüyor. O zamana kadar, hiçbir üniversite olayı tek bir şehrin veya birkaç şehirde mevzii gösterilerin sınırını aşmamıştı. Paris olayları, yol açtıkları genel grevle, ulusal bir nitelik kazanıyorlar ama Paris, genel grevi kontrol etmiyor. Sendikalar ve Komünist Partisi, dilekleri devrimci değil, reformcu olan işçi sınıfı üzerindeki etkilerini koruyorlar. İşçi ayaklanması hükümeti zayıf duruma düşürünce, emekçiler, hayat şartlarında bir düzelme elde etmek için fırsattan istifade ediyorlar. Büyük sayıda genç veya yabancı işçi çalıştıran birkaç işletme dışında, "öğrenci-emekçi" dayanışması bir efsane olarak kalıyor. Öğrenci liderlerinin inandıklarının –veya inanır göründüklerinin- aksine, ortada devrimci bir durum yok. Her şey, Haziran 1968 seçimlerinde sağın zaferi ile son buluyor.[81]

1.3 Batı'da 68 Hareketi'ne Yön Veren Kişi ve Grupların Fikir, Amaç ve Nitelikleri

Lynne Segal, "Hangi Sol? Sosyalizm, Feminizm ve Gelecek" adlı makalesinde kuşağıyla ilgili değerlendirmelerde bulunuyor:

"Siyasal kuşaklar şaşırtıcı bir hızla görünüp ortadan kayboluyorlar. Otuz yıl önce,[82] yeni yetme bir anarşist ve altmışların öğrenci radikaliyken, kendi kuşağım ve sınıfımdan başkalarıyla birlikte, genelleşmiş bir anti-otoritarizmi ve özgür aşk politikasını savunuyordum".[83]

---

79 Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 190-191.

80 Batı'da 1968'den önce olan olayların (açıklama bize ait).

81 Maurice Duverger, a.g.e., s. 193.

82 1960 yılı.

83 Lynne Segal, "Hangi Sol? Sosyalizm, Feminizm ve Gelecek", Bu makale, Kasım 1990'da Londra Merkezi Politeknik Üniversitesi'nde düzenlenen Radikal Felsefe Konferansı'nda yapılan "Değerler, Direniş ve Toplumsal Değişim" başlıklı konuşmanın genişletilmiş bir versiyonudur. Çöküşten Sonra Sosyalizmin Geleceği, Der.: Robin Blackbur, Çev.: Osman Akınhay, 3. Bas., İstanbul: Ayrıntı Yay., 1993, s. 147.

On yıl sonra öğrenci anarşizmi çabucak 1970'li yılların daha sınıf yönelimli, anti-emperyalist özgürlükçü sosyalizmine dönüştü. Şimdi İngiltere'de, günün yerel mücadelelerinde Londra sokaklarında "Halk İktidarı"na ulaşmak için çabalayan insanlara katılmış durumdayım ve tam zamanında –yalnız bir anne ve komik bir sömürge kalıntısı olarak- o sıralarda alternatif yada özgürlükçü sosyalizmle yakından bağlantılı olan kadınların kurtuluşunu keşfettim.

Aradan yirmi yıl geçtikten sonra, 1960'lı ve 1970'li yılların sosyalistleri ve aktivistlerinin, kendi tek ve biricik (ve solun umut verici bir biçimde daha dehrevî olan) parlak dönemimizin geçip gideceğini düşünmeleri gerçekten zordur. Bugün yaşamlarımızı dönüştüren ve anlam kazandıran ideallerin, faaliyetlerin ve yaşam tarzlarının yenilgisiyle ve düzensiz biçimde geri çekilişiyle karşılaşan ilk insanlar olmadığımızı bilsek bile (ki biz böyle bir durumda karşılaşan son insanlar da olmayacağız), depresyondan, sinizmden yada siyasal çizgi değişikliğinden uzak kalmak kolay değildir. Eski mücadeleler ve özlemlerin yok olmasını kişisel bir yenilgi gibi hissetmeye başladığınız zamanlar depresyon etkisini en ağır biçimde gösterir ve genellikle, geleceğe ilişkin bir iyimserlik duygusunun diri kalması için çok gerekli olan dostlukları, paylaşılan etkinlikleri ve kamusal ortamların gelişme fırsatlarını sona erdirerek noktalanır. Değişiklik için kolektif eylem yapılabileceğine inanmanın heyecanı, yerini, bu tür mücadeleler tarihinin silinmesine tanık olmanın kasvetine bırakır. Mücadelelerin ortadan kalkması yalnızca egemen medyada değil, aynı zamanda eski fikirlerin yerine yeni fikirler benimsemekle meşgul yada Sovyet sosyalizminin cesedini görünce belleksizmiş gibi irkilen sol kesimlerden kaynaklanır.[84]

Dany Cohn-Bendit, 68'de ve günümüzde kendisini değerlendiriyor:

"İnanmış bir barış yanlısıyım. 68'i yaşayıp şimdi içi geçmiş, sakinleşmiş tiplerin çoğu canımı sıkıyor: Şiddetli bir anti-komünist olmama rağmen, yeniden bekâret kazanmak isterken "Reagan"cı havalar atan yoldan çıkmış Stalinciler'e acıyarak yaklaşıyorum. Kısacası, ben hala 68 mezunu bir isyancıyım…15 günde bir çıkan pflasterstrand, ya evet, "kaldırım taşlarının altında plaj var" demek, koskoca bir program… Geçmişten bu yana bayağı ilerleme yaptığım da söylenebilir. Bugün oldukça temkinli bir şekilde Yeşiller Partisi'nin yol arkadaşıyım. Almanya'daki Yeşiller Partisi çekingen bir şekilde de olsa, iktidara geçme, yönetme-fikrini kabul ediyor. Bense son birkaç yıldır bu fikrin militanlığını yapıyorum".[85]

Yazar, 68 Mayıs'ı reddedilse de, kimsenin 68 Mayıs'ına ilgisiz kalamadığını ve son yıllar içinde[86], 60'lı yılların başkaldırısının reddi yolunda gelişmeler olduğunu söylüyor ve şöyle devam ediyor: Özellikle de o dönemde goşist gruplara ağırlıklarını koymuş insanlarda vardı bu eğilim. Bu çevrelerde, 68 Mayısı konusunun açılması

---

[84] Lynne Segal, "Hangi Sol? Sosyalizm, Feminizm ve Gelecek", Çöküşten Sonra Sosyalizmin Geleceği, Der.: Robin Blackbur, Çev.: Osman Akınhay, 3. Bas., İstanbul: Ayrıntı Yay., 1993, s. 148.

[85] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, Çev.: Ragıp Duran, I. Baskı, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1987, s. 7.

[86] Kitabın kaleme alındığı tarih: 1986.

insanları rahatsız ediyordu, muğlak bir suçluluk duygusu kaplıyordu etrafı; "68'ci" olumsuz bir nitelemeydi; "baba-cool" tam anlamıyla küfürdü. Ayrıca bir sürü insanın da benim arkamdan "o geçmişçidir" dediğini de biliyorum. Aslında bu evrimin nedenlerini anlıyorum. "Her şeyi hemen isteyen" insanların, silahlı yada silahsız iktidarı ele geçirmek dilediğinde olanların, eski muharip biçimine heves duymamaları ve kendi geçmişlerini tazelemeyi göze alamamaları aslında doğal. Nereye gitsem bana hemen bu geçmişten söz açıyorlar ve sadece büyük bir sıcaklık ve büyük bir nostaljiyle bu geçmişten söz ediyorlar.

Özel hayatımda ve siyasi bağlantılarımda, geçmişteki inançlarım, bugünkü eylemlerim ve düşlediğim gelecek arasında hep bir süreklilik olsun istedim. Muhataplarımın çoğuna göre bu süreklilik kırılmıştı[87]

1968 yılında dünya aniden karmakarışık hale geldi. İnsan, evrensel çapta geçerli bir sloganın atıldığını sanırdı. Paris'te ve Berlin'de, Roma'da yada Torino'da kaldırımlar ve kaldırım taşları isyancı bir kuşağın simgesi haline gelmişti. We want the world we want it now. Jim Morrison "Dünyayı istiyoruz ve şimdi, hemen istiyoruz" şarkısını söylüyordu. 15 yıl öncesinin parçasıydı bu. İletişim araçlarının gelişmesinin yardımıyla, bir yığın görüntü ve ses sayesinde, dünya tümelinin fiziki ve günlük varlığını yaşayan ilk kuşak olmuştuk. Mesela müzikte, Liverpool'un kenar semtlerinden bir İngiliz grubu şarkılar yaratıyordu ve birkaç ay sonra tüm dünyanın gençleri bu şarkılara hayran kalıyordu. Mesela televizyon haberlerinde yayınlanan görüntülerde Rus tankları Prag'a giriyordu yada Meksika Olimpiyatlarında Madalya kürsüsünde Carlos ve Smith siyah eldivenli yumruklarını göğe sallıyorlardı. Che'nin siması çıkıyordu ekrana. Bütün bu görüntüler, milliyeti ne olursa olsun, çok sayıda gençte çeşitli tepkilere yol açıyordu, gençler bu görüntülere şiddetle bağlanıyor ya da nefretle algılıyorlardı resimleri. Ayrıca, sinemanın getirdiği resimleri, giyim tarzlarını, davranış biçimlerini, tüketim şekillerini de saymıyorum. Tabii tüm bunların gerçekleşebilmesi için, yani gençlerin söz konusu resimlerle karşılaşabilmeleri için, yaşadıkları ülkelerin düzeyinin kitle iletişim araçlarının gelişmesine izin vermesi, ayrıca siyasi rejimlerin de haber ve bilgilerin hür dolaşımını sağlayacak nitelikte olması gerekiyordu.

Kanımca sarhoş edici ve sıkıcı bir dönem yaşadık. Aramızdaki insanların çoğu hala, 1970'li yılların başlarında ayaklanıp bizi mücadeleye neyin sevketmiş olduğunu sorar. Ben, hayatımızın gidişatını değiştirmek istediğimize inanıyorum. İşte bu hırs, bizim kaderimize damgasını vurdu. Çok yoğun deneylerle dolu ama aynı zamanda değerlendirilmesi güç rizikolar ve tehlikeler içeren siyasi faaliyetlere dalmıştık. Bizim meydan okumamızın anahtar unsurları, yaşama zevki ve tarih anlayışıydı. Ne zafer şarkısı, ne de cenaze marşı söylüyoruz. Sadece "biz devrimi çok sevmiştik" diyoruz.[88]

---

[87] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, Çev.: Ragıp Duran, I. Baskı, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1987, s. 7- 8.

[88] Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 9-10.

Polonya benim açımdan acı bir deneydi. 1970 yılında Varşova Paktı ordularının Prag'a müdahalesine karşı Frankfurt'ta düzenlenen bir mitingde tanıştığım Adam Michniek'le tekrar görüşmek amacındaydım. Yazar, Polonya'da takip edildiğini, Sovyet kıskacındaki Polonya'nın korkunç ve ürkütücü bir yer olduğunu anlatıyor. Şili konusu ise bambaşka. 70'li yıllarda MIR (Devrimci Sol Hareketi) olayı beni çok sarmıştı. Kendimi MIR'e çok yakın hiseddiyordum ve eminim ki Şili'de yaşasaydım MIR üyesi olurdum. Bu nedenle de halen faaliyetlerini yer altında sürdüren MIR'ın lideri Pascal Allende ile görüşmek istedim. … Şili'ye gidemeyince bu görüşme yapılamadı. 1980 yılında Carmen Castillo'nun "Santiago'da Bir Ekim Günü" adlı kitabımı okuduğumda yapıt beni çok etkilemişti. Carmen, Pinochet'nin darbesi sırasında MIR'ın önderi olan Miguel Enriquez'in arkadaşıydı. Kitapta beni en çok etkileyen nokta, yaşamla dogmatik militan arasındaki uyuşmazlık olmuştu.[89]

Dany Cohn-Bendit, "Biz Devrimi Çok Sevmiştik" adlı kitabında 68 Kuşağı'nın yaşadığı dönemi anlatıyor:

"Yıl 1968. Amerika'nın tüm başkaldıran güçleri, yerleşik düzenin iktidarını sarsmak için bir araya geliyordu. Vietnam'da TET saldırısı başlamıştı. Amerikan ordusu olası bir yenilgiden çekinmeye başlamıştı, üniversite kampusları işgal altındaydı, barış yanlılarının gösterileri yoğunlaşıyordu. Chicago'da "Kızgın Günler" dönemiydi: Vietnam savaşına karşı çıkanlar Demokrat Parti'nin yıllık kurultayının yapıldığı binaya saldırıyordu. Bob Kennedy ve Martin Luther King öldürülmüştü".[90]

Fransa'da 1968 Mayıs'ı, dünya tarihinin en büyük genel grevidir. Vakti zamanında halkın Bastille zindanlarını ele geçirdiği gibi, Mayıs 68'de, işçilerin iktidarı ele geçirdiği bir devrim olacaktı. Mayıs 68, 1917'nin Sovyetleri ne, 1918 Alman devrimine, 1936'nın özgür Katalonyası'na benziyordu. Özyönetimi, 1956 Macaristan'ındaki işçi konseylerini ve diğer mitleri, yıkılmış umutları saymıyorum.

Dany Cohn-Bendit, kendilerinin 68'den önce de proletarya düşkünü olduklarını, siyasi toplantılarda, tüm bildiri ve broşürlerde, işçi sınıfına, gelecek devrimlerin sorumluluğunu verdiklerini, işçi sınıfına, tarihi rolüne uygun olarak devrimi hazırlama görevini yüklediklerini, işçilerinse pek kaygılarının olmadığını, sakince fabrikalarında çalıştıklarını, ama düşlerinde işçilerin devrime hâzır, nâzır bir halde olduğunu ifade ediyor.

Çin'deki kültür devriminden esinlenen öğrenci kökenli militanlar işçilerle birlikte çalışmak için gidip proletaryanın kucağına yerleştiler, ayrıca genç işçiler de militanlık yapmak üzere goşist gruplara girdiler.

22 Mart 1968 günü, 142 öğrenci, Nanterre Üniversitesinin idari bölümlerini işgal etti. Gerekçe anti-emperyalist altı öğrencinin göz altına alınmasıydı. Esas nedense, giderek yaygınlaşan bir bıkkınlıktı.[91]

---

[89] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, Çev.: Ragıp Duran, I. Baskı, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1987, s. 11-12.

[90] Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 18.

[91] Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 61.

Dany Cohn-Bendit, kendisinin Jean-Pierre Deteuil'le, aynı anarşist grupta çalıştıklarını, aynı toplantılara, aynı mitinglere katıldıklarını, 1966'dan beri aynı devrimi düşlediklerini, bağımsız ve isyancı düşüncelere bağlı olduklarını, kapitalizm ve komünizmden aynı derecede nefret ettiklerini dile getiriyor. 22 Mart Hareketi'nde Dany ile aynı örgütte olan Jean-Pierre kendisini Anarşist Basklı olarak tanımlıyor ve Anarşist Komünist Örgütü'nde (OCİ) faaliyetlerine devam ediyor (1985).[92]

Jean-Pierre Deteuil, örgütlerde, hareketlerde kararların kolektif bir şekilde alınması gerektiğini, 22 Mart Hareketi'nde 250 kişi olduğunu ve hareketin bir tek kişi tarafından simgelenmesine karşı çıktığını, bu nedenle de Dany Cohn-Bendit'e karşı mücadele ettiğini Dany ile yaptığı röportajda ifade ediyor.

Dany, 22 Mart Hareketi dağılınca, herkesin kendi başına çıkış yolu aramaya koyulduğunu; hatta bazılarının 22 Mart Hareketi'nin adını kullanıp Maocularla beraber büyük bir örgüt kurmaya yeltendiğini ifade ederken; Jean-Pierre Deteuil, 15 Mayıs 1968'den sonra, hareketin var olmadığının, hiçbir siyasi ağırlığının olmadığının söylenebileceğini; hareketin olayların gerisinde kaldığını, kimilerinin bu duraklamayı kaldıramayarak sağa sola başvurup aynı numaralarla yeni bir şeyler yapmaya kalkıştığını belirtirken kendisinin devrim olabileceğine hiçbir zaman inanmadığını da dile getiriyor. J.P. Deteuil, Mayıs 68 hakkında şu tespitlerde bulunuyor: Mayıs 68, anarşist fikirleri yaymak, yeni bir dizi girişimde bulunmak, toplumdaki bazı uygulamaları değiştirmek için müsait bir andı, ama 68 Mayıs'ının rüyalarımızdaki o "müthiş gece"yle sonuçlanacağına inanmıyordum.

Buna karşılık Dany şöyle karşılık veriyor: "Belki "müthiş gece" değil ama 68 mayısında, biz bir yerde tarihin motoruyduk. Yani tarih bizi yönetmiyordu, biz tarihi yapıyorduk. Bu öyle sık rastlanan bir dönem, bir olgu değil."[93]

Deteuil "bizim söylediklerimizin bir bölümü, daha önce özellikle anarşist grupçuklar tarafından zaten oluşturulmuştu. Her şeye rağmen yeniydi ve kolektif olarak tasarlanmıştı. Her halükârda Nanterre'de kaldığımız süre içinde böyleydi. Daha sonra başka insanlar da bize katıldı ve o zaman örgüt meselesi gündeme geldi. Bu dönemde bir ayrılık oldu ve bizim söylemimiz artık kolektif olarak oluşturulmuyordu. Ben, bu andan itibaren hemen 22 Mart Hareketi'nin dağıtılması için mücadele ettim, çünkü hareketin bir anlamı kalmamıştı" diyor.

Dany'nin, bu anarşist, Troçkist ve Maocu gruplar içinde sence ne yapmamız gerekirdi sorusuna J. P., yeniden bir devrimci hareket kurmak, örgütlenmeye gitmek dahil her şeyin denendiğini, bu soruya tatmin edici bir cevabının olmadığını ifade ediyor.[94] Dany, bugün şu tespitte bulunuyor:

---

92 Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, Çev.: Ragıp Duran, I. Baskı, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1987, s. 63.

93 Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 64-65.

94 Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 65- 66.

"Şimdi televizyonda ya da radyoda eskiden yaptığımız konuşmaları izleyince ya da o zaman kaleme aldığımız bildirileri, metinleri yeniden okuyunca, hep işçi sınıfına atıfta bulunduğumuzu görüyorum. Kafalarımızda bir mit gibiydi işçi sınıfı."Buna karşılık J. P. Deteuil, Dany ile aynı fikirde olmadığını, gerçekleştirdikleri eylemlerin, yaptıkları konuşmaların işçi sınıfı üzerinde önemli etkileri olduğunu, işçi sınıfı harekete geçmezse, toplumsal değişimlerin mümkün olmadığını ifade ediyor.

Dany, "60'lı yılların sonundan bu yana toplumsal düzeydeki anlaşmazlıklarda, ilk adımı işçi grupları mı atıyor?" diye soruyor.J. P. Deteuil, "İşçi grupları dediğin CGT (Fransız Komünist Partisi önderliğindeki İşçi Sendikaları Konfederasyonu ç.n.) ile CFDT'yi (sosyalistlerle, aşırı solcu grupların çalıştığı Fransız Demokratik Emek Konfederasyonu ç.n.) kastetmiyorsun değil mi? Aslında hep azınlıkta olan gruplar ilk girişimi gerçekleştirir ve önemli bir rol oynar" şeklinde cevap veriyor. J. P., LİP saat fabrikasındaki özyönetim türü deneylerinin köklü değişikliklere yol açmasa bile, gerçek sorunları gündeme getirdiğini ileri sürüyor.[95]

J. P., nükleer enerjiye karşı hareketlerin ya da çevre korumacıların hareketlerinin daha fazla demokrasi talep eden hareketler olduğunu ve cevap olarak da daha fazla demokrasi olmasının imkansız olduğu belirtildiğini, o zaman da bu hareketlerin dağıldığını, parçalandığını iddia ediyor. J. P., hala özyönetime, toplumsal sorunları çözmek için devletin gerekli olmadığına, ücret eşitliğine inanıyor ve bunları temel ilkeler olarak görüyor; bütün sorunun bu amaca nasıl ulaşılacağı olduğunu ifade ediyor. Toplumsal hareketler, yaratıcı dönemler ve mücadele eden insan sayısının ne kadar az olursa, amaçlarına ulaşma şanslarının da o kadar az olacağı kanaatini taşıyor.Buna karşılık Dany; insanların doğru buldukları somut bir amaç için mücadele ettiklerini gördüğünü ama toplumu yönetmek için istek duyduklarına şahit olmadığını belirtiyor. J.P. Deteuil, başarısızlığa uğrayanın, Marxist-Leninist partilerine proletaryayı dahil edemeyen birkaç aydın devrimci şef olduğunu iddia ediyor.[96]

1973 yılının nisan ayında, LİP saat fabrikasının işçileri, fabrikanın kapatılacağını öğrenmişlerdi. İşsizlik tehdidine karşı, işçiler de fabrikayı işgal ettiler, saat yapımına devam ettiler ve fabrikanın stoklarına el koydular. Esas olarak 1968 mayısında doğmuş olan özyönetim rüyası, ünlü "üretiyoruz ve maaşlarımızı alıyoruz" sloganı sayesinde somut bir içerik kazanmıştı böylece.

İnşaatlarda, daha sonra demir-çelik sanayinde çalışırken, sendikal eylem ve siyasi ajitasyon nedeniyle birçok kez işten atılan bu dönemler içinde de anarşist grupçuklarda sıkı militanlık yapan ve LİP mücadelesine katılan Michel Chemin, 68'de aydınlarla işçiler, devrimci militanlarla işçiler arasında bir dayanışma düşleyen Dany'nin fikirlerine katılıyor, kabul ediyor ve LİP olayında amacın aydınlarla işçilerin

[95] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, Çev.: Ragıp Duran, I. Baskı, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1987, s. 67-69.

[96] Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 71-75.

birlikte olması olduğunu söylüyor ve ilave ediyor: "… Okuma yazma bilmeyenlerle bir işçi hareketi yapılamaz. O zamanlar çok sevdiğim bir deyim vardı: "Filozof işçi" olmak gerekir diyordu. Ama LİP aydın hareketi değildi. CFDT'den biri bana şimdiye kadar hiçbir kitap okumadığını söylemişti. Sadece gazeteleri ve bildirilerle broşürleri okuyormuş. LİP olayında dinsel diyebileceğim, Hıristiyan bir boyut vardı: Başkasına karşı saygılıydık. Şiddet konusu üzerinde derince düşünürdük, şiddetli çatışmalara girmemek isterdik."

Dany, M. Chemin'in düşüncelerine karşıt fikirler ileri sürüyor ve o zamanlar işçi sınıfının şiddete başvurmasına ve köktenciliğine hayran olduklarını söylüyor. M. Chemin buna karşılık polislerin kafalarına kaldırım taşları atmanın eğlendirici bir eylem olduğunu ifade ederken, insanı faşist hale getirebilen bu şiddet içgüdüsünün insanı başkasını öldürmeye götürdüğünü de belirtiyor. Chemin, o zamanların "kahrolsun küçük şefler!" sözünün Mao'nun "isyan etmeye hakkımız vardır" deyişinin tercümesi olduğunu ileri sürüyor.[97]

Dany-Cohn Bendit, M. Chemin ile yaptığı mülâkatta 68'li birinin ("68 bir kıpırdanmadır" diye söze karışan ve adını açıklamayan) 68 yorumunu veriyor:

22 Mart Hareketi, üniversite içinde kalmak istemiyordu. Dışarıya açılıp işçiler ve köylülerle birleşebilmeyi amaçlıyordu. İsyan dönemi boyunca kurulan ilişkiler, durmak, bitmek bilmeyen toplantılar hep proletaryaya bağlanmak içindi. Hiçbir atılım, hiçbir yürüyüş bize uygun görünmüyordu ve Quartier Latin'den Renault otomobil fabrikasının bulunduğu Billancourt semtine kadar her yerde "emekçilerle dayanışma"-mızı haykırıyorduk.[98]

"68 bir kıpırdanma, insanların kafasında devrim fikri, kötü yaşam tarzından, ilkelerden, tabulardan bıkkınlık ama bir devrimden çok serbest, dağınık bir hayatın başlangıcı. Ama belliydi, böyle bir şeyin geleceği böyleydi. Savaş sırasında ve sonrasında insanlar birbirini yediler, hayatın onlar için bir anlamı yoktu, sonra birdenbire yaşamak istediler".[99]

Bendit, Chemin'e 60'lı yılların sonunun bir kültür kopması olduğunu söylüyor ve fabrikada bu kopmayı yaşadığını söylüyor. Bendit'in "ortak bir dil mi oluşturdunuz" sorusuna, Chemin, o zamanlar Jimmy Hendrix, Janis Japlin'in gündemde olduğunu, La Cause du Peuple'den çok Hara-kiri okuduklarını, bir de "Charlie-Hebdo"ya daldıklarını ifade ediyor. Bendit, goşizm dönemindeki ideolojik ilkelerinden birinin de, Libération gazetesinde uzun süre uygulanan ücretlerin eşitliği olduğunu belirtiyor.[100]

---

97 Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, 2. Baskı, İstanbul: Afa Yay., 1987, s. 82-83.
98 Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 76.
99 Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 84.
100 Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 86-87.

1.3.1. Frankfurt Okulu ve Diğerleri

1928 sonrasında Stalinist üçüncü Enternasyonel'den bağımsız duran Marxist düşünce, Avrupa işçi sınıfının devrimci rolünü reddetmiş ve Frankfurt Okulu'nun (Adorno, Horkheimer, Marcuse, Kracauler, Lowenthal) çalışmalarında sosyalizmin hedefi salt bir ütopyaya indirgenmişti. Eserlerini Avusturya, Almanya ve Fransa'da muazzam sınıf mücadelelerinin yaşandığı 1920 ve 1930'larda veren Frankfurt Okulu mensupları, Marx'ın bahsettiği kapitalizmin, verili koşullara denk düşmediğini ileri sürüyorlardı. Onlara göre, piyasaya yoğun bir devlet müdahalesi, teknoloji ve bilimin üretim tarzı ve idaredeki özerk ve somutlaştırıcı rolü, tüketime yönelen bir işçi sınıfının ortaya çıkışı Marxist sınıf mücadelesi kavramının modasını geçirmişti. Modern kapitalizm, proletaryanın örgütlü olmaktan ziyade atomize bir yapı arzettiği ve faşizm gibi irrasyonel ideolojiler tarafından kolayca nüfuz altına alındığı bir kitle toplumuydu: Yani Frankfurt Okulu'yla özdeşleştirilen kitle toplumu ve kitle kültürü kuramı, okulun önde gelen kuramcıları Naziler tarafından, "kültür endüstrisi" başlığı altında daha sosyolojik bir yaklaşım geliştirecekleri Amerika'ya sürgüne gönderilmeden çok önce biçimlendirilmiş bulunuyordu. Çalışan sınıflar yalnız irrasyonel psikolojinin ve ("otoriter" siyasal partileri destekleyen) ideolojik eğilimlerin değil, aynı zamanda da kapitalist kitle iletişim aygıtlarının her yerde hazır bulunan güçlerinin de tutsağıydılar.[101]

Kapitalizm ve sosyalizmin evrimine dair tümüyle kötümser bu görüş, belki de Ortodoks Marxist düşüncenin en büyük yanılsamasıyla da yakından bağlantılıydı; bu, kapitalizmin tarihsel bir zorunluluk olarak ondokuzuncu yüzyılın yarısında erişeceği zirve noktasının ardından yozlaşacağına ve 1920'ler ve 1930'larda fiili olarak çökeceğine duyulan inançtı. Frankfurt Okulu için kapitalizmin gerilemesi, ifadesini, burjuva otoritesi ve değerlerinin giderek meşrûiyet sorunlarına yol açarak zayıflamasında buluyordu. Stalin ve Trotsky[102] içinse, kapitalizm belirli ekonomik ve toplumsal yasaların işlemesi ve disiplinli bir devrimci partinin çalışmaları sonucunda zorunlu olarak çökecekti.[103] Kapitalist kültür ve toplumsal ilişkiler ya zorunlu olarak barbarlığa dek yozlaşacak ya da devrimci-praksis[104] tarafından canlandırılarak sosyalist bir toplumun

---

[101] Alan Swingewood, Kitle Kültürü Efsanesi, Çev.: Aykut Kansu, I. Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1996, s. 8-9.

[102] Trotsky'nin "The USSR in War" (1939) adlı denemesinde "kapitalizmin çözülmesi çok ileri boyutlara varmıştır; eski yöneten sınıfların çözülmesi de. Bu sistemin daha fazla yaşaması imkansızdır, denmektedir. Tabii ki, Trotsky sosyalizm mücadelesinde devrimci liderliğin önemini vurgulamaktaydı fakat geliştirdiği sosyal kuramın bu nihai evresinde temelde var olan, kapitalist ekonominin artık daha fazla genişleyemeyeceği ve bu nedenle de kapitalizm kültürünün zorunlu olarak gerileyeceği ve yozlaşacağına dair katı bir inançtı. Belki bu inanç Trotsky'nin bize Céline'in kapitalist kültürün çöküşü ve barbarlığa yaklaşan bir duruma gelmesini en ince ayrıntılarına kadar inceleyen Journey to End of the Night romanı gibi romanlardan abartılmış bir övgüyle söz etmesini açıklamaktadır. Bkz. Alan Swingewood, Kitle Kültürü Efsanesi, Çev.: Aykut Kansu, I. Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1996, s. 9 (dipnot.)

[103] Alan Swingewood, a.g.e., s. 9.

[104] Praksis, kişinin kendi denetiminin dışındaki güçlerin oluşturduğu ve dışardan yönetilen davranışlardan farklı olan, kişinin kendisinin yönlendirip oluşturduğu eylemleri ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Marxist kullanımında praksis, teori ile diyalektik bir ilişki içinde bulunan bir olguyu anlatmak için kullanılmaktadır. Gerçekten de, praksis'in sıradan eylemden farklı olmasının en önemli

temelini oluşturacaktı. Yani, ekonomik belirlenimcilik ve tarihsel kadercilik Ortodoks olan ve olmayan Marxist kültür çözümlemelerindeki ortak özellikti; kapitalist üretim güç ve ilişkileri çelişme noktasına varmıştı ve daha fazla bir ilerleme kaydedilmesi de mümkün değildi. Bu nedenle, kapitalist kültür, kitleleri sahte inanç ve burjuva değerlerine inandırmaya yönelik toplumsal ve ideolojik işlevleriyle "geriliyordu." Pek çok çağdaş Marxist için "geç kapitalizm"[105] terimi kapitalizmin tarihsel açıdan zorunlu çöküşünün, burjuvazinin proletarya üzerindeki bilinçli ideolojik ve kültürel manipülasyonu sonucu önlenmesi anlamına gelmektedir.[106]

Kapitalist ekonomi ve teknoloji ile kapitalist kültür, Adorno ve Horkheimer'in kullandığı anlamda, "barbarca anlamsızlık" noktasına varacak kadar yozlaşmıştır ve tersine çevrilemez bir gerileme içindedir.

Alan Swingewood, kapitalist ekonomi ve teknoloji ile kapitalist kültürün hiç de –Adorno ve Horkheimer'in kullandığı anlamda- "barbarca anlamsızlık" noktasına varacak kadar yozlaşmadığı ve tersine çevrilemez bir gerileme içinde olmadığı, aksine, insanlık tarihinde emsali görülmemiş bir ölçüde yeni ekonomik ve kültürel zenginlik zirveleri yakaladığını düşünmektedir. Ona göre kapitalist ekonomide "nihaî kriz" olmadığı gibi, kültüründe de nihaî kriz söz konusu değildir. Tüm bunlar bir yana, kapitalist üretim tarzının gelişmesi sivil toplumu değil ortadan kaldırmak, güçlendirmiştir. Kapitalist üretim tarzının gelişmesi sendikalar, siyasi partiler, mesleki örgütler ve iletişimsel ve kültürel medya gibi kilit kurumları yoğun ve oldukça güçlü devlet aygıtı tarafından tahakküm altında tutulmayan, aksine, kapitalist evrimin "ileri" aşamalarında söz konusu olmadığı ölçüde büyük bir uzlaştırıcı etki sergilediği çok daha karmaşık ve özerk bir toplumsal yapı yaratmıştır.[107] Kapitalizm toplumsal üretim ilişkilerini ve işçi sınıfı örgütlerini öylesine kurup geliştirmiştir ki, artık çok daha hassas bir güçler dengesi kapitalizmin en karakteristik özelliği haline gelmiştir. Oysa Frankfurt Okulunun ya da dogmatik bir Trotskyism'in gölgesi altında çalışan kimi Marxistler için çağdaş kapitalizm, totaliter devletin refah programları ve sendikaları hükümet idaresine katma yollarıyla emek hareketinin bağımsızlığını kontrol ederek ekonomik meselelere kesin surette müdahale ettiği bir toplumdur. Ne var ki, toplumsal yapıya dair bu denli monolitik bir kavrayış, diyalektik hareketi devre dışı bırakmaktadır; modern devlet

---

nedenlerinden biri, praksis'in teorik nitelikteki düşüncelerin ve değerlendirmelerin enforme ettiği bir eylem oluşudur. Devrimci etkinliklerin gereği de, Marxist teoride, teori ile praksis'in, mevcut kapitalist toplumda yaşanmakta olan durumun tam tersine, birleştirilmesi olarak anlaşılagelmiştir. Martin Jay, Diyalektik İmgelem, Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Tarihi, 1923-1950, Türkçesi: Ünsal Oskay, I. Baskı, İstanbul: Ara Yayıncılık, 1989, s. 22.

[105] "Geç kapitalizm" kavramı, genelde hegemonyanın sermaye birikimindeki önemini gözardı eden ve rıza sağlamaya yönelik kurumların tarihsel olarak yavaş bir şekilde inşâ edildiğini önemsemeyen Ernest Mandel (Late Capitalism, Londra, 1967) ve Jürgen Habermas (Legitlmation Crisis) gibi çeşitli kuramcılar tarafından kullanılmıştır. Bkz. Alan Swingewood, a.g.e., s. 10.

[106] Alan Swingewood, Kitle Kültürü Efsanesi, Çev.: Aykut Kansu, I. Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1996, s. 9-10.

[107] Alan Swingewood, a.g.e., s. 10-11.

boyut ve karmaşıklığı açısından hiç şüphe yok ki büyümektedir ama kapitalizm tahakküm sahasını güçlendirdikçe, zorunlu olarak güçlü bir sivil toplumun temelini de yaratmaktadır. Baskın sınıf olarak burjuvazi, güçlü ve merkezileşmiş bir devletin baskıcı aygıtıyla proletaryayı otoritesine boyun eğdirmek ve sınıf mücadelesinin günlük gerekçeleriyle başa çıkmak zorundaysa da, aynı zamanda da, topluma parlamenter demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi üzerine kurulu kendi kurumları aracılığıyla egemenliği altında tutmak böylelikle de güç değil, rıza yoluyla meşrûiyet edinmek arayışı içindedir. Ama bu hegemonya süreci hiçbir zaman topyekun işlemez; bağımsız burjuva kurumlarının gelişmesiyle sivil toplum giderek daha kuvvetli hale gelirken, işçi sınıfı örgütleri ve sosyalist ideoloji de burjuva tahakkümüne meydan okumaya başlar. Böylelikle, ondokuzuncu yüzyıl kapitalizmlerinin tersine, feodal, kapitalist ve endüstriyel olmayan tüm yapı kalıntılarını başarıyla tasfiye eden çağdaş kapitalizm bağlamında hegemonyanın uygulanışı proletaryanın özellikle politika ve kültür açılarından eklemlenmesi tarzı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu toplumsal bütünleşme (yani tepeden eklemlenme) işlevi devlet tarafından yürütülmez. Söz konusu olan, sivil toplumun özel kurumları, burjuva ideolojisi ve işçi sınıfı örgüt ve önderlikleri arasındaki karmaşık ilişkilere dayanan bir süreçtir.[108]

Ancak, sivil toplumun, böylelikle de kültürel canlılığın yıkıldığını iddia edenler yalnızca Marxistler değildir. T. S. Eliot ve F. R. Leavis gibi edebiyat eleştirmenlerinin yazılarında endüstri -öncesi, kapitalist olmayan topluma duyulan özlem, modern endüstri kapitalizmine yönelik eleştirilerinin mihenk noktasını oluşturmaktadır. Frankfurt Okulu kuramları gibi bu yazarlara göre de burjuvazi, kültürel canlılık yaratmaya muktedir değildir, yalnızca renksiz, mekanik, "yaşamı yadsıyan" bir uygarlık yaratabilir; kısacası, toplum ve kültür hızla gerilemektedir. Bu kitle kuramı, kitle iletişim araçları, gazetecilik ve yayıncılık gibi popüler kültür kurumlarını ve kütüphane ve eğitim tesisleri gibi potansiyel olarak demokratik bir toplumun maddi, teknolojik temellerini eş zamanlı olarak inşâ eden kapitalist üretim tarzının devrimci bir güç olduğunun reddi üzerine kuruludur. Hem dogmatik Marxist, hem de edebî/kültürel kitle kültürü kuramlarında bizzat kültür kavramı kapitalizm içindeki karmaşık toplumsal ilişkiler örgüsünden soyutlanarak, monolitik "bir bütün olarak kültür" anlayışına dönüştürülmüştür. Hem kültür, hem de toplumun çözülmekte olduğunun iddia edildiği bu kuramların odağı, kapitalist kültürün özel belirlenimleri ve tarihsel olarak somut biçimleri üzerinde olmaktan ziyade, bu soyut kültür anlayışı üzerindedir. Sonuç ise, öznel yargı ve değerlendirmelerin bilimsel çözümlemeyi dışlayacak kadar baskın olduğu ham bir "tüketimci" kültür kuramıdır.[109]

---

[108] Alan Swingewood, Kitle Kültürü Efsanesi, Çev.: Aykut Kansu, I. Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1996, s. 11-12.

[109] Alan Swingewood, a.g.e., s. 12.

C. Wright Mills, T. W. Adorno, Max Horkheimer ve Herbert Marcuse gibi eleştirmenlerle modern kapitalizmin kültürüne eklemlenirken devrimci rolünü unutan endüstriyel işçi sınıfına güvenmeyi bırakan çok sayıda çağdaş Batılı Marxisti diğerlerinden ayıran, kitle iletişim araçlarının bu yönlendirici işlevine ve toplumun kültürel "üstyapısı" aracılığıyla iktidar ve kontrolün uygulanması ve aracılaştırılmasına yapılan vurgudur. Bu düşünce okulunun radikal kötümserliği –aradaki farklar abartılmamalıysa da- Eliot ve Ortega Y. Gasset'in tutucu kötümserliğini ve kendi devrimci sınıflarına –burjuvaziye- güvenlerini yitirmelerini yansıtmaktadır. Her iki gelenek de tüm bağımsız aracı toplumsal kurumların giderek bertaraf olduğu kollektivist, totaliter bir devlete doğru gidişin altını çizmektedir. Bu zayıf toplum anlayışı, bilgili ve önemli ölçüde bağımsız kamunun yıkılarak büyük oranda ilgisiz bir kitlenin doğuşunun doğrudan doğruya modern sanayileşmeyle ortaya çıkan "ekonomik ve siyasal hayatın kollektivist biçimleri"ne bağladığı C. Wright Mills'in The Power Elite (1956) adlı eserinin temel fikrini oluşturmaktadır: "Özetle, oldukça dağılmış küçük güçlerden yoğunlaşmış güçlere doğru bir gidiş vardır ve az-çok üstü örtülü bulunan ve yönlendirme merkezleri oldukları kadar, otorite merkezleri de olan güçlü merkezlerden kontrole doğru bir hareket söz konusudur." Amerika henüz Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği tarzında totaliter bir devlet değilse de, eğilim merkezileşmiş örgütlenme biçimlerine ve birincil grup ve cemaatlerin bütünüyle yıkılmasına doğrudur:

"Kitle toplumunda, modern toplumdaki yapısal eğilim ve onun iletişimsel tekniğinin yönlendirici niteliği, birbirlerine denk düşme noktasına varmış ve… erkek ve kadınları dar rutin ve çevrelere hapsetmiştir… Metropoliten toplumdaki kitleler birbirlerini artık yalnızca ihtisaslaşmış ortamlar içindeki parçalar olarak tanımaktadırlar: Arabayı tamir eden adam, yemeği önünüze getiren kız, satış elemanı, gün boyu okulda çocuğunuza göz kulak olan kadın… Rutinlerine gömülmüş olan bu kişiler … az ya da çok daraltılmış yaşamlarını aşamamaktadır. Bu kişiler, toplumlarının yapısı ve bunun içinde birer kamu olarak rolleri hakkında bir fikir edinemezler." Mills'in idealleştirilmiş ve romantik geçmiş tarih görüşü, eleştirisini Eliot ve Leavis'inkilere bağlarken, kaderciliği ve tarihsel ilerlemeye dair belirlenimci bakışı, Frankfurt Okulunun (Adorno, Horkheimer ve Marcuse'nin) kültür eleştirisini yinelemektedir.[110]

Frankfurt Okulu aynı zamanda Horkheimer ve Adorno'nun kitle kültürü kuramına katılmayan kişileri de içermektedir. Örneğin, Siegfried Kracuer ve Bertold Brecht'le birlikte Walter Benjamin kapitalist üretim tarzının kollektif doğasının yaratacağı yeni kollektif proleter sanatın (örneğin Brecht'in Epik Tiyatrosu) imkânları üzerine kurulu daha iyimser bir bakış açısı benimsemektedir.[111]

[110] Alan Swingewood, Kitle Kültürü Efsanesi, Çev.: Aykut Kansu, I. Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1996, a.g.e., s. 30-31.

[111] Alan Swingewood, a.g.e., s. 31-32.

Düşünce tarihinde "okul" sözü aslında birbirinden hiç de uzak olmayan iki ayrı anlamı gösterir. Bunlardan birincisi, içinde eğitim ve öğretimin gerçekleştiği kurumu dile getirirken, ikincisi belli bir iç bütünlüğü olan bir akımı veya geleneği vurgular. "Frankfurt Okulu" dendiğinde, aslında bu iki anlamın birlikteliğinden söz edilmelidir.[112] Düşünce tarihinde Frankfurt Okulu ya da eleştirel kuram diye bilinen gelenek, kurumsal olarak 3 Şubat 1923'te, Frankfurt üniversitesine bağlı olarak Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü adıyla kuruldu. Aslında bu enstitü, Almanya'da 1920'lerin başlarından beri sol radikal çevrelerin ortaya koydukları akademik kurumlaşma çabalarının bir sonucuydu. Bunun ilk adımı da 1922 yazında düzenlenen "I. Marxist Çalışma Haftası" olmuştur. Bu toplantılara katılanlar arasında George Lukacs, Karl Korsch, Friedrich Pollock ve Karl August Wittfogel vardı ve tartışmaların çoğu Korsch'un Marxizm ve Felsefe adlı yapıtı üzerinde yoğunlaşmıştı.

Enstitü'nün kuruluşu, Rusya'da Bolşevik devriminin zaferi ve özelikle Almanya'da olmak üzere, merkezi Avrupa devrimlerinin yenilgisiyle ortaya çıkan özel koşullar içinde yer aldı. Bu kuruluş, oluşan yeni şartlarda, özellikle kuram ve pratik arasındaki ilişkiyi kuracak ve Marxist kuramı yeniden canlandıracak olan sol kanat entelektüeller tarafından hissedilen gereksinime bir karşılık olarak görülebilir. Bir anlamda Enstitü, bir yandan ileri kapitalist toplumlarla ilişkili olarak, Marxist kuramın farklı, ön belirleyici bir biçimde felsefi ve Hegelci yeniden yorumlamalarıyla, diğer yandan Sovyetler Birliği'ndeki devlet ve toplumun gelişmesinin artan eleştirel bir değerlendirilmesiyle belirlenen ve "Batı Marxizmi"[113] olarak bilinen ve 1960'lardan itibaren "Yeni Sol" olarak ortaya çıkan geniş bir düşünce hareketinin bir kısmını oluşturdu.[114]

Tom Bottomore, Enstitü ve Frankfurt Okulu'nun tarihini dört ayrı döneme ayırıyor. İlk dönem 1923 ve 1933 arasında Enstitü'deki araştırmanın değiştiği ve sonraları eleştirel teoride biçimlendiği gibi tekil bir Marxist düşünce kavramı tarafından yönlendirilmediği dönemdir. İkinci dönem, Enstitü'nün etkinliklerini yöneten bir ilke olarak yeni Hegelci eleştirel teorinin ayırt edici fikirlerinin açıkça ortaya koyulduğu Kuzey Amerika'daki 1933 ve 1950 arasındaki sürgün dönemiydi. Tarih ve ekonomiden çok, şimdi felsefe, Enstitünün çalışmasında önde gelen bir yer işgal etmekteydi. Enstitü aynı zamanda psikanalize karşı güçlü bir ilgi duymaya başladı ve sonraki çalışmalarında başat? bir öğe olarak kaldı.[115]

---

[112] Besim F. Dellaloğlu, "Bir Giriş: Adorno Yüz Yaşında", Cogito (Adorno: Kitle Melankoli, Felsefe), Üç aylık düşünce dergisi, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2003, sayı: 36, s. 14.

[113] "Batı Marxizmi" genel olarak, 1920'lerde ortaya çıkan, 60'larda en büyük etkiye sahip olan Korsch, Lukacs, Gramsci ve Frankfurt Okulu'nun bazı üyelerinin metinlerinde kaynağını bulan (özellikle 1950'den günümüze Harkheimer, Adorno ve Marcuse aracılığıyla gelen) bir düşünceler demeti olarak kabul edilmektedir. Çok daha kapsayıcı bir şekilde ele alındığında Batı Marxizmi, yeniden dikkat çeken ve yüzyılın dönüşünden 1934'e gelinceye değin biçimlenen Austro-Marxist okul başta olmak üzere başka ve çok farklı Marxist düşünce biçimlerini de içermektedir. Bkz. Tom Bottomore, Frankfurt Okulu, Çev.: Ahmet Çiğdem, 2. Basım, Ankara: Vadi Yayınları, 1997, s. 8.

[114] Besim F. Dellaloğlu, a.g.m., s. 15.

[115] Tom Bottomore, Frankfurt Okulu, Çev.: Ahmet Çiğdem, 2. Basım, Ankara: Vadi Yayınları, 1994, s. 9-10.

1950'de Enstitü'nün Frankfurt'a dönmesiyle birlikte "eleştirel teori"nin esas fikirleri açıkça bir çok temel metinde ortaya konuldu ve "Frankfurt Okulu" Alman Toplumsal Düşüncesi üzerinde önemli bir etki yaratmaya başladı. Sonraları, özellikle 1956'dan sonra, "Yeni Sol"un ortaya çıkışıyla Avrupa'nın büyük bir kısmında ve Enstitü'nün birçok üyelerinin (özellikle Marcuse'nin Almanya'ya dönmeyerek) kaldığı Amerika'da okulun etkisi yayılmaya başladı. Bu dönem Frankfurt Okulu'nun düşünsel ve siyasal en büyük etkiye sahip olduğu dönemdir ve geç 1960'larda radikal öğrenci hareketinin hızlı büyümesiyle zirvesine ulaşmıştır. Bu dönemde… Horkheimer veya Adorno'dan çok Marcuse Marxist eleştirel düşüncenin yeni biçiminin başta gelen temsilcisi olarak gözükmektedir.

1970'lerden başlayarak Enstitü'nün dördüncü dönemi olarak kabul edilebilecek bir dönem başlamış, Frankfurt Okulu'nun etkisi yavaşça çökmeye yüz tutmuş ve gerçekte Horkheimer'in 1973, Adorno'nun 1969'daki ölümleriyle birlikte artık bir okul olarak var olmaktan hükmen uzaklaşmıştır. Son yıllarda köken olarak kendisini etkileyen Marxizmden öyle radikal bir biçimde kopmuştur ki, Jay'ın kelimeleriyle, "… Marxizmin dalları arasında sayılma hakkına ihanet etmiş" ve toplumsal teoriye bütün yaklaşımı artan bir biçimde Marxist düşüncenin yeni ya da revaç bulan biçimleriyle karşılık (muhalefet) görmüştür. Buna rağmen Frankfurt Okulu'nun bazı merkezi kavramları bir çok (Marxist olan ya da olmayan) sosyal bilimcinin yapıtlarına girmiş, Marx'ın tarih ve modern kapitalizm teorilerinin yeniden ortaya konulan biçimlerinde ve toplumsal bilginin mümkünlüğünün şartlarının yeniden eleştirisinde, özgün bir şekilde Jürgen Habermas tarafından da geliştirilmiştir.[116]

Frankfurt Okulu olgun döneminde birbiriyle ilintili üç öğeyi sunmuştur: Sosyal bilimlerde pozitivizmin ya da çok daha geniş olarak bilimciliğin epistemolojik ve metodolojik bir eleştirisi, teknokratik-bürokratik yeni bir egemenlik biçiminin yaratılışında temel bir etmen olarak bilim ve teknolojinin ideolojik etkisine yönelik eleştirel bir tavır ve kültür endüstrisi ya da daha genel olarak tahakkümün kültürel boyutlarıyla bir ilgilenim. Göstermeye çalıştığım gibi bu farklı öğeler Frankfurt Okulu'na özgü değildi; Birinci Dünya Savaşı'ndan 1960'lara kadar olan bütün dönemde Avrupa'da ortaya çıkan diğer toplumsal ve felsefi düşünce oluşumlarıyla yakından ilişkiliydi: Süregelen ve devamlı yenilenen "pozitivizme karşı başkaldırı" varoluşçuluk ve fenomonoloji öğretilerinde ve Lukacs ve Korsch'un Hegelci Marxizmiyle dolu ilk çalışmalarında ifadesini bulmuştu. Geniş ölçekli endüstrileşme, teknokrasi ve bürokrasi Max Weber tarafından "rasyonalizasyon" kavramında formüle edilmiş, sonraki sosyolojik metinlerde geliştirilmişti. Özellikle bir önemli kaynağını Tönnies'in Gemeinschaft ve Geselleschaft[117] arasındaki ayrımda ve Lucaks Marxizmi ve

[116] Tom Bottomore, Frankfurt Okulu, Çev.:Ahmet Çiğdem, 2. Basım, Ankara: Vadi Yayınları, 1994, s.10-11.

[117] "Cemiyet ve Cemaat" (b.a.).

Simmel'in yapıtı aracılığıyla özellikle olmak üzere Frankfurt Okulu'nu etkileyecek olan Alman kültürel eleştiri geleneğinde bulmaktadır.

Frankfurt Okulu'nun bütün teorisine yayılan toplumsal-felsefi bakış açısı bir nesnel, yasa-yönlendirimli tarihsel süreç düşüncesine karşı bir "öznellik savunusu"ydu. Bu özelliği sebebiyledir ki "sistem"e karşı yöneltilen 60'ların öğrenci hareketinde coşkulu bir karşılık uyandırdı. Ancak Yeni Sol ve öğrenci hareketleri diğer Marxist ya da Marxisant öğretiler çeşitlemesinden de esinlenmişti. Frankfurt Okulu'nun etkisi anlamlı ve yerel bir Marxist düşünce geleneğinin olmadığı ya da geleneğin genişlemesine evcilleştirildiği İngiltere, ABD ve Batı Almanya gibi ülkelerde güçlüydü. Fransa ve İtalya'da geniş komünist partilerin bulunuşu Ortodoks Marxist-Leninist düşüncenin varlığını güvence altına almıştı. Marxist teorinin yeni formları 1956'dan sonra gözden geçirilmeye ya da oluşturulmaya başlandığında esas düşünsel kaynaklar Gramsci (özellikle Fransa'da L. Goldmann'ın yapıtlarıyla) Lukacs, Sartre ve bunları takip ederek, bir bilim olarak Marxizmin yeni bir türevini geliştiren Althusser'di. Bu zamanda Doğu Avrupa'da ortaya çıkmaya başlayan revizyonist Marxizm çok derin olarak Lukacs ve Gramsci'nin düşüncelerinden etkilendi. Nihayet 1960'ların radikal toplumsal hareketleri de güçlü bir şekilde Çin ve Küba devrimlerinden ve Maoizm öğretisinden etkilenmişlerdi. Frankfurt Okulu buna göre Marxist ve radikal kurumların çok geniş eleştirel yenilenmesindeki yalnız bir düşünce oluşumu olarak, bu tür teorilerin gelişimindeki yeri itibariyle de daha çok tartışma konusu olmaktadır.[118]

Diğer yandan Frankfurt Okulu'nun öğretisi "proletaryasız Marxizm" olarak betimlenilmekte, çok genel olarak "Batı Marxizmi", hiç olmazsa kısmen, Avrupa'da devrimlerin başta olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nda ve sonuçta faşizme karşı mücadelede 20. yüzyıldaki işçi sınıfı tarafından yaşanılan yenilgilerin "felsefi bir düşünümü" olarak görülmektedir."[119]

Frankfurt Okulu düşünürlerinin sosyalizme seyrek olarak gönderme yaptıkları (ve genellikle Sovyetler Birliği'ni eleştirirken) bunun yerine radikal bir hareketin amacı olarak "özgürleşim"i yeğledikleri de not etmeye değerdir. Bu tavır bir muhteva ve açıklık kaybı içermektedir.[120] Marx, "geleceğin ahçı dükkanları için yemek tarifleri" yazma düşüncesini reddetmesine rağmen, gerçekte gelecek bir sosyalist toplumun kurumlarının bazı göstergelerini Paris komünü hakkındaki öngörüleri ve kooperatif üretimi tartışmalarında vermiştir. Sonrasında zaten Marxist ve sosyalİstanbul:

Adorno'nun ya da genelde Frankfurt Okulu düşünürlerinin 68'in oluşmasındaki rolünün azımsanabileceğini söyleyemeyiz. Ama aynı şekilde –belki de hayata dair trajedidir bu- 68 ile hiç de özdeşleşmediklerini söyleyebiliriz. B. F. Dellaloğlu, Ador-

[118] Tom Bottomore, Frankfurt Okulu, Çev.: Ahmet Çiğdem, 2. Basım, Ankara: Vadi Yayınları, 1994, s. 61-62.
[119] Tom Bottomore, a.g.e., s. 88-89.
[120] Tom Bottomore, a.g.e., s. 60.

no'nun meşhur sözünü naklediyor: "Ben kitaplarımı öğrenciler onu okuyup sonra molotof kokteyli yapsınlar diye yazmadım. Besim F. Dellaloğlu, Adorno ve Frankfurt Okulu için kendi politika kavramını, kendi tanımlayan ve bunu sürekli dönüştüren, sabitlemeyen bir anlayışları olduğunu; Ferda Keskin ise onların politikanın tanımını, içeriğini değiştirmeye çalıştıklarını söylüyor.[121]

Besim F. Dellaloğlu, eleştirel kuramın bütün dünyada tanınmasında en çok payın Marcuse ve yapıtları olduğunu; Marx ve Mao'dan sonraki üçüncü M. olduğunu, 68'li gençlerin parkalarının cebinde en çok taşıdıkları kitabın Tek Boyutlu İnsan olduğunu[122] belirtirken, Ömer Naci Soykan da Marcuse ile ilgili anısında bunlara vurguda bulunuyor: "… Bilindiği gibi 68 kuşağı, özellikle Marcuse'yi bir idol olarak görürdü, Yeni Sol'un büyükbabası diye. Öğrenciler, gençler onun eserlerinden alınma cümleleri duvarlara yazarlardı. Bu sırada Marcuse, konuşma yapmak için Frankfurt Üniversitesi'ne davet edilmişti. Ben Hamburg Üniversitesi'ndeydim ama haberleri Frankfurt'taki arkadaşlardan sıcağı sıcağına alıyorduk. Marcuse gelmiş, binlerce öğrenci nefeslerini tutmuş, onun ne söyleyeceğini merak ediyor. O sıralar Almanya'da da şiddet eylemleri başlamıştı. Gençler Marcuse'den eylemlerine destek verecek bir konuşma yapmasını bekliyordu. Marcuse kürsüye çıkıyor, konuşmaya başlıyor. Birden "siz ne yapıyorsunuz?" demez mi! "Sizin bu şiddet eyleminiz, iktidarın şiddetini daha da artırmaktan başka bir sonuç vermez. Oysa biz şiddetin ortadan kalkmasını istiyoruz." Ve nitekim öyle de oluyor. O sıralarda Almanya dahil bir çok ülkede özgürlükler kısıtlandı. Siyasal eylem olanağı kalmadı. Ama Marcuse bunu dediği zaman gençler, birkaç dakika öncesine kadar idol olarak gördükleri bu adamı yuhalamışlardı. Frankfurt Okulu düşünürleri apolitik değildi. Güncel politik eylemleriyle aralarında yöntem ayrımı vardı.[123]

Son yıllardaki gençlik olaylarını psikanalitik açıdan açıklamaya çalışanların çoğu bunu "Oedipus Kompleksi"nin toplumsal bir boyut kazanmasıyla açıklamakta ve buna "Kollektif Oedipus Kompleksi" demektedirler.

Filozof Marcuse, Freud'un psikanaliz doktrininden faydalanmak suretiyle gençlik hareketlerinin oluşunda "kollektif oedipus kompleksi" anlamını ortaya atmıştır.[124]

1.3.2. Provalar (Anti-Nükleer Hareketin Dedesi): Avrupa'nın Yippileri

Dany Cohn-Bendit, Yippi hareketinin stratejisini çizdiğini söylediği Jerry Rubin hakkında şunları söylüyor: İdeolojik gevezelik yoktu Jerry'de. Onun için önemli olan eylemdi. Harekete geç! (Do it!; Rubin'in Yippi döneminde yazdığı kitabın başlığı).[125]

---

[121] Ömer Naci Soykan – Ferda Keskin – Besim F. Dellaloğlu, "Adorno ve Yapıtı", Cogito, Üç Aylık Düşünce Der., İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2003, sayı: 36, s. 63.

[122] Besim F. Dellaloğlu, "Bir Giriş: Adorno Yüz Yaşında", Cogito (Adorno: Kitle Melankoli, Felsefe), Üç aylık düşünce dergisi, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2003, sayı: 36, s. 14, s. 30.

[123] Ömer Naci Soykan – Ferda Keskin – Besim F. Dellaloğlu, a.g.m., s. 64.

[124] Rasim Adasal, "Gençlik Ayaklanmalarının Psikodinamizmi, 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de). Ortak Yapıt (Eser), Ankara: Ankara Ün. Eğitim Fak. Yay., 1969, s. 301-306.

[125] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, 2. Baskı, İstanbul: Afa Yay., 1987, s. 35.

Dany Cohn-Bendit, Avrupa'nın "Yippi"leri dediği "propo"ları, Anti-Nükleer Hareketin dedesi sayıyor ve şu tespitlerde bulunuyor:

"1965 yılında Avrupa'nın da "Yippi"leri vardı: Hollanda'da yaşıyorlardı ve isimleri "Provo" idi (kışkırtıcılar-provokatörler). Bütün dünya, Provo'ları, 1966 yılında, bugün Hollanda Kraliçesi olan, o zamanki Prenses Beatrice'in evlenme töreni sırasında gerçekleştirdikleri çok ilginç eylem sayesinde tanıdı. Provo'lar, bu eylemle, bütün dünya basın-yayın organlarının en önemli yerinde sahneye çıkmışlardı.

Provolar olmasaydı ve diğer ülkelerin gençlerine örnek olmasalardı, bugünkü Avrupa'nın mevcut Avrupa olamayacağı kanaatindeyim.

60'lı yıllarda, zengin ve müreffeh Hollanda'da, gençler korkunç sıkılıyorlardı. İşçi kökenli olanlar motosikletlerle dolaşıyor ve sunî deriden ceketler giyiyorlardı. Burjuva kökenlilerse hakiki deri giysiler içinde otomobilleriyle zaman öldürüyorlardı. Kimisi rock, Rolling Stones dinleyip Marlon Brando'yu izliyordu, bir kısmıysa Caz ve Beatles plaklarına takılıp James Dean filmlerine bayılıp Kerouac okuyordu. Amsterdam'ın dar sokaklarında aynı uyuşuk, gevşek adımlarla geziniyorlardı. "Dijker" ya da "Pleliner"di isimleri. Tıpkı Londra'daki "Mod"lar ya da "Rocker"lar gibi. Ya da Paris'teki "Siyah Ceketliler" ve "Parlak Ceketliler" gibi.

Provo ruhunun temelinde yatan siyasi düşünce, nükleer silahlanmaya karşı muhalefetten doğmuştu. Hollanda'da."[126]

Provolar'ın çok zengin bir düş dünyaları olduğunu da kabul etmek gerekir. Her ne kadar ilk eylemleri, mevcut iktidara karşı yönelmişse de somut sorunlara kolayca uygulanabilir çözümler önermekte de gecikmediler. Mesela, "Beyaz Bisiklet" planına kaşı, polisin ilk yaptığı iş, halka dağıtılan bisikletlere el koymak olmuştu. Bu tutum da, siyasi makamların sadece ve sadece baskıcı yöntemler kullandığını sergiledi. "Beyaz Bisiklet"in yanı sıra başka birçok girişimler de vardı:

– "Beyaz Kızlar" Planı: Kadınların bağımsızlığını sağlarken cinsel ilişkilerin tamamen serbestleştirilmesini öngörüyorduk. Her semtte, cinsellik konusunda serbest ve kolay uygulanabilir tavsiyeler veren büroların kurulması ve çalışması için çaba gösterdik. Kadınların yaratıcılıklarını ifade edebilmeleri için boş zamanların arttırılmasına çalıştık.

– "Beyaz Piliçler" Planı: Bu girişimin amacı, polisleri, baskı mekanizmasının paralı askerleri olmaktan çıkarıp gerçek anlamıyla sosyal danışman durumuna getirmekti. Beyaz giysili polisler, bundan böyle halkın temel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olacaklardı. Mesela, kibrit, çakmak, prezervatif istendiğinde hemen sağlayacaklardı.

– "Beyaz Evler" Planı: Her cumartesi, kent halkına boş evlerin adreslerini içeren bir liste dağıtılacaktı. Söz konusu evlerin kapıları beyaza boyanacak, böylece bu simgesel renk, evin boş olduğunu ve isteyenlerin bu eve yerleşebileceğini gösterecekti.

[126] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, 2. Baskı, İstanbul: Afa Yay., 1987, s. 49.

– “Beyaz Kraliçeler” Planı: Dam alanındaki Kraliyet Sarayı, kamuya açık bir belediye sarayı, sarayın önündeki alan da oyun sahası haline getirilecekti. Kentteki tüm resmi saray ve anıtlar halka açılacak ve resmi makamların tüm toplantıları açık olarak yapılacaktı.

– “Beyaz Kent” Planı: Amsterdam, tüm işlerin, çalışmaların makinelerle yapıldığı bir gelecek kenti haline getirilmeliydi. Böylece hiç bir iş yapma zorunluluğu olmayan insanlar, zamanlarını olduğu gibi yaratıcılığa vakfedebileceklerdi.

Resmi makamlar, bu yaratıcılık dalgasına karşı kuracakları engelleri tasarlarken büyük güçlük çektiler. Uyguladıkları baskıcı yöntemler, bir süre sonra kendi aleyhlerine dönmeye başladı. Provolar, şehir gerillası mücadele yöntemlerinin tüm olanaklarını kullandılar. Mesela, hiçbir zaman rakip sahada, “işgal altındaki alan”da, topyekün çatışmaya girmediler. Sonra, tayin edici çatışmalardan, alan savunmasından ya da alan hücumundan kaçındılar. Dağılma-yoğunlaşma-dağılma taktiklerini uyguladılar. Düşmanın silahlarından korkmadılar, yılmadılar, düşmanı kışkırttılar, onu saldırgan duruma soktular. Provo militanları yaratıcı ve esnek insanlar olmak durumundaydılar ve her koşul altında düş gücünü ve girişim yeteneğini harekete geçirebilecek bir kişiliğe sahip olmalıydılar.

Provolar 1966 Haziran’ında yapılan Amsterdam yerel seçimlerinde yüzde 2,4 oranında oy toplayarak belediye meclisine bir üye soktular. Hareket tarafından demokratik yöntemlerle seçilen bir yetkili, meclis üyeliği koltuğunu bir yıl boyunca işgal ediyor, daha sonra münavebeli olarak bir başka arkadaşına görev teslimi yapıyordu. Provo hareketi 1967 yılında feshedildi ama Provo ruhu Hollanda siyasi hayatında iz bıraktı ve başta 1970 yılındaki “Kabouter” hareketi olmak üzere birçok girişime esin kaynağı oldu.[127]

1970 yılının şubat ayında, Kabouterler, Kraliyet’in yayınladığı Resmi Gazete’nin başlığıyla bastıkları bir bildiride, halka, “Orange Hür Devleti”nin kurulduğunu açıkladılar.

Kuruluşunu açıkladıkları yeni dünya, temel olarak barışçı ilkelere dayanıyordu. Söz konusu toplum, yeni bir tür bir ortak yaşam, alternatif bir ekonomi ile geleneksel politikacıların tedavülden kaldırıldığı ve karar merkezlerinin başka türlü dağıtıldığı bir temelde gelişecekti.

Propaganda yöntemlerinde son derece yaratıcı olan Kabouterler, bir belediye seçiminde oyların % 11’ini toplayarak önemli bir siyasi çıkış gerçekleştirdiler. Roel Van Duyn, belediye sarayında o ünlü konuşmasını yaparken, Kabouterleri işçiler, köylüler, yaşlılar, akıl hastaları ve Provo dünyasına hizmet eden insanlar olarak tanıttı. Otoriter toplumdan gayrı memnun ve o ortamda zehirlenmiş olan, değişik, otoriter

[127] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, 2. Baskı, İstanbul: Afa Yay., 1987, s. 52-53.

olmayan, şiddetin bulunmadığı, mülkiyet ve iktidarın hakça dağıtıldığı bir dünya isteyen bütün insanların temsilcisi olarak onları gösterdi. Orange Hür Devleti, mevcut ve olası tüm Kabouterler'e, olağan belediye hizmetlerinin yanı sıra yiyecek, giyecek ve bedava konut sözü veriyordu.

Kabouter hareketi, daha sonra isyancı diğer tüm hareketler gibi, güçten düştü. Çünkü insanlar, önerilen değişikliklerin gerçekleştirilmesine aktif olarak katılmıyorlardı.

Provolar ve Kabouterler tarafından öne sürülen fikirler, Hollandalıların günlük yaşamlarında çok şey değiştirdi.

Ülkede çevre korumacı bilincin doğmasına katkıda bulundu, kararlı feminist eğilimlere güç kattı, cinsel sorunlara yeni bir yaklaşım getirdi, kent sorunlarına ilgiyi artırdı ama mevcut ve egemen siyasi ve ekonomik sistemi hiçbir zaman tehdit etmedi.

1980 yılında öğrenciler ve eski Provolar, yıkılmak üzere olan binaları işgal edip onlara yerleştiler. Bu eylem, Amsterdamlı gençlerin büyük desteğini kazandı. İşgalciler, 50 bin kişiyi saflarında toplayabilmişlerdi ve polisle sert çatışmalara girdiler. Roel Van Duyn, her ne kadar önder olarak ortaya çıkmayı hep reddetmişse de, Prova ve Kabouter hareketinin en etkili şahsiyetlerinden biriydi.[128]

Roel Van Duyn, Lahey'de gerçekleştirilen ilk "sit-in"in (oturma görevi) düzenleyicisi. Roel, okuldan kovulunca, 1964 yılında gelip Amsterdam'a yerleşti ve bu kentte, 1960 yılından bu yana yurttaşları kamu ve toplumsal yaşama çeşitli şekillerde müdahale etmeye teşvik eden ve yeni iletişim yöntemleri yaratmaya çalışan sanatçılarla karşılaştı. Bu sanatçılar arasında Robert Jasper Grootweld, sigarayı bırakma ve bıraktırma kampanyalarında son derece özgün ve göstericiye dönük eylemler düzenlemişti. Mesela, sigara ve tütün tüketimine karşı şarkılar bestelenmişti, kentteki heykellerden biri tütün kullanımına karşı mücadelenin simgesi haline getirilmişti. Bu heykelin çevresinde her akşam toplanılır ve sadece tütün karşıtı militanların anlayabileceği garip işaretler çizilirdi.

Dev boyutlu gösteriler, çift anlamlı ve alaycı biçimli isyanlar Hollanda ulusal kültürünün bir parçası. Provolar da, daha ilk baştan bu geleneksel yöntemleri çok çeşitli şekillerde kullandılar.

Roel Van Duyn, fikir ve eylemlerini şu şekilde ortaya koyuyor: "Provolar'ın ilk toplantısı, Amsterdam'ın göbeğinde 17. yy'dan kalma küçük bir evde yapıldı. Yıl 1964'tü. Ben o zamanlar hareketin beyni, teorisyeni olarak görülüyordum. Daha önceleri, anarşist hareket içinde yayıncı olarak çalışmıştım. Bakunin ve Kropotkin'in kitaplarını okurdum ve 'işçi özerkliği'ne inanırdım. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve faşizmin ortadan kaldırılmasının ardından, anarşizm idealinin bize doğru yanıtlar

[128] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, 2. Baskı, İstanbul: Afa Yay., 1987, s. 54-55.

vereceğine inanıyordum. Toplantılarda, yürüyüşlerde, ben hep 'bütün gençleri ve işçileri, her türlü otoriteye karşı direnişe katılmaya çağırıyorum' derdim.[129]

Devrim fikrine çılgınca âşıktık ve başaracağımızdan da emindik. Amaca ulaşabilmemiz için, bu sistemin ucûbe hatalarını ve çelişkilerini katakullilerle ve gülünç kışkırtmalarla sergileyip yeteri kadar insanı bünyemizde toplamak ve daha sonra da bu sistemi berhava etmek istiyorduk. İlk başta, hemen büyük başarı kazandık. Bizimle birlikte bir sürü insan gülüyor, eğleniyor ve kurumlarla alay ediyordu. Yöneticiler, resmi makamlar da bu tür bir eyleme karşı ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Biz piyasaya çıktık mı, etrafımıza hemen kalabalık bir polis grubu toplanıyor, gelip geçenler de ne olup bittiğini merak edip çevremizde birikiyorlardı. İnsanlar ta taşra kentlerinden bizi görmeye geliyorlardı. Aslında bu insanların çoğu, bizim söylediklerimizi anlamıyordu, ilgilerini çektiğimiz gençlerde, genellikle siyasi açıdan cahil gençlerdi ama gençler, bizim savunduğumuz fikirlerin, onların karmakarışık kafalarındaki isyana yakın olduğunu anlıyorlardı. Onlar, bu fikirleri ifade edemiyorlardı, biz ediyorduk, gençler de bize katılıyorlardı.[130]Provolar'ın şaşaalı günlerinde Roel Van Duyn ile Rob Stolk unutulmaz bir ikiliydi. Roel fikir, Rob'sa eylem adamıydı.[131]

1.3.3. Bir Maocu Örgüt: "Proleter Sol"

70'li yılların başlarında, Maocu bir örgüt olan "Proleter Sol", taviz vermeyen radikal tutumlarıyla çok sayıda insanı etkiledi, hatta büyüledi. Örneğin Jean Paul Sartre, "Proleter Sol"un kurucularından biri olan Alain Geismar'ı savunmak amacıyla Boulogne-Billancourt'taki Renault fabrikasına gitmişti. Geismar, kamu düzenini bozduğu gerekçesiyle adalet önüne çıkacaktı. Fransa'da Maocular'ın davul zurnalarıyla desteklenen ve yaygınlaşan mücadeleler nefes kesiciydi. Bu mücadeleler sayesinde kamuoyu fabrikalardaki montaj bantlarını ve vasıfsız işçilerin çalışma koşullarını öğreniyordu. Patronlar ise giderek sinirleniyor, Maocular da bastırıyordu. Renault-Billancourt'da düzenlenen bir eylem sonrasında, Pierre Overney adlı bir genç, fabrikanın güvenlik görevlisi tarafından vurularak öldürüldü. Basın yayın organları Maocuların provakasyonu olarak nitelemişti olayı. Ancak, bir fotomuhabiri olayın tüm gelişmesini resimleyerek gerçeğin ortaya çıkmasını sağladı: Overney kasıtlı olarak vurularak öldürmüştü. 4 Mart 1972 günü, Paris'te 200'den fazla insan Overney'nin naşını mezarlığa kadar taşıdı.

"Proleter Sol"un babalarından biri olan Serge July, 1970 yılında, örgüt kararı ile kuzeye, Douai'ye gönderilmişti. Örgüt, Serge'in siyasi koordinatörlük yaptığı bir açlık grevi eyleminde başarı kazanamadığını saptamış ve Serge'i kuzeyde çalışmaya göndermişti. 1971 Ocak'ından 1972 Aralık'ına kadarl, Serge, Fransa'nın kuzeyinde

[129] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, 2. Baskı, İstanbul: Afa Yay., 1987, s. 50.
[130] Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 51.
[131] Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 56.

sıradan bir Çin kızıl muhafızı gibi yaşadı. Maden işçileri arasında eylem geliştirmeye çalıştı. Mobiletiyle dolaşır, "Maocu Mücadele Komiteleri"nin örgütlenmesine çalışırdı. Serge, 1973 yılının Ocak ayında yeniden Paris'e döndü ve bu Mao'cu, yeni bir gazetenin, Libération'un başına geçti. Serge July, D. C.-Bendit ile yaptığı mülâkatta, kendisini, iktidar sorunu konusunda derinlemesine sorgulamış, bir kuşağın insanı olarak tavsîf ediyor ve iktidar meselesinin kendi kuşağının canını çok sıktığını ifade ediyor.[132]

D. C. – Bendit, Serge'ye, İç Savaşa Doğru başlıklı kitabı okurken, La Dantec'in tutuklanmasından sonra verdiği bir nutukta, "Burjuvazinin kaldırdığı taş kendi kafasına düşecektir ve sonuç kötü olacaktır. Burjuvazi böylece bir muharebeyi kaybetmiş olacak, ancak 'değişiklik yapmak için silahlanmak gerek' fikri bir adım daha ilerlemiş olacaktır" dediğini ve bu söylev ve cümle nedeniyle de İçişleri Bakanlığı'nın "Proleter Sol"un ilga edilmesini kararlaştırdığını; o zamanlar çatışmadan yanayken, bugünse Libération'un iç barışın militanlığını yaptığını ifade ediyor ve bu kopma veya dönüşün hangi aşamada olduğunu soruyor.

S. July bu soruyu şu şekilde cevaplıyor:

"Benim kuşağımın en belirleyici unsuru Cezayir Savaşı'dır. Goşizm, 68'de doğmadı, 60'lı yılların kuşağından çıktı ve bu kuşak 68'de sahneye çıktı ama aynı zamanda 68'de ne kadar arkaik unsur varsa, onu da yine 60'lı yılların kuşağı güçlendirdi. İşin bir başka yönü daha var: 50'li yılların ortalarına kadar, Fransa kırsal nitelikli bir toplumdu. Sonraları hızla sanayileşmeye başladı. Ne var ki, insanların davranışları yine de kırsal kökenli ve arkaikti. Ve Fransa'da olağanüstü düzeyde bir kültürel gerilik vardı. 68'de iki akım çarpıştı: Bir yanda isyanın içeriği itibariyle son derece modern bir anlayış, öte yandan da Devrimi taklit etmeye çalışan Muhteşem Gece'yi Mim tiyatrosunda oynamakla yetinen biçimler. Bu ikisinin arasında çelişki vardı. Aslında bu çelişki, 68'den sonra da bayağı sürdü. Bu ortamdan da goşizmin idealizasyonu doğdu ve bu anlayış goşizmin çöküşünün koşullarını hazırladı. Goşizm, birçok toplumsal altüst oluşun kaynağındadır, ancak bu toplumsal değişimler goşizmi de dağıtır.[133] S. July, Fransız goşizminin, hatalarıyla birlikte son derece olumlu bir rol oynadığını, goşizmin, sonuna kadar gidilerek öncü ideolojilerin tümünün bitirilmesini sağladığını düşünüyor. July, bundan terörizmi hariç tutuyor, fakat Fransa'da Proleter Sol'un terörist eğilimleri bir yerde yıkan unsurlardan biri olduğunu; Fransa'nın probleminin sivil toplumun pasif ve biçimsiz olması olduğunu, ülkenin hayal gücü hücrelerinin çok aşındığını, ileri gitmek için şok tedavisi gerektiğini iddia ediyor; goşizmin avangard ideolojilerin tümünü yıktığını ve bu eğilimlerin sonuna kadar gidildiği zaman, sondaki yıkımın olumlu neticeler doğurduğunu; bu öncü deneylerin girişimlerinin ve başarısızlıklarının bu toplumun kendini yenilemesinde katkıda bulunabileceğini belirtiyor.

---

[132] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, 2. Baskı, İstanbul: Afa Yay., 1987a.g.e., s. 88-89.
[133] Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 90-91.

Bendit, Proleter Sol'un temsil ettiği öncülüğü "işçi dalkavuğu öncülüğü" olarak nitelendiriyor ve July'le bunun hangi yönlerini olumlu değerlendirdiğini soruyor. July, Proleter Sol'u şu şekilde değerlendiriyor:

"Bir kere, "toplum ötesi" niteliği var ki çok güçlü. Toplumun bütün katmanlarını içeren bir irade bu. Kimileri belki sinizm olarak tanımlayabilir ama o dönemde Fransız toplumuna, toplumun karmaşık gerçekliğine bir dalıştı bizim için."

July, o zamanlar kuzeyde maden ocakları bölgesinde, insanlar Marxizmin ne olduğunu hiç bilmeseler bile, doğdukları günden itibaren sosyal sınıfların varlığını bildiklerini, çevrenin sosyal sınıflar temelinde düzenlendiğini ve sınıf mücadelesinin olduğunu belirtiyor ve şu tespitleri yapıyor:[134]

"… Cezayir Savaşı, 68 Mayısı, maden ocakları, "Proleter Sol", hataları ve çelişkileriyle birlikte son derece önemli deneyler. "Proleter Sol" bile çelişkiliydi, çünkü hem Maocu, hem işçi dostu, hem de başkaldırıcı olmak isteğindeydi. Zaten bu çelişkide akla gelmeyen sonuca götürdü örgütü; "Proleter Sol" kendi kendini feshetti.[135]

July, bir çok insanın örgüt içinde eziyet çektiğini, örgütün mikro totalitarizmin yatağı olduğunu, bu durumun goşizmin bir sonraki dönemdeki evriminde ağırlığını hissettirdiğini kabul ediyor ve 68 dönemi konusunda şöyle devam ediyor: "İşte bu dönem tüm bir kuşağın totaliter olgular konusundaki olağanüstü duyarlılığını açıklıyor olabilir. Diğer ülkelerdekilere oranla çok daha fazla mevcut olan bu totaliter boyut, kuşkusuz 68'in kazançlarından biridir. 68 sonrası gelişen goşizm totaliter biçimler üretmişse bile, öte yandan Komünist Partisi'nin çöküşe gidişi 68'le başlamamışsa, en azından 68 sayesinde hızlandırılmıştır. Sonuç olarak, 68 dönemi gerçek anlamıyla totalitarizme karşı iyi bir aşı olmuştur. Fransızların bugün Polonya'da olup bitenler konusunda neden bu kadar duyarlı olduğunu da totalitarizme karşı olan bu olgu açıklar."[136]

Dany Cohn-Bendit'in bu konudaki kısa değerlendirmeleri şu şekilde:

"68 sonrası dönemde, yani "Proleter Sol" döneminde, başka toplumsal hareketler, kültürel olaylar da ağırlık koydu: Kadın hareketi, eşcinseller, kültürel azınlıklar, yeni müzikler… Buna karşılık July'nin değerlendirmesi şöyle:

"68'in önemi burada işte. Toplumun bir kesimi başkaldırıyor, yeni toplumsal ilişkiler talep ediliyor, vasıfsız işçilerin, eşcinsellerin durumlarında köklü değişiklikler isteniyor, kadınların talepleri gündeme geliyor, yabancı işçilerin özgün kültürel topluluklar oluşturma istemi ortaya çıkıyor. Kültürel bir topluluk uzun sürede inşa olur. Yapıyı tamamlamak ve başkalarına kabul ettirmek için zaman gerek."[137]

---

[134] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, 2. Baskı, İstanbul: Afa Yay., 1987, s. 91-92.
[135] Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 92-93.
[136] Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 93.
[137] Dany Cohn-Bendit, a.g.e, s. 94.

Bendit, July'e "68'de seçimler hıyarlara tuzaktır" dediklerini bugünse demokrasiyi yeniden tanımlamaya çalıştıklarını, kurallarını yeniden belirlemeleri gerektiğini[138] ifade ediyor.

Dany'nin; "Bütün yaşadıklarımız ve öğrendiklerimizden sonra, Pierre Victor gibi, 68 hareketlerinde en aktif militanlık yapan, Satre'ın ölümüne kadar süregelen tüm mücadeleye katılan birisinin bugün kendi içine kapanıp Tevrat'ı incelemesini nasıl açıklıyorsun?" sorusuna Serje July "bir yaşam tarzı tercihi bu" şeklinde[139] cevap veriyor.

1.4. Batı'da 68'in Sonuçları Ve Yorumlanması

Batıda 68'in sonuçlarıyla ilgili değerlendirmeye geçmeden önce, Batıda 68 hareketine öncülük eden öğrenci liderlerinin kendileri ile ilgili değerlendirmelerine bir göz atalım.

Mayıs 1968'de öğrenci hareketlerini izleyen Edgar Morin, Haziran 1968'de yazdığı 1968 Anarşizmi adlı makalesinde şu tespitleri yapıyor:

Bugün entellektüel gençler arasında anarşinin hem doğuşunun hem de dirilişinin aynı anda şahidi olmaktayız. Laurent Taihade'in anarşist metinlerden hoşlandığını, fakat bu metinlere pek rağbet gösterilmediğini söylüyor.

Avrupa'da gençliğin büyük bir kısmı hem kendi hayatlarını hem de toplumu değiştirmek istiyorlardı. Otantik ve hür olmak istiyorlardı. Bu hareket ABD'de Beatnik ve Hippi olarak gelişti. Vahşi bir anarşizm olarak Fransa'da ise kısmen anarşizmin dirilişi şeklinde kendini gösterdi. Nanterre'de buna şahit olduk. Oradaki gençler varlıklarını birtakım organizmalara, siyasi partilere bağlamayı reddettiler. Bu aynı zamanda şu anlamda bir anarşizmin doğuşu idi: Eski hürriyetçi hareket Bakounine, de Proudhon, d'Elisée gibilerinin fikirleri üzerinde hayatlarını sürdürmekteydi. Bu hareketin düşünür üstadları vardı. Marxistler, Bakounine'i aforoz ettiler, onlar da Marx'ı aforoz ettiler. Diğer yandan Revizyonist bir Anarşizm vardı ki başlangıçta küçük araştırma gruplarında kendini gösterdi ve bu araştırma gruplarındaki bazı öğrenciler Marx ve Freud'un düşüncesinden bazılarını Anarşist teoriye entegre ediyorlardı. Kendi hür ve otantik olma iradelerini meşrulaştırma gayretindeyken bu esnada modern birtakım akımlarla karşılaştılar ve bu aşırı açık revizyonist tavırdan hürriyetçi hareket doğmuştur. Birçok grup ortaya çıktı. "Kırmızı ve Siyah" dergisinin başlangıcından anlaşılacağı gibi, Marxizm'in ve Anarşizm'in ittifak etmesi isteğini yansıtmakta; aynı zamanda "Tribune...Hür Çevrelerin Kültürel Tribünü" adındaki dergi de talebeler tarafından çıkarılmaktaydı. Bu dergiler çok az tanınıyordu. Bununla beraber toplum ve insana dair meselelerle ilgili önemli analizler yayınladılar.

---

[138] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, 2. Baskı, İstanbul: Afa Yay., 1987, s. 95.
[139] Dany Cohn-Bendit, a.g.e., s. 94-95.

Revizyonizm ile bağlantılı olarak Anarşizm'in bu yeniden doğuşu, 60'lı yılların öğrenci düşüncesinin yeni şartları sayesinde gerçekleşmiştir. Bu ortamın doğurduğu neydi? Komünizm'in etkisinin gerilemesi. Bunun gerileme nedenlerini biliyoruz: Komünizm gittikçe daha azalan bir devrimci yapıya sahip olmakla değerlendiriliyordu. Bu nedenle de gittikçe az mücadeleci, ayrıca Khrouchtchev'in raporunun ortaya koyduğu iddialarla çalkalanması, Macaristan olayları, gittikçe bir bürokrasi ve bireyi dışlayan bir güç haline gelmesi şeklinde eleştiriliyordu. Talebeler arasında Komünist Parti'nin düşüşü, hem birçok olayın anlaşılmasını sağlamakta aynı zamanda da yetişkinler arasında olduğu gibi bazı talebeler arasında da çeşitli Troçkist akımlar ortaya çıkmıştır. Sosyalizm ve Barbarlık dergisinin de fikirlerinin yaygın bir şekilde yayıldığı bir dönemdir. Söz konusu Marksizm'in ve Anarşizm'in orijinal bir sentezidir. Sonuç olarak yeniden solun

Komünizm fikirleri, Konseylerin Komünizm fikirleri yeniden keşfedilmiştir. Bu fikirler devrimin başlangıcında Rusya'da vardı ve Kronstadt'ın isyanı esnasında da bu fikirler ezilmişti. Komünizm'in etkinliğinin düşüşü, daha radikal bir şeyin sadece teoride değil aynı zamanda yaşam tarzında radikal bir arayışı, bütün bunlar söz konusu neo-anarşizmi doğuran sebeplerdir. Bu, üstü kapalı olarak vardı, kendini dışa vurmamıştı. Vietnam Che Guevera ve Küba ile ilgili büyük afişleri asanlar diğer Troçkist ve Marksist talebe gruplarıydı. Üniversite binalarında gösteride bulunanlar onlardı. Anarşistler böyle bir şey yapmıyordu. Zira onlar organize olmuş bir partinin olduğu Çin, Küba ve bütün ülkelerden çekiniyorlardı ve 3 Mayıs'ta siyah bayrak kaldırıldığında herkes şaşkına dönmüştü. Böylece Hegel'in bahsettiği tarihi yaşlı köstebeğin çalışması buradan işi gördü.

1. Enternasyonel zamanında Marx ve Bakounine karşıtlarının özel bir karakteri vardı. Marx, Bakounine'ni görmezden gelirdi. Buna karşılık Bakounine Marx'a hayrandı ve O'nun birtakım analizlerini benimserdi. Ancak, bugün modern anarşistler Marx'a karşı düşmanca tavır almıyorlar. Zaten bu yüzden hürriyetçi hareket içindeki nesiller arasında bu rezisyonların kabul edilmesi için sert bir çatışma olmuştur.

Bakounine'ne yakın olan neo-anarşist 22 Mart Hareketi'nin Marksist unsurlar tarafından mesela J.C.R. değerlendirilmesi Lenin'in anarşistlere bakış açısı gibiydi. Yani; derinlemesineydi. Lenin, Onlar'ın kendilerine çok yakın olduğunu hissediyordu. Lenin "Devlet ve Devrim" kitabını yazdığında anarşistlere aslında şunu diyordu: Ben de devletin ortadan kaldırılmasını istiyorum. Aramızdaki yegane fark kullandığımız vasıtadır. Ben geçici bir Proletarya Diktatörlüğünün gereklerine inanıyorum. Ancak, şimdi biz kardeş sayılırız. İşte Leninist ve Anarşist arasında varolan bu kardeşlik 22 Mart hareketi içinde de vardı. J.C.R. bir bakıma Troçkizm'e geçmiş olan Lenin'in genç bir varisiydi. Oysa Stalinci Komünist parti Anarşizmi yok etmeyi kendisini adamıştı.

İhtiyar Anarşizm ile yeni anarşizm (maceracı tipler anlamında) bir takım olağanüstü kimseler vardı. Diğer yandan gerçek Enternasyonel dayanışma sadece

Anarşistler ve Hür harekete yakın olan gençler arasında olmuştu ve bunlar eskiler arasındaki bu dostluk ortamından etkileniyorlardı. Diğer yandan bir İspanyol mirası da söz konusuydu: Katalanya'da, Aragon'da veya bazı köylerde köylüler meydanları toplanma alanlarına çeviriyorlar, banknotları yakıyorlar ve parayı ortadan kaldırıp her şeyi ortak yapmayı istiyorlardı. Bu anarşist efsanenin çok büyük tesiri olmuştur.

Bugün birçok yol anarşizme çıkmaktadır. Meselâ, Beatnicks ve Hippiler gibi hatta kitle kültürü de bundan nasibini almıştı: Bonnie ve Clyde, Bonnot topluluğunda romantizmin yeniden ortaya çıkışı, bir takım filmler ve şarkılar.. Diğer bir yol ise bürokrasinin siyasi eleştirisiydi. Bu Komünist arayış kendisini kollektivist, eşitlikçi, kendi kendini idareci olarak takdim ediyor ve ona göre otoriteden daima vazgeçilebilir. Bütün bu hareketlerin hepsi bir çeşit modern anarşizme gitmekteydi ki bu bunun zannımca Hürriyetçi Komünizm (hiçbir otoritenin olmaması, kayıtsızlık anlamında) şeklinde adlandırmak daha doğru olur.

Her zaman yumuşak olan anarşizm'in uç kısmında saf bir bireysellik kısmı da vardı. Bu beni ve dostluk anılarını yüceltiyordu. Diğer ucunda organize olmuş birtakım gruplar yer almaktaydı ki bunlar topluma karşı mücadele etmek istiyorlardı ve çok şaşırtıcı bir zorbalıkla her şeyi darmadağın etme kararındaydılar. Bugün gençler bu agresifliği (saldırganlığı) anlıyorlardı. Aynı şekilde yeni anarşizm hareketinde de çok sayıda yönelişler vardı. Bana göre Neo-Anarşizm fikriyatının sınırlamalarından bir tanesi de güç meselesinin ortaya çıkardığı dramı fazla görememesidir. (Devlet anlamında). O'na göre nihai olarak güç, suni bir şeyden ibarettir ve devlet tarafından empoze edilmiştir. Öyle ki, güç bir tümörün alınması gibi alınıp yok edilebilir. Bu çekinceyi koymakla beraber genç anarşistlerin benim gözünde kayda değer bir üstünlükleri de var. Onlar, resmi Marksist, Troçkist ve Maoist partilerin mensubu olan militanlarında görülen skolastik dogmatizm'in esiri değiller. Mesela, anarşistler Marcuse'u okudukları zaman apriori olarak Marcuse'un tehlikeli biri olup olmadığını veya Marcuse'un proletaryanın tarihi rolünün inkâr edip etmediğini veya yazılarında bir parti fikrinin eksik olup olmadığı fikrini sormuşlar. Bir çeşit takıntılı araştırma hatasıyla malul değiller. Onlar ciddi anlamda çok açık fikirliler.

Neo-Anarşizm'in Situationizm (durumculuk) kendisinden çıktığı Sürrealizmle etkileşimi olduğu unutulmamalıdır.

Anarşist düşünce tarafından şiddetin kabulü, iyi ve kötü kategorilerini reddet-meleri, düşüncelerinin gözüpekliği sonuç itibariyle bir skandal yaratıyor. Barikatların kurulması kendiliğinden gerçekleşen bir fenomendir. Barikatları sokaktakiler, hep birlikte kendiliğinden inşa etmişlerdir. Yani Anarşistlerin mücadeleci yönü gençleri harekete geçirmiştir. Göstericiler, Fransız veya yabancı talebeler ve işçiler için hak iddia ettiklerinde Mayıs ayının ilk günlerinde, onların bir kısmı tutuklandığında içlerinden bir anarşist, hırsızlar için de hak iddia etmişti. Çünkü, ona göre yağmalayanlar da kendi

tarzlarında sömürü toplumuna karşı bir başkaldırıyı ifade etmekteydi. Böyle bir formülasyon ister kabul edelim ister kabul etmeyelim, onların fikirlerden korkmadıklarını göstermektedir. İşte gerçek skandal budur.

Halk bilincinde anarşi, düzensizlik, karşı dünyanın sonu anlamına gelmektedir; yoksa anarşist hareket anlamına gelmemektedir. İşte, burjuvalar lakaytçı anarşist hareketten çok, kaosun kastedildiği anarşiden daha çok korkmaktadır. O burjuva tabi ki kırmızı bayraktan nefret ettiği gibi siyah bayraktan da nefret etmektedir. Ancak, birini diğerine tercih etmemiştir. İki önemli fenomenden bir tanesi, herkesi şaşırtan siyah bayrağı ortaya çıkması; diğeri ise kırmızı ile siyahın ittifak kurmasıdır; yani Cohn-Bendit'in J.C.R.'sı ile aynı hareketin içinde bulunmasıdır. Dehşet vericilik o kadar büyük olmuştu ki, bu durum hem sağda hem de solda hissedilmişti ve hatta öyle ki siyah bayrak resmi sendikaların gösterilerinde de kullanılmıştır.[140]

Edgar Morin'in bu değerlendirmelerini eksik bulan Alain Touraine şu yorumu getirmektedir: "Bir sosyal hareket dayandığı temelle tanımlanamaz, en olumsuz şartlar altındaki sosyo-ekonomik tabakaların çıkarlarıyla ilişkisiyle hiç tanımlanamaz; böyle olsaydı, XIX.yüzyıl köylü hareketi tarafından şekillenirdi. Tersine, toplumsal hakimiyetin tabiatı gereği, toplumun merkezi sınıflarıyla olan ilişkisiyle tanımlanır. Bu aynı zamanda, "sosyo-profesyonel" terimiyle de tanımlanamayacağı anlamına gelir…"[141]

"Edgar Morin, Mayıs öğrenci topluluğunun aşırı önemini farkeden ilk kişi oldu. Gerçek niteliğini de farketti mi acaba? Dün olduğu gibi bugün de bu yorumun doğru ve yanlış olan iki yönünün olduğunu düşünüyorum. Büyüme arayışı içinde olan, dolayısıyla sermaye birikimi ve üretim araçlarının sahibi olan yönetici bir sınıfın gücü ve bu birikimi kullanıp büyümeyi yönlendirdiği bir toplumda eşitlik ütopyasına merkezi bir önem atfetmek yanlıştır. Teknokratik tahakkümün yeni biçimlerine karşıtlık, ekonomik çözümlemeden çok daha geniş olan sosyolojik yaklaşımla ortaya konmalıdır. Talep ve ihtiyaçların toplumsal belirleyiciliği, toplumsal hiyerarşi biçimleri, okul ve ailenin rolü gibi…"[142]

"Yeni çatışmalar ortaya çıkmaya başladığı zaman eskileri, devrimci bir eylemi destek olma kapasitesini büyük ölçüde yitirir. Devrim ilhamının devamlılığı, aktörlerdeki, oyunlardaki ve çatışmalardaki yenilenmelerin maskelenmesine neden olmamalıdır…"[143]

"Doğruyu söylemek gerekirse aydınlar zümresi (intelligentsia) Mayıs hareketinde motor rolü oynamamıştır. Hareketin alevini tutuşturanlar onlar değildir. Solun büyük entelektüelleri, Sorbonne'dakiler dahil, en önemlisi Sartre'ın rolü bile son derece müte-

[140] Edgar Morin, "L'Anarchisme En 1968", In Magazine Littéraire n 19-Juin 1968 s. bak.
[141] Alain Touraine, Le mouvement de mai ou le communisme utopique, Paris, Seuil, 1980, s. 294.
[142] Alain Touraine, a.g.e., s. 291-2.
[143] Alain Touraine, a.g.e., s. 166-7.

vazi olmuştur. Bunu Nouvel Observateur'ün yaptığı bir mülakatta kendisi de hissetmiştir. Tanınmış aydınlar önemli bir inisiyatif kullanmamışlardır.[144] En fazla yaptıkları kalabalığa karışmak olmuştur. Bazıları -Aragon gibi- diyaloğa girmişler, ama hareketi yöneten olmamıştır. En görülenlerinin Nobel Bilim Ödülü aldığı entelektüel şahsiyetlerin devrimciden çok reformcu oldukları ve kalıcı etki yapamadıkları dikkat çekicidir."[145]

"Bir toplumun yapısı bütünüyle iktisadi ve siyasi gücünün niteliğiyle belirlenemez. Kapitalist ya da sosyalist olsun, ileri düzeyde endüstrileşmiş ülkeler, kendilerini her durumda değiştirme, farklı ve hareket halindeki çevreye uyum sağlama kapasiteleriyle tanımlanır…"[146]

"Ütopya, strateji geliştirmekten çok insanları hareket ettirmeye yarar. Partilerin ve örgütlenmelerin hoşuna gşitmez… Liderlerin konuşmaları ile eylemlerinin gerçek anlamı arasında büyük mesafe vardır…"[147]

"Sosyal ve ekonomik gelişme, sosyal sistemin bütünleşme kapasitesini büyük ölçüde artırdı. Fakat sosyal kurumların durumu etkili bir bütünleşmenin sınırlı kalmasına neden oldu. Bu bütünleşmenin sağlam maddi temelleri vardır, fakat devlet ve iktisadi sistemle ilgili kurumların uyum sağlama kapasitesinin kötü olması bunu frenlemektedir…"[148]

Mayıs 68 sonrasının en önemli sonuçlarından biri olan bir şeyden söz etmek gerekir; buysa, Mayıs 68'in geçersiz kılınmasıdır. Yutulması olanaksız bu lokmayı –safça ileri sürüldüğü gibi- "gideren", bana göreyse, hazmetmiş gibi yapan yalnızca Fransız toplumu olmadı; ideolojiler de, kendi şemalarına uydurabilmek içlin, olayı kesti, biçti, pürüzlerini giderdi. İnsanı şaşırtan da zaten bu; her şey düzene uyduruldu, yalnızca burjuvaların düzenine değil, KP'nin, Troçkicilerin, Maocuların düzenine de uyduruldu; ölü yiyen böcekler, cesedi silip süpürdü; geriye olayın açıklanamayan, ideolojinin çerçevesi içine alınamayan, ussallaştırılamayan[149] yanları kaldı.[150]

Marxizmin, ne pahasın olursa olsun Mayıs 68'i kesip biçmesi, kendi ölçülerine uydurması gerekiyordu. Mayıs 68 olayı, Marxizm ötesi bir olaydı yada daha doğrusu, Marxizm bu olayın içine "asıltı halinde" vardı. Hareketin ruhu, Marxist-özgürlükçü bir ortaklaşalıktı. -22 Mart grubu, kendiliğindenlik- bunun içine, kuram açısından belli belirsiz ama çok canlı biçimde, özgürlükçü gelenekten, sosyalizmden yada barbarlıktan, Marxizmden olduğu kadar kurulu düzene karşıtlıktan da gelen öğeler karışıyordu.

---

144 Alain Touraine, Le mouvement de mai ou le communisme utopique, s. 63.
145 Alain Touraine, a.g.e., s. 64.
146 Alain Touraine, a.g.e., s. 56.
147 Alain Touraine, a.g.e., s. 36.
148 Alain Touraine, a.g.e., s. 37.
149 Ussallaştırmak, bir olayın verilerini, önceden oluşturulmuş şemanın içine sokmak, o olayda özgün ve ilginç olan ne varsa geri plana itmektir.
150 Edgar Morin ile Söyleşi, "Bir Uygarlık Bunalımı", Cogito, İstanbul: Yapı Kredi Yay., sayı: 14, 1998, s. 103 (* Magazine Littéraire, Mayıs 1976, Jean Jacques Brochier'nin yaptığı söyleşi).

Marxist düşünce de en az burjuva toplumbilimi ölçüsünde çaba göstererek her şeyi kalıp içine soktu.[151]

Patlama, öğretinin önceden belirttiği yerde değil, gençlerin, öğrencilerin oluşturduğu kesimde olmuştu. Dolayısıyla, hareketi etkisiz kılmak ve Mayıs 68'in, onu gerçekleştiren devrimci gençliğin değil, onların ardından gelen işçilerin bir hak arama hareketi olduğunu kanıtlamak gerekiyordu. Mayıs 68'in başarısını oluşturan şeyin yani kendiliğinden oluş, örgütsüz meydana geliş özelliğinin, onun başarısızlığının nedeni olduğu, bu başarısızlığın, hareketin içinde örgütlü devrimci partinin yer almamasından kaynaklandığını kanıtlıyordu. Mayıs 68'in özgün ve ses getirici yanını oluşturan şeyin, özgürlükçü, özü kavrayıcı, Marxizm berisi, Marxizm üstü ve Marxizm dışı özellik göstermesinin, aslında onun kusuru ve hatası olduğu kanıtlanmış oluyordu. İlk geri çekilişte dağılıp giden ve Mayıs 68'in özgünlüğünü oluşturan şiirsel, oyunsal, bağdaştırmacı yanından, başka bir yaşama olan sonsuz özleminden, açılımından geriye, Leninci J.C.R.[152] örgütü ile Mao öğretisinin söylencesel yanının ağır bastığı katı yapılar kalıyordu. Bu durumda, Mayıs 68'i ussallaştırarak doğasını bozanlar, ondan geriye kalan ve serüvenin içinde yer alan örgütler oluyordu. Troçki yanlısı J.C.R., Mayıs 68'in sonuçlarını, işçi-sınıfının-örgütlü-partisinin serüvenin içinde yer almayışıyla açıklıyor; Maocular da, kitlelerle yeterince dirsek temasında olmamasıyla açıklıyor.[153]

Öyleyse şunu ileri sürebiliriz: Mayıs 68'in ilk sonucu, kendisini gizlemek oldu.

Batı'nın bütün öğrenci hareketleri ortak özellikler gösteriyorlar. Salt üniversiteyi ilgilendiren sorunlar, burada sınırlı bir yer işgal ediyor. Yüksek öğrenimin daha eskimiş göründüğü İtalya ve Fransa'da nispeten daha önemli olmakla beraber, bunlar hiçbir yerde ön plana geçmiyorlar. Hocaların otoritesi, sınav sistemi, devam kontrolü, disiplin yönetmelikleri, toplumun baskıcı tabiatının fakültelere yansıması biçiminde görülüyor. Öğrencilerin çektiği baskı ve yabancılaşmanın, genel bir baskı ve yabancılaşmanın özel bir hali olduğu düşünülüyor. Toplum dönüşmeden, üniversitenin dönüştürülmesi mümkün görünmüyor. Bu suretle, üniversite hareketleri, kapitalizmin eleştirilmesine ve sosyalist bir ufkun benimsenmesine varıyor. Birleşik Devletlerde bu yola giriş daha yavaş oluyor ama yine de öğrenciler bu yola giriyorlar.

Sık sık Marxizmden söz edilmekle beraber, daha çok 1848 üslubunda bir hayalci sosyalizm söz konusu. İtirazcı öğrencilerin çoğunluğu, sosyal demokrat ve komünist partilerin örgütlenme tarzını reddediyor ve herkesin istediği gibi davranabileceği özerk küçük kümeleri tercih ediyor. Aynı yapıya dayanan bir ekonominin düşünü kuruyorlar; her birinin kendi üretimini serbestçe örgütlediği ve diğerleriyle sözleşmeler yaptığı, emekçilerin kendi kendilerini yönettikleri birimler. Tarımcı veya yarı-gelişmiş ülkelere

---

[151] Edgar Morin ile Söyleşi, "Bir Uygarlık Bunalımı", Cogito, İstanbul: Yapı Kredi Yay., sayı: 14, 1998, s. 103-104.

[152] Jeunesse Communiste Rèvolutionnaire/Komünist Devrimci Gençlik Örgütü (Ç.N).

[153] Edgar Morin ile Söyleşi, a.g.m., s. 103.

uygun düşen Maoculuk bile, Batı toplumları için bir ütopyadır. "Öğrenci-emekçi" bağı tutkuyla aranmakta ama nadiren kurulmaktadır. Her yerde işçi sendikaları çekimser kalmakta, hatta açıkça olumsuz bir tavır takınmaktadır: Birleşik Devletlere veya Almanya'ya göre İtalya'da daha az ama fark pek büyük değil.[154]

Öte yandan, üniversite hareketleri, uluslar arası ve emperyalist sorunlara büyük bir yer ayırıyorlar. Vietnam savaşı, ABD egemenliği, Küba'da veya Santa-Domingo'da durum, üçüncü dünyanın genellikle sömürülmesi, çok yakın ilk dürtüyü yaratıyor ve daima önemli bir rol oynuyor. Öğrenciler doğrudan doğruya ilgili bulunduklarında (örneğin Birleşik Devletler'de askere almada olduğu gibi) bu rol daha büyük oluyor, çünkü o zaman liderler kitle içinde daha büyük bir hassasiyetle karşılaşıyorlar… Öğrenciler, günümüz dünyasının temel bir verisinin bilincine varmış görünüyorlar; sanayi toplumları ile proleter toplumları karşı karşıya getiren uluslar arası sınıf mücadelesi.[155]

Dünya –sistemleri analizi bu isim altında, aşağı yukarı 15 yıldır varlığını sürdürmektedir. Argümanlarından bazılarının, elbette daha uzun tarihleri, hatta çok uzun tarihleri vardır. Buna karşın, bir perspektif olarak, ancak 1970'lerde ortaya çıktı. Kendisini, çeşitli sosyal bilimlerde varolan egemen görüşlerin ve öncelikle 1960'lar boyunca sosyal bilimlere dünya çapında egemen olduğu görünen kalkınmacılık ve modernizasyon teorisinin bir eleştirisi olarak sundu.

Dünya çapındaki 1968 devrimi, dünya sosyal bilimini etkilemekten geri durmadı ve dünya-sistemleri analizi, ABD hegemonik dünya görüşünün dünya sosyal bilimindeki karşılığı olan ideolojikleştirilmiş pozitivizme ve sahte apolitizme karşı, daha geniş bir tepkiye katıldı; bu tepkinin bir parçası oldu. Bu eleştirinin yalnızca bir varyantı olmasına karşın, geriye doğru bakıldığında, dünya-sistemleri analizi 19. yüzyıl sosyal bilimiyle, (muhtemelen yeterince derin olmamasın rağmen) diğer eleştirilerden daha derin bir kopuş yaşamış olmasıyla sivrildi.[156]

Wallerstein, 68 sonrası üniversitelerin yönetiminde yeniden yapılanmayı önemli görmekle birlikte, temel bulmuyor. Eğer, tek sonucu bu olsaydı, 1968 pek ağırlığı olmayan bir olay olurdu; çünkü yönetim yapılarına yeni katılanları kafalamak ve nötralize etmek nispeten kolaydır ve gerçekte çoğu için de, bu zaten son yirmi yılda gerçekleşmiştir, diyor. Wallerstein şöyle devam ediyor:

Aynı şekilde, 1968'in dünya üniversite sistemi üzerindeki etkisinin, üniversiteleri toplumsal bakımdan daha bilinçli ve politik olarak daha elverişli hale getirmek olduğunu da düşünmüyorum. Bu, gerçekte, 1968'de ve bundan biraz daha önce veya sonra meydana gelen birçok öğrenci başkaldırısının bir temasıydı fakat günümüze

[154] Maurice Duverger, Batı'nın İki Yüzü, Çev.: Cem Eroğul – Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yay., 1977, s. 194.
[155] Maurice Duverger, a.g.e., s. 194-195.
[156] Immanuel Wallerstein, Sosyal Bilimleri Düşünmek, Ondokuzuncu Yüzyıl Paradigmasının Sınırları, Çev.: Taylan Doğan, İstanbul: Avesta Yay., 1997, s. 369.

bıraktığı miras küçük oldu. Üniversite her zaman, Ortaçağ'da kuruluşundan bu yanal, politik iktidarlarla gerginlik içindeki etkinliklerin yeri olmuştur. Üniversite her zaman politik iktidarlarla bağını tamamen koparmayı olanaksız görmüş fakat her zaman belirli bir mesafe oluşturmaya çalışmıştır. Bu, bir bekle-göre yol açmıştır ve muhtemelen de her zaman böyle olacaktır. Bu anlamda, 1968 yalnızca sarkacın çevrimsel bir salınımını temsil etmektedir. 1945-67 döneminde üniversiteler devletleriyle aşırı ölçüde özdeşleşmişlerdi. 1968 hareketleri üniversiteleri aksi yöne doğru itti. Gerçekte belirli bir süreden beri, ilk yöne doğru bir salınım yaşıyoruz.[157]

1968'in gerçek etkisi daha çok üniversitelerin entelektüel yaşamları üzerinde oldu. Sadece yakın geçmişte, 1945-67 dönemindeki konsensüse meydan okumakla kalmadı, fakat dünya entelektüel yaşamını en az 19. yüzyılın ortasından beri yöneten daha derindeki konsensüsü de sarstı. 1968'in yaptığı, her şeye karşın kurumsal temelini yıkmaksızın, 19. yüzyıl konsensüsünün meşruiyetini ciddi biçimde zayıflatmaktı. 1968'den önce, üniversitelerde tartışmak üzere entelektüel bakımdan izin verilen şeyin çerçevesi, gerçekte konsensüs tarafından sınırlandırılmıştı. Başka görüşler esas olarak ultravires (yasal otoritenin dışında) idiler. 1968'in saldırısı konsensüs görüşlerinin savunucularının kibirlerini sarstı, (çeşitli entelektüel ufuklardan gelip) konsensüsü sorgulayanları cesaretlendirdi ve ilk olarak üniversiteleri açık (yada çoğulcu) entellektüel alanlara dönüştürdü. 1968'den önce Batılı üniversitelerin çoğunda, "merkezi liberalizm"in tarihçiler ve sosyal bilimciler için neredeyse tek kabul edilebilir konum olmasına karşın, 1968'den sonra hem muhafazakâr olmayan, hem de Marxist görüşler hemşehrilik hakkı (droit de cité) kazandılar. (Çeşitli adlar taşıyan) "etnik" araştırmalar ve azımsanmayacak ölçüdeki kadın araştırmaları gibi,bütün yeni araştırma alanları meşrulaştılar. Bu elbette pozitif bir mirastı. Fakat aynı zamanda düzeni sarsan bir mirastı. Entelektüeller bunun değerini, başka herhangi birisinden daha fazla takdir etmiyorlar: "Şeyler parçalara ayrıldıklarında, merkez yerinde tutunamaz."[158]

Öteden beri ileri sürdüğümüz gibi, bir "dünya devrimi" olarak -aslında 1960'ların ortalarında başlayan ve yaklaşık on yıl süren bir devrimdir bu- 1968'in merkezi özelliği, eşzamanlı olarak iki hedefe birden yönelen dünya çapında bir başkaldırı olmasaydı. Bir yandan, kapitalist dünya sisteminin hakim güçlerine karşı yönelmişti ve böylelikle kendi anti-kapitalist ideolojilerini geliştirmesinin yanı sıra daha eski sistem karşıtı hareketlerden de anti-kapitalist ideolojiler devralmıştı. Öte yandan, önceki sistem karşıtı çalkantılarla karşılaştırıldığında, 1968'in ayırt edici özelliği, onun, tarihsel "eski sol"un –Batı'da sosyal demokratlar, Doğu'da Komünistler ve Güney'de ulusal kurtuluş hareketleri- kazanımlarına karşı, bu hareketlerin zayıf, yozlaşmış, hakim güçlerle uzlaşmacı olduğu, gerçekten yoksun katmanları ihmal ettiği ve kibirli olduğu suçlamalarını getirerek yönelttiği saldırıydı.[159]

---

[157] Immanuel Wallelrstein, Sosyal Bilimleri Düşünmek, Ondokuzuncu Yüzyıl Paradigmasının Sınırları, s. 311.

[158] Wallerstein, a.g.e., s. 311-312.

[159] Giovanni Arrighi, Terence K. Hopkins, Immanuel Wallerstein, Sistem Karşıtı Hareketler, Çev.: c. Kanat, b. Somay, s. Sökmen, I. Basım, İstanbul: Metis Yay. , 1995, s. 114-115.

68'i iyi anlamak için, en önemli nokta, yeni tip bir politika anlayışını getirdiğidir ki; Amerikan sosyologlarından, Avrupalı filozoflara kadar, bu olayın ardında yatan en büyük fikir ve yenilik güncelleşmektedir. Fakat 68, başlı başına bir bütün olarak nitelenemez, bu onun, geçen olayların, değişik mekanlarda yeniden güncelleşmesi demektir. Aynı zamanda güncelleşme bir geçiş, bir başkalık getirir. 68 teorik bir tezden çok, pratik bir olaydır ve pratik olması da kendi orijinalliğidir. Bu orijinalliğin arkasında da merkeziyetçiliğin eleştirisi yatar. Tarihte patlak veren olaylar aslında, uzun bir tarih ile; gelişen, dünya çapında önemini sürdüren fikirler ile belli bir başkaldırının çarpışıp patlamaya vardığı noktadır.[160]

Merkeziyetçiliğin sorguya çekildiği bir noktadan hareket edilmektedir. İster pratik merkeziyetçilik, ister fikirsel düzeydeki merkeziyetçilik olsun, sorgulanmıştır. Olayları sıralamaya kalkarsak, çok fazla uzaklara gitmeden Yugoslavya'nın geçirdiği deney belli bir nokta teşkil edebilir. Bu, ilk defa Stalinizm ile bir kopma teşkil eder. İkinci önemli olay Macaristan, Çekoslovakya olaylarıdır. Üçüncü olay ise, Amerika'-daki hareketlerin gelişmesi olmuştur. Burada da sendikaların merkeziyetçiliğine karşı mücadele verilmiştir. Amerika'da ROMANO yeni işçi sınıfının, yeni stratejisini çizmiştir. Bu sırada, Fransa'da ve diğer Avrupa ülkelerinde de köyle sendikaların gelişmesi, Amerika'daki olaylar ile çatışmaktadır. Artık Avrupa işçi sınıfının 19. yüzyıldaki çehresinin değişmiş olduğunun farkına varılmıştır. Bu durum Fransa'da Serge MALET adlı düşünür tarafından geliştirilmiştir. Yeni işçilerin yeni stratejisi fikri, garip bir şekilde Sartre etrafında toplanılırken oluşmuştur. GORZ ise SARTRE'in çevresinde Yeni Bir İşçi Sınıfına Doğru adlı çalışmasını yapmıştır. Anlaşılacağı gibi, işçi sınıfının yeniden tanımı söz konusudur. Aslında, 68 bir çok fikir akımının birbiri ile kesişip yeni bir şeyin ortaya çıktığı olaylar dizisidir.[161]

Tarihçi Eric Hobsbawm, 1950'lerin ortalarından 1970'lerin sonlarına kadar uzanan dönemi, Batı işkencesinin klasik çağı olarak niteliyor[162] ve bunda etkili olan üç faktörün bulunduğunu söyleyerek, Batı'nın barbarlaşmasını, soğuk savaş cinnetinin egemen olduğu koşullarda nükleer kıyım tehdidi altında (!) olmalarına; başta Fransa olmak üzere birçok ülkenin sömürdüğü, alt ırk saydığı ülkelerin insanlarına zulmetmesi ve Fransız örneğinin arkasından, başka yerlerdeki sistemli işkencelerin de esasen polisten ziyade ordu tarafından uygulanmasına ve 1960'larda, Küba Devrimi ile öğrencilerin radikalleşmesinin ardından üçüncü bir unsur olan özünde gönüllü azınlık gruplarının iradi eylemlere başvurarak devrimci durumlar doğurma girişimlerinden oluşan yeni isyancı terörist hareketlerin yükselişe geçmesine bağlıyor. Hobsbawm, açıklamalarının devamında: "Bu grupların ana stratejisi kutuplaşma yaratmaktı. Ya

[160] Ali Akay, Michel Foucault, İktidar ve Direnme Odakları, I. Basım, İstanbul: Bağlam Yay., 1995, s. 153.
[161] Ali Akay, a.g.e., s. 153-154.
[162] Eric Hobsbawm, Tarih Üzerine, Çev.: Osman Akınhay, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1999, s. 396.

düşman rejiminin artık denetimi elinde tutamadığını göstererek ya da –koşulların daha olumsuz olduğu yerlerde- rejimi genel bir baskı uygulamaya kışkırtarak, o zamana kadar pasif kalan kitlelerin başkaldırıları desteklemesini sağlamayı umuyorlardı. Oysa iki yol da tehlikeliydi.[163] İkinci yol terörü ve karşı terörü birlikte tırmandırmaya açık bir davetti. Sağduyulu hükümetlerin bu tuzağa düşmemesi gerekirdi: İlk yıllarda Kuzey İrlanda'daki Britonlar bile soğukkanlılıklarını koruyamamışlardı.[164] Bazı rejimler, özellikle askeri rejimler bu tür kışkırtmalara kapıldılar. Tabii bu barbarlık yarışında devlet güçlerinin kazanma şansının daha fazla olduğunu, nitekim onların kazandıklarını eklememe gerek yok herhalde.[165]

Fakat bu yer altı savaşlarını uğursuz bir gerçek dışılık havası da sarsmıştı. Sömürgelerin kurtuluşu için verilen son mücadeleler ve belki Orta Amerika dışında, uğruna savaşılan şeyler her iki tarafın da sandığından daha küçüktü. Çeşitli renkteki solcu terörist grupların sosyalist devrimi gündemde değildi. Bunların var olan rejimleri ayaklanmayla yenilgiye uğratma ve devirme şansları çok azdı ve bu bilinmekteydi. Gericilerin gerçekte çekindiği şey eli silahlı öğrenciler değil, silahlı haydutların yapmayacağı bir şey olan seçimleri kazanmayı başarabilecek (Şili'deki Allende ve Arjantin'deki Peroncular gibi) kitle hareketleriydi. İtalya örneği, Avrupa'daki isyancıların en güçlüsü olan Kızıl Tugaylar'a rağmen, rutin politik işleyişin hemen hemen eskisi gibi devam edebileceğini göstermektedir. Anlaşılacağı üzere, yeni –isyancıların asıl başarıları, güç kullanmanın ve şiddetin genel düzeyinin birkaç çentik daha yukarı çekilmesini sağlamaktı. 1970'ler geride, eskiden demokratik olan Şili'de, amacı devrilme riskiyle karşı karşıya olmayan bir askeri rejimi korumak değil, yoksullara sinmeyi öğretmek ve politik muhalefet ile sendikalardan kurtulmuş bir serbest piyasa ekonomisini yetiştirmek olan işkence, cinayet ve terörün yaygınlaşmasını bırakmıştı. 1970'ler, Kolombiya ya da Meksika gibi doğal olarak kana susamış bir kültürün bulunmadığı, görece daha sakin bir ülke olan Brezilya'da, "toplum karşıtları ile" kaldırımlardaki sokak çocuklarını temizlemek amacıyla kan kusan polislerin oluşturduğu ölüm mangalarını miras bırakmıştı. 1970'ler, Batı'nın hemen her yerinde, hep aşağıdaki türden yazmış yazarlardan birinin sözleriyle özetleyebileceğim "isyanları zorla bastırma" öğretilerini miras bırakmıştı: "Hoşnutsuzluk her zaman vardır ama direniş yalnızca liberal-demokratik bir rejime yada modası geçmiş, etkisiz bir otoriter sisteme karşı başarı şansı bulabilir. Kısacası, 1970'lerin ahlakı, barbarlığın uygarlıktan daha etkili olduğu yönündeydi. Bu uygarlığın kısıtlamalarını sürekli olarak zayıflatmıştır".[166]

1968 dünya devriminin politik eyleminin iki hedefi vardı. İlki, elbette ABD hegemonyasına (ve SSCB'nin bu hegemonyayla gizli bir anlaşma içinde olmasına) karşı

[163] Eric Hobsbawm, Tarih Üzerine, Çev.: Osman Akınhay, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1999, s. 396-397.
[164] Eric Hobsbawm, a.g.e., s. 397.
[165] Eric Hobsbawm, a.g.e., s. 398.
[166] Eric Hobsbwam, a.g.e., s. 398-399.

mücadele etmekti. Ancak ikinci ve nihai olarak daha fazla önem taşıyan politik hedef, başlıca üç versiyonu içindeki "Eski Sol" sistem-karşıtı hareketlerdi: Batı dünyasındaki İkinci Enternasyonal hareketleri (yada benzerleri); sosyalist ülkeler (ve güçlü oldukları başka yerlerdeki –örneğin Fransa, İtalya, Japonya) Üçüncü Enternasyonal hareketleri ve Üçüncü Dünyadaki ulusal kurtuluş hareketleri. 1968 sonrası dönemde, Eski Sola karşı gelişen hareketin (kadınlar hareketi, "azınlıklar hareketi", ekoloji hareketi, anti-bürokratik hareketler vb.) asıl eleştirisi, Eski Sol hareketlerin gerçekten sistem-karşıtı olmadıkları ve (çeşitli ülkelerde iktidara yada kısmî iktidara geldikleri ölçüde) vaat ettikleri gibi dünyayı dönüştürmemiş olmalarıydı.[167]

Touraine'e göre, sosyal hareket, aktörler arasındaki değişen ilişkilerin bir sonucudur. Toplum "durumların değil, sosyal hareket ve ilişkilerin sahnelendiği bir oyundur. O'na göre sosyal çatışma toplum için anormal olmayıp, aksine toplumun kendisini ürettiği bir araçtır. Sosyal hareketleri toplumsal düzlemde çatışmacı fakat kültürel alana yönelmiş davranış biçimleri olarak tanımlar. Sosyal hareket temelde devlete değil, toplumsal bir muhalife yönelmiş harekettir. Touraine, yeni sosyal hareketleri kendisinin post-endüstriyel toplum modeline oturtur. Bu sosyal hareketlerin mücadele alanını, devlet ve pazar değil; özel ve kamusalın sınırlarının belirsizleştiği sivil toplum olarak görür. Ona göre, özel ve kamusal alan arasındaki duvarların yıkılması, hayat tarzları ve kimlikler temelinde yeni çatışma tiplerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla Touraine, sosyal hareketlerin, daha önce kamusal alandan dışlanan sosyal kategorileri dillendirerek sivil alanı genişlettiğini söylemektedir.[168]

Yeni sosyal çatışmaların alanı sistem tarafından yaratılır. Belirli konuların gündeme getirilmesi ise daha çok tarihsel ve konjonktürel faktörlere bağlıdır. Belirli ampirik çatışmalar, sistem tarafından sağlanan düzlemde bir araya gelen farklı gruplarca temsil edilir. Çatışmaların konusu ve alanı dolayısıyla sistemi senkronik düzeyinde tanımlanmalıdır. Aktörler ise aksine diyakronik düzey, konjonktürel faktörler özellikle de siyasal sistemin işleyişi dikkate alınarak tanımlanabilir.[169]

Günümüz toplumsal çatışmaları sistemin kültürel üretimini de etkiledikleri için sadece politik boyutlu değildir. Kollektif hareket basit bir şekilde siyasal pazardaki alışverişleri arttırmayı ya da sisteme katılımı sağlamayı amaçlamamaktadır. Toplumsal kaynakların üretimini ve tahsisini sağlayan mantığa da eleştiriler yöneltmektedir.[170]

Çağdaş hareketlerin yeni örgütsel formu hedefleri açısından sadece bir "araç" değildir. Biçim kendi içinde bir gayedir. Hareket kültürel kodlara odaklandığı için

---

[167] Immanuel Wallerstein, Sosyal Bilimleri Düşünmemek, Ondokuzuncu Yüzyıl Paradigmasının Sınırları, Çev.: Taylan Doğan, İstanbul: Avesta Yay., 1997, s. 310.

[168] Alberto Melucci, "Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması", Haz. Kenan Çayır, Yeni Sosyal Hareketler, Teorik Açılımlar, I. Basım, İstanbul: Kaknüs Yay., 199l, s. 23-24.

[169] Alberto Melucci, a.g.m., s. 89-90.

[170] Alberto Melucci, a.g.m., s. 90-91.

hareketin formu bir mesajdır, hakim modellere sembolik bir tehdittir. Harekete kısa dönemli ve vazgeçilebilir bağlılık, pozisyonu daima tartışmaya açık çoklu liderlik, esnek örgütsel yapı, kollektif kimliğin fakat aynı zamanda sisteme sembolik başkaldırının da temelleridir. Bu temeller üzerinde insanlara zaman, mekân ve insanlar arası ilişkilerin sistemin rasyonel işleyişinden farklı olabilirliği sunulur. Dünyayı farklı bir şekilde adlandırma birdenbire hakim kodları alt üst eder. Araç ya da yeni bir araç olarak sosyal hareket mesajdır. Büyüsü olmayan peygamberler olarak çağdaş hareketler, hedefledikleri değişimin günlük hayatta pratiğini sunarlar: Tüm toplumu ilgilendirecek şekilde sosyal hareketin anlamını yeniden tanımlarlar.[171]

Kollektif hareket uluslararası ilişkilerin sadece görünen şekline değil, onları idare eden mantığa da karşı çıkmaktadır. Dünya sistemi resmiyette hâkim devletler arası ilişkilerin bir bütünüdür[172]…

Alain Touraine'e göre temel çelişki, artık canlı emek ile sermaye arasındaki uzlaşmak değil, benim -Max Weber ile Lewis Mumford'ı izleyerek- "bürokratik-sınaî megamakine" diye adlandırdığım büyük bilimsel -teknik- bürokratik aygıtlar ile bir uzmanlar kültürüyle, çıkarlarının dışsal olarak belirlenmesiyle, profesyonel bilgi bankalarıyla ve teknolojinin çevreye bir anlamda el koymasıyla kendi yaşamlarını şekillendirme olanaklarının ellerinden alındığını hisseden toplum arasındaki uzlaşmazlıktır. Bununla birlikte hiçbir şey, bürokratik-sınaî mega makinenin ve onun önde gelen katmanının, aynı zamanda kapitalizmin karakteristik özelliği olan bir ekonomik rasyonalitenin (sınaî büyüme, sermayenin giderek daha büyük miktarlarının gerçekleştirilmesi, toplumsal ve kişiler arası ilişkilerin parasallaşması ve profesyonelleşmesi) ifadesi olarak da tanınmasını önlememelidir.[173]

Asıl olarak, "yeni toplumsal hareketler"de görülen "yaşam alanının sömürgeleşmesi"ne karşı kültürel direnişe dayanan bir çözümlemenin yetersizliği, bu hareketlerin kapitalizmde somutlanan ekonomik rasyonalitenin egemenliğine bilinçli ve somut bir biçimde saldırmamasından gelir. Bu hareketler kesinlikle anti-teknokratik niteliktedirler yani yönetici sınıfın önde gelen katmanının kültürel hegemonyasını hedef almışlardır ama ancak, onların ekonomik-maddî temeline değil, egemenlik ilişkisinin kültürel tavrına ve toplumsal sonuçlarına darbe vururlar. Yeni toplumsal hareketler, yalnızca "modern işçi"yle değil, ayrıca oy hakkından yoksun bırakılmış, ezilen ve sefaletin kucağına sürüklenmiş proletaryanın çağdaş eşdeğeriyle (yani sanayi dönemi sonrasının işsiz, ara sıra iş bulan, kısa dönemli yada part-time olarak çalışan, yaptıkları işle yada üretim sürecindeki konumlarıyla ne özdeşleşebilen, ne de özdeşleşmeyi isteyen proletaryasıyla) ittifak yaptıkları zaman sosyalist dönüşümün taşıyıcıları haline geleceklerdir.

---

[171] Alberto Melucci, "Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması", Haz. Kenan Çayır, Yeni Sosyal Hareketler, Teorik Açılımlar, I. Basım, İstanbul: Kaknüs Yay., 1999, s. 93.

[172] Alberto Melucci, a.g.m, s. 99.

[173] Der. Robin Blackburn, Çöküşten Sonra Sosyalizmin Geleceği, Çev.: Osman Akınhay, I. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1993, s. 171. (Alain Touraine, Le Retour de I'arteur, Paris, 1984)'den naklen.

1960'ların sonlarında yakın dostu Ernesto 'Che' Guevara'yla birlikte gerilla savaşı başlatmak üzere Bolivya'ya giden ve yakalanarak hapse mahkum edilen Regis Debray, Batı kamuoyunun baskısıyla serbest bırakıldı. Küba Devrimi'nden çıkardığı evrensel devrim stratejisini savunduğu kitabı Devrimde Devrim Türkiye'de de yayınlanan Debray, daha sonra 'foko' teorisini tümüyle terk etti ve 1983-89 yılları arasında Fransa devlet başkanı François Mitterand'ın dış politika danışması olarak görev yaptı. Debray 'Soldan Geriye Kalan' başlıklı yazısında günümüzde üretimin esas olarak kol emeğine değil, bilgiye dayandığını, iş yerinin artık toplum merkezi olmaktan çıktığını; toplumda uzlaşmaz sınıflar arasındaki bölünme zayıflarken, din, ırk ve dil ayrımına; lüks tüketime, cinslere ve yaşlara göre bölünmenin arttığına; artık 'seçilmiş' sınıflar olmadığını; bunun yerini vergilerin, konut kesintilerin ve çocuk yardımları konusunda birbirleriyle çatışan ve hizmet işçileriyle kalife işçileri temsil eden çeşitli sendikaların aldığını; sonuç olarak sol'un tarihsel görev duygusunu yitirdiğini; köhne, baskıcı bir düzenin kalıntıları olan ilerleme lüksünün ve kurtarıcı öğelerle renklendirilmiş sınıf mücadelesinin sol'un programından çıkarılmasının iyi olduğunu; fakat bunlar olmayınca sol'un insanlığın kaderine yön verecek çizgide durup durmadığını bilemediğini belirtiyor.[174]

Debray, 'sosyalizm yok, sosyalistler var' başlığıyla özetlenebilecek yazısında sosyalistleri eleştiriyor. Avrupa'daki sosyalistlerin parlak başarılar kazandığını; ama 'sosyalizm'le bir ilgileri olduğundan emin olmadığını; sosyalizmin kendi amacından başka sanki her amaca hizmet edebilecek bir şey haline geldiğini; Felipe Gonzalez'in İspanya'yı uluslar arası sermayeye açarak modernleştirdiğini; Willy Brandt'ın Almanya'nın yeniden birleştirilmesi amacına hizmet ettiğini; François Mitterand, iktidarın paylaşılmasını meşrulaştırarak, Beşinci Cumhuriyet'i demokratikleştirdiğini; sosyal demokrat çizgideki İtalyan Komünist partisinin ister iktidarda, isterse muhalefette olsun İtalya'nın Avrupa topluluğuyla tam olarak birleşmesi sürecini hızlandırdığını; sonuç olarak bütün bu sosyalistlerin birleşik Avrupa, ekonomik modernleşme, demokrasi, etnik gruplara eşit muamele ve onları toplumla bütünleştirme gibi amaçları çok iyi savunduklarını belirterek kendilerine tarihsel kimliklerini kazandıran 'işçilerin hakkının' ne olduğunu sormaktadır. Çok sayıda parti üyesinin 'Sol'un hangi amaca hizmet ettiğini sorduğunu; parti önderlerinin doğruyu söyleyebilseler şöyle diyeceklerini aktarıyor: "Sağ politikaları daha akıllı ve daha akılcı bir biçimde uygulamaya."[175]

Artık sosyalizmin olmadığını, kararsız ve ne yapacağını bilmeyen sosyalistlerin olduğunu; buna bağlı olarak politikaya duyulan ilginin azaldığını; sosyalist enternasyonalin fiilen bir belirsizlikler örgütüne dönüştüğünü; sol'un her ülkede

[174] Regis Debray, "Soldan Geriya Kalan", NPQ, Güz-1991, s. 50-1.
[175] Regis Debray, a.g.m., s. 51.

savunma durumunda mücadeleyi devam ettirdiğini; karma ekonomiyi savunduğunu; artık değiştirici bir güç olmadığını ve yalnızca piyasayı frenleyici bir güç olduğunu, bir muhalif güç olmadığını, lafını bilen bir denge mekanizması olduğunu belirterek sosyalist solun tarihsel işlevinin yalnızca kapitalizme sadece yeni bir yüz kazandırmak olup olmadığını sorguluyor. Debray, sol'un dünya çapında önemli ve çok yararlı bir görevinin olduğunu, bu görevin uygar insanla etnik ve dinsel yamyamlığa boyun eğmesinden sakınmak için, ütopik sosyalizm yerine bir ahlâk anlayışı ve sivil yöntem olarak sosyalizmi koymak gerektiğini ileri sürüyor.[176]

68'in aktivist liderlerinden Dany Cohn-Bendit bugün kendisini anarşist olarak tanımlarken[177] "Devrimde Devrim" kitabının yazarı Regis Debray, geçmişin muhasebesini yaparak evrensel bir devrim stratejisinin olamayacağını, devrim konusunda ulusal özelliklerin dikkate alınması gerektiğini vurgulayarak şunları söylemektedir: "Aradan geçen 20 yıl sonunda kitabının sadece Latin Amerika'ya ait, belli zaman ve mekân koşullarına bağlı bir kitap olduğunu; fakat geçmişte ülke ülke dolaşan profesyonel devrimcilerin her yerde devrim yapabileceklerine inandıklarını ifade ediyor. Ulusal özellikleri küçümsediklerini, gerçek devrimlerin ulusal nitelikli olduklarını fark etmediklerini itiraf ediyor. Komünizm ile kapitalizm arasındaki çatışmanın sona erdiğini, kapitalizmin dünya ölçeğinde bu savaşı kazandığını, pazar dinamiğine bir alternatifin olmadığını ama piyasanın diktatörlüğüne karşı sosyal demokrasinin alternatif rolü oynamak durumunda olduğunu ifade ederken yine de kendisini solda görmektedir. Sosyal demokrasinin komünizme karşı bir zafer kazandığını belirtiyor."[178]

Rodriguez, 21. yüzyılın anahtar sözcüğünün yine 'devrim' olacağını belirtirken, diğer yandan, sosyalist devrimin bir çok ülkede başarısızlığa uğradığını, çünkü bu ülkelerin çok zayıf sosyalist düzenler kurabildiğini, Doğu Avrupa'da gerçek bir sosyalizmin değil, Kızıl Ordu'nun varolduğunu; Sovyetler Birliği'nin tarım kooperatiflerini devreye sokmadan Tarım'da özel mülkiyeti zamansız kaldıran Stalinizm başta olmak üzere liderlikte yaşlıların egemenliğinin, kitlelerin teknik eğitimden yoksun bırakılması ve partinin halktan kopması gibi hataların birçok ülke tarafından aynen devralındığını, özellikle Brejnev yönetiminin son zamanlarında Sovyet liderlerinin pencereleri ipek perdelerle örtülü limuzinlerle dolaşmaya, halkın da 'işte onlar geçiyor' demeye başladığını belirtiyor.[179]

Yippi hareketinin stratejisini çizen Jerry Rubin, New York'ta Mart 1985'te Dany Cohn-Bendit ile konuşmasında şu tespitlerde bulunuyor: "60'lı yıllarda bütün fikirler soldaydı. Tartışma solun içindeydi. Bütün önemli konuları aile, evlilik, cinsellik, yaratıcılık, iç politika, dış politika gibi bir sürü konuyu tartışıyorduk. Sağın hiçbir fikri

[176] Regis Debray, "Soldan Geriya Kalan", s. 51-2.
[177] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, 2. Baskı, İstanbul: Afa Yay., 1987, s. 21.
[178] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s. 94-6.
[179] Carlos Rafael Rodriguez, "Soldan Geriya Kalan", NPQ, Güz-1991, s. 53.

yoktu. Sağ, Tanrı, Anne, Vatan ve Ordu üzerine basma kalıp lafları kekeliyordu. 70'li yıllarda bu durum adım adım tersine dönüştü. Bugün sol iflas etti, ilginç fikirleri bugün sağ geliştiriyor. Başarmak sağın bir değer yargısı olduğu için, sol başarıya karşı çıkmıştı, böylece kendi başarısızlığının koşullarını yarattı. Sol, 60'lı yılların sonlarında parçalandı. Nedeni de liderlik karşıtı felsefe. (Bilirsin, insanlar "ben önderin otoritesine karşıyım, çünkü önder bana egemen oluyor" diyordu.) "Solda, hiç kimse, doğru dürüst ve ciddi bir şey yapamadı ve her şey yıkıldı…"[180]

[180] Dany Cohn-Bendit, Biz Devrimi Çok Sevmiştik, 2. Baskı, İstanbul: Afa Yay., 1987, s. 38-39.

2. TÜRKİYE'DE 68 KUŞAĞI

2.1. TÜRKİYE'DE "68 KUŞAĞI" KATEGORİZASYONU

2.1.1. TİP

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra işçiler de parlamentoda temsil edilme hakkı istemişlerdir. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği idarecilerinden Kemal Nebioğlu, Şaban Yıldız, Avni Erakalın, Kemal Türkler, İbrahim Güzelce gibi tecrübeli sendikacılar, yeni bir parti kurma kararı almışlardır. MBK'nın hükümeti yeni partilerin kurulup seçime gidebilmesi için 13 Şubat 1961 tarihini son gün olarak ilan etmiştir. O güne kadar kurulacak partiler ilk seçimlere girebileceklerdi. Kemal Türkler, Avni Erakalın, Şaban Yıldız, İbrahim Güzelce, Ahmet Muşlu, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, Salih Özkarabey, Hüseyin Ulubaş, Saffet Göksüzoğlu, Adnan Arkın, 13 Şubat 1961 günü, İstanbul vilayetine müracaat ederek "Türkiye İşçi Partisi"ni kurmuşlardır. 12 Şubat 1961'de kurucular ve Yönetim Kurulu seçilmiş, parti genel başkanlığına Avni Erakalın, ikinci başkanlığa Kemal Türkler, genel sekreterliğe Şaban Yıldız seçilmiştir[181]

TİP'in kuruluş çalışmaları devam ederken, ayrı bir parti kurma çalışmalarını sürdüren Mehmet Ali Aybar ve arkadaşları açıklamaların yayınlanmasıyla birlikte kendi faaliyetlerini durdurarak bu partiye katılma kararı almışlardır[182].

13 Şubat 1961 tarihinde faaliyete geçen "Türkiye İşçi Partisi"nin kurucuları şunlardır: Kemal Türkler, Salih Özkarabay, Kemal Nebioğlu, Hüseyin Uslubaş, İbrahim Güzelce, Rıza Kuas, Şaban Yıldız, Ahmet Muşlu, Avni Erakalın, Adnan Arkın, Saffet Göksüzoğlu. Kurucuların hepsi sendikacıdır.Kurulduktan bir yıl sonrasına kadar hiçbir varlık gösteremeyen Türkiye İşçi Partisi, (müteşebbis heyet başkanı) Avni Erakalın'ın Yeni Türkiye Partisi'nden aday gösterilmesi dolayısıyla üstelik bir de başsız kalmıştı. Dağılmak gibi bir tehlike ile karşı karşıya iken, Türkiye Sosyalist Partisinin, TİP'e iltihakı, 1 Şubat 1962 tarihinde ise Sabık Devletler Hukuku Doçenti Mehmet Ali Aybar'ın TİP genel başkanlığına getirilişi, partiye bir canlılık vermiştir.[183] Aclan Sayılgan, haftalık "Hür" ve "Zincirli Hürriyet" gazetelerinin de sahipliğini yapan Mehmet Ali Aybar'ın 1946-1947 yıllarında Marxist ajitasyonları ile bir hayli gürültü kopardığını söylüyor.[184]

TİP genel başkanı olur olmaz, Türk Ceza Kanunumuzdaki komünistleri mahkum eden 141 ve 142. maddelerin anti-demokratik olduğunu, 27 Mayıs'ın ruhuna ve gerekçesine aykırı düştüğünü, bu maddelerin faşist İtalya'nın ceza maddelerinden

[181] Aclan Sayılgan, Türkiye'de Sol Hareketler, 3. Baskı, İstanbul: Otağ Yayınları, 1976, s. 385.
[182] İlhan Akdere ve Z.Karadeniz, Türkiye Solunun Eleştirel Tarihi, İstanbul: Evrensel Basın-Yayın, 1986, s. 258-59.
[183] İlhan Darendelioğlu, Türkiye'de Komünist Hareketleri, (1910-1973), İstanbul: Bedir Yayınevi,., 1973, s. 485-486
[184] Aclan Sayılgan, Solun 94 Yılı (1871-1965) (Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareketler), Mars Matbaası, Ankara, 1968, s. 381

aktarılmış olduğunu ileri sürmüştü.[185] Mehmet Ali Aybar'ın TİP'ne girişinden sonra, Sol Cephe tümüyle partiyi destekledi. CKMP'den Senato'ya seçilmiş olan Niyazi Ağırnaslı'nın 10 Şubat 1963'te TİP'ne girmesi ile teşkilat, Parlamentoda da temsilci elde etmiş oldu. 17 Kasım 1963 İl ve Belediye seçimlerinde toplam 35507 oy aldı.[186]

M. Ali Aybar'ın genel başkan olduğu TİP'de Genel Sekreter: Orhan Arsal; üyeler: Rüşdü Güneri, İbrahim Denizciler, İsmail Topkar, Rıza Kuas, Kemal Sülker, Cemal Hakkı Selek ve Kemal Türkler, Yedekler ise, İlhan Üngör, Cenani Güngördü, Cemil Gider'den oluşuyordu.

TİP 4 Şubat 1964 yılında İzmir'de I. Genel Kongresini yapmıştır. TİP, 1961 milletvekili seçimlerine kadar hiçbir varlık gösterememiştir. Partinin genel başkanı Yeni Türkiye Partisi'nden aday gösterilince partiden ayrılmak zorunda kalmıştır. Parti genel başkanı yardımcısının idaresinde kalan TİP yok denecek dereceye düşmüştür. O sıralarda TÜRK-İŞ çevresinde de yeni bir parti kurulması fikri ortaya atılmış, ancak 1962 başlarında "Çalışanlar Partisi" ismiyle bir işçi siyasi teşkilatının kurulması için temaslar başlamıştır. Türkler ile Erakalın ise bu yeni teşebbüsü önlemek için gayret sarf etmişlerdir. 12 Mayıs 1962'de Türkiye Sosyalist Partisi, genel sekreteri Minnetullah Haydaroğlu'nun gayreti ile TİP'e ilhak etmiştir. TİP, TSP'nin ilhakı ile hareketlenme göstermiştir, ancak parti genel başkansızdır. 1946-1947 yıllarında Marksist ajitasyonlar ile büyük gürültü koparmış "Hür" ve "Zincirli Hürriyet" gazetelerinin sahibi, eski devletler hukuku doçenti Mehmet Ali Aybar'a TİP'in genel başkanlığı için teklif götürülmüş, Aybar bu teklifi kabul etmiştir.[187]

"Çalışanlar Partisi"nin kurulması ile insiyatifin ellerinden kaçacağına inanan, klasik sol, yavaş yavaş uyanmaya, TİP ile "Çalışanlar Partisi" arasında bir seçim yapma temaslarına başladı. Nihayet Türkiye İşçi Partisi'ni ele almaya karar verdiler. Zira ne Alaaddin Tiridoğlu ne de başkaları, Türkiye'de sosyalizmin aşırı solun tekelinde olduğunu kavrayamamışlardı. TİP, Türkiye Sosyalist Partisi'nin bünyesine iltihakı ile bir canlanma gösterdi."[188]

1965 seçimlerine, 51 ilden 512 adayla katılan TİP, meclise 15 milletvekili sokabilmeye muvaffak olmuştur. TİP, İşçi Partisi olmasına rağmen milletvekillerinden sadece dört kişi sendikacı idi. Milletvekili seçilenler: Doç. Dr. Avukat Mehmet Ali Aybar, Prof. Sadun Aren, Yazar, hukukçu Çetin Altan, Dr. Tarık Ziya Ekinci, Doç. Behice Boran, Dr. Mühendis Yahya Kanbolat, Avukat C. Hakkı Selek, Av. Adil Kurtel, Av. Yunus Kocak, Öğretmen Yusuf Ziya Bahadınlı, Yarbay Muzaffer Karan, Matbaacı Ali Karcı, Sendikacı Rıza Kuas, Sendikacı Kemal Nebioğlu, Sendikacı Şaban Erik[189]

---

[185] İlhan Darendelioğlu, Türkiye'de Komünist Hareketleri, (1910-1973), Bedir Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 486

[186] Aclan Sayılgan, Türkiye'de Sol Hareketler, Otağ Yayınları, İstanbul, 1976, s. 381

[187] Aclan Sayılgan, a.g.e., s. 387.

[188] Aclan Sayılgan, Solun 94 Yılı (1871-1965) (Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareketler), Ankara: Mars Matbaası, , 1968, s. 380-381

[189] İlhan E. Darendelioğlu, Türkiye'de Komünist Hareketleri, s. 488-489; Ayrıca Aclan Sayılgan, Solun 94 Yılı (1871-1965) (Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareketler), Ankara: Mars Matbaası, 1968, s. 388-390

Milletvekili seçilemeyenler: Yazar Yaşar Kemal, Yazar Müşerref Hekimoğlu, Yazar Müzehher Va-nû (Nihal Karamağaralı), yazar Oktay Akbal, yazar Hürrem Arman, yazar Münir Cerid, yazar Rasih Nuri İleri, yazar Selahattin Hilav, yazar Mahmut Makal, yazar Naci Sadullah, Filmci Metin Erksan, Nurhak Dağlarında gerillacılık yaparken öldürülen Sinan Cemgil'in annesi Nazife Cemgil, Avukat Yılmaz Dereli, Av. Hayrettin Abacı, Av. Kemal Burkay, Av. Yılmaz Halkacı, Av. Zeki Direk, Av. M. Kaya Canpolat, Av. Halit Çelenk.[190]

Çoğu TİP'li veya TİP sempatizanı olan birçok isim, Anayasa'ya aykırı yasaların, özellikle İtalya'dan alınan ceza yasalarının yürürlükten kaldırılması ve bu konuda Anayasa Mahkemesi'ne dava açması için Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e sunulmak üzere, Öncü gazetesinin açtığı imza kampanyasına katılmıştır. TİP'in başlattığı bu kampanya önce üniversite çevrelerinde tesirini göstermiş, daha sonra ise bir kısım sendikacıları, basın mensuplarını da sarmıştı. Bugünkü DİSK'e bağlı sendikacılar, Cumhuriyet, Milliyet, Akşam ve Vatan gazetelerinde, Çetin Altan, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Mehmet Kemal vb. yazarlar bu kampanyanın hararetli destekleyicileri arasına katılmışlardı.[191]

Bazı öğretim üyelerinin talebe cemiyetlerinin açık oturumlarına katıldıklarını görüyoruz. 7 Aralık 1964'te Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı Uğur Mumcu ve fakülte doçentlerinden Uğur Alacakaptan'ın öncülüğünde 141-142 maddeler aleyhine bir açık oturum düzenlendi. Burada Doç. Muammer Aksoy, TİP Genel Başkanı M. Ali Aybar ve CHP parti meclisi üyesi Cemal Reşit Eyüboğlu maddelerin aleyhinde konuşmalar yaptılar.[192]

TİP, 20 Kasım 1966'da Malatya'da 2. Genel Kongresini, 28-29 Aralık 1968'de ise Ankara'da 3. Genel Kongresini yaptı.[193]

TİP içinde 1968 de Çekoslovakya'nın işgalinden sonra yeni bir tartışma patlak vermişti ve fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Çekoslovakya'nın işgali Türk solunu altüst etmiştir.[194]

---

[190] İlhan E. Darendelioğlu, Türkiye'de Komünist Hareketleri, (1910-1973), Bedir Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 489

[191] İlhan E. Darendelioğlu, a.g.e., s. 491-495

[192] İlhan E. Darendelioğlu, a.g.e., s. 495-496

[193] İlhan E. Darendelioğlu, a.g.e., s. 487

* Bu genel kongrelerde TİP idarecisi olarak vazife alanların isimleri şöyledir: Mehmet Ali Aybar, Prof. Sadun Aren, Behice Boran, Yaşar Kemal, Niyazi Ağırnaslı, Adnan Cemgil, Rıza Kuas, Cemal Hakkı Solak, Kemal Sülker, Dr. Nihat Sargın, Kemal Nebioğlu, Doğan Özgüden, Prof. İsmet Sungurbey, Sina Pamukçu, Salih Özkarabay, Cenani Güngördü, Şinasi Yeldan, İbrahim Çetkin, Ahmet Top, Tarık Ziya Ekinci, Yahya Kanpolat, Rahmi Eşsizhan, Esat Cağa, Ali Karcı, Mecit Çakır, Abdulgafur Demir, Minnetullah Haydaroğlu, Canip Yıldırım, Kemal Bilbaşar, Yunus Koçak, Yılmaz Halkacı, Osman Sercan, Yücel Kıvılcımlı, Ayata Beğensel, Mehmet Ali Aslan, Orhan Çubukçu, Şinasi Kaya, Mehdi Zana, Kemal Aksoy, Suat Aksoy, Atilla Asut, Hayrettin Abacı, Güney Dinç, Gençlik Teşkilatı Genel Başkanı Ali Yaşar, İstanbul İl Teşkilatı Başkanı Nurer Uğurlu, Sekreter Nurkalp Devrim vb.

[194] Aclan Sayılgan, Türkiye'de Sol Hareketler, İstanbul: Otağ Yayınları, , 1976, s. 493.

TİP "Sosyalist Devrim" sloganına var gücüyle sarılmış, atılacak ilk adımın Sosyalist devrim olacağını ısrarla vurgulamıştır. Anti-emperyalist savaşın doğal olarak anti-emperyalist, yani Sosyalist mücadele içinde yer alacağını bu nedenle de Sosyalist mücadelenin özü gereği emperyalizme karşı mücadeleyi de kapsadığını belirtmiştir. Ne var ki Sosyalist devrim sloganı anti-emperyalist mücadeleye kayıtsız olmak için bir gerekçe olarak alınmış, TİP'in günlük eylemlilik çizgisinin dışına düşmesi de kaçınılmazlaşmıştır. FKF gibi bir gençlik örgütünün de inisiyatifini yitirmesine de bu gözle bakmak doğru olacaktır.[195]

2.1.2. Yöncüler

Milli Kurtuluş hareketleri ideolojisini formülleştirirken de iki noktanın altı çizilmiştir. Bunlardan biri bağımsızlık, diğeri de devletçiliktir.[196] Kadro dergisi etrafında oluşan siyasal hareket, bütüncül devletçiliğin en ileri ifadelerini dile getirir. Bu ifadeler, dönemin havasına da uyarak, yer yer totaliter tonlar almaktan kaçınmaz. "Devletçilik nizamı, ordulaşmış millet nizamıdır ve bu nizam, tarihin bilinmeyen devirlerinden beri bizim milletimizin öz ve kendine has milli nizamıdır." demektedir Ş. S. Aydemir. Devletçilik, sürekli inkılap halinin yaratılmasının aracıdır. Bu tür bir devletçilik anlayışının izlerini 1960'larda Yön Hareketi içinde yeniden buluruz. [197]

Aydın Yalçın, Soğuk Savaş'ın 1960 yıllarında aktif aydın kuşağı son derece etkilediğini; Forum Hareketi'nin bu etkinin somutlaşması olduğunu belirtiyor. Yalçın, Forum Hareketi'ni, bir Soğuk Savaş demokrasisi arayışı olarak nitelendiriyor ve şöyle devam ediyor: "Gerçekleştiğine inanıldığı bir sırada Yön Hareketi, şiddet yoluyla sosyal demokrasiyi gerçekleştirmek üzere harekete geçiyor. Forumcularda böyle bir anlayış yok; durdurmak istiyorlar. Tarihin tekerlerinin önünde takoz olmaya razı oluyorlar.[198]

Hikmet Özdemir Yön Yazarlarını işledikleri konuları dikkate alarak dört guruba ayırıyor. Yön'ü bir kişiyi indirgemek ne kadar yanıltıcıysa, Yön'de imzası çıkan herkesi Yön yazarı saymak da o kadar yanıltıcıdır. Bu konuda bir ölçüt getirmek kolay olmamakla beraber, yine de bazı sınırlamalarla birtakım sonuçlara varmak mümkündür.

Birinci gruba doğal olarak YÖN'ün yöneticileri ve başyazarları girmektedir. Bu kişiler; Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal'dır. Grup (Mümtaz Soysal dışında), hemen hemen hiç kopmadan başından sonuna kadar birlikte davranmışlardır. Hikmet Özdemir, birinci grupla ilgili dipnotta şunları yazmaktadır:

Yön'ün başyazarı Doğan Avcıoğlu'dur. Bununla beraber zaman zaman Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk, Sadun Aren (belli bir süre), Şevket Süreyya Aydemir de başyazı yazmışlardır.[199]

---

[195] Ali Yıldırım, FKF Dev-Genç Tarihi, Ankara: Doruk Yay., 1997, S.38.
[196] Kurtuluş Kayalı, Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı, I.Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 2000, s. 16
[197] Ahmet İnsel, Türkiye Toplumunun Bunalımı, İstanbul: Birikim yay., 1990, s. 151-152.
[198] Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler-5 1830-1980 beşinci kitap, I.Basım, İstanbul: Tekin Yay., 1988, s.12
[199] Hikmet Özdemir; Kalkınmada Bir Strateji Arayışı YÖN HAREKETİ, I. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986, s.59

İkinci gruba, Yön'de yönetici görev üstlenmemekle beraber, Yön'ün savunduğu temel tezlerin oluşumunda en az birinciler kadar etkili olmuş olan Niyazi Berkes, Şevket Süreyya Aydemir, Sadun Aren girmektedir. Bu grubun dikkati çeken bir özelliği, Şevket Süreyya Aydemir dışındaki iki yazarın üniversite öğretim üyesi olmalarıdır. Berkes, Batıcılık, sosyalizm ve düşünce akımlarını; Aydemir Kemalizm'i; Aren, kalkınma ve devletçilik konularını sıkça işlemişlerdir. Berkes ve Aydemir (Sadun Aren dışında) başından sonuna kadar Yön'de yazmışlardır.

Üçüncü grupta; Cahit Tanyol, İdris Küçükömer, Fethi Naci, Rauf Mutluay, Adil Aşçıoğlu, Atilla ilhan, Mehmet Kemal, Erol Ulubelen, Çetin Altan, İbrahim Çamlı sayılabilir.

Dördüncü grup daha geniş bir yazar çevresini kapsamaktadır: Nimet Arzık, Hasan Hüseyin, Ayperi Akalan, Nijat Özön, Muzaffer Erdost, Memet Fuat, Samim Kocagöz, Aziz Nesin, Fakir Baykurt, Muammer Aksoy, Mustafa Ekmekçi, Selahattin Hilav, Arslan Başer Kafaoğlu, Mehmet Karabulut, Yaşar Kemal, M. Şükrü Koç, Melih Cevdet Anay, Hayati Asılyazıcı, Behzat Ay, Türkkaya Ataöv, Sırrı Hocaoğlu, Turan Güneş, Taner Timur.

Özdemir, bu gruplamalara Yön'de düzyazıları aldığını, bununla beraber fazla sayıda şiirleri yayımlanan şairlerin (Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ömer Faruk Toprak, Ceyhun Atuf Kansu...) bulunduğunu; Yön'de Nazım Hikmet'in ve Tevfik Fikret'in şiirlerinin yanısıra, çeşitli ülkelerin şairlerinden yapılan şiir çevirilerine de sık sık yer verildiğini ifade ediyor[200].

Kuşkusuz burada adları sayılan kişilerin Yöncü tezlerin oluşumundaki payları ve bu akıma olan yakınlık dereceleri aynı değildir. Bununla birlikte, Yön'de yazmamak bir yol iken, yazmak yolunu seçmeleri anlamlı sayılmalıdır. Bu bakımdan, geniş bir tanımlamayla bu yazarların tamamına Yön yazarları denilmesi mümkün olabilir. Yukarıda adları geçen yazarlar dışında, Yön'de, özellikle 1964'ten sonra, Mihri Belli ve Erdoğan Berktay gibi Türk Sol literatüründe Milli Demokratik Devrim (MDD) ciler denilen grubun önde gelen mensuplarının yazıları da yayımlanmıştır. Bu durumu, anılan kişilerin Yöncü tezleri bütünüyle benimsedikleri şeklinde değerlendirmek yerine, Yön'ün kendi deyimiyle statükoya karşı çıkan herkese sayfalarını açması olarak yorumlamak gerekir. Bununla beraber, Yön'de, özellikle, 1965'ten sonra işlenen konularla, MDD tezinin pek çok noktada benzerlikler taşıdığı da gözden uzak tutulmamalıdır.

Yön'e katkıda bulunan yazarların bu kadar geniş bir platforma yayılmış bulunmaları (gerek meslekleri gerekse ilgi alanları bakımından), Yön'de başta siyaset, ekonomi, tarih, felsefe, sanat, eğitim olmak üzere hemen bütün konularda yazıların yer almasını sağlamıştır. Hikmet Özdemir, böyle bir yazar kadrosu ve bu yazarların

[200] Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı YÖN HAREKETİ, I. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986, s. 60

işledikleri konuların genişliğine, başka bir yayın organında rastlamanın mümkün olmadığını; bu durumun, Yöncülerin 1960 sonrası Türk siyasal hayatının en etkin aydın grubu sayılmasının sırrını taşımaktan kaynaklandığını ifade ediyor. Yapılan hesaplamalardan elde edilen sonuçlara göre Yön'de işlenen konuların yüzde 56'sı iç politika, yüzde 21'i dış politika, yüzde 13'ü ekonomi, kalan yüzde 10'unu ise kültür sanat, edebiyat ile ilgilidir.[201]

Siyasal parti ve gruplarla ilgili konuların sıklık dağılımları şu şekildedir: Siyasal parti ve gruplardan en çok TİP (% 34.8) ve CHP (%29,2), en az küçük partilerle ilgili konular işlenmiştir. Burada asıl anlamlı olan, yelpazenin solunda yer alan grupların yüzde 79,8 ve sağında yer alan grupların yüzde 20.1 oranında işlenmesidir. Solda yer alan parti ve gruplar TİP ve CHP'den sonra sırasıyla SKD yüzde 9,8 ; yasadışı TKP yüzde 2,3; MBG yüzde 1,8 ve Çalışanlar Partisi dışında kalanların (TİP, CHP ve yasadışı TKP), Yön'ün siyasal rakipleri durumunda oldukları sıklık dağılım oranlarından da anlaşılmaktadır.

Sağda yer alan partilerin sıralaması ise, güçleriyle anlamlı bir paralellik içindedir. CKMP'ye YTP ve MP'den daha sık yer verilmesi bu partinin radikal sağda yer alması ile açıklanabilir. Siyasal Akımlar ve Seçilmiş Kavramlarla ilgili konuların sıklık dağılımları da şöyledir: Başlıca siyasal akım ve seçilmiş kavramlar arasında yapılan bir sıralamada sosyalizmin en başta olduğu görülmüştür (%29.3). Bu kavramı sırasıyla laiklik (%12.4), Atatürkçülük (%12.2), doğu sorunu ve Kürtçülük (%11,5), Arap-Afrika sosyalizmi (%8.3), ortanın solu (%7.5), devletçilik (%5.8), parlamentoculuk (%4.3), Milliyetçilik (%3.7), faşizm (%2.6), halkçılık (%1.3), komünizm (%0.3) izlemektedir. Sıralamada en çok dikkati çeken de liberalizm kavramının doğrudan ve yalnızca bir kez anlatılmış olmasıdır. Bunu Yöncülerin siyasi ve iktisadi anlamda liberalizme şiddetle karşı oluşlarının bir göstergesi olarak kabul etmek mümkündür.[202]

Yön'de kendilerinden söz edilen belli başlı Türk siyasal seçkinlerinin sıklık dağılımlarında dikkati çeken husus, fiilen asker ya da asker kökenli olanların oldukça yüksek bir oranda olmalarıdır. Bu durumu, Türk siyasal hayatında askerlerin etkin rolleri hakkında önemli bir bulgu olarak değerlendirmek gerekmektedir. [203]

Yön'de işlenen dış politika konularının sıklık dağılımlarıyla ilgili bulgulara gelince; bu alanda en çok işlenen konular Türkiye'nin ve dünyanın önde gelen sorunlarıdır (%33,2). Bunlardan Türkiye ile ilgili olan dış politika konularının başında Kıbrıs ile Yunanistan gelmektedir. Gerek Türkiye'yi gerekse komşularından bazılarını yakından ilgilendirdiği için Ortadoğu ile, 60'lı yılların popüler konularından olan Vietnam sorunu en sık işlenen konulardandır. Bunları, başta ABD olmak üzere İngiltere, Fransa,

[201] Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı YÖN HAREKETİ, I. Basım, Ankara: Bilgi Yay., 1986, s. 61-62
[202] Hikmet Özdemir, a.g.e., s. 62-63
[203] Hikmet Özdemir, a.g.e., s. 64-65.

Batı Almanya, Japonya ve Kanada gibi ülkelerin yer aldığı Batı Bloğu ülkeleriyle ilgili konular (%31,4) izlemektedir. Genel olarak bloksuzlar diye adlandırılan Üçüncü Dünya ülkeleri ile ilgili konular (%24,7) üçüncü grupta yer alırken, başta SSCB olmak üzere ÇHC ve öteki Doğu Bloku ülkeleri de (%10,4) en sonda gelmektedir.

Yöncülerin oluşturmaya çalıştıkları alternatif kalkınma modelindeki seçilmiş kavramların yıllara göre işlenme sıklıkları ile ilgili bulgulara gelince, yıllara göre sıklık dağılımı en yüksek kavram sosyalizmdir (6 yıllık ortalama %31,6). İkinci sırada kalkınma (%11,6), üçüncü sırada bağımsızlık (%9,0), daha sonra da sırasıyla demokrasi (%8,1), devletçilik (%6,3) ve milliyetçilik (4,5) kavramları gelmektedir.[204]

Konuların işlenme sıklıkları ile ilgili bulgular, Yön'de, sosyalizm ve kalkınma konularının öncelikle ele alındığını göstermektedir. Öte yandan seçilen bu kavramların yıllara göre işlenme sıklıklarına bakılarak, bazı anlamlı sonuçlara varılabilir. Buna göre, genel bir eğilim olarak bağımsızlık, demokrasi ve devletçilik kavramlarının işlenme sıklıklarında yıllara gör bir düşme vardır. Oysa, sosyalizm ve milliyetçilik kavramlarının işlenme sıklıklarında düşmeler de olmakla beraber genel bir yükselmeden söz edilebilir. Bu durum, Yöncülerin siyasal gelişmelerin etkisiyle Milliyetçi ve Sosyalist öğelere ağırlık vermeleri ve anti-parlamentarist bir yola girmeleriyle ilişki olabilir.[205]

Yaygın bir kanı var; sanılıyor ki, "Türkiye'ye özgü sosyalizm" yalnızca Aybar'ın bir savıdır. Oysa bu sav çok daha önce, "Yön" dergisinde birçok kereler öne sürülmüş bulunmaktadır. "Yön"ün amacı Türkiye'de uygulanması olanaklı bir sosyalizm bulmaktı. Bu nedenle, bu çaba sürekli bir arayış niteliğinde görülmektedir. Sosyalizm için İslamiyet'ten, azgelişmiş ülkelerin denemelerinden ve "İsveç sosyalizmi"nden yardım umulmuştur.[206]

Yıldız Sertel, bu dönem için şöyle bir yargıda bulunur: "Yurtsever burjuva aydınlarının "Türk sosyalizmi" diye adlandırdıkları bu teori üç ana temele dayanıyordu: 1. Kemalizm. 2. Laborizm (Batı anlamında sosyal demokrasi) 3. Azgelişmiş Memleketler Sosyalizmi. Yeni Devletçilerin objektif hedefi, aynı 27 Mayısçılar'ınki gibi, Milli Kurtuluş hareketiyle başlayıp tamamlanmamış olan burjuva devrimini tamamlamaktı. Radikal bir toprak reformuyla ağalık sisteminin yıkılması, "27 Mayıs Anayasası"nda sağlanan burjuva demokratik hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi ana amaçları arasındadır.[207]

Ne var ki, Kemalist devletçiliğin günün davalarını çözemeyeceğini de görüyorlar. Özellikle bir yandan büyük burjuvazi ile yarı-feodal ağaların, öte yandan işçi sınıfının genişlemiş ve güçlenmiş olduğunu tespit ederek, "sosyalizm" akımını

---

[204] Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı YÖN HAREKETİ, I. Basım, Ankara: Bilgi Yay., 1986, s. 66-67

[205] Hikmet Özdemir, a.g.e., s. 68

[206] Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler(1960-1970) tartışmalar-nedenler, çözüm önerileri, Ankara: Toplum Yayınları, 1970, s. 32

[207] Yıldız Sertel, Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, İstanbul: Ant Yay., 1969, s. 217-218

işçilere dayandırmak istiyorlar. Batıda ikinci enternasyonele bağlı sosyalist partilerini özellikle İngiliz İşçi Partisi'ni, kendilerine örnek alıyorlar. Programlarına bu partilerin prensiplerinden bazılarını koyuyorlar: Üretimde azami kar yerine, "sosyal fayda" esasının kabulü, sanayinin kilit noktalarının devletleştirilmesi, milli servetin dağılımında adaletin ve parlamenter demokrasinin korunması, işçinin parlamentoya girmesi, patronlara karşı işçinin ekonomik savaşının savunulması vs. [208]

Böylece Yeni Devletçiler'in, özellikle faaliyetlerinin ilk iki yılı içinde, Kemalizm'le yukarıda adı geçen "sosyal demokrat" prensipler arasında bir bağ kurmaya çalıştıkları görülüyor. Fakat bununla da yetinmiyorlar. Türkiye azgelişmiş bir ülke niteliği taşıdığı için, burada "sosyalizm"in Batı'dakinden ayrı şartlarda gerçekleştirilmesi gerektiğini görüyorlar. Bu sebepten, dünyada gelişmekte olan, "az gelişmiş memleketler sosyalizmi", "kapitalist olmayan yolla kalkınma" gibi görüşlerin de etkisi altında kalıyorlar. Bugün, azgelişmiş ülkelerin birçoğunda kabul edilen, "milli demokratik devlet" ile sosyalizme geçişin zeminini hazırlamak tezini de savunuyorlar. Ve böylece, Türkiye için eklektik bir kalkınma nazariyesi ortaya atmış oluyorlar.[209]

"Yön" Dergisi'nin başyazarı Doğan Avcıoğlu, Sosyalist Kültür Derneği'nin açılış konuşmasında şöyle demiştir: "Kemalist devletçilik gelişen büyük burjuvazinin elinde dejenere olmuştur...Devlet teşebbüsleri...siyasal iktidarın nimet dağıtma vasıtaları haline getirilmiştir".[210] Yeni devletçilerin görüşüne göre, "devlet, ekonominin bütün kilit noktalarını elinde tutmalı; bankalar, sigortacılık, ticaret devletleştirilmelidir. İç ticaret sömürücü kuvvetlerin elinden kurtarılmalıdır. Temel sanayi devlet elinde olmalı ve sanayi, sermaye birikimini hızlandıracak şekilde çalıştırılmalıdır. Dış ticaretin ve mali kurumların devletleştirilmesi de sanayinin gerektirdiği yatırımlar için muazzam fonlar sağlayacaktır.[211]

Yeni Devletçilerin "sosyalizm" anlayışını üç ana prensip etrafında toplayabiliriz:

1-Üretimin kar değil, sosyal fayda hedefiyle yapılması ve yaratılan değerin adil bir şekilde dağıtılması. 2-"Sosyalizm"e tedricen, parlamenter yolla gidilmesi. 3-Toplum içinde sınıf çelişmelerinin kesinleşmesini önlemek için sosyal reformlar yapılması, halka geniş demokratik haklar tanınması.[212]

Yöncüler geniş devletçilik sistemine bağlı olarak bazı önemli ekonomik prensipleri kabul ediyorlar. Bunlardan birincisi "Sosyal Adalet", İkincisi ise üretimin "Sosyal Fayda" esasına göre yapılmasıdır.[213] Avcıoğlu'na göre, sosyalist düzen, karın yerine sosyal faydayı geçirecek ve ekonomiyi memleket çapında organize ederek, başta işgücü olmak üzere, kaynakların tam kullanılmasını sağlayacaktır.[214]

---

[208] Yıldız Sertel, Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, İstanbul: Ant Yay., 1969, s. 218-219
[209] Yıldız Sertel, a.g.e., s. 219
[210] Yıldız Sertel, , a.g.e. , s. 220
[211] Yön, 25 Mayıs 1963, s.10; 13 Haziran 1962, s.7; Sertel, a.g.e., s.221
[212] Yıldız Sertel, a.g.e., s. 242-243
[213] Doğan Avcıoğlu, "Kemer Sıkalım" YÖN, 21 Aralık 1961, s.3, D.Avcıoğlu, "Sistemsiz İyiniyet", YÖN, 18 Nisan 1962, s.3
[214] Doğan Avcıoğlu, "Milyonların Affı", YÖN, 14 Mayıs 1962, s.3

Yıldız Sertel, Yöncüler'in Fabiancılar'ı* kendilerine örnek aldığını ileri sürüyor ve Türk Sosyalistleri'nin Fabianlar'dan biraz daha ileri giderek "ıslahatçı sosyalizm" fikrini savunduklarını; onların da Fabianlar, Laboristler ve birçok Avrupa sosyalistleri gibi "sosyalizm"e devrimle değil, tedrici yolla gidilmesini istediklerini ifade ediyor.[215]

Sertel, her ne kadar Yöncü"lerin, Türkiye'de milli demokratik bir idarenin parlamenter yolla iktidara gelebileceği inancında olduklarını ve geçiş safhasında aydın kadroların önderliğinde bir demokratik sistem kurulmasını öngördükleri iddiasını ileri sürse de[216] Mümtaz Soysal, "Yön"deki "Göl Kıyısında" yazısında, sosyalist görüşlerin halk arasında yayılması ve reformların parlamento dışı kuvvetlere dayanılarak yapısının çıkar yol olduğunu söylerken,[217] Taner Timur, parlamenter sistemin son 15 yıl içinde muhafazakar hükümetleri işbaşına getirdiğini ifade ediyor ve bunun nedenini de, atomlar halinde dağılmış köylerden meydana gelen bir toplumsal yapıda, genel oy mekanizmasının geniş ölçüde ağalar kanalıyla ve ağalardan yana işlemesine bağlıyor.[218] Bu konuda D. Avcıoğlu da benzer bir yaklaşımda bulunuyor: "Memleketi ileri götürecek devrimci hamleler çok partili hayat ile durmuştur. Toprak ağalarının siyasal nüfuzu ve parlamentodaki temsilcileri günden güne artmaktadır." "İkinci Cumhuriyetten sonra da devrimci kuvvetler ikinci plana itilmiş, devrimci ruh zayıflatılmış, hür fikir boğulmuştur."[219]

Taner Timur ve Avcıoğlu da bu çıkmaza çare olarak, parlamento dışı kuvvetlere başvurulmasını tavsiye ediyorlar. Sertel, Parlamento dışı kuvvetleri; işçi hareketi, sendikalar, gençlik teşkilatları ve genel olarak aydınlar olarak yorumlamakta; bu güçler arasında işçi hareketinin ön safta yerini alacağını ifade etmektedir. Sertel, böylece "parlamenter demokrasi" fikrini savunanların bir çıkmazda olduklarını söylüyor.[220] Parlamenter demokrasiyi savunan yazarlar, halkın muhafazakar hükümetleri işbaşına getirmesine karşılık, parlamento dışı bir zümre oluşturarak iktidarı ele geçirdikten sonra, halka reformlarla şekil vermeyi düşünüyorlar.

D.Avcıoğlu, Yön'de "Rejimin yaşaması için sosyal şartların icap ettirdiği devrimlerin yapılması gereklidir" demektedir.[221] Sertel, buradaki "devrim"den

---

* Sertel, Fabian sosyalizminin ideologlarından George Bernard Shaw, 1889'da çıkan "Fabian Essay"adlı eserinde, Marx'ın değer teorisi yerine "fayda" teorisini geçirmeye çalışmıştı. Bu teoriye göre emeğin yarattığı artık değerin kapitalistin elinde birikmesinden doğan çelişmeler yok edilebilirdi. Fabian'lara göre toplum içinde adaletsizlik, "rant"ın mülk sahibi sınıfların elinde birikmesinden doğuyordu. Çünkü "rant", geliri emekten ayırmak suretiyle servetin çalışmayanların elinde birikmesine hizmet ediyordu. Bu tahlil, Fabian'ları bazı üretim araçlarının devletleştirilmesi fikrine kadar getirmişti. Böylece, Fabian'ların "sosyalizm" teorisi, sosyal adaleti sağlamak için milli gelirin dağıtılmasını esas kabul etmiş, bu noktadan başlamış ve devletleştirme fikrine kadar gelmişti.

[215] Yıldız Sertel, Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, İstanbul: Ant Yay., 1969, s. 249-250

[216] Yıldız Sertel, a.g.e., s. 252-254

[217] Mümtaz Soysal, "Göl Kıyısında", Yön, 13 Haziran 1962, s. 3

[218] Taner Timur, "Rejimin Gizli Hastalıkları Ümit Kaynağıdır", Yön, 21 Mart 1962, s.14

[219] Doğan Avcıoğlu, "İnanç Buhranı", Yön 28 Şubat 1962, s. 3.

[220] Yıldız Sertel, a.g.e., s. 257-258

[221] Doğan Avcıoğlu, "İnönü'den Beklediklerimiz", Yön, 14 Şubat 1962, s. 3

kastedilen şeyin, toplumda köklü değişiklikler yapacak reformlar olduğunu kaydediyor. Sertel şu tespitlerde bulunuyor:

"Yeni Devletçilere göre toprak reformu, sağlık reformu, vergi reformu muhakkak yapılmalı, bir sosyal mesken projesi gerçekleştirilmeli, haksız kazançlara karşı savaşmalı, çalışma seferberliği yapılmalıdır. Yön"cüler toplum bünyesinin kökten reformlara, alt yapıda esaslı değişikliklere ihtiyaç gösterdiğini görüyorlar. Hiç değilse, bir toprak reformuyla feodalizmin kalıntılarını ortadan kaldırmak gerektiği onlar için açıktır. Hem devrimci reformlar yapıp burjuva devrimini tamamlamak istiyorlar hem de devrimci hareketin diktatoryaya yol açmasından korkuyorlar. Sınıf çelişmelerinin kesinleşmesinden, bu çelişmelerin bir işçi hakimiyetine yol açmasından korktukları gibi, gerici kuvvetlerin kurabileceği bir burjuva diktatoryası da onları ürkütüyor. Bu ikinci korku, kapitalizmden sosyalizme geçişi burjuva demokrasisi şartlarında yapmak tezine hak kazandırıyor. Öte yandan 27 Mayısçılar gibi onlar da, bir devrimci hareketin güçlüklerine katlanmadan, devrimci reformlar yapmak çabasında oldukları için çıkmaza giriyorlar." Özellikle 1963-1964'ten sonra Yöncüler'in "az gelişmiş memleketler sosyalizmi" veya "kapitalist olmayan yol" fikirleri üzerinde durduklarını görüyoruz.[222]

Doğan Avcıoğlu "sosyalizm"in tek olduğunu kabul ediyor; ama onca bütün sosyalistlerin ortak istekleri şudur: "Bütün insanların hürriyet, eşitlik ve kardeşlik ilkelerinin ışığı altında en iyi yaşamalarına imkan veren bir toplum düzenine ulaşmak." Avcıoğlu'na göre bu ortak hedefte sosyalistler arasında ayrılık yoktur. Ayrılık, bu ortak hedeflerin uygulama şeklinden doğmaktadır. Avcıoğlu, bu uygulama şekillerini üçe ayırıyor: "Doğu Sosyalizmi", "Batı Sosyalizmi", "Azgelişmiş Ülkeler Sosyalizmi" [223] Ş. Süreyya Aydemir de bu sisteme "Memleketçi Sosyalizm" adını vermekte ve azgelişmiş memleketlerde milliyetçi aydınların işlere hakim olmaları oranında "Memleketçi Sosyalizm" eğilimlerinin geliştiğini söylemektedir.[224]

H. Cemal, Doğan Avcıoğlu'nun ağzından hiçbir zaman 'Ben komünistim!' sözünü duymadığını, ancak görüşlerinin Moskova'ya daha yakın olduğunu ifade ediyor. 1960'ların, 70'lerin dünyasında Mısır'ın Nasır'ının, Suriye'nin Hafız Esad'ını, Sudan'ın Numeyri'sini, Libya'nın Kaddafi'sini, Kara Afrika'nın kendini sosyalist sayan bütün diktatörlerinin Moskova'nın müşterileri ve doğal müttefikleri olduğunu belirtiyor.[225]

Sertel'e göre "Yöncü"ler böylece, bir yandan sosyalizmin tek olduğunu söylerken, öte yandan da değişik "sosyalizm"lerden bahsetmekle tezada düşmektedir. Kapitalist sistemin gelişmesini tayin eden objektif kanunların bütün memleketlerde aynı olduğunu kabul etmiyorlar.[226]

---

[222] Yıldız Sertel, Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, İstanbul: Ant Yay., 1969, s. 259-261.
[223] Doğan Avcıoğlu, "Sosyalizm Anlayışımız", Yön, 22 Ağustos 1962, s.3
[224] Ş. Süreyya Aydemir, "Marxizm, Memleketçi Sosyalizm ve İhtilal", Yön, 30 ocak 1963, s. 15
[225] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s. 166-7.
[226] Yıldız Sertel, a.g.e., s. 264-265.

D. Avcıoğlu'nun 1962'de belirttiğine göre, azgelişmiş ülkelerde, Batı'da olduğu gibi kalkınmayı gerçekleştirebilecek bir burjuvazi olmadığı için devletçilik sistemine ihtiyaç hissedilmektedir. Bu devletçiliği rasyonel bir hale getirmek gerekir.[227]

Böylece sosyalizme geçmeden önce bir geçiş safhasına ihtiyaç gördükleri halde bu safhaya da "sosyalizm" adını veriyorlar. Türkiye'de bugün bahis konusu olan savaşın sınıf savaşı değil, milli savaş olduğunu ve işçi sınıfının önderliğinin bahis konusu olamayacağını ileri sürüyorlar.[228] D. Avcıoğlu şöyle diyor:"Atatürk'le başlayan milli kurtuluş hareketi tamamlanmamıştır. Türkiye, bugün birçok az gelişmiş memleket gibi milli kurtuluş hareketinden geçmektedir. O halde sosyalizmin bugün temel meselesi anti-emperyalist ve anti-feodal savaştır.[229]

Yeni Devletçiler, Kemalizm'in devletçiliğini, Batı tipi sosyal demokrasiyi, azgelişmiş memleketler için kabul edilen "Milli Demokratik Devlet" fikriyle birleştirmeye çalışıyorlar. Onlara göre Türkiye, henüz anti-emperyalist savaş safhasında bir memleket olduğu için böyle bir yol tutulmalıdır.[230]

D. Avcıoğlu şöyle söylemektedir: "Çağımızda sosyalizm yükselme; kapitalizm ise çökme safhasındadır. Sovyetler Birliği'nin ve öteki sosyalist memleketlerin emperyalizme karşı savaşan memleketleri desteklemesi, milli kurtuluş devrimi safhasında olan memleketlere yeni imkanlar açmaktadır. O'na göre, "İç şartlar da, milli kurtuluş devrimini bir burjuva demokratik devriminin çerçevesini aşmaya zorlamaktadır. Burjuva demokratik devrimi, en başarılı haliyle, feodal toplumdan, kapitalist topluma geçmeyi öngörmektedir" Avcıoğlu, tahlilinin sonunda, artık bir burjuva devrimiyle yetinilemeyeceği sonucuna varıyor. İleri güçlerin halka dayanarak kuracakları sistemin "Milli Demokrasi" olduğunu ifade ediyor ve "Milli Demokrasi" kavramını açıklıyor: "Milli Demokrasi ne burjuva demokrasisidir ne de sosyalist demokrasi. Çünkü birincisinde milli burjuvazinin egemenliği kesindir. İkincisinde ise işçi sınıfı egemen durumdadır. [231]

H. Cemal, Yön'ün neredeyse bütün yazarlarının Mülkiye'deki hocalarından, Profesörlerden oluştuğunu, Sadun Aren, Bahri Savcı, Muammer Aksoy, Turan Güneş, Haluk Ülman, Mümtaz Sosyal vd. ifade ediyor..[232]

2.1.3. Milli Demokratik Devrimciler

Mihri Belli, Türkiye toplumunun hangi gelişme aşamasında bulunduğunu ve nasıl bir devrimci adımın atılması gerektiğini anlamak için iki soru soruyor ve cevaplarını veriyor:

---

[227] D. Avcıoğlu, "Sosyalizm Anlayışımız", Yön, 22 Ağustos 1962, s.3
[228] Yıldız Sertel, a.g.e , s. 265-266
[229] D. Avcıoğlu, "Sosyalist Gerçekçilik", 12 Eylül 1962, s. 20
[230] Yıldız Sertel, Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, İstanbul: Ant Yay., 1969, s. 267
[231] D. Avcıoğlu, "Halkçı, Devrimci, Devletçi ve Milliyetçi Kalkınma Yolu", Yön, 14 Mayıs 1965, s. 8-9.
[232] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I.Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s.110-112.

1. Türkiye halkı kendi ulusal kaderini tayinde tam olarak özgür müdür?

Yani bugün Türkiye tam anlamıyla bağımsız bir ülke midir?

2. Türkiye halkının birlik içinde bir tüm olarak açılıp gelişmesini engelleyen feodal kalıntılar tam olarak temizlenmiş, etkisiz hale getirilmiş midir?

Her iki sorunun da karşılığı olumsuzdur. Türkiye bugün emperyalist sistem içindedir ve bu sistem yer altı kaynaklarından dış ticaretine, politikasından kültürüne kadar Türkiye toplumunu baskı altında tutmaktadır. Türkiye'de feodal güçler ülkenin birçok bölgelerinde ekonomiye hükmetmekle kalmamakta, ideolojisi ile feodalizm, toplumsal hayatımızı her yönden etkileyebilmekte, gerçek ulusal birliği engellemektedir. Durum bu olduğuna göre, besbelli ki, Türkiye toplumunun önündeki devrimci görev, Türkiye'nin bağımsızlığını gerçekleştirecek, feodalizmi tüm izleriyle ortadan kaldırarak, birlik içinde, özgür Türkiye halkının engelsiz gelişmesi şartlarını sağlamaktan başka şey olamaz. Buna kısaca demokratik devrim diyoruz. Çünkü milli bağımsızlığın gerçekleştirilmesi ve feodalizmin ortadan kaldırılması, demokratik devrimin iki ana görevidir. Demokratik devrim, gelişme halinde Türkiye toplumunun önünde zorunlu bir aşamadır ama yalnızca bir aşamadır. Bizi sosyalist Türkiye'ye götüren, geçilmesi zorunlu bir aşama.[233]

Demokratik devrim kime karşıdır sorusuna şu şekilde cevap veriliyor:

"Sınıf çıkarları, Türkiye'nin emperyalist sistem içinde bağımlı bir ülke durumunda kalmasını gerektirenlere karşı; işbirlikçi sermayeye karşı, feodal ağaya karşı. Emperyalizmin değişmez özelliği, girdiği geri kalmış ülkede en geri toplum biçiminin temsilcileriyle ittifak kurmaktır. Türkiye'de en geri toplum biçimi feodal ağalık düzenidir. Bu sınıf, Türkiye halkının ulus payesine erişmesine karşıdır. Bilinçli özgür vatandaşlar topluluğu anlamında, statükonun sürüp gitmesine bağlı bulunduğunu, gerçekten demokratik bağımsız bir Türkiye'de yerinin olmadığını iyi bilir. Emperyalizmle işbirlikçi sermaye ittifakının sebebi budur… Demokratik devrim, işte bu emperyalizm-işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe üçlü ittifakına karşıdır".[234]

Mihri Belli, milli burjuvazi ve küçük burjuvazi ayrımını yapıyor ve milli burjuvazinin varlığının, kapitalist sömürme düzeninin devamına bağlı olduğunu; şehir ve köy küçük burjuvazisinin bir miktar üretim aracına ve toprağa sahip bulunmasına ve kimi durumlarda işgücü kiralamasına rağmen daha çok emeği ile yaşayan ve kapitalist düzende, ipuçları kompradorun elinde toptancı, tefeci gibi asalaklar tarafından sömürülen bir sınıf olduğunu; orta köylü ve yoksul köylü ekonomisinin hakim bulunduğu Türkiye gibi bir tarım ülkesinde, küçük-burjuvazinin sayıca da çok önemli bir sınıf olduğunu; bağımlı kapitalizm ile sınıf çıkarı asla bağdaşmayan küçük-

[233] Mihri Belli, Yazılar, 1965-1970, I. Baskı, Ankara.: Sol Yayınları, 1970, s. 10-11
[234] Mihri Belli, a.g.e., s. 11-13; Yön, sayı: 175, 5 Ağustos 1966, İmza: E. Tüfekçi

burjuvazinin bilinçlendiği ölçüde devrimden yana olacağını söylüyor. Belli, küçük burjuvazinin sınırlarını genişletiyor:

"Türkiye toplumunda pek önemli bir yeri olan, çoğunluğu küçük-burjuva kökten gelme asker-sivil aydın zümre de (ki öğrenci gençliği kitlesini ve meslek erbabının çoğunluğunu da bu zümreye katabiliriz) küçük burjuvazi içinde ele alınmalıdır. Aydınların hemen hemen tümü, az çok eğitim görmüşlerin büyük çoğunluğu bu zümre içindedir." "Bir iktisadi sınıf olmadığına göre, söz konusu asker-sivil aydın zümreye önem vermek ve özellikle üzerinde durmak sosyalist teori bakımından doğru mudur?" sorusuna Belli, bu zümrenin durumunun özel olarak ele alınmasının gerekli olduğu ve bunun sosyalist teoriye aykırı bir yanının olmadığı şeklinde cevap veriyor[235].

Belli'ye göre, "asker-sivil aydın zümre, Türkiye'de, orduda olsun, devlet mekanizmasında olsun, kilit noktalarını elinde tutmaktadır. Bu zümre, Tanzimat'tan bu yana, Türkiye'nin yönetimini çok kez tekelinde tutmuş, hiç değilse bu yönetimde önemli rol oynamıştır. Yüzyıldan uzun bir süredir Türkiye tarihindeki gelişmeler bu zümrenin damgasını taşır." "Bu konunun hiç de küçümsenmemesi gereken bir de manevi yanı var: asker-sivil bürokrat zümre bir geçmişin, bir geleneğin temsilcisidir. Bu geçmişte, örneğin bir Çanakkale var, dünya tarihinin ilk başarılı Milli Kurtuluş Savaşı var. Asker-Sivil aydın zümre böyle bir geleneğin mirasçısıdır ve bu miras elbetteki zümrenin politik bilinci üzerinde etkili olmaktadır. Onun için bu zümre ile işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe ittifakı arasında uzun süreli bir uzlaşma yalnızca maddi değil, manevi bakımdan da, gelenek ve tarih bakımından da imkansız görünmektedir"[236]

Mihri Belli, bu zümre ile işbirlikçi sermaye-feodal mütegalibe arasındaki sınıf çelişkisinin ideolojik alandaki tezahürüne de değinir: "Asker-sivil aydın zümrenin ideolojisinin, günümüzün şartlarına uydurulmuş bir Kemalizm olduğu söylenebilir. Kemalizm'in milliyetçi, anti emperyalist ilkelerinin Türkiye'de sosyal adaletin gerçekleştirilmesiyle sıkı sıkı bağlı olduğu ve köklü altyapı dönüşümlerinin gerçekleştirilmesinin bugünün Kemalist politikasının gereği bulunduğu bilinci, bu aydın çevrelerinde yaygındır. Denebilir ki, asker-sivil aydın zümre, gerek kök bakımından, gerek genel durum bakımından içinde sayılması gerektiği küçük burjuvazinin en bilinçli kolunu temsil etmektedir. Son yıllarda sosyalist akım bu zümrenin geniş çevrelerini etkilemektedir. Ve Türkiye sosyalistleri ne sektarizme, ne de oportünizme sapmadan gerçekten sosyalist bir politik çizgiyi izleyebildikleri ölçüde yani gerçek sosyalistler olabildikleri ölçüde, demokratik devrim aşamasında pek önemli bir rol oynaması kaçınılmaz olan bu zümrenin önemini doğru değerlendirmek zorundadırlar. İçinde bulunduğumuz aşamada asker-sivil aydın zümre demokratik devrimden yanadır. Geniş çevrelerinin sosyalist devrime karşı olması için de sınıf açısından bir sebep yoktur.[237]

[235] Mihri Belli, Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, İstanbul: Ant Yay., 1969, s. 14-16
[236] Mihri Belli, a.g.e., s. 16-18
[237] Mihri Belli, a.g.e., s. 19

Belli, demokratik devrim aşamasında bir ülkede, komünist hatta sosyalist düzenin kurulmasının söz konusu olamayacağını;[238] devrimin başarısı için devrimci güçlerin işbirliği yapmasının şart olduğunu ifade eder[239].

Belli, devrimci eylemi kısaca devrimi gerçekleştirme uğruna eylem; devrimi de bir üretim tarzından daha ileri bir üretim tarzına geçiştir diye tanımlar. Bu üretim tarzlarını şöyle sıralar: Komünal toplum, kölelik düzeni, feodalite, kapitalizm, sosyalizm.[240]

"Demokratik devrim şiarı şudur: Emperyalizme karşı, işbirlikçi sermayeye karşı (ki buna Türkiye'de bankalar da girer, dış ticaret sermayesi de girer). Dış ticaret sermayesinin millileştirilmesi şiarı, bankaların millileştirilmesi şiarı, bu, sosyalist bir şiar sayılmamalıdır. Milli bağımsızlığı hedef tutan bir şiardır. Buna sosyalist olmayan bir kimse katılmıyorsa, tutarlı yurtsever olmadığındandır ve bunu sosyalistlerin tekelinde bir şiar olarak göstermek kadar yanlış ve zararlı ve bölücü bir şey olamaz."[241]

Belli, İşçi Partisi'nin işçileri bilinçlendirip örgütlemede görevini hakkıyla yerine getiremediğini düşünmektedir.[242]

2.1.4. Emek Grubu ve Sosyalist Gençlik Örgütü (SGÖ)

FKF'den istifa eden yada ihraç edilen TİP yanlısı gençlerin büyük bir kısmı, ilk sayısı 1 Mayıs 1969'da yayınlanmaya başlayan "Emek" dergisinde çalışmaya başlar.

FKF'nin kurucu üyelerinin de bulunduğu "Emek" dergisinde sorumluluk üstlenenlerin arasında Hüseyin Ergün, Muharrem Kılıç, Kutlay Ebiri, Murat Cahit Koğacıoğlu, Doğan Tarkan, Asaf Köksal, Abdullah Nefes, Kurthan Fişek, Çağatay Anadol, Asuman Erdost gibi gençler de bulunmuştur. Sosyalist harekette görüş ve eylem birliğini sağlamak amacıyla çıktığını ileri süren EMEK adlı haftalık gazete sosyalist yayınları yeni bir hız kazandıracaktır. Sahibi Şaban ERİK'tir. Yazar kadrosu şu şekildedir:

Koçak Açıkgöz, Çetin Altan, Sadun Aren, Behice Boran, Yusuf Ziya Bahadanlı, Yalçın Cerit, Sait Çiltaş, Kutlay Ebiri, Nejat Erder, Hüseyin Ergün, Şaban Erik, Cem Eroğul, Hakkı Erolcay, Feyzullah Ertuğrul, Özer Esmer, Kurthan Fişek, Minnetullah Haydaroğlu, Fatma Hikmet İşmen, Ahmet Kaçmaz, Muharrem Kılıç, Asaf Köksal, Adil Kurtel, Abdullah Nefes, Erdal Öz, Adil Özkol, Osman Sakalsız, Nihat Sargın, Mehmet Selik, Orhan Silier, Mehmet Sönmez, Özkan Taner, Doğan Tarkan, Şahin Tekgündüz, Turhan Tükel, Ethem Yazgan, Erdoğan Yeşilyurt, Yalçın Yusufoğlu

"Emek" dergisinde çalışan gençlerin bir kısmı, Ankara'da 1970 kasım ayında Sosyalist Gençlik Örgütü'nü kurmuş ve FKF'nin çizgisini SGÖ'de sürdürmeye

[238] Mihri Belli, 1965-1970, I. Baskı, Ankara: Sol Yayınları, 1970, s. 11-13; Yön, sayı: 175, 5 Ağustos 1976, İmza: E. Tüfekçi; Türk Solu, Sayı: 103, 104, 105; 4, 11, 18 Kasım 1969
[239] Mihri Belli, a.g.e., s. 21-23
[240] Mihri Belli, a.g.e., s. 25-26
[241] Mihri Belli, a.g.e., s. 31
[242] Mihri Belli, a.g.e., s. 35-37

çalışmışlardır. Emek Dergisi çıkartılırken ve bir gençlik örgütünün kurulması hakkında yapılan toplantılarda ortaya çıkan tartışmaların getirdiği ayrılıklar sonucunda bazı TİP'li liseli ve üniversiteli gençler, "Gençlik" adında bir dergi çıkartmaya çalışır.[243]

1968-70 TİP içinde bir dönüm noktası oldu. Seçim yenilgisi, Çekoslovakya olayları, süratle tırmanan eylemlilik ortamının gerisinde kalış vb. bir çok nedenin bir araya gelmesiyle TİP ciddi bir krizin içine düştü. Ekim 1968 beşli önergesi* ile başlayan sürtüşme ve çatışmalar parti içinde ayrı disiplinlere sahip hiziplerin oluşmasına kadar gitti. 1968'deki olağanüstü kongrede Aren-Boran-Sargın üçlüsü azınlıkta kaldılar ve muhalefetlerini Emek dergisi ile ürütmeye başladılar. Daha çok sendikacılara ve "Doğulular"a dayanan Aybar ile TİP'li aydınlar ve kaldığı kadarıyla gençleri arkalarına alan Aren-Boran ekibi arasındaki mücadele 1968-70 yılları boyunca sürdü.

10 Ekim 1969 seçim başarısızlığından sonra Aybar, Parti genel başkanlığından ayrıldı. Emek grubu parti yönetimini ele geçirdi. "Sosyalist Devrim" tezi esas olarak Emek grubu tarafından geliştirildi.[244] Sosyalist Devrim tezi Emek grubunun TİP 4. Büyük Kongresine sunduğu karar tasarısının kabulü ile partinin resmi görüşü oldu. 29-30 Haziran 1970'de toplanan kongre, MDD çizgisini mahkum etti. Etti ama TİP de artık eski TİP değildi. Gücünü ve etkisini yitirmiş bir örgüt olarak kısa bir süre daha yaşadı ve 12 Mart'tan sonra kapatıldı.[245]

2.1.5. M. Ali Aybar ve Güleryüzlü Sosyalizm

H. Cemal, 1965'te TİP Milletvekili olarak parlamentoya giren Sadun Aren'in TİP içinde Behice Boran'la birlikte Moskova'ya yakın kanatta yer aldığını, 1968'de Sovyetler'in Çekoslavakya'yı işgal edip Dubçek'in 'güleryüzlü sosyalizm' deneyini tanklarla ezdiğinde Türk solunun birbirine girdiğini; M. Ali Aybar'ın işgale karşı çıktığını, Boran-Aren kanadı bastırınca TİP'ten ayrılıp 'bağımsız sosyalist' çizgisinde yürümeye başladığını; M. Ali Aybar'ın her zaman 'Moskova'dan bağımsız' bir rota izlenmesi gerektiğini savunduğunu söylüyor. Proletarya diktatörlüğüne, Leninizme karşı olduğunu; Stalinizmi, Maoizmi açık dille eleştirdiğini ve şiddetin politikada araç olarak kullanılmasını reddettiğini; çok partili demokrasiyi açık yüreklilikle hep savunduğunu; benimsediği 'fertçi sosyalizmi' için ekonomide ille de devletleştirmeci politikaların şart olduğuna inanmadığını; görüşleriyle Aybar'ın Türk soluna, Türk radikalizmine ters düştüğünü; ama düşüncelerinden, bağımsız çizgisinden taviz vermeye yanaşmadığını; fakat Aybar'ın Türk soluna aykırı noktalarını TİP içindeki gelişmeleri, yaşadıklarını bütün boyutlarıyla eleştirel bir gözle sergilemekten kaçındığını, 'yanlış anlaşılmaktan',

---

[243] Turhan Feyizoğlu, Fikir Kulüpleri Federasyonu, I. Baskı, İstanbul: Ozan Yay., Nisan 2002, s. 213-214

* Behice Boran, Sadun Aren, Minnetullah Haydaroğlu, Şaban Erik, Aybar'ı parti içinde kişisel yönetim kurmakla suçlayan bir ortak önerge verdiler. (Bkz. Haluk Yurtsever, Süreklilik ve Kopuş içinde Marksizm ve Türkiye Solu, II. Basım, İstanbul: El Yay., s. 184).

[244] Haluk Yurtsever, Süreklilik ve Kopuş içinde Marksizm ve Türkiye Solu, II. Basım, İstanbul: El Yay., s.200.

[245] Haluk Yurtsever, a.g.e., s.185.

hakim güçlerce istismar edilmekten çekindiği için bunları hiçbir zaman söyleyemediğini; TİP'in içini eleştirmediğini ifade ediyor.[246]

M. Ali Aybar, 22 Ağustos 1968 tarihinde basına verdiği bildiride işgali "bürokrat ve halktan kopmuş bir yönetim icraatı" olarak değerlendirerek, açıkça işgale tavır almış, bu konuyu aynı zamanda NATO'ya karşı çıkmış, ABD ile SSCB'nin başını çektiği blokların askeri güvenlik gerekçesi ile yaklaştıkları üyeleri için aynı derecede tehlikeli olduğunu ifade etmiştir. SSCB'deki Sosyalizmi bürokratik bir yapılanma olarak tanımlamıştır. Aybar ilk olarak "Türk Solu"nun bazı çevrelerinin ifadesine göre Troçkist lideri Mihri Belli ve kadrosunu, sonra da TİP içindeki bazı gurupları temsil eden Sadun Aren, Behice Boran, Şaban Erik, Minnetullah Haydaroğlu, Dr. Nihat Sargın'ı sinirlendirmiştir. Oysa Aybar'ın sunduğu görüşler komünist tezlerin dışında değildir. Aybar, ilkbahar gençlik ayaklanmalarından ve son olarak Çekoslovakya'nın Sovyetler ve dört Varşova Paktı üye devletlerin işgalinden sonra beliren komünist partiler arasındaki bölünmelerde Waldeck Rochet liderliğindeki Fransız Komünist Partisi ile Longo liderliğindeki İtalyan Komünist Partisinin görüşlerini ve tezlerini geliştirmektedir.[247]

2.1.6.Hikmet Kıvılcımlı Çizgisi

Ergun Aydınoğlu, H. Kıvılcımlı'yı Türk solunun "yalnız adam"ı olarak nitelendirerek; 1970-71'e varıldığında, Kıvılcımlı'nın müdahaleleriyle, ilk defa çevresinde onun politik görüşleri doğrultusunda hareket eden bir taraftar kitlesi oluştuğunu ifade ediyor ve bunu bir müstakbel sol hareketin embriyonu olarak tanımlıyor.[248] Kuşkusuz onun bu dönemdeki yazılarının genç kadrolar üzerinde teorik yönden eğitici bir işlev gördüğü kabul edilmelidir. TİP ve MDD'cilik hareketi üzerine çok ciddi eleştirileri vardır. 1970 yılına varıldığında teorik ve pratik müdahalesi son yılda hiç görülmeyen düzeylere ulaşır. Bir bakıma bu kısacık dönemde, son bir kaç yıllık gecikmesini telafi çabasındadır. Ardı ardına kitap ve broşürler yayınlar. Aralık 1970'de yeniden Sosyalist'in -bu kez haftalık dergi olarak- yayınını başlatır. TİP kongresi ve daha sonra da yeni bir siyasal parti konusunda somut önerilerde bulunur.1940'larda yazdığı Devrim Nedir? broşürünü teksir olarak çoğaltarak dağıtır. Yine 1930'larda kaleme aldığı, YOL adlı yedi kitaplık çalışmasının ilk bölümlerini Sosyalist'te yayınlamaya başlar. 1970-71'in Kıvılcımlı'sı, içinde bulunduğu ortamın sekterliğine -en azından üslup yönünden- adapte olmuş gibidir.

Kıvılcımlı'nın, politik analizler ve pratik örgütlenme önerileriyle birlikte yürüttüğü bu bir yıllık teorik bombardıman yankısız kalmaz. Kıvılcımlı'nın bu yoğun müda-

[246] Hasan Cemal, Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 120-1.
[247] Aclan Sayılgan, Türkiye'de Sol Hareketler, İstanbul: Otağ Yayınları, , 1976, s. 493.
[248] Ergun Aydınoğlu, Türk Solu (1960-71) Eleştirel Bir Tarih Denemesi, I. Baskı, İstanbul : Belge Yay., 1992, s.159-160.

haleleri, bütün olarak solun eğitilmesinden çok, genç kuşaktan yeni "doktorcular"ın ortaya çıkışı anlamına gelir. MDD'den umudunu kaybetmiş ama öte yanda da, gerillaya kalkışacak denli kendini yitirmemiş bir çok genç, onun tezlerine ilgi göstermeye başlar. Böylelikle ortaya, 1974 sonrasında bir kaç sekte bölünecek olan bir "doktorculuk" akımı da çıkmaktadır.[249] Eski TKP'li olan Kıvılcımla 1960'dan sonra haftalık Sosyalist gazetesini çıkardı (1967). İşsizlikle Mücadele Derneği'ni kurdu. Yazılarıyla "Türk Solu" hareketine katıldı. Gazetesinde Toğmaç ve öteki komutanların yayımladıkları "bildiri"yi desteklemesine karşın, 12 Mart döneminde ülke dışına çıktı. Artan hastalığı nedeniyle Belgrad'da öldü. H. Kıvılcımlı'nın 71 Muhtırasından önce çıkan kitaplarından bazıları şunlardır: Marksizm'in Kalpazanları, Edebiyat-ı Cedîde'nin Otopsisi, Tarihsel Maddecilik Yayınlarından çıkan kitapları, İkinci Kuvayı Milliyeciliğimiz, İlkel Sosyalizm'den Kapitalizm'e Türkiye'de Kapitalizm, 27 Mayıs ve Yön Hareketi'nin Sınıfsal Eleştirisi. Marksizm'in Bibliyoteği Serisi I ve diğer kitapları ölümünden sonra yayınlanmıştır.[250]

2.1.7. TMGT, TMTF ve MTTB

Dünya Gençlik Örgütü'nün kurulması için 1949 yılında İngiltere'de yapılan toplantıya Türkiye'den de Türkiye Milli Talebe Federasyonu temsilcileri katılmıştı. Bu arada aynı yıl kurulan federasyonun tüzüğüne de "Milli Gençlik Komitesi" kurulması amaç olarak konmuştu. 12-13 Ekim 1951'de Türk Kadınlar Birliği, Yeşilay Gençlik Kolu, Kızılay Gençlik Kolu, Anadolu Oymağı ve Milliyetçiler Derneği'nin temsilcileriyle Milli Gençlik Komitesi kuruldu. Komiteye , 20 Haziran 1952'de Türk Devrim Ocakları ve daha sonra da TEKSİF sendikası üye oldu. Komite 8 Mart 1954'te Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı adını aldı ve aynı yıl kabul edilen tüzüğe göre asil üyeleri Türkiye Milli Talebe Federasyonu, Türk Devrim Ocakları,TEKSİF, Türk Kadınlar Birliği ve 1957'de katılan Türkiye İzciler Birliği oldu.

Komitenin kuruluşundan beri üye olan Milliyetçiler Derneği TMGT çalışmalarına katılmamış ve kuruluştan çıkarılmıştır. TMGT'nin amacı, Türkiye'de çeşitli yönlerde çalışan gençlik hareketlerini birleştirerek dayanışmayı artırmak, özellikle öğrenci ve işçilerin gençlik kesimiyle ilgili sorunlarını çözmeye çalışmak, dünya gençliği ile Türk gençliği arasında dayanışma sağlamak, dünya barışı için çaba göstermek, Türk gençliğini yurtta ve dünyada temsil etmekti. Birçok uluslararası örgüte üye olan TMGT, 1964'te Bakanlar Kurulu kararıyla "kamu yararına dernek" olmuştur.

Milli Gençlik Komitesi'ne bağlı olarak Avrupa Konseyi Gençliği'nin Avrupa Kampanyası Türkiye Sekreterliği kuruldu. Bu komite TMGT'nin bir komisyonu olarak fakat parasal geliri Avrupa Konseyi'nden sağlanarak çalıştı. Gençlik kollarının çeşitli yayınları olan TMGT'nin Gençlik Dergisi adında aylık bir yayın organı da vardı.

---

[249] Ergun Aydınoğlu, Türk Solu (1960-71) Eleştirel Bir Tarih Denemesi, I. Baskı, İstanbul: Belge Yay., 1992, s. 162-163.

[250] "H. Kıvılcımlı Maddesi", Sosyalist Kültür Ans., c. 7, İstanbul: May Yay., 1980, s. 687.

TMGT, 27 Mayıs 1960 öncesinde laikliği, hukuk devleti ilkelerini, insan hak ve özgürlüklerini 27 Mayıs 1960'tan sonra 1961 Anayasası'nı, düşünce özgürlüğünün genişletilmesini, yer altı kaynaklarının ulusallaştırılmasını ve Atatürk'ün tam bağımsızlık ilkesini savundu. Bunun için çeşitli toplantılar, konferanslar, seminerler düzenledi, yayınlar yaptı. Milli Gençlik Komitesi Başkan Dr. Erdoğan Meto'dan sonra Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'nın genel başkanlığını yapanlar arasında Sabahattin Başbuğ, İsmet Giritli, Nedim Üşdiken, Kemal Okvuran, Yavuz Celasin, Aytekin Ozan, Metin Kumbasar, Çetin Özek, Cevdet Nacaloğlu, Erol Ünal, Alp Kuran, Suat Abdik bulunmuştur.[251]

Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF), tüm yüksek öğrenim kurumları ve fakültelerindeki öğrenci derneklerinden oluşan bir gençlik kuruluşudur (1949-1971). Merkezi İstanbul'da, ikinci başkanlığı Ankara'da olan ve İzmir'de bir bölge temsilciliği bulunan federasyonunu amacı, yüksek öğrenim gençliğinin sorunlarıyla ilgili eğitici ve kültürel çalışmalar yapmak, uluslararası kültür şenliklerine ve uluslar arası gençlik örgütlerinin düzenlediği kongrelere katılmak, başka ülkelerin öğrencileriyle karşılıklı kültürel, turistik ilişkiler kurarak dünya ve Türk gençleri arasındaki bağları güçlendirmekti. TMTF, 1961 Anayasası'ndan sonra, Dünya Gençlik Örgütü'ne Türk gençliğini temsilen kurucu olarak girmiş, ayrıca Ulusal Öğrenci Birlikleri Koordinasyon Sekreterliğinin de kurucu üyesi olmuştur.

TMTF 14 Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin dinsel gericiliğe ödün verdiği, Atatürk döneminde ilerici uygulamalarından döndüğü iddiasıyla toplantı ve yürüyüşlerle tepki vermiştir, TMTF kongre ve yönetimleri Demokrat Parti dönemi sonlarına doğru baskı altına alınmıştır. 1959 yılında TMTF yöneticileri polis tarafından TMTF binasından çıkartılmış, Samet Güldağan TMTF genel başkanı olmuştur. 27 Mayıs 1960'dan sonra yeni yönetimine kavuşmuştur.. 1965'te Adalet Partisi'nin iktidara gelmesi ve 1966'da yasal kongreye karşı bir mahkeme kararı ileri sürülerek TMTF binası sağcı öğrenciler tarafından zaptedilmiş, mahkeme TMTF'yi yed-i emin olarak atadığı Doç. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a teslim etmiştir.

TMTF 12 Mart 1971'den sonra, öteki öğrenci dernekleriyle birlikte, siyasal eylem yaptığı gerekçesiyle kapatıldı ve binası Milli Eğitim Müdürlüğü'ne verildi. TMTF'nin Genel Başkanlığını yapanlar arasında Ali İhsan Çelikkan, Mesut Ülkü, Nedim Üsdiken, Hüsamettin Canöztürk, Nurettin Sözen, Ahmet Güryüz Ketenci, Sencer Güneşsoy, Ethem Özdemir bulunmuşlardır.

2.1.8. Fikir Kulüpleri Federasyonu

1965-1971 arası gençlik olaylarının büyük çoğunluğunda Fikir Kulüpleri'nin, özellikle FKF ve Dev-Genç'in etkili örgütler olduğu görülmektedir.

[251] "TMGT" Maddesi, Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, 8. Cilt, İstanbul: May Yayınları, 1980, s. 1163.

İlk Fikir Kulübü, Demokrat Partinin son yıllarında bir grup aydın hareketi olarak Siyasal Bilgiler Fakültesinde kurulmuştur. CHP paralelinde ve Demokrat Partiye karşı yürütülen muhalefetin bir parçası olmaya çalışmıştır. 1961 Anayasasının sağladığı özgürlük ortamı içerisinde sosyalizmin çeşitli biçimleriyle, "toplumcu fikirler" moda olmaya başlamış ve FKF de bu modaya uymuştur. Türkiye İşçi Partisi içinde Sadun Aren grubu kolaylıkla FKF'yi etkisi altına almıştır. Siyasal Bilgiler Fakültesindeki Siyasal Fikir Kulübü'nü 1962'de Fen Fakültesinde, Gazi Üniversitesinde, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde, Ziraat Fakültesi'nde kurulan Fikir Kulüpleri izlemiştir.

Esat Korkmaz, FK'nin kuruluşunu şöyle anlatır:

"İlk Fikir Kulübü, 4 Aralık 1954'te bir küçük burjuva aydın hareketi olarak SBF'de kuruldu. Kurucularının arasında öğrenciler kadar öğretim üyeleri de vardı. Batı burjuva demokrasilerini kendine model olarak seçen SBF-FK üyeleri 1960'lara değin CHP koşutunda DP'ye karşı yürütülen muhalefetin bir parçası olmaya çalıştı. [252]

1965 baharında yayınlanmaya başlayan Dönüşüm Dergisi Sosyalist gençliğin toparlanmasını Fikir Kulüpleri Federasyonunun kurulmasını sağlamada işlevsel olmuştur. Dönüşüm olayı bir yandan sosyalist gençliğin potansiyelini ortaya koyarken, bir yandan da bu gençlerin birlikte hareketlerinin ürünüdür. Dönüşümün 22 Nisan 1965'te çıkan ilk sayısında Sadun Eren, Aziz Nesin, Cem Eroğul, Mahit Şen'in yazıları, Henry Lefebure, Bertrant Russel'den çeviriler yer almıştır. Derginin Kızılay'da satışı bazı gençlerin tepkisine sebep olmuş. Dergiyi satanlarla onlara muhalif olan sağcı gençler halkın gözü önünde dövüşürler. Kavgalar fakülteleri sarmıştır. Bu durum sol eğilimli gençlerin bir arada toplanmasına yaradı ve böylece 1965 sonbaharında Fikir Kulüpleri Federasyonu kurulmuştur. TMTF (Türk Milli Talebe Federasyonu) ve AÜTB (Ankara Üniversitesi Talebe Birliği) bildirilerinde olaylarda yer alanlar temsil yetkisi olmayan bazı siyasi partiler bünyesinde çalışan küçük gruplar olarak adlandırılmaktadır.

Hemen hemen hepsi TİP üyesi olan Fikir Kulübü üyeleri partinin paralelinde, ama esnek hareket etme yeteneğine sahip entelektüel düzeyi yüksek bir gençlik örgütlenmesini hedeflemektedir. Başta FKF dışında kalıp da sonra FKF'ye katılan bu kulüplerin bütünüyle MDD çizgisinde olduğu görülür. (ODTÜ Fikir Kulübü, Ziraat Fakültesi Fikir Kulübü) Hazırlanan tüzük 17 Aralık 1965 günü Ankara Valiliğine verilerek Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) resmen kurulmuş oldu ve tüzel kişilik kazandı. FKF'nin kuruluşundan sonraki ilk dönemi örgütlenme dönemi olarak tanımlayabiliriz. Bu dönemde örgütün organik olarak oturmasının yanı sıra kendi içinde bir hareketliliğinin sağlanması esas tutulur. Başka fakültelerdeki Fikir Kulüpleri örgütlenmesi olanları federasyona katma önemli faaliyet olarak görülür. İşte önemli olacak eğitim çalışmaları, sosyal çatışmalar üzerinde durulur. FKF 19 Nisanda, ABD

[252] Esat Korkmaz, Kafa Tutan Günler -Yerüstü: '68 Güncesi-, Cilt I, II. Baskı, İstanbul, Anadolu Kültür Araştırma-İnceleme Yayınları, 2001, s. 64

Dışişleri Bakanı Dean Rude'nin "Cento" toplantılarına katılmak üzere Ankara'ya gelmesini protesto kararı almış ve Amerikan emperyalizmini, Nato ve Cento'yu protesto eden bildiriler yayınlamışlar ve protesto gösterilerinde bulunmuşlardır.[253]

Yusuf Küpeli'ye göre, yöneticileri bir araya gelebilecekleri bir lokale ihtiyaç duymuşlar ve Ankara'nın merkezinde bir lokal açmışlardır. Açılan lokal MDD'li gençlerin yoğun eleştirilerine maruz kalmıştır. Amerikan emperyalizmine karşı mücadeleyi reddeden TİP oportünist yöneticiliğinin elindeki FKF hızla batağa sürüklenmektedir. FKF merkez bürosu önüne çöreklenmiş, korkak, kariyerist yöneticilerin elinde içkili kumarlı bir ders salonu haline geldi. Bu yer haklı olarak FKF diskoteği olarak anılmaya başlandı.

FKF-1.Kurultayı 22 Ocak 1967'de yapılmıştır. FKF içinde de yönetime tepkiler artmıştır. Muhalifler sık sık Mihri Belli ile görüşmekte, fikir almaktadırlar. FKF'ye canlılık kazandıran örgütlenme İstanbul Sekreterliğinin kurulması olmuştur. Bu, FKF'nin yayın organı olan Kavga'da şöyle anlatılır:

İstanbul'da Fikir Kulüpleri yöneticilerinin yaptıkları son toplantıda üç kişilik bir komite kurulmuştur. Bu komite sekreterlik kuruluncaya kadar tüm işleri yapacak ve sorumlu olacaktır... Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun eylemi, gerek genel merkez olarak Ankara'da gerekse FKF Sekreterliği olarak İstanbul'da daha geniş anlamlar kazanmaktadır... İstanbul'da sosyalist gençlerin örgütlenmesi Ankara ve diğer illere göre daha da avantajlıdır. İstanbul sendikacılığın yoğun olduğu bir şehirdir. Sosyal gelişim hızlı ve temel çelişki daha belirgindir. Yeni sosyalist örgütlerin işlerliğini sağlayan örgütlenme EYLEM ve EĞİTİM olanakları İstanbul'da daha fazla boldur.[254]

28 Nisan olaylarını anmak için tüm gençlik örgütleri Türk Milli Talebe Federasyonu (TMTF) çatısı altında toplanmıştır. Ancak gençlik örgütlerinin içinde FKF halktan kopuk eylem yapmaya hayır diyerek ayrı bir toplantı düzenlemiştir.[255] FKF'nin İstanbul sekreterliğinin lokali Aksaray'da Prof. Sadun Aren tarafından 9 Temmuz günü açılmıştır. Aren açılışta "Sosyalist gençlik Türkiye'de sömürücülüğe karşı savaş-maktadır. Bu savaşın başarıya ulaşması için disiplin içinde yürütülmesi zorunludur" demektedir.[256]

23-24 Mart 1968 tarihinde düzenlenen ikinci kurultayda FKF Genel yönetim Kurulu genel başkanlığına, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Kürsüsü asistanı Doğu Perinçek seçilmiştir. Merkezi Yönetim Kurulu'na Ömer Özerturgut, Ruhi Koç, Adnan Altıparmak, Gün Zileli, Ahmet Kozat, Yavuz

[253] Ali Yıldırım, FKF Dev-Genç Tarihi, Ankara : Doruk Yay., s.50
[254] Kavga, Fikir Kulüpleri Federasyonu Bülteni, 30 Nisan 1967, Sayı 5, s.6
[255] Ali Yıldırım, Belgelerle FKF, Dev-Genç (1965-71), I. Basım, Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 1988, s. 156-7.
[256] Ali Yıldırım, a.g.e., s. 165

Tarakçıoğlu, Ekrem Öztürkler, Burhan Germenyan seçildiler. İstanbul sekreterliğine çoğunluğun oyuyla Veysi Sarısözen getirilmiştir. Doğu Perinçek'in FKF Genel Başkanlığına getirilmesi bir sürü tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Doğu Perinçek özünde "Demokratik Devrimci" tezine yakındır. Kongrede yaptığı konuşmada bu yatkınlığını dışa vuran kimi ipuçları vermiş olmasına rağmen, genelde kendine özgü ustalıkla TİP çizgisinde görünmesini bilmiştir, kendine açık destek veren, genel başkan olması için dayatan Mehmet Ali Aybar ve TİP yönetimini oyuna getirmiştir. Böylece FKF yönetimi TİP'in denetiminden çıkmıştır [257]

FKF'nin MDD'cilerin eline geçmesinden sonra Belli, kabaran gençliğin "öfkesi üzerinde anti-emperyalist anti-faşist bir cephe oluşturma" çabasına girdi. Devrimcilere güç birliği oluşturmaları çağrısında bulundu. FKF Dev Güç'e katıldığını bildirmiştir.

2.1.9. DÖB, Dev-Güç, Dev-Genç

TİP içinde tartışmalara yol açan ideolojik sorunlarda "Demokratik Devrim" görüşünü benmseyen Deniz Gezmiş ve arkadaşları, Parti'nin güdümü dışında ve örgütlü emeğin ötesinde küçük burjuva bir taban üzerinde, 15-20 kişiden oluşan "seyyar" devrimci bir çekirdek meydana getirdi ve devrimci eyleme yöneldi. 1966-67 öğretim yılı içinde Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'ni ele geçirmeye çalışan, ancak bunda başarılı oalmayan Deniz ve arkadaşları, daha sonra Devrimci Hukuklular örgütünü kurdu. TİP çizgisindeki FKF İstanbul Sekreterliği'nin eylemsizliğine cepheden saldırıya geçti; o günlerde patlak veren Haziran boykot ve işgallerini çekip çeviren, Dolmabahçe direnişini gerçekleştiren, Vedat'ın sembolik tabutuyla Vilayet'e yürünülmesi sırasında çıkan Cağaloğlu çatışmalarını yönlendiren Deniz ve arkadaşları oldu. Bu birikimin oluşturduğu imkanlarla Deniz Gezmiş, Cihan Alptekin, Ahmet Özdemir, M. Lütfi Kıyıcı, M. İlker Gürkan, Deniz Çamlıbel, Eral Karabilgin, Cevat Ercişli, Zeki Diren, M. Mehdi Beşpınar, Ender Ünay, Saim Kurul ve Salahattin Okur bir araya gelerek "devrimci düşünceyi ve eylemi yaşatmak ve yaymak" amacıyla Ekim 1968 başında Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB)ni kurdular. DÖB'ün kurulmasıyla MDD görüşü öğrenci tabanında hızla yayıldı.[258]

Harun Karadeniz Dev-Güç oluşumunu şöyle tasvir eder:

Büyük bir iddia ile kurulan Dev-Güç, önce iki bir bildiriyle ortaya çıktı. Bu bildirilerin birinde "Esas Amaç ve Temel Hedef" açıklanıyordu. Diğerinde ise sloganlar sıralanıyordu. Bizim tavrımız doğal olarak Dev-Güç'e karşıydı. Çünkü, Dev-Güç bir karşı kuruluştu. Daha ileri çizgide örgütlenmemizi engellemek üzere aceleyle ve komik sloganlarla kurulmuş bir birlikti. Katılanların çoğu talebe örgütüydü, ne yığınlara dayalı

[257] Esat Korkmaz, Kafa Tutan Günler -Yerüstü: '68 Güncesi-, Cilt I, II. Baskı, İstanbul, Anadolu Kültür Araştırma-İnceleme Yayınları, 2001, s.108-9.

[258] Esat Korkmaz, Kafa Tutan Günler "68 Güncesi", Baskı yok, İstanbul: Arba Yayınları, 1992, s.149-150.

bir güçleri vardı, ne de Türkiye'nin sorunlarını doğru olarak ortaya koyabiliyorlardı. Örgüt yönetimindeki inisiyatif Atatürk ilkeleri ve 27 Mayıs çizgisinden öteye gitmeyen ve gitmeyecek kimselerdeydi. Bu Dev-Güç'e katılmamız elimizdeki gücü ileri çizgiye devretmek ve onların son tahlilinde cunta hesaplarına alet olmak demekti. Devrimci Güç Birliğine inanıyorduk, ancak gerçekte bu devrimci olanların güç birliği değildi. Tam tersine gerçek devrimcileri sapmaya götürecek ve devrimci olanlara engel olacakların birliği idi.[259]

Ankara'da 1968 Mart'ının sonunda 27 Mayısçı'ların "dinci gerici" tabir ettikleri kesim 2. Şahlanış Mitingi düzenleyecektir. "Dinci gericiliğin" emperyalizmin ve kökü dışarıda kapitalizmin bir uzantısı olduğu ve tam bağımsızlığın önünde önemli bir engel oluşturduğu düşüncesiyle 27 Mayıs Milli Demokratik Devrim Derneği, demokratik kitle örgütlerini ortak tavır almaya çağırdı. Devrimcileri gericiliğe karşı güçbirliğine çağıran toplantıya 20 örgüt temsilcisi katıldı. Güçbirliği yapan örgütler bunu bir bildiri ile ilan ettiler. Bildiriyle Türkiye Devrimci Güç Birliği kurulmuş oldu (27 Mart 1968). Beş kuruluşun temsilcilerinden oluşan yönetim kurulunda 27 Mayıs Milli Demokratik Devrim Derneği, FKF, DİSK, TMTF ve TÖDMF yer alıyordu.[260]

İstanbul'da 3. Kurultay'da seçilen genel yönetim kurulu ilk toplantısını 12 Ocak'ta Ankara'da yapmıştır. GYK'da yapılan seçimlerde MYK oluşum ve İstanbul Sekreterliği değişmedi ve FKF genel başkanlığı için TİP'li Hüseyin Ergun ile MDD'ci Yusuf Küpeli aday oldu ve Yusuf Küpeli genel başkan seçildi ve FKF bu tarihten sonra bildirilerinde MDD tezlerine ağırlık verdi. FKF'de ayrılığın ilk ayak sesleri duyulmaya başlamıştır.

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde öğrenci olan Atilla Sarp'ın anlatımıyla, Dev-Genç Marksist ideolojiyle donanmış siyasal bir gençlik örgütüdür. Özde üniversite öğrencilerini kapsamakta, işçi ve köylü gençlikle de bağlantı kurmaya çalışmaktadır. Sonuçta üniversitelerde burjuva bilinci yerine sosyalist bir bilinci yerleştirme amacının yanı sıra, Dev-Genç üyeleri köylüleri birlikte emperyalizme karşı yürüyecekleri devrimci bir mücadeleye katmayı amaçlamışlardır. Dev-Genç'in İleri'si tekrar tekrar Lenin'in "devrimci kuram olmadan devrimci hareket olmaz" sözünü aktararak adamakıllı geliştirilmiş devrimci bir kuramın önemine değinmiştir. Kuram önemliydi, ama yeterli değildi. Sarp'tan sonra Dev-Genç'in başkanı olan Ertuğrul Kürkçü'nün gördüğü üzere, işçileri sömüren Türkiye'deki demokrasi rejimini değiştirmek için yalnızca propaganda yeterli değildi, silahlı eyleme de gerek vardı. Gerçekten de zamanla Dev-Genç'in önderleri kanlı bir terör yaratmanın devleti denetlemek için zorunlu olduğunu bir gerçek olarak kabul etmeye başladılar. Temel görüş ayrılıkları zamanlamaya ve yönetime ilişkindi. Örneğin kır gerillasından yana olanlarla kent

[259] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yay. 1995, s.192.
[260] Ali Yıldırım, Belgelerle FKF, Dev-Genç (1965-71), I. Basım, Ankara Yurt Kitap-Yayın, 1998, s. 232.

gerillasından yana olanlar arasındaki mücadele bir süre sürmüş, bir süre sonra kır gerillasından yana olan partizanlar ayrılmıştır. Dev-Genç'in Türk Silahlı Kuvvetleri değerlendirmeleri sonuçtan farklı oldu. Görünüşte Türk Silahlı Kuvvetlerinin 1920'de Kurtuluş savaşında olduğu gibi anti-emperyalist olduğunu düşünmüşlerdi. (Anti-emperyalist-ancak Amerika aleyhtarı değil) Bundan dolayı Dev-Genç üyeleri propagandaları ile askerlere sızmaya çalıştılar. Bazı subaylar üzerinde başarılar kazandılar, askerlerin 1971 Müdahalesindeki bir neden de buydu. Asıl neden hükümetin etkin bir biçimde başa çıkamadığı şiddetti.[261]

2.1.10. ASD (Aydınlık Sosyalist Dergi) ve PDA (Proleter Devrimci Aydınlık) Çizgisi -Doğu Perinçek ve TİİKP

Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (TDGF)'nu destekleyen yayınlar "TÜRK SOLU VE AYDINLIK SOSYALİST DERGİSİ"dir. Türk Solu dergisi 17 Kasım 1967'de yayın hayatına başlamıştır. Sahibi Şerif Tekben, yazı işleri müdürü ise TİP'ten atılan Vahap Erdoğdu'dur. Türk Solu dergisinde MDD cephesinden olaylara bakış söz konusudur. Mihri Belli doğal olarak derginin önderi, mimarı, baş yazarı olur. Aydınlık Sosyalist Dergisinin kurucuları ise Doğu Perinçek, Şahin Alpay, Erdoğan Güçbilmez, Gün Zileli, Cengiz Çandar, Atıl Ant, Vahap ve Seyhan Erdoğdu çevresidir. Derginin sahipliğini Münir Aktolga yapmıştır. Bu dergide teorik açılım yapan Mihri Belli, Mahir Çayan, Hikmet Kıvılcımlı olmuştur. Aydınlık Sosyalist Dergisi 10 Ocak 1970'de ayrılık yaşar. Münir Aktolga, Doğu Perinçek çevresine dergide yaşam hakkı tanınmaz. Doğu Perinçek, Gün Zileli, Cengiz Çandar, Atıl Ant ve Ömer Özerturgut'un kuruculuğunu yaptığı yeni bir dergi çıkartılır: Proleter Devrimci Aydınlık. PDA aydınlık yönetim kurulundaki 4 üye daha sonra TDGF-MYK'dan tavsiye edilecektir. Belli PDA'yı sağa sapma olarak tanımlar [262].

Daha sonra ASD ve PDA dergilerinin temsilcileri ile Dev-Genç temsilcileri bir araya gelerek bir açık oturum düzenlerler. Açık oturuma ASD adına Vahap Erdoğdu, Seyhan Erdoğdu, Dev-Genç başkanı Atilla Sarp; PDA adına ise Doğu Perinçek, ve Şahin Alpay konuşurken toplantıyı Ahmet Say yönetmiştir. Bu toplantıda ASD çevresi özetle şunları söylemiştir: MDD proletarya öncülüğünde bir köylü devrimidir; İşçi sınıfının öncülüğü için objektif şartlar vardır; Proletarya örgütünde ülkemiz şartları gereği, yoksul köylü de olacaktır. İdeolojik öncülük bunun için çok önemlidir; TİP devrimci bir yönetim, köklü dönüşümlerle proletaryanın öz örgütü haline gelebilir; TİP'le mücadele imkanı kaybolursa proletaryanın örgütü kurulur.

PDA çevresi özetle şunları söylemiştir: MDD milli sınıfının katıldığı proleter devrimdir; İşçi sınıfının objektif şartları mükemmel değildir; ama bu proletarya öncülüğünü reddettiğimiz anlamına gelmez. Bu konuda subjektif katkı sanıldığından

[261] Jocab Landau, Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979, s. 63-4.
[262] PDA yazarları, "Eski Aydınlıkçılar Sol Sapma İçindedir", Ant Dergisi, 27 Ocak 1970.

daha çok olmalıdır; Öncülük, ideolojik-politik ve örgütseldir. Proletaryanın öz örgütü sadece proleter ideolojisinde olanlarla oluşur. Parti içerisinde ideolojik öncülük söz konusu olamaz. Çünkü, partinin yapısı homojendir. Bu ayrım daha sonra sınırların tamamen çizilmesini beraberinde getirmiştir.

Mart 1970'de TDGF'nin sözcüsü sayılabilecek bir yayın organı yoktur. FKF başlangıçta "Kavga" diye bir dergi çıkarmıştır ancak bu uzun süreli olmamıştır. Kendilerine ait bir dergi olmadığından Dev-Genç'liler Türk-Solu, ASD, PDA gibi dergilere yazmışlardır. Dev-Genç'in yayını niteliği taşıyan "İleri" Dergisi çıkarılmış, ancak altı sayı yayınlanabilmiştir. "İleri"yi çıkarmak üzere derginin aynı zamanda yazı işleri müdürlüğünü de yapacak olan H.Ü. Sosyalist Fikir Kulübü üyesi Ersen Olgaç görevlendirilmiştir. Derginin sahipliğini de TDGF adına Atilla Sarp yapmıştır. İlk sayısı Mart 1970'de yayınlanan İleri'nin ilk sayısında Atilla Sarp, Münir Aktolga, Fakir Baykurt, Yusuf Küpeli'nin yazı ve konuşmaları yer almıştır. Gerek ASD, gerek PDA, Milli Demokratik Cephe dedikleri geniş cephe birliği anlayışı çerçevesinde Milli Demokratik Devrim görüşünü kabul ediyordu. Bu konuda P.D. Aydınlık Dergisi'nin 1. sayısında yayınlanan görüşler, Ant Dergisi'nde de yayınlanmıştır:

"Mili Demokratik Devrim teorisi Marx, Engels, Lenin, Stalin ve Mao Zedung'un düşüncelerinden meydana gelen bilimsel sosyalizmin, emperyalizmin sömürü alanı olan ülkelerde, emperyalizme ve yerli uşaklarına karşı devrim teorisidir. Milli Demokratik Devrim, işçi sınıfının ideolojik, politik ve örgütsel öncülüğüne dayanır. Milli Demokratik Devrim'de devrimin yolunu aydınlatan işçi sınıfı ideolojisidir; işçi sınıfı kendi siyasi örgütü vasıtasıyla bütün milli sınıflara öncülüğünü, çeşitli deneylerden geçerek kabul ettirir. Milli Demokratik Devrim'de öncü işçi sınıfıdır; milli demokratik cephe, işçi-köylü ittifakı temeli üzerinde bütün milli sınıfları kapsar. Milli Demokratik Devrim, işçi sınıfı öncülüğünde dört milli sınıfın siyasi iktidarı ele geçirerek Milli Demokratik Ekonomiyi uygulamasıdır. Milli Demokratik Ekonomi emperyalizme bağımlı kapitalizmin ve feodal kalıntıların, sosyalizme geçiş yolundaki bütün engellerin tasfiyesini esas alır. Milliyetler üzerindeki bütün baskıları kaldırır".[263]

ASD ve PDA, Milli Demokratik Devrim'i Sosyalist Devrim'e bir hazırlık olarak görürler. Bu konuda aralarında bir fikir ayrılığı yoktur:

"İşçi sınıfı, Milli Demokratik Devrim'in tamamlanmasından sonra, yoksul ve orta köylülerle ittifak temeli üzerinde sosyalist devrime ve sosyalist kuruluşa ilerler. Milli Demokratik Devrim, Sosyalist Devrim'e bir hazırlıktır; Sosyalist Devrim Milli Demokratik Devrim'in kaçınılmaz bir sonucudur. Milli Demokratik Devrim'den Sosyalist Devrim'e geçiş bir 'kader' meselesi değildir. Lenin olsun, Mao Zedung olsun, Demokratik Devrim ile Sosyalist Devrim arasında bir Çin Seddi olmadığını belirtirler."

[263] PDA yazarları, "Eski Aydınlıkçılar Sol Sapma İçindedir", Ant Dergisi, 27 Ocak 1970.

İşçi sınıfının devrimde öncülüğünün sağlanmasında, işçi sınıfının partisinin politik yol göstericiliği gerekmektedir:

"İşçi sınıfının, devrimde öncülüğünün gerçekleşmesi, işçi sınıfının olduğu kadar, müttefiklerinin de bilinçli olmalarıyla ve işçi sınıfı partisinin politik yol göstericiliğini kabul etmesiyle mümkündür" "…Milli Demokratik Devrimi, üç beş aydın değil, işçi sınıfı ve onun öncülüğünde halk kitleleri gerçekleştirecektir. Bugünkü esas görevimiz, devrimin sosyal, psikolojik şartlarını hazırlamak amacıyla, tüm halk sınıflarını bilinçlendirmek ve örgütlemektir"[264]

PDA Dergisi, Münir Ramazan Aktolga'nın Ankara Emniyet Müdürlüğü'nden aldığı 'sahiplik belgesi' ve noterden çıkarttığı birtakım kağıtlarla Aydınlık Dergisi'nin kendi özel mülkü olduğunu söylemesi ile ortaya çıktı. PDA Dergisi'nin politik çizgisi esas olarak 'Aydınlıkta Dünya ve Türkiye' başlığı altında çıkan yazılarda çizilen politik çizgidir.* PDA Dergisi, Aydınlık'ın kurulduğu sıralarda, Aydınlık ve Türk Solu arasında bir bölünme ve Aydınlık'ı bir hizip partisi haline getirme çabasının olduğunu belirterek, bu bölücü unsurların PDA'ya karşı herkesle ve her fikirle 'ilkesiz birlik cephesi' kurduklarını belirterek 'ilkesiz birlik cephesi'ni şu yönleriyle eleştiriyor:[265]

1. Örgüt Konusunda- Bazılarına göre, devrimci mücadele 'Parti olsa da, olmasa da ' devrimci mücadele başarı kazanabilir. Bunu savunanlar, Regis Debray'ın kitabında ifadesini bulan küçük burjuva politik çizgiyi açıkça benimsemektedirler. Diğer bazılarına göre, örgüt şarttır ve TİP eğer ele geçirilirse, bu parti proletaryanın öz örgütü olacaktır. Eğer TİP ele geçirilemezse, hemen kurulacak yeni bir parti, proletaryanın öz örgütü olacaktır.

2. TİP Konusunda- Bunların bazılarına göre, 'TİP'i örgüt olarak desteklemek' ilkesi toptan yanlıştı; bu ilke, gerici 'parlamentarizmin sınırlarına hapsolmaktır. Diğer bazılarına göre ise, bu doğru bir ilkedir, çünkü TİP proletaryanın öz örgütü haline getirilebilir.

3. Proletaryanın Öncülüğü Konusunda- Bazılarına göre, proletarya bugün devrimde öncüdür. Diğer bazılarına göre, 'Evet, henüz proletarya bilinçlenmemiştir, ama esas olan ideolojik öncülük olduğuna göre, öncü sayılabilir.' Yine bazılarına göre, eğer proletarya öz örgütüne kavuşursa, derhal o an öncülüğü kazanacaktır.

---

[264] PDA yazarları, "Eski Aydınlıkçılar sol sapma içindedir", Ant Dergisi, 27 Ocak 1970.

* Aydınlıkta Dünya ve Türkiye' başlığı altında çıkan yazılar: 1. Sayı: Dünya, Türkiye ve Devrimci Mücadele"; 2. Sayı: "Türkiye İşçi Partisi ve Sosyalist Hareket"; 3. Sayı: "TİP'de Devrimci Mücadele"; 4: Sayı, "İşçi Hareketleri"; 6: Sayı, "Halkızımın Milli Demokratik Mücadelesi, Bugünkü Durumu, Düşmanları ve Meseleleri"; 7. Sayı: "AYDINLIK Halkımızın Milli Demokratik Mücadelesinin Parçasıdır"; 8. Sayı: "Devrimciler El Ele Milli Cephede"; 9. Sayı: "Gerici Parlamentarizm İflas Yolundadır"; 10. Sayı: "İdeolojik Birlik ve Örgüt"; 11. Sayı: "Gerici Parlamentarizm Emperyalizmin Hakimiyet Aracıdır"; 12. Sayı: "Proleter Devrimci Safları Çelişleştirelim"; 13. Sayı: "Bilimsel Sosyalizm Temeli Üzerinde Birliğe Doğru"; 14. Sayı: "Oportünizmi Açığa Çıkartalım ve İdeolojik Mücadeleyle Yıkalım".

[265] "Yaşasın Proleter Devrimci Aydınlık", PDA, Ocak 1970, S. 15, s. 161-2.

4. Milli Cephe Konusunda- ‘Dev-Güç’ teşebbüsü hiçbir şeydir; çünkü devrimci güçbirliği sınıflararası güçbirliğidir. Başkalarına göre, ‘Biz hedefleri koyarız; gelen gelir’; ‘Bütün milli unsurları milli cephede toplamak için ideolojik mücadeleye gerek yoktur. Diğer bazılarına göre, milli cephenin ideolojik propaganda ve bilinçlendirme ile gerçekleşeceği doğru değildir. Yine bazılarına göre, ‘Biz öncü değilsek, milli cephe olmaz; biz öncü olmadığımız hiçbir eyleme katılmayız.’

5. Kemalizm Konusunda- Bazılarına göre, ‘Kemalizm, milli kurtuluşculuktur’. Yani, tutarlı anti-emperyalizmdir, emperyalizme teslimiyetçi yanı yoktur. Diğerlerine göre ise, ‘Kemalistler düşmandır, onlarla güçbirliği yapılamaz; zaten güçbirliği sınıflararası güçbirliğidir.

6. Milli Demokratik Devrim Konusunda- Bazılarına göre, milli demokratik devrim bir program meselesinden ibarettir. Pekala, küçük burjuva öncülüğünde gerçekleştirilebilir. Eğer küçük burjuva devrimcileri iktidara gelir ve genel demokratik programı uygularlarsa, bu milli demokratik devrim olur. Diğer bazılarına göre, milli demokratik devrimden sosyalist devrime geçilip geçilmeyeceği bir ‘kader’ meselesidir; demokratik devrim sosyalist devrim arasında gerçekten bir ‘Çin Seddi’ vardır.

7. Çalışma Tarzı Konusunda- Bazılarına göre, yığınları bilinçlendirme ve örgütleme diye bir meselemiz vardır. Ama başkalarına göre, yığınları ideolojik propaganda ile uyandırmak ve örgütlemek, devrimci mücadeleyi bilinçli ve örgütlü yığınlara dayandırmak diye bir meselemiz yığınları devrime hazırlamak, yığınlarda devrimin gerekliliğine olan bilinci yaratmak ve esas olarak kitlelerin enerjisini seferber etmek diye bir meselemiz yoktur. ‘Devrim’ yapılır, yığınlar sonra uyanır.

8. Feodalizm Konusunda- Bazılarına göre, milli demokratik devrim stratejisi, ancak feodalizmin mevcudiyeti halinde geçerli olabilir. Bugün Türkiye’de iki ‘hakim üretim tarzı’ vardır. Bir ‘tarımda’, bir de ‘tarım dışında. Tarımda feodalizm, hakim üretim tarzıdır; tarım dışında kapitalizm hakimdir. Yani, milli demokratik devrim stratejisi, tarımda feodalizm hakim değilse geçerliliğini yitirir.

9. Bilinçlendirme Eylemi Konusunda- İlkesiz Birlik Cephesi’nin bazı unsurlarına göre, bilinçlenme kendiliğinden olur. Bunun en güzel örneğini TDGF Başkanı’nın Merkez Yürütme Kurulu üyelerinin çoğunluğunun muhalefetine rağmen yayınladığı ‘Ne Yapmalı?’ bildirisi oluşturur.Bu anlayışa göre, ‘Ne Yapmalı?’ sorusu kitleye sorulunca, bilinç gökten zembille iniverecektir. Diğer bazı unsurlara göre, proleter devrimcilerinin kitle organı İŞÇİ-KÖYLÜ GAZETESİ gereksizdir, kırtasiyeciliktir, edebiyattır.

PDA, bu görüşlerle mücadelenin son birkaç ay içerisinde yoğun bir hal aldığını, gençlik örgütlerinin PDA çizgisiyle ‘İlkesiz Birlik’ çizgisi arasında iki kanada ayrıldığını, birbirleriyle mücadeleye girdiklerini, ideolojik tartışmaların kapalı kapılar

ardında yapıldığını, ideolojik ayrılıkları gidermenin yolunun kitle önünde meseleleri tartışmak ve çözüm bulmak olduğunu dile getiriyor ve bu deneyimlerin ideolojik-politik çalışmalarda kitle çizgisi izlenmesi gerektiğini öğrettiğini, meseleleri sadece önderlerin değil, bütün devrimcilerin bilmesi ve üzerinde tartışarak doğru ilkeler üzerinde birliğin sağlamlaştırılması gerektiğini, bir hareketin yalnız en öndekilerin bilincine değil, harekete katılanların tümünün bilincine dayanırsa güçlü olabileceğini ifade ediyor.[266]

PDA, esas olarak Mihri Belli'nin fikri önderliğini yaptığı Türk Solu dergisinin stratejisini eleştirirken, diğer taraftan sol'da mevcut olan 'geniş cephe faaliyeti' anlayışıyla kurulan cepheleri eleştirerek adını 'İlkesiz Birlik Cephesi' koyuyor.

PDA, gerçek kahramanın kitleler olduğunu savunarak, mücadelelerinin devrimin itici gücünü, kitlelerin yaratıcı gücünü oluşturma mücadelesi olduğunu, hedeflerinin devrimci mücadele içinde alt sınıfları MDD saflarına kazanmak ve devrimi gerçekleştirecek gücü toplama mücadelesi olduğunu dile getiriyor. PDA devrimci gençliğin anti-emperyalizm mücadelelerinin güçlenmesini; milli zümrelerde yankı ve destek bulmasını; öğretmen ve memur mücadelelerinin; 69 deniz subayının bildirisiyle açığa çıkan ordudaki devrimci gelişmelerin; işbirlikçi iktidara karşı TRT çatısı altında ilerici aydınların mevziler kazanmalarının; işçilerin demokratik ve iktisadi haklar için mücadelelerinin şiddetlenmesinin; köylülerin toprak için yürüyüşler ve işgaller şeklinde yaygınlaşan hareketlerinin tek bir hareket, tek bir mücadele şeklinde birleşmeye doğru gittiğini; çeşitli kesimlerde ve cephelerde yürütülen bu mücadeleler arasında bağların kurulmasını ve güçlenmesini, birliğin gerçekleşmesini savunmaktadır.[267] 69 Deniz subayının bildirisinin, PDA'nın asker-sivil-aydın zümre devrimci eğilimlerini yansıttığı ifade edilmekte, asker-sivil-aydın zümrenin devrimciliğinin mücadeleleri içinde işçi sınıfı öncülüğünde, işçi-köylü ittifakı zemininde bu ittifaka destek olan bir unsur olarak toplumda devrimin kalıcı zaferlere ulaşmasına yardımcı olabileceği ileri sürülmektedir.[268]

MDD mücadelesine fayda ve katkı sağlayan her türlü hareket desteklenmektedir. Geniş cephe faaliyeti içerisinde, TÖS'ün faaliyetlerine değinilen bir yazıda şöyle denilmektedir: "Henüz emperyalizm ve işbirlikçilerinin kozmopolit ve gerici ideolojilerinin etkinliği altında hareketsiz duran yığınların siyaset sahnesinde aktif güçler olarak yerlerini almalarına büyük katkılarda bulunmasını beklememiz gereken böyle bir dönemin eşiğinde ve böyle bir ortamda TÖS ve Türkiye İLK-SEN'in gerçekleştirdiği öğretmenlerin dört günlük ihtar boykotu üzerinde duralım". "TÖS genel başkanı Fakir Baykurt, birçok bildiriler ve demeçlerde 'Boykotumuz, halkımızın bağımsızlıkçı, demokratik ve devrimci mücadelesinin küçük bir parçasıdır' demiştir".[269]

[266] "Yaşasın Proleter Devrimci Aydınlık", PDA, Ocak 1970, S. 15, s. 162-165.
[267] "Gerçek Kahraman Kitlelerdir", PDA, Ocak 1970, S. 15, s. 166-7.
[268] "Gerçek Kahraman Kitlelerdir", a.g.m., s. 172.
[269] "Gerçek Kahraman Kitlelerdir", a.g.m., s. 170.

PDA, partinin politik öncülüğünde bir çalışma tarzı benimsemektedir. En önemli konulardan biri, MDD'e hangi sınıfın önderlik edeceği tartışmasıydı. PDA'cılar, Türkiye'nin "yarı-sömürge, yarı-feodal bir ülke" olduğu saptamasından çıkarak, "devrimin özünün toprak devrimi", devrimin temel gücünün de köylülük olduğu sonucuna varmışlardı. Onlara göre, "Türkiye proletaryası milli demokratik devrime öncülük edebilecek objektif ve sübjektif şartlara tam olarak sahip değildi. Mahir Çayan ve arkadaşları ise Türkiye proletaryasının demokratik devrime öncülüğünün objektif şartlarının var olduğunu savunuyor, bunu da "ideolojik öncülük" olarak tanımlıyorlardı. İkincisi, PDA'cılar uluslararası komünist hareketteki bölünmede açık ve kesin biçimde Çin Komünist Partisi'nin yanında yer aldılar; Marksizm-Leninizm'e, onun gelişmesinde ayrı ve ileri bir evre olarak "Mao Zedung Düşüncesi"ni eklediler. Mao Zedung'e göre, "sömürge ve yarı sömürge ülkelerde devrimin yolu silahlı halk savaşından geçiyordu. 1970'lerde MDD kökenli bütün gruplar değişik biçimleriyle silahlı devrimi savunuyor, ayrılık bu savaşın, kırlardan kentlere mi, kentlerden kırlara mı ilerleyeceği noktasında çıkıyordu. PDA'da aynı görüşteydi. Ama TİİKP'yi oluşturanlar 1970'in silahlı mücadele yürüten öteki devrimci hareketlerini "darbeci", "maceracı", "terörist" olarak nitelendiriyor, pratik olarak da bir silahlı eylem çizgisi yürütmüyorlardı".

PDA hareketi, öteki hareketlerden farklı olarak, örgütlenmeyi parti formunda yapma yolunu seçti. Sonuç vermeyen "Sosyalist Kurultay" girişiminin ardından Doğu Perinçek ve arkadaşları parti tüzüğü hazırlama ve partileşme işine giriştiler. Partileşme sürecinde hareket içinde görüş farklılıkları çıktı. Doğu Perinçek ve Ömer Özerturgut derhal bir parti kurulmasını istiyor, Şahin Alpay ve Halil Berktay yalnızca aydınlara dayanacak bir parti kurmanın yanlış olacağını söylüyor, Gün Zileli, Oral Çalışlar ve İbrahim Kaypakkaya ise kentte parti kurulamayacağını, partinin köylük bölgelerdeki çalışmalar olgunlaştıktan sonra kurulmasının daha doğru olacağını savunuyorlardı.

Son olarak, TİİKP ile öteki örgüt ve eğilimler arasındaki tartışmalardan biri "cunta", "darbe" konuları üzerineydi. Bu tartışmalar daha sonra 12 Mart darbesine karşı gösterilecek tutum konusunda da sürdü. Perinçek grubu, başından itibaren MDD önderi Mihri Belli'yi cuntacılıkla; Mahir Çayan'ları "darbeci-maceracı"lıkla eleştiriyordu. İkinciler ise, Perinçek grubunun proletaryanın devrime önderlik edemeyeceği sözüyle, Doğan Avcıoğlu'nun savunduğu devrimci mücadele de önderliğin "milliyetçi devrimcilere" ait olduğu görüşünün birleştiğini iddia ediyordu.[270] Bu iddiayı haklı kılan ifade ise, o zaman PDA'nın teorisyenlerinden olan Şahin Alpay'ın büyük tartışmalara yol açan aşağıdaki yazısıydı:

"Türkiye'de proletarya bugün devrime öncülük edebilecek objektif ve sübjektif şartlara sahip değildir. Bu şartlar altında, Avcıoğlu'nun milliyetçi-devrimler bir kez

[270] Haluk Yurtsever, Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, II. Baskı, İstanbul: El Yayınevi, 2002, s. 234-235.

daha ön planda rol oynamaya aday gözükmektedir sözü hiç olmazsa bir süre için yanlış değildir."[271]

TİİKP' nin ilk MK'sı Ocak 1970'de oluşturuldu: Doğu Perinçek, Vecdi Özgüner, Hasan Yalçın, Ömer Özerturgut, Gün Zileli, Mehmet Altun, Oral çalışlar. Yedekler: Bora Gözen, Ferit İlsever, Halil Berktay, İbrahim Kaypakkaya. 10-12 Nisan 1971'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde TİİKP' nin ileri gelen 30 kadrosu bir toplantı yaptılar.Bu toplantıda İbrahim Kaypakkaya ve 5 kişi özetle şu görüşü savundular:

"İşçi-Köylü gazetesini kapatalım.Yayıncılık yapmak ve işçi sınıfı içinde çalışmak revizyonizmdir. Köylere gidelim. Silahlı mücadeleye başlayalım."

Bu toplantıdan birkaç hafta sonra hareketin kendisi değil ama Sıkıyönetim Komutanlığı, PDA dergisini ve İşçi-Köylü gazetesini kapattı.PDA çevresi,1 Mayıs 1971'de illegal Şafak dergisini yayımlamaya başladı. "Birinci tasfiyeciler " ya da "Troçkist grup" olarak adlandırılan Garbis Altınoğlu, Adil Ovalıoğlu ve arkadaşları PDA hareketinden ayrıldılar. Bu grup PDA'nın çizgisini "sağcı, teslimiyetçi ve sınıf işbirlikçisi" buluyordu. Türkiye'de silahlı mücadelenin şartlarının olduğu ve bu mücadele biçiminin daha işin en başında temel alınması gerektiğini savunuyorlardı. Çin,Vietnam ve Hindistan'daki devrimci mücadeleyi örnek almayı öneriyorlardı. Grup, proletarya partisinin silahlı mücadeleye bağlı olarak ve onun içinde inşa edileceği görüşündeydi; dolayısıyla mücadelenin başında bir program ve tüzüğün oluşturulmasını gereksiz görüyorlardı.Gruba göre,kitlelerle ilişki kurmanın en doğru yolu üretim içinde bir arada bulunmak ve onları üretim süreci içinde örgütlemekti. Sonradan TKP/ML'yi kuranlara ise "ikinci tasfiyeciler" adı verildi.[272]

1969-71 döneminde Çin Devrimi'nin zaferi ve 'Mao Zedung Düşüncesi'nin Marksizm-Leninizmin yeni bir evresi olduğu tesbiti genel olarak sosyalist mücadele içinde sempati toplamış, PDA ve TİİKP bu çizgiye sahip çıkmıştı. "Sovyet revizyonizmi"nden bağımsız bu yeni çizgi, esin kaynağını Çin Devrimi'nde ulusal kurtuluş hareketlerinde buluyor ve "sömürge ve yarı sömürge ülkelerde halk savaşı yoluyla demokratik halk iktidarını" amaçlıyordu. TİİKP'deki kavga, başlangıçta siyasal çizgi üzerindeki görüş ayrılıklarından çıkmadı. Sözün hayata geçirilmesi noktasındaki yöneliş farklılıklarından çıktı. TİİKP içi tartışmalar pratik sorunlardan başlayarak gelişti ve kesin teoriksiyasal ifadesini ancak TİİKP'nin Doğu ve Güneydoğu Bölge Komitesi sorumlusu İbrahim Kaypakkaya'nın eleştirilerinde buldu.[273] İbrahim Kaypakkaya TİİKP MK'nın 1971 Eylül ayında yapılan toplantısına yedek üye olduğu halde katılmadı ve bir mektup gönderdi. 29 Ağustos 1971 tarihli mektubunda parti içindeki "sağ sapmayı" eleştirdi:

---

[271] Turhan Feyizoğlu, *Mahir* -On'ların Öyküsü-, 8. Baskı, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2004, s. 171.

[272] Haluk Yurtsever, Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, 2. Baskı, İstanbul: El Yayınevi, 2002, s. 235-236.

[273] Haluk Yurtsever, a.g.e., s. 237-8.

"Yoldaşlar, sözünü ettiğimiz sağ hatalar nedir? Bunlar genel hatlarıyla ve özel olarak, teoride Mao Zedung fikirleriyle sağ revizyonist görüşlerin (esas olarak ülkemizde Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı tarafından savunulan görüşlerin) bağdaştırılması, örgütlenmede (birkaç büyük şehrin ve legal dergi faaliyetlerini esas alan) legalizm, pratikte 'kendi güçlerine dayanarak' ve 'insiyatifi elde tutarak' yürütülen ihtilalci bir faaliyet yerine 'demokratik ittifaklara' (yani burjuvaziye) bel bağlayarak ve insiyatifi onlara bırakarak (bu diğer hatalardan tabi olarak doğan bir sonuçtur) yürütülen teslimiyetçi ve uzlaşıcı bir faaliyet…Hatta bizim 'parti' adını verdiğimiz örgütlenme bile dergicilik faaliyetlerine hizmet eden tali bir unsurdu."(…) Arkadaşlar, bütün bunlar sağ hatadır hem de, bütün dünya çapında devrim şartlarının (yani silahlı mücadele şartlarının) çok elverişli olduğu ayrıca ülkemizde halk kitlelerini, devrimci mücadelenin kapsadığı, hakim sınıfların şiddetli ve derin buhranlara düştüğü dönemlerde işlediğimiz hatalardır. Bunların Mao Zedung fikriyle ne gibi bir ilgisi vardır? Mao Zedung çizgisi, bugün, bizim şartlarımızda, silahlı halk savaşı çizgisidir ve meselenin esası da budur. Peki biz halk savaşını neyle nasıl yürütmeyi düşünüyorduk? Yazı kurallarıyla mı? İşçi-Köylü çalışma komiteleriyle mi? Yoksa hakim sınıfların istediği zaman kapatabileceği gazetede attığımız sloganlarla mı?[274]

Kaypakkaya, TİİKP'ni, sağ revizyonist görüşlerle uzlaşmakla, dergicilik, legalizm yapmakla, burjuvaziye bel bağlamakla eleştirmektedir. Haluk Yurtsever'e göre, İbrahim Kaypakkaya'nın kendisini TİİKP'den ayrılmaya götüren, parti içinde bir tür yabancılaşma duymasına yol açan esas neden, TİİKP saflarının burjuva hayat tarzına, burjuva alışkanlıklarına bağlı kişilerle dolu olması, hareketin Burjuvazi içinde kök salmsıdır. Kaypakkaya, Doğu Perinçek ve çevresindeki burjuva sınıf kökenli, kolejlerde okumuş akademisyenlerin kişiliğinde parti önderliğine derin bir güvensizlik duymaktadır.Yaklaşan TİİKP kongresine bakışı bu güvensizliğin anlatımıdır.[275]

2.1.11. THKP-C

"TİP, 1960'larda tüm Türkiye solcularının toplanma merkeziydi. Ama THKP, TİP'e muhalefetle gelişen MDD çizgisinden ve hem TİP hem MDD'ye tepki ve onlardan kopuş süreci içinde şekillendi."[276]

---

[274] Haluk Yurtsever, Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, 2. Baskı, İstanbul: El Yayınevi, 2002, s. 235-6

[275] Haluk Yurtsever, a.g.e., s. 238.

[276] Haluk Yurtsever, a.g.e., s. 226.

* Akdere ve Karadeniz THKP-C'nin kuruluşunu şöyle anlatır: "Mahir Çayan ve bir grup arkadaşı tarafından kurulan ve belli başlı tezleri özellikle Mihri Belli grubuna karşı muhalefet içerisinde biçimlenen THKP-C örgütü, bir devrim partisinin ancak bir savaş örgütü öncülüğünde kurulabileceğini savunuyordu. Burada silahlı mücadele fikri eksen alınıyor "emperyalizme karşı halk savaşı" sloganı temel mücadele ve örgütlenme anlayışlarını belirliyordu. Önceleri Mahir Çayan ve arkadaşları MDD'li savunma grupları arasındaki iki bölünmede Doğu Perinçek grubuna karşı Mihri Belli'yle ASD çerçevesinde hareket ettiler. Mahir Çayan kendi devrim ve mücadele tarzı anlayışı ile Mihri Belli'nin görüşleri arasında yalnızca ayrıntıya ilişkin bazı farklılıklar bulunduğunu ve bunların zaman içinde giderilebileceğini düşünüyordu. Ancak bu ayrımın giderilemeyeceğini anlayınca ASD çevresinden bir mektup bırakarak ayrıldı. (Bkz. İlhan Akdere ve Z.Karadeniz, Türkiye Solunun Eleştirel Tarihi, İstanbul, Evrensel Basın-Yayın, 1996, s. 310-312).

ASD Yazı Kurulu'nun 29-30 Ekim 1970'de düzenlediği toplantıda Dev-Genç'e hakim olan Çayan çevresi ile Mihri Belli arasındaki ayrım ortaya çıkmış ve Ocak 1970'de Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi THKP-C* kendini ilan etmiştir. Daha 1970 yılı bitmeden Deniz Gezmiş önderliğindeki THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu) örgütü de kendini resmen ilan etmiştir.

THKP-C, Mahir Çayan ve arkadaşları tarafından 1970'te kuruldu. Gençlik hareketi içinden gelen Mahir Çayan ve arkadaşları TİP yönetimine karşı muhalefette milli demokratik devrim tezini savunan Mihri Belli ile birlikte hareket ettiler. Birlikte Aydınlık Sosyalist Dergi'yi çıkardılar. Çayan ve arkadaşları, Mihri Belli ile Doğu Perinçek arasında 1970 başında yaşanan ayrılıkta yine Belli safında yer aldılar. 1970 sonbaharında ise Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Münir Ramazan Aktolga ve Ertuğrul Kürkçü imzalı "Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup" yayınlandı. Mihri Belli ile de yollar ayrıldı. Bu yılın kasım ayında THKP-C kuruldu. Örgütün Genel Komitesinde şu isimler bulunuyordu: Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Münir Ramazan Aktolga, Ziya Yılmaz, Ertuğrul Kürkçü, Orhan Savaşçı, Ulaş Bardakçı, Sina Çıladır, Bingöl Erdumlu, İrfan Uçar ve Hüseyin Cevahir. Merkez komiteyi ise ilk üç isim oluşturuyordu. Grup, o zaman en büyük gençlik örgütü olan Dev-Genç yönetimine de hakimdi. 4 Nisan 1971'de işadamı Mete Has'ın kaçırılması ve 400 bin lira fidye alınması, 17 Mayıs 1971'de İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Elrom'un kaçırılması bu gurubun sansasyon yaratan eylemleri arasındadır. Grubun önde gelen hemen bütün isimleri 12 Mart'tan sonra tutuklandı ve sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandılar. Gurubun önderlerinden Mahir Çayan, Ziya Yılmaz ve Ulaş Bardakçı, THKO'dan Cihan Alptekin ve Ömer Ayna ile birlikte 29 Kasım 1971'den İstanbul Maltepe askeri cezaevinden kaçtılar. Bu sırada örgüt içinde ilk ayrılık çıktı. Yusuf Küpeli ve Münir Ramazan Aktolga hareketin program ve eylem çizgisini eleştirip ayrıldılar. Çayan ve arkadaşları 26 Mart 1972'de Ünye'den 3 İngiliz askerini kaçırdılar. Amaçları, idama mahkum olan Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ı kurtarmaktı. Ancak, 30 Mart 1972'de Niksar'ın Kızıldere köyünde askerler tarafından kuşatılıp öldürüldüler. Çatışmada THKP-C'den Mahir Çayan, Sinan Kazım Özüdoğru, Saffet Alp, Hüdai Arıkan, Ertan Saruhan, Nihat Yılmaz, Ahmet Atasoy, Sabahattin Kurt ve THKO'dan da Cihan Alptekin ile Ömer Ayna hayatlarını kaybettiler. Bir tek Ertuğrul Kürkçü sağ olarak kurtuldu. Örgütün fikri mirası üzerinde ise 1975'ten itibaren Devrimci Yol, Halkın Yolu, Devrimci Sol, Acilciler gibi pek çok gurup ortaya çıktı. Örgüt, önce şehirlerde silahlı propaganda (şehir gerillası) ile güç toplayıp kırlara çekilmek, halk savaşı yoluyla kırlardan şehirleri kuşatıp iktidarı ele geçirmek şeklinde bir stratejiye sahipti.[277]

Haluk Yurtsever, Mahir Çayan'ın görüşlerinin eklektik olduğunu, ancak THKP-C teorisinin yönteminin okuduğu kitaplardan aktarmalarla oluşmadığını, aksine dünya ve Türkiye'deki kendi pratiklerinden çıkardığı ilk teorik çerçeveyi buna uygun her türlü kaynaktan yararlanarak geliştirdiğini söyler. Bu konuda Ertuğrul Kürkçü ise şunları

[277] Rafet Ballı, Sosyalist Sol Konuşuyor, İstanbul: Cem Yay., 1989, s. 77-78

söylemektedir: ”THKP-C’nin Mihri Belli ayrılığı sonrasında edindiği yeni yönelimin yalnızca Mahir Çayan’ın kafasından çıkmış olan bir fikirler manzumesi olduğu yargısı onun teorik evrimini değerlendirmek bakımından sık sık düşülen bir başka yanılsamadır. THKP-C’nin siyasal ve teorik kavramlar portföyünde yer alan kavramların ve mücadele biçimlerinin büyük bir çoğunluğu, 1960’ların sonu ve 1970’lerin başında Latin Amerika’nın birçok ülkesinde, Sri Lanka’da (Seylan), Yemen’de, Umman’da da hareket halinde bir çok Halk Kurtuluş Cephe’sinin, ordusunun, Partisi’nin benimsendiği bir genel stratejik hattın, önderliğini Küba Komünist Partisi’nin ve onun öncülüğünde kurulmuş olan OLAS (Latin Amerika Halkları Dayanışma Örgütü) ve OSPAAL’ın (Asya, Afrika ve Latin Amerika Halkları Dayanışma Örgütü) yürüttüğü bir uluslararası devrimci akımın içinden geliyordu.”[278]

Bülent Uluer kendisiyle yapılan bir röportajda THKP-C ve Mahir Çayan hakkında şunları söylemektedir: “THKP-C’nin görüşlerini üç kategoride incelemek mümkün. Bir, Mahir Çayan’ın yazdığı zaman da, bugün de yanlış olan görüşleri: Öncü savaşı, suni denge, Kemalizm tahlili, ulusal sorun, parti anlayışı gibi. İkincisi, o gün için doğru olan, ancak bugün geçerliliğini yitiren görüşleri: Sosyalist ülkeler ve sosyalist demokrasi konusu. O gün olduğu gibi bugün de doğru olan görüşleri ise şöyle: Bürokratik sosyalizme tavır ve ihtilalcilik. Bizim sarıldığımız gelenek bu üçüncüsüdür. Uluer, işçi sınıfının, sosyalizm mücadelesinin temel gücü olduğu gerçeğinin devrimci harekette yeni yeni farkına varıldığını, Mahir Çayan’da bu anlayışın eksik olduğunu dile getiriyor.[279]

“Sonuç olarak THKP-C hareketinin düşünsel kaynakları, içinden çıktığı Türkiye sol hareketi, Çin devrimi teori ve pratikleri ve Latin Amerika devrimci pratikleridir. THKP-C düzene ve içinden çıktığı yapılara başkaldıran bir pratiğe girmiş, kendi pratiğini ve bu pratiğe uyan öteki pratikleri teorileştirerek bazen aynen alarak sistemini kurmuştur. Doğal olarak kurduğu sistem de eylemini, özellikle kendisinden sonrakilerin eylemlerini etkilemiştir.”[280]

2.1.12. THKO

Türkiye Solunun tarihinde ilk kez silahlı eylemde adını duyuran ve mücadele tarzının bundan başka bir şey olmadığını açıklayan örgüt Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) olmuştur. 4 Mart 1971’de dört Amerikalı Astsubayın kaçırılması olayıyla yayınlanan bildiride THKO adıyla kullanılmış ve kamuoyuna ilan edilmiştir. Aynı bildiride örgütün amacı emperyalizm ve işbirlikçilerini ülkeden kovarak tam bağımsız Türkiye’nin kurulması şeklinde açıklanmıştır. Bildiri aynı zamanda özetlenmiş bir program niteliği taşımakta ve devrimin stratejisi de burada anlatılmaktadır. “Mücadelenin stratejisi, silahlı mücadeleyi esas alan bir halk kurtuluş savaşıdır” [281]

---

[278] Haluk Yurtsever, Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, II. Baskı, İstanbul: El Yayınevi, 2002, s. 228.

[279] Rafet Ballı, Sosyalist Sol Konuşuyor, İstanbul: Cem Yay., 1989, s. 134.

[280] Haluk Yurtsever, a.g.e., s. 226.

[281] İlhan Akdere ve Z.Karadeniz, Türkiye Solunun Eleştirel Tarihi, İstanbul: Evrensel Basın-Yayın, 1996, s.312

THKO diğer ihtilalci sol örgütlerden farklı olarak kollektif bir yönetimi liderlerin ileride sıcak mücadele esnasında belirlenmesini kabul etmiştir. Kararların ortaklaşa alınması ve ortaklaşa uygulanması esasını benimsemiştir. THKO, politik ve silahlı mücadeleyi gerilla öncülüğünde beraber yürüten tatbikatı (fokoculuk) benimser. Bu örgütte gene temel mücadele sahası kırlardır. Bu nedenle şehir gerillası taktiğine gidilmemiş, kırsal bölgelerdeki eylemlere imkan sağladığı için banka soygunu, fidye için adam kaçırma gibi eylemlere teşebbüs edilmiştir. [282]

"1971'de anlatımını THKP-C, THKO ve TKP-ML'de bulan devrimci demokrat hareket, kentlerden kırlara ve kırlardan kentlere gerilla eylemi* öneren iki kesimiyle de bir köylü hareketi yaratmaya ve onun üstüne oturmaya çalıştı. Demokratik devrimin "temel gücü"nün köylülük olarak saptanması ve bu konuda bir görüş ayrılığı bulunmaması bunu anlatır."[283]

2.1.13. TKP/ML (Türkiye Komünist Partisi Marksist-Leninist) ve TİKKO

12 Mart öncesinde Mao ilkeleri yalnız Aydınlık gurubunda temsil edilirken, sonraki dönemde bu çizgiye gelen başka gruplar da oldu. 12 Mart sırasında Aydınlık grubunda olup yönetimi "pasifist" bulan bir kadro, İbrahim Kaypakkaya' nın önderliğinde TKP/ML'yi ve onun savaş gücü olarak TİKKO'yu kurmuştu.[284]

"THKP-C ve THKO aralarındaki farklara rağmen, daha çok kent ve kır küçük burjuvazisine, emekçilerine dayanan, çeşitli renkleriyle Latin Amerika gerillacılığına öykünen hareketlerdi. TKP/ML ise yoksul köylülüğü hedef kitle seçen, Maocu ve onun bir biçimi olan Çaru Mazumdarcı görüşleri benimseyen bir hareketti. TİİKP'den ayrıldıktan sonra Kaypakkaya ve arkadaşları hızlı bir örgütlenmeye giriştiler. İlk adım Koordinasyon Komitesi oluşturmaktı. İbrahim Kaypakkaya, Ali Mercan ve Ali Taşyapan bu görevi üstlendiler. Daha sonra, sırasıyla Muzaffer Oruçoğlu, Arslan Kılıç, Cem Sonel ve Almanyalı Kadir KK üyesi oldular. Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu (TİKKO) ve Türkiye Marksist Leninist Gençlik Birliği (TMLGB) kağıt üzerinde kuruldu; ancak fiili oluşumları bu yıllarda tamamlanamadı.

---

[282] Türkiye Gerçekleri ve Terörizm Beyaz Kitap, Ankara, 1973, s. 30-32.

[283] Haluk Yurtsever, Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, II. Baskı, İstanbul : El Yayınevi, 2002, s. 230-31.

* "Gerilla savaşları için kırlar mı, kentler mi daha iyi bir çevre oluşturmaktadır? Her iki görüşü de savunan kuramlar var. Çin, Vietnam, Küba uygulamalarında kırlardaki örgütlenme ön planda. Régıs Debray "faco" kuramıyla bunun savunmasını yapıyor. Debray'a göre kentte gerilla savaşı örgütlenmenin zorlukları var, kent gerillası ikili bir şahsiyet yapısı geliştirme durumunda, gerilla takımlarının arasında bağlılığın gelişmesinin zorluğu vb. Buna karşılık Carlos Marighela, kent gerillasının savunmasını yapıyor. Tupomaro örneği üzerinde yapılan araştırmalar, Derbay'ın eleştirilerini haklı göstermiyor ama başka sonuçlar ortaya koyuyor. Sonuç olarak diyebilirim ki, bu tartışmalarda da kent kıra göre açık bir üstünlük kazanmıyor". Bkz. İlhan Tekeli, "Kent-Suçluluk ve Şiddet" Abdi İpekçi Semineri, Türkiye'de Terör 30 Ocak-1 Şubat 1980, I. Baskı, Gazeteciler Cemiyeti Yay., Yer yok, 1980, s. 221.

[284] Murat Belge, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'tan Sonra)", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul : İletişim Yayınları, 1983, c.7, s.1959-1960.

TKP/ML'nin teorik görüşlerini, siyasal çizgisini oluşturan temel kaynak İbrahim Kaypakkaya'nın TİİKP program ve görüşlerini eleştiren yazılarıdır. İbrahim Kaypakkaya bunları 1971 sonuyla 1972 ortaları arasındaki 6-8 ay içinde yazdı ve başından beri İbrahim Kaypakkaya'nın yanında yer alan Ali Taşyapan'ın tanıklığına göre, TKP/ML partinin teorik görüşlerinin derli toplu biçimde yazılı hale getirmek üzere Kaypakkaya'yı görevlendirdi.[285]

Bir yandan, anti-feodal niteliğiyle "demokratik", anti-emperyalist karakteriyle "milli" bir devrim öngörülüyor; bu devrimin niteliği gereği "milli burjuvazi" müttefik olarak kabul ediliyor; öte yandan bu ittifakta işçi sınıfının hegemonyası savunuluyor. Haluk Yutsever, TKP/ML ve önderi İbrahim Kaypakkaya'nın ikinci büyük talihsizliğinin 'Mao Zedung Düşüncesi'ni kılavuz alması, genel teorik ve Türkiye özeline ilişkin bütün sorunları Maocu şablona uydurmaya çalışması olduğunu, yanlış bir teoriyle devrimci yol arayışının eklektizm, teoriden ve gerçeklerden uzaklaşma sonuçlarını ürettiğini ifade ediyor. TKP/ML'nin görüşleri şöyle özetlenebilir: "Türkiye yarı sömürge, yarı feodal bir ülkedir; gündemde olan devrim, feodalizm ile halk arasındaki çelişkiyi çözmeyi hedefleyen demokratik devrimdir; devrimin özü toprak devrimidir; devrim bir halk devrimidir ve halk, işçi sınıfı, köylülük, şehir küçük burjuvazisi ve orta burjuvazinin devrimci kanadından oluşmaktadır; iktidar bu sınıfların ortak diktatörlüğü, ama ittifakta proletarya egemen ve önder rol oynadığı için de proletarya diktatörlüğünün bir biçimi olan bir demokratik halk diktatörlüğü olacaktır. Devrimin yolu ve savaşım yöntemlerine gelince, temel yaklaşım şudur: Silahlı mücadele ve onun bir biçimi olan 'uzun süreli halk savaşıyla' ülkenin belli köylük bölgelerinde 'kızıl siyasi iktidarlar' oluşturulacak, devrim kırlardan kentlerin kuşatılmasına doğru ilerletilecektir. Kaypakkaya, Çin Devrimi'nin özgün ve yaratıcı bir deneyimi olan 'kızıl siyasal iktidar' hedefini aynen benimsemiş, Türkiye için de geçerli olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır."[286]

1972 Aydınlık grubundan ayrılan İbrahim Kaypakkaya'nın kurduğu TKP/ML, kamuoyunda Maocu ve kır gerillacısı bir örgüt olarak bilinmektedir. Çin'de olduğu gibi "uzun süreli halk savaşı yoluyla kurtarılmış bölgeler yaratıp şehirleri kuşatmak ve böylece iktidarı ele geçirmek şeklinde bir stratejiyi savunmuştur.[287] 1974-75'lerden beri TKP/ML ile bağlantıları olan Sefa Kaçmaz, Partizan Grubu için programın, İbrahim Kaypakkaya'nın beş temel belgesi diye anılan yazıların toplamı olduğunu; bu yazıların temelinin ise, 1970'li yıllarda "Mao Zedung Düşüncesi" olarak nitelenen akım olduğunu belirtmektedir[288].

---

[285] Haluk Yurtsever, Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, II. Baskı, İstanbul : El Yayınevi, 2002, s. 243.
[286] Haluk Yurtsever, a.g.e., s. 247-8.
[287] Rafet Ballı, Sosyalist Sol Konuşuyor, Cem Yay., İstanbul, 1989, s. 253.
[288] Rafet Ballı, a.g.e., s. 264-265

2.1.14. Diğer Gruplar Ve Teşkilatlar

TÖDMF (Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu)

Kurtuluş Savaşı'nda Mustafa Kemal'in ücretsiz propagandisti öğretmen örgütleri, 27 Mayıs 1960'da aynı görevi yapmıştır. Dağ bayır, köy köy gezerek 27 Anayasası'nı savunmuştur. 1961 Anayasası'nın kabulünde TÖDMF'nin, Köy Enstitüleri'nin varlığını savunduğu dönemler olmuştur. Çok partili düzeni getiren Cemiyetler Kanunu'ndaki değişiklikten sonra yurdun birçok yerinde Öğretmenler Yardımlaşma Dernekleri kurulmaya başlanmıştır. Bu sırada "Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu" ve hemen hemen bütün öğretmen dernekleri bu örgüte federe olmuşlardır. 1935'de durdurulan öğretmen dernekleri çalışmaları, İkinci Dünya Savaşı bitimine dek (1946) sürdü. 1947'de birden bire 100'e yakın "Öğretmen Yardımlaşma Derneği" kurulduğu görüldü. Bunların 30 kadarı 15.08. 1948'de Ankara'da Türkiye Öğretmenleri Yardımlaşma Derneğini oluşturdular.

1948'de resmen kurulan Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu, 27 Mayıs 1960 yılına dek iktidarların bir uydusu olma niteliğinden öte hiçbir varlık göstermemiştir… Örgütün sırasıyla genel başkanları şunlardır: 1.Fethi Çelikbaş, 2. Hamdi Atasagun, 3.Vedide Baha Pars, 4. Ahmet Öztürk, 5.Turan Feyzioğlu, 6. M. Şükrü Koç, 7., Hayrettin Uysal, 8. Bahri Savcı, 9. Fakir Baykurt, "Yasal anlamda son TÖDMF genel başkanıdır. 1968 yılında yapılan 21. Kurultay, 1948'de kurulan örgütü böylece tarihe karıştırmıştır. Şükrü Koç başkanlığındaki yönetimin yaptığı en büyük etkinlik 20 Şubat 1963 günü düzenlenen büyük eğitim mitingidir. TÖDMF'nin önemli eylemlerinden biri de Kızılay toplantılarıdır. Kızılay toplantıları yurt düzeyinde ilericiliği, devrimciliği savunmak için 33 dernek tarafından benimsenmiştir. İkinci toplantısında gericilikle savaş için sürekli bir komisyon kurulmuştur. [289]

TÖS:

8 Temmuz 1965'de TÖS kuruldu. 1968'deki genel kurulda TÖS yöneticileri TÖDMF'den de adaylıklarını koyarak yöneticiliğe seçildiler. TÖDMF varlığını 1969 yılı 22. Ankara Kurultayı'nda kendi kendisini fesh edene kadar sürdürdü. Ondan sonra dernek tarihe karışmış ve TÖS devrimci öğretmenlerin yurt düzeyinde tek örgütü olmuştur.

TÖDMF'ye karşı TÖS'ün kurulması gerektiğini savunanlar CHP'nin, öğretmen derneklerine kendi ocağı bucağı gözüyle baktığını, onun için de TÖS'e karşı TÖDMF'yi savunduğunu, artık kimseye koltuk değneği olmayacaklarını dile getirmişlerdir. Sendika-Federasyon çatışması giderek arttı.1967'de Giresun'da yapılan 20. TÖDMF kurultayında olağanüstü genel kurulu TÖS yönetim kadrosu kazandı.

[289] "Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi" Maddesi, Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, 8. Cilt, İstanbul: May Yayınları, 1980, s. 1202.

Böylece TÖDMF ve TÖS fiilen birleşmiş oldu. TÖS, federatif değil, merkezi yapıda bir kuruluştu. Şubeler bulundukları yerde, genel merkezin bütün yetkilerini taşırlar, bağımsızlıkları genel merkez siyaseti içerisindedir. TÖS, Türkiye Öğretmenler Sendikası olan bu örgütün gerçekte 'Sendika' ile isim benzerliğinden öte bir ilişkisi yoktu. Ne grev, ne de toplu sözleşme hakkı vardı. Bu nedenle TÖS ekonomik değil, politik görevini yapan bir kuruluştu. Bunu eğitim dizisinden çıkarttığı kitaplarla, TÖS Gazetesi ile ve toplandığı şuralarla yapmıştır.[290]

4-8 Eylül 1968'de Ankara'da TÖS'ün yaptığı Devrimci Eğitim Şurası* bildirileri daha sonra 'Devrim İçin Eğitim' başlığı altında bir kitap olarak yayınlanmıştır. Şuranın açılış konuşmasında Fakir Baykurt, şuranın eğitim problemine bilimsel ve devrimci bir çıkar yol arayan ilk derli toplu girişim olduğunu söylemiştir. 15 Aralık 1969'da TÖS'ün kararıyla bütün ilk, orta ve yüksek okullarda öğretmenler derslere girmeyerek, dersleri boykot etmişlerdir. Eğitimin halka yönelik olmadığı sömürücü ülkelerin etkileriyle milli olmaktan çıktığı, öğretmenlerin durumu, sendika kurma hakkının engellenmesi konuları üzerinde durulmuştur.[291]

DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları)

TİP, Doğu sorununu ele almak ve kendisine parti tabanı oluşturmak amacıyla, parti içinde yer alan bazı Kürt aydınlarının önerisi üzerine bir "Doğu Mitingleri" dizisi düzenledi. Bu mitinglerde, bölgenin sosyal ve ekonomik durumunu ortaya koyan pankart ve sloganlar kullanıldı. Ankara ve İstanbul'da üniversitelerde okuyan kürt gençleri de kurulduğundan bu yana Türkiye İşçi Partisi'ne destek veriliyor ve parti faaliyetlerinde etkin görevler üstleniyorlardı.

TİP'in 4. Büyük Kongresi'nde "…Partinin, Kürt sorununa, işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerçekleri açısından baktığını kabul ve ilân eder" şeklinde aldığı karar, 12 Mart'tan sonra TİP'in kapatılmasında en büyük etken olmuştur.

---

[290] "Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi" Maddesi, Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, 8. Cilt, İstanbul: May Yayınları, 1980, s. 1203-4.

- Şura'da on iki konu üzerinde durulmuştur. 1.Ülkemizin temel çelişkileri ve bu çelişkilerin eğitime etkiler; 2-Geri kalmış ülkelerde eğitim sorunları ve devrim ihtiyacı; 3-Türk kültür ve eğitiminde emperyalist etkiler; 4-Kapitalist toplumda eğitim kurumları ve işleyiş biçimleri; 5-1961 Anayasası'nda devrici eğitimin kökleri; 6.Türk devrimci eğitiminin amaçları, ilkeleri, metodu ve ulusal tercihleri; 7-Türk toplumumun ihtiyaç duyduğu yeni eğitim ve kültürkurumları; a)Herkese açık kurumlar; b)Üniversite ve yüksek okullar; c)Ulusal amaçlara vardırıcı uzmanlık ve araştırma kurumları; d)Çalışanların çocukları için kurumlar; e)Kültür ve sanat kurumları; f)Halk eğitimi; g)Beden eğitimi ve spor; h)din eğitimi; 8-Öğretmenlerin temel ihtiyaçları; a)Biyolojik ihtiyaçlar; b)Sosyal ihtiyaçlar; c)Araçlar; 9-Eğitim devrimini gerçekleştirmede ve toplumu yeni amaçlara ulaştırmada siyasal ve toplumsal kuruluşların izleyeceği yollar; Planlama; Finansman ve Yönetim; 10-Cahilliğin ve teknik yetersizliğin giderilmesinde, Köy Enstitülerinin uygulamasından çıkan sonuç; 11-Ülkemizin teknolojik açığını kapatmak için, eğitim kurumlarımızı nasıl düzenlemeli ve çalıştırmalıyız; 12-Öğretmen yetiştirme, yerleştirme, geçim, güvenlik ve örgütlenme. ("Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi" Maddesi, Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, 8. Cilt, İstanbul: May Yayınları, 1980, s. 1204-5).

[291] "Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi" Maddesi, a.g.m., s. 1205.

Zamanla TİP'i yetersiz bulmaya başlayan kürt gençliği farklı arayışlar içine girmiş ve bu sırada TİP içerisinde ayrılmalar olmuş ve hemen hemen bütün üniversitelerde öğrenci dernekleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bu arada Ankara ve İstanbul'da okuyan Kürt gençleri, Kürtlük bilinç ve şuurunun yaygınlaşmasını sağlayacak bir dernek kurulması yolunda görüş birliğine vardılar ve 1969 yılı Mayıs ayı sonlarında doğru Ankara'da Devrimci Doğu Kültür Ocakları adıyla bir dernek kurdular. Bu derneğin kurulmasında Mümtaz Kotan, Halim Dündar, Yümnü Budak, İsa Geçit isimli öğrenciler etkin bir rol oynamışlardı. Ankara'da kurulan derneğin bir benzeri kısa bir süre sonra İstanbul'da da kuruldu. İsim ve tüzüğü aynı olan bu dernek Ankara'dakinin bir şubesi olmak yerine ayrı bir dernek olarak kuruluşunu açıklıyordu. İstanbul'daki dernek ise Necmettin Büyükkaya, Hikmet Bozçalı, Mehmet Tüysüz ve Ahmet Karlı isimli öğrencilerin çabalarıyla gerçekleştirilmişti. 12 Mart döneminde Kürt dernek, kuruluş ve partileri de kapatıldı ve hepsi hakkında davalar açıldı.[292]

DDKO aylık bülteninde genel olarak Doğu Türkiye'nin iktisadi problemleri, Kürt köylülerinin (Kürt) toprak ağaları ve aşiret reisleri tarafından tahakküm altında tutulması, Türk ordu birliklerinin Kürt köylerindeki şiddetli ve zalimane tutumuna dair yazılar yayınlanıyordu. Barzani'nin etkisiyle Irak'taki Kürdistan Demokrat Partisi'nin kardeşi olarak 1964'te Türkiye'de KDP kuruldu. Kürt hareketinin sol kanadı o zamana değin, yalnızca kültürel haklar ile toplumsal ve iktisadi eşitlikten söz etmişken; KDP, özerklik, hatta Türkiye Kürtlerinin tam bağımsızlığını hedef olarak görüyordu. 1960'lı yılların sonlarına doğru KDP parçalandı.[293]

2.2. 68 Kuşağı'ndaki Kişi Ve Grupların Ortak Ve Farklı Yönleri

Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler kitabında, Türkiye'de sol kanat içindeki kümelenmelerin, yürüttükleri savaşın sanki egemen çevrelere karşı değil de, gene sol kanat içinde yer alan öteki kümelere karşı imiş gibi yapıldığını belirtiyor:

"TİP yeni kurulduğu günlerde parti toplantıları egemen çevrelerin adamlarınca basılır, zorbalık gösterilerinde bulunulurdu. Bugün bu iş artık egemen çevrelerin işi olmaktan çıkmış bulunuyor; sol gruplar egemen çevreleri aratmıyorlar. Gene bunun gibi önceki yıllarda TİP yöneticileri iktidar partisini suçlardı, bugün bu yöneticiler birbirlerini suçluyorlar.

24 Kasım 1969 günü gazetelerde şu haber yer alıyordu: "Öğrencilerle Demokratik Devrimciler Çatıştı- TİP Kongresi'nde çıkan kavgada 10 yaralı var." 27 Kasım 1969 günü gazetelerin birinci sayfalarından: "TİP'li Gençler Tip Ankara İl Merkezini Bastı" 19 Kasım 1965 günü "Yön" dergisi(sayı 138), Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Atma Avcı-

[292] Arif Noktalı, "1800'lerden 1980'e Kürt Sorunu", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 13. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 851.

[293] Martin Van Bruinessen, "Kürt Toplumu ve Ulusçu Akım", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 13. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 869.

oğlu Din Kardeşiyiz" adlı bir makalesini olduğu gibi yayınlamıştı. Yazarın "Yön" ve "Yön"de yazanlar için kullandığı deyimlerden bazıları şunlardır: "kadrocu kalpazanlar", "ideoloji turşuları", "ideoloji kusmukları", "kadrocu karganın kılavuzluğu"... "Yön" de buna karşılık olarak, yazarı "müptediler için 40 yıl önce yazılmış Marksist el kitapları" aşamasında kalmış görüyordu. Aynı derginin 12 Ağustos 1966 günlü 176. sayısında ise Muvaffak Şeref: "Türk sosyalizminin akıbeti küçücük akıllarını hala küçük hesaplarda ve kulislerde kullanan küçük bir tutam aydının elinde bırakılamaz" demekteydi."[294]

Behice Boran, "aynı nitelikte Sükanvari suçlamalar..." sözlerini M.A. Aybar için kullanıyor, bir süre sonra da Aybar, Behice Boran, Sadun Aren gibi muhalifleri için şöyle diyordu: "Şu bizim aydınlar var ya, onların çoğu belkemiği olmayan yaratıklardır. Bunun için her şekli kolaylıkla alabilirler. Bizim mücadelemiz bunlarla da olacaktır. Sosyalizme bu tip aydınların sahip çıkması, sosyalizm için en büyük tehlikedir... Ortada fikir yok ki fikir ihtilafı olsun. Tezvirat var, iftira var...Yalancılara karşı mücadelemize devam edeceğiz." Bir gün sonraki gazetelerde Aren'in karşılığı: "ne menem bir kişi olduğunu zaten ortaya koymuştur... Aybar en geri burjuva çevreleriyle yarış halindedir..." Bir süre önce de bir yazar Aren'in "amerikanofil", Çetin Altan'ın "megalomitoman" olduğunu söylemişti. Çetin Altan ise, soldaki çatışmaları "Şark usulü bir sosyalist tokuşma" olarak nitelendiriyor.

Bir başka küme ise, TİP'in tüm yöneticilerini ve onlardan yana olanları Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı baltalamakla görevli "emperyalist ajanı" olarak nitelendirmektedir. Ne var ki, bu küme de bugün ikiye bölünmüştür ve şimdi her kümecik birbirini "küçük burjuva kuyrukçuluğu" ve "sapma" ile suçlamaktadır. "Türk Solu" dergisi bu küme içindeki bölünme karşısında şöyle diyerek acı bir gerçeği dile getirmiştir: "devrimciler arasındaki tartışmaların kaba kuvvete dayanılarak çözümlenmesi eğilimine kesinlikle karşıyız". Ama bu arada yurt dışında çıkan bir kitapçık bu kümenin tümü için şöyle diyor: "emperyalizm ajanları, Türkiye'de de aynı metodu kullanarak, işçi hareketini parçalamak, anti-emperyalist savaşın gelişme sürecini durdurmak için "bilimsel sosyalizm" ve "anti- emperyalizm" maskesine bürünmek çabasındadırlar. "Milli Demokratik Devrim" kalpazanlığı bu ümitsiz çabanın açık bir belirtisidir". [295]

"Yön" dergisinin ilk sayısı 20 Aralık 1961'de yayınlandı. Bu tarihte "Yön" yaklaşık olarak, Türk sol düşünürlerinin bir tartışma alanıydı. Bu nedenle derginin ilk çıktığı andan başlayan tutarlı bir yol izlediği söylenemez. Bugün her biri ayrı bir küme içinde dağınık bir durumda bulunanların çoğu o günlerde aynı dergide yazı yazmışlardır. Bununla birlikte, TİP'in gelişmeye başlaması "Yön"ün görüşlerinin de daha belirli bir çizgiye ulaşmasını etkilemiştir. Bu çizgi TİP'in görüşlerine karşıt düşmüştür. Ger-

[294] Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler (1960-1970) tartışmalar-nedenler-çözüm önerileri, Ankara: Toplum Yay., 1970, s.9-10.
[295] Çetin Yetkin, a.g.e., s.10-11.

çekten de "Yön", TİP yöneticilerini dogmatik ve hayalci bulmakta ve kendisi daha pratik olmak istemekte ve bu nedenle de somut sorunları söz konusu etmekteydi. "Yön" ve TİP arasında yoğunluğunu yavaş yavaş artırarak sürüp giden bu çatışmalara karşın dergi gene de çeşitli görüşlere yer veriyordu. Öyle ki, hem bilimsel sosyalizmden yana olanlar, hem de burjuva sosyalizmini savunanlar "Yön"de aynı anda yazı yazabiliyorlardı.[296]

Ne var ki "Yön"ün çizgisi zamanla daha bir açıklığa kavuştu ve bu çizgiyi özümsemeyenler teker teker "Yön"den koptular. Doğan Avcıoğlu'nun yürüttüğü bu akım 21 Ekim 1969'da çıkarmaya başladığı haftalık "Devrim" gazetesi ile çok daha belirginleşti. Bu çizgi şöyle özetlenebilir:

Türkiye, azgelişmiş bir ülkedir, bu nedenle de işçi sınıfı hem sayıca azdır ve hem de bilinçsizdir. İçinde bulunduğu bu koşullar işçi sınıfının devrimci eyleme öncülük etmesini olanaksızlaştırmıştır. Oysa, Türkiye'deki ara tabakaların, asker-sivil aydın zümrenin, kökeni tarihimizde bulunan devrimci bir geleneği vardır. Öncülük bu tabakalardadır ve onlarda olmalıdır. Öte yandan, Türkiye'de solun seçim kazanma olanağı yoktur, çünkü toplumumuz ters bir biçimde koşullandırılmıştır ve kapitalistlerin, ağaların, tefecilerin... ördüğü bir ağ içinde tutsaktır. Parlamentoda çoğunluğu sağlayarak iktidara geçmek sol için bir düştür. Olanaklı olsa bile bu çok uzun bir süreyi gerektirir ki, Türkiye'nin bu süreye dayanma gücü yoktur. Ne var ki, devrimci bir yönetim toplumdan yana olursa, toplum onu kendiliğinden destekleyecektir.

"Yön"de başlayan, " Devrim" de süren bu tutumu "Sol Kemalizm" olarak nitelendirebiliriz.

Yön dergisi, komünizm, komünist partisi, işçi sınıfı, Kürtçülük gibi askerin duyarlı olduğu konularda asker üstündeki etkisini yitireceği düşüncesiyle fazla durmamıştır. Türk komünist hareketiyle ilgili konular Devrim dergisinde aynı nedenle görmezlikten gelinmiştir. H. Cemal, Türkiye İşçi Partisi'ne, ona yakın Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (DİSK), Devrim dergisinin yüz vermediğini; Türk-İş'in DİSK'e tercih edildiğini; bunun birinci sebebinin Türk-İş'in milliyetçiliği olduğunu; ikinci sebebin, liderleri Seyfi Demirsoy ile Halil Tunç'un Devrim grubunca tanınması olduğunu; üçüncü sebebin bir darbe sonrasında Türk-İş'le işbirliği yapmanın daha kolay olabileceği düşünmeleri olduğunu ifade ediyor. H. Cemal, TKP illegal olduğu için Devrim sayfalarında gözükmediğini, ancak Doğan Avcıoğlu'nun TİP'ten daha az hoşlandığını, TKP'yi Moskova yörüngesinde gördüğünü; fakat söz konusu 'Moskova' olduğu için TİP'e göre TKP'ye daha farklı baktığını bildiriyor.[297]

Bu "Sol Kemalizm" akımı başlıca TİP ile ve TİP içindeki ya da onu destekleyen kümelerle çatışma durumundadır. Milli Demokratik Devrim kümesi ile tam bir anlaşma

[296] Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler (1960-1970) tartışmalar-nedenler-çözüm önerileri, Ankara: Toplum Yay., 1970, s.15

[297] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 137.

içinde olmasa bile, hiç olmazsa bu kümenin bir kümeciği ile TİP ile olduğu ölçüde bir uyuşmazlık söz konusu değildir. [298]

Ertan Cengiz, Yön ve MDD arasındaki ayrımı konusunda şu ifadeye yer veriyor: "Yön dergisinde sınıflar arasında kabul ettiği ve desteklediği milli sanayi burjuvazisi de, somut araştırmalar sonucunda 'tutucular koalisyonu'na sokulmuştur. Bu konuda Avcıoğlu, şunları yazmaktadır: 'Batı toplumlarının gelişmesinde, sanayici sınıf ilerici ve devrimci bir rol oynamıştır. Türkiye'de yükselen sanayici sınıfsa böyle ilerici bir rol oynayacak yetenekte gözükmemektedir. Aksine, prekapitalist düzenin geri sınıflarıyla tam ittifak halindedir'. Görebildiğimiz kadarı Avcıoğlu ile Milli Demokratik Devrimcileri ayıran başlıca görüş ayrılığı da buradadır. Bu sonunculara göre 'Milli burjuvazinin olmadığını iddia ettiğimiz anda, Türkiye'de ekonomiyi, sanayi, madenciliği, nakliyat v.b. işbirlikçi sermayenin tekelinde yeknesak bir bütün olarak kabul etmemiz gerekir'. Bu da yanlıştır. Ancak Demokratik devrimciler de '…Milli burjuvazinin bugün işbirlikçi sermaye karşısında boynu bükük olduğu ve bağımsız bir güç olarak toplumumuzda ağırlığını koyamadığı da bir gerçektir' dediklerine göre görüş ayrılığını abartmamak gerekir."[299]

TİP'e gelince, bu parti bugün başlıca üç kümeciğe bölünmüş durumda olmakla birlikte her üçünün de temelde birleştikleri yönler çok. TİP'i genel olarak alırsak, Doğan Avcıoğlu'nun önderlik ettiği akımın karşıtı düşünceleri öne sürdüğünü görürüz. TİP'e göre sosyalizm, son çözümlemede toplumsal sınıflar arasındaki işçi sınıfı lehine çevrilmesi sorunudur. Şu halde, bir sınıf sorunudur. Sosyalizm, işçi sınıfının ideolojisidir. Bu nedenle de, devrimci eylemde işçi sınıfının öncülüğünü gerektirir. İşçi sınıfını ve onun politik örgütünü bir yana iterek girişilecek bir eylem sosyalist bir eylem değildir.

TİP'in görüşleri "Öncü" gazetesi (bir ara), "Vatan" gazetesi (bir ara), haftalık ve aylık "Sosyal Adalet", "Dönüşüm", "Ant", "Forum" ve "TİP Haberleri"gibi yayınlarda savunulmuştur. Öte yandan, TİP'e göre sosyalist mücadele ile anti-emperyalist mücadele birlikte yürütülmelidir; çünkü, ekonomik bağımsızlık olmadıkça, siyasal bağımsızlıktan da söz edilemez. Ekonomik bağımsızlık ise, ancak sosyalizm ile elde edilir. Nitekim, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda anti- emperyalist mücadele yapılmış ama, sosyalizme geçilmediği için, bu mücadele sosyalizm için mücadele ile birlikte yürütülmediği için, siyasal bağımsızlığımız tekrar yitirilmiştir. Bu nedenle, sosyalist ve anti-emperyalist mücadeleyi birbirinden ayırmak olanaksızdır. [300]

TİP içindeki bütün kümelerin özümsedikleri bu son düşünceye daha sonraları TİP dışında kalan bazı sosyalistler ile partiden çıkarılan ya da kopan bir grup karşı

[298] Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler (1960-1970) tartışmalar-nedenler-çözüm önerileri, Ankara: Toplum Yay., 1970, s.16.
[299] Ertan Cengiz, "Avcıoğlu: Teorisiz Bir Devrimci", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 8, 11 Ağustos 1969, s. 10.
[300] Çetin Yetkin, a.g.e., s. 16- 17.

çıkmışlar ve Milli Demokratik devrim Kümesini oluşturmuşlardır. Gerçi, bugün TİP içinde çok sayıda milli demokratik devrimci vardır ama, gerek partinin bugüne değin gelen genel çizgisi, gerek parti tüzük ve programının milli demokratik devrimcilerce eleştirilmesi, gerekse bu kümenin TİP yöneticilerinin tümüne karşı olmaları ve bir bölümünün partiye üye bulunmaması nedenleriyle bu kümeyi TİP dışında ele alacağız.

TİP'in kendi içindeki bölünmelere dönersek; parti içindeki ilk toplu düşünce ayrılığı 1964 İzmir Büyük Kongresinde, parti tüzüğünün 53. Maddesinin parti organlarına seçileceklerin yarısının emekçi olmalarını öngören hükmü nedeniyle su yüzüne çıkmış ve böyle bir hükmü "sun'i", "sosyalizme aykırı" ve "aydınlarla emekçilerin arasını açıcı" nitelikte bulan bazı partililer eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu eleştirilerde bulunanların bazıları partiden ya ayrılmış ya da çıkarılmışlardır.TİP içinde daha sonraki kongrede iyice belirlenen kümelenmeler ise şöyle:

M. A. Aybar'ın TİP genel başkanlığına getirilmesini izleyen yıllarda parti içinde önemli bir uyuşmazlık çıkmamış ve Aybar genellikle tutulmuştur. Ne var ki, partiden toplu çıkmalar, milletvekili adayları sorunu ve en önemlisi, yetkili parti organlarından bağımsız demeçler vererek Türkiye'ye özgü, hürriyetçi bir sosyalizm teorisini ortaya atması nedenleriyle Aybar'a karşı bir karşıtlık belirmiştir. Bugün için "Forum" Aybar ve çevresinin görüşlerini yansıtmaktadır. Sadun Aren ve Behice Boran'ın öncülük ettiği bazı partililer sosyalizmin bir üretim biçimi olduğu, bu nedenle de Türkiye'ye özgü bir üretim biçimi olarak sosyalizmden söz edilemeyeceği ve sosyalizmin özünün zaten hürriyetçi olduğu gerekçeleriyle Aybar'a karşı cephe almışlardır. Bu küme önce "Tüm"ü dört sayı olarak yayınlamış, sonra da "Emek" dergisini çıkarmaya başlamıştır. Bu kümeden genellikle bu derginin adıyla söz edilmektedir.[301]

Emek Dergisinde yazan Ertan Cengiz, Doğan Avcıoğlu'nun "Türkiye'nin Düzeni" kitabında ileri güçler kısmında işçi sınıfını küçümsediğini, MDD'cileri kendisine tanık gösterdiğini; fakat MDD'cilerin bu konuda daha titiz davrandığını; MDD'ye göre, Türkiye proletaryasının hala geniş ölçüde kendiliğinden sınıf durumunda olduğunu, "kendisi için sınıf" olma yolunda ancak ilk adımları atmakta olduğunu belirtiyor. D. Avcıoğlu'nun umut bağladığı kategorinin 'ara tabakalar' olduğunu bunlara 'milliyetçi devrimciler' dediğini, milliyetçi devrimcilerin çoğunun devlet kademelerinden geldiği için, bürokrat etiketinin yapıştırmanın moda olduğunu; fakat bürokratın başlıca özelliğinin tutuculuk, gericilik ve düzen değişikliğine direnme olduğunu, başka bir deyişle, bürokratın devrimcinin karşıtı olduğunu, Atatürk ve arkadaşlarının Harp Okullarından çıkıp, devlet hizmetinde görev aldıkları için, bürokrat olmadıklarını Harbiye'de devrimciliği benimsediklerini, hem Kurtuluş Savaşı'nı hem de devrimleri Erzurum Kongresi'nden itibaren örgütlediği öncü bir kadro ile gerçekleştirdiğini ifade ederek D. Avcıoğlu'nu eleştiriyor.[302]

---

[301] Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler (1960-1970) tartışmalar-nedenler-çözüm önerileri, Ankara, Toplum Yay., 1970, s. 17-18.

[302] Ertan Cengiz, "Avcıoğlu: Teorisiz Bir Devrimci", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 8, 11 Ağustos 1969, s. 10.

Ertan Cengiz, Doğan Avcıoğlu'nun milli devrimci kalkınma yolu tezinin Polonyalı iktisatçı Oscar Lange tarafından ileri sürüldüğünü, Lange'in Marksist bir iktisatçı olduğunu, bu modeli daha çok bazı az gelişmiş ülkelerle ilgili yaptığı ampirik gözlemlerin sonucu olarak geliştirdiğini, fakat bu tezin henüz oluşum halinde olduğunu, Avcıoğlu'nun bu tezi Türkiye ölçülerine göre geliştirdiğini ifade ettikten sonra, şu eleştirilerde bulunuyor: "Oscar Lange'e göre, komünist kalkınma yolunun, proleterler hegemonyası temeline oturduğunu, Amerikan tipi kalkınmanın tutucular koalisyonu dediği sınıflara yaslandığını milli devrimci kalkınma yolunun ise, tutucular koalisyonu dışındaki geniş bir kitle tabanına dayandığını, bunda da küçük burjuva çevrelerinden gelen milliyetçi aydınların ön planda rol oynadığını belirtiyor.[303]

D. Avcıoğlu'nun çizdiği kalkınma modelinin ana çizgilerişu şekildedir: Kamu sektörünün ekonomiye hakim kılınması, stratejik nitelikli üretim kollarını devletleştirmek, tekelci karakterdeki yerli ve yabancı sermayenin faaliyet alanını daraltmak, ortaçağ kalıntısı sınıfların tasfiyesi ve köklü bir toprak reformu yapmak, kamu sektörüne dayanan bir planlı bir sanayileşme, ekonomik bağımsızlığı sağlayacak kapsamlı mali ve fiziki planlama.[304]

D. Avcıoğlu, reformları gerçekleştirecek bir "devrimci parti"den bahsediyor[305] Ertan Cengiz, Emek Dergisi'nde yazdığı yazıda, Avcıoğlu'nun "devrimci parti"sinin TİP ile uzaktan yakından ilişkisi olmadığını, söz konusu partinin siyasi iktidar ele geçirildikten sonra örgütlenecek bir parti olduğunu; D. Avcığlu'nun programını uygulamak için kestirme çözüm yollarının cazibesine kapıldığını belirtiyor[306]

Zaman zaman ayrı bir kümeymiş gibi ele alınan partili sendikacıların ise, sendikacılar olarak ayrı bir birlik oluşturdukları bir gerçek ise de, bu "birlik"in öne sürdüğü ayrı bir teorik-pratik düşünce bulunmamaktadır. Uyuşmazlıkları milletvekili adayları sorunundan ileri gelmiştir.

Ayrı bir küme olarak yukarıda sözü edilen ve yakın zamanlara değin kendi içlerinde bir uyuşmazlık bulunmayan milli demokratik devrimcilerin savına göreyse, Türkiye bugün sosyalist bir mücadele yapacak aşamada değildir. Türkiye'nin feodal yapısı ve yarı-bağımlı olması buna engeldir. O halde, önce anti-feodal ve anti-emperyalist mücadele verilmelidir. İlk sorun demokratik özgürlüklerin ve bağımsızlığın sağlanmasıdır. Sosyalizme ancak bu aşamaya gelindikten sonra geçilecektir. Anti-emperyalist mücadele, devrimci eylemin "milli" olmasını gerektirir. Bu nedenle de anti-emperyalist mücadeleye, işçi sınıfından başka bütün öteki "milli" güçler de katılacaklardır. Sınıflar arası bir ittifak, bir güç birliği söz konusudur. [307]

---

[303] Ertan Cengiz, "Avcıoğlu: Teorisiz Bir Devrimci", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 8, 11 Ağustos 1969, s. 11.
[304] Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın) I. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1968, s. 477.
[305] Doğan Avcıoğlu, a.g.e. , s. 486.
[306] Ertan Cengiz, a.g.m., s. 11.
[307] Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler (1960-1970) tartışmalar, nedenler- çözüm önerileri, Ankara: Toplum Yay. , 1970, s. 18-9.

Bu küme görüldüğü gibi TİP'in temel tezine tümüyle karşıdır. Fakat asker-sivil "ara tabakalar", "milli" güçlerden oldukları için mücadele kadrolarında Doğan Avcıoğlu kümesi ile bir yakınlık vardır. Bu iki küme arasındaki ayrılık kendisini daha çok bu milli demokratik devrime işçi sınıfının öncülük edip etmeyeceği sorununda göstermektedir.

Milli Demokratik Devrimciler düşüncelerini "Türk Solu", "Aydınlık", "İşçi-Köylü" ve "Devrimci TİP Haberleri" ile savunmaktadırlar. Fakat bu küme de son günlerde kendi içinde ikiye bölünmüştür. Her kümecik ötekisini, işçi sınıfının öncülüğünden sapmakla suçlamaktadırlar. Bu kümeciklerden Mihri Belli'nin önderi olduğu, "Aydınlık" dergisini çıkarmaya devam etmekte; öteki kümecik ise "Türk Solu", "İşçi-Köylü"den başka "Proleter Devrimci aydınlık"ı yayınlamaktadır.

Genellikle "Ant" dergisi çevresinde toplandığı kabul edilen İdris Küçükömer ve çevresinin görüşlerine değinmeden önce, "Ant"ın durumunu kısaca belirtelim: Her ne kadar Küçükömer ve arkadaşları "Ant"a yazmaktaysalar da, dergi ile bu çevre arasında bir sözcülük, yayın organlığı ve yazarlık ilişkilerinin bulunduğu söylenemez. Bununla birlikte bu çevrenin, derginin tutumunu zaman zaman etkilemiş olduğu da bir gerçektir. 1967 yılı başında çıkmaya başlayan "Ant" dergisi başlangıçta TİP'in sesini duyurmak amacına yönelmiş ve partinin görüşünde olanlara sayfalarını açık tutmuştu. Fakat soldaki bölünmeler ister istemez "Ant"ı da etkilemiş, Aybar olayından sonra dergi, Aybar ve çevresine karşı cephe almıştır. Buna paralel olarak da Aybar'ı tutanlar dergiden ayrılmışlardır. 1970 yılının başlarında dergi yeni bir atılıma girişmiştir. Bu yeni atılım içinde de TİP'i genel çizgilerde destekler durumdadır. Fakat, bu konuda henüz kesin bir tutumu bulunmuyor. Ant"ın yeni atılımına gelince; dergiye göre devrim "kesintisiz"dir. Asıl amaç sosyalizmdir; ama, devrimin çeşitli aşamaları olabilir. Bu yolda ilerlerken iki görev vardır: Birincisi; sosyalist örgütlenme, ikincisi de bu örgütün öncülüğünde bir ittifaklar dizisi içinde iktidara gelmektir. Bu iktidar, demokratik halk iktidarı olacaktır. Fakat; devrim kesintisiz olduğundan, bu aşamadan sonra işçi sınıfı kendi iktidarını yalnız başına gerçekleştirecektir.Bu görüşün milli demokratik devrim savından başkalığı, Antçı Doğan Özgüden'e göre, milli demokratik devrimcilerin sosyalist devrimi adeta bir yana itip başlı başına bir milli demokratik devrim fetişi yaratmış olmaları, oysa Ant'ın görüşünde milli demokratik devrimin yalnızca bir aşama olarak ele alınması noktasında toplanmaktadır. [308]

Çeşitli tepkiler doğuran "Düzenin Yabancılaşması-Batılılaşma" adlı kitabı ile Osmanlı-Türkiye tarihini yeni bir görüş açısı ile değerlendiren İdris Küçükömer ve çevresindekiler ise, bugün ittifak kurulacak sınıf ve tabakaları iyi değerlendirmek için onları tarihsel gelişim içine oturtmak gerektiğini söylemektedirler. Bu çevreye göre

[308] Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler (1960-1970) tartışmalar, nedenler-çözüm önerileri, Ankara: Toplum Yay. , 1970, s . 19-20.

Osmanlı devlet aygıtını herhangi bir sınıfın kesin olarak ele geçirememesinden dolayı yöneticiler (bürokrasi) belli bir özerklik kazanmış ve bu özerkliği sömürüden olasılığınca yararlanmak, başka bir deyişle artık-ürün, zamanla da artık-değer elde etmek amacıyla sürdürmüştür. Değeri yaratan köylünün ve emekçinin karşısında bu emeği sömüren Osmanlı bürokrasisi işçi sınıfının oluşumu ile birlikte işçi-köylü-emekçi ile ifade edilebilecek halk cephesinin karşısında yer almıştır. Ama, bununla birlikte, bürokrasi de kendi içinde iki ayrı grup ideolojisinin etkisindedir; Batının üstünlüklerini onun üst-yapı kurumlarında gören Batıcı laik bürokratlar (Jön Türkler, İttihad-ı Terakki, CHP) ile Batıya karşı kendisini savunacak tek dayanak olarak dine kapananların dayandığı İslamcı doğucu halk cephesinin (Hürriyet ve İtilaf, 1. Meclisteki II. Grup, DP, AP.) temsilcileri.

Tarihsel çözümlemede Küçükömer'ce belirtilen bu iki grubun da emperyalizme hizmet ettiği, bununla birlikte İslamcı doğucu cephenin özlemlerine dayanan kadroların Türkiye'deki üretim güçlerini geliştirdiği, geniş halk kitlelerine dayandığı, oysa Batıcı laik bürokratların halktan kopuk kaldığı, "halka rağmen" yönetiminde bulunduğu öne sürülmektedir. Emperyalizmin girişi ile belirginleşen emek-kapital, emperyalizm-Türkiye halkı gibi çelişkilerin yanı sıra devlet-halk çelişkisi bugün eskisi gibi değilse bile gene de önemli bir oranda sürdüğünden, yapılacak anti-emperyalist ve sosyalist eylemde bu tarihsel gerçeği göz önünde tutmadan, bürokratik şartlanmayı silmeden, halkla birlikte olmak olanaksızlaşacaktır. Küçükömer'e göre, kısacası, sosyalistler bürokratlar karşısındaki tavırlarını doğru olarak saptamadıkça köklü bir harekete girişmeleri güçleşecektir. Küçükömer ve çevresiyle çatışanlar ise, asker-sivil aydın tabakaların devrimci bir geleneğe sahip olduğunu söyleyen Avcıoğlu'nun sözcülük ettiği akım Milli Demokratik Devrimcilerin her iki kümeciğidir.[309]

2.3. Türkiye'de Sol Ve Gençlik Hareketleri

Tezimizin çerçevesini oluşturabilmemiz için tarihi sürece değinmemiz gerekiyor. İttihat-Terakki'ye yön veren Jön-Türk Hareketi'nden Kemalizm'e, Kemalizm'den Sol Kemalizm'e ve Sosyalizm'e varan çizgide Türkiye'de sol ve gençlik hareketleri geniş bir zaman dilimine hitabetmektedir. Bununla birlikte sürecin uzunluğundan dolayı çalışmamızı Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren başlattık.

2.3.1. 1960 Öncesi Sol Hareket ve Gençlik

20. yüzyılın başlarında Türkiye'de sınıfların ne kadar gelişmiş ve olgunlaşmış olduğu, Selanik gibi birkaç merkez dışında işçi sınıfının yoğunlaştığı merkezlerden söz etmenin anlamlı olup olmadığı vb. ayrı bir tartışma konusudur. Türkiye'de ilk sosyalistler, olduğu ve olabileceği kadarıyla sınıf mücadelelerine hep rezervli ve

[309] Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler (1960-1970) tartışmalar, nedenler - çözüm önerileri, Ankara: Toplum Yay., 1970, s. 20-21.

ürküntüyle yaklaşmışlardır. Aynı şey şöyle de söylenebilir: Türkiye'nin ilk sosyalistleri, sosyalizme, sınıf mücadeleleri olmaksızın ulaşılabilecek (üstelik böyle ulaşması gereken) bir adil düzen olarak bakmışlardır. Bu bakışın, doğrudan sınıf dinamikleri ötesinde, örneğin "doktrin" başlığı altına konuları Marxizmle ilişkilerin daha en başından sorunlu kurulması anlamına geldiği açıktır.

Sosyalizmi benimsemiş olanlar dahil Osmanlı-Türk aydınının sınıf mücadelesi ürküntüsü, doğrudan doğruya tarihe ve uluslararası ilişkilere Sosyal Darwinist bakışın ürünüdür: "20. yüzyıl başlarında bir çok Osmanlı yada İslam aydını, sömürgeciliğe ve Avrupa emperyalizmine karşı direnişi Darwinci terimlerle açıklamaya çalışmıştı".[310] Burada ana tema "yaşamak, ayakta kalmak için güçlü olma" arayışıdır. Sınıf mücadeleleri ise, güçlenip başkalarına yetişme durumunda olan ulusları yıkıma götürecek bir çatışma olarak görülmektedir. Sonuçta, sosyalizmin, sınıf mücadeleleri uğrağından hiç geçmeden gerçekleşecek bir kalkınma, sanayileşme, modernleşme ve elbette güçlenme projesi olarak görülmesi, ilk sosyalistlerden kadro hareketine, oradan 1960'ların MDD ve Yön hareketlerine uzanan yerleşik bir ideolojik konumdur.

Sosyalizmi (sınıf mücadelesiz) getirecek özne yada özneler kimler olabilir sorusunun cevabında, ilk sosyalistlerin bir başka yönelimi daha ortaya çıkmaktadır: Buna göre, emperyalist ülkelerin (yada "dış güçlerin") nüfuzundan kurtulmuş, bu anlamda bağımsız bir ülkenin yönetici bürokrasisi (devlet de denebilir), tanım gereği sosyalizmin etkisine, hatta kendisine açıktır. Türkiye'nin ilk sosyalistleri "geç burjuva devrimi" kavramının sınıfsal çağrışımlarını büyük ölçüde göz ardı etmişlerdir. Başka bir deyişle, ülkede gelişmiş bir sermaye sınıfının olmayışının, devleti ve yönetici bürokrasiyi, tercihini kapitalistleşme-burjuvalaşma sürecinden yana yapmaktan alıkoyacağı varsayılmıştır.

Bağımsızlığın, sosyalizmin yolunu alabildiğine açan bir siyasal konumlanış olarak görülmesi, ilk dönem sosyalistlerin hemen hemen hepsine damgasını vuran bir yaklaşımdır. Başka bir deyişle, bağımsızlık, Türkiye gibi bir ülkenin sosyalizme geçişinde, örneğin gelişmiş bir işçi sınıfının varlığından daha önemli bir önkoşul sayılmaktadır.[311] O kadar ki, sosyalizmin en eskisi olmasa bile eskilerinden Mihri Belli 1960'larda şunları söylemektedir: "… Türkiye'de objektif şartlar bakımından 1937'de bugünkünden daha yakındık sosyalizme. 1937'de Atatürk sağken ve Türkiye bağımsızken daha yakındık sosyalizme. Sosyalizm şiarını atmak için objektif şartlar bakımından sebepler vardı 1937'de…Seçim yoktu o şartlarda…"[312]

---

[310] F. Georgeon, Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri, Çev. Alev Er, İstanbul: Yurt Yay., , Baskı Yok, 1986, s.32

[311] Metin Çulhaoğlu, "Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin Doğuşu: Konjonktürün Başatlığı", Türkiye'de Sosyalizmin Maddi ve Düşünsel Kaynakları, Praksis (6), Üç Aylık Sosyal Bilimler Derg., Ankara, 2002, sa.: 6, s. 13-14

[312] Mihri Belli, Yazılar, Ankara: Sol Yay., 1970, s.40-1

Bu gelenek, 1920'lerin ve 1930'ların kadro çıkışının ardından en görkemli dönemini 1960'larda yaşamıştır. Söz konusu geleneğin derinlikli temsilcilerinden Avcıoğlu, bu kez 1920'lerin ve 1930'ların değil de 1960'ların yani ulusal kurtuluş savaşlarının yeniden yükselişe geçtiği bir dönemin konjonktüründe, inandığını açıkça dile getiriyordu: Ciddi bir halkçı, devletçi ve devrimci politika, Avrupa'nın yaşadığı kanlı sosyal savaşları önleyerek, az gelişmiş ülkelerin sınıfsız bir toplum ülküsüne doğru barış içinde yol almasını sağlayabilir."[313]

Komintern politikaları, Sovyetler'in gereksinimlerine ve uluslararası politik dengelerdeki konumuna göre önemli gelgitler izlemiştir ve Türkiye'nin ilk sosyalistleri de bu oynamalara zaman zaman ayak uyduramamışlardır. Örneğin, ülkedeki Kemalist rejimi gericilere karşı desteklemekle görevlendirilen parti, daha sonra bu desteği abartıp Kemalizm'e kan kaybetmek ve kadroları likide etmekle suçlanabilmiştir. Ancak, asıl önemli olan bu değil, bir başka sonuçtur: Komintern'in çizgi değişiklikleri bakışımlı sonuçlar vermemiştir. Komintern'in Kemalist rejime radikal eleştiriler yönelttiği uğraklar ülkede Kemalizm'den radikal biçimde kopmuş sosyalist kadrolar yaratamazken, Kemalizm'in desteklendiğini her uğrak, kadroların Kemalizm'in yakınında konsolidasyonuyla, hatta bir saftan diğerine geçişlerle sonuçlanmıştır.[314]

Basit gibi görünse de durum açıktır. Türkiye'de sosyalizmin doğuş ve şekillenme dönemi, Türkiye-Sovyetler-İngiltere üçgenindeki gelişmelerin ve şekillenme dönemi, Türkiye-Sovyetler-İngiltere üçgenindeki gelişmelerin ve dengelerin aşırı belirleyiciliğinde yaşanmıştır. Komintern, Türkiye'deki komünist harekete, bu ilişki ve dengelere göre şu ya da bu çizgiyi izlemesini önermiştir. Dönemin gelgitlerinden kalkarak genel bir çıkarsama yapacak olursak, Türkiye'nin ilk sosyalistlerine verilen görev şu olmuştur: Kendi kadrolarını korumak ve Kemalizm'e bu anlamda kan kaybettirmemek (en azından 1930'lara kadar bu konuda titizlik görülmektedir); ancak Kemalist yönetimle mesafeleri, duruma göre (a) bu rejimin ülkede kapitalizmi geliştirip işçi sınıfı sosyalizmi için gerekli koşulları olgunlaştıracağı; (b) kapitalizm dışı bir yol izleyip sosyalizme yönelebileceği perspektifinden hareketle[315], yeni bir cephe açmamak[316].

---

[313] Metin Çulhaoğlu, "Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin Doğuşu: Konjonktürün Başatlığı", Türkiye'de Sosyalizmin Maddi ve Düşünsel Kaynakları, Praksis, Üç Aylık Sosyal Bilimler Derg., Ankara, 2002, sa.: 6, s. 14

[314] Metin Çulhaoğlu, a.g.m., s. 19-20

[315] Şefik Hüsnü Değmer, Seçme Yazılar, Ankara: Aydınlık Yay., s. 58-59, 119-120, 144-145, 177. Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi, Komintern Belgeleri, İstanbul: Aydınlık Yay., 1978 Komintern'in komünistlere yönelik öneri ve direktiflerinde gözlenen gelgitler anlatılmaktadır. Eski İttihatçıların Komünizm'in prestijinden yararlanmaya çalışmaları s. 44; dünya devriminin menfaatleri için ülkedeki sınıf mücadelesinin ihmal edilmesi s.89; Manuilski'nin Aydınlık'ta yayınlanan kimi yazıları "Struveci ve legal Marxist bularak yönelttiği sert eleştiriler s. 119-120; TKP içinde bir kesimin Kemalizmi etkileyecek bir çevre partisi istediği savıyla dile getirilen suçlamalar s. 200-206; Yeniden Kemalizm'in ilerici yanlarının öne çıkarılması s. 238 (Bkz. Metin Çulhaoğlu, a.g.m., s. 20).

[316] Metin Çulhaoğlu, a.g.m., s. 20

Metin Çulhaoğlu, şu soruyu soruyor ve cevaplıyor: "Sosyalist düşüncenin belirli bir tarihsel dönemde, belirli bir ülkede doğuşu ve şekillenmesi de aynı uğraklardan (siyasal edim ve çıkışların ideoloji dışı maddi temellerinin de olduğunun kavranması ve yığınların yaşam koşullarının dikkate alınması) kendi özgül deneyimleriyle geçmek zorunda mıdır?

Metin Çulhaoğlu'na göre, böyle bir zorunluluk olmadığını için, Marksizmin uluslararası prestijinin hem kolaylaştırıcı (yardımcı) hem de sorun yaratıcı bir yanı olmuştur. Kolaylaştırıcı ya da yararlı yan, Marksizm'in hangi ülkede olursa olsun insanlara dünyasal bir bakış açısı ve analiz yöntemi sunmasıdır. Sorun yaratıcı yan ise, tarihsel maddeciliğin Lenin tarafından vurgulanan farklılıklarının, iki farklı eğilime yol açabilmesidir. Bu eğilimlerin birincisi, verili ülkede kapitalizmin ve sınıfların gelişmesini beklemeyi öneren, bir yanıyla daha Ortodoks ama genellikle liberalizme evrilen özellikler taşımıştır. Diğer eğilim ise, gene aynı veriden hareketle (kapitalizmin ve sınıfların gelişmemişliği) bu kez yönetici kesimin "nötr" oluşu sonucuna varmış, özellikle dış koşulların da etkisiyle sınıf mücadeleleri uğrağından geçmeyen, "üçüncü yolcu" bir sosyalizm arayışına girmiştir. Marksizmle ilişkilenme açısından bakıldığında, Türkiye'de sosyalizmin doğuş ve şekilleniş döneminin ilk temsilcilerinin, yukarıda değinilen iki eğilimin her ikisine de kapıldıkları söylenebilir. Ancak, birinci eğilim çok daha kısa sürelerle canlılık kazanabilmiş, sosyalist düşüncenin oluşum ve gelişiminde çok daha az iz bırakmıştır. Konjonktür, Türkiye'de sosyalizmin ilk döneminde ikinci eğilimi başat kılmıştır. Bu nedenle, Türkiye'de şekillenen sosyalizmin mayasında, Jakoben yan liberal yana hep ağır basmıştır.[317]

Bu tür sorunların ortaya çıkışında kuşkusuz başka verilerin de payı olmuştur. Bir doktrin olarak Marksizm, Türkiye'de sınıfların ve sınıf mücadelelerinin olgunlaştığı bir ortama, kendisini önceleyen ciddi bir düşünsel birikimin üzerine gelip otur(a)mamıştır., Çulhaoğlu, sosyalist düşüncenin doğuşunu belirleyen dört temel veriden bahsediyor. Bunlar: 1) Ülkedeki sınıflar ve sınıf mücadeleleri (halk hareketleri vd. dahil); 2) Ülkede, özellikle geleneksel aydınlar tarafından temsil edilen düşünsel birikim; 3) Uluslararası konjonktür ve bu konjonktürde söz konusu ülkenin özel yeri; 4) doktrin. Türkiye'de sosyalist düşüncenin doğuşu ve şekillenmesi, üçüncü verinin (konjonktür) neredeyse tek başına belirleyiciliğine mahkûm olmuştur. İkinci sav birincisinin uzantısıdır: Aşırı konjonktür belirlenimi, Türkiye'de sosyalist düşüncenin yalnızca ilk doğuş ve şekillenme dönemine damgasını vurmakla kalmamış, sosyalizmin daha sonraki bütün tarihsel dönemlerindeki çıkış ve yönelimleri de belirlemiştir. Üçüncü ve sonuncu sav da şudur: Türkiye'de sosyalist düşüncenin ve hareketin konjonktür belirlenimini aşması mümkün görünmemektedir. [318]

Tevfik Çavdar, TKP (Türkiye Komünist Partisi)nin 30'lu yıllarını anlatıyor:

---

[317] Metin Çulhaoğlu, "Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin Doğuşu: Konjonktürün Başatlığı", Türkiye'de Sosyalizmin Maddi ve Düşünsel Kaynakları, Praksis, Üç Aylık Sosyal Bilimler Derg., Ankara, 2002, sa.: 6, s. 19-20., s. 10-11

[318] Metin Çulhaoğlu, a.g.m., s. 9-11

"Türkiye Komünist Partisi otuzlu yıllarda illegalitesini sürdürdü. Zaman zaman (özellikle de 1935 ve 1936) legalleşme çabalarına karşın bundan başarılı olamadı. Bu arada yayın faaliyetleri devam etti. Bunlar arasında Haydar Rifat, Sadri Ertem, Hüseyin Avni Şanda, Esaf Adil Müstecaplıoğlu, Sabiha-Zekeriya Sertel, Kerim Sadi, Nazım Hikmet ve diğerlerinin çeviri, telif yayınlarını görmekteyiz. 1936'da İspanya İç Savaşı'nda faşistlerin işledikleri insanlık suçları Türkiye'de de yankı bulmuştur. 1938'de büyük bir komünist tevkifatı* yapıldı.[319] 1930'lu yılların başında, Türkiye Komünist Partisi ülkenin dokuz kentine yayılmış "Sanat Mektepleri"nde örgütlenme, ajitasyon, propaganda faaliyetlerini hızlandırmıştır.[320] Bu konuda öğretmenlerin önemli işlevler icra ettiği görülmektedir.[321]

Sovyetler Birliği'ne giden insanların Sovyetler'deki sosyalizmin başarılarını anlatmaları, Nazım Hikmet'in şiir kitapları ile birtakım sol yayınların insanlara ulaştırılması, Komünist Partisi'nin hücre çalışmalarının sürdürülmesi önemli sosyalist faaliyetlerdir.[322] Mete Tunçay bir mülakatında "Bizim solcularımız milliyetçiliğe çok bağımlı kaldılar. Ayrıca, Türk solunda hiçbir zaman demokratik duygu olmadı. Zaten onların örnek diye bahsettikleri Sovyet tecrübesinde demokrasi çok özel bir anlama geliyordu. Bir diktatörlüktü o. O bakımdan sosyalistler Türkiye'de Kemalist dönüşümlere geniş ölçüde hak verdiler" demekte; 1930'lu yılların sonlarına doğru Kominternden "Kemalizm'in canını sıkmayı bırakın, bırakın işçi haklarını diye, Kemalist Türkiye Sovyetler Birliği'nin dostudur, onun destekçisidir." şeklinde bir direktif geldiğini ifade etmektedir.[323]

Kadro hareketine tekaddüm eden günlerin siyasal açıdan en önemli olayı Şeyh Sait isyanı sonucu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın yanında her türlü muhalefetin susturulduğu Takrir-i Sükun döneminin başlamasıdır. Bununla birlikte yeni bir çok partililik denemesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasının iki yıl sonrasında ortaya çıkmıştır. 1929 dünya ekonomik bunalımı da ekonomik siyaset açısından yeni bir

---

* Bu tevkiflerde baş hedef Nazım Hikmet'di. TKP'nin orduya sızma girişimleri iddiası üzerine birinci mahkeme Harp Okulu'nda kuruldu. Mahkeme Nazım Hikmet 15 yıla, Ömer Deniz 7 yıla, Abdülkadir Meriçboyu (Şair A. Kadir) on yıla, Orhan Alkaya beş aya ve Necati Çelik'in sekiz aya mahkumiyetine karar verdi. Donanmaya komünist sızmasına yönelik davalar ise dört ayrı yerde görüldü. Nazım Hikmet'e 28 yıl (Harp Okulu Davas ile birlikte); Doktor Hikmet Kıvılcımlı'ya 15 yıl, Kemal Tahir'e 15 yıl olmak üzere diğer kimselere de değişik cezalar verildi. (Bkz. Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 1991, s. 331)..

[319] Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 1991, s. 331.

[320] Emin Karaca'nın Hüsamettin Dinç ile yaptığı röportaj, Eski Tüfeklerin Son Baharı, 2.Baskı, İstanbul: Gendaş Yay., 1990, s. 94-96.

[321] Hüsamettin Dinç bu konuda şöyle bir örnek vermektedir: "Ünlü hikayeci Sabahattin Ali de 1930-1931 öğretim döneminde "Aydın Orta Mektebi"nde Almanca öğretmenliği yapmaktadır. Hikayecilik ve yazarlık ününün henüz daha başlarında bulunan Sabahattin Ali o dönem sol ve devrimci hareketin içinde bir "aydın" olarak, şehrin öğretmen ve öğrenci çevresini "anladığını anlatarak" aydınlatmaktadır. (Bkz. Emin Karaca, a.g.e. , s. 96.).

[322] Emin Karaca, Eski Tüfeklerin Sonbaharı, 2.Baskı, İstanbul: Gendaş Yay., 1999, S.97-98.

[323] Emrah, Akkurt, "Mete Tunçay ile Kemalizm Üzerine", Liberal Düşünce Dergisi, Yıl 8, S: 30-1, Ankara, 2003, s. 155.

yönelimi gündeme getirmiştir. Aynı zamanda kültürel anlamda yeni bir dönüşümün kurumlarının, Türk Dili Tetkik Cemiyeti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşunun hemen sonrasında yayın hayatına girmiştir. Siyasetin son derece sınırlandığı bir ortamda beliren siyasal hareketin muhalif olmadığı, olamayacağı apaçık bir gerçekliktir. Kültürel düzenlemelerin dayatıldığı bir ortamda aykırı kültürel seçeneklerin önerilebileceği düşünülmelidir. Yalnız, bir başka alanda, ekonomi alanında iktidar ideolojisinin tamamlanmasını gerektirecek bir boşluk vardır. İnkılabın ideolojisi bir bütünsellik arz ettiğinden ekonomi siyasetinin de diğer yaklaşımlarla tutarlı olması gerekmektedir. İşte bu nedenlerle Kadroculuğun bir temel niteliği, Kemalizm'le[324] uyumlu bir milli kurtuluş hareketleri teorisi, daha doğrusu ideolojisi üretmektir.[325]

Kadro; 1932 yılının Ocak ayında yayımlanmaya başlamıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tekin, Burhan Asaf Belge, Vedat Nedim Tor ve Şevki Yazman tarafından çıkarılan Kadro'da, kurucuların sıkı sık yayımlanan yazıları dışında Behçet Kemal Çağlar, Neşet Halil, Falih Rıfkı Atay, İbrahim Necmi, A. Şefik, Ahmet Hamdi Başar, Tahir Hayrettin, Hakkı Mahir, Mühendis Nazir, Mehmet İlhan, Eflatun Cem Güney, Şakir Hazım, Muhlis Etem, Vala Nurettin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Münir İriboz'un yazıları yayımlandı. Son sayısı Aralık 1934-Ocak 1935 tarihini taşıyan Kadro, bu tarihten sonra yayınını durdurmuştur.

Milli Kurtuluş hareketleri ideolojisini formülleştirirken de iki noktanın altı çizilmiştir. Bunlardan biri bağımsızlık, diğeri de devletçiliktir.[326] Kadro dergisi etrafında oluşan siyasal hareket, bütüncül devletçiliğin en ileri ifadelerini dile getirir. Bu ifadeler, dönemin havasına da uyarak, yer yer totaliter tonlar almaktan kaçınmaz. "Devletçilik nizamı, ordulaşmış millet nizamıdır ve bu nizam, tarihin bilinmeyen devirlerinden beri bizim milletimizin öz ve kendine has milli nizamıdır." demektedir Ş. S. Aydemir. Devletçilik, sürekli inkılap halinin yaratılmasının aracıdır. Bu tür bir devletçilik anlayışının izlerini 1960'larda Yön Hareketi içinde yeniden buluruz[327].

Devletçilik bir ekonomik sistem şeklinde değerlendirilince de zaten sınıflaşmanın belirginleşmediği bir toplumun sanayileşmek suretiyle gene sınıflaşmanın oluşmayacağı kalkınmış bir topluma dönüştürülmesi eğilimi belirginleşmiştir. Tarihsel materyalizm ve diyalektik materyalizm de toplumu anlamanın anahtarı olarak görülmüştür.

---

[324] Mete Tunçay, Kemalizmi şöyle tarif ediyor: "Kemalizm, Çağdaşlaşmayı Batılılaşma diye anlayan, Osmanlı İmparatorluğu'nda, en azından Tanzimat'tan beri oluşan çağdaşlaşmacı akımın devamı olarak, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Fransız devrimindeki Jakoben, tepeden inmeci yöntemlerle çağdaşlaşmayı gerçekleştirmeye çalışan ve bunu biçimsel öğelere ağırlık vererek düşünen bir harekettir. Esas itibariyle bir ekonomi politikası yoktur. Toplumsal yeniliği gerçekleştirmek için de siyasal araçlardan yararlanmayı ummaktadır.(Levent Cinemre-Ruşen Çakır'ın Mete Tuncay ile yaptığı röportaj, Sol Kemalizm'e Bakıyor, I. Basım, İstanbul: Metis Yay., 1991, s.14)

[325] Kurtuluş Kayalı, Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı, I. Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 2000, s.15-16

[326] Kurtuluş Kayalı, a.g.e., s.16

[327] Ahmet İnsel, Türkiye Toplumunun Bunalımı, İstanbul: Birikim yay., 1990, s.151-152 (Ş. S. Aydemir, "Programlı Devletçilik", Kadro, Sayı:34'ten naklen)

Kadroculuğun ekonomik alandaki siyasetinin özü budur. Kadro dergisi Türkiye açısından hedeflediği toplumun, bir elit kadro* tarafından oluşturulacağı kanaatindedir. "Halka rağmen halk için" mantığı da bir anlamda bu oluşumun anahtarını vermektedir. Bir aydın kadronun toplumu düze çıkaracağı temel düşüncesidir. Kadrocular kültürel değişim programı, Kemalizm'in kültürel amaçları konusunda hiçbir itiraz sesi yükseltmemişlerdir. Bilakis Kemalizm'in kültürel yenilikçiliğini hararetle desteklemişlerdir. Yenilikçi aydının gelenekçi halkı değiştirmesinin yolunun da ister istemez demokrasiyle bir ilişkisi bulunmamaktadır.[328] Kemalizm'in kültürel anlamda muhafazakar muhalefete karşıtlığı, Kadro gibi Türkiye Komünist Partisi'nin de desteğini almıştır.[329]

Türkiye'de sol hareket de yine çağdaşlaşmacı genel akımın içinde yer almaktadır. Bunu vurgulamak gerekir. Solun ilk yıllarında biraz şabloncu da olsa farklı bir gelişme, çağdaşlaşma stratejisi vardır. Ama geniş ölçüde, Kemalizm'in gerçekleştirmek istediği reformlarla solun çağdaşlaşmayla erişmek istediği noktalar çakışmaktadır. Bunun için solun cumhuriyet döneminde büyük sıkıntısı oldu. Bir taraftan altyapıyla ilgilenerek toplumsal düzeltimleri farklı bir ekonomik temele oturtmak isterlerken, bir taraftan da sonunda erişmek istedikleri bazı durumların Kemalist reformlarla ortaya çıktığını görünce, buna bir sempatiyle bakmak, içten içe sevinç duymak durumunda kaldılar. Bir taraftan karşı çıkıyorlar, bir taraftan da sonuçlarını sevinçle karşılıyorlardı. Böyle bir ikircikli durumda kaldılar. Aslında Kemalizm'i bir anda oluşmuş bir şey değil, yıllar boyunca ortaya çıkan, kendisini tamamlayan bir düşünce diye görürsek, başlangıçta, mesela Türkiye'nin kapitalist olmayan yolda bir Kemalist iktidarla geliştirilebileceğine dair solun umutları vardı. Özellikle 1925 öncesinde gizli partide, yani yasa dışılığa itilmiş olan TKP'de böyle düşünülüyordu.

1925'ten sonra ise partinin içinde böyle düşünmeye devam eden insanlar dışlandılar ve bunlar daha sonra giderek "Kadro" hareketini kurdular. Benim Türkiye'de Sol Akımlar adlı kitabımda, daha sonra da doğru bir sezgi olduğuna inandığım görüş, Kadrocular'ın dönek olmadıkları, dönenin TKP olduğudur. M. Tuncay değişenin sadece TKP olmadığını, Ankara hükümetinin de değiştiğini ifade ediyor. Soldaki insanlara da Türk Milliyetçiliğinin damgasını vurduğunu; 1925'ten sonra TKP'nin Türkiye içinde

---

* Nitekim Ş. S. Aydemir bu konuda şu şekilde konuşur: "...İnkılabın bütün yönetici fikirleri, inkılabın mahiyetini, gelişme istikametlerini tayin ve ilan eden prensipler, ancak böyle bir kadronun ideolojisinde ifadesini bulur. Kadro, inkılabın irade ve menfaatini savunan, inkılabı duyan şuurlu ve feragatli bir avangarddır. İnkılap, milletin en ileri ve en duygulu unsurlarını toplayan azlık, fakat disiplinli bir kadronun iradesinde temsil olunur. Kadroda, partilerde olduğu gibi, gelişigüzel her vatandaşın yeri yoktur. Kadro, inkılap içinde en ileri unsurların, en ileri fikirler etrafında teşkilatlanmasıdır. Kadro, milletin bütün kalabalıklarını kendi teşkilat çerçevesi içinde toplayamayabilir. Fakat, fikirlerin isabeti ve yetiştirdiği inkılap neslinin liyakat ve heyecanı ile, o bu kalabalıkları, her zaman sevk ve idare edebilecektir... inkılabın tek ve idealist partisi, onun tek ve idealist lideri etrafında toplanan "Kadro"dur..." (Bkz. Şevket S. Aydemir, İnkilap ve Kadro, 4. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, ,1990, s.226-227).

[328] Kurtuluş Kayalı, Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı, I. Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 2000, s.17

[329] Kurtuluş Kayalı, a.g.e., s.19.

çok sıkıştırılıp da birçok önderleri yurtdışın da yaşamak ve komintern disiplinine ayak uydurmak zorunda kalınca, Komintern'in karara bağladığı klişeleri Türkiye için tekrarlamakla yetindiklerini belirtiyor. [330]

Kadroculuğun Narodnizmle, Kemalizm'le ve Üçüncü Dünyacılıkla sıkı bir bağlantısı olduğu aşikardır. Kurtuluş kayalı, o zaman TKP'nin Cumhuriyet Halk Fırkası'nın sol kanadı olduğu değerlendirmesine karşın [331], Mete Tunçay CHF'nin Kemalistler'in tek parti diktatörlüğü çerçevesinde komünistlerin canına okunduğunu söylüyor.[332] Yalçın Küçük'e göre, kemalizmin, 1930 yıllarındaki formülasyonunda sınıfsızlığı bir bakış olarak yerleştirmek son derece önemli ve önde bir yer kazanıyor. Ona göre, Kadro Dergisi, sınıfsızlığı entelijansiyaya kakmak içindir. İzleyen Ağaç Dergisi, bir adım daha atarak, bilinemezliği ve mistisizmi ön plana çıkarmak için çıkıyor. Ülkü Dergisi ile köycülüğü hedef olarak gösterebilmek ve kabul ettirmek için çıkarılıyor. Rejim, sınıfsal, bilimsel ve proleter bir bakışın köklerini kazıyabilmek için seferber olmuşa benziyor".[333]

Kadro dergisinin ilk sayısından itibaren CHF Umumi Katibi Recep Peker bu yayından rahatsız olmuştur. İdeolojik yol göstericiliğin Kadro Dergisi tarafından yüklenilmeye kalkılmasını yersiz bulmaktadır. Bunu, kendi görev alanına başkalarının saldırısı gibi görmektedir.[334] İsmet Paşa bu konuda Kadroculara yakındır.[335]

CHP için teorinin pratikten sonra geldiğini Fransız sosyal bilimci Maurice Duverger de tespit etmişti. Duverger, Kemalist devrimin özü itibariyle pragmatik olduğunu ifade ediyor.[336] İnönü'nün cumhurbaşkanlığa gelmesi ve Dünya Savaşı'nın başlaması ile Kadrocular "müdafaa ekonomisi" kavramı çerçevesinde devletçilik tartışmalarına yeni bir hız kazandırmış olmalıdırlar. Tökin ve Aydemir bu yolla Kadro dergisindeki görüşlerini bu koşullarda yeniden üretmişlerdir denilebilir.[337] 1946 yılında İsmail Hüsrev Tökin'in CHP'nin Dünya ve Cemiyet Görüşü, CHP'nin İktisadi Siyaset Sistemi, İsmet İnönü'nün Şahsiyeti ve Ülküsü adlı kitapçıkları yayımlanır. İlk iki kitapçık CHP'nin ideolojisini yorumlayarak sistemleştirmeye çalışmaktadır. Tökin'in,

---

[330] Levent Cinemre ve Ruşen Çakır'ın Mete Tuncay ile yaptığı röportaj, Sol Kemalizm'e Bakıyor, I.Baskı, İstanbul: Metis Yay., 1991, s. 14-15.

[331] Kurtuluş Kayalı, Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı, I.Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 2000, s.19

[332] Levent Cinemre ve Ruşen Çakır, a.g.r., s.16

[333] Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler-5 1830-1980 beşinci kitap, I.Basım, İstanbul: Tekin Yay. 1988, s. 309

[334] İlhan Tekeli-Selim İlkin, Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocular'ı ve Kadro'yu Anlamak, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2003, s. 419-420.

[335] İlhan Tekeli-Selim İlkin, Yakup Kadri'nin Vedat Nedim'e yazdığı mektuptan hareketle şunları nakleder:..."Recep Peker'in Kadro'nun, rejimin temelini sarsan yayınlar yaptığı görüşünü savunduğunu, Gazi'nin de birden parlayarak Şükrü Kaya'ya "bu işi ne zaman halledeceksin" diye çıkıştığını, onun da "Başvekile söyleyin Paşam" dediğini, Gazi'nin de kendi kendine söylenir gibi, "Gerçi hakları da var ya. Kadro'ya makale bile yazdı. Fikren ve kalben onlarla beraberdir" dediğini, İsmet Paşa'nın da bunu işitmezlikten geldiğini anlatır." İ.Tekeli-S. İlkin, a.g.e., s.420-421(a.g. mektup için aynı eser bkz. s. 579-580

[336] Maurice Duverger, Siyasi Partiler, 2. Basım, Ankara: Bilgi Yay., 1974, s. 359.

[337] İ.Tekeli-S.İlkin, a.g.e., s.446.

İ.İnönü: Şahsiyeti ve Ülküsü başlıklı kitabı, İnönü'nün çeşitli tarihlerde söylediği nutuklara ve yazdığı makalelere dayanarak onun "...şahsiyetini ve milli iktisat ve cemiyet davaları hakkındaki fikirlerini tahlil eden ve bu fikirlerden bir sistem icrasına dönük" bir çalışmadır.[338]

Kadroculların DP döneminde, İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde olduğu gibi kadrocu düşüncelerini yeniden üretme olanağını bulamadıkları, büyük ölçüde birbirlerinden kopuk olarak kendi yaşam gailelerine hapsoldukları söylenebilir. Ama yine de geçen zaman içinde Kadrocular'ın önemli bir kısmı özellikle dönemin sonuna doğru DP ile uzlaşma içine girmişlerdir. Eğer Kadroculuk ideolojik içeriğiyle değil de varolan bir iktidarı dışarıdan yol göstererek bölüşmeye çalışma süreci olarak tanımlanırsa, bu uzlaşma altında bazı Kadroculuk eğilimleri sezilebilir. DP'nin Türkiye'de estirdiği liberal rüzgarların sona erdiği, Türkiye'nin yeni ekonomik politika arayışlarına girdiği 1958 yılında Kadro'nun yeniden gündeme girdiği görülmektedir. Bunların bir kısmı İsmet Paşa'nın sosyalistliğini kanıtlamak için Kadro dergisinde yazı yazmasının gösterilmesi yüzünden olmaktadır. Tabii önemli olan bunlar değil, Türkiye'nin yeni bir arayış dönemine girdiği sırada Kadro'nun hatırlanması dolayısıyla gündeme gelenlerdir. Bu yılların aydınlar çevresinde etkili olan iki yayın organı Forum ve Pazar Postası, Ömer Sakıp'ın Kadrolar'ı analiz eden yazı serisine yer vermiştir.[339]

Aydın Yalçın, Soğuk Savaş'ın 1960 yıllarında aktif aydın kuşağı son derece çok etkilediğini; Forum Hareketi'nin* bu etkinin somutlaşması olduğunu belirtiyor. Yalçın, Forum Hareketi'ni, bir Soğuk Savaş demokrasisi arayışı olarak nitelendiriyor ve şöyle devam ediyor: "Gerçekleştiğine inanıldığı bir sırada Yön Hareketi, şiddet yoluyla sosyal demokrasiyi gerçekleştirmek üzere harekete geçiyor. Forumcularda böyle bir anlayış yok; durdurmak istiyorlar. Tarihin tekerlerinin önünde takoz olmaya bile razı oluyorlar.[340]

Değişen dünya konjonktürün Türk siyasi hareketine, dolayısıyla sol harekete yansıdığını görmekteyiz. Hükümet, II. Dünya Savaşı'na girilmemesi amacıyla izlenen denge politikasına zarar veren pek çok gazeteyi uyarıyor, hatta zaman zaman kapatıyordu. Dışarıda denge politikası yürüten hükümet, buna bağlı olarak içerde de

---

[338] İ.Tekeli-S.İlkin, Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocular'ı ve Kadro'yu Anlamak, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2003, s. 448.

[339] İ.Tekeli- S.İlkin, a.g.e., s.456.

[340] Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler-5 1830-1980 beşinci kitap, I.Basım, İstanbul: Tekin Yay., 1988, s.12

* Okyar'ın verdiği bilgilere göre Forum'un yazarları arasında şu isimler bulunmaktadır: Aydın Yalçın, Nilüfer Yalçın, Turhan Feyzioğlu, Bahri Savcı, Şerif Mardin, Akif Erginay, Nejat Bengül, Coşkun Kırca, Fahir Armaoğlu, Yaşar Karayalçın, Turan Güneş, Osman Okyar, Metin And, Muammer Aksoy, Cahit Talas, Sadun Aren, Bülent Ecevit, Nejat Erder, Mümtaz Soysal, İsmail Türk, Oktay Yenal, Şevki Vanlı... (Bkz. Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi, I.Basım, Ankara: Bilgi Yay., , 1986, s. 269).

denge politikası yürütmüş, örneğin Almanya savaşta henüz güçlüyken ve kaybedeceği belli değilken sağ akımların yayınlarına hoşgörülü davranılmıştır.[341]

Tevfik Çavdar, savaş yıllarındaki TKP ve Sol Hareketi tasvir ediyor:

"Savaş sırasında Türkiye'de TKP ya da benzeri bir sol partinin etkin bir çalışması olmamıştır. Sadece "Vurgunculara, ihtikara ve karaborsaya karşı bir cephe" hareketine girişilmiştir. O günün koşulları, içerisinde yapılabilecek tek etkinlik de buydu, ne var ki bu etkinliğin de istenilen ölçüde olmadığını, ses getirmediğini de söylemek durumundayız."[342] "Sol akım bu dönemde İstanbul ve Ankara çevrelerinde gelişmiştir. İstanbul çevresi Tan Gazetesi etrafında toplanan solculardan oluşmaktaydı. Bu yıllarda defalarca kapatılan Tan gazetesi, dış politikada daha çok SSCB ile yakınlaşılmasını savunan, faşizm, emperyalizm ve ırkçılık karşıtı bir yayın politikası takip ediyordu. Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Niyaz Berkes, Adnan Cemgil, Muzaffer Şerif Başoğlu gibi kişilerin oluşturduğu Ankara çevresi ise, Yurt ve Dünya ve Adımlar dergileri etrafında toplanmıştı. Ciddi bilimsel yazıların yayınlandığı, Marksist çözümlemelerin yapıldığı, faşizm ve ırkçı Turancı karşıtı olan bu iki dergi 1944 başlarında kapatılmışlardır".[343]

II. Dünya Savaşı yıllarında gizli faaliyetlerini sürdüren TKP'den Hüsamettin Dinç, o dönemdeki çalışmaları şu şekilde anlatıyor: " Mustafa Kolkır, ben ve bir de Eskişehirli Mustafa'yla üçümüz hemen bir Komünist Partisi hücresi kurduk, faaliyete geçtik. Ankara Yüksek Tahsil Gençlik Derneği ile ilişki kurduk. Bu derneğin iki drijan militanı Şevki Akşit ve şair Enver Gökçe ile bu vesile ile tanıştım. 1946 yılı Haziran'ında Şefik Hüsnü'nün kurduğu legal Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi Ankara'da da faaliyete geçince orada görev aldık. Parti'ye bağlı Ağır Madeni Eşya Sanayi Sendikasını kurmaya çalıştık. Kısa sürede sendikayı kurduk.[344] "Ben önce Haliç Mensucat Sendikası'nda görev aldım. Sonradan Demir ve Madeni Eşya İşçileri Sendikası'na çağırdılar. Bu örgüt daha sonra DİSK kurucusu olan Maden-İş Sendikası'nı oluşturuyordu. "Halk Partisi'nin sendika yönetimindeki adamlarını uzaklaştırmıştık.[345] Bu dönemde solun parti, sendika, gençlik teşkilatları, sanat mektepleri, hücre çalışmaları ile sıkı bir şekilde örgütlendiği, örgütlerin birbiriyle irtibatlı olduğu, insanların birkaç örgütle bağlantısının olduğu görülmektedir.

"Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalayarak bu örgütün kurucu üyesi olması, iç siyasette çok sesliliğe bir geçişi hızlandırdı. Bu dönemde iki önemli sol parti kuruldu. Bunlar Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi

[341] Barış Ünlü, Bir Siyasal Düşünür Olarak M. Ali Aybar, İstanbul: İletişim Yay., I.Baskı, 2002, s . 45-46
[342] Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 1991, s. 397.
[343] Barış Ünlü, a.g.e., s. 46
[344] Emin Karaca, Eski Tüfeklerin Sonbaharı, 2.Baskı, Gendaş Yay., İstanbul, 1999, s..98-99.
[345] Emin Karaca, a.g.e., s.100-101.

ve Köylü Partisi'dir. Bunların dışında 1946 yılında sol görünümlü iki parti daha kurulmuştur. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi."[346]

1945 yılı Türkiye'nin siyasi hayatında önemli bir dönemeçtir. Siyasal iktidar bu yıl içinde siyasal ve örgütlü muhalefete izin vermiş ve Türkiye, Demokrat Partisi'nin 7 Ocak 1946'da resmen kurulmasıyla beraber çok partili hayata geçmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan ABD, İngiltere ve Fransa gibi "demokrasi"ler ve SSCB galip çıkmıştır. Türkiye'de siyasal iktidarın gücünü aldığı asker-sivil bürokrasi ve egemen sınıflar ittifakın çıkarları, savaş sonrası düzende kapitalist blokun ve onun lideri ABD'nin yanında olmayı getirmiştir. Bunun yanında savaş ekonomisi şartlarının toplumsal yapıda meydana getirdiği değişiklikler, toplumun bazı kesimlerinin hızla zenginleşmesini sağlarken geniş halk kitlelerinin daha da fakirleşmesine sebep olmuştur.[347]

Kanaatimize göre, Köy Enstitüleri "devrim için eğiterek" bir sınıf bilinci temeli oluşturma amacıyla kurulmuştu. Sömürüldüğü düşünülen köylüde sınıf temelli bir bilinç oluşturarak toplumsal yapıyı değiştirmek amacı hedeflenmişti. Devrimci bir yol izlemek mümkün olmadığı için de evrimci bir yol izlenmiştir. Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okullarının 68 gençliğine giden yolda bir alt yapı sağladığını düşünüyoruz. Engin Tonguç, Köy Enstitülerinin mimarı İ. Hakkı Tonguç'un düşünce sistemini değerlendiriyor:

"Öncelikle içinde eyleme geçeceği Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiye'sinin siyasal ve toplumsal yapısını, Anadolu İhtilalinin duraklamasını, çıkmaza girmesini ve bir noktadan sonra noksan kalmasını, başka bir deyişle burjuva devriminin tamamlanarak proleter devrime dönüştürülememesinin nedenlerini anlayabilmiştir. Durumun kritiğini doğru olarak yapması, bu koşullar içinde ona, siyasal olanakları kullanarak eyleme geçme yolunu açmıştır. Eylemi bir çeşit devrimci taktiği sayılabilir: Koşulların alt yapı değişikliklerine elvermediği bir ortamda, kendi alanında önemli bir derecede bağımsız davranabilmek olanağını sağlamayı başarmış, ileride yapılacak alt yapı değişikliklerini hızlandıracak uygulamalara girişmiştir. Bu açıdan Köy Enstitüleri atılımı bir çeşit "devrim için eğitim" atılımı sayılabilir. Amaç sınıf bilinci uyandırılmış köylüler yetiştirmek ve evrimi bunların aracılığıyla hızlandırmaktır. Ancak bilinçlenmiş emekçi sınıflar daha ileri süreçlere geçebilmeyi sağlayacaklardır…[348]

Milli Şef dönemi 14 Mayıs 1950 seçimleriyle sona ermesinden sonra, Türkiye'de biraz daha özgür, biraz daha sıradan vatandaşın rahat edebileceği bir ortam oluşmaya başladı. Ezanlar Arapça okutulmaya başlandı. Milletin çoğunluğunu teşkil eden köylü kesimi biraz daha saygı görmeye ve bürokratların kapısını daha bir rahat açmaya başladı. Demokrat Parti'yi oluşturanlar da sonuçta Halk Partisi'nden gelmişlerdi ve onlar da temelde Batıcıydılar. Ancak Halk Partisi'nin uygulamalarına

[346] Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınları, 1991, s. 397.
[347] Barış Ünlü, Bir Siyasal Düşünür Olarak M. Ali Aybar, İstanbul: İletişim Yay., I. Baskı, 2002, s.47-50
[348] Engin Tonguç, Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç, I. Bas. İstanbul: Ant Yay., 1970, s.218.

muhalefet ediyor ve halkın biraz daha dikkate alınması gerektiğini düşünüyorlardı. İktidara gelince Demokrat Parti kısmi bir takım rahatlamalar sağladı.

Ancak sivil ve asker bürokrasi ve buna dayalı üniversite mensupları bu durumdan hiç de hoşnut değillerdi. Ayağı çarıklıların kendi iktidarlarını sarsmasını hazmedemiyorlardı. DP'nin seçimi kazanmasının hemen akabinde ordu mensupları, İnönü'ye seçim sonuçlarını geçersiz sayması gerektiğini bildirdiler. Uluslararası konjonktür müsait değildi, İnönü bunu kabul etmedi. Bunun üzerine DP iktidarının ilk yıllarından itibaren ordu içinde darbe için gruplaşmalar oluşmaya başladı.[349]

Türkiye'nin 1950'den 2002'ye kadarki demokrasi tarihinde ideoloji açısından bakıldığında 1922-30 arasında oluşan ve 1930-50 arasında uygulanan devlet ideolojisini kısıtlamak, toplumun öz kimliği ve kültürü ile bağdaşır hale getirmek olarak görünür. Aslında DP zamanında, yani 1946'dan 2002'ye kadar geçen zaman bir yandan partiler ve halk arasında, öte yandan iktidar ve muhalefet arasında geçen bir mücadeleden ibarettir. Halk kitleleri kendi dünyevi ihtiyaçlarıyla kültürel ve tarihsel kimliğini temsil ederek kendisine hürmet gösterecek liderler aramıştır. Halk liderlerin uzlaştırıcı kabiliyetlerine ve tecrübelerine ve bilhassa kendi kültürel kimliğine ve varlığına olan inancına önem vermekteydi.[350]

S. Belli, ellili yıllarda TKP tevkifatı sonucu, Türkiyeli komünistlerin bulundukları yerlerde barınmaları güçleştiğinde, bir çok arkadaşının sosyalist ülkelerden birine sığınmak istediğini, bazılarının Fransa'ya gitmek zorunda kaldığını belirterek TKP tevkifatı sonrası durumu şöyle anlatıyor:

"Savaşı hemen izleyen o yıllarda, şehir-kır gerillası ya da örneğin öncü savaş, silahlı propaganda gibi mücadele yöntemlerine ilişkin konular gündeme gelmiyordu henüz. O zamanki Türkiye için sosyalizmin bilimini halka tanıtmak, sosyalizm idealine merak, ilgi, özlem ve giderek bu uğurda savaşım istenci yaratmaktı en önemlisi. İşçi sınıfının büyük bir bölümü sınıf olduğunun bile farkında değildi henüz denebilir. Zaten biz milletçe "imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kitle" değil miydik? Uluslararası planda ise dünya barışının korunması idi söz konusu olan. Bizatihi devrime yani devrimci duruma planlanış henüz uzakça bir ideal gibi görülüyordu Türkiye için. Teorik bilinçlenme, dünya ve ülke olaylarını Marksist açıdan değerlendirme talimleri yapıyorduk, muhatabımız Türkiye'nin emekçi yığınları idi".

Sosyalizmin benimsenmesinde temel bir faktör olarak Türkiye'nin "gerilik"ten kurtulması ve "ileri" bir ülke düşüncesi ve özlemi yatmaktadır. S. Belli, Paris'teki Türkler'in Türkiye emekçi sınıflarının kurtuluşunun, genellikle Türkiye'nin kalkınıp

[349] Cevat Özkaya, "Bir İktidar Aracı Olarak Gençlik ve Şiddet", Umran, Ocak-Şubat 1997, S. 35, s. 16.
[350] Kemal Karpat, "Türkiye'de Bugün İdeoloji Durumu", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Dün, Bugün, Yarın -İdeolojiler 3-, S. 30, Ankara, s. 37.

çağdaş bir düzeye varışının sosyalizm yoluyla olacağına inandıkları için bu davaya bağlandıklarını ifade ediyor.[351]

1960 öncesi önemli öğrenci eylemlerini şöyle sıralayabiliriz:

Cumhuriyet'in ilânından sonra üniversite öğrencileri "Talebe Birliği" adı altında örgütlenmişlerdir. 1924 yılında öğrencilere indirim yapmamakta direnen yabancıların elindeki İstanbul Tramvay Şirketi protesto edilerek Tünel'deki şirket merkezi tahrif edilir. 1928 yılında Talebe Birliği "Vatandaş Türkçe Konuş", "Yerli Malı Kullan" kampanyalarını açmışlardır. 1933 yılında Wagon Li şirketi müdürünün, bir memurunun Türkçe konuşmasına kızarak hakaret etmesi üzerine gençler şirket binasını tahrif etmişlerdir. 1933 yılında Bulgarların Türk mezarlarını tahrif etmeleri üzerine protesto gösterileri yapılmış ve bu gösterilerin artması sonucunda 80 genç tutuklanmış, Talebe Birliği kapatılmıştır. 1937'de Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı için gençlik gösterileri yapılır. "1945'te Tan Gazetesi gençler tarafından basılarak tahrip edilir. 1946 yılında İstanbul'da "İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği", Ankara'da "Türkiye Gençler Derneği" kurulur. İstanbul Yüksek Tahsil Derneği, "Hür Gençlik" adlı bir dergi çıkartır ve o dönem Nazım Hikmet için af kampanyası düzenler. Bunun sonucunda dergileri kapatılır ve çalışmaları engellenir. 1947'de üniversite öğrenci derneklerinin, üniversite dışına çıkartılması kararını protesto gösterileri ile birlikte öğrencilerin fakülte ve üniversite yönetim kurullarına katılma taleplerini görüyoruz. 1948 yılında Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) kuruldu. 1950-56 yılları arası yeni yönetimden beklentiler dönemi olarak geçer. Önemli bir eylem yoktur. Kazım Kolcuoğlu'na göre, 1957 yılından sonra beklentiler bitmiştir ve dönemin iktidarının baskı rejimine kayması karşısında yeniden hareketler başlamıştır. 28-29 Nisan olayları, 27 Mayıs 1960 devrimi. 1960 öncesi gençlik eylemleri zaman zaman güdümlü olmuş, güdümlü olmayan gençlik hareketleri de yapılmıştır". [352]

1957'den itibaren ekonomik durumun nisbi olarak kötüleşmesi, siyasi iktidarın basiretsizliği, bazı özgürlükleri kısması, Tahkikat Encümeni ve Vatan Cephesi teşebbüsleri bahane edilerek muhalefetin dozu artırıldı. Bu, halk tabanında ma'kes bulmuş bir muhalefet değildi. Sivil-asker bürokrasi, üniversite camiası ve bunlara destek veren basın, muhalefetten oluşuyordu.[353]

Kadroculardan Şevket Süreyya'nın, 27 Mayıs İhtilali'ni yapan MBK üyeleri tarafından Kurucu Meclis Üyeliği'ne getirilmesi, CHP'den milletvekili seçilmesi, hem varolan sosyal ilişkiler ağı içerisinde iktidar odaklarını etkilemeye çalışmasını göstermesi açısından, hem de Kadrocuların "halka rağmen", "tepeden inmeci", "elitçi" yaklaşımlarını göstermesi açısından ilginçtir. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi

[351] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, I. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, 1994, s. 218-9.
[352] Turan Feyzioğlu, "Kazım Kolcuoğlu ile yapılan röportaj", Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2003, s..28-29
[353] Cevat Özkaya, "Bir İktidar Aracı Olarak Gençlik ve Şiddet", Umran, Ocak-Şubat 1997, S. 35, s. 16

Türkiye'nin yaşamında önemli değişiklikler getirirken, Kadrocular'a da, Kadroculuğun yeni koşullarda yeniden üretilmesi için uygun bir ortam hazırlıyordu. Bu fırsatı değerlendirmeye çalışan daha çok Şevket Süreyya oldu. Meclis'te İnönü'nün kendisi kışkırtmasa bile şartlar tam olursa ihtilallerin meşru olacağını söylemesi, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin önünü açtı. 27 Mayıs'ı yapanlar çıkış koşulları olarak, yeni bir anayasanın hazırlanmasını, DP dönemi sorumlularının yargılanarak cezalandırılmasını ve nihayet kendilerinin daha sonraki dönemdeki yaşamlarının güvence altına alınmasını öngörüyorlardı. Anayasa hazırlamak için bir kurucu meclis oluşturuldu. İ.Tekeli-S. İlkin, Yakup Kadri'nin 1960 askeri müdahalesi sonrasında Kurucu Meclis üyeliği yaptığını; 1961 seçimlerine CHP Manisa adayı olarak girip seçildiğini belirtmektedir.

Öte yandan 27 Mayıs sonrasında yaşanan diğer önemli gelişme, planlı ulusal kalkınma düşüncesinin kazandığı öncelik oldu. Planlı ulusal kalkınma, anti-emperyalizm, sosyal adalet gibi kavramların ön plana çıktığı bir ortamın Kadrocular'ın kendilerini yeniden üretebilmeleri için uygun olduğu açıktır. Tabii ki artık bir tek parti dönemi içinde değil, çok partili düzen içinde bulunmaktadırlar ve bu gerçeğe uyum sağlayacaklardır.

1932-1939 Türkiye'sinde devletçi bir politikanın uygulanması rastlantı değildir. Kaldı ki, bunalım döneminde başka yoksul ülkelerde de (örneğin Latin Amerika'da) önemli ölçüde sınai devlet girişimlerinde bulunulması böyle bir görüşü doğrulamaktadır. Belirtilmesi gereken nokta, Türkiye'de sözü edilen dönemde devletin ekonomideki payı ve rolünün, sosyalist olduklarını söyleyen çoğu ülkeden daha geniş olduğu halde, sosyalizmin bir doktrin olarak hiçbir zaman benimsenmemiş oluşudur. Dolayısıyla Türkiye'deki devletçilik uygulamalarına, herhangi bir doktrinin ya da ideolojinin gereği olarak değil, ekonomik gelişmenin zorunlu bir sonucu (pragmatizm) olarak bakmak gerekmektedir. Nitekim, bütün bir Cumhuriyet dönemi boyunca liberal ve devletçi politikaların iç içe kullanılması bunun bir göstergesidir.[354]

Cumhuriyet Türkiyesi'nde devletçilik, Yahya S. Tezel'in belirttiği gibi kapitalist sermaye birikiminin özel bir yolu olmaktadır.[355] Bu nedenledir ki, 1923-50 arasında Türkiye'nin siyasal yönetiminde söz sahibi olan asker-bürokrat kökenli kadronun, ekonomik kalkınma aracı olarak devlet kapitalizmine başvurması, hızlı sanayileşme politikasını en yaygın bir devletçilik uygulamasına dayandırması evrensel önemi olan bir bilgi konusu olarak görülmektedir.[356]

Devletin bizzat işletmecilik yapmaması, ancak bazı tekelleri (inhisarları) imtiyazlı şirketlere dağıtarak ihaleler yoluyla, teşvik tedbirleriyle özel sermaye

[354] Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön .Hareketi, I.Basım, Bilgi Yay., İstanbul,1986, s.28-29
[355] Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950) s.17
[356] Hikmet Özdemir, a.g.e., s.31

birikimini ve kapitalist gelişmeyi hızlandırması dönemin belirleyici özelliği olduğu için, uygulanan politikayı saf anlamda liberal bir politika saymak doğru değildir. Tersine devletin düzenleyici ve korumacı yanı belirgin bir şekilde görülmektedir.[357]

1932, bir dönüm yılıdır. Bu yıldan başlayarak devlet, sistemin yeniden üretim şartlarının sağlanmasında dolaylı müdahalelerini arttıracağı gibi, yoğun biçimde doğrudan müdahalelerde de bulunmaya başlamıştır. Bunda, özel girişimi bir prensip ve menfaat meselesi olarak destekleyecek kuvvetli fikirlerin, yani köklü bir liberalizm geleneğinin olmayışının etkisi de aranmalıdır. Kaldı ki, ülkenin siyasetine ve dolayısıyla ekonomisine egemen olan sınıf, o yıllarda daha çok idarecilik, hukuk ve askerlik alanlarında yetişmiş kimselerden oluşmaktaydı. Devletin milli hayattaki payını çoğaltacak ve böylece kendilerine geniş çalışma imkanları açacak herhangi bir teşebbüs bu kimselerce olumlu karşılanacaktı. Özellikle askerlikten yetişenler için devletçiliğin her şeyden önce bir milli savunma aracı olarak anlaşılması da böyle bir politikanın uygulanmasını olumlu yönde etkilemiş olmalıdır. İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in yaptıkları değerlendirmeye göre; 30'lar CHP'sinde devletçilik daha çok pragmatik nedenlerle savunulmuştur. Devletçilikten, "halkçılık"ı gerçekleştirmek için yararlanılma yoluna gidilmemiş, böyle bir yola gidilsin diyenler de "zoraki diplomat" (Yakup Kadri Karaosmanoğlu kastediliyor.) yapılmıştır. Denilebilir ki, 1923-31 ve 1932-39 dönemleri, kapitalist gelişmeye yönelmiş, geri kalmış, fakat siyasi bağımsızlığa sahip bir ülkede 20.yüzyılın başlarında izlenebilecek iki alternatif yolu temsil eder.[358]

1938 yılından itibaren önceleri zorunluluk olarak başlayan devletçilikte bir yumuşama görülmektedir. Her ne kadar 1940-45 yıllarını dünya savaşı nedeniyle ayrı düşünmek gerekirse de, savaşın sonu adeta 1930'lar devletçiliğinin tarihsel görevini tamamladığını ilan edecektir... Yeni yorum, 1930'lardaki gibi, devletin egemenlik alanını genişletme yönünde değil, ters yönde, devlete bir sınır çizme yönünde yapılacaktır. Savaşın bitiminde milli ekonomideki kaynaklar kuruduğundan, yeni bir kalkınma hamlesini iç kaynaklara dayanarak başlatmak imkansızlaşmıştır. Daha önemlisi, iç koşullardan bağımsız olarak dış dünyadaki gelişmelerdir. Geri kalmışlığı yenebilmenin umudu gittikçe dış güçlere bağlanmaya başlayınca, gelişen yerli burjuvazi ve büyük arazi sahibi sınıflarla, bürokrat aydınlar arasındaki zoraki nikah bozulmuştur. II.Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan dış yardımların rolü de bu çatışmada büyük önem taşımıştır. Bu nedenledir ki, yeni kurulan devlet işletmeleri, dış güçlerin baskısıyla oldukça karmaşık bir yapıya sahip olmuşlardır. Türkiye'ye yapılan ABD yardımı çerçevesinde gelen fonların kullanılması, kurulan karma teşebbüslerin yönetiminde özel sermayenin etkin olması şartına bağlanmıştır.[359]

---

[357] Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı, Yön Hareketi, I.Basım, Bilgi Yay., İstanbul, 1986, s.32-33

[358] Hikmet Özdemir, a.g.e., s.34

[359] Hikmet Özdemir, a.g.e., s. 35-37.

1950 yılında DP'nin iktidara gelmesinden sonra çok belirgin hale gelen yeni tür dış ekonomik ilişkiler ve bunlara bağlı olarak geliştirilen politikaların uygulanması, devletin ekonomideki rolünü azaltmak bir yana daha da arttıracaktır. [360]

Türkiye'deki KİT'lerin kuruluş yılları ilginç bir göstergedir: Bunların 11'i 1950'den önce, 17'si 1950-60 döneminde ve 11'i de 1960'dan sonra kurulmuştur. Hikmet Özdemir'e göre bu veriler 1950-60 döneminde, asker ve sivil kökenli bürokrat aydınların prestij kaybetmelerini açıklamaya bazı kolaylıklar getirebilir. 1950'deki siyasal iktidar değişikliğiyle birlikte asker ve sivil kökenli bürokratlar, Türkiye ekonomisindeki rakipsiz güç olan devlet işletmelerindeki ayrıcalıklı konumlarını zaman içinde yitireceklerdir. Bundan dolayıdır ki; 1961 Anayasasının hazırlanışı sırasında kamu teşebbüslerinin, hükümetin kontrolü dışında tutulması üstünde durulması ilginçtir. Nitekim, 1964 yılında çıkarılan 440 sayılı Yasa, kamu kesiminde reorganizasyonu ve kamu kuruluşlarındaki yöneticilerin bir miktar hareket özgürlüğüne sahip olarak ilgili bakanların kontrolünden bir ölçüde uzaklaşmalarını öngören bir özellik taşıyacaktı. Prof. Arif Payaslıoğlu'nun 1958'de Türk işadamları arasında yaptığı anket, subayların (asker bürokrat aydınların) toplum içindeki statülerinin düştüğünü, buna karşılık sanayicilerin ve serbest meslek sahiplerininkinin arttığını ortaya çıkarmaktadır.[361]

Böylece, siyasal alanda bürokrat kökenli aydınlar ile burjuvazi arasındaki mücadele, bu anlamda 27 Mayıs ihtilalinin nedenlerinden birisi olurken; başlangıçta, kamu kaynaklarını harekete geçirerek ülkede Cumhuriyetin kanatları altında bir milli burjuvazi yaratmayı amaçlayan politika yavaş yavaş bir tepki doğurmaya başlamıştı. Bürokrat kökenli aydınlar, 1950'lilerin sonlarına doğru (ve tabii 1960'larda) kendi yarattıkları burjuvazinin imkanlarını kıskanarak onunla iktidar mücadelesine girişmişlerdi. Böyle bir anlayışa sahip bürokrat aydınların, 27 Mayıs İhtilalini neden büyük bir coşku ile karşıladıkları daha kolay anlaşılmaktadır. 27 Mayıs'tan sonra bu coşku etkili bir muhalefet grubu yaratmayı başarmıştır. Tarihin ayrıcalıklı konusunun Hegel için tin (geist), Marx için sınıf, Üçüncü Dünya için de devlet olduğu söylendiğine göre; bir Üçüncü Dünya ülkesinin aydınları olan Yöncüler açısından devletin bu kadar ayrıcalıklı olması olağan sayılmalıdır.[362]

Siyasi partilerin öğrenciler üzerinde etkili olduğu ve öğrencilerin bir baskı grubu rolü oynadığı görülmektedir. 27 Mayıs 1960 İhtilali öncesi CHP öğrenciler üzerindeki etkisini artırmıştır.

12 Nisan 1960 tarihinde Demokrat Partisi'nin Halk Partisi hakkında meclis tahkikatı açılması kararını vermesi ve daha sonra 18 Nisan'da bu kararın Mecliste kabulünden sonra gelişen olaylar bunun en çarpıcı örneğidir. 18 Nisan'da konulan

[360] Hikmet Özdemir, Bir Strateji Arayışı, Yön Hareketi, I.Basım, Bilgi Yay., İstanbul, 1986, s. 37-8.
[361] Hikmet Özdemir, a.g.e., s.38-9.
[362] Hikmet Özdemir, a.g.e., s. 25-26

yasaklar; partilerin kongreleri, toplantıları, bütün siyasi faaliyetleri, yeni örgüt kurmaları; komisyonun faaliyeti ile ilgili bütün yayınlar, Büyük Millet Meclisi'nin tahkikat kararı ile ilgili müzakerelerin yayını ile ilgilidir. Bu yasakların Mecliste görüşmeleri sırasında İsmet İnönü'nün yaptığı konuşma basına intikal etmemiştir. İnönü Meclis'te yaptığı konuşmada: "Biz ihtilal metotları takip ederiz, seçimsiz iktidara gelmek isteriz derler, şimdi iktidarda bulunanların milletleri ihtilale nasıl zorladıkları insan hakları beyannamesine girmiştir. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa, o memlekette ihtilal behemehal olur. Böyle bir ihtilal, dışımızda bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır" demiştir. Komisyonun kurulduğu ertesi günü Kızılay'da CHP'nin merkezi önünde ilk öğrenci gösterileri olmuş fakat toplanan öğrencileri polis hemen dağıtmıştır.[363]

Tahkikat komisyonunun görev ve yetkileri hakkındaki kanunun kabulünden sonra da geniş çaplı olaylar ortaya çıkmıştır. Bunun kabulünden sonra İstanbul'da büyük bir öğrenci gösterisi olmuş, binlerce öğrenci "Kahrolsun Diktatörler" ve "Menderes İstifa" sloganlarıyla Beyazıt'tan başlayarak kitleler halinde yürüyüşe geçmişlerdir. Bu hırçınlığa rağmen olaylarda polis etkisiz kalmış, askerler ise öğrenciyi desteklemiştir. Olayların büyümesi üzerine hükümet sıkıyönetim ilân etmiş, İstanbul Üniversitesi tatil edilmiş ve gece sokağa çıkma yasağı konulmuştur. Bu olaylarla öğrenci, polisi istemeyerek hep bir ağızdan "Ordu kalsın, polis gitsin" diye bağırmıştır. 28 Nisan 1960'ta büyük kitlesel katılımla başlayan öğrenci hareketi şiddetle bastırılmaya çalışılmıştır. Öğrenciler gittikçe yaygınlaşan bir direniş içinde örgütlenmişler ve eylemleri üzerlerine sürülen ordu birliklerine komuta eden subaylarca büyük ölçüde desteklenmiştir. Çünkü genel olarak aydınlar ve ordu DP'nin "rejimi tehlikeye soktuğu" düşüncesindedir ve öğrenci eylemlerinin "rejimi korumaya yönelik" olduğuna inanmaktadırlar. Nisan sonunda başlayan yığın hareketi Ankara'ya da sıçrayarak büyümüştür.[364]

28 Nisan olaylarında iki öğrenci ölmüştür. 29 Nisan günü Üniversite bahçesinde toplanan öğrenciler kısa sürede 6-7 bin kişiyi bulmuştur. Öğrenciler arkadaşlarını istediklerini ve cenaze hazırlığı yapacaklarını söylemişlerdir. Örfi idare komutanı: "Onları size vermeyeceğim. Ben şerefleriyle uygun bir tören yapacağım, törene yalnız öğrenci temsilcileri katılacak, arkadaşlarınıza söyleyin dağılsınlar" karşılığını vermiştir. Bunun üzerine öğrenciler okul bahçesinden ayrılmamışlardır. Aralarında bir komite kurmuşlar, bir beyanname hazırlayıp dağıtmışlardır. 29 Nisan günü saat 16.30'da toplanan kalabalığa halktan destek ve alkış gelmiş "Şehitlerimizi istiyoruz", "Menderes İstifa", "Diktatörler Kahrolsun" diye bağırmışlardır.[365] İstanbul olaylarının ertesi günü

[363] Cem Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İstanbul: İmge Yay., 1990, s. 156.
[364] İlhan Akdere ve Z.Karadeniz, Türkiye Solunun Eleştirel Tarihi, İstanbul: Evrensel Basın-Yayın, 1996, S.205.
[365] Muammer Taylak, Saltanat, II.Meşrutiyet ve I. Cumhuriyette Öğrenci Hareketleri, Ankara: Başnur Matbaası; 1969 S.285

Ankara'da büyük gösteriler olmuş ve bunlar ondan sonra da devam etmiştir. Artık hemen her gün Kızılay'da bir gösteri yapılmaktadır. Gayet sert davranmasına rağmen polisin bunlara hakim olmasına imkan yoktur. 29 Nisan akşamı Menderes radyodan bir konuşma yapmış, bu konuşmada "...Bunlar nizam ve devlete karşı gelmenin ne olduğunu anlamada gecikmeyeceklerdir. Bunlar zavallı başlarını nizamın sarsılmaz kalelerine vurarak kendilerine gelecekler ve korkarım ki o zaman bu bedbahtlar geç kalmış olacaklardır" demektedir.[366]

555 K kodunu, Hukuk'a ve Siyasal'a yapılanları kınamak ve isteklerini daha geniş kitlelere duyurmak için büyük bir eylem hazırlığı içine giren öğrenciler, kendi sloganları durumuna getirdiler. Ankara ve İstanbul'da trafiğin sıkışık, caddelerin kalabalık olduğu anlarda ansızın bir köşeden fırlatan bir grup, "Menderes İstifa! Hürriyet!" sloganlarını haykırarak halkın arasına karışıyor, CHP örgütünün konumlandırdığı topluluklar tarafından alkışlanarak bu eylemler kısa zamanda bir gösteriye dönüştürülüyordu. Sistematik biçimde sürdürülen bu eylemler sırasında, 555 kodu, büyülü bir formül olarak kulaktan kulağa yayılıyordu. Gençler eylem gününe değin sakallarını kesmeyecekler ve o gün toplandıklarında, ıslıkla Gazi Osman Paşa Marşı'nın melodisini çalacaklardı. 5.ayın 5'inde saat 5'de Kızılay'da yapılan gösteriye binlerce öğrenci katıldı.[367]

5 Mayıs 1960 tarihinde "555 K" adıyla anılan, Ankara'da büyük bir gösteri düzenlenmiştir. Kabacalı kaleme aldığı eserinde 555 K olayını gazeteci Karakuş'tan şöyle aktarır: Beşinci ayın beşinci günü Kızılay'da demokratların karşı bir gösteri düzenleyecekleri haberi duyuldu. O güne kadar hep demokratlara karşı olanların gösterilerini izliyorduk. Demokratların karşı gösteri haberi bize ilginç geldi. Karşıt görüşte olanlarla bunlar arasında bir çatışma durumu korkusu 555 K'ya özel bir önem vermiştir. Saat 16.00'yı geçe yine gruplar belirmeye başlamıştır. Yine Plevne Marşı yeni şekliyle okunmaya başlamışlar "Kahrolsun Diktatörler. Bu dünya size kalır mı?" derken başka bir gruptan "Dağ başını duman almış" sesleri yükselmiştir. Olay yerine Menderes, Bayar ve Koraltan da gelmiştir. Menderes arabadan indi ve "Menderes istifa" sesleri yükselmeye başladı. Menderes'i çevreleyen gençler "Yuh" sesleriyle onu itip kakmaya başlamışlardır.[368]

Bu olaylardan sonra 11 Mayıs'da Meclis, hiçbir gerekçe gösterilmeden on bir günlük bir tatile sokulmuştur ve iki gün sonra da Başbakan Ege'de bir geziye çıkmıştır. 14 Mayıs'ta Ordu vapuru ile İstanbul'dan hareket etmiştir. Boğazdan geçerken binlerce Çanakkaleli sandallarla gecenin ilerlemiş saatlerinde kendisine sevgilerini bildirmeye gelmişlerdi. İzmir'deki gösteri çok daha kalabalık olmuştur. Ankara'ya dönen Menderes 21 Mayıs'ta son derece önemli bir ihtarla karşı karşıya kalmıştır. O gün okullarından

[366] Cem Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İstanbul: İmge Yay., 1990, S.158
[367] Esat Korkmaz, Kafa Tutan Günler –Yerüstü: '68 Güncesi-, Cilt I, II. Baskı, İstanbul: Anadolu Kültür Araştırma-İnceleme Yayınları, 2001, s. 21.
[368] Alpay Kabacalı, Türkiye'de Gençlik Hareketleri, İstanbul: Altın Kitaplar Yay., 1992, s.164

çıkan Harbiyeliler bir yürüyüş yapmışlardır. Artık ordu da açıkça göstericiler yanında yer almaya başlamıştır. Buna karşı DP'nin ikinci kademe yöneticilerinin bir kısmı partiden ayrılmıştır. Menderes 25 Mayıs 1960 günü Eskişehir'e gitmiş ve 27 Mayıs'ta askeri müdahale yapılmıştır.[369] Öte yandan ülkenin bir çok yöresi bu gösterilerle çok ilgili değildi. Mevcut iktidara güvendiğini gösteren kalabalıklar meydanlarda Menderes'i karşılıyorlardı. İhtilalden bir gün önce Eskişehir'de Menderes'i yüz bine yakın insan karşılıyordu.

Kitlesel düzeydeki öğrenci hareketlerinin biçimlenmesinde, parlamento dışında bir kitle hareketliliği oluşturarak Tahkikat Komisyonu etkinliklerini denetim altına almak isteyen CHP'nin ve bu politikaya destek veren kimi profesörlerin yadsınamaz katkılarının olduğunu görüyoruz. 28 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde, Prof. Bülent Nuri Esen, hükümet uygulamalarını protesto etmek için Anayasa Hukuku dersini vermeyi reddedince, öğrenciler bahçeye döküldü; hareket bir anda kitlesel bir gösteriye dönüştü.[370]

Beyazıt Meydanı'nda gençler gösteri yaparken polisin havaya ateş açması ve bu esnada seken bir kurşunun Turan Emeksiz adlı öğrencinin ölümüne sebep olması daha sonra propaganda aracı olarak kullanılmış; basın, öldürülen gençlerin cesetlerinin yem makinelerinde kıyılıp toz haline getirildiği; Milli Birlik Komitesi'nin, eski hükümet tarafından yok edilmeye çalışılan cesetlerin ortaya çıkarılması için bir çok ipucunu ele geçirdiği haberlerini yayarak[371] darbe ortamının olgunlaşmasında ve meşruiyet kazanmasında rol oynamıştır. Bunun yanında, dönemin İstanbul Üniversitesi rektörü Sıddık Sami Onar, yaptığı bir konuşmada, öldüğü farzedilen üniversite öğrencilerini kastederek "cesedini bulduklarımızı mezarlığa, bulamadıklarımızı da kalbimize gömüyoruz" diyerek çok kişinin öldürüldüğü intibaını vererek öğrenci kitlesinin tahrik olmasına yol açmıştır .[372]

Milli Birlik Komitesi üyelerinin de gençlik eylemlerine sıcak baktıkları, ordunun politikaya müdahale etmesinin zemininin hazırlandığı anlaşılmaktadır.

1960 ihtilalinden önce, öğrenci olan Algan Hacaloğlu, Nuriye Akman'ın Demokrat Parti iktidarına karşı 'Ordu gençlik el ele' sloganını attığını, orduyla ilişkilerinin çok iyi olmasından dolayı komutanların kendisini çağırdığını hatırlatması üzerine Hacaloğlu, şu cevabı veriyor: "Evet ben, Milli Birlik Komitesi'nin törenine özel uçakla götürüldüm…Bizim o günlerde yeterince algılayamadığımız o müdahalenin

[369] Mustafa Çalık, MHP Kaynakları Hareketi ve Gelişimi, Ankara: Cedit Yayınları, 1995, s..79.
[370] Esat Korkmaz, Kafa Tutan Günler -Yerüstü: '68 Güncesi-, Cilt I, II. Baskı, İstanbul: Anadolu Kültür Araştırma-İnceleme Yayınları, 2001, 19-20.
[371] Akşam Gazetesi, 4 Haziran 1960.
[372] Cevat Özkaya, "Bir İktidar Aracı Olarak Gençlik ve Şiddet", Umran, Ocak-Şubat 1997, S. 35, s. 17.

uzun vadede demokrasiye nasıl bir sıkıntı yarattığını, askerin politikaya girişi zeminini nasıl oluşturduğunu o zaman algılayamamızı ciddi bir eksiklik olarak görüyorum".[373]

1950 yıllarının sonlarına doğru DP iktidarının icraatlarını baskıcı bulan yüksek öğrenim gençliği, eylemleriyle siyasal iktidarla çatışma içerisine girmiştir. Ana muhalefet partisi CHP tarafından desteklenen ve zaman zaman yönlendirilen bu eylemler diğer toplumsal ve siyasal koşullarla birlikte 27 Mayıs 1960'ın oluşmasında rol oynamıştır. 1954 yılında kurulan ve bir kısım öğretim üyesi ve öğrencilerin bir araya gelerek oluşturduğu Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü, üstü kapalı da olsa DP iktidarını ve uygulamalarını eleştiriyor ve bu kulübün gayri resmi yayın organı durumunda bulunan Forum dergisinde muhalif yazılar yazılıyordu. [374]

İşin eylem boyutunda ise merkezdeki siyasal oluşumu temsil eden CHP'nin gençlik örgütlerini harekete geçirmesiyle olaylar farklı bir mecraya doğru seyretmiştir. Bu gelişme karşısında mevcut DP hükümeti olayları önlemede yetersiz kalmıştır. DP'nin CHP hakkında Meclis Tahkikatı açmasına ekonomideki sıkıntılar da eklemlenmiştir. Bunun üzerine, merkezdeki gruplarca ordu yönetime el koymaya davet edilmiş ve ordu 1960 ihtilalini yapmıştır. Böylece merkez-çevre çatışması merkezin askeri güç kullanarak otoritesini sağlamasıyla merkez lehine kazanılmıştır.

2.3.2. 1960-1965 Arası Sol ve Gençlik Hareketleri (68 KUŞAĞI'NIN HAZIRLIK DÖNEMİ)

Dün eski sol'un kaynakları, göçmenler, proletarya ve aydınlar olduğu halde, bugün: öğrenciler, burjuvalar, aydınlar ve siyahlar teşkil etmektedir. Aynı şekilde, eski solun görülebilir güdüsü iktisadi adalet, iktisaden kendi kendine yetmek, bugün yeni solun güdüleri daha ziyade topyekun sosyal adalet, idealizm ve alturizm noktasında yoğunlaşmaktadır... Mauss, eski-yeni sol arasındaki bu tür zıtlaşmaları, a) sosyal kökler ve yönetimler; b) siyasi durumlar, c) strateji ve taktikler d) temsili şahıslar ve forumlar olmak üzere dört noktada toplamaktadır. İlk kategoride, eski solun sosyal kökenlerinin aydınlara dayandığı görülmektedir. Ülkemizde de hem eski hem de yeni solda işçi gruplarının büyük çoğunluğu ve temsilcileri umumiyetle yurdumuza göçmen olarak yerleşen gruplarla, yerleşim merkezlerinde yoğunlaşan kütleler olduğu bilinmektedir. Özellikle Bulgaristan, Yugoslavya gibi sosyalist bloktan gelen işçilerin ve entelektüellerin sol hareketlerin eksenini teşkil ettikleri bir gerçektir.

Yeni sol'un, 1960'lardan sonra geniş çapta örgütlü işçi kuruluşlarına ve öğrencilerine kaydığı, aydınların ise üniversite öğretim üyeleri, öğretmenler, serbest meslek sahipleri (avukat, doktor ve yazarlar gibi) gazetecilerle kendilerini, dil, din, soy etnik grupları olarak belirleyen kimseler olduğu bilinmektedir. İşçi, öğrenci ve aydınlar

[373] Nuriye Akman, Mebus Borcu, İstanbul: Dünya Yayınları, , 1999, s. 207.
[374] Jocab Landau, Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar, Ankara: Turhan Kitabevi, , 1979, s. 46.

kategorisinin önemli bir kesimi birinci veya ikinci kuşak göçmen veya etnik kökenli oldukları şüphesizdir.

Eski-yeni sol arasındaki bir zıtlaşımda, sosyalist hareketin 'sınıf' durumudur. Eski sola nazaran yeni sol, ülkemizde aydın kadro olarak 'orta sınıf' kökenlidir. Az da olsa burjuva asıllı olanlara, eski konak sahiplerinin çocuklarına rastlamaktayız. Tanzimat sonrası Batı'ya açık kolejlerde yetişen üst sınıfın çocuklarının zaman zaman sol akımlar arasında yer aldıklarına tanık olmaktayız.[375]

Orhan Türkdoğan, 1960'lardan sonra, ülkemizde şekillenen solu 'yeni sol' olarak nitelendirmektedir. Fakat etkilenme kaynaklarını göz önüne aldığımızda, Türkiye'de 60 sonrası solun ve 68 Kuşağı'nın Batı'daki sol'dan ziyade, Marksizmin, Leninist-Maoist yorumlarından etkilenen, daha sonra da gerillacı yöntemlere yönelen eski solla ilişkili olduğu görülmektedir.

"İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, kuzey ve orta Avrupalı sosyalistler, sosyalist dönüşüm fikri yerine, refah devleti kavramını benimsemişlerdir. Faaliyetleri kapitalist sistem için geniş bir dizi sosyal hizmeti yerleştirmeye yönelikti. Radikal eşitlikçilik yerine, refah devleti sosyal demokratları, daha adil bir sistemden ekonomik büyümeden, ücretli işçilere düşen payın büyütülmesinden söz etmektedir. Böylece hayat standartlarının yükseltilmesi, ekonomik pastadan işçilerin aldığı payın büyütülmesinde başarılı oldular."[376]

Kemalizmin öznesi devlet olan "bir çağdaşlaştırma" misyonunun ideolojisi olarak tanımlanmaktadır. Ömer Laçiner, 1960 sonrasında Kemalizm'in devletin çekirdeği -ordu ve yüksek bürokrasi- dışında güvendiği, desteğini aldığı "gençliğin", bu terimin Kemalist terminolojide orta ve daha üst tahsildeki gençleri ifade ettiğini belirtir, büyük kitlesiyle sosyalist bir "çağdaşlaşma" hedefinin, Kemalizm'in devleti özne sayan düşüncesiyle çatıştığını ifade ediyor.[377]

1960'lı yıllar siyasi partilerin öğrenci içinde desteğini arttırdığı ve öğrencilerin bir baskı unsuru olarak belirdiği yıllardır.[378] 27 Mayıs 1960'tan sonra gençlik toplumda büyük etkinlik kazanmıştır. 1960'ta gençliğin müdahale için zemin hazırlaması ile toplumda iki gücün, yani ordu gençliğin etkisi görülmüştür. 1960'larda birçok ülkenin gençliğini saran sosyo-politik katılım dalgasının Türkiye'de de yer edinmesi hiç zor olmamıştır. Çok söylenen gençlik kültürü yaşamın belirli alanlarına yayılmıştır. 1950 sonunda ortaya çıkan bu eylem dalgası 1960 sonrası artarak hız kazanmıştır. 1960'da başta polis olmak üzere bazı devlet kurumları ile yaptıkları çatışmalardaki dramatik başarılar, gençlere güçlü bir önemsenme duygusu kazandırmıştır. 1960 darbesine

[375] Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 261-2.
[376] Orhan Türkdoğan, a.g.e., s. 268.
[377] Ömer Laçiner, "1960 Sonrası Kemalizm", CDTA, 13. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 772.
[378] Cem Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İmge Yay. , İstanbul, 1990, s. 156.

doğrudan katılmamışlarsa da yaptıkları gösterilerle, darbe öncesinin dayanılmaz ortamının yaratılmasında önde gelen bir rol oynamışlardır. 1960'larda sık sık yenilenen bildiriler ve gösteriler, dünyanın başka yerlerindeki öğretim görmüş gençliğin yanı sıra, Türkiye'deki gençlerin de siyasete karşı etkin ilgilerini ayakta tutmuştur. Gerçekte öğrenci önderleri, gösteriler ve boykotların üniversitelerde de etkin biçimde kullanılabileceğinin farkına varmışlardır.[379]

Fakat Türkiye'de 27 Mayıs İhtilalini yapan Kemalist, Sol-kemalist çevrelerin CHP, YÖN, MDD'ciler, DİSK ve diğer sendika ve meslek örgütlenmeleri ile yaptıkları güçbirliğinin kamuoyu oluşturup toplumda kabul görmesi için gençlik eylemlerini yeni bir cuntaya yönlendirme gayretinde olduklarını görüyoruz. 1968'e kadar gençlik grupları, "merkez"in etkisi altında bir etki, baskı grubu işlevi görüyor.

Fulya Gürses, Hasan Basri Gürses, Kurtuluş Savaşı yıllarında gençliğin siyasal eğilimi ve amaçları bugünkü siyasal liderliğin çizdiği ulusal politika ile çakıştığını, Mustafa Kemal'in gençlere "bağımsızlığın ve Cumhuriyetin koruyucusu" görevini verdiğini, öğrenci gençliğin siyasal iktidarla ilişkilerinin cumhuriyet döneminin ilk yıllarında genel hatlarıyla uyumlu bir görünümde olduğunu, bu dönemdeki "ilerici" atılımların "devrimlerin" gençlik tarafından desteklendiğini, bu devrimlerin o yıllarda "çağdaş uygarlık" diye adlandırılmış olan "Batı tipi" bir toplumsal yapı oluşturmaya yöneldiğini, aydınlarla birlikte, öğrenci gençliğin bu devrimleri benimseyip desteklediğini, gençliğe devrimlerin bekçisi ve sürdürücüsü gözüyle bakıldığını ifade ediyor.[380]

Fulya Gürses, Hasan Basri Gürses, gençlikle siyasal iktidarın ilk uyuşmazlığının Demokrat Parti iktidarının son yıllarında ortaya çıktığını, öğrenci gençliğin hükümete karşı giriştiği eylemlerin bu konudaki birikimin ve diğer politik toplumsal koşulların bütünlüğünde hükümetin düşürülmesiyle sonuçlandığını, 27 Mayıs 1960 Devrimi'nin koşullarının oluşmasında öğrenci gençliğinin önemli bir yeri olduğunu bu nedenle 'Devrim'in ardından oluşturulan Kurucu Meclis'te gençliğe yer verildiğini ve üyelik ayrıldığını belirtiyor.

Fulya Gürses, Hasan Basri Gürses, 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesini burjuvazinin iktidara gelmesi, burjuva bürokrasinin nisbi bağımsızlığını kurması, uluslararası şartlarda emperyalizmin desteğinin alınması şeklinde değerlendirmektedir. Egemen sınıfların temsilcisi olduğunu iddia ettikleri Demokrat Parti'ye karşı üniversite ve üniversite gençliğin olumsuz bir tavır aldığını, bu nedenle 1960 dönemini genel olarak DP iktidarına karşı muhalefetin en yoğun olarak sürdürüldüğü kurumların başında üniversitenin geldiğini; 27 Mayıs 1960'dan sonraki kısa bir süre içinde, gençlik ile siyasal iktidar arasında uyumlaşan ilişkilerin (bu

[379] Jocab Landau, Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979, s. 46

[380] Fulya Gürses, Hasan Basri Gürses, Dünya'a ve Türkiye'de Gençlik, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2. Baskı, 1997, s. 412-3.

dönemde CHP ve CHP ile AP'nin birlikte olduğu koalisyon hükümetleri ülkeyi yönetmiştir -b.a) 1965 yıllarından itibaren yeniden bozulduğunu, gençlik eylemlerinin baş hedeflerinden birinin siyasal iktidar olduğunu ve bunun aynı zamanda giderek 'düzene karşı' olmaya getirecek bir süreci başlattığını belitiyorlar.[381]

Burada 68 Kuşağı'nın oluşum aşaması olan 1960-65 yıllarında CHP'nin iktidar ya da iktidar ortağı olduğunu, gençlik eylemlerinin siyasal iktidarla çatışmadığını; DP iktidarı sırasında gençlik eylemlerinin siyasal iktidara karşı yöneldiğini, dolayısıyla gençlik eylemlerinin kendi siyasi düşüncesi ve ideolojisine uygun olan siyasi partiyle uyumluluk arz ederken, kendi düşüncesine aykırı siyasi partilerin iktidarda olmasıyla çatışmanın şiddetlendiğini söyleyebiliriz.

H. Cemal, 27 Mayıs 1960 İhtilali olmadan kısa bir süre önce 'Demokrat Partili-Halk Partili' ayrımının ortaya çıktığını; Türkiye'de yıllar sürecek cepheleşmelerin tohumlarının bu dönemde atıldığını;[382] 27 Mayıs'la toplumun bölündüğünü; sağ-sol arasında bir duvar yükselmeye başladığını; idamlarla birlikte siyaset sahnesinde zaten kıt olan hoşgörü-diyalog-uzlaşma gibi kavramlara hasret kalmaya başladıklarını; herkesin demokrasiyi sadece kendisi için istemeye yöneldiğini, kendinden farklı düşünenlere hak tanımadığını belirtiyor. H. Cemal, Yön dergisini okumaya başlamakla birlikte, anti- Amerikan görüşlerinin tomurcuklanmaya başladığını; Amerika'nın Küba'da Castro'yu yıkmak için giriştiği başarısız Domuzlar Körfezi çıkartması ve arkasından ABD ile Sovyetler arasında başlayan ve dünyayı nükleer savaşın eşiğine getirine füze krizinin Mülkiye gençliğini ayağa kaldırdığını; Doğan Avcıoğlu'nun katıldığı bir açık oturumda Amerikan aleyhinde bir havanın ortaya çıktığını; 'Kahrolsun Amerikan Emperyalizmi!' sloganlarının eli kulağında olduğunu anlatıyor. H. Cemal, ancak kutuplaşmanın daha çok iç politikada yaşandığını; Menderes-Zorlu ve Polatkan'ın idam edildiğini; başta CHP olmak üzere DP'nin ileri gelenlerinin hapiste olduğunu; kamplaşmanın Demokratlarla 27 Mayıscılar arasında yaşandığını; ordunun içinin karışık olduğunu; Yön dergisinin bu karışıklığı kaşıdığını; 1962'de Talat Aydemir'in darbe girişiminde bulunduğunu anlatıyor.[383]

27 Mayısçılar bir yandan kendi konumlarını güçlendirme ve geliştirme çabalarını sürdürürken, bir yandan da toplumsal dönüşümü kendi ideolojileri doğrultusunda etkilemeye çalışıyorlardı. Bunun için de Kemalizmi kendi yorumlarıyla yeniden yücelterek 50'li yıllar boyunca toplumda eski etkisi azalmaya başlayan devletin bu resmi ideolojisi üzerinde bir tür restorasyon yapıyorlardı. Kemalizm'in "Ulusal Kurtuluşçuluk" ve "laiklik" çizgisinde egemen olmasını sağlayarak, devletin militarizasyonu çabalarını toplumun dikkatinden uzak tutmayı başarıyorlardı. "İlericilik" ve "devrimcilik"

[381] Fulya Gürses, Hasan Basri Gürses, Dünya'a ve Türkiye'de Gençlik, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2. Baskı, 1997, s. 413-5.
[382] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 155.
[383] Hasan Cemal, a.g.e., s. 158-61

adına attıkları her adımı, T.C. ordusunun tarihsel gelenekleri üzerine oturtarak orduyu olağanüstü derecede yüceltiyorlar ve devlet içindeki "eski yerine" oturtuyorlardı. Böylece, askeri gücün devlet içinde özerkliğinin genişlemesini ve sonraki dönemlerde ordunun devlet ve toplum hayatında ön plana çıkmasının temellerini atıyorlardı.[384]

Aclan Sayılgan, 60 İhtilalini şöyle değerlendiriyor:

"27 Mayıs 1960 devrimi, Türkiye Komünistlerini, Sosyalistlerini fenersiz yakalamıştı. İlk günler, Yaşar Kemal'in röportajlar bahanesi ile M.B.K. üyelerine yaptığı sondajlarla zemini yoklamıştı. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, şaşkın bir şekilde M.B.K.'ne mektup ve telgraflar göndererek, onları "İkinci Kuvayi Milliyeciler" olarak alkışlıyor, hulûs çakıyordu."[385]

Mustafa Zülkadiroğlu, 27 Mayıs sürecinde CHP kökenli insanların CHP'nin uyum partisi olması ve TİP'in devrimci düşünceleri savunmasından dolayı CHP'lilerin TİP'i benimsediklerini; 68'de Kemalistlerden hızla sosyalistleşen insanlar olduğunu belirterek, bugün hala devrim karşıtı unsurların, reformistlerin, karşı devrimcilerin saldırdığı 27 Mayıs'ın Türkiye'nin devrimci mücadelesinde öneminin çok büyük olduğunu; 12 Mart hareketi ve 12 Eylül 1980 hareketi ile aynı kaba konulamayacağını; böyle bir durumun 1789 Fransız İhtilali ile İran'daki Molla Devrimi'ni aynı kaba koymaya benzeyeceğini ifade ediyor.[386]

Şerif Mardin, 1961 Anayasasını modernleşme açısından değerlendiriyor: "1961 Anayasası'nın Batı'nın köküne dayanma konusundaki adımları da toplumsal çerçevemize oturtulamamıştır. Bizdeki "kollektivist anlayışın bir uzantısı, Osmanlı bürokratik-patrimonyal idaresinin devlete bağlı, meşruiyet anlayışıdır. İkinci uzantısı ise iletişim araçlarının ve aydın gruplarının gelişmemesi ve İslami sistemlerde devlete karşı koyma geleneğinin bir meşruiyet kaynağı olarak Batı'daki gelişmelere benzer toplumsal dayanaklardan mahrum kalmış olmasıdır."[387]

1961 Anayasası, Türkiye'de sol akımlarım gelişmesnde ve 68 Kuşağı'nın oluşmasında meşruiyet zemini sağlayarak önemli rol oynamıştır.

DP iktidarına son veren 27 Mayıs hareketinin getirdiği 1961 Anayasası'nda "halkçılık", bir terim olarak yer almamaktadır ama halkçılığın içeriğini oluşturduğunu gördüğümüz konularda seçmeler yapılmıştır. 1961 Anayasası "demokratik bir devlet" anlayışı getirmektedir... Bu anayasanın "halkçılık" açısından asıl önemli olan yanı, klasik kişisel haklara ek olarak sosyal haklar ve "sosyal adalet" ilkesini getirerek, eşitlik anlayışına ekonomik bir içerik kazandırmasıdır. 1961 Anayasasının getirdiği "sosyal

[384] Şaban İba, Ordu, Devlet, Siyaset, Çivi Yazıları, Birinci Basım, İstanbul, 1998, s. 204-205
[385] Aclan Sayılgan, Solun 94 Yılı (1871-1965) (Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareketler), Mars Matbaası, Ankara, 1968, s. 380.
[386] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 1998, s. 595.
[387] Şerif Mardin, "Sivil Toplum", Cumh. Dön. Türk. Ans., İstanbul: İletişim Yay., , 1983, c. 7, s. 1922

devlet" anlayışına göre, devlet "vatandaşlarının sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşama düzeyi sağlamayı ödev" bilen bir kurumdur. Bu, cumhuriyet döneminin halkçılığında önemli bir ilerleme demektir. 1961 Anayasası'nın "halkçılık" açısından getirdiği en önemli katkı, belki de, Anayasa'da yazılanlardan çok, Türkiye'de sol düşünce akımlarının gelişmesine kapı aralaması olmuştur. Bu akımlarla birlikte, halkçılığın yorumlarında sınıf olgusu ve ekonomik çıkarlar ön plana geçmiş; "dayanışmacı" halkçılık yorumları geri plana itilmiştir. Yeni anayasal olanaklar içinde gelişen TBMM'de bir grup kurarak temsil edilme olanağını bulan TİP, bir işçi sınıfı partisi olarak kitle partilerinden değişik bir halkçılık görüşünü savunuyordu.[388]

1961 Anayasası döneminde sosyalistlik bazı aydınlar arasında yayılmaya başlamıştır. Emekçi sınıfın içinden doğan TİP'de, kısa sürede bu aydınların eline geçmiş ve sendikacılığın siyasal uzantısı olmak yerine, ideolojik bir örgüt haline gelmiştir. Yine de, sosyalist eğilimli aydınların çoğu, böyle bir harekete katılmaktansa, araççı (enstrümantalist) bir anlayışla, orduyu ya da egemen sınıfların partilerini etkilemeyi yeğlemişlerdir.[389]

TİP Programında TİP'in halkçılık anlayışının çıkış noktası, 1961 anayasasıydı. Yorumlarıyla bu anayasanın kitle partilerince değil, ancak sosyalist bir yolla gerçekleştirilebileceğini göstermeye çalışıyordu. TİP, halkı, sınıfsal olarak, emekçi sınıf diye tanımlamıştır. TİP programında halkçılık, devletçilik cumhuriyetçilik, devrimcilik ve milliyetçilik ilkeleri yeniden yorumlanarak sosyalizme geçişi sağlayabilecek bir bütün haline getirilmeye çalışılmıştır. TİP, "insan ve insanın emeğini en yüce değer olarak tanımlamaktadır." Bu nedenle de "bütün zenginliklerin, bütün değerlerin biricik yaratıcısı olan emekçi halkın, politik iktidarın da kaynağı ve gerçek sahibi olması" anlamında, "halkçılık" ve "halkçılığın devlet ve hükümet şekli olan" ve "fert ve zümre hakimiyeti"ne karşı olan "Cumhuriyetçilik" ilkelerini benimsemektedir. "Halkçılık ilkesinin zorunlu kıldığı", "toplumu ilerletmek için köklü reformlar yapmak ve gerici ve tutucu ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerle savaşmak" biçimindeki devrimcilik, TİP'in ilkelerindendir. Gerici ilişkilerle savaşmak için "emekçi halkın yürütümüne doğrudan doğruya katılıp denetlediği emekten yana planlı devletçilik" kaçınılmaz olarak görülmektedir. "Bir yarı sömürge olarak yaşamış halkın sömürgeciliğe karşı tepkisinin ideolojik planda ifadesi olarak halkçılıktan ayrı düşünülemeyecek olan Türk milliyetçiliği de, hiçbir ayrım gözetmeden Türk devletine yurttaşlık bağıyla bağlı, herkesi Türk sayan bir temel ilkedir." TİP'in ideolojisinde halkçılık ve milliyetçiliğin özdeşliği, daha önce gördüğümüz gibi, halkçılık milliyetçiliğe indirgenerek değil, milliyetçilik halkçılığa indirgenerek yapılmıştır.[390]

---

[388] İlhan Tekeli, "Türkiye'de Halkçılık", Cumh. Dön. Türk. Ans., İstanbul: İletişim Yay., 1983, c. 7, s. 1933

[389] Mete Tunçay, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyasal Düşünce Akımları", Cumhuriyet Dön. Türkiye Ans., İstanbul: İletişim Yay., 1983, Cilt 7, s. 1928

[390] İlhan Tekeli, a.g.m., s.1933-1934

1960 ihtilali sonrası üniversite gençliğine önem verilmiş, öğrenciler geniş çapta örgütlenmeye gitmişler; çıkarılan 115 sayılı yasa ile öğrencilerin yönetime katılması kabul edilmiştir. Ama öğrenci cemiyetlerinin seçtiği temsilcileri üniversite yönetimi kabul etmedi.[391] Kazım Kolcuoğlu, bu konuda şunları ifade etmektedir: "1961 Anayasası'nın kabulü ile ülkeye yeni bir anlayış geldi. Yeni özgürlük düzeni içerisinde Batıdan çok miktarda çeviriler yapılmaya başlandı. Ülke sorunları konusunda birçok toplantı ve araştırma yapılıyor, paneller düzenleniyordu. O dönemde yeni yeni bilgiler edinmeye başlamıştık. Üniversite eğitiminin bize fazla bir şey vermediğini gördük. Bu nedenle eğitim ve öğretim sistemi konusunda üniversite öğrenci birlikleri ve üst kuruluş olan TMTF'nda bazı çalışmalar yapılıyor, öneriler ileri sürülüyordu".[392]

Türkiye'de 1950'lerde hızlanan ve gittikçe yoğunluk kazanan sosyal ekonomik ve kültürel değişme süreci siyasi hayatın bütününü olduğu kadar siyasi ve ideolojik akımları da yönlendirmiş ve derinden etkilemiştir. 50'lerde hız ve yoğunluk kazanan değişme süreci, 60'larda daha da genişlemiş ve yeni boyutlar kazanmıştır.[393]

CHP ve DP arasındaki siyasi mücadele 27 Mayıs askeri müdahalesi ile kısa bir süre ortadan kalkmıştır. Müdahale sonrası CHP ile Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 1965'lerde CHP ve CKMP'nin yanı sıra siyasal yaşamda göze çarpan dört yeni parti vardır: Adalet Partisi (AP), Yeni Türkiye Partisi (YTP), Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve yeni kurulan Millet Partisi (MP). Bazı başka partiler de kurulmuştur, ancak bu partilerin etkisi ya çok azdır ya da hiçbir varlık gösterememişlerdir.[394] Bu siyasi partilerden özellikle CKMP ve TİP, daha sonraki öğrenci eylemlerinde büyük roller oynamıştır. Ancak bu eylemlerde AP ve CHP''in de tutumu küçümsenemeyecek kadar çoktur.[395]

1960'lı yılların başında sosyalist canlanmanın iki ayrı koldan yürüdüğü görülür. Bu damarlar kullandıkları ayrılık sloganlarına karşın çoğunun temsilcileri ortak, düşünceleri çözümlemeleri birbirine benzeşiktir. Bunlardan birincisi Türkiye İşçi Partisi, diğeri ise Doğan Avcıoğlu'nun yönettiği Yön Dergisi'dir. Bu iki gurubun etkinliği ile öğrenci eylemlerinde organize bir canlanma olacaktır.

Solda oluşan bu örgütlenmenin karşısına 1964 yılından itibaren sağda Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi çıkacaktır. 1960 İhtilali sonrasında MTTB, TMTF, TMGT ve 27 Mayıs Fikir Kulübü'nün gençler üzerinde etkili olduğu, bu örgütlerin toplantılar, açık oturumlar, çalışmalar düzenleyerek üniversite gençliği üzerinde etkinlik sağladığı bilinmektedir.[396]

---

[391] Kazım Kolcuoğlu ile yapılan röportaj, Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, İstanbul Ozan Yayıncılık, ,2003, s.29

[392] Turhan Feyizoğlu, Deniz Bir İsyancı'nın İzleri, 17. Baskı, İstanbul, Su Yay.: 2000, s.29-30

[393] Mustafa Çalık, MHP Kaynakları, Hareketi ve Gelişimi, Ankara,Cedit Yayınları, 1995, s.79.

[394] Jocab Landau, Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar, Turhan Kitabevi, Ankara, 1979, s. 22-23.

[395] Jocab Landau, a.g.e., s .46

[396] Turhan Feyizoğlu, a.g.e., s. 42.

H. Cemal, 1960'ların ilk yarısında kendisi Mülkiye'deyken sosyalizm sözcüğünün tabu olduğunu, onun yerine devletçilik, toplumculuk kavramlarının kullanıldığını belirtiyor.[397] Sol düşüncelerin toplumda ifade edilebilmesi, meşruiyet kazanması 61 Anayasası'nın getirdiği açılımlar sayesinde mümkün oluyor:

Sevim Belli, 61 Anayasası'nın demokrasi ve solun açılım göstermesinde oldukça önemli olduğunu, hemen hemen hiç yoktan denebilecek gibi, pek çok olumsuz etkenlere karşın büyük bir kitle hareketi meydana getirildiğini ifade etmektedir.[398] Bu anayasa (1961 Anayasası) çerçevesinde Türkiye'de demokrasiye dönerken Türkiye'de sol siyasal düşünceler ve hareketle de gelişmeye başlıyordu. Kuşkusuz sol düşüncenin tamamen serbest hale gelmesi, ceza yasalarındaki ilgili maddelerin kalkması anlamına gelmiyordu. Genişletilmiş özgürlükler alanında çok dikkatli davranan bir sol düşüncenin ifade edilebilir hale gelmesi demekti.[399] Bu sınırlı özgürlük ortamı içinde sol hareketler, antiemperyalist karakterlerini uygularlarsa ve Kemalizm'in ilkeleriyle uyumlu yorumlara giderlerse, kendilerine varlıklarını sürdürebilecekleri bir meşruiyet alanı oluşturabileceklerini düşünüyor ve buna göre davranıyorlardı. Özellikle yeni anayasa içinde ön plana geçen sosyal devlet ve sosyal adalet ilkeleri sol düşüncenin ifade edilmesinde rahatlık sağlıyordu.[400].

Toplumda Amerika'ya karşı bir tepki oluşmasında ve milliyetçi duyguların kabarmasında 1964 yılı önemli bir tarihtir. 1964 yılında Kıbrıs olayı patlak verdi. Garantör devlet olarak Kıbrıs'a müdahale kararının o zamanın ABD Devlet Başkanı Johnson tarafından durdurulması ve Başbakan İ. İnönü'ye mektup göndermesi, ayrıca uçaklarımıza benzin verilmemesi başta üniversite gençliği olmak üzere tüm halkımızı etkilemişti.

Üniversite gençliği ve aydınlar bağımsızlığımız konusunda, bu olay üzerine daha duyarlı hale gelmişti. Bu nedenle "petrolün millileştirilmesi" kampanyaları açılmış ve bu konularda araştırmalar yapılarak broşürler ve kitaplar yazılmıştır. Ülkenin bağımsızlığını zedeleyen ikili antlaşmalar gündeme getirilmiş, bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Üniversite gençliği üst örgütü olan TMTF ve birlikler aracılığı ile ülke sorunları ve üniversite eğitimi konusunda gerçekten bilimsel çalışmalar yaparak sonuçlarını kendi üyelerine ve kamuoyuna aktarıyorlardı. Bu çalışmalar kamuoyunu etkiliyordu.[401]

H. Cemal, TİP'in yeni kurulduğunda, özellikle gençlik kesiminde kendisine sempatizan ve yandaş toplamaya başladığını; sosyalizm sözcüğünün artık telaffuz edildiğini, ama komünizm sözcüğünün tehlikeli, yasa dışı olduğunu; TCK'nın 142. Maddesi gereğince suç sayılabildiğini; üstelik bu sözcüğün 'Moskova uşaklığı' ya da 'vatan satıcılığı' gibi her türlü olumsuz anlamlarla yüklü olduğunu; Metin Toker'in, Doğan

[397] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s.120.
[398] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul, Belge Yay., 1994, s. 458.
[399] İ.Tekeli-S.İlkin, Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocular'ı ve Kadro'yu Anlamak, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul,2003, s. 460
[400] İ.Tekeli-S.İlkin, a.g.e. , s. 460-461.
[401] Turhan Feyizoğlu, Deniz Bir İsyancı'nın İzleri, 17. Baskı, İstanbul, Su Yay.: 2000, s. 30.

Avcıoğlu-İlhan Selçuk çizgisinde olanlara 'kripto solculuk' suçlamasında bulunduğunu; kripto'nun kendi gerçek inançlarını gizleyen bir anlam içerdiğini; askerin gözünde komünistler 'Moskova ajanı' kabul edildiği için takiyye yapıldığını ifade etmektedir.[402]

Soğuk Savaş pek çok aydını, SSCB veya ABD'nin yanında olmaya itmiştir. Bundan da önce, Sovyet devrimiyle birlikte bir çok sosyalist, kendisini eylemsel ve düşünsel açıdan SSCB'ye bağlı hissetmeye başlamıştır… Birçok Türk sosyalisti, eleştirel ve sol düşünce birikimin azlığı, her zaman SSCB'nin güdümünde olmuş olan TKP geleneği gibi nedenlerle, bağımsız düşünememişler ve dolayısıyla bağımsız hareket edememişlerdir. Barış Ünlü, Mehmet Ali Aybar'ı bunun dışında tutmuştur.[403]

2.3.3. 1965-1971 Arası Sol ve Gençlik Hareketleri (68 KUŞAĞI'NIN OLUŞUMU)

Edward Shills'in ortaya attığı merkez-çevre kavramlarının[*] 60 öncesi ve sonrası öğrenci hareketlerini anlamada bir anahtar vazifesi göreceğini düşünüyoruz. Merkez-çevre kavramlarının 68 Kuşağı'nı ve eylemlerini anlamada, özellikle iktidar-iktidara etki etmeye çalışan baskı grupları[404] ve öğrencilerin referans aldığı bu grupların öğrencilerle ilişkileri bağlamında açılım sağlayacağını düşünüyoruz. Shills, merkezi, "toplumu yöneten semboller, değerler ve inançların oluşturduğu bir bütün" olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda merkez, toplumsal eylemlerin gerçekleştirilmesindeki meşruiyet kaynağını oluşturmaktadır. Merkezde bir ağ örgüsü şeklindeki kurumlar rol dağıtımını gerçekleşmektedir. Merkezin inanç ve değerleri doğrudan bu rollerde somutlaşırken, merkezi besleyen, kendi içinde bütün oluşturan bir takım alt sistemler de mevcuttur.

Giriş kısmında ifade ettiğimiz üzere, merkezdeki devletçi, bürokratik elit (bürokrasi, ordu, CHP, aydınlar, Kemalist gençlik ile) işbirliğine ve güçbirliğine girerek çevrenin siyasi alandaki temsilcisi DP'yi 1960 darbesiyle merkezden uzaklaştırmışlardır. Böylece, merkezin sağladığı statülere, imkanlara tekrar kavuşmuşlar; otoriteyi, iktidarı temsil eden devlete hakim olmak suretiyle hem iktidarın imkanlarından yararlanmak, hem de halkı yukarıdan aşağıya merkeze uygun olarak "değiştirmek" imkanına kavuşmuşlardır.

Ferhat Kentel, 1950'lerden itibaren başlayan merkez-çevre çatışması olarak adlandırılabilecek, siyasal ifadesini Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti geriliminde bulan bir tür toplumsal çatışma içinde gençliğin, devletin merkezi yetki ve

---

[402] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 162-3.

[403] Barış Ünlü, Bir Siyasal Düşünür Olarak M. Ali Aybar, İstanbul, İletişim Yay., I. Baskı, 2002, s . 307.

[*] Edward Shills'in önerdiği "merkez-kenar" modelinden hareketle Şerif Mardin, Türk siyasal hayatını çözümlemek için bu modeli Türkiye'ye uyarlamaktadır. Bkz. Şerif Mardin, "Center-Periphery Relations: A Key To Turkish Politics?", (Ed.), Engin D. Akarlı, Gabriel Ben-Dor, *Political Participation In Turkey –Historical Background and Present Problems-*, First Edition, Boğaziçi University Press, İstanbul, 1975, s. 7-32.

[404] Buradaki baskı gruplarını ideolojik amaçlı, kadro baskı grupları şeklinde isimlendirebiliriz. Bu konuda bkz. Zeki Arslantürk, M. Tayfun Amman, Sosyoloji, Kavramlar/ Kurumlar/ Süreçler/ Teoriler, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul, 1999, s.300-1

modernleşmeci hareketinin taşıyıcısı rolünü üstlendiğini ve bir anlamda, çevrede yükselmekte olan toplumsal hareketlere karşı devletin kullandığı bir aktör ya da ajan olarak ortaya çıktığını, dolayısıyla 27 Mayıs gençliğinin temel özelliğinin devletin modernleşmeci ve merkeziyetçi anlayışıyla örtüştüğünü ifade ediyor. 12 Mart darbesine kadar bu modelle örtüşme özelliğinin devam ettiğini, fakat toplumda yeni bir takım aktörlerin, siyasal ifadelerin ortaya çıktığını, dünya konjonktüründe etkilenmelerin arttığını, "üçüncü dünyacılığın" gençleri etkilediğini, sendikaların doğduğunu, 1960'ların sonlarında 15-16 Haziran işçi hareketiyle gençlik hareketlerinin son noktaya çıktığını ve daha sonra da düştüğünü ifade ediyor.[405]

Kentel, 1920'lerden 1960'lara 70'lere kadar Cumhuriyet gençliğinin darbelerin destekleyicisi olarak gelişen bir süreçte, 1970'lerde devletten koptuğunu, fakat Cumhuriyetin kuruluşundan beri taşıdığı toplumsal bellekten aktarılan iradeci mantıktan kopamadığını, dolayısıyla bağlı oldukları toplumsal ilişkileri, grupların problemlerini anlatmaktan çok, esas olarak yukarıdan müdahaleci bir misyon taşıyan misyoner mantığıyla örneğin "bir sosyalist" devletin taşıyıcısı olarak gençliğin yukardan aşağıya bakan bir mantık içerisinde mücadeleye devam ettiğini ifade ediyor.[406] Kentel'e göre, 60'lı 70'li yıllardaki temel tartışma devletin önce ele geçirilmesi, sonra da toplumun düzeltilmesidir.[407]

1961 Anayasası, merkez ile iç içe ve merkeze yakın grupların faaliyetlerine zemin hazırlayacaktır. Çünkü, 1960 sonrası kurulan TİP, Kemalist devrimleri, yani merkezin değerlerini esas alır, bununla birlikte TİP, Kemalist devrimi, sosyalist bir sisteme giden yolda eksik kalmış, tamamlanmamış bir devrim olarak görür. Yön Dergisi de, merkezin değerlerinden hareketle sosyalizmi devletçi, milliyetçi bir tarzda yorumlamaya çalışır ve Sol Kemalizm'i savunur. Merkeze etkide bulunmaya çalışan etki grupları, merkezin değerlerini daha sol değerlerle eklemlendirerek veya Kemalizm üzerinden kendisini ifade eden sosyalizm anlayışları ile merkeze hakim olmaya çalışırlar. Kısaca bu yönelim, iktidarı ele geçirip reformlarla sosyalist bir düzene geçme çabasıdır.

1960'lar Türkiye'sinin belki de en önemli özelliği 1961 Anayasası ile gelen, ülke tarihinde o güne değin görülmemiş bir siyasi özgürlük ve demokrasi ortamıdır. Ülkenin ilk seçimle gelen yönetimi DP iktidarına karşı 27 Mayıs 1960'da yapılan askeri darbenin hazırlanmasında ve meşrulaştırılmasında ana rolü siyasi "özgürlük ve demokrasi" talepleri oynamıştı. DP yönetimine karşı başkaldıran gençlik hareketinin bir yönüyle "manüpüle" edildiği; askeri müdahaleyi hazırlayan ve gerçekleştiren güçler tarafından harekete geçirildiği görülmektedir.

---

[405] Ferhat Kentel, "Gençlik, Katılım ve Sivil Toplum" konusundaki bildirisi, Yayına Hazırlayan: Ahi Çakmak, Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük ve Gençlik, 'Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu', X. Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2002, s. 137.

[406] Ferhat Kentel, a.g.e., s. 138.

[407] Ferhat Kentel, a.g.e., s. 164.

1960'ların ikinci yarısında, 1965 seçimlerinde DP'nin mirasçısı Adalet Partisi'nin, elverişsiz seçim kanununa rağmen, tek başına iktidara gelmesinden sonraki dönemde gençlik hareketinin "özgürlük ve demokrasi" söyleminden uzaklaştığı ve büyük çoğunluğu ile bir "düzen değişikliği", "devrim" ve "sosyalizm" söylemi içine girdiği görüldü. 1960'lar Türkiye'sinin başka bir temel özelliği, 1962'den başlayan ve 1970'lerin ortalarına kadar süren bir dönem için, sürekli ve hızlı bir ekonomik büyümenin ve reel ücretlerde sürekli artışın yaşanmasıdır. 1960'larda Türkiye, o güne kadar görmediği ölçüde geniş özgürlük ve demokrasi yanında, o güne kadar tanık olmadığı ölçüde hızlı ekonomik kalkınmaya sahne oluyordu. Buna karşın, 1960 sonrasında gerçekleşen demokrasiyi de, ekonomik gelişmeyi de "yetersiz" ve "aldatıcı" bulan görüşler, seçmenler nezdinde olmasa da, aydınlar ve üniversiteli gençler arasında giderek yayıldı. [408]

Haşmet Atahan, TİP'in kuruluş aşamasında kendisinden önceki sol hareketlerin sağlıklı bir değerlendirmesini yaparak, onun mirası üzerine kurulmak yerine, kendisini miras yaptığını; hatta kimi eski sosyalist 'Bunlar sicilli komünist' gerekçesiyle üye yapmadığını; Mihri Belli'yi Kıvılcımlı'yı almadığını belirtiyor.[409]

1960'larda Türkiye Solu'nda Batı'daki anlamda bir sosyal demokrasi ve sosyal demokrat parti göremiyoruz. TİP, Türkiye'nin Kapitalist üretim tarzına geçmiş bir ülke olduğunu kabul ettiği için, işçi sınıfının oluştuğunu savunan işçi sınıfının "öncü" güç olmasını isteyen, İşçi sınıfına bilinç götürülmesine çalışan, , parlamenter yoldan demokratik kanalları kullanarak iktidara gelmeyi amaçlayan, iktidardayken yapılan birtakım reformlarla sosyalist devrimin gerçekleşeceğini düşünen sosyalist bir partidir. Türkiye'de TİP'in yaptığı, Almanya'da gelişen sosyal demokratların diğer güçlerle koalisyon yapmasına tam benzemiyor. TİP kendini, işçiler, köylüler, aydınlar, öğrencilerle birlikte tüm emekçilerin kendisinde toplanmasını isteyen, sosyalist hareketin "öncü" organizasyonu olarak görmektedir. Almanya ve birçok Batı ülkelerindeki sosyal demokratlar gibi, TİP de tedrici, evrimci bir yol izliyor.

Söz konusu dönemde devrim tartışmalarının çok yoğun yaşandığını görmekteyiz. "Türkiye'de hakim üretim ilişkilerinin niteliği 1971 öncesinin önemli tartışma konularından biri idi. Bu tartışmalar bir ölçüde bugün de sürüyor. Türkiye kapitalist bir ülke mi, yoksa feodal ya da yarı feodal bir ülke mi? Egemen sınıf feodal toprak ağaları mı yoksa geri nitelikte bile olsa kapitalist sistemin ürünü olan bir burjuvazi midir? Bu sorulara verilen cevaplara göre farklı stratejiler ortaya atıldı. Bu tartışmaların düğüm noktası devrim meselesidir. Önemli olan önümüzdeki devrimin niteliğinin saptanmasıdır. Devrim, toplumların gelişmesinde ani bir sıçramayı, niteliksel

[408] Şahin Alpay, "68 Kuşağı Üzerine Bir Deneme", Toplum ve Bilim Üç Aylık Dergi, Birikim Yayıncılık, İstanbul, 1988, Sayı: 41, s.170-1.
[409] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler-, I. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1998, s. 35.

bir değişimi ifade eder. Devrim olarak tanımladığımız bir niteliksel sıçramadan sonra üretim ilişkileri sisteminin değiştirilmesi, yeni bir sistemin kurulup yerleştirilmesi anlamında devrim süreci devam eder. Behice Boran, Türkiye'de devrim aşamasının burjuva demokratik değil, sosyalist devrim olduğunu savunmuştur.[410]

Boran, devrimciliğin kıstasına ilişkin şu tespitlerde bulunur:

"1971 öncesi yıllarda devrim, devrimci sözcükleri ve kavramları ilerici çevrelerde, yayınlarda çok kullanıldı ama devrim kavramının içeriği, tanımlanması saptanmadan, açık seçikliğe kavuşturulup belirlenmeden. Bu belirsizlik, bulanıklık içinde yapılan yanlışlardan biri, benimsenen veya kullanılan mücadele biçimini, bir hareketin devrimci olup olmamasının kıstası, ölçeği olarak kullanmaktır. Oysa, mücadele biçimi sorunu önemli olmakla beraber, devrimciliğin temel kıstası sınıfsallıktır. İşçi sınıfı içinde yer almayan, kök salmayan, işçi sınıfının yalnız ideolojik öncülüğünü değil, fiili öncülüğünü oluşturup geliştirmeye çalışmayan bir hareket, işçi sınıfı dışında ne denli keskin mücadele biçimleri önerse, hatta uygulasa bile gerçek anlamda devrimci değildir. İşçi sınıfı dışında kadrolar oluşturmak, mücadelelere girişmek ve bu eylemlerin işçi sınıfına ve emekçi kitlelere örnek olacağı, onlar tarafından giderek benimseneceği düşüncesi ve uygulaması, bilimsel sosyalizmin devrimci hareket ve mücadele anlayışı ile bağdaşamaz. Mücadele biçimleri ise, bilimsel sosyalizm ışığında somut durumların somut tahlili sonucu saptanır."

"Elbette ki işçi sınıfı partileri her türlü mücadele şekillerini kullanmaya hazır olmalıdırlar ama mücadele şekilleri ne bireylerin, ne yöneticilerin, ne de örgütlerin sübjektif tercihlerine bağlı değildir. Nedir bilimsel sosyalizmin temel ilkesi; bir ülkenin devrimci hareketi, devrimci teorisiz yürütülemez; ama ülkenin devrimci teorisi o ülkenin somut şartlarının somut tahlili sonucu elde edilir. Evvela, devrimin objektif şartları oluşuyor mu oluşmuyor mu ona bakılır. Söz konusu olan toplum, gelişmesinde hangi aşamadadır, hangi doğrultuda gelişmektedir, hangi imkanlar vardır veya yoktur, buna bakılır. Sübjektif tercihlere değil! Bunlara göre mücadele şekilleri ve yöntemleri tespit edilir." [411]

Behice Boran şöyle demektedir: "…İşçi sınıfının, emekçi sınıflarla ortaklıklar kurarak gerçekleştireceği iktidardır ki, ancak sorunları planlı, akılcı, geçerli yöntemlerle çözüm yoluna sokacaktır. Ama sözünü ettiğimiz nitelikte bir iktidar şu partiye değil de, bu partiye sadece oy vermekle gerçekleşmez. İşçi sınıfımızın kendisi iktidara hazırlanmalıdır. İşçi sınıfının mücadele ufku, ücret, ikramiye, kıdem tazminatı, referandum gibi ekonomik sorunlarla sınırlanmamalıdır…İktidar olup ülkeyi yönetebilmek bu bilgileri ve mücadele deneyimlerini kazanmakla, özümsemekle

[410] Behice Boran, Savunma Yayın Sorumlusu: Hasan Basri Gürses, Sosyalist Yayınlar: 1, İstanbul, 1992, s. 168

[411] Behice Boran, a.g.e., s. 169-170

mümkündür. İşçi sınıfı bu bilgileri, mücadele deneyimlerini, iktidar için gerekli yetenekleri ancak politik düzeyde örgütlenerek, partileşerek kazanabilir. Kendi bağımsız partisi aracılığıyla ancak iktidar olabilir ve iktidarda kalıp işleri yürütebilir."[412]

Boran, işçi sınıfının reformizme ve devrimci lafazanlığa kaymaması [413] gerektiğini; işçi sınıfının sosyalizm mücadelesinin uzun nefes isteyen, uzun vadeli, sebatlı, programlı, soğukkanlı bir hareket olduğunu; bu harekette küçük burjuva sabırsızlığına, kestirme yollar aramaya, devrimci hareket diye bireysel ve anarşist, terörist hareketlere başvurmaya yer olmadığını ifade ediyor. Boran, "… her halükarda işçi sınıfının müttefikleriyle beraber politik iktidara gelebilmesi için mutlaka işçi sınıfını öncü durumuna getirmek ve işçi sınıfını, müttefiki yoksul köylüyü ve destekleyicisi diğer emekçi sınıfları örgütlemiş, bilinçlenmiş militan bir güç haline getirmek lazımdır. Böyle bir güç haline getirmedikçe hiçbir yoldan ve hiçbir şekilde işçi ve emekçi sınıfların iktidarını sağlaması mümkün değildir" demektedir.[414]

TİP yöneticileri, "Birleşik Cephe" veya "geniş halk cephesi" anlayışı çerçevesinde bütün devrimci güçlerin TİP'te toplanması gerektiğini; güçbirliğinde temel örgütün TİP olduğunu söylemişlerdir. TİP, sosyalist devrimle iktidarı ele geçirme söylem ve hedefi ile bir devrimci parti; demokratik kanallardan iktidara gelme çabasıyla sosyal demokrat bir parti görünümü vemektedir. TİP'i desteklemiş olmakla birlikte, 1968'den itibaren yaygınlık kazanan MDD görüşü, 1969 seçimlerinde TİP'in başarısız olması ve dünyada ve özellikle Batı'da yükselen devrimci dalgayla birlikte 68 gençliğinin yoğun teveccühüne mazhar oluyor. MDD'ciler, Türkiye'nin yarı feodal, kapitalist üretim tarzına geçme aşamasında bir ülke olduğu; dolayısıyla işçi sınıfının oluşum aşamasında olduğu tespitinden hareketle parlamenter yoldan iktidara ulaşmanın zor olduğu düşüncesiyle geniş cephe faaliyeti anlayışı içerisinde asker-sivil aydın zümrenin öncülüğünde bir ihtilalle iktidarın elde edilmesini ve yukarıdan aşağıya reformlarla devrimin gerçekleşmesini istiyorlar. Gerek MDD'ciler, gerek Yön-Devrim grubu işbirliği yaparak iktidara talip oluyorlar.

Konu siyaset sosyolojisini ilgilendirdiği için, iktidar ve güç kavramlarına değinmekte fayda var. "Siyasal tartışmalarda birbirinin yerine çokça kullanılan kavramlar vardır. Bunların başında iktidar, otorite, etki ve kontrol kavramları gelmektedir. Bu kavramlar en azından gündelik dilde çoğunlukla aynı şeyi ifade ederler… Heywood, en basit ya da bilindik anlamıyla iktidarı, arzu edilen ya da amaçlanılan hedefe ulaşma yeteneği olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda güç, diğer bireyleri bağlayacak formal kararlar alabilme kapasitesi olarak görülmektedir.

---

[412] Behice Boran, Savunma Yayın Sorumlusu: Hasan Basri Gürses, Sosyalist Yayınlar: 1, İstanbul, 1992, s. 168-169

[413] Reformizm'den kasdı; sağa saparak burjuva sistemiyle uyuşup bütünleşmesi; devrimci lafazanlık, keskin devrimci söylemle işçi sınıfını maceralara sürüklemek (Behice Boran, a.g.e., s. 170)

[414] Behice Boran, a.g.e., s. 170-171

Güç kavramının birden fazla boyutu vardır. Steven Lukes, güç kavramının üç boyutlu olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, birinci boyutu karar almaktır. Robert Dahl siyasal gücü karar verme sürecini etkileyebilme yeteneği olarak tanımlamıştır. Bu görüşe göre, güç kimin işini yürüttüğü, ne sıklıkla işini yürütebildikleri ve hangi konularda işlerini yürütebildikleri sorunlarıyla ilgilidir. Güç kavramının ikinci boyutu ise gündem oluşturmaktadır. Herhangi bir grupta, toplulukta ya da toplumda gündemi oluşturmak belli bir güce sahip olmak anlamına geldiği için güç-erk konusundaki tartışmalar, gündem oluşturan ya da yönlendirmeye açıktır. Güç'ün üçüncü boyutu ise bireylerin grupların ve toplumun düşünce sürecinin kontrolüdür. Marx, buna egemen sınıfın ideolojisi demiştir. Diğer bir sorun, gücü kimin elinde bulundurduğu ve kime karşı kullandığı sorusudur. Easton'a göre, diğerlerini etkileme çabası güç aktivitesi olarak algılanmaktadır.[415]

Bazı yazarlar iktidar ile etki kavramlarını birbirleriyle özdeşleştirmektedirler. Bunun sebebi iktidarın bir bireyin diğer bir birey üzerindeki, 'iktidar' veya 'etkisi' olarak görülmesidir. Weber'de güç (etki) bir toplumsal ilişki içinde dirençlere karşı kendi iradesini kabul ettirebilme şansıdır. Ona göre, iktidar özgül bir içeriği olan belli bir komutanlığı belirli bir grup tarafından uyulması olasılığıdır. Duverger'de ise güç, otoriteyle alâkalı bir yığın sosyal kurumlar bütününden oluşmaktadır ki, bu kurumlar, aynı zamanda, birbirlerinin diğerleri üzerindeki etkisi, egemenliğine dayanmaktadır. Buradan yola çıkarak Duverger, siyaset bilimini otoriteyle ilişkili olan kurumların bilimi olarak tanımlamıştır. Duverger'e göre siyasal güç tartışması, bizi meşruiyet problemiyle karşı karşıya getirmektedir. Ona göre, güç, ister düşük düzeyde, isterse yüksek düzeyde olsun her zaman 'meşru' bir şey olarak algılanır.[416]

1960 İhtilali'nin ve 61 Anayasası'nın getirdiği imkânlarla Türkiye'de sosyalizm gelişme katetmiştir. Anayasanın sosyalizme açık olup olmadığı tartışmaları yapılmış, sol kesim açık olduğunu iddia etmiş, TİP, sosyalizmi kitlelere duyurmakta ve meşru hale getirmekte önemli roller oynamıştır. Bunun yanında, Yön Dergisi, Kemalizmle eklemlenmiş sosyalizm tartışmalarıyla gündemi oluşturmuş; sosyalizmin Türkiye şartlarında inşa edilebilmesi tartışmalarını gençliğin gündemine sokmuştur. Mihri Belli, MDD tartışmalarıyla ve sosyalist eylemlerle sosyalist düşüncenin kamuoyunda kabullenilmesini ve sağlayarak ve geniş bir "halk cephesi" anlayışı içerisinde bir cephe oluşturarak, bir baskı grubu olarak gençliğin faaliyetlerini de bu bağlamda kamuoyu oluşturmada araçsal olarak yönlendirerek kamuoyunda meşruiyet zemini oluşturmaya çalışmıştır. Belli, MDD düşüncesiyle iktidara giden yolda iktidara etki eden odakları etkileyerek "iktidar olabilme" imkânlarını aramıştır.

---

[415] Kayhan Delibaş, Emin Yiğit, 'Siyaset Kurumu', Sevinç Güçlü (Ed.), Kurumlara Sosyolojik Bakış, İstanbul, Birey Yayınları, I. Baskı, 2005, s. 173-176.

[416] Kayhan Delibaş, Emin Yiğit, a.g.e., s. 177-180.

Türkiye'de gerek 1960 ihtilalinin gerçekleşmesinde ve gerekse 60 sonrası siyasi hayatın anlaşılmasında "elitler" teorisini ve "Baskı Modeli"ni araç olarak kullanmanın faydalı olacağını düşünüyoruz.

"Baskı modeli, topluma yön verme anlamında, azınlık veya elitlerce kullanılan güçle yerine getirilir. Elitlerle toplumun geri kalan kısmı arasındaki ilişkileri açıklamada elit teori bir takım yetersizliklere sahiptir. Bu sebeplerden biri güç ilişkilerinin bizzat kendilerinin çatışma yaratmasından kaynaklanır. Diğer bir sebep, etkin güç tekelleri, ordu ve polis gibi güç araçlarının idaresini elinde bulunduran birbiriyle rekabet halindeki grupların elde edilmesini gerektirir. Elit teori, elitlerin egemenliği için güç kontrolünden başka unsurlara da dayanmaktadır. Bu unsurlar temelde elit teorisyenlerin üzerinde durduğu gibi elitlerin kendi aralarındaki uyumu ile toplumda elit olmayan unsurlar arasındaki uyumsuzlukla açıklanır."

"Elit teorilerle ilgili bizi ilgilendiren husus, bu teorilerin güç teorisinin bir bölümünü oluşturmakla birlikte, aslında iktidar sorununda farklı çözümlere vurgu yapmalarıdır. Elitler arasındaki ilişkiler güçten ziyade genellikle karşılıklı çıkara dayanır. Elit teori ayrıca, elitlerin eğitim, ideolojik düşünce, coğrafi, toplumsal, etnik kökenlerle yaşam tarzları benzerliğine vurgu yapar. Bütün elit teoriler elit gücün toplumdaki iş çevreleri, parlamento, yöneticiler, silahlı kuvvetler, polis gücü ve dini örgütlenmeler gibi yapılardan destek almalarına vurgu yapar. Son olarak, elitlerin üstünlüğüyle bağlantılı olarak Robert Michels'in siyasal partilerin oligarşi eğilimleri konusunda da dediği gibi, demokratik partilerdeki oligarşik oluşuma sebebiyet veren temel husus liderliğin doğasından kaynaklanmaktadır."[417]

"Kamuoyunun üzerinde kontrol kurmak için girişilen eylemlerde, temel varsayım, belli durumlar karşısında bireylerin ne gibi tepkilerde bulunacaklarını belirleyen, tutumların, dış etkilerin tesirinde olduğu, bu etkilerin ise kısmen kontrol altına alınabileceğidir. Propagandacılar bilinçli olarak, bu etkenleri kontrol altına almaya çalışırlar. Bunu yaparken, yeni bir duruma ilgili yeni bir durum oluşturmak, günümüzün moda deyimiyle 'durumdan vazife çıkartmak', bazen var olan durumu sürdürmek ve bu tür tutumları bozucu güçlere karşı koymak, bazen de var olan tutumlardan bazılarının yerine kendi amaçları için daha uygun yeni tutumları oluşumunu sağlamak için yaparlar."[418]

Merkeze etki etmeye çalışan elitler, bir taraftan öğrenciler üzerinde birtakım dernek, kulüp, talebe teşkilatları ve parti kanalıyla propaganda, forum, konferans, panel, gazete, dergi, broşür ve kitap gibi iletişim araçlarını kullanarak etkili olmakta, üniversite

[417] Robert E. Dowse, John A. Hughes, Political Sociology, 2nd Edition, John Wiley&Sons, New York, s. 23.

[418] Osman Özsoy, Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma, İstanbul, Alfa Basın Yayın Dağıtım, I. Basım, 1998, s. 174-5.

öğrencilerinin eylemlerini kamuoyu oluşturmada araçsal olarak kullanmaktadırlar. Bununla birlikte iktidara etki etmeye, yön vermeye çalışan 68'e kaynaklık eden gruplar, ortak menfaatleri gereği güçbirliği yaparak, buna bir çeşit geçici koalisyon denilebilir, oluşan kamuoyundan kendi düşünceleri doğrultusunda yararlanmak istemişlerdir. Bu geniş cepheli güçbirliği dayanışması içinde her grup kendi hesabını yaparak oluşan kamuoyunu ve güç imkanlarını kendi ideolojik hedeflerine kanalize etme ve merkezi elde etme amacını gütmüştür. Kamuoyu oluşturmada ve iktidara etki etmede gençlik bir baskı grubu rolü oynamıştır.

1960'lı yıllar siyasi partilerin öğrenci içinde desteğini arttırdığı ve öğrencilerin bir baskı unsuru olarak belirdiği yıllardır.[419]

68 Kuşağı, homojen bir grup değildir, bir kategoridir. 68 Kuşağı, farklı grupların kaynaklık ettiği, içinde çok farklı grupları barındıran bir kuşaktır. TİP, Yön-Devrim Grubu, Milli Demokratik Devrimciler, Güleryüzlü Sosyalistler, Emek Grubu, Fikir Kulüpleri Federasyonu, Dev-Güç, Dev-Genç, Mihri Belli ve ASD çizgisi, Doğu Perinçek ve PDA çizgisi, THKP-C, THKO, TKP-ML-TİKKO vd. gruplar. Bu gruplar arasında farklılıklar olmakla beraber aralarında ortak yönler bulmak mümkündür.[420]

Kuşak Kavramı:

68 kuşağı, birtakım ortak özelliklere sahip olmakla beraber homojen özellikler gösteren bir grup değildir. Merkez-Çevre ilişkileri bağlamında merkeze bağlı modernleştirici bir baskı grubu fonksiyonu gören 68 gençliği, sosyal süreçte yıllara göre değişen başat grupların, düşüncelerin, taktik ve stratejilerin, eğilimlerin hakim olduğu, genel olarak anti- emperyalist, anti-feodal, sömürgeciliğe, gericiliğe karşı olan, kemalizmle eklemlenmiş milli bir soldan sosyalizme evrilen (farklı yorumlarla Marxist, Leninist, Maoist, Şehir gerillacılığı, Kır gerillacılığı aşamalarından geçen, zaman zaman cuntacı eğilimlerin ağırlığını hissettirdiği), ideoloji ve eylem yönü ağır basan gençliğin oluşturduğu bir kategoridir.

68 Kuşağı, kuşak yapısı itibariyle 1965-71 yılları arası, yaşları genel olarak 18-28 arasında değişen, üniversite öğrenci gençliğinin ağırlıkta olduğu, az sayıda işçi ve öğretmen sendika ve derneklerine bağlı gençleri de dahil edebileceğimiz, toplumun orta ve üst gelir seviyesinden gelen, ailelerinin eğitim durumunun genel olarak iyi olan gençleri kapsamaktadır.

Bizim burada incelediğimiz 68 Kuşağı kavramı, daha çok 1965-71 arasındaki dönemde üniversitelerde öğrenci olan öğrenci gençliği kapsamaktadır. Üniversitelerde beklemeli olmasından ya da devrimci hareketlere katılmasından dolayı söz konusu öğrenci gençliğin üst yaş sınırının 28'e kadar çıktığını düşünüyoruz. Bununla birlikte

[419] Cem Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İmge Yay. , İstanbul, 1990, s. 156.

[420] Kemal Can-Cengiz Erdinç, "Sistem Dışı Sol Muhalefet", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, c. XV, s. 1202-1206

kuşağı belirlemede yaş sınırının çok önemli olmadığını düşünen az sayıda kuşak temsilcisinin de var olduğunu görüyoruz. Bu anlamıyla söz konusu kuşağın yaş sınırları gerek UNESCO'nun ve gerekse BM'nin genç yaş tanımında verilen sınırları aşmaktadır.[421]

"Gençlik Örgütlenmesinin İlkeleri ve Türkiye" adlı kitapta gençlik hakkında şöyle denilmektedir: "Gençliğin örgütlenmesi yarınların örgütlenmesi demektir..."[422]

Gençlik içinde etkinlik sağlamak için yapılanlar, bir bakıma devrimin "siyasal ordusunu" oluşturma çabasıdır. İşçi sınıfı partisi de genç insanlardan ve gençlik yıllarından beri sınıf mücadelesinde pişmiş insanlardan oluşur. Bunun örnekleri tarihte yaşanmıştır. Örneğin Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP)'nin ikinci kongresinde delegelerin yaş ortalaması 30'du. Dördüncü kongrede delegelerin %22'si 24 yaşında, %60'tan çoğu da 30 yaşından küçüktü. Ekim devriminin arifesinde, altıncı kongrede, her biri ortalama on senedir Parti üyesi olan delegelerin yaş ortalaması 29'du. Bu on senenin ortalama beş senesi hapishane ve sürgünde geçmişti. Benzer bir örnek yakın tarihte devrimi gerçekleştirmiş Vietnam işçi sınıfı hareketi için de söz konusudur. Devrimci Gençlik Birliği'ni Ho şi Minh ile birlikte kuran gençlerin pek çoğu daha sonra Hind Çini Komünist Partisi üyesi olmuşlardı. Vietnam'da 1930'larda Parti'nin bölgesel komiteleri, taşra komiteleri ve parti hücrelerinin sorumlularının büyük bir çoğunluğu yine 18-21 yaşlarında gençlerdi. Vietnam Devrimi'nin her aşamasından ağır görevleri yüklenenler ve başaranlar gençlerdi[423]

Bilimsel sosyalizme göre gençlik bir sosyal sınıf değildir. Başta işçi gençlik olmak üzere, köylü gençlik, öğrenci gençlik, işsiz gençlik ve diğer toplum kesimlerinin gençliği gençlik kavramının içinde yer alır. Bu nedenle gençlik her sosyal sınıftan belli yaş gruplarının oluşturduğu bir toplum kesimidir. Dünya nüfusunun yarısının 20 yaşından küçük olduğu biliniyor. Ortalama yaşama süresinin çok kısa olduğu Türkiye de bir gençler ülkesi. Türkiye'de de toplam nüfusun %60'ı 24 yaşından küçük.[424] Gençlik örgütü bir okuldur. Gençlerin bilimsel sosyalizmin ilkelerini amaç edinen bir okul. Gençlik örgütü her işe koşan, bilinçli, disiplinli, fedakâr üyelerden oluşur. Bir gönüllüler birliğidir. Bu birliğin pekişmesi ancak gençliğe tam bir sosyalizm eğitimi verilmesi ile mümkündür. İşçi sınıfı partisinin burjuva ideolojisine karşı açtığı savaşta en önemli araçlardan birisi gençlik örgütüdür. Örgüt, gençlik hareketi içinde partiye sağlam ve geniş bir platform hazırlarken, bir yandan da ana hedef olarak inançlı, sağlam sosyalistler yetiştirmeyi alır.[425]

---

[421] UNESCO genç 15-25 yaş arası dönemi, BM ise 12-25 yaş arası dönemi gençlik çağı olarak kabul etmektedir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gençlik ve Spor Özel İhtisas Komisyonu'nda ülkemiz için 12-24 yaş arası gençlik çağı olarak kabul etmiştir. (Bkz. Birsen Gökçe, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1985-89, s. 21).

[422] Yzr. yok, Gençlik Örgütlenmesinin İlkeleri ve Türkiye, Genç Öncü Yayınları:1, Ankara, 1978. S.7.

[423] Yzr. yok, a.g.e., s. 7-8.

[424] Yzr. yok, a.g.e., s. 9.

[425] Yzr. yok, a.g.e. , s.11-12.

Kuşak kavramı ile burada ele aldığımız husus biyolojik yaklaşımdan ziyade konuyu toplumsal, siyasi ve tarihi bağlamıyla değerlendirmektir. Çünkü biyolojik kuşak kavramı bireyleri salt doğum tarihleri ile sınırlamaktadır. Wilhelm Dilthey, kuşak kavramıyla aynı duygular içerisinde yetişen, çocukluğu, gençliği aynı zaman diliminde geçen ve aşağı yukarı benzer dönemler içerisinde yetişkinlik dönemini yaşayan, bir takım derin ilişkiler ile birbirlerine bağlı olan insanları kastetmektedir. Dilthey aynı kuşakta olmayı bireylerin aynı yıllar içerisinde benzer dış etkenlere maruz kalmalarıyla ilişkilendirmektedir. Tarihçi Otokar Lorenz, bir yüzyılın üçte birine tekabül eden süre içerisinde verili kültür alanı içerisinde yer alan insanların hepsini bir kuşak kabul etmektedir. Buna göre, Lorenz yaklaşık otuz yıllık dönemi tayin edici bir süre olarak değerlendiriyor.[426]

"Maurice Debesse'e göre, kuşak kavramı tanımlarken iki tür kuşak ayırt edilmelidir: Aile kuşağı ve toplumsal kuşak. Aile çerçevesi içinde tanımlanan kuşak kavramının yanında aşağı yukarı aynı yaşta, aralarında akrabalık bağı bulunmayan, fakat çağdaş oldukları için yaşama ve düşünme biçimlerinde benzerlikler gösteren insanların oluşturduğu toplumsal kuşak kavramı da söz konusudur."[427]

Ortega Gasset'in ise kuşağı "tarihte kaçınılmaz olarak ortaya çıkan değişimle özdeşleştirmektedir. Kuşak ne bir grup öncü kadro, ne de halk yığınlarının toplamından ibarettir." Gasset, kuşağın oluşumunu "bir toplumsal bütünün yeni bir yapı içerisinde entegrasyonu" olarak görmektedir. Ona göre kuşak, "bireylerle grup arasındaki dinamik uzlaşım ve tarihteki en önemli algılamadır". Buna göre, her kuşak belirli bir hayat görüşünü temsil eder. Birbiri ardı sıra gelen nesiller, bir öncekinin oluşturduğu yapı ile yüzleşir. Ortega kuşak kavramının belirlenmesinde iki farklı olgudan yani çağdaş ve akran kavramlarından hareket etmektedir. Çağdaş, belirli yıllarda doğan bireyleri matematiksel bir çıkarımla kuşak' olarak kabul ederken, akran ise bu matematiksel çıkarımı değil, aksine bireylerin hayata yaklaşımlarını dikkate almaktadır. Ortega, bu çerçevede matematiksel bir kuşak anlayışını reddetmekte, kuşak oluşumunda aynı tarihler içerisinde doğmayı değil, bunun yerine aynı hayat biçimini benimseyen insanların yer aldığı dönemleri kastetmektedir.[428]

Kuşağın sınırlarını belirlemede 15'er yıl zikredilmekle birlikte, bu yaş sınırı kuşaklar arası sınırları göstermede belirleyici olmayabilir. Ortega Y. Gasset, insan hayatını on beşer yıllık beş ayrı döneme -çocukluk, gençlik, erişkinlik, yetişkinlik ve yaşlılık- ayıran Ortega, tarihi nesillerin oluşumunda on beş yıl aralığını kullanmakta,

[426] Julian Marias, "Generations", International Encyclopedia of the Social Sciences, David L. Sills (ed.), Vol. 6, The Macmillan Company&The Free Pres, 1968, The USA, s. 88-9.

[427] Sevinç Özen, Kentlileşme Sürecinde Ailede Kuşaklararası İlişkiler -İzmir-Bornova (Merkez) Çamdibi ve Altındağ'da Karşılaştırmalı bir Araştırma-, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1996, s. 14-15.

[428] Julian Marias, "Generations", International Encyclopedia of the Social Sciences, David L. Sills (ed.), Vol. 6, The Macmillan Company&The Free Pres, 1968, The USA, s. 89-90.

bununla birlikte Gasset tarih araştırmasında kuşağı sınırlarının belirlenmesinde kesin araçları ortaya koymada kaçınılmaz bir eksikliğin olduğunu söylüyor. Bu eksiklik bir kuşağın varlığının hangi kronolojik zaman dilimi içerisinde başlayıp bittiğine karar verilmesiyle ilgilidir. Gasset, kuşağın on beş yıl sürdüğünü, fakat on beş yıllık tarihsel zaman dilimlerini meydana getiren yılları nasıl böleceğimizi bilmediğini ifade ediyor.[429]

Gasset, bir kuşağa nispet edilecek gencin yaşının bir tarihle değil, aksine bir 'tarih aralığıyla' (zone of dates) belirlenebileceğini savunur. Kuşağı belirlemede aynı yılda doğmuş olmanın değil, belli bir tarih aralığında doğup birbirine yakın yaşlardaki gençlerin esas alınması gerektiğini ifade ediyor.[430] Nihat Sargın, kendisi Eski Tüfekler kuşağının son halkalarından biri olmakla birlikte, kuşak kavramının sadece doğum tarihine doğrudan bağlı bir olay olmadığını, kendisinden daha yaşlı birçoklarının 60 sonrası kuşak içerisinde yer aldıklarını ifade ediyor.[431] H. Cemal, kuşağını doğum tarihleriyle değil, sosyalist harekete katılma tarihiyle anıyor ve kendilerinin sosyalizmin 60'lılar tertibi olduklarını belirtiyor.[432]

Tarihi gerçekliğe bir çerçeve oluşturulabilmek için başvurulan varsayıma dayalı olarak üretilmiş kuşak skalasının (aralığı), araştırma için kullanılan metodolojide işlevsel bir değere sahip olduğu söylenebilir.[433]

Batı'daki bilhassa Fransa'daki 68 Kuşağı'nın 1968'deki hareketlerini "kuşak çatışması" olarak görenler de vardır. Kuşak çatışması, kuşaklar arasında var olan değer, inanç ve davranış farklılıklarından kaynaklanır. Onlara göre, 1960'lı yıllar, var olan otoriteye ve eski nesillerin oluşturduğu hayat biçimine karşı 13-19 yaş arası ile 30 yaş altı gençlerin gerçekleştirdiği karşı duruş, meydan okuyuştur.[434]

Bir siyasi kuşağı oluşturan, aynı tarihi tecrübeden geçmiş bir grup insanın varlığıdır. Bir kuşağı oluşturan yaş sınırının 17 ila 25 arasında olduğu hakkında bir görüş vardır.[435] Kuşağın yaş sınırlarını belirleme konusundaki görüşlerde farklılık olduğu için bu konuda daha esnek davranılması gerektiğini düşünüyoruz. Karl Mannheim, kuşağın, birbirinden farklı kuşak birimlerince (generation units) oluşturulduğunu ifade etmektedir. Mannheim, bireylerde siyasal davranışı belirleyenin, kişilerin dünya görüşünün şekillendiği ergenlik ve ilk yetişkinlik yılları olduğunu belirtiyor. Mannheim, bir kuşağın oluşumunu belirleyenin özel toplumsal bağlamlar olduğunu savunmaktadır. Bunun bir yılda bir, otuz yılda bir veya yüz yıl gibi değişik

---

[429] Jose Ortega y Gasset, Man and Crisis, Çev: Mildred Adams, W. W. Norton Company, New York, 1962, s. 60.

[430] Jose Ortega y Gasset, a.g.e. , s. 46-47.

[431] Atilla Akar, Bir Kuşağın Son Temsilcileri "Eski Tüfek" Sosyalistler, I. Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 1989, s. 142

[432] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 74.

[433] Julian Marias, "Generations", International Encyclopedia of the Social Sciences, David L. Sills (ed.), Vol. 6, The Macmillan Company&The Free Pres, 1968, The USA, s. 90-1.

[434] Peter J. O'Connell, Encyclopedia of Sociology, "Generation Gap", The Dushkin Publishing, Connecticut, s. 118-19.

[435] Julian Marias, a.g.m, s. 93.

dönemlerde oluşabileceğini söylemekle birlikte, istikrarlı toplumlarda siyasal kuşakların çok daha uzun bir dönemde oluşabileceğini ve yirminci yüzyılda Batı toplumlarında sosyal değişmenin çok hızlı ve yıkıcı olduğunu, gene yirminci yüzyılda sosyal, ekonomik, siyasi değişim yaşamış Batı dışı toplumlarda siyasi kuşak oluşumun daha kısa olduğunu ileri sürmektedir.[436] Aynı kuşak içerisinde bulunan bireyler arasında, diğer yaşam alanlarında olduğu gibi, siyasi bakış olarak da özel bir tür iletişim söz konusudur. Politik kuşağa dahil olma yaşları, dönemin ne kadar aralıkla oluşabileceği ve kuşak birimiyle ne ifade edildiği temel problemler olarak ortada durmaktadır.[437]

Kıvılcımlı Türkiye'de son 40 yıllık sol eylemin önder kadrolarını başlıca dört sosyalist kuşak olarak sınıflandırmıştır: 1) En eski Sosyalistler (1920-1925) (Ş. H. Değmer-H. Kıvılcımlı); 2) Eski Sosyalistler (1925-1945) (N. H. Ran-R. R. F. Baraner); 3) Yeni Sosyalistler (1945-1960) (M. Belli-M. Ali Aybar); 4) En yeni Sosyalistler (1960 sonrası) (V. Erdoğdu-D. Perinçek). O dönemde sorunu, böylesi kavramlarla açıklamaya ve bilinçlere çıkartmaya çalışan pek başka solcu yoktur ortalıkta. Konu daha çok "eskiler" ya da "yeniler" gibi terimlerle, bazen "eskiler"i yüceltmek, bazen da yine onları karalamak için açıklanmaya çalışılır."[438]

Ergun Aydınoğlu'na göre, 1960'lı yıllarda yeni bir kuşak yetişmekte, eskilerle diyalog arayışı içerisinde bulunmakta, yepyeni sosyal hareketlerin doğuşuna şahit olmakla birlikte onlara öncülük etmektedir. Ona göre, 1960'ların son yıllarında kuşaklararası alışverişin eşsiz sayılabilecek bir örneği yaşanır. Türk solunun tarihinde ilk defa bu boyutlarda bir özgün siyasal eğitim görevi, bir eski kuşakça yerine getirilmektedir. [439]

Bugüne kadar, öğrencilerin akademik-demokratik örgütlenmesiyle, işçi sınıfı politikasına hizmet eden gençlik örgütlenmesinin birbirine karıştırılmadığı tek bir örnek yok gibidir. Gençlik alanındaki örgütlenmelerin başını hep üniversitelerdeki gençlerin çekmiş olması bu ilkesel karışıklığın en belli başlı nedenidir. Bir yandan "partisiz devrimcilik" anlayışı, öte yandan öğrenci sorunlarının küçümsenişi doğru anlayışın hakim olmasını engellemektedir. Parti dışındaki solcu çevrelerin tek kaygısı, öğrenci örgütlerinde kendi fraksiyonlarını güçlendiren bir ortamın yaratılması olmaktadır. Bunun sonucunda öğrenci örgütleri kolayca amaçlarından ayrılmaktadır...[440]

Dev-Genç kuşağı yerine, 'Dev-Genç Grubu' kavramını kullanmayı daha yerinde buluyoruz. 68 Kuşağı bir kategorizasyon, bir genelleme; içinde bir çok grubu barındırıyor, homojen bir grup değil; ortak ya da benzer özelliklere sahip olmakla birlikte farklı özelliklere ve görüşlere sahip farklı grupları içine alıyor. Süreç içerisinde değişim

[436] Julian Marias, "Generations", International Encyclopedia of the Social Sciences, David L. Sills (ed.), Vol. 6, The Macmillan Company&The Free Pres, 1968, The USA, s. 94.
[437] Julian Marias, a.g.m., s. 95.
[438] Ergun Aydınğlu, Eleştirel Bir Tarih Denemesi 1960-1971 Türk Solu, I. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1992, s. 102.
[439] Ergun Aydınoğlu, a.g.e., s. 103.
[440] Yzr. yok, Gençlik Örgütlenmesinin İlkeleri ve Türkiye, Genç Öncü Yayınları:1, Ankara, 1978, s.16.

gösteren başat gruplar, alt gruplar, bunların söylemleri, tartışmaları, kendi içinde ve dışında eylemleri var. Dev-Genç'te bir grup davranışı sistemi olduğu söylenebilir. Sosyal süreçte, 68 Kuşağı içindeki itici gücün ya da o tür görevi gören gençlerin önce TİP çizgisindeki FKF, daha sonra Dev-Genç grubundan olduğunu söyleyebiliriz.

Ortega kuşağı belirlemede tarihi dönemleri esas almaktadır. Bu dönemlerin belirlenmesinde dönüştürücü güce sahip kriz ve sosyal değişmelerin rol oynadığını ifade etmektedir. Böylece insanın anlam dünyasının şekillenmesi ve dolayısıyla bir kuşak kavramının ortaya çıkması söz konusudur. Ortega'nın kuşak tasarımı (schema), insan tecrübesinin sonsuz çeşitliliği ilerisinde bir takım düzenliliklerin belirlenmesinde (detecting) kaçınılmaz bir öneme sahiptir.[441]

68 Kuşağı'nı anlatırken, etkin olduğu dönemi 1965-71 olarak tespit ettik. Harun Karadeniz 1965 yılını, 1960 sonrasında aydınlar arasında yayılan sosyalist dünya görüşünün gençlik hareketlerini yansımaya başladığı yıl olarak tanımlamakta;[442] Fulya ve Hasan Basri Gürses, 1965 yılından sonra öğrencilerin siyasal eylemlerinin "sol" doğrultusunda geliştiğini; daha önceki yıllardaki öğrenci eylemlerinin belirgin niteliği olan "ulusçuluk"un "anti-emperyalist" bir içerik kazandığını belirmektedir.[443]

1965 baharında yayınlanmaya başlayan Dönüşüm dergisi sosyalist gençliğin toparlanmasında, Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun kurulmasında işlevsel olmuştur. Çoğu TİP ile ilişki içerisinde olan Fikir Kulüpleri etrafında yer alan öğrenciler, kurucu üyelerini seçerek 17 Aralık 1965 günü hazırladıkları tüzüklerini Ankara Valiliğine sundular ve aynı gün Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) resmen kuruldu.[444] 8 Temmuz 1965'te Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) ve Türkiye İlkokul Öğretmenleri Sendikası (İLK-SEN); 10 Ağustos 1965'te İsmet Demir ve Suat Kundakçı'nın çabalarıyla ilk kez devrimci bir sendika olan Yapı İşçileri Sendikası (YİS) kuruldu. 10 Ekim 1965'te yapılan AP'nin tek başına iktidar olacağı seçimde TİP %3 oyla 15 milletvekili alarak meclise girmiştir. 1971 tarihi, sol örgütlenmelerin gerilla mücadelesine giriştiği, kitleden koptuğu ve Askeri Muhtıra'nın yapıldığı, sosyalist ve milliyetçi hareketlerin kesintiye uğradığı yıldır. Bu yüzden 1971 tarihini belirleyici olarak görmekteyiz.

Birçok ülkede gençlik hareketinin başını çeken işçi gençlik olmuştur. Sadece işçi gençliğe dönük örgütlenmeler daha önce ortaya çıkmıştır. Örgütlü işçi gençlik hareketi, diğer gençlik kesimlerinin örgütlenmelerini teşvik etmiş ve sonunda farklı amaçlara sahip, değişik kitlelerin temsilcisi gençlik örgütlerinin yanında tüm gençliği yığınsal olarak birleştiren merkezi gençlik örgütü de oluşturulmuştur. Bazı yerlerde öğrenci gençlik hareketi ve örgütlenmeleri Türkiye'de olduğu gibi önden yürümüştür.[445]

---

[441] Julian Marias, "Generations", International Encyclopedia of the Social Sciences, David L. Sills (ed.), Vol. 6, The Macmillan Company&The Free Pres, 1968, The USA, s. 90.

[442] Harun, Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 44.

[443] Fulya Gürses, Hasan Basri Gürses, Dünya'da ve Türkiye'de Gençlik, 2. Baskı, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yay., 1997, s.410.

[444] Ali Yıldırım, Belgelerle FKF-Dev-Genç (1965-71), I. Basım, Ankara: Yurt Kitap-Yayın, s.33-38.

[445] Yzr. yok, Gençlik Örgütlenmesinin İlkeleri ve Türkiye, Genç Öncü Yayınları:1, Ankara, 1978, S.17.

Burjuva devrimi sürecinin çeşitli aşamalarını noktalayan 1908 Meşrutiyet, Kurtuluş Savaşı ve 27 Mayıs 1960 hareketlerinde ilerici aydınların ve öğrencilerin büyük rol oynadığı görülmüştür. 1960 sonrasında da öğrenci gençlik ilerici fikirlere en açık ve örgütlenmeye en yatkın toplumsal kesimlerden biri olmak özelliğini geliştirmiştir. Bu koşullar sosyalist hareketi bütünüyle etkilediği gibi, onun gençliğe bakışına da tek yönlülük getirmiştir. Gençlik hep öğrencilerden sayılmış ve öğrenci gençlik örgütlenmelerinin dışında bir örgütlenme çabasına girişilmemiştir. İşçi-emekçi gençliğin örgütlenmesi yolunda adım atılamaması gençlik hareketinde ciddi bir boşluk yaratmıştır. Hareketin sınıf karakteri, daha baştan yanlış eğilimlerin uç vermesine yol açmıştır.[446] Gençlik Örgütlenmesinin İlkeleri ve Türkiye adlı kitapta, o dönemde öğrencilerin bir sınıf gibi değerlendirilerek devrimci mücadelenin önderliğinin gençliğe yüklendiğini belirtilmektedir[447].

Ertuğrul Kürkçü, 68'le birlikte açılan dönemin devrimci öznelerinin özelliğinin aşağıdan ve sivil olduğunu iddia etmektedir:

"Türkiye'nin özgül "devrimci", "ihtilalci" yada "inkılapçı" tipolojisinin 1960'lara kadar değişmeksizin gelen birkaç özelliğinden biri devlete özgülüğü, "yukarıdan"lığı idiyse, ikincisi de "yerelliği" yada "milliliği" olmuştu. 1968'le birlikte açılan yeni dönemin devrimci özneleri ise, önceki "devrimci" dönemlerden farklı olarak ilk kez aynı zamanda kentli, uluslararası, aşağıdan ve sivil idiler. 1968'in tarihsel önemi kapitalizmin gelişmesinde değil, Türkiye'de kentsel hayat süreçlerinin bütün toplum; toplumsal dinamiklerin de devlet üzerindeki etkilerinin belirleyici olduğu bir zemin üzerinde kapitalizme karşı bir "devrim"in öznelerinin ortaya çıkışında; burjuvazinin toplumsal hegemonyasını tesis etmesinde değil, bu hegemonyanın inkârı için tarihsel bir imkânın uç vermiş olmasındadır."[448]

1965'ten sonra sola yönelen gençlerin eylemlerinin siyasal iktidarla çatışma içine girdiği görülmektedir. Fulya Gürses, Hasan Basri Gürses, Nermin Abadan'ın Türk üniversite öğrencileriyle, genç işçilerin siyasal eğilimleri üzerine yaptığı araştırmayı yorumluyor:

"Gençlik kuruluşları siyasal iktidarın politikasını eleştiren bildirileri sürekli olarak artmış ve 1970 yılı için birinci sırada yer almıştır. Aynı gelişme doğrultusu, anti-emperyalist ve gerici dini eylemlerin kınanması konulu bildirilerde de görülmektedir. Bu gelişme doğrultusunda, miting ve boykot gibi eylem biçimlerinde de oluştuğu görülmektedir. 1970 yılında yapılan mitinglerle en yüksek sayı, siyasal iktidarı protesto için yapılmış olanlarıdır. Yine aynı yıl yapılmış olan 53 boykot eyleminden 41 tanesi de

[446] Yzr. yok, Gençlik Örgütlenmesinin İlkeleri ve Türkiye, Genç Öncü Yayınları:1, Ankara, 1978. , s.6
[447] Yzr. yok, a.g.e., s. 8.
[448] Ertuğrul Kürkçü, "Che'nin Çağrısını Ciddiye Almak", Türkiye'de Sosyalizmin Maddi ve Düşünsel Kaynakları, Praksis Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara, sayı: 6, s. 23; Ertuğrul Kürkçü, "Hala Bir "68 Kuşağı" Var Mı?", Mayıs 68, Cogito, Üç Aylık Düş. Derg., İstanbul, 1998l, sayı: 14, s. 161

aynı içeriklidir. Yapılan sessiz yürüyüşlerde en başta siyasal iktidarı protesto eylemleri gelmektedir. Öğrenci gençlik eylemlerini bu süreç içerisinde değişik nedensellikler taşıyan nitelikte olduğunu, ancak özelikle 1965'lerden sonra siyasal iktidarla çatışmaya girdiğini bu veriler göstermektedir.[449]

68 kuşağı'nın oluşumunda dünya görüşü bakımından taban tabana zıt olduğu AP'nin iktidarda olmasının da etkisi olmuştur. İktidara ve iktidarın tasarruflarına karşı girişilen eylemlerin yoğunluğunun da, 68 kimliğinin oluşmasında yeri vardır. Sosyalist gençliğin "gerici" kabul ettikleri dini eylemleri protestoda artış, bu tür eylemlerle mevcut AP iktidarı arasında bir irtibat olduğunu düşünmeleriyle de ilgilidir. Genel olarak bakıldığında bütün hükümetlerin, siyasi parti ve grupların gençliğin enerjisini "kullandığı"; gençlerin de kendilerine tanınan imtiyazı kullanarak iktidarlara etki etmeye çalıştığı görülmektedir.

68 Kuşağı'nın Fikir ve Eylem Dünyasını Etkileyen Unsurlar

Genç bir Harbiyeli olup, 21 Mayıs 1963 darbe girişiminde militanlıkla başlayıp, 12 mart 1971 darbesi sonrası devrimci pratiği yaşayan Zihni Çetiner kendi zihni oluşumundan bahsederken Yön dergisiyle tanıştığını; dergisideki kişilikli bir dış politika, bağımsızlık, milli petrol, yer altı-yer üstü zenginliklerin yabancılara kullandırılmaması vb. düşüncelerin ilgisini çektiğini, daha sonra Nazım Hikmet'i okumaya başladığını, "Kurtuluş Savaşı Destanı" nın kendisini adeta büyülediğini dile getiriyor. Çetiner, Eskişehir Cezaevinde de Yön Dergisini okumaya devam ettiğini, cezaevinde bulduğu kitapları değerlendirdiğini söylüyor. [450]

Z. Çetiner, zaten Kemalizm ilkelerini benimsediğini, bunların başında da Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'ndaki bağımsızlık şiarı geldiğini, toplumdaki adaletsizliği giderici; çalışan insanların ezilmeden, sömürülmeden yaşamaları gereğini yani halkçılığı daha iyi görmeye başladığını;[451] mecliste Türkiye İşçi Partisi'nin dişe diş mücadele ettiğini, gündeme getirdikleri her konu ülkenin dört bir yanına ulaştığını, Kemalizm kavramın içinin gün be gün biraz daha dolduğunu; [452] 27 Mayıs'ın büyük bir açılım getirdiğini, kimisine yeni umutlar, kimisine de yeni ihtilâl ufukları açtığını;[453] ifade ederek 27 Mayıs 1960'ı ihtilâl olarak nitelendirirken 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980'i düzen ve ABD yandaşı bir darbe girişimi olarak tanımlıyor. 21 Mayıs'ın düşünce olarak, yozlaştırılmış, içi boşaltılmış Kemalizm'i yeniden hayata geçirmek istediğini; asker ve sivil kadrolar oluşturarak geleceği yapılandırmak istediğini iddia ediyor.[454]

---

[449] Fulya Gürses, Hasan Basri Gürses, Dünya'da ve Türkiye'de Gençlik, 2. Baskı, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yay., 1997, s.410-411.

[450] Zihni Çetiner, Ölümü Paylaştılar Ama!... Bir İhtilâlcinin Anıları, I. Baskı, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 59-60, 62

[451] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 67.

[452] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 67-68.

[453] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 68.

[454] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 70-72.

Çetiner, 1965 yılından sonra ülkemizde dünyaya yeni bir bakış açısının geldiğini; sürekli okuduğu tarih ve yeni yeni yayınlanan dünya sol kültürünü içeren kitaplardan edindiği bilgilerin, yaşamının bugüne kadar eylem kılavuzu olduğunu beyan ediyor.[455] Türkiye İşçi Partisi 1965 seçimlerinde on beş milletvekili ile T.B.M.M'nde ilk kez temsil edilmişti. Kürsüden her söyledikleri o günkü iktidarın ipliğini pazara çıkarıyor, sonuçta onları kudurtuyordu, gerçek milliciliğin ne olduğunu sergiliyorlardı.[456]

Z. Çetiner, hapishane hayatından sonra TRT'de işe başladığını ve görüştüğü insanları anlatıyor: "… Harbiyeli arkadaşların dışında yeni tanıştığım Uğur Mumcu ve Kemal Anadol'la görüşüyorum. Okuyarak öğrendiğim şeyleri tartışma olanağı buluyorum. Bundan da büyük zevk alıyorum. Bu arada Fikir Kulüpleri Fedarasyonu'na gitmeye başladım. Çeşitli paneller, açık oturumlarda insanlar ülke sorunlarını tartışıyorlardı. Şimdi yeni bir dünya keşfettim." Z. Çetiner, "Yön Dergisi çevresindekilerin oluşturduğu Sosyalist Kültür Derneği'nde hafta sonu veya akşam üzerleri yapılan tartışmalara katıldığını, adının cuntacı olduğunu, Buna iyice alıştığını, Uğur Mumcu'nun cin gibi bir zeka ile yaptığı esprilerle kendisini etkilediğini; Amerika'nın lehine Kıbrıs için arabuluculuk yapmaya gelen Cyrus Vance'ı protesto etmek için Ankara Esenboğa Havaalanı'nda ve Kızılay Meydanı'nda toplanan kalabalığa yaklaştığını, protestoya katıldığını; Mehdi Beşpınar adındaki arkadaşla tanıştığını ve onun kendisini 68'li olan Mustafa Gürkan ve Uğur Büke ile tanıştırdığını ve bu vesileyle kendisini 68'li yılların olaylarının ve eylemlerinin içinde bulduğunu anlatıyor. [457]

Söylem

Zihni Çetiner'e göre 68'in içeriği şunlardan oluşuyordu: "Avrupa'da başlayarak bütün dünyayı sarsan 68 fırtınası, Türkiye'yi de içine almıştı. Daha çok özgürlük, demokrasi, sosyal adalet ve yönetimlere katılma gibi şeyler isteniyordu. Bu kavramların içi üniversitelerin özerkliği, öğrencilerin yönetime katılması, bursların arttırılması, kitap sıkıntısının giderilmesi ve özel okulların devletleştirilmesi gibi isteklerle doldurularak toplumdan da destek sağlanıyordu. Bu istekler daha sonra bir başkaldırı dalgasına dönüşerek, ülkenin bağımsızlığı ve Nato'dan çıkılması isteklerini içerecekti. Ülkenin gündemi öğrencilerin istekleriyle belirlenmiş oluyordu. [458]

Zihni Çetiner 68'de Edebiyat Fakültesi'ni işgal ettiklerini; çok miktarda molotof kokteyli yaptıklarını, nöbet tuttuklarını; patlayıcıların bir moral güç oluşturduğunu ve savunma amacı taşıdığını ifade ediyor. Çetiner öğrencilerin isteklerini sürekli bildirilerle topluma ulaştırmaya çalıştıklarını, bu nedenle yurdun birçok yerinde, İstanbul'da olduğu gibi, işgallerin ve boykotların yapıldığını; o günlerin aynı zamanda sınav günleri ol-

[455] Zihni Çetiner, Ölümü Paylaştılar Ama!... Bir İhtilâlcinin Anıları, I. Baskı, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 72.
[456] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 72-73.
[457] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 81-84.
[458] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 83-85.

duğunu, bu nedenle de doğrudan işgale ve boykota katılmasalar bile, isteklere destek veren kesimin her geçen gün işgalin sona erdirilmesini açık veya kapalı şekilde istediğini; işgal komitesi yetkililerinin, kendilerine güvendikleri hocalarıyla görüştüklerini ve bir anlaşmanın yapılması için uğraştıklarını; işgali bilfiil yapanların ve devamlı okulda bulunanların istekleri kabul edilmediği sürece direnme kararında olduklarını ifade ediyor.[459]

Çetiner, işgalin ilk günlerinde Bozkurt Nuhoğlu'nun sağcı Ufuk Şehri ile tartışması ve yaralanması sonucu yerine komite başkanlığına doğulu Kemal Bingöl'ün geldiğini; Ufuk Şehri'nin silah taşımasının devrimci öğrencilerin devamlı savunma ve korunma ihtiyacı duymasına neden olduğunu iddia ediyor[460].

Dönemin sanatçılarından Gönül Turgut ve Ruhi Su'dan ders almış Rahmi Saltuk Edebiyat Fakültesine gelerek öğrencilere konser veriyor, onları destekliyor.[461] Çetiner şöyle devam ediyor:

"Yapılmak istenen köklü bir değişim ve onurlu, düzeyli bir ülke oluşturmaktı. Bu, öğrenci isteklerinden, ülkenin Nato'dan çıkmasına; saygın, bağımsız bir devlet olmasına, yer altı ve yerüstü zenginliklerinin ülke yararına kullanılmasına kadar, çeşitli siyasal isteklere dayanıyordu. Kısaca işgal artık siyasallaşıyor ve bu süreçte de yeni ideolojik kadrolar oluşuyordu.[462]

Zihni Çetiner, işgallerin son günlerinin geldiğini, önce işgalin kaldırılmasının, daha sonra öğrenci isteklerinin üniversite yöneticileriyle görüşülmesinin öne çıktığını; Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi'nde kayıtlı bir öğrenci olmasına rağmen okulla fazla bir ilişkisinin olmadığını; ülke sorunlarının kendi yaşamlarından önce geldiğini belirtiyor ve Yıldız Teknik Yüksek Okulu'ndan arkadaşlarının kendisini ziyarete geldiğini; okullarının sorunları olduğunu, işgal mi boykot mu yapmaları gerektiğine karar veremediklerini, kendisinin etkisiyle işgalin başladığını, ondan sonra ne isteyeceklerini tartışmaya başladıklarını anlatıyor.[463]

Burada öğrenciler isteklerine uygun bir eylem biçimi seçmekten çok, öncü öğrenciler önce eylem biçimini belirliyorlar, sonra eylemin içeriğini doldurmaya çalışıyorlar. Eylemleri yönlendirenlerin radikal eğilimleri de dikkat çekmektedir.

Çetiner, bir tespitte bulunuyor: "İşgal ve boykotların sonunda öyle bir kesim oluştu ki, Türkiye devrimci ve öğrenci hareketlerine damgasını vuracaktı. Bu grup daha çok Beyoğlu Tünel'de bulunan TMGT (Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı)'de toplanır,

[459] Zihni Çetiner, Ölümü Paylaştılar Ama!.. Bir İhtilâlcinin Anıları, I. Baskı, Büke Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 87
[460] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 87-88.
[461] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 88.
[462] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 88.
[463] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 89-90.

çoğu zaman da orada yatar kalkardı." Çetiner, bu teşkilata henüz daha cezaevinde yattığı dönemde de sempati duyduğunu; çünkü kendisi gibi 21 Mayısçıların affı için çok çaba harcadıklarını; bu teşkilatın turizm bölümünde çalışan Harbiyeli arkadaşı Ümit Şen'in kendisini tanıtımı ile yeni bir çevre edindiğini; sıkı dostlukların, ortak düşünceler ve birlikte yaşamakla gelişeceğini ifade ediyor.[464]

Z. Çetiner, şöyle devam ediyor: "17 Temmuz'da Amerika'nın 6. filosu İstanbul Limanı'na demirledi. Bundan sonra olaylar birbiri peşi sıra gelişti. Tüm üniversite gençliği direnişe geçme kararı aldı. İlk hareketi de yukarıda sözünü ettiğim grup, TMGT'de birtakım kararlar alarak harekete geçti. Amerikan askerlerini taciz ederek onlara yılgınlık verecektik…" Çetiner, ayrıca Amerikan 6. filo askerlerinin genelev ziyaretlerinin gençlerin onurunu kırdığını, öfkeye yol açtığını; bir sömürge ülkesi olmadıklarını gösterdiklerini, tepki verdiklerini de ekliyor.[465]

68 Kuşağı'nın Fikir ve Eylem Dünyasını Etkileyen Unsurlar:

Muharrem Kılıç, o dönemde üniversite gençliğinin ilgilendiği belli başlı konuların ulusal petrol davası, ABD emperyalizmi, 1961 Anayasa'sı ve özellikle anayasanın sosyalizme açık mı kapalı mı olduğu konusu, toprak reformu, Kıbrıs politikası, Vietnam Savaşı ve kalkınma sorunu olduğunu; gerekse SBF gerek diğer fakültelerde sık sık açık oturumların, konferansların, söyleşi toplantılarının yapıldığını; okumanın yazmanın, tartışmanın en değerli insan etkinliği olarak görüldüğünü yeni yeni kitapların yayınlandığını; gazetelerde çıkan köşe yazılarını bile altlarını çizerek okuyup kesip sakladıklarını; o dönemde Yön ve Sosyal Adalet'in başlıca fikir dergileri olduğu; başta hiç tartışmasız biçimde Çetin Altan olmak üzere İlhan Selçuk ve İlhami Soysal'ın kuşaklarının kalemlerinin kalemlerinden kan damlayan kahramanları olduğunu; özellikle Çetin Altan'ın önce Milliyet ve arkasından da Akşam gazetelerinde yazdığı yazılarla her gün bir tabuyu yıktığını gün be gün ilahlaştığını; düşüncelerini TİP'in temsil ettiği sosyalist halk hareketiyle bütünleştirdiğini, diğer taraftan TİP'in Meclis'teki on beş milletvekiliyle parlamentonun tozunu attığını; sosyalistlerin her konuda bilgi bakımından üstün olduklarını belirtiyor.[466]

Teori-Praksis Farklılığı; Teorinin Pratiğe Yönelik Yorumlanması; Eylemlerin Fonksiyonel Olması:

Taner Akçam 1960 sonrasını değerlendiriyor:

Solun 1960'dan sonraki macerasına bir bakalım. En azından kendi kuşağım ve içinde yer aldığım hareket üzerine şunu iddia edebilirim. Teori ve fikir ile ilişki daima

[464] Zihni Çetiner, Ölümü Paylaştılar Ama!... Bir İhtilâlcinin Anıları, I. Baskı, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 91.
[465] Zihni Çetiner, a.g.e., s. 92.
[466] Muharrem Kılıç'la yapılan söyleşi, Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2003, s. 58-9.

fonksiyonel kuruldu. Siyasetlerin teorik sorunlarıyla uğraşanlar, siyaset içinde etkin kişilerdi, lazım oldukça kullanıldılar ve "işleri bitince" bir kenara bırakıldılar. … "Teori fikir" gibi şeyler de "lazım" olduğu için yapıldı. Kararlar "fikri veya teorik" tercihlere göre değil, "pratiğin ihtiyaçlarını" bilen, "iş bitiren" kişilerce verildi. Osmanlı devlet geleneğinin solda da bir tür devam ettirilmesinden başka bir şey değildi sanki yaptığımız.[467]

Ertan Cengiz, Doğan Avcıoğlu'nu teorisiz bir devrmci olarak nitelemekte ve onu eklektik bir terminolojiyle demokratik devrimcilerin tezini hemen hemen aynen savunduğunu, fakat özellikle gerici ve tutucu sınıfları ortaya koyarken kullandığı bilgi ve malzeme yığınının bütün ilerici aydınların yararlanması ve üstüne düşünmesi gereken bir laboratuar olduğunu; işçi ve köylü kitlelerini o günkü tarihsel şartlar yüzünden hareketsiz ve tepkisiz oluşu yüzünden fazla ciddiye almadığını ifade etmektedir. Cengiz'e göre, Avcıoğlu'nun Atatürk devrimleri ile ilgili fikirleri milli demokratik devrimciler tarafından da paylaşılmaktadır. "Şu farkla ki, onlar karşı devrimi 1942'de Saraçoğlu'nun Başbakanlığa gelişiyle başlatıyorlar. Bununla beraber, 1920'lerde de 1930'da da karşı devrimin köklerinin mevcut olduğunu belirtiyorlar."[468]

Hasan Cemal, gençlerin dünyasının 1960'ların ikinci yarısında "faşizm" ve "devrim"; "düzen" ve "devrim" diye ikiye bölündüğünü, kendisinin de bu kamplardan birine aidiyetini kendi hayatının bir anlamı olarak gördüğünü; başka türlü yaşayamayacağına inandığını belirtiyor.[469]

H. Cemal, Yön dergisinde yazan Sadun Aren hocanın "Özel teşebbüs sistemiyle artık kalkınma olmaz. Tek yol vardır, o da devletçiliktir." dediğini, Batı ülkelerinde yaşanan kapitalist yoldan kalkınmanın doksan yıllık bir dönemde özel koşullarda ve çok yavaş bir hızla gerçekleştiğini, Türkiye için bunun artık çıkmaz bir yol olduğunu, Batı'nın özel teşebbüsle kapitalizmle kalkındığı dönemde, iş gücünün sömürüldüğünü, Batı'nın sömürgelere sahip olduğunu; fakat bugün demokrasinin olduğunu, devlet hizmetlerinin geliştiğini, vergilerin ağırlaştığını, Türkiye gibi üçüncü dünya ülkeleri için 'özel sektörcülük' döneminin kapandığını, 'devletçilik'in açıldığını anlatıyor.[470]

1965 Yılı Olayları ve Eylemleri

Aralık 1965'te Fikir Kulüpleri Federasyonu kuruldu. Türkiye'de sosyalist gençliğin ülke çapında ilk örgütlenmesini oluşturan FKF önce Ankara'da, SBF, Hukuk, DTCF ve Fen Fakülteleriyle Yüksek Öğretmen Okulu Fikir Kulüplerinin öncülüğünde kuruldu. Muharrem Kılıç, ODTÜ SFK'nin, FKF'nin kuruluşuna katılmadığını, ODTÜ'lü gençliğin kendine özgü bir yol izlediğini, bütünleşmenin 1969'dan sonra bir

[467] Taner Akçam, "Birikim yada düşünmenin özgür alanı", Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, sayı: 100, s. 66.
[468] Ertan Cengiz, "Avcıoğlu: Teorisiz Bir Devrimci", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 8, 11 Ağustos 1969, s. 8.
[469] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 67.
[470] Hasan Cemal, a.g.e., s.113-4.

ölçüde gerçekleşebildiğini bildiriyor. Kılıç, FKF'nin birinci özelliğinin hiç kuşkusuz açıkça sosyalizmi benimsemesi olduğunu, diğer bir özelliğinin devletten bağımsız bir şekilde örgütlenmesi olduğunu belirtiyor. Kılıç, FKF'nin üçüncü özelliğinin gençlik örgütlerinin belirgin biçimde etkisi altında oldukları 'seçkinci aydın' yaklaşımını, günün modası olan cuntacı devrimciliği reddetmesi, emekçi halka ve onun mücadelesine güvenmesi olduğunu ifade ediyor.[471]

Muharrem Kılıç, o dönemde, TMTF, TMGT de dahil tüm öğrenci örgütlerinin devletten her yıl maddi yardım aldıklarını, bir tür resmi ya da yarı resmi kuruluş olduklarını, o tarihlerde sadece üniversite öğrenci örgütlerine değil, Milliyetçiler Derneği, Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği, İlim-Yayma Cemiyeti gibi politik kuruluşlara da devletin para yardımı yaptığını ifade ediyor.[472]

Muharrem Kılıç'a göre, 1965'lerde Türkiye'de düşüncenin liderliği sosyalistlerin elindeydi. Sosyalistlerin düşünce düzeyinde ve tartışmalarda alt etmek olanaksız gibiydi. Ancak ulusal düzeyde faaliyet gösteren gençlik kuruluşları sosyalistlerin değil, 27 Mayıs yanlısı Kemalist 'devrimci' ya da tutucu 'milliyetçilerin' yönetiminde; TMTF ve TMGT bir yandan, MTTB öte yanda saf tutmuşlardı. Fakülteler ve yüksek okullar düzeyinde de öğrenci dernekleri bu iki eğilimin elindeydi. Henüz sosyalistler okullardaki kulüpler halinde etkinlikte bulunuyorlardı; kitleselleşebilmiş değillerdi.[473]

Avcıoğlu, Kemalist tezi bir cümlede özetliyor: "Bağımsızlık içinde toplumsal devrim yoluyla çağdaş uygarlığa ulaşmak." Ertan Cengiz, Doğan Avcıoğlu'nu şu şekilde eleştiriyor: "O gün yetişmiş olan, milyoner ve milyarderlerin meydana getirdiği 'tutucu sınıflar koalisyonu' savaş açarken, devrimcilik anlayışının Atatürkçü devrimci anlayışına ne derece uyduğunu açıklamak zorundadır. Cengiz, Atatürk'ün kurmaya çalıştığı burjuvazinin milli bir burjuvazi olduğunu, yoksa yabancı ve işbirlikçi sermayenin temsilcisi olan bugünkü komprador burjuvazisi olmadığını, devrimci teoriyi ve stratejiyi buna göre yeni durumlara uydurmak gerektiğini, laik bir cumhuriyet anlayışı etrafında anti-Kemalistlere karşı ideolojik savaş verirken, toplumsal devrim anlayışını Atatürk'e dayandırmak zorunda olmadıklarını ifade ediyor.[474]

Ertan Cengiz, Doğan Avcıoğlu'nu Türkiye'nin düzeni eserinde bir defaya mahsus olmak üzere, "Atatürkçü pozitivizmden" söz ettiğini, pozitivzimin bugün Batıda devrimci güçlere karşı statükocu bir felsefe olduğunu, hakim sınıfların ideolojik sınıfların bir aracı olduğunu, Atatürk'le pozitivizmin "çelişkisiz bir toplum" görüşüne bağlı olduğunu, bugün durum değiştiği için, toplumsal devrimlerin pozitivist bir felsefeye kaynak olamayacağını belirtmek gerektiğini söylüyor.[475]

---

[471] Muharrem Kılıç'la yapılan söyleşi, Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2003, s. 59-61.
[472] Turhan Feyizoğlu, a.g.e., s. 60.
[473] Turhan Feyizoğlu, a.g.e., s. 59.
[474] Ertan Cengiz, "Avcıoğlu: Teorisiz Bir Devrimci", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 8, 11 Ağustos 1969, s. 9.
[475] Ertan Cengiz, a.g.m., s. 9-10.

Orhan Türkdoğan, günümüzde Marksizmin değil, Marksist öğretilerin var olduğunu belirttikten sonra, 1965 sonrası Türkiye'de kapitalizm-sosyalizm tartışmalarının hızlandığını, Türkiye'nin kurtarılması tartışması, 'kapitalizm ile mi yoksa sosyalizm ile mi' biçiminde sınırlı ve keskin bir aforizmada düğümlendiğini, Aron'un deyimiyle aydınların bir çeşit afyonu denilen sosyalizmin dünyanın her yerinde, özellikle yabancılaşmış aydınlar ve gençler arasında büyüleyici bir tılsım gibi kısa zamanda tercih edildiğini; Ülgener'in belirttiği gibi kapitalizmin ile Amerikanizm ile özdeşleştirildiğini her yönüyle ele alınırken az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki uygulamalarda ortaya çıkan çarpık modeller örnek verilmek suretiyle, sosyalizmin alternatifi olamayacağı tezi totolojik bir yargı biçiminde gündeme konulmuştur. Yapılan şeyin genellikle uygulamadaki kapitalizm ile teorideki Marksist ideoloji arasında gerçekleştirildiğini, teorideki kapitalizm ile Marksizmin tartışmalarının yanında, uygulamada her iki öğreti sisteminin sonuçlarının ortaya konulmadığını, örnek olarak sosyal refahın gelir dağılımının her sektörde üretim artışının, sendikalaşmanın, grev lokavt haklarının, sosyal politik önlemlerin kısacası ekonomi-politiğin her iki sistemdeki karşılaştırmalarının sosyalistler, aydınlar ve akademisyenler arasında tercih edilir görüşler olarak yer almadığını; Türk düşüncesinin sol tayfında yer alanların yayınları, sloganları ve görüşleri incelendiğinde, böyle bir karşılaştırmanın izlerine rastlamanın mümkün olmadığı, aynı şekilde, bir İngiliz ekonomisi, bir Batı Almanya kalkınma modeli ile bir Doğu Almanya, Çekoslavakya iktisadi sisteminin de karşılaştırmalı modeller olarak ele alınmadığını uygulamadaki kişi özgürlüğünün siyasi katılma haklarının ve demokratik yapının oyunun kurallarının felsefi kimliğinin yorumlanmadığını belirtiyor.[476]

Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin yapısı itibariyle parlamenter yoldan iktidara gelmenin imkan dahilinde olmadığını, işçilerimizin ve köylülerimizin Amerikan ve Alman şirketlerinde iş bulabilme hayalinde olduğunu, içinde bulunduğumuz aşamayı ve bu aşamadaki kuvvet ilişkilerini doğru değerlendiren bir stratejiden yoksun olarak 'işçi sınıfı öncülüğü' gibi bir argümanla ortaya çıktığı için TİP'in 'sol sapma' içerisinde olduğunu, iktidarı elde etme yöntemi açısından ise, bir 'sağ sapma' içine düştüğünü belirtiyor.

TİP ile Yön Hareketi 'Eski Tüfekler' ittifakı arasında yaklaşık beş ay boyunca kıran kırana devam eden tartışmalar sırasında güç dengesi ikinci grup lehine değişmeye başlıyor. TİP yönetimine karşı muhalefet hareketi, ne derece güçlü olduğunu bu partinin 22-23 Ekim 1966'da yapılan İstanbul kongresinde açıkça gösterdi. Sadun Aren, kongre divan başkanlığını muhalefet adayı karşısında ancak birkaç oy farkla kazanabildi. Malatya Kongresi ise parti yönetimi ile muhalefet arasında kesin bir hesaplaşmanın yaşandığı arenaya dönüştü.[477]

1967 sonrası konjonktürün daha geniş toplumsal sahnesi başlıca iki unsurdan oluşmaktadır. Birinci unsur, ABD'nin gücünün nisbî zayıflamasıdır; öyle ki artık

[476] Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 393-4.
[477] Gökhan Atılgan, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar -Yön-Devrim Hareketi- İstanbul, TUSTAV Yayınları, I. Basım, 2002, s. 224.

hegemonyası sorgulanmaz değildir. ABD'nin bu nisbî zayıflamasının çeşitli ve farklı göstergeleri vardır. Birisi 1960'lardan itibaren Japonya'nın ve Batı Avrupa'nın (Avrupa için 1992'de oluşturulacak olan yeni yapıların kurumsal sonuçlarıyla birlikte) nisbî ekonomik yükselişleridir. İkincisi, ABD'nin Üçüncü Dünya'daki durumlara doğrudan müdahale etme yeteneğinin önemli ölçüde azalmasıdır. Üçüncüsü, bugün eski sosyalist ülkelerde, değişen tempolarda gelişmekte olan, dikkat çekici ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanmalardır.[478]

Türkdoğan, ayrıca, her ülkenin tarihi gelişim, kültür ve değerler sisteminin şartlandırdığı bir bakış açısının olduğunu bütün bunların Marksizmin uygulamadaki sapmalarının biricik etkileyicisi olarak ortaya çıktığını belirtiyor. İktisadi modellerin Batı'dan iktibasının her şeyden önce o modelleri şartlandıran inanç, değer sistemi ve hayat tarzlarını da birlikte getirdiğini, bu manevi oluşumların yerli yapıda kültürel şok veya kültürel boşluklar oluşturmak suretiyle toplum katlarını büyük çapta etkileyebildiğini, sosyal çözülme gibi radikal yapı değişikliklerine yol açabildiğini ifade ediyor.[479]

"Eski Sol"un 68 Kuşağı'na Etkileri:

Oral Çalışlar, 68 Kuşağı'nda TKP'den gelen önkabuller olduğunu, TKP'de de önkabuller olduğunu belirterek şöyle devam ediyor:

"…1926 Şeyh Sait Ayaklanması bir İngiliz kışkırtmasıdır fikri, TKP'den mirastı Türkiye'deki sol harekete. Bu kendiliğinden oluşmuş bir fikir değildi. Geçmişteki Kürt ayaklanmalarını, o zamanki antiemperyalist ve devrimci cephede yer alan, Türkiye'yi parçalamaya yönelik gerici ayaklanmalar olarak yorumlama, TKP geleneğinin içinde vardı. Bunu TKP'nin ayrılan her iki kanadı da böyle savunduğu için, zaten başka bir fikir yoktu. Kürt meselesi, daha o zaman Türkiye'nin gündeminde değildi. Doğu mitingleri vardı, ama Doğu mitingleri daha çok bir demokratikleşme olarak düşünülen bir olguydu. Orada yer yer Kürt milliyetçiliği ve Kürtlerden gelen fikirler ortaya çıkıyordu, ama bunlar daha çok iki halkın kardeşliği, birliği gibi sınırlı bir şekilde ele alınıyordu[480]

Sevim Belli, 1965 yılı başlarında Türkiyeli TKP'lilerden bir grubun bir araya gelerek örgüt problemini görüştüklerini, toplantıya önayak olanların örgütün artık kendi adıyla eyleme geçmesi, bunun için görev bölümü yapılması ve yeniden örgütlenme çalışmalarına girişilmesi önerisi getirdiklerini, katılanların çoğunun Parti'nin politik eylemini düzenli ve etkin bir biçimde sürdürmesinin görev olduğu düşüncesinde birleştiklerini, iyi niyetli olmalarına rağmen göreve talip olma konusunda pek istekli davranmadıklarını, kendi hesaplarına aktif eyleme geçmeyi göze alamadıklarını, bir

[478] Immanuel Wallerstein, Sosyal Bilimleri Düşünmemek, 19. Yüzyıl Paradigmasının Sınırları, Çev. Taylan Doğan, Avesta Yayınları, İstanbul, 1997, s. 309

[479] Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 395-6.

[480] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, Ankara: İmge Kitabevi, I. Baskı, 1998, s. 89.

bölümünün TİP'in durumunu savunduğunu, TİP'ten umut kesilmediği için dolaylı da olsa TİP içinde çalışılmasını yeğlediklerini ifade ediyor ve bu toplantıya katılamayan Reşat Fuat'ın daha sonra Mihri Belli ile görüştüklerini, Reşat Fuat'ın Mihri Belli' ye: "Görüyorsun zorla olmaz ! Biz ikimiz, şimdilik, Merkez komitesi gibi devam ederiz" dediğini aktarıyor.[481]

Yalçın Küçük, TİP hareketinin en parlak olduğu 1965 yılında TİP içindeki bir kavganın açığa çıktığını, 1951 tutuklamasında TKP örgüt sekreterlerinden olan Mihri Belli'nin TİP içinde ve dışında TKP'nin yeniden örgütlenmesi için bir savaş başlattığını; TKP arşivlerinden ve H. Erdal adıyla yazan Aydın Meriç'in yazdıklarından hareketle, Yurt dışındaki Dış Büro'nun bir Komünist Parti örgütlenmesine karşı olduğunu, amacın, yönetimde tuttukları parti komitesi aracılıyla TİP'i denetim altında tutmak, onu legal, sosyalizan, anti-emperyalist bir hareket olarak yığınlaştırmak olduğunu bildiriyor. Yalçın Küçük, amacın bir süre TİP'in bir kuluçka alanı olarak kullanılması şeklinde formüle edildiğini; kuvvetlenildiğinde almaya hazır olması için de denetim komitesinin elinde kalmasına kıskançlıkla bağlı kalındığını aktarıyor.

Yalçın Küçük, M. Belli'den alıntı yaparak TKP sorumlu kadrosunun 1960'lı yılların özgül koşulları gereği, TKP adıyla ortaya çıkmanın hızla yükselmekte olan anti-emperyalist dalgaya bir katkıda bulunmayacağı görüşünde olduklarını, gençliğin başını çektiği bağımsızlık ve demokrasi mücadelesini yönlendiren bu kadronun yarım yüzyıllık komünist hareket içinde sağlam ne varsa onun temsilcisi konumunda olduğunu ve 60'lı yılların sonunda Türkiye politikasında belirleyici rol oynadığını ifade ediyor. M. Belli'nin TKP adıyla açıkça ortaya çıkılmama kararı aldıklarını teyit ettiğini belirtiyor. Yalçın Küçük, TİP'in yine bir kuluçka alanı olarak ortaya çıktığını beyan ederek Belli'nin, TİP'ten çekilen gençliğin 1970 yılları sonunda kontrollerinde olduğunu ileri sürdüğünü dile getiriyor. [482]

Küçük, M. Belli'nin 1970'in sonuna gelindiğinde bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinde gençliğin başı çektiği ve iç TKP'nin de bu başın içindeki beyni olduğu görüşünü aktarıyor.[483]

S. Belli, TKP'nin izlediği siyaset ve yöntemle ilgili önemli noktalara değiniyor:

"Başlangıçta günün özlemlerine cevap veren doğru politikalar ve her ileri adımı kendinden, kendi geleceğinden yana yani, sosyalist kampın başarısı sayarak benimseyen TKP çevresinin aktif desteği tüm sol potansiyelin TİP'e kanalize olmasını sağlamıştı…"[484] "… Herkesin illegalde görev alması gerekmez elbette. Bunun ülkenin, örgütün ve kişinin koşulları belirler…Burjuva kurumları illegal komünist partiyi kapatamaz. Partinin çalışması çeşitli yöntemlerle engellense de partililerin parti üyelikleri, istifa etmedikleri ve ihraç edilmedikleri sürece devam eder. En küçük

[481] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul:Belge Yay. , 1994, s.458.
[482] Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler-5 (1830-1980) beşinci kitap, I.Basım, Tekin Yay. İstanbul, 1988, s. 716-7.
[483] Yalçın Küçük, a.g.e., s.717.
[484] Sevim Belli, a.g.e., s.430.

birimler halinde de olsa her türlü büyüme fırsatlarını değerlendirerek ve yeni fırsatlar yaratmaya uğraşarak çalışmalarını sürdürürler. Belki daha esnek, amorf hücreler oluşturur bu çalışma grupları. Ama bu durumları, belli bir yararlı çalışmayı yürütmelerine tümden engel değildir. Özellikle çalışma alanları legal ise".[485]

"Siyasette, ekonomide, doktrinlerin kavgasında iyi bir program askeri harekattaki plan kadar önemli bir rol oynar. İzlenecek yolun seçilmesi, faydalanılacak vasıtaların tespiti ve geliştirilmesi programın esas unsurlarıdır. Program gereğince işe başlamadan önce, propaganda alanında bir muhit bir çevre oluşturulmalıdır. Çünkü bu propagandanın kabul edilişini kolaylaştırır."[486]

Esnek bir yaklaşımla illegalde çalışanların legalde de çalışabileceğini söyleyen Sevim Belli, legalite ile illegaliteyi birbirine alternatif olmaktan çıkarıp sosyalizm hedefinde birbirinin tamamlayıcısı haline getiriyor, olayı bir yöntem sorunu olarak görüyor, bununla birlikte legalitenin sınırlarını zorlayarak, kitlelere yayılarak sosyalizm yolunda genel kabul görmek amacını taşıyordu. Belli bu konudaki şöyle düşünmektedir:

"… İllegalite her koşulda pek devrimci bir tutum sayılıyor, legalite pasiflik, korkaklık gibi bir şey sanılıyordu. Oysa tüm kitleleri hedefleyen bir hareket ilanihaye illegal kalamaz. Mücadele alanını olabildiğince genişletmek için legaliteye çıkmak, koşulsuz, sınırsız bir legaliteyi kullanmak görevindedir. Legalitenin sınırlarını zorlamak durumundadır. Bu uğurda çok mücadele verilmiştir Türkiye'de. Sosyalizmi, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesini su yüzüne çıkarmak, kitlelere yaymak demek oluyordu."[487]

68 Kuşağı'nın Fikir ve Eylem Dünyasını Oluşturan Etkenler (Etkide Bulunan Unsurlar)

68 Hareketi'nin başlangıcında, eylemlere öncülük edenlerin bir kısmının kolej mezunu, sosyo-ekonomik seviyesi oldukça iyi ailelerden gelen asker, bürokrat, aydın elit insanların çocukları olduğu görülmektedir. Daha sonra, Anadolu'nun il ve ilçelerinden, kasabalarından gelen gençlerin harekete katılmasıyla, hareketin kitlesellik kazandığını söyleyebiliriz. Çünkü önde gelen birçok şahsiyetin üniversitede yaşça büyük, 'ağabey' konumunda olan insanlar olduklarını, bunların bir kısmının asistan olduğunu görüyoruz. 68 kuşağı'na mensup olanların eğitim durumunun oldukça iyi seviyede olduğunu, ailelerinin aldığı eğitimin de üst düzeyde olduğunu görmekteyiz.

Ülkemizde de hem eski hem de yeni solda işçi gruplarının büyük çoğunluğu ve temsilcileri umumiyetle yurdumuza göçmen olarak yerleşen gruplarla, yerleşim merkezlerinde yoğunlaşan kütleler olduğu bilinmektedir. Özellikle Bulgaristan, Yugoslavya gibi sosyalist bloktan gelen işçilerin ve entelektüellerin sol hareketlerin eksenini teşkil ettikleri bir gerçektir. Ülkemizde solun 1960'lardan sonra geniş çapta örgütlü işçi kuruluşlarına ve öğrencilerine kaydığı, aydınların ise üniversite öğretim

[485] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul, Belge Yay., 1994, s.459.
[486] Osman Özsoy, Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma, İstanbul, Alfa Basın Yayın Dağıtım, I. Basım, 1998, s. 174.
[487] Sevim Belli, a.g.e., s. 459.

üyeleri, öğretmenler, serbest meslek sahipleri (avukat, doktor ve yazarlar gibi) gazetecilerle kendilerini, dil, din, soy etnik grupları olarak belirleyen kimseler olduğu bilinmektedir. İşçi, öğrenci ve aydınlar kategorisinin önemli bir kesimi birinci veya ikinci kuşak göçmen veya etnik kökenli oldukları şüphesizdir.

Orhan Türkdoğan, 1960 öncesi ve sonrasını eski-yeni sol şeklinde ayırıyor ve sosyalist hareketin 'sınıf' durumu' yönüyle aralarında bir farklılık görüyor. Eski sola nazaran yeni solun, ülkemizde aydın kadro olarak 'orta sınıf' kökenli olduğunu, az da olsa burjuva asıllı olanlara, eski konak sahiplerinin çocuklarına rastlanıldığını, Tanzimat sonrası Batı'ya açık kolejlerde yetişen üst sınıfın çocuklarının zaman zaman sol akımlar arasında yer aldıklarına tanık olunduğunu dile getiriyor.[488] Buna mukabil, Ertuğrul Kürkçü bu konudaki görüşünü, "Türkiye'nin özgül "devrimci", "ihtilalci" yada "inkılapçı" tipolojisinin 1960'lara kadar değişmeksizin gelen birkaç özelliğinden biri devlete özgülüğü, "yukarıdan"lığı idiyse, ikincisi de "yerelliği" yada "milliliği" olmuştu. 1968'le birlikte açılan yeni dönemin devrimci özneleri ise, önceki "devrimci" dönemlerden farklı olarak ilk kez aynı zamanda kentli, uluslararası, aşağıdan ve sivil idiler" şeklinde ifade etmektedir.[489] Kürkçü'ye göre, 1968'in tarihsel önemi kapitalizmin gelişmesinde değil, Türkiye'de kentsel hayat süreçlerinin bütün toplum; toplumsal dinamiklerin de devlet üzerindeki etkilerinin belirleyici olduğu bir zemin üzerinde kapitalizme karşı bir "devrim"in öznelerinin ortaya çıkışında; burjuvazinin toplumsal hegemonyasını tesis etmesinde değil, bu hegemonyanın inkârı için bir imkânı uç vermiş olmasındadır. [490]

Bu kuşaktaki birçok kimsenin ailelerinin CHP'nin siyasi görüşünü benimsemesi, ailelerinin Kemalist, sol-Kemalist anlayışı benimsemeleri, pozitivist, seküler bir eğitim sürecinden geçmeleri dünya görüşlerinin şekillenmesinde temel teşkil etmiştir.*

Haşmet Atahan, babasının iyi bir yurtsever ve iyi bir Kemalist yargıç olduğunu, Cumhuriyet aydını olduğunu; evlerine Cumhuriyet gazetesinin girdiğini; o kültürle yetiştiğini belirtirken;[491] Mehmet Beşlioğlu, bütün ailesinin CHP'li olduğunu, ailesinden Kuva-i Milliye'de, I. Dünya Harbi'nde şehit olanların olduğunu; bu kültür içinde yetiştiğini; babasının Atatürk ve İsmet İnönü hayranı olduğunu; kendisinin de Kemalist fikirlerle yetiştiğini; çocukluğundaki öğretmenlerin Kemalist olduğunu; ilkokulda kesinlikle din istismarı yapmadıklarını mesela "Allah böyle yaratmış" yerine "doğa böyle yaratmış" ifadesini kullandıklarını ve Kemalist fikirlerden sosyalist fikirlere geçiş yaptığını dile getiriyor.

---

[488] Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 261-2.

[489] Ertuğrul Kürkçü, "Che'nin Çağrısını Ciddiye Almak", Türkiye'de Sosyalizmin Maddi ve Düşünsel Kaynakları, Praksis Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, Ankara, sayı: 6, s. 23; Ertuğrul Kürkçü, "Hala Bir "68 Kuşağı" Var Mı?", Mayıs 68, Cogito, Üç Aylık Düş. Derg., İstanbul, 1998l, sayı: 14, s. 161

[490] Ertuğrul Kürkçü, a.g.m., s. 24

* Bu konudaki diğer örnekler için bkz. Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 1998, s., 21, 42-6, 96, 156, 187-8, 212-3, 219-220,

[491] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 1998, s. 21.

Gençlik liderlerinden Oral Çalışlar, Halk Partili bir aileden geldiğini, babasının 1950'li yıllardan itibaren CHP ilçe yöneticiliği yaptığını, annesinin 1954'den itibaren Tarsus'ta CHP'nin kadın kolu başkanı olduğunu bu yüzden siyasi yaşama ailece katıldıklarını; lise öğrenciliğinin yarısını Tarsus Amerikan Koleji'nde yarısını da Tarsus Lisesi'nde yaptığını; 1965'de ODTÜ İnşaat Mühendisliği'ne girdiğini, sonra okulu bıraktığını; İTÜ'nün sınavlarını kazandığını; Türkiye'de solculuğun nispeten daha iyi eğitimli ailelerden gelen çocuklarla başladığını; bu nedenle bu kesimdeki insanlarda kız-erkek ilişkilerinde daha demokrat ve özgür yaklaşımın olduğunu; sadakat gibi kadın ve erkeğin birbirini aldatmaması adı altında tamamen kasaba kültürünün izlerini taşıyan fikirlerin yavaş yavaş aralarına girdiğini ifade ediyor.[492]

Yine, Necmi Demir CHP'li bir aileden geldiğini, Çanakkale'nin bir kasabasında militan CHP'li bir babasının olduğunu DP'eyle kapışmaların içinde yaşadığını, bu şartlardan etkilendiğini; okuduğu kitapların ve ortamın etkisiyle CHP'nin ötesinde bir solun daha geçerli ve gerçekçi olduğunu düşünmeye başladığını ifade ederken eşi İlkay Demir, CHP'li-Kemalist bir aileden geldiğini; dedesinin Terakki döneminde askeri okula alınarak askeri ortaokul veya askeri lise öğrencisi olduğunu; sınıf arkadaşlarının etkisiyle sosyalizmden etkilendiğini, daha çok psikoloji ve felsefeyle ilgilendiğini; 1965'te arkadaşıyla birlikte TİP'in Taksim mitingine katıldığını; Çin Kültür Devrimi'nden etkilendiğini; Onat Kutlar'ın sohbetlerinin hayatında önemli bir rolü olduğunu belirtiyor.[493] 68 işgallerine katılan kuşağın büyük çoğunluğunun belki CHP'yle ilişki içerisinde olduğunu, başka bir ortamda sıçramaya giden bir kuşak olduğunu; 68'in bir dönüşüm anı olduğunu belirtiyor.[494] 1965-66 yıllarında Kemalizmin etkisi altında kaldıklarını; kuşağının Kemalizmi sorgulamakta zorlandığını ifade ediyor.[495]

Gökalp Eren, öğretmen olan ailesinin CHP'yi destekleyen Kemalist bir yapıda olduğunu, büyüklerin dini görevlerini yerine getirdiği bir aile olmakla beraber, kendilerine bir zorlama yapılmadığını, tamamen özgür bırakıldıklarını; tartışma imkânlarının olduğunu; gazetelerinin köşe yazarlarını okumayı öğrettiklerini; Cumhuriyet, Ulus ve Milliyet gibi gazeteler okuduğunu; Rus klasiklerini MEB'nın yaptığı çevirileri okuduğunu belirtiyor.[496]

Gökalp Eren, klasik müziğin yanı sıra, kolejde arkadaşlarının etkisiyle Pop müziğe de ilgi duyduklarını, daha sonra gençliğin giderek popülistleştiğini; feci köylü kökenli kişilerin saflara katıldığını; Dev-Genç, Kaypakkayaların ekibinin aşağı yukarı hepsinin köylü olduğunu; o çevrelerden gelenlerle birlikte daha çok bir köylü kültürü yaşamaya başladıklarını; tarih olarak 69'lardan itibaren bunun çok ciddi bir gelişme olduğunu ifade ediyor.[497]

---

[492] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 1998, s. 96.
[493] Bedri Baykam, a.g.e., s. 145-6.
[494] Bedri Baykam, a.g.e., s. 153.
[495] Bedri Baykam, a.g.e., s. 156.
[496] Bedri Baykam, a.g.e., s. 187-8.
[497] Bedri Baykam, a.g.e., s. 212-3.

Mustafa Gürkan, ailece CHP'li olduklarını; 60'dan önce evlerine Cumhuriyet ve Dünya gazetelerinin geldiğini; politikayla ilgilerinin CHP'yi savunmak, tartışmaları yapmak ve geleneksel olarak milliyetçi eğilim içinde yetişmek olduğunu; Nihad Atsız'ın romanlarından etkilenerek biraz Şamanist olmak istediğini; söz konusu dönemde "Esas dinimiz Müslümanlık değil, Şamanlıktır" düşüncesinde bir milliyetçi akımın var olduğunu; Harp Okulu'ndan sonraki dönemlerde yetişmiş subayların İttihatçı geleneğinin kendisine yansıdığı bir subay çocuğu olduğunu; TİP'le CHP arasında olduklarını siyasi formasyon bakımından Türk ordusuna yakın olduklarını; Osman Zeki Terzi'nin, Hikmet Kıvılcımlı'nın Diyalektik ve Tarihi Materyalizm kitabını kendisine hediye ettiğini; ideolojik oluşumunda Yön ve Ant dergilerinin etkili olduğunu ifade ediyor.[498]

CHP'li Uluç Gürkan, asker bir baba ve öğretmen bir anneden, CHP eğilimi taşıyan bir aileden geldiğini; Tarsus Amerikan Koleji'nde okuduğunu; CHP Gençlik Kolları'na üye olup çalıştığını belirtmektedir.[499]

Necla Kuglin, asker bir aileden geldiğini, Jandarma kumandanı olan babasının 1946'da DP'li iken, 1950'den 60'a kadar CHP'li olduğunu 1964-68 arasında Ankara Kız Lisesi'nde okuduğunu; o dönemde politik kişiliğinin belirlendiğini; asistan olan ağabeyinin kendisini TİP'le tanıştırdığını; daha ilkokul öğrencisi iken 'İnce Memed' ve 'Yılanların Öcü' gibi kitapları okumaya başladığını ve daha sonra Türk ve Dünya klasiklerini, 'Tek Adam've 'İkinci Adam' gibi eserleri okuduğunu; siyasi kişiliğinin aşağı yukarı Lise 1-2'de şekillendiğini; Varlık dergisini, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerini takip ettiğini; Küba ve Çin devrimlerinin gündemde olduğu; öğrenci hareketlerinin yoğunlaştığı dönemde klasiklerden siyasi kitaplara hızla atladığını; Marx'dan başlayarak sosyalizmin temel kitaplarını okuduğunu belirtiyor.[500]

Salman Kaya, öğretmen okulundan mezun olup üniversiteyi kazandığını ve TİP'i desteklediğini belirtiyor.[501]

Atilla Sarp, annesinin iki yaşından itibaren Celal Bayar'ın evlatlığı olduğunu ve onların yanında 26 yaşına kadar kaldığını; babasının deniz astsubayı iken ordudan atıldığını ve daha sonra komünizan faaliyetlerde bulunduğunu; ailedeki siyasal ortamdan etkilendiğini belirtiyor.[502]

Mustafa Zülkadiroğlu, babasının subay olduğunu, Darüşşafaka'da ve İstanbul Atatürk Erkek Lisesi'nde okuduğunu; hocalarının yabancı dille eğitim verdiğini ve yabancı olduklarını; eğitim kalitesinin çok yüksek olduğunu; bunun kaçınılmaz olarak kendisini Batı kültürüne yakınlaştırdığını ve şekillenmesinde çok büyük rolü olduğunu;

[498] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 1998, s. 219-20.
[499] Bedri Baykam, a.g.e., s. 273-4.
[500] Bedri Baykam, a.g.e., s. 369-372.
[501] Bedri Baykam, a.g.e., s. 301-2.
[502] Bedri Baykam, a.g.e., s. 537-8.

bu kültürel birikimin komünist olmasında da çok önemli bir temel oluşturduğu; Darüşşafak'nın o yıllarda 27 Mayıs'ın çok etkilemiş olduğu okullardan biri olduğunu; Türkiye'nin önde gelen yazarlarının 27 Mayıs üzerine konferanslar verdiğini; mesela Çetin Altan'ı, Behçet Kemal Çağlar'ı Darüşşafaka'da izlediğini; Aziz Nesin'in bir süre Darüşşafaka'da okuduğunu; 27 Mayıs'tan sonra okul olarak kendilerini Aziz Nesin'in oyunlarına götürdüklerini; her ne kadar sosyalizm yapısı gereği okul içine girmemiş bile olsa, burjuva demokrat fikirlerle insanların yetiştirildiği Darüşşafaka'da 27 Mayıs'ın ilerici şekillendirmelerinin olduğunu; o okulda okurken TİP'ten etkilenmeye başladığını; evde Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin okunduğunu; lise yıllarında sorgulama süreci yaşadığını; CHP, TİP arasında bir dalgalanma yaşadığını anlatıyor.[503]

68 Kuşağı'nda, özellikle PDA grubunda kolej mezunu olanların ağırlıkta olduğunu görüyoruz. Örneğin Oral Çalışlar, Şahin Alpay, Ömer Özerturgut gibi. Bunun yanında Uluç Gürkan gibi CHP'li bazı kuşak temsilcilerinin de kolej mezunu olduğu bilinmektedir.

H. Cemal, 12, 13 yaşlarında babası gibi Demokrat Partili olduğunu, o yıllarda Ankara'da babasının Demokrat Parti'nin yayın organı olan Zafer gazetesini okuduğunu; İstanbul'dan düzensiz olarak Cumhuriyet gazetesinin geldiğini; sonra eve Cumhuriyet'in yerine Milliyet'in alınmaya başlandığını; koleje giden arkadaşlarının Halk Partili olduğunu; arkadaşları ile babası arasında kavgalarda arkadaşlarını tercih ettiğini; 27 Mayıs İhtilali'ni savunan kitleyi tercih ettiğini anlatıyor.[504]

Haşmet Atahan, Bedri Baykam'ın kendisiyle yaptığı röportajda, politik fikirleriniz o dönem nasıl şekillenmişti sorusuna şöyle cevap veriyor: "Babam, iyi bir yurtsever, iyi bir Kemalist diyebileceğim bir cumhuriyet aydınıydı. Cumhuriyet gazetesi alınırdı evimize. O kültürle yetişen, üç kardeştik biz. İstanbul'a gelinceye kadar da böyle bir kültür içinde bulunmuştuk. Çocukluğumuz Anadolu'da geçmişti. Sonra doğrudan doğruya üniversitelerde hareketlerin başladığı bir süreçte bulduk kendimizi. Bizim kuşağın en küçüğü bendim… O hareketler içinde sosyalizmle tanışılma, sosyalist fikirlere ulaşılma şeklinde bir geçiş süreci yaşadım."

Baykam'ın, o yıllarda sizi etkileyen yayınlar hangileriydi sorusuna, Atahan: "Ben TİP'in pasifliğine karşı gençliğin eylemleri ile yığınsal hareketleri ile yetişen bir kuşak içinde yer aldığım için, bizi o dönemde etkileyen Türk Solu dergisi vardı; Marx'ın, Engels'in, Lenin'in kitaplarının çevrildiği bir dönemdi. Daha sonra çıkan Sosyalist gazetesi, Kıvılcımlı'nın kitaplarıyla, yerli-yabancı kimi yazarların okunmasıyla belli bir etkileşim ve gelişme süreci yaşadık" şeklinde cevap veriyor.[505]

[503] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 1998, s. 593-5.
[504] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 154-7.
[505] Bedri Baykam, a.g.e., s. 21-22

Atahan şu şekilde devam ediyor: "Ele avuca sığmaz insandır genç. O yaşlarda kendi bildiği doğruları savunan, yeniliğe açık olan ama kendi kişiliğinden de ödün vermeyen; bir anlamda somut olarak yaşadığı olayların da etkisinde kalan bir yapısı vardır gençliğin. Bu çerçevede gençler pasif çizgiden koparak ve TİP'i de pasifistlikle suçlayarak antiemperyalist, anti-Amerikancı eylemler içine yoğun olarak girmiştir. Ben de kendimi böyle bir ortam içinde buldum. Zaten 27 Mayıs geleneğinden gelen bir yapı söz konusuydu. Biz bir yanıyla da kendimize 27 Mayıs'ın yarattığı kuşak diyebiliriz. 27 Mayıs Türk toplumuna oldukça demokratik bir ortam getirdi ve özgürlük ortamında sol hareketlerin gelişebildiği, önemli çevirilerin yayımlandığı, onların okunabildiği ve insanların biraz daha demokratik haklarını dile getirebildiği ve onun mücadelesini verebildiği bir ortamdı… Sosyalist eylem, sosyalist düşünce ve davranış içinde bulunan insanların Kemalizm'le bir anlamda buluşması ve ortak değerlere bir anda sahip çıkması yani Kuvayi Milliye geleneğine sahip çıkmasından doğan bir ortam vardı. 68 Kuşağının bu denli yığınsal, bu denli etkili olmasında Kuvayi Milliye geleneği içinde davranmasının önemli payı vardır diye düşünüyorum.[506]

Sosyal İlişkiler Ağı ve "Eylem"in Kognitif Dünyayı Şekillendirmesi

Atahan, üniversiteye girer girmez kendisini boykot ve direnişin içinde bulduğunu, Vedat Demircioğlu'nun öldürülmesine yol açan olaylardan sonra İstanbul Üniversitesi'ndeki protesto gösterilerinde maketle yapılan bir cenaze töreninde Cağaloğlu'na yüründüğünü, DÖB'de Denizler'in başını çektiği, Gürkanlar'ın olduğu bir arkadaş grubu ile tanışmasının bu şekilde olduğunu, bu olay sonrasında Denizlerle daha yoğun bağlantısının olduğunu, DÖB'lü olarak aktif görevler aldığını ve militan kadroya dahil olduğunu belirtiyor ve DÖB'ün anti-emperyalist, anti-faşist bir çizgide üniversite gençliğini bir araya getirdiğini ifade ediyor.

Buradan hareketle, sosyal ilişkiler sistemi (netwlork)nin bireyin davranışını şekillendirdiğini, bireyin davranışını şekillendirdiğini, bireyin katıldığı ve en çok ilişkide bulunduğu grup yada grupların ilişkiler sisteminin kişinin davranışını belirlediğini söyleyebiliriz.

Atahan, DÖB'ün çok yoğun bir hareket kabiliyeti ve yoğun eylem çalışmaları olan bir yapıda olduğunu, buna örnek olarak TMGT'ye Kommer'in İstanbul Havaalanına geleceği saatin söylenmesi üzerine DÖB olarak protesto kararı almalarının, üniversiteye gidip oradan belli bir gücü toparlayarak Yeşilköy'e ulaşmalarının bir yada bir buçuk saatlik bir zaman dilimi içinde olduğunu[507] söylüyor.

Kommer olayı, tütün mitingleri, Kanlı Pazar olayında toplanan kitle ve aynı günlerde Ankara, İzmir, Adana, Malatya, Trabzon ve Samsun'da yapılan büyük anti-emperyalist mitingler kararsız bir çok militanla TİP oportünizminin pasifizmini büyük

[506] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 1998, s. 22-23.
[507] Bedri Baykam, a.g.e., s. 23-24.

bir başarıyla bitirdi. Artık TİP oportünistlerine kesin darbeyi vurmak için karar alındı. Peşinde TİP yönetiminde olan 6-7 kadar fikir kulübünün yönetimleri feshedildi. Şiddetle, TİP'liler ezildi. Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB) üyeleri FKF'ye kaydılar. FKF İstanbul sekreteri Sıtkı Coşkun istifa etti ve yerine Rahmi Aydın getirildi. (Yıldırım 1997: 369).

Atahan, önce nefsi müdafaa ile başlayan silahlanma döneminin silahlı mücadeleye dönüştüğünü; kendilerinde büyük bir Che hayranlığı olduğunu, 50-100 kişi silahlanıp devlete baş kaldırıp (bana ait) dağa çıkarak, Bolivya'daki yada Küba'daki gibi bir mücadeleyle bu ülkeyi kurtaracağız şeklindeki bir düşünceye samimiyetle inandığı belli bir dönemi babasıyla tartıştığını; babasının bunların gerçekleşmeyecek şeyler olduğunu söylediğini; bunun 69-70 yılları arası bir yıl süren bir dönem olduğunu söylüyor ve 70'li yıllara geçişte Deniz, Selahattin, Erim gibi DÖB'lü arkadaşların büyük bir kısmının Filistin'e gidilmesi, eğitim alınması ve dağ hazırlıklarının yapılması gibi kararlar aldıklarını fakat kendisinin Hikmet Kıvılcımlı ve kitaplarıyla tanışması sonucu böyle bir mücadelenin Türkiye'de başarılı olamayacağı; işçi sınıfı partisi başta olmak üzere geniş halk yığınlarının anti-emperyalist bir mücadeleye sokulmasının gerekliliği temelinde birleştiğini ve bu arkadaşlarından koptuğunu anlatıyor.[508]

Atahan, 68 Ağustos'undaki Çekoslovakya olayları karşısında Aybar ve çevresinin sosyalizme karşı gelişmeler içlin gereğinin yapılması görüşüne karşı, gençlerde net bir fikir ve tavır birliğinin oluşmadığını; bunda Stalin'in demokrasiye uymayan uygulamalarının da etkili olduğunu belirtiyor.[509]

Atahan, o yıllarda Türkiye'nin ön palanda olduğunu, asıl belirleyici olan konunun sosyalist devrim mi MDD mi çerçevesinde yapılan tartışmalar olduğunu; hayatlarının "tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye" sloganı çerçevesinde MDD yaklaşımına uygun düştüğünü; "işçi-ordu el ele" yada "gençlik-ordu el ele" sloganlarının atıldığı, gençlerin tankların üzerine çıktığı, askerin gençlere sempatiyle baktığı bu ortamda öğrenci hareketleri, boykot ve işgallerde anti-emperyalist oluş ve bağımsızlık ülküsünün Kemalistlerle sosyalistler arasında ciddi bir dayanışmayı getirdiğini söylüyor.[510]

Atahan 71'li yıllarda televizyonun olmadığını, radyonun başına geçip "Acaba İhtilal Var Mı?" diye haberleri dinlediklerini; arkadaşlar arasında sen gençlik bakanı olacaksın, sen içişleri bakanı olacaksın şeklinde esprilerin yapıldığı bir süreç yaşandığını, birtakım demokrasi dışı gibi görünen ama belki de kendilerine, gerçek demokrasiyi getirme amacını düşleten birtakım hareketlerin, etkilerin olduğunu, ordunun da bu geleneği yaşadığını söylüyor ve şu tespiti yapıyor: "Ben Deniz'in o THKO şeklindeki örgütlenmesini ve mücadelesinin temelini de (bana ait) temelinde (metindeki) ordudan

[508] Bedri Baykam, 68'li Yıllar Eylemciler, İmge Kitabevi Yay., I. Baskı, Ankara, 1998, s. 26-27.
[509] Bedri Baykam, a.g.e., s. 27-29.
[510] Bedri Baykam, a.g.e., s. 29-30.

gelecek radikal bir hareketin beklentisi ve bir anlamda da o beklentiye yönelik davranışlar olduğuna inanıyordum… Ben Deniz'in bilincinde olmasa bile bilinçaltında böyle bir gerekçenin olduğuna inanıyorum. Atahan, Mustafa Gürkan'ın "en kralı bile kıvırtmasın, sosyalistler askeri cuntaya oynuyordu" görüşüne genel olarak katılıyor.[511]

Mustafa Zülkadiroğlu, 68 ile Dev-Genç hareketinin özdeş olmadığını; Dev-Genç hareketinin kızıllığın bir parçası olduğunu; 68'in ise, sosyalistinden komünistine ilerici insanların, sosyal demokratların ortak bir eylemi olduğunu belirterek Deniz'in "Sağ-sol yok, işgal var" söyleminin Demokratik üniversite mücadelesinin hiçbir zaman soysalizm mücadelesi olmadığını; bunun yanı sıra gençliğin anti-emperyalist çizgiye yönlendirilmesi, tahrik edilmesi, yarı sömürge durumunu anlatılması, genç insanlara bu sorumluluğun tartışılması ve sorumluluğun gereği olarak ses çıkartılması hedeflendiğini; bunun hem propagandayla hem ajitasyonla, gençliğin örgütlenmesiyle yapıldığını; o dönemde TMTF'nin Avrupa'dan da katılımcıların olduğu gençlik şenlikleri düzenlediğini; en son Che Guevara'nın hanımının şenliğe çağrılması üzerine şenliğe izin verilmediğini aktarıyor.[512]

Mustafa Zülkadiroğlu, sosyalist-komünist olmak için Kemalist olmanın şart olmadığını; fakat Türkiye'de o dönemde o konjonktürde güçlü bir işçi hareketinin olmadığını; daha önceden gelen güçlü bir komünist hareketin olmadığını, dolayısıyla bundan etkilenerek gençliğin komünist olmasının mümkün olmadığını; fakat 1974'den sonra durumun böyle olmadığı; 74 sonrası gençliğin Dev-Genç'ten etkilenerek yürüdüğünü; onun alt yapısının Dev-Genç olduğunu, ama kendilerinin geleneğinin Türkiye'de devrimci olarak yaşanan başkaldırı olayı olduğunu; Avrupa'da eğitim görenlerin, okuyanların Avrupa'daki hareketten etkilenerek komünistleşebileceğini, ama Türkiye toprağında bunun bir numaralı şartının genel olarak milli kurtuluşçu Kemalist gelenek olduğunu ifade ediyor.[513]

68 Kuşağı'nın sosyal ilişkiler ağını görmemiz, hangi gruplarla sosyal ilişkiler kurarak süreç içinde nasıl bir sosyal etkileşim yaşadıklarını anlamamız gerekmektedir. Bu konuda Sevim Belli, örgütlülük ve eylem bilinci en derin olanlardan birinin de Şevki Akşit olduğunu, İstanbul devrimci gençliği ile bağların kurulmasında başrolü oynadığını bildiriyor.[514] Eski TKP'li Şevki Akşit'in MDD düşüncesini savunan Türk Solu dergisinde yazı yazdığı, İstanbul'daki devrimci gençlikle irtibatların sağlanmasında, öğrenci derneklerinin organizasyonunda etkin rol oynadığı, 68 kuşağının oluşumuna "öncülük" ettiği görülmektedir.

---

[511] Bedri Baykam, 68'li Yıllar Eylemciler, İmge Kitabevi Yay., I. Baskı, Ankara, 1998,s. 31-32.
[512] Bedri Baykam,a.g.e. , s. 603-4.
[513] Bedri Baykam, a.g.e., s. 604-5.
[514] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul, Belge Yay. , 1994, a.g.e., s.458.

* Bir durum tanımını dayatma, olayların anlaşılmasını ve meselelerin tartışılmasına eses olacak terimleri oluşturma, idealler formüle etme ve ahlakı tanımlama, yani kısaca hegemonya, hakkı iddia etme yeteneği de toplumsal iktidarın temel bir parçasıdır. (Bkz. R. W. Cornell, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar –Toplum, Kişi ve Cinsel Politika, İstanbul, Ayrıntı, I. Basım, 1998, s. 151.)

Belli'lerin, Marksist sol bilinci ve kimliği kamuoyuna mal ederek Marksist düşüncenin kamuoyu nezdinde meşruiyetinin sağlanmasına yönelik çabalarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir açıdan MDD düşüncesini kitlelere benimsetmeye çalışan Belli'lerin gençler üzerinde bir hegemonya* kurmaya çalıştığı görülmektedir.

Belli, 1965 sonrası solda belirleyici olduklarını, Marksist sol kimliği ön plana çıkardıklarını belirtiyor: "Bizim o birkaç yıl içinde aldığımız yol, kitlelerin bilinçlenmesi ve eylemlilik bakımından, daha on yıllarda aşılan mesafelerden büyüktü. Tam isimle çalışıyorduk. Marksist sol ilk kez kendi kimliği ile kamuoyu karşısına çıkıyordu. "Türk Solu" dergisinin yazı kurulu, istisnalar olmakla birlikte legal hareketin merkez organı gibi işlev görüyordu. "Türk Solu" dergi ile arası güncel yanı daha ağır basan haftalık bir yayındı. Gün geldi Türkiye'nin politika gündemini biz belirler olduk. Tabuyu yıkmaya çalışıyorduk. Bu bir demokrasi mücadelesiydi."

S. Belli, TKP çevresinden gelen eski tüfeklerin, özellikle M. Belli'nin hep örgüt kurmakla suçlandığını, TKP hükümlülerinin hapishane dışına çıkar çıkmaz Demokrat Parti'nin Vatan Cephesi Tahkikat Cephesi uygulamasıyla karşı karşıya geldiklerini, bunları deviren 27 Mayıs hareketinin de kendilerine daha hayırhah bir tutumda olmadığını, 60'ların birinci yarısında bütün olanaklarıyla TİP'i desteklediklerini, ona umut bağladıklarını, bağımsız bir güç olarak seslerini duyurabilmeye başlamalarının 66-67 yıllarını bulduğunu, Türkiye'nin bu dönemde tarihinin en hareketli, sosyalizm doğrultusundaki emperyalizm karşıtı, demokratik mücadelenin en güçlü olduğu bir dönemi yaşadığını[515] ifade ediyor. Hasan Yalçın, eski TKP geleneğinden gelen Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı, Reşat Fuat Baran gibi, kişilerin geleneğin nakledemedikleri eleştirisini haksız bularak bir devrimci çevre yaratmaya çalıştıkları, TKP geleneğinin devamı olarak MDD görüşünü savunduklarını bildiriyor.[516]

Yalçın Küçük, Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi'nin ne olduğunun tartışılması gerektiğini belirterek "Cephe Hareketi"nin* Türkiye solunda Jakoben bir canlanma yarattığını, bununla birlikte "Cephe Hareketi"nin yerel olduğunu, Paris'ten veya dünyanın başka merkezlerindeki öğrenci patlamasıyla ithal edilmediğini iddia etmektedir. Doktor Hikmet Kıvılcımlı, 1968'de "Tartışılacak Tarih Tezi" yazısını çıkarıyor. Kıvılcımlı, Engels'in nicelin nitele dönüşmesini anlattığı "evrim-devrim" ikileminden hareketle 27 Mayıs Devrim konağından sonra toplumun evrim konağında

---

[515] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul:Belge Yay. , 1994, s. 460.

[516] Hasan Yalçın'ın konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, Hazırlayan: Mehmet Ulusoy, I. Baskı, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s. 66-7.

* Yalçın Küçük, Mahir Çayan, Münir Ramazan Aktolga ve Ertuğrul Kürkçü'nün Türkiye'nin içinde bulunduğu aşamada Parti'nin ve Cephe'nin birbirinden farksız oldukları, ancak Cephe'nin ileride yutsever birleşik cepheye dönüştürülecek bir gerilla cephesi çekirdeği, Parti'nin ise ileride bir proleter siyasi kitle partisine dönüştürülecek Marksist-Leninist bir parti çekirdeği şeklinde konuşmalar geçtiğini, Marksist-Leninist bir parti çekirdeği konusunda komuştuklarını ve aralarında görev bölümü yaptıklarını aktarıyor. (Bkz. Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler-5 (1830-1980) beşinci kitap, I.Basım, Tekin Yay. İstanbul, 1988, s761).

olduğunu, ifade ediyor. Küçük, buna evrim aşaması demektedir. Kıvılcımlı, MDD yerine milli burjuvazi yerine işçi ve köylü halkın geçtiğini anlatmak üzere Halk Demokratik Devrimi'ni veya Demokratik Halk Devrimi'ni savunuyor.

Yalçın Küçük'e göre, Atatürk ve 27 Mayıs konusunda Hikmet Kıvılcımlı, M. Belli'den farklı düşünmüyordu. Yalçın Küçük, içi içe geçen kavramlar kullanılmasının, Türk Solundaki bulanıklığa katkıda bulunduğunu dile getiriyor.[517]

Psikiyatri profesörü Vamık D. Volkan, geniş grup kimliğini oluşturan yedi adet (ilmik)'ten bahsediyor:

"1) Olumlu duygularla birlikte olan, paylaşılmış, somut imgeler deposu**,

2) Paylaşılmış 'iyi' özdeşimler

3) Diğerlerinin 'kötü' niteliklerinin özümsenmesi

4) (Devrimci ya da dönüşüm gerçekleştiren) liderin iç dünyasının özümsenmesi

5) Seçilmiş şerefler

6) Seçilmiş örselenmeler

7) Kendi özerkliğini geliştiren simgelerin biçimlenmesi.

Özellikle son dört ilmik geniş grup kimliğinin kendisinin gelişimindeki ve sürdürülmesindeki özgül süreçleri temsil etmektedir. İlk üç ilmiğin incelenmesi, bireye ait çekirdek kimlikle geniş grup kimliğinin nasıl da iç içe geçtiğini ortaya sermektedir. Geniş grup kimliğinin biçimlenmesi, çoğu kez, yalnızca 'kültürlenme' olarak karakterize edilse de, şu aşamada bunun evriminde yer alan özgül, bilinçdışı, fakat paylaşılmış psikolojik süreçleri betimleyebiliriz."[518]

---

[517] Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler-5 (1830-1980) beşinci kitap, I.Basım, Tekin Yay. İstanbul, 1988, s.761-7

** **Paylaşılmış Depolar**: Geniş grup kimliğinin ilk ilmiği yaşamın oldukça erken bir döneminde çocuğun dış dünya ile artan iletişim aracılığıyla, bireyin özüne yerleşmektedir. Çocuğun özbenlik duygusunu bütünleştirme görevini başardığı 36. ay civarında hem bireysel kimlik, hem de geniş grup kimliği adamakıllı biçimlenmeye başlar… Yazar kültürel yönden önem taşıyan öz benlik ve nesne imgelerini ve bunlarla birlikte olan doruk hoşnutluk ve hoşnutsuzluk duygularını taşıyan imge taşıyıcıları 'elverişli depolar' adını vermektedir… Geniş grup kimliği, bireyin bir içsel özelliği olarak hissedilmeden önce dış fenomenler aracılığıyla var olur ve onlara bağımlıdır. İnsan çocukluğundan itibaren çevresindeki insanlarla etkileşim içine girdikçe, bunların imgeleriyle özdeşim kurdukça, geniş grup üyeliği ile ilgili düşünceler gelişir. Yazara göre, erkeklik, klan tarihi, ulusal tarih, özel kahramanlar kazanılan ya da kaybedilen bağımsızlık mücadeleleri, şarkılar ve şiirler, dil ve diyalekt ve geniş grubun tarihindeki diğer özgül nitelikler bu imgeler dünyasını oluşturur. 'İyi' düşüncelerin, algıların ve duyguların yansıtılması, 'iyi' özbenlik-imgelerinin salt dışsallaştırılmasında ve/veya 'iyi' nesne-imgelerinin içselleştirilmesinden daha yetkin bir düzenektir ve elverişli depoları yapılan dışsallaştırmalara artan bir biçimde eşlik eder. Sonuçta kalıcı bir 'biz-lik' duygusu, kişinin içinde bir şey olarak oluşturulmuştur. Elverişli depolar zaman zaman bir tür 'sıradanlığa' geri dönseler de hala bireyin içsel aynılık duygusunu dışsal bağlantılar olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

[518] Vanık D. Volkan, Körü Körüne İnanç -Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri- Çev.: Özgür Karaçam, Okuyanus Yayınları, İstanbul, 2005, I. Baskı, s. 50-1.

"Bu noktada şöyle bir açıklama gerekli olabilir. MDD "eskiler"in yani 1960 öncesi TKP kadrolarının damgasını vurduğu bir hareket. Ama MDD'ci yayın organlarına bakıldığında, ilginç bir imza çeşitliliği kendisini hissettirir. Bir yanda, adları geçmiş TKP tevkifat listelerinde yer alan bir dizi "eski tüfek" vardır. Bunlar arasında, TKP'nin "Şefik Hüsnü geleneği"nden gelenler çoğunluktadır: Mihri Belli, Erdoğan Başar, Şevki Akşit, Reşat Fuat Baraner, Şerif Tekben, Ziya Oykut, Şaban Ormanlar, Hulusi Dosdoğru vb. gibi. (TKP'nin o sıralar "Yurt Dışı Bürosu" eğilimine yakın herhangi bir komünist ise, bu dergi çevresinde görmek hayal bile edilemez. Zaten bir re sonra söz konusu Büro, konspiratif üsluplu broşürler ve radyo yayınlarıyla MDD'ye karşı doğrudan hücuma da geçecektir.) Aynı partiden gelen, ama 1930'ların ortalarında Şefik Hüsnü geleneğiyle kopuşması nedeniyle, bir "üçüncü tip TKP"li olarak kabul edilebilecek olan Hikmet Kıvılcımlı da, MDD'ci dergilerde sık sık yazılar yayınlar. Esas eğitim işlevinin bu iki tip eski TKP'li tarafından yerine getirildiği söylenebilir."[519]

"1960'lı yılların ortalarında Türkiye'de sol siyaset içerisindeki en önemli tartışmalardan birisi Türkiye'nin demokratik devrimini tamamlayıp tamamlamadığıydı. Demokratik devrimin tamamlanmadığı iddiasındakiler, solun önündeki adımın, ülkenin demokratik devriminin tamamlanması olduğunu öne sürüyorlardı. Diğer grup ise, Türkiye'nin demokratik devrimini tamamladığını ve önündeki adımının sosyalizm olduğunu öne sürüyorlardı. Demokratik devrimin tamamlanıp tamamlanmamış olmasının en önemli göstergelerinden birisi de ülke içerisindeki feodal düzeninin ağalık düzeninin ne derece var olup olmadığıydı.

Bu arada üç önemli metin söz konusuydu. Bunlardan birisi Moris Godalier'in 'Asyatik Üretim Tarzı' kitabıydı. Bir diğeri, Profesör Dr. Sencer Divitçioğlu'nun çalışması, bir başkası da Muzaffer Erdost'un Şemdinli'de yaptığı sosyal yapı araştırmasıydı. Tartışmalarda en çok sözü edilen bu üçlüydü…

TİP çevresinde FKF örgütünde olan gençlerin büyük çoğunluğu Türkiye demokratik devriminin, cumhuriyet döneminde tamamladığını savunuyorlar, Mihri Belli'nin başını çektiği ve Türk Solu Dergisi çevresinde yer alan gençler ise Milli Demokratik Devrim döneminin tamamlanmadığını, feodal düzenin hakim olduğunu, önce bunun aşılması gerektiğini belirtiyorlardı. Gündüzleri Çınaraltı, Yenikapı gibi kahvelerde, geceleri yurt odalarında bu konu tartışılıp duruyordu. Bu tartışmalarda doğu ve güneydoğu bölgesinden gelen ağa olarak bilinen ailelerin çocuklarının bu konu üzerine değerlendirmeleri fazla yer almazdı."[520]

Boran, faşizmin, gericiliğin kaynağının sınıfsal –bütün burjuvazi- olduğuna göre, faşizme karşı mücadele verecek ve onu geriletebilecek, giderek yok edebilecek gücün de sınıfsal[521] olduğunu söylemektedir.

---

[519] Ergun Aydınoğlu, Türk Solu -Eleştirel Bir Tarih Denemesi: 1960-1971, İstanbul, Belge Yayınları, I. Baskı, 1992, s. 103-4.

[520] Osman S. Ararat, Yaşamımda Bir Kesit, İstanbul, Dünya Yayıncılık, I. Baskı, 2005, s. 75.

[521] Behice Boran, Savunma Yayın Sorumlusu: Hasan Basri Gürses, Sosyalist Yayınlar: 1, İstanbul, 1992, s. 173

Boran, partinin kişileri, kaynağı örgütleyen bir silah, bir güç olduğunu; emekçi, işçi sınıfından olan kadınların ve kadın hakları mücadelesinin sosyalizm mücadelesiyle uyumlaştırılıp bütünleştirilmesi gerektiğini; gençlerin de sınıf mücadelesinde yerlerini almalarının zorunluluğunu[522] dile getirir.

Boran, tarihten süzülüp gelen kültürün ve eğitimin en iyi ürünlerinin, en güçlü kazanımlarının bilimsel sosyalist açıdan ve sosyalist sistemin koşullarında değerlendirilip geliştirilerek, sosyalist kültür ve eğitimin yaratılmasına ve kurulmasına geçilmesi gerektiğini savunur ve şunları ekler:

"Sosyalistler kendi toplumlarının ve insanlığın tarihinde toplumu ve insanlığı ilerletici, yapıcı, olumlu her şeyin, her başarının, kültür mirasına her katkının, tabiî mirasçıları sayarlar kendilerini. Çünkü toplumlar, tarihlerindeki gelişme ve ilerleme atılışlarının doruk noktalarından geçerek, bu doruk noktaları birbirine katışıp birikerek sosyalist çizgiye ve sosyalizm aşamasına gelirler…"[523]

Osman S. Ararat, iki kutuplu dünyada az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin oluşturduğu üçüncü dünyacılar hareketi olduğunu, 1950'li yıllarda Baas Milliyetçiliği'nin özellikle Arap ülkelerinde Suriye, Mısır, Libya gibi ülkelerde siyasi rejimlerini oluşturduklarını, bu hareketin bizde de Yön-Devrim çizgisinde Doğan Avcıoğlu çizgisinde kendini gösterdiğini birçok genci ve subayı çevresinde toplayabilen Avcıoğlu'nun 1971 askeri darbesi döneminde ordu içerisinde büyük bir etkisi görüldüğünü fakat partileşemediğini belirtiyor.[524]

Osman S. Ararat, Ant Dergisi'nde Faruk Pekin ve Ragıp Zarakolu gibi gençlerin 'Ortadoğu devrimci çemberi' sloganıyla İran, Filistin, Suriye gibi ülkelerde olanları, ele alan yazılar yazdıklarını, Nayıf Havatme'nin Filistin Halk Kurtuluş Hareketi, Arafat'ın El Feth ya da Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) üzerine bilgiler de veriyorlardı. Türkiye'deki başka sol gruplardan bir yıl kadar sonra Filistin kamplarına ilk ziyaretler de başladığını, Ant Dergisi'nin bu slogan çerçevesinde üniversitede okuyan Ortadoğulu gençleri bir araya getirdiğini, gençlerin değerlendirmelerini dergide yayınladıklarını, Ortadoğulu gençleri örgütlediklerini bildirmektedir.[525]

Gençlerin Filistin'de kamp eğitimine gitmesi fikrinin oluşmasında Ant Dergisi'nin önemli bir etkileme gücüne sahip olduğunu görüyoruz.

TİP'in etkin olduğu dönemde Türkiye'deki gençlerin siyasal konularla yakından ilgilendiğini, sol ve sosyalizm üzerine bir çok kitabın art arda yayınlandığını, kahveye gelen gençlerin çoğunun ellerinde ya Milliyet, Cumhuriyet, Akşam gazetelerinin ya da

[522] Behice Boran, Savunma Yayın Sorumlusu: Hasan Basri Gürses, Sosyalist Yayınlar: 1, İstanbul, 1992, s. 174-175
[523] Behice Boran, a.g.e., s. 176
[524] Osman S. Ararat, Yaşamımda Bir Kesit, İstanbul, Dünya Yayıncılık, I. Baskı, 2005, s. 77.
[525] Osman S. Ararat, a.g.e., s. 87-8.

Sosyal Adalet ve Yön gibi haftalık dergilerin ya da Yeni Dergi, Yeni Ufuklar, Papirüs gibi edebiyat dergilerinin ya da Demir Özlü, Kemal Özer, Adnan Özyalçıner'in hikaye kitaplarını, Yaşar Kemal'in romanlarını, Atilla İlhan, İlhan Berk, Edip Cansever, Turgut Uyar, Özdemir Asaf'ın şiir kitaplarının olduğunu ya da yeni yayınlanmaya başlayan Marx, Engels ve Lenin'in kitaplarının bulunduğunu belirtiyor. Yön Dergisi'nde Nazım Hikmet'in şiirlerinin yayınlandığını, o dönem Yenikapı'da Kemal'ın Kahvesi gençliği için İlhan Selçuk ve Çetin Altan'ın favori yazarlar olduğunu, kimi zaman Özcan Ergüler, Bedii Faik, Hamdi Varoğlu, İlhami Soysal, Nadir Nadi gibi yazarların yazılarının okunup tartışıldığını belirtiyor. Arolat, Çetin Altan tarafından buradaki gençliğe "yarın Türkiye'yi yönetecek gençler" misyonunun yüklendiğini aktarıyor. [526]

Sevim Belli, 1967 yılında 1951-53 tevkifatından geçen Türkiye Komünist Partisi üyesi ve sempatizanı arkadaşlarıyla "Türk Solu" adında yeni bir siyasi organ yayınlamaya karar verdiklerini; İşçi Partisi'nin doyuramadığı ve kucaklayamadığı devrimci işçi ve gençlik kesiminin, geniş bir ilerici aydınlar grubunun organı haline geldiğini, 12 Mart1971 askeri darbesi tarafından kapatılıncaya kadar yayını sürdürdüğünü belirtiyor.[527]

68 Kuşağı'na öncülük eden bazı isimlerin kolej mezunu olduğunu, yine bu kuşakta etkin olan bazı gençlerin Galatasaray Lisesi, Saint Joseph, Robert Kolej, Amerikan Kolejleri gibi okullardan mezun olduğunu görüyoruz. Kolejlerde pozitivist eğitim alan gençlerin daha sonra Marksist-materyalist dünya görüşüyle tanıştığında, materyalist dünya görüşüne daha kolay geçiş sağladığını düşünüyoruz. Haldun Taner, 9 Aralık 1984 tarihli Milliyet Gazetesi'nde Devekuşuna Mektuplar başlıklı köşesinde yayınladığı bir makalesinde Galatasaray Lisesi hakkında şöyle demektedir: "… Bu okul, Batıya açılan pencereden sade bakmayı değil, bilinçle bakmayı, Batı uygarlığının değer yargılarını hazmedip, benimsemeyi sağlayan bir felsefeyi, bir bakış üslubunu yerleştiriyordu. Galatasaray Lisesi bir zamanlar Fransa'nın seçkin liselerinin, Saint Louise'ın Louise Le Grand'ın müfredat programlarını örnek alan, ince eler sık dokur titiz bir eğitim uyguluyordu.[528] Haldun Taner, yine 23 Aralık 1984 tarihli Milliyet Gazetesi'nde Devekuşuna Mektuplar başlıklı köşesinde, "İdeal Galatasaray'lı dediğimiz yaratığın mayası nedir? Kişiliği hangi hamurdan yoğrulurdur?" diye soruyor ve şöyle cevap veriyor: "Biz ideal Galatasaray'lıyı beş ana nitelikte toplayabiliriz: Yurtseverlik, uygarlık, geniş görüşlülük, metod zihniyeti ve hümur duygusu…" Bu ana ilkelerden metod zihniyeti, çünkü Descartes'ın torunu Fransız hocalardan daha alfabeyle birlikte akılcılığı ve metodlu düşünceyi edinmiştir. Pascal'ın 'Esprit de Geometrie'siyle 'Esprit de Finesse'ini, geometri mantığı ile incelik ve ayrıntı duygusunu birleştirmeye

[526] Osman S. Ararat, Yaşamımda Bir Kesit, İstanbul, Dünya Yayıncılık, I. Baskı, 2005, s. 91-2.
[527] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul:Belge Yay. , 1994, s. 433.
[528] Vefa O. Semenderoğlu; Osman Tanburacı, Dünden Bugüne Galatasaray, Tanburacı Matbaacılık A.Ş. İstanbul, Tarihsiz, s. 205.

özenmiştir. Galatasaray'lının şüpheciliği, güç beğenirliği, kül yutmazlığı ve dolayısıyla medeni cesareti buradan gelir. Hümur duygusu, çünkü olaylarla kendisi arasına koyduğu bu filozofik mesafe ve bir kafa çevikliği, bir hazır cevaplık olarak tezahür eden bu yaklaşım tarzı onu her çeşit dogmacılıktan, fanatizmden korur.[529]

Haldun Taner, 02 Haziran 1985 tarihli Milliyet Gazetesi'nde 'Devekuşuna Mektuplar' isimli köşesinde, Galatasaray öğrencisinin aydınlanmacı zihin yapısını ortaya koyuyor ve Galatasaray öğrencisinin La Fontaine ve Moliere ile başlayan tanışıklığının daha sonra Montaigne ile devam ettiğini belirtiyor ve inşa edilen zihni şöyle tarif ediyor: "…Daha sonra kendini tanımayı bir tutku haline getiren ve bunu yaparken, kendimizi tanımamıza yaman bir aydınlık getiren Montaigne'den, yaşarken düşünme, düşünerek yaşama alışkanlığını edinirdi. Öğrenci daha sonra, insana insan olma haysiyeti kazandıran, kulu kul olmaktan çıkarıp birey haline getiren Fransız İhtilali'nin fikir babalarını, Montesquieu'yu Rousseau'yu ve Voltaire'yi tanır. Onları kendi dillerinden okur. Her Galatasaraylı'nın köklü bir demokrat oluşunu başka bir yerde aramamalı. Nihayet öğrenci, Descartes'ı tanır, ondan her verileni emici kağıt edilgenliği içinde kabullenmemeyi, kül yutmamayı, her şeye metodik bir şüpheyle bakmayı, akıl terazisine vurmayan, 'deduction' süzgecinden geçirmeden gerçek saymamayı, yani bilimsel metodu, bilimsel düşünceyi öğrenirdi.[530]

Çetin Altan, 04.06. 1985 tarihli Güneş Gazetesi'nde 'Şeytanın Gör Dediği' başlıklı köşesinde, şöyle diyor: "Galatasaray, Roma-Grek kökenli, Orta Avrupa kültürünü, 'A Priori'nin çengelli, 'akılcı' ve 'deductive' yapısına oturtulmuştur. Yine çok görkemli bir kültür olan Anglo-Sakson kültürü ise 'A postoriori'nin' 'deneyci' ve 'inductive' temelleri üstünde yükselmiştir. Ve her ikisinden oluşan sentez,bugünkü uygarlığı yaratmıştır. Galatasaray'ı kendi 'ba'su ba'del mevt'inde 'Ratio'cu geleneğinden koparmamakta ve Anglo-Sakson kültürünün 'Experimentalizm'i içine çekmemekte yarar vardır. Bacon, Bacon'dur. Ama Descartes de Descartes'dir. Descartes'i Bacon ve William James'e feda etmek, uygarlık sentezinin bir bacağını koparmak olur.[531]

Taceddin Ural, 30 Eylül 1995 tarihli Yeni Şafak gazetesinde, Galatasaray Lisesi'nde 12 yılı geçen Suat Aray'ın "Bir Galatasaraylının Hatıraları" kitabından alıntı yaparak Aray'ın söz konusu okul için [532]

Kolektif Hareketlerin Bir Kolektif Bilinç İnşa Etmesi:

Haşmet Atahan 68'li yıllarda gençliğin içinde bulunduğu duruma ilişkin olarak kendi tecrübesinden yola çıkarak şunları dile getiriyor:

"O yaşlarda kendi bildiği doğruları savunan, yeniliğe açık olan, ama kendi kişiliğinden de ödün vermeyen; bir anlamda somut olarak yaşadığı olayların da

[529] Vefa O. Semenderoğlu; Osman Tanburacı, Dünden Bugüne Galatasaray, Tanburacı Matbaacılık A.Ş. İstanbul, Tarihsiz, s. 106.
[530] Vefa O. Semenderoğlu; a.g.e., s. 207.
[531] Vefa O. Semenderoğlu; a.g.e., s. 208.
[532] Vefa O. Semenderoğlu; a.g.e., s. 209.

etkisinde kalan bir yapısı vardı gençliğin. Bu çerçevede gençler pasif çizgiden koparak ve TİP'i pasiflikle suçlayarak anti-emperyalist, anti-Amerikancı eylemler içine yoğun olarak girmiştir. Ben de kendimi böyle bir ortam içinde buldum. Zaten 27 Mayıs geleneğinden gelen bir yapı söz konusuydu... Biz bir yanıyla da kendimize 27 Mayıs'ın yarattığı kuşak diyebiliriz."

Haşmet Atahan, 68'li yılların oldukça hızlı yaşandığını; bu ortam içerisinde kendilerinin de hareket kabiliyetinin gelişmiş olduğunu ve yoğun bir şekilde eylemin içinde bulunduklarına işaret ediyor. Bu hareket hızına dair de bir örnek veriyor. Amerikalı büyükelçi 'Kommer'in gelişinin haber alınması, bu konuda kararın verilmesi ve yola çıkılarak Yeşilköy'de Kommer'i karşılamaya gidilmesinin toplam bir veya bir buçuk saatlik süreçte gerçekleştiğini belirterek ne denli organize bir yapı içerisinde bulunduklarını ortaya koyuyor.[533]

Alberto Melucci post-modern dünyanın yeni toplumsal kontrol biçimleri ve yeni çatışmalar yarattığı noktasında Touraine ile hem fikirdir. Fakat o, yeni sosyal hareketlerin daha çok sembolik karakterini vurgular. Büyük ideallerini gerçekleştirmek için devlete yönelen eski hareketlerin nitelikleriyle karşılaştırıldığında, yeni sosyal hareketler değişik gruplarla diyaloglar/mücadeleler yoluyla kollektif kimliğin inşa edildiği bir toplumsal ilişkiler ağıdır. Bu ağla bir hareket, bireylere değişik üyelikler, roller ve deneyimler arasında parçalanmış kimlikleri yeniden inşâ etmek için bir dayanak noktası sağlamaktadır.[534]

Hareketler imkanları ve sınırları olan, sistemik bir alanda işleyen eylem sistemleridir. Hareketler sosyal yapılardır. Bir krizin sonucundan ve inançların ifadesinden ziyade kolektif hareket örgütsel bir yatırımla "inşa edilir." "Örgütlenme" burada ampirik bir özellik değil, analitik bir düzeydir. İnsanları bir arada tutmak ve hareket için kaynakları mobilize etmek sınırsız bir alanda değerleri, imkanları ve kararları bölüştürmek anlamına gelmektedir; toplumsal ilişkiler tarafından sağlanan imkânlar ve sınırlar hareketi şekillendirir. Fakat ne kaynaklar, ne de sınırlamalar aktörün dışında harekete geçirilebilir.[535]

Sosyal hareketler, dolayısıyla eylem sistemleridir; bu tarz bir toplumsal olgunun görünür gevşek yapısına rağmen hareketin bütünlüğü ve devamlılığı, bireylerin ve grupların entegrasyonu ve karşılıklı bağımlılığı olmadan sağlanamaz. Hareketler, yapıları sistemik bir alanda işleyen amaçlar, inançlar, kararlar ve fikir alışverişleri tarafından inşâ edilen eylem sistemleridir. Bir kollektif kimlik, kollektif harekete sunulan fırsatlar ve sınırlılıklar alanının paylaşılan tanımından başka bir şey değildir:

---

[533] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler-, I. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1998, s.22-24

[534] Haz. Kenan Çayır, Yeni Sosyal Hareketler, Teorik Açılımlar, I. Basım, Kaknüs Yay., İstanbul 1999, s. 32. (A. Melucci, "A Strange Kind of Newness: What is in New Social Movements"; E. Larana, H. Jonston and J. Gusfield eds. New Social Movements: From Ideology to Identity, (Philedelphia: Temple University Pres), 1994, s. 117'den naklen).

[535] Alberto Melucci, "Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması", Haz. Kenan Çayır, Yeni Sosyal Hareketler, Teorik Açılımlar, I. Bas., Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s. 85

“Paylaşılmış” aktörleri birbirine bağlayan toplumsal ilişkilerin defalarca “harekete geçirilmesi” süreciyle kurgulanan anlamına gelmektedir.[536]

Bir kollektif hareket iç ve dış kaynakların nasıl mobilize edildiği, örgütsel yapıların nasıl inşâ edildiği ve devam ettiği, liderlik işlevlerinin nasıl oluştuğu dikkate alınmadan açıklanamaz. ampirik olarak bir “sosyal hareket” olarak adlandırılan şey, çoğul yönelimleri ve anlamları ilişkilendiren bir hareket sistemidir. Tek bir kollektif hareket, değişik davranış biçimlerini barındırır ve analiz, onun görünür bütünselliğini parçalamak ve hareketin içindeki değişik unsurları keşfetmek zorundadır. Değişik unsurların “örgütsel” bir yapı içinde nasıl bir arada tutulduğu, karmaşık bir diyalog ve etkileşimler yoluyla nasıl bir kolektif kimliğin inşa edildiği sadece hareketin içindeki farklı analitik unsurlar ayrıştırılarak anlaşılabilir.[537]

Alberto Melucci, kollektif hareketin anlamının onun referans sistemine ve analitik boyutlarına dayandığını ileri sürmektedir.

Çatışma, dayanışma ve sistemin sınırlarının kırılmasını kullanarak çeşitli kollektif hareket tipleri arasında bir farklılaştırma yapmaya çalıştım. Çatışmayı her ikisi için de değerli aynı kaynaklar üzerinde mücadele eden muhalif aktörler arasındaki ilişki olarak tanımlamaktayım. Dayanışma, aktörün bir kollektif kimliği paylaşabilme yeteneğidir. Diğer bir deyişle aynı toplumsal ilişkiler sisteminin bir parçası olarak tanıma ve tanınma kabiliyetidir. Bir sistemin sınırları mevcut yapısı içinde tolere edilen değişimin derecesini gösterir. Bu sınırların kırılması sistemi kabul edilebilir değişim ölçülerinin ötesine iter.

Dolayısıyla ben bir sosyal hareketi, a) dayanışmaya dayalı, b) bir çatışma taşıyan, c) yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayan bir kollektif hareket biçimi olarak tanımlıyorum.[538]

Çatışmadaki aktörler geçicidir ve işlevleri problemi görünür kılmak, topluma belirli bir alanda temel bir problemin olduğunu ilan etmektir. Aktörler, bir çeşit yeni medyadırlar. Sadece maddi hedefler için, mücadele etmemekte yada sisteme katılımlarını arttırmaya çalışmamaktadırlar. Sosyal hareketin farklı bir anlamı ve yönelimi için, sembolik ve kültürel menfaatleri için savaşmaktadırlar. İnsanların hayatlarını değiştirmeye çalışmakta, toplumdaki daha genel değişimler için savaşırken insanın kendi hayatını değiştirebileceğine inanmaktadırlar.[539]

Yeni sosyal çatışmaların alanı sistem tarafından yaratılır. Belirli konuların gündeme getirilmesi ise daha çok tarihsel ve konjonktürel faktörlere bağlıdır. Belirli ampirik çatışmalar, sistem tarafından sağlanan düzlemde bir araya gelen farklı gruplarca temsil edilir. Çatışmaların konusu ve alanı dolayısıyla sistemi senkronik düzeyinde

[536] Alberto Melucci, “Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması”, Haz. Kenan Çayır, Yeni Sosyal Hareketler, Teorik Açılımlar, I. Bas., Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s. 85-86
[537] Alberto Melucci, a.g.m., s. 86.
[538] Alberto Melucci, a.g.m., s. 86-87.
[539] Alberto Melucci, a.g.m., s. 89.

tanımlanmalıdır. Aktörler ise aksine diyakronik düzey, konjonktürel faktörler özellikle de siyasal sistemin işleyişi dikkate alınarak tanımlanabilir.[540]

Günümüz toplumsal çatışmaları sistemin kültürel üretimini de etkiledikleri için sadece politik boyutlu değildir. Kollektif hareket basit bir şekilde siyasal pazardaki alışverişleri arttırmayı yada sisteme katılımı sağlamayı amaçlamamaktadır. Toplumsal kaynakların üretimini ve tahsisini sağlayan mantığa da eleştiriler yöneltmektedir.[541]

Çağdaş hareketlerin yeni örgütsel formu hedefleri açısından sadece bir "araç" değildir. Biçim kendi içinde bir gayedir. Hareket kültürel kodlara odaklandığı için hareketin formu bir mesajdır, hakim modellere sembolik bir tehdittir. Harekete kısa dönemli ve vazgeçilebilir bağlılık, pozisyonu daima tartışmaya açık çoklu liderlik, esnek örgütsel yapı, kollektif kimliğin fakat aynı zamanda sisteme sembolik başkaldırının da temelleridir. Bu temeller üzerinde insanlara zaman, mekân ve insanlar arası ilişkilerin sistemin rasyonel işleyişinden farklı olabilirliği sunulur. Dünyayı farklı bir şekilde adlandırma birdenbire hakim kodları alt üst eder.

Araç yada yeni bir araç olarak sosyal hareket mesajdır. Büyüsü olmayan peygamberler olarak çağdaş hareketler, hedefledikleri değişimin günlük hayatta pratiğini sunarlar: Tüm toplumu ilgilendirecek şekilde sosyal hareketin anlamını yeniden tanımlarlar.[542]

Kollektif hareket uluslararası ilişkilerin sadece görünen şekline değil, onları idare eden mantığa da karşı çıkmaktadır. Dünya sistemi resmiyette hâkim devletler arası ilişkilerin bir bütünüdür[543]…

Sosyal İlişkiler Ağı

68 Kuşağı'na öncülük eden öğrenci liderlerinin kuşaktaki pek çok kimseye göre 68'den çok önce tarihlerde sosyalist bilinci kazandıkları görülmektedir:

Deniz'in arkadaşı Nurettin Demirdöven, 1964'te Deniz'le birlikte sosyalist düşünceye daha çok yatkın olduklarını; okudukları gazeteler, sevdikleri yazarlar itibariyle TİP'e yatkınlık duyup parti örgütüne gitmeye başladıklarını ve sempatizan olarak çalıştıklarını; Deniz'in o zaman lise ikinci sınıf öğrencisi olduğunu; Deniz'in ilerici bir yöneliminin olduğunu sosyalist bilinçlenme ve sosyalizmi öğrenme döneminin yaklaşık bir sene sürdüğünü; Haydarpaşa Lisesi'nde okurken babasının iyi bir lisan öğrenmesi için Deniz'i Aksaray'daki Bilir Koleji'ne kaydettiğini; 27 Mayıs İhtilalinin getirdiği özgürlük ve tartışma ortamı sebebiyle öğrenci derneklerinin daha etkin ve faal durumda olduğunu, çok canlı tartışma ortamının olduğunu; okuldaki arkadaş çevresiyle birlikte üniversiteye gittiklerini, Deniz'i de üniversitedeki arkadaş çevresiyle tanıştırdığını söylüyor.

---

[540] Alberto Melucci, "Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması", Haz. Kenan Çayır, Yeni Sosyal Hareketler, Teorik Açılımlar, I. Bas., Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s. 89-90.
[541] Alberto Melucci, a.g.m., a.g.m., s. 90-91.
[542] Alberto Melucci, a.g.m., a.g.m., s. 93.
[543] Alberto Melucci, a.g.m., a.g.m., s. 99.

Demirdöven, söz konusu dönemde MTTB, TMTF, TMGT ve 27 Mayıs Fikir Kulübü'nün olduğunu, başkanı Memduh Eren'in Deniz'in akrabası olduğunu ifade ediyor.[544] Sosyal ilişkiler ağında 27 Mayısçı grubun kuşak üzerinde yer yer etkili olduğunu görüyoruz.

68 Kuşağı'nın sosyal ilişkiler ağını görmemiz, hangi gruplarla sosyal ilişkiler kurarak süreç içinde nasıl bir sosyal etkileşim yaşadıklarını anlamamız açısından önemlidir. Serpil Güvenç içinde bulunduğu sosyal ilişkiler ağını şöyle aktarıyor:

"TİP'in içerisinde büyümüş bir çocuk gibiydim. O zamanlar 14-16 yaşlarındaydım. Ve sayın Aybar, sayın Aren ve Boran benim evime geldiği zaman saat ne denli geç olursa olsun, mutlaka uyanır ve onlara az bir süre de olsa görmek ve dinlemek isterdim. Cüneyt (Akalın) diyor ki: "Deniz Gezmiş benim önderimdi." Hayır, o zaman benim önderim Mehmet Ali Aybar, Behice Boran ve Sadun Aren'di ve eve geldikleri zaman ben "herhalde bir sene sonra, iki sene sonra devrim olacak" diyordum. O kadar o insanların her konuda doğru davranacaklarına inanıyordum TİP yöneticilerinin konuşmalarını hayranlıkla ve eskilerin deyimiyle huşu içinde dinlerdim. Örgütlü mücadeleye inanıyordum ve o iş TİP 'de olacaktı. …Bu insanları, daha sonra fokocu oldukları söylenen veya THKO, TİİKP veya THKP-C'ye yönelen arkadaşlarımızın hepsinin TİP kökenli olmalarının tesadüfi olmadığını düşünüyorum."[545]

Nurettin Demirdöven, "TİP'in ilçe binalarında seminer biçimlerinde eğitim çalışmaları yapıldığını, daha çok emekçi işçilerin bilinçlendirilmesi yönünde konuların ele alındığını, bir seferinde İdris Küçükömer ve Oya Baydar'ın katılarak seminer verdiklerini, kendilerinin de seminer sorumlusu olarak görev aldıklarını, ama seminerlerde öyle yaratıcı bir konu üzerinde değil genellikle klasik konular üzerinde çalışmalar yaptıklarını, bunun dışında bir taraftan derslerine çalıştıklarını, bir taraftan da kitap alışverişi yaptıklarını belirtmektedir.

Deniz Gezmiş'in, özellikle o dönem, TMGT Başkanı olan ve Hukuk Fakültesi İdare Hukuku kürsüsünde asistan Alp Kuran'la birlikte hareket ettiğini, öğretim üyelerinden onu tanıyan ve sohbeti olanların olduğunu; Tarık Zafer Tunaya'nın bunlardan birisi olduğunu; Deniz'in öğrenci lideri olarak kitleyi peşinden sürüklediği dönemde Tarık Zafer Tunaya'nın Hukuk Fakültesi Dekanı olduğunu; Deniz'in, bu sıralar yeni yeni tanıştığı Hikmet Kıvılcımlı'ya büyük önem verdiğini, Hikmet Kıvılcımlı' nın Cağaloğlu-Nuruosmaniye Caddesi'nde bir muayenehanesinin olduğunu; Deniz'in, Hikmet Kıvılcımlı'nın devamlı müdavimlerinden birisi olduğunu, çoğu zaman TMGT'nın Tünel'de bulunan yerinden çıkıp, yürüyerek Cağaloğlu'na, Kıvılcımlı'nın muayenehanesine gittiklerini, onunla konuşup sohbet ettiklerini; Ahmet Başar'ın 1968'de gençlerin önem verdiği bir öğretim üyesi olduğunu, çok ilginç düşünceleri olduğunu, çok ilginç şeyler anlattığını ifade etmektedir.

Demirdöven, o dönemde İktisat Fakültesi'nin 'Cuma Konferansları' olduğunu, bu konferanslar içinde en etkililerinden birisinin Ahmet Başar'ın konferansları

[544] Turhan Feyizoğlu, Deniz Bir İsyancı'nın İzleri, 17.Baskı, İstanbul, Su Yay.: 2000, s. 41-42.

[545] Serpil Güvenç'in konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, Hazırlayan Mehmet Ulusoy, Birinci Baskı, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s. 90.

olduğunu, Ahmet Başar'ın kitleleri çok iyi dirije eden, çok kolayca etkileyen birisi olduğunu, ayrıca Hikmet Kıvılcımlı çevresi ve MDD Kadroları ile sıkı ilişkiler içinde olduğunu" belirmektedir.

CHP Milletvekili Mustafa Yılmaz, yaptığı bir konuşmada, "Eski Mit mensubu Ahmet Başar'ın Devrimci Öğrenci Birliği'nin bir toplantısında, 'Devrimci mücadelenin gücü silahtır. Silahsız mücadele başarıya ulaşamaz. Pasifizme son verelim' şeklinde, konferanslar verdiğini" söylemiştir.[546]

Milli Demokratik Devrim görüşünün temsilcilerinden Sevim Belli'nin anılarında değindikleri sosyal ilişkiler ağını görmememiz açısından dikkat çekicidir:

"Ankara' da Küçükesat'taki evimizde bizim eski arkadaşlardan, İstanbullu ve Ankaralı yeni arkadaşlardan oluşan bir grup Türk Solu adıyla bir derginin çıkarılmasını ve yayın politikasını, katılamayan arkadaşların da görüşlerini almış olarak kararlaştırdı.Toplantıya katılanların hepsini kesinlikle anımsayamam şimdi. Aklımda kalanlardan bazıları Şerif Tekben, Şevki Akşit, Vecdi Özgüner, Erdoğan Berktay, Şaban Ormanlar, Mihri Belli, Vahap Erdoğdu, Ahmet Say vb. ve ben. Derginin sahibi Şerif Tekben ağabeyimiz oluyor, yazı işleri müdürlüğünü de genç arkadaşlarımız Vahap Erdoğdu ile Ahmet Say üstleniyordu. Dergi İlhan Selçuk'tan, Suphi Karaman'a, Hikmet Kıvılcımlı'dan militan gençlere kadar emperyalizme karşı ve demokrasi için mücadele eden herkesin görüşlerine yer verecek, herkesin katkısına açık olacaktı. Elbette ki söyleyecek şeyi olup da zaten başka yerlerde yayınlama olanağına sahip olanlar salt dergiyi, politikasını desteklemek, kadrosunda görünmek için ara sıra yazdılar. Ama çoğunluk bizim insanlarımızdı. Böylece zamanın devrimci hareketlerinden bildiğimiz gençlerin hepsi, örneğin Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Cihan Alptekin, bu arada Doğu Perinçek ve daha niceleri "Türk Solu" dergisinin kadrolarında gerek yazıları, gerek çizgileri, gerekse de emekleri ile yer aldılar. Dergi kolektif emeğin ürünüydü."[547]

"Başka bir görevim de ev sahipliği yapmaktı. Hemen hemen her akşam evimiz dolup taşardı zamanın devrimci gençleriyle. Kimi, ertesi gün "Dün akşam Mihri Belli'lerdeydim!" demek için gelse de, çoğu orada, o atmosferde yaşanan coşku ve mutluluğu yaşamak için, sorularına ve sorunlarına yanıt bulmak, özellikle de tartışmak, öğrenmek ve yönlendirilmek için gelirdi. Fikir kulüplerinin, fakülte dergilerinin bütün önde gelenleri bizim "çayhane"mizden geçmiştir…İçlerinden üç beş tane adam çıksın da! Diyordum. Daha önceki fiskoslarla sürdürülen bir yaşantıdan sonra Türkiye'nin en iyi , en yetenekli ve de en yiğit gençlerini misafir etmek, o genç kafalarla dünyanın, Türkiye'nin halini tartışmak! Onlarla birlikte yenilenmek, öğretirken öğrenmek, çoğalmak ve zenginleşmek ne demek düşünsenize! Benim her yerde, her zaman ara vermeden bir görevim de düşünce ve gelişmeleri denetlemek, çelişkilere, mantıksızlıklara, aykırılıklara parmak basmak ve deyim yerinde olursa eleştiri üretmekti."[548]

Yıldız Sertel, FKF ve Devrimci Öğrenci Birliği gibi Dev-Genç'in de ideolojisini Türk Solu Dergisinden aldığını ifade ediyor.[549]

---

[546] Turhan Feyizoğlu Deniz, Bir İsyancını İzleri, 17. Baskı, İstanbul:Su Yay., 2000, s.45
[547] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul, Belge Yay., 1994, s.433-434.
[548] Sevim Belli, a.g.e., s. 441.
[549] Yıldız Sertel, Türkiye'de İleri akımlar ve Kalkınma Davamız, İstanbul: Cem Yay., 1978, s. 97-98.

Oral Çalışlar, TİP'ten ihraçları ve sonrasındaki gençliğin tavrını değerlendiriyor:

"1964-66 yıllarındaki TİP kongrelerinden sonra, parti yöneticilerinin düşüncelerine aykırı fikirler taşıyanlar, çeşitli sorgulama yöntemleriyle birer ikişer partiden ihraç edilmeye başlandılar. İhraçların temel nedeni, TİP içinde yönetimden ayrı fikirlere tahammül edilememesiydi. TİP'in 1965 seçimlerinde 15 milletvekilliğiyle Meclis'e girmesiyle, sosyalist kamp içerisindeki ayrılığı da körükledi. TİP yönetiminin 'parlamenteristlikle' suçlayan eski komünistler, gençlik içindeki etkilerini artırdılar. Ülkücülerin ve polisin gençlik eylemlerine silahlı saldırması, gençlik içinde şiddet eğilimini güçlendirdi. Bu gelişme TİP içine sıçradı. Aybar, Aren ve Boran'ın bulunduğu yönetim ise bu muhalefete karşı yeterli esnekliği gösteremeyince parti içinde kavgalar ve ihraçlar gündeme geldi. 1967'lerde hız kazanan ihraçlar 1968-69'larda kitlesel ihraçlara dönüştü. Bu gelişme TİP yönetiminin gençlik içinde etkisizleşmesine neden oldu."[550]

Mehmet Ali Aybar, sosyalizmin tepeden inme yöntemlerle kestirmeden, halka dayanmadan kurulamayacağını belirtir. "Bir yeni 27 Mayıs'la sosyalizmin kestirmeden kurulacağını düşünenler varsa, bu kimseler hata içindedirler" sözleriyle Yön Hareketi ve 'Eski Tüfekleri' karşısına alan Aybar, "Çünkü halkımız 'Osmanlı tipi devlete dönüşür" diye, tepeden inme sosyalizm denemesine, hiç değilse pasif kalmak suretiyle, karşı koyacaktır. "Kaldı ki, halka dayanmadan iktidara gelen bir 'takımın' iktidarda' kalmak kaygısıyla bir takım tavizler vermeyeceği de temin edilemez." İfadesini kullanmıştır.[551]

1965 seçimlerinde TİP'in parlamentoya girmesi parlamentarizm yanlılarını cesaretlendirmişse de, dört sene sonraki (1969) seçimlerde uğranılan başarısızlık darbeci yöntemleri tercih edenleri cesaretlendirmiştir. Bu gelişmelerin solda yeni gelişmeleri ve izlenecek yöntemden dolayı bölünmelere yol açmıştır. İktidara seçimle ve sandık yoluyla gelmenin imkânsızlığını görenler, ancak kendilerine sempati duyan subayların desteğiyle ve darbeyle iktidara gelebileceklerine inanmaya başlamışlardır. 1967'lerden itibaren belirginleşen beklentiler iki ayrı kesimden gelmekteydi: biri Yön-Devrim grubu, diğeri ise yükselen işçi ve öğrenci hareketlerinin ancak bir askeri yönetimle önlenebileceğine inananların oluşturduğu grup. Özellikle 1969 seçimlerinde AP'nin ve diğer sağ partilerin demokratik yolla iktidardan uzaklaştırılmasının imkânsızlığı anlaşılınca ordu seçeneği daha sıkça gündemde tutulmuştur. Seçimlerde sadece TİP'in değil, CHP'nin de oylarının gerilemesi (%28.75'den %27.36'ya gerilemiştir) düzen değişikliğinin parlamento yoluyla gerçekleştirilebileceğinden ümidini kesen sol çevrelerin demokrasi dışı yolları savunmaya yöneltmiştir.[552] 68'e gelmeden önce, 1966 olayları ve eylemleri[553] bir hazırlık aşaması mahiyetindedir. 1967 olayları ve

---

[550] Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A. Ş., İstanbul, I. Baskı, 2003, s. 82.

[551] M. Ali Aybar, Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm, I. Baskı, İstanbul, Gerçek Yay., 1968, s. 474-5.

[552] Davud Dursun, 12 Mart Darbesi –Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler-, İstanbul, Şehir Yayınları, 2003, s. 36-8.

[553] 1966 'nın olayları ve eylemleri: 8 Mart 1966'da Başbakan Demirel, SBF'ne dekan Prof. Dr. Fahir Armaoğlu ile görüşmeye geldiğinde, saat 20.30 çıkarken koridoru dolduran solcu öğrenciler tarafından yuhalandı. "Go home Demirel. Go home" diye bağırıldı. TİP lideri Aybar'a da aynı fakülteye konferans vermek için 15 Mart tarihinde gelince bir grup sağcı genç tarafından 'Komünistler Moskova'ya sloganı atılarak tepki gösterildi. (BKZ. Turhan Feziyoğlu, Mahir, s. 51-2.)

MTTB rafından düzenlenen 'Komünizmi Telin (Protesto) Miting' 19 Mart'a İstanbul'da yapıldı. 7 Nisan 1966'da TMGT yöneticileri tarafından Amerika'nın 6. Filosu'nu protesto etmek için üzerine 'bütün ezilmiş uluslar, bir gün ezenleri yok edecek' yazılı çelenk Dolmabahçe'de denize atıldı. 8 Nisan'da

Atatürk heykeline yapılan saldırı, 9 Nisan'da İzmir'de protes gösterisi ile kınandı. Komünizmle Mücadele Derneği, 10 Nisan'da İzmir'de 'Komünizmi Telin Miting' düzenledi.

16 Nisan 1966'da CKMP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, artan sosyalist faaliyetler karşısınad yaptığı açıklamada 'komünizmle' mücadeleyi kutsal sayıyoruz' dedi. Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Dean Rusk, 19 Nisan 1966'da CENTO dışişleri bakanları toplantısı için Ankara'ya gelince solcu öğrecilerinin gösterileriyle protesto edildi, yuhalandı. 'Yanke go home' (Amerikalı evine dön) 'Kıbrıs'ı sizin yüzünüzden kaybediyoruz', 'Türkiye'de ABD temsilcisi istemiyoruz' vs. pankartları taşıdı.

21 Nisan'da İTÜ Bayramı için, bu üniversiteye gelen Başbakan Demirel, solcu gençler tarafından yuhalandı. 'Milli petrole ne oldu?' 'Milli hükümet', 'Bu vatan bizim' sloganları atıldı.

28 Nisan'da Genelkurmay Başkanı Cemal Tural, bir genelde yayınlayarak, 'Komünizmle Mücadele Metotları' isimlikitabın askeri okullarda ders kitabı ve bütün askeri personele okutulacağını bildirdi. 22 Mayıs'ta İstanbul'da Amerikan Haberler Merkezi binası bombalandı.

TİP'in 2 Haziran'daki Kayseri mitinginde olaylar çıktı. TİP binası tahrip edildi.

14 Haziran'da Cemal Tural, 'Nurculuk tehlikesini' belirten Yargıtay kararını orduya duyurmak ve tanıtmak için bir genelge yayınladı. Bununla, 'komünizm tehlikesi var' derken, onun karşısında 'tarafsızlık ve denge politikası' güdüldüğü izlenimi verilmek isteniliyordu. Tural, 10 Temmuz'da 'memlekette ihtilal havası var' dedi.

16 Haziran 1966'da Türkiye'nin en büyük barajı olacak olan Keban Barajı'nın temeli atıldı… Sol görüşlü İnşaat Mühendisleri Odası, 'Keban su tutmaz' görüşü ile karşı çıkarken, Elektrik Mühendisleri Odası, 'Keban'an elektrik nakledilemez' görüşlerine yer verdi. (BKZ, Cüneyt Arcayürek, Demirel Dönemi ve 12 Mart Darbesi 1961-71, Ankara: Bilgi Yayınevi, , 1984, s. 46.)

15 Ağustos'ta haklarını aramak için Çorum'dan Ankara'ya yürüyen işçiler, İstanbul'a doğru yürüyüşe geçtiler.

6 Eylül 1966'da adli yılın açılışda Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in 'gerici ve sağcı akımlar çok tehlikeli bir hal aldı' demesi ve biraz da felsefe yaparak 'Allah'ı insan yarattı' eksantrik sözünü sarf etmesi sol propagandanın eline yeni malzemeler verdi.

7 Ekim'de bir basın toplantısı düzenleyen Ecevit, 'CHP'nin Ortanın Solu'na gelerek aşırı sola duvar çektiği gibi, AP de Ortanın Sağı'nda (BAK, Nihat Keklik, Manevi Kalkınma ve Ortanın Sağı, İstanbul, Cağaloğlu Yayınevi, 1967, s. 5-160), aşırı sağa bir duvar çekerse demokrasi sürekli yaşama imkanı bulur' dedi.

Akşam gazetesinin solcu yazarlarından İlhami Soysal 8 Eylül günü kaçırılarak dövüldü.

Sık sık 'irtica tehlikesi'nden bahsetmeye başlayan İnönü, 8 Ekim Adana CHP İl Kongresi'nde 'irtica derdi geniş ve teşkilatlı olarak var' dedi.

16 Ekim 1966'da 'Alevi partisi' denilen Türkiye Birlik Partisi kuruldu.

21 Ekim'de 'hilafeti geri getirme' çabası ile itham edilen Diyanet İşleri Başkanı İbrahim Hakkı Elmalı görevinden alındı.

18-21 Ekim'de CHP'nin yapılan 18. Kurultayı'nın ardından, İnönü'nün Ortanın Solu politikasına sahip çıkan, hatta giderek bunun şampiyonluğunu üslenecek olan Bülent Ecevit 24 Ekim'de CHP Genel Sekreterliği görevine getirildi. 27 Ekim'de yaptığı basın toplantısında, 'Ortanın Su CHP'yi iktidara getirecek' dedi.

TİP'li Behice Boran 30 Ekim'de CHP'nin Ortanın Solu politikasını eleştirdi. 'Gerçekten CHP'de ne yeni bir hamle, ne de sola açılış vardı, aksine solu önleme çabası vardı' dedi.

7 Kasım'da Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu, Atatürk'ün, 'Bursa Nutku'nu 1933'de Bursa'da söylediğine dair karar verdi. Sosyalistler bu nutku, 'gençliğin yönetime başkaldırmasının meşru bir Atatürkçü eylem' olarak görerek her yerde okuyorlar, sağ basın ise böyle bir nutkun olmadığını iddia ediyordu.

Başbakan Süleyman Demirel, 12 Kasım'da partisinin Bursa İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada AP'nin halka silah dağıttığı iddiasını reddederek, 'meşru nizamı yıkmak isteyen asilere karşı gayet tabii ki milletin direnme hakkı vardır' sözlerini sarf etti.

12 Kasım Ankara/Kurtuluş Meydanı'nda solcu gençlik anti-amerikancı büyük bir miting yaptı.

13 Kasım'da Amerikalı askerlerin kadınlara sarkıntılık etmesi üzerine galeyana gelen halk, Amerikalılara ait bna ve otomobilleri tahrip etti.

22 Kasım'd aMalatya Savcısı, burada yapılan TİP kongresinde M. Ali Aybar v ealtı TİP'li üyenin 141-142. maddelere aykırı davrandıklarını iddia ederek haklarında soruşturma açtı.

29 Kasım'da Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç, 'TİP Batı tipi bir işçi partisi hüviyetine girmedikçe Türk-İş daima bu partinin karşısında olacaktır' dedi.

21 Aralık'ta İstanbul Yüksek Teknik Okulu, 'Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Kanunu'nun çıkması için boykota başladı.

eylemleri[554], sosyalist bilinç kazanma, örgütlenme ve eylemler açısından önemli bir dönüm noktası oluşturur. 1967 yılında gençlik eylemleri yeni boyutlara ulaşıyor ve gençlik kuruluşlarının bildirilerinde artık sosyalizm sözcüğüne sık sık rastlanıyor. Bu yılın en hareketli örgütleri İTÜTB, İTÜTOTB, İYTOTB ve ODTÜÖB'dir. Bu örgütler kendi aralarında sürekli bir birlik kurarak birçok konuda beraber tavır almışlar, beraber eyleme girmişler ve İstanbul-Ankara arasında yapılan "Özel Okullar Devletleştirilmelidir" yürüyüşünü yine bu dört örgüt gerçekleştirmiştir. Harun Karadeniz, gençliğin ekonomik sorunları incelediğini, çözüm yolu olarak sosyalizmi gördüğünü, 1965 yılında kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun 1967 yılında henüz örgütlenme döneminde olduğunu; gerek 1966 gerekse 1967 yıllarının sol yayınlarının bol bol çıktığı ve geniş kitlelerce okunup tartışıldığı yıllar olduğunu belirtiyor.[555]

---

[554] 2 Ocak'ta TİP'in yayın organı haftalık Ant Dergisi çıkmaya başladı.

27 Ocak'ta Ankara'da SBF öğrencileri, yeni getirilen 'not, sınav, devam' esaslarını protesto için boykota başladı.

4 Şubat'ta 'Demirel'in partiden milliyetçi-muhafazakar grubu tasfiye kampanyasından' denilerek, Antalya AP milletvekili Osman Yüksek Serdengeçti partid ihraç edildi. Serdengeçti, AP'yi 'halkı terk eden, birkaç kişinin malı olan parti haline geldi' ifadelerini kullanarak suçladı.

9 Şubat'ta Eski Tüfek Marksistlerden Hikmet Kıvılcımlı, Sosyalist gazetesini çıkarmaya başladı.

12 Şubat'ta Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu kuruldu. TİP çizgisinde politika takip eden DİSK için 'TİP'in işçi kesimindkiyan kuruluşu' dendi.

11 Nisan'da Hizb-ütTahrir'in yediüyesi' 'din devleti kurmak' suçundan Ankara'da yakalandı. Bunlardan dördünün Ürdün'lü öğrenci olduğu açıklandı.

TİP Milletvekili Çetin Altan, 23 Nisan'da İzmir'de dövüldü.

30 Nisan'da CHP'nin Ortanın Solu politikasına karşı çıkan Turhan Feyzioğlu ve 47 arkadaşı CHP'den istifa etti.

5 Mayıs'ta TİP'in Kayseri il binası tahrip edildi.

Anayasa Mahkemesi, 141-142. maddelerle ilgili kararının gerekçesini açıkladı. 'Anayasa, hedefi komünizme olmayan sosyalizme açıktır' ifadeleri kullanıldı.

24 Haziran'da İstanbul'a gelen 6. Filo protesto edildi. Taksim Anıtı'na konulan Amerikan çelengi yakıldı. Amerikalı erlerin kepleri aşırıldı. Protesto için Beyazıd'tan Takisme'e on bin kişi yürüdü. Dolmabahçe rıhtımındaki Amerikan bayrığı indirilip yerine Türk bayrağı çekildi.

24 Temmuz'da tekrar gelen 6. Filo yine protesto edildi.

6. Filo 7 Ekim'de yine geldi. Protesto edilerek, subay veerlek çürük yumurta ile taşlandı. Üzerlerine mürekkep sıkıldı. Solcu gençler Dolmabahçe rıhtmında oturma mitingi yaptı. Artık her gelişinde tepki gösterilen ve protesto edilen 6. Filo'nun sık sık gelmesi kafaları karıştırdı. 'Acaba, Amerika doğmakta olan anti-Amerikanizmden faydalanmak mı istiyor?' düşüncesini doğurdu.

TİP'in başlattığı ilk 'Doğu Mitingi' Diyarbakır'da 16 Eylül' yapıldı.

'AP'de milliyetçi-mukaddesatçı grubunun sözcüsü' denilen Prof. Dr. Osman Turan Demirel'i 'sola kaymak'la suçlayıp 'AP'nin menfaatçi grubun elinde' olduğunu söyledi. Turan, 30 Ekim'de partiden ihraç edilecektir.

17 Kasım'da TİP'den memnun olmayan sosyalistlerin yayın organı Türk Solu çıkmaya başladı.

8 Temmuz'da sosyalist gençlik Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılması girişimin protesto için 'Birinci Uyanış Mitingi'ni yaptı.

21 Temmuz'da Komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle TİP'in İstanbul Miletvekili Çetin Altan'ın dokunulmazlığı Meclis'te kaldırıldı. 2 Ağustos'ta Anayasa Mahkemesi bozacaktır.

20-29 Temmuz'da ODTÜ'de toplantı yapan sol gençlik örgütleri, 'Türkiye'nin faşist bir yönetime doğru gittiği'ni iddia ederek, siyasetle daha çok uğraşma kararı aldılar.

7 Ekim'de Amerikan 6. Filosu'nun İstanbul'a gelişi ve gençlik tarafından protesto edildi. Er ve subaylar karaya çıkamadılar. Protesto 12 Ekim'de İzmir'de tekrarlandı.

Sosyalist gençlik, 7-20 kasım arasında İstanbul'dan Ankara'ya 'Özel Okulların Devletleştirilmesi Yürüyüşü'nü yaptı. Gençler, İstanbul'dan Ankara'ya yürüdüler. TİP, bu uğurda Meclis'e kanun teklifi verdi. (Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yay. 1995, s.71-3)

[555] Harun, Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 62-3.

Osman S. Arolat, üniversitedeki öğrencilerin durumunu anlatıyor: "Biz, üniversiteli, sanatla, siyasetle ilgili gençlerdik. Esas olarak da hepimiz gençliğimize uygun davranışlar içerisindeydik. Tiyatro yapıyorduk. İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği, Türkiye Milli Talebe Federasyonu gibi örgütlerde çalışıyor, öğrenci eylemlerine katılıyorduk. Günümüzün ders dışında kalan kısmı ya bu örgütlerin binalarında ya da Sahaflar'da, Çınaraltı'nda, Yenikapı'da kahvelerde siyaset, şiir, tiyatro, roman tartışarak geçiyordu." Arolat, TMTF içinden 'Şenlik Komitesi' kurarak uluslar arası organizasyonları başlattıklarını bildiriyor. [556]

Osman S. Arolat, babası ve ağabeyi şair olan bir evde büyüdüğünü; çocukluğunda ve gençliğinde önce Yahya Kemal'den, Ümit Yaşar Oğuzcan'dan Rıza Polat Akkoyunlu'lara, Melih Cevdet'lere, Oktay Rifat'lar, Orhan Velilere ve daha sonra da Atilla İlhan, Edip Cansever, Cemal Süreyya, Turgut Uyar, Nazım Hikmet, Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi şairlere yöneldiğini belirtiyor ve devam ediyor, Kavel grevini anlatan şiiriyle Hasan Hüseyin Korkmazgil, Hasretiden Prangalar Eskittim kitabıyla Ahmet Arif, Enver Gökçe, Arif Damar, Şükran Kurdakul hep kavganın, devrimin şairleri olarak okuduğumuz şairler oldu. Sonra dilimize kendi kuşağımızın şairlerinin şiirlerini doladık. Ataol Behramoğlu'nun 'Bir Gün Mutlaka'sını, İsmet Özel'in 'Geceleyin Bir Koşu'sunu, Süreyya Berfe'nin 'Gün Ola'sını Özkan Mert'in şiirlerini hep kendi gençliğimizin sesi olarak algıladık.[557]

Osman S. Arolat, 1960'ların sonunda başkaldıran genç şairlerin çoğunun arkadaşı olduğunu, 1969 yılında bu genç şairlerin Halkın Dostları isimli dergilerini hazırladıkları sırada, Ant Dergisi'nde üç hafta süren kendisinin yönettiği şiir ve şairlere yönelik bir söyleşiye katıldıklarını, Özkan Mert, Süreyya Berfe, Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel'le yaptığı söyleşilerin onların bir 'başkaldırısı' olarak değerlendirildiğini ve o dönemde büyük yankı uyandırdığını belirterek İsmet Özel'den şu sözü naklediyor: "… Ben kendi payıma ajitasyon gereği duyan bir şairim. Ama benim sözünü ettiğim, gündelik anlamda bir ajitasyon değildir. Benim önem verdiğim şey, insanları falan köprünün uçurulmasına, falan fabrikanın işgaline kışkırtmak değildir. Bu tür yazıları kınıyorum, ama benim ajitasyon derken anladığım şudur:

'Devrimin önce kesimlerini belli bir duyarlılığa itmek, onların duyarlılıklarını terbiye etmek, onların duygularını da terbiye etmek, onları diri tutmak…'

Arolat, Özkan Mert'ten naklediyor:

"… İçinde başkaldırma taşımayan şair olamaz. Bizim şiirimiz içinde halk özgürlüğe karşı ajite etmek isteğini taşımalıdır. Bizler şiirimizde devrimcilere yalnız olmadıklarını hatırlatmak, onlara güç vermek isteyen şairleriz. Ama bunu yaparken, bizi etkileyen günlük kaygılar değil, devrimci teori ve pratiğin geniş perspektifleridir"

[556] Osman S. Arolat, Yaşamımda Bir Gezinti, I. Baskı, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 95-6.
[557] Osman S. Arolat, a.g.e., s. 105-6.

Arolat, Süreyya Berfe'den naklediyor: "… Sanatçının propagandası bir uyarma, direnme, eğitme, yön gösterme sayılır. Propagandayı bu anlamda anlıyorsak, sanat propaganda yapacaktır, yapmalıdır.

Arolat, Ataol Behramoğlu'ndan naklediyor: "Sanatçının en önemli özelliği, insanı derinliğine bilinçlendirmesidir… Sanatını uzun süreli derinliğine bir etkisi vardır. Yalnızca bugünü anlatmakla değil, gelecek kuşakları da hazırlamakla yükümlüyüz.[558]

Devrimci şairlerin ve yazarların 68 kuşağı gençliği için bir bilinç ve beslenme 'kaynağı' olduğunu görüyoruz.

68 kuşağı gençliğinin üniversite kantinlerine hakim olduğu, hatta kantinleri işlettikleri ve gelirlerini öğrenci faaliyetlerinde kullandıkları görülmektedir. Bu durum, üniversitede öğrencilere eylemle ilgili özerk bir alan sağlamakla birlikte, üniversite dışında da faaliyet ve eylemleri için gerekli maddi alt yapıyı sağlamaktadır. Bu dönemde basılan broşürlerin ve kullanılan sloganların insanlar üzerinde etkili olduğunu görüyoruz.

Osman S. Arolat anlatıyor: "Oturum dergisi, İTÜ Öğrenci Birliği yayın organıydı. İTÜTB, öğrenci kantinini işlettiği için geliri gayet iyiydi. O nedenle ödemelerini rahatlıkla yapabilirdi. Hatta diğer öğrenci örgütleriyle birlikte, yaptığı çalışmaların baskı işlerinin ödemelerini de genellikle İTÜTB üstlenirdi." Arolat, kendisinin o dönemde TMTF Basın Yayın Komisyonu başkanı olduğunu, birçok matbaa işini çeşitli öğrenci birlikleri adına, bu komisyonda kendisinin yürüttüğünü,[559] Osman S. Arolat, Ege'de yapılan 'zeytinyağı' mitinglerinde, TMTF'nin afişi olarak broşür hazırladığını, ikinci olarak Singer işçileriyle giriştikleri grevde 32 sayfalık 12 x 17cm. eBatındaki broşürü hazırladığını, ikisinden beşer bin adet basıldığını, parayı İstanbul Teknik Üniversitesi öğrenci birliğinin verdiğini; üst kuruluş TMTF olmak üzere, diğer bir çok öğrenci kuruluşunun da broşürleri üzerinde imzaları olduğunu, daha sonra otuz bin adet broşür basıldığını bildiriyor.[560] Arolat, söz konusu dönemde evde, arkadaşlarıyla bastıkları seri-grafik afişleri, insanlar üzerinde etkili olduğunu belirtiyor. Güzel Sanatlar Akademisi'ni basıp, sabahın köründe 'sanat devrim içindir' afişiyle donattıklarını bildiriyor.[561] Arolat, broşürlerin söz konusu dönemde hoş görüntüleri ve güzel uslüpları ile uzun süre yankı uyandırdığını, etkili olduğunu söylüyor.[562]

Diğer taraftan Ant Dergisi'nde çalıştığını, bunun yanında aşıklar gecesi düzenlediklerini, Nesimi Çimen gibi Alevi ozanları çağırdıklarını, hatta Aleviler için Cem adlı derginin mizanpaj ve redaksiyon işlerini yaptığını belirtiyor.[563] 68 Kuşağı'ndaki gençlerin Alevi gruplarla ve ozanlarla sosyal ilişkilerinin iyi olduğu görülmektedir.

---

[558] Osman S. Arolat, Yaşamımda Bir Gezinti, I. Baskı, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 107-9.
[559] Osman S. Arolat, a.g.e., s. 117-8.
[560] Osman S. Arolat, a.g.e., s. 119.
[561] Osman S. Arolat, a.g.e., s. 204.
[562] Osman S. Arolat, a.g.e., s. 120.
[563] Osman S. Arolat, a.g.e., s. 118.

Söz konusu dönemde üniversite öğrencilerinin, işçilere, köylülere, 'devrimci bilinç taşıma' öncü misyonunu yüklendikleri görülmektedir. Osman S. Arolat anlatıyor: "… O dönemde öğrenci kuruluşları işçi sendikalarının grevleri ve köylülerin toprak meseleleriyle yakından ilgilenirlerdi. Atalan ve Göllüce'de toprak işgalleri, Ortaca'da alevi-sünni çatışması, Bafa Gölü'ndeki kavga ve Paşabahçe, Kavel grevlerinde başlayarak birçok grev yerinde öğrencileri, öğrenci liderlerini görmek söz konusuydu."[564]

Öğrencilerin söz konusu dönemde organizasyonlarda öncülük ettiğini de görmekteyiz. Osman S. Arolat, Türkiye Öğretmenler Sendikası için bir tiyatro kurduğunu, bu tiyatronun öncüsü olarak, Anadolu'da kent kent dolaşıp TÖS bölge temsilcilikleriyle, salonları, bilet satışlarını gözden geçirdiğini, bu geziler sırasında TÖS'ün birçok öncü öğretmeniyle tanıştığını, insanları yönlendiren etkileyen öğretmenlerle tanıştığını bildiriyor.[565] Arolat, MTTB, TMTF ve İÜTB'de tiyatro faaliyetlerini organize ettiğini, gençlik tiyatrosu çalışmalarına katıldığını bildiriyor.[566]

Osman S. Arolat, Erdal İnönü'yle uzun bir Çin gezisinin ardından, Stokcholm'de Sosyalist Enternasyonel Toplantısı'na katılıp döndüğünü, Çin üzerine yazdığı seri yazısının sonuna 'Tiananmen Meydanı'nda bir milyon gencin gösteri yaptığı bu dönem bana müsamere gibi geldi. Ya bu hoşgörü sürek ya da bu ülkede muhalif gençlerle yönetim arasında ciddi sorunlar yaşanacak' diye bitirdiğini, Çin'de kanlı çatışmaların başladığını bildiriyor. [567]

Ömer Erim Süerkan, Nurettin Demirdöven ve Deniz Gezmiş ile birlikte Salacak'ta oturan eski bir TKP'li olan Kenan Uluğ ile özel sohbetlerinin olduğunu, ondan ödünç kitaplar aldığını, onun deneyimlerini dinlediklerini aktarıyor.

Süerkan, öğrenci derneklerinin faaliyetlerine atıldıklarını, bütün panel form ve konferanslara katıldıklarını, bu etkinliklerin kültürel yönden olduğu gibi yeni kişilerle tanışma yönünden de kendilerinin gelişmesinde çok yararı olduğunu belirtiyor ve bir örnek veriyor:

"TMGT, 1967 Aralık ayında 'Türkiye'nin Milli Savunma Stratejisi ve Dış Politika' konulu bir seminer düzenledi. Bu seminere tabii senatörlerden Haydar Tunçkanat, Suphi Karaman, Doç. Dr. İdris Küçükömer, Mustafa Ok, İbrahim Çamlı ve İlhan Selçuk katıldılar.

1967 baharı daha çok seri konferansların yapıldığı ve öğrencinin politik bilincini artırmasına yönelik çalışmalarla geçtiği, İTÜ'de Hasan Yalçın başkanlığında seçilen talebe birliği yönetim kurulu ilk çalışma olarak bir seri konferans düzenledi. Bu konferanslar Çetin Altan, Bülent Ecevit ve Aydın Yalçın tarafından verildi. Çetin Altan

[564] Osman S. Arolat, Yaşamımda Bir Gezinti, I. Baskı, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 120.
[565] Osman S. Arolat, a.g.e., s. 198-9,
[566] Osman S. Arolat, a.g.e., s. 219-21.
[567] Osman S. Arolat, a.g.e., s. 151.

ve Bülent Ecevit'e kitlenin saygısı büyüktü.[568] 1967 yılında TMTF ikinci başkanlığına seçilen Faruk Yalnız, mahkeme kararıyla ve polis zoruyla binadan çıkarılır. TMTF ve binası Nevzat Yalçıntaş isminde sağcı bir doçenti yed-i emin olarak teslim edilir.[569]

FKF İstanbul Sekreteri Veysi Sarısözen 28 Nisan olayları münasebetiyle Ant dergisinin düzenlediği bir açık oturumda "Üniversite öğrencisinin yalnız kendi yaşantısını düşünerek memleket sorunlarına yabancılaşmasına önlem lazımdır. Kendi sorunları ile yurt sorunlarının paralelliği ortaya konulmalıdır... Gençliğin fonksiyonları ne olacak? Gençliğin hiçbir zaman iktidara gelmek gibi bir kavgası yoktur. Bu gelip geçici bir dönemdir. İktidara gelmek söz konusu değildir. Gençliğe düşen temelli görevlerden biri baskı grubu fonksiyonunu yerine getirmektir…Gençlik fonksiyonları son tahlilde çözümleyici değildir. Ancak çözümleyici organların, sınıfların yan desteği mahiyetinde olabilir. Türkiye'de cereyan eden sonuç alıcı mücadelenin politik mücadele olduğunu biliriz. Her ne kadar bu politik mücadelenin içinde bulunmasak da, bu politik mücadelenin ne olduğunun farkındayız. Sonuç alıcı politik eylem yapan organların mahiyetleri hakkında fikir sahibi olmak zorunluluğumuz vardır" diyerek gençliğin Türkiye'nin sorunlarını çözümleyebilecek akımın yürütücüleri hakkında sahip olduğu fikre göre temayülünü belli edeceğini; sadece sosyalist öğrencilere dayanılarak kurulan Fikir Kulüpleri Federasyonuna bağlı birliklerin yıkılmasıyla devrimci kanadın büyük bir güç kaybedeceğini, amaçlarının demokratik düzen içerisinde sosyalist hareketin gelişmesini sağlamak olduğunu ifade etmektedir. [570]

1967 Haziran'ında ve Ekim'inde İstanbul'a gelen ikinci filo, sosyalist gençler tarafından protesto edilir. Beyazıd'dan Taksim'e yürünür. Taksim'de miting yapılır.[571]

İstanbul Yüksek Teknik Okulu Talebe Birliği de, 6 Ocak 1968 Cumartesi günü, Behice Boran, İlhan Selçuk ve Mihri Belli'nin katılarak konuşma yaptığı, 'Türk Devriminin Stratejisi' konulu semineri düzenledi. Bu seminerlerin hazırlığını Mustafa İlker Gürkan'la ben yapmıştım. Deniz, İlhan Selçuk ve Mihri Belli ile bu seminerleri düzenleme çalışmaları sırasında çalışmıştı." [572]

S.Belli, yayın alanında legalitenin sınırlarını zorlamayı ve kazanımları örgütsel alana aktarmayı hedeflediklerini, asıl hedeflerinin sosyalizm olduğunu belirtmekten, vurgulamaktan hiçbir zaman geri durmadıklarını, "sosyalizm yolunda tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye" temel sloganının çok tuttuğunu, TİP saflarında umudunu bulamayan gençlerin "Türk Solu" çevresinde toparlandığını ve anti-emperyalist mücadelenin yoğunluk kazandığını, TİP' in buna karşı "Sosyalist Türkiye"

[568] Harun, Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 64.
[569] Harun, Karadeniz, a.g.e., s. 65.
[570] Ali Yıldırım, Belgelerle FKF, Dev-Genç(1965-71), I. Basım, Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 1988, s. 165-7.
[571] Harun, Karadeniz, a.g.e., s. 65-7.
[572] Turhan Feyizoğlu, Deniz -Bir İsyancını İzleri-, 17. Baskı, İstanbul, Su Yay., 2000, s.45.

sloganı ile karşı çıktığını, Türkiye' deki sosyalist hareketin klikleştiğini, ortalıkta sloganların yarıştırıldığını ifade etmektedir.[573]

Sevim Belli, eski arkadaşlarının içinde bulunduğu bir yazı kurulunun Türk Solu dergisine girecek yazıları denetlediğini, başyazarlarının Suphi Karaman olduğunu, ilk sayfada yayınlanan yazının derginin çizgisini belirlediğini, yazarın genellikle M. Belli olduğunu[574] aktarıyor. Belli, "Türk Solu" dergisini çıkardıkları ve MDD çizgisini savundukları dönemde, 27 Mayısçıların bir bölümünün, en başta Suphi Karaman'ın kendilerine yakınlık gösterdiklerini, aynı okulun insanları olmadıklarını, fakat namuslu yurtseverler olarak onlarla MDD'nin hedefleri konusunda, bağımsızlık ve demokraside ve hatta bir ölçüde sosyalizmde anlaştıklarını ifade ediyor. [575]

1967 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Derneğinin davetlisi olarak o fakültede bir konuşma yapmıştı Mihri Belli. "Devrim nedir, ne değildir?" idi konuşmanın konusu. Konuşmada devrimin bir üretim tarzından daha ileri bir üretim tarzına geçiş olduğu belirtiliyor; Türkiye'nin önündeki ilk devrimci adımın Milli Demokratik Devrim (MDD) olduğu, yani tam bağımsız ve gerçekten demokratik bir ülke yaratmak olduğu, sosyalist kurtuluş aşamasına ancak bu yoldan varılacağı görüşü savunuluyordu. "Türk Solu" bu konuşmanın bir özetini konuşmadan sonraki sayısında yayınladı. Konuşmacı ve derginin yazı işleri müdürü Vahap Erdoğdu tutuklanıp Ankara cezaevine kondular.

Nihat Sargın, "o dönemdeki hareket için devrim sözcüğünü durmadan yinelenerek, yürekleri ısıtan bir coşku kaynağı idi öncelikle. O günlerin bir şairinin sözleriyle 'hapiste söylenen yasak türkülerde' ve gizlice meşkedilip her fırsatta birlikte yinelenen marşlarda, hatta daha eskilerde 'işçi köylü Sovyetleri', 'Anadolu şuralar hükümetinin kuruluşu' söz konusu edilirdi. Ama parti programının 'asgari programı' bölümüydü gerçekte istenen, beklenen, gerçekleşmesi için uğraş verilen. Kısacası, demokratik istemlerdi, demokrasiydi. Bunun için de olası bir iktidar değil, mevcut iktidarın etkilenmesiyle gündemdeki."[576]

Sevim Belli, legalite sınırlarının nasıl genişletildiğine örnek olarak M. Belli'nin mahkemede konuşmasını beraat ettirmesini gösteriyor: "… Konuşmada suç olmadığını değil, bu konuları tartışmanın ve orada konuşulan düşüncelerin suç olamayacağını savunmak, yasaların sınırlarını zorlamak daha doğru idi.Karşılığı 7.5 yıl olsa da. Aslında yargılanan dergi ve konuşma değil, M. Belli' nin kendisi idi. Ve önce Vahap Erdoğdu tahliye edildi.

Politik davalarda esas davayı savunmak, olabilirse davayı beraat ettirmektir, yoksa sanığı değil. M. Belli bir bakıma MDD'nin açıklaması olan konuşmasını

[573] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul, Belge Yay., 1994, s. 434-435.
[574] Sevim Belli, a.g.e., s. 434.
[575] Sevim Belli, a.g.e., s.439.
[576] Nihat Sargın, Bir Kuşağın Son Temsilcileri 'Eski Tüfek' Sosyalistler, Haz: Atilla Akar, I. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1989, s. 143.

savunuyordu. Böylece bir ileri mevzi elde etmek istiyordu. Legalite uğruna mücadelenin bir gereğiydi bu. Her durumda ve koşulda politik savunma yapılmalıdır…"[577]

Muharrem Kılıç, ilerici dediği gençliği ayrıştıran en önemli olayın 1967'nin 'Doğu Mitingleri' olduğunu; bu mitinglere FKF'nin tam bir destek verdiği halde TMTF ve TMGT önce sessiz kaldığını, yer yer ikircikli davrandığını, daha sonra ise olaya karışmadığını, tam tersine karşı olduğunu açıkladığını bildiriyor.[578]

S. Belli, 1967' den sonraki sosyalist canlanmayı şu şekilde anlatmaktadır: "Mihri (Belli) gençlerin coşkusuna kaptırmıştı kendini, coşkusuna ve davaya bağlılığına. Bir anti-emperyalist, sosyalist gençlik yetişiyordu. Genel bir şahlanış vardı ülkede. İşçi hareketleri, köylü hareketleri yayılıyordu. Kitaplar piyasaya çıkar çıkmaz tükeniyordu. İkinci, üçüncü baskıları yapılıyordu. Okunuyordu ve tartışılıyordu. Toplantılar, açık oturumlar, o zamana dek gündelik yaşamımızda asla yer almamış forumlar birbirini izliyordu. Bu toplantılar o kadar ilgi görüyordu ki, kalabalıkların salona sığmadığı oluyordu. Seminerlere çağrılıyorduk…"[579]

Gün Zileli, 1965 sonrası kuşağa etki eden fikri kaynaklardan bahsediyor.

"O yıl (1966), Yön dergisi, ilk kez Nazım Hikmet'in şiirlerini yayımlayarak, Nazım Hikmet tabusunun üzerine yürüdü. Bu iyice çürümüz tabunun yıkılışıyla birlikte, Nazım Hikmet'in bütün şiirleri yayımlanmaya başladı. Özellikle, Kurtuluş Savaşı Destanı ve Memleketimden İnsan Manzaraları başlıklarını taşıyan uzun-destan şiirleri dilimizden düşmez Nazım Hikmet, yeniden gençliğe esin veren büyük şair olarak günlük mücadelelerimizde ve yaşamımızda, yanıbaşımızdan ayrılmaz olmuştu. Şair Ahmet Arif'in 1969 yılında yayımlanan 'Hasretinden Prangalar Eskittim' adlı kitabı ise, şiire yeni bir soluk getirecek, hepimizin başucu kitabı olacaktı."

"Şiir ve edebiyatın yanı sıra, tiyatro ve sinema da, üzerimizde çok büyük etkiler bırakan sanat dallarıydı. Ankara'da, dönemin en etkili tiyatrosu Ankara Sanat Tiyatrosu'ydu (AST). Daha sonra Halk Oyuncuları (HO) da AST'a yakın bir işlev görmüştür. Öte yandan, Ali Haydar Cilasun ve Rüçhan Tolgay'ın başını çektikleri Sahne Anadolu da, kasaba kabasa, köy köy dolaşarak tiyatroyu kitleşerek götürmede önce bir rol oynamıştır…"[580]

Gün Zileli'ye göre "…Onat Kutlar'ın başında bulunduğu Sinematek, (kendileri için) bir sanat okulu rolü oynamıştır. Daha o günlerde bir sinema duygusu geliştirmelerini sağlamıştır. Öte yandan, Türk sinemasında da sol bakış açısıyla yapılmış filmler ortaya çıkmaya başlamıştır. 1963 yılındaki ünlü Kavel grevinden

[577] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul, Belge Yay., 1994, s.460-461.
[578] Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2003, s. 71.
[579] Sevim Belli, a.g.e., s. 441.
[580] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 214.

hareketle çevrilen Vedat Türkali'nin senaryosunu yazdığı, tiyatro oyuncuları Beklan Algan ve Ayla Algan'ın baş rollerini oynadığı 'Karanlıkta Uyananlar', sahneye ilk kez işçi sınıfının yaşam ve mücadelesini getirirken, Fakir Baykurt'un romanından uyarlama, 'Yılanların Öcü' ve Necati Cumalı'nın öyküsünden uyarlama, 'Susuz Yaz', 'köy gerçekliği'nin öncüleri olarak ortaya çıkıyor,sonraki yıllarda, 'köy gerçekçiliği'nin dar sınırlarını aşan Yılmaz Güney Sineması'nın habercileri oluyorlardı.

"Edebiyat alanında, Memed Fuad'ın yönettiği Yeni Dergi'nin yanı sıra, yayın hayatına başlayan, Cemal Süreyya'nın çıkarttığı Papirüs de, özellikle şiir alanında önemli bir işlev yerine getiriyordu. Nazım Hikmet geleneğini devralan modern genç kuşak devrimci şairleri, Ataol Behramoğlu, İsmet Özel, Özkan Mert, Süreyya Berfe vb. 1960 Türk şiirine yeni bir soluk getiriyorlardı."[581]

Söz konusu edebi faaliyetlerin sosyalist gerçekliğin bir propaganda aracı haline dönüştüğü görülmektedir.

"Öte yandan, Alevi kökenli aşık geleneği de, solda önemli bir damar oluşturuyordu. Ruhi Su ve Rahmi Saltuk'un bu geleneği, bir ölçüde modernize ederek, toplumun entelektüel kesimlerine yaymalarının yanı sıra, doğrudan doğruya köy kökenli ozanlar da, TİP çevresinde seslerini duyurmaya başlamışlardı. Mahsuni'nin türküleri dilden dile dolaşıyor, 'kısa çöp uzun çöpten hakkın alacak' aşık deyişi, TİP mitinglerinde slogan olarak dalgalanıyordu. Yeni parlayan ve iyiden iyiye radikal söylemleri türkülerinde onu yapan halk ozanı ise Aşık İhsani'ydi. Onun türküleri biz solcu gençlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmişti."[582]

"Bu arada, sol yayınların sayısı da gittikçe artıyordu. Muzaffer Erdos ve İlhan Erdost kardeşlerin yönettiği Sol Yayınları Marksist klasikleri basmaya başlamıştı. Artık, kitapçı vitrinlerini, Marx, Engels, Lenin, Stalin, Mao Çetung'un (o zamanki yazılışı böyleydi) eserleri gittikçe daha fazla doldurur olmuştu. Sol yayınları, Marx'ın Katipal'inin bir özetini yayımlamıştı. Bu özetten bile hiçbir şey anlamayınca moralim biraz bozulur gibi olmuştu, ana bu beni ısrarla okumaktan vazgeçirememişti. Süleyman Ege'nin yönettiği Bilim ve Sosyalizm Yayınları da, klasiklerin yanı sıra, örneğin Macaristan'daki devrim mücadelesini anlatan, Dün Köleydik, Bugün Halkız, gibi nispeten daha kolay anlaşılır el kitapları basıyordu. Daha sonra bu sol yayınları silsilesine, Doğan Özgüden'in yönettiği Ant derisi ve daha çok Latin Amerika gerilla mücadelelerine ağırlık veren Ant Yayınları da eklenecekti. Klasikleri okudukça, Marksizme gittikçe daha sıkı sarılıyor, Kemalizmle sosyalizm karışımı bir anti-emperyalizmden, doğrudan doğruya komünist ideolojiye doğru yol alıyordum."[583]

Muzaffer İlhan Erdost, Mihri Belli'nin Sol Yayınları'na gelmesiyle, tek tek kitaplar yayınlayan bir yayınevi olmaktan çıkıp sistemli olarak bilimsel sosyalizmin klasiklerini yayınlayan bir yayınevine dönüştüklerini, onun katkısıyla en zor metinlere

[581] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 215.
[582] Gün Zileli, a.g.e., s. 215-6.
[583] Gün Zileli, a.g.e., s. 216.

el atıldığını, bunun nitel bir dönüşüm sayılabileceğini, bunun bilimsel sosyalizmin bilinip kavranmasında, değerlendirilmesinde, toplumsal yaşama uyarlanmasında bir dönüşümün başlangıcı olduğunu ifade ediyor.[584]

Sol Yayınları'ndaki kitapları taşımalarını, bir düşsel yazı olan "Onu Anlat İşte"de, İlhan, kızı Türküler'in sorularını cevaplarken şöyle kurguluyor:

"İlkin beş bin Emperyalizm, sonra on bin, sonra yirmi bin Emperyalizm. İlkin beş bin Kapital, sonra on bin. On bin Doğanın Diyalektiği, yirmi bin Felsefenin Başlangıç İlkeleri, yirmi bin Sosyalizmin Alfabesi, on bin İnsanın Türeyişi, beş bin Görünmeyen Hükümet CIA."[585].

Muzaffer İlhan Erdost, yayınların, çevirilerin ölü metinler olarak doğmadığını; çevirenin, çeviriyi yazanın, yayınlayanın dünyasına kök salıp canlandığını, kimi konuların gövdelenip dallandığını dile getiriyor ve bu bağlamda M. Belli'nin ilkin Yön'de küçük bir yazıda uç veren görüşlerini çevirilerle yeniden yoğurduğunu, Milli Demokratik Devrim görüşünün bu süreçte biçimlendiğini ve Belli'nin oylumlu "Yazılar" kitabının Sol Yayınlar arasında yayınlandığını ifade ediyor.[586]

"Bu arada, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Çin-Sovyetler Birliği ayrılığını anlatan bir kitap da yayımlamıştı. Bu kitabı okuyunca Çin sosyalizmine daha çok sempati duyar olmuş, aslında bu ayrılığın gerçek içeriğine vakıf olmadan, Sovyetler Birliği'ni 'revizyonist' olarak nitelendirmeye başlamıştım. Bu eğilim, o zamanın sol hareketi içinde, özellikle gençler arasında oldukça yaygındı. Aynı yıl, Çin'de Büyük Kültür Devrimi de başlamıştı. Kültür Devrimi'ne büyük sempati besliyorduk."[587]

Gün Zileli, kendisine 'Stalin'in ne kadar çok insan öldürdüğünü biliyor musunuz?' diye soranlara Stalin hakkında doğru dürüst bir şey bilmediği halde 'burjuvalar onu kötülediğine göre iyi birisi olmalı' diye düşündüğünü, Stalin'i kötüleyenlere karşı, yaptıklarını savunmaya geçtiğini anlatıyor. Gün Zileli, Çin Kültür Devrimi'ne ve Çin Sosyalizmi'ne duyduğu sempatinin etkisiyle çevresinde, ailesinde, Çin'deki gibi büyük bir kitlesel ayaklanmanın propagandasını yapmaya giriştiğini, kendisini, Çin'deki 'Kızıl Muhafız'lardan biri gibi görmeye başladığını, böyle bir kitlesel ayaklanmanın burjuvaları nasıl tir tir titreteceğini düşünmenin kendisine zevk verdiğini anlatıyor.[588]

PDA'cı grubun yayın organı Proleter Devrimci Aydınlık'ta Dünya ve Türkiye Dergisi'nin "Gerçek Kahraman Kitlelerdir" başlıklı yazıda gerçek kahramanlığın kitlenin kahramanlığı olduğu, tarihi ilerleten, devrimleri gerçekleştiren gücün kitlelerin gücü olduğu mücadelelerinin devrimin itici gücünün kitlelerin yaratıcı gücünü oluşturma mücadelesi olduğu, hedeflerinin devrimci mücadele içinde halk sınıflarını Milli Demokratik Devrim saflarına kazanma ve devrimi gerçekleştirecek gücü toplama mücadelesi olduğu, her yaptıkları hareketin her attıkları adımın doğruluğunu gösteren

[584] Muzaffer İlhan Erdost, "Mihri Belli: Güzel Mutsuzluk", Edebiyat ve Eleştiri İki Aylık Edebiyat ve Eleştiri Dergisi, 2006/02 sayı: 86-87 (Mart-Nisan, Mayıs-Haziran), s. 29.
[585] Muzaffer İlhan Erdost, a.g.m., s. 29-30.
[586] Muzaffer İlhan Erdost, a.g.m., s. 30-31.
[587] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 216-7.
[588] Gün Zileli, a.g.e., s. 217.

esasın, o hareketin karşı devrimin gücünü kırması ve devrimci safları güçlendirmesi olduğu ifade ediliyor. [589]

PDA'nın MDD görüşünden hareketle "geniş cephe faaliyeti" çerçevesinde farklı sınıf ve zümrelerden oluşan devrimci güçlerin birliğini, "birleşik cepheyi"** savunduğu görülmektedir.

"Gerçek Kahraman Kitlelerdir" başlıklı yazıda şu ifadelere yer verilmektedir:

Devrimci gençliğin anti-emperyalist mücadelelerinin güçlenmesi, milli sınıf ve zümrelerde yankı ve destek bulması; öğretmen ve memur mücadeleleri; 69 deniz subayının bildirisiyle açığa çıkan ordumuz saflarındaki devrimci gelişmeler; işbirlikçi iktidara kaşı TRT çatısı altında ilerici aydınların mevziler kazanmaları; işçilerimizin demokratik ve iktisadi haklar için mücadelelerinin şiddetlenmesi; köylülerimizin toprak için yürüyüşler ve işgaller şeklinde yaygınlaşan hareketleri, tek bir hareket, tek bir mücadele halinde birleşmeye doğru gitmektedir. Çeşitli kesimlerde ve cephelerde yürütülen bu mücadelelerin arasındaki bağların kurulması ve güçlenmesi, birliğin gerçekleşmesi, emperyalizm ve işbirlikçilerini geriletmekte, yeni tedbirlere zorlamaktadır.[590]

Bu kuşaktaki bazı öğrencilerin FKF ile tanışmasında, arkadaşlıkların hatta kız-erkek arkadaşlıklarının oldukça etkili olduğunu görüyoruz. Bu konuda Gün Zilseli'nin arkadaşı Nalan'ın, kendisini FKF yöneticileriyle tanıştırdığını ifade ediyor. Zileli, TİP binalarında o zamanlar Batı parçaları eşliğinde dans edildiğini, kendisinin bunlara burjuvalık dediğini, burjuva hayattan kopmaya çalışırken solcu bir öğrenci örgütünde burjuva eğlencesiyle karşılaşmaktan rahatsız olduğunu, Atilla Ersoy adlı gencin 'bu dans partilerinin köylü gençleri içinde yetiştikleri muhafazakar ortamdan kurtarmaya hizmet ettiğini' anlattığını, ayrıca bu partilerin çok sayıda genci çektiğini, FKF'nin bina giderlerine katkı sağladığını dile getiriyor.[591]

Zileli, TİP'ten çok FKF'ye gittiğini, danslı partilerin kendisini sarmasına değinerek ortamın daha hareketli olduğunu, daha çok arkadaş edinme imkanının olduğunu belirtiyor. FKF'ye her okulda çok değişik kökende ve tipte kişilerin geldiğini, örneğin Eğitim Enstitüsü'nden gelenlerin büyük çoğunluğunun köy kökenli gençler

---

[589] "Aydınlık'ta Dünya ve Türkiye" , Proleter Devrimci Aydınlık (Aylık Dergi), 1970 (Ocak) Sayı:15 s. 167

* Davamıza önderlik eden ana kuvvet Çin Komünist Partisi'dir. Düşüncemize yol gösteren teorik temel ise Marxizm-Leninizm'dir. (Bkz. Mao Tsetung, Çin Halk Cumhuriyeti Birinci Ulusal Halk Kongresi'-nin Birinci Oturumunu Açış Demeci (15 Eylül 1954), Başkan Mao Tsetung'un Sözleri, Türkçesi; Y. Yalçın, Ekim Yayınları, Ankara, 1969, s. 17)

** Marxizm-Leninizm teorisi ile silahlanmış, özeleştiri yöntemini kullanan ve halk yığınlarıyla kenetlenmiş, iyi disiplinli bir parti; böyle bir partinin önderliği altındaki bir ordu; böyle bir partinin önderliğini kabul etmiş bütün devrimci sınıf ve gruplardan kurulu bir birleşik cephe- işte bunlar düşmanı yenmemizi sağlayan üç ana silahtır. (Bkz. Mao Tsetung, Demokratik Halk Diktatörlüğü Üzerine, 30 Haziran 1949, Seçme Eserler, Cilt IV, s. 422, aktaran: Başkan Mao Tsetung'un sözleri, Türkçesi: Y. Yalçın, Ekim Yayınları, Ankara, 1969, s. 18).

[590] "Aydınlık'ta Dünya ve Türkiye" , a.g.m., Sayı:15 s. 167

[591] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 238-9.

olduğunu, bu gençlerin popülist davrandığını, SBF'den gelen gençlerin daha şehir ve hatta burjuva kökenli olduğunu konuşmalarında entelektüel tavırlarından bunun kolayca anlaşıldığını belirterek Eğitim Enstitüsü'nden gelen gençlere örnek olarak Zeki Saruhan'ı, Robert Kolej'den gelen gençlere örnek olarak Nuri Çolakoğlu'nu veriyor.

Ataol Berhamoğlu, FKF Marşı'nın yazarı İsmet Özel, Haluk Aker gibi devrimci şairler Yordam Dergisi'ne uzak durmasına rağmen, edebiyatçılıkla solculuğu birleştirenler Yordam çevresinde solcu-edebiyatçı bir çevre oluşturmuştur.[592]

68 Kuşağı'nın oluşumunun başlangıcında dar, sınırlı ama örgütlü aktif bir kadronun büyük kitleyi cezp edebildiğini ve yönlendirebildiğini görüyoruz.

Gün Zileli, FKF'de yapılacak seçim taktiğini tespit etmek üzere, toplandıklarını, toplantıya katılan aktif üyelerin sayısının on ila on beş arasında değiştiğini, bu aktif üyelerin dayandığı solcu kesimin ise toplanılsa bütün okul çapında ancak 40-50 kişiye ulaşabildiğini, sayılarının azlığına rağmen, inançlarının büyük olduğunu, kararlılıkla ilerlediklerini bildiriyor.[593]

S. Belli, Zeki Baştımar'ın (Yakup Demir), yurt dışında Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile temasa geçip bir dış büro kurarak Türkiye'deki Komünist Partisi ile birlikte çalışma talimatını aldığını ve M. Belli ile çalışmak istediğini, M. Belli'nin bu teklifi kabul etmediğini, 1967-68 yılları Zeki Baştımar'ın, TKP tevkifatından namuslu ve devrimci inancını koruyanların hepsini kendi TKP'sinden ihraç ettiğini, Reşat Fuat, Mihri Belli, Şevki ve Nuran Akşit, Sevinç ve Vecdi Özgüner, Erdoğan **???**, İlhan ve Solmaz Berktay, Şaban Ormanlar, Hayati Tözün ve diğerlerinin parti ile ilişkilerinin kesildiğini duyduğunu[594]

S. Belli, Sovyetler'in TKP dayatmasına karşı anti-Sovyet bir tutumu benimsemediklerini, Ho Şi Minh tavrını sürdürdüklerini bildirmektedir.[595] Can Yücel, Ant Dergisi'ndeki "Amerika'ya Karşı Serum" başlıklı yazısında İlhan Selçuk'un 12 Şubat 1968 tarihli "Vietnam Milli Kurtuluş Cephesine Yardım Kampanyası Açmalıyız" başlıklı yazısına atıfta bulunarak, "Açalım. Ama unutmayalım ki, bizim Vietnam Kurtuluş Cephesi'ne yapacağımız en büyük yardım, ortak düşmana karşı girişmiş olduğumuz İkinci Kurtuluş Harbi'nde işçilerle köylülerin ittifakına dayanan, geniş ve sağlam bir milli cephe içinde birleşmektir. Bunun için de ilk adım, Nato'ya karşı başlayacak gösteriler sırasında bu Milli Cephe bilincine varmış olduğumuzu göstermektir. Çünkü o yiğit[596] "… Pek de genç değildik artık. Ama şevk vardı, inanç vardı ve de sorumluluk bilinci vardı. Yani istem vardı. Gittikçe artan büyük bir kesim sosyalizm bilimini okumak öğrenmek istiyordu. Kısacası umut vardı, yeniyi kurma umudu." [597]

---

[592] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 242.
[593] Gün Zileli, a.g.e., s. 256.
[594] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul, Belge Yay., 1994, s. 450-451.
[595] Sevim Belli, a.g.e.,s. 454.
[596] Can Yücel, "Amerika'ya Karşı Serum", Ant Dergisi, 20 Şubat 1968, Sayı: 60, s. 6.
[597] Sevim Belli, a.g.e., s. 442.

68 Kuşağı'nın, Marksizm'i doğrudan kaynağından değil, tercümeler yoluyla öğrendiğini görüyoruz. Mülâkat yaptığımız bir 68'li, çoklarının, Marx'ı Lenin'den öğrendiğini, asıl kaynağa gitmek gibi bir dertlerinin olmadığını, Lenin'in Marx'ı, Mao'nun da Lenin'i biraz deforme ederek sunduğunu, Türkiye'de de ideolojilerin halka kabul ettirilmesi için bir parça deforme edildiğini söyledi.

Muharrem Kılıç, 1961-71 dönemini Türkiye Sol hareketi bakımından bir 'aydınlanmacı' olarak değerlendirmektedir.[598] Kılıç, 68'den sonraki yıllara dair bir gözlem olarak okula yeni gelen çocukların gelir gelmez cebine Lenin'in 'İki Taktik' veya 'Bir Adım İleri İki Adım Geri' kitabını koyduğunu, bu kitapların da yeni yeni çıkmaya başladığını bu gençlerin okumaya böyle başladığını; fakat kendisinin ve kendisinden önceki kuşakların okumaya böyle başlamadıklarını daha temel kitapları okuyarak örneğin, Jean Baby'nin 'Kapitalist Ekonominin Tenkidi', Marx'ın 'Kapital'i, Politzer'in 'Felsefenin Temel İlkeleri'kitaplarını okuduklarını, daha ziyade felsefenin, ekonominin, siyasetin temeli niteliğindeki kitapları okuduklarını bununla birlikte 'İki Taktik', 'Bir Adım İki Adım İleri' gibi kitapları tabii olarak sıcak mücadelenin sıcağında yazılmış mecburen polemik durumunda kalan ve teorik katkıları da çok iyi bilen çok iyi anlayan birinin süzgecinden geçirerek ancak anlayabileceği cinsten zor kitaplar olduğunu yani, sosyalizmin A'sını B'sini bilmeden ötekilerini anlayamayacaklarını ifade ediyor.[599]

Muharrem Kılıç, "O dönemde konuyu anlamak, açıklamaktan ziyade slogan lazımdı. Hareket daha bir canlanmış, daha bir gelişmişti. Dolayısıyla sloganları o tip yazılar veriyordu. Bunu anlamak için Dönüşüm, Sosyal Adalet dergisine bakmak yeter. Aralarındaki seviye farkını görebilmek için Yön'ün ilk sayıları, Ant ve Türk Solu'nu kıyaslamak yeter. Emek Dergisi bir dönem teori seviyesi yüksek çıktı, onlardan biraz farklıdır. Doğru veya yanlış bir teorik çabanın ürünüdür o."[600]

Yıldız Sertel, Ardımdaki Yıllar adlı kitabında, Mao Che Tung'un tuttuğu yolun Lenin'inkinden farklı olduğunu, Mao'nun üçüncü dünya ülkelerinin koşullarına uygun bir teori oluşturduğunu, bu ülkeler için asıl örneğin Çin olduğunu söyleyerek Çin ile Türkiye arasında benzerlikler kuruyor. Sertel, her iki ülkenin geri kalmış tarım ülkesi olduğunu, nüfusunun büyük çoğunluğunun köylü olduğunu , önlerinde sosyalizmden önce, bir milli kurtuluş davası olduğunu, Çin'de Sun Yat Sen'in, Türkiye'de Mustafa Kemal'in emperyalizme karşı savaş verdiklerini, Sun Yat Sen' in başarıya ulaşamadığını ve Çin' in bir sömürge olmaya devam ettiğini, Türkiye'nin ise İkinci Dünya Harbi' den sonra tekrar emperyalist ülkelerin boyunduruğuna girdiği için yeniden bir bağımsızlık sorununun ortaya çıktığını, Mao'nun, milli dava dediği bu savaşta, bütün milli güçleri ve hatta burjuvazinin ilerici, emperyalizm karşıtı bölümünü birleştirmek

[598] Muharrem Kılıç'la yapılan röportaj, Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 118.
[599] Turhan Feyizoğlu, a.g.e., s. 119-120.
[600] Turhan Feyizoğlu, a.g.e., s. 120.

gerektiğini, öncü güç komünist partisi ve merkez komitesi olmakla birlikte kurtuluş ordusunun devrimcilerle köylü arasında birliği sağlayarak devrimin temel gücünü oluşturduğunu ifade ediyor[601] ve Türk sosyalistleri için şu yargılarda bulunmaktadır:

"…Türkiye' de bir Mao Che Tung çıkıp Marksist teoriyi Türkiye' nin koşullarına uygulamaya çalışmamıştı. Türk komünistleri hep kopyacılık yapmışlardı. Marx, Engels, Lenin işçi sınıfının kapitalizme karşı yapacağı kavgadan, proleter devriminden bahsetmişlerdi, o halde Türkiye'de de bir proleter devrimi yapmak gerekiyordu, onlarca. Mao'yu okudukça, bu görüşün ne kadar kitabi olduğunu görüyorduk. Zaten babam Zekeriya Sertel , daha Türkiye' den beri, Türk komünistlerinin halktan kopuk, kitabi ve dogmatik olduklarını söylerdi…Kitabi, doktriner olmaktan kurtulmak, Türkiye'nin koşullarını incelemek, Türkiye'ye uygun yolu bulmak gerekiyordu. Annem Sabiha Sertel, "sekterlikten kurtulmak lazım" diyordu". [602]

Gün Zileli, Türkiye İşçi Partisi'ni anlatmak üzere gittiği köy çalışmalarında 1950'li yıllarda köye gelen öğretmenlerin sol klasikleri okutmasının sosyalist bilincin oluşturulmasında rol oynadığını ifade ediyor.[603] Zileli, TİP öncülüğünde gerçekleştirilmesi düşünülen toprak reformunu anlatmak üzere köylülere propaganda yaptıklarını dile getirerek toprak reformu konusundaki propagandalarının yalnızca en yoksul, tamamen topraksız köylülerin ilgisini çekebildiğini ifade ediyor.[604]

1968 bahar ve yaz ayları bütün Türkiye üniversitelerinde ve yüksek okullarında işgaller ve boykotlarla geçer. Üniversite işgalleri 1968 Haziran'ında bütün yurda yayıldı. Bu eylemler sırasında bütün üniversiteler, yüksekokullar ve üniversitelerin bölümleri sayısız bildiriler yayınladılar. Bu bildirilerde ortak olan tek yan "öğrencinin yönetime katılması" idi. 1968 yılında patlak veren olaylar bir yanıyla mevcut öğrenim düzenini reddediyordu. Üniversiteler, örgütlenişinden yöneldiği amaçlara dek eleştiriliyor ve yeni değerler getiriliyordu.[605]

1968 Yılı Olayları ve Eylemleri

"6. Filo'nun İstanbul'a gelişi sırasındaki olaylar, Vedat Demircioğlu'nun ilk 'sosyalist şehidimiz' olarak öldürülmesi Çekoslavakya'nın işgali ve bunun gerek Parti, gerekse ilerici çevrelerdeki yansıması; TİP'in 3. Büyük Kongresi'nde ortaya çıkan Aybar-Aren ayrılığı, arkasından Olağanüstü Kongre ve nihayet 1968-69 ders yılının başlamasıyla birlikte patlayan boykot ve işgaller dönemi." [606].

---

[601] Yıldız Sertel, Ardımdaki Yıllar, I. Baskı, İstanbul : Milliyet Yay., 1990., s. 166.
[602] Yıldız Sertel, a.g.e., s. 166-167.
[603] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 272.
[604] Gün Zileli, a.g.e., s. 267.
[605] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yay. 1995, s. 103-104
[606] Turhan Feyizoğlu, Muharrem Kılıç'la yapılanröportaj, Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 75-6.

H. Cemal, 29 Ekim 1968'de Samsun'da başlayıp, 10 Kasım'da Ankara'da sona erecek 'Tam bağımsızlık için Mustafa Kemal' yürüyüşü düzenlendiğini; Regis Debray'ın Fokoculuğu yüceltip, Devrimde Devrim broşürünü okuyan Türkiye'deki devrimci gençlerin yollarda slogan atarak, Che'nin düşlerini kovaladıklarını; başta Deniz Gezmiş, Bozkurt Nuhoğlu, Kazım Kolcuoğlu, Cihan Alptekin, Mustafa Gürkan, Atilla Sarp, Doğu Perinçek, Cengiz Çandar, Mustafa Lütfi Kıyıcı gibi dönemin önde gelen bütün gençlik liderlerinin yürüyüşe katıldıklarını; yürüyüş esnasında her konaklama yerinde Deniz Gezmiş'in Küba Devrimi üzerine yeni elde ettiği kitapları kendilerine gösterdiğini; Che'nin ölümünün tazeliğini koruduğunu; kendilerini birer Che, Fidel adayları olarak gördüklerini; haksız düzene ayaklanıp halkı da arkalarına alarak sosyalizmi kuracaklarını ifade ediyor. Küba Devrimi'ne en çok ilgi gösterenlerden birinin de Deniz Gezmiş olduğunu; Türkiye devrimi üzerine bu mücadeleden örnekler çıkarmamız gereği üzerinde durduğunu aktarıyor.[607]

M. Kemal Yürüyüşü sonrası Deniz Gezmiş ve ekibi MDD'ciler olarak TİP Genel Kongresi'ne gidiyor. Kongrede MDD'ci delegelerin sayısı az olmakla beraber, genel kongrede farklı SD'ci gruplar kendi aralarında iktidar mücadelesine girişiyor. Üç SD'ci grup kıyasıya mücadele ediyor. Birinci grup, Aybarcılardan oluşuyor; ikinci grubu oluşturanlar ise Behice Boran ve Sadun Aren taraftarları; üçüncü grup o sıralarda Ant Yayınları'nın yayınladığı kitabında 'İslamcı-Doğucu Cephe'[*] tezini ortaya atan İdris Küçükömer'in başını çektiği grup. Esas çekişme, Aybarcılarla Borancılar arasında cereyan ediyor. Boran, Çekoslavakya'nın işgaline karşı çıkmasına rağmen, Aybar'ın 'güleryüzlü sosyalizm' tezini fazla ileri giden sosyalist bloğu bölen 'anti-Sovyet' bir girişim olarak değerlendiriyor. Aybar'ın tezlerine karşı çıkan SD'cilerin bu kesimi giderek yeniden muhafazakâr-Sovyetçi ve yurt dışındaki sadık Sovyetçi TKP'ye benzer bir çizgi izlemeye başlıyor. Gün Zileli, MDD'cilerin bu ayrılıkları değerlendirecek 'taktik incelikten' yoksun olduğunu ve SD'cilerin, hatta TİP'in tümünü karşılarına alan bir tutum içinde slogan atarak salonu terk ettiklerini anlatıyor.[608]

Çekoslavakya'nın işgali solda bir bölünmeye yol açtığını, TİP içerisinde de Mehmet Ali Aybar'ın fikirlerini birtakım tartışmalara, bölünmelere yol açtığını görmekteyiz. Bu konuda Muharrem Kılıç şunları söylemektedir:

---

[607] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, Doğan Kitapçılık, I. Baskı, 1999, İstanbul, s. 96-7.

[*] İktisat Fakültesi Profesörü İdris Küçükömer'in 'İslamcı-Doğucu Cephe' tezi, MDD'ci, tezin tam zıt ucunu oluşturuyordu. Küçükömer'e göre, MDD'cilerin göklere çıkarttığı Kemalist 'asker-sivil aydın zümre', ülkedeki en halk karşıtı ve reaksiyoner kesimi oluşturuyordu. O güne kadar bütün solun topyekün 'sağcı' diye nitelendirdiği İslamcı hareket ise, halkın, bu bürokratik reaksiyoner diktatörlüğe karşı tepkisinin ifadesiydi. Tarihte 'ilerici' olarak görülen bütün hareketler, yani Jön-Türk devrimi, Kemalist devrim ve 27 Mayıs hareketi, aslında halk karşıtı karşı-devrimlerdi. Bu hareketlere karşı çıkan Hürriyet İtilaf, Serbest Fırka, DP ve bugünkü İslamcı hareket, İslamcı-Doğu' halk cephesiydi ve aslında bu hareketler sola görece daha yakındı. Küçükömer'in bu tezleri MDD'ci saflarda büyük bir tepkiye yol açmıştı. (Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 324.)

[608] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 323-4.

"M. Ali Aybar, 1968 Eylül veya Ekim'inde Çankaya ilçe ve Ankara il kongrelerinde düşüncelerini daha belirgin biçimde anlattı. Proudhon, Berstein ve Kautsky konusunda daha dikkatli olunmasını öneriyor, 'Öncü Parti', 'Yasallık', 'Sovyet İktidarı' ve 'Proletarya Diktatörlüğü' gibi konularda yepyeni şeyler söylüyordu. Ceberrut devletten söz ediyor, 'güleryüzlü sosyalizm' sloganı işliyordu." [609]

"1968 Haziran'ında yapılan kısmi senato-milletvekili ve yerel seçimlerde TİP'in oyları yaklaşık %70 artmışken gerek gençlik, gerek öğretmen, gerekse işçi hareketinde TİP saygınlık ve etkinliğinin doruğundayken, Genel Başkan Aybar'ın bilimsel soysalizmden, Marx, Engels ve Lenin'en kuşku duyarcasına bir eğilim sergilemesi bizi sarsmıştı. Öte yandan giderek güç kazanan MDD hareketinin baskısı bizi iki arada bir derede bırakıyordu. Türk solu ve Yön tarafından TİP'e yöneltilen ağır eleştiriler kanımıza dokunuyordu. Sosyalist hareketin stratejisinin en doğru biçimde belirlenmesine en çok gereksinme duyulan ve Türk Solu'nun başlattığı bir halk hareketinin teorisine ve söylemine her zamankinden daha fazla muhtaç olduğumuz bir dönemde, Aybar'ın Marksizm sorgulayan sağa dönük tutumu tam bir şok yaratmıştı. O güne kadar TİP'i büyük bir içtenlik ve saygıyla benimseyen arkadaşlarımız bu noktadan itibaren TİP'ten soğumaya ve hızla MDD saflarına katılmaya başlamışlardı. Bu durum sosyalistleri hızla TİP dışına ve hatta genel olarak partisizliğe, anti parti konumuna itti. Gençliğin otoriteye, disipline ve uzun dönemli sabırlı siyasal faaliyete zaten pek yatkın ve hazır olmadığını, üstelik adı 'komüniste' çıkmış bir somut örgütün (TİP'in) yüklünü taşımaktansa, daha genel, lastikli bir 'devrimcilik' şemsiyesi altında toplanmanın alabildiğine rahatlatıcı ve de tatmin edici bir fırsat olduğunu düşünürsek, 1965'ten itibaren hızla gelişen sosyalist gençlik hareketinin neden birdenbire çizgi değiştirdiğini daha iyi kavrayabiliriz."[610]

Gün Zileli, 1968-69 öğretim yılında MDD-SD tartışmalarının bütün hızıyla devam ettiğini; SBF'nin yakınındaki bir salonda MDD'cilerin ağırlıkta olduğunu; Doğu'nun ve Erdoğan Güçbilmez'in konuşma yaptıkları toplantılara ODTÜ'lü bir grubun da katıldığını; SD'cilerin pasif kaldığını, gençlik içinde MDD'cilerle SD'ciler arasındaki fiili iktidar kavgasının yeni dönemde fikir kulübü kongrelerinde patlak verdiğini; yönetimi ele geçirme yönünde mücadeleler yaşandığını; Aydınlık Sosyalist derginin Kasım ayının başında çıkan birinci sayısının MDD'ci saflarda büyük bir yankı oluşturduğunu MDD-SD çekişmesinde MDD'cilerin büyük bir ideolojik üstünlük sağlamalarına sebep olduğunu ifade ediyor.[611]

Haşmet Atahan, Mustafa Kemal yürüyüşleriyle başlayan, boykotlar, öğrenci hareketleri ve işgaller ile devam eden olaylarda anti-emperyalist oluşun ön plânda olduğunu; bağımsızlık ülküsünün ilk plânda olduğunu ve bu durumun Kemalistlerle sosyalistler arasında ciddi bir dayanışma ve ittifakı getirdiğini belirtiyor. Hatta, Haşmet

[609] Turhan Feyizoğlu, Muharrem Kılıç'la yapılanröportaj, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 76.
[610] Turhan Feyizoğlu, a.g.e., s. 77-8.
[611] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 318-20.

Atahan, 68 Kuşağı'nın kolkola giren, sayıları yüz binleri bulan gençliğinin önemli bir kısmının sosyal demokrat nitelikte insanlar olduğunu iddia ediyor.[612]

1964 yılında bazı konularda reform niteliğinde alınacak tedbirlerle üniversitede bir sessizlik sağlamak mümkündü. Fakat 1968-69 yıllarındaki gençlik artık reform değil "ilkokuldan üniversiteye kadar eğitimde devrim" istiyordu. 1968 baharında Avrupa'da ve özellikle Almanya ve Fransa'da öğrenci olayları Türk yüksek öğrenim gençliğinin heyecan düzeyinin artmasına sebep oldu.

Karadeniz, "eğitimde devrim" sloganlarının Avrupa'daki gençlik olaylarından önce oluştuğunu; fakat konunun enine boyuna incelemesini yaparak Türkiye'deki eğitim düzeni ve özellikle yükseköğrenim sorunu üzerine araştırma yapacaklarını, fakat kendilerinin dışında gelişen olayların bu plânı değiştirmelerine sebep olduğunu; teknik örgütlerin yöneticilerinin üniversitenin çalışma dönemi olan kasım ayında etkili eylemlere girişmeyi plânladıklarını; üniversitenin tatil dönemine girdiğini ve kendilerinin eğitim sorununu yeterince incelemediklerini, dolayısıyla ne isteyeceklerini de somut olarak bilmediklerini itiraf ediyor ve şöyle devam ediyor. "Bütün bildiğimiz var olan eğitim düzeninin bizi egemen sınıfların çıkarına birer robot olarak yetiştirdiği ve eğitim düzeninin baştan sona değiştirilmesi, halk ve yurt çıkarlarına yönelik hale getirilmesiydi"[613].

1965 genel seçimleriyle başlayan demokratik sürecin 1968 yılında ortaya çıkan ulusal ve uluslararası gelişmelerin etkisiyle sarsılmaya başlaması, solda ve sağda bölünmelerin hem mevcut iktidarı hem de rejime karşı köktenci akımların gelişmesine ve çok partili düzenin çığrından çıkmasına yol açmıştır. Batı'da kurulu düzenlere karşı devrimci muhalefet bayrağını yükselten bu hareketler Türkiye'ye de sirayet etmiş; bu arada ABD'nin gençler arasında uyuşturucu kullanımının yaygınlaşması nedeniyle Türkiye'de haşhaş ekiminin kısıtlanmasını istemesi ve hükümetin olumlu cevap vermemesi, yönetimin dış desteğini tehlikeye düşürürken, bu durum kitle hareketlerinde de etkili olmuştur. Bu süreçte, silahlı kuvvetlerin tavrı değişmiş, parlamento dışı muhalefet hareketi öne geçerken, bazı radikal sol gruplar da silahlı propaganda ve darbeci oluşumlar tercih yöntemi olmuştur.[614]

Türkiye'deki gençlik olayları tıpkı dışarıdakiler gibi üniversitelerden çıkmıştır. Burada "yönetime iştirak" gençlerin en önemli isteği olmuştur. Bizim üniversitelerimizde gençler bu isteklerini boykotlar ve sonra işgallerle dile getirmişlerdir. Ancak, burada şunun göz ardı edilmemesi gerekir: Eylemlerin Avrupa yahut diğer ülkelerle eş zamanlı olarak görülmesi aynı gerekçelerin olaylar için yeterli olduğunu göstermez. Her olay toplumun kendi dinamiklerinin ürünü olarak gelişecektir. Toplumların sosyo-kültürel dinamikleri farklı olduğuna göre eylemin sebebi ve de eylem tarzı da mutlaka

[612] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler-, I. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1998, s. 30.
[613] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8.Baskı, İstanbul: Belge Yay., 1995 s.91.
[614] Davud Dursun, 12 Mart Darbesi -Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler-, İstanbul, Şehir Yayınları, 2003, s. 49-50.

farklılaşacaktır. Şu unutulmamalıdır ki, Türkiye'de gençlik eylemlerinin üniversitelerde patlak vermesi de eylemlerin temel sebebinin eğitim veya öğrenci meselesi olduğu anlamına gelmemektedir ve böyle de yorumlanmalıdır.

Üniversite gençliğinin sorunları temelde ait oldukları toplumsal kesimin koşulları tarafından belirlenir ve şekillenir. Yakından bakıldığı vakit Batıdaki protesto hareketleri ile Türkiye'deki siyasi ideolojik eylemler arasında aşağı yukarı aynı döneme tesadüf etmeleri dışında esaslı bir benzerlik bulmak oldukça güçtür. Gerek sebepleri, gerek hedefleri ve gerekse mahiyeti bakımından bu hadiselerin aynı kriterlerle değerlendirilmelerine imkan yoktur. Avrupa ve Amerika'da başlayan fiili eylemler 1950'lerde yine ilk defa Amerikan toplumunda tomurcuklanmaya başlayan sosyo-psikolojik bunalım zemininde yeşeren "muhalefet ve protesto" birikiminin patlamaya dönüşmesidir. Rock'n Roll akımının başını çektiği deşarj müziğinin açığa çıkardığı muhalefet ve protesto tavrı giderek "yeni bir dünya özlemine dönüşecek ve 60'lardaki yoğun ve yaygın isyanın odak noktasını oluşturacaktır. Batı'daki "isyan" açıkça modern dünyayı başka bir deyişle sanayi toplumunun yerleşik değerlerinin ve standartlaşan hayat tarzını hedef almıştır. Başlangıçta sanayi toplumun "tek" leştirerek yalnızlaştırdığı insanın, her türlü sınırlama ve kısıtlamanın dışında feragat, fedakarlık ve paylaşma gibi saf insanı özü ağır basan ilişkilere dayalı alternatif bir hayat tarzı arayışına yönelen isyan, zamanla değişik ittifaklar kurarak daha farklı sosyo-politik gelişmelerle bütünleşmiştir. Bir yandan bu hareketlerin içinde aktif rol oynayan genç kız ve kadınların ön plana çıkışlarıyla kolaylaşan bir kadın hakları ve kadın cinsinin özgürleştirilmesi hareketiyle eklemleşirken, diğer yandan da "Vietnam'daki Amerika" imajının tahrif ettiği bir savaş aleyhtarlığı ve barış hareketiyle aynileşme sürecine girmiştir[615].

Kışlalı'nın ifade ettiği gibi üniversiteye karşı olmak, rejime toplumsal düzene karşı olmak, yetişkinlerin önderliğinden ve örgütlenmelerinden bağımsız olmak ve şiddet pratiği bakımından öğrenci olayları değişen oranlarda benzer görünümlerdedir.[616]

İktidar- Öğrenci Eylemleri İlişkisi:

İktidarın öğrencilere desteği ve iktidarlar tarafından öğrencilere fonksiyonel olarak yön verilmesi, öğrencilerin de iktidarlarla olan yakın ilişkileri ve bazı taleplerini kabul ettirmelerinin, kendilerini iktidar ortağı gibi görmelerine ve bu rolü benimsemelerine yol açtığı anlaşılıyor.

Harun Karadeniz, 1960 yılında kendilerini çok önemli bir sosyal güç, büyük bir baskı grubu, yurt sorunlarında söz sahibi ve bir yanında iktidar ortağı görmektedir. Gençliğin fikirlerinin alındığını, yeni anayasayı hazırlayacak olan kurucu meclisine gençlik temsilcilerinin de girdiğini, Demokrat Parti iktidarına karşı yapılan gençlik eylemlerinin CHP tarafından tasvip edildiğini ifade etmektedir.[617]

---

[615] Mustafa Çalık, MHP Kaynakları, Hareketi ve Gelişimi, Ankara,Cedit Yayınları, 1995, s. 80-2.
[616] Ahmet Taner Kışlalı, Öğrenci Ayaklanmaları, I. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974, s.
[617] Harun, Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 186.

Resmi otoritenin ve siyasi iktidarın temsilcilerinin demeçleri ve tavırları öğrenci hareketlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. İktidar-öğrenci eylemleri arasında doğrudan bir ilişki vardır. Mevcut iktidarlar kendi siyasi görüşlerine yakın duran öğrenci eylemlerine destek vermişler, kendi siyasi görüşlerine aykırı duran öğrenci eylemlerini eleştirmişler, reddetmişlerdir. İktidarın rengine göre öğrenci hareketleri iktidar nezdinde yer yer meşruluk kazanabilmiş; bu durum bir yandan öğrencilerin siyasi yapıda daha önem kazanmasına yol açarken, diğer taraftan iktidar ilişkileri içerisinde öğrenci eylemlerinin fonksiyonel anlamda iktidarlar lehine "kullanılabilmesi" sonucunu getirmiştir. Bunun yanında siyasi partilerin öğrencilerin enerji ve eylemlerini kendi amaç ve hedefleri doğrultusunda "kullanmak" istedikleri, öğrenci eylemlerine yön vermek istedikleri anlaşılmaktadır.

"Bu dönemin bir özelliği gençliğin pek hakim bir eda ile sesleniyor oluşudur. Bir başka deyişle, dönemin bildirilerinde ve konuşmalarında gençlik adeta Atatürk ve 27 Mayıs adına konuşmaktadır. Bu hava 27 Mayıs üzerindeki rolünden geldiği gibi, Atatürk'ün gençliğe hitabesinden ve Bursa Nutku'ndan da kaynaklanmaktadır." Karadeniz, bu özellikleri genel olarak öğrenci kitlesinin özellikleri olduğunu, özellikle 1962'den sonra bazı gençlerin sosyalist çizgiye yaklaştıklarını, çeşitli toplantılarda tutarlı görüşleri savunan tek tek kişilerin, zaman zaman kitleyi etkileyebildiğini sonraları sosyalist dünya görüşünü kitle önünde savunduklarını belirtiyor.[618]

Öğrenci hareketleri karşısında resmi ağızların değerlendirmeleri, öğrenci eylemlerine iktidar nezdinde haklılık ve meşruluk kazandırmaktadır. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, "Ortaya atılan görüşler, kamuoyuna ve sorumlulara mal olmuştur. Bugünkü durumun böyle sürüp gitmesi beni derin bir şekilde düşündürmektedir… İsteğim, sorumluların bu gidişe öğrencilerin haklı isteklerini yerine getirecek bir şekilde ve eğitim sorunlarını temelden çözecek bir şekle koymalarıdır." demektedir.

12 Mart döneminde darbecilerin başbakanlığını yapacak olan Nihat Erim, o dönemde öğrenci hareketlerinin savunucusu görünümündedir: "Bu bir patlamadır, genç kuşağın patlamasıdır. Gençliğimiz yerden göğe kadar haklıdır."

Siyasi iktidarın (AP), resmi olarak olayların "basit gençlik olayları" olduğu görüşünü ileri sürerken boykotları ve işgalleri kuvvet kullanarak kırmayı denediğini ve AP ve CKMP'ye yakın duran gençlik kuruluşlarının üyelerine siyasi yönden destek olduğunu görmekteyiz[619].

Metin Toker, 1968'de senato ara seçimleri seçim kampanyasında, CHP'nin Genel Başkanı İnönü'nün irticaa karşı Meclis'te hücumu başlattığını, Konya Müftüsü Tahir Büyükkörükçü'yü kastederek "AP'nin iki ayağı var. Biri Konya Müftüsü, "öteki se-

[618] Harun, Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 37.
[619] Aydın Çubukçu, Bizim 68, 6. Basım, İstanbul, Evrensel Basım Yay., 1999, s. 76-77.

çim kanunu" dediğini, irtica hakkında mesaj verdiğini; İnönü'nün irtica hakkındaki mesajının Cumhurbaşkanı Sunay'ı da etkileyerek Kurban Bayramı mesajında "Şeriatçı tarikatlar türedi" cümlesini, konuşmasına aldığını; fakat bir adım geriye çekilerek "Gençlerin bir kısmı komünistlerin etkisi altındaydı, bunlara karşı imam-hatipler denge unsuru oluşturuyorlardı" dediğini naklediyor. Toker, bu konuşmadan cesaret alan gericilerin "şahlanış mitingi" denilen toplantılar yaptıklarını, bunların öncülüğünü imam-hatiplilerin üstlendiğini ve Harp Okulları'nın kendilerine açılması konusunu getirdiklerini belirtiyor.[620]

Cumhurbaşkanı Sunay'a göre, imam-hatipli gençler, komünist gençler karşısında denge unsuru oluşturuyor. Gençlik hareketlerinin birbirlerine karşı iktidar tarafından "denge unsuru" olarak görüldüğü ve "kullanıldığı" anlaşılmaktadır.

CHP'nin başlangıçta gençlik hareketlerini masum öğrenci hareketleri olarak nitelendirdiğini görüyoruz. Metin Toker bu konuda, CHP Parti Meclisi'nin bildirisinde "Bravo gençliğe" diyor, fakat Türkiye'nin NATO içerisinde kalacağını vurguluyordu. Bütün o günlerde CHP "masum öğrenci isteklerine" ve o amaçla girişilen hareketlere arka çıkıyor. Fakat bunlara siyasi renk verilmesine müsaade etmeyeceğini belli ediyordu.[621]

Zihni Çetiner, 6. filonun protesto edilmesi olayını değerlendiriyor:

Gümüşsuyu Öğrenci Yurdu'nun polis tarafından basılması; Vedat Demircioğlu adlı öğrencinin öldürülmesi olayları ateşliyor ve Teknik Üniversite Öğrencileri Taksim'de bir gösteri yapıyor. "Kahrolsun Amerikan Emperyalizmi", "6. Filo Defol", "Katil Polis" şeklinde atılan sloganlar topluluğu coşturuyor. İTÜ Öğrenci Birliği Başkanı Harun Karadeniz, gösterinin bittiğini açıklamasına rağmen, Deniz Gezmiş nutku ile gençlere Dolmabahçe'yi hedef gösteriyor: "Hayır arkadaşlar, bu gösteri burada bitmemiştir. Akın var akın, güneşe akın, güneşi zaptedeceğiz, güneşin zaptı yakın" dizelerini okuyor ve "bizler de Dolmabahçe'yi zaptedeceğiz, Dolmabahçe'ye akın" diye haykırıyoruz. Z. Çetiner, ileride Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun lideri olacak Deniz'in o gün bu nutku ile liderliği kazandığını söylüyor[622].

1968'de Amerikan 6. Filo'suna karşı yapılan protesto eylemlerinde devrimci gençlik içerisinde ayrışmalar berraklık kazanmaya başlıyor. Devrimci gençlerin önünde iki seçenek vardı. Birincisi, aktif olarak bu direnişe katılmak, ikincisi de sadece bildiri ve demeçlerle protesto biçiminde katılmaktı. O sırada FKF, TİP'e daha yakın konumda, TİP'in gençlik kolları biçiminde çalışıyordu. Ona alternatif bir gençlik örgütü, Devrimci

[620] Metin Toker, İsmet Paşa'nın Son Yılları 1965-1973, I. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1993, s. 114-5.
[621] Metin Toker, a.g., s. 123.
[622] Zihni Çetiner, Ölümü Paylaştılar Ama!.. Bir İhtilâlcinin Anıları, I. Baskı, Büke Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 93-95

Öğrenci Birliği (DÖB) idi. O zaman eylemlerde aktif olmak isteyenler DÖB'e geçtiler. Dolmabahçe direnişi sırasında Taksim'de miting yapıldı. Olayların tırmanmasını engellemek için FKF'li ve TİP'li gençler barikatlar kurdular. Taksim'deki mitingden sonra DÖB barikatları yıkarak Dolmabahçe'ye indi ve yakaladıkları Amerikan askerlerini denize attılar.[623]

Gün Zileli, üniversite işgallerinin hemen ardından İstanbul'a demirleyen Amerikan 6.Filosu'na karşı İstanbul'da eylemlerin başladığını, gençlerin, çeşitli eylemlere giriştiğini, Dolmabahçe'de karaya çıkan Amerikan askerlerinin üzerine boya attıklarını , polisin eylemci gençleri yakalamak bahanesiyle İTÜ yurdunu bastığını, bu arada Vedat Demircioğlu'nun ölümünün olayların büyümesine yol açtığını, Vedat Demircioğlu'nun ölümünü protesto eden öğrencilerin Dolmabahçe'de demirlemiş 6. Filo'ya karşı yürüyüşe geçtiklerini, FKF İstanbul sekreterliği ve İTÜ Talebe Cemiyeti Birliği'nin 'provakasyonu' önlemek bahanesiyle Gümüşsuyu'nda FKF üyelerinden bir baraj kurarak Dolmabahçe'ye akan öğrencilerin önünü kesmek istediğini, Deniz Gezmiş'in ve bu tür hareketlerde onun yanı başında yer alan Mustafa Gürkan'ın başını çektiği gençlerin önce FKF'liler ve bir kısım İTÜ'lünün, sonra da polis ve jandarma barajını yararak Dolmabahçe'ye indiğini ve yakaladıkları Amerikan askerlerini denize attıklarını belirtiyor.[624]

Harun Karadeniz, Dolmabahçe olaylarında DÖB'ün tavrını şöyle değerlendirmektedir: "Onların çatışmaya yönelik tavırlarının en önemli kaynağı ise "Devrimci bir cunta" (!) umudu oluyordu. Onlara göre, her fırsatta polisle çatışma çıkacak ve "asker-sivil-aydın zümre" iktidara el koyacaktı. Nitekim, 27 Mayıs'ta böyle olmuştu. Biz ise sürekli olarak cuntayı ve cuntacığı reddediyorduk. İşte bütün bunlar Dolmabahçe yürüyüşü sırasında ters düşmememizi getirdi. Yürüyüş yapılacağı gün, Gümüşsuyu yurdu önünde toplandık. Kalabalığımız 700 ilâ 1000 arasında. Biz çatışma çıkmasını istemiyoruz, onlar her zamanki gibi çatışmadan yanalar. Kalabalığın çoğu İTÜ'lü olduğu için onlar pek bizi bir kenara atıp yürüyemiyorlar. Yoksa Mustafa Gürkan filan sürekli ajitasyon yapıyor ve hemen yürünmesini istiyor. Biz ise yürüyüşü bekletiyoruz. Bütün amacımız öğrencilerin ezileceği yeni bir çatışma çıkmasın. Çünkü bir çatışma çıkar ve öğrenciler ezilir, birkaç kişi ölürse bizim örgütler çevresinde pek kimse kalmaz. Çünkü; çevremizde sosyalist bir partinin profesyonel militanları yok. Çevremizdekiler sol düşünceyi benimsemiş, son tahlilde küçük burjuva gençler. Var olan potansiyeli bir anda harcamak kolay. Fakat; bu işin sonrası da var."[625] Karadeniz, o günden sonra MDD'cilerin boy hedefi olduğunu, Türk Solu dergisinin 23 Temmuz'lu 36. sayısından itibaren, sürekli kendisine bu olaydan dolayı "oportünist, pasifist" diye

[623] Aydın Çubukçu, Bizim 68, 6. Basım, İstanbul, Evrensel Basım Yay., 1999, s.78-80
[624] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 303-4.
[625] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul: Belge Yay., 1995 s. 113-114.

saldırılacağını; fakat saldırıların gerçek nedeninin kendisinin cunta getirici çatışmalara ve sonu cuntaya yönelik saldırılara karşı çıkması olduğunu ifade ediyor.[626]

H. Cemal, kendisinin Che ile yolculuğunu Gümüşsuyu'ndan Dolmabahçe'ye inen güzergâhta başladığını; Yeni Harman içip, Beatles dinlerken, bir taraftan da tempo tutarak, "iki-üç-dört daha fazla Vietnam", "Ernesto'ya selam", "Ho, Ho, Ho, Şi Min!" diye bağırdığını; Taksim'e çıkıp kitapçıdan Gerilla'nın Günlüğü'nü almasını, Cumartesi günü partilerine gitmesini ve romantik aşklar tahayyül etmesine engel olmadığını; sonra Gümüşsuyu-Dolmabahçe güzergâhı ile yetinmediğini; Birinci içip boyunun büyüdüğünü; bitmeyen bıyıklarıyla Gürcü'nün (Stalin'in T. P.) bıyıklarını taklit ettiğini; Felsefe'nin Temel İlkelerini ve Bubi tuzaklarını öğrendiklerini; Beatles yerine 'baltasını bileyen' şarkılar dinlediklerini; Taksim'e çıktıklarında 'Söke ağalarından ve Amerikan gazozlarından' hesap soran gazeteler sattıklarını; Aydınlık'ların alacaları ve beyazları, halk savaşlarının şehirlileri ve köylüleri arasında seçim yaptıklarını; Cumartesi partilerini ve aşk tahayyüllerini unuttuklarını; daha çok devrimci ve daha az romantik olduklarını; Felsefe'nin Temel İlkeleri ve Bubi tuzakları hakkında bilgileri zenginleştikçe romantizmlerinden eser kalmadığını belirtiyor.[627]

Gerhard Kessler, sosyal hareketlerin anatomisi hakkında şunları söylüyor:

"Sosyolojik açıdan hem kolektif davranış hem de sosyal hareketler, ürünleri göz önünde alındığı taktirde devamlı/sürekli şekilsiz gruplardır. Sosyal sınıflar ve sosyal hareketler sürekli şekilsiz oluşumları ortaya koyarlar… Sosyal hareketler, sosyologlara göre aynı düşünceye sahip olanların şekilsiz, fakat devamlı birleşmesidir. Kural olarak bu akli bir değere dayanıp, ortak bir inanca sahip olanlar tarafından beslenmekte ve içeriğini ortak bir ideal oluşturmaktadır."[628]

Gerhard Kessler'e göre, sosyal hareketlerin oluşumunu belirleyen birtakım safhalar vardır ki bunlar iki noktada toplanabilir. Birincisi 'her sosyal hareket bir şekle bürünür'. İkincisi, 'halkın fikir özgürlüğü arttıkça sosyal hareketler çoğalır ve zenginleşir. Kessler, birinci hususla ilgili "Her hareket, bir zaman içinde kendisine sabit, sağlam bir şekil vermeye eğilimlidir. Hareket, şekli ne olursa olsun bir dernek, bir parti, bir organizasyon-örgüt haline dönüşür. Fakat, örgütün çekirdeği içinde daima geniş bir çevre, örgüte dahil olmaksızın sadece fikri bir ilgi ile harekete bağlıdır. Örgüt, çok kabuklu ve sert, çok genel bir hâl alınca hareketi ve cereyanı sertleştirmek tehdidinde bulunur. O zaman sosyal kuvvetinden bir kısmını kaybeder... Ülkemizde de, 1971'lerden önce, üniversitelerde Fikir Kulüpleri Federasyonu adı altında kurulan dernekler geniş çapta akademisyenler tarafından desteklenmiştir. Ancak örgüt belirli merhaleleri gerçekleştirdikten sonra oluşturduğu çekirdek güçlenerek Dev-Sol ve Dev Yol'a dönüşmüştür."[629]

---

[626] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul: Belge Yay., 1995 s. 116.
[627] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, Doğan Kitapçılık, I. Baskı, 1999, İstanbul, s. 97-8.
[628] Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 37-8.
[629] Orhan Türkdoğan, a.g.e., s. 38.

"Bir sosyal grup içerisinde konsensüs, uzlaşı ve birliği tesis eden 'referans enformasyonel etki' olarak adlandırılan grup normlarına uyum sağlayıcı farklı bir tür toplumsal etkidir. Söz konusu bu süreç üç aşamada gerçekleşir. Birinci aşamada, bireyler kendilerini kategorize etmek suretiyle farklı bir sosyal kategori üyesi olarak tanımlarla; ikinci safhada bu kategorinin herkesçe uyulması gereken normlarını belirlerler ve üçüncü aşamada ise oluşturulan normlar grup içerisindeki bireylere tatbik edilir. Bu süreçlerin sonunda kategorik üyelik farkı ortaya çıktıkça grup üyelerinin davranışları çok daha normatif bir hâl alır."[630]

Konsensüs bir yandan grup içerisindeki sübjektif belirsizlikleri çözüme kavuştururken, bir yandan da grup üyelerinin görüşleri, algıları ve davranışlarının belirlenmesindeki objektif geçerliliğin oluşmasını sağlar. Çünkü konsensüs dışardan katkıların nüfuzuna olanak tanır. Bu yaklaşım 'katkı teorisi'nin bir unsurudur.[631]

Grup içi katılımın güdüleyicileri olarak 'görev güdülenmesi', 'bağlılık güdülenmesi' ve 'ortam güdülenmesi'* öne sürülmektedir.[632]

68 üniversite eylemlerinde 'demokratik üniversite', öğrencilerin yönetime katılması, özel okullara hayır, daha sonra 'sağ yok, sol yok, boykot var' gibi söylemler geniş öğrenci kitlesini cezp etmeye imkan sağlamıştır. Dünyadaki konjonktürün sol söylemlere imkan vermesiyle 68'in öncüsü olan gençler anti-emperyalist söylemlerden sosyalist söylemlere varan söylem biçimleriyle geniş kitleyi etkilemişlerdir. Başlangıçta sempatiyle öğrenci eylemlerine katılan gençlerin eylemlerin 'zihin inşa edici' rolü dolayısıyla sol dünya görüşünü daha kolay benimsemişlerdir.

68'e kaynaklık eden grupların içinde, sosyal hareketlere yön veren bir çekirdek grup ile söz konusu çekirdek grubun etrafında kümelenen geniş bir çevre olduğunu düşünüyoruz. Süreç içerisinde bu çekirdek gruplar arasında yaşanan ideolojik tartışmalar (Sosyalist Devrim-Milli Demokratik Devrim tartışmaları), yöntem tartışmaları gruplar arasındaki ayrılıkları artırmış; hizipçilik, klikçilik hakim olmaya başlamıştır. Dünyadaki konjonktürün etkisiyle derinleşen devrimci sınıflar ve sosyalist devrimle ilgili yöntem tartışmaları kitlelerden kopuk "öncü" savaş teorilerini ve buna

---

630 Michael A. Hogg-Dominic Abrams, Social Identifications-A social psycohology of intergropu relations and group processes, Routledge, London, 1992, s. 172.

631 Michael A. Hogg-Dominic Abrams, a.g.e., s. 173.

* Grup içi katılımın en önemli güdüleyicisi yapılan işin birlikte çalışan insanların ve ortamın çekiciliğidir. 'Görev güdülenmesi', amacın grup üyesi tarafından benimsenmesiyle ortaya çıkar. 'Bağlılık güdülenmesi'nde, önemli rol oynayan etmenler ise grup üyelerinin dostluğu, onlara yönelen özdeşlik ve grup üyelerini bir referans noktası olarak algılamalarıdır. Bu gibi güdülenmelerde amaç grup üyesi için pek fazla önemli değildir. Grubun diğer üyeleri ile birlikte bir şeyler yapmış olmanın doyumu ve hazzı yetmektedir. 'Ortam güdülenmesi', ortamın çekiciliğiyle ilişkilidir. (Grup içi katılımın en önemli güdüleyicisi yapılan işin birlikte çalışan insanların ve ortamın çekiciliğidir. Amacın grup üyesi tarafından benimsenmesiyle ortaya çıkar. (Galip İsen, Veysel Batmaz, Ben ve Toplum, İstanbul, Salyangoz Yayınları, I. Baskı, 2006, s. 268.)

632 Galip İsen, Veysel Batmaz, Ben ve Toplum, İstanbul, Salyangoz Yayınları, I. Baskı, 2006, s. 268.

ilişkin eylemleri gündeme getirmiş; 68'de çekirdek gruplar etrafında kümelenen geniş kitlenin çekirdek kitleden uzaklaşmasını getirmiş, sonuç olarak 68 Kuşağı kategorisi içerisinde bulunan gruplar ortak cephe faaliyetiyle hareket edemeyerek aralarındaki birlik bozulmuştur. Aynı zamanda, 68'de her bir oluşum içerisindeki çekirdek grup ile ona bağlı geniş çevrenin dağılmasıyla 'geniş grup yapısının', dolayısıyla o zamana kadar eylemle kazanılmış grup kitleselliğinin erimeye başladığını görüyoruz.

Dünyada yükselen anti-emperyalist dalgayla birlikte, gençlik eylemlerinin gençlik kitlesinin kazanılmasında olduğu gibi gençliğin kimliğinin belirlenmesinde etkin bir role sahip olduğunu düşünüyoruz. Ergun Aydınoğlu, ilk bakışta Dev-Genç'in 'eylem' yaratan devrimci militanların toplandığı bir örgüt gibi görüldüğünü; gerçekten de, Dev-Genç ve Dev-Gençliler böylesi bir tarafın olduğunu; bu devrimci tipinin kendi siyasi görevlerini sık sık 'nerede harekete orada bereket' mantığıyla açıkladığını; zaten 'eyleme geçmek', 'eylem koymak' gibi terim ve sözcüklerin o günlerde üretilmiş olmalarının tesadüfi olamayacağını; diğer taraftan Dev-Genç'liği sadece bir 'eylemci' olarak tanımlamanın doğru olmadığını; deşarj olma ihtiyacına uygun 'hareket' arayan bir başıbozuktan çok kendisinden bağımsız olarak ortaya çıkmış sosyal hareketlere yetişmeye çalışan bir radikal olduğunu; 1968-70 Türkiye'sinde TİP'in örgüt olarak felç olduğunu, bu durumda Dev-Gençli'ye 'eylemcilik' niteliğini veren, birkaç bin kişilik bir öğrenci grubunun 35 milyonluk bir ülkenin yetişme kaygısını taşıdığını; elitist politik kültürü nedeniyle Dev-Gençli'nin sık sık sosyal hareketlenmeleri kendi eylemciliğinin ürünü zannettiğini; Dev-Gençli'de 'eylemcilik' kadar 'sosyal hareket' ilk yardım uzmanı niteliğinin de var olduğunu ifade ediyor.[633]

E. Aydınoğlu, Dev-Gençli'nin eylemliliğinin 'sosyal hareketle' sınırlı olmadığını, bir yanda küçük tarım üreticilerinin protesto hareketlerine katılırken, diğer yanda üniversite akademik reformu konusunda görüşler ileri sürdüğünü; eylemleri örgütlediğini; bir taraftan Milli Güvenlik Kurulu'na cevap verirken, diğer tarafta -kaba kuvvet metotlarının da ihmal etmeden- TİP içindeki 'devrimci muhalefet' çalışmalarına katkıda bulunduğunu; anti-emperyalist sokak gösterilerini örgütlediğini ve en nihayet Türk Solu içindeki teorik tartışmalara en yüksek düzeyde katılmaya çalıştığını; bu durumun, onu politik bir kuşak olarak hızla olgunlaştırdığını; fakat diğer yanda, aynı yoğunluğun hazırladığı tehlikelere maruz bıraktığını dile getirerek kendisini ülkede radikal politikanın tek öznesi olarak görmeye başladığını; Dev-Gençli'nin 'görünüşe aldandığını', o güne kadar hiçbir sol kadronun mevcut kazanımlar ve mevzilerde sadece kendisinin damgasını görmeye kalkışmadığını; Dev-Gençlilerin eyleme geçtikleri sırada sol'un bir siyasal-sosyal hareket olarak hızlı bir parçalanma sürecine girdiğini ifade ediyor.[634]

E. Aydınoğlu, Dev-Genç'in soldaki siyasal kriz ve tartışmalara kayıtsız kalamadığını; kaygıdan çok 'şaşkınlık' içerisinde olduğunu; 15-16 Haziran işçi

[633] Ergun Aydınoğlu, Türk Solu -Eleştirel Bir Tarih Denemesi: 1960-1971, İstanbul, Belge Yayınları, I. Baskı, 1992, s. 140.
[634] Ergun Aydınoğlu, a.g.e., s. 141-2.

gösterilerinin üzerinden üç dört ay geçtiği bir zaman diliminde on binlerce işçinin işgal ve direniş tecrübesi yaşadığını; TİP'in büyük kongresinde topladığını 1970 Haziran'ından beri Hikmet Kıvılcımlı'nın yaptığı müdahalelerle sol içi teorik tartışmaların yeni bir düzeye sıçradığını; bu sıralarda birkaç yüz Dev-Gençli'nin kime kurşun sıkacaklarını bilmeden, -olayların gösterdiği gibi, hiç kimseye kurşun da sıkamadan- garip bir silahlı mücadeleye kalkıştıklarını ve işçilerin, köylülerin, gençlerin silaha niye sarılmadığını anlamadıklarını ifade etmektedir.[635]

1968 sonrası öğrenci gençlik, işçilere, köylülere ve diğer gruplara işçi sınıfı bilincini taşımaya çalışmış ve bilhassa öğrenci liderleri giderek kendilerini sınıfın yerine koymasalar bile, sınıfın önüne geçerek "öncünün öncüsü güç" gibi görerek mücadele etmişlerdir.

FKF Genel Yönetim Kurulu ülkedeki ve devrimci gençlik içindeki son gelişmeleri de dikkate alarak döneminin getirdiği görevleri ancak yeni bir anlayış, yeni bir kadro ile yerine getirebileceğini düşünmüştür. 9-10 Ekim 1969 tarihinde yapılacak FKF olağanüstü kurultayında Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) adı ve tüzük değiştirerek Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (DEV-GENÇ) olmuştur. Yapılan tüzük değişikliğinde FKF üyelik için yalnızca " yüksek öğrenim veren kuruluşlarda kurulan fikir kulüpleri" kabul edilirken Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (TDGF) tüzüğü bunu "sosyalist işçi ve köylülerin kurduğu dernekler" de üye olabilir şeklinde genişletmiştir. FKF gençlik, yurt ve dünya olaylarını bir bütün olarak ele alır, gençliğin mutluluğunu insanın kendini yetiştireceği olanakların var olduğu bir düzende görür, bu ileri düzene ulaşabilmek için gençliğe ödevler düştüğü kanısındadır. Gençliğin ödevlerini yerine getirebilecek olgunluğa erişmesi, bilinçlenmesi, eş güdümlü ve örgütlü eylemlere girişmesi yurda ve dünyaya yön verebilmesini amaçlar" şeklinde tanımlanan örgütün amacı TDGF tüzüğünde kısa ve yalın cümlelerle ifade edilmiştir, TDGF'nin "Emperyalizm ve feodal kalıntılarına karşı verilen halkımızın Milli Demokratik Devrim Mücadelesi'nde düşünce ve eylemin geliştirilmesini" amaçladığı açıklanmıştır. Artık MDD içerisindeki, ayrılıkçı görüşlerdekiler de farklılıkların ortaya çıkması kolaylaşmıştır.[636]

FKF'nin olağanüstü kurultayı Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin büyük amfisinde toplanmıştır. Bu olağanüstü toplantının sebebi gençlik olaylarının ve devlet güçleriyle olan çatışmaların artmasıdır. Kurultaydaki bir diğer durum da TİP'li üyelerin ihracını teşkil eder. İstanbul sekreterliğinde Veysi Sarısözen, Sıtkı Coşkun, Osman Saffet Arolat ihraç edilmiştir. Üç TİP'li eski FKF yöneticilerinin istifasından sonra da tartışmalar, eleştiriler yükselmeye yüz tutmuştur. Tartışmaların taraflarını Milli Demokratik Devrim çizgisinde yer alan Aydınlık Sosyalist Dergi (ASD) ve Türk Solu dergilerinde birlikte yazılar yayımlayan Mahir Çayan ve Doğu Perinçek çevreleri oluşturmuştur.

[635] Ergun Aydınoğlu, Türk Solu -Eleştirel Bir Tarih Denemesi: 1960-1971, İstanbul, Belge Yayınları, I. Baskı, 1992, s. 144-5.

[636] Ali Yıldırım, FKF Dev-Genç Tarihi, Ankara : Doruk Yay., s.369

Tartışmaların şiddetine rağmen Doğu Perinçek çevresi iki ay daha ASD ve Dev-Genç yönetiminde yer aldıktan sonra birinci kopuş gerçekleşmiş, ASD yazı kurulundan ve Dev-Genç MYK'sından ayrılmışlardır. Mahir Çayan ve çevresi kurultayda gerek Perinçek çevresine gerekse Mihri Belli çevresine açtığı ideolojik mücadeleyi giderek sertleştirmiştir.

Dev-Genç'in gittikçe siyasallaşan mücadelesinin en önemli ayaklarından birisi işçi eylemlerine katılmasıdır. Tüzüğünde yaptığı değişiklikle de amacı sadece öğrenci örgütü olmak değil, işçi ve köylü sınıfının da örgütü haline gelmektir. Bu tüzük değişikliği, işçi ve köylü birlikleri kurmasına ve daha canlı bir konuma geçmesine yardımcı olmuştur.

İşçileri desteklemek ve ideolojik olarak eğitmek için DİSK ile diyaloga girmiştir. İstanbul'daki olaylarda Dev-Genç ve DİSK'in ortak bildirileri görülmüştür. 1969 yılında TDGF'nin aktif olarak katıldığı eylemlerden biri de "öğretmenler boykotu" olmuştur. 15-19 Aralık'ta TÖS ve İlk-Sen'in başlattığı eyleme Dev-Genç de açık destek vermiş, Atilla Sarp (genel başkan) tarafından gönderilen bildiride "sizleri de çevrenizdeki öğretmen kardeşlerimizi de bu dört günlük boykot sırasında organik ilişkilerimizi pekiştiriniz. Sürekli temas kurunuz, tüm gücünüzle eylemin içine girerek başarılı bir biçimde uygulanmasını sağlayınız. Bu konuda çalışmalarınızı raporlar şeklinde merkeze iletin" denmiştir.[637]

Toker, 1969'daki gençlik Kurultayı'nda 'masum öğrenci istekleri"nin "bir takım haytaların" eline geçtiğini; "maksadı bilinmeyen hareketlerin CHP'li gençlerin karışmayacaklarını" ifade ederek şöyle devam ediyor: "İçimizde bir kimsenin aşırı solculuğundan şüpheci değiliz. Sosyalist Parti kurulabilir. Biz değiliz. Hem solumuzdakilerle, hem sağımızdakilerle her meselede ayrılığımız var."[638]

Hasan Yalçın, herhangi bir yerde eylem veya yürüyüş yapıldığında önder kadronun kitlelerin görev yapıp yapmayacağını tespit etmesi gerektiğini, bunun bir önderlik sorunu olduğunu; Denizlerin bunu iradi olarak yaptırabileceklerini zannettiklerini yani 'biz istersek neler yapar, bizi dinler' diye düşündüklerini; liderliğin bu olmadığını, liderliğin kitlelere istediğini yaptıran adam demek olmadığını; kitlenin maddi bir kütle olduğunu; onun da kanunlarının olduğunu; psikolojiye, ihtiyaçlara uygunsa liderliğin yapılabileceğini, Denizlerin ise kendi kafalarındakini kitleye bir ihtiyaç olarak dayattıklarını, kendi ihtiyaçlarını kitlenin ihtiyaçların gibi algıladıklarını, kitlenin henüz kıvama gelmediğini; 1970'de 15-16 Haziran işçi hareketinden sonra kitle hareketinin geri çekildiğini 12 Mart'a yaklaşıldığında gençliğin, işçi ve köylü hareketinin durgunlaştığını, bu şartlarda gençlerin silaha sarıldığını; kitleleri eğitmek yerine kitlelerle bağlarını kopartarak, kitleden uzaklaştıklarını; Aybar-Aren-Boran'dan

[637] Ali Yıldırım, FKF Dev-Genç Tarihi, Ankara : Doruk Yay., s. 458.
[638] Metin Toker, İsmet Paşa'nın Son Yılları 1965-1973, I. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1993, s. 132.

sonra Denizlerin de sola doğru gitmeyi terk ettiğini belirtiyor. Silahlı eyleme yönelme konusunda karar mekanizmalarının nasıl çalıştığı konusunda net bilgiler verilmiyor.[639]

1971 Muhtırası sonrası, kendilerini "öncünün öncüsü" gören 68 gençliğinin bir kısım liderleri kitleden koparak radikal eylemlere giriştiler. Sınıf adına öncü silahlı mücadeleyle iktidarı zayıflatmak, halkı yanlarına çekmek ve iktidarı elde etmek amacıyla şehir gerillacılığı, Kır gerillacılığı yöntemlerini uygulamaya koydular. Bunun bir tür ikamecilik olduğunu düşünmekteyiz.

E. Aydınoğlu, kitlelerin özünde bu gençler 27 Mayıs'ta TİP'e oradan Dev-Genç'e kadar uzanan görkemli yükselişin temsilcileri olduğunu; bu yükselişin onların hafızasına 27 Mayıs Anayasası, sendikal mücadeleler, kazanılan mevziler, anti-emperyalist direnişler, parlamento kürsüsüne kadar uzanan radikal ajitasyon, toprak işgalleri ve bunun gibi olumlu elemanlarla kazındığını; bir bakıma anlaşılmaz işlere kalkışan genç gerillalara sempatinin buralardan kaynaklandığını ileri sürmektedir.[640]

Bu dönemde, 68 Kuşağı kategorisi içerisinde Dev-Genç'in hakim unsur olduğunu söyleyebiliriz.

"Değerler, seremoniler (ayinler) festivaller, merasimler birer kolektif biçimlenmelerdir. Örnek olarak, bayrağı selâmlamak, vatanseverlik gösterileri, sıhri ilişkiler, eğlenceler bu türdendir. Bunlar kolektif patlamaları hazırlasa bile, kaynaşmalara yol açan ayaklanmalarda görüldüğü gibi kolektif davranış değildirler."[641]

Müfit Özdeş, devrimci gençliğin başlangıçta TİP'e sempatiyle baktığını, 1965'te TİP iktidara gelmiş olsaydı, bunun sosyalist iktidar olmayacağını, demokratik devrimi benimsemiş halkçı bir hükümet olacağını beyan ediyor. TİP'in MDD akımından ayrılan iki temel noktasını ifade ediyor. 1969 seçimlerinde TİP'in gerilediğini, bunun MDD'yi güçlendirdiğini, daha önce seçimle iktidara geliriz diye düşünenlerin TİP'in hem oy oranı bakımından gerilemesi sonucu, hem de 1969'a gelinceye kadar polis saldırılarının, faşist saldırıların artması, toplu cihat saldırılarının yapılarak kanlı olaylar ve öldürmelerin artması, bunun yanında ilerici güçlerin yansımasıyla parlamenter demokrasiye olan inancın zayıflaması gençliğin silahlanmaya zorlanması askeri bir örgütlenme ve savaş hazırlığına itilmesi diğer taraftan iktidara parlamento dışı yolla gelmeyi arayan yeni düşünce akımlarını ortaya çıkartmıştır. Bu yüzden daha önce TİP'i eleştirenler MDD'ye kayarak TİP'le MDD arasında bir parçalanma meydana gelmiştir.[642]

Gün Zileli, FKF'nin Üçüncü Kongresi'nin MDD'ciler için son düello olduğunu ve kongre yönetimini ele geçireceklerini ya da FKF'yi terk edip MDD'ci çizgide yeni

---

639 Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, Ankara: İmge Kitabevi, I. Baskı, 1998, s. 579-80.

640 Ergun Aydınoğlu, Türk Solu -Eleştirel Bir Tarih Denemesi: 1960-1971, İstanbul, Belge Yayınları, I. Baskı, 1992, s. 145.

641 Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 39.

642 Muharrem Kılıç'la yapılan röportaj, Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların GençlikLiderleri Konuşuyor, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 132-3.

bir gençlik örgütü kuracaklarını; Deniz Gezmiş'in başını çektiği DÖB'ün başından itibaren FKF İstanbul Sekreterliği'nin dışında geliştiğini; MDD'cilerin FKF yönetimini ele geçirmesi halinde DÖB'lülerin örgütlerini feshedip, FKF'ye katılacaklarını ifade ediyor. Kongre'nin 4 Ocak 1969 günü, Aksaray'da yapıldığını; MDD'ci konuşmacıların tezlerinin 68 öğrenci hareketleri ve anti-emperyalist dalgayla birlikte gençliğin anti-emperyalist mücadelede aktif rol alması olduğunu; SD'cilerin Türkiye'nin kapitalist olduğu 'Milli burjuvazi' diye bir kesimin olmadığını; 'asker-aydın-sivil zümre' denen şeyin Türkiye'nin yönetici bürokrat eliti olduğu yönündeki teorik tezleri savunduğunu; İspanya iç savaşında anarşistlerin temel sloganlarından olan 'Toprak Köylünün, Fabrika İşçinin' sloganına MDD'cilerin milli burjuvaziyi ürküteceği gerekçesiyle karşı çıkıldığını; Çekoslavakya'nın işgaline karşı olduklarını; doğru tavırla bugün bakıldığında SD'cilerin, MDD'cilere göre teorik tezlerde üstün olduğunu düşündüğünü ifade ediyor.[643]

Kommer olayı, tütün mitingleri, Kanlı Pazar olayında toplanan kitle ve aynı günlerde Ankara, İzmir, Adana, Malatya, Trabzon ve Samsun'da yapılan büyük anti-emperyalist mitingler kararsız bir çok militanla TİP oportünizminin pasifizmini büyük bir başarıyla bitirdi. Artık TİP oportünistlerine kesin darbeyi vurmak için karar alındı. Peşinde TİP yönetiminde olan 6-7 kadar fikir kulübünün yönetimleri feshedildi. Şiddetle, TİP'liler ezildi. Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB) üyeleri FKF'ye kaydılar. FKF İstanbul sekreteri Sıtkı Coşkun istifa etti ve yerine Rahmi Aydın getirildi.[644]

Gün Zileli, SD'cilerin aynı tutarlılığı 'sol görünümü' pratikte sürdüremediğini, gençliğin anti-emperyalist mücadelesinin gerisinde kaldığını; MDD'cileri SD'ciler karşısında üstün kılan tek şeyin pratik mücadele konusundaki durumlarından kaynaklandığını; MDD'cilerin aktif pratik mücadeleyi temsil ettiklerini; SD'cilerin ise bu konuda epey ayak sürüyen bürokratik bir havada olduklarını; başarıyı getirenin MDD'cilerin teorik üstünlüğü olmadığını; bunlara ek olarak SD'cilerin en kritik dönemde Aybarcı 'Borancı' diye ikiye bölündüğünü belirtiyor.[645]

Gün Zileli, kongreyi MDD'cilerin kazandığını; kendisinin FKF başkan adayı gösterildiğini belirtiyor.[646]

"1969 FKF içinde Aren-Boran taraftarlarının yenilgi yılı oldu. 1969 Mayıs'ında SBF Sosyalist Fikir Kulübü kongresi yapıldı. O güne kadar bizim kulübün yönetiminde Aren-Borancılar vardı. Bu kongrede seçimi kaybetmeleri ise kesindi. Kulübün tamamına yakını bu yönetimin değişmesinden yanaydı. Seçimi rakipsiz şekilde TİP yönetimine karşı olanlar kazandı. Yönetime Hüseyin Cevahir, Oktay Etiman ve benim de içinde bulunduğumuz ekip seçildi. Profesör Sadun Aren ve FKF'nin TİP'le

[643] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 331-2.
[644] Ali Yıldırım, FKF Dev-Genç Tarihi, Ankara : Doruk Yay., s.369
[645] Gün Zileli, a.g.e., s. 332-3.
[646] Gün Zileli, a.g.e., s. 334-5.

münevver isimleri SBF Fikir Kulübü'nün üyesiydiler. O kongrede biz de Sadun Aren'in ve bazı TİP taraftarlarının 'oportünist' oldukları gerekçesiyle ihraç ettik."[647]

Mustafa Zülkadiroğlu, Deniz Gezmiş'in 1968-69 yıllarındaki süreçte iktidarı silahlı mücadele ile alma düşüncesi taşıdığını; "Şu defteri kapatalım. Çıkalım dağa. Tamam bizi öldürebilirler ama, sosyalist hareket tarihine bir deney bırakırız." dediğini; 69 Temmuz'unda Filistin'e gittiğini, haber vermeden gittiği için de DÖB'lüler arasında bir kopuş yaşandığını belirtiyor.[648] Mustafa Zülkadiroğlu, silahlanmanın özellikle kaynağının Ankara'daki ODTÜ tayfasının politik faaliyetlerinden, yaklaşımından geldiğini; ciddi silahlanmanın Ankara ODTÜ'de olduğunu, İstanbul'da ise doğrudan doğruya nefsi müdafaa temelinde silahlanmanın olduğunu ve bunun oluşturduğu bir denge ile 70 senesinde çok az insanın öldüğünü; 15-16 Haziran olaylarından sonra silahlanmanın arttığını ifade ediyor.[649] Mustafa Zülkadiroğlu, Deniz'i en etkileyen adamlardan birinin Castro olduğunu, Fidel'in hayatını gayet iyi bildiğini ve onun gibi olmaya çalıştığını; Leninizmi öğrendiğini, Küba Devrimi'yle Castro'da Lenin'in çağdaş bir yorumunun olduğuna inandığını ifade ediyor.[650]

Mustafa Zülkadiroğlu, Atilla Sarp'ın Dev-Genç'in başkanı olduğu dönemde kendisinin sayman olduğunu; para kaynaklarının iki milyon Lira'nın üzerinde olduğunu; bunun ikiyüzbin Dolara tekabül ettiğini ve bu paraları takır takır politikada kullandığını; parasız kalınca devrimciliğin olamayacağını; o dönemde Deniz'in soygun yapmasının sebebinin para kaynaklarının Mahir'in eline geçmesi ve politika yapmak için soygunlara yöneldiğini; burada Kemalistlerin tahrikçiliğinin söz konusu olduğunu; cunta ilişkilerinin hesaplarının geçerli olduğunu dile getiriyor.[651]

M. Zülkadiroğlu, 15-16 Haziran hareketinden sonra, Türkiye'de birçok devrimci siyasetin iflas ettiğini; ciddi bir komünist partisinin kurulmasına giden süreçte Dev-Genç'i sürükleyen yöneticileri durdurmak için Dev-Genç davasının açıldığını ve uzun zaman yöneticilerin içeride tutulduğunu; Deniz Gezmiş harekete geçerken, Mahir Çayan'ın "Önderlik elden gidiyor" diye ortaya çıktığını ileri sürmektedir.[652]

G. Zileli, 1970 yılının Dev-Genç tarihinde bir zirve, hem de baş aşağı gidişin başlangıcı olduğunu; zirvede olduğunu çünkü Dev-Genç'in ülke çapında gençlik kitlesi üzerinde tartışmasız bir egemenlik kurduğunu, bununla da kalmayıp Dev-Genç'in adının işçi ve özellikle köylü kitleler üzerinde sihirli bir etki yaptığını; etkili ve esrarlı bir güce dönüştüğünü; Dev-Genç'in neredeyse bir partinin fonksiyonlarından fazlasını yerine getirmeye başladığını; her yerde emekçi gençlerden ve köylülerden oluşan Dev-

[647] Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A. Ş., İstanbul, I. Baskı, 2003, s. 82-3.
[648] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1998, s. 607.
[649] Bedri Baykam, a.g.e., s. 608.
[650] Bedri Baykam, a.g.e., s. 608-9.
[651] Bedri Baykam, a.g.e., s. 608-9.
[652] Bedri Baykam, a.g.e., s. 610.

Genç gruplarının fışkırdığını; Dev-Genç'in ününün ve etkisinin kendi boyunu bile aştığını; bununla birlikte, kenarlara doğru yayılma bütün gücüyle sürerken Dev-Genç'in merkezinde yozlaşma ve bozulma eğilimleri kendini göstermeye başladığını; Dev-Genç'in merkezi güçlerinin büyük ölçüde 'faşistlerle kavgaya', 'okulların korunmasına' hapsedildiğini; bu kısır mücadelenin merkezdeki güçlerle yavaş yavaş yorgunluk ve bıkkınlık eğilimleri ortaya çıkmasına yol açtığını; bunun ötesinde Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerde yürütülen ideolojik mücadelenin giderek ilerletici olmaktan çıktığını; esas olarak demagojik bir faaliyet olma eğilimine girdiğini; ideolojik mücadelenin başından beri dogmatik olduğunu ama dogmatizmin yerini demagojinin almasının daha da üzüntü verici olduğunu; demagojinin çaresi olmayan bir hastalık olduğunu belirtiyor.[653]

H. Cemal 1960'ların sonlarında, ellerini uzattıklarında devrimi yakalayacaklarına inandıklarını söyleyerek düşlerini şöyle ifade ediyor: "Türkiye bir sabah vakti tank sesiyle uyanacaktı. Askeri darbe, parlamentoyla partilerin kapısına kilit vuracaktı. Böylece 'Cici demokrasi' tarihin çöp tenekesine atılmış olacaktı. Asker-sivil-aydın zümre ittifakıyla darbeden devrime uzanan bir süreç işlemeye başlayacaktı." H. Cemal, o günlerde, devrimde çıkan 'Devrimci Ordu Gücü' bildirisinde askere selam çakıldığını bildirmektedir.

Ordu'nun darbe yapmasına davetiye çıkartıldığı, söz konusu günlerde Adakale Sokak'taki Devrim dergisi bürosu yakınındaki Mason Derneği'nin bahçesinde dinamit patlatıldığını ve bu dinamitin bir 27 Mayıs'çı Milli Birlik Komitesi Üyesi İrfan Solmazer'in arabasının bagajında getirtildiğini ifade ederek kuşağın cuntacılar tarafından şiddete ve darbeye yönlendirilmesi konusunda, 12 Mart öncesi cuntacılık faaliyetinde bulunmuş, o tarihlerde Yön-Devrim grubuna yakın Erol Bilibik sözlerini aktarmaktadır. "Bir gün Orhan Kabibay'ın evinde toplandık. Hidayet Ilgar, Talat Turan, İrfan Solmazer ve daha birçok kişi vardı. Bir ara İrfan Solmazer bana, 'Erol sen Denizcileri ihmal etmişsin' dedi. Kimi ihmal ettiğimi sorunca, 'Sarp Kuray'ı, Deniz Gezmiş' ihmal etmişsin. Hiç temas kurmamışsın. Ama ben İstanbul'da, Ankara'da mısır patlatır gibi bomba patlattırıyorum' dedi. Ben şaşırdım. Yanımızdaki Talat Turan'ın da yüz ifadesinden çok şaşırdığını anladım. 'Başka ne yapıyorsunuz' diye sorunca, İrfan Solmazer'in yanıtı şu oldu: 'Deniz Gezmiş'i, Sarp Kuray'ı falan oturtuyorum. Demokratik bir tartışmayla eylem kararı alıyoruz. Amerikan Büyükelçiliği'nin önkapısını kurşunla taranmasına demokratik olarak karar veriyoruz. Bu demokratik tartışmada lider ben oluyorum. Emri ben veriyorum. 'Deniz Gezmiş, ABD Büyükelçiliği'ni tara ve yok ol!' diyorum. Sarp Kuray'a 'Git şurayı bombala' emrini veriyorum." Bu işlerden Kabibay'ın mutlaka bilgisi vardı. Dolayısıyla D. Gezmiş'i, S. Kuray'ı herkesi kullandılar. İrfan Solmazer, 12 Mart'a 24 saat kala Almanya'ya uçuruldu.[654]

---

[653] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 428-9.

[654] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 55-6, 65.

"1969 seçiminde AP'nin yeniden iktidara gelmesinden sonra, ülkede giderek artış gösteren anarşi, öğrenci olayları ve işçi hareketleri Türkiye'yi istikrarsızlaştırmaya ve beklenmedik gelişmelere hizmet etmekteydi."[655]

H. Cemal, amaçlarının darbeyi daha radikalize etmek, onu yönlendirmek için, darbeyi yapacak kadrolara mümkün olabildiğince sızmak olduğunu; bu yüzden Doğan Avcıoğlu'nun bir anayasa taslağı hazırladığını, kendisine teslim ettiğini; kendisini Doğan Bey'den edindiği 'Cuntacılık terbiyesi' gereği Yılmaz Binbaşı'ya hiç sormaksızın teslim ettiğini aktarıyor.[656]

"Sivil kesimde de bir darbe çalışmaları yürütülüyordu. Aslında ordu mensupları ile sivil kesimler arasında müdahale konusunda ortak bir çalışma söz konusuydu. Nitekim 1971 Ocak sonlarına doğru bir müdahale ile yönetime bütünüyle el koymayı plânlayan sivil ve asker ortak bir projenin Muhsin Batur'a sunulduğu bilinmektedir. Sivil ve asker ortak müdahaleyi amaçlayan projenin Doğan Avcıoğlu, Cemal Madanoğlu, E. Acuner, O. Kabibay, Korg. A. Erçıkan… gibi isimlerce hazırlanmış ve devletin yeni düzeni, anayasa taslağı, alternatif bakanlar kurulu listesi yer almıştır. Genel olarak, D. Avcıoğlu'nun görüşlerini yansıtan proje dosyasını inceleyen Batur projeyi eleştirmiş, bu durum projeyi hazırlayanlarda hayal kırıklığı yaratmıştır."[657]

27 Mayıs'ta fiilen görev alan darbecilerle görev başındaki komutanların bir araya geldikleri ve darbe dahil her türlü alternatifi konuştukları anlaşılmaktadır.[658] Ordudaki bazı subayların temel iddiaları, 27 Mayıs Anayasası'nın iktidar tarafından gereğince uygulanmaması ve bundan dolayı da Anayasa'nın öngördüğü reformların gerçekleştirilmemiş olmasıydı. Buna göre, bazı tedbirler alınması gerekirken, mesele tamamıyla iktidardaki partinin niyetiyle izah edilmek yoluna gidilmiş ve iktidardaki kadronun bir müdahaleyle uzaklaştırılıp, asker-sivil karışımı devrimci bir kadronun iktidarı ele almasıyla problemin çözüleceği düşünülmüştür.[659] Özellikle, 60'lı yılların sonlarına doğru giderek güçlenen 'parlamento dışı muhalefet hareketinde' 'darbeci' bir evrim düşüncesinin egemen olması gençlerde ve işçi kesiminde silahlı propagandanın bir yöntem olarak benimsenir hale gelmesi, sonra aydınların bunlara destek vermeleri; ülkenin sosyal ve siyasal bir kaos ortamına sürüklenmesinde önemli rol oynamıştır.[660] H. Cemal, 12 Mart 1971 Muhtırası'ndan hemen sonra, Aydın Çubukçu'nun Denizli Ziraat Bankası'na para götüren bir arabayı soyarken yakalandığını; Aydın Çubukçu'nun devrimin vurucu gücü sayılan Aktan İnce grubundan Kuseyri'nin ölümünden sonra iki numara olduğunu; fakat Denizli soygunundan sonra hapse girip 19 yıl yattığını, 12 Mart

[655] Davud Dursun, 12 Mart Darbesi –Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler-, İstanbul, Şehir Yayınları, 2003, s. 41.
[656] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 57-8.
[657] Davud Dursun, a.g.e., s. 46-7.
[658] Davud Dursun, a.g.e., s. 41.
[659] Davud Dursun, a.g.e., s. 48-9.
[660] Davud Dursun, a.g.e., s. 47.

Muhtırası'ndan birkaç ay sonra, Mahir Çayan grubunun İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Elrom'u kaçırdığını, sonra da, 'devrimcilik adına' öldürdüğünü aktarıyor ve geçmişte bunların devrimcilik adına yapıldığını düşündüğünü, şimdi ise bu eylemlerin terörün daniskası olduğunu ifade ediyor.[661]

68 Kuşağı içerisinde maddi durumu, refah seviyesi, eğitim seviyesi oldukça iyi ailelerden gelenler olduğu gibi, maddi durumu yetersiz ailelerden gelen bireylerin olduğunu da görmekteyiz. Refah seviyesi iyi ailelerden gelen 68'lilerin hayat tarzı taşradan gelen devrimciler tarafından 'burjuvalıkla' itham edilmektedir. [662] H. Cemal, aşkın meşkin evliliğin devrimci faaliyetle bağdaşmadığının, burjuva alışkanlıkları olduğunun düşünüldüğünü, bizde buna benzer katılıkların, o zamanki deyişle 'sekterliklerin' birçok örneğinin olduğunu, 'savaşçı devrimcilerin ideal tip haline geldiklerini', bu nitelikteki 'ideal kahramanların' ise aşk gibi yumuşatıcı bir faktörün önemsemelerinin beklenemeyeceğini; 'şu an için hayatımızı ertelemiş bulunmaktayız, iktidar olacağız, o güne kadar perhiz var, enerjimiz tek yönde yoğunlaştırılacak' gibi fikirlerine egemen olduğunu; Che'nin 1950'lerde evlilik kurumunu devrimcilik adına boşlamanın gereğine kendisini inandırdığını; belki de, Che Guevara özentiliğinden dolayı bu şekilde düşünüldüğünü ifade ediyor.[663] H. Cemal, Mahir Çayan'ın Mülkiye'de 1968'in ikinci yarısı ve 1969'da kendileri gibi öğrenci olduğunu, Doçent Mehmet Selik'in Ekonomik Doktrinler dersinde *Das Kapital* sorulduğu için en yüksek notu aldığını, sevinçten kendisine rakı ısmarladığını, Inkilap Tarihi dersinde bir yürüyüş yüzünden giremediği için her öğrenci gibi üzüldüğünü, 4 Aralık balosuna kendileriyle birlikte gittiğini aktarıyor ve Mahir'in kimilerinin ima ettiği gibi bireyselliğini toplumsal kurtuluş için keyfinden feda eden bir mazoşist olmadığını ifade ediyor.[664]

H. Cemal, herkesin kendi 68'inin olduğunu, buna kimsenin itirazı olmadığını; fakat işin sarpa sardığı bir noktanın olduğunu, sanki 1968 ve 69'da yalnızca söz konusu çocukların borusunun öttüğünü ve her şeyi onlar ayarlıyormuş gibi bir havanın yaratıldığını aktarıyor.[665]

H. Cemal, U. Gürkan'la, Mao'nun 'Kırmızı' isimli kitabını ellerinde sallaya sallaya, Allah'ın günü Pekin'de gösteri yapan Kızıl Muhafızlar'a özendiğini, bundan esinlenerek, Devrim dergisinde Doğan Bey'e 'Atatürk'ün Nutku'nu küçük kırmızı kitapçık halinde basalım. Gençlerin ellerinde Nutuk, Anıtkabir'e doğru yürüyüşler düzenleyelim.' teklifinde bulunduğunu; Doğan Bey'in bunu istemediğini aktarmaktadır.[666]

---

661 Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 58-60.
662 Hasan Cemal, a.g.e., s. 60.
663 Hasan Cemal, a.g.e., s. 61.
664 Hasan Cemal, a.g.e., s. 66.
665 Hasan Cemal, a.g.e., s. 66.
666 Hasan Cemal, a.g.e., s. 61-2.

Sadun Aren, öğrenci olaylarını değerlendirirken hareketlerin devrim açısından değerlendirilmesi gerektiğini, sosyalist bir muhteva taşıyıp taşımadıklarına değil, fakat işçi-emekçi iktidarına yardımcı olup olmadıklarına bakılarak değerlendirilmesi gerektiğini; işçi-köylü-öğrenci ve diğer hareketlerini devrimci potansiyel taşıyan hareketler olarak değerlendirmek gerektiğini, çünkü bunların her birinin sermayedar sınıflara ve bunların düzenine karşı tepkiler olduğunu, onların iktidarlarını yıpratıcı ve bu anlamda işçi sınıflarının iktidar mücadelesine yardımcı olduklarını, sosyalist partinin düzene tepki niteliği taşıyan bütün toplumsal hareketler karşısında yalnız destekleyici değil; fakat aynı zamanda, yönetici hiç değilse yön verici bir eylem ve çaba içerisinde olmasını esas olduğunu dile getiriyor.[667] Sosyalist partinin bir görevinin de her biri kendi bağımsız çıkarları açısından düzene karşı çıkan çeşitli sınıf ve tabakaları ayrı yürüttükleri hareketleri birbirine bağlamak ve hepsini sosyalist iktidar doğrultusunda birleştirmek olduğunu, işçi-köylü-öğrenci ya da memur sınıf veya tabakalar hiçbirinin kendi bağımsız güçlerini sosyalizm bir tarafa kendi taleplerini bile gerçekleştirmeye güçlerinin yetmeyeceğini bunun için birbirlerinin desteğine muhtaç olduklarını sosyalist partinin bütün emekçi sınıf ve tabakaların desteğini kazanmak zorunluluğunun ve imkânının temeli ortaya çıktığını, partinin, aynı zamanda, bu anlamda bir güç birliği organı olduğunu, sosyalizm mücadelesinin bir iktidar mücadelesi olduğu için partinin esas olduğunu bütün hareketlerin parti vasıtasıyla partiye bağlı olarak ve partiyi güçlendirecek biçim ve doğrultuda olmasının şart olduğunu ifade ediyor.[668]

TİP'te Aybar'a karşı mücadele eden Emek grubundan Sadun Aren, M. Ali Aybar'ı partiyi bilimsel sosyalizmden ayırmakla itham edip kendi çabalarının bilimsel sosyalizmi partiye tekrar hakim kılmak olduğunu söylüyor.[669]

1965-71 arası dönemde gruplar, iktidarı ve iktidara geliş yöntemlerini tartışmışlardır. Bilhassa 1968-71 arası, Türkiye'de sosyalizm, devrimci teori ve pratik konularının yoğun olarak tartışıldığı bir zaman dilimidir. Dış ve iç konjonktüre bağlı olarak dünyadaki Marksist modeller uyarlanmaya ve uygulanmaya çalışılmıştır.

H. Cemal, 1961'de Yön dergisinin çevresinde toplanan radikal solcu akımların Türkiye'nin sorunlarını tanımlamanın onlara neşter atmanın sesli düşünülmenin sağlamanın çok önemli kilometre taşlarını döşediğini; Yön'den genç insanların o zaman çok şey öğrendiğini; Yön ve Devrim çizgisinin bir yerde Baascılık, Marksizm'den etkilenmiş devletçi-milliyetçi bir hareket olduğunu; Türk solunu etkilediğini, böldüğünü, kendi nüfuz alanına çektiğini; Baascılığın, Arap dünyasında farklı partilerde örgütlenmiş olduğunu; Irak'la Suriye'de iktidarları askeri darbelerle ele geçirdiğini, otoriter rejimler ve diktalar kurduğunu; Irak'ta Saddam Hüseyin'in, Suriye'de Hafız

[667] Sadun Aren, "Devrim, Devrimci Hareketler ve Parti", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 5, 30 Haziran 1969, s. 2-3.
[668] Sadun Aren, "Devrim, Devrimci Hareketler ve Parti", a.g.m., s. 3.
[669] Sadun Aren, "Devrim, Devrimci Hareketler ve Parti", a.g.m., s. 3.

Esad'ın Baascı geleneğin ürünleri olduğunu; Baas Partisi'nin iki ayrı kolunu temsil ettikleri iddiasını taşıdıklarını; Doğan Bey'in kütüphanesinde Hıristiyan-Arap milliyetçisi Mişel Eflak'la müslüman Arap Salah Bitar gibi Baas ideologlarının kitaplarının olduğunu belirtiyor. Yön çizgisine 'Üçüncü Dünya solculuğu' ya da 'Milliyetçi sol' da denilebileceğini, bu görüşü benimseyenlerin kendilerine devrimci demokrat, cumhuriyetçi demokrat, milli demokratik devrimci de dediklerini, bu görüşte hem Marksizm'in hem Kemalizm'in olduğunu; buna göre 'önce emperyalizm ve işbirlikçileri'ne karşı 'milli demokratik devrim'in gerçekleştirileceğini sonra da 'kapitalist olmayan yol'dan, 'milliyetçi sosyalizm'in kurulacağını ve bu işlerin Irak ve Suriye'deki gibi tek parti yönetimleriyle ya da Doğan Avcıoğlu'nun deyişiyle 'kadife eldiven içinde demir yumruklu' disipline dayalı bir diktayla yapılacağını, çünkü seçim sandığının her seferinde 'gerici güçleri' yani 'emperyalizmin işbirlikçileri'ni iktidara taşıdığını anlatıyor.[670]

Özellikle 1967'den itibaren Türkiye'deki devrimciler her konuya sınıf açısından bakmaya yönelmişlerdi. 27 Mayıs ve Atatürk İlkeleri geride kalmış, devlet, ordu ve egemen sınıflar doğru olarak kavranmaya başlanmıştı; fakat bizim aydınlarımızın yapısında biraz tepeden inmecilik vardır. Tanzimat'ta, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve daha birçok olayda bu tavrı görmek mümkündür. 1960'ta ise bu tavır:"halka rağmen halk için" diye ifade ediliyordu. 1960'tan sonra sürekli bir Cunta söylentisi içinde yaşamıştık. Cuntacılık oldukça taraftar buluyordu. Sosyalist dünya görüşünün yayılmasıyla bu tür eğilimler azalmıştı ki bir Mihri Belli çıktı "asker, sivil, aydın, zümre" diye bir laf tutturdu ve cuntacılığa sosyalist literatürde bir yer verdi. Milli demokratik devrim "asker, sivil, aydın, zümrenin devrimci geleneğine" binaen gerçekleştirilecektir. Tam sosyalist teori benimsenip cuntacılık bir kenarda bırakılıyordu ki Mihri'nin bu teorisi imdada yetti."[671]

1968 ve sonrasında sol öğrenci eylemlerinde etkili olan DÖB kadrosunun TMGT'ında öğrenci eylemlerinin belirleyicisi durumunda olan bir grup olduğu görülmektedir. DÖB'ün kurucularından Selahattin Okur anlatıyor: "DÖB kadrosu olarak bilinen Deniz Gezmiş, Cihan Alptekin, Mustafa İlker Gürkan, Mustafa Lütfü Kıyıcı, Mustafa Zülkadiroğlu, Mustafa Karşılayan, Ömer Erim Süerkan gibi on-onbeş kişilik grup, devamlı TMGT'ında olurduk. Üniversitede faaliyet bittiği zaman, saat 16, 17, 18'den sonra tası tarağı toplar, TMGT'na giderdik. TMGT'ında da yarın, öbür gün hangi eylemi koyalım, yapalım diye proje geliştirirdik. Kafamız devamlı bu tür şeylere çalışırdı.[672]

Dev-Güç toplantılarının sonunda, 28 Nisan 1960 gençlik hareketinin yıldönümünü Kızılay'da düzenlenecek bir mitingle kutlanmasına karar verildiğini,

---

[670] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 112-3.
[671] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yay., 1995 s. 169-170.
[672] Turhan Feyzioğlu, Deniz Bir İsyancının İzleri, 17. Baskı, İstanbul, Su Yayınları, 2000, s. 29.

FKF'nin bütün gücüyle mitinge hazırlandığını, bu mitingin MDD'cilerin Kemalist 'asker-sivil-aydın zümre' ile 'cephe' taktiğinin pratikteki ilk uygulaması olacağını FKF'lilerin MDD'cilerin baş sloganlarından "ordu-gençlik elele Milli Cephe'de" sloganını attığını, Profesör Muammer Aksoy'un köşe yazarı İlhan Selçuk'un, yazar Aziz Nesin'in ve milletvekili Reşad Özerdoğan'ın mitinge katıldığını belirtiyor.[673]

Oral Çalışlar, 29 Nisan gençlik mitinglerini anlatıyor:

"1960'lı yıllarda 29 Nisan gençlik mitingleri bir gelenek olarak her yıl yapılırdı. 28-29 Nisan 1960 tarihinde İstanbul ve Ankara'nın üniversiteli gençliği, Menderes diktatörlüğüne karşı ayaklanmış, büyük kitle gösterileri yapmıştı. Turan Emeksiz isimli bir öğrenci İstanbul'da bu gösteriler sırasında Beyazıt Meydanı'nda polis tarafından tabancayla vurularak öldürülmüştür.

29 Nisan 1968 tarihindeki Milli Birlik Komitesi üyeleri mitingi yaklaşmıştı. 27 Mayıs'ı gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi üyeleri, içinde FKF'nin de bulunduğu büyük kitle örgütlerine bu kez miting birlikte düzenlemeyi önerdiler. Daha sonra Devrimciler Güçbirliği (Dev-Güç) adını alacak bu birliğe, TMGT (Türkiye Milli Gençlik Teşkilat), TMTF (Türkiye Milli Talebe Federasyonu) TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası) DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) çağrıldılar. DİSK bu çağrıya hemen olumlu yanıt verdi. Diğer kitle örgütleriyle birlikte toplantıya katıldılar. TİP yönetimi bunun üzerine, Doğu Perinçek ve arkadaşlarını genel merkeze çağırarak, Dev-Güç (Devrimciler Güçbirliği)'ten çekilmeleri tavsiye ve önerisinde bulundu. FKF'nin liderleri, bunu reddetti ve 29 Nisan mitinginin düzenlenmesinde aktif görev aldılar. Oral Çalışlar, 29 Nisan mitinginin 1968 yılının en önemli kitle eylemlerinden birisi olduğunu, sağcıların anti-komünist sloganlar atarak mitingi dağıtmaya çalıştıklarını, kendilerinin bunları püskürttüklerini, daha sonra bu saldırılar sonucunda odaların yurtların okulların ayrıldığını bir arada yaşamanın şartlarının ortadan kalktığını ifade ediyor."[674]

Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun kurulması ve gelişmesinde baştan sona kadar en önemli, etkin güç, SBF Fikir Kulübü olmuştur. FKF kurulduğundan itibaren yönetimine muhalefet kişiler olmuş, bu muhalefetlerini FKF'yi ele geçirinceye kadar sürdürmüşlerdir. SBF Fikir Kulübü TİP yanlısı gençlerin sonuna kadar etkili ve güçlü olduğu kulüplerin başında gelmiştir. TİP yanlısı gençlerin gücü her türlü çabaya rağmen SBF Fikir Kulübü içerisinde kırılamamış, ancak Yusuf Küpeli, FKF Genel Başkanı olduktan sonra SBF-SFK yöneticisi olan TİP'liler görevlerinden alınmıştır. "Milli Demokratik Devrim (MDD)" stratejisinin egemen olmasından sonra FKF'de yeni tartışmalar baş göstermiştir. FKF, artık ilk kurulan FKF değildir ve yeni topluluklar ortaya çıkmıştır.

---

673 Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 281.
674 Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A.Ş., I. Baskı, 2003, s. 101-2.

Bunları, daha sonra, ortaya çıkan ana çizgileri ile şöyle sıralayabiliz:

Çekirdek grubu, Partizan (TKP), Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP), Garbis Altınoğlu ve çevresi, Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist (TKP-ML), Türk Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (THKP-C), Devrimci Doğu Kültür Ocağı (DDKO), Aktan İnce Grubu, Kıvılcımlı Çevresi, Sosyalist Parti İçin Teori ve Pratik Birliği Dergisi çevresi (TSİP), Öncü-İş gazetesi çevresi Doğan Tarkan Grubu.

FKF'den istifa eden yada ihraç edilen TİP yanlısı gençlerin büyük bir kısmı, ilk sayısı 1 Mayıs 1969'da yayınlanmaya başlayan "Emek" dergisinde çalışmaya başlar.[675]

Haşmet Atahan, Deniz Gezmiş'le ilgili olarak şunları söylüyor: "Deniz için, ben ne TMGT tayfasından ne de YİS tayfasındandı diyebilirim. Deniz'in, bir anlamda her iki tayfanın da içinde denebilecek bir yapısı vardı. Başka bir deyişle köprü görevi gören, bir anlamda DÖB'ün her iki eğiliminin de sentezini şahsında toplayabilen bir yanı vardı… Kafasına koyduğu şeyi yapabileceği ortamı sağlardı."[676]

Gün Zileli, FKF yönetiminin iyiden iyiye TİP çizgisinden çıkıp MDD'ci bir çizgi izlemeye başladığını, bunun en belirgin işaretinin FKF'nin Devrimci Güç Birliği (Dev-Güç) denilen cephe örgütlenmesine girmesi olduğunu, o dönemde hemen hemen bütün 27 Mayıs'cı, Kemalist ve solcu örgütlerin bu yapılanmaya dahil olduğunu belirtiyor.[677]

"Dev-Güç örgütünün yönetimindeki inisiyatif Atatürk ilkeleri ve 27 Mayıs çizgisinden ileri gitmeyen ve gidemeyecek kişilerdeydi. Geniş öğrenci kitlesiyle bağı olan örgütler teknik kesimdeki örgütlerdi. Bizim Dev-Güç'e katılmamız, elimizdeki gücü geri çizgiye devretmek ve onların son tahlilde cunta hesaplarına alet olmak demekti. Devrimci güç birliğine inanıyorduk. Fakat bu birlik gerçekten devrimci olanlar güç birliği değildi."[678]

Karadeniz, İnönü ile yandaşlaşmış 27 Mayıs'çıların katkısıyla kurulan bu birliğin gençliğe devrimci iktidara ortak olma teklifi yaptığını, öğrenci gençlik olarak iktidara yönelmesinin sosyalist teoride yeri olmadığını, bunun olsa olsa Jön Türk geleneğinin bir çeşidi olabileceğini, bu nedenle Dev-Güç'e girmediklerini, Ankara'dan başlayan hareketlere karşı daimi bir kuşkularının olduğunu bildiriyor. Bununla birlikte, Türkiye çapında bütün devrimci hareketlerin bütünlüğünü sağlayacak bir üst örgüte ihtiyaç duyduklarını, bu konuda bilinç düzeyinin yetersiz olduğunu bildirerek Lenin'in 'Çocukluk Hastalığı' isimli kitabını okumayı tavsiye ediyor. Lenin'in çeşitli sınıf ve

675 Turhan Feyzioğlu, Fikir Kulüpleri Federasyonu, I. Baskı, Ozan Yay., İstanbul, Nisan 2002, s. 212-213
676 Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler-, I. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1998,s.25
677 Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 280-1.
678 Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 175.

tabakalara düşen görevleri tayin ederek, onları devrimci eyleme kattığını belirterek henüz bir birlik oluşturacak bilinç seviyesine ulaşmadıklarını belirtiyor.[679]

Gün Zileli, Ankara DTCF Fikir Kulübü'nün 1968'de üniversitede Celal Kargılı başkanlığında eyleme geçmesinin TİP yönetimi yanlısı fikir kulübü üyelerinin itirazına sebep olduğunu, kendisi gibi MDD'ci eğilimde olanların bürokratik bir davranış spontane bir hareket için partiden izin beklemenin saçma olduğunu ileri sürdüğünü, önemli olanın eylemin doğru olup olmadığı; eğer öğrenci hareketi devrimci bir yönelmeyi temsil ediyorsa buna katılmak için partiden izin almak gerekmediği şeklinde bir düşünceye sahip olduklarını belirtiyor.

Zileli, işgali fiilen başlatan öğrencilerin sanki görevleri bitmiş gibi ortadan kaybolduğunu, dışarıdaki öğrenci kalabalığının, ya da kapılarda nöbet tutan eli sopalı öğrenciler arasına karıştıklarını belirtiyor.[680]

Türkiye'deki 68 hareketleri Batı'daki yeni sol hareketlerden daha çok eski sol hareketlere benzemektedir. İşçi ve köylü sınıfına bilinç taşımaya yönelik ve nihayetinde sosyalist devrimi hedefleyen bu hareketlerin bu yönüyle yeni sol hareketlere dahil edilemeyeceğini, Avrupa'daki Yeni Sol dalgadan daha çok eylemlere hız verme yönüyle etkilendiğini, dünyadaki Leninist, Maoist, Che Gueveracı, Castrocu, Kır Gerillası, Şehir Gerillası vd. hareketlerden etkilendiğini söylemek gerekiyor.

Mustafa Zülkadiroğlu, Paris'teki işgallerden sonra Türkiye'de üniversite işgalinin gerçekleştiğini; aynı şekilde anti-Amerikan Vietnam savaşına karşı eylemlerin Türkiye'de de etkili olduğunu; fakat Türkiye'de devrimciler arasında Marcuse'un kabul edilmediğini, Marcuse'un Batı'da gençliğin ilahı iken, Türkiye'de süratle onun yerini Marx'ın, Engels'in, Lenin'in, Mao'nun, Castro'nun aldığını; klasik Marksizmin, Ortodoks Marksizmin egemen olduğunu; Deniz'in Ortodoks Marksist olduğunu; bir sürü işin başında olan insanda Ortodoks Marksist olma özleminin var olduğunu belirtiyor.[681]

1968 Fransa gençlik hareketlerinin Türkiye'de mahiyetinin yeterince bilinmediğini, bununla birlikte Türkiye'deki öğrenci hareketlerine hız kazandırdığını görüyoruz. Zileli, DTCF'yi işgal eylemi sırasında konuştukları konulardan birinin Paris'teki öğrenci olayları olduğunu, bu konudaki bilgilerinin neredeyse tamamen kulaktan dolma olduğunu Batı'da ayaklanan öğrencileri kardeşleri olarak gördüklerini, ama Batı'daki öğrenci hareketlerinin yönelimi hakkında doğru dürüst bir şey bilmediklerini, o sırada Türkçe'ye çevrilmiş olan Herbert Marcuse'un 'Tek Boyutlu İnsan' adlı kitabında, sadece isim olarak hatırladıklarını, hiç kimsenin kapağını açıp okumadığı halde, bu kitabın içeriği hakkında ahkam kesenler de olduğunu belirtiyor.[682]

---

[679] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 175-176.
[680] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 290.
[681] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1998, s. 604.
[682] Gün Zileli, a.g.e., s. 292-3.

Sosyalist söylemin gençlik içinde sloganlar, şarkılar, marşlar yerleştiğini görmekteyiz. Zileli, Ankara DTCF'nin işgali sırasında işgal bildirisinin yazımı sırasında, bildirinin sonunu Bilim ve Sosyalizm yayınları tarafından yayınlanan Lin Biau'nun Halk Savaşının Zaferi adlı kitabının başlığını çağrıştıran 'Hak Alma Savaşımızın Zaferi' sözcüklerini sıkıştırdığını, TİP'te ve FKF'de bulunan Erdal Gökyüzü adındaki kendilerinden yaşça büyük birisinin anti-Dühring'i okuyacağını söylediğini, birtakım eski komünist şarkıları söylediğini, örneğin 'Jandarma biz komünistiz, biziz yalnız dost sana' 'Kızıl Bursa' şarkısının dilinden düşmediğini; 'Avustralya İşçi Marşı'nın nakaratını Türkçe sözlerini Fakülte'nin bahçesinde bir akşam Fikir Kulübü üyelerine onun öğrettiğini; 'Din farkı bilmeyiz/yurdumuz bütün cihandır bizim/hazırlandık son kavgaya / başta bayrağımız Leninizm.' şeklinde sonraki günlerde iyice yaygınlaşan ve son dizesi bu şekilde biten marşı TİP yanlılarının 'sosyalizm', kendisi gibi MDD'cilerin ise inadına 'Leninizm' diye söylediklerini, Erdal Gökyüzü'nün bu marşı kendilerine 'Leninizm' versiyonuyla öğrettiğini ifade ediyor.[683] H. Cemal, söz konusu dönemde giyim kuşamı önemsemediklerini, bit pazarında satın aldıkları koyu yeşil asker parkalarının devrimci gençliğin üniforması haline geldiğini belirtmektedir.[684] Gün Zileli, Ankara DTCF öğrencilerinin katıldığı yürüyüşte işgal komitesinden Celal Kargılı'nın sol kolunu kaldırarak yürümeye başladığını, öğrenci kitlesinin de 'sol yumruk' kaldırma tavrını hemen benimsediğini, bütün kitlenin sol kolları havada yürümeye başladığını daha sonra solcu öğrenci hareketinde büyük bir yaygınlık kazanan 'sol kol kaldırma' geleneğinin o yürüyüşte ortaya çıktığını belirtiyor.[685]

Oral Çalışlar, 1969 yılının Nisan ayında SBF öğrenci derneği seçimleri olduğunu, 68'deki seçimleri sosyalistlerin kazandığını, ondan önceki yıl ise iktidarın sosyal demokratlarda olduğunu, Tarsus Amerikan Koleji'nden olan Uluç Gürkan'ın dernek başkanı olduğunu, 69 seçimlerinde dernek başkanlığına adayın yine Tarsus Amerikan Koleji'nden Cengiz Çandar olduğunu; 69 seçimlerine üç grubun katıldığını, sosyalistler, sosyal demokratlar ve milliyetçi toplumcular. Sosyalistlerin sosyalist fikir kulübünün; sosyal demokratların, ortanın solu derneğinin; milliyetçi toplumcuların ise ülkücü gençlik derneğinin listesi olduğunu Cengiz'in başkan adayı olduğu listede Tuncay Artun, Sabahattin Kurt, Hüseyin Cevahir ve Oktay Etiman gibi isimler olduğunu; sosyal demokratların başkan adayının Sahir Koçak olduğunu, seçimin sosyal demokratlarla sosyalistler arasında çekişmeli geçtiğini, aktif öğrenci kesiminin tamamının sosyalistleri desteklemesine rağmen, sosyal demokratların önemli bir oy potansiyelinin olduğunu belirtiyor. Bu yüzden, CHP genel merkezinde, bir seçim bürosu kurulduğunu ifade ediyor. O dönem MHP'lilerle henüz çatışma sertleşmediği için, onların da seçime rahatlıkla katıldıklarını belirtiyor.[686]

---

683 Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 293-4.
684 Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 60.
685 Gün Zileli, a.g.e., s. 295.
686 Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A.Ş., I. Baskı, 2003, s. 106-7.

"1969 yılı, birçok yerde sosyalistlerin yönetimlere seçildiği bir yıl oldu. Öğrenci derneklerinin o yıllarda okul içinde önemli bir etkinliği vardı. Fakülte ve üniversite yönetimleri bu dernekleri resmen tanıyor ve öğrencilerin temsilcisi olarak muhatap kabul ediyordu. Ayrıca öğrenci dernekleri oldukça geniş olanaklara sahiptiler. Okul idaresi, okul içinde dernek yönetimine oda, telefon veriyor, derneğin birçok harcamasını finanse ediyor, onların emrine yıllık ödenekler çıkarıyordu. Fakülte yurdundan, yemekhane ve kantininden yararlanmak açısından dernek yönetimlerinin geniş yetkileri bulunuyordu. Öğrenciler, kimliklerini alabilmek için derneğe başvuruyor ve derneğin doğal üyesi sayılıyordu. Bu öğrenci dernekleri, üniversite öğrenci birliklerine bağlıydı, bu birlikler de federasyonlara. 27 Mayıs'ın gençliğe kazandırdığı prestijle bu dernek, birlik ve federasyonlar kamuoyunun oluşturulmasında o yıllarda önemli bir rol oynuyorlardı.[687]

68 Kuşağı içerisindeki grupların sosyal süreçte farklı hesaplar yaptıkları, farklı hedeflerinin olduğu, fakat hedeflerine giden yolda "güçbirliği" yaptıkları, birbirlerinin güçlerinden yararlandıkları, ortak noktaları olan bir koalisyon gibi hareket ettikleri görülmektedir.

Bu konuda Hasan Cemal şunları anlatmaktadır:

"1969'da, 1970'de vurucu gücümüz Aktan'lardı. Siyasal Bilgiler Basın-Yayın Yüksek Okulu'ndan Aktan İnce, Mustafa Kuseyri, Aydın Çubukçu… Doğan Bey'e sempatileri vardı. Bizim Devrim dergisinin radikal çizgisinden radikal gözükmüyorlardı." H. Cemal, onların Devrim grubunu kullandıklarını düşünmektedir.[688]

68 Kuşağı'nı ve bu kuşağın içerisindeki grupları bir koalisyon, bir ittifak siyaseti olarak değerlendirebiliriz. 68 Kuşağı içerisindeki gruplar genel olarak sosyalizmi dünya görüşü olarak benimsemekle birlikte, sosyalizm yorumları ve sosyalizme varma yolları farklılık göstermektedir. Ortak yönleri onları birleştirmekle birlikte, aralarında birçok farklılıklar taşımaktadırlar. TİP, legal yoldan işçi sınıfına bilinç taşımaya çalışırken; MDD düşüncesini benimseyenler Türkiye'nin henüz kapitalistleşme sürecini tamamlamamış bir ülke olduğunu düşündüğünden aşamalı devrimi savunarak toplumun dinamik unsurları arasında sağlanan bir koalisyonla iktidarı ele geçirme ve daha sonra sosyalist devrime geçmeyi hedeflemekte; diğer yandan, 68 gençliği 'öncünün öncüsü' misyonunu adeta yüklenerek kendisini zaman zaman işçi sınıfının yerine koyarak hareket etmekte ve devrim aciliyeti içerisinde gerillaya dayanan, devrimci eylem teorilerini benimseyerek düzen değişikliği yolunda bir güç unsuru, baskı merkezi haline dönüşerek kitleyi kendine inandırmaya çalışmakta; diğer taraftan cuntacı devrim grubu amaçlarına uygun olarak cuntayı getirici olarak şiddet olaylarını tasvip etmektedir.

Toplumun dinamik unsurlarını harekete geçirerek bir cephe birliği, bir koalisyon, bir baskı, güç merkezi haline gelme ve bu merkezileşen güçle veya koalisyon

---

[687] Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A. Ş., I. Baskı, 2003, s. 107.

[688] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 28.

gücüyle değişimi sağlamak ortak özellik olarak göze çarpmaktadır. Fakat cepheyi teşkil eden güçler kendi öznel iktidar amaçları yöntemleri, hedefleri, çıkarları farklılıklar göstermektedir. Tek cephe oluşturmak için saflar belirleme ve birleştirme gayretleri görülmektedir. Gerici-ilerici; devrim-karşı devrim cepheleri gibi. Bu cepheler etrafında üretilen birleştirici, ayırt edici ve ötekileştirici sloganlar ve eylemler, grupların çizgilerini belirlemektedir. Cepheyi oluşturan gruplar arasında geniş cephe anlayışı konusunda ortak bir mutabakat varmış gibi görünmekte; diğer yandan, 68 kuşağı'na etki eden grupların yöntemlerinin, ilgilerinin, çıkarlarının farklılaştığı süreç içerisinde 68 gençliğinin farklı grupların etki alanında dolaştığı dikkat çekmektedir.

1965'de TÖDMF'nin Hayrettin Uysal'ın yönetim kurulu başkanı olduğu Adapazarı'ndaki kongresinde Bahri Savcı'yı üye olarak görüyoruz. 1967 yılında Giresun'da yapılan TÖDMF kurultayında genel başkanlığa seçilen Bahri Savcı'yı [689] birçok sivil toplum örgütünde görmekteyiz. Bahri Savcı, Milli Birlik Komitesi üyesidir.

İktidarı elde etmeye doğru yönelen bu süreç, 27 Mayıs İhtilâli ve 1961 Anayasası ile yukarıdan aşağıya başlatılan; asker, sivil aydın zümrenin, bürokratların öncülüğünde devam ettirilen, CHP, TİP, YÖN grubu, MDD grubu ile öğrenci derneklerinin etkili olduğu, başlangıçta üniversitelerdeki demokratik taleplerden emperyalizm, sömürgecilik karşıtı söylemlere, milli meselelere ve giderek düzen değişikliği ve çeşitli öncü teorileriyle devrim yaparak iktidarı elde etme fikrine varan öğrencilerin silahlı mücadeleye girdikleri bir süreçtir. Siyasi, toplumsal bir süreçte, gençler, emekçi sınıflara bilinç taşıma gayretiyle ve kendilerini sınıfın yerine koyarak öncünün öncüsü görevini üstlenmişler, M.D.D. anlayışının etkisiyle siyasal iktidara ve devrime yönelmişler, son dönemde bir taraftan askeri ihtilal beklentisi içerisine girerken, diğer taraftan Şehir gerillacılığı, Kır gerillacılığı yöntemlerini tartışmışlar ve uygulamaya koymuşlardır.

H. Cemal aktarıyor:

"Ancak Aktan'lara, Kuseyri'lere göre bizler, Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Altan Öymen, Uğur Mumcu, Çetin Altan, Uluç Gürkan ya da 27 Mayısçı askerler hep 'küçük burjuva' devrimcilerdik! Ancak bir durağa kadar onlarla birlikte yürüyebilirdik. Onların ancak 'yol arkadaşı' olabilirdik! Yollarımız sonra ayrılacaktı. 'Cici demokrasiye' duyduğumuz ortak nefret bizi birleştiriyordu. Hepsi o kadardı!

Biz 'radikaller' Devrim dergisi çevresinde toplanan 'sol' Kemalistler ya da 'asker-sivil-aydın zümre' bir sabah vakti darbeyle çok partili sisteme son verip parlamentonun kapısına kilidi vurunca, sıra 'sosyalist devrime' gelebilecekti.

Önce demokratik devrim, sonra sosyalist devrim! Ya da, proletarya diktatörlüğü!

İşte bu nedenle genç devrimciler, bizim gibi askerle iş tutma meraklısı 'tepeden inmeci' takıma ters bakmazdı. 1970 yılı olabilir. Hacettepe Üniversitesi'ndeki bir

[689] "Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi" Maddesi, Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, 8. Cilt, İstanbul, May Yayınları, 1980, s. 1203.

panelden sonra ‘Kırmızı Aydınlık’tan, yani Mihri Belli ekibinden Vahap Erdoğdu’nun, 27 Mayışçı Suphi Karaman’a alaylı bir dille şöyle seslendiğini anımsıyorum: “Elinizi çabuk tutun, sırada biz varız!”[690]

Zihni Çetiner, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde Deniz Gezmiş’le tanıştığını söylüyor ve Deniz’i şu cümlelerle tasvir ediyor: “… Çok açıklıkla söylemem gerekirse devrimci bir deli fişekti…İşgaller süresince değil, onun daha sonra yapacakları –ki kendince en devrimci doğrulardı- kendisini, Türkiye Devrimci Hareketi’nin ön sırasına getirecekti. Zaman zaman karşı karşıya, birçok kez yan yana durduk. Anlaşamadığımız yöntemleri göz ardı ederek 1970’li yıllara birlikte geldik.”[691]

68 gençlik eylemlerinin seyrinde üniversite hocalarının aktif olarak etkisi olduğunu, hatta zaman zaman bazı eylemlere katıldıklarını görüyoruz. H. Cemal, Mustafa Kuseyri’nin arkadaşı Nejat Arun tarafından kazayla öldürüldüğünü ve faşizmi telin için ‘Anayasaya Saygı’ yürüyüşünün düzenlendiğini; Ankara Siyasal ve Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinin cüppeleriyle yürüyüşe katıldığını belirtiyor.[692]

H. Cemal, Deniz Gezmiş’in Devrim’deki sohbette U. Gürkan ve kendisiyle kafa bulduğunu alaylı bir dille “‘Marksist cunta’ ne zaman iktidara gelecek, daha ne kadar bekleyeceğiz?” diye sorduğunu aktararak, aslında iki tarafında birbirini kullanma peşinde olduğunu buna ‘ittifak siyaseti’ diyenlerin olduğunu; Doğan Bey’in arada bir Uluç’la kendisini ‘Sakın küstürmeyin devrimci gençleri, büroya gelip gitsinler’ şeklinde uyardığını ifade ediyor. H. Cemal, o tarihte kestiremedikleri iki tarafı da kullanan bir üçüncü gücün olabileceğini ya da bilmeden emellerine alet oldukları bir üçüncü gücün olabileceğini belirtmektedir. H. Cemal, Aktan’ların, Kuseyri’lerin iktidarın namlunun ucunda sözlerini ağızlarından eksik olmadığını, ellerinin altında ‘makine’, yani tabanca yok diye yakındıklarını; o günlerde herkesin bir kod adının olduğunu, komutanların da kod adlarının olduğunu; Devrim grubunun Mit’te dosyalarının bulunduğunu ve takibata uğradıklarını anlatıyor.[693]

Hasan Cemal, gençlerin beklemeye tahammülleri olmadığını, devrimin çabucak olmasa bile darbenin eşikte olduğuna inandıklarını, bu konuda D. Avcıoğlu, U. Gürkan ve kendisinin bir kuşkularının olmadığını, darbeyle devrim yolunun açılacağına inandıklarını, Türkiye’de solcu gençliğini bir ‘devrim aciliyetinin’sardığını belirtiyor.[694] H. Cemal, Devrim dergisi yıllarında her şeylerini gelecek darbeye endekslediklerini, hatta Doğan Avcıoğlu, Osman Köksal, Madanoğlu Paşa, İlhan Selçuk, İlhami Soysal ve diğerlerinin kendi aralarında hangi paşa gelirse darbenin kolaylaşacağını tartıştıklarını; U. Gürkan’ın mülkiyeden yakın bir arkadaşının Uygur Kocabaşoğlu’nun dayısının

---

690 Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 30.
691 Zihni Çetiner, Ölümü Paylaştılar Ama!.. Bir İhtilâlcinin Anıları, I. Baskı, Büke Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 88-89
692 Hasan Cemal, a.g.e., s. 29.
693 Hasan Cemal, a.g.e., s. 34-6.
694 Hasan Cemal, a.g.e., s. 30-1.

olması dolayısıyla yine D. Avcıoğlu'nun Aydın Paşa'yla Hasan Cemal'in evinde Ankara Kızılay'da iki defa buluşmalarıyla bir kısım paşaları etkileyerek orduya çengel attıklarını ifade etmektedir.[695]

Atahan, 68'li yıllarda yaşanan hareketliliğe dair kendi tecrübesinden çıkarak örnekler veriyor. Atahan o dönemde, meydanlarda "işçi-ordu el ele" veya "gençlik-ordu el ele" sloganları ile meydanları doldurduklarını ifade ediyor. Ayrıca, polisin eylemlere müdahale ettiğinde askerin tarafsız bir konum içerisinde kalarak kendilerine yönelik sempatik yaklaşımlarına tanık olmalarının bu sloganlarında haklı olduklarını ortaya koyduğunu dile getiriyor. Atahan, paşaların omuzlara alındığını, 15-16 Haziran olaylarında olduğu gibi, zaman zaman çoğu yerde bu durumun yaşandığını; tanklar üzerine çıkıldığını ifade ediyor.[696]

H. Cemal, 1969 yılı Haziran'ında Hüseyin İnan'ın, Yusuf Arslan'ın Türkiye'de bir halk savaşı örgütlenmesi ve silahlı mücadele verilmesi konusunda hemfikir olduklarını; Filistin'e gitmek için El-Fetih Örgütü'nün siyasi şube sorumlusu Ebu Cihad'la görüştüklerini belirterek, Filistin'e gitme sebeplerini şöyle anlatıyor: "… Türkiye'de Amerikan emperyalizmi kovulmadan gerçek devrimin olamayacağına inanıyorduk. Amerikan emperyalizmini kovmanın tek yolu, silahlı mücadeleden geçerdi. Ama silahlı mücadeleyi vermek için öncesi silahın nasıl kullanılacağını, halk savaşının ne olduğunu öğrenmek gerekiyordu. Bunu nerelerde öğrenebilirdik? Bunu ancak Latin Amerika'da öğrenebilirdik. Orası bize çok uzaktı… En yakında Filistin'in İsrail'e karşı yürütmüş olduğu gerilla savaşları vardı. Buralarda kendimizi eğitebileceğimizi, halk savaşına böylece askeri yönden de kendimize hazırlamış olacağımızı düşündük. Ve böylece gittik Filistin'e…"[697]

Karadeniz'e göre, "Dev-Güç'e katılan gençler son iki yıldır, gençlik eylemlerinde bulunan kimselerdi. Sosyalizmin kuruluşundan cuntayı açıktan açığa savunmuyorlardı. Fakat içinde bulundukları ilişkiler onları cuntacılara faydalı eylemler yapmaya götürüyordu. Bazıları ise daha heyecanlı idiler ve cunta getirebilecek olaylar çıkarmaya özellikle gayret sarf ediyorlardı. Geniş öğrenci kitleleri karşısında ise son derece keskin nutuklar atıyorlardı. Çoğunlukla şiddet taraftarı oluyorlar ve bu davaya hayatlarını koyduklarını ölmeye hazır olduklarını yansıtıyorlardı."[698]

Hasan Cemal, Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım isimli kitabında "askeri kullanarak darbe yapmak için Sıhhiye'deki Orduevi'nin önündeki iki bombanın toplum polisinin üzerinde patlatmayı planladıklarını, devrimci gençlerin miting sonrası orduevine yürüyeceklerini, ortalık ana baba gününe dönerken, "Ordu gençlik el ele milli cephede" sloganlarının haykırılacağını düşünürken[699], Dev-Genç genel başkanı Ertuğrul Kürkçü'nün konuşmasını bitirerek öğrenci kitlesini Sıhhiye orduevi istikametine değil, tam aksi istikamete, Ulus tarafına yürüttü. Böylece toplum polisini o zamanın deyimiyle

---

695 Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 36-7.
696 Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler-, I. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1998, s. 29
697 Hasan Cemal, a.g.e., s. 33-4.
698 Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 177.
699 Hasan Cemal, a.g.e., s. 15.

Frukoları hedef alan bomba tuzağının yattığını, ölümlerin acıların üstüne zıplayarak politikaya yapmaya şiddeti politikanın aracı kılmaya inanır hale geldiğini, o yıllarda şiddetten medet umduğunu ifade ediyor.[700]

Hasan Cemal, 1960'larda Ankara Mülkiye'de "Bugün Mülkiye'de Yarın Türkiye'de!" sloganını atıp "Tanklarıyla toplarıyla gelseler dahi", Sosyalist olacak Türk'ün ülkesi!" tekerlemesini söylediklerini zamanın başkaldırı zamanı olduğunu, devrim fikrini o zamanlar sevdiğini, genç insanların bu ütopyaya sımsıkı sarıldığını, herkesin kendince, devriminin olduğunu, dönemin tarihsel bir kaynama, kaos dönemi olduğunu, her şeyin birbirine girdiği, yerleşik değerlerin sarsıldığı, çelişkilerin keskinleştiği, çatışmaların tohumlarının atıldığını, askeri darbelerin, idamların, şiddetin, terörün var olduğunu aklını slogana teslim ettiği, sloganla düşünmeyi marifet saydığı bu yılları[701] şöyle tanımlıyor:

"Mülkiye'de gelişen fikir sosyalizmdi. Önce Çetin Altan'ın İsveç ve Kibutz Sosyalizmi, sonra Mehmet Ali Aybar'ın Türkiye Sosyalizmi derken… Bunların en hakikisinin Karl Marx'ın sosyalizmi olduğunu keşfettik. Benim gibi yabancı dil bilen,okumaya meraklı gençler için sıra, yasak olan (bunun için de çok cazip olan) sosyalist literatürü keşfetmeye geldi. Lenin'i okumak bambaşka bir olaydı. Devlet ve İhtilal'i okuyup bitirdiğimde kendimi artık gerçek sosyalist sayıyordum. 'Yeryüzünde cennetin anahtarı'nı bulmuştum. Tam bu sıralarda Çin'deki Büyük Proleter Kültür Devrimi'nin salvoları Türkiye'den de duyulmuş, sıra Mao'nun keşfine gelmişti. Bazı arkadaşlar milliyetçilikle Marksizmin yerli sentezlerini, kimileri Castro'yu, Che Guevara'yı, Fokoculuğu, Tupamaros'u keşfetmişlerdi."[702]

Fahri Aral, 68'e kadar gençliğe yüklenilen resmi misyonun değişime uğramaya başladığını; bütün bir Cumhuriyet dönemi boyunca hep rejimin bekçisi olarak görülen ve rejimin "emanetçisi" olan gençliğin, artık dolaylı da olsa rejime ve onun kurumlarına karşı bir muhalefeti geliştirmekte olduğunu, bu durumun bir bakıma resmi ideolojiden, egemen devlet ideolojisinden kopma sürecinin de başlangıcı olduğunu, bu nedenle 68'lilerin temel hedefinin toplumsal değişim olduğunu belirtmektedir.[703]

Hasan Yalçın, yaptığı bir konuşmada gençliğin sosyalizmi bir parti disiplini içerisine sokamadığını, bir parti çatısı altında birleşip otoriteyi kullanamadığını belirttikten sonra 68'den alınacak ders olarak hiçbir gençlik örgütünün bilimsel sosyalist bir partinin yerini tutamayacağını ifade ediyor.[704]

68 Kuşağı, sosyalist bir partinin yapması gereken emekçilere bilinç taşıma 'öncü' görevini üstlenerek 'öncünün öncüsü' bir rol üstlenmişlerdir.

---

[700] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 26-7.
[701] Hasan Cemal, a.g.e., s. 15-6.
[702] Hasan Cemal, a.g.e., s. 17.
[703] Alev Er'in Fahri Aral'la yaptığı röportaj, Bir Uzun Yürüyüştü Altmışsekiz, I. Basım, İstanbul, Gendaş Yay. , 1988 , s. 58-59.
[704] Hasan Yalçın'ın konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, Yayına Hazırlayan: Mehmet Ulusoy, I. Baskı, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s. 66.

"1960'larda bilimsel sosyalist hareketimizin de bir zaafı olarak, sosyalizm, gençlerden işçiye doğru gitmeye çalıştı. Başarı ölçüsü ayrıdır, değişik değerlendirebiliriz ama, bu önemli bir zaaftı. işçi sınıfı henüz kendiliğinden bilinç içerisinde, ekonomik bilinç içerisinde ve gençler öğrendikleri bilimsel sosyalist bilgileri, işçilere ve köylülere taşımaya çalışıyorlardı; yani sosyalizmin yayılma merkezi gençlik olmuştu ve gençlik örgütü olmuştu.[705]

1932'de Marksizm'in Bibliyoteği yayınlarından çıkan, Türkiye İşçi Sınıfının Maddi Varlığı kitabında Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye'deki işçi sınıfının 1917 Çarlık Rusya'sından daha da gelişmiş olduğunu iddia ederken, 1960'lı yıllarda bu konu işçi sınıfını ideolojik öncülük mü, fiili öncülük mü tartışmalarıyla gündeme geliyor. İdeolojik öncülüğü savunanların, ya yoksul köylü, topraksız ve az topraklı yoksul köylüyü temel alan bir siyasi harekete gittiklerini bir kısmı gönüllülüğe, tarihsel gelişim içinde bireyin iradeci müdahalelerine çok fazla ağırlık veren bir yol benimsediler.ve bunların bir kısmı da silahlı eylemlere başvurduğunu belirterek, işçi sınıfının kendi tarihi misyonunu yerine getirmeye hazır olgunlukta olmadan işçi sınıfının değiştirilemeyeceğini, fakat bu güçlerin onları ikna ederek sınıf mücadelesine çekmeye çalıştıklarını ifade ediyor.[706]

Aral, Batı Avrupa ülkelerinde işçi sınıfının yıllar ötesinden gelen bağımsız bir siyasi tavrı ve bunu besleyen bağımsız bir ideolojisi olduğunu, bu ülkelerde dalga geri çekildikten sonra 68'lilerin toplumun normal yaşantısı içinde yerlerini aldıklarını ifade ederek Türkiye için bazı tespitlerde bulunmaktadır: "… Ama bizde böyle bir hareket alanı hiç oluşmadı. 68'de başlayan resmi ideolojiden kopma süreci büyük boyutlara ulaşamadı. Çünkü toplumda yaşamak için bu ideolojiye tutunmak gerekiyordu. İşçi sınıfının bağımsız ideolojik tavrı netleşmemişti. Kaldı ki, bu ideoloji bile Kemalizm'le süslenerek sunuluyordu. Bu ortamda egemen devlet ideolojisinden kopamayanlar siyasi etkinliklerini bunu temel alan yapılanmalarda sürdürdüler. 68'lilerin bir bölümü de "gökyüzünü ikinci kez fethetmek" için hızla politikleşti." [707]

Muhammer Kılıç, "Devrimin yakın olduğu varsayılan hem de bu devrimin gençlik tarafından yapılacağı ya da ateşleneceği umulan bir ortamda kendisinin mutfak çalışmaları dediği sabır ve özveriyi gerektiren çalışmaları hiç kimsenin avantajlı görmediğini, o günkü dostluğun içinde bunun önemini kavramayıp fuzuli bulanların olduğunu, bunun tam tersine gece yarısı bir yurdun veya okulun işgal edilmesinin faşistlerle girişilen bir kavganı Molotof kokteylinden zincir taşımaya, silah taşımaktan judo öğrenmeye yönelik fiziksel militanlığın prim yaptığını; 1968 Nisan ayından itibaren başlayan bütün üniversitelerde (İlahiyat dahil) çığ gibi büyüyen boykot, işgal ve direniş vb. olayların uzun dönemli akılcı ve gerçekçi çalışma yöntemleri yerine çabuk

---

[705] Hasan Yalçın'ın konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, Yayına Hazırlayan: Mehmet Ulusoy, I. Baskı, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s. 173.

* "Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi" Maddesi, Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, 8. Cilt, İstanbul, May Yayınları, 1980, s. 1203.

[706] Yıldırım Koç'un konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, I. Basım, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s.182.

[707] Alev Er'in Fahri Aral'la yaptığı röportaj, Bir Uzun Yürüyüştü Altmışsekiz, I. Basım, İstanbul, Gendaş Yay., 1988, s. 61-62.

sonuç getireceği sanılan, daha çok tepkiyi yansıtan ve fiziksel savunma ve de hücumu öne çıkaran yöntemlerin dayattığını ifade ediyor.[708]

Kılıç, 1968'lerde Fransa, Almanya ve ABD ile diğer Batı ülkelerinde patlak veren öğrenci gençlik eylemlerinin sağ iktidarın ilerici sosyalist harekete yönelik baskıları yüzünden başlamadığını, oysa Türkiye'de güçlenen sol hareketin ve onun en canlı biçimde kendisini ifade ettiği üniversite gençlik hareketinin sağ iktidarın ve gerici güçlerin cebren dur diyebilmek için yarattığı, beslediği şiddet ortamı sonucu patlak verdiğini ileri sürüyor. 1968 gençlik hareketlerinin anlaşılabilmesi için TİP toplantılarının basılmasını mitinglerin silahlı saldırılar ile dağıtılmasını, komünizmle mücadele, ilim yayma ve bunun gibi dernek ve cemiyetleri Vedat Demircioğlu'nun öldürülmesini, fakültelerdeki 'kokuşmuş' gerici cemiyetçiliğin sol gençliğe karşı desteklendiğini, TİP milletvekillerinin TBMM'de linç edilmeye kalkışıldığını, sosyalistlerin 141-2. Maddeler tehdidi altında tutulmak istendiğini ve gençliğin enerjisini kendi iktidarına yol açacak bir askeri darbe için fırsat sayan cuntacılığı iyi anlamak gerektiğini ileri sürerek şöyle devam ediyor:

"Burada işin zembereği ilerici hareketin bir bütün olarak şiddet tuzağına düşürülmesidir. İster meşru savunma niyetiyle olsun, ister 'çok yakın bir devrim' için olsun, ilerici gençliğin şiddet yöntemlerine adeta hapsedilmesi yenilginin başlangıcı olmuştur. Önce 12 Mart, arkasından 12 Eylül solu, deyim yerindeyse çelik çomak oynamak derecesine indirmiş, entelektüel gelişimini dumura uğratmış, deneyimin kalıcı olması gereken öğelerini çok çok gerilere itmiş ve ölüme mahkum etmiştir…"[709]

Zileli, Ankara'da da, İstanbul'daki anti-emperyalist olayların heyecanının yaşandığını, Ankara'da bir kitle hareketinin söz konusu olmadığını, fakat o günlerde Vietnam'da sürmekte olan Vietkong gerillalarının Saygon'a düzenledikleri 'Tet' saldırılarının da yarattığı coşkuyla kendisinin de dahil olduğu MDD'cilerin istim üzerinde olduklarını, her akşam FKF'de ya da Mülkiyeliler Birliği'nde toplanıp, gruplar halinde eylemler düzenlediklerini bir defasında Kızılırmak Caddesi'ndeki Amerikan Sinemasını, diğer bir seferde Kavaklıdere'deki Amerikan yardım teşkilatını basıp taşladıklarını, zaman zaman gündüz vakti Kızılay'da eylemler yaptıklarını, Kızılay'da Taylan Özgür'le birlikte ses bombası patlattıklarını, Amerikan askerlerinin yolunu kesip dövdüklerini ifade ediyor.[710]

Gün Zileli, giderek eylemleri daha organize hale getirmeye karar verdiklerini, bu eylemlerin bir amacının Amerika'yı protesto etmekse, öbür amacının da eylemcilikte yeni FKF yönetimini yaya bırakıp, onun 'pasifistliğini' ispatlamak, en radikal FKF'lileri MDD'ci saflarda toplamak olduğunu, bu hedefe yönelik Doğu Perinçek'in başkanlı-

[708] Muharrem Kılıç'la yapılanröportaj, Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 84.
[709] Turhan Feyizoğlu, a.g.e., s. 84-5.
[710] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 304-5.

ğında Amerikan konsolosluğunun yakınlarında Münir Aktolga ve birkaç arkadaşının ses bombası patlatacaklarını belirtiyor.[711]

Harun Karadeniz, Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) üyesi ve Türkiye İşçi Partiliydi. Fikir Kulüpleri Federasyonu bağımsız bir öğrenci örgütü görüntüsü vermiyor, partinin çizdiği doğrultuda bir siyaset takip ediyordu. Coşkun ve taşkın gösterilerden hoşlanmıyor, yasalar içerisinde yapılacakları yapıyordu. Halbuki Deniz Gezmiş ve arkadaşları öğrenci örgütlerinin daha bağımsız bir siyasetin takipçisi olması gerektiğini, sosyalist söylemden çok ulusal kurtuluş ve bağımsızlık istekleri doğrultusunda davranmak gerektiğini düşünüyorlardı.[712]

Gün Zileli, Amerikan aleyhtarı duygularının zirvesindeyken Ağustos ayında başta Sovyetler Birliği olmak üzere Varşova Paktı ülkelerini Çekoslavakya'yı işgal ettiğini Sovyetler Birliği 'revizyonist' olduğunu düşündüklerini, o dönemde devrimci gençler arasında Sovyetler Birliği'nin 'revizyonist' Çin-Sovyet çatışmasında Çin'in haklı olduğu yargısı egemen olduğunu, saflarında Mao Çe Tung'un büyük prestijinin olduğunu, kimsenin Brejnev'e kulak asmadığını, Mao'nun gerillayı hatırlatan haki renk giysisiyle, Fidel Castro'nun keza askeri kıyafeti ve koca sakalı, Ho Şi Minh'in basit yakasız gömleği, güleç yüzü ve sivri sakalıyla kendilerine son derece hitap ettiklerini, ama kravatlı Kruşçev ve Brejnev'in kendilerine çok uzak geldiğini; Bolivya dağlarında gerilla mücadelesi yaparken, bir yıl önce öldürülen Küba Devrimi'nin kahramanı Che Guevara'nın ise herkesin idolü olduğunu, onun Ant Yayınları'ndan o günlerde yayımlanmış olan Gerilla'nın Günlüğü adlı Bolivya dağlarındaki gerilla mücadelesini anlatan anılarını ellerinden düşmediğini, Sovyetler Birliği'ne karşı mesafelerine rağmen, 'Prag baharı'na hiç sempati duymadıklarını, Çekoslavakya halkının özgürlük özleminden üç olarak Çekoslavakya komünist partisi içinde başlayan Çekoslavakya Komünist Partisi sekreteri Dubçek tarafından benimsenen yenileşme ve özgürleşme hareketini, Amerikan emperyalizmi ile uzlaşma,sosyalist ülkelerin oluşturduğu anti-Amerikan bloğunu bölmek olarak gördüklerini 'revizyonist' de olsa sonuç olarak Sovyetler Birliği'nin sosyalist bir ülke olduğunu, Amerika'ya karşı cephenin bir unsuru olduğunu, Çin'in Sovyetler Birliği'ni Amerika'yla uzlaştığı için eleştirdiğini ifade ediyor.[713]

Çekoslavakya'nın işgalinin solda bir tartışma ve ayrışma konusu olduğunu görmekteyiz.

H. Cemal, 1965'te TİP Milletvekili olarak parlamentoya giren Sadun Aren'in TİP içinde Behice Boran'la birlikte Moskova'ya yakın kanatta yer aldığını, 1968'de

---

[711] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 305-6.

[712] Zihni Çetiner, Ölümü Paylaştılar Ama!... Bir İhtilâlcinin Anıları, I. Baskı, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.95

[713] Gün Zileli, a.g.e., s. 307-8.

Sovyetler'in Çekoslavakya'yı işgal edip Dubçek'in 'güleryüzlü sosyalizm' deneyini tanklarla ezdiğinde Türk solunun birbirine girdiğini; M. Ali Aybar'ın işgale karşı çıktığını, Boran-Aren kanadı bastırınca TİP'ten ayrılıp 'bağımsız sosyalist' çizgisinde yürümeye başladığını; M. Ali Aybar'ın her zaman 'Moskova'dan bağımsız' bir rota izlenmesi gerektiğini savunduğunu söylüyor.[714]

H. Cemal, Proletarya diktatörlüğüne, Leninizme karşı olduğunu; Stalinizmi, Maoizmi açık dille eleştirdiğini ve şiddetin politikada araç olarak kullanılmasını reddettiğini; çok partili demokrasiyi açık yüreklilikle hep savunduğunu; benimsediği 'fertçi sosyalizmi' için ekonomide ille de devletleştirmeci politikaların şart olduğuna inanmadığını; görüşleriyle Aybar'ın Türk soluna, Türk radikalizmine ters düştüğünü; ama düşüncelerinden, bağımsız çizgisinden taviz vermeye yanaşmadığını; fakat Aybar'ın Türk soluna aykırı noktalarını TİP içindeki gelişmeleri, yaşadıklarını bütün boyutlarıyla eleştirel bir gözle sergilemekten kaçındığını, 'yanlış anlaşılmaktan', hakim güçlerce istismar edilmekten çekindiği için bunları hiçbir zaman söyleyemediğini; TİP'in içini eleştirmediğini belirtiyor.[715]

Zileli sözlerine şöyle devam ediyor:

"…Biz Amerika'ya karşı yürütülen mücadelenin şahinleriydik. Amerika'yı zayıflatan her hareketi destekliyor, güçlendirdiği kanısında olduğumuz her harekete karşı çıkıyorduk. Bu hareket o yıl dünyanın her yanında yükselen özgürlük mücadelesinin bir parçası da olsa bu anlamda bizim mücadelemizle paralellik taşısa da tavrımız buydu. Bu yüzden Amerikan emperyalizmini 'güçlendirdiğini' düşündüğümüz Çekoslavakya'daki özgürlük hareketine karşı çıktık ve Sovyet tanklarının Prag baharını ezmesini alkışladık. Bu tavrımızın bir diğer önemli nedeni ise, o sırada kıyasıya bir mücadele ve çekişme içinde bulunduğumuz SD'cilerin ve TİP yönetiminin Sovyet işgaline karşı çıkması, açıktan açığa kınamasıydı. Mehmet Ali Aybar başta olmak üzere Behice Boran'ın dahi tüm TİP yönetimi Çekoslavakya'nın işgaline karşı tavır almış, çiçeği burnunda FKF başkanı Zülküf Şahin işgali kınayan demeçler vermişti. Örgüt için siyasi rakiplerimiz işgale karşı çıktığına göre, bizim de otomatik olarak işgali desteklememiz gerekiyordu. İşgali desteklememizin bunun kadar bir başka önemli nedeni ise Mihri Belli başta olmak üzere MDD'ci hareketin fikir babalığı yapan eski tüfeklerin Stalinci geleneğin sıkı izleyicileri olmalarıydı. Eski tüfek kuşağı sıkı Stalinci bir terbiye havasında yetişmişti. Bu terbiyeye göre, Sovyetler Birliği'nin çıkarları dünya devriminin çıkarlarıyla özdeşti. Sovyetler Birliği'ni zayıflatan her hareket, otomatik olarak emperyalizmin kuklası ve karşı devrimciydi. Eski tüfekler kuşağı bu anlayışı belli ölçülerde bize de aktarmıştı."[716]

---

[714] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 120.
[715] Hasan Cemal, a.g.e., s. 121.
[716] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 308-9.

Haşmet Atahan, Hikmet Kıvılcımlı gibi eski sosyalistlerin gençlerin içine girdiğini; birçok yerde pek çok seminer verdiğini, panel düzenlediğini; SBF'ye bir konferans vermek için gittiğinde dönemin gençlik liderlerinden Yusuf Küpeli'nin Kıvılcımlı konuşurken "Sen ne konuyorsun ya, halk savaşı zaten başladı." şeklinde küstahça bir müdahalede bulunup gençlerle birlikte salonu terk ettiğini, gençlerin o günkü şartlarda artık olaylara bakışının böyle bir noktaya geldiğini ifade ediyor.[717]

Dış konjonktüründe etkisiyle yoğun teorik okumalar, Kır-Şehir gerillası yöntemlerinin tartışıldığı; devrimci eylemlerle ilgili kitapların okunduğu, yöntem tartışmalarının yaşandığı bir ortamda gençlik liderleri daha önce kendilerine rehberlik yapan insanların sözlerine bile mesafeli bakmaya başlamışlardır.

Sevim Belli, Deniz Gezmiş'in artık gizlenmek zorunda kaldığı dönemde bir gün bir vesileyle "ohoo işçi sınıfını mı bekleyeceğiz?" dediğini, yani "biz devrimimizi yapar yürürüz" demeye getirdiğini ifade ederek sözlerine şöyle devam ediyor:

"… 'Biz' kim? Kiminle yahut ne ile devrimini yapacaksın? Kimin için devrim? Sağlıklı olmayan sıkıştırılan dış koşulların zorladığı bir yönelimdi bu. Tehlikeli bir yönelim. Çünkü bir yandan karşı çıkacağın gücü küçümsemek de oluyordu. Öte yandan da temel gücün ve ittifakların önemini kavrayamamak. Üstelik asıl hedefi gözden kaçırmak. Deniz'in bunu ciddi söylediğine inanmıyordu. Ama içtenlikle böyle düşünenler vardı."

S. Belli, Küba Devrimi deneyiminin, Che Guevara'nın dünyayı saran coşkusunun dünyanın her yanında emperyalizme karşı güçlerin ilerlemeler, başarılar kaydetmesini devrimin kolay olduğu yanılgısına yol açmış olabileceğini; oysa Che'nin Bolivya Dağları'nda pusuya düşürülüp öldürülmesini devrimci süreçlerin her zaman aynı çizgi üzerinde başarıyla yürüyemediklerini gösterdiğini; 60'lı yılların sonlarında Deniz'in Mariguella'dan çok etkilendiğini işittiğini; bu gibi ilgilerin arkasında bir ölçüde gençler can kaygısıyla hızla askeri biçimde örgütlenmeye zorlanmalarının yattığını; zaten kaçaklık koşulları altında yaşamanın ve kitlesel eylemlere çıkamamanın Deniz'i, Hüseyin İnan'ı, Yusuf Aslan'ın, Cihan Alptekin'i, Sinan Cemgil'i, öteki arkadaşlarıyla birlikte daha kestirme çözümlere, arayışlara ittiğini; bu nedenle bir grup oluşturduklarını; teorisyenlerinin Hüseyin İnan olduğunu; bu durumda duygusallıktan kurtulmanın çok zor olduğunu; onun yaşında genç bir insan için çok iyi not alacak bir çalışma yaptığını; fakat zaaflarının olduğunu; çelişkiler konusunda yanlış yaptığını; görüşlerin olgunlaştırılmadığını; işçi sınıfı söylemi içinde köylülüğün ön görüldüğünü belirtiyor.[718]

S. Belli, askeri örgütlenme için kısa zamanda para bulmanın gerektiğini; bu yüzden banka soygunlarına giriştiklerini; özellikle gençlikten bu gibi heyecanlardan

[717] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler-, I. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1998, s. 35.
[718] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 493-4.

tatmin bulan kesiminden bu eylemin alkış aldığını; onlara, burjuvaziye 'darbe indirmek' gibi geldiğini, ayrıca, Deniz'in o zamana kadar kitlesel onay gören karizmasının her yaptığına bir sevimlilik katıyor gibi algılandığını; bu eylemlerin yöntemler üzerine yeni tartışmaları gündeme getirdiğini; bu eylemleri onaylayanlar ile onaylamayanlar arasında bir kutuplaşmanın olduğunu; örneğin en radikallerine kadar, her çeşitten mücadeleye 'evet' deyip de, kitlelerin katılmadığı ve desteklemediği bireysel çıkışlara karşı olanlar yanında, militanca mücadeleyi reddetmek için bireysel 'terörist' çıkış bahanesini kullananların olduğunu; yani siyasi-örgütsel, ekonomik-sendikal veya silahlı mücadeleye inanan kategoriler gibi yapay gruplaşmalarla, Marksist bilimin 'teori ve eylemin birliği' ilkesini yalanlayan kutuplaşmanın keskinleştiğini, bir örgüt disiplini altında bilimsel bir biçimde tartışılabilecek konuların karşılıklı anlamsız ve amansız suçlamalarla yeni yanlış anlamalara ve kopmalara zemin hazırladığını; diğer yandan, baskıların saldırıların, siyasi cinayetlerin sağcıların solcu gençler üzerinde salınmasının ve bunun ısrarla aşırı uçların çatışması gibi gösterildiği bir toplumsal-siyasal atmosferin yaşandığını; 9 Mart'ta 'sol' bir askeri cuntanın yönetime el koyacağı, Demirel hükümetini düşüreceği söylentisinin etrafı sardığını; militan gruplardan bazılarının da cuntaya ilişkin hesaplar yaptığını dile getiriyor.[719]

S. Belli, Denizlerin THKO'nun kuruluşunu kamuoyuna açıklamak için Amerikan askeri teçhizat deposunda görevli bir askeri rehin alarak, rehinenin bırakılması için 400.000 Dolar fidye, arkadaşları Mete Ertekin'in serbest bırakılması ve THKO'nun kuruluş bildirgesinin radyo ve Tv'den haber bültenlerinde okunmasını istediklerini; bildirgenin kamuoyuna duyurulmasının kabul edilmediğini, diğerlerinin kabul edildiğini; Denizlerin eyleminin fidye almak için adam kaçırmak için bir havaya büründürüldüğünü; Denizlerin bir baskın nedeniyle Amerikalıları bırakıp gittiklerini ifade ediyor.[720]

S. Belli, Denizlerin özverili ve yiğit davrandıklarını; fakat yaptıklarını yanlış bulduğunu ifade ederek, onların küçük burjuva aceleciliğine kapıldıklarını belirtiyor.[721]

Hasan Cemal, 1971 Ocak ayında Türkiye'nin hızla askeri müdahaleye doğru gittiği bir zaman diliminde, Deniz Gezmiş'in Ankara'da bir bankayı soyduğunu, kendilerinin bunu bildiği halde Devrim'e "Deniz Gezmiş: Banka soygunuyla ilgim yok!" diye manşet attıklarını belirtiyor.

H. Cemal, "Devrimci ordu gücü" diye Devrim dergisinin birinci sayfasında boy gösteren bildirilerden bahsederek, Avcıoğlu'nun o tarihlerde bir örgüt kurulacaksa, bir bildiri yayınlanacaksa hepsinin başında bir 'ordu' sözcüğünün geçmesini istediğini, gençlere de bu yönde tavsiyede bulunduğunu; o günlerde adında ordu sözcüğü geçen Denizlerin Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu gibi bazı örgütlerin kuruluş aşamasında

[719] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 494-5.
[720] Sevim Belli, a.g.e., s. 495-6.
[721] Sevim Belli, a.g.e., s. 498.

Avcıoğlu'nun bu tavsiyesini göz önünde tutup tutmadıklarını bilmediğini; belki de Avcıoğlu'nun bunu askere selâm çakmanın, şirin gözükmenin bir yolu olduğunu düşündüğünü belirterek 'Devrimci ordu gücü' bildirilerinin askeri kışkırtmak için kaleme alındığını ifade ediyor.[722] H. Cemal, bu bildirilerin askeri daha doğrusu genç subayları kışkırtarak ajitasyon yapmak ve darbe ortamına hazırlamak için yazıldığını; 16 Haziran 1970 tarihli bir bildiride, "Yarıda bıraktırılan ve yolundan saptırılan Kemalist eylemi amaçlarına ulaştırmak için devrim zorunludur. Bugünkü sömürge düzeni can çekişmektedir." şeklinde bir ifade kullanıldığını, hedeflerini, "Bütün irtica yuvaları kurutulacaktır, ulusal ordu özlemi gerçekleştirilecektir. Toprak devrimiyle, bey, ağa, şeyh, tefeci biçimindeki Ortaçağ'dan kalma her türlü ilişki reddedilecektir… Büyük sanayi devlet eliyle kurulacak, devlet elinde olacaktır. Bankalar ve sigorta şirketleri devletleştirilecektir. Dış ticaret devletleştirilecektir. Devletçi bir kalkınma politikası izlenecektir." şeklinde belirtmekte, sihirli program ve büyülü sloganlarla umuda yolculuk yaptıklarını, bunun rüya bile değil, belki hayal olduğunu; sihirli programın adının 'kapitalist olmayan yol', 'plânlı kalkınma', 'devletçilik', 'sosyalizm' olduğunu anlatıyor.[723]

Haşmet Atahan, hiçbir zaman orduyu sivil kesimden ayrı görmediğini, ordu gençliği ile üniversite gençliğini ayrı tutmadığını; televizyonun olmadığı, radyo başına geçtikleri kritik dönemlerde 'Acaba ihtilâl var mı?' diye haberleri dinlediklerini; 71'de arkadaşları arasında 'Sen Gençlik Bakanı olacaksın, sen İçişleri Bakanı olacaksın' şeklinde espriler yapıldığını; birtakım demokrasi dışı gibi görünen, fakat kendilerine gerçek demokrasiyi getirme amacını düşleten birtakım hareketlerin, etkilerin olduğunu; orduda da bu geleneğin yaşadığını belirterek Deniz Gezmiş'in THKO örgütlenmesinin temelinde ordudan gelecek radikal bir hareketin beklentisinin olduğunu ve bir anlamda bu beklentiye yönelik davranışlara girildiğini ileri sürmektedir.[724]

Sevim Belli, suni denge teorisini acele işlenmiş derinleştirilememiş bir görüş olduğunu; Mahir de Çin teorisyenlerinden ve Latin Amerika eylemcilerinden esintilerin olduğunu; Mahir'in Kim İl Sung'dan da etkilendiğini belirterek mücadeleyi kolay göstermenin ve küçümsemenin mücadele verenlere yardımcı olacak bir tutum olmadığını; karşı gücü küçümsemenin militanı farklı yerlere götüreceğini; bir kere işçi sınıfının katılımının öneminin kavranamayacağını; kitlesel hareketin öneminin kavranamayacağını; bunun sonucunda da 'işçi sınıfının ideolojik öncülüğü' probleminin ortaya çıktığını; öncülüğün işçi sınıfının elinden alınacağı; işçi sınıfının aktif katılımının beklemeye gerek kalmadığını ve o zaman da kırlardan şehirlerin kuşatılabileceği sonucuna varıldığını ifade ediyor. Sevim Belli, kırlardan yola çıkılması düşüncesinin mücadeleyi verecek sınıf ve sınıfların hazır olmasına bağlı olduğunu; kırların ve

[722] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 40.
[723] Hasan Cemal, a.g.e., s. 41-2.
[724] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler-, I. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1998, s. 30-2.

genellikle ülkenin devrimci güçlerini eterli bir profesyoneller kadrosunu dağda, kırda tutacak imkanlara sahip olmasına bağlı olduğunu; uzun soluklu bir mücadeleyi uzun vadeli plânları gerektirdiğini, oysa gençlerin 'kırın ekonomik ve toplumsal yapısını, kırsal kesimin devrimci mücadele açısından koşullarını iyi bilmediklerini; bu konuda hala yeterli bilgileri olmadığını; THKP-C hareketinden türeten bütün kolların daha çok gençlik hareketi olarak kalmasını ve en çok kent ve kasabaların aydın kesimlerini etkilemekle sınırlı kalmasının, 'işçi sınıfının ideolojik öncülüğü' ve 'silahlı propaganda' görüşlerinden kaynaklandığını dile getiriyor.[725]

Fikret Babuş, 12 Mart müdahalesinden önce sosyalist hareket içerisindeki bölünmelerden çok, çok farklı siyasi grupların doğduğunu, bu grupların birbirleriyle anlaşamadığını, daha kötüsü anlaşma zemini bulamadıklarını; ayrışma konusu olacak ne kadar özellik varsa, onları ön plana çıkarttıklarını ortak özelliklerini geri plâna ittiklerini belirtiyor. TİP'in Boran-Aren ekibinin yönetimine geçtiğini, fakat artık küçük bir parti haline geldiğini eski yönetici kadroların geri planda beklediklerini, MDD hareketi bölündükten sonra ortaya çıkan PDA hareketinin İşçi-Köylü Gazetesiyle, Aydınlık Proleter Dergi etrafında etrafında çalışmalarını sürdürdüklerini bu grubun içinden çıkan farklı bir eğilimi yöneldiğini, MDD hareketinden bölünün Mihr Belli çevresindeki diğer bir grup, Aydınlık Sosyalist Dergi bürosunda Devrimci İşçi Köylü Partisi'ni kurarak, 1 Mayıs 1971'de partinin kuruluşunu açıklamaya hazırlandığını, MDD Hareketi'nin içinden çıkan ve Aydınlık Sosyalist Dergi'ye açık bir manifesto gönderen Mahir Çayan ve arkadaşlarının oluşturduğu THKP-C şehirlerden harekete geçerek, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının oluşturduğu THKO da kırlarda harekete geçerek iktidara el koyma mücadelesini başlatmaya hazırlandığını; Dr Hikmet Kıvılcımlı denetiminde yayınlanan Sosyalist Gazetesi ise hepsinden farklı bir çalışma grubu oluşturarak çevreye yol göstermeye hazırlandığını, her farklı bakışın yeni bir bölünmeye yol açtığını ve sol çevrelerin her geçen gün kitlelerden biraz daha soyutlandığını ifade ediyor.[726]

Sevim Belli, Çin kaynaklı görüşlerin Latin Amerikan görüşlerin Türkiye sol'undaki genç militanların, gençlik fraksiyonlarını az ya da çok derinden etkilediğini; bununla birlikte, gençlerin bu etkilere alabildiğine açık oluşlarının yeterince ciddiye alınmadığını; uyanık davranılmadığını; her konunun enine boyuna Türkiye'nin somut koşullarıyla kıyaslanarak tartışılamadığını belirtiyor. Belli, o günkü şartlarda bu görüşlerin gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğini bilmediğini; fakat 'sol'un belli bir dönemden sonra saldırılarla, cinayetlerle can savunmasına itildiğini ve en kısa yoldan bu çıkmazdan kurtulma telaşına düştüğünü; bu durumda en doğru davranışın aceleci olmamak, kitlelere sığınmak, objektif olarak en devrimci olması gereken sınıflara bel bağlamak olduğunu; aksine, küçük burjuvanın radikal unsurlarına oynayabileceklerinden daha önemli roller atfedildiğini; seçilen eylemlerin kimi zaman daha önce açıklanan stratejik

[725] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 491-2.
[726] Fikret Babuş, Aşk İle Çıkmıştık Yola, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2004, s. 161-2.

görüşlere uygun olmadığını; kimi zaman rastlantıların belirleyici rol oynadığını dile getiriyor.[727]

H. Cemal, 1968'de Prag Baharı, Rus tanklarıyla ezildiğinde kafasının karıştığını; Türk solunun çalkalanmaya başladığını, kendisi bir yandan TİP genel başkanı M. Ali Aybar'ın görüşlerini makul bulurken, aynı zamanda, Sovyetik bir bakış açısına sahip olduğunu; Moskova'yı bir yerde "Sosyalizmin Mekke'si" gibi kabullenmeye yatkın olduğu için işgali onayladığını; hocası Sadun Aren'in de işgali onayladığını; Aziz Nesin'in benzer düşüncelere sahip olduğunu dile getiriyor. Uğur Mumcu, Lenin'in "Milletlerin kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip oldukları" yolundaki görüşünden hareketle S. Aren'e, Çekoslavakya'nın işgalini soruyor. Aren bu soru karşısında, Çekoslavakların Sovyet ordusuna karşı koymadığını ileri sürerek, dolaylı şekilde işgale onay verdiği anlaşılıyor.[728]

Gün Zileli, Mehmet Ali Aybar'ın Çekoslavakya'nın işgalini kınamasının yanı sıra, ilk kez 'güleryüzlü sosyalizm'den söz ederek, Sovyetler Birliği'nin 'asık yüzlü sosyalizmi'ne karşı bir alternatif sunduğunu ve daha da ileri giderek sadece Marx ve Engels'i okumakla yetinmeyip, örneğin, Proudhon'u da okumak gerektiğini söylediğini kendisi gibi Ortodoks Marksistler için bu kadarının fazla olduğunu; Aybar'ın yaptığı işin 'zındıklığın dik alası' olduğunu; kendisinin de içinde yer aldığı MDD'ci grubun ilk kez genel başkanlığı yaptığı TİP kongresinde Aybar'ı yuhaladığını belirtiyor.[729]

Muharrem Kılıç, ufku, entelektüel derinliği deneyimi ve kadroları budanmış bir hareket olarak sosyalizmin çeyrek asır geçirdiğini bu süre içerisinde solun müzmin hastalığı olan "bölünme" denilen illetin ana sebebinin ufkunun entelektüel gelişimini, deneyimini yitirdiğini ve üstelik başkalarınca kullanılan ezilmiş bir harekette önce umudun arkasından bu harekete katılmış kişilerin birbirlerine olan sevgi ve saygılarını minimum düzeye inmesinin, solda siyaseti marjinalleştirdiğinin, siyasette marjinalliğin ise bölünme, bölünme ve bölünme olduğunu ifade ediyor.[730]

Fikret Babuş'un 'Devrici Olmanın Kuralları' hazırladığı mizahi bir yönetmelik olayları mizahi bir dille anlatmaya çalışsa da, gerçeklik payının yüksek olduğun düşünüyoruz. "Postal ve parka giyip dolaşmak, tespihi hiç elden bırakmamak, parkanın yan cebinde herkesin görebileceği şekilde hiç içini açıp bakmadığı Marx'dan Lenin'den kalın bir kitap taşımak. Üstü başı dağınık ve kirli olmak, elinde taşıdığı tabancayı herkesten gizliyor gibi yapıp, ara sıra tuvalete falan giderken, birini çağırıp, bıyık burarak "benim mavnayı azıcık tutar mısınız?" diyerek ikide birde ona buna emanet etmek; en kısa zamanda yeni oluşan fraksiyonlardan birini seçip diğer siyasetlere keskin

[727] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 492-3.
[728] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 126.
[729] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 313-4.
[730] Muharrem Kılıç'la yapılan röportaj, Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 85.

küfürler etmek; yeni girdiği fraksiyonun bir yerinde bir makam kapmak; devrimci eylemleri görünce bir yolunu bulup kıvırtmak."

Fikret Babuş, gençlerin fraksiyon tutmasıyla ilgili olarak aşağıdaki yorumlarda bulunuyor:

"Şu militanların birbirlerinin peşine takılması, herhangi bir fraksiyonu seçmesi ve bir eylem grubunun içine girmesi gerçekten rastlantılara ve çoğu kez bir anlık ilişki ve çelişkilere dayanıyordu ve birçoğunun fraksiyon tutması spor takımı tutmaya benziyordu. Kendi kendime düşündüğüm zaman, bu bölünmelerin kişisel ayrışmalarla başlayıp zamanla genelleştiğini ve derinleştiğini görüyordum. Kuşkusuz bizden önceki devrimci hareket içinde de bölünmeler olmuştu. İlk başlarda TİP içinde başlayan bölünmelerin çok önemli nedenleri olamazdı. Bunlar hareketi hem zayıflatıyor, hem de kitlelerden soyutluyordu."[731]

Tunçay Çelen, 1968'de yükselen sosyalizme sempati duyan gençlik eylemlerini üç ana başlıkta toplamaktadır: 1) Akademik talepler için yapılar eylemler; 2) Anti-emperyalist eylemler; 3) İşçiler, köylüler ve diğer sınıf tabakalarla birlikte yapılan dayanışma eylemleri.[732]

Oral Çalışlar 1966-69 yılları arasındaki sosyalist gençlerin eylemlerini değerlendiriyor:

"Sosyalist gençler, 1966-69 yılları arasında gençlik kitlesinin desteğini sağlayabilmek ve büyük kitle eylemlerine önderlik edebilmek için çok dikkatli esnek bir politika izlemişlerdi. Gençliğin bütün temel sorunlarının çözümünde onlarla birlikte ön saflarda ve fedakârca bir kavga içinde sivrilmiş, gençliğin sempatisini kazanmışlardı. Ama 1969 yılına gelindiğinde Dev-Genç, üniversitelerde iktidardı; gençliğin militan kesimini tamamıyla çevresine toplamıştı. Öğrenci dernekleri sosyalistlerin yönetimine geçmişti."

Çalışlar, sosyalist gençlerin artık gençliğin öncüsü ve yöneticisi olduklarını, bunun önemli bir değişiklik olduğunu, 69 yılının aynı zamanda devrimci yükselişin devam etmekle birlikte hızının kesildiği yılı olduğunu, bu dönem MHP'nin komandoları faaliyete geçtiğini, dünya çapında da Küba Devrimi örneği "solcu" fikirlerin yaygınlık kazandığını ardından Latin Amerika'da gelişen Foko'cu eylemlerin Türkiye'deki gelişmelerle kesiştiğini; böylesine karmaşık bir ortamda devrimci gençlik içinde kitleleri küçümseyen, müttefikleri hor gören, küçük grup eylemlerine eğilim duyan bir cereyanın ortaya çıktığını, bu cereyanın Latin Amerika'dan getirtilen yayınlarla fikri bakımdan beslendiğini ifade ediyor. Oral Çalışlar, kendisinin de içinde yer aldığı

[731] Fikret Babuş, Aşk İle Çıkmıştık Yola, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2004, s. 151.
[732] Tunçay Çelen'in konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, I. Basım, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s. 115.

Aydınlıkçılar grubunun bu radikal eğilimleri eleştirdiğini, ancak bu eleştirinin sert ve iç gerilimi kışkırtıcı bir tarzda yapıldığını belirtiyor.[733]

Oral Çalışlar, 19 Mayıs 1969'da Ankara'da Tandoğan Meydanı'nda, FKF'nin önderlik ettiği büyük bir anti-emperyalist miting düzenlendiğini, polisle çatışmaya girildiğini, ertesi gün 20 Mayıs akşamı Mihri Belli'nin Kızılay civarındaki Çelikkale Sokak'taki evinde devrimci hareketin önde gelen isimlerini bir araya topladığını; Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Doğu Perinçek, Gülten Çayan, Yusuf Küpeli, Cengiz Çandar, Mustafa Lütfi Kıyıcı, Tarık Almaç, Mustafa Kemal Çamkıran, Gün Zileli, Ömer Özturgut ve kendisinin burada bulunduğunu, yeni parti sorununun gündeme geldiğini, örgütlenme ihtiyacının konuşulduğunu, herkesin ortak düşüncesinin TİP dışında ortak bir örgüte ihtiyaç olduğu, devrimci bir parti kurulması gerektiği şeklinde olduğunu, fakat Mihri Belli'nin parti işine uzak durduğunu, gençlik içindeki ayrılıklara sebep olan bir yol ayrımına gelindiğini, devrimci harekete hükmeden, FKF yönetimine kumanda eden öncü isimlerin böylesine geniş katılımlı olarak, belki de ilk ve son kez bir araya geldiğini ifade ediyor. Çalışlar, Mihri Belli'nin çekingen davranmayıp, insiyatif kullanmış olsaydı, gençlerin devrimci bir partinin disiplini altına gireceği, trajik olayların yaşanmayacağı, solun sağa sola savrulmayacağı görüşünü taşıyor.[734]

Oral Çalışlar, 1969 Haziran üniversite işgalini ve sonrasını değerlendiriyor:

"1969 Haziran üniversite işgalleri sırasında özellikle SBF ve Dil Tarih Fikir Kulüpleri içinde bu tartışma hız kazandı. DTCF Fikir Kulübü başkanı o yıllarda Gün Zileli, SBF'de ise bendim. Aslında o dönemde gençlik içindeki etkili hemen tüm isimler Doğu Perinçek'in yanındaydı. Ancak, gençlik içinde, devletten ve ülkücü komandolardan gelen saldırıların da etkisiyle, silahlanma eğilimi gelişiyordu. Denizlerin dağlara yönelmesinin ilk tohumları da bu dönemde atıldı. 1969 yaz aylarında SBF'ye yapılan TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası) kongresinde Ecevit'in yuhalanması ve ODTÜ'de seçim sandıklarının kaçırılarak, sosyal demokratların dövülmesi bu ayrılıkları körükleyen iki önemli eylem oldu. TÖS'ün yıl içinde Kayseri'de düzenlediği genel kurul gericilerin saldırısına uğramış, binayı yakan saldırganlardan öğretmenler canlarını zor kurtarmışlardı. TÖS, yaptığı bu genel kurulu SBF'de gerçekleştirmek amacıyla 1969 yazında bir toplantı düzenledi. Bülent Ecevit o zaman CHP Genel Sekreteri'ydi. TÖS'ün kongresine, geçmiş olsun dileklerini iletmek üzere çiçeklerle gelmişti. Dev-Gençli bir grup arkadaş Ecevit'i yuhalayarak karşıladılar ve tükürük yağmuruna tutup tartakladılar. Olay o gün gazetelerin de önemli haberleri arasında yer aldı ve devrimciler aleyhinde bir dava yarattı."[735]

Ardından yapılan ODTÜ seçimleri ikinci büyük çelişkiyi yarattı. ODTÜ öğrenci derneği seçimlerini sosyal demokratlar kazandı. Bunun üzerine, içlerinde Deniz

[733] Oral Çalışlar, 68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A. Ş., İstanbul, I. Baskı, 2003, s. 59-60.
[734] Oral Çalışlar, a.g.e., s. 118-20.
[735] Oral Çalışlar, a.g.e., s. 60.

Gezmiş'in de bulunduğu bir grup devrimci, seçim sandıklarını kaçırdılar ve sosyal demokratları da dövdüler. Seçim iptal edildi, sosyal demokratlar aleyhte bir kampanya başlattılar. Basın devrimcilere karşı bir tutum aldı… Münir Ramazan Aktolga bu tür eylemlerin önde gelen savunucularından biri olmuştu.[736]

Oral Çalışlar, MDD görüşünü benimseyen Türk Solu dergisi çevresindeki gençlerin daha sonra ASD ve PDA diye ikiye ayrılmasını şu şekilde anlatıyor:

"Mihri Belli ise orta yolcu bir çizgi izliyor, esas olarak bu eğilimi destekliyordu. Ayrılık daha sonra Aydınlık içinde bir bölünmeye de yol açtı ve dergiyle hiç bağı kalmadığı halde, Münir Aktolga sahiplik belgesine dayanarak Aydınlık'a el koydu. 1970 yılı Ocak ayında artık iki Aydınlık vardı. Mahir Çayan, Mihri Belli, Münir Aktolga ve Atilla Sarp'ın içinde bulunduğu Aydınlık Sosyalist Dergi (ASD), Doğu Perinçek ve arkadaşlarının çıkardığı Proleter Devrimci Aydınlık (PDA)."[737]

Devrimciler içerisindeki ayrılışın yükselişi 1969 sonuyla 1970 arasına rastlar. Özellikle Ankara'daki Fikir Kulüpleri içindeki tartışmalar yoğunlaşmıştı. Mahir Çayan, Münir Aktolga, Mihri Belli, Yusuf Küpeli, Atilla Sarp bir kanadın; Doğu Perinçek, Ömer Özerturgut, Gün Zileli, Erdoğan Güçbilmez, Cengiz Çandar, Atıl Ant ve ben bir kanadın önde gelen isimleriydik. Bu toplantılarda müttefiklere karşı tutum, kitle çizgisi, küçük grup eylemleri ve bireysel terör en çok tartışılan konulardı. Sosyal demokratlara yapılan saldırılar üzerine bir tartışmada söz alan Münir Aktolga, o günlerin mantığını yansıtan bir şekilde şunlar söylemişti:

"Sosyal demokratlar küçük burjuvalardır. Küçük burjuvazi kuvvete tapar; onları döve döve adam edeceğiz." Bizlerin şiddetle eleştirdiği bu fikirler bir gün ne yazık ki, devrimciler arasında destek sağlamıştı. Önce sosyal demokratlara saldırmayı normal gören anlayış, daha sonra devrimciler arasındaki kavgalara da malzeme olmuş; o zaman da 'oportünizm, burjuvazinin devrimci saflarındaki beşinci koludur' denilerek haklı görülmeye çalışılmıştı.[738]

Çin devrimcileri, yaptıkları bütün çalışmalarda politik ve ideolojik çalışmaya öncelik verme ilkesini doğru benimsemişler ve kitlelere de bunu kavratabilmişlerdir. Yine bu ilkeye uygun olarak, sosyalizmin altyapısının esas olarak kurulmasının hemen ardından, Çin devrimcileri Büyük Kültür Devrimi hareketine girişerek, eski toplumun bütün üstyapı kalıntılarına, proleter devrimci bilinç ve yaşantıya uymayan bütün unsurlara karşı sert bir mücadele açmışlardır. Çin devrimcilerinin çalışması sonucu, proleter devrimciliğinin şu evrensel ilkeleri kitleler tarafından sıkı sıkıya kavranmış, toplum hayatının her alanına ve bütün günlük meselelere uygulanır hale gelmiştir :

---

[736] Oral Çalışlar, 68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A. Ş., İstanbul, I. Baskı, 2003, s. 61.
[737] Oral Çalışlar, a.g.e., s. 61.
[738] Oral Çalışlar, a.g.e., s. 61-2.

«Bir fikir, kitleler tarafından kavranınca, maddî bir güç haline gelir.»

«Bütün düşmanları yenmemizi sağlayan silâh, Marksizm-Leninizmdir.»

Çin Halk Cumhuriyetinin proleter devrimci kadroları ve halkı, işte bu esasları doğru kavradıkları içindir ki, yapılan her işe, girişilen her mücadeleye halkın yaratıcı gücünü en önemli ve etkili unsur olarak katmaları mümkün olmaktadır! Çağımızda, halkların yaratıcı gücünü harekete getirmenin yolu, marksizm-leninizmi benimsemek ve doğru uygulamak, proleter devrimci çalışma tarzını sıkı sıkıya kavramaktır.[739]

PDA'nın "Aydınlık'ta Dünya ve Türkiye" başlığı altında "Gerçek Kahraman Kitlelerdir" başlıklı aylık yazısında, işçi sınıfının ekonomik mücadele içinde kendiliğinden siyasi bilince ulaşamayacağı, işçi sınıfının siyasi bilincin, iktisadi mücadelesinde omuz omuza mücadele ederek bağ kuran ve politik hedefler gösteren işçi sınıfının dostunu düşmanını tanıtan proleter devrimci kadrolar tarafından götürüleceği belirtilerek[740] işçilerin, köylülerin, dar ve sabit gelirli zümrelerin, özellikle memurların, işbirlikçi iktidarla aralarında uzlaşması imkansız zıtlığı her gün biraz daha açık bir biçimde kavradıklarını, iktidara karşı tutumları sertleştikçe emperyalizm ve işbirlikçilerinin düzeninin halkın çıkarlarıyla çelişen yönlerini görebildiklerini, başta devrimci gençlik olmak üzere devrimci güçlerin yürüttükleri anti-emperyalist ve feodal, yarı feodal kalıntılara, bütün gericilik unsurlarına karşı demokratik mücadeleye katıldıklarını henüz emperyalizm ve işbirlikçilerinin kozmopolit ve gerici- dinci ideolojilerle etkinliği altında hareketsiz duran yığınların siyaset sahnesinde aktif güçler olarak yerlerini almalarına büyük katkılarda bulunmasını bekledikleri bir dönemin eşiğinde TÖS ve Türkiye İlk-Sen'in gerçekleştirdiği öğretmen boykotlarının hedefinin emperyalizme bağımlılığın eğitim alanındaki yansımalarını ortadan kaldırmak olduğunu, söz konusu boykotların öğretmenler arasında olduğu kadar onların dışındaki çevrelerde de Amerikan emperyalizmine ve yerli işbirlikçilerine karşı mücadele tohumlarını attığını dile getiriyor.

"Aydınlıkta dünya ve Türkiye" başlıklı yazıda Aybar'ın «.Amerikancı Bürokratlar» tahlili ve ANT dergisi eleştirilmekte, Türkiye'de asker-sivil aydın zümre ile bürokrasi kavramlarının karıştırıldığı, asker-sivil aydın zümrenin, bürokrasi ve devlet memurları kitlesi olmadığı, bu zümrenin özelliğinin, küçük burjuvaziden gelen radikal ve ilerici fikirlere sahip aydınlar ve gençlikten oluştuğu, asker-sivil aydın zümrenin, bir devlet memurları zümresi olmadığı, bu zümreye damgasını vuranın memurluk, ya da subaylık olmadı ifade edilmektedir.[741]

PDA, emperyalizm ve işbirlikçilerine karşı bütün milli sınıf ve tabakalar arasında kurulacak devrimci işbirliğinin milli demokratik devrime büyük faydalar

[739] "Aydınlık'ta Dünya ve Türkiye" , Proleter Devrimci Aydınlık (Aylık Dergi), 1970 (Ocak) Sayı:15 s. 10.
[740] "Aydınlık'ta Dünya ve Türkiye" , a.g.m., s. 168.
[741] Aydınlık'ta Dünya ve Türkiye", a.g.m., s. 8

sağlayacağını ifade ederek 69 deniz subayının bildirisinin öğretmen boykotunun güçlü bir şekilde devam etmesine yardımcı olduğunu, işbirlikçi iktidar kanadında tedirginlik oluşturduğunu belirtiyor; asker- sivil aydın zümrenin devrimci eğilimlerine dikkat çekerek Sosyalist akım içindeki oportünizmin gerek küçük burjuvazinin devrimci akımı içindeki sağ kanadın, asker-sivil aydın zümrenin devrimci niteliğini daima inkar ettiğini, ideolojik alanda bütün güçlükleriyle bu inkarlarını belgelemeye çalıştıklarını buna karşı yürütülen ideolojik mücadelenin sosyalist akım içinde oportünizmin bozgunuyla sonuçlandığını iddia ederek şöyle devam ediyor:

Asker- sivil aydın zümrenin devrimciliği, mücadeleler içinde sağlanacak işçi sınıfının öncülüğünde işçi-köylü ittifakı zemininde, bu ittifaka destek olan bir unsur olarak toplumumuzda devrimin kalıcı zaferlere ulaşmasına yardımcı olabilir. Ancak, şimdiden asker-sivil aydın zümrenin emperyalizm ve işbirlikçilerine karşı çıkması, bu gayrimilli ittifakın iktidar temellerini sarsmakta, halkımızın milli demokratik devrim mücadelesinin koşullarını geliştirmektedir.

Özelde 68 Kuşağı, genelde sol içindeki gruplarda yaşanan başlangıçtaki yöntem tartışmaları, daha sonra sol içi gruplar arasında tartışmalara, çatışmalara, eylemlere, hatta şiddete dönüşebilmiştir. Dolayısıyla "emperyalist", "gerici", "faşist" vb. "öteki" hakkındaki nitelendirmeler ve eylemler, kuşağın kolektif kimliğinin oluşmasında temel rol oynadığı gibi, kuşak içindeki gruplar arasında yaşanan tartışmaların ve çatışmaların da kuşağın kolektif kimliğinin şekillenmesinde önemli rol oynadığı kanaatindeyiz.

Gün Zileli, Dev-Genç üyesi PDA'cı ve Kırmızı Aydınlıkçı gençlerin köy köy dolaşarak köylüleri mitinglere çağırdıklarını, köylülere propaganda yaptıklarını, AP'lilerin kahvehanesinde soğuk karşılandıklarını, "komünistler"den hazzetmediklerini, CHP'li kahvehanelerin daha sıcak karşıladıklarını belirtiyor.[742] Gün Zileli, Malatya'nın köylerinde düzenledikleri mitinglerde özellikle alevi köylerden yoğun bir katılım olduğunu belirtiyor[743]

Gün Zileli, iki grup arasındaki ideolojik çekişme ve rekabetin üretici mitinglerinde de devam ettiğini, PDA'nın, Dev-Genç'in dört bir yana yayılmış örgütlenmesiyle baş etmesinin imkansız olduğunu, bununla birlikte Dev-Genç'in düzenlediği üretici mitinglerinde boy gösterdiğini, Dev-Gençliler'in PDA'cı köy ekibinin varlığından hoşlanmasalar da kendilerini açıkça dışlamadıklarını, köy çalışmalarında kendilerine görev verdiklerini, kendilerinin de ayrı baş çekmek yerine, Dev-Genç'in disiplinine tabi olduklarını ifade ediyor[744]

Zileli, Malatya köy mitingleri sonrası Dev-Gençlilerle PDA!cılar arasında kavga yaşandığını belirterek 1970 yılının ilk yarısının iki MDD'ci kesim arasında yoğun tartışmalarla geçtiğini dile getiriyor[745]

---

[742] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 420-1.
[743] Gün Zileli, a.g.e., s. 423.
[744] Gün Zileli, a.g.e., s. 422-3.
[745] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 425-6.

Bazı araştırmacılar 1961 Anayasası'nın getirdiği geniş özgürlük imkânlarıyla öğrencilerin gerçekleştirdikleri eylemleri üç noktada toplamaktadır: a) üniversite reformu ile ilgili hareketler; b) ideolojik eylemler; c) ülke sorunlarıyla ilgili eylem olmak üzere üç noktada toplanır.

"1969-70 ders yıllarında muhtelif fakültelerde başlayan boykotları takiben öğrenci istekleri daha belirsiz, ifadeler ise politik bir eda kazanmış, "halka dönük eğitim", "emperyalizmi kovacağız", "NATO'ya hayır" gibi sloganlar fakülte duvarlarına yazılmaya başlanmıştır. Üniversite halktan yana olacak, topluma ışık tutacak, yurt gerçeklerini yansıtacak, Türkiye'nin sorunlarına eğilecek ve çözüm yollarını gösterecek bir düzeye getirilmelidir" şeklinde yuvarlak ifadeler öğrenci bildirilerinde yer almış, bu ara ideolojik aksettirilmiştir. Bu cümleden olmak üzere bir yazar dünyada ve Türkiye'de gençlik hareketini refah ve adaletsizliğe isyan şeklinde nitelendirmiştir 'dava, yeni bir düzen yaratmaktır. Bu düzenin karakteri henüz kesin hatlarla belirlenmiş değildir. Fakat kapitalizme karşı kesin cephe aldığı, buna karşılık sosyalizmin temel ilkesi olan hürriyete en geniş ve eşitlikçi anlamda yer vermek istediği muhakkaktır."[746]

Vamık D. Volkan'ın geniş grup kimliğini oluşturan yedi 'ilmik' (unsur)'dan biri olarak saydığı paylaşılmış 'iyi' özdeşim, 68'in geniş grup kimliğini tanımlamada bir ipucu verebilir. 68'e öncülük eden öğrenci liderlerinin 'eski tüfek' sosyalistlerle, geçmişteki öğrenci liderleriyle, üniversitedeki sosyalist dünya görüşünü benimsemiş hocalarla özdeşim kurdukları, dolayısıyla referans edindikleri kimselerin dünya görüşüyle de özdeşim kurdukları görülmektedir.[747]

---

[746] Orhan Türkdoğan, Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği, İstanbul, Timaş Yayınları, 1996, I. Baskı, s. 317-8.

[747] Vanık D. Volkan, Körü Körüne İnanç -Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri- Çev.: Özgür Karaçam, Okuyanus Yayınları, İstanbul, 2005, I. Baskı, s. 56-60.

* Sosyalist iktisadi gelişmeyi izlerken, Çinli liderler, Sovyetler Birliği'nin takip ettiği yoldan farklı bir yol takip etmişlerdir. Çin modeli, hızlı sanayileşme üzerinde değer değişmesine, merkezileşme üzerinde ademi merkeziyetçiliği ve şehir hakimiyeti üzerinde dengeli büyümeyi temsil eder. Mao başlangıçta, üstyapıda (değerler) değişmeler meydana getirmek için alt yapıda (iktisadi ilişkiler) ki değişmeleri beklemedi. Ona göre, alt (temel) ve üst yapı birlikte değiştirilmelidir. Daha iyisi Mao'nun kanaati güvenli bir şekilde, temel değişmeden öcne ile değerleri (üst yapıyı) değişrmek, proletaryanın kendisi yaratılmadan önce bile, proletarya sınıf bilincini yaratmak idi. Böylece temel sahalarda komünistler siyasi eğitim ve değerler değişmesini ön planda tutmuşlardır. Çin komünizminin önemi, dogmalarının entelektüel seviyeye dayanmamış olmasıdır. Mao bu entelektüellerin en büyüklerinden biridir. O daha önce belirttiğimiz gibi, iktidarın köylüye verilmesini öngören ve köyle isteklerine dayalı bir devrimi savunduğu için, programı Lenin'kine benzetilir. Leszek Kolakowski bu görüştedir. Çünkü, ilk safhada Leninizm, proletarya ve köylünün devrimci diktatörlüğünü önermişti. Böyelce Mao'ya göre bundan sonraki safha arazinin toplulaştırılması, sınıfların kaybolması ve evrensel kardeşlik fikrinin yaratılmasıdır. Kültür ihtilali döneminde ise odak noktası farklı olup, değer değişmesi (üst yapı) esas amaç idi. Temel (ekonomik değişmebuna tabi idi. Bu gelişimde üst yapı değişimine dayalı dört esas politika yoğunlaştırıyordu: 1) Maddi teşvikler üzerinde moral teşvikleri uyandırma kampanyası; 2) Kızıl muhafızlar eyleminde gençliğin kasıtlı olarak radikalleştirilmesi; 3) Köy sahalarında Batıl inançlara ve dini pratiklere hücumlar ve 4) Sistemin tüm sektörlerinde uzmanlaşma hususunda kızıl etkiler. (Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 62-3.).

Vamık D. Volkan'a göre 'diğerlerini', ötekilerinin 'fena özellikleri' kabul etme kendilerinin ve diğerlerinin kötü imgelerini dışsallaştırmakla ve kendilerine ait istenmeyen düşünce, duygu ve beklentileri diğerlerine yansıtmaktadırlar.

68 Kuşağı'na ve referans noktalarına göre emperyalizme karşı tavır göstermemek ya da emperyalizmin istismar edebileceği inançları düşünceleri ve statüleri benimsemek, ötekine ait olumsuz özelliklerdir. 'Fena' olumsuz özellikler, aynı zamanda, kendilerine ait kimliği de pekiştirmektedir.

Vamık D. Volkan'a göre, geniş grup kimliğinin dördüncü ilmiği, belirli tipte liderlerce örülmektedir. Vladimir Lenin, Mao Zedung* gibi 'dönüştürücü' ya da 'karizmatik' bir lider, politik yalnızlık içindeki yüzlerce, binlerce ya da milyonlarca insan uyumsal ya da yıkıcı yeni bir tür politik katılım içinde bir araya getirmektedir. Yazar bu tür liderleri geniş grupların psiko-sosyal ve politik kimliğini ve dış dünyayı biçimlendirebileceğini ifade ediyor.[748]

Dönüştürücü ya da karizmatik liderler toplum içindeki görünümleri ve yaptıkları konuşmalar, dile getirdikleri tercihler, nefretler ve hatta giyinme biçimleriyle grubun fikirleri içinde yer alan duyguları yansıtmaktadırlar. Vamık D. Volkan, seçilmiş zaferlerin ve örselenmelerin geniş grup kimliğini oluşturan başka bir faktör olarak zikretmekte; geniş grupların olaylara ilişkin olarak grup üyeleri arasında paylaşılan bir başarı ve zafer duygusunu da içeren zihinsel tasarımları, sürdürme eğiliminde olduklarını, zaman içinde büyük ölçüde mitleştirilen bu olayların ve bu olaylarda yer alan kişilerin geniş kimliğin ögeleri haline geldiğini, diğer taraftan öz benlik saygısını artırarak gruptaki üyeleri birbirine bağladığını, geniş grup kimliği ve kaynaşmışlığının devam ettirilmesinde seçilmiş örselenmenin (bir geniş grubun şiddetli bir ortak kayıpla ve umarsızlık duygusuyla yüzleşmesiyle bir başka grubun kurbanı olmasına, ya da paylaşılmış alçalma ve incinme duygularına yol açan olayın zihinsel tasarımı) rolü, seçilmiş zaferden daha karmaşıktır. Böyle bir durumda grup üyeleri, incinmiş özbenlik imgeleri geliştirmektedir.[749]

Utanç ve aşağılanmayı giderme edilgenliği etkinliğe dönüştürme, saldırganlık duygusuna gem vurma ve örselenme ile ilişkili kayıpların yasını tutmayı sonraki kuşağa aktarılan öz benlik imgeleri olduğunu bunun sonucu olarak seçilmiş örselenme bir kuşaktan diğerine geçen yeni birtakım işlevleri de üstlenebilir. Bu bazı kuşaklarda paylaşılmış ve süreklilik gösteren kurban olma duygusunu (ülküleştirmesini) destekleyebilir. Diğer bazılarında ise bir intikamcılar duygusu yaratmakta kullanılabilir. Seçilmiş bir örselenme bir grubun 'ortak belleğinde' kuşaklar boyunca sessiz de kalabilir. Grup kimliğinin tehdit edildiği stres durumlarında, propaganda ya da nefret içeren konuşmalarla yeniden canlandırılabilir. Düşmanca duyguları kamçılayabilir.[750]

---

[748] Vanık D. Volkan, Körü Körüne İnanç -Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri- Çev.: Özgür Karaçam, Okuyanus Yayınları, İstanbul, 2005, I. Baskı, s. 63-5.
[749] Vanık D. Volkan, a.g.e., s. 64-8.
[750] Vanık D. Volkan, a.g.e., s. 68-70.

Bu konuda Hikmet Altuğ şu yorumu yapıyor:

"Gelecek kuşağın ideolojisinin, geri kalmış ülkelerdeki Marksist anlayıştan doğacağını, Kemalizmin yetersizliğini, tutarlı, anlamlı ve kendi kendisini yenileyebilecek terimlerle ortaya konmuş olmadığını, sömürgeciliğe, emperyalizme karşı olmakla birlikte, ekonomik ve toplumsal değişiklikler için yeterli anahtar olmadığını, Türk halkının kurulu düzendeki egemen çevrelerin baskısından sıyrılmamış olduğunu savunmaktadır."[751]

6. Filo'nun İstanbul'a tekrar geleceğinin duyulması üzerine 16 Şubat 1969 Pazar günü İstanbul'da Beyazıd'dan başlayıp Taksim Meydanı'nda sona erecek "Emperyalizme ve Sömürüye Karşı İşçi Yürüyüşü" düzenlenmiştir. Tunçay Çelen devrimcilerin tüm güçleriyle bu önemli yürüyüşe hazırlandığını, Amerikan emperyalizmi ve işbirlikçilerinin de boş durmadığını; gerici, şeriatçı güçler sürekli olarak, devrimcilere karşı kışkırtıldığını, camilerde kılınan Cuma namazlarından sonra cemaate "Amerika'ya karşı çıkmanın komünistlik olduğunun", "komünistlere karşı cihad edilmesi gerektiğinin" söylendiğini, bir takım tahrikler ve devlet içerisindeki bazı odakların saldırganları desteklemesiyle yüzlerce insanın yaralandığını belirtiyor.[752] Çelen, forumlarda Türkiye'nin ve kendilerinin sorunlarını özgürce tartışabilen, sağ-sol siyasi liderlerle açık oturumlarda tartışabilen gençlerin özgür, demokratik ortamın dışına itilmeye çalışıldığını, ülkeyi yönetenlerin Amerika'nın ve bir avuç çıkar evrelerinin çıkarları için ülke geleceğini, ülke gençliğini feda ettiğini ifade ediyor.[753]

Oral Çalışlar, FKF'nin Dev-Genç'e dönüşmesini anlatıyor:

"Dev-Genç'in yeni tüzüğünü Doğu Perinçek'in evinde hazırlamıştık. 1969 yılının Ekim ayının içinde Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF)'nin genel kurulu yapılacaktı. Bu kurultaya gitmeden önce FKF'nin adının ve tüzüğünün gözden geçirilmesinin iyi olacağını düşünmüş ve Gün Zileli, Cengiz Çandar, Doğu Perinçek ve birkaç arkadaş daha, tüzük taslağı hazırlamak için toplanmıştık. Federasyon'un adının, Türkiye Devrimci Gençlik Federasyon (TDGF) olması noktasında birleştik. Yanlış hatırlamıyorsam, yine o tüzüğe, Anadolu'daki fikir kulüplerinin de federasyona üye olabileceği hükmünü koymuştuk. Bu tür değişikliklerle kongreye gidildi. Bu tüzük kongrede kabul edildi. Federasyon adı bir süre TDGF diye kullanıldı. Ama ülke çapında Dev-Genç ismi her yerde kabul görüyordu. Giderek TDGF'nin yerini Dev-Genç ismi aldı.[754]

1969 Ekim'inde yapılan kongrede Atilla Sarp genel başkan oldu. 1969, Dev-Genç içindeki ayrılıkların başladığı yıldır. Atilla Sarp yönetimi bu ayrılıkların uzlaşması temelinde kuruldu. Bu ayrılıklar daha sonra örgütte epeyce sorunlara yol açtı; ayrılıklar ayrılıkları kovalayarak çatlaklar büyüdü. Atilla Sarp yönetimindeki Dev-Genç merkez

[751] Orhan Türkdoğan, Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği, İstanbul, Timaş Yayınları, 1996, I. Baskı, s. 318.
[752] Tunçay Çelen'in konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, I. Basım, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s. 122-3.
[753] 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, a.g.e., s. 123-4.
[754] Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A. Ş., İstanbul, I. Baskı, 2003, s. 85.

yönetim kurulu şu isimlerden oluşuyordu: Atilla Sarp, İrfan Uçar (Genel Sekreter), Ömer Özerturgut, Gün Zileli, Oral Çalışlar, Aktan İnce, Ergun Aydınoğlu, Tuncay Çelen ve Ahmet Bozkurt.[755]

Çalışlar, Atilla Sarp'ın genel başkanlığı döneminde Dev-Genç birçok kitle eylemi yaptığını belirtiyor. Yerli malı kullan kampanyası, özellikle Pepsi-Cola, Coca Cola gibi Amerikan meşrubatları olmak üzere, yabancı petrol şirketlerinin ürünleri ve yabancı malları boykot çağrısı, yabancı şirketlere zarar verebilmek için, onların reklam panolarının sökülmesi vs. [756]

Hasan Cemal, 68 Kuşağı'nın heyecanının, kendine özgü aşırılıklarının nedenlerine sistemli biçimde eğilen olmadığını; bu heyecanın normal politik kanallara aktarılarak demokrasi içinde terbiyesi yoluna gidilmediğini; devletin gençlere acımasız davrandığını; gençliğin cephelere bölündüğünü, birbirine karşı oynandığını; iktidar odaklarının 1960'lardaki deyişiyle "iti ite kırdırma" politikasının izlendiğini

Hasan Yalçın, 1968 ile 1971'in birbirlerinden farklı şeyler olduğunu, yaptıkları işlerin ve ulaştığı neticelerin farklı olduğunu, 68'in kitle hareketinin yükselmesi ve zirveye çıkması olduğunu; 15-16 Haziran işçi hareketinin zirve olduğunu, 71'de kitlede daralma olduğunu ve ideolojik yanılgılara düşüldüğünü, 68 sonrasında Marigellalar, Debraylar vb. öncü savaş savunucusu yazarların kitapları hızla çevrilip Türkiye gençliğine sunulduğunu; parti çatışı altında ulaşamadıkları halka örnek olması için devletin yenilebileceğini kanıtlamak için eylemlere giriştiklerini, bunun yanlış olduğunu ifade ediyor.[757] Buna mukabil Tuncer Sumer 68'in hemen akabinde silahlı örgütlenme çalışmalarının başladığını, 68'le 71 arasında üç yıl olduğunu, ancak silahlı mücadele örgütlenmesinin başlangıcının 69 olduğunu, 69 yılında Deniz Gezmiş'in yanında dört arkadaşıyla birlikte 5 kişi Filistin'e gidip geldiğini, kendisinin 1969 yılında Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'la beraber Filistin'e gittiklerini ve kendisinin Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun kurucuları arasında olduğunu belirterek fokocu mücadele şeklinin doğru olmadığını, fakat bu mücadele tarzının, silahlı mücadele örgütlenmelerinin de 68 Hareketi'nin bağrından çıktığını ifade etmektedir.[758]

"15-16 Haziran direnişi burjuvazinin bocalaması buna koşut olarak büyük burjuvazinin seçeneksizliği, solda bir proleter parti sorununu yeniden gündeme getirdi. TİP ve Dev-Genç kongreleri yaklaşırken 7-8 ay öncesine değin "birlik ve bütünlük" içindeymiş gibi görünen "milli demokratik devrim cephesi" yakın gelecek "hesapları" ve "proleter devrimci parti projesi" bakımından kendi içinde kümelere ayrıldı. TİP yönetiminin "proleter devrimcilerin" eline geçmesi durumunda TİP'in proletaryanın öz

[755] Oral Çalışlar, 68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A. Ş., İstanbul, I. Baskı, 2003, s. 85-6.
[756] Oral Çalışlar, a.g.e., s. 86.
[757] Hasan Yalçın'ın konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, I. Basım, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s. 69-70.
[758] Tuncer Sümer'in konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, Yayına Hazırlayan: Mehmet Ulusoy, I. Baskı, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s. 84-5.

örgütü olabileceğini ve yakın bir gelecekte ilerici bir ordu darbesi olasılığını geçerli görenler Mihri Belli ve çevresinde; legal bir "proletarya partisi" oluşturup, mücadeleye öncülük ederek ordunun olası ilerici "davranışı"nın devrimci mücadele lehine kullanılabileceğini düşünenler, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Sosyalist çevresinde; ilerici bir ordu darbesini olasılık dışı gören ve "illegal" bir parti içinde devrimci bir silahlı mücadeleyi örgütlemek gerektiğini ileri sürenler Mahir Çayan çevresinde; entelektüel gevezeliklerle zaman öldürmenin anlamsızlığını vurgulayan, hemen silahlı bir örgütün temellerini atarak dağa çıkılmasını, cephe açılmasını ileri sürenler Deniz Gezmiş çevresinde; ve bir " sosyalist kurultay" toplanarak, bütün sosyalist eğilimleri yasal bir partide birleştirilmesini ve iktidarın kırlardan kentlere doğru parça parça ele geçirilmesini savunanlar Doğu Perinçek çevresinde toplanmaya başladı."[759]

Aydınlıkta dünya ve Türkiye başlıklı yazıda 1960-70 dönemi emperyalizme karşı dünya çapındaki eylemler şöyle tasvir edilmektedir:

"1960-70 dönemi Asya, Afrika ve Lâtin Amerika'da halkların ABD emperyalizminin boyunduruğuna karşı silâhlı kurtuluş mücadeleleriyle dolu bir dönem olmuştur. Dünyanın mazlum milletlerinin ve halklarının devrimci kitle mücadeleleri birbirinden güçlü dalgalar halinde kendi kendini «dünya jandarmalığı» na tayin etmiş olan ABD emperyalizmine sert darbeler indirmiştir. 1961'de ABD emperyalizminin Küba'dan kovulmasını, yiğit Vietnam halkının millî kurtuluş yolunda ABD emperyalizminin saldırısını püskürterek onun canına okuması izlemiştir. Vietnam'da yürüttüğü istilâ savaşındaki yenilgisi ABD emperyalizminin stratejik zaaflarını inkâr götürmez biçimde açığa çıkarmıştır. Bu zaaf noktaları şunlardır: Destek bulmayan haksız bir savaşın yürütülmesi; yeteri kadar askerle tutulamayan çok uzun bir savaş cephesinde dövüşmek zorunluluğu; ikmal kaynaklarının çok uzakta olması ve nakliyat güçlüklerine göğüs germe zorunluluğu; savaştan yılgın askerlerin kendi toprağından çok uzakta yapılan anlamsız bir savaşa karşı gittikçe olumsuzlaşan tutumları. Bu stratejik zaaflar, Asya, Afrika ve Lâtin Amerika'nın başka ülkelerinde de ABD emperyalizmine karşı halkların millî kurtuluş davaları için silâha sarılmalarıyla daha da açığa çıkmaktadır. Savaş alevleri içindeki Güney Doğu Asya'dan Filistin halkının millî kurtuluş mücadelesinin şiddetlendiği ve halk savaşı niteliği kazanmakta olduğu Orta Doğu'ya, Afrika'dan Lâtin Amerika'nın dağlık bölgelerine kadar her yerde ABD emperyalizmi dört bir yanının sarıldığını görmekte, dünya halklarının muhasarası altında çaresizlik içinde bocalamaktadır. Yıllar geçtikçe hiç bir yerde hiç bir milletin ve halkın millî kurtuluş mücadelesini bastıramaması bir yana, bu gerici emperyalist politikasının gereği olan saldırı savaşlarının yeni yeni cepheler doğmasına yol açması karşısında, ABD emperyalizmi daha da zayıflamaktadır. Vietnam'daki saldırı ABD kuvvetlerini bölerek Laos'ta yurtseverlerin AKD emperyalizmine ve yerli kuklalarına

[759] Esat Korkmaz, Kafa Tutan Günler -Yerüstü: '68 Güncesi-, Cilt I, II. Baskı, İstanbul, Anadolu Kültür Araştırma-İnceleme Yayınları, 2001, 229-30.

karşı haklı millî kurtuluş mücadelelerini yürütmelerini kolaylaştırmakta; Kamboçya'da gericileri iktidara getiren CIA darbesi Kamboçya halkının devrimci mücadelesinin hızla millî cephe ve halk kurtuluş ordusu içinde örgütlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Sihanuk'un iktidardan uzaklaştırılmasından bu yana henüz bir ay bile geçmeden Kamboçyalı yurtseverler gerici Lon No iktidarına karşı giriştikleri savaşta zafer üstüne zafer kazanmışlar, Kamboçya köylülerinin desteğiyle kurtarılmış bölgelerde devrimci iktidarın ilk nüvelerini meydana getirmişlerdir. CIA darbesi, emperyalizm ve ona karşı "dünya halklarının kurtuluş bayrağım yükselten dünya devrimciliği arasında umutsuz bir tarafsızlık ve denge politikasının uygulanabileceğini sanan Sihanuk'un gözlerinin açılmasına yaramakta; Kambocyadaki Sihanuk taraftarı yurtseverlerin bu ülkede öteden beri ABD emperyalizmine karşı dövüşenlerin saflarında yer almalarına yol açmaktadır. Kamboçya Halkı Kurtuluş Ordusu, başkent varoşlarına dayanmıştır. Gerici iktidar-güç durumdadır. Kamboçya'yı, gerici Lon-Nol hükümetinin ABD emperyalizminin askerî müdahalesini davet etmesi de kurtaramayacaktır. Yakın gelecekte Kamboçya'da kurulacağı haber verilen Devrimci Hükümet ABD emperyalizminin bu ülke üzerinde hâkimiyet kurma çabalarına karşı çok anlamlı bir cevap olacaktır."

Dergi geçen on yıl içinde Asya, Afrika ve Lâtin Amerika halklarının ABD emperyalizmine karşı yürüttükleri milli kurtuluş mücadeleleri ABD emperyalizminin kâğıttan bir kaplan olduğunu inkâr götürmeyecek biçimde ortaya çıkarttığını iddia etmektedir.[760]

Oral Çalışlar, Deniz Gezmiş'in bir iki kez Lübnan'daki el-Fetih kamplarına gittiğini, orada İsrail'e yönelik askeri baskınlara katıldığını, askeri eğitim gördükten sonra, yurda döndüğünü, daha sonra Nurhak'da öldürülen THKO'lu Kadir Manga, Alparslan Özdoğan ve yine Nurhak'da yakalanan Tuncer Sümer bir grup arkadaşıyla birlikte el-Fetih'den dönerken Diyarbakır'da yakalandığını, el-Fetih'e gidip gelmenin devrimci gençler içinde büyük sükse yarattığını haberlere konu olduğunu, henüz THKO projesi ortalıkta yokken yavaş yavaş birtakım silahlı eylemlere başlamanın algısının oluştuğunu, gençlik içindeki şiddet eğiliminin güçlenmesinin devlet içindeki şiddeti de kışkırttığını Küba Devrimi'nin rüzgârının ülkenin üzerinde sıcak sıcak estiğini; Latin Amerika ve Vietnam'ın bir an evvel devrime ulaşabilme aşkını körüklediğini, eylemlerin henüz silaha dökülecek boyutlara ulaşmadığını, polisle ve MHP'li komandolarla çatışmaya girildiğini, banka soygunlarına adam kaçırmalara, bazı tesis baskınlarına giden yolun açılmak üzere olduğunu ifade ediyor.[761]

"Regis debray, Devrim'de Devrim kitabının Türkiye'de bir kuşak üzerinde çok etkili olduğunu 70'li yılların sonunda öğrenmiş ve çok hayret etmiş. 'Çünkü' diyor 'O belli zaman ve mekân koşullarına bağlı bir kitaptı. Sadece Latin Amerika'ya aitti. Siyasal genellemeler yapan bir el kitabı değildi." …Debray bugün kitabının öz

[760] Aydınlıkta dünya ve Türkiye, Proleter Devrimci Aydınlık, Ankara 1970, s.12-15
[761] Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A. Ş., İstanbul, I. Baskı, 2003, s. 131-2.

eleştirisini yapıyor: "Silahların eleştirisini ve öz eleştirimi yaptım. Yanlışlarımı tahlil ettim. Ulusal özellikleri küçümsememizi, gerçek devrimlerin ulusal nitelikli olduklarını fark etmediğimizi anlattım" ifadesini kullanmaktadır. [762]

H. Cemal, polisin sağcı öğrencileri serbest bırakmasını, sol'da şiddeti savunan ve şiddete tapan kişilerin işini kolaylaştırdığını iddia etmektedir.[763]

Türkiye'deki 68 Kuşağı'nın belli zaman ve mekân koşullarına bağlı olarak yazılan bir kitaptan genelleme yaparak Türkiye'de uygulamaya çalışmaları, Türkiye'nin şartlarını bilmeden teorik konuları pratiğe 'acilen' yansıtma çabasından kaynaklanmaktadır. Burada uyarlamadan ziyade bir taklit söz konusudur. Çünkü uyarlamada hem kitabı hazmetme, analiz etme, hem de Türkiye'nin şartlarını anlama çabası söz konusudur.

Sevim Belli, 68 Kuşağı'nın 71 Muhtırası öncesi halet-i ruhiyesini şu şekilde anlatmaktadır: "'Legalite uğruna mücadele' sözü kimlerince pek de iyi anlaşılmadı sanıyorum. Sonradan 12 Mart dönemindeki tutukluluğum sırasında, bunu illegaliteye karşı legal çalışmayı öne geçirme, onu savunma gibi anlayıp pek 'revizyonist' bulanlar olduğunu görüp hayret etmiştim ve nedenini de şöyle değerlendirmiştim: 12 Mart öncesinde, sonrasında da olduğu gibi, bir slogan devrimciliği türemişti. Bazı pek meşgul militanlar bir yazının tümünü okumaya pek vakit bulamıyorlar, hele yazarı tutmadıkları bir çizginin adamı ise sadece başlığı ile, sloganı ile ahkam kesmeyi ve hatta hatta tahrifat yapmayı büyük bir beceri sayıyorlardı… İllegalite yeterli her koşulda pek devrimci bir tutum sayılıyor; legalite pasiflik, korkaklık gibi bir şey sanılıyordu. Oysa tüm kitleleri hedefleyen bir hareket ilanihaye illegal kalamaz. Mücadele alanını olabildiğince genişletmek için legaliteye çıkmak, koşulsuz, sınırsız bir legaliteyi kullanmak görevindedir. Legalitenin sınırlarını zorlamak durumundadır…"[764]

Aydınlık Sosyalist Dergide Mao Zedung'tan bir alıntı yapılıyor:

"Ortak dava uğruna mücadele etmek için daha dün bizim karşımızda olmuş olsa bile, bu gün bize karşı olmayan her hangi bir kimse ile güç birliği yapalım." Dergi "Politik çalışma bütün çalışmanın can damarıdır ilkesini kavrayıp, mücadelemize başarıyla uygulayacağız."[765] söylemini benimsemekte ve geniş cephe faaliyetini savunmaktadır: "Faşizme karşı devrimcilerin silâhı, bütün ileri ve demokratik güçlerin ortak mücadelesidir. Faşist tehditler ve baskılar, biz devrimci güçbirliğinin doğruluğunu ve önemini gerçekten kavrayamadığımız için etkin oluyor." "Proleter devrimci çalışma tek tek kişilerden çok kadroların disiplinli örgütlenmesine dayanır. Disiplinin garantisi, ideolojik sağlamlık ve devrimci bilinçtir. Devrimci kararlılık, feragat ve sağlamlık,

[762] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, Doğan Kitapçılık, I. Baskı, 1999, İstanbul, s. 94-5.
[763] Hasan Cemal, a.g.e., s. 171.
[764] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 459.
[765] Aydınlık Sosyalist Dergi, Sayı:15 Ankara 1970 s.1

vakar ve yiğitlik, ideolojik sağlamlığa ve devrimci bilince dayanır. Bunun için sürekli ideolojik çalışmaya öncelik vermedikçe devamlı ve kararlı bir örgütlenmeyi de gerçekleştiremeyiz."[766]

Cengiz Çandar "Oportünistler Emperyalizmin Hizmetinde" başlıklı yazısında milli demokratik mücadeleye karşı Amerikan emperyalizmine hizmet eden bir takim ideolojik akımların tasfiye olup kılık değiştirdiklerini ve devrime giden yolun önünü tıkadıklarını devrimcilerin hedeflerine ulaşmak için bu akımlarla ideolojik mücadele yapmasının zorunlu olduğunu 1969 genel seçimlerinden sonra halk-aydın ikilemi yaratma amacında olan ve milli demokratik mücadelenin dostları ile düşmanlarını birbirine karıştırarak mücadeleyi saptırma sonucunu doğuran akımın sosyal demokrasi saflarında etkili olmaya başladığını ve sivil-asker aydın zümreyi eylemsizleştirmeye yöneldiğini, bu teoriyi çürütmek gerektiğini söz konusu ideolojinin Ant dergisinin 146. sayısında Sencer Divitçioğlu'nun "Yarınki Türk Sosyalizminin Potansiyeli" başlıklı yazısında tezgahlandığını Divitçioğlu'nun Aybar Oportünizminin eski ideologlarından olduğunu, Divitçioğlu'nun bir hakim sınıf olduğunu ve bunun içinde zümre adını taktığı bir sosyal tabaka olan sivil-aydın zümrenin, bir sosyal sınıf olan burjuvazinin ve yine bir sosyal sınıf olan feodalite kalıntısı toprak ağalığının bulunduğunu, iki sosyal sınıf artı bir sosyal tabakanın devleti temsil ettiğini ve bunun bir hakim sınıfı oluşturduğunu iddia ettiğini aktarıyor.[767]

Cengiz Çandar, Divitçioğlu'nun "Nazım devlet" tanımı ile ve devletin muhtevasını ona sımsıkı bağlı bulunan hakim sınıflardan ayırıp ona bağımsız bir muhteva atfederek bilimsel sosyalizmin tahlil yönteminde kendisini kopardığını ve küçük burjuva idealizminin batağına saplandığını bilimsel sosyalizmin devlet teorisini tahrif ettiğini ileri sürüyor Çandar'a göre Divitçioğlu yarınki türk sosyalizminin iki potansiyel gücü olduğunu bunlardan birinin tipe oy veren kitle, ikincisinin ise mukaddesatçılardır. Çandar Divitçioğlu'nun "Bundan dolayı Konya'da yeşermekte olan öncülerin 'takunyalılar' diye alaya alınan şimdi de türk kamuoyunu derinden ilgilendirmeye başlayan mukaddesatçılar hareketini yakından takip etmek gerekir. Mukaddesatçıların asli ve tali sınıf ilişkilerinde hareket ederek ideoloji ve eylemlerini sağlam bir toplumsal temele oturtmak üzere olduklarını hareketin dayanağının geliştiği ortamın türk haklı tabakasının iktisadi ve kültürel gerçeklerini yansıtmaktadır." sözünü naklettikten sonra Divitçioğlu'nu şöyle eleştirmektedir:

Divitçioğlu'nun emperyalizmin anti komünizm silahına en fanatik bir biçimde sarılan, feodal dönem artığı dinci ideolojileri kendine bayrak edinen taşra mütegallibesinin avukatlığını yaptığı! Türkiye'de mukaddesatçılık dinci sembollerle en fanatik anti-komünizm bayraktarlığı yapmaktadır ve kaynağını feodal artık,

[766] Aydınlık Sosyalist Dergi, Sayı:15 Ankara 1970 s.3-4
[767] Cengiz Çandar, Aydınlık Sosyalist Dergi, Ankara 1969 sayı:3, s.25-27

emperyalizmin Anadolu kolu taşra mütegallibesinden almaktadır. Yazara göre yarınki türk sosyalizminin potansiyel unsurlardan birini oluşturacak olan bu gün proleter devrimcilerine göre yarınki Türkiye sosyalizminin, hatta milli demokratik devrimin kökünü kazıyacağı bir güçtür."

Cengiz Çandar, Divitçioğlu'nun bilimsel sosyalizme küfrettiğini iddia etmekte Divitçioğlu'nu "kurulacak olan bu sosyalizm herhalde Hıristiyan kültürünün bir ürünü olan tercüme ve telif eserlerin bize sunduğu bir sosyalizm değil, fakat tarihi süreç içinde şekillenecek ve çıkış noktası ile gelişme kanunlarını Türk toplumunda bulacak bir sosyalizmdir." görüşünü aktardıktan sonra Çandar Batı Hıristiyan kültürünün bir ürünü olan eserlerin kendilerine sunduğu sosyalizm sözünden Marx'ın, Engels'in, Lenin'in ve diğer devrimci önderlerin eserleri ile devrimci harekete ışık tuttukları bilimsel sosyalizmin kastedildiğini bilimsel sosyalizmin evrensel bir yöntem; tarihin maddeci yorumu olduğunu kavrayamayan işçi sınıfının teori ve eylem birliği olduğunu bilmekten uzak Sencer Divitçioğlu'nun sosyalizm anlayışının bilimsel sosyalist öğretiye ve onun ortaya koyduğu işçi sınıfı ideolojisine değil mukaddesatçılığa ve "halk tabakasına!" yaslandığını dolayısı ile işçi sınıfına, sivil-asker aydın zümreye düşman; mukaddesatçı ideolojinin sahibi feodal mütegallibeye dost, iş birlikçi burjuvaziyi müttefik bellediği için gerçekte halk düşmanı olduğunu ileri sürmektedir.[768]

Cengiz Çandar 19 Ekim 1969 tarihli milliyet gazetesinde İdris Küçükömer'in Sencer Divitçioğlu'na benzeyen tezlerini bir kere daha tekrarladığını bu tezlerinde Türkiye'yi boyunduruğu altına alan Amerikan emperyalizmi olgusundan söz edilmediğini Amerikan emperyalizmini gözlerden kaçırma çabasına girerek sivil-asker aydın zümreyi baş düşman ilan etmeye kadar vardığını Divitçioğlu-Küçükömer teorisinin milli cephe saflarını bölme görevi üstlendiğini ifade ederek böylece küçük burjuva saflarında emperyalizmin ideologluğunu yaptıklarını ilerici tanınan bu yazarların bilim dışı tahlillerinin nedenini şöyle açıklamaktadır: Türkiye'nin yarı bağımlı, yarı feodal bir ülke olduğunu Amerikan emperyalizminin Türkiye'de hegemonya aracı olan gerici parlamentarizmin oyun kuralı olan seçim mekanizmasının kuralın bağlı olduğu sisteme uygun sonuç vereceğini sonuç olarak Divitçioğlu ve Küçükömer gibi ideologlarla sosyalist kadrolara zerk edilmek istenen halkçılığın bu gün "ilerici" küçük burjuva ideologlarınca sivil-asker aydın zümrenin kadrolarına da zerk edildiğini proleter devrimcilerine hedefi şaşırtıp emperyalizm-işbirlikçi burjuvazi-feodal mütegallibe ittifakı ile mücadele yerine sivil-asker aydın zümre ile mücadeleyi öneren mili cepheyi bölücü nitelikteki bu teorinin sivil-asker aydın zümreye de halkı karşı düştüğü izlenimini vererek onu eylemsizleştirmeye yönelme amacı taşıdığını bunun Amerikan emperyalizminin millici güçleri eylemsizleştirme ve "böl ve hükmet" politikasının teorisi olduğunu bu teorinin millici saflardan ayıklanması ve tavsiyesi gerektiğini böylece milli demokratik güç birliğinin güçleneceğini ve zafere yöneleceğini belirtmektedir. [769]

[768] Cengiz Çandar, Aydınlık Sosyalist Dergi, Ankara 1969 sayı:3, s.27-31
[769] Cengiz Çandar, a.g.m., s.31-33

Osman Saffet Arolat, gençlik eylemlerini şöyle değerlendiriyor: "Biz genel olarak 1960 gençliği, o dönem iktidarı alma amacında olan bir gençlikti. İktidar için mücadele ettiğimizi sanıyorduk. Bu hem TİP paralelindeki hem de TİP dışındaki gençler için böyleydi. Herkes erken bir dönemde iktidara gelineceğini zannediyordu. Bu 1967'deki Milli Bakiye Seçim Sistemi'nin ortadan kalkmasına kadar da devam etti. Sonra o tür bir hareketin olamayacağı çok açık olarak ortada olunca o zaman kadrolar kendi aralarında farklı yollar seçtiler. Bir bölümü yine iktidara parlamento yoluyla geleceğine inanıp bu yolda çaba harcadı, bir bölümü fokoculuk dediğimiz Latin Amerika devrimi örneğini düşündü, bir bölümü Çin devrimi örneğini düşündü. DÖB kadrosundaki arkadaşlar aslında kendilerini erken olarak iktidarın adayı bireyler olarak görüyorlardı."[770]

"Artan baskılar karşısında Aybar-Aren oportünizminin «Hareket etmeyelim, faşizm gelir" anlayışının ve yanlış faşizm tahlillerinin devrimci saflarda yeniden yaygınlaştığını görüyoruz. Baskılara karşı en güçlü silâhın devrimci güçbirliği olduğunu kavrayamayan bazı unsurlar, baskılar arttıkça yılgınlığa kapılarak, kitleleri harekete geçiren aktif mücadeleyi «Faşizm gelir» gerekçesiyle reddetmektedir. Bu anlayış, eylemsizliğin, doğru devrimci çalışmaya sırt çevirmenin gerekçesi ve teorik kılıfı olmuştur."

PDAcıların dergisinde faşizm şöyle tanımlanmaktadır:

"Faşizm, emperyalist ülkelerde, tekelci burjuvazinin, güçlenen işçi sınıfı mücadelesine karşı, bütün burjuva-demokratik hakları ve kurumları kaldırarak zorbalığa başvurmasıdır. Emperyalizmin boyunduruğu altındaki ülkelerde ise, emperyalizmin gerici hâkim ittifakının, halkın kurtuluşunu bastırmak için başvurduğu zorbalık rejimidir. Burjuva demokratik kurumların yerleşmediği sömürülen ülkelerdeki rejimler, genellikle faşist, ya da yarı faşist niteliktedirler."

PDAcılar "Aydınlıkta dünya ve Türkiye" başlıklı yazıda güç birliği önündeki engelleri yıkalım çağrısı yaparak demokratik güçlerin birbirine karşı kaba kuvvet kullanma eğilimlerini mahkum etmek gerektiğini "küçük burjuvazi kuvvete tapar" felsefesiyle demokratik güçler arasına düşmanlık tohumları serpen tutumun bırakılması gerektiğini "küçük burjuvazinin zorla devrimci yapılamayacağını küçük burjuva rekabetçiliğinin yenmek gerektiğini önderliğin Proletarya dışındaki sınıf, zümre örgüt ve kişileri devrimci yönde harekete geçirmek olduğunu ifade ediyor.[771]

---

[770] Turhan Feyizoğlu, Deniz -Bir İsyancının İzleri- 17. Baskı, İstanbul, Su Yayınları, 2000, s. 142.

[771] Proleter Devrimci Aydınlık, Ankara 1970, Sayı:15, s. 4-6.

* Cengiz Aytmatov, Mao türü devrim için halkın istek ve özlemleriyle oyunca gibi oynanmış, yaşamın çeitlilik ve etkileşim diyalektiği, Mao'nun 'Kızıl Kitap' adı verilen yazılarından ezberlenen birakç basmakalıp söze indirgenmiş bir halkın, çok eski töre ve geleneklere dayanan zengin yaşamı belli bir doğrultuda yönlendirilmeye kalkışılmıştır. Çok çelişkili görünse de, geçmişi inkâr etme-yalanlama çabası ile çevresinde Çin Setti çekmeyi gerektiren kendini beğenmiş, elirli şovenizm arasında büyük bir benzerlik vardır. Çünkü ancak Çin Setti'nin arkasında, bir halkın bütün öbür halklara üstünlüğü masalı, hikâyesi yaşatılabilir."

Muharrem Kılıç, MDD söyleminin etkin olduğu ve sonraki dönemle ilgili olarak şu iddiaları ileri sürüyor: "Soluduğumuz hava dahil, çepeçevre MDD'ci söylem ve eylem fırtınasıyla sarsıldığımız halde, inatla direniyorduk. Siyasi kılavuzumuz olan TİP'in bölündüğü ve saygınlık kaybına uğradığı, AP iktidarının tüm dinsel, siyasal ve resmi gericiliği sokakta komünistleri ezmek üzere şiddet eylemlerine yönelttiği, bazı eski tüfeklerin Marksist-Leninist söylemin cazibesiyle gençliği gerçekte küçük burjuva darbeciliğinin kucağına ittiği, gizli devlet görevlilerinin gençlik eylemlerinde cirit attığı ve üstelik Marx ve Engels'den çok, Che Guevera'nın Marighella'nın, Mao'nun* ve Alberto Bayo'nun okunduğu, kapitalin gösteriş olsun diye satın alınıp, 'İki Taktik'in hamasi nutuk atmak için ezberlendiği bir dönemde direnebilmek olağanüstü bir şeydi. İçtiğimiz su ayrı gitmeyen, üç kişilik odalarda yan yana yattığımız arkadaşlarımızın bir kısım bir noktaya kadar direnebildiler. Her biri bir köşeye savruldu, 12 Mart faşizmi onları Kızıldere'de Nurhak'ta, Kartal Maltepe'de yedi, bir bölümü ise yıllarca zindanlarda tutuldu, işkenceden geçirildi, bizler de tıpkı onlar gibi yok edilebilirdik[772]"Latin Amerikalı devrimciler Küba Devrimi'ni*, onun simgesi Fidel'i ve Che'yi yüreklerine yerleştirdi; önceleri küçük esintiler oluşturan "övgü rüzgârları", sonraları "fırtınalar" yarattı; gidip Sierra Meastra Dağları'na çarpıp tüm Latin Amerika'yı, Avrupa'yı, yer yer Asya'yı ve Afrika'yı dolaşan bir "umut anaforu" oluşturdu…Dünyanın değişmez göründüğü bir dönemde hemen devrilivereceği "ütopyası" bu büyük coşkuya esin kaynağı oluşturuluyordu.

İdeolojik içeriği, sosyalizmin teorik ve tarihsel kaynaklarına yeniden yöneliş II. Dünya Savaşı ve sonrası parlamentoyla simgelenen yerleşik kapitalist siyaset ve ege-

---

Orhan Türkdoğan, birer milliyetçi olarak Çin komünistlerinin sürekli olarak aydınlara, öğrencilere, ideologlara yöneldiğini; bu sebeple tanınmış profesörlerin, önde gelen yazarların, aydınların köksüz ve kozmopolit bir yapıya sahip olmadıklarını, tersine halkın şuur altını, kamuoyunu biçimlendiren, hatta sosyalist ideolojiyi Çinlileştiren kategoriyi oluşturduğunu, Mao'nun kültür ihtilali döneminde (1966-76) milletçe devrimi hazırlayan güç, bürokrasinin merkezi gücü değil, ideolojinin otoritesinden kaynaklandığını belirtmektedir. (Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 66).

772 Muharrem Kılıç'la yapılan röportaj, Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 85-6.

* Küba İhtilâli ekseriya orta sınıf kökenli ihtilâlci aydınlar grubunun bir eseridir. Bunlardan Paul Kastro öğrenci, Fidel Kastro avukat, bazıları doktor, öğretmen bir kısmı da işsizlerden ibaretti. Nitekim, bu hususla ilgili olarak Che Guevara şöyle diyordu: "Sierra Maestra'da bizleri teşkil eden Granma'ya katılan ilk grubun hiçbiri köylüye ve işçiye hürmeti bilmiyordu -onunla yaşamalarına, işçi ve köylü kökenli olmalarına rağmen." Aynı şekilde, ihtilâl grupları arasındaki bölünmeyi giderek bir birleşmeye ve köylü nüfusu arasındaki bağları sağlamaya ilk muvaffak olan Guillemo Garcia aslında bir sığır dağıtımcısı idi. Böylece, 50 silahlı eylemci bir bütünmüş gibi birleşerek 28 Mayıs 1957 günü Batista'nın askeri güçleri üzerine yüklendiler. Bunların çoğu sanayi işçisi veya doğu eyaletinden gelen proletarya idi. Hücumlar arttıkça köylü katılmaları da hızlandı. Yavaş yavaş köylüler gerillaların yenilmezliklerini tanımaya başladılar ve gerilla ordularına katıldılar. Guevara böyle bir olayı "Bu bizim gerillalara palmiye yaprakları giydirme dediğimiz şeydir" diye açıklıyordu."

Che Guevara "… Bizim ilk köylü tipi gerilla ordularına ait olan askerler ülke için güçlü sevgi gösteren bu sosyal sınıf kesiminden geliyordu. Yani küçük burjuva ruhunda idiler. Bu durumda köylü savaştı, çünkü kendisi, çocukları için arazi sağlamak,onlara sahip olmak, kullanmak, satmak ve zengin olmayı istiyordu." (Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 86-7).

menlik sistemine yönelik eleştirel yaklaşım ve anti-emperyalist kurtuluş mücadelelerinin uluslararası sosyalist harekete getirdiği dinamizm tarafından biçimlenen bir devrimcilik kimliği tanımlandı. 1960'lı yıllarla birlikte devrim, kimliği tanımlanan bu devrimcilerce gündelik yaşamın içine sokuldu. "Resmi" komünist ve sosyalist partiler, "yasal yoldan" devrim yapmak isteyen "susturulmuş ve terbiye edilmiş" devrimcilerin yerine, "iki, üç, daha fazla Vietnam yaratalım" sloganıyla dağlara çıkan, öncü gerilla grubunun mücadelesi geçti…caddeleri, sokakları, parkları, meydanları "iletişim araçları" olarak gören dünyanın genç köktencileri kendilerini değişimin 'ajanları' olarak görmeye ve örgütlü emeğin-siyasal partilerin ötesinde devrim yapmaya girişti. Bu yeni kimlikle buluşan, temelde öğrenci ve aydınlar tarafından beslenen köktenci hareket, II. ve III. Enternasyonal geleneğine bağlı partilerin teorik ve siyasal dogmaikliğini/ muhafazakârlığını ezip geçti; onları ulusçu yaklaşımlarını sarstı…"[773]

"Proletaryanın fiili önderlik rolü ikinci plâna itildi; teori ya olayların peşinden geldi ya da olaylar yaşandıktan sonra üretildi. "Öncüler hareketi" devrimin motoru olarak işçi sınıfını gören bilimsel sosyalizmden köktenci biçimde ayrılıyordu. Artık silahlı mücadelenin başlaması için bütün koşulların oluşmasını beklemenin bir anlamı ve gereği yoktu; bir gerilla "foko"su bütün bu koşulları hazırlayacaktı. Askeri olanın, siyasal olana önceliği bulunan bir dönem başlamıştı… Dünyanın genç köktencileri kendilerini değişimin "ajanları"olarak görmeye başladı ve örgütlü emeğin-siyasal partilerin ötesinde devrim yapmaya girişti. Bu yeni kimlikle buluşan, temelde öğrenci ve aydınlar tarafından beslenen köktenci hareket, II. Ve III. Enternasyonel geleneğine bağlı partilerin teorik ve siyasal dogmatikliğini/muhafazakârlığını ezip geçti; onların Ulusçu yaklaşımlarını sarstı."[774]

Yıldırım Koç, 1968-1969 yıllarında işçiler temel olarak antikapitalist bir programla değil, kapitalizmin çerçevesi içinde daha yüksek ücret, ücretlerin ödenmesi, arkadaşların işten atılmasının protesto edilmesi gibi düzen içi, ama anti-sermayedar söylem ve eylemlerle ortaya çıktığında, Türkiye işçi sınıfının, kapitalizmi aşan programlara hazır olduğu yolunda bir izlenim, umut, beklenti oluştuğunu, 1968-69 yıllarındaki işçi sınıfındaki yükselişin ilk bakışta zannedildiği gibi sosyalist bir programı benimseyen, antikapitalist bir program olan bir yükseliş olmadığını, bu yükselişin işçilik bilinciyle sınıf bilinci arasında dalgalanan ve sınıfın ancak çok küçük bir bölümünün katıldığı bir eylemlilik olduğunu, 1970 yılında işçi sınıf hareketi önce Marmara'da, ardından Çukurova'da yenildikten sonra, gençlik arasında düş kırıklığına yol açtığını, 1970'in ikinci yarısından itibaren işçi sınıfının beklentilerini karşılamaması nedeniyle büyük bir dış kırıklığı içinde bir siyasi savruluş yaşadığını, 15-16 Haziran yenilgisinin ardından fokoculuğa, öncü savaş teorisine sarıldığını ve farklı noktalara gidebildiğini söylemektedir.[775]

---

[773] Esat Korkmaz, Kafa Tutan Günler -Yerüstü: 68 Güncesi-, Cilt I, II. Baskı, İstanbul, Anadolu Kültür Araştırma-İnceleme Yayınları, 2001, 16-18.

[774] Esat Korkmaz, a.g.e., s. 17-8.

[775] Yıldırım Koç'un konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, I. Basım, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s.140-2.

"Aydınlık grubu içinde Garbis Latunoğlu ve İbrahim Kaypakkaya'yla tartışmalar, 1970 yılı içinde hız kazanmıştı. Çin'de Lin Biaou'nun Mao'nun halefi ve en güçlü ikinci adamı durumuna gelmesi; Hindistan'ın Batı Bengal yöresinde Çaru Mazumdar'ın önderlik ettiği köylü kökenli bir parti olan Hindistan Komünist Partisi Marksist Leninist (HMLKP'nin eylemlerinin ve fikirlerin Türkiye'ye ulaşması ve ülkemizdeki devrimci dalganın geriye çekilmesi aynı tarihlere denk düşmüştü.

"Lin Biao, Mao'yu bir tanrı düzeyine yüceltecek aşırılıklar içindeydi. Çin liderinin sözlerinden seçmeleri içeren Kızıl Kitap dogmatik bir şekilde her derde deva ilan ediliyor, yalnızca bu kitapçığın okunmasının yeterli olduğu söyleniyordu. Hintli önder Çaru Mazumdar, Lin Biao'dan daha da ileri gidiyordu.

O sıralarda, Batı Bengal'de büyük bir yoksul köylü ayaklanması çıkmıştı. Mazumdar, bu köylü ayaklanmasının etkisiyle, aşırı solcu sloganlarla mücadeleye girişti ve köylü ayaklanmasının bastırılmasıyla birlikte, trajik bir yenilgiye uğradı. Mazumdar, 'Çin'in başkanı, bizim de başkanımız' diyor, Mao'nun 'Sürekli Okunan Üç Yazı' başlıklı broşürünü okumanın her şeyi kavramaya yeterli olacağını savunuyordu. 'Sürekli Okunan Üç Yazı' Mao Zeudung'un kısa üç makalesiydi…"

"Çaru Mazumdar, köylük bölgelerde yürüttükleri 'halk düşmanlarını imha' kampanyasında, toprak ağalarının öldürürken yalnızca üretim araçları (balta, kazma, nacak, orak) kullandıklarını söylüyor ve şehirlerde ve işçi sınıfı içinde çalışmanın, devrimcileri yozlaştırdığını ve revizyonizme sürüklediğini iddia ediyordu. Çaru Mazumdar'ın partisinin çıkardığı Liberation isimli dergi İngiltere'ye giden Robert Kolejliler tarafından Türkiye'ye getirilmişti. Toplam dört beş sayı ülkemize ulaşan bu derginin fikirleri bizim saflarda çok etkili oldu. Garbis Altunoğlu, Robert Kolej öğrencisi bazı arkadaşlar ve İbrahim Kaypakkaya, bu yazılara ve yazılardaki fikirlere en çok rağbet edenlerdendi.

Bu ideolojik rüzgarlar eserken, ülkemizde 1968'lerde doruğa tırmanan devrimci dalga yavaş yavaş geri çekiliyordu. İşçi, köylü gençlik kitlelerinde geçmişe göre bir durgunluk göze çarpıyordu. Bütün bu etkenlerin üst üste binmesi, kitlelerden kopuk eylemlerin zeminini hazırladı.[776]

1970 yılı içinde sosyalist gruplararası bir ortak platform hazırlamak ve bu yoldan giderek bir yasal sosyalist parti kurmak gerektiğini saptadık ve bu amaçla bir sosyalist kurultay önerisi hazırladık. TİP'in yönetimi nedeniyle o günün devrimci ihtiyaçlarına cevap verdiğini düşünüyorduk. Kaypakkaya, Altunoğlu ve İstanbul'dan bir grup arkadaş, sosyalist kurultay önerisine karşı çıktılar. Onlara göre zaten şehirlerde geçirilen her dakikayla revizyonizme bulanıyorduk, hele böyle yasal örgütlere girişmek tam anlamıyla revizyonizmdi. Şehirler terk etmeliydik, yayın organlarını kapatmalıydık,

[776] Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A.Ş., I. Baskı, 2003, s. 112.

şehirlerdeki örgütlenmelere bir an önce son verip, kırlarda partiyi inşa etmek üzere harekete geçmeliydik." Oral Çalışlar keskinliğin o zamanlarda çok rağbet gördüğünü, bu görüşleri savunan insanların çoğunun samimi olduğunu, bugün bir çoğunun tanınmış öğretim üyesi, gazeteci, bilim adamı, iş adamı olduğunu belirtiyor.[777]

Vamık D. Volkan'a, göre stres verici koşullar altında bir grubun üyeleri gelişimsel yönden geri (dışsallaştırılmış) bir biçimde, tekrar somut birtakım araçları kullanma yoluna gidebilirler. Ya da grup bağlarını yeniden güçlendirmek için yeni ve elverişli depolar yaratabilirler.[778]

Yukarıdaki metinde şehirde proletarya partisi kurmayı bırakıp kırlarda proletarya partisini inşa etme yoluna gidildiğini görüyoruz. 'Paylaşılmış' eski depoların yerine, yeni ve elverişli bir takım araçları kullanarak veya grup bağlarını yeniden güçlendirerek yeni 'depolar' oluşturma gayretini müşahede ediyoruz.

Volkan'a göre, "sıradan koşullar altında paylaşılan depolarda, 'yer alan geniş grup kimliği', geniş grubu oluşturan bireylerce soyutlanmış ve içselleştirilmiştir; bununla birlikte, bu olguda ortaklaşa olarak algılanan, geniş grup kimliğine yönelik tehdit, dışsallaştırma için paylaşılmış, depoların kullanılması ihtiyacını yeniden harekete geçirir."[779]

Sosyalist dünya görüşünü benimsemiş, 68 Kuşağı'nın gençleri komünizmle mücadele derneklerinin milliyetçi çevrenin düzenlediği mitingleri, tepkileri kendi geniş grup kimliklerine yönelmiş bir tehdit olarak algılamış, bu durum paylaşılan bilinç 'depolarını' harekete geçirmiş; 'biz ve öteki' karşıtlığı keskinleşmiş. Bu durum, kimliklere daha keskin bir şekilde yansımıştır.

"Garbis Altunoğlu ve bazı arkadaşları, bizimle birlikteyken, bizden habersiz örgütlenip Antalya yöresinde düşüncelerini gerçekleştirmek üzere yoksul köylü kılığına girip tarlalarda çalışmaya gitmişlerdi. Köylüler, bunların kılık kıyafet ve davranışlarından şüphelenmişler (çünkü pek yoksul köylüye benzer halleri yok), onları polise ihbar edip yakalatmışlardı.

Garbis, Mazumdar'ın fikirlerini en katı şekilde savunanlardan biriydi: 'Çin'in başkanı bizim de başkanımız' diyor. 'Sürekli Okunan Üç Yazı'yı yanından eksik etmiyor, kılık ve kıyafetiyle köylülere benzemeye özen gösteriyordu.

'Sürekli Okunan Üç Yazı' konusunu epeyce eleştirdik. Garbis, bunun üzerine Mao'nu Kızıl Kitap'ına sarıldı, o da olmayınca, Mao'nun Seçme Eserleri'yle yetinilebileceğini söyledi. O yıllarda Mao Zedung'un eserlerinden 4 cilt İngilizce olarak basılmıştı. İbrahim'le Garbis Ankara'ya bir gelişlerinde koltuklarının altında, (daha

[777] Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A.Ş., I. Baskı, 2003, s. 112-3.
[778] Vanık D. Volkan, Körü Körüne İnanç -Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri- Çev.: Özgür Karaçam, Okuyanus Yayınları, İstanbul, 2005, I. Baskı, s. 55.
[779] Vanık D. Volkan, a.g.e., s. 56.

doğrusu Garbis'i koltuğunun altında, çünkü İngilizce biliyordu), Mao'nun eserlerinin dördünün ortak bir cilt halinde getirildiğini gördük. Herhangi bir konu tartışıldığında Garbis, bu eseri karıştırıp cevap arıyordu.

Oral Çalışlar, Mao Zedung'un düşüncesinin böyle ele alınmasının kendilerini çok kızdırdığını, hatta Garbis'in işi o kadar aşırıya götürdüğünü ki, Lenin aşırı solcu hatalara yönelttiği eleştirilerin bile artık bir değeri kalmadığını ifade ediyor. Garbisler, İbrahim'lerden önce saflarından ayrıldığını, kendilerinden ayrılınca, kendi aralarında da kavgaya giriştiklerini, Adil Ovalıoğlu'nun bu anlaşmazlıkta trajik bir şekilde öldürüldüğünü ifade ediyor.[780]

H. Cemal, 12 Mart öncesinde çoğulcu demokrasiyi sevmediğini, 'Cici demokrasi', 'Filipin demokrasisi' dediğini; halkın oyuyla gelen Meclis'in kapısına kilit vurulmasını Türkiye'nin kurtuluşu için bir başlangıç noktası olarak düşündüğünü; fakat 12 Mart'ta başlayan süreçte demokratik düşünceye doğru savrulmaya başladığını; çoğu kişinin de demokrasinin erdeminin askeri darbelerden sonraki acılı dönemlerdeki düşünce egzersizleriyle yakaladığını belirtiyor.[781]

Oral Çalışlar, Garbis'le 12 Mart döneminde Ankara'da Mamak Askeri Cezaevi'nde karşılaştığını, bağnaz Maoculuğunun sona erdiğini gördüğünü, öylesine yücelttiği insanı daha sonra, revizyonist, oportünist dediğini, 1974 Affıyla serbest kaldığını ifade ediyor.[782]

Ö. Laçiner, 1969 seçimlerinde gerek CHP'nin gerekse TİP'in başarısız olmasının meydana getirdiği hayal kırıklığının ardından, iktidara varmanın kuralı olarak seçimin ve demokrasinin ne ölçüde bağlayıcı olduğu sorusunun tartışıldığını; CHP çevresinde sayılan ordu ile sivil bürokrasinin sol Kemalist eğilimdeki radikal unsurların halkın çoğunluğu ile "geri" ve "gericiliğe" açık olduğunu, Türkiye'de demokrasinin bu veri üzerine kurulduğu için aldatmaca olduğunu ileri sürdüğünü; çözümü askeri bir darbede gördüklerini, sosyalist solda benzer bir yaklaşımla gerilla-halk savaşının temel alınmasını savunan eğilimlerin güçlendiğini, buna mukabil Ecevit liderliğindeki CHP'nin ve TİP'in askeri darbe ve halk savaşından uzak durup, seçim ve demokrasi temelinde sonuç alınmasında ısrar ettiğini belirtiyor. 12 Mart müdahalesinde sosyalist/devrimci kanat dışındaki sol Kemalist denilen kesimlerin askeri darbeye bağlanan umutlarını kesin bir şekilde kırdığını, sosyalist cenahtaki demokrasiye ancak araçsal bir değer verebilen "halk savaşı" odaklı eğilimler üzerinde pekiştirici bir etki yaptığını ifade ediyor.[783]

Muharrem Kılıç, sosyalist gençlik örgütünün (SGÖ) 1970 ortasından itibaren gençlik içerisinde güçlenme çalışmalarının Dev-Genç tarafından çekinilerek izlendiğini,

---

[780] Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A.Ş., I. Baskı, 2003, s. 113-4.
[781] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, Doğan Kitapçılık, I. Baskı, 1999, İstanbul, s. 99.
[782] Oral Çalışlar, a.g.e., s. 114.
[783] Ömer Laçiner, "Siyasal Akımlar: Sol", C.D.T.A., C.15, I. Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 1996, s.1239.

MDD hareketinin giderek bölündüğü Emek Dergisi aracılığıyla sosyalist devrim tezinin güç topladığı bir noktada SGÖ'nün yeniden fakültelerde faaliyet göstermesinin Dev-Genç'i ürküttüğünü ve SGÖ'nün MDD'ciler tarafından basıldığını anlatıyor.[784]

Teslim Töre, geçmişi tahlil ederken, yoksulluk felsefesini devrimci savaşın bir kaldıracı gibi gördüklerini; geçmişte, kapitalizmden sosyalizme geçişi sağlayacak olan devrimin, mutlak yoksullaşmanın derinleşmesi, yoksulluğun ve kötü yaşam koşullarının toplumu bir devrime itmesi yoluyla gerçekleşeceği felsefesinin yapıldığını, bu yaklaşımın çoğu kez ortam değerlendirmesinde bile kendilerini objektiflikten uzaklaşmaya, politik düşünce ile yaklaşımda bulunmaya neden olduğunu belirtiyor.

Töre, tek tarihi esin kaynaklarının Sovyet devrimi olduğunu ve onun da daha çok açlık, yoksulluk temelinde patlak verdiği için, kendilerinde devrimi oluşturacak nesnenin yoksulluk olacağı düşüncesinin kesin bir inanca dönüştüğünü; kapitalizmin gösterdiği her gelişmeyi mutlak kötüleşme olarak yorumlayan, sürekli bir toplumsal patlama beklentisi içinde olan tahlillerinin bu politik düşünceden kaynaklandığını bildirmektedir.[785]

Gençlik eylemlerinin amaç ve hedeflerine ilişkin değerlendirmelere gelince, bu konuda Ömer Laçiner, Türkiye'de 1960'ların başından 1970'lerin sonlarına kadar inanç ve ütopyalar içinde hareketin coşkulu dönemini yaşadığını ifade ederken,[786] Hasan Cemal, bir kısım yazarların 1960'larda üniversite gençliğinin isteklerinin masum istekler olduğunu, temiz ideallerle yola çıktıklarını üniversitede reform istediklerini, ellerinde silah olmadığını; fakat devletin sevgisiz davrandığını solcu gençlerin faili meçhul cinayetlere kurban gittiğini, Türkiye'nin büyük kentlerinde üniversite reformu diye ayaklanan gençlin, devlet tarafından bir Fransa'daki, bir İngiltere'deki gibi anlayışla karşılansaydı, öğrenciler yönetime katılabilseydi, demokratik bir üniversiteye geçit verilebilmiş olsaydı, dağa çıkmak, yer altına inmek, eline silah vermek gibi merakların uç vermeyeceğini ifade ettiklerini, bu bakış açısında gerçek payı olmakla birlikte bunun fotoğrafın tamamı olmadığını 1960'larda üniversite öğrencilerinin istekleri makul karşılanmış olsaydı dahi, gençlik rahat bırakılmayacağını, çünkü Türkiye'nin iki bloğun Doğu'yla Batı'nın en kritik hesaplaşma merkezlerinden bir coğrafyada olduğunu bu yüzden Soğuk Savaş koşullarında gençlik kitlesinin bir şekilde mutlaka çengel yiyeceğini belirtiyor.

H. Cemal, bizzat içinde yer aldığı Doğan Avcıoğlu grubunun devrime giden yolun askeri darbeden geçtiği düşüncesiyle askeri daha kolay kışkırtmak ve darbeye götürmek için gençlere çengel atıp kullandıklarını, hedefin gençliğin heyecanını

---

[784] Muharrem Kılıç'la yapılan röportaj, Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların GençlikLiderleri Konuşuyor, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 87-117.

[785] Teslim Töre, Marxizm ve Sorunlarımız, I. Baskı, İstanbul, Pelê Sor Yay. , 1992, s. 20-21.

[786] Ömer Laçiner, Artı Haber Dergisi, Şubat 1998, s. 72.

kullanarak onların polisle askerle çatıştırarak darbe ortamına hazırlamak olduğunu Soğuk Savaş, Batı ile Doğu blokları arasındaki hesaplaşmanın Batı ülkelerine kıyasla Türkiye'de çok daha acımasız oynandığını, kimilerini sosyalizm adına, kimileri komünizmle mücadele adına kavgaya koyulup birbirlerini kırdıklarını itiraf ediyor.[787]

Mustafa Zülkadiroğlu, Türkiye'de 27 Mayıs sonrası sosyalizmi tercih edenlerin sayısı, milli kurtuluşçu Kemalist gelenekten geldiğini; sol örgütlerin 27 Mayıs sonrasında kurulduğunu; üniversite kesiminin Kemalizm yanlısı insanlardan oluştuğunu; buna karşı AP teşkilatlarının komünizmle mücadele dernekleri aracılığıyla CKMP Komandoları ile sağcılarla solcular arasında 'iti ite kırdırma' politikasını uyguladığını; 1968'de üniversitelerde sağcılar bildiri dağıttıktan sonra solcuların bildiri dağıtması mümkünken, Kanlı Pazar* olayından sonra onun ithaliyle solun güçlü hale geldiğini; solcular üzerinde tahakküm kurulamadığını; polisteki egemen düşüncenin de Türk-İslam senteziyle oluşan faşist düşünceler olduğunu belirtiyor.[788]

Haşmet Atahan, Sarpların bildirilerini askeri alt kademelerde yankısını bulduğunu, ordudaki bu gelişmelerin durdurulmasını, nötralize edilmesi hadisesini gizli servislerin olağanüstü çalışmalarında aramak gerektiğini; bir yandan gençliğin provokasyona itilmeye çalışıldığını, bir yandan ordu içindeki gençlik hareketlerinin ve ordu gençliğin provoke edilmeye çalışıldığını; bu yaşanan süreçte 9 Mart olayı çerçevesindeki bazı girişimlerin durdurulduğunu ve 12 Mart'ın hayata geçirildiğini bu sebeple gizli servislerin olağanüstü becerisi sayesinde 27 Mayıs gibi bir hareketin kapıdan döndüğünü; Türkiye'de 27 Mayıs niteliğinde bir hareketin gizli servislerin müdahalesiyle akamete uğratıldığını ifade etmektedir.[789]

Gülay Göktürk, "Üniversite İşgali" başlıklı makalesinde amaçlarının Ekim Devrimi bir usulü darbeyi hedefleyen politik bir mücadele olduğunu; bu karakteri yüzünden gençlik hareketinin askeri darbeci kanatla çok kolay ittifak yaptığını; kendisinin 1969 yılında ODTÜ işgalini ilk başlatan grubun içerisinde olduğunu; demokratik üniversite öğrencilerin yönetime katılması gibi ortalıkta bir takım klişe sözlerin dolaştığını; fakat bunların önemli olmadığını, bu olayların birkaç yüz kişinin işi olduğunu, bu birkaç yüz kişinin de okuldaki derslerle hiçbir alâkasının bulunmadığını;

---

[787] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 20-1.

* "1905 Devrimi, ayaklanmış olan çiftçilerle kentte yaşayan işçi sınıfını, Büyük Çar İmp.'nun sınır bölgelerinde yaşayan uluslarla da Metropollerdeki liberalleri bir araya getirmişti. Meşrutî ve parlamenter bir niteliğe bürünme yoluyla alınan önlemler ülkedeki huzursuzluğun giderilmesinde yetersiz kalmıştır. Büyük bir grev hareketi görüldü. 9 Ocak 1905'te, Papaz Georgij Gapan liderliğinde, gösteri yapan kitleler, Petersburg Kış Sarayı'nın önünde, saray nöbetçilerinin kurşunlarıyla, toplu halde can verdiler. İlerideki dönemlerde bugün, Bolşevist devrimcilerin mitolojik tarih yorumuna "Kanlı Pazar" olarak geçecektir." Ludger Kühnhardt, Devrim Zamanları, Çev. Hüseyin Bağcı, Şenay Plassmann, ASAM Yay., Ankara, 2002, s. 181. Bizdeki 68 Kuşağı'nın "Kanlı Pazar" ismini buradan esinlenerek verdiğini düşünüyoruz.

[788] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1998, s. 605.

[789] Bedri Baykam, a.g.e., s. 33-4.

öğrencilerin yönetime katılıp katılmamasını hiç aldırmadığını; eğitim sistemine aldıran büyük öğrenci kitlesinin de bu işgalle hiçbir ilişkisinin olmadığını dile getiriyor.

Göktürk, 1960-70 yılları arasında yolu üniversiteye düşmüş herkesin 68 Kuşağı'nın sözcülüğüne soyunmasını balon şişirmeye benzetiyor ve aradan geçen 30 yılda hiçbir kimlik edinemeyip hâlâ 68'li kimliği ile idare etmeye çalışan kimilerinin oyununu bozmak gerektiğini düşünüyor. 68'li olduğunu; fakat 68'in toplumsal bir dönüşümü hedeflemediğini "dünyayı istiyorum, hemen şimdi" sloganını hiçbir zaman 68'in sloganı olmadığını, bu slogana biraz yaklaşan milli kültürün semtlerine uğramadığını, 68'lilerin Joan Baez dinlemeyi bile burjuvalık saydığını, dertlerinin Ekim Devrimi bir darbeyi hedefleyen politik mücadele olduğunu ileri sürüyor.[790]

S. Belli, 17 Mayıs 1971'de THKP-C (Çayanlar)'nın İstanbul'da Efraim Elrom adındaki İsrail istihbaratının önemli bir adamını esir aldıklarını; Nihat Erim hükümetinin 'anarşist eşkıya' diye nitelendirmede bulunduğunu; İstanbul ve Ankara'da solcu ve demokrat bilinen 40 kişinin Elrom'a karşı rehine olarak toplandığını; bu listede Mihri Belli'nin, Halit Çelenk, Muzaffer Erdost'un da olduğunu belirtiyor.[791]

Haşmet Atahan, 12 Mart'tan sonra sıkıyönetim ilânı ve arkasından geniş tutuklama hareketlerinin başladığı günlerde Elrom'un kaçırılarak öldürülmesi esnasında birtakım eylemcilerin silahlı mücadele ettirilip ettirilmemesi konusunda kendi içlerinde bile çelişki yaşadıklarını; bu olayı arkadaki gemileri yakmaya yönelik bir politika olarak ele almanın mümkün olduğunu ifade ediyor.[792]

MDD düşüncesini savunan M. Belli, 1971 Muhtırası sonrası ortamın silahlı eyleme uygun olmadığını düşünmüştür.!

Sevim Belli, Denizlerin olayı sonuçlandırılmadan, Sinan Cemgillerin Nurhak Dağları'nda yok edildiğini; Denizlerin idamı yaklaşırken, aynı duygu ve düşünceleri paylaşan Mahirlerin Ünye'deki İngilizleri kaçırmaları olayının gündeme geldiğini ve ardından Kızıldere'de yaşanan katliamla Denizlerin acısının katmerleştiğini; Mahir'in Elrom olayından bir süre sonra Hüseyin Cevahir'le birlikte gizlenmekte oldukları İstanbul Bostancı'daki bir evde 12 Mart güçlerince kuşatıldığını; Cevahir'in öldürüldüğünü, Mahir'in ise yaralı olarak ele geçirildiğini; daha sonra Maltepe Askeri Cezaevi'nde tutukluyken, Mahir ve arkadaşlarının tünel kazarak kaçtığını; Denizlerin infazına tepki olarak Ünye Tesisleri'nde görevli üç Amerikalıyı rehin alıp, onların başları üzerine pazarlığa girişmeyi denediklerini; Kızıldere'deki operasyonda Ertuğrul Kürkçü hariç hepsinin öldürüldüğünü hatırlatarak bunun bir intihar eylemi olduğunu; lider durumundaki bu kişilerin ilke olarak harcanmaması gerektiğini; bu gibi durumlarda kitlelere sığınmanın, inanmanın ve kitleleri harekete geçirmenin yollarını aramanın gerektiğini ifade ediyor.[793]

---

[790] Gülay Göktürk, "Üniversite İşgali", Yeni Yüzyıl, 02.03.1996.
[791] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 502-3.
[792] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler-, I. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1998, s. 35.
[793] Sevim Belli, a.g.e., s. 511.

3. 68 KUŞAĞI'NIN GEÇİRDİĞİ DEĞİŞİMLER

Devrimcilik; halk adına ve halk içlin, çoğu zaman halka rağmen kalkınmacılık, aydınlanmanın ve özgürleşmenin zorunlu koşulu olarak görülen dinsel bağımlılıklardan kurtulma anlamında laiklik ve Fransız devriminden bu yana tüm bu değerlerin beşiği olduğuna iman edilmiş Batıcılık, özel araştırma ve irdeleme gerektiren kimi tekil olaylar ve kişiler dışında (kendisi de Marksizmin ve 17 Devrimi'nin türevi olan Sultan Galiyevcilik vb.) sol aydının ayırt edici nitelikleri olmuştur.[794]

Türkiyeli sol aydının Marxist ideoloji ve düşünceye daha fazla yaklaştığı, Kemalist çizgi ile Marxist, giderek Leninist çizgi arasındaki aslında telif kabul etmez farklılığın bilincine yavaş yavaş ve neredeyse ıstırapla varmaya başladığı 1950'ler, hele de 1960'lalr sonrasında, aydının 'biz-onlar' ikilemi zayıflamak şöyle dursun, derinleşmiştir. Marxist öğretinin felsefi temellerinden bağımsızlaştırılarak aşırı siyasallaştırılmış ve emekçi sınıfların –yada çoğu zaman onlar adına yönetecek olan elitlerin, aydınların- mutlak iktidarı temeline oturtulmuş bir hızlı kalkınma modeli olarak kavranan sosyalizm, sol aydın için onlarla (Batı muasır medeniyetiyle) eşit olabilmenin ve gecikmişliği aşabilmenin, yani zamanı geriye alabilmenin anahtarıdır artık. Eşitsizlik duygusu yaratan Batı'yı, hem de bu eşitsizliğin temeli olarak görülen kapitalist emperyalizmi yıkarak aşan bir Batılı model, Türkiye sol aydınının tam da aradığı kurtuluş yoludur.[795] 1960'lardaki Marxist sol arayışlar ve hareketler bu türden bir Batıcılığın ve kalkınmacılığın bütün izlerini taşır.[796]

"İnsanı diğerlerine bağlayan sosyal bağ, bağlanma, özdeşleşme, model alma, insanlar arası çekim gibi olgularda somutlaşıyor. İnsanın yaşamının ilk yıllarında bakıma muhtaç oluşu, yaşamak için diğerlerinin yardımına bağımlı oluşu, toplum yaşamına katılan insanların birbirine bağlılığı gibi olgular, insanda diğer insanlarla ilişkiye girme yönündeki köklü bir ihtiyacın varlığına işaret eder."[797]

68 Kuşağı gençleri kendi dünya görüşlerine yakın buldukları gruplara katıldığını, 'bağlanma' olgusunun gerçekleştiğini, tutumlarını örgütlerken ve kimliklerini tanımlarken bu gruplara referansta bulunduklarını görmekteyiz.

"Bireylerin kendi tutumlarını örgütlerken ve kimliğini tanımlarken dayandığı gruplar, her zaman üyeleri oldukları gruplar değildir; bireyin üyesi olmadığı referans gruplarının da bu konuda vasıta rolü oynadığı gözlenmektedir. Referans grupları esas

---

[794] Oya Baydar, "Batıcılıkla Tutuculuk Arasında Sol Aydınlar", Entellektüeller Gerekli Mi?", Cogito, Üç Aylık Düşünce Derg., Yapı Kredi Yay., İstanbul, Sayı: 31, Bahar 2002, s. 253

[795] Yazar dipnotta şunları ekler: Kemalizm'in Batı'yla kapitalist model içinde eşitlenme ve benzeşme projesi, kapitalizmin ve emperyalizmin yıkıldığı sosyalist Batı ile eşitlenme vizyonunu izleyen Marxist-sosyalist aydınların karşısına her dönemde hesaplaşmaları gereken temel ayrım noktası olarak çıkmıştır. Bu hesaplaşmadaki saflaşmalar, Türkiye'de solun kendi içindeki ayrışmaların da kilididir. Oya Baydar, a.g.m., s. 257

[796] Oya Baydar, a.g.m., s. 253-254

[797] Nuri Bilgin, Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, I. Basım, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s. 120.

olarak bireyin kendisini veya diğerlerini yargılarken referans noktası olarak kullandığı gruplardır. Hyman, bunu statü örneğiyle açıklar. Statü, bireylerin birbirlerine göre konumlarını ifade eder. Bireyin kendi konumuna ilişkin düşüncesi, dikkate aldığı, değer verdiği diğer kişilere bağlıdır. Birey, bu kişilere bakarak kendi statüsünü tartar; bu kişiler onun referans grubudur. Bireyin değerlendirmeleri, referansta bulunduğu gruba göre değişir. Kelley'e göre referans gruplarının iki işlevi vardır. Referans grubu, bir yandan bireye normlar, modeller ve değerler sunarak, dayatarak ve uygulayarak normatif bir işlev görür; bireyin davranışlarının norma uygun olup olmamasına göre ona kapılarını açabilir veya kapatabilir. Referans grubu öte yandan, bireyin kendini ve diğerlerini değerlendirmede kullandığı bir öçlük olarak karşılaştırma işlevi görür. Sosyal karşılaştırma, bireyin özellikle kendi kendini değerlendirmede zorlandığı, yeteneklerinden ve görüşlerinden emin olmadığı, duygularının belirsiz olduğu durumlarda yaşadığı bir süreçtir. Bu tür muğlak durumlarda birey, hem öz saygısını koruma, soysal onay görme ve sosyal bağlanma ihtiyaçlarını giderme gibi duygusal nedenlerle ve hem de zihinsel tutarlılığını ve görüşlerinin geçerliliğini sağlama ihtiyacıyla belirsizliği azaltmaya çalışır."[798]

Dünyada ve Türkiye'de 68 Öğrenci Hareketleri'ni anlatan "Öğrenci Ayaklanmaları" kitabının yazarı Ahmet Taner Kışlalı, 68 Hareketi'ni başlatan üniversite öğrencilerini, ulusal kültürün bir parçası olan alt kültüre ait bir kesim olarak görüyor.[799]

68 Kuşağı, bilebildiği kadarıyla farklı sosyalist formları, kalıpları Türkiye' ye uyarlamaya çalışan (Sol Kemalizm, Sosyalist Devrim, MDD vd.) özellikle Batı' da yaşanan sınıf çelişkilerini Türkiye' ye taşıyarak emperyalizme karşı mücadelenin sınıf şuuru temelinden hareket etmesi gerektiğini düşünen, bunu sağlayamadığında başka müttefikler arayan (MDD düşüncesi gibi), öncü devrimci güçleri (Şehir-kır gerillacılığı ki bu, bir çeşit ikameciliktir) önemseyen, değiştirmeyi esas alan bir kuşaktır.

M. Belge, Batı'da 68 Hareketleri yaşanırken Türkiye'deki 68 hareketinin var olmayan klasik solun boşluğunu doldurduğunu; sosyalizmin gerçek tarihinin bilinmemesi bir tarafa Türkiye'nin siyasi kültürünün yeni yeşeren sosyalist harekette ağırlığını hissettirmesinin asıl problem olduğunu; bu yüzden Türkiye'deki 68'deki politik hareketliliğin Batı'daki özgürlükçü ve bireysellikten yana hareket gibi gelişemediği tespitinde bulunuyor.[800]

---

[798] Nuri Bilgin, Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, I. Basım, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s. 121.

[799] Ahmet Taner Kışlalı, "Gazeteci Gözüyle Sorunun Analizi", Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Yay. Haz.: Nuri Bilgin, I. Basım, İstanbul, Bağlam Yay., 1997, s. 489. (Kışlalı, sözkonusu makalede, kültürü, bir duyuş, düşünüş, davranış birliği ya da benzerliği; ulusal kültürü de, aynı topraklar üzerinde benzer koşulları paylaşan insanlar arasında oluşmuş bir dayanışma olarak tanımlamakta; fakat ulusal kültürün alt kültürlerden, alt kültürlerin toplamından oluştuğunu; ulusal kültür içerisinde sınıfsal kültürlerin olduğunu; işçinin, işverenin kültürü olduğunu, köylünün kültürü, bölgesel ve yerel kültürler olduğunu; ulusal kültürün bir çok alt kültürün sentezi olduğunu ve bunların ortak noktalarından oluştuğunu ifade etmektedir.)

[800] Murat Belge, "68 ve Sonrasında Sol Hareket", "Toplum ve Bilim Üç Aylık Dergi, İstanbul: Birikim Yayıncılık, , 1988, Sayı: 41, s. 158-9.

H. Cemal, kafalarının boş olduğunu, ne Karl Popper'lardan ne doğru dürüst Avrupa'daki sosyal demokrasinin gelişiminden ne Sovyetlerdeki Stanilinizm'den ne Gulag'lardan haberdar olduklarını; bu yüzden de birkaç kitap okuyunca gerçekten dünyayı değiştireceklerini sandıklarını; felsefi ve fikri birikimden yoksun bir ortamda 'diktacı görüşlerin' kısa zamanda sokağa ve kafalara hakim olduğunu; bu nedenle sağ ve sol'un karanlıktan oluştuğunu; demokrasi kültüründen nasibini almamış siyasal kadroların gençlerin vuruşmalarından medet umduğunu; cehaletin bedelinin faili meçhul cinayetlerle hapisler ve işkencelerle, darbeler ve idamlarla ödendiğini ifade ediyor.[801]

H. Cemal, Alevilik, İslamiyetin Türk politikasındaki yeri gibi birçok konunun Mülkiye'de kendilerine öğretilmediğini, okulun dışında öğrenmeye çalıştıklarını; Anadolu denen coğrafyayı hâlâ öğrenmeye çalıştıkları ifade ederek Türk aydınının kendi coğrafyasına, kültürüne uzak olduğunu dile getiriyor.[802]

Mahir Çayan, devrimci pratiğin doğrulamadığı her teorinin boş ve kof bir dogma, bir spekülâsyon olduğunu ifade ederek, 68 Kuşağı'nın okuduğu temel referans kitaplarından olan George Politzer'in "Felsefenin Temel İlkeleri" kitabından alıntı yaparak her teorinin devrimci pratiğe yönelmesi gerektiğini düşünüyor:

"…Her teori, zorunlu olarak pratiğe dönmelidir ve bu, iki sebepten böyle olmalıdır; Birincisi, teori kesin olarak pratik tarafından yaratılmıştır, dünyayı seyreden heveskârca, boş bir merak için değil, dünyayı değiştirmeye yardımcı etmek için kurulup hazırlanmıştır. İkincisi, mademki gerçek, kesintisiz hareket ve değişikliktir, kendi kendine yeterli olmaya bakan her teori kısırlaşır, artık ölü bir dogmadan başka bir şey değildir; ısrarla, durmadan pratiğe dönmezse bilgi süreci duraklar…"[803]

H. Cemal, Frantz Fanon'un devrimci şiddete tapan birisi olduğunu şiddetin övgüsünü yaptığını, şiddeti sistemleştirdiğini, yeni sömürgeciliği yok etmenin tek yolunun şiddete başvurmak olduğunu, kendisinin onun kitabını 1966'da yirmi iki yaşındayken aldığını; kitaba işaret koymadığı bir yerin kalmadığını ifade ediyor. "Ben bu hayatta ne olacağım?" sorusuyla kıvrandığı Almanya yıllarında ne olduğunu kestiremediği hayata tutunmak için bir dal aradığı içinde hiç eksik olmayan umutsuzluk duygusuyla kendi kabuğuna çekildiği, yalnızlık çektiği, hayatta kendisini nasıl tarif edeceğini bilemediği bir dönemde bir aidiyet duygusu geliştirmek istediğini, böyle geleceğe ilişkin bir arayış içerisinde bulunduğu bir kavşak noktasında bu umutsuzluk havasının kendisinin Marksizm'e, solculuğa sığınmasının ilk tohumlarını zihniyet toprağına serptiğini anlatıyor.[804]

---

[801] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 169-70.
[802] Hasan Cemal, a.g.e., s. 170.
[803] Mahir Çayan, Bütün Yazılar, Tarihiz, İstanbul, Devrimci Sol Yay. , 1979, s. 113.
[804] Hasan Cemal, a.g.e., s. 86-7.

H. Cemal, kendi iç kavgalarını, çelişkilerini, çözümsüzlük ve umutsuzluk çukurunda çektiği kimlik sancılarının şiddetlendiği Bremen günlerinde kimlik sancısı çektiğini, Türkiye Cumhuriyeti'nin belki de milli birlik ve beraberlik bozulmasın diye az şey öğrettiğini, kendisini cahil bıraktığını, belki de bu yüzden Marksizm'in klasiklerini ilk eline aldığında kolay etkilendiğini, hiçbir düşünsel ve felsefi birikimi olmayan Türk toplumunun birdenbire Marlboro sigarası gibi spekülatif ithal malı, aşırı sağ-sol düşüncelerinin istilasına uğradığını, yine daha önce hiçbir düşünsel-felsefi birikimi ve hazırlığı olmadığı için sokağa karşı bir direnç gücünü oluşturması gereken üniversitelerin sokağa yenik düştüklerini, peşlerini bırakmayan cehaletleri dolayısıyla yaşayarak sınama yanılma yöntemiyle doğruyu öğrendiklerini anlatıyor.[805]

H. Cemal, Trabzon'a gelir gelmez, 1969 başlarında TİP'e üyelik başvurusunda bulunduğunu; artık 'partili' olmayı istediğini; içinde, bir kampa aidiyet duygusunun güvenliğini hissetmeye başladığını ifade ediyor.[806] Ancak kendisinin Avcıoğlu'nun, tepeden inmeci, parlamento ve partileri, askerlerle iş tutarak bir darbeyle kapatma, yani demokratik devrimi yapma düşüncesiyle TİP'in darbeye karşı olma ve sosyalist devrim düşüncesi arasındaki farkları henüz anlayamadığını fark ettiğini ve TİP'e üyelik başvurusunun kabul edilmediğini ve bunun üzerine D. Avcıoğlu ile çalışmaya başladığını belirtiyor.[807]

H. Cemal, 'Biz ve onlar" ayrımının meydana getirdiğ kimlik çatışmasını anlatıyor:

"Biz ve onlar! Onlar ve biz! Dünyamızı 'biz ve onlar' diye bölme illetine tutulmuştuk. Sürekli düşman üreten bir kavramdı bu. Bize günah işletecek, yanlışlaryaptıracak bir kavram. Defterimizde uzlaşmak, toleran diye kavramalar yer yoktu. Gitgide fanatikleşiyorduk. Ödün vermek özellikle idealistlerin ve gençlerin kulağına hiç de hoş gelmeyen bir sözcüktür. Çünkü düşmanımla barış yapmak, idealist düşünce açısından ahlaki bir düşüklüktür." demekte, bugün ise hayatın olduğu her yerde bir ödünün de olduğunu; ödün vermek istemeyen kimsenin fanatikleşeceğini; bir idealin fanatiği olacağını, gerçekleri göremeyeceğini belirtiyor.[808]

3.1. 1971-1980 Arası Dönem

Kentel, 1970'lerden 80'lere kadar sosyalizm adında alternatif bir devlet fikrinin ortaya çıktığını, çevrenin milli devlet fikriyle tepki verdiğini, toplumsal hareketlerin krize girdiğini ve kurtarıcılığa soyunan sol ve sağ ideolojileri bünyesinde toplamış olan gençlik hareketlerinin yukarıdan aşağıya bir misyon çerçevesinde değiştirilmeye çalışıldığını, toplum düşüncelerinin yanı sıra, "devlet" söz konusu yapılsa da, çatışmanın toplum içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Kentel, kentleşme sürecinde kentlere hücum

[805] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım, I. Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 88-9.
[806] Hasan Cemal, a.g.e., s. 147.
[807] Hasan Cemal, a.g.e., s. 147-9.
[808] Hasan Cemal, a.g.e., s. 172.

eden kitlelerin sosyal tabakaların gençlerine sadece seçmiş oldukları merkezi veya çevreyi taşıyan devlet hareketleriyle çatıştıklarını; fakat referansın devlet olarak kaldığını yani sosyalist devlet veya milli devlet olduğunu belirtiyor.

Kentel, 1980'lere kadar gençlerin yeryüzü ütopyalarını kurup geleceğe dönük olarak bugünkü toplumsallıklarını feda ettiklerini, o günlere dair arzularını dile getiremediklerini ve en uç noktaya sürüklendiklerini, kendi içlerinde de totaliterleştiklerini belirtiyor.[809]

12 Mart Askeri Müdahalesi, 27 Mayıs'ın getirdiği hükümet/ordu ilişkileri sisteminin pratik bir uygulamasıydı. Çünkü artık devletin militarizasyonu için önemli adımlar atılmış, ordunun "özerkliği" anayasal ve yasal güvenceye bağlanmış ve "Milli Güvenlik Devleti"nin temelleri atılmıştı. Ordu hiç kimsenin çağrısını beklemeden "görev ve sorumluluk bilinciyle" istediği her an emir-komuta zinciri içerisinde müdahale edebilecek hak ve yetkilere kavuşmuştu. Nitekim, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları kendi aralarında anlaşarak önce 9 Mart'çıları durdurmuş, ardından da orduyu teyakkuz haline geçirerek bir açık mektupla hükümeti çekilmeye zorlamışlardı. Komutanlar, meclisi feshetmeden güdümlü hükümetlerle asıl yürütme gücünü ellerinde tutarak yarı askeri bir yönetim kurmuş ve muhtıranın 3. maddesini uygulama tehdidiyle parlamento üzerinde baskı kurarak, Cumhurbaşkanına ve kendi aralarındaki yoğun çelişkilere rağmen ülkeyi iki buçuk yıl boyunca yönetmişlerdi.[810]

Öner Yağcı, 1970 sonrası solun durumunu değerlendiriyor:

"Sovyet Çin çatışmasının belirlediği bir rotada solun çok önemli bir kırılmaya uğraması ve kabaca Sovyet tezlerini destekleyenler, Çin tezlerini destekleyenler ve iki kezin dışında kalanlar olmak üzere üçe bölünmesiyle de 20. yüzyılın son otuz yılına Türkiye solu, yükselirken daralan bir biçimde girmiş oldu.

1970'li yıllarda sol; toplumun kınadığı, anlayamadığı, nerdeyse alay ettiği bir bölünmüşlüğü yaşadı. Sayısı elliyi aşan kümelenmelerin gerek uluslar arası sorunlarla (Sovyet-Çin çatışmasının vardığı sosyal emperyalizm teorileri, çeşitli ülkelerdeki gerilla savalarını örnek alan özel grupçukların doğması; Troçkist, Avrupa Komünizmi ve üç dünya teorisi düşünüşlerinin yanı sıra, Enver Hocacıların, Hindistan'daki Çaru Mazumdarcıların, Latin Amerika'daki kimi ülkelerin devrimciliklerini örnek alan grupların kendi içlerinde de küçük ideolojik ayrılıklarla bölünmesi…) gerekse de ülke sorunlarıyla ilgili düşünüşlerindeki (Kürt sorunu, gerilla savaşı, kır gerillası, sendikalizm, yasal partiler kurup kurmama…) ayrılıklarla yeni bölünmeler yaşaması,

---

[809] Ferhat Kentel, "Gençlik, Katılım ve Sivil Toplum" konusundaki bildirisi, Yayına Hazırlayan: Ahi Çakmak, Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük ve Gençlik, 'Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu', X. Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2002, s. 138

[810] Şaban İba, Ordu, Devlet, Siyaset, Çivi Yazıları, Birinci Basım, İstanbul, 1998, s. 205 (1978 ve sonrasındaki çatışmalarda bulunanlar için gerici-faşist kavramını kullanırken sonradan Özel Harp Dairesi'nin farkına varıyor. s. 225 bak.)

yükselip genişleyen ve yaşamın her alanında örgütlenen, güçlü örgütlerini yaratan toplumsal muhalefetin gücünü daralttı."[811]

Uluer'in 1971 sonrasına ilişkin değerlendirmesi: Bu döneme ilişkin ne gibi sonuçlar çıkarıyorsunuz? 1971 sonrasında önceki dönemin olaylarının heyecanı içerisinde devrimci olan önemli bir kesim var. Ben de bunlardan biriyim. Bu dönemde çeşitli sınıf ve tabakalardan çeşitli nedenlerle çok sayıda insan devrimci oldu. Böylesi bir durum, örgütlerin hızla şişmesine neden oldu. Hiçbir örgüt, bu genişlemeyi yönlendirecek güce sahip değildi. Herkes geldiği çevrenin eğilimlerini sosyalist örgütlere taşıdı. Örgütler bu eğilimleri sosyalistleştirmeyi beceremediler. Bu yanlış eğilimler örgütlere hakim oldu. Neydi bunlar: Müslümanlık ve Doğu toplumu olmaktan miras ahlak anlayışı. Buna bağlı olarak kadın sorununa geri bakış. Farklı fikirlere tahammülsüzlük ve en ufak ayırımda tasfiye ya da ayrılma yolunu seçme. Tabii kültürel seviyenin 1971 öncesine göre düşmesi. Kitaplarda yazılandan farklı bir şey söylenildiğinde, Kur'an dışına çıkan Müslüman gibi çarpılacağını zannetmek. Solun diğer bir önemli yanlışı da, politikayı bazı sosyalist ülkelerin konsolosu gibi kavramalarıydı. Bu öyle bir çatışma ortamı yarattı ki, insanlar birbirlerini "sosyal-faşist", "Maocu Bozkurt" gibi ayrımlara tabi tutarak suni bir saflaşmaya girdiler. Sol içi çatışma, hiçbir örgütü dışında bırakmayacak bir biçimde cereyan etti. Bu günaha herkes ortaktır. Bu işin yanlış olduğunu söylemekle, bunun sorumluluğundan çıkılamaz. Bugünden, devrimden sonra bile bizim dışımızda başka Marksist örgütlerin olacağını kabul etmezsek, guruplararası çatışmanın önüne geçemeyiz. Çünkü, birbirimizi ilerisinin muhtemel bir düşmanı görüyoruz. Ben üzülerek şunu gördüm. Sol grupların bazılarının birbirlerine olan düşmanlığı, burjuvaziye düşmanlığından daha fazla.[812]

S. Belli, 1972 Sonbahar seçimlerinde CHP'nin en büyük parti olarak çıktığını; tek başına meclis çoğunluğunu sağlayamadığından MSP ile koalisyona giriştiğini; kademeli olarak Af Yasası'nın çıkartıldığını aktarıyor.[813]

S. Belli, 1974 affının Türkiye'de ilk kez 141. ve 142. Maddeler hükümleri üzerindeki siyaset yasağını kaldırdığını, böylece kendilerinin ilk kez legal bir parti çalışması içinde bulunmaya yasal olarak imkan bulduklarını; 1970 proleter Devrimci Kurultayı'nın öngördüğü partinin gerçekleştirilemeden 12 Mart'a varıldığını, 12 Mart'ta tüm siyasal yapılanmaların yasaklandığını; böyle bir partinin hayata geçirilmesi görevini üstlenenin olmadığını, bunların sonucu olarak legal kadrolara dağıldığını ifade ediyor. Belli, diğer yandan, 60'ların ikinci yarısından sonra Türkiye politikasına damgasını vuran MDD hareketine karşı Türkiye'nin ilk ciddi Marksist hareketi TKP'nin harekete geçtiğini; buna karşın kamuoyunca bilinen bir çevre olarak işçi sınıfı hareketinin tarihi geçmişinin geleneğini temsil eden ve bunu sürdürmeye çalışan bir

---

811 Öner Yağcı, Emperyalizm ve Yurtseverlik, I. Baskı, İstanbul, İleri Yayınları, 2004, s. 197.

812 Bülent Uluer ile yapılan röportaj, Rafet Ballı, Sosyalist Sol Konuşuyor, Cem Yay., İstanbul, 1989, s. 134-135.

813 Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 547-8.

akım olarak yeniden örgütlenme parti kurma çalışmalarına giriştiklerini; 1975 yılının Şubat'ında Türkiye Emekçi Partisi (TEP)'i kurduklarını; daha sonra Anayasa Mahkemesi'nin TEP'i kapatma kararı verdiğini; 12 Eylül'den önce 1980 Mayıs'ında TEP'in kapatıldığını anlatmaktadır.[814]

S. Belli, 12 Mart'a biçimsel de olsa karşı tavır alan zamanın CHP'sinin Af Yasası çıkarma vaadinin gündemde olduğunu; hapishaneler dolusu genç insanın salınmasının onların hayatı ve geleceğinin söz konusu olduğunu; daha da önemli olanın Af Yasası'nın çıkarılabilmesinin bir anlamda 12 Mart'ın yadsınması demek olduğunu; bir demokratikleşme -burjuva demokrasisi de olsa- umudunun olduğunu; bunun cuntaya karşı tercih edilebilecek bir seçenek olduğunu; CHP'nin seçimlerde başarılı olduğunu, bu başarısını biraz da 12 Mart'ın yenilgisi gibi görmenin yanlış olmayacağını; halk kitlelerinin CHP'de İsmet Paşa iktidarını deviren Ecevit'i 'Karaoğlan' imajıyla benimsediğini belirtiyor.[815]

Mahir Çayan'ın kurduğu THKP-C hareketi 1975 yılında ciddi bir ayrışma yaşadı ve birkaç parçaya bölündü. Bunlardan biri de Kurtuluş hareketi oldu. Hareket 1976'da Kurtuluş Sosyalist Dergi'yi yayınlamaya başladı. Hareket, "'THKP-C'nin mücadeleci geleneği" dışında Mahir Çayan'ın hemen bütün temel tezlerini reddetti. 1979'da toplanan 1. Konferans'ta başlıca iki eğilim çıktı. Birincisi ve çoğunluğu meydana getirenler, "İşçi sınıfını temel almak ve ağırlığı buraya vermek kaydıyla diğer halk sınıfları içinde çalışmayı" savundu. İkincisi ise "bütün gücümüzle ve sadece işçi sınıfı içinde çalışalım" diyenler ayrıldı ve Avrupa'da sosyalist İşçi diye bir dergi çıkarmaya başladılar. Çoğunluğu meydana getirenler ise Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü olarak devam etti. Hareketin isim değiştirmesi kararı 1983 Şubat'ında toplanan tam üyeli ve genişletilmiş merkez komitesi toplantısında alındı. Kurtuluş hareketi şimdi, daha çok "sosyalist demokrasi" ve buna bağlı konularda olmak üzere örgüt içi geniş bir tartışma yürütüyor.[816]

S. Belli, 1974'den sonra fraksiyonculuğun iyice yaygınlaştığını; aralarında kanlı bıçaklı olan grupların oluştuğunu; bu gruplar ayrı ayrı sınıf ve zümre çıkarlarını savunmuş olsalardı, düşmanlıklarının anlaşılabilir karşılanabileceğini; ama hepsinin söylemlerinde proletaryanın en has, en devrimci örgütü olduklarını ileri sürdüklerini; 12 Eylül geldiğinde başkalarının daha büyük felâkete uğrayıp meydanı boş bırakmalarından kendileri hesabına 'parsayı toplama' umudu çıkaranların bile olduğunu; devrimciliği önce kendi kendinde kötülüğü yenmekte, 'insan olmakta' gördüğünü; fraksiyonculuğun gericilik olduğunu; feodal koşullardan kurtulamamak olduğunu belirtiyor.[817]

---

[814] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 556-564.
[815] Sevim Belli, a.g., s. 534.
[816] Bülent Uluer ile yapılan röportaj, Rafet Ballı, Sosyalist Sol Konuşuyor, Cem Yay., İstanbul, 1989, s. 130-1.
[817] Sevim Belli, a.g.e., s. 536.

"12 Mart'tan sonra DDKD'nin yarattığı boşluğun doldurulması amacıyla DDKD'nın eski yöneticileri ve Ankara'da okuyan bazı kürt gençleri bir araya gelerek 1975 yılında Ankara Devrimci Demokratik Kültür Derneği (DDKD)'yi kurdu. 1975 yılının sonlarına doğru DDKD polis tarafından kapatıldı ve derneğin kurucuları hakkında dava açıldı. Bu dönemde Kürt grupları arasında çıkan görüş ayrılıkları sonucunda çeşitli adlar altında örgütlenmeler ve birliktelik oluşturuldu ve bu grupların hemen hepsi, görüşlerini açıklıdeı yayın organları çıkardılar. 1974 yılında, aralarında TİP'in yöneticiliğini de yapmış bazı Kürt ilericileri, Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi (TKSP)'ni kurdu. Özgürlük Yolu adıyla da anılan parti, 1976 yılında Devrimci Halk Kültür Derneği adıyla partinin yasal gençlik örgütü kuruldu. Bu örgütlerin yanı sıra, KAWA Denge KAWA, Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK), Rızgari-Ala Rızgari, Ekoşin isimleri altında çeşitli örgütlenmeler gerçekleştirildi.

Bu sıralarda THKP-C hareketinin devma olan örgütlenmelerin oluşturulduğu ortamda, bu çatılar altında bulunan kürt öğrenciler de kendilerini tartışma ortamının içerisinde buldular. Bu çevrelerden birisi, Kasım 1978'de Diyarbakır'ın Lice ilçesinin Fis köyünde bir parti kuruması kararına varan PKK (Kürdistan İşçi Partisi) olmuştur."[818]

68 üniversite işgali ve sonrasında Türk ve Kürt gruplar her ne kadar ortak eylemlerde bulunsalar da, tam olarak biraraya gelememişler ve hatta Kürtler kendi örgütlenmelerini oluşturmuşlardır.

Mustafa Zülkadiroğlu, 68 üniversite işgalinde işgal komitesinin iki başkanı olduğunu; Bozkurt Nuhoğlu'nun Karadenizli ve Türk olduğunu, Kemal Bingöllü'nün ise Kürt olduğunu bir de ortada Deniz'in işgal komitesinde olduğunu, asıl ağırlığın Denizlerde olmasına rağmen, Türk ve Kürt sürtüşmesinin veya iki ayrı grubun varlığının birbiri içinde erimdiğini; ilk dönemde Türklerle beraber hareket eden 6. Filo, anti-Amerikan hareketlerine katılanlara Kürtler tarafından sempatiyle bakılmadığını; Kürtlerin DDKO ve daha sonra PKK ile kendi örgüt temsiliyle varlıklarını sürdürdüklerini; kendi topluluklarını bu hareketin dışında tuttuklarını; üniversite öğrencisi olan Kürtlerin kendi yurtlarında kendi arkadaş gruplarıyla beraber kendi kültürlerini yaşadıklarını; bununla birlikte, Dev-Genç hareketinin bölgeciliği dağıttığını, devrimcileri ortak birliğe zorlayan başarılı bir hareket olduğunu, DDKO'yu da bu çizgiye çektiğini ifade ediyor.[819]

Sevim Belli, 1973 ve sonrası dönemi şu şekilde aktarıyor: "Ahmet Kaçmaz'ın başkanlığında Türkiye Sosyalist İşçi Partisi kuruldu. Yeni Af Yasası'ndan sonra TİP, hemen hemen eski kadrosuyla yeniden faaliyete geçti. Behice Hanım, genel başkandı; M. Ali Aybar'ın kendi partisi vardı. 12 Mart dönemi ve sonrasında, 12 Mart'ın yarattığı

[818] Arif Noktalı, "1800'lerden 1980'e Kürt Sorunu", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 13. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 852.

[819] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, Ankara: İmge Kitabevi, I. Baskı, 1998, s. 598-9.

politik boşlukta daha doğrusu yılgınlıktan yararlanarak en yaygın örgütlenme gösteren 'TKP' oldu; mülteci TKP'si. Barış örgütleriyle ilerici kadın ve gençlik örgütleriyle… MDD'ye karşı getirdiği 'ulusal demokratik devrim' ile en yaygın sloganları 'Demokratikleşme-toplumsal ilerleme' oldu. Bu yüzden de çoğunlukla 'ilerlemeciler' diye anıldılar. Sosyalist kamuoyundaki imajlarına göre, anlı şanlı Sovyetler Birliği, sosyalizmin vatanı ilk işçi devleti vardı arkalarında. Bu arkalanma, örgüt olarak sol kesimde geçerli kılıyordu onları."[820]

S. Belli, 'Emeğin Birliği' grubunun Teslim Töre ve arkadaşlarının haraketi olduğunu, Teslim Töre'nin baştan THKO militanlarından olduğunu; kendisinin köylülükle aydınlığı birleştiren ayrıksı bir tip olduğunu; THKO hareketinin Deniz, Yusuf, Hüseyin, Sinan, Kadir Cihan, Ömer ve daha başkalarının öldürülmelerinden sonra ikinci kuşak militanların yönetimine geçtiğini; bu grubun içindeki bir grubun PDA çizgisine yaklaştığını; 'Sovyet Sosyal Emperyalizmi' görüşünü izlemeye başladığını, bu nedenle bölündüklerini; iki gruptan birini 'Emeğin Birliği' ötekilerin, yani Sovyetlerin emperyalizme karşı mücadele verenlerin ise 'Halkın Kurtuluşu' adını aldığını belirtiyor.[821]

S. Belli, TEP'de Ho Şi Minh tavrını savunduklarını, Çin Halk Cumhuriyeti'ne küfretmediklerini, Sovyetlerin emperyalizmini bilimsel anlamda saçma bulduklarını; Sovyetler'in Çin'e karşı tavırlarını büyük devlet baskıcılığını hoşgörmediklerini ifade ediyor.[822]

S. Belli, ilerlemeciler hareketinin örgüt olarak PDA'cıların gösterdikleri zaafları, hastalık olarak nitelendiriyor. Klikçiliğin örnek alınan modele (Rusya, Çin, Arnavutluk Komünist partilerine) körükörüne bağnazca bağlılık, klikçilik (kulüpçülük de) üste çıkmak için her şeyin mübah görülmesi, karalamada gayretkeşlik, yaranmada gayretkeşlik vb. özellikler taşıdığını ileri sürüyor. Belli, 60'larda yurtdışında mülteci komünist kurulmasını ve bunun Türkiye'deki uzantısının, Türkiye Devrimci Harekete dayandırılmasının bu harekete hiçbir şey kazandırmadığını; benimsedikleri modelin kendi kendine ihanetin tüm dünya kamuoyu önünde açığa çıkmasından sonra bizzat model temsilcilerince de ihanet kabul edilmesinden sonra önderlerine bağnazca bağlılıklarını sürdürdüklerini dile getiriyor.[823]

S. Belli, 1974 sonrası sol'da görülen hizipleşme, klikleşme eğilimlerine dikkat çekiyor.

Belli, kulüpçülük hastalığının 1974 sonrası hareketlerin hepsinde görüldüğünü ifade ederek, bu dönemi hasta bir dönem olarak nitelendirmekte; resmi ve resmi olmayan faşist saldırılar karşısında güçlerini birleştirmenin zorunluluğunu herkes kabul ederken, bu durumda örgütlerin popülaritesine yönelik çıkarcılığın ortaya çıktığını; bu

[820] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 553.
[821] Sevim Belli, a.g.e., s. 581.
[822] Sevim Belli, a.g.e.,s. 581-2.
[823] Sevim Belli, a.g.e.,s. 554.

yüzden de içtenlikten yoksunluk, örgüt dışından olanlara karşı güvensizlik, sevgisizlik vb. yargıların oluştuğunu; bu niteliklerin devrimcilikle birarada gitmeyeceğini belirterek, ilke ayrılıklarının pek çok kez, fiili ayrılıktan, yani kişisel nedenlerle küçük burjuva geçimsizlikleriyle ortaya çıkan ayrılmalardan sonra geliştirildiğini; çoğunlukla da ayrılığa kılıf oluşturulduğunu; her grubun politika dışına taşan kendine özgü bir davranışlar karekteri gösteren özgün bir yapılanma ortaya çıkardığını; söz konusu grup içindeki birlikteliğin bir renk, bir flama, bir Ahmet'e ya da Mehmet'e bağlılık sorunu gibi yaşandığını; belli bazı kalıpların zamanla gelenekleştiğini; bu durumda belli bir grup içinde genel davranışları bakımından yerlerine oturmamış durumda olan birinin, grup içinde -politik görüşleriyle değil de- gündelik yaşam tarzı ile ayrıksı duran söz konusu bireyin, en bağnaz savunucusu göründüğü gruptan ayrıldığını; daha iyi uyum sağlayabileceği bir başkasına geçtiğini, bu kez açıkça haksızlık da ederek, eskiden birlikte olduğu kişileri yeni grubun popülaritesini gözeterek eleştirdiğini ya da karaladığını belirtiyor.[824]

S. Belli, Emeğin Birliği'nin, örgüt olarak gruplararası düşmanlık nedeniyle öldürüldüğü söylenen gençlerin arkadaşları tarafından anısını yüce ve canlı tutmalarının saygıya değer bir davranış olduğunu; fakat talihsiz bir olaydan doğan kan davasını sürdürmelerinin ve özellikle yeni olaylara yol açacak kışkırtmalara meydan vermelerinin yanlış olduğunu ifade ediyor.[825]

S. Belli, bu kulüplerin birçoğunun profesyonel devrimcileri yaşatma (yani geçindirme) dernekleri gibi bir işlevi de yerine getirdiğini ve bu işlevin doğal olarak onların örgüt ve eylem biçimi karakterlerini etkilediğini ifade ediyor. Örgüt bölünmelerinin sadece liderlerin politik görüşlerinden dolayı uzlaşamamalarına bağlı olmadığını; anlaşmazlıkların bir de sınıfsal dayanakları olduğunu; fakat daha önemli ya da anlaşılmaz olanın ayrılık nedenlerinin yok denecek kadar az olduğu durumlarda bile bölünmüşlüğün ve güvensizliğin inatla ve kıskançlıkla korunması olduğunu; bu durumun bir sonucu olarak cezaevlerinde bile birbirlerinin gözünü oyan devrimcilerin bulunmasını ve bunların yalnızca kendi örgütlerini bağışlamalarını üzücü olarak nitelendiriyor. Ahlaki hatta politik anlamda bir ilkesizliğin var olduğunu; kendi dediğinden başkasına olanak tanımamak bir tarafa, bunu cinayet yoluyla susturmak ve yok etmek gibi bir anlayışın da var olduğunu belirterek sosyalizm davasını savunma iddiasında olanların önce buna layık olmalar gerektiğini; daha iyi, daha yaşanılır bir dünya kurmayı amaç edinenlerin bu dünyayı yaratmaya gönüllü olarak aday olanların o gelecek dünyanın insanını ilk önce kendilerinde yaratmaları o dünyanın insanını prototiplerini oluşturmaya çalışmaları gerektiğini belirtiyor. Devrimcinin ilk önce kendi olumsuzluklarını yenmek, kendini olumlu sorumlu bulunduğunu belirtiyor. S. Belli, söz konusu bozukluk karşısında sadece iyi niyet noksanlığını davranış kusurlarını suçlamayı

[824] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 554-5.
[825] Sevim Belli, a.g.e.,s. 582.

yeterli görmediğini, yapılanmada ve çalışma yöntemlerinde bir yanlışlık olduğunu toplumu ilerletmenin sosyalizme geçmenin ve onu sürdürmenin şartlarını iyice belirlemek gerektiğini ortaya koyuyor.[826]

1970 sonrasında Türk solu gibi, DDKO da bir çok gruba bölünmüştür.

Kürt solu da, Türk solundaki parti ve örgütler karşısında benzeri bir hayal kırıklığına kapılmış bulunuyordu. Bunların çoğu, Kürtlerin kültürel tahakküm altında bulunduğunu, Batının doğu karşısında kayırıldığını ve doğunun iktisadi olarak sömürülmekte olduğunu kabul ediyordu. Ancak, önerdikleri çözüm, proletarya önderliğinde (Türk proletaryası) gerçekleşecek sosyalist bir devrimdi.

Oysa tüm sol hareket, Lenin'in ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı doktrinini kabul etmeyteydi. Sonuç olarak, çok sayıda kürt, üyesi oldukları Türk parti ve örgütlerini terk ederek 1975'den sonra türeyen ayrı Kürt örgütlerine katıldılar. Ancak Kürt hareketi sol çizgiden dönmedi. Hemen tüm kürt örgütleri Marksist Leninist olduklarını iddia etmekteydiler. Hepsi de, ayrı bir Kürt ulusunun varlığını savunuyorlar ve kendi kaderini tayin hakkı talebinde bulunuyorlardı.

Kürt hareketinin geniş kesimleri de 1970'li yıllarda sol ideolojilere kaydı. Şivan'ın KDP'si ölümünden sonra feshedilmişti; ancak bir grup sempatizanı, DDKD'nın bazı büyük şubelerini denetimleri altına aldılar. Kendilerini Devrimci Demokrat hareket olarak adlandırmaya devam ettiler ve yeni kurdukları mahalli derneklere DDKD adını verdiler. …Bu örgütlerin büyük çoğunluğu Sovyet yanlısı veya en azından Sovyetler'e yakın gördükleri sosyalist çizgileri izlediler.[827]

Ataol Berhamoğlu, 20 Şubat 1971'de Paris'ten H. Cemal'e yazdığı mektupta, faşizmin büyük ölçüde var olduğunu; bir direnme örgütlerinin bile olmadığını; sol cephede amipsel bölünmenin sürüp gittiğini belirterek H. Cemal'e eskisi kadar hâlâ iyimser olup olmadığını soruyor.[828]

Sevim Belli, 70'li yılların sonlarına doğru toplumun büyük bir keşmekeş içinde kıvrandığını, siyasi cinayetlerin ardı arkasının kesilmediğini, hemen hemen katillerin hiçbirisinin ele geçirilemediğini; CHP'nin iktidarı sırasında 1 Mayıs katliamlarının, Maraş olaylarının gerçekleştirildiğini; sol potansiyelin ülkelerin kaderinde söz sahibi olacak büyük bir örgütlü politik güce dönüştürülemediğini; irili ufaklı hiçbir grubun örgütün bir fraksiyon olarak bunu zaten yapamayacağını ve yapamadığını; 60'ların sonundaki düzeyden çok uzak olduklarını; diğerleri gibi kendilerinin de işçi sınıfının, halk denilen geniş emekçi kitlelerinin tam güvenini sağlayamadıklarını, bu kitleler içinde suda balık gibi olamadıklarını belirterek bunun aslında gençlerin yapması gereken bir iş olduğunu; fakat gençliğin halkla kaynaşmayı beceremediğini; birçok kimsenin halkın

---

826 Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 555-6.

827 Martin Van Bruinessen, "Kürt Toplumu ve Ulusçu Akım", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 13. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 870.

828 Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık 1999, s. 132.

özlemlerine yanıt verecek doğru biçim ve yöntemi bulamadığımızı düşüneceğini sonuca bakarak doğru biçim ve yöntemin bulamadıklarının anlaşıldığını; zamana objektif ve subjektif koşullara en uygun biçimi ve yöntemi uygulayamadıklarını; fakat uygulama imkânı bulamamış olmanın ille de uygulama biçimi bulamamış olmak anlamına gelmediğini; Türkiye Solu'nun çok fazla ideolog yetiştirdiğini, 30-40 kişiyi peşinden sürükleyen 20 yaşlarındaki delikanlıların Lenin'den sonra gelmiş geçmiş en büyük önder ve teorisyen olarak ortaya çıkarıldığını; işin hafife alındığını, buna içtenlikle inananların da olduğunu, bir önder kültünün geliştiğini; önderler bolluğunca sıra neferlerinin bir önderin 'komutasında' ötekininkine geçmekte pek de tutuk ve ikircikli davranmadıklarını; her bir örgütten yeni birkaç örgütün türediğini; sol'da dünya genelinde sürmekte olan ideolojik-politik uyumsuzluğun bize de yansıdığını; diğer yandan, dergi radikalizmi denebilecek bir devrimcilik türü geliştiğini; kendi dar okuyucu çevresine masa başında geliştirdiği en radikal görüşleri sunanların bu tip bir devrimcilikte tatmin bulduklarını; en yüksek tatmine ulaşmak için de bütün çabalarını bu alana yatırdıklarını; teori ve eylemin birliğini bozan aşırı bir teoriciliğin geliştiğini dile getiriyor.[829]

S. Belli, işçi sınıfının emekçi yığınlara mal edilemeyen hareketin ne kadar 'devrimci', ne kadar yaygın, ne kadar güçlü görünürse görünsün etkin olamayacağını ve çabuk söneceğini; sonuç olarak böyle de olduğunu; silahlı propaganda teorilerine pek aklının yatmadığını; bunun, silahı her hal ve durumda yadsımak, dışlamak anlamına gelmediğini; işçi sınıfını ve emeğe dayanan bir düzen için savaş verenleri köşeye sıkıştıranın ve silaha zorlayanın egemen güçler olduğunu; bu durumda eli kolu bağlı beklenilemeyeceğini; fakat gene de esas gücün halk olduğunu; temel silahın bu olduğunu; şayet yığınlarda mevcut düzeni orasından burasından düzeltme değil de, tümden değiştirme; kendisine yepyeni koşullar yaratma özlemi ve bu özlemi gerçekleştirme isteği doğmamışsa silahlı grupların yiğitte olsalar yığınların onların peşinden gitmediğini, destek vermediğini belirtiyor.[830]

3.2. 1980 ve Sonrası Dönem

"12 Eylül, sol'un bölünmüşlükler nedeniyle güçsüz olduğu bir dönemde gerçekleştirildi. 12 Eylül sonrası yıllarda da sol, bir yandan bağrında taşıdığı eski bölünmüşlükleri geleceğe taşırken bir yandan da yeni arayışlar içine girdi. Uluslararası alandaki, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Doğu Avrupa ülkelerindeki düzen değişiklikleri, Avrupa Birliği'nin atağı, iletişimin büyük gücü, Yeni Dünya Düzeni'nin kuruluşunun ilânı, küreselleşme, olağanüstü gelişme ve değişmelerin de etkisiyle 90'lı yılların sonuna gelindiğinde sol, değerlerini büyük ölçüde yitirmiş bir noktaya geldi."[831]

Ferhat Kentel, 1980 darbesini bir tür "tabula rasa"ya benzetiyor; her şeyin silindiğini, bir tür mutabakatçı liberalizm düşüncesiyle birlikte devletten kopuşun

[829] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 587-8.
[830] Sevim Belli, a.g.e.,s. 588.
[831] Öner Yağcı, Emperyalizm ve Yurtseverlik, I. Baskı, İstanbul, İleri Yayınları, 2004, s. 212.

gerçekleştiğini, artık devletin referans olmaktan çıktığını, hayal kırıklığı yaşandığını, kurtarıcı devletin söz konusu olmadığını, liberalizmin bir tür temizlik harekatı yaparak sosyalist veya milli devletçi herkesi aynı sonuca getirdiğini, bireyin ön plana çıktığını, toptancı totaliter ideolojilerden kendimizi kurtardığımızı, bireysel olarak özgürleştiğimizi, fakat büyük güçler karşısında yalnızlaştığımızı, 1980 sonrasında artık "gençlik" denen şeyin sona erdiğini ve "gençlerin" ortaya çıktığını, bireyler olarak kendileriyle uğraşmaya başlayan, kendilerini düşünmeye başlayan, apolitik denilen gençlerin ortaya çıktığını belirtiyor. Bu dönemin tezahürleri olarak köşeyi dönme, özel sektöre dönüş, devlet memuriyetinin cazip olmaktan çıkmasını örnek olarak veriyor.[832]

1980'den sonra Türkiye solu içinde de özeleştiri/eleştirici süreci yaşanmış, kuramsal ve pratik tıkanmalar aşılmaya çalışılmıştır. Daha 1970'lerde Althusser'in bazı kitaplarının çevrilmesiyle başlayan arayışlar, 1990'larda da canlılığını korumuştur. Türkiye'de yayın etkinliğinin halen sol eğilimli yayınevlerince sağlandığı ileri sürülebilir. Bu yayınevleri, post yapısalcılık ve post Marxist yapıtlara öncelik vermektedirler. Çevreci yeşil hareketin ve feminist eleştirinin metinlerine el atılmaktadır. Ütopya sorunsalı çevresinde odaklanan yapıtlar, teknoloji mitinin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu noktada Alvin Toffler gibi iyimser teknolojik fütürologlardan Andre Gorz gibi Marxist kökenli fütürologlara, bir dizi yazarın ilginç çalışması Türkçe'ye çevrilmiştir…

1980 sonrasında yaşanan çeviri ve yayın patlamasının kültürel yaşamı çeşitlendirdiği açıktır. 1990'larda Türkiye'de geniş bir yelpaze oluşmuştur. Farklı, hatta karşıt söylemler arasında geçişken alanlar oluşmuştur. Örneğin, teknoloji ve kapitalizmin eleştirisi düzleminde İslamcı ve solcu söylemlerin hayli ortak paydaya sahip olduğu söylenebilir. Her iki söylem de daha insani bir yaşamı savunmakta ve ekolojik düzeye dikkati çekmektedirler.[833]

Ö. Yağcı, sola soldan eleştiri getiriyor: "Sosyal demokrasi ve onu temsil edn çeşitli siyasal partiler sol kimliklerinden sıyrılma yolunda koca koca adımlar atarken asıl düşkırıklığı sosyalist solda yaşandı ve solun değerlerini solcuların kendileri iğdiş etmeye başladı. Sol, tarikatlarla kol kola, omuz omuza olmayı marifet ve değer sandı, tarikatların sivil toplum örgütü olduğunu iddia etmeye kadar vardırdı çürümesini. Bağnazlığın ve kör inancın düşünce özgürlüğü olduğunu savundu. Dinin toplum üzerindeki baskısını görmezden gelerek dinsel egemenlik peşinde koşanların söylemiyle inananların baskı altında olduğu düşüncesini sergiledi…" Sol, kendi ülkesine küfretmeyi değermiş gibi benimsedi kendi ülkesinin zayıflaması için elinden geleni

---

[832] Ferhat Kentel, "Gençlik, Katılım ve Sivil Toplum" konusundaki bildirisi, Yayına Hazırlayan: Ahi Çakmak, Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük ve Gençlik, 'Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu', X. Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2002, s. 138-9.

[833] Ahmet Oktay, "80'lerde Türkiye'de Kültürel Değişim", Cumh. Dön. Türk. Ans., I. Baskı, İletişim Yay., c. 13, İstanbul, 1996, s. 823-824,

yaptı, kendi tarihine küfretti. Onu küçümsedi, aşağıladı, kendi ülkesine küfredenleri gerçek aydın kabul ederken bağımsızlığı öne çıkaran ve ulusal değerleri savunan aydınları devletin işbirlikçisi ilân etti. Ulusal değerlerinden ödün vermeyenlerin çağın gerisinde kalmak ve milliyetçi olmakla suçlayarak prim yapmaya çalıştı."[834]

1991'de Cumhuriyet'in genel yayın müdürü olan Hasan Cemal, Sadun Aren'in Sosyalist Birlik Partisi genel başkanı olarak kendisini ziyarete geldiğini, yanında eski TKP'li avukatı Atilla Coşkun'un da olduğunu, sol'la ilgili bir muhasebe yaptığını ve bazı itiraflarda bulunduğunu şöyle aktarıyor:

"Fransız İhtilali'ni izleyemedik doğru dürüst. Marksizm'in de nereye gittiğini göremedik. Kapitalizm yıkılacak dedik, yıkılmadı. Kendini yeniledi. Güçlenerek yaşıyor. Üretim araçlarının devletleştirilmesini savunduk sosyalizm adına. Sonuç vermedi. Devletleştirmeden de oluyor. Artık dünyayı daha iyi izlemeliyiz. Çoğulcu ve katılımcı demokrasi, başka çare yok!" Hasan Cemal, bugün hala 'Marksizm ölmedi!' diyenlerin, günümüzde dünyanın nereye gittiğini izleyip izlemediklerini soruyor. Bilimsel teknolojik devrimin, dünyayı nasıl bir değişime tabi tuttuğunu, küreselleşmenin nasıl geri dönülmez bir süreç olduğunun farkın olup olmadıklarını sorguluyor. Ve böylece Sadun Aren hocanın uyarısını hatırlatıyor.[835]

Öner Yağcı, sol'un politikalarını eleştiriyor:

"Sol, küreselleşme politikalarına boyun eğmeyi çağdaşlık sandı, özgürlük ve insan hakları getirecek diye Avrupa Birliği'ne yamanmakta sakınca görmedi, kimi uluslar arası kuruluşların maddi yardımlarıyla yaşamayı içine sindirdi. Bağımsızlığa dudak bükmeye başladı, ulusal değerleri yadsıdı, ama başkalarının ulusal değerlerini ve bağımsızlıklarını sahiplenmede kahraman oldu. Kendi malıymış gibi Kıbrıs'ı verelim demeye başladı örneğin. Sol çetenin solcusu sağcısı olurmuş gibi, demokrasi ve insan hakları gerekçesiyle kimi çetelere arka çıktı. Özgürlük getirecek diye uluslar arası sermayenin dayatmalarının dünyayla bütünleşmenin yolu olduğunu savundu. Küreselleşmenin kötülüklerini bilmezden geldi. 11 Eylül sonrası Afganistan'a saldırıları alkışladı."[836]

"1980'den sonra bence iki şey oldu. Birincisi, yakın bir pratik değişim ihtimali siyaset gündeminden kalktı. İkincisi, kapitalizmin kendi içinde yaşadığı bunalımı aşabileceği ideolojisi güç kazandı. Ve bu güç henüz imkanlarını kaybetmiş gözükmüyor. Sosyal demokrasi de dahil, kapitalizmi eleştiren bir alternatifin kendisini pratik olarak ifad edemeyişi de buna eklenecek olursa, insanların kendiliğinden harekete geçemeyişleri, onların hesabına bir ihtiyatlılık olarak anlaşılabilir. 12 Eylül sonrası iktisadi politikalar, neredeyse herkeste, kendi hayatını ticari bir hayat olarak görmesini

---

[834] Öner Yağcı, Emperyalizm ve Yurtseverlik, I. Baskı, İstanbul, İleri Yayınları, 2004, s. 198-99

[835] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 1999, s. 126-7.

[836] Öner Yağcı, a.g.e., s. 199.

sağlayan büyük değişim yarattı." Kürkçü nüfusun kayda değer bir bölümünün ticarileşmiş hayatın siyasi ifadesinin ANAP'ta bulduğu düşüncesindedir.[837]

Türkiye sol hareketi, 12 Eylül'den bu yana geçen 15 yıl içinde, hakim bloka önemli boyutlarda bir entegrasyon ve eklemlenme süreci içine girmiştir. Bu entegrasyon ve eklemlenme, toplumsal, siyasal ve ideolojik düzlemlerin hepsinde birbiriyle bağlantılı olarak yaşanıyor. Entegrasyonun, toplumsal düzlemde piyasa ekonomisi ve para düzeninin korkunç ağırlığı ile yaşandığınını hepimiz biliyoruz. Öte yandan solun politik iradesini oluşturan önder kadrolarda da önemli bir kayma yaşanmıştır. Dünyada ve Türkiye'de Marksizmin yenilgisi bu kadroların eski önderlik alışkanlıklarının bir devamı olarak halihazır hakim mekanizmalarla uyum sağlamalarını getirdi. Marksizmin hümanist, üretimci ve devletçi özü dolayısıyla bu uyum çok büyük vicdani problem de yaratmadı.

Gün Zileli, Dev-Yol'un ve Halkın Kurtuluşu Hareketi'nin legal parti kurmak girişimiyle burjuva legalitesini kabul ettiğini böylece politik düzleme burjuva parlamenter yasallığa eklemlendiğini belirtiyor. En önemli entegrasyon ve eklemlenme alanını ideolojik alan olduğunu, bu alandaki hakim bloku oluşturan bileşenlerin adeta emici aygıtlar gibi çalışarak solu kendi içine çektiğini iddia ediyor. Örnek olarak Doğu Perinçek'in İşçi Partisi'ni veriyor. Yazara göre, İşçi Partisi özellikle son bir yıldır istediği siyasetlerden ve ideolojik söylemlerinden dolayı rahatlıkla Kemalist bürokrasinin bir unsuru haline gelmiştir. Yazara göre, İşçi Partisi kendi plânını İslamcı kanadın "yeniden paylaşımı" dayatması sonucu ülkede doğacak bir laik-İslam ya da Kemalist-dinci kavgasında Kemalist devletin savunucusu olarak önemli bir burjuva cephesini önderliğine yükselmek üzere kurmaktadır.[838]

Zileli şöyle devam ediyor: "Diğer yandan, liberal muhafazakâr kesim, 1980'lerde SHP ve ANAP'ın demokrasi söylemleriyle baskı altındaki soldan epeyce kadro devşirdi. Bu süreci sivil toplumculuğun solun önemli kesimlerini dönüştürüp liberalizmin tabanı ve kadroları haline getirmesi istedi. YDH (Yeni Demokrasi Hareketi) önemli ölçüde bu dönüşen soldan güç almakta ve kadrolarını eski solculardan oluşturmaktadır. TBKP'nin (Türkiye Birleşik Komunist Partisi) sonunda Bernsteinciliğe varması bu hareketi dağıttı ve güçlerini kısmen YDH'ye, kısmen BSP'ye (Birleşik Sosyalist Parti) sürükledi. BSP ise devrim fikrini askıya alması bu burjuva legalitesinin faaliyetlerini merkezine koyması sonucu, içindeki eski kurtuluşçularla, bir kısım Troçkistle birlikte artık liberal burjuvaziye eklemlenme yoluna girmiş bulunuyor."

Zileli "Geriye tek tek bağımsız solcular ile, TİKKO, Dev-Sol gibi hareketler kalıyor. Bu grupların kendi iç sertlikleri ve kavgalarından uyguladıkları yöntemlerin

---

[837] Ertuğrul Kürkçü ile yapılan röportaj, Rafet Ballı, Sosyalist Sol Konuşuyor, Cem Yay., İstanbul, 1989, s. 302-3.

[838] Gün Zileli, İlhan Tekin, Türkiye.. Sosyal Patlamaya Doğru… -Bir Anarşist Değerlendirme-, I. Baskı, İstanbul, Kaos Yayınları, 1995, s. 50-51.

içinde bulundukları bütün fikri kısırlıklara, durumu dışardan izleyenler devrimciyi endişelere gark eden iç mücadelelerdeki baskıcı yöntemlerini, teorilerindeki dogmatikliklerini, darlıklarını, kendilerini ilerde bekleyen tuzaklara rağmen, yine de burjuvaziyle ve onun düzeniyle göğüs göğse bir çarpışma içinde bulunduklarından sisteme entegre olmuş, daha önce sözünü ettiği kesimlerden tamamen farklı konumda devrimci gruplar olarak değerlendirmektedir."[839]

İlkay ve Necmi Demir kendileri ile yapılan bir röportajda sosyalist hareketin muhasebesi bağlamında şunları söylemektedirler: "Sol ve halk, 12 Eylül restorasyonundan büyük darbe yedi, kazanımlarını ve kürsülerini yitirdi. Meydan devlet terörüne ve çıkar çevrelerine kaldı.

Teslim Töre, geçmişi tahlil ederken, yoksulluk felsefesini devrimci savaşın bir kaldıracı gibi gördüklerini; geçmişte, kapitalizmden sosyalizme geçişi sağlayacak olan devrimin, mutlak yoksullaşmanın derinleşmesi, yoksulluğun ve kötü yaşam koşullarının toplumu bir devrime itmesi yoluyla gerçekleşeceği felsefesinin yapıldığını, bu yaklaşımın çoğu kez ortam değerlendirmesinde bile kendilerini objektiflikten uzaklaşmaya, politik düşünce ile yaklaşımda bulunmaya neden olduğunu belirtiyor. Töre, tek tarihi esin kaynaklarının Sovyet devrimi olduğunu ve onun da daha çok açlık, yoksulluk temelinde patlak verdiği için, kendilerinde devrimi oluşturacak nesnenin yoksulluk olacağı düşüncesinin kesin bir inanca dönüştüğünü; kapitalizmin gösterdiği her gelişmeyi mutlak kötüleşme olarak yorumlayan, sürekli bir toplumsal patlama beklentisi içinde olan tahlillerinin bu politik düşünceden kaynaklandığını[840] bildirmekte; kapitalizm altında, gecekondularda yaşayan bireylerin büyük oranda beyaz eşyaya sahip olduğu örneğini vererek daha iyi sosyal yaşam arzusunun günümüzdeki toplumsal devinimi dinamizme edeceğini düşünüyor. [841]

Töre, bugün Marksizm-Leninizm' in devrim mücadelesine kılavuzluk etmeye devam ettiğini, ne var ki bunun Lenin' in yazdığı ve söylediği her şeyin doğru olduğu, tümünün bugün de geçerli olduğu, Lenin' in yanılmaz biri anlamına gelmediğini söyleyerek Lenin'e eleştirel yaklaşımda bulunuyor.[842] Töre, Ekim devriminde, işçi-köylü ittifakının gerçekleştirildiğini, devrimci zorun alabildiğine ve "kararlı" bir şekilde -hatta bazı durumlarda dozunu aşarak- uygulandığını, iktidarı alma ve iktidar egemenliği kavgasının en çetin geçen kavgalardan biri olduğunu, hatta iktidar hedefinin aşırı bir şekilde mitleştirildiğini, gerek iç savaş döneminde, gerekse de daha sonraki süreçte, binlerce suçsuz insanın karşı devrimcilerin ateşiyle birlikte yandığını, büyük "temizlik" eylemlerinin binlerce eski komünistin canına mal olduğunu beyan ediyor.[843]

---

[839] Gün Zileli, İlhan Tekin,Türkiye.. Sosyal Patlamaya Doğru… -Bir Anarşist Değerlendirme, I. Baskı, İstanbul, Kaos Yayınları, 1995, s. 52.
[840] Teslim Töre, Marksizm ve Sorunlarımız, I. Baskı, İstanbul : Pelê Sor Yay. , 1992, s. 20-21.
[841] Teslim Töre, a.g.e., s.21.
[842] Teslim Töre, a.g.e., s. 14-15.
[843] Teslim Töre, a.g.e., s. 10.

Öner Yağcı'nın bugün Marksizm hakkındaki düşünceleri şu şekildedir: "Bugünden düne bakınca, 'tarihin sınıf savaşımları tarihi' olduğunu söyleyen Karl Marx ve Friedrich Engels'le bilimselliğe kavuşan sol ideolojinin de, her şeyin sürekli değiştiği dünyadaki gelişmeler bilim ve teknoloji alanındaki yenilikler, buluşlar, yeniliklerin ortaya çıkardığı yeni sınıf ve katmanların yeni konumları doğrultusunda ve çeşitli ülkelerdeki düşünüşün eyleme geçirilmesiyle kazanılan deneyler ışığında kendini yenileyip var etmesi kaçınılmaz bir gerçekliktir."[844]

H. Cemal, TİP Trabzon il başkanı Atilla Aşut'la hararetli sosyalizm tartışmaları yaptığını, M. Ali Aybar'ın TİP genel başkanıyken Trabzon'a geldiğinde oteli ve kendisine ayrılan odayı beğenmediğini; Aybar için "Aristokrattan sosyalist mi olur?" diye kızdığını ifade ediyor.[845]

Aynı durumun H. Cemal için de geçerli olduğunu düşünüyoruz. Karadeniz ve ötesindeki Rus askeri faaliyetlerini izleyen Boztepe'deki bir Amerikan radar üssünde harikulade bir manzarası olan bir tepede her türlü konforun olduğu, musluklarından her dakika sıcak su akan, kaloriferli, duşlu, müstakil bir odada, gündüzleri üssün kitaplığından ve akşamları da barından yararlandığı; haftada iki gün sinemasında Amerikan filmleri oynatıldığı, Cumartesi akşamların parti verildiği Trabzon'un eşrafından olanların aileleriyle birlikte danslı toplantılara katıldığını H. Cemal'in bizzat kendisi ifade etmektedir. [846]

68 Kuşağı öğrenci hareketlerininin öncülerinden olan Osman Saffet Arolat*, bugün kendisini şu şekilde değerlendiriyor:

"1966-67 yıllarında tütün mitingleri yapmış, yönetmiş, zeytinyağı savaşı vermişim. Ama bugün bir çok olaya 30 yıl önce baktığım gibi bakmıyorum".

Buna rağmen Hasan Cemal'in aksine geçmişte yaptıklarının arkasındadır Arolat: "Hasan Cemal veya başka arkadaşlar, o dönemde yanlış düşündüklerini, inandıklarını

---

[844] Öner Yağcı, Emperyalizm ve Yurtseverlik, I. Baskı, İstanbul, İleri Yayınları, 2004, s. 194.

* Öğrenci hareketlerinin öncülerinden olan Osman Saffet, TMTF'de basın yayın başkanlığı yapar. Ardından FKF'nin İstanbul Sekreterliği'nde çalışır. Kemal Sunter'in yanında Maden-İş Sendikası'nın gazetesinde görev alır. 1966 yılında ise, daha sonra yargılanmasına yol açacak dönemin solcu yayın yapan Ant dergisinde yazılar yazmaya başlar. Alpay Kabacalı, Yaşar Kemal, İlhami Soysal ve Çetin Altan'ların bulunduğu Ant dergisinde röportaj yazıları kaleme alır. Derginin sorumlu müdürü Alpay Kabacalı'nın evlilik iznine çıkması ile oluşan boşlukta yazı işleri müdürü olur. Dergi özellikle Süleyman Demirel'le çatışma içerisindedir. Bu dönem, dergiye bir çok davanın açıldığı dönemdir. Davaların sebebi komünizm propagandası ve hükümete hakaret yazılarıdır. Ant'ın yanında Yeni Ufuklar, Yeni Dergi ve Ortam adlı dergilerde de yazan Arolat'ın bir taraftan öğrenci lideri, bir taraftan gazeteci olması dikkatleri üzerine çekmiştir. 1971'de İçişleri Bakanı Faruk Sükan'ın hazırladığı 38 kişilik 'ülkeyi o günkü duruma getirenler' listesinde Arolat'ın da adı yer alır. Yargılamalar olur. Bir çok davadan beraat eder. Ama1971 İhtilali ile davaların bir kısmı sıkıyönetim mahkemelerine taşınınca Arolat da tutuklanır; 25 yıl ceza alır, fakat 3 yıl hapis yatar çıkar. 1974'te çıkan afla özgürlüğüne kavuşur. Bkz. Cemal A. Kalyoncu, Derin Gazeteciler, I. Basım, İstanbul: Zaman Kitap, 2002, s. 254.

[845] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 1999, s. 129.

[846] Hasan Cemal, a.g.e., s. 134-5.

varsayıyor ve yanlışlarından arındıklarını iddia ediyorlar. Ben ise orada yanlışlarım varsa bana ait yanlışlardır diyorum. Bende farklılaşma veya tersine dönme yok, bir gelişme var".

Arolat, sosyalistim ya da değilim demekten ziyade diyalektik düşünce ile sürekli gelişen bir dünyada yaşadığımıza göre, değiştirmek istediğimiz dünyanın zaten sürekli değişmekte olduğunu; ama değişmesi gereken alanın hayat alanı olduğunu ve daha payalaşımcı, adil bir dünya için çalışmak gerektiğini ifade ediyor.[847]

Bu yıllarda umuda yolculuğa sloganlarının 'devrimci' olduğunu, 'toprak devrimi!', 'komuta ekonomisi', 'bankaların, sigortaların, dış ticaretin devletleştirilmesi', 'milli petrol!' olduğunu çeyrek yüzyıl sonra sloganların tersine döndüğünü, 'komuta ekonomisine son','ekonomide devlete son!', 'özelleştirme', 'pazar ekonomisi', 'dışa açılma', 'küreselleşme'. H. Cemal, 1980'lerin başından itibaren siyasal düzende olduğu gibi, ekonomik düzende de serbest rekabete inanmaya başladığını; siyasal ve ekonomik çoğulculuğun demokrasiyi birlikte yaşattığını, ekonomik liberalizm olmadan sivil toplumun güçlenemeyeceğini anladığını; siyasal demokrasi olmadan ekonomide rekabet düzeninin geçerli olabileceğini; fakat temelinde pazar ekonomisi yatmayan, sivil toplumdan yoksun bir demokrasinin ancak rüyasının görülebileceğini anlatıyor.[848]

Hasan Cemal, THKO üyesi Hasan Ataol'un Orgeneral Kemalettin Eken'e suikast girişiminde bulunup, uzun yıllar hapiste yatıp çıktıktan sonraki demecini aktarıyor: "Aradan 15 sene geçti. Olaylara aynı şekilde bakmıyorum. Geçmişe dönmek mümkün olsaydı, kuşkusuz aynı şeyleri yapmazdım. Örneğin,ben kendi adıma, bir iki soygunla adam kaçırmayla öncülük yapıp, halkı peşime takacağım şeklinde bir düşünceye kapılmazdım.[849]

H. Cemal, geçmişte soygunların, adam kaçırmaların, bombalama eylemlerinin 'terör' değil, devrimci eylem olduğuna inandığını, haklı bir dava uğruna yapıldıkları için de doğrulukları konusunda en ufak bir kuşkusunun olmadığını dile getiriyor.[850] Kendisine bir öz eleştiri getirerek, Deniz'lerin ipe gitmesinde kendilerinin, yani Devrim grubunun payı olup olmadığını soruyor: "Marksist cunta ne zaman iktidara geliyor?" diye kendisiyle dalga geçen Deniz'in kendi ütopyasının peşinde ölüme koşmasında, kendilerinin yarattıkları beklentilerin rol oynayıp oynamadığını sorguluyor. 'Ben de, onun gibi genç bir insandım. Fedai rolündeydim.' deyip işin içinden sıyrılamayacağını, çünkü 'Devrim yolu ancak askerle ittifak halinde yapılacak bir darbeyle açılır, iktidar namlunun ucunda, cici demokrasiyle halkın oyuyla bir yere gidilemez, seçim sandığından sadece gericiler çıkıyor' diyerek Deniz'leri kışkırttığını, İstanbul ve Ankara sokaklarında 'Ordu gençlik el ele, Milli Cephe'ye!' sloganlar ata ata yürürlerken, 'sol-

[847] Cemal A. Kalyoncu, Derin Gazeteciler, I. Basım, İstanbul, Zaman Kitap, 2002, s. 255.
[848] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık 1999, s. 45-6.
[849] Hasan Cemal, a.g.e., s. 70.
[850] Hasan Cemal, a.g.e., s. 71.

Kemalistlere', 'solcu cuntacılara', 'devrimci demokratlara' güvenip kendilerini 'yol arkadaşları' ilân ettiklerini, kendilerinin buna ses çıkarmayıp ülkede istikrarsızlığı körüklemek için onları bir yerde kullandıklarını ifade ediyor.[851]

H. Cemal, 68 Kuşağı'nın ilk falii meçhul kurbanı Taylan Özgür'ün öldürülmesinden 28 yıl sonra kızkardeşi Hale'den aldığı mektuptan alıntılar yapıyork. Hale'nin "1968'li yıllarda başkaldıran gençliğin büyük çoğunluğunun bugün ülkenin gündemini saptayan, yazılı ve görsel basında önemli köşelerde ve yetkilerde olduğunu, 'Dönüpte hiç geriye bakmıyorsunuz?' diye faili meçhul cinayetlere dikkat çektiğini aktarıyor.[852]

H. Cemal, Trabzon'da beraber askerlik yaptığı arkadaşı Ataol Behramoğlu için siyasi konularda 'Nuh deyip peygamber demeyen' inatçı bir kişiliğe sahip bir komünist olduğunu, o zaman TİP'li olduğunu ve 'Moskova' dediğini bildiriyor. H. Cemal, kendisi fazla bildiğinden değil ama, belki Ataol'u kızdırmak için 'Mao'nun Pekin'i neden olmasın?' söylediğini; aralarında tartıştıklarını; birbirlerine devrim'in Rus usulü mü, Çin usulü mü iyi olur diye bağırıştıklarını;.[853] 1963'te bazı Demokratların Kayseri cezaevinden serbest bırakılması üzerine Kızılay'da 27 Mayıs'ı savunmak için büyük bir gösteriye katıldığını ve kitlenin Adalet Partisi binasını bastığını; yıllar sonra Demirel'i 12 Eylül yasaklısı iken demokrasi adına savunduğunu; dün 'cici demokrasiyi rafa kaldırmak isterken, bugün demokrasi plâtformunda buluştuklarını ve herkes için demokrasi istediğini anlatıyor.[854]

3.3. SSCB'deki Değişim Ve Reel Sosyalizmin Çökmesi

Hasan Cemal, Güney Kore'nin ithal ikamesi yerine ihracata ağırlık veren açık büyüme modelini tercih ettiğini, üretimde devlet yerine devletin ekonomideki rolünü Pazar ekonomisiyle sınırlayan anlayışı benimsediğini, bu ekonomik tercihi Türkiye'nin Güney Kore'ye göre yirmi yıllık bir gecikmeyle yaptığını belirterek, yıllar içerisinde önce ekonomi sonra demokrasi mi sorusunun hep tartışıldığını, ancak yaşanan örneklerin bu sorunun tek bir yanıtı olamayacağını gösterdiğini, pazar ekonomisiyle demokrasinin iç içe olduğunu ya da olmadığını gösteren örneklerin var olduğunu belirterek görüşlerine şöyle devam ediyor: "Pazar ekonomisi otoriter rejimler altında da gelişir. Fakat pazar ekonomisi, yani ekonomide rekabetçi yapılar olmaksızın demokrasinin çoğulculuğun yeşermesi imkansızdır. Ekonomide mekanizmaların devlet elinde tutulduğu merkeziyetçi komuta ekonomilerinde, fikirlerin serbestçe yarıştığı politik bir ortamın, sivil toplumun gelişmesi mümkün değildir. Bunun gibi pazar ekonomisiyle çoğulcu demokrasinin zaman içinde oluşan ve birbirlerini geliştiren birlikteliğini yadsımak da olanaksızdır. Ekonomik ve yasal liberalizm birbirlerini tamamlar."[855] H. Cemal bu satırları 1996'da yazmıştır.

---

[851] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık 1999, s. 71-2.
[852] Hasan Cemal, a.g.e., s. 73.
[853] Hasan Cemal, a.g.e., s. 131.
[854] Hasan Cemal, a.g.e., s. 162.
[855] Hasan Cemal, a.g.e., s.117-8.

Mihri Belli'nin 90. yaş günü kutlamasında İstanbul'da yaptığı konuşmada M. İlhan Erdost, "Tam Bağımsız, Gerçekten Demokratik Türkiye" sloganının açılarak "Milli Demokratik Devrim" anlayışını ve devrim aşamasını ortaya çıkardığını belirtiyor; bağımsızlık sorununun "günümüzün en acil sorunu" gündemimize ağırlığını koyduğunu ifade ederek MDD sloganının bugün de Türkiye emekçilerinin, devrimcilerinin bağımsızlaşmasının anahtarı, demokratikleşmesinin şifresi olduğunu iddia ediyor.

M. İlhan Erdost, bu sloganın devrimci devinim içinde yoğrulmuş, pişmiş devrimci devinimi zenginleştirmiş ve güçlendirmiş olanların sloganı olduğunu belirtiyor ve şöyle devam ediyor: "…Unutulmasın ki, onlar pratik içinde, yanlışlarında doğruları buldular, doğrularında yanlışlarını kavradılar."[856]

Hasan Cemal, "Kapitalizm İnsanlığı Kaderi Mi?" diye soru sormakta ve cevap olarak, tarihin durmayacağını, devam edeceğini, daha adil ve güzel bir dünya için mücadelenin hiç dinmeyeceğini kapitalizmin insanlığın kaderi olmadığını; fakat özel mülkiyetin sürdüğünü, yaygınlaştığını, çoğulcu demokrasininsürdüğünü derinleştiğini, yaygınlaştığını; buna karşılık Marx'ın, Lenin'in, Trocki'nin, Stalin'in, Mao'nun, Ho Chi Minh'in, Pol Pot'un, Enver Hoca'nın, Castro'nun özledikleri, temellerini attıkları sistemlerin hiçbir şekilde insanlığın kaderi ve alınyazısı olmadığını; bir tarihsel gerçek olarak herkesin gözü önünde durduğunu; 20. yüzyılın başında çıkılan maceranın daha yüzyılın sonuna varmadan iskambilden şato gibi çöktüğünü; ifade ediyor. Hasan Cemal, sosyalizmin çökmediğine inananların olduğunu gerçek sosyalizmin yaşanmadığını düşünenlerin varolduğunu belirtirken 68 Kuşağı'nın en anlamlı bulduğu şeyin çöküşünün gördüğünü; belki tümüyle bir düşüncenin değil ama, bütün bir uygulamanın çöküşünü; her şeye yeniden başlamanın çok zor olduğu bir dönemde gördüğünü; ideolojinin bir yaşam biçiminin yanlışlarının görüldüğünü; bunun bir ütopya olduğunu, yerine hala daya iyisinin konulmadığını; yanlışların görülmesi ama inkar edilmemesi gerektiğini; tarihsel bir yanlış yapıldığını belirterek insanın kısa sürede değişeceğini sanmalarının en büyük yanılgıları olduğunu; hakça bir toplum arayışını sosyal adalet arayışını sömürüye karşı çıkmanın hiç bitmeyeceğini eşitlik ve özgürlük taleplerinin devam edeceğini; kapitalizmin aşılmasını öngören bir mücadele arayışının olacağını ifade ediyor. Bununla birlikte, Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla beraber hâlâ şeyler çökmediğini iddia edenleri inandırıcı bulmuyor. İşçi sınıfı diktatörlüğünün geçerli olduğu ülkelerde ütopyların, umutların hiçbirinin gerçekleşmediğini; özgürlük, eşitlik ve adaletin lafta kaldığını belirtiyor.[857]

Bugün yaşları 50-60 civarında olan bizim kuşak, ağırlıklı tema olan anti-emperyalizm yani Batı'dan bağımsızlık düşüncesinin ve mücadelesinin en inanmış, en feda-

[856] Muzaffer İlhan Erdost, "Mihri Belli: Güzel Mutsuzluk", Edebiyat ve Eleştiri İki Aylık Edebiyat ve Eleştiri Dergisi, 2006/02, Sayı: 86-87 (Mart-Nisan, Mayıs-Haziran), s. 34-35.

[857] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 47-8.

kâr, en Ortodoks üyelerini barındırmakla birlikte, gecikmişlik duygusunu ve bütünleşeceği sosyalist dünya özlemini en derinden ve sonuçlarıyla da en trajik yaşamış olan kuşaktır. Bir önceki kuşaktan sol aydınlar, Kemalist devrimin ve genç cumhuriyetin kurtuluş yıllarında, çektikleri birçok acıya ve maruz kaldıkları baskılara karşın, yüklendikleri kurtarıcılık misyonunu yerine getirdiklerine ve gecikmişliği aşabileceklerine olan inançların her türlü sorgulama ve tartışmanın dışında tutabilmişlerdir. Onlar zafere mahkum olduklarına sonuna kadar inanırlar. Bugün değilse yarın, kendileri değilse çocukları gecikmişliği aşacak, misyon tamamlanacaktır. Dönemin Türkiye ve dünya koşulları, iman kertesindeki bu inanca izin vermiş, onu haklı ve gerçekçi kılmıştır. Oysa bizim kuşağın sol aydınları için, -başladıkları değilse de vardıkları noktada- alt üst olan, çağ değiştiren bir dünyada, sosyalist ütopyaya giden yolda uğranan ölümcül kazaların yıkıntılarının altında kalmışken, bu türden bir iman ve yakın bir zafer umudu artık mümkün değildir. Kurtarıcılar misyonlarını yerine getirememişlerdir. Gecikmişlik duygusu –ve bu açıdan bakılırsa gerçeği- giderek derinleşmektedir. Reçeteler, kitaplar, toplumsal mühendislik denemeleri, ideolojik bağlılıklar, fedakâr mücadeleler buna engel olamamıştır. Kuşağımın aydınları arasında, bugün sosyalizm ve Batı konusunda başlangıç noktalarının tam karşıtı bir noktaya gelmiş olanların sayısının bir hayli fazla olmasını açıklarken, belki bu tespitten de yararlanılabilir.[858]

Baydar, bu noktada, Türkiyeli sol aydının serüvenini anlatırken, aynı kaynaktan doğduğunu, iki ayrı su yatağından birini izleme durumuyla karşılaştığını anlatır. Birinci yol: Kollektif kurtarıcı; toplumsal kurtuluştan yani gecikmişliği her boyutuyla aşmaktan umudu keser, kendinde vehmettiği kurtarıcılık misyonunu reddeder, kurtarıcılıktan kurtulur. Bunun yolu ise çoğu durumda birey olarak kendini onlarla eşitlemekten, kendini Batı'nın parçası kılıp yada öyle görüp rahatlamaktan geçer. Batıcılık bireysel özgürleşmenin anahtarı gibi görünürken, bir kıskaca da dönüşebilir. Öyle bir kıskaç ki, kendi antitezini doğurmaya, kendi zıddına dönüşmeye her an açıktır.[859]

Ya da ikinci yol: Gecikmişliğin ve eşitsizliğin onlara benzemeye çalışmakla aşılamayacağı inancı, yenilmişlik psikolojisiyle pekişir. Eşit parçası olunabilecek yeni bir dünya (sosyalist-komünist dünya sistemi) en azından şu alt üstlük ve geçiş döneminde ufukta görünmediği ve enternasyonalizme olan inanç yıkıldığı için sol aydın, artık kendini başka bir değerler çerçevesine (onlara) referansla tanımlamayı ve konuşlandırmayı reddeder. Gecikmişlik travmasını karşılaştırma nesnesini yok sayarak aşmaya çabalar. Yeni referans noktasını geçmişin zaferlerinde, 80 yıl öncesinin artık uygulanabirliği ve gerçekliği kalmamış projelerinde arar. Yüz elli yılı aşkın süredir içinde yer alınan sistemden –ve en az beş aydın kuşağını biçimlendirmiş kültürel birikimden, ilişkiler ve çelişkiler yumağından- ne bütünüyle sıyrılmak, ne de yokmuş

[858] Oya Baydar, "Batıcılıkla Tutuculuk Arasında Sol Aydınlar", Entellektüeller Glerekli Mi?, Cogito, Üç Aylık Düş. Dergisi, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2002, sayı: 31, Bahar, s. 254.

[859] Oya Baydar, a.g.m., s. 254-255.

gibi yapmak mümkündür. Bu durumda, Türkiye sol aydınının birincil özelliği olan kurtarıcılık misyonu, ulusal veya ideolojik tarihte yıldızın parladığı anlara atıfla ve o günlere özlemle yeniden güç bulur. Tarihsel, ulusal yada ideolojik değerler ve zaferler zamandan ve gerçeklikten bağımsız, mutlak ve kendine yeten bütünsel varlıklar gibi ele alınır ve savunulur. Bu, aydının kendi kimliğini ve kişiliğini koruma çabasıdır da aynı zamanda. Ancak, bu yolu seçen sol aydın, gitgide kendi içine kapanarak ve sözcülüğünü yaptığı zamanda ve uzamda izolasyonizmi kendi benliğinde de yaşayarak süreç içinde hem kurtarıcılık misyonundan uzaklaşır, hem de iyiden iyiye bağnazlaşarak ve tutuculaşarak aydın kimliğini büsbütün yitirir.[860]

Aydını aydın kılan en önemli niteliklerden olan düşünsel ve eylemsel bağımsızlığın yani aydın özgürlüğünün (devletten, merkezi ve otoriter siyasal-toplumsal yapılardan, düşünceyi dizginleyen ve kısıtlayan her türlü engelden özgürleşme), bizim toplumsal, kültürel, siyasal yapımızda kolay kolay sağlanamayacağı bilinmeyen bir şey değil. Tarihsel olarak kurtarıcılık misyonuna mahkum olmuş sol aydın kuşaklarının, kurtarmakla yükümlendiği ve çoğu zaman ulusla özdeşleştirdiği devletten, onun millici-otoriter-üniter ideolojisinin tortularından tümüyle bağımsızlaşabilmesi her zaman güç oldu. Bu tür aydında, gecikmişlik ve eşitsizlik algılaması dar ulusalcılığa, kof bir milli gurur söylemine, izolasyonist bir 'biz ve onlar' saplantısına kolaylıkla dönüşebildi. Batıcı laik aydının Batı'ya özlemi ve öykünmesi, çoğu zaman anti emperyalist söyleme de bürünerek tam zıttına, Batı düşmanlığına varabildi, hala da varabiliyor. Öte yanda, devletten ve resmi ideolojiden bağımsızlaşmak iddiasında olan geleneksel Marxist-Leninist sol çizginin ve onun aydının da, söylem bir yana özde devletçi-millici solla aynı noktada buluşabildiği hayretle gözleniyor. Kısaca bir yandan 1917 ve 1923 geleneğine, öte yandan 1960'ların dünya ve Türkiye koşullarına bağlı olarak yetişmiş sol aydın kuşağı/kuşakları, -pek az istisnayla- üçüncü bin yılın değişen dünyasında kendine yer ararken Batıcılıkla tutuculuk arasında zaten kırılgan olan aydın kimliğini yitirmek tehlikesiyle karşı karşıya kalıyor.[861]

1980 sonrasında, sol politik öznelerin (parti, örgüt) dağılması veya büyük güç kaybına uğramasıyla, sol aydınlar bir göreli özerklik edindiler. Dahası, gerek belirli kişiler, çevreler olarak gerekse anonim ve mutasavver birileri olarak "sol aydınlar"ın bir politik özne ikamesi konumuna yerleştirildiklerini söyleyebiliriz. 80 sonrasının mahut depolizasyon koşullarında angajmansız olmanın anlam bunalımını ve ezikliğini yaşayan, dolayısıyla göreli özerkliğin hayrını gördüğü söylenemeyecek olan sol "tandanslı" aydınlar, özellikle 1980'lerin ortalarında çok hararetli olan bu davete icabet

[860] Oya Baydar, "Batıcılıkla Tutuculuk Arasında Sol Aydınlar", Entelektüeller Gerekli Mi?, Cogito, Üç Aylık Düş. Derg., Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2002, sayı: 31 (Bahar), s. 255, (Cogito, sayı: 31, 2002 Bahar)

[861] Oya Baydar, a.g.m., s. 255-256

ettiler. Çoğunlukla, sol politik kültürde "hareket" aydın ilişkisinin bahsettiğimiz yapısını yeniden üreten bir ortamın oluştuğundan söz edebiliriz…

Biraz abartıyla, şöyle de söylenebilir mi?: 80 öncesinde sol politik hareket, aydınları angaje ediyordu; 80'lerdeyse, sol aydınlar angaje edecek sol hareket aradılar.[862] "Aydın olma"nın ezeli-ebedi sorunsalı: Angajman/bağlanma sorunu, bilgi-sevgisi ile politik kaygıyı telif etme meselesi… 80'den önce, sol camia(lar), özgürleşimci-radikal içerimleri ve açılımları olacak olsa bile, 'salt' entellektüel ilgiyi fuzulî görür; hatta kınardı. Bu kadarı o kadar mahzurlu olmayabilirdi belki; asıl sorun, "apolitik", "işlevsiz" sayılan lüzumsuz entellektüel ilginin, bir düşünsel içerikten ziyade sahibinin / taşıyıcısının kimliğine, "duruşu"na bakarak tanımlanmasaydı. Çünkü aydınlar, düşünsel katkılarından çok, "kitle" nezdinde meşruiyet, popülarite sağlamaları bakımından muteberdiler ("teyze, amca bir imza ver…") Gramscici terimle organik aydın bu değildir oysa. Organik aydın, sınıfsal çıkarı/tercihi temsil ettiği varsayılan politik özneye tabiyetiyle, o gel deyince gelip, git deyince gitmesiyle, belirli anlarda "duruş" göstermesiyle tanımlanmaz; zaten durduğu yerde yapmakta olduğu işin, düşünce ve anlam üretimindeki, yeniden üretimindeki katkısının politik ve sınıfsal göndermeleriyle tanımlanır.[863]

Anti-entellektüalizmin, 80'ler ve sonrasında zamanın ruhunun temel özelliklerinden biri olduğuna kuşku yok. Anti-entellektüalizm, sadece aydın düşmanlığı değildir. "Gerçek sorunlara kayıtsız, memleketine/milletine/halkına yabancı, sorumsuz, hedonist, "yoz" bir aydın karikatürünün aşağılanması önemlidir ama mesele sadece o değildir…Neo-liberalizm çığırının anti-entellektüalizmi, düşüncenin iktisadi aklın emrinde sınırsızca ve belirtik olarak araçsallaşmasını ifade eder… Yazar anti-entellektüalizmi, faşist ideolojinin ana geçitlerinden sayar.[864]

"Bu coğrafya için 'ecnebi' görünen bir şeyin, 'eleştirel düşünme'nin, 'teori'nin mümkün olduğunu kanıtlamak isteği"ni, o "solcu inadı"nı, bizzat sol aydınların ecnebilikle damgalanması geleneğiyle birlikte düşünmek gerek. Anti-komünist teyakkuzun dorukta olduğu 60'lı ve 70'li yıllarda, memleketinden/halkından kopuklukları, "dış mihrakların" güdümünde olmalıkları, sola ve sol aydınlara yöneltilen sabit ithamlardı. Bu hıncın kaynağında, o dönemde entelektüel alanda solun hegemonik bir atılım içinde oluşu vardı. Sol, aydınlanma geleneğine ve bunun vasıtası olarak Kemalizme (daha doğrusu bir Kemalizm yorumuna) ve "özgürlük problemi"nin tarihsel mirasına bağlılığından hareketle, sola –en azından- açık olmayı, 'aydın olma'nın koşulu olarak savunuyordu. Bu savununun, Kemalizme bağlılık yaratıcı markajı yanında, solun hegemonya iddiasının içini koflaştıran etkilerine işaret edilmelidir. Öte yandan sağ da, "aydın olma"yı solculukla özdeşleştiren bakışı büyük ölçüde yeniden üretti bu dönemde. Bu özdeşleş-

[862] Tanıl Bora, "Defter Şerhi", Entellektüeller Gerekli Mi?, Cogito, Üç Aylık Düş. Der., Yapı-Kredi Yay., İstanbul, 2002, sayı: 31 (Bahar), s. 262.
[863] Tanıl Bora, a.g.m., s. 262.
[864] Tanıl Bora, a.g.m., s. 263.

tirmeye, bir karşı aydın hareketi örgütlemekten çok, anti-entellektüalizme başvurarak, "aydın"a dair ecnebi/yoz/hedonist/sorumsuz vb. imgelerini çoğaltarak karşı koydu.[865]

Gazeteci Gülay Göktürk, 2.3.1996 tarihli Yeni Yüzyıl Gazetesinde Üniversite İşgali başlıklı yazısında şunları söylemektedir:

Örneğin ben, 69 yılındaki ODTÜ işgalini ilk başlatan gruptaydım. Rektörlük binasının camına ilk tekmeyi atıp on-onbeş kişiyle birlikte binaya ilk girenlerdenim. Binaya girdikten hemen sonra Sinan Cemgil'in –biraz da şaşkın bir şekilde- beni ve üç beş kişiyi koridor nöbetlerine gönderişini; birkaç saat sonra kafeteryanın mutfağına el koyup üç gün boyunca acemi aşçılar olarak öğrenciye yemek pişirişimizi, işgalin son gecesi, sabaha kadar rektörlüğün tepesine koyduğumuz dürbünden Nizamiye'yi gözleyişimi, Jandarmaların geldiğini görünce rektörlüğü yurtlara bağlayan yer altı şebekesinden yurtlara kaçışımı dün gibi hatırlıyorum ama ileri sürdüğümüz taleplerden hiçbirini hatırlamıyorum ve hatırladığını söyleyenlerin de samimi olmadığını iddia ediyorum. Evet; demokratik üniversite, öğrencilerin yönetime katılması gibi yuvarlak laflar dolaşıyordu ortalıkta ama herkes bu klişelerin hiçbir önemi olmadığını; zaten bütün bu olayların birkaç yüz kişinin işi olduğunu; bu birkaç yüz kişinin de okulla ve derslerle hiçbir ilgisi bulunmadığını; öğrencilerin yönetime katılıp katılmamasına hiç mi hiç aldırmadığını; eğitim sistemine aldıran büyük öğrenci kitlesinin de zaten işgalle hiçbir ilgisi olmadığını biliyordu.

Göktürk, üniversitedeki solcu gençlerin "rüşdünü" ispatlamaya çalışırken, arka plandaki kimi terörist örgütlerin de bu kargaşada güç toplama gayretinde olduklarını söylüyor ve şöyle devam ediyor: 60-70 yılları arasında yolu üniversiteye düşmüş herkesin 68 kuşağının sözcülüğüne soyunup bu balonu şişirdikçe şişirmelerine dur demek gerekiyor. Aradan geçen otuz yılda başka hiçbir kimlik edinemeyip hala 68'li kimliğiyle idare etmeye çalışan kimilerinin oyununu bozmak gerekiyor. Ben buna hakkım olduğunu düşünecek kadar 68'liyim. Ve ben 68'in asla toplumsal bir dönüşümü hedeflemediğini; "Dünyayı istiyorum, hemen şimdi" sloganının hiçbir zaman 68'in sloganı olmadığını; bu slogana az buçuk yaklaşan hippy kültürünün bizim semtimize bile uğramadığını; 68'lilerin Joan Baez dinlemeyi bile burjuvalık saydığını; dertlerinin Ekim Devrimi usulü bir darbeyi hedefleyen basit bir politik mücadele olduğunu; bu karakteri yüzünden de gençlik hareketinin askeri darbeci kanatla çok kolay ittifak yaptığını, yaşadıklarımdan biliyorum. O yüzden de bugünün gençlerine "68 ruhu" hikayelerine fazla aldırmamalarını; hele hele bu ruha öykünüp de 96 ruhu yaratmaya hiç çalışmamalarını tavsiye ediyorum.[866]

H. Cemal, bir özeleştiri yaparak, bir zamanlar komünist olan aydınların bir ideal peşinde koştuklarını; onların için komünizmin Stalin terörü, gizli polis, işkence ve baskı

[865] Tanıl Bora, "Defter Şerhi", Entellektüeller Gerekli Mi?, Cogito, Üç Aylık Düş. Der., Yapı-Kredi Yay., İstanbul, 2002, sayı: 31 (Bahar), s. 266.
[866] Gülay Göktürk, Yeni Yüzyıl Gazetesi, 2.3.1996

demek olmadığını; bütün bu iddiaların emperyalist Batı tarafından uydurulmuş koca birer yalan olduğuna inandıklarını; komünizmin onlar için özgürlük ve eşitliğin sağlanacağı ideal bir toplum düzeni, bir ütopya olduğunu; bu düzende insan onuruna saygı duyulacağını, bireylerin yeteneklerini geliştirebileceklerini, mükemmel bir ortam bulacaklarını; sömürü ve baskının kalkacağına, insanın insana kulluğunun biteceğine inandıklarını; sadece Mina Urgan, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali gibi Türk aydınlarının değil, pek çok Batılı aydının da Stalin terörüyle gözler açılıncaya kadar bir düşün peşinden yuvarlanıp gittiğini, komünizmin 'reel politik' boyutu konusundaki bu tutukluğu ve görmezlikten gelişi 'kol kırılır yen içinde kalır' tavrının yalnız Türk aydını açısından değil, az gelişmiş toplumlar açısından geçerli bir durum olduğunu, bunu dönemin şartlarıyla beraber değerlendirmek gerektiğini ifade ediyor.[867]

H. Cemal, sosyalizmi söylem ve eylem bakımından değerlendiriyor. Pratikle ilgili eleştirilerde bulunuyor. 1954 yazında Kazakistan'da Kengir Toplama Kampı'ndaki 8000 Gulag sakininin isyan ettiğini, Stalin döneminde tanklarla kampın kırk gün süreyle kuşatıldığını, 25 Haziran'da tanklarla kampa girdiklerini, önlerine çıkan herkesi ezip geçtiklerini, erkeklere bir şey olmasın diye vücudlarını kalkan yapan kadınların süngülenerek öldürüldüğünü, bir bölümünün de kurşunla vurulduğunu, ölü sayısının üç yüz olduğunu; aynı günlerde Sovyetler Birliği gezisinden ülkesi Fransa'ya dönen Jean Paul Sartre'ın Liberation'a izlenimlerini 'Sovyet yurttaşları, kendi hükümetlerini her geçen gün bizden daha etkili bir biçimde eleştirmeye başlamışlar. Sovyetler Birliği'nde tam anlamıyla eleştiri özgürlüğü var' şeklinde yansıttığını bildirmektedir.[868]

H. Cemal, 1970'lerin Kamboçya'sında Marksizm-Leninizm adına 'devrim' adına, Pol Pot'un Kızıl Kmerleri'nin bir, bir buçuk milyon insanı katlettiğini; aydınları, doktorları, avukatları, öğretmenleri, rahipleri, devlet memurlarını, öğrencileri göz kırpmadan öldürdüğünü; yeni bir toplum, yeni bir insan yaratmak için Pol Pot'un kendi ülkesinin insanlarını soykırımdan geçirdiğini dile getiriyor. 1970'lerde Ölüm Tarlaları isimli filmin gösterilmesiyle ve fotoğraflarının ortaya çıkmasıyla Türk solunun bazı keimlerinin buna inanmak istemediğini; katliamları Amerikan emperyalizminin CIA'nın uydurması, dezenformasyonu olarak nitelendirdiğini; Cumhuriyet gazetesinin de bu düşüncede olduğunu belirtiyor.[869]

H. Cemal, Aydınlanma çağının, ilk üniversitenin, insan hakları ve kutsal demokrasinin ülkesi Fransa'nın Pol Pot'u ürettiğini; Pol Pot'un fikirlerinin de totalitarizmin de Avrupa'nın ürünü ve icadı olduğunu; Avrupa'nın ürettiği ne kadar özgün şey varsa, hepsinin iyisiyle kötüsüyle evrenselleştiğini, akıl tohumlarının dünyaya, akla dayalı eleştiri biçiminde, efsanelerin hizmetine giren aklamacılık

[867] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 48.
[868] Hasan Cemal, a.g.e., s. 49.
[869] Hasan Cemal, a.g.e., s. 82.

biçiminde ve barbarlıkların hizmetine giren araçsal akıl biçiminde yansıdığını; aklın birçok yerde insanları ezmenin bir kılıfı olarak kullanıldığını ifade ederek buna 'aklın cinayetleri' nitelendirmesi yapıyor ve aklı her derde deva haline getirmek isteyenlerin aklın her kilidi açacağını sananların akla 'mutlak kurtarıcılık' vehmedenlerin ya da akılla mutlak gerçeğe ulaşılacağını düşünenlerin Aydınlanma fikrini çarpıttıklarını, özünden saptırdıklarını; oysa Aydınlanmanın özünde yatan aklın araştıran, soru soran, eleştiren, beynini başkalarına teslim etmeyen, sürü olmayan birey olan, aynı zamanda, farklı düşünenlere tolerans gösteren akıl olduğunu dile getirmektedir.[870]

H. Cemal, Metin Çulhaoğlu'nun "Bin Yıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu" kitabından alıntı yaparak şunları dile getiriyor: "Bugün hâlâ çökenin reel sosyalizm olduğunu; bunun içindir ki, sömürü devam ettiği sürece sosyalizm fikrinin ölmeyeceğini, aydın-Marksizm ilişkisinde asıl çözülen ve gerileyenin Marksizm değil, aydının kendisi olduğunu, aydının Marksizm krizi yüzünden savrulmadığını, kendisi savrulduğu için Marksizme kriz tanısıyla yaklaşıyor;"[871] geçmişte Che'nin düşlerindeki bir efsane olmadığını; 'balta bileyen' şarkılara temayül etmelerinin tek suçlusunun kendileri olmadığını; bu konuda suçluluk duyguları yaşandığını ve vicdan muhasebesine gidildiğini; bir despot olan Castro'nun Küba'sının bugün sefalet içinde olduğunu, 'seks turizmi'ne ne yazık ki, önderlik ettiğini; Che'nin 'saf romantik devrimciliğinin' Kongo'daki başarısız isyan hareketindeki ya da Bolivya'daki sekiz aylık gerillacılık oyununda bir çok yiğit delikanlının boşu boşuna kırdırıldığını; hiç kimsenin onları hesaba katmadığını; koca bir kuşağın Türkiye'den Paris'e Latin Amerika'dan Prag'a binlerce gencin göğüslerinde kendisinin resmiyle yürüdüğü, o romantik maceracının acı bilançosunu hesaplamıyor.[872]

H. Cemal, sol radikalizm programının Yön'de işlendiğini, 1969'da Doğan Avcıoğlu'nun 'Türkiye'nin Düzeni' kitabıyla özetlendiğini, sonra sıranın 'devrime' geldiğini, asker-sivil-aydın zümrenin el ele vererek Türkiye'de devrime giden yolu açacağı beklentisinin yaygınlaştığını bildiriyor[873] ve aradan geçen 35 yılın Yön bildirgesinde ön görülen yollarla Türkiye'nin çıkmazdan kurtulamayacağını hayatın içinde herkese kanıtladığını, Yön'ün yönünün yanlış olduğunu ortaya koyduğunu ifade ediyor. H. Cemal, bununla birlikte, yine de Yön hareketinin kimi temel çizgileriyle Türkiye'nin geleceğinde etkin olacağına inandığını; söz gelimi insanlığın geleceğinde ekonomik plânlamanın yalnız ülkemiz için değil, bütün dünya bakımından kaçınılmaz olacağını; dünya 'bilim toplumlarına' gebeyse Yön hareketinin tarihe değil, geleceğe yazıldığını kabul etmektedir.[874]

---

[870] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 83-5.
[871] Hasan Cemal, a.g.e., s. 49-50.
[872] Hasan Cemal, a.g.e., s. 98.
[873] Hasan Cemal, a.g.e., s. 111.
[874] Hasan Cemal, a.g.e., s. 112

1997 yılı sonlarında Paris'te bir grup Fransız yazar ve tarihçisi tarafından yayınlanmış olan Komünizmin Kara Kitabı (Le Livre Noir du Communisme) isimli kitabın ortaya koyduğu bilgilere göre, Sovyetler Birliği, Doğu Afrika, Çin ve Kamboçya'da komünizmin faturasıyla ilgili olarak insan kaybının tahmini olarak 80 ila 100 milyon arasında olduğu bildirilmektedir. [875]

H. Cemal, 'Fikir, doğru idi' deyip bunu içtenlikle savunanların yanında, geleceği geçmişte yaşamak isteyenlerin olduğunu; tarihin onları sollayıp geçtiğini; bunların küreselleşmeyi hâlâ emperyalizmin oyunu, özelleştirmeyi sömürü düzeninin devamı olarak görebildiklerini; KİT'leri devletçiliğin, solculuğu devrimciliğin ölçüsü olarak belleyip savunabildiklerini; değişime akıl erdiremediklerini, 20 yıl önce dile getirdiklerini aynen tekrarladıklarını, düşüncelerinin film karesi gibi donduğunu; kendi düşünme ve analiz etme ritmini hayatın ritmine uydurumayan, düşünce tembelliğinden kurtulumayan bir solculuğun kaçınılmaz olarak tutulaşıp 'sağ'laştığını; böyle olanların giderek marjinalleştiğini; toplumun, politikanın kıyısında köşesinde kaldıklarını; çok az insanın ömrüne adadığı bir davanın daha yaşarken kaybolmasını kabul edebileceğini içine sindirip bundan dersler çıkarabileceğini hayat boyu süren bir kavgada umduğunu bulamayanların yaşadıkları düş kırıklıklarının ancak acı ve hüzün vereceğini belirterek, 1987'de 77 yaşında kalp krizi geçiren M. Ali Aybar'ın hastanede gazeteciye, 'Bağımsız sosyalizmi kurmaya ömrüm yetmedi. Sosyalizmi görmeden öleceğim." şeklindeki beyanını örnek olarak veriyor. M. Ali Aybar'ın, Aziz Nesin'in ve daha birçok aydının umduklarını bulamamış olmanın acısıyla aramızdan ayrıldığını dile getiriyor.[876]

Sosyalizme olan inanç, sosyalist dünya görüşüne uygun bir hayat tarzı yaşama istek ve arzusu, söz konusu dünya görüşüne uygun eylem ve tutumlarda bulunamama endişesi ve inandığı değerlerle çelişkiye düşme psikolojisi, bizde bir dine inanan insanın kendi inancına, dünya görüşüne uygun hareket etme arzusu ve eylem ve tutumlarıyla söz konusu görüşe aykırı hareket etmeme endişesi ve hassasiyeti arasında benzerlik olduğu kanısı uyandırmaktadır. Yani, sosyalizme inanma ile bir dine inanma, bağlanma ile ilgili süreçler arasında benzerlikler, paralellikler vardır.

S. Belli, Emeğin Birliği, yani Teslim Töre grubunun 80'lerde 'TKP', TİP ve TSİP ile Sovyetler Birliği'nin Cumhuriyetler Birliği olarak dağılmasından kısa bir süre önce 'Sol Birlik'e katıldığını; halkın kurtuluşunun ise tam tersi bir yönde tavra yöneldiğini; sol kamuoyunun adlandırdığı gibi, Arnavutlukçu, Enver Hoca'cı olduklaını dile getiriyor.[877]

Vaclav Havel, totaliter bir ideoloji olarak komünizmi anlattığı kitabında şu ifadelere yer vermektedir: "Bu sistemde bürokratik devlet mekanizmasına, halkçı

[875] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 51.
[876] Hasan Cemal, a.g.e., s. 51-2-3.
[877] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 584.

hükümet adı takılır. İşçi sınıfı, işçi sınıfı adına köleleştirilir. Bireyin ayaklar altına alınması, onun nihai kurtuluşu olarak ilah edilir. Anlatım özgürlüğünün yokluğu, en üst dereceden özgürlük olarak nitelenir. Gülünç seçimler, demokrasinin gerçekleşmiş en güzel örneği olarak sunulur. Bağımsız düşüncesinin yasaklanması, dünya görüşlerinin en bilimseli olarak anlatılır. Askeri işgal, kardeşlik dayanışması olarak lanse edilir. Çünkü rejim, kendi yalanlarının tutsağıdır. Her şeyi tahrif eder, değiştirir bu rejim. Geçmişi de… Bugünü de… Geleceği de…”[878]

[878] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 165.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 68 KUŞAĞI VE DİN

1. İDEOLOJİ, PRAKSİS VE KOLEKTİF KİMLİK

İdeoloji, en basit biçimiyle, en azından sosyolojik anlamda herhangi bir toplumda hakim olan üretim biçimi tarafından büyük ölçüde şekillenen ve onu belli biçimlerde etkileyebilen ve hatta dönüştürebilen bir düşünme ve eylem kılavuzu olarak tanımlanabilir.

İdeoloji kelimesi eski Yunanca eidos (idea/düşünce) ve logos (loji/bilim) kelimelerinden türetilmiştir. İdeoloji kavramı ilk olarak Fransız filozofu Destutt de Tracy tarafından 19. yüzyıl başlarında "düşünce bilimi" olarak ortaya konulmuşsa da, zaman içerisinde çok çeşitli biçimde tanımlanmaya başlanmış ve hakkında çok çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. İdeoloji kavramı, Marx ve Engels'in Alman İdeolojisi adlı eserlerinin 1927'de yayınlanmasına kadar yaygınlık kazanmadı. Marx ve Engels ideolojiyi 'gerçekliğin saptırılması' olarak tanımladılar. Bu tanımda gerçeklik, sınıf mücadelesi; çarpıtma ise egemen sınıfın ideolojisini temsil etmektedir.[879]

Marksist terminolojide, ideoloji kavramı bir tür yanılgı anlamına gelmektedir. Marx ve Engels 'Alman İdeolojisi' adlı kitapta 'egemen sınıfın ideolojisi her dönemde yöneten ideolojidir' demişlerdir.[880] Marx, ideolojiyi hatalı idrak problemiyle ilişkilendirmiştir. Marx'a göre, ideoloji ya burjuva yazarlarının çalışan emekçi sınıfı aldatmak için sürekli bilinçli teşebbüsü, ya da herhangi bir grubun kendi tutumunu objektiflik yani tarafsızlık maskesi altında kabul ettirmek için sürdürdüğü bilinçsiz teşebbüsüdür. Anti-Marksist yazarlar Marksizm'i ideolojinin başlıca örneği kabul etmişlerdir.[881]

"Karl Marx, 'Komünist Manifesto'sunu yazdığında kendisinin yepyeni nitelikteki sosyalizm anlayışını, daha önceki ütopyacı sosyalist anlayışlardan ayırabilmek için komünizm kelimesini tercih etmiştir. Engels'e göre, Marx'ın 'komünizm kelimesini seçmesindeki sebep, kendi bilimsel sosyalizmini, daha önceki hem Fransız ve hem İngiliz hayalci sosyalizminden ayırt etmekti. Bundan sonra 'komünizm' kelimesi halk kafasında yavaş yavaş Marksizm ile bir tutulmaya başlandı. Ve Leninist ihtilâlin başarısından sonra bütün dünyadaki Sovyet taraftarı komünist partileri bu adı tekelleri altına aldılar. Marksist teoride 'komünizm'in dar bir alanı bulunmaktadır. Bu tarife göre komünizm, Marksist düzenin en kesin biçiminde uygulanmaya geçildiği anda gerçekleşecek olan durumdur. Marksizm'in en son aşaması olan 'komünist' düzende,

---

879 Kayhan Delibaş – Emin Yiğit, "Siyaset Kurumu", Kurumlara Sosyolojik Bakış, editör: Sevinç Güçlü, I. Baskı, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2005, s. 194-195.

880 Kayhan Delibaş – Emin Yiğit, a.g.m., s. 200-1.

881 Henry Ducker, "İdeoloji", Siyasal Terimler Sözlüğü, Derleyen: Maurice Cranston, Çev.: Candan Selek Ataöv, Milliyet Kültür Kulübü, İstanbul, Tarihsiz, s. 72.

‘herkesten kendi kabiliyetleri ölçüsünde yararlanılacak ve herkese kendi ihtiyaçları neyi gerektiriyorsa onlar tamamen sağlanacaktır.”[882]

Marx, toplumların tarihini temel olarak ekonomik yapıların yani, “üretim tarzları”nın tarihi olarak görmektedir. Hegel ise toplumların tarihini politik devletlerin tarihi olarak okumaktadır. Marx‘a göre tüm toplumsal hayatın “temeli” insanların kendi kooperatif emekleriyle dahil oldukları “toplumsal üretim ilişkileridir”. Bu ilişkiler belli bir zamanda bir bütün oluşturmaktadır. Marx, bu bütüne “toplumun ekonomik yapısı” demektedir ve bu Hegel‘in sivil toplum adını verdiği şeydir. Diğer toplumsal hayat formları ve özelde politik devlet “üstyapı”ya aittir ve bu üstyapı toplumsal ilişkiler üzerine inşa edilmektedir.

Bu “temel” bile insan üretiminin toplumsal ve tarihsel koşullarına bağlıdır. Tarihin belli bir aşamasında insanlar belirleyici “üretici güçler” idi. Belli bir kooperasyon tarzını belirleyen ise toplumsal ilişkilerdir. Örneğin üretim sürecinin kontrolünü ve meyvelerini toplumdaki diğer kişileri geride bırakarak belli kişilerin elinde toplanmasını belirleyen mülkiyet ve otorite biçimleri... İnsanın üretici güçleri zaman içinde büyüme eğilimindedir. Periyodik olarak bu büyüme, kooperatif emeğin yeniden örgütlenmesini zorunlu kılacaktır ve bu da toplumun ekonomik yapısındaki toplumsal üretim ilişkilerinin değişmesine neden olacaktır. Marx bu periyodik değişimi “toplumsal devrim” olarak adlandırmaktadır. Marx‘a göre önemli toplumsal değişiklikler ve aynı zamanda, felsefi dini fikirlerdeki değişiklikler toplumun ekonomik yapısındaki temel devrimlerin bir fonksiyonu olarak anlaşılabilir.

Toplumsal devrimlerin mekanizması sınıf mücadelesidir. Toplumsal üretim ilişkileri, insanları ortak çıkarları ve ortak konumları ile ilgili olarak ikiye bölmektedir. Fakat bu bölünme sonucunda hemen sınıflar oluşmamaktadır, ancak kendi sınıf çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerinde ve bu şekilde örgütlenip politik hareket ve sınıf mücadelesine yöneldiklerinde sınıf vasfı kazanmaktadırlar. Ayrıca sınıf çıkarları, sınıfın üyeleri olan bireylerin çıkarları ile tamamen özdeş değildir; aksine sınıf çıkarları, daha çok sınıf hareketi ile özdeştir.[883]

Sınıflı toplumlar var olduğu sürece üretim tarzlarının niteliklerini ortaya koyan hakim bir sınıf da olacaktır, bu hakim sınıf mevcut üretim ilişkilerinin güçlendirdiği ve ondan fayda sağlayan sınıftır. Aksine devrimci sınıfın tarihsel misyonu en nihayetinde bu mevcut üretim ilişkilerini yıkmak ve yerine yenisini kurmak olduğu için, bu sınıfın sınıfsal çıkarları da belirli bir üretim ilişkisi düzeneği tarafından belirlenmektedir. Bu da sınıfın üyelerini güçlendirmekte ve onların yararına işlemektedir. Dolayısıyla örneğin,

---

[882] Henry Ducker, “İdeoloji”, Siyasal Terimler Sözlüğü, Derleyen: Maurice Cranston, Çev.: Candan Selek Ataöv, Milliyet Kültür Kulübü, İstanbul, Tarihsiz, s. 87-8.

[883] Allen W. Wood, Hegel ve Marxizm, Çev.: Evren Mehmet Dinçer ve Bora Erdağı, Felsefelogos (Üç ayda bir çıkan ortak kitap), İstanbul, Mart 2005, s. 25-26 ve 116-117.

özel mülkiyet ve piyasa üzerine kurulu bir üretim ilişkisi burjuvazinin yararına işlemektedir. Burjuvazinin yükselişi ve dünyayı ele geçirişi modern dünyayla olmuştur, çünkü bu aşamada toplumun üretici güçlerinin, özel mülkiyetin ve piyasanın gelişimine en uygun şey burjuvazinin varlığıydı. Marx, kendi çağının gelip geçmekte olduğunu düşündüğü için gözlerini yeni ve yükselmekte olan sınıfa yani proletaryaya çevirmiştir. Marx proletaryanın gelecek çağın hakim sınıfı olacağını ve onun sosyalist veya komünist üretim tarzını var edeceğini düşünmektedir.[884]

Marx'a göre, maddi hayatın üretim biçimi sosyal, politik ve entelektüel hayatın genel süreçlerini belirlemektedir. Bu cümle tek başına Marx'ın felsefesini açıklaması bakımından son derece önemli ve merkezi bir tespittir. Öyle ki, Marx bu ifadeyle toplumsal yapıyı oluşturan unsurlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Marx, toplumsal yapıyı oluşturan unsurları bir bütün olarak ele alıp, incelemekte ve siyasal alana diğer ekonomik sosyal, kültürel ve ideolojik kurumlarına ayrılmaması gereği üzerinde önemle durmaktadır.

Marx'ı anlamak için Komünist Manifesto'ya bakmak gerekir. 1840'larda toplumun devrimin eşiğinde durduğu sonucunu çıkarmak akla uygun olmayan bir varsayım değildi. İşçi sınıfının, ne kadar olgunlaşmamış olursa olsun, bu devrime önderlik edeceği düşüncesi de aynı derecede akla uygundu. Manifestonun yayınlanmasından sonraki haftalar içinde Paris işçileri Fransız monarşisini devirmiş ve Avrupa'nın yarısı için devrim işaretini vermişlerdi. Bununla birlikte, kapitalist gelişmenin, özünde devrimci bir proletarya üretme eğilimi taşıması, kapitalist gelişmenin doğasının analiz edilmesinden çıkarılamazdı. Bu ihtimal, kapitalizmin gelişmesinin muhtemel sonuçlarından birisiydi ancak tek muhtemel sonucu olarak gösterilemezdi. Yalnız, proletaryanın kapitalizmi devirmeyi başarmasının komünist gelişmenin yolunu ister istemez açacağından söz etmek mümkündü (manifesto bunun çok tedrici bir değişim sürecini başlatacağından daha fazla bir şey söylemez). Marx'ın proletaryanın özü itibariyle tüm insanlığın kurtuluşunu gerçekleştirmeye ve kapitalizmi devirerek sınıflı toplumu sona erdirmeye yazgılı olduğunu düşünmesi, kapitalizm analizinin içinde yatan ama o analizin mutlak anlamda dayattığı bir sonuç da olmayan bir umudu temsil etmektedir.[885]

Burjuva üretim ve değişim ilkelerinin, burjuva mülk ilişkilerinin, dev boyutlu üretim ve değişim araçlarını yaratmış modern burjuva toplumunun kendi çağırdığı doğaüstü güçleri artık kontrol edemeyen büyücüye benzediği bir noktaya mutlaka ulaşılacaktır… Sonraki günlerin Marx'ını aktarırsak, "üretim araçlarının merkezileşmesi ve sonunda emeğin toplumsallaşması, kapitalist kabuğa artık sığmadığı bir noktaya

[884] Allen W. Wood, Allen W. Wood, Hegel ve Marxizm, Çev.: Evren Mehmet Dinçer ve Bora Erdağı, Felsefelogos (Üç ayda bir çıkan ortak kitap), İstanbul, Mart 2005, s.117.

[885] Eric Hobsbawm, Tarih Üzerine, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s. 441

gelecek, o kabuk çıkarılıp atılacaktır." Bununla birlikte, dünyadaki ekonomik patlamanın dünyanın doğal koşullarına yansıyan etkilerinin gösterdiği gibi, bu durum ister istemez, özel mülk edinmeden global ölçekteki bir yönetime geçişe yönelmek zorunda olacaktır.[886]

"Kapitalizm sonrası toplum"un hangi biçimlere bürünebileceği ve Marx ile Engels'in komünizmin hümanist değerlerini ne kadar somutlaştıracağı, bu değişimin gerçekleşmesini sağlayacak politik eyleme bağlı olacaktır. Manifesto'nun ortaya koyduğu gibi, tarihsel değişimin şekillenmesinde asli önem taşıyan etken budur çünkü. Manifesto, yaygın varsayımların tersine, tarihsel değişimin kendi tarihini yapan insanlarla ilerlediğini öngördüğüne göre determinist bir metin değildir. Oradaki mezarlar, insan eylemiyle kazılmak zorundadır.[887]

Toplumsal praksis aracılığıyla, kolektif eylem aracılığıyla gerçekleşen tarihsel değişim bu bakışın özünde yer alır. Manifesto, proletaryanın gelişmesini "proleterlerin bir sınıf ve onun sonucunda bir politik parti şeklinde örgütlenmesi" olarak görür. "Proletaryanın politik iktidarı feshetmesi" ("demokrasinin kazanması"), "işçi devrimindeki ilk adımdır." Doğal olarak toplumun geleceği de yeni rejimin daha sonra gerçekleştireceği politik eylemlere ("proletaryanın politik üstünlüğünü kullanma" biçimine) bağlı olacaktır. Politikaya bağlılık, Marxizan sosyalizmi anarşistlerden ve politik eylemi reddetmeleri nedeniyle manifestoda özellikle mahkûm edilen sosyalistlerin ardıllarından tarihsel bakımdan ayıran özelliktir. Marxizan kuramın içeriği, Lenin'den önce bile, yalnızca "tarihin bize gösterdiği şeylerin olması"yla değil, aynı zamanda "yapılması gereken şeyler"le ilgiliydi. Kabul edileceği üzere, yirminci yüzyıldaki Sovyet deneyimi de bize, "yapılması gereken şeyler"i, fiilen başarılamayacağı tarihsel koşullarda yapmamanın daha iyi olacağını öğretmiştir. Oysa bu ders, komünist manifesto üzerinde kafa yorarak da öğrenilebilirdi.

Manifesto başarısızlığı da göz önünde bulundurmuş bir metindir ve bu yönüyle de çarpıcı bir özelliğe sahiptir. Manifesto, kapitalist gelişmenin akıbetinin "genelde toplumun devrimci biçimde yeniden yapılanması" olacağı umudunu taşıyor fakat görmüş olduğumuz gibi, "toplu mahvoluş" alternatifini de dışlamıyordu.[888]

Lenin'in en büyük katkısı, ideoloji kavramının onu negatif imajından kurtarmış olmasıdır. Lenin'e göre, burjuva ideolojisinden söz edilebileceği gibi, proleter ideolojisinden de bahsetmek söz konusudur. Lenin kapitalist üretim biçiminin bir sonucu olarak, sınıf mücadelesinin keskinleştiğinin, dolayısıyla da proletarya da dahil olmak üzere bütün sınıfların bir ideolojiyi benimsemek durumunda olduğunu söyler.[889]

---

[886] Eric Hobsbawm, Tarih Üzerine, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s. 442
[887] Eric Hobsbawm, a.g.e., s. 443
[888] Eric Hobsbawm, a.g.e., s. 444
[889] Kayhan Delibaş; Emin Yiğit, "Siyaset Kurumu", Kurumlara Sosyolojik Bakış, (Ed.), Sevinç Güçlü, Birey Yayınları, İstanbul, 2005, s. 201.

Lenin' in Marksizm anlayışının "iki ruhu" vardır. Biri, daha sonraları Stalin tarafından genişletilen ve Gramsci tarafından ağır bir şekilde eleştirilen felsefi materyalizm. Diğeri de, Lenin'in "somut durumun somut analiz"inden oluşturduğu ve onun bu metafizik yaklaşımla uyuşmayan "Marksizm'in yaşayan ruhu" anlayışı. Lenin, "felsefi-materyalist ruhu"nun içerisinde, bir barınaktaymışçasına yenilgi, baskı ve bölünme dönemlerine geri çekildi. İkincisi ön plâna geçti ve politik hareketler için her alan oluştuğunda belirleyici oldu.[890]

Neo-Marksist düşünür Gramsci ise ideoloji ile hegemonya kavramları arasında yakın bir ilişki kurmuştur. O, Ortodoks Marksist görüşün, iddia ettiği gibi, yönetici sınıfının egemenliğinin yalnızca ideolojik ya da fiziki baskı ve zor mekanizmasına dayanmadığını, fakat burjuvazinin hizmetindeki entelektüellerin kültürel ve ideolojik etki alanlarının işçi sınıfı üzerinde ve işçi sınıfından yükselen entelektüeller üzerinde otoriter bir üstünlük oluşturarak onları da baskı altına almalarından kaynaklandığını ileri sürmüştür[891].

Lenin, emperyalizmin, "demokratik merkeziyetçilik" modelinin ve "eşitsiz gelişim" kuramının kapsamlı analizlerini de yapmıştır. "Demokratik merkeziyetçilik"te partinin ve devletin alt organları üst organlara karşı sorumluydu ve otorite, proletarya diktatörlüğü adına merkezdeydi. "Eşitsiz gelişme" kuramı ise geleneksel toplumdan modernleşmeye sorunsuz ve tek bir doğrusal yoldan geçildiği inancına karşı çıkıyordu. Bolşevik Devrimi ile ortaya çıkan her şeyin kaynağının Leninizm (devrime bağlılığın, Marxist kuramın ve Rusya gerçekliğinin Lenin'e özgü bileşimi) olup olmadığı hala çözümlenmemiş ve tartışılan bir sorundur.[892]

Töre'ye göre, Marksizm'in işçi sınıfının kurtuluş mücadelesinin "her türlü sınıf egemenliklerini ortadan kaldırmak için yürütülen bir mücadele" olduğunu vurgulamaktadır. Uygulamada ve tabii ki bu uygulamanın teorileştirilmesinde, işçi sınıfının sınıf egemenliği, tartışılmaz düzeyde fetişleştirildi ve bu egemenlik sosyalist toplumun mutlak biçimi haline getirildi. Bu egemenliğin resmi ifadesini bulduğu proletarya diktatörlüğü, bir devlet biçimi olarak kalıcılaştırıldı".[893] Bu durumun sosyalist ülkelerde bir devlet örgütlenmesine dönüştüğünü belirten Töre şöyle devam etmektedir. "… Proletarya diktatörlüğü adıyla sürekli güçlenen bu devlet, baskı ve bürokrasi üreten bir tokmak olarak proletaryanın da tepesine indi. İnmek durumundaydı, çünkü diktatörlük yöntemi, işçi sınıfının burjuvaziden geçici olarak aldığı ve belirli bir

---

[890] Allen W. Wood, Hegel ve Marxizm, Çev.: Evren Mehmet Dinçer ve Bora Erdağı, Felsefelogos (Üç ayda bir çıkan ortak kitap), İstanbul, Mart 2005, s.194.

[891] Kayhan Delibaş; Emin Yiğit, "Siyaset Kurumu", Kurumlara Sosyolojik Bakış, (Ed.), Sevinç Güçlü, Birey Yayınları, İstanbul, 2005, s. 202.

[892] Gordon Marshall, "Lenin (Vladimir İlyiç Ulyanov) 1870-1924, Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 199l. 454-455 (Sözlükte Lenin ve Mao devrimlerinin Marxizmle pek bağdaşmadığı ifade ediliyor. Bkz. Mao maddesi)

[893] Teslim Töre, Marxizm ve Sorunlarımız, I. Baskı, İstanbul : Pelê Sor Yay. , 1992, s. 126.

süre zorunlu olarak başvurmak zorunda olduğu bir araçtı ve hem Marksizm'in, hem işçi sınıfının, hem de sosyalizmin hümanizmasında yeri olmayan bir araçtı. Yani hiçbir zaman amaç olamazdı. Bunun için, sosyalist toplumsal sistem içinde yerine bir türlü oturamadı. Sistem diktatörlükle, diktatörlük de sistemle, toplum ise her ikisiyle bağdaşamadı ve sonunda toplum siyasal devrimler yaparak hem bu diktatörlükleri, hem de diktatörlük temelinde tutunmaya çalışan sistemleri yıktı. Sosyalist ülkelerde toplumsal evrimin, siyasal devrimleri gerekli kılmasının nedenlerinden birisinin bu diktatörlük olgusu olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır".[894]

Teslim Töre, teorinin pratiğe uygulanması konusundaki problemlerle ilgili bazı tespitlerde de bulunmuştur. Ona göre, "Bu uygulamanın teorileştirilmesi, bizim gibi devrim sürecindeki Marksist partilerin programına yansıması mantıken bile ters gelen öyle formülasyonları ortaya çıkardı ki, devrimde ve burjuva egemenliğinin yıkılmasında proletaryanın en çok ihtiyaç duyacağı proletarya diktatörlüğü "sosyalizm aşamasına" ertelendi. "Birinci aşama"da "demokratik iktidar"la burjuva egemenliği yıkılacak; "ikinci aşama"da, yani "sosyalist aşama"da ise "proletarya diktatörlüğü" devreye girecekti. Yani, burjuvazinin egemenliği ve kalıntıları "demokrasi"yle ortadan kaldırılırken, sosyalizm ise "proletarya diktatörlüğü" ile kurulacaktı. Proletarya diktatörlüğünü, sosyalizmin tartışmasız siyasal erk biçimi olarak gören bu formülasyonlar, uygulamada soysalizmi bugünkü çıkmaza sürükledi, bizlerin de önemli bir teorik açmazı oldu".[895]

Teslim Töre, Lenin' in devlete ağırlık veren devrimci modeliyle ilgili olarak ise şunlara dikkat çekmektedir: "Proletarya'nın, eski toplumsal yapıyı yıkıp üretim araçlarına ve siyasal iktidara el koyarak, toplumu yeniden örgütlemeye girişmesinin yerine, siyasal yanı öne çıkan devrimin proleter devlet eliyle sürdürülmesi ve her şeye devletin el koyması geçmiştir. İradi çözümler ve toplumun yukarıdan aşağıya siyasal erk aracılığıyla yeniden örgütlenmesi gündeme gelmiştir. Lenin' in, devrimde ve yeniden kuruluşta siyasal erkin önemine aşırı vurgular yapması, bu özgül nesnel yapıdan kaynaklanmaktadır" tespitinde bulunmaktadır.

İlkay Sunar ile yapılan bir röportajda kendisine sosyal demokrasinin ne anlama geldiği ve geçirdiği gelişimlerin neler olduğu soruluyor. Sunar şunları dile getiriyor:

"Sosyal demokrasinin gelişiminin temel dinamiği, bir uzlaşmalar zemini üzerinde yükselmesidir. Batı'da sosyal demokrat partiler esas itibariyle sosyalist partilerdi, sınıf partileri olarak ortaya çıkmışlardı, Marksist partilerdi. İlk karşılaştıkları ikilem, sosyalist bir sınıf partisinin nasıl iktidara geleceği sorununda yaşandı. Bir kısım sosyalistler, sosyalist iktidarın devrimle kurulabileceğini savundular. Diğerleri ise, demokratik kapitalist sistem içerisindeki demokratik kanalların kullanılmasıyla iktidara gelinebileceğini söylediler. O zaman "burjuva demokrasisi" diye adlandırılan bu

[894] Teslim Töre, Marxizm ve Sorunlarımız, I. Baskı, İstanbul: Pelê Sor Yay., 1992, s. 128.
[895] Teslim Töre, a.g.e., s. 126.

demokratik kapitalist sistemin, parlamento, partiler ve seçimler kanalının kullanılıp kullanılmaması ile ilgili tartışmalar ortaya çıkıyor. Devrimi savunanlar, demokratik kapitalist sistemin olanak verdiği kanalların kullanılmasının esas itibariyle işçi sınıfını ve sosyalist hareketi sistemin içine entegre edeceği ve sosyalist hareketin bir noktada bütünlüğünü, saflığını kaybedeceği kaygısını taşıyorlardı. İkinci olarak şu soru ortaya çıkıyordu: Acaba bir sınıf partisi olarak sosyalist partiler iktidarı ele alacak noktaya gelseler, sermaye ve diğer güçler sosyalist bir partinin iktidara gelmesine izin verirler mi? Devrimcilerin problemi şu: Onlara karşı olanlar diyor ki; "yalnızca saf bir işçi sınıfı hareketi eninde sonunda izale olmak durumuna düşer. Bir getto partisine dönüşür. Hiç bir taviz vermeden, yalnızca işçi sınıfını bir arada tutacak politikalar ve işçi sınıfının çıkarlarını korumak için demokratik kanalları kullanmayan bir strateji eninde sonunda yalnız ve azınlıkta kalmaya mahkumdur."[896] Bu noktada, bir üçüncü tutum ortaya çıkıyor: Demokratik kanallar kullanılmalıdır fakat eğer sermaye tarafından sosyalist iktidara izin verilmezse, o zaman devrimsel bir harekete de hazır olunmalıdır. Aslında en "pürist" tavrı takınanlar sosyalistler değil, anarşistlerdir. Onlar hiçbir şekilde işçi hareketinin demokratik kapitalist kanallara bulaşmamasını, pürizmini muhafaza etmesini istiyorlardı. Sosyalistler ise seçim ile devrim arasındaki ikilemi, genellikle söylediğim gibi, tüm demokratik olanakları kullanmak, işçi sınıfının çıkarlarını korumak için parlamentoya girmek aynı zamanda, son dakikada bir karşı darbe ihtimaline karşı devrime hazırlıklı olmak stratejisiyle aşmaya çalışıyorlardı.Burada kastettiğim genellikle Almanya'da gelişen sosyal demokrat harekettir. Ama T. Enternasyonal'de alınan tavır hemen hemen bahsettiğim tavırdır."

Sunar, sosyalistler arasındaki kopuşlarda iki önemli nokta olduğunu; bunlardan birinin üretim araçlarının toplumsallaştırılması, ikincisinin ise Avrupa'nın hiçbir yerinde işçi sınıfının salt çoğunluğunu oluşturmaması olduğunu ifade ediyor ve bunları açıklıyor: "Üretim araçlarının toplumsallaştırılması için ya doğrudan doğruya bir darbe yapacaksınız, ondan sonra yukarıdan aşağıya bir dayatmada bulunacaksınız. Bu çizgi sosyalist hareket içinde birçokları tarafından, getireceği siyasal rejim açısından, arzu edilir bir tercih olarak ortaya çıkmıyor. İkincisi ise, eğer işçi sınıfı hiçbir yerde tek başına çoğunluğu sağlayacak bir seçimsel tabana sahip değilse, o zaman başka sınıflarla, başka gruplarla, başka kesimlerle bir koalisyona gitme zorunluluğu ortaya çıkıyor. Bu noktada, sosyal demokrat olarak gelişen çizgide şu karara varılıyor: Toplumsallaştırma hem teknik açıdan bazı zorluklar getiriyor, hem de sermayede bir reaksiyon yaratıyor. Bunun bedeli çok yüksek, bir faşist reaksiyona kadar gidebiliyor. Toplumsallaştırmayı iktidara geçer geçmez değil, tedrici, evrimsel bir gelişme içinde gerçekleştirmek. Fakat daha önemlisi iktidar stratejisi ne olacak? Bunu şöyle saptıyorlar: İşçi sınıfının yanına bazı koalisyon ortakları almak. [897]

---

[896] Resmi Tarih Sivil Arayış Sosyal Demokratlarda İdeoloji ve Politika, Röportaj: Ruşen Çakır-Hıdır Göktaş, I. Basım, Metis Yayınları, İstanbul, 1991, s. 45 (İlkay Sunar ile yapılan görüşme)

[897] Ruşen Çakır – Hıdır Göktaş, a.g.r., s. 45-47

Burada işçi sınıfı halen öncü güç olarak görülüyor. Fakat öncü güç olmasına rağmen tek başına iktidara gelemeyeceği için küçük üreticilerle, küçük burjuvaziyle bir koalisyon ortaklığına gitmesi zorunluluğu ortaya çıkıyor. Yani yalnızlıktan, getto partisi olmaktan kurtulup iktidara gelebilmek için -bu küçük burjuvazi- işçi sınıfı ittifakıyla birlikte salt sınıf partisi olmaktan kitle partisi olmaya doğru gidiyorlar… Özetle birinci uzlaşma seçimleri kabullenmek.

Marx'ın ardından ideoloji ve tarihsel materyalizm kavramlarını netleştirmeye çalışan Engels, ideolojiye karşı negatif tavrını sürdürmüştür. Çünkü o da ideolojiyi, gerçeklikle ilişkisini kesmiş, cehalet bağlantılı düşünce olarak tanımlamıştır. 20. yüzyılın başlangıcında Marx'ın düşüncelerini gözden geçirmeye çalışan Edward Bernstein, Marksizm'in de bir ideoloji olduğunu ileri sürmüştür. Çünkü ona göre Marksizm düşüncelerden meydana gelmiştir ve düşünce de ideoloji demekti.

K. Manheim, "mevcut düzenin adaletsizliğini ortaya koyabilecek bir tarzda, dış dünyayı tasvir eden fikirlere ideoloji; algılanmayan ve fantastik gibi görünen yeni şartları meydana getirmek için mevcut düzeni ihlal için halkı teşvik eden fikirlere de ütopya denilir".[898] Karl Mannheim da, Marksizm'in bir ideoloji olduğunu söyler. Mannheim, 1936'da yazmış olduğu "İdeoloji ve Ütopya" adlı eserinde ideolojiyi, sosyal fenomenler hakkındaki "düşünce biçimleri" (styles of thought) olarak tanımlamış; buradan hareketle Marksizm'in de bir ideoloji olduğu yargısına ulaşmıştır. Mannheim, ideolojilerin sınırlı ya da özel ideolojiler (örneğin küçük işadamlarının ideolojileri gibi) olabileceği gibi, her şeyi açıklamaya yönelik genel ideolojilerin (total ideology) de olabileceğini söylemiştir. [899] "Karl Mannheim'ın görüş açısına göre, bir ideoloji, kişinin sosyal durumunun bir ifadesidir. Bu ekolde sosyal faktörlerin bir kimsenin düşünceleri üzerindeki etki derecesi hususunda uyuşmazlık mevcuttur."[900]

İdeoloji kavramı incelenirken kaçınılmaz olarak tartışmanın bir tarafında Marksist ve neo-Marksist kamp-ideolojiyi egemen sınıfların her dönemde egemen olan yaygın düşüncesi olarak değerlendirir- bulunurken, diğer tarafta ise çok sayıda farklı dünya görüşü ya da dünyanın bir kısmının görüşü mevcuttur. Yalnız burada dünya görüşünü felsefeden ayırmamız gerekmektedir. Birincisi felsefe çok daha kapsamlıdır ve düşünceler hakkındaki düşünceleri temsil eder. Böylece felsefe epistemoloji içermektedir ya da bilgi teorisi, metafizik ya da neyin var olduğunu inceler, sanatı ve ahlâki inceler. İkinci olarak ise ideoloji eylemle yakından ilintilidir. Yani eylemlerimizi meşrulaştırma temeli oluşturur ve eylem için olan arzuyu ortaya koyar.[901]

---

[898] Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 393

[899] Kayhan Delibaş – Emin Yiğit, "Siyaset Kurumu", Kurumlara Sosyolojik Bakış, editör: Sevinç Güçlü, I. Baskı, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2005, s.195-6.

[900] Henry Ducker, "İdeoloji", Siyasal Terimler Sözlüğü, Derleyen: Maurice Cranston, Çev.: Candan Selek Ataöv, Milliyet Kültür Kulübü, İstanbul, Tarihsiz, s. 73-4.

[901] Kayhan Delibaş – Emin Yiğit, a.g.m., s. 196.

Birçok düşünür ideolojiyi siyaset biliminin temel ilgi alanlarından birisi olarak kabul etmektedir. Eulau, H ve March, H. G'da belirttiği gibi insanın düşünce ve idealleri onun hareketlerine enerji ve eylemine de bir yön vermektedir. İdeolojiler baş eğmeye, razı olmaya ya da başkaldırmaya hizmet eden az ya da çok bütünlüklü ve tutarlı inançlar, değerler, görüşler ve istemler bütünlüğüdür. Her şeyden öte ideoloji bireyin politik alanda yaptığı eylemlerine bir anlam vermektedir.[902]

Talcott Parsons, ideolojiyi bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan düşünce sistemi olarak tanımlamıştır. Ona göre, ideoloji grupların dünyayı belli bir biçimde yorumlamaları ve algılamalarını sağlayan bir düzenlemedir. Aynı zamanda, Parsons ideolojiyi bir bireyin düşünce sisteminde onun eylemlerinin teorisi olarak da tanımlanabileceğini söyler. Antropolog Clifford Geertz ideolojiyi dinsel, sanatsal ve bilimsel kültür sistemleri gibi kültürel sembol sistemlerinden birisi olarak tanımlamıştır. Geertz, aynı zamanda, ideolojiyi oynadığı rol bakımından yansız olarak tanımlamıştır.[903]

Daniel Bell, ideolojiyi düşüncelerin/fikirlerin sosyal eylemler dönüştürülmesi olarak tanımlamaktadır. Ona göre Feuerbach ve Marx gibi sol Hegelci filozoflar da ideolojiyi bu gözle görmüşlerdir. Onlara göre de felsefenin görevi eleştirel olmak, geçmişin günümüzdeki izlerini yok etmektir. Bell, ideolojiye gücünü veren şeyin tutku (passion) yani onu benimseyenlerin sahip olduğu tutku/yüksek bağlılık olduğunu iddia eder. İdeolog için gerçeklik eylemde ortaya çıkmaktadır ve bu gerçekliğe verilen anlam ise, bu dönüştürücü anın deneyiminden yola çıkılarak verilmektedir. İdeoloji düşünmekte değil, fakat eylemde yaşam bulmaktadır. Ona göre, ideolojinin en önemli gizil fonksiyonu bir tutku kaynağı olmasıdır. Aynı zamanda, dinin dışında duygusal enerjinin kanalize edilebildiği çok az biçim vardır.[904]

Mustafa Zülkadiroğlu, FKF gibi güçlü bir örgütü dağıtan DÖB'ün 68 üniversite işgalleri sonucunda eylemin içinde patlayan bir hareket olduğunu, başkanlığını Deniz Gezmiş, sekreterinin de Mustafa Gürkan olduğunu, o dönemde etkin olan bu örgütün meselâ İstanbul Üniversitesi'nin işgalini 5-6 kişi tarafından başlattığını; daha önceki devrimci hukukçuların Deniz'in örgütlediği bir oluşum olduğunu; THKP'nin sonra katıldığını bildiriyor.[905]

M. Rush, ideoloji kavramını sorgularken ideolojilerin fonksiyonu konusunda iki önemli okulun varlığından söz eder. Bunlardan birincisinin ideolojileri, bireylerin psikolojik ihtiyaçlarını yansıtan, diğer görüş ise, bir kurumun kendisini anlaması, toplum içerisindeki yeri ve konumunu anlaması olarak tanımlar. Ona göre, ideolojinin dört önemli ve birbiriyle ilintili fonksiyonu vardır.

---

[902] Kayhan Delibaş – Emin Yiğit, "Siyaset Kurumu", Kurumlara Sosyolojik Bakış, (Ed.), Sevinç Güçlü, Birey Yayınları, İstanbul, 2005, 194-5.
[903] Kayhan Delibaş – Emin Yiğit, a.g.m., s. 196.
[904] Kayhan Delibaş – Emin Yiğit, a.g.m., s. 197.
[905] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, Ankara: İmge Kitabevi, I. Baskı, 1998, s. 598.

1. İdeolojilerde özel bir konu hakkındaki tutumu buna benzer başka alanlardaki tutumlarla ortaklık gösterir. Örneğin konuşma özgürlüğüne dair inanış toplantı ve gösteri özgürlükleri konusunda da benzer olacaktır…

2. Bunun gibi inanışlar az ya da çok olmakla birlikte, belli bir yalınlık açıklık ve iç tutarlılık gösterecektir. Hatta ideolojinin temel bir iki çıkış noktası, yanlış olsa bile, bu iç tutarlılık ve devamlılık ilkelerini etkilemeyecektir. En azından, bu ideolojiye inananlar için böyle anlaşılacaktır.

3. Bu düşünce ve inanışlar insan ırkının doğası hakkında örneğin, egoisttir, dayanışmacıdır, rasyoneldir, bireyselcidir, ortaklaşmacıdır ya da sosyaldir gibi konuları yansıtacaktır. Bu inanış ya da düşüncenin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı bir ideolojinin varlığı için ön koşul değildir.

4. Bu tür inanışlar elde edilmesi için çabalanan ve yaşatılması istenen bir takım sosyal durumlar ya da bir dizi düzenlemelerle ilgili olacaktır..[906]

T. Ball ve R. Dagger'a göre politik bir ideoloji az ya da çok sistemli düşünceler yığını olup ona inananları açıklama, değerlendirme, yön verme ve bir eylem programı sunma işlevini yerine getirmektedir. Ball ve Dagger'a göre, ideolojiler şu önemli dört işlevi yerine getirmektedir:

1. İdeoloji bireye dünyanın bir resmini sunar. (Örneğin, birey dünyayı nasıl görmektedir).

2. İdeoloji açıktan ya da gizliden dünyanın tercih edilmiş bir resmini bireye sunmaktadır. (Örneğin, birey dünyanın nasıl olmasın ister).

3. İdeoloji bireye dünyada bir kimlik sunmaktadır. (Bireyi toplumunda kendini bir yere oturtmasını aracılık etmektedir).

4. İdeoloji bireylere olgular karşısında tepki göstermenin aracını sağlamaktadır (olan biteni birey ideolojisi sayesinde değerlendirir ve ona göre tavır geliştirir). Diğer bir deyişle ideolojiler bireye eylemlerinde bir kılavuz sağlamaktadır. Özellikle dünyayı nasıl tutmalı ya da ne yönde değiştirmeli konularında yol gösterici kılavuz görevi görmektedir.[907]

Anthony Giddens'a göre, siyasal güçten kasıt bireylerin ya da grupların kendi çıkarlarının gözetilmesini, yerine getirilmesini, karşıdakilerin istememesine rağmen, yaptırabilmeleridir. Siyasal güç, bazı durumlarda doğrudan gücün/şiddetin kullanılmasını içerebilir, fakat hemen her zaman gücü elinde bulunduranını, yanı güçlünün eylemlerini meşrulaştıran düşünce biçiminin yani ideolojilerin geliştirilmesiyle desteklenir.[908]

---

[906] Kayhan Delibaş; Emin Yiğit, "Siyaset Kurumu", Kurumlara Sosyolojik Bakış, (Ed.), Sevinç Güçlü, Birey Yayınları, İstanbul, 2005, s. 197-8.
[907] Kayhan Delibaş – Emin Yiğit, a.g.m., s. 198-9.
[908] Kayhan Delibaş – Emin Yiğit, a.g.m., s. 199.

Daniel Bell, ideolojinin insanları harekete, eyleme geçirme kapasitesine sahip olduğunu söylerken, insanların rasyonel varlıklar olduğunu ve ideolojinin de bu rasyonel davranışa bir araçsallık unsuru olarak katıldığını ifade eder. Bell'in ideolojiyi bu şekilde ele alışın, insanın duygularını yatıştıran gizil bir işlev olarak kabul edilmektedir.

Sorel de, Bell'in anlayışının benzerini ortaya koymak suretiyle ideolojiyi eylemle ilişkilendirmekte ancak ona mitsel bir olgu olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşım, insanlarda ortak bir inanç olmaksızın ortaya çıkması imkânsız olan eyleme geçirici bir yaratıcı hususiyet göstermektedir. İdeoloji, bağlıları arasında bir sınıf birliği (bilinci) ve dayanışmanın ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Söz konusu bu dayanışma olgusu sezgi vasıtasıyla oluşur.[909]

İdeoloji kavramı konusunda farklı yorum ve tartışmalar olsa da, şu konuda bir uyuşma vardır: İdeoloji bir felsefe değil, bir düşünce biçimidir. Bir siyaset değil, siyasal bir faaliyet programıdır. Bu rollerin ideolojiyi meydana getirmek için nasıl birleştiği ise anlaşmazlık konusudur.[910]

Lenin'in* getirdiği teorik teklifler esas olarak üçtür.

"Önce, ihtilal hareketinin daima bilimsel bakımdan belirtilebilen bir doktrine dayanması.

İkinci olarak, emekçi sınıfın (sadece Rusya'da değil, dünyanın her yerinde) sosyal ihtilaldeki tarihsel görevini yerine getirmesi için, gerekli sosyal bilinci kendi başına kazanamayacağını, kendi hallerine bırakılırsa bunların sendikacı taleplerle yetineceği ve bu gidişin burjuvayı daima iktidarda bırakan bir 'uyuşma' ile sonuçlanacağı. Bu sebeple, sosyal bilinci proletaryaya devrimci hareketi yürüten aydınlar tarafından 'dışarıdan' getirilmesi gerektiği…

Üçüncü olarak, işçilerin kendiliğinden hareketinin, ihtilalin sadece yenilgisine yol açacağı; ihtilalin hem proleter hem aydın menşeili profesyonel kendilerini tümüyle bu işe adayan ihtilalciler tarafından, son derece sık, merkezi ve sürekli disiplin içinde çalışılarak düzenlenmesi gerektiği…"[911]

---

[909] Robert E. Dowse; John A. Hughes, Political Sociology, Second Edition, 1986, s. 238.

[910] Henry, Ducker, "İdeoloji", Siyasal Terimler Sözlüğü, Derleyen: Maurice Cranston, Çev.: Candan Selek Ataöv, Milliyet Kültür Kulübü, İstanbul, Tarihsiz, s. 71.

* Leninizm (Marksizm-Leninizm), SSCB ile onun yolundan giden çeşitli devletlerin siyaset ve hükümetlerinin resmi olarak dayandırıldığı siyasi doktrindir. Bu doktrin, Rus sosyal demokrat hareketinin Bolşevik kanadı lideri olan V. I. Ulianov, yani Lenin (1870-1924) tarafından uygulanmaya geçirilerek geliştirilmiştir. Sonradan komünist olarak tanınan Bolşevikler Rusya'da 1917 Mart ihtilali ile kurulan geçici Sosyal Demokrat Hükümeti, 1917 Kasım'ında devirmeyi başarmışlardı. Esasları bakımından Leninizm 1899-1902 arasında gelişmiş ve temel ilkeleri 1902'de yayınlanan 'Ne Yapmalı?' başlıklı kitapta toplamıştı. (Bkz. Henry Ducker, "İdeoloji", Siyasal Terimler Sözlüğü, Derleyen: Maurice Cranston, Çev.: Candan Selek Ataöv, Milliyet Kültür Kulübü, İstanbul, Tarihsiz, s. 91.)

[911] Henry Ducker, a.g.m., s. 91.

Bu hareket noktalarından ilki, doğrudan doğruya Marx'dan alınmıştır. İkincisi ve üçüncüsünün Marx'dan alınmış olduğu tezi birçok eleştiricinin itirazına uğramıştır… Leninizmin aynen Marksizmden alındığı şüpheyle karşılansa bile, ilhamını Marksizmden aldığı şüphe götürmez. Birçok tarihçi, Lenin doktrininin gönüllü ve örgütçü taraflarında daha geleneksel Rus ihtilal çizgileri bulunduğuna işaret etmektedir. Lenin'in siyasete esas olarak iki pratik katkısı olmuştur. İlk olarak, örgütçü ihtilal teşekküllerinin prensiplerini, hiçbir yerde hiçbir zaman olmayan bir derecede mükemmelleştirmiş. İkinci olarak, küçük bir azınlık partisi ile halk kütlesinin liderliğini elde etme sistemini geliştirmiştir. Ki, bu hem sosyalizme karşı olduklarını iddia edenler (Mussolini gibi), ve hem de bunu uygulamaya koymaya iddia edenler arasında hazır taklitçiler bulmuştur. Bu sistem parti üyelerinin toplumdaki bütün kurumları ele geçirmesinden ve kendilerini en sert merkez disiplin altına alarak, -ki bu daha çok tek bir liderin yönetimi şeklinde belirmiştir- bu kurumlar yönetmelerinden ibarettir.

Leninizm ve daha muhtemelen onun 'Stanilizm' adlı şekli esas olarak az gelişmiş ülkelere yitirilen insan bedenine hiç aldırmadan hızla endüstrileşmesi için bir metoddur.[912]

Türkiye'de 1960 İhtilâli'ni yapanlar, Türkiye'nin Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'te geriye doğru gidildiği iddiasıyla bir takım koalisyonlar kurarak, askeri bir darbeyle iktidarı elde etmişlerdir. Sol Kemalist bir yaklaşımla halkı yukardan aşağıya 'değiştirmeye' çalışmışlardır. Seçimle, halkoyuna dayanarak çoğunlukla iktidara gelme imkânlarının zor olduğunu düşünerek daha kısa yollardan, cuntacılık gibi, iktidarı elde etmeye çalışmışlar, halka rağmen halk için en iyisini yaptıklarına inanmışlardır.

Giddens'a göre, ideoloji, çatışma ve uzlaşma arasındaki ilişkileri analiz etmemize de yardımcı olmaktadır. Buna göre, ideoloji, değerler ve inanışlardan oluşan bir kavramdır ve güçlü olanların çıkarlarının zayıflara karşı korunmasına yardımcı olmaktadır.[913] Sosyal bilimsel perspektiften bakılınca ideoloji, mevcut güç ilişkilerini korumaya, değiştirip geliştirmeye ya da tamamıyla alaşağı etmek üzere örgütlenmiş siyasal eylemler temel teşkil eden az çok tutarlı düşünceler, fikirler bütünüdür.[914]

---

[912] Henry Ducker, "İdeoloji", Siyasal Terimler Sözlüğü, Derleyen: Maurice Cranston, Çev.: Candan Selek Ataöv, Milliyet Kültür Kulübü, İstanbul, Tarihsiz, s. 92-3

[913] Kayhan Delibaş; Emin Yiğit, "Siyaset Kurumu", Kurumlara Sosyolojik Bakış, (Ed.), Sevinç Güçlü, Birey Yayınları, İstanbul, 2005, s. 200.

[914] Kayhan Delibaş – Emin Yiğit, a.g.m., s. 200.

* "Kişisel kimlik çok sayıda kimliği bütünleştiren bir sistemdir. Özellikle modern toplumlarda, "benim" dediği çeşitli kimlikleri vardır ve bu türlülüğün dinamik organizasyonu kişisel kimliği zenginleştirir. Benlik, vücud bilincidir (fiziksel kimlik), 'ben' (I) diyen, bir ad taşıyan, kökenlerini oturtan ve pekiştiren (bölgesel, ulusal, etnik kimlik vb.) birtakım statüler işgal eden, roller oynayan, ilişkiler kuran, bir iletişim ağı içinde yer alan (sosyal kimlik), kural ve normlar benimseyen, bir anlam, bir değerler sistemi kuran ve ideolojik sistemlere göre kendini konumlayan (kültürel kimlik) şeydir. Bkz. Nuri Bilgin, Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, I. Basım, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s. 240.

Marksist ideolojinin ve yorumcularının "eylemler"le, "devrim"le dünyayı değiştirme çabasının örgütlenmiş siyasi eylemlere yol açtığını; bir anlam ve değer sistemi getiren Marksist ideolojinin siyasi, sosyal eylemlerle birlikte kuşağın siyasi, sosyal, kültürel ve kolektif kimliğini oluşturduğu görülmektedir.

Kimliğin birçok veçheleri vardır.* Söz konusu dönem ideoloji ve eylem ağırlıklı bir dönem olduğu için biz daha çok kolektif kimlik üzerinde durmak istiyoruz.

"Bireysel kimliklerin oluşumu ancak kişiler arası ilişkiler bağlamında mümkünse, kolektif kimlikler oluşumu da komünoteler (cemaat) arası ilişkiler bağlamında söz konusu edilebilir."

Kolektif kimlik geçmişe dönük bir yan vardır; çünkü kolektif kimlik bir takım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilir. İnsan toplulukları kendilerini ortak geçmişte tanır, bu geçmişi belleğine işler, ritüel törenlerle anar ve yorumlar. Dolayısıyla kolektif kimliğin inşasında 'sosyal imajinerin kolektif belleği şekillendirmesi' söz konusudur; sosyal imajiner, kuşaktan kuşağa süzülerek aktarılan bellek öğelerini, kolektif kimliği temellendirici değerler ve anlamlarla yükler; tarihsel olayları, anıları, sembol, mit veya efsaneye, bu olayların aktörlerini ise kahramanlara, sembol 'şahsiyetler'e dönüştürür. Bu dönüştürme işleminde yazarlar, sanatçılar, entelektüeller ve iletişim araçları katalizör rolü oynarlar.

Berque'e (1978) göre kolektif kimlik birbirine karşıt birtakım boyutları kapsamaktadır: a) Kimlik, hem güvenlik verici, hem de harekete geçiricidir; b) Kimlik, hem devamlılık, hem transformasyon içerir; dönüşüm olmadan kimlik yoktur; dönüşümün olması ise, bir şeylerin 'biz' olarak dönüşmesini gerektirir; c) Kimlik, objektif ve subjektif özellikleri birleştirir; d) Kimlik bir bütünselliktir, ayrıştırılabilir; e) Kimliğin çeşitli yanları, aktörleri ve kategorileri birbiriyle değiştirebilir."[915]

Kolektif kimliğin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

a) Kolektif kimlik, grup üyeleri tarafından sübjektif olarak algılanır ve yaşanır. b) Kolektif kimlik, diğerine karşıtlık içinde bir kontrast (zıtlık) ve diğerlerinden fark olarak tanımlanır. c) Gruba aidiyet bilincinden kaynaklanır. d) Çeşitli temsillerin bir sistemi içinde kavranır. Bu temsiller içinde birtakım negatif nitelikler (kaçınılacak) şeyler ve pozitif nitelikler bulunur; pozitif nitelikler çoğu kez, etnosantrik tutumlar üreten defansif bir çekirdek oluştururlar (bunun dış tehlike karşısında uyanması, defansif niteliğinin bir göstergesidir). e) Bu tutumlar ve yanlar, oldukça tutarlı bir fikirler sistemi veya ideoloji içeren bir söylemde ifade edilir.

"Lipiansky bu ideolojik söylem ile bireysel veya sosyal bilinç arasında büyük ölçüde tekabüliyet olduğu görüşündedir…Birey ideolojik söylemde sadece sosyal baskı

[915] Nuri Bilgin, Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, I. Basım, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s. 53.

nedeniyle değil, aynı zamanda, onda kendini anlamlandırabildiği, kimliğini çerçevelediği bir form bulduğu için kendini tanır, yani bir yanda ideoloji üretimi, öte yanda ideolojinin pasif bir tüketimi yoktur; genel bir sosyal pratik söz konusudur. Söylem, bu pratik içinde sağduyuya bir şekil verir; anlaşılabilir kolektif bir biçim sağlar; bireyin kendini gördüğü bir ayna meydana getirir; bireyin kimliği bu söylemde bir şekil bulur ve bu şekil ona imge biçiminde geri gönderilir. Levi-Strauss, kolektif kimliklerin, fark ve karşıtlık tarzında gözlendiğine, herkesin kendini, diğerlerinden farklı özgül bir bireysellik olarak sunduğuna işaret eder. O'na göre, insan grupları arasında mesafe nedeniyle farklılıklar vardır; ama bunun kadar önemli bir başka farklılık kaynağı, karşı olma, ayırt edilme, kendisi olma arzusudur".[916]

"Kolektif kimlik, belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve bir tekillik taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur. Bu bağlamda, dil, kültür, din, tarih, yaşam alanı, maddi koşullar gibi öğelerin yanı sıra, topluluğun belleği, kolektif kimliği yapılandıran önemli bir faktör olarak belirmektedir. Kolektif bellek bir topluluk tarafından yaşanmış ve içselleştirilmiş deneylerin bilinçli olan veya olmayan anılarının bütünü olarak, topluluğun geçmişinden, kalanı ve süregeleni ve bu topluluğun geçmişini ne yaptığını ifade etmektedir."[917]

Kimlik oluşumumun ayırt edici niteliği, bu süreçte bireyin kendisini belirli bir kollektiviteye ait hissetmesidir. Bu kollektivite ulus, ırk, cemaat, mezhep, sınıf, siyasal parti vb. olabilir. Kolektif kimlik böyle bir aidiyet duygusuyla gelişir ve her zaman kendi dışında, farklı ya da karşıt kolektif kimliklerin varlığını ya da varsayılmasını gerektirir. Bir başka deyiş, her kimlik kendisini 'öteki' kimlikler aracılığıyla tanımlar.

Kolektif kimlik bir yandan dışarıya karşı bir 'farklılık' oluştururken, biryandan da iç farklılıkları ya da değişik aidiyetleri siler, kollektivite içindeki bireylerin kişisel farklılıklarını eritir. Dolayısıyla, bireylerin kişisel farklılıklarını koruma eğilimleri zayıfladığı ölçüde kolektif kimlik de güçlenir. Bu durumda aynı kimliği paylaşan bireyler bir tür kişilik kaynaşması içinde birbirlerinin yaşantılarına ve duygularına katılırlar.

Kişilik oluşumunda ise bireyin belirli bir kolektiviteyle özdeşleşmesi değil, toplumsal yaşam içinde edindiği kişisel niteliklerin ve benimsediği rollerin (cinsel, ailevi, mesleki, etik, toplumsal vb.) özgül bir bilemişi söz konusudur.[918]

68 Kuşağı'nın kolektif kimliğinin oluşmasında sosyalist dünya görüşüne sahip TİP, Sosyalist öğrenci dernekleri, Fikir Kulüpleri, Dev-Genç gibi gruplar gençlerin

---

[916] Nuri Bilgin, Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, I. Basım, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s. 54-5.

[917] Nuri Bilgin, a.g.e., s. 55.

[918] Türk Gençliği 98 –Suskun Kitle Büyüteç Altında- İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Sosyal Araştırmalar Merkezi, Konrda Adenauer Vakfı için hazırlanmıştır, Ankara, 1999, s. 77.

kendilerini aidiyet duygusu içerisinde hissettikleri etkin referans kaynaklarıdır. Bunun yanında Yön-Devrim, MDD görüşünü savunan Türk Solu dergisi, Ant, Aydınlık, PDA gibi dergiler ve Marksist yayınların etkisiyle Sol-Kemalist ve Sosyalist söylemlerin benimsenmesi ve bu söylem çerçevesinde girişilen eylemler kolektif hafızayı ve kimliği oluşturucu unsurlardır. Diğer taraftan 1968'den sonra ortaya çıkan karşıt gruplar ve karşıt gruplarla girişilen eylemler kolektif kimliğin tanımlanmasında 'öteki'nin rolünü ortaya koymaktadır.

H. Cemal, 1960'larda sosyalizm hayalinin canlı olduğunu, kuşağından birçoklarıyla birlikte kendilerini Türkiye için hayli yeni sayılabilecek bir entelektüel ve siyasi ortamda bulduklarını, çoklarının yasalara göre 'ergenlik çağı' olan 18'ine girerken inisiyasyonunun (insiyatif alma) öteki kısmı olarak Marksizm'e de girdiklerini dolayısıyla epey sert bir çatışma ortamına girdiklerini, o dönemde var olan ideolojiler dünyasında Marksizmin karşı konulmaz bir üstünlüğü ve çekiciliğinin olduğunu genç bir insanı dünya ve hayatı kavrayabileceği bir düşünce sistematiği verdiğini, kimi insanların bir el kitabında tarih boyunca toplumların üretim tarzları bakımından beş aşamadan geçtiklerini okuyup öğrenmelerini kendilerine yetebildiğini bununla birlikte bir 'muhalif kimlik' ihtiyaçlarının olduğunu; bunun 'varoluşsal bir sorun' olduğunu herkesin her an bir tarafından şikayet ettiği, herkesin bir biçimde 'kurtarılması' gerektiğine inandığı bir toplumda yaşadıklarını; genç oldukları için gördükleri pislikle, kötülükle özdeşleşmek istemediklerini; muhalif ve mücadeleci bir kimlik aradıklarını ifade ediyor.[919] H. Cemal, sosyalizm inancını bir kimlik belgesi gibi sakladığını dile getiriyor.[920]

Hasan Yalçın, Muammer Aksoy'un içinde bulunduğu ama aktif militanlığını esas olarak İTÜ'nün yaptığı Milli Maden-Milli Petrol mücadelelerinin, afişlemelerin vs. kendilerini iyice sosyalist siyasetin içine çektiğini; sosyal demokrasi; sosyalizm konularında fikirlerinin net olmadığını, ayrım yaptıklarını, sosyalist fikirlerin henüz dar çevrelerde konuşulduğunu söylüyor. H.Yalçın şöyle devam ediyor: "Gerçi TİP kurulmuştu, YÖN dergisi çıkıyordu. Bunlardan gelen ileri devrimci fikirler gençlik içinde etkiliydi; ama henüz üst bir yapı yoktu. İşte o zamanlar gençliğin değişmesinde konferanslar etkili oldu. 1965'te mesela Muammer Aksoy, Sadun Eren geldiler, üniversitede konuşma yaptılar. Şevket Süreyya Aydemir geldi. Bunlar tabii önemli tarihsel kişilikler. Bizi çok etkiledi o konferanslar. Şimdi bir konferans bir panel öyle olmuyor tabii. İnsanların hayatını o kadar değiştirmiyor; ama o dönemde gençliğin fikrini kitlesel bir şekilde değiştiriyordu.[921]

Yalçın, Teknik Üniversite'nin mevcudunun 1000'in altında olduğu bir ortamda 400-500 kişilik konferanslar verildiğini ve öğrencilerin bütün fakültelerden

[919] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 44-5.
[920] Hasan Cemal, a.g.e., s. 74.
[921] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, Ankara: İmge Kitabevi, I. Baskı, 1998, s. 561-562

toplandığını; toplumda büyük bir ilericileşmenin olduğunu, insanların yoğun bir arayış içinde olduğunu, yeni fikirlerin patlama şeklinde topluma yayıldığını; aç ve arayış içindeki insanlar üzerinde çok etkili olduğunu ve kitlesel bir değiştirmeye sebep olduğunu, mesela, bir konferansın bütün bir kitleyi bir yerden bir yere götürebilecek bir güce sahip olabildiğini ifade ediyor ve şimdi yapılan birçok toplantının yaratıcılıktan mahrum bezdirici bir tekrar olduğunu; toplumda TİP'in etkisinin hızla arttığını, 1965 seçimlerinde kendisinin de TİP'li olduğunu; sosyalizme çok büyük bir inancının olduğunu ve çok etkili olduklarını düşündüklerini; ama 15 milletvekilliğini almalarını başarısızlık olarak algıladıklarını anlatıyor.[922]

H. Yalçın, Deniz Gezmiş, Mustafa Gürkan çevresiyle 1965-66'da tanıştığını; kendisinden 3-4 yaş büyük veya küçük olanlarla ilişkilerde ağabeylik yerine arkadaş, yoldaş ifadesinin kullanıldığını; Deniz'in hatta kendisinin TİP için çok belirleyici bir isim olmadığını, o dönemin eksenine Deniz'i koymamanın gerektiğini; onu 1968'ten sonra değerlendirmek gerektiğini; TİP'in parlamenter bir ideolojiye sahip olduğu için, devrimciliğin eksik kaldığını, örgütlenmesinin de biraz seçimlere göre olan bir yapılanma olduğunu; TİP'in o günkü spontane gençlik hareketinin üzerinde yükseldiğini; Milli Maden-Milli Petrol kampanyalarının, özel okulların protestosuna yönelik, emperyalizme karşı, 6. Filo'ya karşı eylemlerinin üniversiteyi kitlesel olarak kucaklayan ve öğrenciyi TİP'in yanına götüren, solculaştıran eylemler olduğunu; kendilerinin TİP'in yönettiği gençlik liderleri olmadıklarını, gençliğin çıkardığı gençlik liderler olduklarını ifade ediyor. [923]

Hasan Cemal, Yön Dergisi, Sosyalist Kültür Derneği ve TİP'in kuruluşu sırasında, özünü pek de kavrayamadığını söylediği bir tartışma içinde, çoğunlukla bilerek değil, sürüklenerek TİP'çi ya da Yön'cü olduklarını, Ruhi Su'nun sesinin, türkülerinin; Aşık İhsani'nin deyişlerinin kendilerini sürekli bilediğini; geçirdikleri büyük değişimde rol sahibi olduğunu; Marx'dan Engels'den ilk Türkçe çevirileri olan Feuerbach ve klasik *Alman Felsefesinin Sonu, Ailenin, Özel Mülkiyetin, Devletin Kökeni*, ilk ekonomi politik kitaplarının nihayet Kapital'in ilk cildinin etkilerini aktarmakta, anfileri, sınıfları boşaltıp; fabrika önlerine miting meydanlarına, grevlere, gecekondu mahallelerine, köylere, tarlalara koştuklarını; eski tüfeklerin Malatya Kongre'sinde muhalefet yaptıklarını; Behice Boran'ı "Cehennemin yolları iyi niyetle döşenmiştir" dediğini; muhaliflere öfkelendiklerini ya da eski tüfeklerin yanında saf tuttuklarını; 1965 seçim propagandasında radyolardan ilk kez 'İşçiler, köylüler, ırgatlar, marabalar! 50 yıldır ayrı kaldığımız, sesimizi ulaştıramadığımız kitlelere davet… Büyük bir telaşla gerçeküstü bir coşkuyla yarım yüzyıllık kuşatmayı aşma umuduyla Lenin, Mao, Stalin çevirileri arasına gömülüp nasıl varılacağını aramaya çalıştığımız

[922] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, Ankara: İmge Kitabevi, I. Baskı, 1998, s. 562.
[923] Bedri Baykam, a.g.e., s. 563-64.

devrimle…, değişimin gerçekleştiğini, dünyaya sınıf penceresinden baktıklarını; işçi ve emekçinin hakkının tek bir yoldan alınacağını düşündüklerini; işçi sınıfı diktası üretim araçları üstündeki özel mülkiyetin sona erdirilmesi gerektiğini inandıklarını ifade ediyor."[924]

"Yazınsal çeviriler, 1961 anayasasıyla elde edilen özgürlük ortamında siyasal içerikli çevirilere bırakmıştır yerini. 1960-1980 döneminde Marx, Engels, Lenin, Mao vb. sol düşünce ve eylem adamlarının yapıtları geniş okur kitlelerince ilgi görmeye başlamış, çeviri etkinliği yazınsal yapıtlardan siyasal yapıtlara yönelmiştir."[925]

S. Belli, o dönemde ODTÜ öğrencilerinin çoğunun Mao düşüncesine daha yakın olduğunu dile getiriyor.[926]

Yalçın, İTÜ Talebe Birliği Başkanlığı yaptığını, en hareketli dönemlerde, 68 işgalinde işgalin ilk üç liderinden biri olduğunu, hem basınla ilişkileri sürdürüp hem de organizasyonu yaptığını; gençliğin kendi öğrenci mücadelesi içinde ortaya çıkardığı insanlar bulunduğunu ve bunların bir kitle önderi olduklarını, herhangi bir parti hiyerarşisinin, parti önderinin otoritesinin oluşturduğu bir adam gibi değil de, doğrudan doğruya kitlelerin öne çıkardığı, güvendiği, arasından gittiği bir adam konumunda olduklarını belirtiyor ve üniversite talebe birlikleri arasındaki ilişkilere ve etkileşime örnek olarak, ODTÜ Talebe Birliği'ne geldiğini, fotoğrafçılık klüzü, satranç kulübü, kitapçılık kulübü gibi bir sürü kulübün kurulduğunu, hepsinin odalarının olduğunu ve bunların adeta havra gibi olduğunu, gençliğin bir eğitim kampında gibi olduğunu söylüyor ve buradan hareketle teknik üniversitede birçok kulüp kurduğunu, kitap kulübünün teknik üniversite hayatlarında çok büyük bir rol oynadığını, öğrencilere ödünç kitap veren, kitap satan, tartışmalar yapan bir konumda olduğunu; kitap tartışmalarının yanı sıra bilimsel sosyalizm, diyalektik materyalizm, ekonomi politik vs. üzerine önemli adamları getirip konuşturduklarını, mesela sosyal demokrasi adına Ecevit'i, sosyalizm adına o dönem çok popüler olan Çetin Altan'ı, Vietnam savaşı üzerine Aydın Yalçın'ı getirdiklerini; bu kitap kulübünde TİP içinde ayrılıkların da tartışıldığını; MDD ve Sosyalist devrim arasında ayrılıkların başladığını, TİP'in gençlik kuruluşu olan Dev-Genç'e üye olduklarını ve onun kongrelerine, mücadelelerine katıldıklarını; 1971 12 Mart'ına giderken, hem TİP hem gençlik içinde etkin olduklarını; 68'e vardıklarında, işçi ve köylü hareketiyle de bağlar kurduklarını anlatıyor.[927]

Karl Mannheim, erginlerin veya yetişme çağında olanları, özellikle öğrencilerin şahsi çıkarlarının ötesinde, temel siyasi veya sosyal alakâları bakımından ilgi alanları 'bir kimsenin problemleri, cevaplarının ötesine gittiğinde ortaya çıkan durumlar üzerine

---

924 Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 74-5.
925 Nedim Gürsel, "Uygarlık ve Çeviri", Cum. Dön. Türk. Ans., I. Baskı, İletişim Yay., c. 2, İstanbul, 1983, s. 323
926 Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 527.
927 Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, Ankara: İmge Kitabevi, I. Baskı, 1998, s. 564-565

tesis edilmiştir' demektedir. Ona göre, genç, ailesi tarafından kendisini kuşatan kuşku ve belirsizlik havası içinde başka değer ve hayat tarzlarının bulunduğunu öğrendiği zaman bu durum ortaya çıkmıştır. Bu suretle, özgürlük duygusu ile çevresinde aranırken delikanlılığa has yorumlar ve yeni değerler elde eder. Kendini tanıtma ve meydan okuma bu yeni deneyime refakat eder. Aile içinde öğretilmeyen imkanların farklılığı ile bu temas, şüpheli durumda kalmaktan ziyade zihnini karıştırır ve bir çok genç böylece evde öğretilenlere karşı kesin nitelikli yeni inançlar peşine takılır. Entelektüel bağnazlık, zımnen kabul edilen kalıtımın ürünü değil; fakat daha ziyade bir kategorik inancın benimsenmesi sonucu şüphe durumunun aşınıp yıpranmasını amaçlayan bir endişenin ifadesidir.[928]

"Kimlik arayışı bir kimsenin hayat döngüsünün diğer aşamalarından daha fazla oranda bir gençlik aktivitesidir. Erikson'un beş gelişimsel aşaması, genç delikanlılık çağında verili roller, ve yeni erişkin roller arasında sağlanan uzlaşı aracılığıyla bir olgun kimliğin oturması sürecinde gerçekleşmektedir. Ayrıca, Erikson, kimlik ve ideoloji arasında asli bir bağın olduğunu da işaret etmektedir. Bir bireyin kimliği ona anlam ve tutarlılık sağlayan bir ideolojik yönelim temelinde inşa edilmişse, sağlam olmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse Barselona'daki solcu ve milliyetçi militanlarla yaptığı mülâkatlarda Hank Johnston militanların çoğunun geleneksel, genelde dini bir orta sınıf yetişme tarzı ile Marksizm arasındaki uzlaşma sorunundan ortaya çıkan psikolojik uyumsuzluktan söz ettiklerini tespit etmiştir. Kimlik uzlaşısı genç öğrenciler ve işçi sınıfı militanlarının etkileşiminin özüydü.[929]"

Sosyolojide kimliğin değişik yönleri konusunda oldukça fazla şey yazılmıştır. Sosyal hareketlere katılım için merkezi olan üç farklı kimlik boyutu göze çarpmaktadır: bireysel kimlik, kolektif kimlik ve kamusal kimlik.[930]

"Bireysel kimlik, her ne kadar biyolojik miras ve toplumsal hayat arasındaki etkileşim aracılığıyla da kurgulanmış olsa da, idiosinkratik biyografiler olarak sosyal harekete taşınan ve içselleştirilen kişisel özellikleri ortaya koyar. Sosyal hareketler sosyolojisi bireysel kimliğin harekete taşındığını ve süreçte değiştiğini tanımak zorundadır. Sosyal hareketler alanı, bireysel kimlik hakkında düşünmenin kavramsal temeli olarak, toplumsal rollere sembolik etkileşimci yaklaşımı benimsemektedir. Bir sosyal hareket aktörünün toplumsal benliği kısmen hareket içindeki aktiviteleriyle şekillendiği gibi, aynı zamanda, normatif davranışları yasaklayan kurumsal ve örgütsel rollere tekabül eden çeşitli toplumsal kimlikler ile de vücuda gelir."[931]Sosyologlar ve

---

[928] Orhan Türkdoğan, Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği, İstanbul, Timaş Yayınları, 1996, I. Baskı, s. 314.

[929] Hank Johnston ve diğerleri, "Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Sosyal Hareketler", Yeni Sosyal Hareketler, Yayına Hazırlayan: Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999, s. 143-4.

[930] Hank Johnston ve diğerleri, a.g.m., s. 140.

[931] Hank Johnston ve diğerleri, a.g.m., s. 143-4.

sosyal psikologlar bireysel kimliğin, toplumsal etkileşim aracılığıyla, yani farklı roller oynayarak ve bizi, ötekilerin nasıl gördüğünü yorumlayarak ortaya çıktığına işaret etmektedirler."[932]

"Alberto Melucci'ye göre 'kolektif kimlik değişik bireyler (ya da daha kompleks düzeyde gruplar) tarafından üretilen etkileşimsel ve paylaşılan bir tanımdır. Hareketin yer aldığı fırsatlar ve sınırlamalar alanı ve hareketin yönelimiyle ilgilidir.' Üyeler tarafından bir durumun paylaşılan tanımı aracılığıyla inşa edilir. Bir müzakere ve kolektif hareketin amaç ve araçlarıyla ilgili farklı unsurların 'uyumlu hale getirilmesi' sürecinin sonucudur. Bu etkileşim müzakere ve durumun tanımı üzerindeki çatışma süreciyle üyeler kolektif "biz"i kurguluyorlar.

Bu tanımda ilk olarak katılımcının bireysel kimliği ve grubun kolektif kimliği arasında sürekli geçişler ve karşılıklı etkileşimler olduğu varsayımına dayanmaktadır. İkinci olarak, çalıştığımız olgunun doğası itibarıyla sosyal hareketlerin kolektif kimliği, hareketin tarihinde farklı zamanlarda hakim olan değişik tanımlar temelinde 'sürekli yer değiştiren bir hedef'tir. Üçüncüsü kimlik yaratımı ve idamesi hareketin farklı safhalarında sürekli faal olan bir süreçtir."[933]

"Reichter, birey grupla özdeşleştikçe ortaya çıkan grup normları davranışı daha çok sınırlandıracağını ve şekillendireceğini ileri sürmektedir. Ortaya çıkan normların gücü, kolektif kimlik mekanizması insanın doğasında bulunan grupla özdeşim kurma eğilimi aracılığıyla işlerlik kazanmaktadır."

"Melucci'ye göre, "kolektif kimlik verili ya da 'yapısal' niteliklerin bir bütünü olmaktan çok, kendi üzerine düşünmenin sonucu ve bilinçli hareketin ürünüdür. 'Örgütlenme'nin bilinçli sürecine tekabül etmekte ve bir durum değil, bir hareket olarak tecrübe edilmektedir". "Kolektif aktörlerin bugün kendilerini tanımladıkları süreç-temelli, kendi üzerine düşünen ve kurgusal niteliği' vurgulayan kolektif kimlik yaklaşımı güçlü bir sembolik etkileşimci etkiyi kabul etmektedir." Genel kabul gören; kolektif aktörlerin kendilerini toplumsal bir bağlamda tanımladıkları ve herhangi bir kurgusal görüşün, hem kimliğin oluştuğu etkileşimsel durumlara hem de sürece katılan öteki insanlara gönderme yapma zorunda olduğu şeklindedir. Bu da, grup üyeliği ve kolektif kimlik arasındaki ilişki hakkındaki kaçınılmaz soruları gündeme getirmektedir. Debra Friedman ve Doug MacAdam önceden var olan grupları kişilerarası ağlara olan bireysel bağlığı -özellikle de bu bağlılığa yüksek düzeyde bir değer atfediliyorsa- nasıl sıkça kolektif kimliğin kaynağı olarak işlerlik kazandığını gündeme getirmişlerdir. Değer atfedilmiş grup bağlılığı varsa, araştırmacıların kolektif kimliği Mancur Olson'un

[932] Hank Johnston ve diğerleri, "Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Sosyal Hareketler", Yeni Sosyal Hareketler, Yayına Hazırlayan: Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999, s. 142.

[933] Hank Johnston ve diğerleri, a.g.m., s. 145.

terimiyle 'seçilmiş bir harekete geçirici' olarak yeniden ele almaya diğer bir deyişle mikro yapısalcı bir yaklaşım rasyonel seçim modelleriyle uzlaştırmaya itmiştir."[934]

"Kültürel ve örgütsel süreklilik için merkezi bir noktanın bulunması gerekir. Zihnimizde dolaylı olarak öncekileri ima eden bir nesiller arası ilişki bağları mevcuttur. Kültürdeki ideolojideki ve örgütsel biçimin başarılmasındaki sürekliliği anlamada, nesiller arası ilişkilerin anahtar rolü vardır. Bu, eski nesilden yenisine doğru, tek yönlü bir ilişki yönünü ima etmemektedir. Daha çok birçok harekette yaşlı üyelerin gençlerin radikalizmini yumuşatacakları, gençlerin ise yaşlı nesle yeni ufuklar açacakları bir karşılık alış veriş söz konusudur. Kimlik arayışının bir gençlik aktivitesi olduğu dikkate alınırsa, nesiller arası ilişkilerle alâkalı teorik yaklaşım, günümüz hareketlerinin çalışmasından daha anlamlı olacaktır."[935]

FKF'nin ikinci kurultayında muhalif bir grup gelişmiş ve bu grubun eleştirileri "FKF'nin eylemsizlik çizgisi" üstünde yoğunlaşmış ve sosyalist gençliğin eylem isteği dile getirilmiştir. Muhalefet sözcüleri sokak gösterileri faşizmi hızlandırır mantığının yanlış olduğunu, faşizmi teşvik eden gerçek kuvvetin emperyalizm olduğunu Türk devrimcilerinin davranışlarının ve devrimci hareketin büyümesi sonucunda karşı devrimcilerin çıkarlarını tehlikede gördükleri an devrimci hareketi yok etmek amacıyla bu yola başvurduklarını, o halde bunun tarihi gelişmenin sonucu olduğunu, devrimcilerin görevinin düzenin üstüne üstüne gitmeyi bilmek olduğunu, faşizm gelir diye harekete geçmemenin faşizme teslim olmak anlamına geleceği" (Türk Solu 1968) vurgulanmıştır.

David Krech; Richard S. Crutchfield; Egarton L. Ballachey, Cemiyet İçinde Fert adlı kitaplarında, her sürekli toplumsal grubun üyelerinin birbirleriyle olan karşılıklı ilişki ve davranışlarının seyri esnasında bir grup ideolojisi gelişeceğini, insanları bir gruba girmeye sevk eden isteklerin farklı olabileceğini, bununla birlikte, bir ideolojinin varlığının muhtelif üyelerin çeşitli isteklerinden ileri gelen davranış farklarını asgari bir düzeye indireceğini belirtmekteler. Yazarlara göre, ortak bir ideoloji, üyeler arasında benzer isteklerden oluşan bir öz meydana getirmek ve çeşitli istekleri ifade etmeğe özgü bir metot geliştirmek suretiyle bunu gerçekleştirmektedir.Grup ideolojisi ortak inançlardan, değerlerden ve normlardan oluşmaktadır."[936]

Yazarlara göre, her şeyden önce insanların çoğu ortak isteklerini tatmin etmek için bir gruba katılırlar. Ortak istekler ise, belirli bir dereceye kadar inançların ortak olmasını gerektirir. İkincisi, aynı istekleri tatmin eden çeşitli toplumsal gruplar vardır ve insanlar bunların arasından istediklerini seçmekte serbesttirler. İnsanların bu gruplardan

[934] Hank Johnston ve diğerleri, "Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Sosyal Hareketler", Yeni Sosyal Hareketler, Yayına Hazırlayan: Kenan Çayır, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999, s. 147-8.
[935] Hank Johnston ve diğerleri, a.g.m., s. 158.
[936] David Krech; Richard S. Crutchfield; Egarton L. Ballachey, Cemiyet İçinde Fert II, Çev.: Mümtaz Turhan, I. Basım, MEB Yayınları, İstanbul, 1971, s. 206.

belirli birisine katılmasının sebebi, çoğu defa seçilen grubun inanç sistemlerinin, kişinin mevcut inançlarına en uygun düşeni olmasıdır. Böylece daha başlangıçta bir toplumsal grubun üyeleri arasında ortak birtakım inançların ortaya çıkmasını sağlayan seçici bir faktör vardır. Üçüncüsü, inançların çoğu otoriteler tarafından verilen bilgilere dayanmaktadır. Hemen hemen bütün toplumsal grupların kendilerine özgü otorite veya uzmanları vardır ve lider bunlardan biridir. Çoğu defa bir toplumsal grubun çekiciliği ve bireylerin bazı gruplara giriş sebebi liderin uzman olmasıyla yakından ilgilidir. Grup üyelerinin olaylara ait bilgilerini aynı lider, uzman veya otoriteden edinmeleri üyelerde ortak inançların oluşmasını sağlar. Son olarak, herhangi bir toplumsal grubun üyelerinin devamlı olarak ortak ve özellikle grup kontrolü, grup onayı, grup propagandası ve eğitim araçları gibi sınırlı bir sahaya ait bilgilere maruz kalmaları, onların ortak birtakım İnançlar ve hükümler edinmelerine sebep olur."[937]

Değerler, hangi obje ve eylemlerin iyi ve arzu edilir, hangilerinin kötü ve arzu edilmez olduklarına dair inanlara işaret ederler. Grup değerleri, tıpkı büyük bir inanç sistemi gibi grubun hedeflerini yansıtır.[938]

Muzaffer Şerif-Carolyn W. Şerif'e göre, her grubun bir norm sistemi vardır ve birey tek başına toplumsal bir norm oluşturamaz. Ancak, grup normlarının oluşumu için ortak hedefleri ve problemleri olan bireylerin belirli bir süre etkileşimde bulunmaları gereklidir… Bir toplumsal grup için hangi meselelerin önemli olduğu, o grubun başlıca amaçlarına, hedeflerine, toplumdaki diğer gruplarla olan ilişkilerine ve içinde bulunduğu diğer koşullara göre değişir. Genel olarak üyeler arasındaki ilişkiler ile grubun birliği ve devamı her toplumsal grup için önemlidir.[939] "Farklı referans grupları, bireyin aynı davranış alanını yönlendiren farklı, hatta birbirleriyle çelişen normlara sahip olabilirler. Bu nedenle bireylerin çeşitli grupların üyeleri olarak işlev gördükleri farklılaşmış toplumlardaki davranışlarının anlaşılabilmesi için farklı gruplardaki hoş görülebilir davranış yelpazesinin ve bunların birbirleriyle ne ölçüde örtüştüklerinin bilinmesi gerekir."[940]

"Festinger'e göre, kendi inanç ve düşüncelerinin doğruluğunu test etmek amacıyla hareket eden bireylerin, bu inanç ve düşüncelerini geçerli bir hale getirme çabasıdır. Bundan dolayı toplumsal grup üyeleri kendi düşünce ve inançlarının geçerliliğini sağlamak için, gerçeğe uygunluğu tecrübeyle ya da doğruluğu bir mantık testi vasıtasıyla denenemeyen konularda üyeler arasında görüş birliği temin etmeye çalışacaklardır. Düşünce ve inançların doğruluğu konusunda görüş birliği sağlamak oldukça önemlidir. İkincisi, bir toplumsal grubun bütünlüğünü koruyabilmesi ve niteliklerini sürdürebilmesi için üyelerin tutum ve eylemlerinde belirli bir ölçüde

---

[937] David Krech; Richard S. Crutchfield; Egarton L. Ballachey, Cemiyet İçinde Fert II, Çev.: Mümtaz Turhan, I. Basım, MEB Yayınları, İstanbul, 1971, s. 206-7.

[938] David Krech; Richard S. Crutchfield; Egarton L. Ballachey, a.g.e., s. 209.

[939] Muzaffer Şerif-Carolyn W. Şerif, Sosyal Psikolojiye Giriş I, Çev.: Mustafa Atakan, Aysun Yavuz, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1996, s. 240-41.

[940] Muzaffer Şerif-Carolyn W. Şerif, a.g.e., s. 244-5.

yeknesaklık bulunmasıdır. Aynı şekilde, grubun geleceğini güvence altına almak ve sorunlarını düzeltmek için üyeler arasında karşılıklı ilişki ve davranışların koordine edilmesi gerekir. Bu bakımdan üyelerin eylem ve davranışlarını düzenleyen normlar, toplumsal grubun geleceğini güvence altına almaya ve sorunlarını çözmeye yarayan bir alettir."[941]

"İster resmi, ister gayrı resmi bir nitelik taşısın, tüm toplumsal gruplar, her zaman üyelerinin tutum ve davranışları üzerinde denetleyici bir etkiye sahiptir. Grubun genel tutumuna uymayan üyeler üzerinde dolaylı ya da dolaysız baskı söz konusudur. Böyle bir durumda üye, diğer üyeler tarafından yalnız bırakılabileceği gibi doğrudan doğruya grubu terk etmeye zorlanabilir. Zaten toplumsal gruplar her üyenin, grup normlarını, yani değer, düşünce, tutum ve davranış kalıplarını peşinen kabul etmiş ve benimsemiş olduğunu varsayar."[942]

"Lider, bir toplumsal grup içinde hakim ve baskın konumda ya da merkezi bir rol işgal eden, grup üzerinde en çok etkiye sahip olan kişi olarak tanımlanmaktadır. Liderlik, belirli amaçları gerçekleştirebilmek için, astların görevlerini gayret ve güvenle yapmaya ikna edebilme yeteneğidir. Liderlik, toplumsal nitelikli faaliyetlerde bireylerarası iletişim ve etkileşim sonucu ortaya çıkan bir fenomendir. Kısaca liderlik, grubun amaçlarını gerçekleştirmek için, bireyleri bir araya getirip yönlendirme sanatıdır."[943]

68 Kuşağı gençlerinin referans aldığı Yön-Devrim ve MDD gruplarının yetkin insanları lider konumundadır. Fakat bu liderlik tek başına işlevi olan bir liderlik değildir. Gençliğe yön verecek eylemler, öncü genç kadronun eski nesil sosyalistlerle karşılıklı fikir alışverişi ve etkileşimi içerisinde ana hatlarıyla belirlenmekte ve bu öncü gençlik kadrolarının, örneğin TMGT'nda gençliğe yön verecek eylemleri konuşması, belirlemesi ve daha sonra üniversitedeki formlarda, öğrenci örgütlerinde eylemlerin ne şekilde yapacaklarının detaylarıyla tartışılması sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat, 1969 ve sonrasında gençlik eylemleri yaygınlaştığında iktidara etki eden bir baskı grubu fonksiyonunu aşarak işçiye, köylüye bilinç taşımaya çalışan ve belli bir kitle desteğini elde eden niteliğe bürünmüştür. Hükümetin üniversitelerde gençlik eylemlerine sınırlamalar getiren yönetmelikler çıkarması ve 15-16 Haziran 1970 İşçi eylemleriyle devrim bilincine ulaşmış bir kitlenin oluştuğu düşünülerek gençlik liderleri "öncü", emekçi sınıfları ateşleyecek "öncü" eylemlere, gerilla hareketlerine girişmişlerdir.

68 Kuşağı içerisindeki öğrenci grupları (FKF, TMGT, TMTF, Üniversite Öğrenci Birlikleri, Dev-Güç, Dev-Genç, THKO, THKP-C gibi) grup üyelerinin birbirlerini

---

941 David Krech; Richard S. Crutchfield; Egarton L. Ballachey, Cemiyet İçinde Fert II, Çev.: Mümtaz Turhan, I. Basım, MEB Yayınları, İstanbul, 1971, s. 209-212.

942 Kamil Kaya, Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri, Fakülte Yayınevi, Isparta, I. Baskı, 2002, s. 81.

943 Kamil Kaya, a.g.e., s. 85.

tanıdıkları, yüz yüze ilişkilerin hakim olduğu, düşüncelerini paylaştıkları bunun sonucunda duygusal yönü kuvvetli, işbirliğinin hakim olduğu birincil gruplardır.[944]

Nafiz Tok, işlevsel kimlik tanımında şu hususları ortaya koyuyor:

1) Kimlik kişi tarafından hem keşfetmeyi hem de eleştirel düşünmeyi içeren bir usa vurma sürecinde öznel bir biçimde tanımlanır. Bu süreçte kişinin kalıtsal kapasiteleri gerçekleştirilir ve onun gerçek varlığını, belli özel davranışları, alışkanlıkları, karakter özellikleri, seçimleri, fikirleri, inançları, değerleri ve belli bir dil vs. sahip bir kişiye dönüştürülür.

2) Kimliğin tanımında, kişinin kapasitelerinin gerçek varlığına dönüştürüldüğü o yüzden kişinin gerçekten mevcudiyet kazandığı süreç, diğer kişilerle etkileşim içerisinde sosyo-kültürel bir bağlamda oluşan özneler arası bir süreçtir. Kimlik yalnızca, bir kimlik bağlamı (kültür) ile ilişki içerisinde tanımlanabilir ve bu yüzden kişi sadece bir kimlik bağlamıyla ilgili olarak mevcudiyet kazanabilir ve kendini gerçekleştirebilir… Netice itibarıyla bir kimsenin kimliği onun kültürel kimliği ile iç içe dokunmuştur.

3) Kendilerini aynı kimlik bağlamı ile ilişki içerisinde tanımlayan ve bu yüzden de aynı kültürel ya da sosyal kimliğe sahip olan iki kişi aynı kişi değildir. (Çünkü farklı sosyal ve doğal donanımlara, kişisel geçmişlere ve deneyimlere sahiptir ve aynı kimlik bağlamında farklı seçimler yaparlar). Aynı şekilde, aynı kişinin kimliği de zaman içerisinde radikal bir biçimde değişebilir. Söz konusu kişi hala aynı kişi olarak kalırken, kimliğini radikal bir biçimde yeniden tanımlayabilir veya değiştirebilir.

4) Nokta kişiye, kişisel özelliğini veren, onunla aynı toplum ya da kültüre sahip olanlardan onu farklı kılan ve aynı zamanda kimliğinde meydana gelen radikal değişmelere rağmen, onun kişisel bütünlüğünü sağlayan bazı kimliğe ait unsurların varlığını belirtiyor. Bunda herkesin bir maddi benliği, bedeni ve fiziksel görünüşü olduğu gibi (onları aynı toplumsal kimliğe sahip olanlardan ayıran ve kimliklerini radikal bir biçimde yeniden tanımlamış olsalar bile kişisel bütünlüklerini sağlayan) bir içsel, öznel varlığı olduğunu da çıkarabiliriz.[945]

Nafiz Tok, kimlik kategorisini üç gruba ayırarak kimliğin kişiye özel değişen ve değişmeyen özelliklerini anlatmakta ve kimliğin sosyo-kültürel unsurları hakkında şunları söylemektedir:

"Sosyo-kültürel kimlik, kişinin kendini tanımladığı kültürel kimlik (kimlik bağlamı) kültürel kimlikle özdeşleşmesinin bir sonucu olarak sahip olduğu amaç, bağlılık ve sadakatlerdir. Sosyo kültürel unsurlar bir kimsenin kimliğini bir bütün olarak tanımlaması için ön koşuldurlar. Rehberlikleri altında yaşamımıza biçim, düzen, anlam

[944] Kamil Kaya, Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri, Fakülte Yayınevi, Isparta, I. Baskı, 2002, s. 161-4.

[945] Nafiz Tok, Kültür, Kimlik ve Siyaset -Kültüre İlişkin Meseleler için Kimlik Temelli Bir Yaklaşım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, I. Basım, 2003, s. 118-9.

ve yön vermek suretiyle kişiler olarak mevcudiyet kazandığımız kültürel modelleri, tarihsel olarak yaratılmış olan anlam sistemlerini sağlarlar. Seçenek sahamızı, değer ve inanç sistemlerimizi sağlar, belirler ve sınırlarlar. Bu sınırlar değerlerimizin, inançlarımızın, bağlılıklarımızın amaç ve sadakatlerimizin, kısacası benlik anlayışlarımızın kaynağıdırlar… Bu yüzden yukarıda listelenen ilk iki grup unsur ne gibi psikolojik ya da öznel yetenekleri kapsarsa kapsasın bunların yanında kültürel kimlikle bir kimsenin kişisel bütünlüğü ve tutarlılığını sağlamada önemli bir rol oynar."[946]

"Kimlik yalnızca öznelerararası olarak ve bir dizi özel anlam ve seçenekler sağlayan bir kimlik bağlamı, (bir kültür) ile ilişki içerisinde tanımlanabilir. Kimlik, kimlik bağlamlarımızda hem seçme hem de keşfetme yoluyla kazandığımız amaç, bağlılık ve özdeşleşmelerimiz tarafından oluşturulur. Bu şekilde oluşmuş olan kimlik, kişinin gerçekten mevcudiyet kazanmasını gerekli ön koşuludur". Nafiz Tok, kişisel kimliğin kişinin yaşamını nasıl sürdürdüğünde ifadesini bulacağını ve dışa yansıtılacağını belirtiyor.[947]

Nafiz Tok, kendimizi kimlik bağlamımız olarak gördüğümüz şeylerle ilişki içinde tanımladığımızı, bunu yapmanın yaşadığımız olaylara bir anlam vermemizi yaşamın akışı içerisinde kendimizi bir yere yerleştirmemizi ve yönlendirmemizi mümkün kıldığını, aynı zamanda, önemli ahlaki ve manevi sorularla ilgili olarak nerede ve nasıl durduğumuzu bilmemizi mümkün kıldığını, seçenek ve değerlerimizi belirleyip sınırladığını, seçimlerimizin hedeflerimizin, bağlılıklarımızın, sadakatlerimizin, arzularımızın, niyetlerimizin, duygularımızın ve tepkilerimizin altında yatan ve onları açıklayan olan bu nedenle kim olduğumuza gerçekten neyin önemli ve merkezi olduğunu vasıtasıyla anladığımız belli insanlar olarak temel tanımlayıcı karakterimizi kabul ettiğimiz şeyleri kimlik bağlarımızından aldığımızı belirtiyor.[948]

Türkdoğan, gençlerin çeşitli coğrafi ve kültür çevrelerinden gelmeleri, yeni ekolojik şartlara uyum sağlamalarını etkilediğini, merke-çevre ilişkilerinin yoğunlaştırdığı şahsiyet yapısının, gençlere yeni bir dayanışma çerçevesi kazandırdığını, böylece gencin babasının etki alanından uzaklaştığını, Türk toplumunun geçiş aşamasında bulunduğu bu dönemde gençlerdeki protesto eğiliminin ortaya çıktığını ileri sürmektedir.[949]

Biz burada sosyal iletişim ağında yer alan 68'lilerin toplumsal kimlikleri ve kendi ideolojik sistemlerine göre kendilerini tanımlayan 68'lilerin kültürel kimlikleri konusunu ele alacağız.

---

[946] Nafiz Tok, Kültür, Kimlik ve Siyaset -Kültüre İlişkin Meseleler için Kimlik Temelli Bir Yaklaşım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, I. Basım, 2003, s. 119-120.
[947] Nafiz Tok, Kültür, a.g.e., s. 120-122.
[948] Nafiz Tok, Kültür, a.g.e., s. 122.
[949] Orhan Türkdoğan, Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği, İstanbul, Timaş Yayınları, 1996, I. Baskı, s. 314.

1960'dan önce Türkiye'de sol kolektif bir bilincin tam olarak oluştuğunu söyleyemeyiz. 1960 İhtilali'yle ve arkasından gelen anayasa ile birlikte, sol'un açılım sağlaması mümkün olmuş; dünyada meydana gelen gelişmelerle birlikte Yön, TİP, MDD gibi referans noktaları gençliği kolektif kimliğinin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Sol'un kolektif bilincinin oluşmasının, 1960-71 arası eski kuşaklarla yeni kuşakların etkileşim içerisine girmesi ve eyleme yönelmesiyle birlikte gerçekleştiğini düşünmekteyiz. 68 Kuşağı'nı da içine alan 1960-71 arası dönem, Türkiye'de sosyalist bir hafıza ve kimliğin oluşmasında etkin rol oynamıştır. 68 Kuşağı, anti-emperyalist ve sosyalist kolektif (toplumsal) bilincin ve mücadelelerin kitlelere mal olmasında etkin bir rol oynamıştır. 1965 yılı, gençler arasında sosyalist düşüncenin etkin olmaya başladığı yıldır.

ABD emperyalizmi, Vietnam ve Küba direnişleri, dünyadaki bağımsızlık yanlısı hareketler, Che Guevera ve Güney Amerika'daki devrimci hareketler, ülkedeki iç referanslarla birleşince yoğun bir eylem süreciyle kolektif kimlik oluşmuştur. 68 Kuşağı bir anlamda eyleme yönelerek, eylem içerisinde kendi bilincini inşa etmiştir.

68 Kuşağı, siyasal çekişmelerin, çatışmaların yaşandığı bir ortamda okuduklarıyla, öğrendikleriyle bir siyasi kimlik edinme ihtiyacı duymuştur.

"Benim üzerimde çeşitli kitaplar etkili oldu. Daha Marxist kitaplar etkili oldu. "Sosyal Mücadele" kimliğine girişimiz ise, sosyal petrol ve milli petrol kampanyalarıyla oldu. O zamanki en büyük örgüt Milli Gençlik Teşkilatıydı. Alp Kuran'ın genel başkanlığındaydı. Türkiye Milli Talebe Federasyonu vardı. TMGT'ye bağlı. TMGT, onun altında TMTF, onun altında talebe birlikleri; onun altında talebe cemiyetleri. Bizim okulumuzun talebe birliği mücadele açısından çok aktifti. Milli petrol kampanyasına da öncülük etmişti.[950]

H. Cemal, George Politzer'in 'Felfesenin Temel İlkeleri' kitabının kendi hayatını da değiştirdiğini; Politzer'in kitabındaki amacını 'Marx ve Engels'in ve onların en büyük öğrencileri Lenin ve Stalin'in ana fikirlerini öğrenmek isteyenlere yardımcı olmaktır' şeklindeki ifadeleriyle aktararak, askerlik dönüşü 1967 yılında okuduğu bu kitap sayesinde yeni bir siyasi kimlik edindiğini belirtiyor.[951]

"Bireyin politik anlayışı ve dünya görüşüyle kimlik duygusu arasında bir korelasyon bulunur."[952] Kimliğin sürekliliği ve değişkenliğini inceleyen Boesch, kimliği inşacı bir modele göre yorumlar. Bu modelde kimlik, eylemin dolayımsız deneyimini verilerinden itibaren bir yapılandırmanın sonucudur. Kimliğin inşası bir uyum işlevine

[950] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, Ankara: İmge Kitabevi, I. Baskı, 1998, s.561

[951] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 174-5.

[952] Nuri Bilgin, Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, I. Basım, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s. 239.

hizmet eder ve birtakım dış destekler, dayanaklar gerektirir. Kimliğin işlevini eylem, taşıyıcısını eşya (veya daha genelde obje) olarak nitelendiren Boesch'e göre, her eylemin bir objesi (gerçek veya sembolik) vardır. Her obje, eylemsel değeri tarafından tanımlanır."[953]

Cemil Meriç, ihtilâlci bir aksiyon olmadan yeni bir ideolojinin kök salamayacağını, Marx'a göre, ihtilâlci fikirlerin, ihtilalci bir aksiyonunun nazari ifadesi olduğunu; önce aksiyonun sona ideolojinin geldiğini, pratik ne kadar geniş olursa realiteyi ne kadar kökten değiştirirse, realitenin tasavvuru olan ideolojinin de o kadar tutarlı olduğunu, yeni ideolojinin yayılması kendini kabul ettirmesi için pratiğe ihtiyaç olduğunu, kalabalıkların eski ideolojilerin baskısı altında olduğunu, şayet ihtilâlci faaliyete katılmamışlarsa, ihtilâlci ideolojinin tek başına onları eylemlerinden kurtaramayacağını; aksiyonla dünya görüşü arasındaki diyalektiğin hem ihtilalci düşünceyi hem de ihtilâlci aksiyonu zenginleştirdiğini ifade ediyor. [954]

Touraine, mücadeleyle kazanılan, sosyal mücadeleler içinde gerçekleşen bir sosyal kimlikten söz eder. "Bu kimlik her şeyden önce eski kimlik illüzyonlarından kurtulmaya bağlıdır. Birey, sosyal ilişkileri analiz vasıtasıyla içine gömüldüğü sosyal düzenin örtüsünden sıyrılır; kendini tarihin aktörü olarak tanımlar; üstlendiği/ortaya koyduğu karşı çıkma davranışları sayesinde özne olur… Bu çerçevede ideoloji-pratik ilişkisini ele aldığımızda şöyle denebilir: bireyler, davranışlarıyla inançlarının (geniş anlamda ideoloji) tutarlılığını veya eklemlenmesini, birtakım kıstaslara göre değerlendirmektedir. Davranışların alanının dar veya geniş olmasında doğrudan etkilidir. Determinist bir kıstas seçildiğinde, bireylerin birtakım davranışları yapmaması mümkün görülmediğinden, davranışların meşruiyeti dış belirlemelerin veya sosyal baskıların varlığına dayandırılmaktadır; bu tür bir temsile sahip olan bireyler kendilerini yaşamamaktadır; inançlarına, tutumlarına, kanaatlerine, değerlerine ve ilkelerine aykırı davrandıklarında bilişsel bir çelişki hissetmemektedirler."[955]

İdeoloji ve ütopyanın kimlik inşa etmedeki rolünü anlamak için ütopyanın mahiyetini kavramak gerekir. Marksist ideolojide de ütopyacı bir taraf vardır. İhtilal ve savaş gibi olağanüstü durumlar (unpatterned situation) ideolojiyi de ütopyayı da tayin eden durumlardır. Yani, ancak sosyal duruma bağlı olarak yorumlanabilirler. Bu durumlar, ideolojilerle ütopyaların doğuşunu aydınlatır. Ama muhtevaları bakımından tarihi bir konjentürün bütününü aşarlar… Ütopyalar şimdiki durumda mevcut olmayan nesnelere yönelirler. Bugünkü düzeni yıkıcı bir güçleri vardır. Kendi ideal anlayışlarına uygun olarak tarihi realiteyi değiştirmek isterler… İdeolojiler geçmiş bir durumda mevcut olan nesnelere yönelirler. Sosyal düzeni sağlamlaştırırlar. Bugünkü gerçekle

[953] Nuri Bilgin, Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, I. Basım, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s. 243.
[954] Cemil Meriç, "İdeoloji", Sosyoloji Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1967-8, s. 21-22, s. 135-6.
[955] Nuri Bilgin, a.g.e., s. 245-6.

ideolojiler arasında bir kopuşu vardır. Çarpık oluşları bundandır." Cemil Meriç, buna örnek olarak materyalist cemiyette, Hıristiyan zühdünün bu cemiyeti yıkmak şöyle dursun, ferdi davranışa ilham verirken, çok defa değişikliğe uğradığını, çünkü materyalizm üzerine kurulan bir dünyada boyna derviş gibi yaşanamayacağını söyler. C. Meriç, Lefevbre'ye göre ideolojinin devlet ve cemiyet hakkındaki bütün tasavvurların, sosyal pratiğin bütün ifadelerini kapsadığını ifade ederken ideolojilerle ütopyaların hem onları imal edenlerin hem de onları benimseyenlerin sosyal duruma sıkı sıkıya bağlı olduğunu, içtimai münasebetler hakkındaki şuurun sınırlı ve çarpılmış bir şuur olduğunu bu münasebetlerin ifadesinin ideolojik bir karaktere büründüğünü, ideoloji mefhumunun siyasi çatışmadan yükselen biricik keşfi aksettirdiğini, hakim grupların düşüncelerine sıkı bir menfaat bağıyla bağlandıklarını, bu yüzden hakimiyet şuurlarını yıpratacak bir takım olayları kavrayamadıklarını, bazı durumlarda bazı grupların kolektif şuur dışılığının cemiyetin içinde bulunduğu gerçek şartları hem cemiyetin kendi gözünden, hem de başkalarınınkinden sakladığını, ideoloji mefhumunun böyle bir perspektifi belirttiğini, insanların düşüncelerinin cemiyetin varlığı hakkında sıhhatli bir teşhisten aciz olduğunu gerçekten mevcut olanla bir münasebetlerinin kalmadığını, düşüncelerinin mevcut durumun yıkılışına angaje olduğuna ve inancını sarsabilecek değişiklik felç edebilecek her şeye arkasını çevirdiğini belirtiyor.[956]

Özellikle 1968'den sonra, sosyalist bir bilinçle Marksizm düşüncesini kabul eden ve sosyalist devrim yoluyla iktidarı elde etme amacı güden gençlik, kendi halkının, toplumsal kültürünün dinamiklerinden bağımsız olarak sınıf temelli kavramlarla dünyayı anlamlandırıp, sınıf temelli ideolojik mücadeleyi başarıya ulaştırmaya çalışmıştır. Kolektif şuuruna ters gelen her türlü düşünceyi de dışlamıştır.

1.1. 68 Kuşağı-İktidar Söylemleri ve Devrimci Şiddet

68 Kuşağı'nın iktidar söylemlerine geçmeden evvel demokrasi ile ilgili görüşlerini inceleyelim.

H. Cemal, gençler dahil büyük çoğunluğun çok partili rejimi küçümsediğini, Batı demokrasisi deyince tüylerinin diken diken olduğunu gerçek demokrasiden proletarya diktasının; 'üçüncü dünya' ülkelerinin tek partili otoriter rejimlerini Sovyetler'deki Çin'deki ya da Küba'daki diktatörlükleri anladıklarını itiraf ediyor.[957]

Ömer Laçiner, 'Sol Entellijensiyanın Krizi" başlıklı makalesinde, seksenli yılların entelektüel, ideolojik hegemonyanın ağırlık ve işlevinin kaybedildiği yıllar olduğunu, bu olgunun Türkiye'ye özgü nedenlerinden söz edildiğinde 12 Eylül rejimi akla geldiğini, sol Marksist aydınların 60'lardan beri, seksen müdahalesiyle genç kuşakların sol kesime akışın durduğunu, 1960'lardan bu yana ardı ardına gelen öğrenci

[956] Cemil Meriç, "İdeoloji", Sosyoloji Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1967-8, S. 21-22, s. 138.

[957] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, Doğan Kitapçılık, I. Baskı, 1999, İstanbul, s. 101.

kuşakların en iyi eğitimlilerinin başta olmak üzere, giderek çoğalan ve 70'lerde çoğunluğu oluşturan kısmının sürekli takviyesiyle sürekli zenginleşip genişlerken, 1980'lerde kaynağın kuruduğunu ifade ediyor. Sadece Türkiye'de değil, "Sosyalist Blok"un ani çöküşünün tahmin edilemediği seksenli yıllarda hem ileri, endüstriyel Batı toplumlarında, hem de çevre ülkelerde sol Marksist aydınlar alanında eski canlılığın sönükleştiğini ifade ediyor ve şu tespitleri yapıyor:

"Yakından bakıldığında dönemin farklı Marksizm yorumlarına tekabül edecek biçimde ayrışan "Kültür Devrimi" gibi atılımların, "Halk-köylü savaşı" ya da "Öncü Savaş", "Şehir Gerillası" gibi teori ve hareketlerin aslında Marksizmin temel varsayımları ile "gerçeklik" arasındaki "uyuşmazlık"ları aşmaya yönelik arayış ve denemeler olduğu görülür. "Kültür Devrimi" Marksizmin sosyalist toplumda 'devlet' konusuyla ilgili temel fikir ve beklentilerine aykırı olgulara, halk (köylü), şehir gerillası ve öncü savaş teorileri özünde yine Marksizmin 'işçi sınıfı' ile temel fikir ve beklentilerine aykırı duran gerçekliklere karşı bir çözüm yolu bulabilme arayışını yansıtmaktaydı. Çünkü Marksizmin klasik yorumu, anlaşılış tarzı ve pratiği içinde ne sosyalist toplumlarda devletin hele bu totaliterlik dozuyla- varoluşu ne toplumun genel olarak durağanlığa itilmesi, ne de işçi sınıf(lar)ının 'devrimci' eylem ve amaçlardan giderek uzak durmalarının bu denli kalıcı olabileceği öngörülmüştü. Kuşkusuz tüm bu olguların bir izahı yapılabiliyor, ama her izah bu kez Marksizmin değer ve ideallerini özel olarak işçi sınıfı ile özdeşleştiren, onu bu ideallerin sürekli sağlam taşıyıcısı, 'özne'si sayan temel varsayımı gitgide daha kuşkulu hale getiriyordu.

Bu noktada Marksist aydınların en enerjik ve coşkulu kesimini oluşturan genç, öğrenci aydınlar arasında 'öncü savaş' teorilerinin olağanüstü bir benimsenmeye konu olması anlamlıdır. Bu teoriler, bir bakıma işçi sınıfı veya kitleler tarafından yerine getirileceği varsayılan 'devrimci işlev'in yerine getirilememesi karşısında üstlendikleri 'öncü'lük işlevine bu boşluğu da dolduracak görevler ve eylem enerjisi yükleyerek, genel teorinin karşılaştığı açmazı bertaraf etmek eğiliminin tezahürü idiler. Aydın rolünün en uç noktasına vardırılması idi bu. Nitekim 1960'lı 1970'li yıllar dönemi, bütün dünyada genç Marksist aydınlar kuşağının olağanüstü bir adanmayla -adeta- işçi sınıfından, kitlelerden beklenmiş eylemi ikame edecek kadar yoğunlaştırılmış bir enerjiyi seferber ederek yürüttükleri öncü mücadelelerin her türü denendikten sonra hızla neredeyse birdenbire sona erdi. Tıpkı tüm enerjisini toplayarak önündeki duvarı aşmaya çalışan birinin, bu denemesiyle de aşamayınca o duvarın önünde yığılıp kalması idi."[958]

Laçiner, aydının üstlendiği toplumsal işlev gereği toplumsal hedeflerin, değerlerin doğrultusunda tavır almak için bilgiyi bu tavırların dayandığı fikirlerin üretiminde ve içselleştirilmesinde kullanmayı, yani bilgiyi sosyalist praksisin

[958] Ömer Laçiner, "Sol Entellijensiyanın Krizi", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 11. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1975, s. 97-9.

teorileştirilmesinde kullanmak gerektiğini belirtiyor. Sosyalizmin Türkiye'deki krizini aydınlanma perspektifinin paradoksuna bağlıyor. Akıl ve bilginin zaferlerinin yaygınlaşmasıyla geniş insan yığınlarının bilgiyle ilişkilerinin mekanikleştiğini, giderek pasifleştiğini, salt tüketici konumuna itildiğini belirtiyor. Özgürlüğün ve eşitliğin sentezinin yeniden yapılması gerektiğini ifade ediyor.[959]

H. Cemal, Karl Popper'ın Açık Toplum ve Düşmanları kitabından alıntı yapıyor:

"Bilim de yanılabilir. Çünkü bilim bir insan ürünüdür… Daha önemlisi, bize düşüncenin görevinin şiddet ve savaş yoluyla değil de eleştirici tartışmalar yoluyla devrimleri yapmak olduğunu, yüce Batılı akılcılık geleneğimizin savaşlarımızı kılıçlarla değil, kalemlerle yapmamızı gerektirdiğini gösterebilir." H. Cemal, kendisiyle yüzleşiyor: "Oysa Haso sen 1960'larda kalemin değil, kılıcın peşindeydin. Devrimin yolunu zorun, şiddetin açacağına inanıyordun. Bu konuda pirin Doğan Bey'di. Doğan Avcıoğlu… Ama iktidara gelemezdiniz. 12 Mart'ta düşlerin sona erdi. İktidar başka namluların ucunda olduğunu anladın.[960]

Hüseyin Yavuz, söz konusu dönemde bütün grupların ortak hedefinin sistemi değiştirmek olduğunu söylüyor:

"…Sağdaki, soldaki, gerideki, hangi grup olursa olsun, içindeki provokatör, ajan ya da çıkarcı kesimleri bir yana bırakınca, bir de elbette devletin kurduğu resmi ya da gayri resmi örgütleri. Hepsinin ortak yanı, var olan sistemi değiştirmek istemeleriydi. Daha da ilerisi, hepsi de bölüşümün adaletsizliğine, lüks yaşama bir tepki duyuyordu. Çoğunlukla aynı sınıfsal kökenlere dayanan bu kesimleri harekete geçiren, daha iyi koşullarda yaşayanlara duyulan özlem, buna ulaşmanın olanaksızlığını anlayınca zaman zaman şiddete dönüşen bir öfke vardı. Bu öfke, bazen sosyalizm adına, bazen dindarlık adına, bazen ırkçılık adına yapılıyordu".[961] Yazar, her üç grubun getireceği sistemin bir diktatörlük olacağını iddia etmektedir.[962]

Hüseyin Yavuz, sol sağ sistemi değiştirme adına verilen tepkileri, sınıfsal bakış açısıyla gelir dağılımındaki adaletsizliğe bağlıyor. Bunun etkisi olmakla birlikte, Milliyetçi, muhafazakar tepkilerin altında yatan temel motifin milliyetçilik ve din olduğunu düşünüyoruz. Yavuz bu konuda şöyle değerlendirmede bulunuyor:

"Sosyalistler doğa kaynaklarının en akılcı ve rantabl kullanılmasını ve savaşsız sömürüsüz bir dünyanın kurulmasını amaçlayarak rafine bir ideolojiyi, kendi küçük burjuva yok oluşlarının intikamını alma aracına dönüştürmüşlerdi. Samimi ortamlarda

---

[959] Ömer Laçiner, "Sol Entellijensiyanın Krizi", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 11. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1975, s. 99-102.

[960] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 80.

[961] Hüseyin Yavuz, İsyan Günleri-I, Bir Uzun Koşuydu '68, I. Baskı, İstanbul: Biz Anadolu Kültür Yayınevi, 2005, s.67-8.

[962] Hüseyin Yavuz, a.g.e., s.68.

iktidarı alınca, burjuvazinin taş ocaklarında nasıl acımasız çalıştırılacağının espirili senaryoları anlatılıyordu. Bunun için Stalin, Lenin'den onlara daha yakındı.[963]

68 Kuşağı'nın iktidar söylemlerinde sosyalist sisteme geçilebilmesi için öncelikle iktidara hakim olunması gerektiği fikri baskındır. Bunun peşinden iktidara ulaşma yöntemleri konusundaki tartışmaları gündeme getirmektedir. Asker-sivil-aydın zümre öncülüğünde iktidarın ele geçirilmesi mantığıyla ordunun yönetime el koyması fikrine sıcak bakılmaktadır.

M. Ali Aybar, 27 Mayıs darbesiyle bir yandan yeni anayasanın demokratik açılımlar ve kazanımlar sağladığını belirtirken, diğer yandan Türkiye'de 1946'tan beri sivil toplumun oluşturulması için bir savaşım verildiğini, demokrasinin ilk adımlarının atıldığını, 27 Mayıs darbesinin bu hareketi baltaladığını ifade ederek şöyle devam ediyor:

"27 Mayıs darbesinin yeni yeni darbelere yol açtı: 1960'tan beri, ikisi başarısız, tam beş tane askeri darbeye tanık olduk. Ortalama dört yılda bir darbe seçim gibi adeta. Bu sivil toplumun oluşmasını, kök salmasını durduran son derece tehlikeli bir tersine gidiştir. Hiç bir gerekçe, demokrasiye, sosyalizme inanmış olanların gözünde askeri darbeleri yararlı ve meşru kılamaz. Yüksek komutanların Anayasa'nın üzerine çıkarak, ikide bir yönetime el koymaları iyi bir şey değildir… Orduyu üst düzeyde politik bir güç haline getirmenin zararları pek çoktur… Toplumu ordu olarak düşünmek, hele çağımızda büyük yanlıştır…"[964] R. W. Connell, şiddet ile ideoloji arasındaki bağlantının toplumsal iktidarın çoğul karakterine dikkat çektiğini, önemli bileşenlerden birinin de güç olduğunu, örgütlü şiddet araçları -silah ve savaş tekniği gibi- vasıtalarla kendini ortaya koyduğunu belirtiyor.[965]

Türk siyasi hayatında meydana gelen siyasi kutuplaşmalarda 27 Mayıs İhtilali'nin önemli bir kilometre taşı olduğu, sağ ve solun ayrıştığı, çatışma kültürünün etkinlik kazandığı, 68 Kuşağı'nın böyle bir siyasi kutuplaşma ikliminde ortaya çıktığını, bu kutuplaşmanın siyasi kimliklerini ön plâna çıkardığını ve keskinleştirdiğini görmekteyiz. Burada siyasi söylemin şiddetlenmesinde, sol düşünceye yakın üniversite hocalarının ve aydınların da rolünün olduğunu belirtmeliyiz.

Hasan Cemal, devrimci şiddetle ilgili olarak şunları ifade ediyor:

"Bir tek amacımız vardı: Askeri kışkırtmak… Darbe süreci bu kışkırtma ve provokasyonlar sayesinde hızlanacaktı. Ve devrime giden yola çıkacaktık. Şiddet şarttı, devrime giden yolu açmak için. Yani hedefe varmanın yolu, gerektiğinde insan hayatını

[963] Hüseyin Yavuz, İsyan Günleri-I, Bir Uzun Koşuydu '68, I. Baskı, İstanbul: Biz Anadolu Kültür Yayınevi, 2005, s.68.
[964] Mehmet Ali Aybar, Türkiye İşçi Partisi Tarihi, C.I, İstanbul: BDS Yay. Tar. Yok, s. 270-271.
[965] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, Doğan Kitapçılık, I. Baskı, 1999, İstanbul, s. 108-9.

hiçe saymaktan geçiyordu. Gaye için her yol mübah…"[966] Cemal, kimilerinin 1960'larda 70'lerde milliyetçi sol ya da Kemalist-sol anlayışın demokratik yorumuna sahip çıkarken, Doğan Avcıoğlu'nun otoriter yolu tercih ettiğini, daha kestirme bir yol izleyerek seçim sandığı değil, hedefe ulaşabilmek için namlunun ucunu seçtiğini ;[967] Dev-Genç genel başkanı Ertuğrul Kürkçü'nün konuşmasını bitirerek öğrenci kitlesini Sıhhiye orduevi istikametine değil, tam aksi istikamete, Ulus tarafına yürüttüğünü, böylece toplum polisinin o zamanın deyimiyle Frukoları hedef alan bomba tuzağının yattığını, ölümlerin acıların üstüne zıplayarak politikaya yapmaya şiddeti politikanın aracı kılmaya inanır hale geldiğini, o yıllarda şiddetten medet umduğunu ifade ediyor.[968]

Muazzez Aktolga 68 Kuşağı'na etkide bulunan İ. Selçuk için şu tespitlerde bulunuyor: "… 60'lı, 70'li yıllarda evde bana "İlhan Selçuk'çu" derlerdi. 12 Mart 1971'den sonra ben Cumhuriyet'i, o arada İlhan Selçuk'u pek okumadım ama yılların alışkanlığı ile yine de arada okurum. Biraz açmam gerekirse, İlhan Selçuk, hem yazıları hem konferansları ile gençlerin devrimci gençler olarak yetişmelerine ön ayak olmuş, onların ayaklanmalarını desteklemiş –cuntacılarla birlikte-, sonra da gençler Demokratik Cumhuriyet'i savunup cuntacılığı eleştirince, gazetesi topyekün çocuklara ateş püskürtmüştür. Şimdi görüyorum ki "devlet" diyorlar. Demek ki devlete başkaldırmak, başa geçmek içinmiş. Devrimciliğin kavramını bizim kuşağa "eskiyi yıkıp yeniyi kurmak" diye öğretmişlerdir. Demek ki 50-60 yıl önce daha devrimciymişiz. Şimdikiler "yıkmak" sözcüğünü kullanmıyor. Batı'dan esinlenerek, -örneğin Fransa'dan- II. Cumhuriyet diyorlar…[969]

68 Kuşağı'ndan birçok kimse 27 Mayıs darbesini ilerici bir darbe olarak görür ve savunur. Mesela, Esat Korkmaz'a göre, despot bir iktidarın elinde devlet halkına yabancılaşmıştı, "kurtarılmalıydı". Derken 27 Mayıs geldi... Adına "ilerleme" denilen, kavgayla, gözyaşıyla gerçekleştirilecek bir süreci kısaltıp, bir gecede "çözümleyiverdi". Korkmaz'a göre, 71 Muhtırası devlet terörü anlamına gelmektedir. Korkmaz, darbe konusunda şunları söylemektedir:

"Her askeri darbe, niteliği ne olursa olsun çağdaştır; iktidarda bulunan sınıfın ya da bu sınıf içerisinde iktidar seçeneği oluşturan gücün geleceğini güvence altına alır. Darbeye katılanlar, kimilerinde var olan "devleti kurtarma" güdüsü o andaki toplumsal örgütleniş biçimindeki hiyerarşiyle uyum sağlayabilirse "anlamlıdır".[970]

H. Cemal, bir zamanlar devrim gibi şiddeti de sevdiğini; şiddeti teröre, devrimci etiketi iliştirmeye özen gösterdiğini. Böylece hem şiddeti kendince gerekçelendirdiğini,

---

966 Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 26.
967 Hasan Cemal, a.g.e., s. 110.
968 Hasan Cemal, a.g.e., s. 26-8
969 Muazzez Aktolga, Bir Annenin 68 Anıları, I. Basım, Sistem Yayıncılık, 2000, s. 250-251
970 Esat Korkmaz, Kafa Tutan Günler -Yerüstü: '68 Güncesi-, Cilt I, II. Baskı, İstanbul, Anadolu Kültür Araştırma-İnceleme Yayınları, 2001, s. 23.

hem de devlet terörü ile karşı devrimci terör arasına çizgi çektiğini; kendini rahatlattığını; iktidarın namlunun ucundu olduğunu düşündüğü için, şiddetin de politikanın ayrılmaz bir parçası olduğunu; Doğan Avcıoğlu'nun ve İlhami Soysal'ın devrimci şiddetten hoşlanan insanlar olduğunu aktarıyor.[971]

"Sağ iktidarların siyaset minderini demokrasi adına yalnız kendilerine ayırmaları, Türkiye'de politikanın çatışma yörüngesine oturmasını sağladı. Yine bu politika Moskova'nın Türkiye'yi istikrarsızlaştırma çabalarına da yaradı."

S. Belli, bizde ve dünyanın birçok yerinde silahı bir süre 'fetiş' haline getirildiğini, yani araç olmaktan çıkarılıp, amaç haline getirildiğini, insanları yücelten ve emekçi sınıfların kurtuluşu için savaşan bir militanın, ülkücünün 'canı sıkıldıkça' ve 'nerede hareket orada bereket' mantığıyla insan avına çıkamayacağını; bir örgütün bütün işinin, tek işinin halk düşmanlarını cezalandırmak olamayacağını; böyle bir hareketin politik örgüt değil, ancak bir tenkil örgütü olduğunu; kurban seçiminde başlıca etkenin uygulama kolaylıkları olduğu; daha da önemlisi bu gibi eylemlerin mutlaka kitlesel ve hareketi yöneten etkili bir örgütün, halkın nabzını elinde tutan yetkili bir organın onayı ve katılımıyla ve ancak özel durumlarda uygulanabileceğini; yoksa aklına esenin insan hayatı üzerinde hüküm veremeyeceğini; öldürme histerisinin devrimci bir tavır olamayacağını, devrimin her şeyden önce akıl işi olduğunu; devrimcinin gözü kara oluşunun akıldan inançtan ve sorumluluğu kavramasından ileri geldiğini, kısacası ülke halklarını emekçi yığınların yararına olmayan bilinçlenmesi ve devrimcileşmesi doğrultusunda yarar sağlamayan eylemlerin dürtü olarak ne kadar haklı da olsalar yanlış olduğunu ifade ediyor.[972]

S. Belli, en çetin kavgayı veren, yani en etkin (silahlı) propagandayı yürüten örgütün kitleleri peşinden sürükleyeceğinin sanıldığını, bu bağlamda bir yarışmaya girildiğini; bu yüzden gerekli ittifakların aranmadığını, işçi ve yoksul köylünün en geniş biçimde katılımının aranmaya çalışılmadığını; herkesin grup grup marjinal kaldığını, daha çok üretim ve eğitim dışı gençlik hareketi olarak kaldığını; en yaygın olan Dev-Yol'un bile bu durumda olduğunu dolayısıyla genel politikası ve stratejisi gibi eylemlerle sınırlı olmayan örgütlerin gençlik kesimlerinin bu durumdan etkilendiğini, bunun da birtakım olumsuzluklara çalışma ortamını etkileyen felce uğratan huzursuzluklara yol açtığını, birçok gençte legalite ile illegaliteyi birbirine karıştırmama, keskin sınırlarla birbirinden ayırma düşüncesinin egemen olduğunu, tersine davranışın provokasyon gibi değerlendirildiğini; düzeni değiştirmeye yönelik bir partinin bir yerlerde bir başka kimlik altında yedek bir kolunun olması gerektiğini dile getiriyor.[973]

---

971 Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 81.
972 Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 589.
973 Sevim Belli, a.g.e., s. 589-90.

Hasan Cemal, anılarında 27 Mayıs idamlarına kayıtsız kaldığını, 12 Mart idamlarına üzülüp tepki gösterdiğini belirterek, kendisine bunun utanç verici bir çifte standart sayılıp sayılmayacağını soruyor.[974]

H. Cemal, şiddet tutkusunun çok boyutlu olduğunu, sadece eşitsizliklerden adaletsizliklerden dolayı ortaya çıkmadığını, Fransız sömürgecilerin Cezayir'de, Vietnam'da, Kamboçya'da halka yaptıkları zulümlerin göz ardı edilemeyeceğini Amerika'nın Vietnam'daki, Latin Amerika'daki kepazeliklerinin 3. Dünya devrimcilerinin, komünistlerinin saplandıkları şiddet ve terör tutkusunda rol oynadığını ve oralardan bize doğru şiddet merakının ve hatta şiddete tapmanın dalga dalga geldiğini ifade ediyor ve bu konuda etkili olan iki kitabı örnek veriyor. Birincisi Zülfü Livaneli'nin Ekim Yayınları'ndan çıkan Gerilla Savaşı ve Marksizm, diğeri de Ant Yayınları'ndan çıkan Carlos Marighella'nın Şehir Gerillası. Gerilla Savaşı ve Marksizm kitabının giriş notunda şunların yazılı olduğunu belirtiyor: "Karl Marx'dan günümüze kadar kurtuluş ve sosyalizm uğruna yapılan silahlı mücadeleler üzerine yazılmış derlemesi". H. Cemal, Che Guevara'nın da kitapta bir makalesi olduğunu "Küba halkının Batista diktatörlüğüne karşı kazandığı silahlı zafer… Halkın gerilla savaşı yoluyla kendisini ezen bir hükümetten kurtulma yeteneği…" şeklindeki satırları çizdiğini belirterek şehir gerillası kitabının söz konusu tarihlerde gençliğin devrimci geyik muhabbetlerinde çok konuşulduğunu, kapağında kurşun deliğini andıran delikler olduğu için devrimci gençler tarafından 'üç delikli' diye adlandırıldığını, söz konusu kitapta "Biz terörizmden bombalı suikastlere girişimi anlıyoruz. Bu işlemlere patlayıcı yapımının teknik bilgisine sahip olanlar ile, en soğukkanlı kişilerden başka kimse katılmamalı. Şehir gerillası desteğini elde etme amacıyla eylemini her zaman halkın çıkarları doğrultusunda sürdürmeli." satırlarının altını çizdiğini; ilginç olanın Havana'da 1970 Ocak ayında çıkan kitabın altı ay sonra Türkçe'ye çevrilip Haziran 1970'de bizde yayınlandığını, 1970 tarihinin devrimci kesiminde kır ve şehir gerillacılığının dağ ve yer altına merakın uç verdiği bir tarih olduğunu, Fokoculuğun yani devrimcilikte Latin Amerikan modelinin o yıllarda rağbet gördüğünü, Fokoculuk stratejisinin Castro düşüncesinin belkemiğini oluşturan gerilla hücreleri stratejisi olduğunu anlatıyor.[975]

Oral Çalışlar, Lübnan'daki el-Fetih kamplarına gidip gelmenin büyük sükse yarattığını, gençlik içinde şiddet eğiliminin güçlenmesinin devlet içindeki şiddeti de kışkırttığını, Küba Devrimi'nin rüzgârlarının Latin Amerika ve Vietnam örneklerinin bir an evvel devrime ulaşabilme aşkını körüklediğini;[976] 1969 yılından itibaren şiddet eylemlerinin güç kazanmasıyla sol içinde de kavgaların öne çıktığını belirterek, yerli yersiz silah çeken kabadayılık yapan, 'dayı Veysel' örneğini veriyor. Geri bir toplumun

[974] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 78,68.
[975] Hasan Cemal, a.g.e., s. 90-2.
[976] Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A. Ş., İstanbul, I. Baskı, 2003, s. 131-2.

insanları olduklarını, bu geriliğin gençlik içinde yansıdığını bu tip cahil insanların zaman zaman söz sahibi olabildiklerini geriliğin provokatif işler yapmaya da elverişli olduğunu[977], devrimciliğin bir övünç kaynağı, toplumsal prestij nedeni olduğunu, öncü gençlerin o dönemin kıymetli popüler simaları olduğun, kısa sürelerle de olsa, hapse girip çıkanların prestij kazandığı pozculuğun ve sivriliğin genellikle sonu iyi bitmeyecek bir öykünün başlangıcı gibi durduğunu, 1969 yılıyla birlikte Dev-Genç içindeki ayrılıkların ön plâna çıkmaya başlaması bu tür göz boyayıcı, toplumu etkileyici gösterilerin kötü bir şekilde kullanılır hale geldiğini, ayrılık tartışmaları sırasında konuşurken kürsüye hücum edildiğini, tekmeli yumruklu saldırılar olduğunu belirtiyor.[978]

H. Cemal, o tarihlerde politikada şiddeti sever ve meşru sayardım.

Hem de nasıl! 1972 yılını ilk baharında Deniz Gezmiş'lerin darağacına gittiği günlerde idamlara karşı imza kampanyası açılmıştı. Kimileri imzalamaktan kaçınmıştı. Gerekçeleri neydi bilir misin? 'Ben de iktidara gelince şiddet yapacağım. Sınıf düşmanlarımı asacağım. Şimdi bunu imzalarsam, sonra kendi kendimle ters düşerim.' Biz politikada devrimci şiddetten söz ederken, üç genç ipe gitti: Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan…"[979]

H. Cemal, Türkiye'de 1960'ların ikinci yarısında şiddet hareketlerinin yükselmeye başladığını; gençlerin bu hareketlerde kullanıldığını; bir yanda, Soğuk Savaş'ın en keskinleştiği dönemlerde Türkiye'yi istikrarsızlaştırmak isteyen dış güçlerin özellikle -Moskova-, diğer yanda rejimin daha dar bir demokratik çerçeveye oturtmanın işlerine geldiği iç güçlerin –yani sağ iktidarlar-, genç insanları kışkırttıklarını; 12 Mart darbesine, 12 Eylül darbesine giden yolların böylesi kışkırtmalarla iğrenç provakosyanlarla dolu olduğunu; şiddetin şiddeti doğurduğunu, beslediğini; 1960'ların ikinci yarısından itibaren TİP'e saldırıların başladığını; faili meçhul cinayetlerin yaşandığını; ülkücülerin örgütlenip saldırdığını, solun da silahlandığını; solun bazı kesimlerinin silaha tapmaya başladığını böylece solun kazanamayacağı bir mücadele biçimini kabule zorlandığını; Türk devletinin yasakların ve anti demokratik yapısıyla herhangi bir ciddi muhalefetin yasal temelini ortadan kaldırdığını; o fikre inananların yasa dışılığı silahlı mücadeleye çektiğini ve sonra tepesine çöküp ezdiğini; bunu içten ve dıştan eleştirenlere karşı 'Ne yapabilirim, silahlı haydut' diye kendini savunduğunu dile getiriyor.[980]

H. Yalçın, 1971 öncesi herkesin ordudan gelecek bir hareket beklentisi içerisine girdiğini; Mustafa Gürkan ve özellikle THKP-C bu hayale çok kapıldığını; Mihri Belli THKP-C tarafından reddedilmekle beraber kendisinin de bu hayallerin içinde olduğunu;

---

977 Oral Çalışlar, 68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A. Ş., İstanbul, I. Baskı, 2003, s. 134-6.
978 Oral Çalışlar, a.g.e., s. 137-9.
979 Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 68.
980 Hasan Cemal, a.g.e., s. 99-100.

Hikmet Kıvılcımlı'nın da yanıldığını; 'Ordu kılıcını attı', yani yolu açtı diye yazdığını; ordudan bir beklenti içinde olduğunu belirtiyor; PDA çizgisini bunun dışında tutuyor. Yalçın, kitleden kopan THKO'nun sonuç olarak darbecilerle bütünleştiğini; halk ve gençlikten kopan devrimci akımın başarı için başka bir kuvvete yaslanmak zorunda kalacaklarını; ideolojik sebep olarak zikrediyor. Darbecilerin de örgütsel olarak ortamı oluşturmak için böyle bir güce muhtaç olduklarını ve bu güçle buluştuklarını ifade ediyor.[981] Yalçın, silahlı mücadelenin bir amaç olmadığını, halkın silaha zorunlu kaldığı zaman başvuracağını, zorunlu kalmadan silaha başvurulmasının veya bir öncünün kendini kurban gibi ortaya atmasını silahlı mücadele olmadığını; Marksizm'de şiddet veya silahın bir araç olduğunu; şiddetin Marksizm ideolojinin bir parçası olmadığını; şiddetin halka uygulanan şiddete başka türlü cevap verilemeyecekse bir araç olduğunu; kitlelerin silahlanmaya hazırlığı yoksa öncünün silahlanmasını bir işe yaramayacağını; kitleler silahlanmaya hazır ve silahlı mücadeleye girmek istiyorlarsa, öncü silahlanmaya engel oluyorsa bu öncünün gerici olduğunu; TİP'in silahlanma açısından değil ama, kitlelerin toprak işgali yaptığı bir dönemde gençliğin sokağa çıktığı bir dönemde bu durumu kendi legalite sine zarar verecek bir eylem olarak değerlendirdiğini; kitlelerin gerisinde kaldığını ve giderek koptuğunu belirtiyor.[982]

H. Cemal, kendilerine saldırıldığından dolayı, Amerikalılardan plânlanan bir iç savaş stratejisiyle karşı karşıya kaldıkları için kendimizi korumak zorunda oldukları için bu araçlara başvurduk diyen soldaki söylemin benzerini Alparslan Türkeş'te de olduğunu; radikal sağı savunurken, 'komünistler saldırdığı için ülkücü gençlik silaha sarılmak zorunda kaldı' şeklinde cevap verdiğini aktarıyor.[983]

Şiddeti mazur gören bakış açısı hem solda hem de sağ da olduğu görülmektedir.

PDAcılar "Aydınlıkta dünya ve Türkiye" başlıklı yazıda güç birliği önündeki engelleri yıkalım çağrısı yaparak demokratik güçlerin birbirine karşı kaba kuvvet kullanma eğilimlerini mahkum etmek gerektiğini "küçük burjuvazi kuvvete tapar" felsefesiyle demokratik güçler arasına düşmanlık tohumları serpen tutumun bırakılması gerektiğini "küçük burjuvazinin zorla devrimci yapılamayacağını küçük burjuva rekabetçiliğinin yenmek gerektiğini önderliğin Proletarya dışındaki sınıf, zümre örgüt vb kişileri devrimci yönde harekete geçirmek olduğunu ifade ediyor.[984]

Sol içindeki grupların kendi içinde rekabetçilikten öte, birbirlerine karşı zaman zaman tahammülsüz davrandıkları ve kuvvete başvurdukları gözlemlenmektedir. Örneğin SDDF'li gençlerin düzenledikleri «Ulusal Egemenlik ve Bağımsızlık Haftası» dolayısıyla yazdıkları «Kahrolsun Amerika», «NATO'ya Hayır» gibi yazıların altındaki SDDF imzasını silmeye kalkışmak, ya da SGÖ adlı gençlik kuruluşunun yapıştırdığı

---

981 Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, Ankara: İmge Kitabevi, I. Baskı, 1998, s. 576.
982 Bedri Baykam, a.g.e., s. 577-8.
983 Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, Doğan Kitapçılık, I. Baskı, 1999, İst., s. 100-1.
984 Proleter Devrimci Aydınlık, Ankara 1970, Sayı:15, s.5-6.

«Toplum Polisi Kaldırılmalıdır» afişlerini, bu örgütün oportünist TİP kliğinin uydusu olduğu gerekçesiyle yırtmak,, mitinglerde SDDF'nin temsilcileri yerine SDDF'yi temsil etmeyen göstermelik müttefiklerin konuşmasında ısrar etmek, devrimci davranışlar değildir. Hele SDDF'nin anti emperyalist şiarlar yaydıkları, bağımsızlık haftaları düzenledikleri, kitlelerin demokratik ve iktisadî mücadelelerini katıldıkları bir sırada bu tutumlar daha da vahim bir niteliktedir.

«Küçük burjuva devrimcilerine karşı mücadelede, kullanılacak mücadele metotlarında politik çalışmanın esas alınmasına dikkat etmeliyiz! Bazı arkadaşlarda zaman zaman kendini belli eden, 'dayak en tesirli ikna metodudur'» fikri kesinlikle yanlıştır. Kitleleri bilinçlendirmenin ve örgütlendirmenin tek yolu, kitlelerle kopmaz bağlar kurmak, kitlelerin içine derin kökler salmak, kitlelerin bütün mücadeleleri içine girerek onlara doğru çizgiyi göstermek, kitleler içinde politik çalışma, yapmaktır. Bunu da ancak kitlelere uzun vadeli menfaatlerini kavratarak başarabiliriz.»[985]

1.2. Modernleşme Bağlamında Sosyalist Hareketler ve Gençlik

Hasan Bülent Kahraman, Türkiye'de Cumhuriyet'in kendisini Batı'yla özdeşleştirerek her türden soruna kısa ve kestirmeden bir yanıt verme çabasına girdiğini; Batı'ya çok belirgin bir ideolojik arayışla yöneldiğini; pozitivizmin, bu yeni dönemin üzerine oturacağı zemini sağladığını; pozitivizmin Türkiye'ye bir sonuç olarak girdiğini; Batı metafiziğinin özellikle Protestanlık çevresinde yaşadığı sorgulama, irdeleme ve kopuş evrelerini yaşamamış ve uhrevi-dünyevi çatışmasını yerlileştirmiş bir benlikte somutlaştırmamış bir Türkiye'nin, pozitivizmi, yalnızca bilimin ve teknolojinin üstünlüğü olarak 'görmeyi' , hatta öyle 'göstermeyi' tercih ettiğini; Cumhuriyet'in bu dönemde ortaya koyduğu keskin bir kopuş ve yönelişin kararlılığıyla Batı'nın teknoloji ve bilimle özdeş hale geldiğini ifade ediyor[986]

H. B. Kahraman yeni zihniyetin kültüre yaklaşımını anlatıyor:

"…Yeni zihniyete göre kültür, ekonomik kalkınmanın ve büyümenin teknoloji kökenli bir yansımasıdır. Bu yanıyla Cumhuriyet kültürü, zihnin, evreni, ona içkin nesneler düzenini belli bir yaklaşımla alması olduğunu bilmez ve düşünmek istemez; kültürü, bizatihi teknolojiyi belirleyen, onun kurucu ve asal olgusu olarak görmez".

Kahraman, pozitivist mantığın yeni dönemin neredeyse tek dayanağı olduğunu; yeni zihniyetin bu bağlamda, İslam'ın bilimsel ilerlemeye engel olup olmadığını tartıştığını, İslam'ın yanlış yorumlandığını dile getirdiğini, tartışmaların İslam'a yöneldiğini, ideolojik tercih olarak pozitivizmin kullanıldığını; bu durumun laisizmi ve pozitivizmi yeni dinsel alanlara dönüştürdüğünü ifade ediyor.[987]

---

[985] Proleter Devrimci Aydınlık, Ankara 1970, Sayı:15, s.6; Oral Çalışlar, "Hedef AP iktidarıdır, Silah : Devrimcilerin Güçbirliğidir", Türk Solu, sayı : 125, s. 4

[986] H. Bülent Kahraman, "Türkiye'de Kültürel Söylem Kurguları: Kopuştan Eklemlenmeye ve Geleneksizliğin Geleneği", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, İstanbul, s. 9, Ankara, 1999, s. 127-128.

[987] H. Bülent Kahraman, a.g.m., s. 1128-129.

İdris Küçükömer'e göre, Batılılaşma, Batı toplumuna girme, sivil toplum yaratma çabaları, Batı kapitalizminde olan ve yerli üretim tarzından kopuk ya da onunla bütünleşemeyen sözde "kültür devrimi" niteliğindedir. Var olan üretim araçlarının sahipleri ve halkın büyük bölümü üst yapısal kültür devrimi hareketini (Anayasasından sanatına kadar) kabul edemeyecek ve tepki gösterecektir. Küçükömer'e göre, bu tepkinin dini görünümüne aldanmamalı, gerisindeki tarihi gerçek anlaşılmaya çalışılmalı, ayrıca Batıcı-laik bürokratın bu dini görünüşü kendi iktidarı için kullanması da doğru teşhis edilmelidir.[988]

Şerif Mardin, Atatürk zamanında cumhuriyetin bir umdesi haline gelen "garplılaşmanın" ölümünden bir müddet sonra eleştirilere uğradığını, "sağ"da ve "sol"da Batıcılığın Batı taklidinden ileri gidemediğinin ifade edildiğini, 1940'ların sonunda Türk Müslüman kültürüne Cumhuriyet'te ihanet edildiği teziyle ortaya çıkan bu eleştirilerin "sol"dan gelen örneklerle daha çok 1960'lardan sonra rastlanıldığını, bu eleştirilerin bir kaynağının da Atatürk devrinde yetişen bir kuşağın hızla değişen 1950-60'ların ortamında dünyaya algılama sistemlerinin kırılmış olmasına bağlanabileceğini, Batı'nın Türkiye'ye en yalıtkan ve yüzeysel biçimde yerleşmesinin, Müslüman-Osmanlı-Türk kültürünün yapı unsuruna bağlı olduğunu ifade eder.[989]

Cemil Meriç bu konuda, "Batılılaşmak Batı irfanı ile kaynaşmaksa, Batılılaşmamıştık. Batı medeniyeti liberalizme dayanıyordu; liberalizm sanayileşen Avrupa'nın, başka bir deyişle burjuvazinin dünya görüşüydü. Avrupa'nın "Batılılaşınız" teklifi tek anlam taşıyordu: "kapitalizme teslim olunuz!" Bürokratlarımız Batılaşmaktan çok, Batılaşmış görünmek istiyorlardı. Avrupa'yı tanımıyorduk, ama kendimizi de unutmuştuk. Korkuyorduk, düşünceden, zirvelerde dolaşmamız yasaktı. Batıyı Batı yapan düşünce fatihlerinin yalnız ismini biliyorduk. Ne Locke çevrilmişti dilimize, ne Hobbes, ne Darwin. Hegel, ışığı bize gelmeyen bir yıldızdı. Marx, Mavi Sakal'ın kırkıncı odası. Harf devrimi kütüphanelerimizi dilsizleştirmişti. Tek parti, çelik bir korse giydirmişti şuura. 60'lardan sonra setler yıkıldı. İzmler bulanık bir sel gibi aktı ülkemize. Tanzimattan beri susmaya alışan halk sesini yükseltmeye başladı. Yasak bölge kalmamıştı artık. İslamiyet de serbestti, sosyalizm de"[990] tespitinde bulunur.

Cemil Meriç "Sosyalizm Tanzimat'la başlayan Batılaşmanın, Cumhuriyet'le kökleşen laik ve pozitivist düşüncenin en efendice, en tabii sonucu değil mi? İmanını kaybeden tarihten koparılan genç nesiller için son kurtuluştu sosyalizm. Yıllarca çölde yaşamışlardı, vahaya koşuyorlardı çılgınca. Önüne geçilmez bir alınyasızıydı bu.

İnsan her yasağa düşkündür. Sosyalizm tehlikelerle dolu bir bölgeydi. O da Avrupa'dan geliyordu ama, Avrupa'dan çok Doğu'nun ezilen milletlerine sesleniyordu.

---

[988] İdris Küçükömer, "Batılılaşmada Bürokrasinin Yeri", CDTA, I. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 248.

[989] Şerif Mardin, "Batıcılık", CDTA, I. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 245.

[990] Cemil Meriç, "Batılaşma", CDTA, I. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 243.

Hürriyet, terakki, anayasa gibi, soyut bir kavram değil, "bilimsel bir dünya görüşüydü. Gençlerimiz hürriyetin sarhoşluğu içerisinde bu memnu meyveyi kabuğu ve çekirdeği ile yutacaklardı ve yuttular. Bir din oldu sosyalizm. Marx, Hz. Muhammed'in yerini aldı. Kapital Kur'an'ın.

Bir anlamda ilk defa Batılılaşıyorduk. Marx, bütün eserleri dilimize çevrilen ilk ve son Batı'lı yazar. Kanla mühürlenen bir Batılaşma. Okuyan gençlik, düğüne gider gibi, ölüme koştu, sosyalizm uğruna. Bilmiyordu ki, 1.Hiçbir düşünce bir ülkeden ötekine olduğu gibi aktarılamaz. 2.İnsan düşünce için değil, düşünce insan içindir. 3.Batan bir ülkeyi bir anda kurtaracak hiçbir sihirli formül, yani İzm yoktur. 4.Avrupa ile aramızda açılmaz bir duvar var. Doğu, kapitalist için da sosyalist için de sömürülecek bir alandır. Doğulu ise, bir yarı insan, şüpheli bir yandaş, tek kelimeyle düşmandır. 5. Zilletten kurtulmanın yolu, haysiyetimizi ispattır. Haysiyet, şuur ve fedakarlık demek. Şuur hiçbir kiliseye bağlanmamak, her vesayeti reddetmek, kapılarını her ışığa açmak demektir. Fedakarlık ise inandığı derler uğruna her çileyi göze almak, hatta ölümü bile. Saygıya layık insan kendi kafasıyla düşünen ve düşüncesini haykırmaktan çekinmeyendir."

Cemil Meriç, adına birçok cinayet işlenen Marksizmin şuurlaşmamıza yardım ettiği, Türk insanının papağan Batıcılıktan gerçek Batıcılığa Marksizm sayesinde geçebildiğini, biz de bir düşünce devrimi yarattığını, Avrupa'nın yalancılığını kapitalizmin sömürüsüne dikkat çektiğini, Batı düşüncesinin dokunulmaz bir hakikatler bütünü olmadığını, her sınıfın her milletin, her camianın kendini korumak için uydurduğu yalanlarının olduğunu, Batı'dan icazet almadıkça Batı'yı tenkit edemezken Marksizmin bu icazeti bize verdiğini, şuurumuza takılan zincirleri kırdığını, Avrupa büyüsünü bozduğunu düşünmektedir. Meriç, Marksizmin dinleştirilmemesi gerektiğini, Marksizmin tenkit, şüphe ve araştırma yöntemi olduğunu dile getirir. [991]

H. Bülent Kahraman, 1961-71 siyasal arayışının aslında Türkiye toplumunun kültürel planda yaşadığı kültür kopuşmalarının ve eklemlenmelerinin de ilginç dönemecine işaret ettiğini; merkezle çevrenin, yüksek kültürle kitle kültürünün, yerelle evrensel planın bu noktadan başlayarak yeni bir sürece girdiğini belirterek şöyle devam eder:

"Bu dönemde Marksizm neredeyse her şeye damgasını vuracak bir ağırlıkla öne çıkmaktadır ve Türkiye'de bu kökenden türeyen eğilimler ne yazık ki, yeterli bir birikime hiçbir zaman kavuşmamıştır. Marksizm, temelli bir düşünsel sistematik olarak ele alınmaktan çok, gerçekleştirileceğine inanılan bir siyasal çıkışın meşruluk zemini olarak önerilmiştir. Bu anlayış, Türkiye'deki yapının daha uzunca bir süre hiç sorgulanmadan sürdürülmesine yol açan belki de en önemli etkendir. Marksizm, bir ideoloji olarak Modernizmin doruklarından birisi diye görülebilir. Özünde de devletle

[991] Cemil Meriç, "Batılaşma", CDTA, I. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 244.

yaşadığı sorunlu bir ilişki söz konusudur ve o dönemde Sovyetler Birliği'nin devletçi yaklaşımlarıyla tam bir örtüşme göstermektedir. İşin belki de daha vahim yanı, devletçiliği bir düşünsel sistematik olarak hiç irdelenmemesidir. Bir başka deyişle, devletçilik yalnızca ekonomik kökenli bir gerçeklik olarak kabul edilmiştir ve bunun dışındaki açılımları yok sayılmaktadır. Öylelikle de, tüm bir 1970'ler Türkiye'de olanca hareketliliğine karşın, zihinsel yaşamın kültürel yaşamı derinlemesine sorgulamadığı bir 'durağanlık' dönemi olarak görülebilir. Mevcut yapının tartışılması ancak çok küçük bir çevrede yaşanmıştır." H. Bülent Kahraman, mevcut yapıyı tartışmaya açanlara örnek olarak, Marksizmi Türkiye bağlamında yorumlayarak Kemalizm senteziyle ortaya koyan Atilla İlhan'ı vermektedir.[992]

1994-6 yılları arasında DYP-CHP koalisyon hükümetinde CHP Çekiç Güç'ün Türkiye'de mevzilenmesine 'evet' demek zorunda kalıyor. Muhalefetteyken, Çekiç Güç'e ABD'nin politikalarına karşı eleştiri içeren söylemleri, iktidar ortağı oldukları dönemde değişmek durumunda kalıyor. Geçmişte sol söyleme sempati duyan DP iktidarına karşı "Ordu gençlik el ele" sloganı atan ve Milli Birlik Komitesi ile iç içe olan Algan Hacaloğlu söz konusu dönemde Milletvekili olarak "Çekiç Güç"e 'evet' demek durumunda kalıyor. Bugün 60 ihtilali ile askerin politikaya girişine zemin hazırlandığını kabul ediyor ve bunu geçmişte algılayamamalarını ciddi bir eksiklik olarak görüyor.[993]

1.3. Modernleşme Bağlamında Marksizm, Milliyetçilik ve İslamcılık

Şerif Mardin, Türkiye'nin siyasi-sosyal tarihinde var olan Marxizm, Milliyetçilik ve İslamcılık düşüncelerinin derinlikli olmadığını düşünüyor ve onları bu yönleriyle benzer görüyor: "…Ama ne Marxizm, ne milliyetçilik, ne de İslamcılık; entellektüel muhalif bir zümre çıkararak, kendi kendine bakıp da, bunun nasıl bir şey olduğunu merak edip de, gerçek temel kritiğini derinliğine yapmaya cesaret etmiştir. Muhalefet varsa kritikleri daima bir çeşit sen-ben çerçevesinden kaynaklanmıştır. Bunun kısa ifadesi şudur: Bu fikirlerin üçü de sathî bir şekilde ifade edilmiştir: bunu söylediğiniz zaman da, yine sathî bir şey söylemiş oluyorsunuz. Çünkü, "Marxizm Türkiye'de niçin sathî, diye soracaklar size. O zaman, Marxizm'in Hegel'e giden, hümanizme giden bir tarafı olduğunu anlatmak lazım. Bu konular Türkiye'de hiçbir zaman irdelenmemiştir.

Şerif Mardin, milliyetçiliğin ise, kendi oturduğu yerin, kendi oturduğu ideolojik alanın bir zorunluluğu olarak, kendisini çok fazla kritiğe imkân veren bir şey olmadığını; milliyetçinin, kendi milliyetçiliğinin derinliklerinde yatan mekanizmaları çok fazla analiz etmediğini, bunun sebebinin de önderler olduğunu iddia[994] ediyor.

---

992 H. Bülent Kahraman, "Türkiye'de Kültürel Söylem Kurguları: Kopuştan Eklemlenmeye ve Geleneksizliğin Geleneği", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, İstanbul, S. 9, Ankara, 1999, s. 134-135.

993 Nurime Akman, Mebus Borcu, Dünya Yayınları, İstanbul, 1999, s. 201-207.

994 Şerif Mardin ile "Türk Siyaset Düşüncesi" üzerine yapılan röportaj, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, cilt: 2, s. 1, İstanbul, 2004, Bilim ve Sanat Vakfı Yay., s. 370

Mardin, İslamcılığın da bir müdafaa söylemi olduğunu, derinlikli olmadığını ve birbirleriyle bağlantılı olmayan farklı İslam arayışlarının olduğunu ve birbirleriyle tartışmadıklarını belirtiyor,[995] Bütün bunların sebebini şu şekilde açıklıyor:

"Düşünce ürünlerinin kamu malı haline gelmesi, Avrupa'da geçmişten gelen ve yavaş yavaş gelişmiş olan bir şey. "Rebuplic of letters" diye bir şey var Avrupa'da. Birbirleriyle konuşan, tartışan ve haberleşen aydınların meydana getirdikleri bir birikim. Bu birikim bizde henüz oluşmadı. Bu da bizim karakterimizden kaynaklanıyor… Fikir sahibi olan kişi, karşısındakine bunu bir silah olarak doğrultuyor. Batı'da bu yok mudur? Bir dereceye kadar var ama paylaşma da var. Yani yeni bir düşünce üretmiş bir kişinin, bu fikri bir silah olarak kullanmaması lazım. Bu, Türkiye'de fikirle siyasetin çok iç içe ve yan yana şeyler olmasından ve birinin diğerinden çıkmasından dolayı böyledir sanıyorum…" diyor ve bu durumu "kritik düşünme geleneğinin olmamasına bağlıyor.[996]

2. MARKSİST İDEOLOJİ VE DİN

68 Kuşağı'na geçmeden önce, kuşağı etkilemesi bağlamında Marx ve Marx yorumcularının dine yaklaşımını özet olarak vermeye çalışacağız.

Marx, Hegelci Hukuk Felsefesinin Eleştirisi'ne Giriş'te din hakkında, şu sözleri sarf etmektedir: "Dinsel sıkıntı hem gerçek sıkıntıların bir dışa vurumu hem de gerçek sıkıntılara karşı bir protestodur. Din, tıpkı ruhsuz bir dünyanın ruhu olduğu gibi, ızdırap içindeki yaratığın bir feryadı, kalpsiz bir dünyanın ruhudur. Din halkın afyonudur." Michael Löwy bu metni şu şekilde değerlendirmektedir: "Marx'ın metninin tümünün – Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi Üzerine- incelenmesi göstermektedir ki, Marx'ın bakış açısı, dini bir klerikal komplo olarak kavrayan Aydınlanma Felsefesinden çok, onu insani varlığın yabancılaşması olarak kavrayan sol Yeni-Hegelcilik tarafından belirlenmektedir. Aslında Marx, bu metni yazdığı zaman henüz Feurbach'ın bir öğrencisidir, yani bir yeni Hegelcidir. Onun din analizi bu nedenle sınıfsal olmayan 'Marksist öncesi' bir analizdir. Ama tümüyle de diyalektiktir. Çünkü bir yandan var olan dünyanın haklı gösterilmesi öte yandan da ona karşı bir protesto olarak dinsel olguların çelişkili karakterini kavramaktadır."[997]

"Dinin toplumsal ve tarihsel olgu olarak, yani zorunlu olarak maddi üretim ve ona denk düşen toplumsal ilişkilerce koşullanan ideolojinin bir halkın manevi üretiminin, fikirlerin, tasarımların ve bilinen çeşitli biçimlerinden biri olarak asıl Marksist incelemesi, daha sonra Alman İdeolojisi (1846) ile başlar. Bu andan itibaren

---

995 Şerif Mardin ile "Türk Siyaset Düşüncesi" üzerine yapılan röportaj, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, cilt: 2, s. 1, İstanbul, 2004, Bilim ve Sanat Vakfı Yay., s. 370-371

996 Şerif Mardin, Şerif Mardin, a.g.r., s. 371-372

997 Michael Löwy, Marxizm ve Din, Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor, Çev: İrfan Cüre, İstanbul, Belge Yayınları, 1996, s. 28-9.

Marx, özel anlamlı bir kültürel-ideolojik dünya olarak dine gittikçe çok daha fazla dikkat göstermiştir."[998]

Marx'a göre önemli toplumsal değişiklikler ve aynı zamanda, felsefi ve dini fikirlerdeki değişiklikler toplumun ekonomik yapısındaki temel devrimlerin bir fonksiyonu olarak anlaşılabilir ve açıklanabilir. Marx'a göre,[999] toplumsal devrimlerin mekanizması sınıf mücadelesidir. Toplumsal üretim ilişkileri, insanları ortak çıkarları ve ortak konumları ile ilgili olarak ikiye bölmektedir. Fakat bu bölünme sonucunda hemen sınıflar oluşmamaktadır, ancak kendi sınıf çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerinde

---

998 Michael Löwy, Marxizm ve Din, Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor, Çev: İrfan Cüre, İstanbul, Belge Yayınları, 1996, s. 29.

999 Konuyu anlamak açısından Komünist Manifesto' ya göz atmamız gerekmektedir:

"1840'larda toplumun devrimin eşiğinde durduğu sonucunu çıkarmak akla uygun olmayan bir varsayım değildi. İşçi sınıfının, ne kadar olgunlaşmamış olursa olsun, bu devrime önderlik edeceği düşüncesi de aynı derecede akla uygundu. Manifesto'nun yayınlanmasından sonraki haftalar içinde Paris işçileri Fransız monarşisini devirmiş ve Avrupa'nın yarısı için devrim işaretini vermişlerdi. Bununla birlikte, kapitalist gelişmenin, özünde devrimci bir proletarya üretme eğilimi taşıması, kapitalist gelişmenin doğasının analiz edilmesinden çıkarılamazdı. Bu ihtimal, kapitalizmin gelişmesinin muhtemel sonuçlarından birisiydi, ancak tek muhtemel sonucu olarak gösterilemezdi. Yalnız, proletaryanın kapitalizmi devirmeyi başarmasının komünist gelişmenin yolunu ister istemez açacağından söz etmek mümkündü (Manifesto bunun çok tedrici bir değişim sürecini başlatacağından daha fazla bir şey söylemez). Marx'ın proletaryanın özü itibariyle tüm insanlığın kurtuluşunu gerçekleştirmeye ve kapitalizmi devirerek sınıflı toplumu sona erdirmeye yazgılı olduğunu düşünmesi, kapitalizm analizinin içinde yatan, ama o analizin mutlak anlamda dayattığı bir sonuç da olmayan bir umudu temsil etmektedir. Burjuva üretim ve değişim ilkelerinin, burjuva mülk ilişkilerinin, dev boyutlu üretim ve değişim araçlarını yaratmış modern burjuva toplununun kendi çağırdığı doğasüstü güçleri artık kontrol edemeyen büyücüye benzediği bir noktaya mutlaka ulaşılacaktır. Sonraki günlerin Marx'ını aktarırsak, "üretim araçlarının merkezileşmesi ve sonunda emeğin toplumsallaşması, kapitalist kabuğa artık sığmadığı bir noktaya gelecek, o kabul çıkarılıp atılacaktır". … Bununla birlikte, dünyadaki ekonomik patlamanın dünyanın doğal koşullarına yansıyan etkilerinin gösterdiği gibi, bu durum ister istemez, özel mülk edinmeden global ölçekteki bir yönetime geçişe yönelmek zorunda olacaktır. Kapitalizm sonrası toplum" un hangi biçimlere bürünebileceği ve Marx ile Engels'in komünizmin hümanist değerlerini ne kadar somutlaştıracağı, bu değişimin gerçekleşmesini sağlayacak politik eyleme bağlı olacaktır. Manifesto'nun ortaya koyduğu gibi,tarihsel değişimin şekillenmesinde asli önem taşıyan etken budur çünkü.

Manifesto, yaygın varsayımların tersine, tarihsel değişimin kendi tarihini yapan insanlarla ilerlediğini öngördüğüne göre determinist bir metin değildir. Oradaki mezarlar, insan eylemiyle kazımak zorundadır. Toplumsal praksis aracılığıyla, kollektif eylem aracılığıyla gerçekleşen tarihsel değişim bu bakışın özünde yer alır. Manifesto, proletaryanın gelişmesini "proleterlerin bir sınıf ve onun sonucunda bir politik parti şeklinde örgütlenmesi" olarak görür. "Proletaryanın politik iktidarı fesh etmesi" ("demokrasinin kazanması"), "işçi devrimindeki ilk adımdır". Doğal olarak toplumun geleceği de yeni rejimin daha sonra gerçekleştireceği politik eylemlere ("proletaryanın politik üstünlüğünü kullanma" biçimine) bağlı olacaktır. Politikaya bağlılık, Marksizan sosyalizmi anarşistlerden ve politik eylemi reddetmeleri nedeniyle manifesto'da özellikle mahkum edilen sosyalistlerin ardıllarından tarihsel bakımdan ayıran özelliktir. Marksizan kuramın içeriği, Lenin'den önce bile, yalnızca "tarihin bize gösterdiği şeylerin olması"yla değil, aynı zamanda, "yapılması gereken şeyler"le ilgiliydi. Kabul edileceği üzere, yirminci yüzyıldaki Sovyet deneyimi de bize "yapılması gereken şeyler" i, fiilen başarılamayacağı tarihsel koşullarda yapmamanın daha iyi olacağını öğretmiştir. Oysa bu ders, komünist manifesto üzerinde kafa yorarak da öğrenilebilirdi. Manifesto başarısızlığı da göz önünde bulundurmuş bir metindir ve bu yönüyle de çarpıcı bir özelliğe sahiptir. Manifesto, kapitalist gelişmenin akıbetinin "genelde toplumun devrimci biçimde yeniden yapılanması" olacağı umudunu taşıyor, fakat görmüş olduğumuz gibi, "toplum mahvoluş" alternatifine de dışlamıyordu.[999] (Bkz. Eric Hobsbaum, Tarih Üzerine, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s. 441-3).

ve bu şekilde örgütlenip politik hareket ve sınıf mücadelesine yöneldiklerinde sınıf olurlar.[1000]

Marksizm içinde de pozitivizmi bulmaktayız. Bu konuda "Marksist Düşünceler Sözlüğü" şunları söylemektedir:

Marksizm içinde de tarihsel materyalizmin felsefi düzeyde bir bilim olarak kavramsallaştırılması ve bilim ile devrimci siyasal pratiğin birliğinin savunulması, pozitivist ve neo pozitivist Marksizmler'e yol açmıştır. "Viyana Çevresi"nin önde gelen üyelerinden Otto Neurath 1920'lerde ve 30'larda amprik sosyolojinin "materyalist temeller" üzerinde geliştirilmesini savunmuştur. Bu amprik sosyolojisi, Marx ve Engels'in teorisini toplumsal hayatın planlı ve yeniden örgütlenmesinin temeli olarak eleştirecektir. Sosyalist planlama fizik bilimlerindeki deney yapmaya benzetilebilir ve toplumsal yeniden örgütlenmenin ölçeği büyüdükçe sosyoloji teorisi de o kadar gelişecektir. Amprik bilimin anti-metafizik ve anti teolojik eğilimi ve buna bağlı dünya görüşü zamanın hakim sınıflarını tedirgin etmiştir. Kitlelerin zihinlerinde yanılsamalar yaratmak için dine ve metafiziğe dayanan bugünün hakim sınıfları da, aynı şekilde amprik bilimin topluma uygulanmasına karşı durmaktadırlar. Viyana Çevresi'nin diğer üyeleri gibi Neurath'ın bilim anlayışı da amprik tahmin ve dolayısıyla teknolojiye sıkı sıkıya bağlıdır. Marksizm ile pratik arasındaki bağlantı bu şeklide büyük çaplı bir "toplumsal mühendislik" biçimi olarak anlaşılabilir. İkinci Enternasyonal'in Revizyonizm'i böylesi bir toplumsal mühendislik pratiğine bağlı amprik bir bilim olarak Marksizm anlayışına dayanmaktadır. Keza Stalinizm denen şeyin oluşumunda da benzer bir anlayış rol oynamıştır. Stalinist biçimleriyle tarihsel materyalizmin bilimsel statüsü sonuçta onun temel önermelerini dogmatikleştiren ve tarihin "tunç yasaları" adı altında otokratik bir teknokrasiyi meşrulaştıran bir "bilimsel dünya görüşü"ne dayandırılmıştır.

Frankfurt Okulu'nun "eleştirel teori" kuramcıları teori ve pratik ilişkisinin "toplumsal mühendislik" anlayışını en önde gelen eleştirenleridir. Gerçekten özgürleştirici toplumsal teori mevcut durumun amprik gerçekliğinin resmedilmesine saplanıp kalmaktan öte, onu aşan potansiyellere de açık, yorumlayıcı ve kendine dönük olmalıdır. Habermas ve Wellmer gibi düşünürler, günümüz toplumlarında insanın insan üzerindeki egemenliğinin en güçlü biçimlerinin pozitivizmin mirası olan teknokratik ideolojiye dayandığını söylemekte ve Marx'ın düşüncesinde de "örtük bir pozitivizm" bulmaktadırlar. Dolayısıyla Marksist gelenek içinde teori kurma çabası, ancak kendi bilimsellik kavramını reddeder ve bu kavramın ait olduğu teknokratik ideolojiyi terk ederse özgürleştirici olabilir. Eleştirel teori düşünürlerinin pozitivizm eleştirilerini sonuna kadar götüremedikleri ileri sürülebilir. Birincisi, sosyal bilimler için natüralist bir programı reddetmeleri doğa bilimlerinin pozitivist ve amprisit felsefelerinin yeterince eleştirememelerinden kaynaklanmaktadır. İkincisi, bilim ve "teknik rasyona-

[1000] Allen W. Wood, Hegel ve Marksizm, çev.: Evren Mehmet Dinçer ve Bora Erdağı, Felsefelogos (Üç ayda bir çıkan ortak kitap), İstanbul, Mart 2005,Sa. :25-26, s.116.

lite"nin özde bağlantılı olduğunu varsayarken pozitivistlerin izinden gitmektedirler. Marksizmin, önemli bir katkısının hem nesnel, hem de özgürleştirici olan bir bilim anlayışını geliştirme çabası olduğu ileri sürülebilir. Nitekim, gerek Habermas, gerekse Wellmer, eleştirel kendine yönelik düşünmenin, bilimin bağladığı türden genelleştirici ve nedensel analizlerle tamamlanması gerektiğini kabul etmektedirler.[1001]

Marx'ın tarihsel maddeciliği en başta kendi bireysel ekonomik çıkarlarının peşinde koşan birey fikrini reddetmektedir. Marx'ın iddiasına göre bu insanlar bir araya gelip ortak çıkarları ve arzuları peşinde, bireysel iyiye indirgenemeyecek ortak çıkarlar peşinde koşarlar ve bunun için bazen fedakarlık yapmak da gerekebilir. Bu açıdan bakıldığında Marksist sınıf modeli Hegelci etik yaşam kavramına uyuyor gibi gözüküyor.* Bu da katılımcılarına iyiyi vaat eden kolektif bir eylemdir ve aynı farkın zamanda eş zamanlı olarak bu insanlara daha yüksek iyiyi vaat etmektedir; bu bir ölçüde bireylerin bireysel iyiliğine de denk düşmekte ama aynı zamanda fedakarlık da gerektirmektedir.[1002]

68 Kuşağı'nın dine yaklaşımını belirlemede Marx, Engels, Lenin ve Mao'dan yapılan çeviriler önemli bir rol oynamıştır. Bu konuda Engels'den biraz bahsetmek gerekir:

"Friedrich Engels dinsel olaylara ve onların tarihsel rollerine Marx'tan çok daha fazla ilgi göstermiştir. Onun Marksist din incelemesine en önemli katkısı, dinsel tasarımların sınıf mücadelesiyle ilişkisinin analizidir. İdealizme karşı maddecilik felsefi karşıtlığı üzerinden hareketle, dinselliğin somut toplumsal ifade biçimlerini kavramaya ve açıklamaya çalışır. Hıristiyanlık artık Feurbach'ta olduğu gibi zaman dışı bir "varlık" olarak değil, tersine tarihsel dönem noktalarına uygun olarak dönüşen bir kültürel biçim olarak ele alınır… Din karşıt toplumsal güçlerin feodal teoloji, burjuva Protestanlık ve plebyan ve köylü tarikatların- çatıştığı bir sembolik alan olarak görünür. Bu analiz bazen dinsel hareketler sorununun yararı ve kullanımıyla sıkıca ilişkili bir sınırlı değerlendirmeye eğilim gösterir. Engels bu konuda şöyle der: '..Çeşitli sınıfların her biri kendi söz konusu dinini (kullanır)… Egemenlerin kendi dinlerine bizatihi kendilerinin inanıp inanmadıklarının bir önemi yoktur.'"[1003]

[1001] "Pozitivizm" maddesi, Marksist Düşünce Sözlüğü, Yayın Yön. Tom Bottomore, Derleyen: Mete Tunçay, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 467-468.

* Allen W. Wood, Hegel ve Marksizm adlı makalesinde, Marx'ın proletaryası ile Hegel'in ayaktakımı arasındaki en büyük ve en temel farkın bu grupların kolektif eylem kapasiteleri olduğunu; Marx için proletaryanın sınıf dayanışmasına giden yolda temel bir öneme sahip olduğunu, proletaryanın toplumu devrimcileştirmek ve insanın evrensel özgürleşimini başarmak şeklindeki dünya tarihsel misyonu yerine getireceğini; bununla birlikte Hegel 'in tüm kolektif eylemliliği etik yaşamın bir işlevi olarak görmekte olduğunu, ayaktakımının kendi toplumunun etik ilkelerinden dışlandığı için herhangi anlamlı bir eylem olanağına sahip olamayacağını belirtmektedir.(Allen W. Wood, Hegel ve Marksizm, çev.: Evren Mehmet Dinçer ve Bora Erdağı, Felsefelogos (Üç ayda bir çıkan ortak kitap), İstanbul, Mart 2005,Sa. :25-26, s s.113).

[1002] Allen W. Wood, Hegel ve Marxizm, a.g.m., s. 117.

[1003] Michael Löwy, Marxizm ve Din, Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor, Çev: İrfan Cüre, İstanbul, Belge Yayınları, 1996, s. 29-30.

Löwy, Engels'in çeşitli inanç biçimlerinde sadece sınıf çıkarlarının 'dinsel kisvesini' algılar göründüğünü fakat Aydınlanma filozoflarının aksine, Engels'in sınıf mücadelesi yöntemi sayesinde maddecilik ile din arasındaki çatışmanın her zaman devrim ve gericilik arasındaki mücadeleye denk düşmediğini açıkça gördüğünü, örneğin 17. Yüzyıl İngiltere'sinde Protestan mezheplerinin Stuartcılara karşı devrimci mücadelelerinde dini bayraklarına yazarken, Thomas Hobbes'ın şahsında maddeciliğin de mutlak monarşinin savunuculuğunu üstlendiğini ifade eder. Löwy'e göre, Engels, maddeci, ateist ve dinin uzlaşmaz karşıtı olmasına rağmen, tıpkı genç Marx gibi dinsel olgunun ikili doğasını yani yerleşik düzeni haklı göstermedeki rolünü ama toplumsal dönüm noktalarında eleştirel, protestocu ve bizatihi devrimci rolünü anlamıştır. Onun somut incelemelerinin çoğu her şeyden önce, bu ikinci yönü kapsamaktadır. Aslında Engels, ilkin yoksulların, dışlanmışların, çaresizlerin, ezilen ve baskıya uğrayanların bir dini olarak ilk Hıristiyanlıkla ilgilenmiştir. Engels daha da ileri giderek, ilk Hıristiyanlık ile modern sosyalizm arasında şaşılacak bir paralellik çizer:

"Bu her iki hareket de her ne kadar her ikisinde de peygamberler eksik olmasa da önderler ve peygamberlerce yaratılmamıştır; aksine bunlar kitle hareketleridir; b) Her ikisi de baskıya uğrayan ezilen kadın ve erkeklerin hareketidir. Yandaşları hükümetlerce hor görülmüş ve saldırıya uğramışlardır; c) Her ikisi de sefalet ve kölelikten hemen kurtuluşu haber verirler. Bu karşılaştırmasını desteklemek için Engels, Fransız Tarihçisi Ernest Renan'ın bir deyişini aktarır: "İlk Hıristiyan cemaatin nasıl bir şey olduğunu gözünüzde canlandırmak istiyorsanız, Uluslararası İşçiler Birliği'nin herhangi bir yerel seksiyonuna bakın.".[1004]

Löwy'e göre, dolayısıyla her iki hareket arasındaki fark Engels'in sözleriyle ilk Hıristiyanlık kurtuluşu öteki dünyaya havale ederken, sosyalizm onu bu dünyada beklemektedir. Engels, dinsel olguları sınıf mücadelesi ışığında analizi sayesinde, dinin protesto potansiyelini gözler önüne sermiş, din ile tarih arasındaki ilişkiye yaklaşımında hem Aydınlanma Felsefesi hem de Alman Yeni Hegelciliğinin yaklaşımından farklı yeni bir yol izlemiştir. 20. Yüzyılda din üzerine yapılan Marksist incelemelerin çoğu, Marx ve Engels'in geliştirdiği düşünceleri yorumlamak geliştirmek veya bu ya da şu gerçekliğe uygulamakla sınırlıdırlar. [1005]

Lenin'in "Din Konusundaki Tutumumuz" yazısından alıntılar aktarıyorum:

"… Sosyal demokratlardan "daha devrimci" ve "daha solda" görünmek hevesiyle, dinsizliği dine karşı bir savaş ilanı anlamında işçi Partisi'nin programına açıkça sokmaya yeltenenleri Engels daima mahkum etmiştir. 1874'de, komün mültecilerin, Londra'ya göçmüş blonkistlerin ünlü manifestosundan (beyanname, bildirge), söz eder-

[1004] Michael Löwy, Marxizm ve Din, Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor, Çev: İrfan Cüre, İstanbul, Belge Yayınları, 1996, s. 30-1,
[1005] Michael Löwy, a.g.e., s. 31-32.

ken, bunların naralı, çığlıklı dine karşı savaş bildirisini budalalılıkla nitelemektedir. Engels'e göre bu çeşitten bir savaş ilanı, dine karşı ilgiyi canlandırmanın, dolayısıyla da dinin ortadan kalkışını güçleştirmenin en iyi yoludur. İşçi Partisi'nin siyasi bir ödev gibi dine karşı savaş açmasının anarşistçe bir düşünceden başka bir şey olmadığını belirten Engels, Blankistleri, ezilen halk kitlelerini dinin boyunduruğundan kurtaracak olan şeyin ancak ve ancak, geniş proletarya tabakalarının sosyal, bilinçli ve devrimci eylemde bulunmaları ve toplumcu eylemin gereklerini uygulamaları olduğunu anlamadıkları için kınamaktadır. 1877'de anti-Dühring'de, Dühring'in dine ve idealizme verdiği en küçük tavizlere bile şiddetle saldıran Engels, gene aynı Dühring'in sosyalist toplumda dinin yasaklanması gerektiğine değin sözüm ona devrimci fikrine de kesinlikle karşı çıkmaktadır. Dine karşı bu çeşitten bir savaş açmak, Engels'e göre "Bismarck'tan da fazla Bismarck'çı olmak", yani Bismarck'ın din adamlarına karşı aptalca mücadelesini (ünlü Kulturkampf, "kütür savaşı" yani Bismarck'ın 1870'den sonra bir "merkez" partisi olan Alman Katolik Partisi'ne karşı polis baskınları b. Yoluyla mücadelesi) tekrarlamak olur. Bismarck bu mücadeleyle, militan (savaşan, bir ideal uğruna savaşan) Katoliklerin yürüttüğü papaz taraftarlığını daha da pekiştirip sağlamlaştırmış ve politik bölünmeler yerine, dinsel ikilikleri ve bölünmeleri ön plana çıkarıp demokrat kitlelerin ve işçi sınıfının bazı tabakalarının dikkatini asıl görevlerden en yüzeysel (sathi) ve en burjuva yalancı bir papaz aleyhtarlığına çevirerek, gerçek kültür davasına zarar vermiştir.[1006] Aşırı devrimci gözükmeye heveslenen Dühring'i, Bismarck'ın aptallığını bir başka biçimde tekrarlamakla suçlayan Engels, İşçi Partisi'nin dine karşı politik bir savaş mecrasına atılmak … dine karşı politik bir savaş macerasına atılmak yerine asıl işe, dinin zamanla ortadan kalkmasıyla sonuçlanacak olan, proletaryanın eğitimi ve örgütlenmesi işine sarılıp girişmesini ve bu yolda sabırla çalışmasını şart koşuyordu. Bu görüş, Cizvitlerin Almanya'ya kabul edilip serbest bırakılmasını ve şu ya da bu dine karşı polisli mücadele tedbirlerinin toptan kaldırılmasını savunmuş olan Alman sosyal-demokrasisinin kanına işlemiştir. "Din, herkesin kendi özel işidir". Erfurt programının (1891) bu ünlü maddesi, sosyal-demokrasinin siyasi taktiğini taçlandırmış olacaktır.

O günden bu yana bir görenek değeri kazanan bu taktik, Marksizmin bu sefer ters yönde, oportünizm yönünde yeni bir deformasyonuna (tahrifine) yol açmıştır. Erfurt programının ana ilkeleri, biz sosyal demokrat ve Parti olarak dini özel bir iş saydığımız şeklinde yorumlanmaya başlanmıştır. Engles, bu oportünist görüşe karşı açık bir polemiğe girişmeksizin, 1890'dan itibaren olumlu ve kesin biçimde cephe alacaktır.[1007] Gerçekten de bile bile, ısrarla üzerinde durduğu bir bildiriyle Engels, sosyal-demokrasinin dini kendi açısından, Marksizm ve İşçi Partisi açısından değil de Devlet açısından herkesin özel işi olarak gördüğünü belirtecektir.[1008]

[1006] Lenin, "Din Konusundaki Tutumumuz", Seçme Yazılar, Çev.Atilla Tokatlı, I. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 35-6.

[1007] Lenin, a.g.e., s. 36.

[1008] Lenin, a.g.e, s. 36-37.

“Avrupa işçi hareketi içinde, din karşısında radikal düşman tutum alan ama aynı zamanda tanrıya inanan ve inanmayan işçiler arasındaki birlik onu gerektirdiği için,dinsel ideolojiye karşı ateist mücadeleyi sınıf mücadelesinin gereklerine bağlı olarak ikincil plâna koymak gerektiğini düşünen sayısız Marksist vardı.

Dini çoğu kez bir ‘bir mistik sis’ olarak eleştiren Lenin 1905’te yazdığı makalede ‘ezilen sınıfların bir yeryüzü cenneti uğruna bu gerçekten devrimci mücadelesinin birliği, bizim için proletaryanın gökyüzü cenneti üzerine fikir birliğinden daha önemlidir.’ gerekçesi ile ateizmin parti programının bir parçası olmamasını istiyordu.

Roza Lüxemburg da aynı görüşteydi, ama başka ve daha ustalıklı bir yol seçti. Ateist olmasına rağmen yazılarında daha çok dinin bizetihi kendisine değil, tersine kendi geleneğini istismar eden kilisenin gerici politikasına saldırmıştır…”[1009]

Botto bauer ve Max Adler gibi Avusturyalı mark sistler dine karşı Alman ve Rus yandaşlarından çok daha az düşmanca tutum alıyorlardı. Mark siszmin dinin belli bir biçimi ile uyuşabileceğini düşünmüş görünüyorlardı. Ama burada her şeyden önce somut tarihsel dinsel geleneklerden çok, ‘felsefi bir inancı’ (yeni kantçı düşünceleri) anlıyorlardı.[1010]

Marx ve Engels’in din konusundaki görüş ve davranışlarının dış görünüşü işte budur. Marksizmi tersinden anlayanlar, düşünmesini bilmeyen ya da istemeyenler için bu görünüş, anlamsız, saçma çelişkiler ve “tutarlı” dinsizlikten dini “hoş görmeye” kadar uzanan, Tanrı’ya karşı devrimci savaşla dindar işçilere “hoş görünmek”, onları ürkütmemek gibi, korkakça bir istek arasında “ilkesiz, prensipsiz” sallantılar ve gidiş gelişlerle doludur.[1011]

Ama Marksizmi ciddi şekilde kavrayabilen, Marksizmin felsefi prensipleri ve uluslar arası sosyal-demokrasinin deneyleri üzerinde durup düşünmeyi becerebilen herkes kolaylıkla kavrayacaktır ki, Marksizmin din konusundaki tutumu derinlemesine tutarlı ve Marx ve Engels tarafından iyiden iyiye düşünülüp, tartılmış bir tutumdur. Hiçbir şey bilmeyenlerle, her şeyi bildiğini sananların, sallantı ve kararsızlık dedikleri, aslında diyalektik materyalizmin kaçınılmaz ve ilk ve aralıksız bileşkesi sonucudur. Marksizmin din konusunda görünürlerdeki “ılımlılık”ın, işçileri “ürkütmemek” hevesi gibi “taktik” endişelerden ileri geldiğini sanmak büyük bir hatadır. Tam tersine Marksizmin tıpkı genel politikası gibi bu alandaki tutumu da, felsefi prensiplerine bölünmez, kopmaz şekilde bağlıdır. [1012]

[1009] Michael Löwy, Marxizm ve Din, Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor, Çev: İrfan Cüre, İstanbul, Belge Yayınları, 1996, s. 33.

[1010] Michael Löwy, a.g.e., s. 34.

[1011] Lenin, “Din Konusundaki Tutumumuz”, Seçme Yazılar, Çev.: Atilla Tokatlı, I. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 37.

[1012] Lenin, a.g.e., s. 37-8.

Marksizm, materyalizmdir. Bu sıfatla da en az 18. yüzyıl materyalistleri ve Feuerbach materyalizmi kadar kesinlikle dine karşıdır. Bu, şüphe götürmez. Ama Marx ve Engels'in diyalektik materyalizmi, materyalist felsefenin sosyal bilimler ve tarih alanına uygulanmasında, Feuerbach'tan ve Fransız ansiklopedistlerinden de ileri gider. Dinle mücadele etmekle yükümlüyüz. Bu, bütün materyalizmin ve tabii Marksizmin de abc'sidir. Ama Marksizm, abc ile yetinen bir materyalizm değildir, daha da ileri gider. Dinle mücadele etmesini bilmek, bunun için de imanın ve dinin kaynağını materyalist yönden açıklamak gerektiğini söyler Marksizm. Dinle mücadeleyi, ideolojik soyut bir vaiz olarak sınırlamamak, kafa şişirici bir ders şekline indirgememek, tam tersine bu mücadeleyi, dinin sosyal köklerini ortadan kaldıracak şekilde, sınıf hareketine bağlayıp somut bir eylem haline getirmek gerekir. Geniş yarı proletarya tabakalarında ve köylü kitlelerinde olduğu gibi şehir proletaryasının geri tabakalarında da niçin tutunabilmektedir din? İlerici, burjuva sanır ki, halkın bilgisizliği ve cehaleti yüzünden. Öyleyse kahrolsun din, yaşasın dinsizlik ve de ilk hedefimiz dinsizlik düşüncesini yaymak ve geliştirmektir arkadaşlar, ileri! Marksist de der ki: Durun arkadaşlar, yanlış bu iş, çok yanlış. "Arı ve katıksız kültür için mücadele" fikri dile getirir bu görüş, yüzeyseldir, dardır, geçersizdir. Böyle bir görüş dinin köklerini yeterince açıklamaz, materyalist değil, idealisttir.[1013] Bugünkü kapitalist ülkelerde, dinin kökleri özellikle toplumsaldır. Dinin en derindeki köklerini halkın bilgisizliğinde falan değil, emekçi kitlelere yapılan sosyal baskıda, bu kitlelerin –emekçilere her gün, her saat savaşlar, depremler, su baskınları gibi olağanüstü olaylardan bin kere daha fazla acı çektiren- kapitalizmin kör kuvvetleri karşısında kendilerini hepten güçsüz görmelerinde aramalıdır. "Tanrıları yaratan, korkudur". Sermayenin kör-halk kitleleri tarafından ne yapacağı önceden kestirilemeyen ve proleteri, küçük patronu hayatlarının her anında durmadan tehdit eden, onlara en beklenmedik, en kazara, en apansız biçimde iflas, yıkım ve felaket taşıyan bir zanaatkarı bir günde bir dilenci, bir ev kadınını bir günde bir orospu haline getiren ve sonunda da açlıktan ölmeye sürükleyen, kör evet- sermayenin kör kuvveti karşısında duyulan korku: işte dinin derin kökü. Materyalizmden sınıfta kalmak istemeyen her materyalist, her şeyden önce ve her şeyden önemle, bu kökü göz önünde bulundurmalıdır. Halk kitleleri, dinin bu köküne karşı, hangi kılığa bürünürse bürünsün, Sermaye'nin saltanatına karşı bilinçli, sistemli örgütlü ve tutarlı şekilde karşı çıkmayı öğrenemedikçe hiçbir halk dilinde kitap, hiçbir halk yayını (vulgarisation) kapitalizmin yıkıcı kör kuvvetlerine kölelenmiş, kapitalizmin zindanında serseme dönmüş kitlelerin bağrından bu din ihtiyacını söküp atamayacaktır.[1014]

Bu, dine karşı halk dilinde kitapların, halk yayınlarının faydasız ve zararlı olduğu anlamına gelmez tabii. Anlatageldiklerimizden çıkan sonuç bambaşkadır.

[1013] Lenin, "Din Konusundaki Tutumumuz", Seçme Yazılar, Çev.: Atilla Tokatlı, I. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 38.

[1014] Lenin, a.g.e., s. 38-9.

Sosyal-demokrasinin dinsizlik propagandasının, sömürücülere karşı sömürülen kitlelerin mücadelesini geliştirmek olan temel göreviyle birlikte yürütülmesi gerektiği çıkar bundan.

Diyalektik materyalizmin, yani Marx ve Engels'in felsefesinin temelleri üzerinde uzun uzadıya düşünmemiş bir kimse bu tezi anlayamaz (ya da, hiç değilse ilk bakışta anlamayabilir). Ne demek? İdeolojik propagandayı, belirli fikirlerin yayılmasını, kültür ve ilerilik düşmanına karşı binlerce yıldır yapılan savaşı (yani dinle mücadeleyi) ekonomik ve politik alanda belirli hedeflere ulaşmak amacıyla yapılan bir mücadeleye bağlamak da ne demek?[1015]

…Proletaryanın bazı tabakalarında yer etmiş dinsel inançların yıkılması demek olan teorik dinsizlik propagandasının, gene bu tabakaların mücadelelerinin şartlarından, gelişiminden ve başarısından mutlak ve aşılmaz bir sınırla ayrıldığını sanmak, diyalektik bir yargılama tarzı değildir.

Bu olsa olsa aslında görece (nisbi) ve değişken bir sınırı mutlak bir engel haline getirmek ve yaşayan gerçeğe bölünmez şekilde bağlı olan her şeyi zorla kökünden koparmak olur. Bir örnek alalım. Diyelim ki, belli bir bölgede yaşayan ve belli bir sanayi dalında çalışan işçilerden bir kısmı yeterince aydın ve tabii dinsiz- sosyal demokrat, bir kısmı da kırdan ve köylü kitlesinden hemen kopup gelme, Tanrı'ya inanan, kiliseye giden ve oradaki papazın, hatta orada bir Hıristiyan işçiler sendikası kurmak üzere olan bir papazın etkisine girmiş olsun. Ve diyelim ki, bu bölgedeki ekonomik mücadele bir greve yol açsın. Bu durumda, bir Marksist, grev hareketinin başarısını ilk plana almak ve bu mücadelede işçilerin dinsizler ve Hıristiyanlar olarak ikiye bölünmesine kesinlikle karşı çıkmak, yani bu ikiliği ortadan kaldırmak için çırpınmak zorundadır. Çünkü bu şartlar içinde dinsizlik propagandası yersiz, hatta zararlıdır... Böyle bir anda ve bu şartlar içinde dinsizlik propagandası yapan kişi, işçilerin greve katılanlar ve katılmayanlar olarak ikiye bölünüşünü, Tanrı'ya inananlar ve inanmayanlar şeklinde ikiye bölünme gibi görmek ve göstermek isteyen papazların ekmeğine yağ sürmüş olur.[1016]

Her ne pahasına olursa olsun, Tanrı'ya karşı savaş isteyen anarşist (zaten bütün anarşistlerin gerçekte burjuvaziye yardım ettikleri gibi) aslında papazlara ve burjuvaziye yardım etmiş olur.[1017]

Marksist ise bir materyalist olarak dine karşıdır. Ama bir diyalektik materyalist olarak, dinle mücadeleyi soyut, teorik ve kendi kendini hiçbir zaman aşamayan kalıplaşmış bir propaganda şeklinde değil, alabildiğine somut ve elle tutulur biçimde,

---

[1015] Lenin, "Din Konusundaki Tutumumuz, Seçme Yazılar, Çev. Atilla Tokatlı, I. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 39.

[1016] Lenin, a.g.e, s. 40

[1017] Lenin, a.g.e., s. 40-1.

halk kitlelerinin en iyi ve en kısa yoldan eğitecek biçimde, yani o anki mücadelenin şartlarına uygun yürütecektir. Gerçek durumu göz önüne almak zorundadır. Marksist, anarşizmle oportünizm arasındaki (görece, değişken, kaypak ama gerçekte var olan) sınırı daima sezip görebilmeli ve anarşistin soyut, sözde ve boş "devrimcilik"ine kapılmadığı gibi, dinle mücadeleden çekinerek bu alanda kendine düşen görevi unutan, giderek Tanrı'ya inancı olağan karşılayan, sınıf çatışmasının çıkarlarına uygun olarak değil de, "yaşamak ve herkesi istediği gibi yaşamaya koyvermek" deyip, işçileri ürkütmemek, kaçırmamak, tedirgin etmemek gibi sefil ve soysuzlara yaraşır bir hesaplılıkla davranan-küçük burjuvanın ya da liberal aydının oportünizmine ve ikiyüzlülüğüne de düşmemelidir.[1018]

"Komünist Enternasyonalde dine hemen hemen hiçbir ilgi gösterilmez. Önemli sayıda Hıristiyan harekete katılmıştı. Hatta İsviçreli eski Protestan papaz julez Humbert-Droz 1921-1931 arasında Komintern Sekreteriydi. O zamanlar Marksistler arasında geçerli olan bir Hıristiyan sosyalist veya komünist olacaksa zorunlu olarak daha önceki 'bilimdışı' ce 'idealist' görüşlerini terk edeceği düşüncesiydi. 1936 ve 1938 yılları arasında Fransa'da gerçekten de devrimci Hıristiyanların bir hareketi ortaya çıktı; binlerce insanı kucaklayan bu hareket, işçi hareketini, özellikle de onun en radikal kanadını (Marceau Pivert'in sol sosyalistlerini) destekledi. Temel sloganları şöyleydi: "Sosyalistiz çünkü hıristiyanız"[1019]

"Komünist hareketin önder ve düşünürleri arasında din sorununa en büyük ilgiyi gösteren muhtemelen Gramisci'dir. Ayrıca, Katolik Kilisesinin halihazirdaki rolü ile dinsel kültürün halk kitleleri nezdindeki anlamını kavramaya çalışan ilk Marksistlerden biridir. Hapishane Notları'nda din üzerine yazdıkları, dağınık ve sistemsizdir ve sadece imalar içermektedir, ama hiç de belirsiz değildir. Dinin tutucu biçimde yönelttiği keskin ironik eleştirisi, özellikle tiksindiği Katolikliğin Cizvit vermekten alıkoymamıştır:

"Din, tarihin tanıdığı en devasa ütopya, en devasa metafizik (tir): çünkü o tarihsel yaşamın gerçek çelişkilerini mitolojik biçim içerisinde uzlaştırmak için en büyük girişimdir. Aslında insan ve tanrının 'doğa'sının aynı olduğunu. (…) tanrı tarafından yaratılmış olarak varolmasıyla, tanrının oğlu, dolayısıyla diğer insanların kardeşi olarak bütün insanların eşit olduğunu, başka insanların arasında özgür oldğunu ve bunlar gibi özgür olduğunu (…) varsayar. Bu nedenlerdir ki kitlelerin her radikal başkaldırısında bu talepler belli biçimler ve ideolojiler içinde bu ya da şu ratzla ortaya konmuştur."[1020]

Gramsci'nin incelemeleri zengin ve esinlendirici olmakla birlikte, sonuç itibariyle dini anlamanın yeni bir yöntemine göürmez. Ernst Bloch Marksist ve evrimci

---

[1018] Lenin, "Din Konusundaki Tutumumuz, Seçme Yazılar, Çev. Atilla Tokatlı, I. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1966, s. 41.

[1019] Michael Löwy, Marxizm ve Din, Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor, Çev: İrfan Cüre, İstanbul, Belge Yayınları, 1996, s. 34-35.

[1020] Michael Löwy, a.g.e., s. 35-36

perspektifini terk etmeden, dinin teorik çerçevesini radikal biçimde değiştiren ilk Marksist yazardır. Tıpkı Engles gibi o da, karşıt iki akım: bir yanda halkın afyonu, egemenlerin hizmetindeki bir uyuşturma aracı olarak resmi kilisenin teokratik dini ile öte yanda Katharer'lerin, Huscuların, Manastır Başpapazı Joachim di Fiore'nin, Thomas Münzer, Franz Xaver von Baader, Wilhelm Weitling ve Leo Tolstoy'ların resmi olmayan isyancı ve sapkın dini arasında ayrım yapar.

Ama aynı zamanda, Engels'in tersine, dini yalnız ve yalnızca sınıf çıkarlarının bir 'örtüsü' olarak görmeyi kabul etmediği gibi, bu tezi açıkça eleştirir, ama onu Kautsky'e mal eder…"[1021]

Dindar sosyalist (ona göre sadece bir ateist iyi bir Hıristiyan ya da sadece iyi bir Hıristiyan ateist olabilir) ve devrim teologu olarak Bloch, sadece dirilişçiliğin Marksist okuma parçasını (ki burada Engels'in ayak izlerini takip eder) değil, aksine sosyalist mücadelenin, geçmiin eskatolik ve kolektivist gönüllü hareketlerinin doğrudan mirasçısı olarak dğerlendirdiği marksizmin dirilişçi bir yorumu –ve bu yeni bir şey-da sağlar. Elbette Bloch, tıpkı genç Marx'ın 1844'deki ünlü sözünde belirttiği gibi, dinin ikili doğasını: onun bastırıcı yönü ve isyancı potansiyelini bnirlikte kabul eder. Birinci yön, kendi sözleriyle "marksizmin soğuk akımı'nı, yani ideolojilerin ,put ve putperestlerin uzlaşmaz maddeci analizini gerektirirken, buna karşılık ikinci yön, dinlerin ütopik-kültürel kazanımını, onların eleştirel ve önleyici gücünü kurtarmaya çalışan "sıcak akımı" gerektirmektedir. Bloch, bir "diyalog"dan çok daha ötesine geçerek, hristiyanlık ve devrimin tıpkı köylüler savaşı döneminde olduğu gibi gerçekten birleşmesini hayal eder. Bloch'un görüşleri bir dereceye kadar Frakfurt okulunun bazı taraflarınca kabul gördü. Max. Horkheimer, 'din sayısız kuşakların arzuları, özlemleri ve şikayetlerinin toplamıdır' görüşündeydi"[1022]

"Marx ve Engels. dinin isyancı rolünün geçmişe ait bir olgu olduğunu, modem sınıflar mücadelesi çağında artık bir anlamı kalmamış olduğunu düşünmüşlerdi. Bu öngörü, bir yüzyıl boyunca esas itibariyle doğrulanmıştır. Ancak bazı önemli istisnalar (özellikle Fransa'da) vardır: Yüzyılımızda 30'ların hıristiyan sosyalistleri, 40'larm işçi papazları, 50'lerin Fransa Hıristiyan Sendikalar Konfederasyonu (Confederation française des travailleur chretiens) sol kanadı, vb"Fakat yaklaşık yirmi,yıldır Latin Amerika da ve aynı şekilde Filipinler'de ve sınırlı ölçülerde de olsa öteki Kıtalarda da neyin cereyan ettiğini anlamak için. Bloch'un (ve Goldmanrfın) yahudi-hıristiyan geleneğin ütopyacı potansiyeli üzerine ortaya koyduğu bilgileri analizde hesaba katmak gereklidir."[1023]

[1021] Michael Löwy, Marxizm ve Din, Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor, Çev: İrfan Cüre, İstanbul, Belge Yayınları, 1996, s. 37.
[1022] Michael Löwy, a.g.e., s. 38-39.
[1023] Michael Löwy, a.g.e., s. 40.

Sosyal demokrasinin din konusundaki tutumuna değin bütün tikel (tek tek) meseleleri, işte bu açıdan çözmek gerekir. Bir papazın sosyal demokrat partiye üye olup olmayacağı, örneğin, sık sık sorulmaktadır. Bu soruya da genellikle, hiçbir ihtiyatlı kaydı konulmaksızın ve Avrupalı sosyal demokrat partilerin deneyine dayanarak, evet cevabı verilmektedir. Unutulmaktadır ki, Avrupalı partilerin deneyi sadece Marksizmin işçi hareketine uygulanmasından değil, aynı zamanda, Batı'ya özgü ve Rusya'da bulunmayan birtakım tarihsel şartlardan doğup oluşmuştur. Öyle ki, burda bugün bu soruya kesinlikle evet cevabını vermek yanlıştır. Papazlar bizde hiçbir vakit ve şartlar ne olursa olsun, sosyal demokrat partiye üye olamazlar demek istemiyorum. Şartlar ne olursa olsun ve her vakit olabilirler düşüncesine karşı çıkıyorum. Bir papaz bize, ortak politik çalışmaya katılmak üzere gelir ve partinin programına karşı çıkmaksızın Parti içindeki görevini bilinçle yerine getirirse, onu sosyal demokrasinin saflarına kabul etmemek için hiçbir sebep yoktur. Çünkü bu durumda, bizim programımızın prensipleri ve ruhuyla söz konusu papazın dinsel inançları arasındaki uyuşmazlık, çelişme ve çatışma, o papazın yalnız kendini ilgilendiren bir çelişme ve çatışma, onun kendisiyle uyuşmazlığı olarak kalabilir. Çünkü siyasi bir örgüt olan bir partinin görevleri arasında, üyelerinin özel inanç ve kanılarıyla parti programı arasında uyuşmazlık olup olmadığını anlamak üzere insanları sınavdan geçirmek gibi bir ödev yoktur. Ama sözünü ettiğimiz papazın Avrupa'da bile az rastlanan bir şık meydana getireceği de apaçıktır. Hele Rusya'da büsbütün ve örneğin bir papaz, sosyal demokrat partiye girip, tek ve belli başlı iş olarak, dinsel inanç ve görüşlerin parti içinde aktif propagandasını yaparsa, bir an bile duraksamadan Partiden atılır.[1024] Tanrı'ya inana işçileri, sosyal demokrat partiye değil kabul etmek, gerekirse davul zurnayla çağırıp almak zorundayız ve onların dinsel inançlarına karşı en küçük bir hareket ve imanın kesinlikle karşısındayız, ama onları alırken deprogramımızın ruhuna uygun şekilde eğitmek için alıyoruz, bizimle programımız hakkında ve parti içinde mücadele etsinler diye değil. Parti içinde fikir hürriyetine yer veriyoruz biz, ama gruplaşma hürriyetiyle belirlenmiş sınırlar içinde yer veriyoruz, yani partinin çoğunluğu tarafından reddedilmiş fikirlerin aktif savunurlarıyla kolkola yürümek meraklısı değiliz.[1025]

Marx'ın ahlâk anlayışına da kısaca değinelim:

Marx'ın devrimci pratik kavramlaştırması ahlakdışı hatta ahlak karşıtıdır. Marx, "ahlâk" ve "ahlâki eleştiri" gibi terimleri düzenli bir biçimde, işçi sınıfının taleplerini hak ve adaletler gibi standartlar üzerine temellendiren sosyalistlere karşı saldırı sıfatları olarak kullanmaktadır ve bunlara "modası geçmiş laf kalabalığı" ve "ideolojik çöplük" adını vermektedir. Başkaları, Birinci Enternasyonel'in kuralları içine ahlâki retorik

[1024] Lenin, "Din Konusundaki Tutumumuz", Seçme Yazılar, Çev.: Atilla Tokatlı, I. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 41-2.

[1025] Lenin, a.g.e., s. 42-3.

ögelerini katmasında ısrar edince Marx bunun için Engels'ten özür dilemiş ve şöyle demiştir: "Yükümlülük' ve Hak üzerine iki cümle eklemek durumunda kaldım… aynı şekilde hakikat, ahlâk ve adalet üzerine şeyler de eklemek durumunda kaldım, fakat öyle bir konuma yerleştirdim ki bu terimleri, hiçbir zararları dokunmaz". Tıpkı Hegel gibi Marx da tarih içinde "hep kötü tarafın iyi tarafa üstün geldiğini düşünüyordu. Çünkü kötü taraftı hayata hareket getiren ve mücadeleyi var etmek suretiyle tarihi gerçekleştiren"[1026]

2.1. İdeoloji, Din ve Kimlik

2.1.1. Resmi İdeolojinin Dine Yaklaşımı, Pozitivist Eğitim ve Kimlik İnşası

Türkiye'de Cumhuriyet'i kuran iradedeki pozitivist, aydınlanmacı düşünce ve dini kurumlara yönelik tutum ve uygulamalar ile TKP'nin Kemalist modernleşmeye verdiği desteğin ortak payda olmasının yanında, Türkiye solunun da "Batılılaşma" taraftarı olması, Türkiye'de bir işçi sınıfı ve şuuru oluşmadığından, Türkiye solunun Marksist ilerleme yerine pozitivist ilerlemeyi tercih etmesine yol açacaktır. "Pozitivist", "evrimci" bir eğitimden geçen geleceğin aydın ve bürokratlarının sol düşünceyi dünyadaki konjonktürün de etkisiyle daha kolay benimsediği; dine ilgisiz kaldığı veya karşı tavır aldığı görülmektedir. Eskiye ait kurumların ve değerlerin gerici sayılması, yerine sosyal ilişkiler sistemini kuşatacak bütüncül bir değerler sistemi getirilememesi ve verilen pozitivist eğitim Cumhuriyet' in ilk nesillerinden başlayarak sonraki nesilleri de etkilemiştir.

"1789 Devrimi'nin ideolojik çerçevesini hazırlayan Aydınlanma Çağı'nın bir başka ürünü de, unutmayalım ki, "Aydın Despotizmi"dir. Pozitivizm, bilimin etkinliği kavramını sivriltmiş ve gerçekten başarılı olmak için, kesin bir metafizik düşmanlığıyla, eski gelenekleri yıkma zorunluluğunu vurgulamıştır. Pozitivizmin 'halkın onayı' diye bir sorunu yoktur. Hatta demokratik uzlaşmaları, bilimin etkinliğini köreltecek, köstekleyecek anlamsız ödünler diye görür. Demokrasiyi dışlayan bu erken pozitivizmlerin din kurumunun yapıca güçlülüğünden esinlenerek, Tanrıları ve dogmaları değiştirilmiş birer Yeni-Hıristiyanlığa ya da İnsanlık Dinine varmış olmaları, onların etkisiyle yola çıkan bizim deneyimizin gelişme sürecine de ışık tutmaktadır."[1027]

Cumhuriyetin ilk yıllarının önemli isimlerinden olan Hüseyin Cahit Yalçın, pozitivist dünya görüşünü okuyucuya ulaştırmıştır.* Pozitivist düşüncenin Türkiye'ye

---

[1026] Allen W. Wood, Hegel ve Marksizm, çev.: Evren Mehmet Dinçer ve Bora Erdağı, Felsefelogos (Üç ayda bir çıkan ortak kitap), İstanbul, Mart 2005,Sa. :25-26, s. 118.

[1027] Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde TEK-PARTİ YÖNETİMİ'nin Kurulması (1923-1931), Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s. 326.

* Durkheim'ın Dini Hayatın İptidai Şekilleri isimli eseri 1924 yılında Osmanlıcaya tercüme etmiştir.

** Türkiye'de sosyolojinin kurumlaşmasının öncüsü olan Ziya Gökalp, Durkheim mektebini Türkiye'ye aktarırken Auguste Comte'un Üç Hâl Kanunu'nu yeni Türk toplumuna Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak şeklinde intibak ettirir; ahlakın gayesini cemiyete bağlar.

ithalinde Ziya Gökalp**, Beşir Fuat, Ahmet Rıza, Salih Zeki, Rıza Tevfik, Ahmet Şuayp etkili olmuşlardır.

"Atatürk devrimleri bürokratik bir kadro yönetiminde gerçekleştirildi. İslam teokratik niteliğini kaybedince, asker-sivil devrimci kadroya Batıdan en kolayca aktarılabilecek bir ideoloji bulundu: Pozitivizm. Yakın tarihimizin Genç Osmanlılar – Jön Türkler- II. Meşrutiyet çizgisi de bu evrimin gelişme ortamını hazırlamıştı. Aslında başka bir vesile ile belirttiğimiz gibi, buna pozitivizm de denemez. Bilimsel ortamın yokluğunda, yapılan daha çok bilim edebiyatı olmuştur. Atatürk'ün çabalarına rağmen, milli bir burjuva sınıfı gelişmeyince, 1929 buhranının da etkisiyle devlet iktisadi hayata geniş ölçüde girmiş ve bürokrasi daha da güçlenmiştir."[1028]

Şükrü Hanioğlu, Jön Türklerin merkez-çevre ilişkilerindeki yerini tespit ederken "merkez için muhalifler" özellikleri taşıdığını, aslında bu durumun, Jön Türk meşrutiyet sonrası ve cumhuriyet döneminin aydınlarının, elit düşüncelerine uygun düştüğünü, çünkü bu kimselerin "elit" üyesi olma özelliği kazandıran başta eğitim olmak üzere yerel avantajlar dışındaki özelliklerdir.[1029]

Genç Türk döneminde, laik ve pozitivist fikirler belli bir derecede rağbet gördü. Voltaire ve Rousseau gibi Comte ve Haeckel de, aydınlar çevresinin ötesine taşan etkileriyle -örneğin konyak içip jambon yemeyi bir şeref sayan Genç Türk subayları- çeviriciler ve hayranlar buldular. Bütün pozitivistlerden daha önemli olanlar, dinin devletten ayrılmasını öğütleyenler -Cumhuriyet laikliğinin öncüleri- idi.[1030]

"Türk Devrimi'nin geçmişinin Jön Türk Devrimi'ne kadar uzandığı ve Cumhuriyetçi rejimin kurulmasının temellerinin 1908'de atılmış olduğunu söyleyen"[1031] Ş. Mardin laikliğin geçmişi hakkında şunları söylemektedir: "Bilinçli ama sık sık kamufle edilmiş bir ideoloji olarak laiklik, Jön Türklerin zamanında zaten harekete geçmişti, mantıki sonucuna Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları tarafından ulaştırıldı."[1032]

Ahmet Oktay, 1930'lar Türkiyesini komünist ve faşist akımları göz önünde bulundurmadan anlayamayacağımızı, yeni Türkiye'nin bir ideoloji arayışı içerisinde olduğunu ifade ediyor ve Falih Rıfkı'dan 'Yeni Rusya' kitabından alıntı yapıyor: "Türkiye'nin iktisat ve inşa plânını yapmak inkilap fırkasını komünist ve faşist, yani eski nizamdan yeni nizama geçen memleketlerin fırkalarından örnek olarak kurmak, bürokrasi yerine ihtilâlci metodlar almak ve hiç durmaksızın büyük yığının terbiyesine geçmek." Yine Falih Rıfkı'nın 'Moskova Romanı' kitabında çocuğun, devletin daha

---

[1028] Taner Timur, "Dinci İdeolojinin Gelişme Çizgisi ve Sınıfsal Anlamı", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 13, 20 Ekim 1969, s. 3.

[1029] Şükrü Hanioğlu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Dr. Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1981, s. 403.

[1030] Bernard Lewis, The Emergence of Modern Turkey, Oxford University Press, London, 1961, s. 396-7.

[1031] Şerif Mardin, Türkiye'de Din ve Siyaset, 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s. 167.

[1032] Şerif Mardin, a.g.e., s. 164.

doğrusu partinin malı olduğunu savunduğunu görüyoruz: "Halkın çocuğunun anasının karnından çıkar çıkmaz, yattığı beşik fırka kucağıdır."[1033]

Ahmet Oktay, Cumhuriyet'in ideoloji arayışını en iyi ortaya koyan yayın organının "Kadro" olduğunu, Ş. Süreyya ve İ. Hüsrev'in yazılarında bugün kullanılan merkez-çevre kavramsallaştırmasına o yıllarda değindiklerini, Kadrocuların iktidara açık destek vermiş olmalarına rağmen, Marksist kuramın yöntemlerinden yararlanmalarının rejimin hoşuna gitmediğini, rejimin iç ve dış olaylarının seyrine göre, kimi zaman sosyalist sloganlar kullandığını ama gerçek bir sosyalizme izin vermediğini, bunun jeopolitik olduğu kadar, tarihsel ve kültürel sebeplerinin olduğunu, İnönü dönemiyle önder kavramının Milli Şef kavramına dönüştüğü, Tek Parti döneminin sınıfsız toplum düşü üzerine kurulduğunu ve bu düşün siyasal baskının gerekçesi haline getirildiğini toplumsal muhalefeti pasifize etmek için düzenlemeler yapıldığını ifade ediyor.[1034]

Ahmet Yaşar Ocak, Türkiye Cumhuriyeti'nde merkez-çevre ilişkilerinin veya devlet-halk, yöneten-yönetilen münasebetlerinin merkeziyetçi bir anlayışla ele alındığını ve yürüdüğünü, toplumsal problemleri çözmekten çok devletin selametinin esas alındığını, devletin "üniter ve uluscu" devlet gerekçesi altında sürekli "irtica" ve "bölücülük" fobisi ya da "etnofobi", "İslamofobi" ile yaşadığını söylüyor. Ocak, Cumhuriyet rejiminin Fransız usulü laik bir düzeni amaçladığını, yönetici elitin bu çerçevede oluşturulan pozitivist Batılılaşma projesinin Osmanlı Devleti'nde uzun asırlar boyunca siyasal, toplumsal ve kültürel alanlarda hakimiyetini sürdürdüğünü, İslam'a bu sektörlerin dışına çıkardığını, bu projenin yeni Türkiye'nin bir anlamda resmi ideolojisi sıfatıyla laikliği, devletin dini ve dini zümreler karşısında takınacağı yansız; fakat uzaktan kontrolcü tavır, siyasal alanı dini alandan ayırmaya yönelik bir anlayış ve politik olarak algılamak yerine, adeta İslam'ın yerine konulan yeni bir dini kültürel kimlik ve yaşam biçimi olarak algıladığını bu yeni kimliğin ordu ve basın başta olmak üzere bürokratik, akademik, siyasal ve entelektüel çevrelerle sermaye kesiminden oluşan elit tabaka tarafından benimsendiği; fakat halk tarafından kabullenilmediğini ifade ediyor. [1035]

A. Y. Ocak, Batılılaşma yolunda İslam'ı bir anlamda "reforme edilmiş ve medeni Müslümanlık" projesinin oluşturulmaya çalışıldığını, bu meyanda camilere Batı'daki kiliselere benzer bir şekil vermeye yönelik olarak İstanbul Fakültesi profesörlerince hazırlanan projelerde ibadet dilinin ve ezanın Türkçe olması yolundaki denemelerin ve hatta Dolmabahçe Sarayı'nın Atatürk'ün huzurunda incesaz refakatinde Türkçe Kur'an tilaveti denemeleri, devletin İslam'ın kült alanını da kendi beğenisi doğrultusunda

---

[1033] Ahmet Oktay, Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları, İstanbul, B/F/S Yayınları, 1986, s. 340.

[1034] Ahmet Oktay, a.g.e., s. 340-1.

[1035] Ahmet Yaşar Ocak, "Merkez Çevre İlişkileri Çerçevesinde Türkiye'de Laiklik, İslam ve Terör", Türkiye'de Terörizm Dünü, Bugünü, Gelişimi ve Alınması Gereken Tedbirler, Bildiriler, (10-11 Mayıs 2000), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 22-3.

şekillendirme çabalarına dair ilginç örnekler olduğunu belirtiyor. 1950'lere kadar hararetli bir şekilde sürdürülen Batılılaşmacı kimliğin halka benimsetilmesi çabalarını, 1950'lerde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle çevrede bulunan halkın merkeze olan tepkisini ifade ettiği, halkın yukarılardan müdahale edilmediği takdirde İslam'a soğuk bakan sol partileri iktidara getirmeye yanaşmadığını ifade ediyor.[1036]

A. Y. Ocak'ın görüşlerinden hareketle 1960 ihtilâlinin merkezde bulunan bürokrat ordu, basın, aydın çevrelerin, çevrenin siyasetteki uzantısı ya da ifadesi durumuna gelen Demokrat Parti'nin iktidardan uzaklaştırılması ve merkezin tekrar ele geçirilmesi girişimi olarak değerlendirebiliriz. Yönetme, iktidar etme ve dolayısıyla düzenleme işlevlerinin yanı sıra, merkezde olmanın birtakım ekonomik getirilerden, statülerden yararlanma imkanına sahip olmayı da getirdiğini gözden uzak tutamayız. Nitekim, Demokrat Parti zamanında asker kökenli milletvekillerinin sayısında azalma olduğunu, KİT'lerdeki yönetim mekanizmalarının başına DP kökenli olan insanların getirilmesi eski asker ve bürokrat kökenli olanların bu statülerden ve mevkilerden ayrılması, merkeze bağlı çevreleri hoşnutsuz etmiştir.

1960'dan sonraki darbeler, 1969 seçimleri sonrası yoğunlaşan darbe girişimleri merkeze eklemlenmiş sol Kemalist ve sosyalist etki gruplarınca merkeze yön verilmesini, merkezin değiştirilmesini, dönüştürülmesini ve iktidarın elde edilerek sosyalist projenin hayata yansımasını sağlamaya yönelikti. Fakat burada merkeze etki eden dış güçlerin müdahalelerini görmekteyiz.

1960 ihtilâli, 1961 Anayasası ile tekrar şekillenen merkez ve merkeze etkide bulunan gruplar sola, sosyalist faaliyetlere daha açık bir yapıya bürünüyor. TİP'in YÖN Dergisi'nin daha sonra Mihri Belli öncülüğündeki MDD düşüncesinin yaygınlık kazanmasıyla önceleri merkeze ve merkezin değerlerine bağlı olan gençlik yavaş yavaş merkezin değerleriyle eklemlenmiş bir sosyalist anlayışa kaymaya başlıyor. Seçimlerle iktidara gelemeyeceğini anlayan sol, sosyal yapıyı dönüştürmek için askeri müdahaleleri kapsayan geniş cephe faaliyeti ile iktidara el koymak, merkezi ele geçirmek istiyor. Burada başlangıçtaki solda iki fikir mücadele etmektedir. TİP'in seçimle işbaşına gelmeyi öngören sosyalist devrim anlayışı ve YÖN-Devrim ile MDD anlayışlarının aralarında bir takım farklar olsa da asker-sivil aydın zümre ile iktidarı ele geçirme girişimleri, ikinci görüş geniş cephe faaliyeti anlayışı içerisinde her türlü meslek örgütlerini ordu, bürokrasi, medya, aydınlar ve diğer meslek kuruluşlarını kapsayan bir güç birliği düşüncesi içerisinde merkeze müdahale ederek sosyalist bir sisteme geçmeyi amaçlamaktadır. Fakat dış müdahale etkisiyle askeri darbe beklentileri boşa çıkaracaktır. Burada 1960 ihtilali ve 71 Muhtırası ile birlikte darbelerin yapısallaştığını

[1036] Ahmet Yaşar Ocak, "Merkez Çevre İlişkileri Çerçevesinde Türkiye'de Laiklik, İslam ve Terör", Türkiye'de Terörizm Dünü, Bugünü, Gelişimi ve Alınması Gereken Tedbirler, Bildiriler, (10-11 Mayıs 2000), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 23-5.

ve olağanlık kazandığını görmekteyiz. 1971 sonrası solda askeri darbe ve silâhlı mücadele düşüncesi hayata geçecektir. Fakat bu durum, yapıyı değiştirmeyecektir. Aşırı solun gerillâ faaliyetlerine milliyetçi gençlerden gelen karşılıklarla anarşik bir ortam oluşacaktır. 1975 sonrası sol ve sağ grupların çatışmalarıyla bir anlamda yapı dengelenmiş olacaktır. Aynı zamanda, sağ-sol çatışması ileri sürülerek yapılan darbeyle sağ ve sol tasfiye edilecek, ortaya çıkan yeni yapı daha sonra ABD merkezli dünya sistemiyle entegre olacaktır.

Mete Tunçay, Ali Mazruî'nin, Kemalist devrimin ne İslam'ı büsbütün kovduğunu, ne de dinin dış belirlenimlerini bastırmakla yetindiğini; İslam'ın yetkisinin hemen her alanı kapsayıcı olmaktan çıkarıldığını ve birçok sorunların dünyevi düzenlemelere tabi kılınarak sonuç itibariyle devrim öncesine göre "din"in değiştirildiğini ifade ediyor.[1037]

Anıl Çeçen, kendisiyle yapılan bir mülakatta Kemalizm'in jakoben olmak zorunda olduğunu; toplumun kendi kendine yapamadığı bir dönüşümü toplumun kendi içinden çıkan okumuş aydınların öncülüğünde gerçekleştirmenin jakobenizmin genel tanımı olduğunu, yüzyıllarca yeni bir sınıfın oluşması beklenemeyeceğinden, bunu aydınların tarihsel bilgi birikimini başka ülkelerin tecrübelerini kendi ülkelerine taşıyarak çağdaş dönüşümü gerçekleştirmeleri olarak görmek gerektiğini, bu çerçevede Kemalist devrimin onbeş yılda Batı'nın beşyüz yıllık birikimini yeni devlete taşımayı hedeflediklerini dile getiriyor ve farklı yorumlarla herkesin kendine göre Atatürkçülük anlayışının işi biraz yozlaştırıldığını, Kemalizm'in bir ideolojik yorum olduğunu söylüyor.[1038]

"Atatürk'ün laikleşme siyaseti içinde halifeliğin kaldırılması, İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulü, Latin Alfabesinin kabulü, İslam'ın devlet dini olmaktan çıkarılması ve Anayasaya laiklik ilkesinin konması gibi tedbirlerden sık sık söz edilmiştir. Hakkında az söz edilen ise, bu arada 'Ulema' kurumunun da ortadan kalkmış olmasıdır. Halifeliğin 1924'de kaldırıldığı gün, Şeyhülislamlık ile Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti de kaldırılmıştır. Eğitim sisteminin tümüyle laikleştiren Tevhid-i Tedrisat Kanunu da aynı gün kabul edilmişti. Aynı yılın Nisan'ında Şer'i mahkemeler kaldırıldı. Bu kanunların toplu etkisi ilmiye düzeninin ortadan kalkmasıydı. İlmiyye'den sayılma iddiası artık sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı din görevlileri ile Başkanlığın bazı yüksek memurları için söz konusu olabilirdi. Ulema'nın fiilen ortadan kaldırılmasıyla, laikleşmenin yolu açılmış oldu. Böylece, 1928'de Anayasa'nın İslam'ın devletin dini olduğunu belirten hükmünün kaldırılması kolaylaşmış oldu. İlk defa olarak 1928'de parlamentoda tartışıldığı zaman 'din ile dünya işlerinin ayrılması' olarak

[1037] Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde TEK-PART YÖNETİMİ'nin Kurulması (1923-1931), Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s. 326.

[1038] Bekir Fuat'ın Anıl Çeçen ile mülakatı, "Milletin İnançlarından Bağımsız Bir Ulusalcılık Mümkün Olamaz", Gerçek Hayat, Yıl:3, Sayı:179, 26 Mart 2004, s. 11.

tanımlanmış olan laiklik ilkesi bundan sonra Kemalizm'in en üstün ilkesi haline geldi ve 1937'de Anayasa'ya kondu."[1039]

"Öğretimin birleştirilmesi Kanunu ile kurulmasına karar verilen İlahiyat Fakültesi 1924 yılında İstanbul Üniversitesi'nde açılır. İmam ve Hatip yetiştirmek için de memleketin çeşitli bölgelerinde 26 İmam ve Hatip Okulu kuruludur. Fakat bu dini eğitim, Cumhuriyetin laiklik politikası karşısında hiçbir gelişme gösteremez. Açıldığı yıl 224 öğrencisi olan İlahiyat Fakültesi'nin öğrenci sayısı, 1934 yılında 20'ye düşer. O yıl yapılan üniversite reformu ile İlahiyat Fakültesi kapatılarak, İslam İncelemeleri Enstitüsü adında bir enstitü kurulur. İmam ve Hatip okulları ise, 1928 yılında Laikliğin Anayasa'ya girmesi ile, devletten gördükleri maddi yardımları kaybederler. Memlekette devletten ayrı büyük bir din örgütü ve onun mali kaynakları olmadığı için, 1930-31 yıllarında İmam ve Hatip Okullarının tümü kapanır. Böylece Cumhuriyet'in ilk on yıl içinde Türkiye'de devlet tarafından desteklenen hiçbir din eğitimi okulu kalmaz. 1927 yılında yapılan program değişikliği ile, din dersleri ve Arapça, Farsça gibi doğu dilleri de ortaokul ve lise programlarından çıkarılır. Eğitim Bakanlığı laik bir memleketin okullarında din dersleri okutulmasının Anayasa'ya aykırı düşeceği kanısındadır."[1040]

TBMM'nin Üçüncü Dönemi'nin ikinci toplantı yılına başladığı 1 Kasım 1928'de 1353 sayılı kanunla Latin Alfabesi kabul edilmiş, Osmanlı-İslam geleneklerinden kurtularak çağdaşlaşmayı çabuklaştırması yolunda önemli bir adım atılmıştır.[1041]

"Cumhuriyetin ilk dönemlerinde tanrıtanımazlığa varmamakla birlikte, din adamı aleyhtarlığı ötesinde, din, dolayısıyla İslam karşıtlığı yönündeki anlayışlar onaylanırken, tarikat ve tekkeler yürürlükteki anayasaya aykırı olarak yasaklanır. Zira Anayasa'nın 24. Maddesi'ndeki "tarikat" ve felsefi içtihattan dolayı kimsenin muaheze edilemeyeceğine dair hükümde "tarikat" kelimesi 1937'de laikliğin Anayasaya girmesiyle kaldırılacaktır."[1042]

CHF'nın 1931 yılı programında laiklik ilkesini tanımlarken, "din telakkisi vicdani olduğundan din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ayrı tutmayı milletimizin muasır terakkide başlıca muvaffakiyet amili görür" denilmektedir. 1935 yılı programında da dilinin öztürkçeleştirilmesi dışında aynen korunan laiklik ilkesi, pozitif bir bilimselcilikle eş anlamlı kullanılmış; dini bir vicdan işi olarak kabul edip, din ile dünya-devlet-siyaset işlerini birbirinden ayırmıştır. Bununla birlikte, Kemalist ideolojinin rehberlik ettiği uygulamada din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılmasının ötesinde de adımlar atılmış, din, devlet denetimi altına almıştır. Topluma "doğru din"

[1039] Şerif Mardin, Türkiye'de Din ve Siyaset, 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s. 121-2.

[1040] İlhan Başgöz, Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk, 2. Baskı, Ankara, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999, s. 79.

[1041] Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde TEK-PART YÖNETİMİ'nin Kurulması (1923-1931), Ankara, Yurt Yayınları, 1981, s. 230-2.

[1042] Mete Tunçay, a.g.e., s. 219, 226.

öğretecek memurların devlet tarafından yetiştirilmesi bunun en önemli göstergelerinden biridir. Uygulamalarla birlikte ele alındığında, Kemalist laiklik anlayışının daha çok siyaset alanında, Osmanlı döneminde etkin olan idari-siyasi dinsel kurumların nüfuzunu kırma amacıyla yola çıktığı ve laiklik ilkesini bu amaçla kullanıp dini, devlet denetimi altına aldı söylenebilir.[1043]

Türkiye 1930-33'de devlet eliyle CHP, içinde oluşturulan bir ideoloji ile evvelden rastlanmayan ideolojik bir rejim altında yaşamaya başlamıştır. Altı Ok şeklinde parti programına giren bu ideoloji 1938'de Anayasa'nın bir parçası olmuştur. Aslında Altı Ok bir ideolojiden ziyade bir hükümet programıdır. Kemal Karpat, Tanzimat devrinde başlayan ve alanı genişleyen laikleşmenin 1931'den sonra laisizm şeklini alıp devletin ana ideolojisi haline geldiğini ifade ediyor.[1044]

E. Fuat Keyman, Kemalist seçkinlerin nesnel sekülerleşmenin gerçekleştirilmesi için bir dizi kurumsal ve yapısal değişikliği başlatıp, böylelikle devleti siyasileştirip dini kurumlar ve sembollerden ayırmaya kalkıştıklarını, bunu yaparken, Türk toplumunun daha gelişmiş, modernleşmiş ve uygar hale geldiğini düşündüklerini; öznel-sekülerleşme sürecinin oluşacağını ve bunun da ulusal kimliğin oluşmasında dinin sembolik ve kültürel rolünü azaltacağına inandıklarını belirtiyor. Keyman, Türk toplumunda laik kimliğin kabul edilmesiyle öznel sekülerleşme sürecinin başarıyla gerçekleşeceği varsayımına dayanarak nesnel ve öznel süreçlerin tepeden inme devletten topluma empoze edilen bir model olarak benimsendiğini ifade ediyor.[1045]

Keyman, Türk sekülerleşmesinin kurumsal ve anayasal olarak nesnel sekülerleşme kurulması ve sürdürülmesinde başarılı olmakla birlikte öznel sekülerleşmeye ulaşabilmek için gerekli olan seküler bir toplumsal etosun yaratılmasında zayıf kaldığını, İslam'ın varlığının güçlü bir şekilde hissedildiği Türkiye'de yakın dönemde, "sekralizasyon" (kutsallaşma, b.a) ve "kamusallaşma" sürecinin yaşandığını ve kültürel İslam'ın kimlik oluşumuna ilişkin önemli bir sembolik ve ahlaki güç olduğunu belirtiyor.[1046]

Attila İlhan, Cumhuriyet devriminin tıpkı Rusya'da sosyalist devrimin yaptığı gibi, önce sınıfsal tabanını yaratmaya çalıştığın, fakat ortaya çıkartılmak istenen ulusal kültürün Beyoğlu alafrangalığı ile Ziya Gökalp Anadoluculuğu arasında kaldığını, Mustafa Kemal dönemi burjuvanın oluşamadığını, halk evleri ve kültür ocakları açarak feodal kültüre yöneldiğini söylemektedir. A. İlhan bu konuda "İnönü döneminde bir kültür seferberliği başlatıldığını, köylere zorunlu okul götürmek, konservatuar açmak,

---

[1043] Ahmet Demirel, "Atatürk Dönemindeki Kemalizm", CDTA, 13. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 770.

[1044] Kemal Karpat, "Türkiye'de Bugün İdeoloji Durumu", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Dün, Bugün, Yarın -İdeolojiler 3-, S. 30, Ankara, s. 35.

[1045] E. Fuat Keyman, "Türkiye'de 'Laiklik Sorunu'nu Düşünmek: Modernite, Sekülerleşme, Demokratikleşme", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, 2003, s. 23, 2003/23, s. 123-4.

[1046] E. Fuat Keyman, a.g.m., s. 23, 2003/23, s. 125.

opera kurmak, devlet radyolarını Batı müziğine tahsis etmek, Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarıyla 'Batı kültürünü' Türkçe'ye aktarmak, işi liselerde Yunanca ve Latince derslerinin konulmasına kadar götürmek olmuştur. Kültürel düzeyde Batı kültürüne bağlanmak, siyasal düzeyde İngiltere ve Fransa ile ittifak yapmak uygundur" şeklinde bir yorum getirmektedir.[1047]

A. İlhan, Mustafa Kemal'in bağımsız bir ulusallık, bağımsız bir ulusal bileşim yaratılmasından yana olduğunu, İnönü'nün 'Batılı' bir Türk kültürünü savunduğunu, 'milletin seciyesini, ruhunu, ananatı bir kenara koyup', 'seçkin Batılı aydınlar yetiştirerek' halkı bunların yönetimine vermeyi öngördüğünü ifade ediyor. İlhan, Mustafa Kemal'in 'sınıf-ı münevver telkinle, irşadla, kitle-i ekseriyeti kendi maksadına göre iknaya muvaffak olamayınca, başka vasıtalara tevessül etmiş, halkı istibdatta bulundurmaya kalkmıştır'ifadesini aktarıyor. A. İlhan, İnönü döneminin çok büyük bir baskı dönemi olduğunu ve Tanzimat usulü bir Batıcılık olduğunu, yine İnönü'nün 'ilerici'sinin tipik bir jön Türk ilericisi olduğunu, 'devlete kafa tutsa da, onun önüne atacağı kemiği kapmaya hazır' olduğunu, İnönü'nün 'ümmet dönemi kültürünü' halka bıraktığını, Tanzimat sonrasında olduğu gibi Batılı kültür çevresine mensubiyeti kalkınmanın ve uygarlaşmanın tek yolu saydığını, bu yolun 1950 başlarından itibaren Türkiye'yi ekonomik ve siyasal bağımsızlığını kaybetmeye kadar götürdüğünü ifade etmekte ve Türk sosyalistleri için şöyle bir tespitte bulunmaktadır:

"Türk sosyalistleri uzun süre Jön Türkleri ilerici saymışlardır. Çünkü Türk sosyalistliği de gerçekte bir Jön Türk özelliği olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Osmanlı aydınları nasıl Batılılara bakarak liberal oluyorlardıysa, aynı biçimde, Batılılara bakarak sosyalist oluyorlardı. Sosyalizm, Osmanlı toplumunun nesnel koşullarında bir gereksinme haline geldiği için değil, Osmanlı sosyalistlerinin, Selanik gibi komprador ekonomisinin ve kültürünün beşiği bir şehirde belirmesi, üstelik bunların Yahudiler olması boşuna mı sanırsınız? Mütarekede İstanbul'da kurulan Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Fırkası'nın Selanikli Doktor Şefik Hüsnü, Fransız aydını Barbusse'ün tavrından esinlenerek örgütlemiş, dergisinin Aydınlık adını bile Barbusse'ün dergisi La Clarte'den alarak vermiştir. Onun çevresinde toplanan öteki Türk sosyalist aydınlarının savaş sonrasında Almanya'daki sosyalist hareketlerden etkilenen gençler olduğunu biliyoruz. İşin tuhafı, bu sosyalist jön Türkler de tıpkı kendilerinden öncekiler gibi, sonradan cumhuriyet bürokrasisi tarafından benimsenmiş, yüksek yöneticilik olanaklarına kavuşmuşlardır."[1048]

E. Fuat Keyman, devlete atfedilen rolden dolayı Türk modernitesinin önceliklerinin esas olarak devlet merkezli bir siyasi proje olduğunu dile getiriyor ve Ernest Gellner'dan şu sözü naklediyor: "Kemalist seçkinler, hem 'siyasetin ve toplumun

[1047] Attila İlhan, Hangi Batı? -Anılar ve Acılar-, 3. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1982, s. 227-8.
[1048] Attila İlhan, a.g.e., s. 229-30.

modernizasyonunu', hem de siyasi modernitenin meşruiyeti ve haklılaştırılmasını', 'ulus-devletle ilişkili olarak' ve 'devlete güç vermesi' bağlamında görmüşlerdir." Keyman'a göre, Kemalist seçkinler modernitenin gerekli kurumsal temellerinin kurulmasıyla geri kalmış ve geleneksel (dinsel) toplumsal hayatın, modern ve seküler bir ulusal kimliğe dönüştürülebilmesi için gerekli olan toplumsal bir etos yaratılmasını beraberinde getireceğine inanıyordu.[1049] Batılılaşmak için Batının kültür kaynaklarına inmek gerektiği, bu mantıki çizgiyle kültür iktibas edilmesi gerektiğini, kalkınmayı başarabilmiş toplumların kültürünün yüksek kültür olduğunu, yüksek kültürün aktarılması neticesinde kalkınma probleminin çözüleceği düşünülmüştür.[1050]

"Laik ideoloji gereği "ulusal" olanı "dinsel" olandan ayırmak ya da, dinsel belirlenimler taşımayan etnik bir yeni-ulusçuluk nosyonunu temellendirmek doğrultusundaki aşırı pozitivist yaklaşım, Cumhuriyet'in ilk onbeş yılının ayırt edici özelliğidir. Bunu, özellikle 1940'larda "ulusçuluk" ilkesi yerine, "halkçılık" ilkesinin konulduğu; ulusçuluğun yerini halkçılığa bıraktığı yaklaşım izler. Halkevleri bu yaklaşımın temel birimleri olmuşlardır. Halkevlerine yön veren bürokratlar halk sanatlarına, yazınına, halk danslarına, halk oyunlarına, folklara, bu kez aşırı bir romantizmle yöneldiler. Bu dönemde de bir önceki dönemin laik, ya da din dışı tavrı ağır basar.

Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı oluşuna kadarki dönemde Batıcılık ister aşırı pozitivizm, ister aşırı romantizm biçiminde gözüksün, bir tek anlam taşıyordu: Batı dünya görüşünden, Osmanlı dünya görüşünün karşıtı anlaşılıyor, yani kültür alanında Batıcılık, Osmanlılığı imleyen ne varsa, onun karşıtını anlamak biçiminde düşünülüyordu."[1051]

Taner Timur'a göre "Atatürkçü bürokrasinin ideolojik temeli pozitivizmdir. Pozitivizm Türkiye'de ortaya çıkış şekliyle laikliğin temelini teşkil etmiş ve Batılı burjuva bilimlerinin üstünlüğünün kabulü ve onların anlaşılabildikleri ölçüde aktarılmaları sonucunu doğurmuştur. Türk üniversiteleri de bu aktarma görevini az çok başarabilmiştir."[1052]

Büşra Ersanlı Benar, pozitivizmin laik politikaları yerleştirmede araçsal olarak kullanıldığını, eğitimin laik politikaları yerleştirmede belirleyici bir rol oynadığını, bilimin sivil bir din olarak dinin yerini aldığını, pozitivizmin tarih tezlerine yansıdığını, Güneş-Dil teorisiyle Türk dilinin İslam'ın boyunduruğundan kurtarıldığını belirtiyor.[1053]

[1049] E. Fuat Keyman, "Türkiye'de 'Laiklik Sorunu'nu Düşünmek: Modernite, Sekülerleşme, Demokratikleşme", Ankara, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, 2003, s. 23, 2003/23, s. 122.

[1050] Ali Ata Yiğit, İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1992, s. 42.

[1051] Hilmi Yavuz, Osmanlılık, Kültür, Kimlik, I. Basım, İstanbul, Boyut Kitapları, 1996, s. 14.

[1052] Taner Timur, "Dinci İdeolojinin Gelişme Çizgisi ve Sınıfsal Anlamı", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 13, 20 Ekim 1969, s. 4.

[1053] Büşra Ersanlı Behar, İktidar ve Tarih Türkiye'de 'Resmi Tarih' Tezinin Oluşumu (1929-1937), Afa Yayınları, İstanbul, 1992, s. 163-177.

İslamcı siyaset kesinlikle reddedildi. İslam bir şekilde Türkleştirildi. Buna rağmen, pek çok kişi söz konusu bu sekülerleşme sürecinde dini ve ahlâkî değerlerin ya zayıflatıldığı veya tamamiyle ortadan kaldırıldığı kanaatindeydi.[1054]

Hümanizmin bir kültür politikası olarak belirlenmesi, Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde olmuştur. Bu dönemi, Orhan Türkdoğan, Kemalist ideolojinin tarihi Türk kültür kadrolarından çıkarılarak, Greko-Romen kaynaklara yönelmesi veya transmutasyonu (dönüşümü) olan yeni bir dönem olarak adlandırmaktadır.[1055] Dönemin önemli yazar ve mütercimlerinden olan ve partinin kültür işlerinde ağırlıklı yeri olan Nurullah Ataç şunları yazmaktadır: "…Bugünkü Batıya gitmekle iş bitmez, gerçekten şöyle içinde anlayıp benimseyemeyiz bugünkü Batı uygarlığını, bütün geçmişini incelemek, öğrenmek, kavramak gerektir. Kolay değilmiş bu, çabuk olmazmış. Olur dedik mi? Bir uygarlığı öğrenmek, benimsemek ivediye gelişlerden midir? İş Batı kafasını, Avrupalı kafasını edinmekte. Avrupalılar bugünkü kafaya, bugünkü medeniyete, düşünceye Yunanca'yı, Latince'yi öğrenerek ermişler, eğitimlerinin temeli o diller olmuş. Demek büyük bir güç var o dillerde."[1056]

Orhan Türkdoğan, dinin manevî bir yapı unsuru olarak 1940'lar Türkiye'sinde tamamiyle geri plana itildiğini, 1945 yılında yazılan ve İçişleri Bakanlığı'na (Dahiliye Vekaletine) Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından yayınlanan bir tebliğde, "Biz her ne şekilde ve surette olursa olsun, memleket tarihinde, dini neşriyat yaptırarak, dini bir atmosfer ve gençlik için dini bir zihniyet vücuda getirilmesine taraftar değiliz" tarzındaki ifadesini naklediyor ve 1944'den beri uygulanan aşırı laikleşme süreci kadar, milli ve tarihi köklerden uzaklaşma ve hatta milli kültürü unutacak kadar Greko-Latin kültürüne dönüşler yapıldığını belirtiyor.[1057]

"Kültürde hümanizma akımıyla beraber 1940-50 arası yıllarda militarist laikliğin uygulama alanına aktarıldığı görülmektedir. Hatta bu dönemde Tanrı tanımazlığa kadar uzanan bir politika ile hümanist ütopya için dini hayat devre dışı bırakılmıştır." Nitekim, İnönü'nün öğretmenlere "Sizin vereceğiniz terbiye, dini değil, milli, beynelmilel değil millidir. Milli terbiye istiyoruz… Kafaları mazinin demir çemberi içinde kilitlenen milletlerin vay haline" şeklinde hitap etmiştir. "[1058]

Bu dönemde ideolojik arayışların arttığı sınır tanımaz iddiaların yol açtığı uygulamaları görmekteyiz. Atatürk'ün direktifiyle geliştirilen Tarih tezi, Türk dil teziyle desteklenmiş bir çok dilin ana dilinin Türkçe olduğu ifade edilmiştir. Türkçe ideolojinin merkezi sayılan Türk Ocakları kapatılmış, yerine kurulan halk evleri aynı görüşlerin odağı olmaya devam etmiştir.[1059]

[1054] Roderic, H. Davison, Turkey A Short History, Second Edition, The Eothen Press, Huntingdon, England, s. 143.
[1055] Orhan Türkdoğan, Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1994, s. 14.
[1056] Ali Ata Yiğit, İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992, s. 48.
[1057] Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 390.
[1058] Ali Ata Yiğit, İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1992, s. 50.
[1059] Ahmet Oktay, Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları, İstanbul, B/F/S Yayınları, 1986, s. 342.

Halkevleri laikleştirme politikasının vasıtası olarak kullanılmış; halk evleri kütüphanelerinde dinle ilgili herhangi bir yayının bulunması yasaklandığı için, dini bilgileri ve duyguları hatırlatacak, öğretecek bir faaliyetin olması söz konusu olmamıştır. Yine bu dönemde geleneksel usullerle -yani anlatıma ve ezbere dayalı olarak dini bilgilerin yeni nesillere aktarılması neredeyse imkansızdır. Sonraki yıllarda üzerinde çokça durulduğu gibi, polisin ve jandarmanın bu hususlaki şiddet ve baskıları ileri safhadadır. Öte yandan, şeriat esaslarına uygun bir dini hayatın yeniden canlanmaması için dinde reform yapılmasına yönelik tasarı ve uygulamalar olmuştur.[1060]

Giderek laikleşme hareketinin (bu hareketten etkilenen) şehirli kesimlerde yarattığı manevi boşluğun bir yarı-din haline getirilen ulusçulukla doldurulmaya çalışılmasına alışılmış, Atatürk başta olmak üzere önderlerin de bu ideolojinin Olimpos topluluğu diye görülmesi ve gösterilmesi kaçınılmaz olmuştur.* Demek ki, Atatürk'ü ya da en azından tek-parti döneminde yaratılan Atatürk imgesini anlamak için, yeniden laiklik sorununa bakmak gerekmektedir. Bu ise, dinin yerine ikame edilmek istenen bilim anlayışının incelenmesinden ayrılamaz.[1061]

"Cumhuriyet Halk Fırkası ilmiye sınıfını ortadan kaldırmak ve tarikatları yer altına itmek suretiyle, Türkiye'de dini gücün iki dayanağını fiilen yıkmış oldu. Bununla birlikte devlet, arta kalan bütün din görevlilerinin kendisine bağlandığı ve Başbakanlığa bağlı bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı kanalıyla yine de dinin denetlenmesinde anahtar bir rol oynamıştır. 1920'lerdeki bu laik jakobenizmin zamanla tersine dönmesini başlatan hareketin Cumhuriyet Halk Fırkası'nın sıraları arasından doğmuş olması, bunun için ironik bir gelişmedir. Bu tersine dönüş, Parti'nin 1947'de toplanan yedinci kongresinde başlamıştır. 1946'dan sonra çok partili rejime yeşil ışık yakılmasıyla Cumhuriyet Halk Partisi, gelecek seçimlerde, dini muhafazakarları etrafında toplayan bir rakip parti ile, Demokrat Parti ile karşı karşıya gelecekti. Fakat CHP'nin DP'ye böyle önem vermesinin sebebi, Cumhuriyetin laikleşme siyasetinin yarattığı boşluktan, CHP'nin bazı önde gelen üyelerinin rahatsızlık duymalarıydı."[1062]

"Bu görüşlerin bir sonucu olarak, Milli Eğitim Bakanlığı okulların programına yeniden -seçmeli- din dersleri koydu. Ayrıca imam-hatip yetiştirilmesi için okullar açtı… Din eğitimi konusunda 1947'de başlatılan yeni tutumu, dini tören ve ibadetleri serbest bırakan bazı yeni adımlar izledi. İlk defa 1948'de Hacca gitmek isteyenlere döviz verilmeye başlandı, 1949'da da türbeler yeniden ziyarete açıldı."[1063]

[1060] Ali Ata Yiğit, İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1992, s. 50-51.

* Mete Tunçay, Edirne mebusu Mehmet Şeref (Aykut 1874-1939) Bey'in 1936 yılında yazdığı Kemalizm adlı eserinin önsözünde Kemalizm'i, yalnız yaşamak dinini aşılayan ve bütün prensipleri ekonomik temeller üzerine kuran bir din olarak tavsif ettiğini aktarmaktadır. (Bkz. Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde TEK-PART YÖNETİMİ'nin Kurulması (1923-1931), Ankara, Yurt Yayınları, 1981, s. 327.)

[1061] Mete Tunçay, a.g.e., s. 325.

[1062] Şerif Mardin, Türkiye'de Din ve Siyaset, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 123.

[1063] Şerif Mardin, a.g.e., s. 123-4.

İ. İnönü dönemi eğitim faaliyetleri açısından köy enstitülerinin kurulması önemli bir girişimdir. Köy Enstitülerinin mimarı olan Tonguç yıllar sonra, "Öğretmen devrimin bütün dinamizmasını yükleniyor. Sarıklı köy hocasının yerini almaya çalışıyordu." demektedir.[1064] Köy Enstitülerinin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu Engin Tonguç ise şöyle demektedir: "Köy Enstitüleri sistemi başlıbaşına ne bir okuma yazma kampanyası, bir köy kalkınma problemi, ne bir öğretmen yetiştirme çabası, ne bir okul yapımı girişimiydi. Temel amacı bakımından tarihi şartların hazırladığı bir imkandan yararlanarak iktidara katılıp elde edilen yürütme gücü ile emekçi sınıfları bilinçlendirmek ve devrimsel süreci hızlandırmak için girişilmiş bir devrim stratejisi ve taktiği idi."[1065] Osman Turan, İsmet Paşayla birlikte Türkiye'de Çin Devrimi'ne benzer bir kültür ihtilali yaşandığını, Köy Enstitüleri'nin bu ihtilalin kalesi olduğunu ifade ediyor. Dini, milli, ahlaki bütün ananelerin köy çocukları ile yıkılacağının sanıldığını belirterek Köy Enstitüleri'nin kültür ihtilaline bir zemin hazırladığını anlatıyor.[1066]

"İnönü döneminde Atatürk döneminin milliyetçiliği hümanist kültüre doğru Batıcılığı ise Avrupalılaşmak ütopyasına kanalize edildi. Bunun için toplumun İslami esaslarından büsbütün tecrit olunmasına çalışıldı."[1067]

Osman Turan, mazinin tamamiyle gömülmesi ve eski kültür kalıntılarının silinmesi için bütün tarihi eserlerin, kütüphane ve arşivlerde çürütülmesinin bahis mevzuu olduğunu, Türkiye'de Hasan Ali Yücel'in himmetiyle bir hümanizma hareketine girişildiğini, eski Yunan ve Latin eserlerinin birinci plana alındığını, bu ilerici gaye ile liselerde Latince derslerinin okutulduğunu, Yunan, Bizans ve Hıristiyan devrine ait harabelerin çok defa Türk abidelerinden daha fazla itinaya mazhar olduklarını, Hıristiyan ziyaretgahları keşif ve ihya olunurken, tarihi büyük türbelerin kapatılması ve ziyaretlerinin yasaklanmasının söz konusu olduğunu, hatta şehir ve kasabalardaki pek çok mezarlıkların yıktırılıp yerlerine parkların yapılmasını bu zihniyetin bir yansıması olduğunu ifade ediyor ve örnekler veriyor: Şükrü Kaya'nın (dönemin İç İşleri Bakanı) Bayburt'ta tazim gören Selçuklu devrine ait bir türbenin yıkılmadığı taktirde şehrin haritadan silineceğini ilan etmesi ve bir gece emrin yerine getirilmesi; yazma kitapların yakılması, suya atılması, arşiv vesikalarımızın vagonlarla Bulgaristan'a gönderilmesi ilmi ve milli kayıp olarak değerlendirmektedir.[1068]

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde dini kurumların ortadan kalkmasıyla birlikte, Cumhuriyet'in ilk nesillerinin dinle ilgili sağlıklı bilgilere ulaşması imkanı kalmamıştı. Bunun yanında, başta ders kitaplarında olmak üzere eğitimdeki pozitivist, evrimci

---

1064 Ali Ata Yiğit, İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1992, s. 82.
1065 Ali Ata Yiğit, a.g.e., s. 89-90.
1066 Osman Turan, Türkiye'de Komünizmin Kaynakları, 4. Baskı, İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1980, s. 168-171.
1067 Ali Ata Yiğit, a.g.e., s. 93.
1068 Osman Turan, a.g.e., s. 148-9.

ilerlemeci bilim anlayışının etkisiyle dine oldukça mesafeli bir nesil yetişmiştir. Bu durum 68 Kuşağı'nı da etkileyecektir.

Cumhuriyet döneminde din karşıtı birçok yayınların çıktığı bilinmektedir. Mesela, Dr. Abdullah Cevdet din kurumuna yönelttiği eleştirilerin yanı sıra, yeni rejimin hoşgörüsü ile biyolojik materyalist klasiklerin halk düzeyinde en etkili olabilecek olanları yayınlanma imkanına kavuştu.[1069] Türk Tarihinin Ana Hatları adıyla 1930'da basılan, daha sonra dört ciltlik lise tarih kitaplarına kaynaklık eden ve 1931-1941 arası dönemde okutulan kitapta evrimci ilerlemeci bir tarih anlayışı verilmiş; insan tabiatın mahluku sayılmış, dinin menşei atalardan korkmaya bağlanmış, evrim teorisi bilimsel kanun olarak sunulmuştur.[1070]

"…O halde tabiat hem kanunların sahibidir, hem de aynı kanunlara tabidir…Gerçekten insan tabiatın mahlukudur. Hayatın büyük kaidesi tabiata tabi olmaktır. Tabiatta hiçbir şey yok olmaz ve hiç bir şey yoktan var olmaz. Yalnız tabiatı vücuda getiren varlıklar, tabiatın kanunları icabı olarak şekillerini değiştirirler."

Söz konusu evrimci anlayışta kayalarda ilk hayat izlerinin görüldüğü, basit bitkilerden hayvanlara geçildiği, daha sonra insanın atalarının ve insanın oluştuğu söylenmektedir.

"Kısaca insanlar, sularda kaynaşıp çırpınan bir mevcuttan, çok yavaş yürüyen bir evrimle bugünkü şekle geldiler. İnsanın bugünkü yüksek zeka, idrak ve kudreti milyonlarca nesilden geçerek hazırlandı… Hayat tabiatın dışından gelmiş değildir ve tabiatın üstünde bir nedenin eseri de değildir".[1071]

Yine aynı eserde dinin atalardan korkma ile başladığı, daha sonra bu korkunun yerini "kabile Allah'ı" korkusuna bıraktığı iddia edilmektedir: "İnsanlarda ata korkusu, tehlikeli hayvanlara karşı olan korku ile karıştı. Bu suretle Allah kavramının başlangıç hali olan 'ulvileştirilmiş ata'ya temsili olarak çeşitli hayvanlara ait şekiller verildi." Daha sonra korkuların güçlenerek pekiştiği, insanların kutsal gelenekleri icat ettikleri haram, mekruh kavramlarının oluştuğu, insanları tehdit eden kuvvetler lehine çevirebilmek için kurban kesmenin ortaya çıktığı, kurban kesecek rahipler sınıfının oluştuğu tanrılık vasfının insan zekasının bir ürünü olduğu söylenmektedir.[1072] Bu kitabın önsözünde Doğu Perinçek, kitabın tanıtımını yaparken 'devrimci kuşakların ideolojisini belirleyen temel eser' diye takdim yapmaktadır. Perinçek, bu dört ciltlik tarih kitabının Atatürk'ün, Avrupa merkezci tarih tezlerine karşı ulusal devrimci tarih teorisini inşa etme amacıyla başlattığı tarih çalışmalarının en önemli ürünü olduğunu iddia etmektedir.[1073]

[1069] Şükrü Hanioğlu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Dr. Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1981, s. 390.
[1070] Tarih I, Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri (1931-41), 4. Basım, İstanbul: Kaynak Yay., 2000, s. 2-24.
[1071] Tarih I, a.g.e., s. 1-8.
[1072] Tarih I, a.g.e., s. 21-24
[1073] Tarih I, a.g.e., s. III-VII.

"1924 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Cumhuriyeti içindeki eğitim kurumları üzerinde kontrol sağladı ve özellikle bağışlar yoluyla ayakta tutulan medreseler kapatıldı. Din görevlileri için daha yüksek düzeyde eğitim veren Süleymaniye Medresesi'nin vazifesi, İstanbul Üniversitesi'nde kurulan bir İlahiyat Fakültesi'ne devredildi. 1933 yılında bu fakülte, bir İslam Araştırmaları Enstitüsüne dönüştürüldü. Kur'an Kursları kaldı. İmamların maaşları cemaate bırakıldı".[1074] 1930'lu yıllarda Türkiye'de laiklik baskısı oldukça artmış, din eğitimi yasaklanmış, camilerin fonksiyonu laikleştirilmiş, hızla inşa edilen yeni başkentte hiçbir yeni cami yapılmamıştır. Bernard Lewis'in belirttiği gibi, İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmed bir sembolü olarak kiliseden camiye çevirdiği Ayasofya ibadete kapatılarak müze haline dönüştürülmüştür.[1075]

Bu durumda, gerek seçkinlerin nezdinde, gerekse halk nezdinde dinin ve din görevlisinin itibarı kalmamaktadır. Böyle bir atmosferde yetişen gençliğin dine ve din görevlisine sempati beslemesi ve saygı duyması beklenemez.

Batı'daki laiklik, dini kurumların devletten ayrılmasını getirmiş; Türkiye'de ise bu süreç bu kurumların tasfiyesi ile birlikte devletin denetimine alınması, ulema'nın etkisizleştirilmesi, meşruiyetini kaybetmesi ve dinin ferdin hayatına indirgenmesi sonucunu getirmiştir.

"Laik Türk aydınlarının kültürü, Batı'dan kaynaklanan yapı taşlarından oluşmuştur. Bu kültür Batı modelinde plastik sanat yapıtlarına, günlük yaşamı tanımlayan tarzda bir romanın gelişmesine, çok sesli müziğe, Darwin'in evrim bilgisine ve Türk halk biliminin 'museification'unu yaratmaya yönelik bir çaba içerir. Bu kültürün kendine özgü özellikleri, uygulayanların yaşam tarzlarına kazandırdığı yol göstericilerde yatar. Bunun en iyi örnekleri de akademik personel diploma gerektiren meslekler ve bürokrasi içinde bulunur."[1076]

"Giderek toplumsal normlar Cumhuriyet'in sunduğu kurallarla, yani İsviçre Medeni Kanunu ve Cumhuriyet'in kanunlarıyla özdeşleştiriliyordu. Bir diğer normatif sektör Türk milliyetçiliğiydi. Bu yeni değerlere sınırsız bağlılık yoluyla ortaya çıkarılan toplumsal dayanışma, Cumhuriyet'in birinci temasıydı; bulunulan koşullarda bu onu eleştirilemez, yanlışlanamazdı."[1077]

"Türk Devrimi kitlelerce desteklenen bir hareket değildi; Türk Devrimi'nin ilk aşaması olan Türk Bağımsızlık savaşı, nefret edilen bir işgalciye karşı direnişi temsil ettiği sürece alt sınıflardan epey destek gördü. Oysa, Devrimcilerin sivil amaçları, yani Türkiye'nin politik ve toplumsal modernleşmesi, halkın talepleriyle paralelleştirilmiş

[1074] Şerif Mardin, Türkiye'de Din ve Siyaset, 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s. 98.
[1075] Bernard Lewis, The Emergence of Modern Turkey, Oxford University Press, London, 1961, s. 410.
[1076] Şerif Mardin, a.g.e., s. 215.
[1077] Şerif Mardin, a.g.e., s. 206.

değildi. Türkiye'deki dönüşüm kitlelerin çıkışından kaynaklanmadı. Konu daha kuşkucu bir bakışla ele alınsa ve kitle katılımı, kitlelerin seçkinler tarafından harekete geçirilişi olarak görülse bile, Devrim bir kitle görüngüsü olarak nitelenemez."[1078]

Hilmi Yavuz, Batılılaşma ile gerçekleşen dönüşümün, bir "medeniyet değişimi" problemini ortaya çıkardığını, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir medeniyetten öbürüne geçmemizin getirdiği bu ikiliğin, evvela umumi hayatta başladığını, sonra cemiyeti zihniyet itibariyle ikiye ayırdığını, nihayet ameliyesini değiştirerek fert olarak içimize yerleştiğini söyleyerek, bu durumu "çift maksatlı yaşamak" olarak tasvir ettiğini; benzer bir yaklaşımla Kemal Tahir'in Batılılaşmadan sonraki Türk toplumunu "çift gerçekli toplum" diye adlandırdığını belirtmektedir.[1079]

Ş. Mardin, Medeni Kanun'un uygulanmasından sorumlu olan aydınların Türk toplumunda kitle iletişim araçlarından yararlanabilen ve onları kontrol edebilen güçlü bir grup oluşturduklarını, bu seçkinlerin bu kanun etrafında artık yerleşik hale gelmiş olan laik gelenek içinde yetişmiş bulunan hekim, savcı, avukat, profesör ve yöneticilerden oluştuğunu, askerlerin de böyle bir güçten destek alarak laiklik adına politikaya müdahale ettiğini belirtiyor.[1080]

"Kurucu büyüklerin hâlâ denetimleri altında tuttukları partiler dini konuların, yeni rakipleriyle seçim yarışında 'istismar' edileceğinden korktular. Ama sonunda, 1949'da din öğretisi 'Jakoben' CHP tarafından devlet ilkokullarında eski konumuna getirildi."[1081]

2.1.2. Türkiye'de Resmi İdeolojinin Söylemlerine Eklemlenen Solun Dine Yaklaşımı (1923-60)

Temel tezlerimizden birisi, Türkiye'de 68 Kuşağı'nın geçmişte dine yaklaşımlarını belirlemede, pozitivist, aydınlanmacı eğitimlerine eklemlenen Marksist yorumların etkili olduğudur. 68 Kuşağı'nın dine yaklaşımındaki olumsuzlukların altında yatan sebepleri, sosyo-kültürel şartları, sosyal ilişkiler ağını inceleyerek bir din sosyolojisi yapmaya çalışacağız.

Taner Timur'a göre, "Atatürkçü dönemi, 1946'da girilen çok partili dönemden ayıran özellik, pozitivizmin ideolojik tekelidir. Gerçi bu dönemden Marx'dan çeviriler yapıldığını ve Kadro yazarlarının Marksizmden mülhem tahliller yaptıklarını biliyoruz. Fakat bunların toplumsal hayatla ilgili pratik bir önemi olmamıştır. Nitekim, Kadrocular Atatürk'ün temel fikirleri ile çelişmeğe düşmemeğe özel bir itina göstermişler ve bu konuda Marksizmi de tahrif etmekten çekinmemişlerdir. Öyle sanıyorum ki, bu durumu en iyi teşhis eden düşünür, Adnan Adıvar olmuştur. Adıvar diyor ki: 'Batı düşüncesinin

[1078] Şerif Mardin, Türkiye'de Din ve Siyaset, 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s. 149.
[1079] Hilmi Yavuz, Osmanlılık, Kültür, Kimlik, I. Basım, İstanbul, Boyut Kitapları, 1996, s. 52.
[1080] Şerif Mardin, a.g.e., s. 131.
[1081] Şerif Mardin, a.g.e., s. 207.

veya daha doğrusu Batı pozitivitizminin o zaman ki hakimiyeti o kadar kuvvetli idi ki, buna güçlükle düşünce denebilir. Bunun ismi olsa olsa dinsizliğin resmi dogması olabilir… Cumhuriyet hiçbir zaman ilmi pozitivizmin ve pozitivist düşünce akımının kalesi olmaktan geri kalmadı… Son yirmi sene içinde Türk gençliğinin büyük ekseriyeti resmi bir dini eğitimden geçmedi ve eskiden İslami dogmalar nasıl empoze ediliyorsa, Batılı pozitivizm de öyle empoze edildi.' Bu gençlik, kendi elinde olmayan sebeplerle 1950-60 fikir boşluğunun temsilcisi olmuştur."[1082]

Beşir Ayvazoğlu, Cumhuriyet'ten sonraki tercüme faaliyetlerinin ayırıcı vasfının, Batı medeniyeti hakkındaki resmi görüşü doğrulayan eserlerin özellikle seçilmiş olduğu kanaatindedir. Ayvazoğlu'na göre, "Batı düşüncesinin antik Yunan ve Latin hümanizmasından başlayıp zorunlu olarak materyalizme uzanan değişmez bir çizgi takip ettiği şeklinde bir kanaat yerleştirmeye çalışan seçkinler farklı düşüncelerin de tercüme yoluyla beslenmesini uzun süre önlemiş; daha açıkçası, Batıcılık ve solculuk adına Batı kültürünün bilim ve teknolojinin ardındaki zihniyetin değil, pozitivizmin, materyalizmin ve Marksizmin misyonerliğini üstlenmiş, üstelik bu felsefeleri bir çeşit din gibi kabul ettirmek, dinin yerine ikame etmek istemişlerdir."[1083]

Osman Turan, Türkiye'de milletin kaderini tayin eden aydın ve seçkin zümrelerin ilericilik adına ciddi bir medeniyet hamlesiyle medeniyet ve ilericilik namına Türk milletini zor duruma düşürdüğünü, kültür kısırlığına ve maneviyat buhranına yol açtığını, bu buhranın içinde kültür, ahlâk, mefkure ve mukaddesattan mahrum bırakılmış nesillerin şaşkına döndüğünü, şuurunu kaybettiğini, Türkiye'deki sosyalistlerin bundan faydalandığını, dünyadaki solcuların daima iktidar düşmanı ve muhalefet dostu gözükmesine rağmen, Türkiyedekilerin tamamiyle tersi bir durumda olduğunu, Türkiye'deki solcuların komunist radyolarının hücumlarını muhalefet üzerinde tutmadıklarını ve mensuplarını "gerici, faşist Menderes kuyrukları" adlarıyla damgaladığını, iktidarı da "ilerici, memleketçi" sıfatlarıyla yükseltmeye çalıştıklarını, milli irade tecellisiyle mevki ve menfaatlerinin tehlikede olduğunu düşünen bir çok materyalist politikacı, beynelmilel gazeteci, profesör, memur ve patronun siyasi bakımdan sosyalistleri istismar etmeye çalışırken, onların aleti durumuna düştüklerini iddia ediyor.[1084]

Ayvazoğlu'na göre, halkevleri ve halk odaları CHP'nin yan kuruluşları gibi faaliyet göstermiştir. Halkevleri ve halk odalarının ülkenin en ücra köşelerine kadar götürdüğü tiyatro vasıtasıyla resmi ideolojinin gelecek projesine uygun olarak üretilen yeni geçmişin halka benimsetilebileceği sanılmıştır.[1085]

[1082] Taner Timur, "Dinci İdeolojinin Gelişme Çizgisi ve Sınıfsal Anlamı", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 13, 20 Ekim 1969, s. 4.

[1083] Beşir Ayvazoğlu, "1980 Sonrasında Kültüre Farklı Bir Bakış", C.D.T.A., 13. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 833-4.

[1084] Osman Turan, Türkiye'de Komünizmin Kaynakları, I. Baskı, Şark Matbaası, Ankara, 1964, s. 55-7.

[1085] Beşir Ayvazoğlu, a.g.m., s. 831, 836.

Tek Parti döneminde bastırılmış sol söylemin bilinç altında, Tek Parti döneminin ideolojik ögeleri derin izler bırakmıştır.[1086]

İş Bankası'nın maddi katkılarıyla çıkan Tan Gazetesi'nde[1087]yazı yazan Sabiha Sertel, 1940'ta Yeni Sabah gazetesi ve Sebilü'r-Reşat dergisinin Tevfik Fikret aleyhinde yazdığı yazılara cevap verdiğini, gençlerin "Fikretçiler" ve "Akifçiler" diye iki gruba ayrıldığını; Yeni Sabah gazetesinin Robert Kolej'de öğretmenlik yapan Tevfik Fikret'e ateizminden, devrimci fikirlerinden, insaniyetçiliğinden dolayı hücum ettiğini iddia ediyor[1088]

Ömer Laçiner, Türk solunun hem aydınlanma geleneğiyle ilişkili hem de Türkiye'deki Batılılaşma serüveniyle bağlantılı olduğunu anlatıyor:

"Bütün dünyada sol bir kere tartışmasız bir şekilde aydınlanmacıdır. Aydınlanmanın iki öz çocuğu vardır: Biri liberalizmdir, diğeri de sosyalizm. Birçok ortak noktaları vardır bunların. Onun için de kolay tartışırlar aralarında. Farklılıkları da ciddi şekilde vardır, ama aynı dilden, aynı dünyadan konuşurlar; ikisi için de bilim referanstır, ikisi de insanlığın üretici kapasitesinin artırılmasına çalışırlar. … Türkiye'de devrimci solun kendi öncelleri olarak kapitalizm öncesi eşitlikçi köylü hareketlerini, örneğin Türkiye'de Şeyh Bedreddin'in bir tür ataları olarak görmeleri gibi, örneğin Robespierre(den de saygıyla bahsetmeleri bu yüzdendir. Burjuva devrimlerinin en azından bir saygınlıkları vardır. Voltaire, Danton Rousseau gibi düşünürler, en azından düşman değildir. Onlar da devrimci gelenek içinde ilgiyle baktığın kişilerdir. Aydınlanma ile solun bir göbek bağı vardır, olması da gerekir… Türk solu hem bu aydınlanma geleneğiyle ilişkili hem de Türkiye'deki Batılılaşma serüveniyle bağlantılıdır."[1089]

Ö. Laçiner, Türkiye'de Batı'da olduğu gibi, laik ve devlet dışı aydınlar üzerinden 'bir aydınlanmanın' değil, devlette yer alan imtiyazla donatılmış aydınlar tarafından devletin ve devlet cihazının aydınlatılmasının söz konusu olduğunu 'İmparatorluk üzerinden bakıldığında ilk sosyalist hareketlerin Rumeli'de azınlıkların etkin hareketler olduğu, bunların devlet ve devlet dışı hareketler olarak nitelendirilebileceği ilk sosyalistlerin çoğunun azınlıklar olduğu, cumhuriyetin kurulup Türkiye'nin milli devlet haline gelmesiyle sosyalist hareketin ilk kurucularının, Şefik Hüsnü'ler, Reşad Fuad'lar gibi bunların hepsi ya bürokrat ya da yüksek bürokrasinin çocukları olduğunu; Nazım Hikmet de dahil, çoğunun belirli bir tabakalaya, üst sınıfa mensup insanlar olduğunu; sosyalizmin tabiatı gereği alt sınıflarla ilişki kurmaya çalıştıklarını fakat, üst tabakanın içinde olmanın genlerine işlediği bir devlet ve otoriteyle birlikte iş yapma eğilimlerinin Türkiye'deki sol harekete 1920'lerden

---

[1086] Ahmet Oktay, Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları, B/F/S Yayınları, İstanbul, 1986, s. 343.
[1087] Sabiha Sertel, Roman Gibi, Anılar, 1919-50, İstanbul, Cem Yayınları, s. 174.
[1088] Sabiha Sertel, a.g.e., s. 204-209.
[1089] Ömer Laçiner ile yapılan röportaj, 'Türkiye'de Sol ve Sosyalizm', Röportajı yapan: Cemalettin Haşimi ve Murat Güzel, Tezkire, Türk Solu Sayısı, Yıl 11, Sayı 26, s. 167.

başlayarak sindiğini; TKP'nin kuruluşundan beri, Sovyetler Birliği'nin güdümünde bir parti olduğunu Türkiye'nin toplumsal durumuna yönelik özgün çözümleri olmadığını, Stalin'in hakim olmasından itibaren dünyada özgül politikalar üretilemediğini, TKP'nin Türkiye'de 1970, hatta 80'lere kadar ne yapıp ne yapmayacakları hakkındaki yönergeyi Sovyetler Birliği politikalarından aldığını, TKP'nin 1960'ların sonlarına kadar toplumsal bir hareket olmak için çaba sarf etmediğini belirtiyor.[1090]

Taner Timur, 27 Mayıs hareketiyle birlikte bürokratik ideolojinin kuvvetlendiğini, 1961 Anayasası'nın kabulünden sonra, sosyalizmin gelişmeye başladığını, bu gelişmede Kıbrıs davası, Vietnam Savaşı gibi, doğrudan veya dolaylı olarak milletlerarası problemlere rağmen, ancak asıl nedeni üretim koşullarının gelişmesi açısından pozitivizmin "ve onun doğal sonucu olan burjuva ilimciliğinin" kendi zaafında aramak gerektiğini; dışa bağlı bir kapitalizm yarattığını, sınıf çelişkileri içinde pozitivizmin işbirlikçi sermaye ve bürokrasinin üst kademelerinin tutuculuğunu yansıttığını ve buna karşı tepkilere paralel olarak gerilediğini, pozitivizmin klasik tutumunun dinci ideolojiyi "yobaz" ve "gerici" olarak damgalamak sol ideolojiyi de "eskimiş ve modası geçmiş Marksizm" olarak ilân etmek olduğunu ve pozitivizmin Türkiye'de halen çok etkili bir ideoloji olduğunu ifade ediyor.[1091]

Cumhuriyetin ilk yıllarında devrimin ilkelerini oluşturmada ideolojik rehberlik rolüne soyunan Kadrocular'ın dine yaklaşımlarıyla ilgili olarak Mustafa Türkeş, Kadroculaların tarihi materyalizmi baştan itibaren açıkça dile getirdiklerini ve diğer dünya görüşlerini idealizm olarak tanımlayarak reddettiklerini ifade etmektedir.[1092] Türkeş'e göre, Kadrocular'ın esinlendiği ikinci ideolojik kaynak Lenin'dir. Zira, Aydemir ve Tökin, eğitimlerini Moskova'da tamamlamışlar, Bakü Kongresi'ne katılmışlardır. Kadroculaların esinlendiği üçüncü kaynak, Tatar Bolşevik Sultan Galiyev, dördüncü kaynak, Sovyet deneyimidir. Türkeş, sanayileşmiş metropoller ile sanayileşmemiş koloniler arasındaki karşıtlık, işçi sınıfları arasında farklı niteliklerin olması gibi konularda Galiyev'in görüşleriyle Kadrocular'ın görüşleri arasında örtüşen tartışmalar olmasına karşın, Galiyev'in öngördüğü Müslüman toplumları bir araya getirerek ortak bir cephe oluşturma fikrinin Kadro'da olmadığını, Galiyev'in fikrinin ana unsurlarından birisi olan "İslami ögenin Kadro'nun tartışmalarında hiç yer almadığını ifade etmektedir."[1093]

Bu dönemde, Hilmi Ziya Ülken'in 'İnsan' dergisinde cemiyetin sosyalist bir cemiyete dönüşeceğine dair yazıları yayınlanmıştır. Yine 1938-39 yıllarında 'Ses' ve

---

[1090] Ömer Laçiner ile yapılan röportaj, 'Türkiye'de Sol ve Sosyalizm', Röportajı yapan: Cemalettin Haşimi ve Murat Güzel, Tezkire, Türk Solu Sayısı, Yıl 11, Sayı 26, s. 167-8.

[1091] Taner Timur, "Dinci İdeolojinin Gelişme Çizgisi ve Sınıfsal Anlamı", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 13, 20 Ekim 1969, s. 4.

[1092] Mustafa Türkeş, Ulusçu Sol bir Akım: Kadro Hareketi(1932-1934), I. Baskı, Ankara: İmge Yay., 1999, s.103

[1093] Mustafa Türkeş, a.g.e., s. 105-109.

‘Yeni Ses’ dergilerinde Mecdi Devrim imzalı ‘Emperyalizm Nazariyesi, Emperyalizm İktisadı”, başlığını taşıyan yazısı yayınlanmıştır. Bu dönemde radikal ve toplumcu aydınlar, yazın aracılığıyla ve hem iktidar söylemi içinde kalarak hem de kalıyormuş gibi görünerek, egemen ideolojide gedik açmaya çalışmışlardır.[1094] Rejim, doğmakta olan entelijansiyayı bir devlet ideolojisi çevresinde bütünleştirmeye çalışıyordu.[1095]

1929 yılında yayınlanan ‘Resimli Ay’ dergisi ‘Putları Yıkıyoruz’ başlıklı sayısında toplumda kutsallaştırılmış, aşkınlaştırılmış eleştiri dışı bırakılmış olan dahilik ve milliyetçilik kavramlarının sorgulanmasını gündeme getirmiş. Bu kampanyayı yürüten Nazım Hikmet, hem egemen yazın hem siyaset ideolojisi üzerine gidebilme imkânı elde etmiştir.[1096]

Sosyalist yazarların sadece rejimin ideolojisini oluşturma çabasıyla kalmayıp, yeni yetişen neslin Milli Eğitim Müfredatına göre okuyacağı kitapları yazmaya yönelmesiyle tesir sahasını genişlettiğini görmekteyiz. Bu anlamda, toplumcu yazarlardan Sabiha Sertel’in ilk mekteplerin beş sınıfı için yazdığı kitapların Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edildiğini görüyoruz.[1097] Resimli Ay, sol yazarların toplandığı bir dergi oluyor. Sadri Ertem, Suat Derviş, Sabahattin Ali vd.[1098]

Nazım Hikmet’in gençlere devrimci düşünce ve ruhu aksettirmesinin yanında metafiziğe karşı materyalist dünya görüşünü verdiğini görüyoruz. [1099]Nazım Hikmet’in sadece bu dönem gençliğini değil, şiirleriyle, fikirleriyle 68 gençliğini etkileyen bir yazar olduğunu, gerek yazılı eserlerden, gerek yaptığımız mülakatlardan görmekteyiz.

Nazım Hikmet, Resimli Ay’da eski ediplere karşı mücadele edilmesi istiyor.[1100] Sabiha Sertel, ‘Mehmet Akif’in mistik ideolojisini çürütmeli idik’ sözünü sarfediyor.[1101] Sosyalist eserlerin tercümesini gerçekleştiriyor, Kautsky’nin ‘Sınıf Kavgası’ isimli eseri

---

1094 Ahmet Oktay, Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları, B/F/S Yayınları, İstanbul, 1986, s. 344-5.

1095 Ahmet Oktay, a.g.e., s. 348.

1096 Ahmet Oktay, a.g.e., s. 356.

1097 Sabiha Sertel, Roman Gibi, Anılar, 1919-50, İstanbul, Cem Yayınları, s. 117-8.

1098 Sabiha Sertel, a.g.e., s. 119-20.

1099 Sabiha Sertel, anılarında N. Hikmet’in bu yönünü tavsif ediyor: “ Nazım materyalist görüşü ile maddi alemi aksettirmiş,metafiziğin kalıplarını kırmıştır. Gerçeği his aleminde değil, toplumun içinde aramıştır. Denilebilir ki, Nazım’ın şiirlerine ruh veren, ezilen ve sömürülen insan ve halklar için duyduğu sevgi, ezenlere karşı beslediği nefrettir. Nazım’ı devrimci yapan da bu ideolojisi ve felsefesidir. Şiir onun elinde hislerini, heyecanlarını, fikirlerini ve ideolojisini aksettiren bir araçtır. Bunun içindir ki, Nazım sanatını devrimin hizmetine vermiş, devrimci bir şair olarak eski ediplerin, şairlerin kitleleri uyuşturan “Benci” eserlerine karşı hücuma geçmişti. Nazım, en inkılapçı şiirlerini, “Resimli Ay”da bulunduğudevrede yazmıştır denilebilir. Bunlar arasında “yürüyen Adam”(1929), “Gayemin Yolcularına”(1928), “Güneşin Safrasında Söylenen Türkü”, “Kerem Gibi” şiirleri yeni neslin üzerinde çok büyük etki yapıyor; gençlere, aydınlara, işçilere savaş azmini aşılıyordu. “Yürüyen Adam” şiirindeki mısralar birer savaş çağrısıdır. Bunun gibi diğer devrimci şiirleri de, kendi nesline ve kendinden sonraki nesillere korkusuz, sarsılmadan, yılmadan, sonuna kadar davalarını savunma iradesini aşılar. Sabiha Sertel, Roman Gibi, Anılar, 1919-50, İstanbul, Cem Yayınları, s.155-157.

1100 Sabiha Sertel, a.g.e., s. 128.

1101 Sabiha Sertel, a.g.e., s. 164.

1930'da Türkçeye çevriliyor.[1102] 1950'de ve 1955'deki gençlerin Sertel için "Biz ilk Marksist eğitimi, sizin Türkçeye çevirdiğiniz kitaplardan aldık" sözü [1103]Türkiye'deki sosyalist anlayışın sonraki kuşaklara verilmesinde önemli bir adımdır.

Dergiler çevresinde toplanan yazarların bu dönemde problemlere henüz sınıfsal açıdan bak(a)madığını ya da bakmak gereğini duy(a)madığını, toplumcu yazarların Altı Ok'da özetlenen resmi ideolojinin özellikle halkçılık, devrimcilik, devletçilik gibi içeriği yeterince belirtilmemiş ilkeler üzerinde durdukları ve daha çok uyandırmaya çalıştıkları görülüyor. 1941'de Peyami Safa'nın 'Marksist' ve 'Militan' olarak nitelediği 'Yurt ve Dünya' dergisi yayınına başlıyor. Daha sonraki yıllarda, S. Eyüboğlu ve benzeri aydınlar hümanizma ile halkçılığı birleştirme çabasına girişiyor. Köy Enstitüleri'nden, Anadolu'lu hemşehrimiz Homeros ve Yunus Emre'den dolanarak Mavi Yolculuk'a evrilen çizgisinde halk terimini kullanıyor.[1104]

H. Özdemir, Yön-Devrim hareketinin Kadrocular'dan büyük ölçüde etkilendiğini yazar. Ayrıca, benzer bir yorumu, hatta Yöncüler'in Kadrocular'ın devamcısı olduğu yorumunu yapan başka yazarlar da vardır. Örneğin, Korkut Boratav, Şevket Süreyya Aydemir'in bu dergide yazmasının rastlantısal olamayacağını; Haldun Gülalp, Kadrocu tezlerin 1960'larda yeniden canlandırılmasının öncelikle Avcıoğlu'nun çalışmalarıyla gerçekleştiğini; Ömür Sezgin, Yön'ün Kadro'nun devamı olduğunu ve son olarak Melih Cevdet Anday, Yön Hareketi'nin, Sultan Galiyevcilikle ilişkili olan Kadro Hareketi'nin devamı olduğunu yazar.[1105]

2.2. Türkiye'de 68 Kuşağı'na Etkide Bulunan Kişi ve Gurupların Dine Yaklaşımı (1960-71)

Türkiye'deki solun dine yaklaşımında Marksist yorumlar etkilidir.

"Solcuların, sosyalistlerin din konusunda ne yazık ki ayrıntılı, açık bir görüşleri olmamıştır. Sosyalistler bir yandan "din halkın afyonudur" diyerek materyalizme vurgu yaparken, diğer yandan da kitle çalışması yaparken de dini "kişinin iç sorunu" olarak nitelemişler ve din olgusunun üzerini kapamışlardır. Din olgusunu anlamak, kavramak yerine, yok sayıp görmezlikten gelen sosyalistler, dinsel hareketleri de hep kandırılmış, cahil kişilerin işleri olarak algılamak yoluna gitmişlerdir. Onlara göre dinsel hareketlerin iradesi, kendi dinamiği yoktur, olamaz. Bu kaba yaklaşım dini yok saymanın doğal sonucu olsa gerek. "Aman halkın değerlerine dokunmayalım" diyerek bu noktada popülizme saplanan politik görüş, din konusunun üzerini kapatarak, laiklik üzerine bir açılım yapmamıştır. Bu nedenle de var olan anlayışı sahiplenmiş, sessizce

---

[1102] Sabiha Sertel, Roman Gibi, Anılar, 1919-50, İstanbul, Cem Yayınları, s. 168-172

[1103] Sabiha Sertel, a.g.e., s. 174.

[1104] Ahmet Oktay, Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları, B/F/S Yayınları, İstanbul, 1986, s. 346-7.

[1105] Ecehan Balta, "Türkiye Solunda Milliyetçilik: Üç Kaynak Üç Dönemeç" , Türkiye'de Sosyalizmin Maddi ve Düşünsel Kaynakları, Praksis, Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, S. : 6, Ankara, 2002, S. 167-168.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin laik bir devlet olduğu görüşüne onay vermişlerdir. Solculara, sosyalistlere göre Cumhuriyet laiktir.

Alevilerin laiklik konusuna bakışı, olmasını istedikleri varsaymak, var kabul etmek şeklindedir. Osmanlı Devleti'nin resmi mezhebi Sünniliktir. Bu noktada da Cumhuriyet, Osmanlı'nın tutumunu terk etmemiş, bazı revizyonlarla devam ettirmiştir".[1106]

Cemil Meriç, "Marksizme Marksizmi benimseyen gençlerle ilgili değerlendirmesinde şu tespitlerde bulunuyor: Marksizm de dışardan gelen ideolojiler gibi felâket kaynağı olmuştur. Çünkü, çocuklarımız hazırlıksızdılar. Marksizmin de bir ideoloji olduğunu bilmiyorlardı. İdeolojinin bir yarı hakikat, ilim kisvesine bürünmüş bir sınıf yalanı olduğunu anlayan var maydı zaten? Delikanlılar çarpıtılmış sloganları dünyaca geçerli bir hakikat sandılar. Oysa, Marksizm bir doktrin olmadan önce, bir araştırma yöntemidir. Bir tekke şeyhi değildir Marx. Belli bir çağda belli bir bölgede yaşamış her insan gibi zaafları olan bir düşünce adamı. İnsanlığa en büyük armağanı: Diyalektik."[1107]

Özellikle 1965'ten sonra hızlanan tercüme faaliyetleriyle gençliğin sosyalist bilince sahip olması hedeflenmiştir. TİP'in gençlik kollarında yaptığı eğitim çalışmaları 68 kuşağının dünya görüşünün oluşmasında önemli pay sahibidir. Bu konuda Fikret Babuş'un hayatından bir örnek sunacağız:

"Parti yöneticileri partinin gençlik kollarıyla 17 Aralık'ta 'Siyasi Partide Çalışma', 24 Aralık'ta 'TİP Teşkilatlanması ve Teşkilatlanma Sorunu' adlı birer söyleşi yaptılar. İlk söyleşiye Behice Boran da katılmıştı. 20 Aralık 1966 gününden başlayarak her Salı saat 17'de gençlik kollarının odasında eğitim çalışmasına başladık. İlk olarak Georges Politzer'in Felsefenin Başlangıç İlkelerini okuyup tartışırken bu arada herkesin kendi kendine Sosyalizmin Alfabesini okuması da istenmişti. Böylece aynı anda iki kitabı birden okuyorduk. Bu iki kitabı okuyup özümsedikten sonra materyalist felsefeyi, metafizik felsefeyi, maddenin ruhtan önce geldiğini idealistlerin toplumu sürekli öteki dünya ile meşgul ederek karamsarlık verdiğini ve önemli olanın bu dünyayı yorumlamak olduğunu öğrendim ve idealist felsefeyi o zaman kullandığımız deyimle yıkarak 'materyalist' oldum."[1108] Öyle görülüyor ki, Felsefenin Başlangıç İlkeleri ve diğer materyalist yayınlar inanç sahibi ve ritüelleri olan bir gencin zihninde çelişkiler ve şüpheler meydana getiriyor.

Fikret Babuş, Felsefenin Başlangıç İlkeleri kitabını dinle ilgili görüşlerinin oluşmasında önemli rol oynadığını ifade ediyor:

"Felsefenin Başlangıç İlkelerini okumaya başladığımız günler Ramazan ayı idi ve ben hala oruç tutuyordum. Kitabı okuyup yorumladıkça, önceki sağladığım

---

[1106] Ali Yıldırım, Ateşte Semaha Durmak, I. Baskı, Ankara, Yurt Kitap-Yayın, 1993, s. 103-104.
[1107] Cemil Meriç, "Batılaşma", CDTA, I. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 244.
[1108] Fikret Babuş, Aşk İle Çıkmıştık Yola, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2004, s. 23.

birikimlerin de etkisiyle orucu gönülsüz tutmaya başlamıştım. Nihayet eğitim çalışması yapacağımız bir gün Parti'nin işçi kökenli milletekilerinden Şaban Erik partiye gelip bizimle söyleşi yaptı. Abdidinpaşalı çaycı Mustafa'ya, 'Çaysız söyleşi olmaz, gençlerin hepsine benden birer çay ver' dedi. Ben oruçtum ve ne yapacağımı şaşırmıştım. Çaycı Mustafa çayları doldurup dağıtmaya başladı ve sıra bana gelince benim elime de çay bardağını tutuşturdu. Oruç olduğumu söylemeye çekiniyordum, hem materyalist olunup hem oruç tutulmazdı. Bunun üzerine birden bire kendimin de anlamadığım ani bir kararla orucumu bozup çayı içtim ve bir daha oruç tutmadım."[1109]

Kişinin dünya görüşü ile sosyal eylemleri arasında doğrudan bir ilişkinin olduğunu düşünüyoruz. İnanç sahibi kişi, dünya görüşünü destekleyen ibadetler, ritüeller yapmadığında, dünya görüşüne aykırı eylemlere giriştiğinde dünya görüşüyle eylemleri arasındaki sosyal mesafe büyüyor. Aynı durum, sosyalist dünya görüşünü benimsediğini söyleyip de buna paralel sosyal eylemde bulunmayan kimse için de geçerlidir. Eylemlerin dünya görüşünü inşa etmede, muhafaza etmede, beslemede etkin rol oynadığı görülmektedir. Dolayısıyla kişi sınıf mücadelesinin içine girdiğinde, devrimci eylemde bulunduğunda, materyalist bakış açısını da kazanacaktır. Lenin'in dediği gibi, bu durum dinin zamanla ortadan kalkmasını sağlayacaktır.[1110]

"Din, sosyal çevreyi etkilediği gibi, sosyal çevre de, dini ve insanların dine bakışını etkiler. Rodney Stark ve Roger Finke'in "Amerikan Kült ve Mezhepleri tarihine Rasyonel Bir Yaklaşım" adlı makalesindeki ifadeyle "sosyal ağ, dini inançları mümkün kılmaktadır".[1111] Gençler içinde bulundukları sosyal ilişkiler ağından etkilenerek dinle ilgili bir karar verme noktasına geliyor. Bu durumda genç bu gelişme ve değişmeler sonucu kendini tanımak ve tanımlamak, kendisinde ve çevresinde olup bitenleri bütün halinde anlamak isteyeceğinden, bütün bunlar karşısında nasıl bir tutum takınması gerektiği konusunda sıkıntı çekecek ve birtakım çözüm yollarına da başvuracaktır. Kimi zaman bir büyüğüne yönelerek onun gibi olmayı arzulayacak, kimi zaman siyasi, fikri ve ideolojik gruplara yönelecek, kimi zaman da dini kurtarıcı olarak görebilecektir."[1112].

Bize göre, liselerde, köy enstitülerinde ve kolejlerde pozitivist bir eğitim verilmesi, dine ilişkin bir eğitim verilmemesi dolayısıyla gençlerin dine karşı olumsuz, ilgisiz ya da mesafeli olması ortak yönü teşkil etmektedir. Kolejlerde verilen eğitimin pozitivist tarafı olmakla birlikte, aydınlanmacı bir yaklaşımın da eğitime yansıdığını, eleştirel "aklın" daha baskın bir motif olarak vurgulandığını düşünüyoruz. Öğretmen

---

[1109] Fikret Babuş, Aşk İle Çıkmıştık Yola, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2004, s. 23-4.

[1110] Lenin, "Din Konusundaki Tutumumuz", Seçme Yazılar, Çev.: Atilla Tokatlı, I. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1966, s. 36-37.

[1111] Phil Zuckerman, Din Sosyolojisine Giriş, Çev: İhsan Çapçıoğlu, Halil Aydınalp, I. Baskı, Birleşik Kitabevi, 2006, s. 189.

[1112] Naci Kula, "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din", Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Hazırlayan: Hayati Hökelekli, I. Baskı, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002, s. 31.

okullarında her ne kadar dünya klasikleri ve bilhassa Batı'nın aydınlanmacı yazarları okutulsa da, bilhassa Fen Bilgisi öğretmenlerinin pozitivist bilim anlayışının, örneğin bir evrim teorisinin öğrencilere benimsetilmesinin, öğrencilerin dine karşı yaklaşımını olumsuz yönde etkilediğini düşünmekteyiz. Burada verilen pozitivist eğitimde eleştirel "akıl"dan ziyade pozitivist "bilim" anlayışının hakim olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla bu tür eğitim kurumlarında eğitim gören geleneksel ailelerden gelen gençlerde, dini inanç ve eğilimin yerini sosyalizme "inanma" almakta; bir anlamda benzer şekilde "inanma" eğiliminin ve olgusunun devamlılığını ortaya çıkmaktadır.Yani, bir dine, geleneğe inanmanın yerini bilimsel teorilere, ideolojilere inanma almaktadır. "Aklileştirilen" ve "bilimsel" bir görüntüye büründürülen düşüncelere inanılmaktadır.. Buradaki "akıl", Batı'daki rasyonel, bilimsel, olgulara eleştirel bakan bir "akıl" değildir.

68 Kuşağı'nın dine ilişkin yaklaşımlarının oluşmasında pozitivist eğitimlerine eklemlenen Marksist kültürün etkisi olduğunu düşünüyoruz. Pozitivist bir kültür alan Cumhuriyet'in ilk kuşağı, çocuklarını daha pozitivist bir eğitime tabi tutmuştur. 68 Kuşağı'ndaki birçok kimsenin ailelerinin CHP'nin siyasi görüşünü benimsemesi, ailelerinin Kemalist, sol-Kemalist anlayışı benimsemeleri, pozitivist, seküler bir eğitim sürecinden geçmeleri dünya görüşlerinin şekillenmesinde temel teşkil etmiştir.Bu durum, 68 Kuşağı'nın dine ilişkin inançlarının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden itibaren, özellikle romanlarda ve diğer yayınlarda vurgulanan üç kağıtçı, yobaz hoca tiplemeleri daha sonraki 'gerici, irticacı' tiplemelere zemin hazırlamıştır.

Bu bağlamda din, Allah ile insan arasındaki ilişki olarak görülmüş; "yobaz", 68 Kuşağı'nın büyük bir kısmına göre din, daha çok Allah ile kişi arasında kalması gereken bir ilişkiler sistemi, bir olgu olarak algılanmış, bu şekilde dini yaşamaya çalışanlar samimi dindar kabul edilmiştir (Seküler bir zihin yapısı din anlayışına yansımıştır). Bu anlayışın dışına çıkanlara din istismarcısı, gerici, yobaz gibi sıfatlar verilmiştir.

Dine Yaklaşımda aile, sosyal çevre, alınan eğitim, kitaplar, yanlış bilgilenme, "olumsuz" kabul edilen örnekler, sosyalist eylemlerin ve kimliğin belirleyici olması gibi bir çok faktörün etkili olduğu görmekteyiz.

Cumhuriyet kuşaklarının ve 68 Kuşağının, yetiştikleri sosyal çevrede, yaşanılan aydınlanma ve öğrenme sürecinde, din veya din adamı denilince Kemalist aydınlanmanın oluşturduğu yobaz, bağnaz din adamı figürlerinin olumsuz çağrışımları dine yaklaşımlarında etkili olmuştur.

Şerif Mardin'in söylediklerinden hareketle, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana, kemalizmin, fertlerin kişilik ve kimlik krizlerini halletmede zorluk çektiği; kültürün kişilik ve kimlik oluşturabilme katında yetkin bir anlam oluşturamadığını

söyleyebiliriz. Bu nedenle 68 kuşağı gençliğinin dünyadaki konjontürün de etkisiyle kimliğinin, kişiliğinin şekillenmesinde sosyalizmin ve sosyalist eylemlerin temel referans olduğunu düşünmekteyiz.

Türkiye'de Galatasaray Lisesi gibi birçok yabancı okul ve kolejlerde verilen eğitimle kuşaklar Batıcı, aydınlanmacı, pozitivist değerlere göre yetiştirilir.

Aybar 1968'de yaptığı bir konuşmada, çok genç yaşta "mekanik materyalizme ait kitaplar" okuduğunu, bunları "müsamahalı" babasıyla tartıştığını anlatır. Aybar, bu yıllarda Le Dantec adlı, biyoloji biliminin bulgularını sosyal sorunlara uygulayan bir biyologun kitaplarından etkilendiğini, bu kitapları "kurulu bir düzene, idealist felsefeye isyan ettiği için" sevdiğini[1113] anlatır. Aybar, Atilla Akar ile yaptığı bir söyleşide, kendisini sosyalist saymasını "45'li yıllardan çok daha öncesine" gittiğini, Komünist Manifesto'yu ilk defa 18 yaşında, Galatasaray Lisesi'nde öğrenciyken okumuş olduğunu söyler.[1114]

Baykam'ın, inanan bir insandan inanmayan bir insana geçiş süreciniz yavaş yavaş mı oldu, birden mi oldu, bir konuşma mı etkili oldu? Bir süreç miydi sorusuna Yalçın, bunun bir süreç olduğunu ve bir çok insanın bu evreden geçtiğini ve inananların da kafalarında böyle kolay bir geçiş imkanının olduğunu düşünüyor. H. Yalçın, kafasında sorular yumağı ve bunlara ilişkin arayışlar olduğunu, şöyle yaparsanız şöyle çarpılırsınız, böyle yaparsanız başınıza taş düşer; şu günahtır, böyle yaparsan şeytan çarpar, cin çarpar gibi dinin içerdiği tehditleri yapmayı denediğini, ortaokuldan beri bunlara giriştiğini ve arkasından da böyle bir şey olmadığını görünce inançlarında zayıflamalar meydana geldiğini anlatıyor ve bir örnekle konuşmasını sürdürüyor.[1115] Ama öyle söylemiyor o tehditler. Hemen başınıza bir şey geleceğini söylüyor. "Çarpılırsınız" diyor. İnsan ister istemez bunu hatırlıyor ve tuvalette ne olacak bir bakayım diye bunu deniyor ve bir şey olmayınca da o zaman bir eksiklik var diyor. Böyle birtakım zayıflıklarla iş gelişti. Sonra da inanmayan bir çevreye düşünce kolayca dini duygulardan kurtulabildim. Ama; benim üzerimde çeşitli kitaplar etkili oldu. Daha

---

1113 M. Ali Aybar, Türkiye İşçi Partisi Tarihi, Cilt: 3, İstanbul, BDS Yayınları, 1988, s. 159.

1114 M. Ali Aybar, Bir Siyasal Düşünür Olarak M. Ali Aybar, I. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 36-37, s. 34 ; Barış Ünlü, Aybar'ın, yazdığı "Hukukta Mecburiyet Meselesi" adlı ikinci makalesinin birinci bölümüne Auguste Comte'un toplumların evrimini üçe bölen ünlü teolojik, metafizik ve pozitivist dönemler formulasyonunu hatırlatır biçimde, tarihte olay ve olguların sırasıyla din, metafizik doktrinler ve 19. yüzyılda doğal bilimlerin hızla gelişmesiyle birlikte bilim tarafından açıklanmaya çalışıldığını anlatarak başladığını belirtmektedir. Aybar'a göre böylece "tabiat dışı bir kuvvetin" varlığını ve müdahalesini aramadan, "mistik ve metafizik" düşünceler öne sürmeden, "karşılaşılan müşküllerin halline çalışılmış"; "fikir aleminde geniş manada materyalizm, daha doğrusu ilmi materyalizm diyebileceğimiz bu cereyan", asırların zihinlerde yerleştirmiş olduğu mistisizmi ve metafiziği bütünüyle sürükleyip götürememiştir. Barış Ünlü, a.g.e., s. 36-37. Barış Ünlü, doktora tezinden hareketle Aybar'ı pozitivist ve materyalist olarak ortaya koymakta ve herhangi bir düşünürü tümüyle benimsemediğini, yeri geldikçe eleştirdiğini belirtmektedir. Bkz. Barış Ünlü, a.g.e. s.40-41.

1115 Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 1998, s.560-561

Marxist kitaplar etkili oldu. “Sosyal Mücadele” kimliğine girişimiz ise, sosyal petrol ve milli petrol kampanyalarıyla oldu. O zamanki en büyük örgüt Milli Gençlik Teşkilatıydı. Alp Kuran’ın genel başkanlığındaydı. Türkiye Milli Talebe Federasyonu vardı. TMGT’ye bağlı. TMGT, onun altında TMTF, onun altında talebe birlikleri; onun altında talebe cemiyetleri. Bizim okulumuzun talebe birliği mücadele açısından çok aktifti. Milli petrol kampanyasına da öncülük etmişti.[1116]

Hasan Yalçın gibi ailesinden, çevresinden bir nebze dini bilgiler alan 68’lilerin üniversitede ateist bir çevre ile tanışması, sosyalizmle ilgili kitapları okuması ve sosyalist eylemlere girişmesi sonucu dinden uzaklaştıkları, ibadetleri bıraktıkları anlaşılmaktadır. Sosyal ilişkiler ağının, sosyalist eylemlerindünya görüşünü inşadaki rolü daha iyi görülmektedir. Hasan Yalçın’la yaptığı röportajda kendisine siyasi kimliğiniz nerede şekillendi sorusunu soruyor. H. Yalçın, ailesinin genelinin CHP kökenli olduğunu, ama babasının Millet Partisi mensubu olduğunu; Bölükbaşı’nın o zamanlar ilerici temalar işleyen birisi olduğunu; 27 Mayıs hareketi sonrası DP’nin yıkılışının çevresinde coşkuyla karşılandığını ve 27 Mayıs sonrası üniversiteye girdiğinde siyasi hayatının değiştiğini; ilerici, CHP çizgisinde düşünceleri olan bir genç olduğunu; daha önce çevreden gelen dini inançla teravih namazlarına kadar kıldığını, oruç tuttuğunu, Kuran okuduğunu, ilçenin hocasından ders aldığını; fakat bütün bunları üniversitede bıraktığını söylüyor ve bunda okuyarak belli sonuçlara varmasının yanında doğrudan doğruya ateist bir çevreye girmesinin etkili olduğunu; çevresinin solcu sosyalist insanlardan oluştuğunu ve hala ilişkilerinin devam ettiğini ve bunların bir kısmının sosyalist, bir kısmının CHP’li olduğunu, İP’li arkadaşlarının olduğunu; ilk karşılaştığı çevrede Allah, din meselesinin çok konuşulduğunu[1117] ifade ediyor.

68 kuşağı’ dan Münir Aktolga’nın öğretmen olan annesi Muazzez Aktolga, babası hakkında şöyle diyor:

“Babam Kur’an’ı da okurdu, yeri geldiğinde çok sevdiği rakısını da içerdi. Hiç birimize namaz niyaz diye de baskı yapmazdı. Bir de asri hoca tipi vardı onun. Muazzez Aktolga, babasınnın, asri hoca tipini köyde hem öğretmenlik yapan , hem imamlık yapan, rakısını ilâç gibi içen birisi olarak tanımladığını; bayramlarda köylünün kendilerine peynir şekeri denilen likör ikram ettiklerini belirten anısını aktarıyor.[1118]

Aktolga, genç yaşta ölen kardeşi için her Cuma gecesi yasin okuduğunu, dedesinin kendisine Kur’an öğrettiğini; oğlu Münir Akolga’nın ODTÜ Fizik birincisi sınıfında iken bir Perşembe günü eve geldiğinde kendisini başı örtülü, seccade üzerinde Kur’an okur görünce: “Anne! Ne yapıyorsun? Başını da örtmüşsün. Odada kimse yok ki! Ayrıca, okuduğundan ne anlıyorsun? Hem de öğretmensin.” şeklinde cevap

[1116] Bedri Baykam, 68’li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 1998, s.561
[1117] Bedri Baykam, a.g.e., s.559-560
[1118] Muazzez Aktoga, Bir Annenin 68 Anıları, I. Basım, İstanbul, Sistem Yayıncılık, s. 11.

verdiğini; oğlunun ortaokuldayken oruç tutmaya çok meraklı olduğunu "Oğlum dayanamazsın, başında, ortasında ve sonunda birer gün tutarız. Üç günün önüne sıfır koyarız" deyip gülüştüklerini bu şekilde oğlunu tatmin ettiğini, hatta yazları arkadaşlarıyla birlikte camiye gittiklerini, sonraları derslerden vakit bulamayınca "Üniversiteye gideyim, o zaman orucumu tutar, namazımı kılarım" dediğini kendisinin de içinden "Aman bu çocuk Ticani'mi olacak diye korktuğunu aktardıktan sonra bir gün oğlunun sınıfta yaşadıklarını haber verdiğini, Hollandalı hocasının derste dünyanın varoluşunu anlattığını, bütün sınıfın sonunda "Tanrı nerede?" diye bağırdığını; hocasının da "Onu da siz düşünün" dediğini, zaten Fizik hocalarının her dersin sonunu Nazım'ın "Sen yanmazsan, ben yanmazsan…" şiiriyle bitirdiğini aktarıyor.

Aktolga, oğlu Münir'in ODTÜ ikinci sınıfa devam ederken geceleri ders çalışırken kahve ikram etmek için yanına girdiğinde Lenin'in kitaplarıyla karşılaştığını, okulda yapılan forumlarda konuşma yaptığını, forumları yönettiğini haber alıyor. Aktolga, oğlunun sancılarına rağmen, çalışmasına devam ettiğini, hemen akabinde de apandisit ameliyatına girdiğini ve ameliyatını takip eden gün Doğu Perinçek ve Şahin Alpay ağabeylerinin üniversitedeki fikir kulüpleri tarafından tertip edilen forum için kendisini üniversiteye davet ettiğini bildiriyor.[1119]

Yukarıdaki metin, Cumhuriyet'in ilk nesillerinde belirli gün ve aylara indirgenen, atalardan aktarılan, kitabi olmayan, bireysel bir din anlayışının olduğuna bir örnektir. Buna, resmi söylemin ve aydınlanmacı ilk kuşakların yobaz-çağdaş, ilerici-gerici karşıtlığı bağlamındaki "yobaz", "din istismarcısı" ve "üçkağıtçı" hoca tiplemelerinin ve dinin "istismar" edildiği söyleminin Cumhuriyet'in ilk kuşaklarının önce "din adamı"na, sonra "din"e bakışı etkilediğini ekleyebiliriz. Cumhuriyet'in ilk nesillerinin dini bilgi ve yaşayış yönüyle çok fazla eksikliğinin olduğunu, sonraki nesillerin dini öğrenmekten mahrum kaldıklarını, atalarından gelen yüzeysel dini bilgilere sahip olduklarını, özellikle üniversitelerde verilen pozitivist eğitimle kognitif dünyalarının şekillendiğini, bu eğitime eklemlenen Marksist kültürel beslenmeler ve sosyalist gruplara dahil olmakla birlikte kolektif eylem ve tutumlarının din hakkındaki yaklaşımlarını belirlediğini düşünüyoruz.

68 Kuşağından DTCF'nin Sosyalist Fikir Kulübü Başkanı Hüseyin Yavuz, Selim tiplemesiyle anılarını anlattığı kitabında, Marx'ın sınıf düşüncesinin insanın bütün davranışlarını açıklamaya yetmediğini söylemekle birlikte, eksik yanlarına rağmen olayları, tarihi kavgaları Marx'a başvurmadan açıklamanın olanaksız olduğunu ileri sürüyor:

"Kişilerin düşünce ve davranışlarını benimseyen sınıfsal konumları, bir başka ifadeyle oların üretim araçlarının mülkiyetiyle olan bağlarına bağlı tezi, insanınbütün

[1119] Muazzez Aktoga, Bir Annenin 68 Anıları, I. Basım, İstanbul, Sistem Yayıncılık, s. 55-7.

davranışlarını açıklamaya yetmiyordu belki. Çünkü sınıf farkı gözetmeksizin, bütün insanları ilgilendiren ortak sorunlar da vardı. Doğa karşısında ne kadar güçsüz olduğunun bilincine varmanın ve ölümlülüğünü öncedenbiliyor olmanın, yaşlanmanın ve hastalığın getirdiği korku ve kaygıları, bunların sonucu olan dinsel inançları, çocukluk, ergenlik ve yaşlılık döneminin sorunlarını, ciniyet farkının getirdiği sorunları, olayın yalnızca üretim ilişkileriyle açıklanamazlığını oraya koyuyordu. Bütün bu eksik kalan yanlarına karşın, içinden geçip geldiği olayların açıklamasını Marx'a başvurmadan açıklamak olanaksızdı…"[1120]

H. Cemal, Aziz Nesin'in, 12 Eylül 1968'de günlüğüne 'Nazım Hikmet henüz yazılmamalı' şeklinde not düştüğünü; Nazım Hikmet'in Türk okurlarının gözünde saraylı genç kızın gözündeki şeyh efendi gibi olduğunu, bir mit halinde olduğunu; halbuki Nazım Hikmet'in diğer normal insanlar gibi olduğunu; fakat gerçekler ortaya çıkınca ona mit diye bakanların düş kırıklıkları bir tarafa gericilerin Nazım Hikmet'in gerçek kişiliğindeki doğal zaaflardan karşı propagandaya geçerek yararlanmaya çalışacakları düşüncesiyle, Nazım'ın biyografisinin yayımlanması için zamanın geçmesi gerekir düşüncesinde olduğunu aktarıyor. H. Cemal, Zekeriya Sertel'in, 1970'li yıllarda kendisi Cumhuriyet'te çalışırken, anılarını yayımlanması için getirdiğini; Sovyetler ve Nazım Hikmet'le ilgili anılarında fazla açık sözlü olduğu için anılarının Cumhuriyet'te yayımlanmadığını, Sertel'in Milliyet'e yöneldiğini, Türk solunun yıllarca Türkiye'nin 'henüz' demokrasiye hazır olmadığını, kimin neyi, ne kadar, ne zaman öğreneceğine, yapacağına karar verme tekeline sahip olma çabası içinde olduğunu, Türkiye'nin dünyaya açılmasını köstekleyen 'resmi bakış açısı' da bundan farklı olmadığını belirtiyor.

Alevilik-sol ilişkisi konumuzun sınırlarını aşmakla birlikte bir takım 68'lilerin Alevi bir gelenekten geldiğini ve solla özdeşleştiklerini görmekteyiz. Bunda Aleviler'in muhalif bir duruşa sahip olmalarının yanısıra, yaygın dini anlayışa biraz uzak olmalarının da etkisi vardır.

Şerif Mardin'in de ifade ettiği gibi, 1960 darbesinin sonuçlarından biri, Aleviler için, 1950'lere nispetle daha hoşgörülü bir ortamın doğması olmuştur. Şimdilerde Aleviler etnik grupların su yüzüne çıkan kendi ayrı kimliklerini fark etme ve öne çıkarma yolundaki genel eğilimini paylaşmaktaydılar. Bu eğilim, 1960'ların yükselen hoşgörü ortamıyla birlikte, bir Alevi siyasal partisinin (Birlik Partisi'nin) oluşumuyla sonuçlandı. Parti gerçi seçimlerde başarısız oldu, ama onu oluşturmuş olan enerji, aralarında Türk solunun önemli bir yer tuttuğu başka azınlık gruplarının desteklenmesine yöneltildi. Öte yandan, Türk Marksistlerinin, bazı Alevi temalarını, isyan ve devrim genel tutumları yönünde kullanma yolunda samimi olmayan bir girişimi vardı.

[1120] Hüseyin Yavuz, İsyan Günleri-I, Bir Uzun Koşuydu '68, I. Baskı, İstanbul: Biz Anadolu Kültür Yayınevi, 2005, s.66-7.

Böylece Alevi dini muhalefeti, radikalizm ile azınlık grupların desteklenmesinden oluşan belirsiz bir karışım halini aldı.[1121] "Alevilerin yoğun olduğu yerlerde Aleviler kendi inançsal sistemleri gereği materyalist düşünceye daha yatkınlar. Bu işte şovenizmden alıyor, Anadolu Aleviliğinin çok farklı yönü var, İran Şiiliğiyle, o şeriatı bayrak yapan Şiilikle Anadolu Aleviliğinin çok farklı yönü var, İran Şiiliğiyle, o şeriatı bayrak yapan Şiilikle Anadolu Aleviliğinin hiç ilgisi yok, farklı bir şey, şeriate tamamen karşı ve materyalist düşünceye yatkın olması dolayısıyla sola daha yakın, daha açık.[1122]

Esat Korkmaz, Alevilik ile ilgili değerlendirmesinde şöyle demektedir:

"Alevilik-bektaşilikte tanrısal olan her şey insan ürünüdür; insan "konuşan tanrı" durumundadır. Tanrı insan aracılığı ile konuşan söyleyen davranan bir eylemin içine sokulur. Ancak düşünce karar insana aittir, insanın bu türden ürünleri tranrıyı zenginleştirir."[1123]

Esat Korkmaz anladığımız kadarıyla materyalist panteizm fikrini kabul ediyor. Dünyada gerçek tanrı sadece var olan her şeyin toplamıdır, sonsuzu sonluda, tanrıyı tabiatta eriten panteizmin bu türü naturalist veya materyalist panteizm olarak adlandırılır ki sonunda ateizme varıyor.[1124] "Eğer her şey tanrıdan bir parça ise tek bir cevherin gelişmesinin zorunlu bir net'cesidir. Eğer her şey tanrıdan bir parça ise her şey eşit olarak belirlenmiş (determine) ve zaruridir. Dolayısıyla evrensel determinizm panteizmin biricik sonucudur.[1125]

68 Kuşağı'nın ve 68 Kuşağı'na etkide bulunan insanların dünya görüşünün oluşmasında Lenin'in önemli bir yeri vardır. MDD görüşünün lideri M. Belli' nin dine yaklaşımının Lenin'in dine yaklaşımıyla büyük oranda örtüştüğü görülmektedir.

2.2.1. Yön Hareketinin Önde Gelenlerinin Dini Yaklaşımları

Yöncüler İslam dinini Kemalist-sosyalist anlayışlarına eklemleyerek yeni bir yorum getirmeye çalışmışlardır. Yöncüler Arap sosyalistleri Garaudy'nin görüşlerinden yararlanmışlardır.

Asya ve Afrika ülkelerindeki anti-emperyalist milliyetçi hareketlere öncülük eden aydınlar Marksist sosyalizm ile kurmak istedikleri ilişki ile ilgili en gerilimli noktalardan biri din'di. İslam, bu ülke halklarınını, aydınlarının, yaşayışlarının ve inanışlarının temel belirleyeniydi. Onlardan, dini inançlarından vazgeçmeleri beklenemezdi. Bu nedenle bu ülkeler, Allah'larından ve dinlerinden vazgeçmeksizin

---

1121 Şerif Mardin, Türkiye'de Din ve Siyaset, 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s. 125.

1122 Muzaffer İlhan Erdost, "Sivas, Sivas, Sivas", Pir Sultan Abdal Sanat Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 24, Ankara, 1997, s. 28.

1123 Esat Korkmaz, Alevi Süreğinde Bektaşi Yolunda Enel Hakk, İstanbul Nefes Yayınları birinci baskı 1995, s.56

1124 Felesefe Dünyası Dergisi, Sayı:23, Kış 1997 Ankara s.28

1125 Felesefe Dünyası Dergisi, a.g.s., s.37

sosyalist olmak istiyorlardı. Örneğin, Cezayir'li Ben Bella, 'Biz tek şey istiyoruz: Tanrımızı, Allahımızı ize bıraksınlar, bunun dışında herhangi bir bilimsel sosyalizmden daha ileri gitmeye hazırız' diyordu."[1126]

Bu durumda hem Batılı Marksistler, hem de bu ülke aydınları İslam ve sosyalizmin çelişmediğini ortaya koymaya çalıştılar. Garaudy'nin daha önce anılan kitabının amaçlarından biri buydu: Fransız Marksist kitabında 'sosyalizmde Kur'an'ın ruhuna aykırı bir şey bulunmadığı'nı kanıtlamaya çalışıyor. Marx'ın 'Din, halkın afyonudur' sözünü de daha kendisi bile Marksist değilken söylediğini iddia ediyordu." Arap sosyalistleri de Garaudy'nin izinden giderek bu tezin derinleştirmek için çaba sarfediyorlardı. Örneğin Mısırlı yazar Muhammed Uda bilimsel sosyalizm ile Müslümanlık arasında yaratılmak istenen mücadelenin suni bir içerik taşıdığını kaydediyor. Bunların ihanet ve sabotaj odakları ile Batının istihbarat örgütleri tarafından kışkırtıldığını öne sürüyordu. "İslam dini insanların eşit olduğunu iddia etmiş ve müminleri teorik ve pratik alanda adaletsizliği kaldırmak için çalışmalarını emreylemiştir… Böyle bir din, bilimsel sosyalizmle çelişme halinde olamaz. Aksine, İslamiyetin bilimsel sosyalizm içinde tam bir gelişmesini bulur." Cezayirli sosyalist Beşir Hacı Ali de, önemilolanın kişinin dini kimliği değil, sınıflar mücadelesindeki konumu olduğunu savunuyordu. Ali'ye göre, sosyalizme karşı çıkan bir din bilgini ile, sosyalizm için mücadele eden tarım işçisi bir mümin dini kimlik bakımından bir ortaklık taşımalarına rağmen, toplumsal pratik içinde karşı karşıya gelebiliyorlardı. Bununla birlikte, sosyalizm çıkarları emperyalizme ve kapitalizme karşı mücadelede olan bütün müminlerin ortak kimliği olabiliyordu.[1127]

Batılı Marksistlerin ve Arap sosyalistlerin emperyalizm ve kapitalizme karşı İslam'la bağdaşabilir bir sosyalist kimlik oluşturma çabaları Yöncüler tarafından da takip edildi. Yöncüler Arap sosyalistler gibi 'İslam sosyalizmi' modeli önermiyorlardı. Fakat devleti temsil eden imam, müftü gibi din adamlarını, tarikat liderlerini ve İslama inanan aydınları toplumsal yönlendirici rollerini ve sosyalizmin 'din düşmanlığı' olduğunu söyleyen anti-komünist propagandanın kitleler üzerindeki etkilerini hesap ederek İslamiyetin eklemlenebileceği bir sosyalizm tabiri geliştirmeye çalışıyorlardı.[1128]

"Sosyalizm 1960'lar Türkiye'sinde Yön ve TİP tarafından temsil edilen ilk güçlü ve yasal çıkışını yaptığında karşılaştığı en büyük engellerden biri sosyalizmi din ve namus düşmanı gösteren anti-komünist propagandaydı. Komünizmle mücadele dernekleri, İlim-Yayma Cemiyeti gibi kuruluşlar ile bugün, Babıali'de Sabah gibi gazeteler tarafından yürütülen bu propaganda kimi zaman mitingler, kimi zaman

---

[1126] Gökhan Atılgan, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar –Yön – Devrim Hareketi, İstanbul, TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı), 2002, I. Baskı, s. 152.

[1127] Roger Garaudy, İslamizm ve Sosyalizm, Çev. Doğan Avcıoğlu, E. Tüfekçi, İstanbul, Yön Yayınları, s. 39-43.

[1128] Gökhan Atılgan, a.g.e., s. 153.

bildiriler kimi zaman da salon toplantılarıyla halka 'Türk kızı, iffetli kalmak istiyorsan, komünizmle mücadele et', 'Ezan sesleri Moskof nefesini kesecek', 'Komünizme lanet, dinimize şehadat' gibi çağrılar yapıyordu… Sosyalistlere karşı mücadelenin bir, 'cihad' olduğu teması işleniyordu."[1129]

Sosyalistler gibi sağ kesim de sloganların gücünden yararlanıyordu. İdeolojik kutuplaşmanın keskinleştiği ortamda her iki kesimdeki gençlik için sloganlar harekete geçirici kimlikte keskinleşmeye yol açan bir rol ifa ediyordu.

2.2.2. TİP'in Önde Gelenlerin Dine Yaklaşımı

Behice Boran da bu konuda benzer görüşlere sahiptir:

"….her toplumun kendine has tarihi bir seyri , başka toplumlara benzemeyen özellikleri vardır ve bir toplumu tam ve doğru bir şekilde anlamak ve değerlendirmek için kendi tarihsel gelişimi içinde , mahalli özellikleri içinde görüp anlamak şarttır…."

"…Proleter eğitimini, sanatını , kültürünü sıfırdan başlayarak yoktan var edecek değiliz. İşçi sınıfı ve işçi sınıfı partileri, ülkelerinin ve insanlığın bilim ve kültür mirasına sahip çıkarlar, bu alanlarda gelişmelerinin destekleyicisi ve yönlendiricisi olmayı onlar yüklenirler. Tarihten süzülüp gelen kültürün ve eğitim en iyi ürünlerini, en güçlü kazanımlarını bilimsel sosyalist açıdan ve sosyalist sistemin koşullarında değerlendirip geliştirerek, sosyalist kültür ve eğitimin yaratılmasına ve kurulmasına geçilir.[1130]

Boran, sosyalist olmayı bir hayat biçimi olarak görür; düşüncelerinde bir idealizm ve maneviyat görülmektedir. Anlaşılan bir insan sosyalist, materyalist bir görüşe sahip olsa da, ruhundaki inanç, idealizm ve maneviyat farklı bir şekilde tezahür etmektedir:

"İşçi, emekçi sınıfların, ilerici, yutsever güçlerin mücadelesi sürdükçe ve zafere ulaştıktan sonra, bu arkadaşımız ve şehit düşmiş diğer arkadaşlarımız, bu mücadele ve zafere yapmış oldukları katkılarla sonsuza kadar yaşayacaklardır. Rahat uyusunlar. Uğruna can verdikleri kavganın bayrağı emin ellerdedir. Düşürülmeyecektir."

"Acımızı gönlümüze, anılarımızı aklımıza gömüyoruz. Hiç unutmayacağız. Mücadelemizde onları yaşatacağız, onlara layık olmaya çalışacağız. Öclerini de alacağız; faşistler gibi aşağılık, faşistler zalim terörle değil, örgütlü, disiplinli, amaca doğru güvenle mücadelemizi genç şehitlerimizin uğrunda canlarını verdikleri yüce mücadelemizi genişleterek, güçlendirerek, önüne geçilmez çağıl çağıl gürleyen bir ırmak gibi akıtarak alacağız öcümüzü. Şehitlerimiz son uykularını rahat uyusunlar."[1131]

[1129] Gökhan Atılgan, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar –Yön – Devrim Hareketi, İstanbul, TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı), 2002, I. Baskı, s. 153-4.

[1130] Behice Boran , Savunma , Sosyalist Yayınlar:1, İstanbul 1992, s.176.

[1131] Behice Boran, a.g.e., s.174

"Sosyalist ahlâk, davranış ve normları (ölçüleri) Partinin ve Partililerin çalışma ve hareketlerinde kendini göstermelidir. Kişiler hakkında nasıl mı karar vereceksin? Hayatlarına bakarak. Bir insan yaşadığı hayatın insanıdır. Doğru bulduğumuz fikirleri öyle benimsemiş, öyle içimize sindirmiş olmalıyız ki bunlar davranışlarımızı biz farkında olmadan dahi etkilemeli, tayin etmeli, yönetmelidir. İnsan nihayet ne sosyalist olmaya devam etse de, bir gün bedeni bu fani dünyaya veda eder, ama işçi sınıfı partileri, işçi sınıfı var oldukça devam eder gider. Sosyalist doğulmaz sosyalist yaşanır."[1132]

Sadun Aren dine sınıfsal açıdan yaklaşmakta ve sınıf çatışmasında dinin yerini belirlemektedir. Milli gelirden göze batacak kadar yüksek olanlar bunu herkesin kabul edeceği geçerli gerekçelere dayandırmak zorunluluğunu duyarlar. İşte bu noktada devreye, din, ahlâk, hukuk, felsefe gibi üst yapı kurumları girer. Bunların temel işlevleri, çıplak gözle bakıldığı zaman görülebilecek kadar büyük toplumsal haksızlıkları, onlara çeşitli gerekçeler bularak ve\ya da kabul edilebilir hale sokmaktır. Örneğin, "Her olan şeyin bir hikmeti vardır", "beş parmağın hepsi bir değildir", "insan dediğin kanaatkar olmalıdır", "büyüklerimiz daha iyi düşünürler", gibi dinsel ve ahlâksal kökenli halk deyişlerinin bu işlevleri çok açıktır. İşlevlerini bu kadar açık değil de daha dolaylı bir şekilde yerine getiren bir çok dinsel, ahlâksal ve hukuksal ilke ve kurumlar da vardır.

Demek oluyor ki, içinde yaşadığımız toplumda her gün rastlamakta olduğumuz olayları ve fikir akımlarını ve bunlar arasındaki çatışmaları doğru bir biçimde anlayıp değerlendirebilmemiz için, her şeyden önce bunların ekonomik çıkar (paylaşım) savaşımı ile olan bağlantılarını bulmaya çalışmalıyız. Bu bağlantılar her zaman açık ve doğrudan olmayabilirler ama mutlaka vardırlar.[1133]

2.2.3. MDD (Milli Demokratik Devrim) Görüşünün Önde Gelenlerinin Dine Yaklaşımı

Mihri Belli'nin Dine Yaklaşımı (Feodal Kültür: Gerici – İlerici Tutum başlıklı yazısından aktarıyoruz:

Türkiye'de ekonomide ve politikada emperyalizm vardır;onun için bu ikisinin yansısı olan emperyalist kültür de vardır. Türkiye toplumu hâlâ feodal ilişkileri içinde barındırmaktadır; onun için yarı-feodal ekonominin ve politikanın yansısı olan yarı-feodal kültür de vardır. Hegemonya birincisinde olmak üzere, emperyalizm ile feodal mütegalibe arasında ekonomide ve politikada (bu ikisi arasındaki çelişkiyi ikinci plâna itebilen) bir ittifak vardır. Onun için emperyalist kültür ile yarı-feodal kültür arasında (çatışmaları arka plana itebilen) bir ittifak vardır.

[1132] Behice Boran, Savunma , Sosyalist Yayınlar:1, İstanbul 1992, s. 180

[1133] Prof. Sadun Aren, Bir Dönemden Yazılar 1980-1988, 1. Baskı , Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1989, s. 74.

Devrimci kültür, bu ikili ittifaka karşı başarılı bir savaş vermek için, emperyalist kültürde olduğu gibi, hatta daha da fazla, feodal kültürdeki sözü edilen gri tonları ayırt edebilmeli, varılaması kolay kestirme yargılardan kaçınılmalıdır.

Barbarlığın sınıfsız toplumunun izlerini bağrında bir ölçüde barındıran feodal kültür, sadece nurculuk, Süleymancılık ve benzeri kurumlar, sadece ellibine vardığı söylenen Kur'an okulları, tevekkül felsefesi, çember sakal, nalın, çarşaf ve Babıali basının Ramazan ilâveleri değildir. Feodal kültürde bir Yunus Emre de var, bir Süleymaniye de var, bir Dadaloğlu da var. [1134]

68 Kuşağı' na rehberlik eden MDD düşüncesinin önde gelen isimlerinden Sevim Belli, DP iktidarında Ezanın Arapça okunmasını laikliğin inkârı şeklinde değerlendirmektedir:

"Evet, biz, Pire, Napoli deyip Marsilya' ya doğru yol alırken DP de iktidara doğru ilerliyordu ülkede. 14 Mart 1950 seçimlerinde CHP' yi alaşağı eder etmez ilk icraat "Ezan-ı Muhammedi"nin Arapça okunmasına fetva veriyordu. Ezanın Arapça okunması zamanın en "önemli" politik tartışma konusu haline getirilmişti. Özünde Atatürkçülüğün, Kemalizm'in ve de laikliğin inkarı anlamına geliyordu bu"[1135].

Sevim Belli, Türkiye'de öztürkçeciliğin fazla zorlandığını, pek günahı olmayan sözcüklerin salt Arapçadan veya Farsçadan geliyor diye kaldırılıp atıldığını, oysa Batı'dan gelme sözlere fazla dokunulmadığını, bunun bir yanıyla resmi ideolojinin geri saydığı Doğu halklarına sırt çevirmek olduğunu ve "Batılılaşma akımı" ile ilgili olduğunu, bu durumun dilin evrimindeki diyalektiğin de reddi anlamına geleceğini ifade ederek başka ülkelerin dillerindeki kelime sayısının çokluğu ile öğünürken bin yıl İslam kültürü ile haşir neşir olup Arapçadan, Farsçadan söz almamayı eleştiriyor.

Fakat yazar diğer taraftan, laik eğitimle uyuştuğu için öztürkçeciliğin tepeden inmeci yöntemlerle benimsetilmesini eleştirmeyerek kendisiyle çelişkiye düşmektedir:

"Ancak şu da var, dil düşüncenin kalıbı ve taşıyıcısı olduğuna göre yeni ve laik düşünceleri eski ve din dili olan ve bu yolda durmadan etki üretmeyi sürdüren bir kalıba dökemezdiniz. Bu bakımdan öztürkçeciliğin, bir anlamda baskıcı, tepeden inmeci yöntemlerle özendirilmesini hatta zorlanmasını pek de eleştirmiyorum ben. Yeni ve laik eğitime uymuştur öztürkçecilik"[1136].

"Öztürkçeciliğin başlangıç gerekçesi halkın yabancı sözleri ve kendi ana diline yabancı tamlamaları anlamadığı ve halkın anlayacağı bir dil kullanmanın halkın okuma ve öğrenmesini kolaylaştıracağı ve halkla aydınlar arasındaki kopukluğu ortadan kaldıracağı düşüncesiydi. Halk anlamaz gerekçesiyle dili yoksullaştıracağımıza halkın okuyup dilini geliştirmesini ve yeni sözcükler üretimine katkısını sağlamak daha güzel

[1134] Mihri Belli, Yazılar, 1965-70, I. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1970, s. 339.
[1135] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul, Belge Yay., 1994, s. 207.
[1136] Sevim Belli, a.g.e., s. 445-447.

değil mi? Esas hazine halktır. Şimdi de tam tersine, uzun süredir bıraktık küçücük bebeler hiç anlamadan, hiçbir şey öğrenmeden Arapça Kur'an-ı Şerif ezberlesinler. Ezbercilikte kafaları iyi gelişir inşallah! Türkiye'de hastaneden, bakımevinden çok kuran kursu olduğunu bilir misiniz? İhtiyaca cevap vermeyen, salt siyasal amaçlarla ve göstermelik olarak yükseltilen bu yapılar ne büyük israfa neden olmaktadır! Oysa İslam'da israf, şatafat, debdebe yoktur"[1137].

Gün Zileli, hapishanede beraber kaldığı insanlarla aralarında geçen konuşmayı naklediyor:

"Birçok mahkumla arkadaşlık kurmuştuk. Akşam sohbetlerinin yanı sıra, avludaki volta sohbetleri de önemliydi. Volta atmak, mahkumluğun "racon"larından biriydi. Avluda birinin voltasını kesmek, en büyük hakaretti. Bunun için, herkes birbirinin voltasını, yanlışlıkla da olsa kesmemeye büyük özen gösterirdi. "Dincilik" suçlamasıyla tutuklanmış, "Müslüman Kardeşler" örgütünden iki tutukluyla da arkadaş olmuştuk. Bizim solcu olduğumuzu öğrenince, daha da büyük ilgi göstermişlerdi. Bizimle felsefi tartışmalar yapmaya bayılıyorlardı, özellikle, mühendis olanı, bana "Allah'ın varlığını" matematik hesaplar yoluyla ispatlamak için büyük çaba göstermişti. Eline kağıdı kalemi alıyor, hiçbir şey anlamadığım uzun cebir denklemleriyle Allah'ın varlığını ispatlamaya çalışıyordu. Onu saygıyla dinliyor, ancak tartışmanın sonunda, çabalarının ürün vermediğini göstermekten geri kalmıyordum."[1138]

3. 68 KUŞAĞI'NIN DİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLARIYLA İLGİLİ SÖYLEMLER

3.1. Marksist Yorumlar

1965 sonrasında TİP Milletvekili olarak 68 Kuşağı'nı etkileyen Çetin Altan "Marksizmi Anlamak Gerekir" başlıklı Akşam gazetesindeki makalesinde felsefi maddeciliği açıklıyor. Lenin'in 'Maddeçilik ve Ampirik Eleştiricilik' isimli eserinden örnek veriyor. Maddeci diyalektiği ve tarihsel maddeciliği açıklıyor. Marx'ın Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı kitabından "İnsanların varlıklarını belirleyen bilinçleri değil, tersine bilinçlerin belirleyen sosyal varlıklarıdır" sözünü naklettikten sonra Waldeck Rochet'in Orhan Suda tarafından çevrilen 'Marksist Felsefe Nedir?' adlı konuşmasından alıntılar yapıyor:

"…Emekçi kütlelerinin büyük çoğunluğunun bir avuç azınlık tarafından sömürülmesi üzerine kurulmuş olan bu uzlaşmaz zıtlık (kapitalist sınıf ile emekçi sınıf arasındaki) ancak kapitalist mülkiyetilişkilerinin ortadan kaldırılmasıyla ve üretim araçlarının sosyalist mülkiyetinin kurulmasıyla yani sosyalist düzenden çözülür. Sermayenin egemenliğini ortadan kaldırmak ve insanın insanı sömürmesinin son verecek sosyalist bir düzen kurmak, işçi sınıfının ve onun çevresinde toplanan emekçi

[1137] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik? Anılar, I. Baskı, İstanbul, Belge Yay. , 1994, s.449.
[1138] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2002, s. 233.

kütlelerinin tarihi bir görevidir. O halde maddeci tarih anlayışına göre sosyalizmin kurulması tarihi bir zorunluluktur."[1139]

Sadun Aren'in din görüşü, marksist ekonomi-politik yaklaşıma dayanmaktadır. Milli gelirden göze batacak kadar yüksek olanlar bunu herkesin kabul edeceği geçerli gerekçelere dayandırmak zorunluluğunu duyarlar.

İşte bu noktada devreye , din ,ahlak, hukuk , felsefe gibi üst yapı kurumları girer.Bunların temel işlevleri ,çıplak gözle bakıldığı zamangörülebilecek kadar büyük toplumsal haksızlıkları ,onlara çeşitli gerekçeler bularak ve\ya da kabul edilebilir hale sokmaktır.Örneğin , " her olan şeyin bir hikmeti vardır" , "beş parmağın hepsi bir değildir", "insan dediğin kanaatkar olmalıdır", "büyüklerimiz daha iyi düşünürler", gibi dinsel ve ahlaksal kökenli halk deyişlerinin bu işlevleri çok açıktır. İşlevlerini bu kadar açık değil de daha dolaylı bir şekilde yerine getiren birçok dinsel, ahlaksal ve hukuksal ilke ve kurumlar da vardır.

Demek oluyor ki, içinde yaşadığımız toplumda her gün rastlamakta olduğumuz olayları ve fikir akımlarını ve bunlar arasındaki çatışmaları doğru bir biçimde anlayıp değerlendirebilmemiz için, her şeyden önce bunların ekonomik çıkar (paylaşım) savaşımı ile olan bağlantılarını bulmaya çalışmalıyız. Bu bağlantılar her zaman açık ve doğrudan olmayabilirler ama mutlaka vardırlar.[1140]

Demek oluyor ki, bir ülkede politika ve politik savaşın özü ve konu ekonomik çıkar çekişmesidir. Buna göre politikada (siyasette) sağcılık, paylaşımda üstün durumda olan sermayedar sınıftan, solculuk da yenik durumda olan işçi ve emekçi sınıflardan yana olmak demektir.[1141]

Solculuğun birbirinden kesin bir biçimde ayrılması gereken iki ayrı türü vardır. Birinci tür solculuk, var olan kapitalist düzeni esas alır ve bunun içinde kalmak koşuluyla işçi ve emekçilerin paylarını olabildiğince artırmayı amaçlar ve bu yönde çaba gösterir. Bu tür solculuğa sosyal demokrasi diyoruz. Diğer tür solculuk ise, var olan kapitalist sistemi sosyalizm yönünde değiştirmeyi esas alır. Bu gerçekliği zaman artık toplumda sermayedar bir sınıf olmayacağından paylaşım sadece herkesin harcadığı emeğe göre yapılabilecektir. Bu tür solculuğa (Marksist ya da bilimsel)sosyalizm diyoruz.

Ben, ülkemizde kurulması tartışma konusu olması gereken sosyalist partisini, var olan kapitalist düzeni değiştirip yerine sosyalist bir düzen kurmayı amaçlayan Bilimsel Sosyalist (Marksist) ilkelere dayalı bir işçi sınıfı partisi olarak düşünüyorum. Çünkü; bugün ülkemizdeki partiler yelpazesinde yeri boş olan ve bu nedenle kurulmasına gereksinme duyulan, duyulması gereken parti böyle bir partidir.[1142]

[1139] Çetin Altan, Suçlanan Yazılar, Basım yılı yok, İstanbul, Kitaş Yayınları, s. 181-3.
[1140] Sadun Aren, Bir Dönemden Yazılar1980-1988, 1. Baskı , Gerçek Yayınevi ,İstanbul,1989, s. 74
[1141] Sadun Aren, a.g.e., s.75
[1142] Sadun Aren , a.g.e., s.79

Yalçın Küçük ise, sınıfsal- indirgemeci psikolojik bir yaklaşım sergiler:

Sınıfsal bakabilmek soyutsal bakabilmektir. Türk aydını henüz soyut bakamıyor... Korkudandır; korkan insanın soyutlamasından dinler doğuyor. Tanrı ve şeytan her dinde var, insanoğlunun ilk büyük soyutlamalarından çıkıyor. Tanrı en soyuttur; resminin yapılamaması, soyut olmasından kaynaklanıyor. Şeytan korkunun kaynağını ve Tanrı da korkudan kurtuluşu anlatıyor. İlkel insan bu kadar bir soyutlamaya dayanamadığı için, tanrıyı ya da şeytanı ve genellikle her ikisini fetiş'e indiriyor.

Türkiye aydınının ilkelliğinde korkudan kurtulma çabası var; Şeytan da az soyut olduğu için Türkiye aydını en çok Tanrının çarpmasından korkuyor. Şeytanın resmi yapılabiliyor; Tanrı ise sisteme benziyor. Sistemin de resmi yapılamıyor;sistem çarpması , ilkel Türkiye aydını için Tanrı çarpmasına yaklaşıyor."[1143]

H. Cemal, Mülkiye'de okurken, tarikatlardan, mezheplerden haberinin olmadığını; din ve politika, İslamiyet ve politika ilişkileri konusunda kulağına pek bir şeylerin çalınmadığını; bunun yanında Kürtlerden ve kürt sorunundan da haberdar olmadığını; Ermeni sorununun tarihsel kaynaklarına tam inmediğini; Marksizmin-Leninizmin bunların felsefe boyutlarının da farkında olmadığını, zaten ortaöğretimde de felsefe ve mantıkla doğru dürüst tanıştırılmadığını; eleştirel düşünceyle uygarlığın, demokrasinin birbirlerini bütünleyen yanlarını göremediğini belirtiyor.[1144]

68 Kuşağı'nın, Marksizm-Leninizmi felsefi boyutlarıyla tam olarak kavramadığı, dine ilişkin bilgilerinin de yüzeysel olduğunu görülmektedir.

Dev-Genç ve THKO mensuplarından olup idama mahkum edilen Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan idama giderken hocanın dini telkinini istememişler, son söz olarak "Yaşasın Marxizm-Leninizm" demişlerdir.[1145]

3.1.1. Dinin Emperyalizmin Sömürü Aracı Olduğu Yaklaşımı

Dini, belirli bir sömürü sınıfın ideolojik silahı olarak göstermek, bu çapraşık meseleyi gerektiğinden çok basitleştirmek olur. Sınıfsız bir toplum olan ilkel komünal toplumda da din vardı. Doğa güçleri karşısında güçsüz kalan, korku çeken insan, dinden medet ummuştur. "Tanrıları yaratan korkudur." Kölelik düzeninde din, sömürücü sınıfların emrinde bir üstyapı kurumu olabildiği gibi, bazı dönüşümlere uğratıldıktan yada yeni biçimlere büründükten sonra, derebeylik düzeninde de, kapitalist düzende de aynı fonksiyonu yerine getirmiştir. Öte yandan, insanlık tarihinde devrimci nitelikte birçok akımlar din kisvesine bürünmek zorunluluğunu duymuştur. (Batı'da Reformation akımı gibi, İslam dünyasında kimi Bâtınî akımlar gibi).[1146]

[1143] YalçınKüçük, Bir Dönemden Yazılar1980-1988, 1. Baskı, Gerçek Yayınevi ,İstanbul,1989,s. 305.

[1144] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 168.

[1145] İlhan E. Darendelioğlu, Türkiye'de Komünist Hareketleri, s. 488-489; Ayrıca Aclan Sayılgan, Solun 94 Yılı (1871-1965) (Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareketler), Ankara: Mars Matbaası, 1968, s. 528-529.

[1146] Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, I. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1970, s. 315-316

Bugünün belli başlı dinleri, kökenlerinde kölelik toplumunun ürünleridir. Ama kökende bu böyledir diye, dinin her zaman ve her yerde, kölelikçi düzeni savunduğu ve istisnasız gerici rol oynadığı iddia edilemez. Bugün Türkiye'de, emperyalizm –işbirlikçi sermaye- feodal mütegalibe takımı üçlü ortaklığı, tahakkümü perçinlemek ve Türkiye'nin emperyalist sistem içinde bağımlı bir ülke olarak varlığını sürdürmek için, Müslümanlığı, ilerici güçlere karşı, bir silah olarak kullanma çabasındadır. Elbette ki bu durum, Müslüman dininin emperyalist dünya düzeniyle özünden gelme bağları bulunduğu gerekçesiyle açıklanamaz.

Tarihte Müslümanlık, Arap kavminin, çöl ilkelliğinden kurtularak, pek kısa bir süre içinde, Fransa'da Loire kıyılarından, Hindistan'da İndus nehri kıyılarına kadar uzanan ve uygarlık meşalesini elinde tutan, o çağın en ileri imparatorluğunu kurmasıyla pekâla bağdaşabilmiştir. Çağımızda da, bazı şartlarda dinin devrimci rol oynadığı görülmektedir. Örneğin Cezayir Milli Kurtuluş savaşında Müslümanlık, emperyalizmine karşı ayaklanmış Cezayir halkının elinde bir ideolojik silahtı. Nice Cezayirli mücahit, işkence uzmanı Fransız paraşütçülerinin elinde, dudağında tekbir, sorulan soruları cevapsız bırakarak şehit düştü.[1147]

Cezayir halkının kurtuluş savaşını ta Paris'in göbeğine kadar götüren eli bombalı mücahit, (ki içlerinde dindar olanlar eksik değildi), pasif davranışını sözde devrimci cümleler ardında gizlemeye çabalayan PCF üyesi materyalist Fransız'dan çok daha devrimciydi. Bugün Güney Amerika'da Brezilya gibi bir ülkede, Katolik Papazlar kitlesi, Amerikan emperyalizmine ve kukla faşist yönetimine karşı bir güç olarak çıkabilmektedir.[1148]

Dinin tarihi koşullara göre, bazen gerici, bazen ilerici niteliğe bürünmesi, bizim yakın tarihimizde de görülür. Kurtuluş Savaşımızda, bir yandan tabur imamı, Mehmetçiğin önünde, emperyalizmin maşası Yunanlı saldırgana karşı, "Allah Allah!" diye hücuma kalkarken; öte yandan, bütün müslümanların başı halife, hilafeti de, Müslümanlığı da İngiliz emperyalistlerinin çıkarlarına yarayan bir araç durumuna düşürme çabasındaydı.

Sosyalistlerin, bir yandan diyalektik materyalizmi sosyalist bilimin ayrılmaz bir parçası sayarken, öte yandan dine karşı çıkmaları, açıkça gerici niteliğe bürünmediği sürece halkın mukaddesatına saygılı davranmaları, ilk bakışta çelişki gibi görünebilir. Geçmişte, küçük-burjuvazinin en aşırı fraksiyonunu temsil eden anarşistler, sosyalist-leri, din konusunda daha keskin bir tutum takınmıyorlar diye, az eleştirmemişler; "tutarlı bir davranış" benimsemedikleri ve "dine karşı savaşa" katılmadıkları için, az kınamamışlardır. Ama burada çelişki yoktur. Olmadığını anlamak için, felsefi materyalizmi geleceğe ait dilekler beyan etme ve laf ebeliği olarak kabul etmemek,

[1147] Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, I. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1970, s. 316
[1148] Mihri Belli, a.g.e., s. 316-317

sosyalizmin felsefesini tarihe ve toplumsal bilimlere uygulayarak her şeyden önce, dinin ne olduğunu, niçin var olduğunu tahlil etmek yeter.[1149]

1969'da Emek Dergisi'nde makalesi yayınlanan Taner Timur, dine bir ideoloji olarak yaklaşmaktadır. Timur, çok partili hayata geçilince bu ideolojinin kasaba eşrafını otoriter bürokrasiye karşı bir isyan aracı olarak kullanıldığını; CHP'nin dinsiz din düşmanı bir parti olarak halkın dinin icaplarını yerine getirmesine imkân vermeyen bir parti olarak gösterildiğini; bu durumun pozitivist aydınlarca Atatürk devrimlerinden sapma olarak kabul edildiğini, Demokrat Parti'nin bürokrasinin desteği olmadan iktidarda zor kalacağını anladığı için, pozitivizm ile dinci ideoloji arasında denge siyaseti izlediğini, ilk icraatlarının ezanın Arapça olarak okunması olduğunu, el altından bu ideolojinin desteklendiğini, çıkarılan Atatürk'ü Koruma Kanunu ile bürokratik pozitivizme ağırlık verildiğini, 1950-54 arasında büyük şehirlerde sermaye birikimi hızlı olduğu için köylerden şehirlere göç edenlerin iş bulabildiğini, küçük burjuvazinin alt kesiminin durumunun iyi olduğunu, 1954'den sonra artan enflasyon sermaye birikimini yavaşlatması sonucu küçük burjuvazi ve ücretlilerin durumunun sarsılmasıyla mukaddesatçı ideolojinin dini bir afyon olarak piyasaya sürdüğünü söylüyor ve örnek olarak Menderes'in 1957 seçimlerinde İstanbul'u "ikinci bir Mekke", Eyüp Sultan Camii'ni de "ikinci bir Kabe" yapacağız ifadesini örnek olarak vermektedir. Yine Taner Timur, DP'nin dinci ideolojiyi desteklediğini; Said Nursi ve talebelerinin de DP'yi desteklediğini ve Amerikan emperyalizminin savunulduğunu, Said Nursi tarafından kitlelere sabır-tevekkül ve kadere katlanma telkin edildiğini; bunun bir sömürü olduğunu ifade eder.[1150]

Hüseyin Yavuz, öğrenci eylemlerine katılanların kaynağını, 50'ler sonrası şehirler ve büyük tarım işletmelrinde başlayan kapitalist üretim ilişkilerinin, 60'larda kırlara ve Türkiye'nin en ücra şehir ve kasabalarına girmeye başlamasının oluşturduğunu, bu yeni gelişimin sadece küçük toprak sahiplerini ve küçük zanaatçıları değil, aynı zamanda, beş bin yıllık geleneği de silip süpürdüğünü ileri sürüyor ve şöyle devam ediyor:

"…Yeni ekonominin değişimini durduramayanlar ahlâk, giyim, kuşam, ibadet gibi üstyapı kurumlarnda değişimi firenlemeye çalışıyorlar, hatta tam tersi olması gerekirken, ekonomik çöküntülerini üstyapıdaki çöküntülerine bağlıyorlardı…Yıkımın asıl nedeni ekonomikti. İşe oradan başlamak gerekirdi…"[1151]

Emperyalist hakim sınıfların sömürüsünde dinin, bir araç olarak kullanıldığı; dini söylemlerin sömürüyü kamufle eden bir kılıf olduğu iddiası, 1969 ve sonrasında sıkça dillendirilen bir tezdir.

[1149] Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, I. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1970, s. 317

[1150] Taner Timur, "Dinci İdeolojinin Gelişme Çizgisi ve Sınıfsal Anlamı", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 13, 20 Ekim 1969, s. 4.

[1151] Hüseyin Yavuz, İsyan Günleri-I, Bir Uzun Koşuydu '68, I. Baskı, İstanbul: Biz Anadolu Kültür Yayınevi, 2005, s.68.

Yusuf Ziya Bahadınlı, 'Devrimci Öğretmenler Birleşiniz' başlıklı yazısında Kayseri'de, Çorum'da, İstanbul'da, İzmir'de hakim sınıf ve iktidarların örgütlediği toplulukların kendilerine karşı mücadele ettiklerini, hakim sınıf çıkarlarına gölge düşürmemek için üzerlerine geçirilen zarfın renkli ve parlak olduğunu; "Allah-Muhammed aşkına", "din uğruna"… kendilerine saldırıldığını, ilkelliğin, barbarlığın, yobazlığın Türkiye burjuvazisinin yapı harcında birer "malzeme" olduğunu ve Allah-Muhammed, cami, imam-hatip okulu, Yüksek İslam Enstitüsü, Kur'an Kursu, bunların bir araç olduğunu; bir kısım esnafın, bir kısım partilinin birer figüran olduğunu; vali, emniyet müdürü, polisin ayda bir miktar parayla birer makam karşılığı hizmet gören emir kulları olduğunu; kendilerine saldırırken ortak müşterek sloganların "komünistlere ölüm!", "Allah-Muhammed aşkına", "Müslüman değil misin?", "Endonezya kadar yok muyuz?" olduğunu; Türkiye'ye çöreklenmiş hakim sınıfın bütün müesseseleriyle yaşamak istediğini bunun için her türlü vahşeti uygulayacağını, bütün bunların da din uğruna yapılacağını iddia ediyor.[1152]

Kepenek, 28 Şubat hareketinin büyük sermayenin yanında saf tuttuğunu, kendi düşünceleri yönüyle bu iç kavgada taraf olmak gerekmediğini bildirmekte, bununla birlikte, 28 Şubat sürecinin İslami kesim üzerindeki tasarruflarına da destek çıkmaktadır.[1153]

Yakup Kepenek, bir sempozyumda yaptığı konuşmada dine yaklaşımını ve 28 Şubat olayını değerlendiriyor: "…Sabahtan beri Marksizmi, maddeciliği, sosyalizmi, diyalektiği konuşuyoruz. Peki, bizim düşünce yapımızda yeri olmayan en önemli noktalardan biri de dindir, dinin siyasete alet edilmesidir, irticadır. Din afyondur, bizim geleneğimiz budur. Biz demokrasi adına hele hele bir İran deneyimi varken, demokrat olacağız, görüneceğiz diye irticayla ittifak edemeyiz. Ettiğimiz zaman solculuğumuzdan gider. Hangi Marksist dinle kucaklaşabilir; neyi adına? Herhangi birileri söyledi diye demiyorum, ama son zamanlarda gelişen bir çizgi olduğu için bunu vurgulamak istiyorum…" Kepenek 28 Şubat'a emeğin sömürülmesi açısından bakıyor; demokrasiyi askeriye muhtaç olmadan korumak gerektiğini solculuğun bunu gerektirdiğini belirterek şöyle devam ediyor: "28 Şubat'ta askeriyenin söylediği şudur: Bildiğimiz olay; yani Türkiye'de İslam'ın siyasallaşmasının engellenmesi yönünde eğitimle, başka şeylerle yapılan bir dizi şey -Buna şöyle bakacağız, bu tür bir engelleme işçi sınıfının sömürülüşünü artırır mı eksiltir mi; yani ekonomik yönden özü nedir bunun? Bu açıdan baktığımızda şunu söyleyeyim, siyasal islam'ın veya başka bir dinin emeğin sömürüsü, emeğin kaskatı tutulması, bağnazlaştırılması, isteklerini öbür dünyaya, ahirete havale etmesi yönünden çok zararlı olduğunu düşünüyorum. Yani emeği uyutmanın yolu, bu

[1152] Yusuf Ziya Bahadınlı, "Devrimci Öğretmenler Birleşiniz!", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 7, 28 Temmuz 1969, s. 4.

[1153] Yakup Kepenek'in konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, I. Basım, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s. 80-1-3.

dünyada hak isteme, öbür dünyada vereceğiz demektir. Şimdi dolayısıyla bir çizgi çekip bu sistem laik kalmalıdır diyen herhangi bir tutum -bana ait olmayabilir, birçok şey bana ait olmuyor zaten- birileri bunu yapıyorsa ve bu emeğin sömürülmesi değil de, daha çok sömürülmesini engelleyecek bir kalın çizgiyse, ben bunu olumsuz, yıkıcı bir tutum gibi değerlendirmiyorum; değerlendirmem lazım. Dediğim gibi, eğer ölçümüz yine emekse, Marksizme, aydınlanma ise, beyin gücüne dayalı üretim ise, sosyalizm ise yapmamalıyız bunu."[1154]

3.1.2. İlericilik – Gericilik (İrtica) Yorumlamaları

"'İlerici', ilerlemeden yana olan kişilere ve teorilere biraz muğlak olarak takılan bir addır. 'Ortanın solu'nda yer alan ve bir çok şeyi kapsayan bütün görüşlere uygun bir etiket olarak, 'ilerici' sıfatı kullanılmıştır. Bazen açık olarak belirtilmemiş herhangi bir görüş için 'ilerici' kelimesine yüceltici niteliğinden yararlanmak amacıyla da başvurulmuştur. 'İlerici' sıfatına en büyük rağbet 'Halk Cephesi' zamanında oldu. Sosyalistler, komünistler, liberaller ve öteki gruplar arasında 1930'larda ortak düşman 'faşizme' karşı belirli bir dayanışmaya girişildiği zaman, 'ilericilik' bütün bu değişik görüşleri bağdaştırmaya yaradı. Bu durum, 1939 Nazi-Sovyet Paktı ile son buldu. Ama 'ilerici' kelimesi özellikle komünist yazarlar tarafından sözleri ve davranışları kendi amaçlarına uygun kimseleri ifade için kullanılmaya devam edildi."[1155]

Modernliğin kendine has seküler bir din tarihi vardır... Kurtuluş, selamet ve felah artık dünyevi ilerleme düşüncesi içine sarıp sarmalanmış, beşeri davranışa teslim edilmişti. Yeni Çağ devrimci hareketleri böylesi tarihi düşüncelerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır… Buna göre kurtuluş, zaman ve tarih içinde aklın rehberlik ettiği davranış aracılığıyla gerçekleşecektir. Özellikle 19. yüzyıl politik Mesihçiliğinin ideolojik kökleri burada yatar. J. L. Talmon'un ifadesiyle, "asırlar zinciri, beşeri ve toplumsal içeriğin bütünleşmesinin muadilidir ki, ahenkli bi bütün içinde insanın bütün kudretini etkin hale getirmek suretiyle kendini ifade etmesini mümkün kılar." "Adil ve ahenkli bir toplum vizyonu"- Böylece devrim dininin gizli ya da açık dognası da isimlendirilmiş oluyordu: İnsanlığın bu dünyadaki evrensel mutluluğuna olan eskatalojik inanç.[1156]

[1154] Yakup Kepenek'in konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, I. Basım, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s. 80.

[1155] Henry Ducker, "İdeoloji", Siyasal Terimler Sözlüğü, Derleyen: Maurice Cranston, Çev.: Candan Selek Ataöv, Milliyet Kültür Kulübü, İstanbul, Tarihsiz, s. 77.

[1156] Gottfried Küenzlen, "Devrimin Dini", Çev.: D. Naci Kadızade, Tezkire Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi, Sayı: 31-32, Ankara, 2003, s. 199-200.

* Löwith'ye göre, 19.yüzyılda eskatolojinin kıvılcımı "liberal teologlar" aracılığıyla değil, bilakis devrimin seküler teologları aracılığıyla diri tutulmuştur. Yeni eskatolojini taşıyıcıları ve münadileri, yeryüzündeki Tanrı devletinin öncüleri olarak fakındaydılar ki, 1789 devrimi Turgot, Condercet ya da Proudhon gibi devrimciler için insanlığın daha önceki tüm devrimci hedeflerinin gerçekleşmesi ve yeni çağın işaretiydi. Yahudi-Hıristiyan geleneğinin fütürist eskatolojisi içinde ortaya çıkan klişe, yani Tanrı Devleti, kutsal Kudüs, dünyanın kurtuluşu, tarihin sonu ve İsa'nın krallık hakimiyetinin başlangıcı, seküler bir transformasyon içinde "devrimin dini"nde merkezi bir yer edinir. Yeni isimler artık, "hürriyet devletinin başlangıcı" ve "yükümlülükler devletinin sonu" olarak konmuştur; ya da

Karl Löwith, "Dünya Tarihi ve Kurtuluş Olgusu" adlı kitabında, modern-devrimci ruhun bu eskatalojik karakterinin 18. ve 19. yüzyılda nasıl oluştuğunu ayrıntılı şekilde anlatıyor.* Modern devrim anlayışını şekillendiren ve "devrim" kelimesine modernliğe özgü bir anlam bahşeden bu seküler-teolojik boyuttur ki, kendini daha önceki tüm ayaklanmalardan, isyanlardan ya da darbelerden ayrıştırır. Devrim kelimesine modern açıdan merbut olan şey, yani devrimin bütünlük ve evrensellik iddiası, bu Mesihçi ruh içinde de mündemiçtir. Böyle devrimler dünya tarihine her zaman yeni bir hayat prensibi takdim etmek isterler. Devrim dünyaya gelmek ve bütün dünyaya yeni bir heyecan vermek ister. Devrimler dünyaya açılmak isteyen inkılâplardır.

Devrim dininde söz konusu olan, bir ya da daha çok haksızlığa karşı mücadele değil, aynı zamanda, haksızlığın bertaraf edilmesi, dünyanın inkılabı ve evrensel adaletin inşasıdır. Fransız Devrimi başladığında "devrim dini sürekli devrim inancıyla yanıp tutuşuyordu. "Devrim dininin rahipleri, halkın ya da tarihin açığa çıkmamış iradesine rağmen, kendilerini tarihin seçilmişleri ve gelecekteki dünyanın emanetçileri olarak görüyorlardı".[1157]

"Sosyalizm çeşitli nüansları içinde pozitivizm ve nasyonalizmin bilimsel dinidir. Ehemmiyette kaydedilmelidir ki, sosyalist ve nasyonalist Mesihçiliğin doğuş yıllarında, ne söz konusu hareketlerin aktörlerinin bilincinde, ne de diğer tarihi vakalarda tasarılar arasında kati bir ayrılık ya da ilkesel bir antagonizma mevcuttu. Aktörleri bir araya getiren, devrimin ruhuydu. Devrim dini nasyonalizmden komünizme, Protestan yoksulluğundan sanayi teknokrasisine kadar uzanan çeşitli menfaatleri, umutları, eğilimleri ve beklentileri kucaklıyordu. Enternasyonal bir kardeşliği temsil ettikleri aşikârdı."[1158]

"Devrimin diniyle başlayan şey –birbiriyle rekabet halindeki Mesihçi-devrimci hareketlerde- her politikanın ideolojileşmesiyle sonuçlandı. Nihayet 'komünizm, faşizm ve nasyonalizmle, yani totaliter, antidemokratik hegemonya politikasının izleri içinde ideolojik olarak dogmatikleşen politikanın enternasyonal boyutu geçerli hale geldi. Devrimin dini, tabirinden kasıt, din dışı tarih seküler kurtuluş tarihine maruz kalırsa, kesin kurtuluşun ve insanlığın evrensel mutluluğuna olan inancın da o tarih içinde beklenmesi gerektiğidir. Marksizmin, nasyonalizmin, ama farklı şekillerde diğer devrimci hareketlerin seküler tarih teolojileri, insanlığın bugüne kadarki çöküş tarihinin

---

Heinrich Heine'in yeni inancı veciz bir şekilde formüle ettiği gibi: "Biz yeryüzü cenneti kuracağız". Modern devrimci hareketlerin peygamberleri ve rahipleri, " bu devrim doktorları ve onların acımasız öğrencileri" kendilerini seküler kurtuluş tarihinin taşıyıcıları, münadileri ve müsebbibi olarak görüyorlardı. "L'avenir est a nous" (Altın Çağ önümüzde sözü St. Simon'a ait), politik Mesihçiliğin parolasıdır. Gottfried Küenzlen, "Devrimin Dini", Çev.: D. Naci Kadızade, Tezkire Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi, Sayı: 31-32, Ankara, 2003, s. 201.

[1157] Gottfried Küenzlen, "Devrimin Dini", Çev.: D. Naci Kadızade, Tezkire Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi, Sayı: 31-32, Ankara, 2003, s. 202.

[1158] Gottfried Küenzlen, a.g.m., s. 202

son bulduğunu ve yeni asırların sonsuzluk kılavuzunu ilan etmişlerdi. Devrimleri taşıyan ve ilerleten, bu inançtı. Başka türlü ifade edersek; eski dinle beraber kovulduğu sanılan ruhlar, seküler devrimci bir örtü altında yeniden dönmüştür. Hıristiyan inancında daima içkin olan dünyanın sonu tasavvuru, eskatolojik devrimci bir yıkım motifine dönüşmüştür. Her şeyi yeniden yapmak için, her şeyi yıkalım' ya da ilk Bolşevik parolada olduğu gibi, 'Eski dünyayı yıkalım, yeni bir dünya kuralım. O zaman bu eski toplumun yıkıntıları içinden Sosyalist Dünya Cumhuriyeti doğacaktır.'" [1159]

"Marx ve Engels tarihi ve diyalektik materyalizmin tekamülü sürecinde kapitalizmden sosyalizme ve nihayet komünizmin 'Hürriyet Ülkesi'ne geçişi tasavvur etmişlerdir."[1160] Küenzlen, 'Hürriyet Ülkesi'ne ulaşabilmek için özgür çağrışım içinde yaşayan 'toplumsal insan' olunması gerektiğini, insanın gerçek tabiatının toplumda tirileceğini, insanın birliğini ve bütünlüğünü yeniden kazanmasının, yabancılaşmayı aşmasının, yitik insan olarak yalnızca proletaryanın elinde olduğunu, proletaryanın tikel bir sınıf olmadığını, daha ziyade yeni insanın zuhuru ve dünya tarihinin seyri içerisinde evrensel kurtuluşu gerçekleştirecek olan yetkili mercii olduğunu ifade etmiştir.[1161]

Marx yorumları sürekli Marksçı düşüncenin Mesihçi karakterini işaret etmişlerdir. Ayrıca, Marx'ın Yahudi-Hıristiyan (özellikle Yahudi) mirasını ehemmiyetle vurgulamışlardır. Proletaryanın tarihi kurtarıcı rolü hakkında şu son mülahazalar Marx'ın fazlasıyla seküler, Mesihçi kategorilerde düşündüğünü açıkça ortaya koymuştur. Bütün 'tarihi materyalizm nasyonal ekonomi dilinde kurtuluş tarihi olarak anlaşılacaksa,' aynı şey şüphesiz yeni insanın Marksçı ütopyası içinde geçerlidir. K. Löwith, burjuva ve proletaryanın son antagonizmasının, tarihin sonunda İsa ve İsa karşıtları arasındaki savaşın son safhasına olan inanca tekabül etmesi ve proletaryanın görevini seçilmiş halkın tarihi misyonuna benzemesi tesadüf değildir. Ezilen sınıfın evrensel kurtarıcı fonksiyonu, çarmıh ve yeniden diriliş dinin diyalektiğiyle eski yükümlülükler ülkesinin hürriyet ülkesine dönüşme yeni bir asra tekabül eder. Bütün tarihi süreç, 'Komünist Manifesto'da tasvir edildiği gibi, tarihin Yahudi-Hıristiyan yorumunun genel şemasının öngörülen kurtuluş olgusu olarak anlamlı bir nihai hedefe aksettirir."[1162]

Marksizm basit olarak insanlık tarihinin ileri doğru özgül hareket biçiminin yasa benzeri kaçınılmaz karakterini büyük bir görevle ilan etmiş olan bir düşünce yapısıdır. Ancak şu ya da bu tarihsel gelişme yasasını bulduğunu aynı şekilde iddia eden çok sayıda başka doktrin de vardır. İnsan toplumlarının zorunlu olarak sonlu ve aynı sayıda aşamalardan geçtiği sonucuna varan bir önerme, burada tepkisel boşunalık tezi olarak betimlenen şeyin, ilerici safta yer alan yakın akrabasıdır.

[1159] Gottfried Küenzlen, "Devrimin Dini", Çev.: D. Naci Kadızade, Tezkire Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi, Sayı: 31-32, Ankara, 2003, s. 203.
[1160] Gottfried Küenzlen, a.g.m., s. 205.
[1161] Gottfried Küenzlen, a.g.m., s. 206-9.
[1162] Gottfried Küenzlen, a.g.m., s. 209.

Görünüşte birbirine zıt bu iki teori arasındaki temel yakınlık boşunalık dilinin her ikisinde de ortak olmasıyla gösterilmiştir. Burada Marx mükemel bir tanıktır. "Hareket yasası" keşfettiğini ilan etmesinden hemen sonra ayn önsözde şunu yazar.[1163]

"Modern toplum "gelişmenin doğa benzeri (naturgemasse) aşamalarını ne atlayabilir, ne de onları iradeyle ortadan kaldırabilir." Buradaki boşunalık, sözde hareket yasalarının ayrıcalıklı bilgisine sahip toplumsal bilimci tarafından ifşa edilmiş bu yasaların işleyişini değiştirme ya da önleme girişimini içerir; oysa buna mukabil Pareto ve Stigler'de boşunalık temel bir değişmezi değiştirmek için gösterilen beyhude çabadan doğar.

Marksist sisteme ve kaçınılmaz ilerlemeye dair bu bakımdan Marksizm Aydınlanma'nın çocuğundan başka şey değildir- benzer fikirlere daha sık yöneltilen itirazlardan biri, bunların insan eylemine çok az yer bırakmaları olmuştur. Burjuva toplumunun gelecekteki dönüşümü neredeyse kesin olduğu sürece, sizin ve benim tekerleğe omuz vereceğimiz bir nokta var mıdır? Burada, daha sonra meşhur "özgür süvari" sorunu haline gelen şeyin erken bir biçimini görüyoruz. Ortaya koyulan argüman biraz daha sofistike olmakla birlikte göründüğü kadar bulanık değildir. Bizzat Marx gene Kapital'in önsözünde "kaçınılmaz" devrim için çalışmanın gelişini hızlandırmaya ve maliyetini azaltmaya yardım edeceğini belirterek bu argümanı sezinlediğini gösterdi. Daha genel olarak "tarih bizden yana" görüşü insanlara güç ve güven duygusu kazandırdı. Ne var ki, bu şüpheli bir güvendi. Bu anlayış daha erken dönemlerde bütün savaşçıların aradıkları, Tanrı'nın onların yanında olduğuna dair bir güvenceden intikal eden tipik bir 19. yüzyıl anlayışı idi. Bildiğim kadarıyla hiç kimse bu güvencenin birilerinin savaşma azmini zayıflatacağını asla öne sürmedi. Eylemcilik aynı şekilde, aktörlerin bir tarihsel hareket yasası tarafından desteklenmekte olduğu fikriyle teşvik edildi ve aslında yorumu önerenlerin niyeti de buydu. Onun gerici mukabilinin, boşunalık argümanının da uygun bir hikaye ambarı vardır; yürekten benimsenmesi halinde bu argüman insan eyleminin hevesini kökten kırar ve bu argümanı temsil edenlerin başarmaya çalıştıkları şey tam da budur.[1164]

Tepkisel tutum, aksi tesir etkisinin yan sonuçlarının yaygınlığını ifşa etmeyi içerir. Bu nedenle tepkiseller, mevcut kuramları yeniden biçimlendirmede ve yenilikçi siyasetler izlemede son derece tedbirli olmayı tavsiye ederler. Bu konumun ilerici karşılığı tedbirliliği boş verir ve sadece geleneği değil, aksi tesirle sonuçlansın ya da sonuçlanmasın insan eyleminin istenmeyen sonuçları anlayışını tamamen göz ardı eder; ilericiler toplumu kendi iradeleriyle biçimlendirmeye ve yeniden biçimlendirmeye daima hazırdırlar ve olayları denetleme yetenekleri hakkında hiçbir kuşku taşımazlar.

[1163] Albert, O. Hirshman, Gericiliğin Retoriği, Çev. Yavuz Alogan, I. Baskı, İliteşim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 171.

[1164] Albert O. Hirshman, a.g.e., s. 171-2.

Bu büyük ölçekli toplumsal mühendislik eğilim aslında Fransız Devrimi'nin çarpıcı özelliklerinden biri idi.[1165]

Hiçbir yerde bütünüyle ortaya konulmamış olmakla birlikte, Marx'ın tarih kuramının altında bir ilerleme fikri yatmaktadır… Marx, Grundrisse'nin 1859'daki Önsöz'ünde başlıca üretim tarzlarını "toplumun ekonomik formasyonundaki ilerlemeci devreler" olarak bir seri içinde düzenlemektedir ve aynı metinde "yeni, daha üstün üretim ilişkilerinin ortaya çıkabileceği koşulları" tanımlamaktadır. Büyük ölçüde örtük olarak var olan bu ilerleme kavramının temel ögeleri iki yönlüdür. İlk olarak kültürel ilerleme-insan potansiyellerinin bütünüyle irdelenmesi, en geniş anlamıyla insani özgürleşme "doğanın güçleri üzerinde insan egemenliğinin tümüyle gelişmesi"ne, yani, üretici güçlerin ve özellikle modern çağlarda bilimin ilerlemesine bağlıdır. İkincisi, ilerlemeni, örneğin Comte'un ya da Spencer'in evrimci kuramlarında olduğu gibi tedrici, kesintisiz ve bütünleşmiş bir süreç olarak görülmeyip, kesintili, uyumsuz ve bir toplum tipinden diğerine, öncelikle sınıf çatışması yoluyla tamamlanan az ya da çok ani sıçramalar tarafından nitelenmesidir.[1166]

Sonraki birçok Marksist bu ilerleme görüşünü, sadece "ilerici güçler" ve "ilerici hareketler" gibi deyişlerin sıradan bir yer edinmiş olduğu gündelik politik söylemde değil, ama ayrıca akademik yazılarda da benimsemişler veya bu görüşü daha açık biçimde sergilemişlerdir. Nitekim, Marksist arkeolog Gordon Childe, ekonomik devrimlerin nasıl uygarlığı ortadan çıkardığını göstererek ilerleme fikrini kanıtladığını iddia etmiştir. Bir başka yönden Friedman Marksizmin burjuva devrimlerinin düşünürleri tarafından 18. yüzyılda formüle edilmiş olan ilerleme fikrini kendi içine aldığını ve genişlettiğini ileri sürmüştür.Daha yakın bir dönemde Hobsbawm, Grundrisse'nin kapitalizm öncesi ekonomik formasyonlarla ilgili bir bölümüne yazdığı girişti. Marx'ın amacının "tarihin içeriğini en genel biçimiyle formüle etmek" olduğunu ve "bu içeriğin de ilerleme olduğunu" iddia etmektedir; Marx'a göre "ilerleme nesnel olarak tanımlanabilir bir şeydir". İlerleme, bir başka biçimde, tarihsel süreci, bir anlamda özgürleşmenin ilerlemeci bir hareketi olarak gören Marksizmin daha Hegelci biçimlerinde önemli, ama büyük ölçüde incelenmemiş bir kavramdır.[1167] Diğer yandan, her zaman, ilerleme fikrinin önemini sınırlandırmanın -ki bu, kendilerince arı bir bilimsel kuram olarak kabul edilen şeye değer yargılarını katmanın yolunu açmaktadır- yollarını arayan Marksistler de olmuştur. Bu, çeşitli vesilelerle sosyalizmin etik amaçları sorusuyla yüzyüze gelmek durumunda kalmış olmakla birlikte, "ekonomik determinizm" kavramına sıkı sıkıya sarılmış olan II. Enternasyonel'deki bazı düşünürlerin örneğin Kautsky ve Avusturya Marksistlerinin çoğunluğu, konumunu ifade etmektedir. Bu,

---

[1165] Albert, O. Hirshman, Gericiliğin Retoriği, Çev. Yavuz Alogan, I. Baskı, İliteşim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 173.

[1166] "İlerleme" maddesi, Marksist Düşünce Sözlüğü, Yayın Yön. Tom Bottomore, Derleyen: Mete Tunçay, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 297.

[1167] "İlerleme" maddesi, a.g.e., s. 297-98.

ayrıca, her şeyden önce tarihsicliğin bütün biçimlerini içeren ideolojik düşüncenin karşıtı olarak Marksizmin bilimsel niteliğini kesin olarak yerleştirmekle ilgilenmiş olan yakın dönemlerdeki yapısalcı Marksistlerin, özellikle de Althusser'in konumudur.[1168]

Terakki'nin zıddı olan "irtica" kelimesi Arapça "ric'at" kökünden türetilmiştir. 'İstif'al' babından "irtica" olarak dilimize girmiştir. Lügatte, "geri dönmek" olan bu kelime Türkçe'de yeniliklere değer vermeyip, her yönüyle eskiyi özlemek veya eski düzeni getirmeye çalışmak anlamını ifade eder. Batı dillerinde "etkiye karşı tepki göstermek" manasına gelen bu kavram İngilizce'de "reaction", Fransızca'da "réactione" ve Almanca'da "reaction" kelimeleriyle karşılanmaktadır. Gerçek anlamda "irtica", dinin özünden uzaklaşmak ve dinin temel ilkelerine aykırı olarak algılamak ve yorumlamaktır.[1169]

İrtica teriminin bazı düşünce ve toplumsal-siyasal olayları tanımlayan ve tasnif eden bir kavram olarak kullanılmaya başlanması Meşrutiyet dönemine rastlar. İlk tescilli irtica hereketi 31 Mart Olayı'dır. Bu olaydan sonra irtica olayı, Türkiye'nin siyasal hayatında yer almış ve sık sık gündeme gelmiştir… İkinci Meşrutiyet döneminde aydınlanma düşüncesinin etkilediği jön Türk hareketi Avrupa'daki aydınlanma düşüncesinin Osmanlıya taşıyıcısıdır. Aydınlanmanın temel kavramı Terakki (İlerleme) hareketin siyasal örgütüne isim vermiş, dinsel düşünceyi insanlığın evriminde ilkel bir düşünce olarak tanımlayan Aydınlanma düşüncesi zamanın düşünürlerine ikna edici gelmiştir. Nuray Mert, zamanın tartışmalarının "İslam alemi niçin yenildi?", "İslamiyet ilerlemeye engel midir, değil midir?" "İslamiyet bir gerilik unsuru mudur?" etrafında döndüğünü belirttikten sonra bizdeki gericilik kavramının Batı'daki anlamından farklı kullanıldığını ifade ediyor. Hilmi Ziya Ülken'in "Batı'daki değişimler toplumun alt kesimlerinden gelip, mevcut iktidarları sarsmıştır. O nedenle gericilik adı verilen tepkiler, reaksiyonlar iktidar mevkiinden yukarıdan geldiği halde, Ortadoğu'da halktan gelmektedir. Batı'da reaction' şuurlu bir şekilde siyasi-içtimai bir cereyan, asri silahlara sahip bir düşünce tarzı olduğunu, Doğu'da "irtica" cemiyetin biricik çıkar yolu olan, hareketin taassup ve skolastikle, bilgisiz kütle homurtusu ile karşılayan, müphem, tarifsiz ve sistemsiz bir cereyan olarak kaldığı için pejoratif bir manada kalmıştır" görüşünü naklediyor.[1170]

Selçuk Akşit Somel, Türk tarihinde aydınlanmacı toplum mühendisliğinin jakobenlikle bütünleştiğinin ilk örneğinin 1912-13 Balkan Savaşları'ndan sonra İttihad

---

[1168] "İlerleme" maddesi, Marksist Düşünce Sözlüğü, Yayın Yön. Tom Bottomore, Derleyen: Mete Tunçay, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 298.

[1169] M. Ali Kaya, "İrtica Kavramı", Köprü -Üç Aylık Fikir Dergisi-, İstanbul, S. 78, Bahar-2002, s. 80. (M. Ali Kaya, bazı alimlerin (Bediüzzaman Said Nursi) irticaya cahiliye anlamını verdiğini ve cahiliyyenin İslam'la alakası olmadığını söylediği halde, irtica ile itham edildiğini belirtiyor. A.g.e., s. 80-84). Kemalist ve Marksist kesimin irtica söylemine karşı İslamcı ve Milliyetçi kesimin daha çok savunmacı bir söylemle kendilerinin irtica ile ilgilerinin olmadığını ortaya koymaya çalışmaları ve irticaı tekrar tanımlamaya çalışmaları bunu göstermektedir.

[1170] Nuray Mert, "Gericilik", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, S. 3, 1998/3, s. 9-11.

ve Terakki'nin otoriter politikalarında görüldüğünü, Birinci Dünya Savaşı'nı takiben toplum mühendisliğinin, jakobenlik siyasetinin Anadolu'da devam ettiğini, Milli Mücadele'yi başaran kadronun Batı tipi eğitim almış, pozitivist bir dünya görüşüne sahip ve siyasi köken olarak büyük oranda eski İttihadçı olan asker-sivil bürokrat aydınlardan oluştuğunu; laikliğe dayalı aydınlanmacı toplum mühendisliği programının dönemin Anadolu toplumunun demokratik katılımla kabullenmesinin mümkün olmadığını, sonuç olarak "halka rağmen, halk için" Batılılaşma ve modernleşme sürecinin yukarıdan inmeci, seçkinci ve otoriter olduğunu, pozitivist dünya görüşüne sahip bu kadroların bir kültürel unsur olarak dini ve geleneksel kültürü toplumsal geriliklerin ve kötülüklerin etkeni olarak kabul ettiklerini bu nedenle "modern ilerici" nitelikte, ıslahatlar, devrimler yapıldığını modernleşmeci kadroların kendilerine karşı bir ideolojik karşı silah olma potansiyeli nedeniyle dini mümkün mertebe toplumun bilincinde zayıf kılmayı stratejik bir adım olarak belirlediklerini; geçmiş tarihinden ve dinsel kimliğinden yalıtılmış yepyeni bir toplumsal ve siyasi kimlik oluşturmak amacı taşıdığını iktidar tekelini sorgulayacak dini nitelikteki resmi sivil muhalefetin ortadan kaldırılarak yeni iktidarı meşru kılacak ideolojik bir zemin hazırlandığını, bu toplum mühendisliğinin tavizsiz bir "ilerlemeci" laik, rasyonel içerikli eğitim politikasının 1945'e kadar sürdüğünü ifade ediyor.[1171]

1925-40 arasında dönemin söylem biçimi devrimci/solcu değil, ilerici/halkçı idi.[1172]

"Cemil Meriç,1960'lardan sonra setlerin yıkıldığını, izmlerin sel gibi ülkemize aktığı, sosyalizmin de İslamiyetin de serbest olduğunu dile getirdikten sonra şöyle devam ediyor: İslamiyet serbestti, ama müstağribler için bir abesler yığınıydı; din gericilikti. Şuurumuza vurulan o zinciri çoktan parçalamıştı Cumhuriyet. İslam olmak çağın dışına çıkmaktı. Eğitim de, basın da müstağriblerin elindeydi. Gerçi halk imanından kopmamıştı: sığ, soğuk, katılaşmış bir iman… Ama müstağribler yüzde yüz Batılıydılar ve Batı'nın değerlerine sadık kaldılar. Yeni kuşaklara gelince… Onlar bu sahte Batıcılıktan tiksinmişlerdi. Masallarla avutulamazlardı artık. İkiye ayrıldılar: ülkelerinin mukaddeslerine sarılanlarla, sosyalizme gönül verenler, Batı'nın kelimeleriyle: Sağcılarla solcular."[1173]

1970'lere doğru Türkiye'de siyasal yelpazenin sol-sağ ayrımı ekseninde şekillenmeye doğru gidişi, sol-sosyalist akımların hemen tüm sorunlarını ulusal ve uluslar arası plânda iktisadi-sınıf-çıkarları, mülkiyet ve bölüşüm ilişkileri ölçeğinde tanımlayan 'sol-ekonomist' söyleminin etkinliğinde oldu. Sağ partiler de buna 'kalkınma' ve 'büyüme' ile öncelik veren bir karşı ekonomist söylemle cevap vermeye

---

[1171] Selçuk Akşin Somel "'Gericilik', 'İlericilik' ve Aydınlar", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, Sa.: 3, 1998/3, s. 46-50.

[1172] Ahmet Oktay, Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları, B/F/S Yayınları, İstanbul, 1986, s. 347.

[1173] Cemil Meriç, "Batılaşma", CDTA, I. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 243.

yöneldiler. Bu sol ve sağ ekonomist söylemler, Cumhuriyetin kuruluşundan 1960'lı yıllara kadar siyasal tutum ve değerlendirmeleri birinci derecede belirlemiş olan ilerici-gerici ayrımına dayalı söylemle kolayca eklemlendi. TC'ni Batılı kültür ve yaşam tarzı kalıplarına uyarlanmış bir toplumun ulus devleti olarak kurmak ve öylece sağlamlaştırmak perspektifiyle 27 yıl ülkeyi yönetmiş CHP'nin 'ilericilik' adı altında toplanan bu politikalarına karşı meşruiyetini din ve kültürel geleneklerden alan her direnç ve kurum 'gericilik' olarak nitelendirilmişti. Ö. Laçiner, 1969 seçimlerinde gerek CHP'nin gerekse TİP'in başarısız olemasının meydana getirdiği hayal kırıklığının ardından, iktidara varmanın kuralı olarak seçimin ve demokrasinin ne ölçüde bağlayıcı olduğu sorusunun tartışıldığını; CHP çevresinde sayılan ordu ile sivil bürokrasinin sol Kemalist eğilimdeki radikal unsurların halkın çoğunluğu ile "geri" ve "gericiliğe" açık olduğunu, Türkiye'de demokrasinin bu veri üzerine kurulduğu için aldatmaca olduğunu ileri sürdü.[1174]

Mehmet Ali Kılıçbay, siyasetin her halükârda hale ilişkin bir eylem, duruş, tutum ve düşünce olduğundan dolayı, kendisini geçmişin veya geleceğin işlevinde ifade etmek zorunda olduğunu, diğer yandan tanım olarak kısmi olmasına rağmen, kendisinin totaliter olarak ortaya koyduğu bunun sonucu olarak kendisini bugünün, dünün veya yarının terimleri içerisinde düzenleme projeleriyle ortaya koymasını kaçınılmaz olduğunu, her siyasetin mutlaka bir toplum mühendisliği veya bir toplum marangozluğu (heykeltıraşlığı) olduğu, aynı zamanda, her siyasetin bugünü şekillendireyim derken, aslında geçmişi şekillendirdiğini ve bugünün şekillendirilmesi talebine meşruiyet kazandırdığını ifade ediyor.[1175]

Selçuk Ziya Somel, "gericilik" veya "irtica" deyimlerinin toplumun belirli kesimlerinde genellikle korku, panik, kötümserlik, geleceğe ilişkin umutsuzluk duyguları yarattığını; her iki terimin de büyük ölçüde arizilik, kuraldışılık veya düzendışılık, dolayısıyla da mantıkdışılık, akıldışılık, irrasyonellik anlamlarını içerdiğini; bu anlamları çağrıştırmasının başlıca sebeplerinden birisinin gericilik deyiminin kendisinin toplumsal ve tarihsel "ilerleme" sürecine temel bir karşıtlığı, bir muhalefeti ifade etmesi olduğunu belirtiyor[1176]

Yusuf Kaplan, Türkiye'de irtica denen bir fenomenin var olup olmamasını önemli olmadığını, önemli ve hatta zorunlu olanın icad edilen irtica tehlikesi söylemiyle laikliğin var olabilmesi, varlığını sürdürebilmesi ve meşrulaştırılabilmesi için "öteki"ne ihtiyaç duyulduğunu, bu söylemin İslami oluşumları söylemleri hedef aldığını ve tehlikeli göstererek İslam kültüründen uzaklaştırmayı sağladığını, hegemonik biçimde ötekileştirerek hakimiyet kurduğunu ifade ediyor.[1177]

[1174] Ömer Laçiner, "Sol", CDTA, 15. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 1239.

[1175] Mehmet Ali Kılıçbay, "Bir 'Tarih Okuma Tarzı' Olarak Gericilik", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, S. 3, 1998/3, s. 24.

[1176] Selçuk Akşin Somel "'Gericilik', 'İlericilik' ve Aydınlar", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, Sa. 3, 1998/3, s. 43.

[1177] Yusuf Kaplan, "Fundamentalizm/İrtica Söylemi: Ötekileşme ve 'Yeni Efendiler'i Meşrulaştırma 'Aygıtı'", Köprü -Üç Aylık Fikir Dergisi-, İstanbul, S. 78, Bahar-2002, s 16-24.

İrtica kavramının, seçim kampanyalarında öteki, rakip siyasal parti ya da partileri hedef alan, ötekini tehlikeli göstermeye ve onun üzerinde hegemonya kurmaya imkan sağlayan bir söylem, bir argüman olarak kullanıldığını görüyoruz:

Metin Toker, 1968 Senato ara seçimleriyle beraber yapılacak yerel seçimler sırasında İsmet Paşa ile Süleyman Demirel arasında "su altı diyalog"un Fuat Doğu Paşa ve Aziz Uras aracılıyla sürdüğünü, ama açılacak kampanyada CHP Genel Başkanının irticayı, AP Genel Başkanının komünizmi başlıca hedef seçeceklerinin anlaşıldığını; İsmet Paşa'nın irtica teşvikçiliğine AP'yi, Demirel'in ise komünizme ortanın solunu bulaştırmak niyetlerini belli eden demeçler vermeye başladıklarını belirtiyor[1178]

Selçuk Akşin Somel, kendi içerisinde olumlu bir değer yargısı içermesi bakımından "ilerleme" teriminin ideolojik açıdan tarafsız bir sözcük olmaktan uzak olduğunu, "ilerleme" kavramının belirli bir "olması gerekeni" ifade ettiğini, bu "olması gereken" şeyin, "gericilik veya "irtica" deyimlerinin kimler tarafından, hangi bağlamda ve hangi amaçla kullanıldığına göre değişebileceğini, esasen tarihsel süreç anlamında olumlu çağrışımlar yüklenen "ilerleme" mefhumunun dinsel-metafizik nitelikte olduğunu, Comte'cu pozitivist bilim felsefesinin her ne kadar görünürde laik ve olgucu nitelikte olursa olsun, özünde metafizik karakter taşıdığını, toplumların maddi teknik ve kaynak birikimi olarak giderek daha karmaşık ekonomik ve sosyal ilişkiler bütününe dönüşmelerinin, insanlığın kaçınılmaz ilerlemesine delil olarak kabul edildiğini, laik ve olgucu anlayışta "ilerleme"nin, metafizik nitelikli başlıca etkeninin soyut biçimiyle "akıl" olduğunu dile getiriyor.[1179]

Durmuş Hocaoğlu, pozitivizm ve Marksizm tarafından "ilerleme" fikrinin bir "fikri sabit" ve bir nevi "din" haline getirildiğini, hatta pozitivizmin pir-i azamı Auguste Comte kurmuş olduğu 'İnsanlık Dini'nin temel akaid unsurlarından olduğunu, Türkiye'de pozitivizmin Türk aydınlarının zihniyet dünyasında kalın bir tortu oluşturduğunu, ilerleme idesinin 'kutsal' bir ideoloji, bir tür din haline dönüştürüldüğünü, ilerlemenin tarihi eksende düz bir çizgi olarak kabul edildiğini, geçmişe dönüşün, rücu etmenin 'kötü', 'irtica' kabul edildiğini; geçmişten ilham alarak, geçmişle hesaplaşarak geleceği inşa etmenin düşünülmediğini ifade ediyor.[1180]

Feyzullah Cihangir, mürteci etiketinin bilimsel bir çalışma ve uğraşdan sonra verilmediğini, dinin devlet kontrolü altında tutulması ve dinin toplumsal gelişmeye engel olduğunun düşünüldüğü bir ortamda dindarların "mürteci" olarak kabul edildiklerini ve mevhum bir tehdit olarak irticanın hep mevcut gösterildiğini,

---

[1178] Metin Toker, İsmet Paşa'nın Son Yılları 1965-1973, I. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993, s.111-112.

[1179] Selçuk Akşin Somel "'Gericilik', 'İlericilik' ve Aydınlar", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, S. 3, 1998/3, s. 43-44.

[1180] Durmuş Hocaoğlu, "'İlerleme' Üzerine Bir Tahlil Denemesi", Köprü -Üç Aylık Fikir Dergisi-, İstanbul, S. 78, Bahar-2002, s 36-39.

Müslümana karşı duyulan alay ve nefret hissinin Cumhuriyet'ten sonraki sinema ve tiyatroya da yansıdığını Türk sinema ve tiyatrosunda aydın kişilikli terbiyeli dürüst ve ahlaklı bir din adamı görmenin mümkün olmadığını, ortaya konan eserlerde din adamlarının ahlaklarından, fizyolojik görünümlerine kadar iğrençleştirildiğini ve alay konusu yapıldığını ifade ediyor.[1181]

H. Cemal, 1789 Fransız İhtilali'nin jakobenlerinin şiddeti kullanmalarını gerekli görenler olduğunu belirtmektedir. Türkiye'de de, Doğu Perinçek tarihte bütün devrimlerin güç kullanarak meydana geldiğini; devrimlerin bu şekilde başarıya ulaştığını söylemektedir. H. Cemal, jakoben yöntemleri bugün savunmaya kalkmanın bu büyük devrimin getirdiği tüm kazanımları yadsımak, çağdışına düşmek anlamı taşıdığını belirtiyor; bununla birlikte o günlerde bu yöntemlere başvurmadan devrimi korumanın ne derece mümkün olduğunu da sorguluyor.[1182]

Ö. Laçiner, ilericilik ve gericilik kavramları, modern çağların zihniyet dünyasını belirleyen iki temel liberalizm ve sosyalizm tezlerinin bileşkesinden oluşturulmuş değer yargıları olarak son iki yüzyıldır siyaset terminolojisinde kullanıldığını; bu iki tezin bakış açılarına göre farklılık kazandığını herkesçe kabul edilebilir ve geçerli "ilerici ve gerici" kavramlarının ileri sürülemeyeceğini, son iki yüz yıldır siyasal düşünüşünün odak kavramlarından biri olan "kurtuluş" düşüncesini aydınlanma felsefesi ve modern çağ dinamikleri bağlamında içeriklendirildiğini sosyalizmin ve liberalizmin farklı şartlar ve süreç bağlamında kendi "ileri"lik iddialarını ve buna bağlı olarak "kurtuluş"u temsil iddialarını ileri sürdüklerini ve bugün bir anlamda bu iddiaların yapısal bir tıkanmayla karşı karşıya kaldığını ifade ediyor.[1183]

Cumhuriyet'in pozitivist, kısmen aydınlanmacı eğitiminden geçen, resmi söylemden etkilenen kuşakların kullandığı ilerici-gerici ifadelerini, 68 kuşağının miras aldığı söylemlerdir. Bu söylemlere Marksist bakış açısından kaynaklanan anlamların yüklendiğini ve toplumsal sınıf ve mücadele açısından ilerici-gerici kavramlarının değerlendirildiğini görüyoruz.

H. Cemal, Paris'te bulunduğu yıllarda günlüğüne birtakım notlar yazdığını; Batı'nın üstünlüğü karşısında duyulan tepkilerin, komplekslerin var olduğunu; Batı ülkelerine ilk gidildiğinde 'Onlar neden ileri gitmiş, biz niçin geri kalmışız?' sorularının çengelinin zihinlere asıldığını; fikirlerinin radikalize olmasında devrimci raya kayıp anti-kapitalist çizgiler edinmesinde bu sorunun da kesin rol oynadığını; bununla birlikte, kiminin körü körüne Batı hayranlığına kaydığını, kiminin Batı'yı akılcı biçimde tahlil ederek Batı'yı Batı yapan çerçeveyi yerli yerine oturttuğunu; kiminin Batı'yı Batı yapan

---

[1181] Feyzullah Cihangir, "Türk Tarzı Laiklik ve Türkiye'de Müslüman İmajı", Köprü -Üç Aylık Fikir Dergisi-, İstanbul, S. 78, Bahar-2002, s. 85-9.

[1182] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 85.

[1183] Ömer Laçiner, "Geçersizleşen Ama Yenilenmesi Gereken Bir Koordinat", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, 1998/3, Sa.: 3, s. 27-31.

değerlerin bir bölümünü özümseyerek Batı'yı aşacağına inandığını; kiminin de İslamcı radikaller komünistler gibi tam anlamıyla Batı düşmanı kesildiğini belirtiyor.[1184] H. Cemal, Oxford ve Cambridge'ın entelektüel havası altında biraz ezildiğini, o yüzden içinde bir rahatsızlık, bir kıskançlık dalgası yükseldiğini, kafasına soruların üşüştüğünü, 'Onlar neden böyle? Biz niye böyle? Onların gücü nereden geliyor? Bizim zayıflığımız nereden kaynaklanıyor? Onlar neden ileri? Biz neden geriyiz? şeklinde sorular sorduğunu, Avrupa'ya olan hayranlığının aynı zamanda, bir tepkiye, bir tür aşk-nefret ilişkisine dönüşebilecek tohumları bağrında taşıdığını, gördüğü haksızlıklar ve eşitsizlikler karşısında içinde bir isyan duygusunun kabardığını, daha güzel bir Türkiye'ye ve hakça bir dünyaya giden yolda kendi ütopyasını oluşturduğunu ifade ediyor.[1185]

Bu sol ve sağ ekonomist söylemler, Cumhuriyetin kuruluşundan 1960'lı yıllara kadar siyasal tutum ve değerlendirmeleri birinci derecede belirlemiş olan ilerici-gerici ayrımına dayalı söylemle kolayla eklemlendi. TC'ni Batılı kültür ve yaşam tarzı kalıplarına uyarlanmış bir toplumun ulus devleti olarak kurmak ve öylece sağlamlaştırmak perspektifiyle 27 yıl ülkeyi yönetmiş CHP'nin "ilericilik" adı altında toplanan bu politikalarına karşı meşruiyetini din ve kültürel geleneklerden alan her direnç ve kurum "gericilik" olarak nitelendirilmiştir. CHP'nin bu tek parti yönetimi devrinde din ve "bölücülüğün" ardından potansiyel bir tehlike sayılarak yasaklanan ve eziyet gören sosyalist akım, buna rağmen, CHP'nin "ilerici"liğini onaylamaktan vazgeçmemiş, onun din ve bölücülüğe karşı uygulamalarına genelde olumlu yaklaşmıştı.[1186]

Atilla İlhan, bir söyleşisinde "Laikliği getiren İsmet Paşa'nın, irticanın mucidi" olduğunu;[1187] Gazi'nin "mürteci" lafını kullandığını; fakat bu sözü yabancı ile işbirliği yapanlar için kullandığını ifade ediyor.[1188]

TÖDMF'nin (Türkiye Öğretmenler Dernekleri Milli Federasyonu) 1964'de Ankara Kızılay'da yaptığı yurt düzeyinde ilericilik devrimciliği savunmak için toplantıların birincisi 33 dernek tarafından benimsenmiştir. İkinci toplantısında federasyon gericilikle savaş için sürekli bir komisyon kurmuştur. 24 derneğin imzaladığı bildirisi şu şekildedir. "İkiyüz yıldır süren Batılılaşma ve modernleşme çabalarımıza rağmen, Türkiyemizi ortaçağ karanlıkları içinde yaşatmak isteyen, geri zihniyetin hâlâ yok edilemediğine ve bir kısım sorumsuz politikacıların din ve maneviyat sömürücülerinin, kendi menfaat düzenlerini bir parça daha sürdürmek amacıyla Atatürk ilkelerine ihanet ettiklerini gören biz Atatürkçü teşekküller, bütün gericilik kaynaklarını kurutmak ve Türkiyemize

---

[1184] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, Doğan Kitapçılık, I. Baskı, 1999, İstanbul, s. 104.
[1185] Hasan Cemal, a.g.e., s. 106-7.
[1186] Ömer Laçiner, "Sol", CTDA, Cilt 15, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 1239.
[1187] Attila İlhan ile yapılan söyleşi, Gerçek Hayat, Yıl: 3, 30 Nisan-6 Mayıs 2004, Sayı: 2004-18 (184), s. 15.
[1188] Atilla İlhan, "Tam Bağımsızlık ve Milli Müdafaa" , Gerçek Hayat, Yıl: 3, 26 Mart 2004, Sayı: 2004-17(183), s.14.

demokrasi ve çağdaş uygarlık kapılarını kesin şekilde açmak için, derinlemesine mücadeleye karar vermiş bulunuyoruz."[1189]

1960-65 yılları arası gençlik olayları konuları sadece Atatürk ilkeleri ve 27 Mayıs değildi. Fakat diğer bütün konular, bu iki temel üzerinden ele alınıyordu. Örneğin, demokrasi, cumhuriyet, anayasa, basın, gericilik-ilericilik, komünizm tartışmaları, öğrenci ve üniversite reformu konuları daima 27 Mayıs ve Atatürk ilkelerinin ışığında ele alınıyordu.[1190]

1961 Anayasası'nın sağladığı geniş hürriyetten faydalanarak bir yandan siyasi parti ve dernek olarak örgütlenirken, bir yandan da Marksist literatürü ardı arkası kesilmez bir biçimde Türkçe'ye aktaran sol, tuhaf bir biçimde sola kayan Cumhuriyet Halk Partisi'nin hazırladığı zeminde, resmi ideolojiyi "İlericilik" adına 'temellük' ederek varlığını meşrulaştırır ve 1970'lerde doruk noktasına ulaşan kültürel iktidarını kurar. Kendisini kurucu sıfatıyla devletin, dolayısıyla devrimlerin asıl sahibi olarak gören CHP, devrimleri hiçbir zaman tam manasıyla içine sindiremeyen geniş halk kitlelerini ve bu kitlelerin sahip çıktığı değerleri kendi varlığı için en büyük tehlike olarakg örmüştür. Bu bakımdan Demokrat Parti bu kitlelerin temsilcisi olarak ortaya çıktıktan sonra başka çıkar yol bulamayan CHP'nin sol akımlarla flört ve nihayet "birlikteliği" yakın tarihimizin en önemli gelişmelerinden biridir. Sol, devlet partisiyle işbirliğine giderek onun sahip olduğu kültürel iktidarı önce paylaşır, sonra ele geçirir; Tek Parti'nin faşizan uygulamalarından biri olan 'öztürkçecilik' hareketinin, yani dil ırkçılığına bile sahip çıkması, solun resmi ideolojiyi nasıl 'içerdiğini' göstermesi bakımından tipik bir örnektir.

Devletin sağladığı imkanlarla palazlanan burjuvazi de, CHP gibi, muhafazakar halk kitlelerini ve bu kitlelerin hareket ettirici gücü olan İslam'ı kendi varlığı için her zaman büyük bir tehdit olarak görmüştür. [1191]

Karadeniz, 1965'e kadar daha çok ilerici-gerici gençlik biçimindeki ayrımın, 1965'ten sonra yavaş yavaş solcu-gerici ve giderek sağcı-solcu biçimini aldığını, gençliğin sola kaymasının egemen güçleri rahatsız etmeye başladığını, daha önceleri CHP'ye yakın bir çizgi izleyen ilerici gençlerin 1965'ten sonra artık yavaş yavaş TİP'e paralel bir çizgi içine girdiğini ifade ediyor.[1192]

Ö. Laçiner, "1970'lere doğru Türkiye'de siyasal yelpazenin sol-sağ ayrımı ekseninde şekillenmeye doğru gidişi, sol-sosyalist akımların hemen tüm sorunları ulusal ve uluslar arası planda iktisadi-sınıf-çıkarları, mülkiyet ve bölüşüm ilişkileri ölçeğinde ta-

---

[1189] "Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmesi" Maddesi, Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, 8. Cilt, İstanbul, May Yayınları, 1980, s. 1202.

[1190] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 37.

[1191] Beşir Ayvazoğlu, "1980 Sonrasında Kültüre Farlı Bir Bakış", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 13. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 832.

[1192] Harun Karadeniz, a.g.e., s. 59-60.

nımlayan “sol-ekonomist” söylemin etkinliğinde oldu. Sağ partiler de buna “kalkınma” ve “büyüme” ye öncelik veren bir karşı ekonomist söylemle cevap vermeye yöneldiler”.

Metin Çulhaoğlu dediği gibi, Türkiye’deki sol hareketin devrimci değil, aksine evrimci, aydınlanma düşüncesine dayanan ilerlemeci bir yol izliyor.[1193] Türkiye’deki sosyalist hareketlerin pek çok yerde resmi söyleme paralel, zaman zaman resmi söylemle örtüşen bir çizgi izlediği görülüyor.

Türkiye’de sosyalist hareket, resmi tarihin, ideolojinin benimsediği ilerici-gerici ayrımını genel olarak benimsiyor. 60 sonrası sosyalist hareket ittihat-terakki geleneğinin mirasçısı olmayı kabullenmek zorunda kalıyor.[1194]

Pozitivist resmi söylemin dine bakışında kullandığı ilerici-gerici kavramlarını sosyalist hareketin, 68 gençliğinin de kullandığı görülüyor. Aynı şekilde resmi söylemce benimsenen din istismarı konusu, dinin ilerlemeye engel olabileceği düşüncesiyle cahil din adamı, yobaz, bağnaz Müslüman tasavvuru, dinin yanlış yorumlandığı, dinin çağdaş dünyada çok gerekli bir müessese gibi görülmemesi gibi konuların 68 gençliğine miras olarak bırakıldığı, daha sonra Marksist düşüncenin etkisiyle “ilerici” ve “gerici” kavramlarının sınıfsal bir içerik kazandığı anlaşılıyor. Buna göre, bir sosyal hareket ya da sınıf, sınıf mücadelesinde, devrime giden yolda engelleyici rol oynuyorsa “gerici”; devrimci sınıflar ve mücadele açısından etkin rol oynuyorsa “ilerici” görülmektedir. İlerici-Gerici kavramları şartlara göre değişmektedir.

Proleter Devrimci Aydınlık Dergisinde siyasi partiler gerici parlamentarizmin figüranları olarak görülmekte, siyaset alanında gerici parlamentarizmin “iktidar” ve “muhalefet”i arasındaki çatışmanın yerine devrimci güçlerle emperyalizm ve işbirlikçiler arasındaki çatışmanın geçmekte olduğu ifade edilmektedir.[1195]

Behice Boran , gericilik -ilericilik konusunda şunları söylemektedir:

Boran, faşizmin, gericiliğin kaynağının sınıfsal –bütün burjuvazi- olduğuna göre, faşizme karşı mücadele verecek ve onu geriletebilecek, giderek yok edebilecek gücün de sınıfsal olduğunu söylemektedir.[1196]

“Toplumda gerici kuvvetler nelerdir? Mevcut düzenden yararlanan , toplumsal dönüşümlerden özel çıkarları zarar görecek olan sınıf ve gruplardır, yani bugünkü düzende ekonomik – mali gücü ve politik gücü elinde tutanlardır.Anayasa ve reformlara karşı durarak artık devrini yaşamış bir ekonomik sosyal düzeni sürdürmeye , toplumsal

---

[1193] Metin Çulhaoğlu, “Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık , İstanbul: İletişim Yayınları, c.3, s.170-188.

[1194] Murat Belge, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sosyalizm (1960’dan Sonra)”, C.D.T.A., İstanbul: İletişim Yay., 1983, c. 7 , s.1962 .

[1195] “Aydınlık’ta Dünya ve Türkiye” , Proleter Devrimci Aydınlık (Aylık Dergi), 1970 (Ocak) Sayı:15 s. 167

[1196] Behice Boran, Savunma Yayın Sorumlusu: Hasan Basri Gürses, Sosyalist Yayınlar: 1, İstanbul, 1992, s. 173

değişmeyi kösteklemeye çalışıyorlar. Mutlu azınlığı teşkil eden bu çıkarcı sınıf ve çevrelerdir gerici. Çünki gericilik toplumsal yapının değişmesini istemek (yanlış yazılmış, istememek),onu engellemektir".[1197]

"Ama bu gerici sınıf ve grupların kişileri bere, çarşaf giymezler. Nurcu, Ticani de değillerdir. En son Fransız modasına göre giyinip, plajlarda pavyonlarda , balolarda ve tiyatroların promiyerlerinde çok medeni , Avrupai bir ömür süreler." [1198]

"Faşizmin, gericiliğin kaynağı yapısaldır,sınıfsaldır;büyük sermaye sınıfından ve ortağı emperyalizmden kaynaklanır. Faşizmi önleyecek, geriletecek ,yenecek güç de sınıfsaldır:İşçi sınıfı ve müttefiki emekli kitleler. Olumlu ilerici işler yapan bir hükümetin girişimlerinde başarılı olabilmesi için de arkasında işçi sınıfının , emekçi kitlelerin ;demokratik ilerici güçlerin örgütlü birleşik gücünün bulunması gerekir. Ve bu örgütlü birleşik güç toplumsal yaşamın ekonomik,politik, ideolojik her alanında sömürü baskı ve zulme karşı kesintisiz mücadele verir, vermek zorundadır."

"Faşizmin kaynağı sınıfsal-çeşitli kesimleriyle bir bütün olan büyük burjuvazi-olduğuna göre, faşizme karşı mücadele verecek ve onu geriletebilecek, giderek yok edebilecek güç de sınıfsaldır."[1199]

"Kapitalist toplumlarda ise gençlik, sınıf mücadelesinde taraf tutan , yer alan bir toplumsal güçtür ve bağlandığı sınıfa göre de ilerici, ya da tutucu, hatta gerici bir işlev görür.[1200]"

Buna mukabil, Aclan Sayılgan, Behice Boran'ın ilerici-gerici kavramlarıyla ilgili farklı bir değerlendirmede bulunuyor:

Siyaset lügatimiz, ilerici insan, ilerici, gerici kelimelerini ilk yerleştirenler Behice Boran ve grubudur. 1944 yılında bir insanı övmek mi isterlerdi; komünistlerin hemen ilerici insan demeleri yeterdi. Komünistlerin milli davalarımızın halledilmesinde, tahlilinde görüşleri yoktur dedik. Gerçekten de onlar bütün davalarımızın komünizm tahakkuk ettikten, yani Türkiye bir Rus peyki olduktan sonra halledileceğine, ele alınacağına inanıyorlar…[1201]

Çetin Altan ilerici-gerici kavramlarını şöyle tanımlıyor:

"Uzun yıllar komprador burjuvazisinin yaşantısı ile bu burjuvazinin doğmasına sebep olan Batı burjuvazisini taklit hareketleri, hep ilericilik olarak değerlendirildi. Toprak reformu yapmak, endüstri aşamasını başarmak gibi bir derdi yoktu kimsenin. Bir tek ilericilik vadı, o da Batı burjuvaları gibi yaşayabilmekti…

[1197] Behice Boran, Savunma Yayın Sorumlusu: Hasan Basri Gürses, Sosyalist Yayınlar: 1, İstanbul, 1992, s. 172-173

[1198] Behice Boran, a.g.e., s.173

[1199] Behice Boran, a.g.e., s.173

[1200] Behici Boran, a.g.e., s.175

[1201] Aclan Sayılgan, İnkar Fırtınası, Ülke Yayınları, İstanbul, 1962, s.191

Yabancı dil bilene, temiz pak giyinene, hanımların elini nazik reveranslarla sıkana, "Aman ne Avrupalı adam" diyorlardı…Herkes ilericiliğin bu olduğuna imanı billah etmişti. Yani komprador burjuvaları temsil ediyordu bu ilericiliği… Bu ilericilik ise halktan sömürülen paraların şatafatlı şekilde sarfiyatına dayanıyordu. Şampanya içmek, pahalı giysiler içindeki hanımlarla gece kulüplerinde dans etmek, sık sık Avrupa'ya gidip gelmek ilericilikti…Halk ise kendisine çok ters gelen bu bol paralı yaşantıya "Gavurluk" diyordu… Ve böylece halkı sömüren komprador burjuvaları ilerici olurken, halk da gerici oluyordu…Sosyalizm ile halkın yine burjuvaya kızgınlığının bir başka görüntüsü olan dinsel akımlar aslında kaynağını aynı ezilen sınıftan alıyordu. Sadece birincisi bilimsel bir karşı çıkma, ikincisi ise bilinçsiz bir kızgınlığın metafizik olarak şekillenmesiydi…"[1202] Hasan Cemal, bir gerici tanımı yapıyor. "Kendi kendisiyle çelişkiye düşmeyen kişi bağnazdır, dogmatiktir. Her bağnaz da gericidir."[1203]

68 Kuşağı'nın yaşadığı dönemde sosyalist yayın yapan dergiler, gazeteler, olaylara, kişilere, gruplara, eylemlere sınıfsal bakış açısıyla bakmakta; bu bakış açısına göre, ilerici ve gerici kavramlarını kullanmaktadır. Bu duruma birkaç örnek verebiliriz. Mesela Ant Dergisi, öğretmen boykotlarına "sınıfsal niteliği küçük burjuvazinin okumuş kesiminin ilerici bir hareketi" şeklinde bakmakta;[1204] "İlerici basının saflarına üç gazete daha katıldı. Bu gazeteler Demokrat İzmir, İşçi Postası, Haşhaş Gazetesi, anti emperyalist sosyalist çizgide yayın yapıyorlar." ifadeleriyle sınıfsal açıdan söz konusu gazetelere "ilericilik" vasfını vermektedirler.[1205]

Bu bağlamda "gericilik" kavramının kullanımına farklı örnekler sunalım:

Oral Çalışlar, geçmişteki Kürt ayaklanmalarının, o zamanki antiemperyalist ve devrimci cephede yer alan Türkiye'yi parçalamaya yönelik gerici ayaklanmalar olarak yorumlamanın, TKP geleneğinin içinde var olduğunu belirtiyor.[1206]

"İrtica Yeni Bir 31 Mart'a Hazırlanıyor!" başlıklı Ant yazısında, AP iktidarı zamanında Süleyman Demirel'in Başbakanlık makamında heyetleri kabul ederken, heyet üyelerinden birinin orada namaza durduğunu; daha sonra çeşitli bakanlıklarda genel müdürlüklerde mescitlerin kurulduğunu; takunyalı memurların koridorlarda şıpıdık şıpıdık geçip abdestlerini aldıklarını; AP'nin hesabının irticaya taviz vermek ve seçimlerde 'voliyi' vurmak olduğunu; Said-i Kürdi'nin fotoğraflarını yayınlayan dergilerin, şeriatin savunuculuğunu yapan gazetelerin en ıssız köylere, okullara kadar

---

[1202] Çetin Altan, Onlar Uyanırken Türk Sosyalistlerinin El Kitabı, İstanbul, Ararat Yayınları, 1967, s. 36-7.

[1203] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 24-5.

[1204] İbrahim Osmanoğlu, "Öğretmen Soruşturması III", İşçi Lideri Öğretmen Boykotunu Eleştiriyor", Ant Dergisi, 10 Mart 1970, S. 167, s. 10-11.

[1205] Ant Dergisi, 16 Ocak 1968, S. 55, s. 16.

[1206] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, Ankara: İmge Kitabevi, I. Baskı, 1998, s. 89.

gönderildiğini; nereden, hangi kaynaktan beslendiklerinin bilinmediğini ve bilinen tek şeyin, Türkiye'nin yeni bir 31 Mart'a doğru sürüklenmekte olduğunu iddia ediyor.[1207]

Burada Ant Dergisi'nin, birtakım olaylardan ve varsayımlardan hareketle 31 Mart olayının tekrar edebileceği düşüncesine ulaştığını görüyoruz. Bu yaklaşımıyla Ant Dergisi'nin muhalif siyasi söylemi kontrol etmede, ötekileştirmede, dışlamada ve itham etmede 'gerici', 'irtica', 'yeni bir 31 Mart' gibi kavramları araç olarak kullanmaktadır.

Ant Dergisi, Demirel'in "İrticaya müstenit bir seçim düzeni oluşturma, iktidarın anayasayı değiştirecek çoğunluk sağlayarak, adalet, ordu ve Cumhuriyet'in temellerini tam tersine çevirme çabası konusunda delil ve emarelerin ortaya konulmasını" istemesine karşılık, 17 Aralık 1967'de Elbistan'lı İman Şahin adlı bir halk şairinin Atatürk Öğrenci Yurdu'na geldiği için bir kısım İlahiyat Fakültesi öğrencisinin şairin üzerine saldırdığını ve çıkan arbedede Ruhi Kılıçkıran adlı gencin öldürüldüğünü iddia etmekte; gerici basının olayı istismar ederek "ilk kurşun", "ilk kurban" sloganıyla solcuların milliyetçileri öldürmeye başladığını ileri sürdüğünü; on altı sağcı kuruluşun "Millete beyanneme" başlıklı bildirisiyle birtakım kışkırtmalarına Osmaniye'de okutulan mevlitten sonra başkaldırma olayının patlak verdiğini; Bugün gazetesinin olayları "Mukaddesata yapılan tecavüzleri lanetleyen halk Osmaniye'de yürüyüş yaptı." başlığıyla yansıttığını Bugün gazetesinde M. Şevket Eygi'nin "Türkiye'de İslamiyetin müradifi olan şeriatın tedrisinin, telkininin, propagandasının serbest olduğunu" söylemesinin ardından, İç İşleri Bakanı Faruk Sükan'ın hadisenin irtica ile ilgisi olmadığını, halkın Kur'an'ı yırtanları lanetlediği şeklinde beyanda bulunduğunu bildiriyor.

Ant Dergisi, 19 Mart 1968 tarihli sayısında "Açıklıyoruz Türkiye'de İrtica Hareketini Kimler İdare Ediyor?" başlıklı yazısında, "irtica hareketinin gözle görülür bir hâl aldığını dile getirilerek, Anayasa'nın 19. Maddesi'ndeki laiklik ilkesine aykırı hareket edildiği ve Anayasa'nın dışına çıkıldığı söylenmektedir. "İrtica söylemi laiklikle irtibatlandırılıyor ve "öteki" meşruiyet alanının dışına çıkmakla irticaya göz yuman AP iktidarı da gafletle, cahil kitleleri, din istismarı ile aldatarak, oy hesabı yapmakla suçlanıyor. İrtica kuvvetlerinin örgütlenerek devlet içinde devlet haline dönüşeceği iddia ediliyor. Halkın ahlak anlayışının devrimci saflara yansıması gericilik olarak değerlendiriliyor.

Oral Çalışlar, anılarında süreç içerisinde değişen kız erkek ilişkilerini anlatıyor:

"68 Kuşağı belki bugünkü kuşaklara yabancı gelebilir. Meyhanelerde içki içmeyi severlerdi. Tavukça adı verilen lokantayı o dönemin tüm devrimcileri bilirler. Tavukçu'da yemek yiyip içki içtikten sonra, devrimci türküler söyleyip, halaylar çekip eğlenirdik. Mehmet Kemal'in "Kalem" adlı lokanta-meyhane karışımı yer, devrim-

[1207] "İrtica Yeni Bir 31 Mart'a Hazırlanıyor", Ant Dergisi, 20 Şubat 1968, S. 60, s. 6.

cilerin uğraklarındandı. Aşırıya kaçmadıkça bu tür eğlenceleri kimse aykırı bulmazdı. O dönem kuşağın özelliklerinden birisi de doya doya aşık olmasıydı. Mitinglerde, gösterilerde el ele tutuşan sevgililer, eylemlere ayrı bir renk katarlardı. O güzelliğin içinde sevmenin sevilmenin ayrı bir keyfi vardı. Yurtların kantin köşeleri, parklar, sinemalar sevgililerin buluşup koklaşma yerleriydi. Eylemle sevda iç içeydi. Her şey doya doya yaşanıyordu. O zaman 'bacı' yok sevgili vardı. Sol bu özelliklerinden daha sonra çok şey yitirdi. Neden o gün öyleydi de daha sonra geriliğin ölçüleri gelip saflara dayandı? ... Dünyayı değiştirme iddiasındaki bir kavganın insanları, nasıl olup da en geri ideolojilerin dünyaya bakış açılarını devrimci saflara taşıdılar? 20 yıl sonra şu inanç bende, daha sağlam bir şekilde yer etmiştir. Yaşamasını, sevişmesini bilmeyen, dövüşmesini de bilemez. Tersinden de söylense bir şey değişmez."[1208]

3.1.3. Din İstismarıyla Kullanılan Cahil Halkın Yaptıklarının Dine Uymadığı Görüşü:

Harun Karadeniz, adı sonradan "Kanlı Pazar" konacak 16 Şubat 1969 günü 6. Filo'yu protesto mitingi için zamanın İçişleri Bakanı Faruk Sükan ve Ulaştırma Bakanı Saadettin Bilgiç tarafından Adapazarı'ndan birtakım insanların toplanıp getirildiğini, bu insanların masum, dindar, bilinçsiz kendi insanlarımız olduğunu; fakat sömürülen cahil, kullanılan insanlar olduğunu, bunların din istismarıyla bir araya getirildiğini, din ve vatanı kurtarma adına geldiklerini, dünyadaki olayları ve 6. Filo'nun gerçek yüzünü bilmediklerini, 6. Filo'ya karşı namaz kıldıklarını, halbuki 6. Filo'nun bir put olduğunu, namaz kılan Müslümanların 6. Filo putuna karşı namaz kılmamaları gerektiği ifade ediyor.[1209]

Ertuğrul Kürkçü, 12 Eylül 1980 sonrası İslami hareketteki canlanmayı devlet sübvansiyonunun bir ürünü olarak değerlendiriyor ve şöyle devam ediyor: "Nüfusun neredeyse yüzde 90'a yakın bir kesiminin İslami kültürden beslendiği bir ülkede sosyalistlerin bu kültürel birikimi hesaba katmaksızın pratik siyaset yürütmeleri düşünülemez. Ancak, İslamcılığın Türkiye'de ezilen bir ideoloji olduğu noktasından hareket eden ittifak arayışlarının gerçekçi olmadığını düşünüyorum. İslamcılık, Türkiye'de, egemen idelojinin tamamlayıcı bir parçasıdır."[1210]

3.1.4. İslam Sosyalimi Söylemleri ve Tepkiler

Niyazi Berkes, Yön dergisinde Roger Garaudy'nin "Sosyalizm ve İslamiyet" kitabı ve çevirmeni Mihri Belli'nin yazılarına cevap olmak üzere "Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine" başlıklı yazısında şunları söyler:[1211]

[1208] Oral Çalışlar, '68 Anılarım, İstanbul, Gendaş A.Ş., I. Baskı, 2003, s. 125-6.

[1209] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 146-152.

[1210] Ertuğrul Kürkçü ile yapılan röportaj, Rafet Ballı, Sosyalist Sol Konuşuyor, Cem Yay., İstanbul, 1989, s. 301-2.

[1211] Niyazi Berkes, "Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine",Yön,Sayı:140, 3 Aralık 1965.

"Yön'ün 134. sayısına alınan ve aslında Kim dergisinde "Sosyalizm ve İslamiyet" adlı eser dolayısıyla çıkmış olan bir eleştirmede bu eserdeki fikirleri olumlu karşılayan eleştirmecinin (Mihri Belli)[1212], benim yazılarımın da aynı temele dayandığını yazdığını görünce bu yazıyı yazmanın artık farz olduğunu anladım. Çünkü; Biz ve sosyalizm konusunu ele alanların, bu eleştirmecinin sözünü ettiği temelde yürüyoruz sanırken Roger Garaudy'nin kitabındaki fikirlerle bu temeldeki arasında bizim açımızdan çok önemli olan farklar bulunduğunu görmemektedir. Başka milletlerin yazarlarının ne dediğini, kendimizin ne dediğimizi iyi düşünüp tartışmadan dogmatik sonuçlar çıkarma yolunu tutmakla kendi sorunlarımızı bağımsız bir düşün çerçevesi içinde anlayamayız ve çözümleyemeyiz. Kendi toplumumuzun sorunlarını ya Arab'a ya da Avrupalı'ya dayanmadan veya danışmadan düşünmek yetkisine hala gelememişiz.

Roger Garaudy'nin kitabındaki fikirlerle aynı yanda olmadığımı açıklamak zorundayım. Nedenleri şunlar: 1) Garaudy'nin Araplar (daha doğrusu Cezayirliler) hakkında beslediği iyi ve asil düşüncelerin etkisi ile Araplar ve İslamlıkla sosyalizm arasındaki ilişkiler hakkında yazdıkları bize uymaz. 2) Bize uymakla kalmaz, onlar aynı zamanda İslamlık hakkında yetersiz bilgilere dayanıyor Garaudy, tipik bir Avrupalı olarak İslamlık diye monolitik, tek yanlı bir şey anlıyor. Onun sağına soluna, altına üstüne, evveline ahırına bakmadan her yanını bir çuvala sokarak hükümler veriyor. Birçok Avrupalılar, özellikle bunların Avrupa medeniyetinden bıkmış olanları, Avrupa dışındaki "yerli"lerin dinlerinin bütün meseleleri çözümlemiş olan bir mutlak hakikat, "Batı'nın bulamadığı bir iksir bulduğunu sanırlar. Sosyalisti bile böyle. "Bu yerlilerin mutlak hakikati dururken Avrupa sosyalizmine ne hacet var?" diyorlar. Dinlerini şöyle bir karıştırınca bir Hıristiyan olarak düşündükleri zamanki kadar da boş ve saçma bir şey olmadığını görüyorlar. O zaman romantizm başlıyor. "Aman efendim, onların bu güzel dinleri, hoş gelenekleri dururken neden bizim kötü yanlarımızı alsınlar , yazık değil mi?"gibi de akla çok yatan bir sonuca varıyorlar. "Bakın bizim Marx'ımız varsa , onların da İbn Haldun gibi koca bir tarih filozofları var" gibi hükümler birbiri arkasına dizilmeye başlıyor. İşin kötüsü , Hintli mi olur, Arap mı olur , Türk mü olur , hangisine rastlarsa bu Avrupalı söyledi diye bunları kendi tezleri haline getirirler. Mesela , Hint-Pakistan İslam şairi Muhammed İkbal'in belli başlı fikirleri bu şekilde İslamlığa , Arap dilinin kudretine vurulan İngiliz şarkiyatçılarından alınmalıdır.

3) Fakat en önemli nokta :benim Batıcılığı eleştirmemdealdığım temelin İslamlık değil, değişim ve oluşumhalinde olan "ulusal varlık "olduğudur. (Onun için ulusal gelenektir de demiyorum). İslamlık bu davanın süresi içinde ancak bir parçadır. Garaudy'nin yazdıkları ile bizim yazdıklarımızın aynı temele dayandığını söyleyenlerin düştüğü yanılma İslamlığın eğer Sosyalizmle akrabalığı olan bir yanını aramak lazımsa, onu İslamlığın ortadaki şeklinin ta baştan red ve tekfir ettiği Batınilikte aramak

[1212] Parantez içi bana aittir.

gerektiğini bilmemeleridir. Eğer bunun halk kitlelerinin inkilapçı hareketleri ile olan ilgisini, özellikle bizim kendi tarihimizdeki önemini incelemiş veya inceleyenlerden öğrenmiş olsalardı gelişigüzel İbn Rüşd, İbn Haldun almakla, bunları Simavnalı Bedreddin'i Türk sahnesinde temsil ettiği anlayışla karıştırıp çorbaya çevirmemek gerekecekti. Biz, benim tenkit ettiğim Batılılaşmakta o hale gelmişiz ki İslam tarihi hakkında bile ille bir Avrupalı bir şey söylemedikçe, söylediği şey her zaman doğru mudur diye aramadan hiçbir şey öğrenmeye yanaşmıyoruz. (Bundan, Avrupalıların bilimsel çalışmalarının ve buluşlarının çok yüksek değeri olduğunu kabul etmiyorum gibi bir yampiri ve sapık sonuç daha çıkarılmayacağını ümit ediyorum.) Bu yalnız din alanında böyle değil, milliyetçilik alanında da öyle. Bizim fakir fukara çocuklarına yutturulan ırkçılık, Turancılık gibi fikirler de baştan başa bu çeşit Avrupalılardan aşırılmış şeylerdir.

İkinci hata, Garaudy'nin Cezayirliler dolayısıyla ve iyi niyetle yazdığı yazıdaki hatalara dayanan görüşlerinin aynını, bizim geçmişimizde Batılılaşmaya karşı giden İslamcı okulun yazarlarının vaktiyle yazmış olduklarını bilmemekten ileri geliyor. Bizde bu mahiyette fikirlerle dolu binlerce sahife yazı yazılmıştır. "Türkiye'de Laikliğin Gelişimi" adlı kitabında bunlar bütün ayrıntıları ile tartışılmıştır.

Üçüncü hata şuradan doğuyor: Araplar için ulusal varlık meselesi aynı zamanda İslamlık şimdiki adıyla Satı al-Husari yani Hasırcıoğlu müstesna) hemen hemen bütün Arap nasyonalist ideologları, içlerinde epey Hristiyan Arap da bulunduğu halde, Arap milliyetçiliği ile İslamlığı bir tutma eğilimindedirler.(Satı al-Husari'nin laik milliyetçilik fikirleri ancak son zamanlarda Mısır'da etkili olmaktadır.Fakat bu fikirler , Kahire'de kendisi ile yaptığım bir görüşmede aksini iddia etmesine rağmen , vaktiyle muarızı olduğu Ziya Gökalp'in fikirlerinin farkına varmadan aktarılmasından ileri gelmektedir.) Halbuki, Türk Milliyetçilği ile İslamlığı bir tutma yolundaki bütünleşmesi bizde hiç başarı kazanamamıştır.Bu yolda inat edenleri, siyasi gelişme tarihimiz tasfiyeye uğratmıştır[1213]

"Batıcılık ,Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler" adlı kitabımda İslamlığın bir yandan Arap milliyetçiliği ve modernleşmesi ile , diğer yandan Türk milliyetçiliği ve modernleşmesi sorunları ile ilişkilerinin çok farklı oluşu yüzünden ötürüdür ki Atatürk'ün tarih tezi dolayısıyla bununla ilgili sorunlar tartışılmış; bunların bizde çözümlenmediği, içimizde bir yara gibi kaldığı noktası üzerinde uzun uzadıya durulmuştur.

Garaudy'in tercümesi ile ilgili ve genel olarak yazacaklarım bunlar. Yukarıdaki bazı iddiaları desteksiz bırakmamak için kitapta eleştirilecek belli başlı konulara da işaret etmek isterim[1214].

[1213] Niyazi Berkes, "Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine", Yön, Sayı:140, 3 Aralık 1965.

[1214] Aynı eserler

1. Kitabının birinci bölümünde yazar, İslam peygamberini ve eserini neredeyse sosyalist emek ve mülkiyet görüşünün öncüsü yapıyor. Gerek Hıristiyanlar ve gerekse İslamlar arasında sosyalizmi din kitaplarından çıkarma deneyleri başarı kazanamamıştır. Din kitaplarının öğretileri sosyalizmin öğretileri olamaz. Tersine, bunların öğretileri sosyalizmin kaldırmaya çalıştığı şeyleri tanrı, ahlak, öteki dünya gibi müeyyidelerle çözümlemeye çalıştığından, dolayısıyla bunları örtbas etmeye , hatta pekiştirmeye yarar. Evet Hıristiyanlık'ta olduğu gibi İslamlık'ta da iyilik, kardeşlik, adalet öğülür, istismarcılık kötülenir.Üstelik İslamlıkta Hıristiyanlık'tan farklı olarak insan aslında günahlı saylamaz, yani dünyanın eşitsizlikleri tanrının bu günaha karşı verdiği ve kabul edilmesi gereken bir ceza olarak görülmez. Ama onda da efendi efendi, esir esir, zengin zengin, fakir fakir olarak kalır.[1215] Müslüman olmak bunda mutlaka faklı bir sonu yaratmaz. Kölesini azat eden veya uşağına iyi bakan övülür, sırf kendini öteki dünyada kurtacak kişisel bir iş yaptığından . Devlet hakkında Kur'an'da bir şey yok. Servet , kazanç, mübadele, faiz hakkında Kur'an'ın öğrettikleri ,değil bir ekonomik anlayışa , hukuki bir anlayışa bile dayanmaz. Sonradan fıkıh bilginleri bunlara hukuki bir temel bulabilmek için neler çektiler.Bunlar hukuki müeyyidelere dayanan güzel, mübarek, peygamberane sözlerdir. (Biz bugün kalkıp da neden peygamber, sosyalist düşünürlerin söylediklerini söylemedi gibi bir kınamada bulunursak sadece gülünç oluruz.)[1216] Ama ne yazık ki dinin öğretilerinin, zamanına göre ileri olsa bile toplumda meydana getirdiği sonuç püriten ve militarist bir Arap merkantalizmi hakimiyetine dayanan, sınıflı ve istismarcı bir düşman yaratmak olmuştur. Bundan ötürüdür ki, hemen hemen ta baştan itibaren aşağı sınıflar arasında buna karşı isyan veya ihtilal hareketleri ve Kur'an'ın öğretilerini başka şekilde yorumlama eğilimleri başlamıştır. İslam tarihi İslamlığın birinci anlaşılışı ile ikinci anlaşılışı arasında sürekli bir mücadelenin tarihidir. Bu mücadele kendini çok çeşitli şekillerde ve çok çeşitli alanlarda göstermiştir.Bu mücadelenin yaptığı ve bizi hala yanıltan en önemli değişiklik, İslamlığın ikinci anlaşılışının batıl olduğu, İslamlığın doğru olanının birinci anlayışın temsil ettiği şekil olduğu tezinin üstün gelmesidir. Bu tezin üstün gelmesi ile İslamlık, sosyalizm ile ilgisini ebediyen kaybetmiştir. İslam tarihi ilerledikçe, ister Sünni, ister Şii şekilde olsun (İran' da Şiilik, devlet dini haline gelince aslındaki inkılapçı karakterini kaybederek Şii ortodoksisi şeklini almıştır) kuvvetlenmiş, her çeşit Batıni akımı ezilip-yokedilmiş, İslam milletlerinin (teknolojiden edebiyata kadar) gerilemeleri o zamandan başlamıştır. Bu tarihin içinde Arap ve Müslüman Avrupa'nın Hıristiyan gericiliğinin hakimiyeti altında olduğu dönemlerde parlak bir dünya olmuştur.Ama bunların hepsi İslamlığın ikinci şekilde anlayışta olanların eseri olmuştur [1217] İslam teknolojisi daima Batiniliğe eğimli olan esnaf ve işçi loncalarının, İslam bilimi, Garaudy'nin başka şeylerle

[1215] Niyazi Berkes, "Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine", Yön, Sayı:140, 3 Aralık1965, sa: 140.
[1216] Parantez içi bize aittir.
[1217] Niyazi Berkes, a.g.d., sa: 140.

karıştırdığı ansiklopedistlerden (İhvan-ı Safa) tutun İran ve Türk bilimcilerine varıncaya kadar, İslam ortodoksisinin küfür ilhadla tel'in ettiği adamların eseri olmuştur. İslam felsefesi de öyle… Garaudy'nin doğru olarak büyüttüğü İbn Rüşd, Avrupa düşününde devrim yapan bir etkide bulunduğu halde, İslam dünyasının düşün tarihinin kendisinden sonraki dönemlerinde, Gazali gibi çekitaşı ağırlığı ile İslam düşünüşü üzerine oturan otoritelerin üstünlüğü yanında etkisiz kalmıştır.

2. Garaudy'nin ikinci bölümü, İslam uygarlık ve bilimini ele alıyor. Yukarıda söyledik, bunların çoğunun Peygamberlerle veya bunların kitabı ile ilgisi yoktur. İslam uygarlığı gibi kompleks, dal budak salmış koca bir uygarlığı bir kitabın öğretileriyle yorumlamak güçtür. Klasik Yunan, Roma ve Helenistik yapıt ve düşününün, Batıni fikirlerin ve çoğu Arap olmayan hükümdarların ameli maksatlarla bilim adamlarının patronluğunu yapmalarının, İslam dünyasının endüstrisinin gereklerinin yarattığı şeylerdir. Bu medeniyet bugün bizim düşünebileceğimizden fazla dünyevi ve laik bir medeniyetti. Araplar, İranlılar, Türkler ve İslamlığa girmiş diğer milletler bununla gerçekten iftihar edebilirler. Ama bunları İslam dini meydana getirdi demek, bilimsel tarih görüşüne aykırı, çok ibtidai ve beceriksiz bir iddiadır. Tersine bu dini yukarıda anlattığımız anlamında temsil edenler bu uygarlığın yayıldığı hemen her diyarda bu başarıların dinde uyuşmaz olduğunda daima direnmişlerdir.

3.Kitabın üçüncü bölümü (Emperyalizm Karşısında İslamiyet) bizi Cezayirliler'de olduğundan çok daha eski sorunlarla karşılaştıran davalar olduğunu gösteriyor. İslam dünyasının veya tarikatçılarının emperyalizme karşı savaş tarihindeki yerleri, Garaudy'nin şimdi birdenbire kesinleştiğini sandığı kadar şerefli ve başarılı olmamıştır. Ancak yirminci yüzyılda Araplar arasında (bizdeki milliyetçiliğe tekabül eden) bir Müslüman milliyetçiliği geliştiğindendir ki İslamlığa dayanarak emperyalizme karşı yazar ve düşünürler çıkmıştır. Fakat bu yüzyıl boyunca Kahire'nin, Tunus'un, Cezayir'in medreseleri ve uleması İngiliz ve Fransız emperyelizminin zaman zaman kuvvetli destekçileri olmuşlardır. Garaudy'nin bazı Avrupalı şarkiyatçılarca uydurduğu ve Afganlı Cemaleddin'in bir İslam rönesansı veya reformasyonu yarattığı yolundaki efsaneyi tekrarlamasına rağmen , bu zatın emperyalizmin ne olduğunu bilmemekten ileri gelen deli dolu hareketleri hiçbir memlekette emperyalizme karşı tutarlı hiçbir hareket yaratamamış , onun en ünlü tilmizi Abduh nihayet Mısır'da Lord Cromer'in kanadı altında İngiliz himayesini kabul eden bir din reformculuğundan ileri geçememiştir. Senusilik müstesna , bunların hiçbiri yabancı istalasına karşı bir kuvvet olamamış.

4.Garaudy'in dördüncü bölümündeki " Sosyalizme Evet, Yabancı Değerlere Hayır" başlığı altındaki fikirlere "Cezayir İçin Belki Evet, Türkiye İçin Hayır" başlığı altında karşılık vererek , yazdıklarının yanlışlığını değil, bizim için yetersizliğini söylemekle yetineceğim.[1218]

[1218] Niyazi Berkes, "Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine", Yön, Sayı:140, 3 Aralık1965, sa: 140.

5. Kitabın beşinci bölümü olan "Descartes ve Montesquleu'nun Öncüsü Olan ve İslamın Marx'ı:İbn Khaldun"faslına gelince , tahsil görmüş bir Avrupalı'nın bu kadar saçma şeyler yazabileceğini tahmin edemezdim. Bunu benim için bir öğrencim yazmış olsaydı imtihanda tereddütsüz döndürürdüm.Böyle bilgisizliklere dayanan temelsiz öğünmelere biz de Abdulhamit'in zamanında başvurulurdu, ama bugün İbn Khaldun'un ne Descartes ne de Marx ile bir ilgisi yada onlara benzeyişi yoktur.Fransız yazarının Descartes'i olsun bilmesi gerekirdi. İbn Khaldun'u ondan ve hatta Araplardan daha iyi bilmesi gereken Türkler için bu kadar kötü ve yanlış İbn Khaldun bilgisini (bu düşünürün adını bizdeki yanlış şekliyle bilerek yazmıyorum)mazur görmek güçtür,çünkü onun "mukaddime"yani Tarihe Giriş adlı eseri bizde ta Katip Çelebi zamanından beri bilinmekte olduğu gibi, Osmanlı Devlet'inin çöküş yıllarından itibaren yeniden bu esere karşı ilgilenilmiş,ondokuzuncu yüzyılda bu çeviri Cevdet Paşa tarafından tamamlanmış ve eski harflerle basılmış , en son olarak da Milli Eğitim Bakanlığının Klasikler serisinde yeni bir çevirisi yeni harflerle çıkmıştır. (Araplar Avrupalılar'ın keşfinden sonra onunla ilgilenmeye ve eserin yeni baskılarını yapmaya başlamışlardır.) Montesquieu'e benzetişe gelince , iki düşünür arasındaki benzerlikler çoktan beri bilinen bir şeydir, fakat bunun sosyalizme bir ilgisini görebilmek için çok laçka olmuş bir muhayyeleye sahip olmak lazımdır.İbn Khaldun, Montesquieu ayarında bir düşünürdür, burada konumuz olamayacak önemli fikirler ve gözlemleri vardır, dünya düşün tarihinde birinci safta gelen bir yeri olduğunda hiç şüphe yoktur. Ancak politik doktrinde vahye dayanan devlet düzenini ideal devlet düzeni saymaktan kendini kurtaramayan bir düşünürün bugünün sosyalizmine vereceği bir şey yoktur.

Garaudy'nin kitabını çevirenler bu sorunları tartışmak fırsatını, sözünü ettiğimiz zorunluluğu bize dolayısıyla hatırlatmış olmakla bir hizmet yapmışlardır. İyi niyet ve emekleri küçültme gibi bir düşünceden uzak olduğumuza inanacaklarını umarım. Burada tartıştığımız ve bütünü ile ele alamadığımız meselelerimizi düşünmek için birçok okurlara bir münebbih rolünü oynayacak olan bu kitabı salık veririz. Onun söylediklerine gözü kapalı kapılmamak şartıyla![1219]

Yıldız Sertel, "Türk Sosyalizmi" akımının, Kemalist temellerini korumakla beraber, oldukça değişik, bugünkü şartlara uydurulmuş bir kalkınma sistemi şeklini aldığını; son safhasında bu akımın yatağından çıktığını, Arap memleketlerinde yayılan "İslam Sosyalizmi" akımının etkisi altında kaldığını[1220] iddia etmektedir.

Yıldız Sertel'in bu iddiasına rağmen, daha sonra Mihri Belli'nin bu konuları gündeme getirmediği, İslam'la sosyalizmi uzlaştırma çabalarından vazgeçtiği anlaşılmaktadır. Bunda, sol aydınlardan gelen tepkilerin ve bu söylemin gençlik kitlesinde yeterince yankısını bulmamasının etkili olduğu kanaatindeyiz. Mihri Belli'nin

[1219] Niyazi Berkes, "Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine", Yön, Sayı:140, 3 Aralık1965, sa: 140.
[1220] Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, İstanbul: Ant Yay., 1969, s.220

dine ilişkin yaklaşımının Lenin'in yaklaşımından çok farklı olmadığını, dolayısıyla Garaudy' den hareketle sosyalizmi halka benimsetmek için dini jargonların, kavramların İslam Sosyalizmi söylemiyle gündeme getirildiğini düşünüyoruz.

3.2. Dinin Bilime/Akla Aykırı Olduğu Yaklaşımı

Ataol Behramoğlu, Cumartesi Yazıları köşesinde "Eski ve Yeni Tanrılar Arasında…" başlıklı yazısında Amerikan'ın Irak'a müdahale ihtimalinden bahsederken, "Teknolojinin, bilimin bunca ilerlediği bir çağda, insanlar kaba güç karşısında neden bunca çaresiz ve ileri teknoloji kılığında da olsa kaba güç sanki yeni bir Tanrı kimliğiyle karşımıza çıkıyor." diye soruyor. "Günümüzün insanı başdöndürücü gelişmesiyle, yaşamlarımızı ele geçiren, dilediğince yönlendiren, bu anlamda yeni bir Tanrı'ya dönüşen teknoloji ile, geçmişin mistik Tanrı'sı arasında bocalıyor…" Behramoğlu, günümüz insanının etik gereksinimlerini sadece bizde değil, teknolojik bakımdan en üst düzeyde gelişmiş ülkelerde de giderek büyücülük-falcılık türü us dışı biçimlere bürünen "din"lerde aradığını söylüyor.

Yine Behramoğlu, ileri düzeyde bilimsel teknolojik buluşlar ve uygulamalar ile onunla aynı zaman diliminde zifiri bir ortaçağ karanlığının yaşanmasını büyük bir çelişki olarak değerlendiriyor. Eksik olan insanlığın en büyük değeri olan "hümanist" kültür ve diyalektik-toplumcu dünya görüşü olduğunu ileri sürüyor ve şu soruyu soruyor: "… Hümanist toplumcu dünya görüşü yandaşları, örgütleri kuruluşları en ileri teknolojiyle donanmış olarak saldırıya hazırlanan ilkel güce inandırıcı-etkileyici, caydırıcı biçimde karşı koyabilecek mi? Yoksa eskinin mistik Tanrı'sında teselli aranarak bu "yeni Tanrı"ya tapınmanın ürkütücü, aşağılayıcı, öldürücü "rahatlığı"na mı teslim olacak?"[1221]

3.3. Laiklik Yorumları

Din meselesini incelerken, laiklik ilkesinin bizde nasıl anlaşıldığı ve nasıl uygulandığı konusu üzerinde de kısaca duralım:

Laiklik ilkesi, yakın tarihimizde, çeşitli yorumlara uğramış ve değişik iktidarlar tarafından, değişik biçimlerde uygulanmıştır. Laiklik, bir feodal kurum olan teokratik devleti yıkan, burjuva demokratik devrimin ilkesidir. Bu ilkenin uygulanmasında güdülen belli başlı amaçlar, devletin Tanrı ile kul arasına girmesini önlemek, dinin vatandaşın kendi özel meselesi sayılmasını sağlamak, ulus içinde çeşitli din ve mezhepler arasında, egemen dinin yararına olan ayrıcalıkların ortadan kaldırılması, siyasi bakımdan eşit vatandaşların, bürokratik özgürlüklerin bir parçası olan, vicdan özgürlüğüne sahip kılınmasıdır.[1222]

[1221] Ataol Behramoğlu, "Eski ve Yeni Tanrılar Arasında…", Cumartesi Yazıları Köşesi, Cumhuriyet, 4 Ocak 2003.

[1222] Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, I. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1970, s. 319

Sosyalistler, laiklik ilkesini savunurlar. Ama bu ilkenin yorumlanma ve uygulanmasında, liberal burjuvazininkinden değişik olan, kendi görüşleri vardır. Dini, vatandaşın kendi özel meselesi saymak, devletin teokratik bir zihniyetle dine müdahalesine karşı olma bakımından doğru bir davranıştır ve hükümetin, dini, vatandaşın özel meselesi saymasını, laikliğin doğru bir uygulaması olarak savunuruz ama kendi aramızda, örgüt içinde, emekçilerle ilişkilerimizde dini, emekçinin özel meselesi saymak ve bu konuda ilgisiz kalmak, doğru bir tutum olamaz.[1223]

Böyle bir tutumu benimsediğimiz takdirde, belli bir bilinçlenme düzeyine varmış olan emekçiye, sosyalist teorinin ayrılmaz bir parçası olan materyalist felsefeden söz açmamayı, başından taahhüt ediyoruz demektir. Onun için biz, ancak iktidarların, dini vatandaşın özel meselesi saymasını savunmakla yetiniriz.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türkiye'de laiklik, ancak olumsuz bir anlamda yorumlandı ve öyle uygulandı. Olumlu anlamda, devrimci iktidarın din kurumunu, devletin yararına olarak denetlemesi anlamında, sözü edilmeye değer bir uygulamaya tanık olmadık bu süre içinde. Bu, özünde din gibi bir kurumu, başıboş bırakmaya eşit bir davranıştı. Yüzeyde ilkten her şey yolunda görünüyordu ama temelde hiçbir değişikliğe uğramayan toplumsal yapı, dini irtica akımlarının türemesine çok elverişli bir alan olduğundan, yapılan şey, dinin yobazın eline terk edilmesinden başka bir sonuç vermedi.

İlk demokrasicilik denemesinde, laikliği böyle yalnız olumsuz anlamda uygulamanın hiçbir şeyi halletmediğini görecektik ve nitekim gördük de. Laikliği, sosyalizm açısından yorumlayıp uyguladığımız zaman, din kurumunu başıboş bırakamayız. Laiklik ilkesinin, devrimin, emekçi yığınlarının çıkarlarına uygun biçimde ve dinin sömürücü sınıflar tarafından devrime karşı bir ideolojik araç olarak kullanılmasına engel olacak biçimde, olumlu biçimde, iktidarlar tarafından uygulanması için, mücadele etmekle görevliyiz.[1224]

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki, olumsuz diye nitelendirdiğimiz uygulamayı, sonraları tam karşıt doğrultuda, gerici nitelikte uygulamalar izledi. Filipin demokrasiciliğinin politik hayatımıza girmesiyle birlikte, hepsi ortanın sağında olan partiler arasında, dini irticaya taviz ve emperyalizme yaranma yarışının başlaması ile yavaş yavaş, bir kutuptan öteki kutba kayıldı. Öyle ki, bugün Demirel Türkiye'sinde, iktidar, açıkça ilan edilmemiş bir resmi dini tanımakta ve birçok davranışlarında, bir teokratik devletin iktidarına uygun biçimde hareket etmektedir. Partiler arası siyasi mücadelede, dinin ön planda yer alması gibi, Diyanet işlerinin, vatandaşların tümünün dini inancı olmayan Sünniliğin tekelinde bir kurum durumuna getirilmesi gibi, milyonları bulan Alevi vatandaşların bu bakımdan üvey evlat muamelesi görmesi gibi

[1223] Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, I. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1970, s. 319-320
[1224] Mihri Belli, a.g.e., s. 320-321.

durumlar, bunun kanıtıdır. Sosyalistler, anti-demokratik ve karşı-devrimci nitelikte olan bu gibi davranışların karşısındadırlar.

Özünde burjuvazinin devrimci çağında, feodal düzene karşı bir üstyapı kurumu olarak ileri sürdüğü laikliği, milli demokratik devrimin zorunlu bir parçası olarak savunurken, Türkiye'de sosyalizmin bu mesele ve genel olarak din meselesi karşısındaki davranışına yön veren bu düşüncelerdir.[1225]

Kazgan, böyle bir toplumda doğal olarak, laikliğin anlaşılamayacağını, toplumsal kurumların şeklen Batılılaşmakla birlikte öz olarak doğulu kalacaklarını yazmaktadır.[1226]

"Laiklik ise, hiçbir uygulamasında demokrat olmayan ve halka tepeden bakan bir rejimin ilkesi olduğundan ya dinsel gericiliğin kasıtlı ve ısrarlı propagandalarının etkisiyle ya da bilgisizlikten, yanlış bilinçlenme sonucu din düşmanlığı gibi algılanmıştır. Sonra da halk dalkavukluğunda partiler arası din sömürüsü yarışmasına kurban edilmiştir. İslamiyet öncesi ilk atalarımızı putlaştıran, bu yüzden de başlangıçta İslamiyeti Arap dini sayıp Türklükle bağdaştırmayan Türkçülük akımı bile sonunda oportünist bir sentezle geçer akçe olan dinciliğe sahip çıkmıştır. Laiklik kısmen adli, idari biraz da, askeri bürokrasinin elinde kalmıştır. Denilebilir ki, ekonomik sömürü kadar büyük bir din sömürüsü gündemdedir Türkiye'de. Daha doğrusu ekonomik sömürünün paravanasıdır din; halkın sömürüyü görmesi momentinden gizleyici, sömürünün halka göserilebilmesi momentinde ise engelleyici bir paravana.[1227]

Bununla birlikte solda farklı bir ses olarak Kemal Tahir, laiklik ilkesinin Batının yapısına uygun olduğunu, bizde ise laiklik ile yobazın dini kullanarak halkı sömürmesinin önüne geçileceğini ifade eder:

"Laikliğin, dinsizlik olarak anlaşılmasına gelince; Kemal Tahir'e göre, Anadolu Türkleri'nin bu konuyu karıştırmakta yerden göğe kadar hakları vardı: "Çünkü laiklik, Hristiyan kilisesine karşı çıkartılabilecek bir ilkedir. Çünkü, Roma'dan bu yana, büyük zenginliklere sahip olan, bunları kendi çıkarı için uluslararası çapta kullanan Roma-Katolik kilisesi, temel bünyesindeki metafizik yön dolayısıyla, dünya işlerine karışmadan inançları gütmek ödevini yapabilir. Hatta bunun dışına çıkması aslında, dinin maddeden sonra başlaması demek olan ana davasını inkar etmektir.

Batı'da laikliğin gerçekten tutması da bundandır. İslamlığa gelince, İslamlığın temelinde sosyal reformlar ağır basar, yani sosyal reformlar dinin ana emirleriyle birlikte yürür. İslamlıkta, halifeler devlet başkanı iken bile, Batı anlamında egemen bir

---

[1225] Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, I. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1970, 321, Türk Solu, sayı: 29, 4 Haziran 1968

[1226] Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi, I. Basım, Ankara: Bilgi Yay., 1986, s. 146-147.

[1227] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 594.

ekonomik güce sahip kilise yoktur. Bu sebeple bizde laiklik ile, ancak yobazın dini kullanarak halkı sömürmesi önlenir, dinsel ahlak toplum yararına kullanılır".[1228]

Öğretmen Okulu mezunu 68 kuşağından olan Zeki Sarıhan "Ben 'Laik' Değilim!" adlı yazısında laiklik savunuculuğunu eskiden devleti din kurallarına göre yönetmek isteyenlere karşı yaptıklarını beliterek, artık laiklik savunuculuğunun dinci bir tehdide karşı değil, Avrupa'nın isteği üzerine Avrupai bir yaşam tarzının savunulmasına; 11 Eylül saldırısından sonra Avrupa ve Amerika'nın ezilen kitlelere karşı kendi yaşam biçimini benimsetmeye hizmet ettiğini ifade ediyor. Milletinden kopmuş dünya patronlarının hizmetine girmiş olanların yaptıkları şeyin laiklik savunuculuğu olmadığını, kendi ulusuna yabancılaşma olduğunu; laikliğin halkçılık olduğunu, kendi niyetlerine Atatürkçülüğü alet etmemeleri gerektiğini ileri sürüyor.[1229]

Sarıhan, laikliğin köklerini Anadolu'nun tarihinde aramaktadır ve Cumhuriyet devriminin laikliğinin, Türkiye halkının dünya görüşüne, yaşam biçimine göre biçimlendiğini, Anadolu halkının aklının, hoşgörüsünün devlete egemen kaldığını söyler. Laikliğin köklerinden birinin Hacı Bektaşi Veli'nin temsil ettiği felsefe olduğunu, 14. yüzyılın Yunus Emre'si, Pir Sultan Abdal ve halk bilgesi Nasrettin Hoca olduğunu belirtir. Halk kültürünün içinden süzülüp gelen atasözlerine, deyimlere, koşmalara, masallara bakıldığında hepsinin laik olduğunu ve laikliğin de halkçılık olduğunu söyler.

Zileli'nin Atatürk'e ve laikliğe yaklaşımı ise şu şekildedir: "Hele hele Mustafa Kemal'in yaptığı gibi, laikliği devlet düzleminde bırakmayıp, topluma da yayma girişimi bütün toplumu devletleştirme despotizminden başka bir anlama gelmemektedir. Bu, farklı inançlardaki toplum kesimlerinin devlet müdahalesini yaygınlaştırmak ve aynı devlet gibi toplumu da zor yoluyla monolotikleştirmek girişimidir ki, bunun en despotik laik burjuva devletlerinin projesi olarak yürürlüğe sokulduğu ortadadır. Zileli laikinden dincisine, burjuvasından proleterine, sağcısından solcusuna kadar herkesin ağzında demokrasi lafının dolaştığını ve demokrasinin kalkan olarak kullanıldığını, demokrasiyi paylaşma konusunda kavga verildiğini; laiklere göre, laikliğin demokrasinin vazgeçilmez şartı olduğunu, dincilere ya da dincileri laik devletin aşırı baskılarına karşı savunanlara göre ise, laikliğin insanların inançları üzerinde zorbaca bir dayatma ve demokrasiye aykırı bir uygulama olduğunu ifade ediyor.[1230]

Gün Zileli, Doğu Perinçek'in "Ülkemizde Cumhuriyet devrimi Osmanlı saltanatını yıktı; iktidarı halka verdi, şeriat düzeni bir devrimle yıkıldı, şeriatla uzlaşarak demokrasi olmaz. Türkiye toplumunda ise toplumsal eylemin başlıca prangaları itaati, rızayı, katlanmayı ve yetinmeyi aşılayan dinsel ideolojidir." görüşünü aktarıyor. Diğer

---

[1228] Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi, I. Basım, Ankara: Bilgi Yay., 1986, s. 145-146.

[1229] Mehmet Toprak, "Ben Laik Değilim!", Öğretmen Dünyası, Aylık Meslek Dergisi, Ankara, 2004, s. 299 s. 5.

[1230] Gün Zileli, a.g.e., s. 68-9.

taraftan, "Laiklik Türkiye'de uygulandığı biçimiyle, İslamcı kesim üzerinde bir baskı kurmanın ilkesidir. Yani evrensel bir demokrasinin zorunlu bir ilkesi olması gereken laiklikten farklıdır." diyen Murat Belge'nin görüşünü aktararak hangisinin haklı olduğunu sorguluyor.[1231]

Zileli, tanımlarda laiklerin özde ise laikliği eleştirenlerin haklı olduğunu, yani laikliğin temsili demokrasinin özü olmasını doğru kabul etmekte, fakat sermayenin sömürüsü ve devletin baskısı ile yaşayabilen temsili demokrasinin de özgürlüğü ve insan iradesini yok ettiği kanaatindedir. Zileli, insana ve topluma yabancı bir kurum olan devletin payandalarından ve hegemonya araçlarından biri olan laikliğin devletin toplumu köleleştirmede kullandığı illüzyon ile uyuştuğu oranda gerçek özgürlükle bağdaşamayacağını ifade ediyor. Zileli Türkiye toplumundaki toplumsal eylemin başlıca prangalarının itaati, rızayı, katlanmayı ve yetinmeyi aşılayan dinsel ideolojiden ibaret olmadığını, en önemli prangaların kapitalist toplumun ve onun ideolojisinin getirdikleri olduğunu ifade ediyor. Evrensel demokrasiyi kabul etmiyor, özgürlük dahil savunduğu bütün ilkelerin, sistemlerin, ideolojilerin insanların toplumların ve sınıfların gereksinimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkacaklarını ve işlevlerini gördükten sonra, ortadan silinip gideceklerini iddia ediyor.[1232]

4. 68 KUŞAĞI'NIN HALKIN İNANÇLARINA VE DİNİ HAREKETLERE İLİŞKİN PRATİKTEKİ TAVIR ALIŞLARI

İlkay Demir, Bedri Baykam'la yaptığı görüşmede, gençler arasında din konusunun da tartışıldığını, Anatomi dersinde bile dini tartıştıklarını belirtiyor; aralarında dindar bir aileden gelen, dindar olan, ama sosyalizme eğilimli gençler olduğunu; ayrıca o dönemlerde kendilerinin dindarları kırmamaya, gücendirmemeye özen gösterdiklerini, dine hakaret etmediklerini; ama azınlıktaki bir kesimin dine hakaret ettiklerini ifade ediyor. Necmi Demir ise, esas olarak dinden kopmuş bir kuşak olduklarını, fakat dinin veya Anadolu toprakları içinde yaşanan kültürün dini etkilerinden hemen çıkamayanların olduğunu söylemekte; şöyle devam etmektedir: Yani öyle çok büyük gerilimlerin yaşandığı söylenemez; ama esası dinden kopmuş bir kuşaktık.[1233]

Aşağıda 68 Kuşağı'nın halka ve dini hareketlere karşı tavır alışlarını tasvir etmeye çalıştık.

4.1. Halkı Kazanmaya Yönelik Popülist Yaklaşım (Pratik Yaklaşım)

Dini Kavramların İçeriğini Marksist Bakış Açısıyla Yeniden Yorumlama Tavrı görmekteyiz.

[1231] Gün Zileli, İlhan Tekin, Türkiye… Sosyal Patlamaya Doğru… -Bir Anarşist Değerlendirme-, I. Baskı, İstanbul, Kaos Yayınları, 1995, s. 69-70

[1232] Gün Zileli, İlhan Tekin, a.g.e., s. 72.

[1233] Bedri Baykam, 68'li Yıllar Eylemciler-, I. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1998, s. 153.

Hikmet Kıvılcımlı, Vatan Partisi'nin Eyüp Sultan'da yaptığı bir seçim konuşmasında İslami kaynaklardan ve kavramlardan hareket ediyor. "İbadet", "hak", "çalışmak" vb. kavramlarını ele alıyor; hak, çalışma, emek gibi dini kavramların içeriğini marksist bakış açısına vurgu yaparak yeniden yorumluyor. İslam dinin toplumsal kültürü şekillendirdiği Türkiye toplumuna seslenme imkânı buluyor. Konuşmasından bazı kesitler sunacağız:

"…Vatan Partisi İŞ ve İŞÇİ Partisidir… Bunu söylerken, elimde olmayarak Müslümanlığın büyük bir hizmetini hatırladım. O büyük söz der ki: "Kıyamete kadar yaşayacakmış gibi çalış, yarın ölecekmiş gibi ibadet et." Vatandaşlar!... İbadet: HAK önünde konuşmak, halk önünde Hakkı teslim etmek manasına gelir… Bu gün Vatan Partisi'nin kendi prensiplerini HAK ve ÇALIŞMAK gibi iki prensip üzerine kurduğunu açıkça ortaya koymak lüzumunu duyuyorum.

İslam'ın büyük prensibi, hepimizin bildiği gibi: "Leyse Lil İnsani İlla Ma Sea" der (yani; insan için çalışmaktan başka, emekten başka her şey yalandır.) der. İşte o büyük hakikat: Aradan binlerce yıl geçtikten sonra, dünyanın en ileri memleketlerinde dahi, tek büyük TOPLUMSAL HAKİKAT, insanlığın bulabildiği en büyük hakikat olarak tanınmıştır. Bugün insanlığın yarattığı değer EMEK üzerine kurulur: Avrupa'nın en büyük iktisat alimleri, İngiltere'nin klasik İktisatçısı denilen Adam Smith'ler, Ricardo'lar: Binlerce senelik insan ilminin neticelerini toplarken o hakikati bulabilmişlerdir. "Leyse Lil İnsani İlla Ma Sea" hakikatini: "Değer insanın emeğinden doğar" şeklinde ifade etmişlerdir… İşte vatan partisinin prensibi de her şeyi temelinin, memleket siyasetinin üzerinde kurulması icap eden temelin EMEK olması lazım geldiğini ifade eder."

Kıvılcımlı, konuşmasında toplumsal hafızadan hareketle İslami jargonlar kullanmayı da ihmal etmez. Vahyin düzenleme görevinin bittiğini, insanların artık kendi kanunlarını kendilerinin yapmaları gerektiğini ifade ediyor:

"…Vatandaşlarım!... O zamana kadar insanlar arasında bütün düzeni kuran kanunlar ve kaideler 'gökten iner'di. Hz. Muhammet: 'Ben Hatemül Enbiyayım' demiş; yani 'ben peygamberlerin sonuncusuyum' demekle bizlere şu büyük hakikati anlatmış oluyordu: ARTIK KANUNLARINIZI KENDİNİZ YAPACAKSINIZ! demek istemiştir… Cami, TOPLAYICI demektir… Niçin toplanıyoruz… Hak için değil mi?.. Mübarek Ezani Muhammedi dolayısıyla buradaki HAK davamızın konuşulması bir an için durdurulmuştu. Sözümüze, müsaadenizle yeniden başlıyoruz."

H. Kıvılcımlı, devlet başkanı olarak halifenin halk tarafından biat suretiyle seçimle iktidara geldiğini, camide her hafta halkına memleket işleri hakkında hesap verdiğini bildiriyor; Hz. Ömer'in ganimetten kendisine ve oğluna düşen kumaşla diktirdiği cübbeye, bu durumu bilmeyen bir insanın itiraz ederek herkese eşit verilen kumaşla bir ceket dikilebileceğini; kendisinin nasıl cübbe diktirdiğini sormasını 1400 yıl evvel kurulan halkçı idareye örnek veriyor. Tarihimizdeki kuvvetli demokrasiyi

bilmediğimizi ve fakat Muaviye ile derebeyliğin başladığını, derebeylerin başa gelmesiyle fakir fukaranın siyaset sözünden korktuğunu belirtiyor. Kıvılcımlı, hayat pahalılığının Tanrı'nın bir azabı olmadığını söylüyor ve şöyle devam ediyor:

"…Allah rızası için vatandaşlarım: Seçim çocuk oyuncağı değil, buradaki toplantımız bir seyir ve eğlence de değil…Hepimizin alın yazısı meselesi, evimizdeki çoluk çocuğumuzun rızkı meselesidir… Bugün valiler ABD'de seçiliyor, neden bizde seçilmesin?. Bir vali çıkıyor, şehri altüst ediyor. Ben valiye git diyemiyorum. Vali Allah'tan korkmuyor, Bakan'dan korktuğu kadar. (Alkışlar)"[1234]

Sosyalizmi Kültürel Motiflerle Birleştirme ve Halkı Kazanma Yaklaşımı görülmektedir.

Mihri Belli, E. Tüfekçi müstear adıyla Yön Dergisi'nde, "Gene Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine" başlıklı yazısında, Melih Cevdet Anday'ın 7 Ocak 1966 tarihli Yön Dergisi'ndeki yazısına cevap veriyor.

'Sosyalizm ve İslamiyet' adlı kitap üstüne tartışmaların yaşandığı bir ortamda, M. Cevdet Anday'ın 2500 yıllık Batı kültüründen söz etmesini ve onu hümanist değerlere eşit saymasını eleştiriyor. E. Tüfekçi, kendi ulusal değerlerine sırt çevirerek Batı taklitçiliği etmenin gerçek devrimcilikle bağdaşmayan bir tutum olduğunu, Çin İhtilali'nin kendi ulusal kültür ve geleneklerine sımsıkı sarılarak devrimi yapacaklarını ifade ediyor. Türkiye'deki burjuva demokratik devrimler çağında değil, 20. yüzyılda, yani sosyalist devrimler çağında bir milli burjuva yaratma sevdasına kapılmış ve bugünkü hallere düşmüş bir ülke olduğunu belirterek, Roger Garaudy'nin kitapçığına yazdığı önsözünde şöyle dediğini aktarıyor:

"Şimdi karşımıza çıkan görev tarihsel gelişmeleri emperyalizm tarafından durdurulmuş olan halkların yaratmış oldukları değerlerin gün ışığına çıkarılması ve sosyalist teori ve pratiği bu değerlere de dayatarak, sosyalizme gerçekten evrensel bir temel kazandırmak görevidir. 'İnsanoğlunun hayal ettiği, düşündüğü ve gerçekleştirdiği iyi olan ne varsa, sosyalizm onun mirasçısıdır' sözü tam anlamını kazanmaktadır… Türk olarak, ataları Orta Asya'nın göbeğinden göç etmiş bir ulus olarak, bugün de ulusal dili Türkçe, Asya'nın ortasında, anadil olarak konuşulan, İslam kültürü ile 1000 yıl haşir neşir olmuş, kök salmış tüm üstyapı kurumları doğulu bir ulus olarak, kısaca doğulu bir ulus olarak bizisosyalizmi gerçekten evrensel bir kültüreltemele dayatma çabası çok derinden ilgilendirir. Konu bizim için yeni de sayılmaz, bu çabaya bizim de katkımız oldu. 'Bedrettin Destanı' 1930'larda yazıldı. Bu büyük yapıt, sosyalizmin Türk halkı için bir ithal malı olmadığı ve onu kendi ulusal köklerimizde bulabileceğimiz gerçeğini karşımıza diker…"[1235]

[1234] Hikmet Kıvılcımlı'nın, Vatan Partisi'nin 15.10.1957 Salı günü saat: 13.00-17.00 arasında Eyüp Meydanında takip ettiği açık hava toplantısında diktafonla tesbit edilen konuşmasıdır. Gerçek Hayat, Yıl: 3, Sayı: 179, 26 Mart 2004, s. 32-33.

[1235] E. Tüfekçi, "Gene Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine", Yön Dergisi, s. 15. tarihsiz, (Mihri Belli, E. Tüfekçi müstear adıyla, Doğan Avcıoğlu ile birlikte Roger Garaudy'nin 'Sosyalizm ve İslamiyet' kitabını Türkçe'ye kazandırmıştır. Aynı zamanda, bu müstear isimle Yön Dergisi'nde yazılar yazmıştır.

E. Tüfekçi, sosyalizmi gerçekten evrensel bir kültür temeline oturtmak gerektiğini, Türkiye akımından Bedrettin Destanı'nın bu yolda atılmış başarılı bir adım olduğunu, derin bir sosyalist kültürü olmadan tarihsel metodu iyice benimsemeden, yalnız eski belgeleri eski kitapları okumakla bu adımların atılamayacağını, kimi aydınların dogmatik bir tutumdan uzak kalarak doğu toplumları konusu üzerine eğilmelerini, örneğin 1931 Leningrad Kongresi'nde ortaya atılan tezlerle ilgilenmelerini olumlu karşıladığını; Doğu'da olduğu gibi Batı'da da önemli sorun üzerinde tartışmaların başladığını, örneğin Yves Lacoste'un incelemelerinin bu yolda olumlu katkı sayılabileceğini, ama Maxim Rodinson gibi, K. A. Wittfogel gibi kimi Batılı yazarların konuyu yozlaştırma ve gerici sonuçlara vardırma çabasında olduğunu; kendi açılarının konuya yaklaşırken Türk devrimcisi açısından yaklaşılması gerekir. Böyle bir açıdan doğu toplumu olan Osmanlı toplumunun özelliklerinin incelenebileceğini, yüzyıllar boyunca imparatorlukta üretim tarzındaki gelişmeleri araştırabileceklerini, derin barbar izler taşıyan ilk gazilerin servet edinmek kavramları üzerinde durabileceklerini, Doğu toplumlarının kapitalist gelişimi beşik olmadığını, Türk tarihini didik didik ederek, ilerici halk hareketi niteliğindeki en ufak kıpırdanışları gün yüzüne çıkarabileceklerini, elde edilecek sonuçların kendileri için ideolojik kaynaklar olacağını, bu bağlamda Yunus'dan Nazım'a kadar Türk edebiyatının didik didik edilmesinin ve hümanist değer adına ne varsa halkın bilgisine sunulması gerektiğini ifade ediyor.

Türk ulusunu doğulu bir ulus sayarak bir doğu dini olan İslamiyet ile bin yıl haşır neşirdir ve bu yüzden Müslüman kültürünün derin izlerini taşıyan, derin kök salmış bütün üst yapı kurumlarıyla Türk ulusunun doğulu bir ulus olduğunu; Batı emperyalizmine karşı ilk başarılı bağımsızlık savaşının verdiğini, bulunduğu safın doğunun ve güneyin ulusal kurtuluş savaşıyla yükümlü ulusların safı olduğunu; meselenin doğal yerimizin nerede olduğunu bütün açıklığı ve derinliğiyle kavramak olduğunu belirterek doğunun ve Batının bütün hümanist değerlerine açık olduklarını, öz malımız gibi benimsediğini; fakat ne Batı'nın ne Doğu'nun kültürünü tümüyle benimsediğini, kültürün üretim tarzıyla irtibatlı olduğunu, 2500 yıllık bir Batı kültürü sözü edenlere, hangi Batı kültürü diye sormak gerektiğini; tarih boyunca belli bir anda bile bir ülkede monolitik bir kültürden söz edilemeyeceğini; Batı ve Doğu kültüründeki hümanist değerleri almak gerektiğini belirterek şöyle devam ediyor:

"İşte o benimseyeceğimiz şeyler, yani Batının hümanist değerleri, insanın yabancılaşmasına karşı, sosyalizme destek olacak nitelkte değerlerdir. Bu değerlerin benimseyeceğiz ama asla taklit etmeyeceğiz. Bethoven'i derinliğine anlamak ve benimsemek bizi kendi ulusal müziğimizde yaratıcılığa götürür. Ama Bethoven'ı taklit edersek gülünç oluruz. Taklit gerçek benimsemenin karşıtıdır. Sartre'ın bir yapıtını taklit edip aktarmalar yapmaya kalkan bir Türk oyun yazarının ortaya çıkaracağı kötü bir oyundur.

Anday gibi bunca kültür konusu ile ilgilenmiş bir yazarın, Batı kültürü içindeki çelişkileri hesaba katmadan bir tüm olarak 2500 yıllık bir Batı kültürünün sözünü etmesi ve bu kültür tüm olarak hümanist değerlere eşit sayması, üstelik 'İyi ama insan bir şeye hayran olmadan benimseyebilir mi? Benimsediği şeyi taklitten kaçınır mı?" diyerek taklidi öğütlemesi şaşılacak şey."[1236]

Bağdaştırmacı, Anti-Komünizm Propagandasını Etkisizleştirici, Halkı Kazanma Yaklaşımı görülmektedir.

1965'te daha çok Yön merkezli olan, MDD düşüncesinin önder ismi Mihri Belli'nin de bir süre katıldığı "İslam Sosyalizmi"söylemi, Batı'daki gibi İslam ile Sosyalizm arasında eklektik bir düşünce meydana getirmekten ziyade, bağdaştırmacı bir mantıkla (felsefi anlamda eklektisizmi, bağdaştırmacılıktan ayırıyoruz) anti-komünizm propagandasını etkisizleştirici, emperyalizmle olan mücadelede dindarı kazanma ve onunla işbirliğine giderek onun imkanlarını kullanma siyaset ve tavrıdır.

Yöncüler, sosyalizmin 'din düşmanlığıyla eş tutulduğu Türkiye'de, sosyalizm ve İslam arasında olumlu bir ilişki kurmayı denerken, iki yönlü bir çaba yürüttüler. İlk olarak, bazı Yön yazarları tıpkı Arap sosyalistlerinin yaptığı gibi, İslamiyet ve sosyalizm arasında bir tezatlık olmadığını ayetlerle, hadislerle kanıtlamaya çalıştılar. Buna örnek olarak Profesör Cahit Tanyol'un yazıları verilebilir. Profesör Tanyol, Yön'de yayınlanan 'İslamın cenneti sosyalizmdir' başlıklı incelemesinde yamalı hırkasıyla Hz. Ömer'in ve fukaralık içindeki Hz. Ali'nin 'kendi emekleri dışında hiçbir şey kabul etmeyişleri' ile sosyalizmin ana prensibi olan 'herkese hakkını vermek' arasında bir paralellik olduğunu, Doğu ve İslam rivayetleri ile Kur'an ayetlerine dayanarak göstermeye çalışıyordu. Marx ve Lenin'in sınıfsız toplum ideali ile Kur'an'ın adalet anlayışı arasında yakın bir benzerlik olduğunu iddia eden Tanyol'a göre, İmam-ı Azam'ın 'bir günlük rızktan fazlası haramdır' sözleri, Marx'ın 'artı değer teorisi'ne öncülük yapıyordu.[1237]

Yön'ün bu istikametteki ikinci gayreti din ile gericilik arasındaki olumsuz anlam bitişmesini çözmeye yönelikti. Tanıl Bora, Türkiye'nin sol siyaset jargonunda bitişik kullanılan 'milliyetçilik' ve 'dincilik' kavram çiftinin negatif bir ierikle kullanıldığını, bunun 1960'larda başlayan anti komünist reaksiyonda belirlenmiş atmosferden kaynaklandığını söylüyor.[1238]

Yöncüler bu bağlamda, İslam'a inanmanın, dini kurallara göre yaşanmanın ve davranmanın 'gericilik'le eş tutulamayacağını savundular. Onlara göre, ilericiliğin

---

[1236] E. Tüfekçi (Mihri Belli), "Gene Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine", Yön Dergisi, s. 15.

[1237] Gökhan Atılgan, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar –Yön – Devrim Hareketi, İstanbul, TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı), 2002, I. Baskı, s. 154-5.

[1238] Tanıl Bora, 'Türk Sağı'nın Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık, İstanbul: Birikim Yay. 1998, s. 97.

ölçütü, Avrupai bir yaşam tarzına sahip olmak, Batılı fikirleri benimsemek olmadığı gibi, bir tarikatını mensubu olmak ya da dini bütün bir yaşam tarzı sürmek de gericiliğin ölçütü olamazdı. Yöncüler açısından, 'mülkiyet hakkı topluma aittir' diyen sakallı bir din adamı ile bir sosyalist, 'mülkiyet hakkı mukaddestir' diyen yabancı petrol şirketlerinin mümessiliğini yapan Avrupa yaşantılı 'gardırop ilericisi' ile işbirliği halinde olduğu emperyalizme karşı ülkenin kalkınması için yan yana gelebilir, aynı safta mücadele edebilirdi. Bu durumda, ne sakallı din adamının inançlarından fedakârlık etmesi, ne de sosyalistin fikirlerinden sakınması gerekirdi.

Yön hareketi, İslamiyeti sosyalizme eklemlemeyi deneyen bu yaklaşımıyla, farklı inanç ve düşüncelere sahip olsalar bile toplumu emperyalizme karşı mücadelede hareketlendirebilecek kişileri etkilemek istemişti. Bu isteklerinde başarısız olmadıklarını söyleyebilmek için birkaç örnek vermek yararlı olabilir. İslami bir içerik taşıyan Hareket dergisinin Yön'ün başlattığı 'İslamiyet ve sosyalizm' tartışmalarına katılarak 'sosyalizmin ilkelerinin Marx'ta değil, Hazreti Muhammed'de olduğunu' savunması ve İslamiyet ile sosyalizmin bağdaşamayacak hiçbir yanının bulunmadığını öne sürmesi örneklerden biridir. Aclan Sayılgan'ın belirttiğine göre, Hareket Dergisi'nde sosyalizm ve İslamiyet arasında pek çok bakımdan yakınlıklar kurma çabası içine giren Hüseyin Perviz Hatemi, bu dergideki yazılarını daha sonra 'İslam Açısından Sosyalizm' adında bir kitapta topladı. [1239]

Bir başka örnek, Muğla'nın Portakallık köyünde hafızlık yapan İbrahim Mersin'in Yön'ün savunduğu görüşlerden etkilenerek kendisinin ve toplumun yaşadığı yoksulluktan kurtulabilmesi için sosyalist bir hükümetin iş başına gelmesi için çabalayacağını açıklamasıdır. Cemil Meriç gibi ünlü bir sosyoloğun Yön'ün İslamiyeti sosyalizme eklemleme çabası hakkında olumlu görüşler beyan etmesi, bu konudaki bir başka önemli örnektir. 'Batı'daki düşünceler içinde İslamiyete ters tarafından en yakın olan Marx gelir. Türk insanı ruhen hazırdır böyle bir şeye' diyen Meriç'in heyecanıyla Büyük Doğu'ya fikirleriyle Yön'e yakın olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir.[1240]

Gökhan Atılgan, 1965'lerde daha çok Yön merkezli olarak gelişen İslamiyet ve sosyalizm arasında pozitif bir anlam yaratma ilişkisi yaratma çabasından kaynaklanarak İslami kesimden sol kesime geçişlerin kimi zaman ters yöne doğru işlediğini belirtiyor. Sosyalizm ile İslamiyetin bağdaşabilirliğine ilişkin oluşturulan kanının kimi sosyalistlerde, sosyalizmde buldukları özlemlerini bir dindar olarak savunabilecekleri fikrini yaratabildiğini, bu fikrin neticesinin sosyalist saflardan İslami saflara geçişler şeklinde olduğunu, şair İsmet Özel'in bunun iyi bir örneği olduğunu, bir TİP üyesi olan Özel'in 1967'de sosyalist mücadeleden vazgeçerek İslamcı saflara katıldığını 'beni sosyalist yapan sebeplerle Müslüman yapan sebepler aynı' diyen Özel, bu geçiş

[1239] Aclan Sayılgan, Türkiye'de Sol Hareketler, 3. Baskı, İstanbul: Otağ Yayınları, 1976, s.19-20.
[1240] Kurtuluş Kayalı, Türk Düşünce Dünyası I, Ankara Ayyıldız Yay., 1994, s. 229, 235;

nedenini 1965'te TİP'in seçim afişinin üzerinde yazan 'Kula kulluk yetsin artık' sloganını değerlendirerek, 'Bu sosyalist bir slogan değil, bu pür İslami bir slogandır" şeklinde açıklamaktadır.

Yön Hareketi'nin, İslamiyeti anti-emperyalizmden kaynaklanan sosyalizm yorumuna eklemleme gayreti, dini, toplumsal gelişmenin önündeki temel engellerden biri olarak görmelerine rağmen, kendi amaçlarıyla İslam arasında bir birlik olduğunu söyleyerek Batıcı fikirlerini halka dini bir elbise içinde benimsetme çabasıyla dini kullanan Jön Türklerin ve Mustafa Kemal'in tutumlarını andırır. Jön Türkler, iktidara gelmeye yakınlaştıklarında, İslamiyetin Osmanlı toplumunda oynadığı sosyal rolü kendi pratikleriyle idrak etmişlerdir. Din konusundaki tutumlarını değiştirmeye başlamışlar ve İslam'dan toplumu birlik içinde tutmak için yararlanmaya yönelmişlerdir.

Kendini Batılı bir kimlik olarak oluşturma çabasıyla hegemonyasını kurduğu dönemde, bilimi 'uygar din'in haline getirmek için dini kuruluşlara darbeler indiren Kemalistler de Kurtuluş Savaşı ve cumhuriyetin kuruluş sürecinde dini özenle kullanmışlardı. Fakat, Yön Hareketi'nin farklılığı, kendini Batıcı bir söylem olarak oluşturmadığı için Doğu'nun kültürel mirasını yadsımaya yönelmeyişidir. Yöncüler, kendilerini 'iktisat ilminin ışığında' Türkiye'nin kalkınmasına adamış kişilerdi. Türkiye'nin kalkınmasının önündeki engelin emperyalist Batı olduğundan hareket ederek söylemlerini Batı karşıtlığı üzerine kurdular ve bu kuruluş sürecinde Doğu kimliği ile İslamiyet arasında olumlu bir ilişki geliştirdiler. Onları, İslamiyet ile sosyalizm arasında pozitif bir eklemlenme ilişkisi kurmaya yönelten şey, dine olan derin inançları değildi. Kemalizm dine karşı tutumunun geri teptiğini görmüşler, emperyalizme karşı milli mücadelede Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nda yaptığına benzer bir şekilde, dini oluşumların ve İslam'ın etkinliğinden yararlanmaya çalışmışlardı.[1241]

Halkı kazanmak için Halkın İnançlarından Çekinme, Pragmatik Davranma Tavrını görmekteyiz.

Gün Zileli 1967 yılında Tandoğan'dan Samanpazarı'na kadar süren iki yüz kadar FKF üyesinin katıldığı 'Ormanlar Bizimdir' yürüyüşünün bir kitle gösterisinden ziyade, örgüt gösterisi niteliğinde olduğunu; yürüyüşün Samanpazarı taraflarına yaklaştığında, bu semtte daha yoksul kesimler yaşadığından onların muhafazakâr güdülerini tahrik etmemek düşüncesiyle yürüyüş kolu oluşturmak için kol kola giren FKF'li kızlarla erkeklerin yürüyüşü düzenleyenler tarafından bu kol kola durumunu son vermelerinin istendiğini ifade ederek 'halka ters düşmemek' denen popülist eğilimin daha o zamanlar başladığını bildiriyor.[1242]

[1241] Gökhan Atılgan, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar –Yön – Devrim Hareketi, İstanbul, TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı), 2002, I. Baskı, s. 156-157.

[1242] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 250-1.

Şehir kökenli, geleneğin etkisinden uzak ve daha pozitivist bir eğitimden geçmiş bazı 68'lilerin ahlaki duyarlılıklarının, üzerlerinde geleneğin etkisi devam eden köy kökenli arkadaşlarına göre daha az olduğu söylenebilir. Bununla birlikte toplumsal tabanı köy ve kasabaya dayanan gençlerin, harekete katılması ve hareketin kitleselleşmesi ile geleneksel ahlaki reflekslerin belirleyiciliğinin arttığını görüyoruz.

Başlangıç itibariyle orta ve orta-üst sınıftan gelen 68 kuşağı gençlerinin cinsel özgürlük anlamında daha rahat hareket ettiği, daha sonra taşradan gelen orta ve orta-alt sınıflardan, geleneksel aile yapılarından gelen gençlerin de etkisiyle birtakım ahlâki refleksler geliştirdikleri; iktidar hedefine yaklaştıkça halkın ahlâki değerlerine karşı daha pragmatist bir yaklaşım tarzı sergilemişlerdir.

Gün Zileli, 1960'lı yılların sonları hariç tutulmak üzere Türkiye solunun Batıdaki 'cinsel devrim'den belirli ölçüde etkilendiğini söylemekte, sola katılan gençlerin esas olarak orta sınıf kökenli olmalarının da etkisiyle bu yıllarda gençlik içindeki kadın-erkek görece bir özgürlük havasının hakim olduğunu; kızların ve erkeklerin bekaret denen şeye aldırmadan, evlilik dışı ilişkilere girebildiklerini; bu görece özgürlüğün 60'lı yılların mücadelesinde doruğa doğru tırmandığını; taşra kökenli gençlerin sol saflara akın ettiğini, 1968 yılından itibaren yerini tutuculuğa bıraktığını; kısmen taşra kökenli gençlerin etkisiyle ama esas olarak da solun kendini iktidara aday görmeye başlamasıyla, kadın-erkek ilişkilerinde 'Halkımız ne der?' mantığının giderek egemenliğini koruduğunu, bu gelişmelerin sonucunda o zamana kadar evlilik dışı-sevgili ilişkisi yaşayan gençlerin nikâh dairelerinin yolunun tuttuklarını ifade etmektedir.[1243] Gün Zileli, sol saflarda sonradan oluşacak birtakım ahlâki reflekslerin önceki yıllarda var olmadığını ifade ediyor.[1244]

Gün Zileli, 16 Şubat 1969 günü Taksim Meydanı'nda FKF önderliğinde yapılan 6. Filo'yu protesto gösterilerine karşı dinciler tarafından düzenlenen provakasyonla şiddetin tırmandırıldığını; devrimci saflarda 'ölüm-kalım savaşı' havası hakim olmaya başladığını; propaganda, ajitasyonda gözle görülür bir sığlaşmanın ortaya çıktığını; bu sığlaşmanın en belirgin göstergesinin Amerika'ya karşı kolaycı sloganlara yönelinmesi olduğu; halkı kolayca harekete geçireceği düşünülen daha çok ahlaki nitelikli sloganların ve sözcüklerin kullanıldığını; giderek 'Amerikan emperyalizmi' yerine, 'Amerikan gavuru' türü dini duyguları gıcıklayacak terimlerin kullanılmaya başlandığını; bununla yetinilmeyip, FKF bildirilerinde 'Amerikalıların karılarımıza, kızlarımıza sarkınlık ettikleri' türü halkın namus duygularını harekete geçirmeyi hedefleyen nitelemelerin yer aldığını, tek tek üyelerin bu duruma tepki göstermesinin konuyu bir eleştiri meselesi haline getirmediğini; buna Aydınlık PDA arasında yaşanan laf kalabalığı içindeki

[1243] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 457.
[1244] Gün Zileli, a.g.e., s. 347.

tartışma ve eleştirilerin eklenmesiyle içine girilen savaş ortamının zorluklarının ideolojik plândaki kolaycılığın müsebbibi olduğunu ifade ediyor.[1245]

Halkı Yanına Çekmek (Kazanma) İçin "Popülist", "Oportünist" Tavrı görüyoruz.

68 Kuşağı'ndaki birçok gencin dini bilgi ve tecrübesinin yetersiz olduğu düşüncesindeyiz. Bununla birlikte, dindar halkın tepkisini çekmemek için devrimci mücadelede devrimci taktik gereği zaman zaman dini ritüeller, ibadetler konusunda halkın dini inancına uygun davranmaya çalışmıştır. 1968 yılında TİP'in gençlik kollarında çalışan TİP propagandası için köylere kadar giden Gün Zileli, yaşadığı bir tecrübeyi aktarıyor.

"Ali'nin tanıdıklarının bulunduğu bir köyde, köyün imamı da TİP'liydi. Akşama kadar onun evinde sohbet ettik. Namaz vakti yaklaşınca, imam bize, 'Haydi namaza gidelim, köylünün sizi namaz kılarken görmesi çok önemli. Böylece, gençlerin dinsiz olduğu propagandasına da bir darbe indirmiş oluruz' dedi. Mecburen gittik camiye. Ali'yi bilmiyorum, ama ben hayatımda, bırakın namaz kılmayı, camiye bile adım atmamıştım. Nasıl abdest alınacağını da bilmiyordum. İmam bize göz kırptı, 'ben ne yaparsam onu yapın', dedi. Abdest alırken onu taklit ettik. Namazda da aynı şekilde. O eğilince biz de eğiliyor, o kalkınca kalkıyorduk. Dudaklarımızı dua ediyormuş gibi kıpırdatması da cabası. Namazdn sonra iman, cemaate doğru diz üstü oturdu, hepimize birer tespih attı. Biz de tesbihi çekmeye başladık. Ardından, imamın vaazı geldi. İmam, vazaında, eşitlikten, Allah'ın yoksulların koruyucusu olduğundan söz etti."[1246]

Bir Sosyal Taban Olarak Sol'un Alevi Kitleye Yönelme Tavrı görüyoruz.

1960'lı yıllarda 68 Kuşağı temsilcilerini Alevi kitlelere sosyalizmi anlatma çabası içerisinde görmekteyiz. Bunda Aleviliğin farklı kültürel unsurlardan beslenen bağdaştırmacı bir düşünce ve hayat tarzı olmasının yanında, Alevilerin yaygın dini görüşe, sisteme biraz da muhalif durmasının etkisi vardır.

S. Belli, 60'lı yıllarda Anadolu'ya sefer yapıldığında, devrimci gençlerin işin kolayına kaçtığını belirterek şöyledevam etmektedir: "Bizde, yüzyıllarca resmi devlet dini Sünniliğin gadrine uğramış, nice badirelerden arta kalmış alevi nüfus, her zaman muhalefette bırakılmış olmasından dolayı, doğal olarak değişikliğin, laikliğin, ilericiliğin yanında olmuştur hep. Devrimciler için, Sünni toplulukları etkilemekten çok daha kolaydı, Alevilere dert anlatmak onları mutlu yarınlar ülkesine umutlandırmak. Sünni sözcüler öteki dünyanın cennetine bile ambargo koymuşlardır. Bu dünyanınkine ise 'iktidar mezhep' olmak anlamında zaten sahiptirler. Böylece devrimciler Alevilere, Aleviler devrimcilere yaklaştıkça, moda ve baş tacı oldu, dini reddeden çevrelerde bile. Biraz

[1245] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 350-1.
[1246] Gün Zileli, a.g.e., s. 265.

dozu kaçtı. Her ne kadar gerçek Türk-İslam sentezi Alevilik sayılmak gerekse de o dönemde bazı çevrelerde insan neredeyse utanacaktı sünni doğmuş olduğuna. Tokat'ta da bize daha çok kucak açan aleviler oldu. Ya da rastlantı bu ya, kampanyamıza yardımcı olan arkadaşların 'bizden' (!) dedikleri mahalleler hep alevi mahalleleri idi. İşin kolayına kaçmaktı bu. Sünni köylere de gidelim istemiştim. Bizi dinlemek istemeyeceklerini söylüyorlardı. Tokat'ın yerlisi arkadaşlar benim kadın olmamda, bizim hacıların hocaların benim gibi bir 'eksik eteğe' oralarda etekliği pantolon üzerine giyiyor da olsa, güven duymalarına olanak vermiyordu zahir. Gene de gittik. İyi kötü sözümüzü de dinlettik. Ama herhalde kös dinlediler. Ve Tokat'ta her bir evine girip çıktığımız kadınlarıyla da ayrı toplantılar yaptığımız 'bizim mahalle' gibi bağırlarına basmadılar bizi.[1247]

Halka Olan İnancın Sürdürülmesi Tavrını görüyoruz.

Sömürülerek, istismar edilerek emperyalizmin yanında yer alan cahil halkın yaptıklarının dine uymadığı belirtilerek halkın din istismarıyla kullanıldığı aslında masum, dindar, bilinçsiz olduğu ifade ediliyor. Sosyalist teori ve pratikte halk, devrim için kazanılması gereken, umut bağlanan kitledir. Halk masum, cahil görülerek halka olan inancın sürdürüldüğü bir tavır görüyoruz.

Harun Karadeniz, adı sonradan "Kanlı Pazar" konacak 16 Şubat 1969 günü 6. Filo'yu protesto mitingi için zamanın İçişleri Bakanı Faruk Sükan ve Ulaştırma Bakanı Saadettin Bilgiç tarafından Adapazarı'ndan birtakım insanların toplanıp getirildiğini, bu insanların masum, dindar, bilinçsiz kendi insanlarımız olduğunu; fakat sömürülen cahil, kullanılan insanlar olduğunu, bunların din istismarıyla bir araya getirildiğini, din ve vatanı kurtarma adına geldiklerini, dünyadaki olayları ve 6. Filo'nun gerçek yüzünü bilmediklerini, 6. Filo'ya karşı namaz kıldıklarını, halbuki 6. Filo'nun bir put olduğunu, namaz kılan Müslümanların 6. Filo putuna karşı namaz kılmamaları gerektiği ifade ediyor.[1248]

4.2. Dini Muhatap Almama/ Görmezlikten Gelme Tavrı

Mümtaz Soysal'a göre, "Kompradorlar, Türkiye'deki ekonomik ve sosyal uyanışı durdurmak için, artık "Ruslar geliyor, milliyetçilik elden gidiyor" gibi feryatları para etmeyince, son silah olarak din kavgasını denemeye karar vermişlerdir."

Aynı yazar Sosyalistlerin din konusundaki tutumlarının nasıl olması gerektiğini anlatır: "Sosyalistlerin din konusundaki tutumları Atatürk'ünden farklı olmamalı: Dini kendi kaderiyle baş başa bırakmak, köyün ve halkın kalkınmasını başka yollarda aramak. Devletin dinden ve din adamlarından medet umması, ancak bu başka yollardaki beceriksizliğin ve başarısızlığın sonucu sayılmalıdır" [1249]

[1247] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 580.

[1248] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 146-152.

[1249] Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi, I. Basım, Ankara: Bilgi Yay., 1986, s. 147.

68'lilerin bir kısmı dinle ilgilenmemiştir. Dinin sömürüye, emperyalizme, sosyal adalete ilişkin verebileceği yeterli bir cevabının olmadığını düşünmüşlerdir.

4.3. Sınıfsal, Tepkici, Mücadeleci Tavır

Taner Timur, sosyalizme karşı dini ideolojinin emperyalist güçler tarafından kullanıldığını iddia etmekle birlikte, dini ideolojiyi benimseyen insanları kazanma siyasetinin yürütülmesi gerektiğini belirtiyor. Timur, sosyalizme karşı dini ideolojinin daha yaygın bir şekilde kullanılacağını, buna karşın, takınılacak tavrın söz konusu insanları "yobaz", "mürteci ve gerici" diye damgalamak olmaması gerektiğini, somut tahlillere dayanarak, emperyalist sermayedar sınıflar ve toprak ağası üçlüsünün sömürülen sınıfların mukaddesatçı ideolojinin uyutmaya çalıştığı müddetçe eninde sonunda geri tepen bir silah olacağını; nitekim sol düşüncenin mukaddesatçıları etkilemeye başladığını sosyalistlere düşen görevin bu bilinçlenme sürecini hızlandırmaya çalışmak olduğunu, şayet dini duygusu doğuran beşeri ihtiyaçları ve onları besleyen üretim koşullarını göz önünde bulundurmayıp kendilerine "yobazları" ezecek doğal müttefikler ararlarsa kazanacakları sınıfları kaybedeceklerini ve başarısız olacaklarını ifade ediyor.[1250]

Dinin, Amerikan emperyalizmi tarafından bir sömürü aracı olarak kullanıldığı söylemi 68'lerde çokça dile getirilmiştir. Bu konuda Çetin Altan Akşam gazetesinde bir çok yazılar yayınlamıştır. Çetin Altan, "Hangi Milli Güvenlik" başlıklı yazısında, Arap ülkeleri arasında sömürgeciliğe karşı olan Nasır Milliyetçiliği genişliyor diye Anglo-Amerika sömürgesi Arap krallıklarının İslam Paktı altında toplanmasını ve Türkiye'nin buna dahil edilmesini eleştiriyor. İslam Paktı'nın, Hıristiyanlara karşı kurulacağını, İslam Paktı kurmaya kalkan Arap krallıklarının ise Protestan şirketleri ile ortak olduğunu ve bu paktı onların tavsiyesi ile kurduklarını Suudi Arabistan'ı kral Faysal değil, Arabian American Oil Company'nin yönettiğini, Kral Faysal'ın bu şirketin en önde gelen ortaklarından olduğunu, Doğan Avcıoğlu'nun Yön dergisinde bunu açıkladığını, İslam kelimesinin arkasına saklanan fukara Müslümanların Hıristiyan şirketleriyle birlikte sömürüye devam etmekten yana olmasını ve Nasır'ın hızlandırdığı uyanmayı baltalamanın ne ölçüde Müslümanlığa ve Milli Güvenliğe yararlı olduğunu soruyor. İngiliz-Amerikan öğütlerine uyarak bir İslam Paktı numarasıyla Milliyetçi ve Anti-emperyalist akımları durdurmanın ne ölçüde geçerli olacağını ifade ediyor ve şöyle devam ediyor: "Siz bir İslam Paktı düşünün ki buna sadece sömürülen Krallıklar katılıyor, planını da İngilizlerle Amerikalılar hazırlıyor. Müslümanlık insanların Hıristiyanlar tarafından nasıl sömürüldüğünü maskelemek için politik sebeplerle ortaya çıkarılmış bir din değildir. Ve dini bu şekilde vahşi bir sömürücülüğe alet etmek en ayıplı mertebesidir. İslam Paktı'nın İslamiyet ile ne kadar ilgisi olacaksa, bizde dil pelesengi haline getirilen milli güvenlik sözünün de milli çıkarlarımızla o kadar ilgisi

[1250] Taner Timur, "Dinci İdeolojinin Gelişme Çizgisi ve Sınıfsal Anlamı", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 13, 20 Ekim 1969, s. 5.

var maalesef. Ve maalesef bütün bu kutsal olması gereken sözler, halk kitlelerini uyutmak ve aldatmak için çeşitli siyasi hokkabazlıklarda kullanılmak isteniyor."[1251]

Günümüzde 68 kuşağından, dinin emperyalizm tarafından kullanılan bir araç olduğu görüşününü dillendirenlerin sayısı oldukça fazladır.

Öner Yağcı, bu konuda şöyle söylemektedir: "Kutsallık zırhına bürünme, dinsel öğelerin gölgesine sığınma, ırk düşüncesini öne çıkarma, savaşımı toplumsal derinliğinden ve özünden uzaklaştıran toplumsallık dışı ideolojileri destekleme gibi yanılsamalar, egemen güçlerin sürekli kullandığı silahlardır."[1252] Öner Yağcı, Lütfi Kaleli'nin 'İrtica ve ABD Kıskacında Türkiye' isimli kitabından alıntı yaparak, dini örgütlenmelerin, tarikatların, Türkiye'yi emperyalist boyunduruğa soktuğunu, sömürü düzenlerine hizmet ettiğini anlatıyor. Yağcı, Muzaffer İlhan Erdost'un 'Türkiye'nin Yeni Sevr'e Zorlanması Odağında Üç Sivas' isimli kitabından alıntı yaparak dinin emperyalizme, özellikle Amerikan emperyalizmi tarafından kullanıldığını isbata dair örnekler veriyor ve bu kitapla emperyalizmin besleyip büyüttüğü ülkemize dayattığı gericiliğin durumunun anlaşılabileceğini ifade ediyor.[1253]

Ö. Yağcı, aynı kitaptan alıntılara devam ederek dinin emperyalizme, özellikle Amerikan emperyalizmi tarafından kullanıldığını isbata dair örnekler veriyor. Sivas'ta meydana gelen olayları dini kabul etmiyor; Sivas odağında T.C'nin merkezinin dağıtılması olduğunu iddia ediyor. Adeta bütün İslami grupları Amerikan emperyalizminin aleti olarak görüyor. Yağcı, Erdost'un Alevilerin inançları gereği, materyalist dünya görüşüne yakın olduğunu, Alevilerin solculuğun inançlarıyla örtüştüğünü inançlarını değiştirilemeyeceğine göre, siyasal düşüncelerinde kitlesel olarak değiştirilemeyeceğini iddia ederek egemen gericilerin iki hedefi olduğunu ne sürüyor: Alevilerin ileri siyasal etkinliklerden yalıtılması ve yoğunlaştıkları birimlerin dağılmaya zorlanarak seyreltilmesi. Yağcı Sivas'ı tahrik olarak görmüyor; şeriatçı, gerici görüşün Cumhuriyeti hedef aldığını, emperyalizmin Türkiye'ye Sivas olayları temelinde Sevr'i dayattığını ileri sürüyor.[1254]

Zihni Çetiner, dini söylem sahiplerini emperyalizm işbirlikçisi; söylemlerini de demogoji olarak değerlendirmektedir:

Çetiner, petrolün, madenlerimizin yabancı şirketler tarafından yağmalandığını, insanlarımızın fiziksel yapılarının bile Amerikan emperyalizminin denetimi altına geçtiğini, açığa çıkan, protesto edilen bu gerçeklere karşı söz söylemeyen işbirlikçi egemenlerin ve onların basınında, "allah'sız komünistler" demagojisinden başka dişe dokunur tek bir söylemi olmadığını iddia etmektedir

---

[1251] Çetin Altan, Suçlanan Yazılar, Basım yılı yok. İstanbul, Kitaş Yayınları, s. 244-5.
[1252] Öner Yağcı, Emperyalizm ve Yurtseverlik, I. Baskı, İstanbul, İleri Yayınları, 2004, s. 194.
[1253] Öner Yağcı, a.g.e.,s. 289-290.
[1254] Öner Yağcı, a.g.e.,s. 299-313.

68 Kuşağı'nın okuduğu, yararlandığı dergilerden olan Ant Dergisi'nde Mehmet Şevki Eygi'nin 14.2.1970 tarihli Bugün gazetesindeki makalesinde yer alan "Farz, Hac, İbadeti, kafirlerle savaştan bile mühimdir. Her Müslüman onun için para biriktirmeli ve bu parayı başka işler için harcamamalıdır…" ifadelerine karşı Ant Dergisi, "M. Şevki Eygi'nin "din mücahitliği" kisvesi altında aslında Amerikan emperyalizminin kuklası, Kral Faysal'ın emrinde Türkiye'nin dövizini Suudi Arabistan'a sızdırmakla görevli olduğu" notunu düşüyor.[1255]

Mehmet Beşlioğlu, "…O zamanlar ilkokullarda Atatürk çok önemliydi. Öğretmenler Kemalist'ti. İlkokulda kesinlikle din istismarı olmazdı. Mesela 'Allah böyle yaratmış' yerine, 'doğa böyle yaratmış' kelimesini kullanırdık." ifadesiyle Allah'ın yaratmasını din istismarı olarak yorumlamakta ve pozitivist bakış açısını Kemalizmle özdeşleştirmektedir.[1256] Mustafa Zülkadiroğlu, Kürt toplumunda dinin çok önemli olduğunu, Ağa-din adamı ikilisinin Kürt köylüsü üzerinde çağı yakalamamanın en önemli engeli olduğunu belirtiyor.[1257]

Özellikle 12 Eylül rejimi 'dini' Marksizme, solculuğa ve hatta demokrasiye karşı bir 'panzehir' gibi, Kürt hareketine karşı da bir saptırma, bölme ve uyutma aracı olarak kullanmış, yobaz takımının alabildiğine güç kazanmasına yardımcı olmuştur. Dinci kesimlerin oylarının sağ diye adlandırılan düzen partilerine kanalize edilebileceğini ummuştur. Ama düzenden hoşnut olmayan kitleler, Refah Partisi'nin sesi boğulan soldan çaldığı sloganlara sempati göstermektedir. Siyasal akım olarak dinci çizgide birleşenler ise, elbette ki, gerçek dinci parti Refah'a gidecektir. Atatürkçü ve laik olduklarını dillerinden düşürmeyenler, Türkiye halklarını 'Allah Korkusu' ile kıskıvrak bağlamayı, genç beyinleri tornadan geçirmeyi çıkarlarına daha elverişli buluyorlar. Düzene bağlı, başkaldırmayan vatandaşlar yetiştirmenin uygun bir yöntemi sayılıyor bu. Ve Sivas katliamlarına kadar varan kışkırtmaları körüklüyorlar. Kazdıkları kuyulara sonunda kendileri düşeceklerdir. Bu kesin. Ama bu arada, Türkiye insanı da gene, çağın yüzyıllarca gerisine çekilmiş olacaktır.

Cumhuriyet aydınları ile halk arasındaki en büyük uçurum, günlük yaşamın Osmanlılığın reddi derken halkın kendi geleneğini de reddederek birdenbire Batı normlarına göre düzenlenmesi oldu. Ve bunun yasa yoluyla yasaklamalarla yerleştirilmeye çalışılması tepkiler yarattı. Halkla aydınlar arasında yaşam kültürü farkı, daha da büyüdü.

Marksist sol materyalist olmak nedeniyle dine din olarak inanmaz elbette. Ama dini bir olgu olarak, çok geniş halk kitleleri hala ayakta tutabilen bir kurum, bir moral güç olarak kabul etmek ve anlayış göstermek zorundadır. Cumhuriyet yaşamının her

[1255] Ant Dergisi, 24 Şubat 1970, S. 165, s. 16.
[1256] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler-, I. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1998, s. 43.
[1257] Bedri Baykam, a.g.e.,s. 599.

döneminde bu konuda yanlış davranışlar olmuştur. Demokrasiden yoksun oluşun zorunlu kıldığı acelecilik, çabucak bilinçlendirme hedefine varma sabırsızlığı, tüm sağ partilerin oy kaygısıyla halkın inançlarını kendi çıkarlarına kullanmada birbirleriyle yarışmalarının solda yarattığı huzursuzluk ve öfke, sol akımların yanlış yöntemler kullanmasına yol açmıştır. Sol, din sömürüsüne şiddetle karşı olmak zorundadır kuşkusuz. Halkı aydınlatmak zorundadır. Bireyler bu sömürünün etkisinden ancak bilinçlenmeyle, bilimsel bilgiyle, ve mücadele içinde kazanılan yaşam bilgisi ve deney birikimi ile kurtulabilir. Sol, dinsiz olana da ve din inancının kendi kişisel vicdanı sorunu olduğu yani baskıcı ve müdahaleci bir din otoritesi kurmak istemediği sürece bütün dinlerin inananlarına da, aynı derecede saygılı olmak, vicdan özgürlüğünü savunmak, gerçekten laik olmak zorundadır"[1258]

Gerici kavramı, muhalif siyasi söylemi kontrol etme, ötekileştirme ve dışlayabilmenin aracı olarak kullanılıyor. Buna örnek olarak Ant dergisi, Millet Meclisi'nde "Gericilerin İstanbul mitinginde sokağa dökülmüştür; idam tehditleri savrulmuştur...Yurdun gerici bir ihtilale sürüklenmesini önleyemeyen Başbakan hakkında gensoru açılması zarurettir." diyen ve gensoru önergesi veren Selahattin Hakkı Esatoğlu'na Devlet Bakanı Hüsamettin Atabeyli'nin "Bu önerge ancak bir ateist tarafından yazılabilir. Önerge Türk milletini karşısına alıp, itham ediyor. Bu millete gerici demek bühtandır." şeklinde cevap verdiğini bildiriyor. Ant dergisi, İlhan Selçuk'a bir Anadolu ilinden bir yüzbaşı ile subay arkadaşlarının bir mektup yolladığını, bu mektupta "Yarın eşimizle sokakta yürürken, başımıza bir sopanın inmeyeceğini veya kıtır kıtır kesilmeyeceğimizi kim ve hangi kuvvet garanti altına alabilir. Gerici taşra kasabalarında kelle koltukta gezdiğimizi acaba bilebilirler mi? Adım adım uçuruma yaklaşıyoruz." yazdığını iddia etmektedir.[1259]

Yukarıdaki mektup olayının gerçekten olup olmadığını bilemiyoruz. Fakat, Şahlanış Miting'inin sol kesimde bir infiale ve korkuya sebep olduğu söylenebilir. Mitingin infiale ve korkuya sebep olduğu ifade edilerek durumun vehametinden hareketle "korku, kaygı" motifleri kullanılarak bir kamuoyu oluşturma ve ortak bir tavır koyma hedeflenmiş olabilir. İrtica, kan banyosu, insan avı, insanların kıtır kıtır kesileceği söylemi, hem muhalif olan kesime karşı ötekileştirici, cepheleştirici bir tavır oluşturuyor, hem benzer düşünenleri birleştiriyor, hem de bir kamuoyu oluşturuyor. Aynı şekilde, sağ kesimin "Komünistler, Allahsızlar" söylemi ve bu paraleldeki mitingleriyle din eksenli "Biz" kimliğinde "birleşmeye" çağrı yapılırken, "öteki"ne karşı bir cepheleşme ve tavır alış sözkonusudur. Burada siyasi partilerin, etki gruplarının sağ ve sol gençlik hareketlerini etkilemeye çalışması da birtakım çatışmalara zemin hazırlıyor. Gençlik eylemlerinin, kuşağın siyasi görüşlerinin ve tutumlarının belirginleşmesinde, ideolojik ve toplumsal kimliğin netleşmesinde ve keskin sınırlarla

[1258] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 594-5.
[1259] "İrtica Kuvvetleri Kan Banyosu'na Hazırlanıyor", Ant Dergisi, 12 Mart 1968, S. 63, s. 6.

ayrılmasında önemli rol oynadığı görülmektedir. Dolayısıyla gençlik eylemlerinin, dini hareketlere ve dinin kendisine tavır alışta belirleyiciliği daha iyi anlaşılmaktadır.

Ant Dergisi, aldatılmış halk çocuklarının mukaddesat simsarlarının istismarıyla Osmaniye'de sokağa döküldüğünü, Süleyman Demirel iktidarının irticaya verdiği tavizlerle Türkiye'de irtica ve anarşi oluşturmak isteyenlerin, isterlerse kendi uydurmaları ile her zaman harekete geçebileceklerini; Türkiye'de irticanın her zaman başkaldırabileceğini koşulların ve ortamın elverişli olduğunu, bir Kubilay olayının olabileceğini iddia ederek olanları irticaya delil ve emare olarak göstermektedir.[1260]

Ant Dergisi "İrtica Kuvvetleri Kan Banyosuna Hazırlanıyor" başlıklı yazıda Meclis'teki dayak olayını* protesto etmek için devrimci kuruluşların "Uyanış Mitingi"ne karşılık vermek gerekçesiyle irtica kuvvetlerinin Taksim Meydanı'nda "Şahlanış Mitingi" yapmaya giriştiklerini; Mitinge gençlik kitlesinin değil, 'çember sakallı', bereli, takkeli, tesbihli bir ümmetçiler sürüsünün katıldığını; AP yöneticilerinin mitingin yürütülmesinde çok aktif davrandıklarını; mitingte irticanın sembolü kabul edilen üç hilalli yeşil bayrağa büyük tezahürat yapıldığını; "Komünizmi Ezeceğiz", "Kızıl Tahrikçiler Sizi Sağır Sultan Bile Kurtaramaz", "Allahsızlara Ölüm!", "İslam Düşmanları Kahredilecektir" diye bağırıldığını ve Endonezya örneği "İnsan Avı" için kararlılığın ortaya konulduğunu iddia ediyor. İki vatandaşın kanlı şekilde dövülmesini, "Mürteciler, Türkiye çapında 'Kan Banyosu' yapacaklar" şeklinde yorumluyorlar.

1960 İhtilali öncesinde olduğu gibi, merkeze etki etmeye çalışan etki ve baskı grupları, geniş cephe faaliyeti çerçevesindeki eylemleri ile çevre ve çevrenin siyasi temsilcisi konumundaki AP üzerinde hegemonya kurmak ve bir ihtilalle iktidarı elde etmek için "öteki"ni dışlayıcı, sınırlandırıcı ve suçlayıcı bir tavır takınıyor.

Dinin araçsallaştırılması ve istismarı/sömürüsü yaklaşımı ve bu yaklaşımla lgili tavır alış oldukça yaygındır. Ayrıca, istismardan dinin, dindarın zarar gördüğü söylemi dinin istismar edilmemesinin dinin bireysel boyutta yaşanması gerektiği, kişinin bundan bir menfaat sağlamaması düşüncesi, dinin istismar edildiği söylemi, zaman zaman dini söylemi kabul etmeyenlerin ötekilerin elindeki argümanı zayıflatma isteği, yaftalama, öteleme, siyasi hasımlara üstün gelme argümanı olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda, seküler mantığın tezahürü olarak dinin bireysel boyuttan toplumsal boyuta çıkması istismarın başlangıcı olarak görülmektedir. Böyle düşünenlerin gerçekten böyle inanması mümkün olabileceği gibi, az önce ifade edildiği gibi, bir siyasi argüman olarak da kullanıldığını düşünmekteyiz.

1968'de "Türkiye Devrimciler Güçbirliği" adı altında bir araya gelen, genel başkan Prof. Bahri Savcı, genel sekreteri ise Senatör Kadri Kaplan olan ve 30 kadar

---

[1260] "İrtica Yeni Bir 31 Mart'a Hazırlanıyor", Ant Dergisi, 20 Şubat 1968, S. 60, s. 6.

* Çetin Altan'ın Meclis'teki konuşması üzerine Adalet Partili Milletvekillerinin sert müdahalelere maruz kalması olayıdır.

dernek ile sendikayı bağrında toplayan kuruluş, amaçlarını şu şekilde sıralıyordu. Din sömürülücüğü ile savaş, emperyalizmin her çeşit yaptırımı ile savaş, keyfi idare ile savaş, cehalet ve mevcut eğitim düzeni ile savaş…"[1261]

Ant Dergisi, "öteki"ni, yani gerici kuvvetleri tanımlayarak cephenin sınırlarını çiziyor ve karşıt bir tavır alınması gerektiğini vurguluyor. İrtica tehlikesinin Anayasa rejimini ve devrimleri tehdit ettiği, Türkiye'yi bir Ortaçağ karanlığına sürüklemeye hazırlandığı belirtilerek, gerici hareketin arkasındaki kuvvetler şöyle açıklanıyor:

"Türkiye'de irtica Ortadoğu'daki Müslüman Kardeşler Teşkilatı'yla bağlantılı olarak faaliyet göstermektedir. Müslüman Kardeşler'in görünürdeki amacı bütün dünyadaki Müslüman halkları şeriat üzerine kurulmuş tek bir devlet halinde toplamak, milliyetçilik ve ırk anlayışlarını yok etmektir. Uluslar arası bir nitelik taşıyan Müslüman Kardeşler Hareketi'nin ardında ise Anglo-Amerikan emperyalizmi bulunmaktadır. Özellikle Ortadoğu'daki Arap devletlerinde milliyetçi ve sosyalist akımların kuvvetlenmesi, iktidarları ele geçirmesi üzerine petrol çıkarmayı tehlikede gören Anglo-Amerikan emperyalizmi İslamı politize etmek gereğini duymuş ve Müslüman Kardeşler Hareketi'ni CIA vasıtasıyla desteklemeye başlamıştır."[1262]

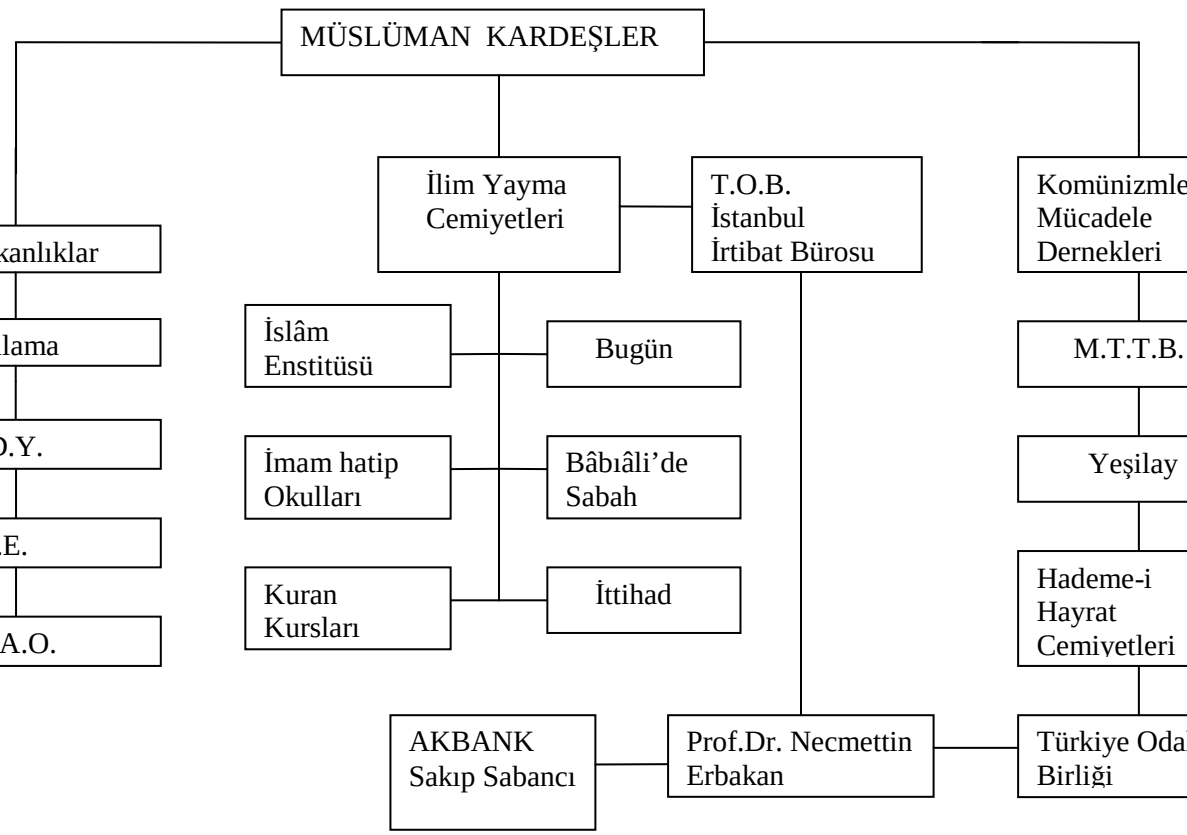
"Ortadoğu'daki Müslüman Kardeşler Hareketi'nin, Suudi Arabistan Kralı Faysal himaye etmektedir. Suudi Arabistan ve Ürdün krallıklarıyla petrol şeyhliklerinde esasen iktidarı elinde bulunduran gerici kuvvet, bir yandan Suriye-Irak ve Birleşik Arap Cumhuriyeti gibi anti emperyalist ve devrimci ülkelerde hükümet darbeleri yaptırarak iktidarları ele geçirmek için çalışırken, bir yandan da Pakistan, İran ve Türkiye gibi ülkelerde şeriata dayalı rejimler kurulmasını sağlamak için yoğun bir faaliyet göstermektedir."

Ant Dergisi, İslam Dünyası Birliği, yani Müslüman Kardeşler'in Türkiye'deki irticai faaliyeti İlim Yayma Cemiyeti aracılığıyla yürüttüğünü; İlim Yayma Cemiyeti'ne bağlı çalışan kurumların başında İslam Enstitüleri, İmam Hatip Okulları ve Kur'an Kursları'nın geldiğini, Türkiye'de mevcut beş İslam Enstitüsü ve 62 İmam Hatip Okulu ve on binlerce Kur'an Kursu'nun irtica ordusunu teşkil ettiğini; irtica propagandasının ise Babiali'de Sabah, Bugün ve İttihad gazeteleri tarafından yürütüldüğünü; bu gazetelerin sahiplerinin ve kurucularının sık sık Suudi Arabistan'a gidip geldiklerini; Müslüman Kardeşler'in Türkiye'de ekonomi alanında hakimiyet kurabilmek için "Yahudi ve Mason aleyhtarlığı şeklinde bir hareket yürüttüğünü, bu mücadelenin beyninin ise Odalar Birliği Genel Sekreteri Profesör N. Erbakan olduğunu; N. Erbakan'ın İlim Yayma Cemiyeti Müşavere Heyeti'nde olduğunu; Erbakan'ın, Odalar Birliği personeli ile topluca Cuma namazları kıldığını ve kilit noktalara ümmetçi

[1261] Tanzer Sülker, Yılmaz, "Türkiye'de Gericilik Hareketleri", Doç. Dr. Orhan Yavuz Dizisi, I. Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, I. Kitap, Açıklamalar ve Dipnotları, x. 50, s. 410.

[1262] "Açıklıyoruz! Türkiye'de İrtica Hareketini Kimler ve Nasıl İdare Ediyor?", Ant Dergisi, 19 Mart 1968, S. 64, s. 4.

adamları getirdiğini Müslüman Kardeşler tarafından Erbakan'ın Demirel'in yerine geçecek adam olarak görüldüğünü; Müslüman Kardeşler'in, özel sektörde Akbank'ın büyük ortaklarından Sakıp Sabancı'ya çengel attığını; Sanayi Bakanı Mehmet Turgut'un devlet sektörünün kilit noktalarına Müslüman Kardeşler'in adamlarını meselâ Devlet Plânlama Teşkilatı'nın başına Turgut Özal'ı; Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın başına kardeşi Korkut Özal'ı; DDY Genel Müdürlüğü'ne Vedat Önsal'ı; YSE Genel Müdürlüğü'ne Mehmet Gölhan'ı getirdiğini; Müslüman Kardeşler'in Türkiye'nin yönetimini ele geçirdiği taktirde, Cumhurbaşkanlığı'na Ferruh Bozbeyli'yi, Başbakanlığa ise büyük bir ihtimalle Necmettin Erbakan'ı getireceğini; komünizmle mücadele derneklerini Milli Türk Talebe Birliği'ni, Yeşilay Cemiyeti'ni, Hademe-i Hayrat Cemiyeti'ni, Müslüman Kardeşler'in vurucu gücü olduğunu; demokratik yoldan iktidara gelinemediği taktirde, bu güçlerle iktidara gelineceğini iddia etmektedir.[1263]

[1263] "Açıklıyoruz! Türkiye'de İrtica Hareketini Kimler ve Nasıl İdare Ediyor?", Ant Dergisi, 19 Mart 1968, S. 64, s. 4-5.

Sınıfsal, olumsuz tepkili, savunmacı tavrı görüyoruz.

Ant Dergisi, "öteki"nin söylem ve eylemine göre tavır alıyor. Burada tepkici, savunmacı bir tavır da görüyoruz.

"Cahil kitleleri kışkırtarak geçen yıl Kanlı Pazar'da iki devrimciyi öldürten, yüzlerce devrimcinin kanını döktürten Bugün Gazetesi, olayın yıldönümünde eşine ender rastlanır bir utanmazlıkla şunları yazmıştır: "Türkiye'de tatbik edilmek istenen kızıl ihtilalin provası mahiyetinde başlayan o Pazar günü, kızıllar salyalı ağızlarından dökülen küfür ve hezeyanlarla Taksim meydanına doğru yürümüşlerdi. Sol yumruklarını sıkarak feryat eden komünist, anarşist ve solcular Taksim Meydanı'nı dolduran Müslüman Türk halkını görünce birden hücuma geçmişlerdir…"[1264]

Aydınlanmacı, pozitivist görüşü benimseyen Resmi İdeoloji'nin dine bakışında kullandığı ilerici-gerici ayırımını, pozitivist eğitimden geçen 68 gençliğinin de kullandığı ve benimsediği görülmektedir. Aynı şekilde Cumhuriyet'in ilk kuşaklarından, hatta daha öncesinden beri gelen dinin ilerlemeye engel olduğu düşüncesi, cahil ve bağnaz din adamı imajı; bağnaz, gerici Müslüman tasavvuru zihinleri şekillendirmekteydi. Dinin Marx' a göre afyon olması, emperyalizme karşı mücadelede dinin sömürücü sınıfların elinde bir istismar aracı olduğu ve sınıf mücadelesi açısından "gerici" bir ideoloji olduğu düşünceleri 68 Kuşağı'nın zihinlerini şekillendirmekle birlikte, "Kanlı Pazar" olarak isimlendirilen milliyetçi-muhafazakar kesimin "komünizm" karşıtı eylemi, sözkonusu kuşağın zihinlerindeki "gerici" tavsifinin teyidine yol açmış ve dini hareketin "gerici" olduğu fikri yaygınlık kazanmıştır. Sosyalist kuşağın tepkisinin daha sonra dinin kendisine yöneldiğini söyleyebiliriz.

Türk Solu'nun 24. sayısında Kadri Kaplan irticayla savaş konusunda şunları söylüyor: "Üst yapıda irtica ile savaşla birlikte keyfi idareye, cehaletle ve bozuk düzenin kökü olan eğitim düzeniyle savaş verilirken, diğer taraftan alt yapıyı kurmaya engel olan emperyalizm, kapitalist sistem ve toprak ağalığından gelen sömürüyle savaşmak gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki, irtica denen olayın besleyicilerinden biri, hatta en başlıcası alt yapıdaki bu sömürü düzenidir. Bu düzen ortadan kalktığı zaman irtica besi köklerinden kopacak ve yaşama imkanı bulamayacaktır. İşte o zaman gerçekten laik bir yönetim ile gerçekten din ve vicdan özgürlüğünü kullanan kişilerden bahsetmek mümkün olacaktır"[1265] Harun Karadeniz Dev-Güç'ün bildirisindeki laiklik görüşünü aktarıyor: "Laiklik'ten dinsel esas ve ihtiyaçların, beşeri hukuka dayalı olması gereken kamu düzeninin tamamen dışında tutulması, devletin din ve mezhepler karşısında tarafsızlığını sürdürmesi ve din karşısında bağımsızlığını koruması devrim kanunlarının eksiksiz olarak uygulanması ve bu esasların sınırladığı çerçeve içerisinde din ve vicdan hürriyetinin, kişisel alanda baskısız ve kınamasız olarak kullanılması,

[1264] Ant Dergisi, 3 Mart 1970, S. 166, s. 2.
[1265] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yay. 1995, s. 171.

toplumun hurafelerin baskısından kurtarılması ve düşüncede bilime gereken yerin verilmesi anlaşılmaktadır." Karşı Güçler ve Savaş Hedefleri başlığı altında, din sömürücülüğü ile savaş hedef olarak gösterilmektedir. Slogan olarak "dine saygı, yobaza kaygı, din sömürücüsüne yargı" kullanılmaktadır.[1266]

Sosyalist kesim 1965-71 dönemi "geniş cephe" faaliyeti anlayışı içerisinde çeşitli meslek odalarının yönetimini elde etmeyi bir mevzi elde etme ve sosyal baskı unsuru olarak değerlendirmekte; devrime giden yolda geniş cephe anlayışı içerisinde güç birliği oluşturmaya çalışmaktadır.

Ant Dergisi'nin "Mühendisler Odası'nda Devrimciler kazandı" başlıklı yazısında, "Türkiye İnşaat Mühendisleri Odası genel kurul toplantısında, anti-emperyalist ve devrimci tavrını ortaya koyan, "ilerici mühendisler" grubu, seçimleri liste halinde kazanmışlardır" denilmekte; "Odamızın her zaman uyanık ve kamu yararına çalışan bir 'baskı grubu' rolünü görmesi kesin ve kaçınılmaz bir görev olarak belirmektedir' ifadesi kullanılmakta; "anayasamızın getirdiği yeni sosyal devlet ilkesinin halkçı, reformcu, devrimci karakterine uygun olarak milli eğitim, tarım, sanayi, maliye ve bütün yurt yönetim alanları ile idarede yapılması gereken halka dönük değişikliklerin yeniliklerin kendine yaraşır bir ağırbaşlılıla takipçisi olmalıdır" denilmektedir. [1267]

Geniş cephe faaliyeti içerisinde, TÖS'ün faaliyetlerine değinilen bir yazıda şöyle denilmektedir: "Henüz emperyalizm ve işbirlikçilerinin kozmopolitk ve gerici ideolojilerinin etkinliği altında hareketsiz duran yığınların siyaset sahnesinde aktif güçler olarak yerlerini almalarına büyük katkılarda bulunmasını beklememiz gereken böyle bir dönemin eşiğinde ve böyle bir ortamda TÖS ve Türkiye İLK-SEN'in gerçekleştirdiği öğretmenlerin dört günlük ihtar boykotu üzerinde duralım".[1268]

Tunçay Çelen: "Onca acıların içinde öğrenilmiş de olsa, Türkiye'nin 68'inin arkaya bıraktığı bir olumu miras var ki, bana göre şudur: Gençlik, kendi sosyal hatta politik bilincine o süreçte vardı. Gençlik forumları aracılığıyla demokrasiyi tanıdı. Kendisiyle halka ırk, din, mezhep, cinsiyet farkı gözetmeksizin bir bütün olarak baktı. Her şeyden önce çağdaş ve demokratik bir Türkiye için mücadelenin önemini kavradı, emperyalizme ve gericiliğe tepki duydu. Bütün bunları yaparken, başkalarını taklit etmedi, kendi kimliğini korudu… Bugün Cumhuriyetin değer ve kurumlarına karşı çıkan, kendisine inanmış diyen bir kısım gençliğin, aslında emperyalizmin ve gericiliğin aleti olduklarını kendilerine nasıl anlatmalı? Bir sorunumuz budur, bir diğer sorunumuz da şudur: Son haftalarda türbanlı gençlik eylemlerinin yeniden kızıştırıldığını biliyoruz. Türbana bir özgürlük simgesi olarak bakıp, onu hukuku göz göre göre çiğneme pahasına savunanlar arasında kimi genç solcuları da görüyoruz. Bu beraberliği, 68'deki ortak

[1266] Harun Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yay. 1995, s. 173.
[1267] Ant Dergisi, 10 Mart 1970, S. 167, s. 7.
[1268] "Gerçek Kahraman Kitlelerdir", PDA, Ocak 1970, S. 15, s. 170.

talepleri ileri süren sağcı ve solcu öğrenciler beraberliğine benzetenler çıkıyor ki, ben asla bu görüşte değilim. O yıllarda olanlarla şimdi olanlar, birbirine taban tabana zıttırlar. Gerçekten 68'in öncüsü bilimsel sosyalistlerdi. Türban eylemlerinin başını ise, bugün şeriatçılar Nizamı Alemciler, ülkücüler çekiyorlar. 68, demokratik üniversite ve Bağımsız Türkiye taleplerini yükseltmişti. Şimdiki eylem neredeyse irticaya, "şeriata özgürlük" diye bağırıyor. 68 eylemlerinin başında kullanılan "sağ-sol yok, boykot var" sloganıyla devrimci gençlik, öğrencileri herhangi bir yere değil, devrimci bir programa çağırıyordu. Bugün yapılan ise gericilikle barış, şeriatla aynı demokrasi potasında birleşme, giderek şeriatın yedek gücü haline gelmektir. Hayır, 68, sola böyle bir miras bırakmadı. Bugün söz konusu eylemlere sol adına katılanlar, her şeyi yeniden gözden geçirmelidirler. Düşman doğru tanımlanmalı, emperyalizmle ve şeriata karşı yeniden mevzilenmelidir. Cumhuriyete, onun değerlerine karşı çıkan bir solculuk olamaz."[1269]

Doğu Perinçek, "Dini ideoloji ile demokrasi, özgürlük, piyasa ekonomisi, rekabet ve sivil toplum adına kucaklaşmalara ne demeli? Hem otoritenin şiddetine ve zorbalığına karşı çıkmak, hem de dini ideoloji ile kültürel bir barış ilân etmek hiçbir kılıfa sığdırılamayacak bir çelişkidir… Bu konu üzerinde düşünmek isteyen herkese, yeniden Kur'an'ı okumalarını salık veririz. Kur'an, baştan aşağı itaat ve şiddettir. Orada itaate zorlayan biricik yaptırım şiddet ve gene şiddettir. Bu nedenle dini ideolojiye saplanan bir fanatiğin zulüm ve zorbalığa ideolojik yönden hazır olduğunu unutmamak gerekir. Onun eğilimi, İslamın kılıcına ve cihada düğümleri çözen büyük bir kudret tanımak yönündedir."[1270]

68 Kuşağı'ndan Emine Engin müstear ismimi kullanan Oya Akseymen, kitabının tanıtımında kendisiyle ilgili şunları söylemektedir: "Kitabın adı, Allah'a inanmakla, Allah diye kapitalist sisteme inanmak arasındaki farkı vurgulamayı amaçlamaktadır. Bu kitabın yazarı olan bendeniz ateistim. Benim için "Hangi Allah?" sorusu zaten geçersizdir. Yaşadığı dönemin, şimdiki Müslümanlar gibi gerisinde değil, ilerisinde olan Hazreti Muhammed, bilimi Çin'de bulsanız oraya gidin demiş. Bence bilim ateizmdedir. Bana göre insanlık, putpereslikten, çok tanrılıktan, tek tanrılığa geçip tanrısızlığa doğru gitmekteyken şimdilik yolundan çevrilmiştir. Daha çok şey söyleyebilirim ama amacım Allah tartışmasına girmek değildir. Ben Allah'a inanca göre değil, insan sevgisine göre; uhrevi değil, dünyevi sorunlara göre saf tutuyorum…"

Sistemin işlediği suçları Allah'ın üzerine atmanın, olayın gerçeğini bulandırmak olduğunu, birtakım kötülükleri Allah'a izafe etmenin Allah'a inanma ve destek yerine, kötülükleri yapanlara, kapitalizmin beyin takımına destek anlamına geldiğini, söz konusu kötülükleri tezgâhlayanların ikinci bir Allah yerine geçirildiğini iddia etmekte ve şöyle devam etmektedir:

[1269] Tunçay Çelen'in konuşması, Mehmet Ulusoy, Yayına Hazırlayan, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, İstanbul, 68'liler Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 18-19.

[1270] Doğu Perinçek, Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet, I. Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1986, s. 188.

"Allah'a inansın ya da inanmasın, insanlara değer verenlerle aynı safta duruyorum. İnsanlar, dini inançlarını sakladıkları kalplerini beyinlerinden ayırmayı ve olayları kalpleriyle değil, beyinleriyle algılamayı beceremezlerse, bulanık suda balık avlamak için özellikle yaratılan bulanık ortamda, gerçekleri anlamaları olanaklı değildir."[1271]

"Öteki"nin Pratiğine Tepki İle Oluşan Tavırları, yani Olumsuz Tepkili-Savunmacı Tavrı görüyoruz.

Taner Timur, koalisyon döneminde İslami tepkinin şiddetlendiğini, İsmet Paşa'nın 1965 seçimlerinde CHP'nin aldığı sonucu, Nurculuğun gelişmesine atfettiğini, Prof. Dr. Osman Turan'ın "Nurculara karşı şiddetle hucüma geçtiğini ve mağlubiyetini de onların mücadelesiyle ilgili gördüğünü, İsmet Paşa'nın Nurculuğun yayılmasının amilleri arasında büyük bir role sahip olduğu sözünü aktarır. Timur, mukaddesatçı çevrelerde İsmet Paşa'nın laik ve otoriter bürokrat imajının silinmediğini; emperyalizme karşı savaşan öğrencilere karşı İstanbul'da 'Kanlı Pazar'ı yapanların TÖS kongresine saldıranların, büyük sermaye sahiplerinin küçük esnafı ve dini grupları kullandığını ileri sürmektedir. Timur, Necmettin Erbakan'ın, Anadolu'nun küçük ve orta boy tüccarını işbirlikçi sermayeye karşı ayaklandırdığını, hakim sınıfların iç çelişkilerinde dinin bir ideolojik araç olarak kullanıldığını ve Erbakan'ın giderek sol teşhislerde birleştiğini; fakat milletlerarası tekelci sermayenin sözcülüğüne devam ettiğini, dinci ideolog M. Şevket Eygi'nin de küçük burjuvaziyi "mutlu ve putlu azınlığa" karşı cihada çağırdığını, Suudi Arabistan'ın hilafeti kanalıyla memleketimizde emperyalizme karşı yeni bir manevi temel aradığını, hilafet kurumunu savunduğunu, fakat söylemiyle eyleminin çeliştiğini iddia etmektedir.[1272]

"Öteki"nin "olumsuz" pratiğinin din karşıtı tavrı pekiştirmesi görülmektedir.

Ömer Laçiner'in ifade ettiği gibi, aydınlanmacı din dışı bir eğitimden gelen 68 Kuşağı'nın gençleri, kendilerine karşı yapıldığını düşündükleri "Kanlı Pazar" gibi olaylardan dolayı daha önce zihinlerinde var olan yobaz Müslüman ve din adamı tiplemesi pekişmiş ve bu durum dine karşı yaklaşımlarını daha da olumsuz etkilemiştir. Ant Dergisi, Bugün gazetesini ve "Kanlı Pazar"ı şöyle değerlendirmektedir:

"Aydınlamacı proje, işin daha Türkiye'ye özgü yanlarıyla ilgiliydi. Din, gericilikti. Dini gelenek içinde olanlarla mücadele için aydınlanmanın silahlarına ihtiyaç

[1271] Emine Engin, Hangi Allah'a İnanıyorsunuz? I. Basım, Dünyalı Akseymen Yayınları, İstanbul, 2004, s. (Oya Akseymen, Rıza Yürükoğlu müstear isimli Nihat Akseymen'in ilk eşidir. 1966'da Ankara Maarif Koleji'ni bitiren yazar, ODTÜ İdari Bilimler Fak.'ne girdi. 1967'de İşçi Partisi'ne, 1970'de TKP' ye üye olur. 1979'da TKP'deki ayrışma sonucu N. Akseymen ile birlikte TKP Londra kanadı ya da İşçinin Sesi adıyla faaliyetini sürdürür. Yazar, N. Akseymen'in kendi isteği ile ölümünden sonra küllerinin, TKP'nin tüm kesimlerinden arkadaşlarının katılımıyla Heybeliada'dan denize savrulduğunu, ölümünün bile öğretici olduğunu, bir ateistin kendi inancına uygun yolculanması gerektiğini öğrettiğini ifade ediyor. Emine Engin, Hangi Allah'a İnanıyorsunuz? I. Basım, Dünyalı Akseymen Yayınları, İstanbul, 2004, s. 8.

[1272] Taner Timur, "Dinci İdeolojinin Gelişme Çizgisi ve Sınıfsal Anlamı", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 13, 20 Ekim 1969, s. 5.

vardı. Aydınlanmacı akımlar o zaman dini geleneğin dışında olan akımlardı. Kanlı Pazar'ın Türkiye solu üzerindeki silinmemiş bir izi var. Amerikan 6. Filosu'nun protesto edenlere tepki gösteren bir takım insanlar… Türkiye sosyalist hareketi yeni gelişmekte olan bir şey ama büyük ölçüde üniversitelerin öğrencileri, üstelik en iyi üniversitelerin öğrencileri solcu oluyordu o zamanlar. Bu öğrenciler din dışı bir eğitimden ve kültürden geliyorlardı. Kanlı Pazar'da gördüğü manzara o zamana dek anlatılanları da teyid ediyor kafalarında. O zaman dini hareket gericidir teması çok daha fazla güçlendi. Ayrıca faşist hareket de, dini temaları kullanmaktaydı. MNP (Milli Nizam Partisi) vardı, o da sola karşıydı ve solu 'kafir' diye niteliyordu özetle. Bütün bunların varlığında dine, İslamiyete karşı olmak doğallaşıyor gelenek haline geliyordu elbette."[1273]

Halkın tepkilerini mazur görme tavrı görülmektedir.

Laiklik konusuna bir başka açıdan yaklaşan Soysal'a göreyse, Türkiye'de sınıf kavgası yok diyenler kalabalıkların bilinçaltıyla biraz daha yakından ilgilenmeli, gavurlaşmış insanlara yöneltilen saldırıların altında, halk tabakalarına pek bir şey vermeden değişmeyi becerebilmiş ve dünya nimetlerinden az çok pay almaya başlamış tabakalara karşı oluşan kırgınlık ve kızgınlığı görebilmelidirler.

" (…) Kütleler açıkgöz şehirlinin, bürokratın kendisine bir takım oyunlar oynandığından, kendisini oyalayıp aldattığından şüphe etmektedir. Bu kırgınlığı belirtebilmenin en kestirme yolu da "mukaddesat" bayrağına sarılmak. Üstelik onun bu eğilimini körükleyerek eski düzeni devam ettirmek ve halkın sırtından geçinmek niyetinde olanlar da bir hayli kabarıktır."[1274]

Sınıf Mücadelesi İçinde Devrimci Pratiğin Materyalist Düşünceyi Kazandırması Tavrı görülüyor. Bu tavırla devrimci pratiğin dini pratiklerin ve geleneğin yerini alması sözkonusudur.

Sosyalist bilimin büyük ustalarının, emekçileri, felsefi materyalizme kazanmada tek doğru yolun, onları hakları uğruna, emekçi olarak, mücadeleye yöneltmek olduğu yolundaki görüşleri de, ilk bakışta, birbiriyle ilgisiz gibi görünen iki şey arasında zorla bağlantı kurma çabası gibi görünebilir. Oysa burada sağlam ve derin bir bağlantı vardır ve bunu göremeyenler diyalektiği anlamayanlardır. Felsefi materyalizmin propagandasını yani emekçilerin Batıl inançlarının yıkılması işini, bu emekçilerin, emekçi olarak, mücadelelerinden keskin bir çizgiyle ayırmak, büyük yanılgıya düşmek olur.[1275]

İşçilerin bir başarılı grevi, toprak reformu için köylülerin bir gösteri yürüyüşü, bu bakımdan felsefi materyalizm konusunda bin söylevden daha etkilidir. Din

---

[1273] Ömer Laçiner ile yapılan röportaj, 'Türkiye'de Sol ve Sosyalizm', Röportajı yapan: Cemalettin Haşimi ve Murat Güzel, Tezkire, Türk Solu Sayısı, Yıl 11, Sayı 26, s. 169.

[1274] Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı YÖN HAREKETİ, I. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986, s. 147.

[1275] Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, I. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1970, s. 317-318

konusunda gerçek sosyalizmi küçük burjuva sol akımlardan ayıran önemli noktalardan biri, birincinin emekçinin devrimci eylemine öncelik vermelerine karşılık, ikincinin propagandaya, lafa öncelik vermesidir. Bir başka fark da, küçük-burjuva solcularının, emekçileri dini inançlarına göre sınıflandırma eğilimine karşılık, (ki bu davranış ancak sömürücülerin ekmeğine yağ sürer), sosyalistlerin emekçileri mücadelede tuttukları yere göre, savaş yeteneklerine göre sınıflandırmalarıdır.

Değinmeden geçemeyeceğimiz, bir de küçük-burjuva oportünist eğilimi var; oportünist akım, felsefi materyalizme bütün gücüyle sahip çıkacağına, felsefi idealizm ile uzlaşma alanları arar. Emekçilerin mücadelesini ön planda tutacağına, küçük hesaplara girişir. Onun için asıl amaç, karşısındakini ürkütmeden, onu yıldırmadan, bugünkü haliyle bilinç düzeyinde kendisine kazanmaktır.[1276]

Demek ki, sosyalist için temel mesele, emekçi halkın hakları ve özgürlükleri uğruna mücadeleye yöneltilmesi meselesidir. Emekçinin bilinçlenmesi, bu mücadeleye bağlı bulunduğundan, o bilinçlenmenin bir parçasını teşkil eden din meselesi, ikinci konudur. Onun için, sosyalistler, din meselesini ön plana itme yolunda çabalara karşı dururlar. Bu çabalar, son tahlilde, emekçi halkı, asıl meselesinden, toplumsal düzeni kendi yararına değiştirme meselesinden uzaklaştırma sonucunu verir. “Kur’an Arapça mı olmalıdır, Türkçe mi?” sorusu, bugün asıl meselesi tam bağımsız ve gerçekten demokratik kılmak olan, Amerikan emperyalizminin vesayeti altında sömürülen bir ülkenin vatandaşı için birinci derecede önemli bir mesele olamaz.[1277]

Emekçilerin asıl önemli meselelerini ikinci plana itmek ve dikkatleri sahte meseleler üzerinde toplamak, toplumdaki statükocu güçlerin eski taktiğidir. İlk bakışta devrimci gibi gözüken ama aslında zamansız ve gereksiz olduklarından ancak emekçi davasına zarar getiren sekter şiarlar için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Gerçek devrimci odur ki, bu oyunu sezer ve dikkatleri günün gerçek meseleleri üzerinde tutmak için gerekeni yapar.[1278]

Görülüyor ki, emekçilerin felsefi materyalizme kazanılması hedeflenmekte, bunun tek doğru yolunun emekçilerin emekçi mücadele içine çekilmesinden geçtiği vurgulanmaktadır. Burada, dini düşünce sosyalist biliçlenmenin önünde bir engel olarak görülmekle beraber, hemen din karşıtı bir tavra girilmemesi gerektiği üzerinde duruluyor ve sosyalist eylemin emekçinin bilincini dönüştüreceğinden, yani eylemin bilinci dönüştürmesinden bahsediliyor. Dolayısıyla ikincil bir mesele olarak görülen din meselesi de kendiliğinden problem olmaktan çıkmış oluyor.

Hüseyin Yavuz, başkaldırı sayesinde tarihin ilerleyebildiğini savunuyor:

[1276] Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, I. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1970, s. 318
[1277] Mihri Belli, a.g.e., s. 318-319
[1278] Mihri Belli, a.g.e., s. 319

"Çünkü tarih insanlara bir şeyi çok net olarak gösteriyordu, yasalara, kabul edilen değerlere saygılı, söz dinleyen, topluma ters düşmeyen, bir diğer anlamda yöneticilere zorluk çıkarmayan insanlar değil, var olan ve doğru bilinenleri sorgulayabilen, haksızlıklara başkaldırma zekâ ve cesaretini gösterebilen insanlar, insanlığın bügünlere gelmesini sağlamışlardır. Büyüklerine, yasalara saygılı insan ve korkak insan, iyi vatandaş herkes bu insanın peşindeydi, aileler, büyükler, yönetenler, Tanrı, dinler ve peygamberler. Onlar Tanrı'nın ve insanların kurulu düzenine başkaldırmışlardı ve bunun bir bedeli vardı."[1279]

Dinin devletin denetimi altında tutulduğu katı laiklik tavrı görülmektedir.

Mihri Belli'nin din konusundaki görüşleri, Lenin'in görüşleriyle paralellik arz etmektedir. Lenin, din herkesin özel işidir derken, dinle mücadelenin bırakılmaması gerektiğini açıkça söylerken[1280]; Mihri Belli, Türkiye'nin özel koşullarını dikkate alarak bazı yorumlarda bulunur. Mesela Bingöl'ün Dağ Köyündeki insanları çaresizlikten kurtarıp umut verdiği için din fonksiyonel olarak işlev görmektedir. Bilimsel sosyalist düzen kurulana kadar bu işlevini yerine getirip çare olacaktır. Belli, Lenin gibi dinin kaynağını korkulara, sömürücü düzenlerin sömürme fonksiyonuna irca ediyor. Belli, Emperyalizme karşı mücadele veriyorsa dinin ilerici, vermiyorsa gerici bir nitelik kazanacağını söylüyor[1281]. Dini irtica gerekçesiyle din kurumunun, devrimci iktidar tarafından denetlenmesi gerektiğini savunarak, devletin müdahale ettiği bir laiklik anlayışını benimsiyor. [1282]

Gün Zileli, Batıdaki laiklik ile Türkiye'deki laiklik arasındaki farkı anlattıktan sonra, laikliğe bazı eleştirilerde bulunuyor: "Laiklik denen şey, rakipsizce her yere kol budak salan, toplumun bütün kurumlarını kendine tabi kılan ve kendi araçları haline getiren devletin din devletlerini, engizisyonları hayli aratacak bir acımasızlıkla insanların nefes almalarını önleyecek ölçüde toplumun ve bireylerin üzerine abanması olgusunun ideolojik kılıflarından biridir. Laikliği savunmak bugünkü bu boğucu merkezi ve modern devlet cenderesini onaylamaktan ve süslemekte başka bir anlam taşımaz. Biz devrimciler devlet işleriyle dinin ayrılmasını değil, kapitalizmle birlikte devletin ortadan kaldırılmasını savunuyoruz. Gerçek özgürlüğü getiren budur. Devlet ile dinin ayrılmasını savunmak ise devleti kalıcı kıldığı gibi, onun toplum karşısındaki özerkliğini daha da artıracağı için özgürlük düşmanı güçlere destek vermek anlamına gelmektedir… Biz, dinin toplum hayatından kovulmasından önce, devletin toplum hayatından kovulmasını savunuyoruz. Üstelik laik devlet, bugüne kadar yeryüzünün

[1279] Hüseyin Yavuz, İsyan Günleri-I –Bir Uzun Koşuydu 68-, I. Baskı, İstanbul, Biz Anadolu Kültür Yayınları, 2005, s. 469-470.

[1280] Lenin, "Din Konusundaki Tutumumuz", Seçme Yazılar, Çev.: Atilla Tokatlı, I. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1966, s. 43-4.

[1281] Mihri Belli, Yazılar 1965-1970, I. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1970, s. 316-7.

[1282] Mihri Belli, a.g.e., s. 319-321

gördüğü devletlerin topluma en yabancılaşmışı, toplumdan en fazla özerkleşmişi, en merkeziyetçisidir."[1283]

Zileli'nin din yorumları ise şu şekildedir: "Dine gelince, toplum onu eğer ihtiyaç duymuyorsa, içinden zaten kovacaktır. Ama devlet zoruyla değil. Çünkü devlet, topluma ve bireye dinden de daha yabancıdır. Dinsel inançların ve ideolojilerin toplumdaki rolü konusunda karar verecek olan, topluma en yabancı organizma olan devletin zoru değil, toplumun kendisidir. Kaldı ki, devlet zoru, devlete reaksiyon gösteren toplum güçleri içinde dinin daha da kalıcı hale gelmesinden başka bir sonuç vermemektedir."

Doğu Perinçek ile Esat Korkmaz'ın "Laiklik Nedir? Aleviler Niçin Laik Olmak Zorundadır" kitabında laiklik konusunda şöyle denilmektedir:

"Tanrı bilimden bağımsız ya da tanrı bilime egemen bir felsefe yaratıp ilk çağ aydınlanmasını orta çağda yeni bir yorumla dirilten hümanizm üzerine yapılandırdığı toplumsal etiği, halkla taraf olarak egemene karşı bir felsefe durumuna yükselten günün Aleviliği, laikliğin dünden bu güne taşınan kitle temelini oluşturur".[1284]

Yazarlar gerçekleştirmek istedikleri toplumsal projede, yaygın din anlayışından ya da İlahiyat biliminden bağımsız; hümanizm üzerine bina edilen toplumsal ahlaktan hareketle Alevileri, halkla birlikte egemen güçlere karşı laiklik temeli üzerinde örgütleyerek bir kitle temeli oluşturmak istemektedirler.

"Laik devletin din ve mezhepler karşısında tarafsızlığı burjuvazinin bir yalanından ibarettir. Laik devlet bu tür inançlar ya da kurumlar karşısında tarafsız değil, ancak özerktir. Bu özerklik, laik devletin toplumu baskı altına almadan, bu dinsel ideolojileri işine geldiği zaman bastırdığı, işine geldiği zaman kullandığı, birbirlerine karşı dengelediği Ponapartist bir mantıkla bu dengeleri kullanarak, kendi egemenliğini sürdürdüğü, daha da ilginci toplumun bağımsız insiyatifini önleyerek bu tip inançlara ve kurumlara daha fazla olanak tanıdığı anlamına gelir."[1285]

Kendisini 68 kuşağına nispet eden Cengiz Güleç şöyle bir yorumda bulunuyor: 1960'lı yıllarda Şerif Mardin, Anadolu Türkleri'nin İslam'ı kendi anlayışlarına göre yorumlayıp uyarlayıp bir tür Halk İslamı yarattıklarını ileri sürmesinden beri epey zaman geçti. O yıllarda din sosyolojisi üzerinde dişe dokunur araştırmalara rastlamak pek mümkün değildi. Solcular, din olgusuna uzak durmayı yeğliyorlar ve düzen tartışmaları ile, emek-sermaye çelişkisi üzerinde yoğunlaşıyorlardı. Toplumsal değişmenin Marxist şemalara uygunluğu açısından Osmanlı toplumu ve modern Türkiye'nin konumu, tartışmaların ağırlık noktasını oluşturuyordu.[1286]

[1283] Gün Zileli, İlhan Tekin, Türkiye... Sosyal Patlamaya Doğru… -Bir Anarşist Değerlendirme-, I. Baskı, İstanbul, Kaos Yayınları, 1995, s. 67-8.

[1284] Bak.Esat Korkmaz, Doğu Perinçek Laiklik Nedir, Aleviler Niçin Laik olmak Zorundadır? , İstanbul Şahkulu Sultan Dergahı Yayınları, 1998, s.90

[1285] Gün Zileli, İlhan Tekin, a.g.e., s. 68.

[1286] Cengiz Güleç, Politik Psikoloji Penceresinden Siyaset Ahlâkı, Kimlik ve Laiklik, I. Baskı, Ümit Yay., Ankara, 2004, s. 152 (Önsözde yazar 68 kuşağından olduğunu söylüyor; Pir Sultan

Hüseyin Yavuz, bir mecliste çocukluğunda Kur'an Kursu'na gitmiş, mevlidi ezberlemiş ve onu makamında okuyan ve böylece Mevlid'i devrimcilere sevdiren Bafralı bir gencin Mevlid'le şarabı barıştırdığını, bir iki kadeh örtülü ödenek şarabından aldıktan sonra, 'haydi bakalım, hafız, asıl bakalım.' denildiğinde sanatçı nazına gerek duymadan okumaya başladığını belirtiyor. Selim kod adını kullanan yazar, önce çok şaşırdığını, anlam veremediğini, içki sofrasında Mevlid'in ne işinin olduğunu anlamadığını, fakat onu dinlediği zaman ikisinin ne kadar iyi gittiğini anladığını 'Sundular bir bardak dolusu şerbeti' bölümünde işi önceden bilenlerin bardaklarını Selim'e uzattıklarını, kadehler tokuşturulduktan sonra içildiğini, yalnız 'hafızın' içişinin başlı başına bir ayin olduğunu, masadan kalkıp yere çömeldiğini, koca elini başının üzerine başı açık su içen Müslümanlar gibi kapayıp Bismillah çekerek içtiğini ifade ediyor ve şöyle devam ediyor: 'Belki de bu , binlerce yıl, birbirinin ayrılmaz bir bütünü olan dinle şarabın, yapay olarak birbirinden ayrılmak istenmesine, bilinçaltından gelen sessiz bir tepkiydi.'[1287]

Bu örnekte, 68 gençliği içerisinde sosyalist dünya görüşünü benimseyen, fakat ailesinden, çevresinden, yetişme tarzından aldığı dini etkileri sosyal hayata yansıtan, bu etkileri dışlamayan, çelişkilere rağmen farklı hayat tarzlarına ilişkin davranışları bir arada bulunduran gençleri görüyoruz. Toplumsal kültürde, kültürel kodlarda, yetişme tarzında yer eden dinin toplumsal etkilerini müşahede ediyoruz.

Ailesi, iki üç nesil pozitivist eğitimden geçen 68'lilerin, toplumsal belleğinde ve kültüründe dinin toplumsal etkilerinin daha az olduğu kanaatindeyiz.

5. İDEOLOJİLERE DİNİ BİR HÜVİYET VERİLMESİ

Şerif Mardin, din dışı teşekküllerin dini kurumların fonksiyonlarını üstlenmesiyle ilgili olarak şunları söylemektedir:

"Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte, dini kurumların yerine seküler kurumlar getirilmiştir. Söz konusu bu seküler kurumlar vasıtasıyla Kemalizm ideolojisi anlamlı kılınmaya çalışılmış ve böylece dinin fonksiyonlarını üstlenmesi amaçlanmıştır. "Eskiden dinsel mekanizmanın sağladığı toplumsal fonksiyonun dinden, din dışı teşekküllere aktarılması birden olmamış ve belki de bu alanda başarıya ulaşabilmiştir."[1288]

"İttihatçıların ve Kemalistlerin getirdikleri gerçek yenilik, dini bir sosyal baskı olarak hissetmeleriydi ve bu da onların Batı ile karşılaşmasının bir ürünüydü. Laiklik önderleri dindeki sosyal baskı unsurunu anladıkları, fakat öte yandan kendi toplumlarındaki olağanüstü toplumsal fonksiyonlarını göremedikleri için dini bir 'vicdan' meselesi olarak değerlendirmenin meseleyi halledeceğini sanıyorlardı." Ş. Mardin, laik eğitim

---

geleneğinden beslendiğini anlatıyor. Bkz. s. 8-10. Yazar 1999 seçimlerinde DSP'den milletvekili de seçilmiştir.) (s. 67-70 kimliğe bak.)

[1287] Hüseyin Yavuz, İsyan Günleri-I –Bir Uzun Koşuydu 68-, I. Baskı, İstanbul, Biz Anadolu Kültür Yayınları, 2005, s. 82-3.

[1288] Şerif Mardin, Din ve Siyaset, 5. Baskı, İstanbul : İletişim Yay. , 1998, s. 240-1.

kurumlarının dinin üstlendiği fonksiyonları üzerine aldığını, fakat bunda çok başarılı olamadığını ifade ediyor. Ona göre, Cumhuriyet kurucuları laikliğin 'tutulabilmesi' için yeni bir kişilik sisteminin gerekeceği fikrini pek o kadar önemsememişlerdi. Birçok Cumhuriyet hümanizması sathiliği dolayısıyla önemsenmediği için tutulmadı. Mardin, en derinde yatan problem olarak Cumhuriyet'in 'merkezi temel değerler' katındaki başarısızlığından söz etmektedir. Her toplumun bir temel felsefe üzerine kurulduğunu ve bu felsefenin kişide bir 'dünya görüşüyle' sonuçlandığını, Cumhuriyetin en zayıf yanının bu felsefe eksikliği olduğunu, ayrıca Kemalizm'in derin ya da çok kapsayıcı felsefi temellerinin olduğunun büyük bir güvenle söylenilemeyeceğini iddia etmektedir.[1289] Ş. Mardin, bu anlamda Aristo fiziğinin 'Doğa boşluktan nefret eder' kuralını hatırlatarak toplumsal fonksiyon boşluklarının bir şekilde doldurulacağını belirtiyor.[1290]

Vedat Nedim Tör, Kemalizm'in gençliğin idealizm ihtiyacını doyuramadığını söyler ve Kemalizm'in doyurucu bir ideolojik sistem haline getirilmesini savunur:

"Bütün gençliği saran bunalım da bir idealizm boşluğundan doğuyor. Gençlik heyecanlanma, şevklenme, inanıp bağlanma, sevme açlığını Kemalizm ideolojisiyle doyuramadığı içindir ki, hep sağlı sollu yabancı ideolojilere kaçıyor. Doğada olduğu gibi, toplumda da boşluklar dolar. Bu hiç şaşmayan bir yasadır. Onun için Kemalizm'i bir törensel laf kalabalığı olmaktan kurtarıp gençliği doyuracak nitelikte bir ideoloji sistemi yaratmak zorundayız. Gençlik daima uçlara kaçar: En ileri veya en geri".[1291] Vedat Nedim Tör, 1940 Mayıs'ında Türk İktisat Cemiyet'inde Birleşik Amerika'nın iktisadi oluşumu konusunda bir konferans verir ve Dinimiz başlıklı bir risale yayınlar. Risale'de Yarının Türkiyesi'ne olan ilerlemeci imanın insanımızın "din"i olacağı ifade edilir: "...Tabiat ve insanımızdaki üstünlükler, bize yarının Türkiye'sine olan inancımız için ancak temel ve kaynak olabilir. Yarının Türkiye'si ise yalnız yalnız imanla harekete gelen ve yarı yolda duraklamayan kendi kafamızın, kendi kollarımızın, kendi enerjimizin eseri olacaktır." İşte bu inanç ve iman dinimiz olacaktır.[1292] Bu konuda Attila İlhan, "bana ideoloji verilseydi, ben de Marksizm' in babalarına o kadar sarılmazdım" sözleriyle kendi gençliğinde Marksizm'e "ben sana mecburum" deme gerekçesini ortaya koymaktadır.[1293]

Henry Ducker, ideoloji olarak ifade edilen kavramlardan bazılarının belirli sosyal yararlarının olabileceğini, hatta günümüz toplumunun, Ortaçağ toplumlarının dinlerinde bulduğu faydadan farklı olmayarak yarı-felsefi ideolojik programlardan da bugün belirli bir yarar elde ettiğini ifade etmektedir.[1294]

[1289] Şerif Mardin, Din ve Siyaset, 5. Baskı, İstanbul : İletişim Yay. , 1998, s. 242-3.
[1290] Şerif Mardin, a.g.e., s. 243-4.
[1291] Vedat Nedim Tör, Yıllar Böyle Geçti, Anılar, I. Baskı, İstanbul: Milliyet Yay. , 1976, s.244.
[1292] İ.Tekeli-S.İlkin, a.g.e., s.438 (V.N.Tör, Dinimiz, İstanbul: Yedigün Neşriyatı, 1940
[1293] Attila İlhan, Hangi Batı, Ankara: Bilgi Yay., 1976, s.17.
[1294] Henry Ducker, "İdeoloji", Siyasal Terimler Sözlüğü, Derleyen: Maurice Cranston, Çev.: Candan Selek Ataöv, Milliyet Kültür Kulübü, İstanbul, Tarihsiz, s. 74

Yazarların bahsettiği ideoloji, dinin fonksiyonlarını üstlenen, dini çağrıştıran, dine benzer bir ideolojidir. Söz konusu yazarlar, dine ait olan inanıp bağlanma, sevme, sayma, idealizm verme, kimlik kazandırma, manevi tatmin gibi fonksiyonları ideolojiye yüklemektedir. Dini veya sözde dini inanç ve pratikler*, modern toplumlardaki diğer kimlik inşa edici olgular arasında sahip oldukları önemle dikkat çekmektedirler.[1295]

Bu anlamda "laik Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana, Türkiye'de fertlerin kişilik ve kimlik krizlerini halletmekte zorluk çekmiş olduğu açıktır. Türkiye'nin değer boşluğu gözleri kamaştıracak kadar belirlidir."[1296] Ş. Mardin, bunu Kemalizm'in ideolojisinin zaafı olarak değerlendirir ve bu konuda şu tespitte bulunur:

"Kemalizm, kültürün kişilik yaratıcı katında yeni bir anlam yaratmadığı ve yeni bir fonksiyon görmediği için bir rakip ideoloji rolünü oynayamamıştır. Kemalizm'in Türkiye'de ailelerin çocuklarına intikal ettirdikleri değerleri değiştirmekteki etkisi ancak sathi olmuştur. Bu sathilik dahi bir dereceye kadar İslami geçmişimizin zorunlu bir sonucudur.[1297] "Alt sınıflarda bu değer boşluğu, İslami olarak bildikleri itikatlara sıkı sıkıya sarılmak suretiyle halledilmek istenmiştir. Aydınlarca 'Batıl itikatların artışı' olarak değerlendirilen bu niteliklerin toplumsal ve siyasal davranış boyutlarına dönüşeceği şüphe kabul etmez."[1298]

Dinin ve geleneğin oluşturduğu otoriteryen kişiliği (kolay itaat eden ve durağan) değiştirmek için bir dizi kurumsal değişikliğe giden Cumhuriyetçi-Laik yapı, bu değişiklik ile içten denetimli, çalışkan ve modern bir nesil yaratmayı beklerken, başka bir otoriteryenizmi, kutsanmış devletin ideolojisine körü körüne boyun eğen otoriteryen kişilik tipini meydana getirmiştir.[1299]

Gelenekten gelen otoriter kişilik yapısı üzerine oturan Cumhuriyetçi-Laik yapıda yetişen gençlik, 1960'ların sonlarına doğru, otoriter, totaliter sosyalist düşünce kalıplarını savunur hale gelmiş, Leninist, Stalinist, Maoist Marx yorumları kabul görmüş; Batı'daki eleştiriye ve özgürlüğe önem veren Yeni Sol hareketlere revizyonist olarak bakılmıştır.

"İnsanın sosyal kişiliğinin ve eyleminin her tarafına sızan bir düşüncenin kapsayıcılığı, bilhassa o kültür kalıbının içinde yetişenlerce kolay idrak edilmeyecektir. Bu ideolojik kalıplar içinde eğitilenler yeni bir ideoloji imal ettikleri zaman da bu ideolojinin aynı kapsayıcılıkta olması gerekeceğini düşünmeyeceklerdir. Kemalizm'e aile katında etken olmasını sağlayan bir bölüm ilave etmek gereği böylece ancak yeni

---

[1295] Meredith B. McGuire, "Gendered Spirituality and Quasi-Religious Ritual", Religion and Social Order –Between Sacred and Secular: Research and Theory on Quasi-Religion-, (Ed.) David G. Broomley, Vol 4., , Jai Pres Inc., Greenwich, 1994, s. 275.

[1296] Şerif Mardin, Din ve İdeoloji, 6. Baskı, İstanbul : İletişim Yay. , 1993, s.38.

[1297] Şerif Mardin, a.g.e., s. 149.

[1298] Şerif Mardin, a.g.e., s. 38.

[1299] İbrahim Gürses, Kölelik ve Özgürlük Arasında Din, Bursa: Arasta Yayınları , 2001, s. 37.

bir hukuki normun yerleştirilmesi gereği olarak düşünülecekti. Aile reformu hukuktaki reforma münhasır kalacaktı. Kemalizm'in bir diğer zaafı dine rakip olabilecek ideolojilerin ortaya çıkmasına müsaade etmemiş olmasıdır… Hususi teşebbüs ideolojisi kendi başına gelişseydi çok önemli fonksiyonlar görmüş olacağı için, aile ilişkilerine zorunlu olarak sızacağından dinin eskiden gördüğü fonksiyonların yerini alabilir ve toplumun hiç olmazsa bir katında oturmuş bir ideoloji haline gelebilirdi. Bu oturmuş şekliyle burjuva ideolojisinin dine rekabet eden bir tarafı olacaktı. Bilhassa İslam dini gibi ümmet strüktürüne dayandığı derecede kapitalizmin ferdiyetçiliğine karşıt olan bir dinde burjuva ideolojisinin karşı bir kuvvet olarak fonksiyon görmesi ihtimali vardır."[1300]

Bizim ruhsallık –din- kutsallık anlayışımızın temelinde insan türünün "sınırsız bir tatminsizlik" karakterine sahip olduğu fikri yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle, insanlar hiçbir zaman tatmin olmazlar veya en azından kendileri ve başkaları için daha fazla tatmin alanı açmak maksadıyla sürekli sosyal teşekküller oluşturmak isteyen birçok insan vardır. Biz insanlar olarak hep daha iyisini yapabileceğimizi düşünürüz. İşte din en iyi "daha iyisini yapma" kurumudur. Kutsal, elde edebileceğiniz en iyisidir.[1301] Bu kutsal her zaman insan tecrübesini yansıtır, çünkü "insan tecrübesi"nden doğar ve insan tecrübesi her zaman ve her yerde vardır, çünkü insan tecrübesi sosyaldir. Dolayısıyla, kutsal her zaman sosyali yansıtır ama bu sosyale tapmak anlamına gelmez.

Mesela "eğitime inandıklarını" söyleyen insanlar, tıpkı "Hıristiyanlığa inandıklarını" söyleyen insanlar gibi, gizli bir dini ifadede bulunmaktadırlar ve Edward Bailey'in işaret ettiği gibi, bu ifadelerde açılması gereken dini kavramlar vardır. Eğitime veya bilime "inanan" insanlar, bu inançlarına dine göre daha fazla hâkimiyet atfederek, kendi kutsallarının uzaklığını yakınlaştırıyor olabilirler. Dikkat ediniz, onların dilleri genelde aynıdır. Okullarına veya doktorlarına "inanç"ları vardır. Daha aydınlık bir gelecek umarlar. Barış, adalet ve hatta posta pulu sevgisi bu yarışan sonsuzluk sistemlerinin rekabetinden kaynaklanmaktadır: Onlara göre bilim veya eğitim "enindesonunda" tüm problemlerimizi çözecektir.

Aslında burada sekülerleşme üzerine konuşmaktan çok, tüm bu ifadeleri, en azından ilk dönemlerde akılcılığı Tanrı bilimle özdeşleştiren ve bilgi peşinde olmayı manevi bir arayış olarak gören Aydınlanma'dan doğan "Yeni Akıl Dini"nin sonuçları olarak değerlendirmemiz gerekiyor. Max Weber de bu durumdan "aklın yüceltilmesi" diye bahseder. Sartre ve Löwith de "diyalektik materyalizm"i tenkitlerinde diyalektiğin inanç üzere kabul edilmesi gereken bir manevi ümit olduğunu, dolayısıyla da materyalizm alanına ters düştüğünü söylerken bu duruma temas ederler. Postmodernite

[1300] Şerif Mardin, Din ve İdeoloji, 6. Baskı, İstanbul : İletişim Yay. , 1993, s.149-150.

[1301] William H. Swatos, Kevin J. Christiano: "Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni", Haz. Ali Köse, Sekülerizm Sorgulanıyor, 21. Yüzyılda Dinin Geleceği, I. Baskı, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s. 115-116

de Aydınlanma'nın 'Akıl'a verdiği bu önem, kutsallığın gözünün açılmasından başka bir şey değildir. Sekülerizmin sekülerleşmesidir.[1302]

"Anti-globalizm, isabetle, seküler bir din olarak tasvir edilmiştir. Marxizm de öyledir: Bir peygamberle tamamlanan bir amentü, kutsal metinler ve gizli bir cennet vaadi. Marx, iddia ettiği gibi bir bilim adamı değildi. O bir inanç kurdu; Marx'ın ilham kaynağı olduğu ekonomik sistemler ölmüştür veya ölmektedir. Fakat onun dini geniş bir dindir ve yaşamaya devam etmektedir."[1303]

Sosyalizme inanmayı ve uğruna mücadele etmeyi, bir tür inanç sistemine bağlanma; bu inanç sistemi uğruna mücadele verme; bir dünya görüşü ve kimlik oluşturma açısından değerlendirdiğimizde ideolojiye dinin fonksiyonlarına benzer bir fonksiyon atfedildiğini görüyoruz. Bu konuda H. Cemal, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla eski inançlarında meydana gelen sarsıntıyı kimliğinde oluşan yaraları ortaya koyarak şöyle demektedir:

"Bir şeylere inandığımız, inançlarımız uğruna her şeyi göze alıp savaştığımız dönemlerde güzel insanlardık, huzurluyduk, mutluyduk; böyle boşlukta değildik. Benim tepkim belki de treni kaçırmış olmaktan, artık inançlara ve savaşa dönemeyeceğimi bilmekten doğam bir tepki. Yenilginin hırçınlığı…"[1304]

H. Cemal, Vaclac Havel'in, Marksizmi 'laik din' olarak tanımladığı görüşlerini 1989 Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra kabullendiğini; İlhan Selçuk'un V. Havel'i 'karşı devrimci' ilan ettiğini ve 'Marksizme laik din diyenler karşı devrimcilerdir' şeklinde cevap verdiğini; Marksizm ideolojisinin 'laikleşmiş bir din' olarak da nitelenebileceğini; çünkü bu ideolojide her türlü sorunun cevaplarının hazır olduğunu; bir bölümünü kabul etmenin yeterli olmayacağını, bir kere kabul edildi mi insan hayatını derinden etkileyecek sonuçlarının olacağını, aynı zamanda, çok çekici olduğunu; ortalıkta başıboş geçinenler için başlarını derhal sokabilecekleri bir yuva olduğunu; insanın bütün yapması gerekenin onu olduğu gibi kabul etmek olduğunu; bu durumda her şeyin daha açık hale geleceğini ve hayatın yeni bir anlam kazanacağını; bütün gizlerin o güne kadar cevapsız kalmış soruların, kaygıların, yalnızlık duygusunun ansızın kaybolacağını; fakat bu düşük kiralı ev için insanın kendi hayatında olağanüstü bir bedel ödeyeceğini; çünkü kendi aklından vicdanından ve sorumluluğundan vazgeçeceğini; bu ideolojinin en önemli yanının insanın kendi vicdanıyla aklını bir yüksek otoriyete teslim etmek olduğunu; iktidar merkezinin aynı zamanda, gerçeğin

---

[1302] William H. Swatos, Kevin J. Christiano: "Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni", Haz. Ali Köse, Sekülerizm Sorgulanıyor, 21. Yüzyılda Dinin Geleceği, I. Baskı, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s. 116-117.

[1303] "The Economist", (Anonim Makale), "Marx After Communism", December 21 st, 2002, çev. Atilla Yayla, Liberal Düşünce, Üç Aylık Dergi, Yıl: 9, sayı: 33, İstanbul, Kış 2004, s. 54.

[1304] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İst., Doğan Kitapçılık, 1999, s. 42-3.

tekelini kendi elinde tuttuğunu; en yüksek laik otorite ile en yüksek uhrevi otoritenin aynı ellerde olduğunu anlatıyor.[1305]

H. Cemal, 1960'lı yıllardaki durumunu şöyle tasvir ediyor. "…Kesinlikle kuşku duymadığım, sorgulamayı aklımdan bile geçirmediğim doğrularıma sımsıkı sarılmıştım. ve tek bir gerçek vardı. O da sosyalizm! Haldır haldır Marksist klasikleri okuyordum.Dünyayı nasıl değiştireceğinin ilkelerini ezberliyordum. Devrimi yaptık mı, sihirli değnek değmişcesine değişecekti dünya. Her şey düzelecekti. Cenneti bu dünyada yaratakcaktık. Laik bir dinimiz, adı sosyalizm olan…[1306]

Hasan Cemal, 1971 muhtırası öncesi, kendisinin devrim fikrini sevdiğini, genç insanların bu ütopyaya sımsıkı sarıldığını herkesin kendince bir devriminin olduğunu, fakat devrim fikrini kendisini körleştirmeye başladığını, Simone Veil'ın "Halkın afyonu din değil, devrimdir" sözünü naklederek, devrim düşüncesinin kendisini afyon yutmuşa çevirdiğini, beynini uyuşturduğunu düşünemez hale getirdiğini; Lenin'in Devlet ve İhtilal'ini okuyup bitirdiğinde kendisini artık gerçek bir sosyalist saydığını "Yeryüzünün cennetin anahtarını" bulduğuna inandığını ifade ediyor.[1307]

H. Cemal, bu konuda şöyle demektedir: "Aydınlanma düşüncesinin temelinde yatan, eleştirel aklı özünden saptıran ve insanlığa çok pahalıya mal olan bir başka deneme 'komünizm' değil mi? Fransız düşünürü, Raymond Aron'un deyişiyle bu 'seküler' dinde 'Allah'ın yerine 'akıl' konduğunu; akıl yoluyla mutlak gerçeğin yakalanacağı sanıldığı için bu ideolojiden gırtlağına kadar bağnazlığa saplanan siyasal hareketler, totaliter rejimler doğdu." H. Cemal, peki ya biz deki 'Aydınlanmacılar' diye soruyor.[1308]

Yıldız Sertel'in yurt dışındaki bir kısım 68 gençliği için anlattıklarının, Türkiye'de 68 Kuşağı'ndan olup sosyalist fikirlere bir inanç sistemi, bir din gibi inananlar için de geçerli olduğunu düşünüyoruz:

"Biz Paris'e ilk geldiğimiz günlerde (1969), öğrenci derneği TİP'li öğrencilerin elindeydi. Bunlardan bazılarıyla çok dost olmuştuk. Babamı, beni ve Hıfzı Topuz'u bu derneğin toplantılarına davet ediyorlardı ve orada bazı tartışmalar oluyordu. Bu toplantılarda bir takım bağnazlarla karşılaştık. Her üçümüzü duvara sıkıştırmaya çalışıyor, siz nesiniz, solun neresindesiniz diye sorguya çekiyorlardı. Sanki hesap vermeye mecburmuşuz gibi. Evlerde yapılan sohbetlerde de birçokları, Sovyetler Birliği üzerine yaptığımız tenkitlere dayanamıyorlardı. Bazıları bize inanmıyor, yalan söylediğimizi iddia ediyorlardı. Bazıları "Siz devrimci değilsiniz", "Siz Sovyet düşmanısınız" gibi ithamlarda bulunuyorlardı. Dikkatimi çeken şey, bu konulardaki cehaletleriydi. Stalin 1953'te ölmüş, 20. Kongre 1956'da yapılmış, bütün bunlardan habersiz

[1305] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İst., Doğan Kitapçılık, 1999, s. 184-5.
[1306] Hasan Cemal, a.g.e., s. 172.
[1307] Hasan Cemal, a.g.e., s. 16-7.
[1308] Hasan Cemal, a.g.e., s. 85-6.

görünüyorlardı. Solyanitzin, "Gulag" dediğimiz, "O kim? Gulag ne demek?" diye soruyorlardı. Stalin döneminin cinayetlerini açıklayan, Nobel mükafatı kazanmış Sovyet yazarını tanımıyorlardı. Sovyetler' deki maddi sıkıntıları anlattığımız vakit, "Peki nasıl olur?" "Neden bu sorunları çözemiyorlar?" diye soruyorlardı. Benim de anlamak istediğim şey, sol, sosyalist geçinen bu gençlerin, bütün dünya basınında yayınlanan bu olayları neden öğrenmedikleriydi. Hem sosyalizme inanmışlar, hem de Doğu Avrupa ülkelerinde "sosyalizm"in nasıl uygulandığını öğrenmek zahmetine girmemişlerdi? Bunun sorumlusu kimdi? Kendi tembellikleri mi? Sosyalizmi bir dine çevirip sormadan, anlamadan, körük örüne inanma yoluna sapmaları mı? Türkiye'de sol basının sekterliği, gerçekleri gizleme gayretleri mi? Birçoklarının, gerçekleri birazcık anlayabilmek için, Gorbaçov'un açıklamalarını beklediklerini acı acı gördüm. Bu dar görüşlülük, Paris' teki sol aydınların bazılarından ister istemez uzaklaşmamıza yol açmıştı".[1309]

Söz konusu metinde ideolojilerin bir kimlik kartı gibi veya bir kimliğin deklarasyonu gibi algılandığını da görmekteyiz. İdeolojilerine taassup halinde bağlananlar, dinlerdeki mezhep taassuplarına benzer şekilde Marksizm'in farklı yorumlarına (sektler) karşı hoşgörüsüz bir tavır takınmışlar; yeterli bilgi donanıma sahip olamadıkları için referans kaynaklarının(Sovyetler Birliği, Çin, Vietnam, Küba, Latin Amerika vd.) "kurtarıcılığı"na kesin inanmışlardır. Kaldı ki, okumadan, düşünmeden körü körüne bir dine inanmanın, dine göre, en azından İslam dinine göre makbul bir davranış sayılmadığını belirtmek gerekir.

Mehmet Ali Aybar, kendi kuşağının sosyalist teoriyi bir inanç sistemine dönüştürdüğünü şu şekilde ifade ediyor:

"Sosyalist teorinin bir inanç sistemine dönüştürüldüğü bir dönem yaşadı. Bilimsellik bir kenara itildi, eleştiri d eöyle. Lenin ile birlikte böyle oldu. Şimdi bakıldığında bu kuşağın mensuplarının Lenin-Stalin döneminde yetişmiş oduğunu görüyoruz. Bunların sosyalizme yaklaşışı da bir inanç meselesi, bir dine bağlanış gibi oldu. Evet bu bir bilimdir, diyorlardı ama iman daima ön planda geldi. Ve gerçekten çok inanmış insanlardı bunlar. Türkiye'nin o günkü şartları içinde bir avuç insan, sosyalizm davasına hizmet ediyorum inancıyla, komünistim ben diye ortaya çıkacaksınız, bu işte tam da dini bütün Müslüman tavrıdır. Ben buna benzetiyorum, bir din gibi inanmış insanlar bunlar. Ve siz diyorsunuz ki, bunca yıl sonra bile, birçok genç insandan çok daha fazla coşkulu bir imana sahipler. İşte bu, tam da bir dini inanç meselesidir. Bu insanlar bir akideye ve onun getirdiği inanç sistemine bağlanmışlardır. Gençlik ideallerine sadık kalmışlardır. Ama o inanç da bir iman meselesi olmuş, amentü billah der gibi, "Elhamdülillah Leninistim' demiş. İçine kapanmış, çok şey yapamamış bir kuruluşun, o kuruluşa bağlı insanları olmaktan öteye bir özellikleri kalmaması, onu idealize etmesi tavrı doğurmuş. Yalnız ben bunları, o arkadaşları kınamak için

[1309] Yıldız Sertel, Ardımdaki Yıllar, I. Baskı, İstanbul, Milliyet Yay., 1990, s. 326.

söylemiyorum. Tersine onlaın bu bağlılıklarını taktirle karşılıyorum. Ama bunca eziyet çekmiş ve hala o imanı muhafaza etmiş olmalarını da buna bağlıyorum."[1310]

Sevim Belli, 12 Mart 1971 Muhtırası sonrası hapisteyken dışarıda bazı çevrelerin boşluktan yararlanarak parti kurma girişiminde bulunduğunu, Oya Baydar, Ahmet Kaçmaz, Aydın Engin ve Dr. Ziya Oykut'un isimlerinin ön planda olduğunu, başkanlık için düşünülen Ziya Oykut ismini görünce iyice şaşırdığını, bilimsel sosyalizmi okuyup öğrenmekle sosyalist olunmayacağını ifade ederek şöyle devam ediyor: "…Yaşamını da, her türlü davranışını da ona göre ayarlamalısın. Halk sevgisinde içten olup olmadığını sınamadan ortaya çıkmamalıdır insan. Sosyalizm inancı sadece teorik bir inanç değildir, yaşamınla inancın tutarlı olmalıdır."[1311]

S. Belli'de sosyalizm inancının adeta bir din inancı gibi köklü olduğu gözükmektedir. Sosyalizmi sadece bir inanç biçimi olarak görmeyip, bir hayat tarzı olarak görmekte; inanç-pratik ilişkisine ve tutarlılığına değer vermektedir. Bu durum bize bir dindarın dini, bir hayat tarzı olarak görüp, inanç-pratik ilişkisinde tutarlı olma gayretini hatırlatmaktadır.

J. M. Landau, Türkiye'deki sol akımlar üzerine şu yorumu yapıyor:

"Solcu gençlik gruplarının ortak bir esinti kaynakları yoktur. Bunlar her biri hayran olduğu peygamberleriyle birlikte, Mao, Che Guevara, Roger Garaudy ya da Herbert Marcuse'un Türkçe çevirisinden okudukları bu ya da başka iki düşünürün özetlerinden oluşan bir programı kabul etmişlerdir."[1312]

G. Zileli, 10 Kasım 1969 tarihinden sonra Dev-Genç içinde M. Belli önderliğindeki fraksiyonun ipleri ele geçirdiğini ve Doğu Perinçek fraksiyonunu temizlemeye çalıştığını; M. Belli'nin fraksiyonunun hali hazırda yaygın fikirlere daha fazla sırt dayama eğiliminde olduğunu; D. Perinçek fraksiyonunun yöneliminin daha fazla 'put kırıcı' bir görünüm verdiği, Perinçek'in Che Guevara putuna saldırırken, başka bir puta Mao Zedung putuna sarıldığını ifade ediyor.[1313]

H. Cemal, Türk solunun bugüne kadar kendisine eleştirel bakmadığını; kendi kendini doğru dürüst eleştiri süzgecinden geçirmediğini; nerede yanlış yaptım sorusunu kendisine sorma zahmetine pek katlanmadığını ya da bu yürekliliği göstermediğini; yanlışları hep kendi dışında aradığını; kabahati hep başkasında bulduğunu, buna örnek olarak 'emperyalizm ve yerli işbirlikçileri' söylemine yer verildiğini; en başka kendi kendini sorgulamadığını; yediği darbelere, çektiği acılara, kaybettiği mevzilere rağmen,

---

[1310] Atilla Akar, Bir Kuşağın Son Temsilcileri 'Eski Tüfek Sosyalistler, İstanbul, İletişim Yayınları, I. Baskı, 1989, s. 136.

[1311] Sevim Belli, Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1994, s. 553.

[1312] Orhan Türkdoğan, Sosyal Hareketler Sosyolojisi, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 262.

[1313] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 402-3.

dediğim dedik illetinden bir türlü kurtulamadığını; belki de hep taklitçi kaldığı için bu coğrafyaya ayağına tam basamadığını ileri sürmektedir.[1314]

1960'arda Amerikan emperyalizmine rağmen, dünyada yükselen bağımsızlık hareketleri ve sosyalist dalga dünyaya kurtarıcı yeni bir düzen vaat etmektedir. Bu yeni devrimci dalga Türkiye'yi de etkileyecektir.

Ümmet düşüncesinden millet yapısına geçişte toplumdaki tesanüt bağlarının oluşturulmasında köy çevreleri ümmet düşüncesinden kaynaklanan sosyal bağlara tutunurken, Kemalist seçkinler kültür krizi yaşamıştır. Bu konuda Şerif Mardin şu tespiti yapmaktadır: "Köysel çevreler bu boşluğu İslam'ın "volk" şekilleriyle kapatırken, şehirsel çevrelerde ve seçkinler arasında Kemalizm'in bu eksiklikleri Cumhuriyet'in karakteristik kültür krizlerini yaratmıştır. Modern Türkiye'de kültür problemi bu boşluğun eleştirilmesi ekseninde toplanır. Efruz Bey'den 'Amerikan'cılara kadar birçok kimseler İslam'ın boş bıraktığı sembolik ve kişi geliştirme fonksiyonunu doldurma çarelerini aramışlardır."[1315]

"Türkiye'de ümmet yapısından yeni çıkmış olan bir topluma, halk dini, bir dünya görüşü ve bir kişisel denge yöntemi sağlamaktadır. …Modernleştirici görüş toplum problemlerini salt iktisadi problemler olarak alır ve kısa vadede insanlara insanlıklarını iade edecek olan kişisel denge unsurlarını sağlama yoluna gitmezse bize güdük, eksik ve kendini beğenmiş bir toplum modeli vermekten başka bir şey yapmış olmayacaktır."[1316]

Nilüfer Göle, Türkiye'deki modernleşmede, dinin toplumsal ilişkiler dokusunu oluşturmadaki rolünün görmezden gelindiğini belirterek bu konuda şunları ifade eder: "…Şerif Mardin din, insanın toplum içinde nasıl hareket edeceğinin haritasını verir, demektedir. Pozitivist sosyolog Emile Durkheim için dahi kutsal alandan tamamen soyutlanmış bir toplumsal alan, toplumsal ilişkiler düşünülemez. Kaldı ki, Max Weber Batı Medeniyeti'ni oluşturan kapitalist birikim ile Protestanlık arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmıştır. Batıyla belki esas farklılık da budur. Batı, modernliği var olan toplumsal ilişkiler kümesinin üstüne inşa etmiştir. Bizde ise var olan toplumsal dokular gericilikle özdeşleştirildiği için bunların aşılma çabasına gidilmiştir. Acaba yerlerine yeni toplumsal ilişkiler konulmuş mudur? Sanırız 80 öncesi toplumsal ve siyasi yaşamımız bunun sancılarını göstermektedir." Göle, İslamcı hareketlerin modernleşmeyle gelen bu boşluğu, bu kopukluğuna parmak bastıklarını, toplumsal ilişkilerin dokusunu inançların da oluşturduğunu hatırlattıklarını belirtir.[1317]

[1314] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 121.
[1315] Şerif Mardin, Din ve İdeoloji, 6. Baskı, İstanbul : İletişim Yay. , 1993, s. 151.
[1316] Şerif Mardin, a.g.e., s. 168.
[1317] Nilüfer, Göle, "80 Sonrası Politik Kültür", Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim, Der. :Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Der Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, s. 515.

‘Frourier’le kıyaslandığında Robert Owen ve Saint Simon’cuların daha ölçülü ve ihtiyatlı rasyonalistler oldukları gözleniyor; ama yine de millenniarist fikirler onların da düşüncelerine sirayet ederek tozpembeleştirmiş ve hatta onlar tarafından daha sonraki siyasi sosyalizme miras bırakılmıştır. Sosyalist hareketi harekete geçiren itici güç, aslında, onun sosyal bir apokalipsiye (önce bir ‘kıyamet’in yaşanacağına ama ardından da kaçınılmaz olarak bir’ yeryüzü cenneti’nin kurulacağına) olan inancıdır.”[1318]

“Sosyalizm aslında, daha önce de gördüğümüz gibi, önceki dönemin devrimci Liberalizminin mirascısı olarak doğmuştur. Sosyalizm, Karl Marx ve öğrencilerinin elinde kazandığı bilimsel yoruma rağmen, Rousseau’nun öğretisi gibi soğuk rasyonel bir teori değil, bir inanç ve din idi. Marksist tarih ve sosyal evrim yorumu, ekonomik veya daha ziyade felsefi bir teori olarak değil, sosyolojik bir fenomen olarak görülmelidir; mesele böyle görülünce, modern Avrupa’nın devrimci sosyalizminin M. Ö. I. Ve II. Yüzyıllarda antik dünyayı sarsan karanlık isyan hareketleriyle aynı sınıfa dahil edilmesi gerekir. Böylelikle devrimci sosyalizm, sosyal umudun dayandığı, insan unsurunun güdülerini tatmin etmekle, o büyük maddi ilerleme ve örgütlenme hareketinin başarısızlığını gösterir. Bu sadece maddi şartlarla ilgili bir tatminsizlik değil, aynı zamanda, modern sosyal düzene karşı spiritüel bir muhalefet ve yeni bir hayat talebidir.”[1319]

“Marx’ın materyalist ve sosyalist tarih yorumunun katı rasyonel yüzeyinin gerisinde ‘dinsel’ (apokaliptik/bir kurtarıcıya, peygambere ihtiyaç hisseden kıyametçi) birvizyonun ateşi yanar. Çünkü Marx’ın umudunu koyduğu sosyal devrim, dünyada zengin ve güçlü olanın tüketilip, Kralların prenslerinin alaşağı edileceği, fakirin ve mirastan mahrum edilenlerin yeniden doğmuş bir evrende hüküm süreceği Tanrı’nın Günü’nün 19. yüzyıl versiyonundan başka neydi ki?”[1320]

“Bir formüle göre, bu ideoloji kişinin düşüncelerine, grup çıkarlarına göre harekete geçirilmesiyle sivrilen kısmını ifade için kullanılır. Bir başka formüle göre ‘bilim sosyolojisi’ için tartışma her düşünceyi, hatta her entelektüel faaliyeti ideolojik olarak harekete geçmiş kabul eder. İdeoloji, herhangi bir ilişkide entelektüel eleştiriyi ortadan kaldırmaktadır. İdeoloji böylece bir çeşit prensip üstü nitelik elde ederek, pratik ve düşünsel iddiaları da zayıflatır.”[1321]

“Marx’a göre komünizm, tıpkı Hıristiyanların Tanrı Krallığı’na benzer şekilde, gerçek bir ahiret bilimi (eskatoloji) anlamına gelmektedir. Söz konusu bu Tanrı Krallığı’nın gecikmesi ona duyulan ümidi ortadan kaldırmamaktadır. Bu, mutlaka

---

[1318] Christopher Dawson, İlerleme ve Din, I. Baskı, Çev. Yusuf Kaplan, Aylin Doğan, Açılım Kitap, 2003, s. 184.

[1319] Christopher Dawson, a.g.e., s. 195.

[1320] Christopher Dawson, a.g.e., s. 213.

[1321] Henry Ducker, “İdeoloji”, Siyasal Terimler Sözlüğü, Derleyen: Maurice Cranston, Çev.: Candan Selek Ataöv, Milliyet Kültür Kulübü, İstanbul, Tarihsiz, s. 74

gerçekleşecektir. Marx, bunun, çatışma içerisinde kendi kendine ve sosyalist toplumlara dönüşümüyle oluşacak yeni toplumsal şartların insan doğasında bir değişim meydana getireceğine inanmaktadır."[1322]

"Bir ideoloji, az çok iyi işlenmiş bir ütopya ihtiva eder ki, ütopyanın yaratılmasında bu ideoloji önemli bir rol oynar. Bu ideolojidir. Eskatolojik (ölümden sonraki dünyaya dair ilim ve doktrinlere ait) olmakla beraber, hepsi doğal dünyanın önceliğine dair inan doğrular. Tarihten başka mucivezi varlıkların mevcudiyetine veya kuvvetine inanılmaz… Tarihsel değişikliğin rolü üzerindeki inanç, insanın daima daha ileriye doğru gelişeceği yolundaki inanç ile çok yakından ilgilidir… Değişiklik ise aslında doğrudan doğruya toplum değiştirilerek meydana getirilebilir. Toplumu şimdiki kötü durumundan daha iyi bir düzene doğru geçmesini kendiliğinden olup olmayacağı üstünde bir görüş birliği yoksa da bu değişimin şu ya da bu yoldan ama mutlaka gerçekleşeceği üstünde herkes anlaşmış gibidir. Düzenin şimdiki durumu ise bu kötü duruma inananlar ve bundan yararlananlarla birlikte yarına yönelmiş olan ideolojinin düşmanlarını temsil eder. Çoğu yazar bu sistemin birkaç örneği olduğunu teslim eder. Fakat Marksizm genel ideoloji örneği olarak kabul edilir."[1323]

"Dini çoğu kez 'mistik sis' olarak eleştiren Lenin, 1905'te yazdığı makalesinde "… Ezilen sınıfların bir yeryüzü cenneti uğruna devrimci mücadelesinin birliği, bizim için proletaryanın gökyüzü cenneti üzerine fikir birliğinden daha önemlidir" gerekçesiyle ateizmin parti progmanının bir parçası olmamasını istiyordu.[1324](ikinci kez yazılmış)

Muharrem Kılıç şöyle söylüyor: "Bildiri dağtmaktan afiş yapıştırmaya, yollara yazı yazmaktan miting tertiplemeye, üyelerin özel sorunları ve dersleriyle ilgilenmekten Partide nöbet tutmaya kadar uzayan bir dizi görev yapıyorduk. Bu anlamda sosyalizm için çalışmak bizim için ibadet düzeyinde bir militanlıktı."[1325]

İdeolojilere dine benzer bir hüviyetin verilmesi bütün ideolojiler için sözkonusu olabilir. Milliyetçiliğe dini çağrıştırıcı bir hüviyet verilmesine bir örnek olarak aşağıdaki pasajı örnek verebiliriz:

"24.12.1947 Çarşamba günü M.T.T. Birliği bir toplantı düzenleyerek 'Komünizmle mücadele ne yolda olmalıdır' konusunu tartıştı. Bu toplantıda açış konuşmasını Birlik Başkanı Recai İslam yaptı. Daha sonra Bahadır Dülger konuştu: "Komünistler, komünizmi bir içtimai adalet davası, cennete ulaştıracak bir iktisadi

---

[1322] Mircea Eliade, The Encylopedia of Religion, Vol. 9, Macmillan Publishing Company, New York, 1987, s. 242.

[1323] Henry Ducker, "İdeoloji", Siyasal Terimler Sözlüğü, Derleyen: Maurice Cranston, Çev.: Candan Selek Ataöv, Milliyet Kültür Kulübü, İstanbul, Tarihsiz, s. 73.

[1324] Michael Löwy, Marxizm ve Din, Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor, Çev: İrfan Cüre, İstanbul, Belge Yayınları, 1996, s. 33.

[1325] Muharrem Kılıç'la yapılan röportaj, Turhan Feyzioğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2003, s.g 84.

sistem olarak göstermek suretiyle memleketleri aldatmışlardır. Her fikre hürmetkarız, fakat hiyanete müsamahamız yok.

Bir din olan komünizme, bir din haline getireceğimiz Türk milliyetçiliği şuuru ile karşı koyacağız' dedi".[1326]

H. Cemal, savaşçının kılavuzu ve teorinin pratiğini yaratmakla meşgul gerillaların din kitabı olarak Regis Debray'ın yayımladığı Devrimde Devrim kitabının Küba'nın kültürel ve siyasal odaklarınca devrimci strateji alanında tek geçerli kitap ilân edildiğini belirtmektedir.

H. Cemal, Jorge Semprun'un 1974'de bir gün Regis Debray'la yaptığı mülakatta birtakım gerçekleri kabul etmek durumunda kalsa da, "Söylediklerim belki de doğrudur. Ama bu gerçeğin dile getirilmesi iyi olmaz. Bu düşmanın değirmenine su taşımaktır. Küba Devrimi'nin mitolojik imajını ayakta tutmak gerekiyordu." Şeklinde savunmacı bir cevap vermektedir. H. Cemal, kendilerinin de 1960'larda hatta 1970'lerde aynı kafada olduğunu, 141-2 varken, yani komünizm propagandası yasakken onun övgüsünün yapılması hapislik suçken eleştirisinin de yapılamadığını¸ Sovyetlerin eleştirilemediğini; eleştirilirse bunun demokratlık olmayacağını, ahlaki olmayacağını düşündüklerini; o tarihlerde Sovyetlere Doğu Bloku ülkelerine gidenlerin gördüklerinin fotoğrafını bu gerekçeyle tam olarak çekmekten kaçındıklarını, çekseler bile yansıtmadıklarını, bazı tatsız gerçekleri tıpkı R. Debray gibi 'sınıf düşmanlarımızın, emperyalizmin değirmenine su taşır' diye Türkiye kamuoyundan gizlemeyi tercih ettiklerini belirtiyor. Bu konuda Aziz Nesin'in "Ben sosyalizmin uygulanmasındaki yanlışları o ülkelere gittiğimde gördüm. Niçin yazmadım? Türk halkına yararı olacağına inanmıyordum." sözlerini örnek veriyor.[1327]

Çetin Altan, Akşam gazetesinde yazdığı bir makalede devrim için, "kutsal" kavramını kullanmaktadır.

"… Gelmez biçime gelmez, sözünü gevelediğiniz o kutsal büyük devrim", … Ve birden çıkar gelir torbalara girmeyen o büyük kutsal devrim". Devrimin birden geleceğini, üçkağıtçılık yapanların foyalarının meydana çıktığını anlatıyor.[1328]

Teslim Töre, "Marksizm adına ortaya konan uygulamada ve uygulamanın teorisinde ise, sınıf diktatörlüğü, yani proletarya diktatörlüğü devrimin bir unsuru değil, fakat bir devlet diktatörlüğü fetişleştirildi, bir devlet ilkesi haline getirildi. Proletarya diktatörlüğü kavramı adeta kutsallaştırıldı" demektedir.[1329]

[1326] Muammer Taylak, Saltanat, II. Meşrutiyet ve I. Cumhuriyet'te Öğrenci Hareketleri, Ankara: Başnur Matb., 1969, s. 208.

[1327] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 92-3.

[1328] Çetin Altan, "Bizim Türkümüz", Akşam Gazetesi, 31.08.1969.

[1329] Teslim Töre, Marxizm ve Sorunlarımız, I. Baskı, İstanbul, Pelê Sor Yay., 1992, s. 127.

Ethem Nejat, Vilademir Ulyanof LENİN!in yakınlarından , Rus isyanının içinde bulunmuş, barikatlarda dövüşmüş ve Azerbaycan'da ilk Türk komünist partisini kurmuş , bir komünist martıridir (şehididir)…[1330]

Gün Zileli, MDD'cilerin kazandığını üçüncü FKF kongresinde Lenin'in '24 saat devrimcilik' dediği cinsten bir hayata girmek gerekir sözünü hatırladığını; bu durumun kendisinde huzursuzluk ve kaygı oluşturduğunu; hoşlanmadığı bir tanıdığını ziyaret etmek zorunda kalıp da, kapının ziline basarken içinden 'inşallah evde yoktur' diye dua eden bir insanın ruh hali içinde olduğunu; hem bütün yüreğiyle kazanmayı istediğini, hem de bir aksilik olup başkanlıktan bir şekilde kurtulmak için içinden dualar ettiğini; hayatında ilk kez dua ettiğini ve Tanrı'nın da bu ilk duayı ödüllendirmekte gecikmediğini ve kongreyi kazandığını hem de bir takım aksilikler sonucu başkanlığının suya düştüğünü aktarıyor.[1331]

H. Cemal, 12 Mart sonrası uzun yıllar 12 Mart yenilgisi konusunda hesaplaşmaya gitmediğini; birçok genç gibi haklı olduğunda ısrar ettiğini; kimilerinin, Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılmasıyla düşüncelerini değiştirdiğini, kimilerinin ise hiç yanıldım diyemediğini; kimilerinin yanıldığını kabul etmediğini; kimilerinin 'yanıldım ama…' demekle yetindiğini ifade ediyor. H. Cemal, değişen dünya dengeleri dolayısıyla ortaya çıkan ve ilk anda sanki doğruymuş gibi görünen globalleşmenin, tarihin sonu gibi düşüncelerin tutucu Raymond Aron'un çalışmalarını haklı çıkardığını; Sartre'ın politik tutumunun yanılsamalar içerdiğini; son yıllarda Aron'un daha akılcı davrandığının kabullenildiğini belirterek Demir Özlü'den şu sözü aktarıyor: "Ama ruhum da, aklım da bir ayaklanma halinde. Başka bir şey söylüyordu. Aron'la birlikte doğru düşünmektense Sartre'la birlikte yanılmak daha iyidir. Kapitalizmle birlikte doğru düşünmektense, Marx'la birlikte yanılmak da daha iyi değil mi?"[1332]

Söz konusu yazıda, Marksist düşüncelere inanç derecesinde bağlanıldığını görmekteyiz. Yazarın, akıl ve ruh ya da duygular bağlamında ikilem içerisinde olduğunu, yani vicdanıyla aklı arasında sıkıştığını, aklına rağmen duygularının baskın çıktığı anlaşılmaktadır.

H. Cemal de bu konuda 1960'larda benzer düşündüğünü aktarmaktadır:

"Ama ben 1960'larda 'ideolojik hülyalar' denizinde yüzüyordum. Doğru dürüst bilmesem de Sartre'dan yanaydım. Onun devrimci romantizmini ben de paylaşıyordum. Raymond Aron adıysa benim için o zamanlar yanlınzca 'karşı devrimciliği' çağrıştırıyordu. O kadar!"[1333]

Gün Zileli, Doğu Perinçek ile Hikmet Kıvılcımlı'yı ziyaret ettiklerini, Kıvılcımlı'nın kendilerine, dogmatizmden, Lenin'in farklı konseptlerde söylediği

[1330] Aclan Sayılgan, İnkâr Fırtınası, Ülke Yayınları, İstanbul, 1962, s. 194.
[1331] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 334-5.
[1332] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 122.
[1333] Hasan Cemal, a.g.e., s. 123.

sözlerin mekanik olarak farklı koşullara uygulanmaya çalışılmasının yol açtığı kafa karışıklığından söz ettiğini ayarıyor.[1334]

"İnsanın salt varlını idame ettirmek veya yaşam amaçlarını gerçekleştirmek için diğerinin mevcudiyetinin gerçekliğinin bilincine varması bu ihtiyacın temelini oluşturur. Bu ilişki arayışı, duygusal bir renge büründüğünde bağlanma olgusu olarak adlandırılır. Bağlanma olgusu, birbirini yüceltme ve onaylama gibi davranışlarda yansıyan doyum verici bir ilişki türüne gönderir. Anne ile bebek arasında ilk günlerden itibaren gelişen bağlılık, çocuğun öz güven ve öz saygı kazanmasına yol açtığı ölçüde, onun ileriki yıllardaki bağımsızlığını hazırlar. İnsanların heyecansal plânda birbirine yaklaşması ve birbirine karşı olumlu tutumlar göstermesi, kişilerarası çekim olarak adlandırılan bir sosyal bağa gönderir; burada, diğer insanlar karşısında yaşanan duygular vurgulanır."[1335]

İnsanların birbirleriyle sosyal iletişime girmesi birbirlerinin ihtiyaçlarını gidermeleri aralarında duygusal bağların oluşması, birbirlerine bağlanmaları, birbirlerine yardımcı olmaları, birbirlerini yüceltmeleri, onaylamaları gibi davranışlar bir dini gruba bağlanarak gerçekleştirilebileceği gibi, bir ideolojik gruba bağlanarak da gerçekleştirilebilir. Bir cemaate bağlılıklı ideolojik bir gruba bağlılık arasında benzer özellikler gözlemlemek mümkündür.

Devrimlerin mucize ve metafizikle açıklanamayacağını söyleyen Mahir Çayan bu konudaki görüşlerini şu şekilde belirtmektedir:

"Metafizikçi, devrimleri tesadüf ve mucizelerle açıklar…Oysa bilimsel sosyalist anlayışta mucize ve tesadüf açıklamalarına yer yoktur. Mucize ve tesadüf Lenin' in deyişiyle "ne tabiatta ne de tarihte vardır". İşte biçimle özü karıştıran, öz yerine biçimde kesinkes ilkeler arayarak dünya devrimci hareketinin trafik polisliğini yapmaya kalkanların teoride sonu, metafiziğin bataklığında kulaç atmaktır!"[1336]

Gün Zileli, FKF'ye baskın havasında gelen Mümtaz ve Orhan Kotan adlı 'kürtçü olduğu iddia edilen kişilere' karşı Kudret Ulutürk'ün 'bu kutsal halk örgütünü basmaya nasıl cüret edersiniz' diye bar bar bağırdığını belirtiyor.[1337]

Dini bir gruba bağlanma ile ideolojik bir gruba bağlanma arasında bazen benzerlikler görülebilir. İdeolojik gruba da 'kutsallık' atfedilebilir.

"Yaratıcı ve düzenleyici bir Tanrı'nın varlığının reddedilmesi, dini öğreti ve talepleri hiçe sayma, inançsızlık ya da inkârcılık tutumunun temel özelliğidir. Bununla birlikte, aleme müdahale etmeyen aşkın bir varlık' şeklinde düşünülüp kabul edilen bir Tanrı anlayışının günümüzde sistemli ve yaygın şekilde yer aldığı görülmektedir.

[1334] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 326.
[1335] Nuri Bilgin, Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, I. Basım, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994, s. 121.
[1336] Mahir Çayan, Bütün Yazılar, Bas. Tar. Yok, İstanbul : Devrimci Sol Yay. , 1979, s.161.
[1337] Gün Zileli, a.g.e., s. 250.

…Allah'ın varlığını tasdik etme bir iman kesinliği olduğu gibi, onu red ve inkâr da aynı şekilde iman mahiyetinde bir hükümdür. Bu bakımdan inançsızlığı, 'bir alevi tersine çevirerek onu tutuşturan kuvvetli bir üfleme'ye benzer şekilde, 'tersine çevrilmiş bir iman' şeklinde anlamak mümkündür. İman gibi inkâr da aynı psikolojik güçten kaynaklanmaktadır; bir bütün olarak insan tabiatı, kendi inançsızlık tohumunu varlığında taşımaktadır. İnançsızlık tohumunu varlığında taşımaktadır. İnançsız kişi, aynı mümin gibi, ahlaki vaziyet alışlarında ve duygusal ilişkilerinde çelişkileri tanır. Fakat dini iman onu sorgulayıp içine yerleşmiş olduğu dengeyi altüst ederse o, inançsızlık ve onlara muhalefet eden insani eğilimler arasındaki bir çatışmayı değil, fakat insani eğilimler ve imanın çağrısı arasındaki bir çatışmayı yaşayacaktır. Onun tecrübe edeceği çatışma, müminin bir iman krizi esnasında tecrübe edeceği çatışmanın aynısı olacaktır."[1338]

"Genelde dinsizlerin kendi dini ihtiyaçlarını insani bir konuya doğru kanalize ettikleri görüşü vardır. İnsan ruhunun tabii bir dindarlık özelliğine sahip olduğu tarzındaki bir anlayışa dayanan bu görüş, özellikle Jung tarafından ısrarla savunulmuştur. Jung'a göre, iman ve inançsızlık, aynı tarzda işleyen, fakat farklı kutuplarda yer alan tercih kategorilerinden oluşur. Esasen insanın inandığı Tanrı, en kuvvetli ruhi tavır olarak onda etkili olmaktadır. Bir ferdin ruhunda en kuvvetli isteyebileceği bu iman ve takvayı, itaat ve sadakati kendine sağlar. İnsan ruhunda kaçınılmaz olan, hakim olan şey bu (psikolojik) anlamda Tanrı'dır ve Tanrı ruhta mutlak biçimde vardır."[1339]

"Jung'a göre günümüz insanı beşer fıtratının derinliklerinde şuur dışında bulunup, keşfedilmeyi ve tercih edilmeyi bekleyen Tanrı fikri yerine, kendi benliğini ve bütünlüğünü geçirmiş bulunmaktadır. Melezleşmiş insan şuuru, gülünç yoksulluğuna ve zavallılığına rağmen, "benliği"ni ilâhlaştırmıştır. Jung'un din dışı birçok ruhi belirtiyi, şuurdışında mevcut olan etkileyici güçlerle karşılaşmanın kılık değiştirmiş bir şekli olarak yorumlaması tenkit ve tartışmaya açık bir konudur. Ancak onun isabetle belirttiği husus şudur ki, çağdaş inançsızlığın temel karakteri 'hümanist ateizm'dir. Yani günümüzdeki inkarcılık, insanın yeterli görmesi tarzında şekillenmiştir. Bununla birlikte, inançsızlık durumu dine nazaran aynı şey değildir. Gerçekten de insanların çoğunluğunun kendi din ihtiyaçlarını ikame değerlerle bütünüyle karşılamaları muhtemeldir."[1340]

B. Baykam'ın, inanan bir insandan inanmayan bir insana geçiş süreciniz yavaş yavaş mı oldu, birden mi oldu, bir konuşma mı etkili oldu? Bir süreç miydi sorusuna HasanYalçın, bunun bir süreç olduğunu ve bir çok insanın bu evreden geçtiğini

[1338] Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, I. Baskı, İst., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 204-5.
[1339] Hayati Hökelekli, a.g.e., s. 205.
[1340] Hayati Hökelekli, a.g.e., s. 206.

belirtiyor ve inananların da kafalarında böyle kolay bir geçiş imkanının olduğunu düşünüyor. H. Yalçın, kafasında sorular yumağı ve bunlara ilişkin arayışlar olduğunu, "şöyle yaparsanız şöyle çarpılırsınız, böyle yaparsanız başınıza taş düşer; şu günahtır, böyle yaparsan şeytan çarpar, cin çarpar" gibi dinin içerdiği tehditleri yapmayı denediğini, ortaokuldan beri bunlara giriştiğini ve arkasından da böyle bir şey olmadığını görünce inançlarında zayıflamalar meydana geldiğini anlatıyor ve bir örnekle konuşmasını sürdürüyor. Ama öyle söylemiyor o tehditler. Hemen başınıza bir şey geleceğini söylüyor. "Çarpılırsınız" diyor. İnsan ister istemez bunu hatırlıyor ve tuvalette ne olacak bir bakayım diye bunu deniyor ve bir şey olmayınca da o zaman bir eksiklik var diyor. Böyle birtakım zayıflıklarla iş gelişti. Sonra da inanmayan bir çevreye düşünce kolayca dini duygulardan kurtulabildim. Ama; benim üzerimde çeşitli kitaplar etkili oldu. Daha Marxist kitaplar etkili oldu. [1341]

68 Kuşağı'ndan olan Erdal Öz, kendi hayatı ve edebiyat üzerine yaptığı söyleşide "yazma"ya metafizik bir anlam yüklüyor ve "yazma"yı bir tür "yaratma", "Tanrı ile yarışma" gibi görüyor:

"Sözcüklerle oynamak, tanıklıkları, saptamaları sözcüklerle boğuşarak, sözcüklerle sevişerek birer görüntüye çevirmek; bu görüntülerden büyüklü, küçüklü birer bütünlük çıkarmak, yani yaratmak; yani bir tür ölümün üstesinden gelip yaratılan gerçeklerle ölümden de sonra uzak noktalara uzanmak, şimdi düşünüyorum da, müthiş bir şey. Bir tür tanrıyla yarışmak gibi bir şey".[1342]

"Dini, insanın şeref ve haysiyetine yönelik bir zarar ve tehlike, kişiyi köleleştiren bir köstek, ağır bir yük, aşılması gerekli bir engel, bir yanılsama ve aldatmaca olarak görenler vardır. Kendini kendine yeterli gören, kendi gücüne sonsuz güven duyan, kendisinden son derece memnun olup, hiçbir minnet duygusu taşımayan kişiler, 'bağımsızlık' dürtüsünün etkisiyle çoğu kez kendilerini Tanrı yerine koymaktadırlar. Proudhon'un şu ifadesi, bu antropolojik ateizmin bakış açısını tam olarak ortaya koyar: 'insan kendini Tanrısından daha iyi hissettiği zaman inançsız olur'.

Bu tür inançsızlık 'çatışma psikolojisi'nden kaynaklanmaktadır. Allah kavramı, psikolojik kendiliğindenliği ile hareket eden insanın 'bağımsızlık' eğilimine ters düşmektedir. Ölçüsüz bir gurur ve büyüklenme içerisinde kendini kendine dayatan insan, kendisi üzerinde hakim ve otorite bir Yaratıcı'yı red ve inkâr etmekte, kendisini ilahlaştırarak O'nun yerine koymaktadır."[1343]

68 kuşağı içerisinde mücadele veren isimler simge isimler haline dönüşmektedir. Vedat Demircioğlu'nun ölümü hakkında Harun Karadeniz duygularını şöyle dile

---

[1341] Bedri Baykam, 68'li Yıllar/Eylemciler, I. Baskı, Ankara: İmge Yayınevi, 1998, s.560-561

[1342] Feridun Andaç, "Erdal Öz Anlatıyor", Edebiyat ve Eleştiri İki Aylık Edebiyat ve Eleştiri Dergisi, 2006/02 sayı: 86-87 (Mart-Nisan, Mayıs-Haziran), s.11.

[1343] Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, I. Baskı, istanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 208.

getirmektedir: “Vedat bizim için hem ilk şehidimiz, hem de filoya karşı direnişte öldürüldüğü için gerçekten bir bayraktı. Bütün konuşmalarımızda, bütün bildirilerimizde ve bütün bez afişlerimizde Vedat vardı.”[1344] Mesela, Vedat Demircioğlu bayrağı İstanbul Üniversitesi Yangın Kulesi’ne çekilmiş ve İstanbul Valiliği kapısına asılmıştır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere simge isimler, sloganlar hareketi canlı tutmaktadır. Manevi bir bağlılık oluşturmakta ve harekete canlılık katmaktadır.

Geçmişte 68 Kuşağı’ndaki insanlardan devrimci mücadeleden can verenler için “devrim şehidi” tabiri kullanılmaktadır.[1345]

Mitleştirilen İdeolojiler:

Mitler, bir takım toplumsal işlevlere sahiptir. Mitler sayesinde toplumdaki farklı gruplar ve alt gruplar kendilerini ve yaşadıkları dünyayı anlamlandırabilmektedirler. Mit toplumu ve bu toplum içerisinde yaşayan insanın konumunu açıklayan bir araçtır. Mitler ve kozmolojik nosyonlar (düşünceler), insanların diğer insanlarla, doğayla ve doğaüstüyle ilişkilerini düzenlemektedir.[1346]

Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, “başlangıçtaki” masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle Mit, doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir tür bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır. Demek ki Mit, her zaman bir “yaratılış”ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığı, nasıl var olmaya başladığı anlatılır. Mit, ancak gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder. Mitlerdeki kişiler Doğaüstü Varlıklar’dır. Özellikle “başlangıç”taki o eşsiz zamanda yaptıkları şeylerle tanınırlar. Demek ki mitler, onlrın yaratıcı etkinliğini ortaya koyar ve yaptıklarının kutsallığını (yada yalnızca “doğaüstü” olma özelliğini) gözler önüne serer. Sonuç olarak Mitler, kutsal (yada doğaüstü) olan şeyin, dünyaya çeşitli, kimi zaman da heyecan verici akınlarını betimlerler. İşte Dünya’yı gerçek anlamda kuran ve onu bugün içinde bulunduğu duruma getiren de kutsalın bu akınıdır. Dahası, insan bugünkü durumunu, ölümlü, cinsiyetli ve kültür sahibi bir varlık olma özelliğini Doğaüstü Varlıklar’ın müdahalelerinden sonra edinmiştir.[1347]

Marxist komünizme gelince, onun da eskatolojiye ilişkin ve binyılcı yapıları ortaya çıkarılmıştır. Biz yakın bir tarihte Marx’ın Asya-Akdeniz dünyasının büyük eskatoloji mitlerinden birini almış olduğunu fark ettik; bu Tanrı’nın sevgili kulunun,

---

[1344] Harun, Karadeniz, Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1995, s. 139.

[1345] Haşmet Atahan’ın konuşması, 68’in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, I. Basım, İstanbul, 68’liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s. 18.

[1346] Irving Hexham, “Evolution: The Central Mythology of The New Age Movement”, Religion and Social Order –Between Sacred and Secular: Research and Theory on Quasi-Religion-, (Ed.) David G. Broomley, Vol 4., Jai Pres Inc., Greenwich, 1994, s. 305.

[1347] Mircea Eliade, Mitlerin Özellikleri, Çev.: Sema Fırat, Simavi Yay., İstanbul, 1993, s. 13

Doğru'nun (bunu çağdaş dünyada proletarya ile özdeşleştirmiştir) kurtarıcı rolüdür; onun çektiği acıların dünyanın antoloji statüsünü değiştirmesi beklenir. "Gerçekten de Marx'ın sınıfsız toplumu ve bunun sonucu olarak da tarihsel gerilimlerin ortadan kalkmasının geçmişteki en şaşmaz örneği Altın Çağ'da bulunur; Altın Çağ, pek çok geleneğe göre Tarih'in başlangıcını ve sonunu belirtir. Marx bu saygınlığı olan miti, Yahudi-Hıristiyan anlayışındaki bütün bir Mesih ideolojisiyle zenginleştirmiştir: Bir yandan, proletaryaya yüklediği peygamberce rol ve soteriolojiyle ilgili işlev vardır; öte yandansa iyi ile kötü arasındaki en son çatışma vardır (bu çatışma kolaylıkla İsa ile Deccal arasında çıkan ve ardından, birincinin kesin başarısının geldiği o korkunç çatışmaya kolaylıkla benzetilebilir.) Hatta Marx'ın Yahudi-Hıristiyan inanışına özgü eskatoloji umudunu yeniden benimsemesi de anlamlıdır; bu bakımdan da (sözgelimi Croce yada Ortegay Gasset gibi) öbür tarihselci filozoflardan ayrılır; onlara göreyse tarihteki gerilimler insanlık durumundan ayrı düşünülemez, bundan dolayı da hiçbir zaman tam anlamıyla ortadan kaldırılamaz."[1348]

Bilimde, evrim düşüncesi yaşanan değişimlerle ilgili teorilere karşılık gelirken, mit içerisinde evrim düşüncesi gelişmelerle bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Gelişim veya dönüşüm mitlerini kabul etme söz konusu bu mitlerin topluma kılavuzluk etmesiyle bağlantılıdır. Gelişmenin ne olduğuna veya gelişmelerin nasıl gerçekleş-tirileceğine kim karar veriyor?[1349]

Tezlerimizden birisi, bir dine inanma sürecinde işleyen mekanizmalar ile Marksizm'e inanma sürecindeki mekanizmalar benzer işlemektedir. Yani inanma süreci benzer işlemektedir. Bu çerçevede 68 Kuşağı'ndan olup Marksizm'e ve yorumlarına gönülden inanıp bağlanan gençler, bir inanç sistemine inanmaya benzer süreçleri yaşamıştır.

H. Cemal, Türk solunun kendini sorgulayamadığını, taklitçi kaldığı için bu coğrafyaya ayağını tam basamadığını belirterek taklikçilik konusunda şunları ifade etmektedir: "Genellikle Türklerin milli rol yapısını tanıdıklarını iddia edenler, bu insanların 'fikir'den çok 'gerçek'e değer verdiklerini ileri sürerler. Bu yargı pek de yanlış değildir. Gerçekten de Türklerin teori ve düşünce ile uğraşmaktan yorulmaktansa, başkalarının teorik düşüncelerinden çıkan pratik sonuçları uygulayarak işin kolay yönüne sapmayı yeğlediklerini gösteren tarihi olayları pek çoktur."[1350]

Batılılaşma süreciyle, dinin ve dinden kaynaklanan değerlerin etkin olduğu bir toplum yapısından aklın ve bilimin egemen olacağı bir toplumsal yapıya geçilmesi

---

[1348] Mırcea Eliade, Mitlerin Özellikleri, Çev.: Sema Fırat, Simavi Yay., İstanbul, 1993, s. 169

[1349] Irving Hexham, "Evolution: The Central Mthology of The New Age Movement", Religion and Social Order –Between Sacred and Secular: Research and Theory on Quasi-Religion-, (Ed.) David G. Broomley, Vol 4., Jai Pres Inc., Greenwich, 1994, s . 319.

[1350] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, 3. Baskı, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 121.

hedeflenmiştir. Bununla birlikte, Türk solunun ve genelde Türk aydınının kendi coğrafyasını yeterince tanımadan, Batı'yı yeterince özümsemeden taklide yeltenmesi sonucu, Batı'dan 'ithal' edilen fikirler gerçek (hakikat) kabul edilmek suretiyle fikirlere inanç derecesinde değer yüklenmiştir. Adeta bir dine inanmaya, bir dini kabullenmeye paralel derecede ideolojik kabullerin yer yer inanca dönüştüğü görülmektedir. Hatta, bir dindeki farklı yorumlardan (mezhep) birine inanma ile Marksizm'deki farklı yorumlar (sektler)'dan birine inanma arasında benzerlikler vardır. 68 Kuşağı'ndaki sosyalist düşünceyi bir inanç sistemi gibi benimsemiş gençlerinde, diyalektiğe olan inanç din benzeri karakter arz etmektedir. Bu kuşaktaki gençlerde, önceki nesillerden gelen evrimci bilimsel anlayışlarından kaynaklanan adeta dine benzer bir yapıyı andıracak şekilde kabuller görülmektedir.

68 Kuşağı temsilcileri kendilerini Aydınlanmacı tanımlasa da, söylem ve eylemleri zaman zaman Aydınlanmacı düşünceyle çelişkiler göstermektedir. 1965-71 dönemi kuşağın temsilcileri artan oranda Marksizmi ve Marksizm yorumlarını mutlak "kurtarıcı" kabul edip Türkiye'ye uyarlamaya çalışmışlardır. Aydınlanmacı düşünce gerçeğe akılla ulaşılacağını, gerçeği sorgulamak gerektiğini, farklılıklara tolerans gösterilmesi gerektiğini ortaya koyarken, Türkiye'deki 68'liler daha çok pozitivist bir yaklaşımla gerçeğe ulaştıkları düşüncesiyle hareket etmişlerdtir. Dini-kültürel değerleri sorgularken, dini 'dogmalara' teslimiyeti eleştirirken, Marksist sloganların, devrim düşüncesinin inananı ve bağımlısı olup, 'mutlak gerçeği' bulduğu inancıyla Türkiye'yi 'kurtarmaya' çalışıyor. Marksizmi sorgulamıyor. Farklı olana tolerans göstermiyor. Pozitivizmin katılığı, gelenekten gelen otoriter çizgiler, İttihat Terakki'den gelen tepeden inmecilik, jakobenlik, Demokrat Parti, CHP karşıtlığı, ilericilik-gericilik ikilemi, gençliğin coşkuyla yeni bir düzen kurma çabası inanç ve idealizmi, duygusallığı ve eylemleri bir arada buluşuyor.

Cemil Meriç, Marxçılığın bir 'izm', yani bir kiliseye bağlanmak, onun nasslarını değişmez hakikatler gibi kabul etmek olmadığını, Marksizmi dinleştirmenin Marx'ı anlamamak olduğunu, Marx'ın konserve hakikatler sunan bir şarlatan olmadığını, Marksizm'in tenkit, şüphe ve araştırma yöntemi olduğunu ifade ediyor.[1351]

H. Cemal, tek doğrulardan oluşan bir dünya kurmanın peşine düştüklerini[1352] 1968'de Sovyetik bir bakış açısının olduğunu, Moskova'yı bir yerde "Sosyalizmin Mekkesi" gibi kabullenmeye yatkın olduğu için, kendisinin 68 Prag işgalini onayladığını ifade ediyor.[1353] H. Cemal, Latin Amerika gerillasının cebinde taşıdığı İncil'i olarak nitelendirdiği Regis Debray'ın Devrim'de Devrim kitabında işlediği Latin Amerika devrimciliği olan Fokoculuğun kendi neslinden çok gencin kanına girdiğini; ODTÜ öğrencisi olan Sinan Cemgil'in arkadaşlarıyla birlikte dağa çıktığını, 1971

[1351] Cemil Meriç, "Batılaşma", CDTA, I. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 244.
[1352] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s.119.
[1353] Hasan Cemal, a.g.e., s. 125.

Mayıs'ında Güneydoğu'daki Nurhak Dağları'nda jandarma baskınında iki arkadaşıyla birlikte öldürüldüğünü; Cemgil'in hayatını yitirdiği baskında yaralı kurtulan Mustafa Yalçıner'in 16 yıl sonra "Ben bir Che hayranıydım. Che'yi bugünde çok severim. Onun günlükleri beni etkilemiş olmalı. Yazarken kendimin ve günlüğümün ele geçeceğini düşünmüyordum. Tersine kısa sürede iktidara geleceğimize inanıyordum" dediğini aktarmaktadır.[1354]

Gün Zileli, Mehmet Ali Aybar'ın Çekoslavakya'nın işgalini kınamasının yanı sıra, ilk kez 'güleryüzlü sosyalizm'den söz ederek, Sovyetler Birliği'nin 'asık yüzlü sosyalizmi'ne karşı bir alternatif sunduğunu ve daha da ileri giderek sadece Marx ve Engels'i okumakla yetinmeyip, örneğin, Proudhon'u da okumak gerektiğini söylediğini kendisi gibi Ortodoks Marksistler için ub kadarının fazla olduğunu; Aybar'ın yaptığı işin 'zındıklığın dik alası' olduğunu; kendisinin de içinde yer aldığı MDD'ci grubun ilk kez genel başkanlığı yaptığı TİP kongresinde Aybar'ı yuhaladığını belirtiyor.[1355]

Teslim Töre, tek tarihi esin kaynaklarının Sovyet devrimi olduğunu ve onun da daha çok açlık, yoksulluk temelinde patlak verdiği için, kendilerinde devrimi oluşturacak nesnenin yoksulluk olacağı düşüncesinin kesin bir inanca dönüştüğünü; kapitalizmin gösterdiği her gelişmeyi mutlak kötüleşme olarak yorumlayan, sürekli bir toplumsal patlama beklentisi içinde olan tahlillerinin bu politik düşünceden kaynaklandığını;[1356] iktidar hedefinin aşırı bir şekilde mitleştirildiğini ifade ediyor.[1357]

Proleter Devrimci Aydınlık "başlıklı yazıda" Çin Halk Cumhuriyeti'nin uzaya fırlattığı uydu'nun bütün halklarının kurtuluşu adına bir başarı olduğu ifade edilerek adeta İslam inancını paylaşan "ümmet" düşüncesine bağlı insanların birliktelik duygularına ve sevincine benzeyen bir yapı benzerliği gözükmektedir:

"Çin Halk Cumhuriyeti'nin uzaya fırlattığı uydu, ABD emperyalizminin aya gitmiş olmaktan kendine pay çıkarmaya çalıştığı sıralarda, sosyalizmin ve bütün dünya halklarının zaferidir!"[1358]

H. Cemal, kuşağının devrimciliği daha çok kitaplardan, köşe yazılarından öğrendiğini; 'Felsefenin Temel İlkeleri'ni ya da 'İslam ve Yeni Ahlâk' veya 'Batılılaşma İhaneti' gibi kitapları okuyup, hemen bir gecede hayatı değişenleri işittiğini ifade ederek O. Pamuk'un bu durumu bizim gibi modern hayat öncesi sihir-esrar-iksir ve de şifa gibi kelimelerin günlük hayatta anahtar olduğu kültürlerde bir zihniyet dünyasından diğerine bir anda zıplamanın 'Kurtuluş Umudu'na bağladığını aktarmaktadır.[1359]

[1354] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 93-4.
[1355] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 313-4.
[1356] Teslim Töre, Marksizm ve Sorunlarımız, I. Baskı, İstanbul, Pelê Sor Yay., 1992, s. 20-21.
[1357] Teslim Töre, a.g.e., s. 10
[1358] "Aydınlıkta dünya ve Türkiye", Proliter Devrimci Aydınlık, Ankara 1970, Sayı:15 s.10-11
[1359] Hasan Cemal, a.g.e., s. 173-4.

Umutların, inançların, kaygı ve korkuların çoğu zaman hayata ve akla egemen olduğu bir gelenek ve toplum yapısıdan geliyoruz. Bizimki gibi değerlerin baskın olduğu Doğu toplumlarında düşüncelere, ideolojilere inanılası ve yaşanılması gerekli değerler gibi bakılmaktadır. Belki de, ideolojilerin bir din gibi benimsenmesinin sebebi budur.

Bizim ruhsallık-din-kutsallık anlayışımızın temelinde insan türünün "sınırsız bir tatminsizlik" karakterine sahip olduğu fikri yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle, insanlar hiçbir zaman tatmin olmazlar veya en azından kendileri ve başkaları için daha fazla tatmin alanı açmak maksadıyla sürekli sosyal teşekküller oluşturmak isteyen birçok insan vardır. Biz insanlar olarak hep daha iyisini yapabileceğimizi düşünürüz. İşte dina, en iyi "daha iyisini yapma" kurumudur. Kutsal elde edebileceğiniz en iyisidir.[1360] Bu kutsal her zaman insan tecrübesini yansıtır, çünkü "insan tecrübesi"nden doğar ve insan tecrübesi her zaman ve her yerde vardır, çünkü insan tecrübesi sosyaldir. Dolayısıyla, kutsal her zaman sosyali yansıtır, ama bu sosyale tapmak anlamına gelmez.[1361] … Meselâ, "eğitime inandıklarını" söyleyen insanlar, tıpkı "Hıristiyanlığa inandıklarını" söyleyen insanlar gibi, gizli bir dini ifade de bulunmaktadırlar ve Edward Bailey'in işaret ettiği gibi, bu ifadelerde açılması gereken dini kavramlar vardır. Eğitime veya bilime "inanan" insanlar, bu inançlarına dine göre daha fazla hakimiyet atfederek, kendi kutsallarının uzaklığını yakınlaştırıyor olabilirler. Dikkat ediniz, onların dilleri genelde aynıdır. Okullarına veya doktorlarına "inanç"ları vardır. Daha aydınlık bir gelecek umarlar. Barış, adalet ve hatta posta pulu sevgisi bu yarışan sonsuzluk sistemlerinin rekabetinden kaynaklanmaktadır. Onlara göre bilim veya eğitim "eninde sonunda" tüm problemlerimizi çözecektir. [1362]

H. Cemal, Fransız aydınlarının kendine beğenmiş hallerine atıfta bulunarak, bu aydınların lükse yakın bir refah içinde yaşadıklarını, Amerika'yı tenkit ettiklerini; Sovyet rejiminin insan hayatına beş paralık bir kıymet vermeyen bir rejim olduğunu göremediklerini bu hareket tarzlarını kurdukları mücerret sistemin icadının Batıya uymadığını; bu gibi hareket tarzının insanın kendini bir ilah seviyesine yükseltmeye çalışmasına tekabül ettiğini; bunun kibrin bir neticesi olduğunu belirtiyor ve bu durumun her memleketin aydın tipi için misal teşkil edebileceğini hatırlatıyor.[1363]

Aslında burada sekülerleşme üzerine konuşmaktan çok, tüm bu ifadeleri, en azından ilk dönemlerde akılcılığı Tanrı bilimle özdeşleştiren ve bilgi peşinde olmayı manevi bir arayış olarak gören Aydınlanma'dan doğan "yeni akıl dini"nin sonuçları

[1360] William H. Swatos, Kevin J. Christiano, "Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni", Haz. Ali Köse, Sekülerizm Sorgulanıyor, 21. Yüzyılda Dinin Geleceği, I. Baskı, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s. 115-6.

[1361] William H. Swatos, Kevin J. Christiano, a.g.m., s. 115.

[1362] William H. Swatos, Kevin J. Christiano, a.g.m., s. 116.

[1363] Hasan Cemal, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İst., Doğan Kitapçılık, 1999, s. 190-1.

olarak değerlendirmemiz gerekiyor. Marx Weber de bu durumdan "aklın yüceltilmesi" diye bahseder. Sartre ve Löwith de "diyalektik materyalizm"i tenkitlerinde diyalektiğin inanç üzere kabul edilmesi gereken bir manevi ümit olduğunu, dolayısıyla da materyalizm alanına ters düştüğünü söylerken bu duruma temas ederler. Postmodernitede Aydınlanma'nın Akıl'a verdiği bu kutsallığın gözünün açılmasından başka bir şey değildir. Sekülerizmin sekülerleşmesidir.[1364] Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm adlı kitabında F. Engels, Fransız ve Alman burjuvazisinin maddeciliklerinin başlarını belaya soktuğunu, dine yöneldiklerini, dinin halk için muhafaza edilmesi gerektiğini düşündüklerini, toplumu kesin yıkımdan kurtaracak biricik ve son aracın din olduğunu anladıklarında, dini bir daha dirilmemecesine yıkmak için ellerinden gelenin en iyisini yaptıklarını ifade ederek bu konudaki yorumlarını sıralıyor:

Gün Zileli, Proudhon'un "Mülkiyet hırsızlıktır" sözünün kulaklarına hiç de kötü gelmediğini, fakat Marx'ın bu deyişi eleştirdiğini; "O eleştirdiğine göre, bunda bir hikmet olmalı önemli olan bizim ustalarımızı izlememiz" diye düşündüklerini; 'küçük burjuva' deyişinin kendi aralarında yaygın bir kınama sözcüğü olduğunu; bu deyişi, Gorki'nin 'Küçük Burjuvalar' adlı oyunundan hatırladığını; birisinin 'küçük burjuva' olduğunu söylemenin neredeyse onun 'aşağılık bir lağım faresi' olduğunu söylemekle aynı anlama geldiğini; bununla birlikte, sık sık küçük burjuva alışkanlıklarının terk edilmesinin konuşulduğunu; kendisinden sakınılması gereken bir mikrop olarak görüldüğünü; diğer taraftan küçük burjuva deyişinin ayrılmaz bir parçası olarak kullanılan 'anarşizm' konusunda iyiden iyiye bir kafa karışıklığının söz konusu olduğunu; içlerinden birisi 'bozguncu' bir davranışta bulunduğu zaman bunun 'anarşistlik' olduğunun ifade edildiğini; bununla beraber, en atılgan arkadaşlara da 'anarşist' lâkabının uygun görüldüğünü; kafalarında anarşistliğin biraz başı bozukluk biraz da aşırı cesur olma gibi kısmen olumsuz kısmen de delikanlılığa uygun düşen olumluluk ögesi içeren karmaşık bir anlamı olduğunu; anarşizmin teorik yanı hakkında bilgilerinin sıfır olduğunu belirtiyor.[1365]

Zileli, Aybar'ı yuhamalarına yol açan hususun, o'nun bir 'küçük burjuva anarşistinin' okunması gerektiğine ilişkin bir görüş ileri sürmüş olmasından çok; ezberledikleri Marksist önderlerin soy zincirinin dışında bir ismin kullanılmış olması olduğunu; Aybar'ın o anda Proudhon yerine, J. J. Rousseau, J. P. Sartre , J. Stuart Mill, Churchill, Thomas More, E. H. Carr ya da ismini bilmedikleri Marksist tarihçilerden Eric Hobsbaum'un ismini de kullanasa fark etmeyeceğini; Marx, Engels, Lenin, Stalin, Mao, Lin Biao, Ho Şi Minh, Castro, Che Guevara dışında kimin ismini duyarlarsa kulaklarına yabancı geleceği için yuhalamalarının kesin olduğunu ifade ediyor.[1366]

[1364] William H. Swatos, Kevin J. Christiano, "Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni", Haz. Ali Köse, Sekülerizm Sorgulanıyor, 21. Yüzyılda Dinin Geleceği, I. Baskı, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s. 116-7.

[1365] Gün Zileli, Yarılma (1954-72), İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, s. 314-5.

[1366] Gün Zileli, a.g.e., s. 315.

"Cumhuriyet devrinde de muhaliflere karşı kullanılan kavramlar dini kavramların içeriğinden esinlenmiştir. Dinin meşruiyet sağlayıcı fonksiyonunu kullanılan kavramlardan görmekteyiz. Cumhuriyet kurulduğunda tek parti döneminde bile birleştirici bir ideolojinin tartışmaya açılmasına iyi bakılmamıştır. Partinin eylemini tartışmak isteyen kimselere "karıştırıcı" (fitneci, b.a.) denilmesi bile toplumun bir bütünü olduğu fikrine ve bölünmesinin (haram olduğu) düşüncesine giden bir yönü ifade ediyor."[1367]

İlhami Güler, Cumhuriyet'in aydın ve bürokratlarının tek parti döneminde dini muhalefeti bir "tekfir ideolojisi" olarak "irtica" "gericilik" ile tezyif ve tevkif etmiş ve sindirmiştir. Güler'e göre, tekfir ideolojisiyle kastedilen bir kişi veya kurumun (örneğin, Hariciler, Kemalistler) kabul edilen ortak bir üst metni (Kur'an, Anayasa) lafızcı bir metodolojiyle yorumlayıp kendi kanaatlerini mutlak doğru, ötekilerini mutlak yanlış olarak görüp (entegrizm) diğerlerini çerçeve dışına itmesi, iktidarda olan görüşün resmi ideolojinin dışındaki görüşleri siyasi deyimle 'muhalefeti' gayrimeşru 'düşman' olarak görmesi iktidarı (Fırka-ı Naciye) muhalefeti gözden düşürmek için "dalalet" "küfür" ve "zındık"lık (gerici-yobaz) ile suçlamasıdır.[1368]

İlhami Güler, "irtica faaliyeti" yaftası Türkiye'deki iktidar imkanlarından nemalanmaya çalışan muhalefetin bulanık suda balık avlama faaliyeti olarak değerlendiriyor.[1369]

Gerek 60'lı yıllarda, gerekse günümüzde bu kuşağın temsilcilerinden veya bu kuşaktan olan insanlarda şöyle bir tavır görülmektedir. Kendi dünya görüşlerini terk eden kişilere karşı 'öteki'leştirici ve aynı zamanda, dışlayıcı bir yaklaşımın ifadesi olarak bazı sıfatlar kullanılmaktadır. Taha Akyol, 'Bağnazlığın Dili' başlıklı yazısında şöyle demektedir: "Ve bizde "liboş, dönek, mandacı, numaracı, kanı bozuk, sütü bozuk, dinazor, hain…" diye konuşmaları düşünün… Fikirleri neden fikir olarak eleştirmezler? Çünkü onlar farklı görüşlere eleştirilecek farklı düşünceler olarak bakmazlar; bir "günah", bir "irtidat" (dinden çıkma) gibi bakarlar. Akyol, İlhan Selçuk'un 8 Şubat 1995 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki bir yazısından alıntı yapar. "Eskiden solcu olup da din değiştiren dönekler…" Bu yaklaşımın ideolojiyle birlikte, bu ideolojiyi benimseyen insanların kişilik özellikleri ve insana hayata bakışıyla ilgisi vardır.

Dinde, dinden dönenleri tavsif etme bağlamında "irtidat", ikiyüzlülük anlamında "münafık", dine yeniden şekil veren anlamında "reformcu" kullanılmaktadır. Dindeki bu kavramlar karşı tarafı, ötekini dışlama ve ona hakaret etme anlamında değil, inanç yönüyle tanımlama anlamında kullanılmaktadır. Bununla birlikte, inanan birisi bu kavramları dışlayıcı anlamda da kullanabilir. Anlatmak istediğimiz bu kavramlar birebir

---

[1367] Şerif Mardin, Din ve İdeoloji, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yay. , 1993, s. 102

[1368] İlhami Güler, "Gericiliğin Gerçek ve Enstrümental Tabiatı Üzerine", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, S. 3, 1998/3, s. 59-68.

[1369] İlhami Güler, a.g.m., s. 3, 1998/3, s. 63-4.

mutabık olmasa da, sosyalizmi bir inanç biçimi olarak benimseyenlerle dini inancı benimseyenler arasındaki benzerliktir. “Öteki”, insanların bakış açılarına göre başkalarını ve kendilerini tanımlamalarına imkan verdiği gibi, dışlamalarına da imkân verebilir.

III. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

"Türkiye'de 68 Kuşağı ve Din" adını verdiğimiz bu çalışmamızda, "68 Kuşağı" olarak nitelendirilen gençlik kategorisinin dünya görüşünün, sosyal ilişkiler sistemi ve toplumsal eylemler bağlamında nasıl oluştuğunu, hangi ideolojilere niçin sarıldıklarını, söylem ve hedeflerini, praksislerini, söz konusu dünya görüşlerinin laikliğe, dine, kültüre ne şekilde yansıdığını ortaya koymaya çalıştık.

Batı'da 68 eylemlerinin "eski sol" ile "yeni sol" arasındaki geçiş noktasında yer aldığı, "yeni sol" anlayışının gündeme gelmesinde 1968'in doğrudan bir etkisi olduğu ve geleneksel dünyaya karşı bir baş kaldırma niteliği taşıdığı görülmektedir. 68 eylemleri Batı dünyasındaki muhalif yapıların bazı özelliklerini bir ölçüde değiştirmiş, daha önce var olmayan muhalefet hareketleri ve biçimleri ortaya çıkarmıştır. 68 toplumsal hareketleri silahlanmaya, savaşa, ABD'nin haksız müdahalelerine, ırk ayrımına, teknodemokrasiye ve tüketim toplumunun getirdiği manevi bunalıma karşı büyük bir tepki niteliği taşır. Ortak paydası özgürlükçülüktür. Geleneksel Sol'un bürokratik, merkeziyetçi tavrıyla çelişir. 60'lı yıllardaki Batılı radikalizmin yükselişine esin kaynağı olan hareketler, dönemin metropollerinde her türden anarşist, hayalperest, ütopyacı, sendikalist, Troçkist, pasifist, devrimci, reformist ve üçüncü yolcuların ortaklaşa giriştikleri eylemlerdir. Modern zamanların yeni sosyal hareketleri olarak feminizm ve çevrecilik de, bu dönemle birlikte önce gelişmiş Batı ülkelerinde sonra giderek bütün ülkelerde gündeme gelmiştir. 68 aynı zamanda ırkçı karşıtı bir söylem geliştirir. Gelişmiş ülke gençliğinin modern insan modeline tepkisinin bir ürünü olan Hippilik, Punkçılık gibi çeşitli gençlik akımlarının ve "underground" kültürlerinin temelini de 68 oluşturur. 68 eylemlerinin uzun vadede Komünist Partileri zayıflattığı görülmektedir.

Soğuk Savaş kutuplaşmasının ve devrimlerin yaşandığı bir dönemde (Emperyalizmin temsilcisi Amerika ile sosyalizmin temsilcisi S.S.C.B. arasındaki) rekabet ve çatışmanın dünyaya yansıması, dünyada emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı direniş ve cepheleşme, iç dinamiklerle birleşince üniversite öğrencileri siyasi bir tercihle karşı karşıya kalmıştır. Siyasi tercihte bulunma, ilgili sosyal gruba dahil olma ve kolektif eyleme yönelme davranışı öğrencilerin dünya görüşlerini ve kolektif kimliklerini şekillendirmiştir. Yeni Sol, Batı'da 68 Eylemleri ile gündeme gelirken, Türkiye'de henüz yeterli bir sosyalizm birikimi ve tecrübesi oluşmamıştı. Daha çok merkeziyetçi, bürokratik karakter taşıyan Eski Sol'a ait şahsiyetlerin ve düşüncelerinin tartışılmaya çalışıldığı bir ortamda Türkiye'deki 68 Kuşağı'nın Yeni Sol'u pek tanımadığı söylenebilir.

Türkiye'de merkez, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte inşa edilmeye çalışılan Kemalist değerler etrafında bir araya gelerek, Batılılaşma yolunda bir dizi devrimler yapmıştır. TKP kapatılınca üyelerinin bir kısmı (Kadrocular) sisteme uyum sağlayacak

bir yapıya bürünmek zorunda kalmıştır. Merkezin otoritesine bağlı bir alt sistem olarak Kadrocu elitler, merkezin değer sisteminin oluşturulmasında bir etki grubu görevi görmüştür. Devletçilik, Halkçılık, Laiklik ilkelerinin içini doldurmaya ve devlete yön vermeye çalışmışlar ve böylece sistemle bütünleşmişlerdir. Fakat Kemalizm'i "sol"a yatkın yorumlamaya çalıştıklarında, merkezde söz sahibi olmaya giriştiklerinde, Kadro dergisi kapatılmış ve Kadrocular değişik görevlere atanarak grubun işlevine son verilmiştir. 1923-46 yılları arasında taşra veya çevre, merkez tarafından kendisine şüpheyle bakılan ve gözetim altında tutulması gereken bir alan olarak görülmüştür. İnönü dönemiyle birlikte merkezin değer sistemi, Kemalizm'in katı laiklik yorumları ve uygulamalarıyla devam ettirilmiştir. Çevre, yani muhafazakar değerleri benimseyen halkın büyük çoğunluğu, uzun süren bu katı laiklik uygulamalarına karşı DP'yi desteklemiştir. 1950 yılında yapılan seçimler sonucunda, çevrenin siyasi alandaki temsilcisi konumundaki DP, merkezde yer almaya başlamıştır. Fakat bürokrasi, ordu, CHP, aydınlar gibi merkeze etki eden güçler çevreyi, çevrenin değerler sistemini, çevrenin siyasette temsilcisi konumuna yükselen DP'yi kabul etmeye yanaşmamışlardır. DP'nin iktidarda olduğu 1950-60 döneminde merkezde güçlü konumları bulunan bürokratların, ordu mensuplarının, aydınların otoritesi ve etkinliği azaldığı gibi bir kısmı merkezdeki statülerini de kaybetmeye başlamıştır. Devletçi, bürokratik elit merkeze sahip olabilmek için devletin imkanlarını ellerinde tutmak gereğini kavramışlardı; çünkü ancak bu şekilde otoriteyi, iktidarı temsil eden devlete hakim olmak suretiyle hem iktidarın imkanlarından yararlanmak, hem de halkı yukarıdan aşağıya merkeze uygun olarak "değiştirmek" mümkün olabilirdi.

İşin eylem boyutunda ise merkezdeki siyasal oluşumu temsil eden CHP'nin gençlik örgütlerini harekete geçirmesiyle olaylar farklı bir mecraya doğru seyretmiştir. Bu gelişme karşısında mevcut DP hükümeti olayları önlemede yetersiz kalır. Bunun üzerine ordu, merkezdeki gruplarca yönetime el koymaya davet edilir ve 1960 ihtilalini yapar. Böylece merkez-çevre çatışması merkezin askeri güç kullanarak otoritesini sağlamasıyla merkez lehine kazanılmıştır. 1950 yılını "karşı devrim" olarak tanımlayan, halkı "kurtarılacak" bir unsur olarak olarak gören sol elitler, toplumun büyük bir kısmını dışlayarak merkezdeki etki ve baskı gruplarıyla birlikte bir koalisyona ve güçbirliğine gitmişler ve iktidar mücadelesinde belirleyici olmuşlardır.

1960 İhtilâli ve 61 Anayasası getirdiği imkânlarla ordu, bürokrasi, CHP ve TİP'in, bunların yanı sıra YÖN, Türk Solu gibi dergilerin, bir takım sendikaların (DİSK, TÖS, YİS vs.) ve sivil toplum kuruluşlarının (Mimarlar ve Mühendisler Odası gibi) kendilerini Kemalizme eklemleyerek "geniş cephe" anlayışı içerisinde iktidara etki etmeye çalışması, hatta iktidarın ortağı gibi davranması, fikirleriyle, güç dengeleriyle iktidarı etkilemeye çalışması, siyasi anlamda çevreyi temsil eden Adalet Partisi'ni dışlamaya yönelik bir hegemonya girişimiydi.

1961 Anayasası, merkez ile iç içe ve merkeze yakın solun faaliyetlerine zemin hazırlayacaktır. 1960 sonrasında kurulan TİP, merkezin değerleri üzerinden kendisini ifade eder ve Kemalist devrimi, sosyalist bir sisteme giden yolda eksik kalmış, tamamlanmamış bir devrim olarak görür. Türkiye'nin milli kurtuluş mücadelesini yaptığını, ekonomik mücadelede yetersiz kaldığını ileri sürerek işçi sınıfının öncülüğünde içerisinde anti-emperyalist mücadelenin de yer aldığı "Sosyalist Devrim"i savunur. Yön Dergisi de, merkezin değerlerinden hareketle milli bağımsızlığı savunan, devletçi, kalkınmacı bir sosyalizm yorumu yapar ve Sol Kemalizm'i savunur. Mihri Belli, Türkiye'nin yarı-feodal, yarı bağımlı, henüz kapitalistleşmemiş ve güçlü bir işçi sınıfı oluşturamamış bir ülke olduğu düşüncesinden hareketle "asker-sivil aydın zümre" öncülüğünde "Milli Demokratik Devrim" (MDD) tezini savunur. Merkeze etkide bulunmaya çalışan etki grupları (YÖN, TİP, MDD çizgisi vd.), merkezin değerlerini daha sol değerlerle eklemlendirip Kemalizm üzerinden kendisini ifade eden sosyalizm anlayışları ve diğer sosyalist anlayışlar ile geniş "halk cephesi" çerçevesinde güçbirliğine giderek merkeze hakim olmaya çalışırlar. Bu yönelimler, aralarındaki farklara rağmen iktidarı ele geçirip reformlarla sosyalist bir düzene geçme çabasını yansıtmaktadır.

68 kuşağı homojen bir grup olmayıp sosyal süreçte yıllara göre değişen başat grupların, düşüncelerin, taktik ve stratejilerin, eğilimlerin hakim olduğu bir politik gençlik kategorisidir. Merkez-çevre ilişkileri bağlamında 1968'e kadar merkeze bağlı modernleştirici bir baskı grubu fonksiyonu gören 68 gençliği, 68'le birlikte sosyal süreçte anti-emperyalist, anti-feodal, sömürgeciliğe ve gericiliğe karşı olan, Kemalizm'le eklemlenmiş bir "sol"dan sosyalizme evrilerek, Marksizm'in farklı yorumları niteliğindeki Leninist, Maoist, Kastrocu, Şehir gerillacısı, Kır gerillacısı aşamalarından geçmiştir. Darbe eğilimlerinin ağır bastığı atmosferde gerek 68'e etkide bulunan gruplar, gerek 68'li gençler, "halk cephesi" veya "geniş cephe faaliyeti" anlayışı içerisinde iktidara karşı beraber hareket etmişlerdir. 68 Kuşağı'nı ve bu kuşağın içerisindeki grupları bir koalisyon, bir ittifak siyaseti olarak değerlendirebiliriz. Söz konusu "cephe" anlayı içinde gruplar birbirlerinin güçlerinden yararlanmak ve "güç"ü istedikleri yöne kanalize etmek istemişlerdir. 27 Mayısçı komutanların önderlik ettiği bir güçbirliği anlayışı olan Dev-Genç'in ömrü kısa sürmüştür. 27 Mayısçı komutanlar, yeni bir ihtilal ortamına zemin hazırlamada gerek söz konusu geniş cepheyi içine alan grupların ve gerekse 68 gençliğinin eylemlerinden yararlanarak iktidar üzerinde hegemonya kurmak istemişlerdir. 1971 öncesi bütün grupların ordudan "sola dönük" bir cunta beklentisi vardır.

Türkiye'deki öğrenci eylemleri üniversite ve eğitimle ilgili problemlerden başlayarak bağımsızlık, milli sanayi ve ekonomi, sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı olma, giderek düzen değişikliği ve sosyalist devrimle iktidarı elde etme aşamalarına yönelmiştir. 1965'lere kadar öğrenci gençliği CHP'nin etkisi altında merkeze bağlı

olarak faaliyetlerini sürdürür. 1965'ten sonra ise sosyalist grupların, derneklerin (TİP, YÖN grubu, Mihri Belli'nin önderlik ettiği MDD'ciler, H. Kıvılcımlı grubu vb.) etkisiyle Sol Kemalizm üzerinden sosyalizme kaymaya başlar. 1968'e kadar Fikir Kulüpleri Federasyonu'na bağlı gençlik üzerinde etkili olan TİP, gençlere parti ve FKF vasıtasıyla sosyalist fikirleri ve teşkilatlanmayı öğretirken, YÖN Dergisi ve Devrim Gazetesi fikri altyapıyı oluşturmaya çalışır. Yön-Devrim grubu ise gençlik eylemlerini 27 Mayıs 1960 benzeri bir askeri darbe ortamını hazırlaması için yönlendirmeye çalışır. 1968'den sonra 68'li gençler "halk cephesi" veya "geniş cephe" faaliyetleri ile merkeze bağlı bir etki ve baskı grubu olmaktan ziyade merkezi değiştirmeye çalışan bir "baskı unsuru", işçi sınıfına bilinç taşıyan kadrolar, sonra da devrimci mücadelede "öncünün öncüsü" görevini üstlenmişlerdir.

68 Kuşağı, başlangıcında 1965'lerde toplumsal sınıf itibariyle toplumun elit diyebileceğimiz ailelerinden (ordu, bürokrasi, aydın çevresi) gelen, ODTÜ, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi gibi üniversitelerde okuyan gençlerin öncülük ettiği, 1968'den sonra diğer il ve ilçelerden gelen gençlerin de katılımıyla kitleselleşen bir harekettir.

Batı'daki 68 Hareketleri başlamadan önce de Türkiye'de öğrenci eylemleri görülmekle birlikte, Batı'daki 68 Hareketleri Türkiye'deki öğrenci hareketlerine hız vermiş, ancak ideolojik açıdan kaynaklık yapmamıştır. Türkiye'deki 68 kuşağı, ismini de Batı'daki 68 hareketlerinden almıştır.

M. Belli, MDD hareketiyle gençlere yön verir. Dünyadaki anti-emperyalist, devrimci dalganın yükselişe geçmesi, Latin Amerika'daki gerillacılık faaliyetleri, III. Dünya Ülkelerinin bağımsızlık mücadeleleri, TİP'in legal çerçevede hareket edip aktif gençliğe cevap verememesi ve gençlerce pasif kabul edilmesi, gençlerin "iktidar aciliyeti" gibi etkenler de bir araya gelince, MDD'ciler hakim konuma yükselir. 1968'lerde hemen bütün gruplar, dernekler MDD'cilerin eline geçer. TKP geleneğinden gelen M. Belli, "geniş halk cephesi faaliyeti" anlayışı çerçevesinde sistemi, merkezi değiştirip dönüştürmeye çalışan, merkezin bir takım değerlerine Sol Kemalist değerleriyle eklemlenerek Marxist –Leninist ve son kertede Maoist bir sistem getirmeye çalışan geniş bir grup kimliği oluşturmuştur. Merkezdeki diğer grupları (Ordu, İşçiler, Köylüler, Aydınlar vb. emekçiler) "geniş cephe faaliyeti" anlayışıyla örgütleyerek merkeze hükmetmeye çalışmıştır.

68 Kuşağı, bilebildiği kadarıyla farklı sosyalist formları, kalıpları Türkiye'ye uyarlamaya çalışmış (Sol Kemalizm, Sosyalist Devrim, MDD vd.), özellikle Batı'da yaşanan sınıf çelişkilerini Türkiye'ye taşıyarak emperyalizme karşı mücadelenin sınıf şuuru temelinden hareket etmesi gerektiği anlayışını savunmuştur. Bunu sağlayamadığında ise başka müttefikler arayarak (MDD düşüncesi gibi), "öncü devrimci güçleri" (Şehir-kır gerillacılığı ki bu, bir çeşit ikameciliktir) önemsemiş, mevcut

iktidarı değiştirmeyi, sosyalist bir devrimle iktidarı hedeflemiştir. 68 Kuşağı'nın iktidar söylemlerinde sosyalist sisteme geçilebilmesi için öncelikle iktidara hakim olunması gerektiği fikri baskındır. Bunun peşinden iktidara ulaşma yöntemleri konusunda pek çok tartışma yaşanmıştır. Fakat iktidarı elde ettikten sonra uygulamayı düşünükleri ayrıntılı, somut bir programlarının olmadığını görüyoruz. 68 gençliğinin, devrimle iktidara ulaşmanın problemleri büyük çapta çözeceği şeklinde bir düşünce ve inanca sahip olduğu görülmektedir. 60'lı 70'li yıllardaki temel tartışma önce devletin ele geçirilmesi, sonra da toplumun düzeltilmesidir. 70'lerde devletten kopan gençlik, devletin iradeci, müdahaleci mantığıyla toplumuna yaklaşmıştır.

68 Kuşağı'nın sosyalist gençlerine göre sağcı olmak, yani gericilik, Amerikan emperyalizminin destekçisi feodal yapıların, gerici kurumların ve AP'nin yanında olmaktır. Solcu olmak ise, emperyalizme karşı mücadele veren ülkelerin (S.S.C.B., Çin, Vietnam vd.), örgütlerin, grupların (CHP, TİP, Yön Dergisi grubu, MDD yanlıları, PDA, ASD vd.) ve fikirlerin yanında sömürgeciliğe karşı mücadele vermektir. Azınlıkta kalan TİP'li (TİP çizgisindeki SGÖ) gençler partili çalışma tarzını benimsedikleri için legal mücadeleyi sürdürmüşlerdir. YÖN-Devrim çizgisindeki gençler ihtilal beklentisi içinde cuntanın gelmesini teşvik eden eylemlere girişmişler, 1971 Muhtırası'nın bekledikleri sol bir ihtilal olmaması sebebiyle bu grubun büyük bir kısmı radikal eylemlere girişmemişlerdir. Hikmet Kıvılcımlı, 68 Kuşağı'nı fikri yönden etkilemiş, bu kuşağın sahip olduğu sosyalist dünya görüşünün oluşmasında etkili olmuştur. Hikmet Kıvılcımlı'nın 1971 öncesinde sol bir darbe beklerken, 71 sonrası gelişmelerden dolayı, etkilediği dar bir kesime silahlı mücadeleden uzak durulmasını tavsiye ettiğini görüyoruz. 1968 sonrası öğrenci gençlik, işçilere, köylülere ve diğer gruplara işçi sınıfı bilincini taşımaya çalışmış ve giderek kendilerini sınıfın yerine koymasalar bile, sınıfın önüne geçerek "öncünün öncüsü güç" gibi görerek mücadele etmişlerdir. 1971 Muhtırası sonrası, kendilerini "öncünün öncüsü" gören 68 gençliğinin bir kısım liderleri kitleden koparak radikal eylemlere giriştiler. Sınıf adına "öncü silahlı mücadeleyle" iktidarı zayıflatmak, halkı yanlarına çekmek ve iktidarı elde etmek amacıyla şehir gerillacılığı, kır gerillacılığı yöntemlerini uygulamaya koydular. Bu bir tür ikamecilik olarak kabul edilebilir.

Batı'da 68 Hareketleri yaşanırken Türkiye'deki 68 hareketinin var olmayan klasik solun boşluğunu doldurduğunu ve sosyalizmin gerçek tarihinin bilinmemesinin yanında Türkiye'nin siyasi kültürünün yeni yeşeren sosyalist harekette ağırlığını hissettirdiğini söyleyebiliriz. Bu sebeple 68 Türkiyesindeki siyasi hareketlilik, Batı'daki özgürlükçü ve bireysellikten yana hareketten farklı bir gelişme gösterir. Hatta Türkiye Cumhuriyeti'ndeki merkeziyetçi, bürokratik, iradeci yapı, Leninist-Stalinist merkeziyetçi, bürokratik, tepeden aşağıya emreden buyurgan yapı ile örtüştüğünden Türkiye'deki Sol ve 68 kuşağı üzerinde etkili olmuştur. Batı'daki 68 gençlik hareketleri, Türkiye'deki

öğrenci hareketlerine kaynaklık etmemiş, ancak hız kazandırmıştır. Türkiye'de 1968 üniversite boykot ve işgallerinin artması Batı'daki gençlik eylemlerinden sonradır.

Söz konusu gruplar, 68 gençliğinin sosyal ilişkiler sistemi içerisinde toplumsal ilişkilerde bulunduğu, eyleme geçtikleri, dünya görüşlerinin oluştuğu referans gruplarıdır. Bu arada gençlerin sosyalizme sempati duymasında, kendilerini sosyalist olarak görmelerinde ve nihayet bir sosyalist bilincin oluşmasında Marx, Lenin, Mao vb. önderlere ait eserlerin Türkçe'ye tercüme edilmesi kadar, çeşitli sol dergiler (Türk Solu, Ant, Aydınlık Sosyalist Dergi vd.), üniversite hocaları, aydınlar ve yazarlar, ayrıca düzenlenen konferans, panel ve formlar da önemli rol oynamıştır. Dergiler, 68 gençliğinin ve referans grupların etrafında toplandığı merkez adresler olmuştur. Eylemlerin toplumsal ve siyasi hayatta belirleyici olduğu bir zaman diliminde, 68 gençliği Leninizm, Maoizm ve gerillacılıkla ilgili kitaplara ve kitaplardan edindiği, anlayabildiği teorik birikimle tekrar eyleme yönelir. Eylemler vasıtasıyla gençler arasında anti-emperyalist, anti–feodal, bağımsızlık yanlısı, gericilik karşıtı kollektif bilinç oluşur ve siyasi kimlik ön plana çıkar. 68 Kuşağı, eski kuşak Marksistlerle girdiği etkileşim ve kolektif eylemlerin belirleyiciliği neticesinde kendi kolektif hafızasını inşa ettiği gibi, "78 Kuşağı" tabir edilen kuşağın ve hatta günümüzdeki militan solun kolektif hafızasının oluşmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu kolektif hafıza bize aynı zamanda sol içi hizipleşme ve mücadelelerin de ipuçlarını verir.

Görüldüğü kadarıyla Türkiye'deki sol hareket devrimci değil, aksine evrimci, aydınlanma düşüncesine dayanan ilerlemeci bir yol izliyor. Türkiye'de sosyalist hareket, resmi tarihin, ideolojinin benimsediği ilerici-gerici ayrımını genel olarak benimsiyor. "Gerilik", "geri kalmışlık" düşüncesi, "milli kalkınma", "bağımsızlık" ve "anti-emperyalizm" düşüncesine evriliyor. Bu düşünceler, 68 gençliğinin sosyalist düşüncelere yönelmesine imkan sağlıyor.

Çalışmamızda hem 68 Kuşağı'na kaynaklık eden grupları, bu gruplar arasındaki ortak ve farklı yönleri, sosyal etkileşim ağını, ideoloji-praksis-kolektif kimlik ilişkisini ve süreç içerisindeki değişimlerini hem de değişimlerin dine olan yansımalarını ele almamız konunun boyutlarını genişletmiş, bu yüzden dünya görüşlerindeki değişimlerin bütün yönleriyle ele alınması mümkün olmamıştır. Bu konuda başka çalışmalara ihtiyaç vardır. Örneğin sadece sosyalist dünya görüşünden, özgürlükçü/liberal dünya görüşüne evrilen bireylerin yaklaşımlarındaki ayrımlar bile ayrı bir çalışma konusu olabilir.

68 evreninin büyüklüğü sebebiyle 68 evrenini temsil ettiğini düşündüğümüz örnek şahıslardan hareket ederek genel eğilimi ve yaklaşımı tasvir etmeye; daha sonra da aynı şekilde 68 Kuşağı'na mensup kişilerin dine yaklaşımında ortaya çıkan farklı renkleri vermeye çalıştık.

68'lilerde sol-Kemalist, sosyalist dünya görüşünü kabul eden kuşak temsilcilerinin günümüzdeki siyasi görüşlerinde ve dine yaklaşımlarında elbette farklılıklar

vardır. Çalışmamızda daha çok 68 kuşağına etkide bulunan referans gruplarındaki temsil kabiliyetine sahip örnek kişiler ile 68 kuşağına nisbet edebileceğimiz insanların geçmişteki görüşleri tasvir edilmiştir. Bu şahısların günümüze dair görüşleriyle ilgili yer yer örnekler verilmekle birlikte, kuşağın günümüzdeki siyasi görüşleri ve dine yaklaşımı konusunda ampirik çalışmalara ihtiyaç vardır. 68 Kuşağı'na etkide bulunan her bir grubun (TİP, Yön-Devrim, MDD vd.) ayrı birer çalışma konusu olduğunu da belirtmeliyiz. Çalıştığımız evrende ele alınan söz konusu gruplara ait yazılı materyallerin, özellikle dergilerin zenginliğine rağmen, kuşağın dine yaklaşımını çoğu kez satır aralarından anlamaya çalıştık.

Öncelikle belirtmeliyiz ki, Soğuk Savaş dönemi sonrasının katı ideolojik kamplaşması, 68 Kuşağı'nın dine bakışına da yansımıştır. Öte yandan din anlayışlarının oluşmasında, söz konusu kuşak temsilcilerinin pozitivist düşünce ikliminin etkisinin yaygın olarak var olduğu gözlenmiştir. Bu anlamda kuşağın geçmişten tevarüs ettiği pozitivist düşünce birikimine ve eğitimine eklemlenen Marksist bakış açılarının kaçınılmaz olarak oluşturduğu zihin yapısı dine yaklaşımlarında belirleyici olmuştur. Özellikle 1965'ten sonra hızlanan tercüme faaliyetleriyle gençliğin sosyalist bilince sahip olması hedeflendiğini belirtmiştik. Bunun yanı sıra TİP'in gençlik kollarında yaptığı eğitim çalışmaları 68 kuşağının dünya görüşünün oluşmasında önemli pay sahibidir. *Felsefenin Başlangıç İlkeleri* ve diğer materyalist yayınlar, inanç sahibi ve ritüelleri olan gençlerin zihninde çelişkiler ve şüpheler meydana getiriyordu.

Pozitivist resmi söylemin dine bakışında öne çıkan ilerici-gerici söylemini, sosyalist hareketin ve 68 gençliğinin de kullandığı görülüyor. Aynı şekilde resmi söylemce benimsenen "cahil din adamı", "yobaz ve bağnaz dindar" tasavvurunun, din istismarının ve dinin ilerlemeye engel olduğu düşüncesinin 68 gençliğine miras olarak bırakıldığı, daha sonra Marksist düşüncenin etkisiyle "ilerici" ve "gerici" kavramlarının sınıfsal bir içerik kazandığı anlaşılıyor. Buna göre bir sosyal hareket ya da sınıf, sınıf mücadelesinde, devrime giden yolda engelleyici rol oynuyorsa "gerici"; devrimci sınıflar ve mücadele açısından etkin rol oynuyorsa "ilerici" görülmektedir. Öte yandan ilerici ve gerici kavramlarının kullanımı pratikteki şartlara göre değişmektedir.

Çalışmamızda 68 Kuşağı'nın dinle ilgili yaklaşımını, söylem ve pratikteki tavır alışlar şeklinde ikiye ayırdık. Söylem bağlamında pozitivist ve materyalist felsefenin büyük oranda 68 Kuşağı'nın dine yaklaşımını belirlediğini gördük. Söylem olarak marksizmi, materyalist felsefeyi kabul eden bir 68'linin dine yönelik teorik bakışı bellidir. Marksizm dinle mücadeleyi, ideolojik soyut bir söyleme indirgemeden, dinin sosyal köklerini ortadan kaldıracak şekilde sınıf hareketine bağlayıp somut bir eylem haline getirmeye çalışır. Doğrudan dinle mücadeleyi yüzeysel ve geçersiz bulur. Bugünkü kapitalist ülkelerde dinin köklerini özellikle toplumsal görür. Dinin kapitalizmin kör kuvvetleri karşısında kendilerini hepten güçsüz gören insanların korku

ve kaygılarının ortaya çıkardığı bir mekanizma, acılarını dindirecek bir afyon niteliği taşıdığını varsayar. Bu çerçevede Türkiye'deki 68 Kuşağı'nın dine ilişkin yaklaşımının oluşmasında, pozitivist eğitim ve yapılanma sürecinden kaynaklanan yobaz ve din istismarcısı "din adamı", gericilik-ilericilik, laiklik, dinin bilim ve akılla çelişeceği gibi söylemlere, Marksizm'in sınıf düşüncesinden kaynaklanan dinin "afyon" olduğu, sınıfsal açıdan "gerici" ve "sömürüye alet" olduğu, "istismar" edildiği söylemleri eklenmiştir. 68'li yıllardaki sosyalist kesimin yaygın kanaatine göre solculuk, ilericilik ve çağdaşlık, sağcılık ise gericilik ve tutuculuk şeklinde anlaşılmıştır. Solculuk ve ilericilik hemen hemen eş anlamlı kavramlardır. Devrimci mücadelede devrimci sınıfların yanında veya karşısında olmak ilerici veya gerici olmanın temel belirleyicisidir.

68 Kuşağı'nın dinle ilgili söylemlerini üç ana başlık altında toplamaya çalıştık: "Marksist Yorumlar" başlığı altında dinin emperyalizmin sömürü aracı olduğu yaklaşımı, ilericilik–gericilik (irtica) yorumlamaları ve din istismarıyla kullanılan cahil halkın yaptıklarının dine uymadığı yaklaşımı ele alınmış, ayrıca İslam sosyalizmi söylemleri ve tepkiler üzerinde durulmuştur. Diğer söylemler ise "Dinin Bilime/Akla Aykırı Olduğu Yaklaşımı" ve "Laiklik Yorumları" adlı iki başlık altında tasnif edilmiştir. 68 Kuşağı'nın dindara ve dini eylemlere ilişkin pratikteki tavır alışları ise, dini görmezden gelme tavrı, halkı kazanmaya yönelik popülist tavır ve sınıfsal, tepkici, mücadeleci tavır şeklinde gruplandırılmıştır.

Solda kolektif bir mücadele bilincinin, kimliğinin ve kolektif başkaldırı kültürünün oluşması 68 gençliği ve eylemleriyle birlikte olmuştur. Eylemlerin dünya görüşünü inşa etmede, muhafaza etmede, beslemede etkin rol oynadığı görülmektedir. Marksist teoride dinle mücadele doğrudan değil, dolaylı olarak yapılır. Kişiler, sınıf mücadelesinin içine girdiğinde, sınıfını belirlediğinde, devrimci eylemde bulunduğunda, materyalist bakış açısını da kazanacaktır.

68 Kuşağı'nın büyük bir kısmına göre dinin ve dindarların da gerici kavramının kapsamına girdiğini söylemek mümkündür. Sömürgeciliğe, ABD emperyalizmine karşı olmayan; akla, bilime, ilerlemeye karşı olduğu düşünülen din anlayışı ve dindar gerici olarak mütalaa edilmektedir. 1970'e kadar dinden kaynaklanan siyasi bir söylem yaygın değildir. Gençler genel itibariyle, anti- emperyalist, ilerici kabul edilen sosyalist söylemle, sosyalizm karşıtı milliyetçi, muhafazakar, mukaddesatçı söylemden birisini tercih etmiştir.

68 Kuşağı, kendi ülkesinin toplumsal, kültürel şartlarının bilgisine sahip olmadan, "ütopyasını" gerçekleştirmek için sosyalizmle ilgili teorileri, "devrim aciliyeti" içinde uygulamaya çalışan, zaman zaman sosyalist çözümlemelere dini çağrıştırıcı bir hüviyet veren sosyalizme inanmış, duygu ve coşku yönü ağır basan bir kuşaktır. 68 Kuşağı'nın hareketlere yön veren öğrenci liderleri ve kadroları ile "kuşak"

diye adlandırdığımız genel kitleyi ayrı mütalaa etmek gerektiğini düşünüyoruz. Kanaatimize göre, hareketlere yön veren kuşağın öğrenci liderleri ve çekirdek kadrolar 68 eylemlerinden önce sosyalizmi benimsemeye başlamışlardı. "68 Kuşağı" kapsamına giren genel öğrenci kitlesi CHP kökenli öğrencileri de içinde barındırdığından 68'de bir sosyalizm sempatizanlığından söz edebilirsek de, 68 sonrasında sosyalist dünya görüşü benimsenmiştir. 68 Kuşağı Marksizm'e inanmış, inanç derecesinde bağlanmış bir kuşaktır. Bugün Marksizmi, diyalektik felsefeyi dünya görüşü olarak benimseyenlerin dışında kendilerini "özgürlükçü", "demokrat" olarak tanımlayan 68'liler arasında, diyalektik felsefeyi sadece tarihi, toplumu ve dünyayı yorumlama bilgisi ve yöntemi olarak kullananları görmekteyiz.

68 Kuşağı'nın büyük bir kısmına göre din, daha çok Allah ile kişi arasında kalması gereken bir ilişkiler sistemi, bir olgu olarak algılanmış, bu şekilde dini yaşamaya çalışanlar samimi dindar kabul edilmiştir. Bu, seküler zihin yapısının din anlayışına yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu anlayışın dışına çıkanlara din istismarcısı, gerici, yobaz gibi sıfatlar verilmiştir. 68'lilerin bir kısmı ise dine karşı ilgisizdir. Dinin sömürüye, emperyalizme, sosyal adalete ilişkin verebileceği yeterli bir cevabının olmadığını düşünmüşlerdir.

68 Kuşağı'nın büyük bir kısmı, halkın dini anlayışını kabul etmemekle birlikte, halkın inançlarına karşı doğrudan mücadeleye girişmemişlerdir. Bunun sebepleri: a) Birincil öncelik, sömürüye, emperyalizme ve işbirlikçisi kabul edilenlere karşı geniş cephe faaliyeti anlayışı içinde mücadele etmek olmuştur. b) Teoride ve pratikte halk, sosyalist mücadelede kazanılması gereken gruptur. c) Halkın inançlarıyla mücadelenin sosyalist devrim açısından olumsuzluklara, tepkilere yol açacağı düşünülmüştür. Stratejik ve taktik anlamda halkın inanç değerlerine müdahale edilmemiş, fakat geri değerler olarak düşünülmüştür. Dış konjonktürün uygun düşmesiyle (örtüşmesiyle) strateji ve taktik gereği İslam Sosyalizmi tartışılmış (1964-65 gibi kısa bir zaman diliminde); daha sonra bir kısım aydınların eleştirilerinin de etkisiyle bundan vazgeçilmiştir. 68 Kuşağı'ndan olup dini inançları benimseyen küçük bir azınlık, inançlarıyla sosyalist mücadelenin çelişmeyeceği gibi bir eklektik düşünceye sahiptir. Bu kesim sömürüye, adaletsizliğe, emperyalizme karşı mücadelenin inançla çelişmeyeceğini, hatta bunun inanca uygun olduğunu düşünmüştür.

12 Eylül 1980 İhtilali ve S.S.C.B.'nin dağılması ile reel sosyalizmin çökmesi, 68 Kuşağının siyasi düşüncesinde farklılaşmalara yol açmıştır. Bu durum Marksizme ve halka olan inançta sarsıntıya yol açmıştır. Marksizm'in değil reel sosyalizmin çöktüğünü ve bazı aydınların Marksizm'den umudunu kesdiğini ifade eden ve Marksizm'e inançlarını devam ettiren önemli sayıda 68'li bulunmakla birlikte, Marksizm'den sosyal demokrasiye, liberalizme varan değişimler görülmektedir.

Bir dine inanma sürecinde işleyen mekanizmalar ile Marksizm'e inanma sürecindeki mekanizmalar arasında benzerlikler vardır. Yani inanma süreci benzer işlemektedir. Bu çerçevede 68 Kuşağı'ndan olup geçmişte Marksizm'e ve yorumlarına gönülden inanıp bağlanan gençler, bir inanç sistemine inanmaya benzer süreçleri yaşamıştır. Yani geçmişte 68 Kuşağı Marksizm'e bir dine ve inanca benzer bir fonksiyon yüklemiştir. Bugün ise Marksizm, Marxist olduğunu söyleyenlere göre, dünyayı yorumlayan bir düşünme biçimi, dünyayı yorumlayan bir paradigmadır. Yıkılan Marksizm değil, pratikteki yanlış uygulamalardır. Söz konusu kitlede, Müslüman-Türk toplum yapısının kültürel yansıması olan temizlik, misafirververlik, selamlaşma vb. tavırların yanı sıra devrim şehidi, kutsal görev gibi kavramlaştırmaların varlığı göze çarpmaktadır.

Öyle görünüyor ki, Türkiye'de 68 kuşağı dine bakışını belirlerken sınıf mücadelesi temelinden yola çıktığı ve iktidar hedefine kilitlendiği için din olgusunu yorumlamakta ve konumlandırmakta yetersiz kalmıştır. Çünkü sınıf mücadelesi başarıya ulaşamamış, aksine Türkiye'nin toplumsal gerçekliği olan din bütün canlılığıyla varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla din konusunun toplumsal boyutunu yeterince tahlil etmeden yola çıkan projelerin en azından bu açıdan başarısız olduğu söylenebilir.

Bugün 68 Kuşağının dine bakışında, pozitivist bakış açısının kendisini hissettirdiği, bununla birlikte dine sosyal bir gerçeklik ve kültürel bir olgu olarak bakanların da bulunduğu bilinmektedir. Ancak bu kanaati destekleyecek ampirik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ADASAL, Rasim, "Gençlik Ayaklanmalarının Psikodinamizmi, 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de). Ortak Yapıt (Eser), Ank.: Ank. Ün. Eğitim Fak. Yay., 1969

AKAR, Atilla, Bir Kuşağın Son Temsilcileri "Eski Tüfek" Sosyalistler, I. Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 1989

AKÇAM, Taner; "Birikim ya da düşünmenin özgür alanı", Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, sayı: 100

AKDERE, İlhan ve Z.Karadeniz, Türkiye Solunun Eleştirel Tarihi, İstanbul: Evrensel Basın-Yayın, 1986

AKINHAY, Osman; Derya Kömürcü, Ank.: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999l

AKKURT, Emrah; "Mete Tunçay ile Kemalizm Üzerine", Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 8, Sa: 30-1, Ankara, 2003

AKMAN, Nurime; Mebus Borcu, Dünya Yayınları, İstanbul, 1999

Akşam Gazetesi, 4 Haziran 1960

AKTOLGA Muazzez, Bir Annenin 68 Anıları, I. Basım, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2000

AKYÜZ, Yahya; "1968 Yılı Fransızz Üniversite Krizi ve Öğrenci İstekleri", 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, ANK.: Ank. Ün..Eğ.Fak.Yay.,

AKTAY Yasin, KÖKTAŞ M.Emin(der.), Din Sosyolojisi, 2. Baskı, İstanbul Vadi Yayınları, 1998

Alev Er'in Fahri Aral ile yaptığı röportaj, Bir Uzun Yürüyüştü Altmışsekiz, 1. Basım, İstanbul, Gendaş Yay. , 1988

ALPAY, Şahin; "68 Kuşağı Üzerine"

ALTA, Ecehan; "Türkiye Solunda Milliyetçilik: Üç Kaynak Üç Dönemeç" , Türkiye'de

ALTAN, Çetin; "Bizim Türkümüz", Akşam Gazetesi, 31.08.1969.

ALTAN, Çetin; Onlar Uyanırken Türk Sosyalistlerinin El Kitabı, İstanbul, Ararat Yayınları, 1967

ALTAN, Çetin; Suçlanan Yazılar, Basım yılı yok, İstanbul, Kitaş Yayınları

ALTUĞ, Yılmaz, Çekoslovakya Sorunu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ank., 1994

ALTHUSSER Louis, Lenin ve Felsefe, Çev.: Bülent Aksoy, Erol Tulpar, Murat Belge 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yay., 1989

Andaç Dergisi, 2006/02 Sayı: 86–87 (Mart-Nisan, Mayıs-Haziran)

Ant Dergisi, 10 Mart 1970, Sayı: 167

Ant Dergisi, 12 Mart 1968, Sayı: 63

Ant Dergisi, 19 Mart 1968, Sayı. 64

Ant Dergisi, 20 Şubat 1968, Sayı. 60

Ant Dergisi, 24 Şubat 1970, Sayı: 165

Ant Dergisi, 3 Mart 1970, Sayı: 166

ARARAT, Osman S.; Yaşamımda Bir Kesit, İstanbul, Dünya Yayıncılık, I. Baskı, 2005

AREN, Sadun; "Devrim, Devrimci Hareketler ve Parti", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 5, 30 Haziran 1969

AREN, Sadun; Bir Dönemden Yazılar1980-1988, 1. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul,1989

ARRİGHİ, Giovanni; HOPKİNS, Terence K.; WALLELRSTEIN, Immanuel, Sistem Karşıtı Hareketler, Çev. C. Kanat, b. Somay, S. Sökmen, I. Basım, İstanbul: Metis Yay., 1995

ARSLANTÜRK, Zeki, Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri, II. Baskı, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul, 1995,

ARSLANTÜRK, Zeki; "Dini-Siyasi Müesseselerin Yapı ve Fonksiyonları", Yeni Türkiye Dergisi, 1998,

ARSLANTÜRK, Zeki , M. Tayfun Amman, Sosyoloji, Kavramlar/ Kurumlar/ Süreçler/ Teoriler, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul, 1999

ATILGAN, Gökhan; Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar -Yön-Devrim Hareketi- İstanbul, TUSTAV Yayınları, I. Basım, 2002

Attila İlhan ile yapılan söyleşi, Gerçek Hayat, Yıl: 3, 30 Nisan-6 Mayıs 2004, Sayı: 2004-18 (184)

AVCIOĞLU, Doğan, "Halkçı, Devrimci, Devletçi ve Milliyetçi Kalkınma Yolu", Yön, 14 Mayıs 1965

AVCIOĞLU, Doğan, "İnanç Buhranı", Yön 28 Şubat 196

AVCIOĞLU, Doğan, "Kemer Sıkalım" YÖN, 21 Aralık 1961, s.3, D.Avcıoğlu, "Sistemsiz İyi niyet", YÖN, 18 Nisan 1962

AVCIOĞLU, Doğan, "Milyonların Affı", YÖN, 14 Mayıs 1962

AVCIOĞLU, Doğan, "Sosyalizm Anlayışımız", Yön, 22 Ağustos 1962

AVCIOĞLU, Doğan, Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın) I. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1968

AYBAR, M. Ali, Türkiye İşçi Partisi Tarihi, Cilt: 3, İstanbul, BDS Yayınları, 1988

AYBAR, Mehmet Ali; Demokrasi, Sosyalizm, İstanbul, Gerçek Yayınları

AYDEMİR, Şevket S.; İnkilap ve Kadro, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul,1990

Aydınlık Sosyalist Dergi, Sayı:15 Ankara 1970

Aydınlık'ta Dünya ve Türkiye, Proleter Devrimci Aydınlık (Aylık Dergi), 1970 (Ocak) Sayı:15

AYDINOĞLU, Ergun; Eleştirel Bir Tarih Denemesi 1960-1971 Türk Solu, I. Baskı, İstanbul, Belge Yayınları, 1992

AYDINOĞLU, Ergun; Türk Solu (1960-71) Eleştirel Bir Tarih Denemesi, I. Baskı, İstanbul : Belge Yay., 1992

AYVAZOĞLU, Beşir; “1980 Sonrasında Kültüre Farlı Bir Bakış”, Cumhuriyet Dönemi Ant Dergisi, 16 Ocak 1968, Sayı: 55

BABUŞ, Fikret; Aşk İle Çıkmıştık Yola, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2004, s. 161-2.

BAHADINLI, Yusuf Ziya; “Devrimci Öğretmenler Birleşiniz!”, Emek Dergisi, Yıl 1, S. 7, 28, Temmuz 1969

BALLI, Rafet; Sosyalist Sol Konuşuyor, Cem Yay.,İstanbul,1989

BARRETT, Michele, Marx’tan Foucault’ya İdeoloji, Türkçesi: Ahmet Fethi, I. Baskı, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996l

BAŞGÖZ, İlhan; Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk, 2. Baskı, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999

BAYKAM, Bedri; 68’li Yıllar/Eylemciler-, 1. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1998

BEHAR, Büşra Ersanlı; İktidar ve Tarih Türkiye’de ‘Resmi Tarih’ Tezinin Oluşumu (1929-1937), İstanbul: Afa Yayınları, 1992

BEHRAMOĞLU, Ataol; “Eski ve Yeni Tanrılar Arasında…”, Cumartesi Yazıları Köşesi, Cumhuriyet, 4 Ocak 2003.

Bekir Fuat’ın Anıl Çeçen ile mülakatı, “Milletin İnançlarından Bağımsız Bir Ulusalcılık Mümkün Olamaz”, Gerçek Hayat, Yıl:3, Sayı:179, 26 Mart 2004

BELGE, Murat, Türkiye Dünyanın Neresinde?, 6. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1997.

BELGE, Murat; “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sosyalizm (1960’tan Sonra)”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul : İletişim Yayınları, 1983, c.7

BELLİ, Mihri; E. Tüfekçi, “Gene Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine”, Yön Dergisi

BELLİ, Mihri; Yazılar, 1965-1970, I. Baskı, Sol Yayınları, Ank., 1970

BELLİ, Sevim; Boşuna mı Çiğnedik?- Anılar-, Belge Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1994

BENAR, Büşra Ersanlı; İktidar ve Tarih

BERKES, Niyazi; “Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine”,Yön,Sayı:140, 3 Aralık1965. BİLGİN, Nuri; Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, I. Basım, İzmir, Ege Yayıncılık, 1994

BORA, Tanıl “Defter Şerhi”, Entellektüeller Gerekli Mi?, Cogito, Üç Aylık Düş. Der.,

Yapı-Kredi Yay., İstanbul, 2002, sayı: 31 (Bahar),

BORAN, Behice; Savunma , Sosyalist Yayınlar:1, İstanbul,1992

BOTTOMORE, Tom, Frankfurt Okulu, Çev. Ahmet Çiğdem, 2. Basım, Vadi Yayınları, Ank., 1994

BRUINESSEN, Martin Van; “Kürt Toplumu ve Ulusçu Akım”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 13. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996

CAN Kemal-ERDİNÇ Cengiz, “Sistem Dışı Sol Muhalefet”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yayınları, c. XV

CEMAL, Hasan, Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım, I. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999,

CENGİZ, Ertan "Avcıoğlu: Teorisiz Bir Devrimci", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 8, 11 Ağustos 1969 Aylık Fikir Dergisi-, İstanbul, S. 78, Bahar-2002

CİHANGİR, Feyzullah; "Türk Tarzı Laiklik ve Türkiye'de Müslüman İmajı", Köprü - Üç Aylık Fikir Dergisi-, İstanbul, S. 78, Bahar-2002,

Cogito, Üç Aylık Düşünce Der. Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003, sayı: 36

C.D.T.A. (Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi), İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

ÇALIK, Mustafa; MHP Kaynakları Hareketi ve Gelişimi, Ankara, Cedit Yayınları, 1995

ÇALIŞLAR, Oral; '68 Anılarım, I. Baskı İstanbul: Gendaş A. Ş., 2003

ÇANDAR, Cengiz, Aydınlık Sosyalist Dergi, Ankara 1969 sayı:3

ÇAVDAR, Tevfik; Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, 1. Baskı, Ankara, İmge Yayınları, 1991

ÇAYAN, Mahir; Bütün Yazılar, Bas. Tar. Yok, İstanbul: Devrimci Sol Yay. , 1979

ÇETİNER, Zihni; Ölümü Paylaştılar Ama!... Bir İhtilâlcinin Anıları, I. Baskı, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2003

ÇUBUKÇU, Aydın; Bizim 68, 6. Basım, İstanbul, Evrensel Basım Yay., 1999, s. 76-77.

ÇULHAOĞLU metin, "Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin Doğuşu: Konjonktürün Başlattığı", Türkiye'de Sosyalizmin Maddi ve Düşünsel Kaynakları, Praksis (6), Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, Ank., 2002, sayı: 6

DARENDELİOĞLU, İlhan, Türkiye'de Komünist Hareketleri, (1910-1973), Bedir Yayınevi, İstanbul, 1973

DAVİSON, Roderic H.; Turkey A Short History, Second Edition, The Eothen Press, Huntingdon, England

DAWSON Christopher; ilerleme ve Din, Çev. Yusuf Kaplan, Aylin Doğan, I. Baskı, Açılım Kitap, 2003

DEBRAY, Regis, "Soldan Geriye Kalan", NPQ, Güz–1991

DELİBAŞ, Kayhan; Emin Yiğit, 'Siyaset Kurumu', Sevinç Güçlü (Ed.), Kurumlara Sosyolojik Bakış, I. Baskı,İstanbul, Birey Yayınları, 2005

DELLALOĞLU, Besim F., "Bir Giriş: Adorno Yüz Yaşında", Cagito (Adorno: Kitle, Melankoli, Felsefe), Üç Aylık Düşünce Derg. Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003

DEMİREL, Ahmet; "Atatürk Dönemindeki Kemalizm", CDTA, 13. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996

DOWSE, Robert E.;, John A. Hughes, Political Sociology, 2nd Edition, John Wiley&Sons, New York

DUCKER, Henry; "İdeoloji", Siyasal Terimler Sözlüğü, Derleyen: Maurice Cranston, Çev.: Candan Selek Ataöv, İstanbul,Milliyet Kültür Kulübü, Tarihsiz

DURSUN, Davud; 12 Mart Darbesi –Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler-, İstanbul, Şehir Yayınları, 2003

DUVERGER Maurice, Siyasi Partiler, 2. Basım, Ankara: Bilgi Yay., 1974,

DUVERGER Maurice, Batı'nın İki Yüzü, Çev. Cem Eroğul-Fazıl Sağlam, Ankara, Doğan Yay., 1977

Düşünce Dergisi, Ankara, Sa.: 3, 1998/3

EAGLETON, Terry, İdeoloji, çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yay., I. Bas., İstanbul, 1996

Edgar Morin ile Söyleşi, "Bir Uygarlık Bunalımı" Mayıs 68, Cogito, İstanbul: Yapı Kredi Yay., sayı: 14, , 1998

ELİADE, Mircea The Encylopedia of Religion, Vol. 9, Macmillan Publishing Company, New York, 1987

ELİADE, Mircea;, Mitlerin Özellikleri, Çev.: Sema Fırat, İstanbul: Simavi Yay., , 1993, s. 13

Emin Karaca'nın Hüsamettin Dinç ile yaptığı röportaj, Eski Tüfeklerin Son Baharı, 2.Baskı, İstanbul, Gendaş Yay., 1990

ENGELS, Friedrich; Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm, çev:, Öner Ünalan, I. Baskı, Ank., Sol Yay., 1970

ENGİN, Emine; Hangi Allah'a İnanıyorsunuz? I. Basım, Dünyalı İstanbul,Akseymen Yayınları, 2004

ERDOST, Muzaffer İlhan; "Mihri Belli: Güzel Mutsuzluk", Edebiyat ve Eleştiri İki Aylık Edebiyat ve Eleştiri Dergisi, 2006/02 sayı: 86-87 (Mart-Nisan, Mayıs-Haziran)

ERDOST, Muzaffer İlhan; "Sivas, Sivas, Sivas", Pir Sultan Abdal Sanat Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 24, Ankara, 1997,

EROĞUL, Cem; Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İmge Yay. , İstanbul, 1990

EYÜBOĞLU Ercan, "Devrim Dışında Devrim", Cogito, İstanbul Yapı Kredi Yayınları, sayı: 14, 1998

F. Georgeon, Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri, Çev. Alev Er, Yurt Yay., İstanbul, 1986

Felesefe Dünyası Dergisi, Sayı:23, Kış 1997

FENN, Richard K.; The Quasi-Sacred: A Theoretical Introduction, Religion and Social Order –Between Sacred and Secular: Research and Theory on Quasi-Religion-, (Ed.) David G. Broomley, Vol 4., , Jai Pres Inc., Greenwich, 1994,

FEYZİOĞLU, Turhan; Deniz Bir İsyancı'nın İzleri, 17. Baskı, İstanbul, Su Yay., 2000

FEYZİOĞLU, Turhan; Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2003

FEYZİOĞLU, Turhan; Fikir Kulüpleri Federasyonu, I. Baskı, İstanbul, Ozan Yay., Nisan 2002

FOUCAULT, Michel, çev. Ali Akay, İktidar ve Direnme Odakları, I. Basım, İstanbul,Bağlam Yay., 1995

G. Arrighi , T. K. Hopkins, I. Wallerstein, Sistem Karşıtı Hareketler , Çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen, 1. Baskı , İstanbul: Metis Yayınları, , 1995

Gençlik Örgütlenmesinin İlkeleri ve Türkiye, Genç Öncü Yayınları:1, Ank., 1978
Gerçek Hayat, Yıl: 3, Sayı: 179, 26 Mart 2004
GÖĞÜŞ, Mine , "Amerikan Üniversitelerindeki Öğrenci Hareketlerinin Mahiyet ve Nedenleri", 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, ANK.: Ank. Ün. Eğ. Fak. Yay., 1969
GÖKTAŞ, Hıdır; I. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 1991
GÖKTÜRK, Gülay; "Üniversite İşgali", Yeni Yüzyıl, 02.03.1996.
GÖKTÜRK, Gülay; Yeni Yüzyıl Gazetesi, 2.3.1996
GÖLE, Nilüfer; "80 Sonrası Politik Kültür", Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim, Der.: Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, İstanbul, Der Yayınları, Tarihsiz,
GÜLEÇ, Cengiz; Politik Psikoloji Penceresinden Siyaset Ahlâkı, Kimlik ve Laiklik, I. Baskı, Ank.: Ümit Yay., 2004,
GÜLER, İlhami; "Gericiliğin Gerçek ve Enstrümental Tabiatı Üzerine", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, Sayı. 3, 1998/3
GÜRSEL, Nedim; "Uygarlık ve Çeviri", Cum. Dön. Türk. Ans., I. Baskı, İletişim Yay., c. 2, İstanbul, 1983
GÜRSES, Fulya; Hasan Basri Gürses, Dünyada ve Türkiye'de Gençlik, 2. Baskı, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997
GÜRSES, İbrahim; Kölelik ve Özgürlük Arasında Din, Bursa: Arasta Yayınları , 2001
HANİOĞLU, Şükrü; Bir Siyasal Düşünür Olarak Dr. Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1981
Hank Johnston ve diğerleri, "Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Sosyal Hareketler", Yeni Sosyal Hareketler, Yayına Hazırlayan: ÇAYIR, Kenan; İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999
Hasan Yalçın'ın konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, Hazırlayan: Mehmet Ulusoy, I. Baskı, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999
Haşmet Atahan'ın konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, 1. Basım, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999
HEXHAM, Irving; "Evolution: The Central Mthology of The New Age Movement", Religion and Social Order –Between Sacred and Secular: Research and Theory on Quasi-Religion-, (Ed.) David G. Broomley, Vol 4., Jai Pres Inc., Greenwich, 1994,
HİRSHMAN, Albert O.; Gericiliğin Retoriği, Çev. Yavuz Alogan, I. Baskı, İstanbul,İletişim Yayınları, 1994
HOBSBAWM, Eric; Tarih Üzerine, Çev. AKINHAY, Osman; Ank.,Bilim ve Sanat Yay., 1999
HOCAOĞLU, Durmuş Hocaoğlu, "'İlerleme' Üzerine Bir Tahlil Denemesi", Köprü - Üç Aylık Fikir Dergisi- İstanbul, S. 78, Bahar-2002

HÖKELEKLİ, Hayati; Din Psikolojisi, I. Baskı, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993

İBA, Şaban; Ordu, Devlet, Siyaset, Çivi Yazıları, Birinci Basım, İstanbul, 1998

İLHAN, Atilla; "Tam Bağımsızlık ve Milli Müdafaa" , Gerçek Hayat, Yıl: 3, 26 Mart 2004, Sayı: 2004-17(183)

İLHAN, Attila; Hangi Batı? -Anılar ve Acılar-, 3. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1982

İNAN, Ali Mithat; Toplum, İdeoloji, Gençlik, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1989

İNSEL, Ahmet, Türkiye Toplumunun Bunalımı, İstanbul, Birikim yay., 1990

İSEN, Galip; Veysel Batmaz, Ben ve Toplum, 1. Baskı, İstanbul, Salyangoz Yayınları, 2006,

KABACALI, Alpay; Türkiye'de Gençlik Hareketleri, İstanbul,Altın Kitaplar Yay., 1992

KAHRAMAN, H. Bülent; "Türkiye'de Kültürel Söylem Kurguları: Kopuştan Eklemlenmeye ve Geleneksizliğin Geleneği", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, İstanbul, 1999 Sa.: 9,

KALPSÜZ, Turgut, "1968 Yılı Yaz Sömestrinde Cereyan Eden Öğrenci Hareketlerinden İzlenimler", ANK. 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) , Sempozyum Bildirileri, 1969

KALYONCU, Cemal A.;, Derin Gazeteciler, I. Basım, İstanbul: Zaman Kitap, 2002 İstanbul, Kredi Yay., 2002, sayı: 31 (Bahar)

KAPLAN, Yusuf; "Fundamentalizm/İrtica Söylemi: Ötekileşme ve 'Yeni Efendiler'i Meşrulaştırma 'Aygıtı'", Köprü -Üç Aylık Fikir Dergisi-, İstanbul, S. 78, Bahar-2002

KARACA, Emin; Eski Tüfeklerin Sonbaharı, 2.Baskı, İstanbul, Gendaş Yay., 1999

KARADENİZ, Harun; Olaylı Yıllar ve Gençlik, 8. Baskı, İstanbul, Belge Yay. 1995

KARPAT, Kemal; "Türkiye'de Bugün İdeoloji Durumu", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Dün, Bugün, Yarın -İdeolojiler 3-, Ankara Sa.: 30,

KAYA, Kamil; Mikrososyoloji ve Toplumsal Grup Tipleri, I. Baskı, Isparta,Fakülte Yayınevi, 2002

KAYALI, Kurtuluş, Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı, I.Baskı, İstanbul, İletişim Yay., 2000

KAYAOĞLU Metin, "İslam'da Bir Keşif Turu: Marx' tan Gazali' ye", Teori ve Politika, 17, Kış 2000

Kazım Kolcuoğlu ile yapılan röportaj, Turhan Feyzioğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, İstanbul,Ozan Yayıncılık, 2003

KENTEL Ferhat, "Gençlik, Katılım ve Sivil Toplum" konusundaki bildirisi, Yayına Hazırlayan: Ahi Çakmak, Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük ve Gençlik, 'Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu', X. Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2002

KEYMAN, E. Fuat; "Türkiye'de 'Laiklik Sorunu'nu Düşünmek: Modernite, Sekülerleşme, Demokratikleşme", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, 2003, S. 23

KILIÇBAY, Mehmet Ali; "Bir 'Tarih Okuma Tarzı' Olarak Gericilik", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, S. 3, 1998/3

KIŞLALI, Ahmet Taner, "Gazeteci Gözüyle Sorunun Analizi", Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Yay. Haz. : Nuri Bilgin, I. Basım, İstanbul, Bağlam Yay., 1997, s. 489.

KIŞLALI, Ahmet Taner, Öğrenci Ayaklanmaları, Birinci Basım, Ank., Bilgi Yayınevi, 1974

KONANÇ, Esin, "İtalya'daki Üniversite Reformu Hazırlıkları ve Öğrenci Hareketleri" 1968 Yılı Öğrenci Üniversite Krizi ve Öğrenci İstekleri", 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, ANK.: Ank. Ün..Eğ.Fak.Yay., 1969

KORKMAZ, Esat; Alevi Süreğinde Bektaşi Yolunda Enel Hakk, I. Baskı, İstanbul: Nefes Yayınları 1995

KORKMAZ, Esat; Doğu Perinçek Laiklik Nedir, Aleviler Niçin Laik olmak Zorundadır?, İstanbul: Şahkulu Sultan Dergahı Yayınları 1998

KORKMAZ, Esat; Kafa Tutan Günler -Yerüstü: '68 Güncesi-, Cilt I, II. Baskı, İstanbul, Anadolu Kültür Araştırma-İnceleme Yayınları, 2001

KÖSE, Ali; Sekülerizm Sorgulanıyor, 21. Yüzyılda Dinin Geleceği, I. Baskı, İstanbul Ufuk Kitapları, , 2002

KRECH, David; Richard S. Crutchfield; Egarton L. Ballachey, Cemiyet İçinde Fert II, Çev.: Mümtaz Turhan, İstanbul: MEB Yayınları, 1983

KULA, Naci; "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din", Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Hazırlayan: Hayati Hökelekli, I. Baskı, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002,

KÜÇÜK, Yalçın, Aydın Üzerine Tezler-5 1830-1980 beşinci kitap, I.Basım, İstanbul, Tekin Yay. 1988

KÜÇÜK, Yalçın, Bir Dönemden Yazılar1980-1988, 1. Baskı , İstanbul, Gerçek Yayınevi , 1989

KÜÇÜKÖMER, İdris; "Batılılaşmada Bürokrasinin Yeri", CDTA, I. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983

KÜENZLEN, Gottfried; "Devrimin Dini", Çev.: D. Naci Kadızade, Tezkire Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi, Sayı: 31-32, Ankara, 2003

KÜHNHARDT, Ludger, Devrim Zamanları, Çev. Hüseyin Bağcı, Şenay Plassmann, Ank. Asam Yay., , 2002

KÜRKÇÜ, Ertuğrul, "Che'nin Çağrısını Ciddiye Almak", Türkiye'de Sosyalizmin Maddi ve Düşünsel Kaynakları, Praksis Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, Ank., sayı: 6

KÜRKÇÜ, Ertuğrul, “Hala Bir “68 Kuşağı” Var Mı?”, Mayıs 68, Cogito, Üç Aylık Düş. Derg., İstanbul, 1998l, sayı: 14

LAÇİNER, Ömer; “Geçersizleşen Ama Yenilenmesi Gereken Bir Koordinat”, Doğu-Batı LAÇİNER, Ömer; “1960 Sonrası Kemalizm", CDTA, 13. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, LAÇİNER, Ömer; Artı Haber Dergisi, Şubat 1998

LAÇİNER, Ömer; ‘Sol Entellijensiyanın Krizi”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 2. Cilt, İstanbul İletişim Yayınları,

LAÇİNER, Ömer; “Sol”, CTDA, Cilt 15, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996

LANDAU, Jocab Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar, Ankara,Turhan Kitabevi, 1979

Lenin, “Din Konusundaki Tutumumuz”, Seçme Yazılar, Çev.Atilla Tokatlı, I. Baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1966

Levent Cinemre ve Ruşen Çakır’ın Mete Tuncay ile yaptığı röportaj, Sol Kemalizm’e Bakıyor, I.Baskı, İstanbul, Metis Yay., 1991

LEWİS, Bernard; The Emergence of Modern Turkey, London, Oxford University Press, 1961

LÖWY, Michael; Marksizm ve Din, Kurtuluş Teolojisi Meydan Okuyor, Çev: İrfan Cüre, İstanbul, Belge Yayınları, 1996

LUNN, Eugene, Marksizm ve Modernizm Lukàcs, Brecht, Benjamin ve Adorno Üzerine Bir Tarihsel İnceleme, Çev. Yavuz Alogan, I. Baskı, İstanbul,Alan Yayıncılık, 1995

MARDİN Şerif ile “Türk Siyaset Düşüncesi” üzerine yapılan röportaj, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, cilt: 2, s. 1, İstanbul, 2004, Bilim ve Sanat Vakfı Yay., s. 370

MARDİN Şerif, “Batıcılık”, CDTA, I. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983

MARDİN Şerif, “Center-Periphery Relations: A Key To Turkish Politics?”, (Ed.), Engin D. Akarlı, Gabriel Ben-Dor, Political Participation In Turkey –Historical Background and Present Problems-, First Edition, İstanbul,Boğaziçi University Press, 1975

MARDİN Şerif, “Sivil Toplum”, Cumh. Dön. Türk. Ans., İstanbul,İletişim Yay., 1983, c. 7, s. 1922

MARDİN Şerif, Din ve İdeoloji, 6. Baskı, İstanbul : İletişim Yay. , 1993

MARDİN Şerif, Türkiye’de Din ve Siyaset, Beşinci Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998

MARDİN, Şerif; Türkiye’de Din ve Siyaset, 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998

MARİAS, Julian, “Generations”, International Encyclopedia of the Social Sciences, David L. Sills (ed.), Vol. 6, Jose Ortega y Gasset, Man and Crisis, Çev: Mildred Adams, W. W. Norton Company, New York, 1962

Marksist Düşünce Sözlüğü, Yayın Yön. Tom Bottomore, Derleyen: TUNÇAY, Mete; 3. Baskı, İstanbul,İletişim Yayınları, 2002

MARSHALL, Gordon, "Lenin (Vladimir İlyiç Ulyanov) 1870–1924, Sosyoloji Sözlüğü, Çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999l.

MCGUİRE, Meredith B.; "Gendered Spirituality and Quasi-Religious Ritual", Religion and Social Order –Between Sacred and Secular: Research and Theory on Quasi-Religion-, (Ed.) David G. Broomley, Vol 4., , Jai Pres Inc., Greenwich, 1994,

MELUCCI, Alberto; "Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması", Haz. ÇAYIR, Kenan; Yeni Sosyal Hareketler, Teorik Açılımlar, I. Basım, İstanbul, Kaknüs Yay., 1999

MERİÇ, Cemil; "Batılaşma", CDTA, I. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983

MERİÇ, Cemil; "İdeoloji", Sosyoloji Dergisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1967-8

MERT, Nuray; "Gericilik", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, Sa. 3, 1998/3

MORİN, Edgar ile Söyleşi, "Bir Uygarlık Bunalımı", Cogito, Yapı-Kredi Yay., sayı: 14, İstanbul, 1998

MORİN, Edgar, "L'Anarchisme En 1968", In Magazine Littéraire n°19-Juin 1968

Muharrem Kılıç'la yapılan söyleşi, Turhan Feyizoğlu, Fırtınalı Yılların Gençlik Liderleri Konuşuyor, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2003

NEDİM, Vedat ; Tör, Yıllar Böyle Geçti, Anılar, I. Baskı, İstanbul: Milliyet Yay

NOKTALI, Arif; "1800'lerden 1980'e Kürt Sorunu", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 13. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996

O'CONNELL, Peter J.; Encyclopedia of Sociology, "Generation Gap", The Dushkin Publishing, Connecticut

OCAK, Ahmet Yaşar; "Merkez Çevre İlişkileri Çerçevesinde Türkiye'de Laiklik, İslam ve Terör", Türkiye'de Terörizm Dünü, Bugünü, Gelişimi ve Alınması Gereken Tedbirler, Bildiriler, (10-11 Mayıs 2000), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003

OKTAY, Ahmet; Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları, İstanbul, B/F/S Yayınları, 1986

OSMANOĞLU, İbrahim; "Öğretmen Soruşturması III", İşçi Lideri Öğretmen Boykotunu Eleştiriyor", Ant Dergisi, 10 Mart 1970, Ssyı: 167

Ömer Laçiner ile yapılan röportaj, 'Türkiye'de Sol ve Sosyalizm', Röportajı yapan: Cemalettin Haşimi ve Murat Güzel, Tezkire, Türk Solu Sayısı, Yıl 11, Sayı 26

ÖZDEMİR, Hikmet; Kalkınmada Bir Strateji Arayışı YÖN HAREKETİ, I.Basım, Ank. Bilgi Yayınevi,

ÖZKAYA, Cevat; "Bir İktidar Aracı Olarak Gençlik ve Şiddet", Umran, Ocak-Şubat 1997

ÖZSOY, Osman; Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma, İstanbul, Alfa Basın Yayın Dağıtım, I. Basım, 1998

PDA, Ocak 1970, Sayı: 15

PERİNÇEK, Doğu; Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet, I. Baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1986

Proleter Devrimci Aydınlık, Ankara 1970, Sayı:15

Resmi Tarih Sivil Arayış Sosyal Demokratlarda İdeoloji ve Politika, Röportaj: Ruşen Çakır-BORAN, Behice; Savunma Yayın Sorumlusu: Hasan Basri Gürses, İstanbul, Sosyalist Yayınlar: 1, 1992

RODRIGUEZ, Carlos Rafael, "Soldan Geriye Kalan", NPQ, Güz–1991

SAN, Coşkun, "Son Yıllarda Alman Üniversitelerinde Öğrenci Hareketleri" , 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye' de) . Sempozyum Bildirileri, ANK.: Ank. Ün. Eğ. Fak. Yay., 1969

SANDIKÇIOĞLU, İsmail; " Birleşik Amerika'daki Öğrenci Hareketleri : Columbia Üniversitesi'ndeki Son Olaylar, 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Dünyada ve Türkiye'de) Sempozyum Bildirileri, ANK.: Ank. Ün. Eğ. Fak. Yay. ,. ,1969

SARGIN, Nihat; Bir Kuşağın Son Temsilcileri 'Eski Tüfek' Sosyalistler, Haz: Atilla Akar, I. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1989

SARIHAN, Zeki; "Ben Laik Değilim!", Öğretmen Dünyası, Aylık Meslek Dergisi, Ankara, 2004

SAYILGAN, Aclan, Solun 94 Yılı (1871-1965) (Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareketler), Ank.,Mars Matbaası, 1968

SAYILGAN, Aclan, Türkiye'de Sol Hareketler, İstanbul, Otağ Yayınları, 1976

SAYILGAN, Aclan; İnkar Fırtınası, İstanbul,Ülke Yayınları, 1962

Sefa KAÇMAZ ile yapılan röportaj, Rafet Ballı, Sosyalist Sol Konuşuyor, İstanbul, Cem Yay., 1989

SEGAL Lynne, "Hangi Sol? Sosyalizm, Feminizm ve Gelecek", Çöküşten Sonra Sosyalizmin Geleceği, Der.: Robin Blackbur, Çev.: AKINHAY, Osman; İstanbul,Ayrıntı Yay., 3. Bas., 1993, s. 147

SEMENDEROĞLU, Vefa O.; Osman Tanburacı, Dünden Bugüne Galatasaray, İstanbul, Tanburacı Matbaacılık A.Ş.

Serpil Güvenç'in konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, Hazırlayan Mehmet Ulusoy, Birinci Baskı, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999

SERTEL, Sabiha; Roman Gibi, Anılar, 1919-50, İstanbul, Cem Yayınları

SERTEL, Yıldız, Ardımdaki Yıllar, I. Baskı, İstanbul : Milliyet Yay. , 1990

SERTEL, Yıldız, Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, İstanbul, Ant Yay., 19691

SERTEL, Yıldız, Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, İstanbul Ant Yay., 1969

SOMEL, Selçuk Akşin; "'Gericilik', 'İlericilik' ve Aydınlar", Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Ankara, S. 3, 1998/3

Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, 8. Cilt, İstanbul, May Yayınları, 1980

Sosyalizmin Maddi ve Düşünsel Kaynakları, Praksis, Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, Sa. : 6, Ankara, 2002

SOYKAN, Ömer Naci –KESKİN, Ferda- DELLALOĞLU, Besim F., "Adorno ve Yapıtı", Cogito (Adorno: Kitle, Melankoli, Felsefe), Üç Aylık Düşünce Derg. Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003

SWATOS, William H.; Kevin J. Christiano: "Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni", The Economist, (Anonim Makale), "Marx After Communism", December 21 st, 2002, çev. Atilla Yayla, Liberal Düşünce, Üç Aylık Dergi, Yıl: 9, sayı: 33, İstanbul, Kış 2004

SWİNGEWOOD, Alan, Kitle Kültürü Efsanesi, çev. Aykut Kansu, I. Basım, Ank., Bilim ve Sanat Yay., 1996

TARHANLI, İ. B.; Müslüman Toplum, Laik Devlet, İstanbul, Afa Yayınları, 1993

TAYLAK, Muammer; Saltanat, II.Meşrutiyet ve I. Cumhuriyette Öğrenci Hareketleri, Ankara,Başnur Matbaası; 1969

TEKELİ, İlhan; "Türkiye'de Halkçılık", Cumh. Dön. Türk. Ans., İstanbul: İletişim Yay., 1983, c.7

TEKELİ, İlhan-İLKİN, Selim; Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocular'ı ve Kadro'yu Anlamak, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2003,

Terör, Türkiye'de Terörizm Dünü, Bugünü, Gelişimi ve Alınması Gereken Tedbirler, Bildiriler, (10-11 Mayıs 2000), Ankara, T ürk Tarih Kurumu Yayınları, 2003

Teslim Töre, Marksizm ve Sorunlarımız, I. Baskı, İstanbul: Pelê Sor Yay. , 1992

TEZEL, Yahya S.; Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)

TİMUR, Taner, "Rejimin Gizli Hastalıkları Ümit Kaynağıdır", Yön, 21 Mart 1962

TİMUR, Taner; "Dinci İdeolojinin Gelişme Çizgisi ve Sınıfsal Anlamı", Emek Dergisi, Yıl 1, S. 13, 20 Ekim 1969

TOK, Nafiz; Kültür, Kimlik ve Siyaset -Kültüre İlişkin Meseleler için Kimlik Temelli Bir Yaklaşım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, I. Basım, 2003

TOKER, Metin; İsmet Paşa'nın Son Yılları 1965-1973, I. Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1993

TONGUÇ, Engin; Devrim Açısından Köy Ens. Ve Tonguç, I. Bas. İst., Ant yay., 1970

TOPUZ, Hıfzı; Parisli Yıllar, I. Basım, Ankara: Bilgi Yay., 1994, s.238.

TOURAİNE, Alain, Le mouvement de mai ou le communisme utopique , Paris, Seuil, 1980

Tuncay Çelen'in konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, I. Basım, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999,

TUNCER, Sümer'in konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, Yayına Hazırlayan: Mehmet Ulusoy, I. Baskı, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999

Tunçay Çelen'in konuşması, Mehmet Ulusoy, Yayına Hazırlayan, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, İstanbul, İstanbul, 68'liler Vakfı Yayınları, 1999

TUNÇAY, Mete; "Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyasal Düşünce Akımları", Cumhuriyet Dön. Türkiye Ans., İstanbul,İletişim Yay., 1983, Cilt 7

TUNÇAY, Mete; Türkiye Cumhuriyeti'nde TEK-PARTİ YÖNETİMİ'nin Kurulması (1923-1931), Ankara, Yurt Yayınları, 1981

TURAN, Osman; Türkiye'de Komünizmin Kaynakları, 4. Baskı, İstanbul, Nakışlar Yayınevi, 1980

Türk Gençliği 98 –Suskun Kitle Büyüteç Altında- Ankara, İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Sosyal Araştırmalar Merkezi, Konrda Adenauer Vakfı için hazırlanmıştır, 1999

TÜRKDOĞAN Orhan, Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1997

TÜRKDOĞAN, Orhan; Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme, İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1994

TÜRKDOĞAN, Orhan; Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği, I. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 1996,

TÜRKEŞ, Mustafa; Ulusçu Sol bir Akım: Kadro Hareketi(1932-1934), I. Baskı, Ankara: İmge Yay., 1999,

TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı), 2002, I. Baskı, Cilt 4, İstanbul, İletişim yay.

ÜNLÜ, Barış; Bir Siyasal Düşünür Olarak M. Ali Aybar, İstanbul, İletişim Yay., I. Baskı, 2002

VOLKAN, Vanık D.; Körü Körüne İnanç -Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri- Çev.: Özgür Karaçam, İstanbul, Okuyanus Yayınları, 2005, I. Baskı

WALLERSTEIN, Immanuel, Sosyal Bilimleri Düşünmek, 19. Yüzyıl Paradigmasının Sınırları , Çev. Taylan Doğan, İstanbul Aveste Yay. 1997

WOOD, Allen W.; Hegel ve Marksizm, Çev.: Evren Mehmet Dinçer ve Bora Erdağı, Felsefe logos (Üç ayda bir çıkan ortak kitap), İstanbul, Mart 2005, S. 25-26

YAĞCI, Öner; Emperyalizm ve Yurtseverlik, I. Baskı, İstanbul, İleri Yayınları, 2004

Yakup Kepenek'in konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, I. Basım, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999

YAVUZ, Hilmi Osmanlılık, Kültür, Kimlik, 1. Basım, İstanbul, Boyut Kitapları, 1996

YAVUZ, Hüseyin; İsyan Günleri-I –Bir Uzun Koşuydu 68-, I. Baskı, İstanbul, Biz Anadolu Kültür Yayınları

YETKİN, Çetin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler(1960-1970) tartışmalar-nedenler, çözüm önerileri, Ankara Toplum Yayınları, 1970

Yıldırım Koç'un konuşması, 68'in 30. Yılı Dünya Gençlik ve Türkiye Sempozyumu, I. Basım, İstanbul, 68'liler Birliği Vakfı Yayınları, 1999

YILDIRIM, Ali, Ateşte Semaha Durmak, I. Baskı, Ankara, Yurt Kitap-Yayın, 1993

YILDIRIM, Ali, FKF Dev-Genç Tarihi, Ankara:Doruk Yay., 1997

YILDIRIM Ali, Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 3. Baskı, Seçkin Yay., Ankara, 2003,

YILMAZ, Tanzer Sülker; "Türkiye'de Gericilik Hareketleri", Doç. Dr. Orhan Yavuz Dizisi, I. Baskı, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997, I. Kitap

YİĞİT, Ali Ata; İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası, İstanbul Boğaziçi Yayınları, 1992

YURTSEVER, Haluk; Süreklilik ve Kopuş içinde Marksizm ve Türkiye Solu, İstanbul II. Basım,

YÜCEL, Can; "Amerika'ya Karşı Serum", Ant Dergisi, 20 Şubat 1968, Sayı: 60

ZİLELİ, Gün; İlhan Tekin, Türkiye.. Sosyal Patlamaya Doğru…-Bir Anarşist Değerlendirme-, I. Baskı, İstanbul, Kaos Yayınları, 1995

ZİLELİ, Gün; Yarılma (1954-72), 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları,

ZUCKERMAN, Phil; Din Sosyolojisine Giriş, Çev: İhsan Çapçıoğlu, Halil Aydınalp, I. Baskı, Birleşik Kitabevi, 2006.